T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

W. Radloff'un "*Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy*" Adlı Eseri ve Eserde Geçen Çağatay Türkçesine Ait Kelimelerin İncelenmesi

Fatih ERBAY

DOKTORA TEZİ

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Mustafa TOKER

KONYA- 2008

W. Radloff'un "*Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy*" Adlı Eseri ve Eserde Geçen Çağatay Türkçesine Ait Kelimelerin İncelenmesi

Özet

'*Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy*', Türklük bilimiyle ilgilenen hemen herkesin yakından tanıdığı Wilhelm Radloff'un 'Türk Lehçeleri Sözlüğü Denemesi'dir. Bu sözlüğü diğer lehçe sözlüklerinden önemli kılan birçok özellik bulunmaktadır.

Radloff, Çağatay Türkçesine ait kelimeleri hazırlarken çok sayıda eser ve sözlükten yararlanmıştır. Bu yüzden onun sözlüğünde yer alan Çağatayca kelimeler, bu konu ile ilgilenen araştırmacılar için önem taşımaktadır. Bu çalışmada, Wilhelm Radloff'un '*Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy*' adlı eserinde yer alan Çağatay Türkçesine ait kelimeler üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Wilhelm Radloff, 'Versuch Eines Wörterbuches der Türk-Dialecte', Çağatay Türkçesi, 'Opıt Slovarya Tyurskih Nareçiy'.

Wilhelm Radloff's Dictionary Named '*Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy*' and The Research of The Words Belong to Chagatay Turkish in This Dictionary

Abstract

'*Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy*' is essay of Turkish dialect dictionary of Wilhelm Radloff who was knowed closely by everybody interested in Turkology. This dictionary have had many peculiarity which depart from other Turkish dialect dictionary.

When Radloff prepared the words belong to Chagatay Turkish, he used many works and dictionaries. Therefore, the words in his dictionary is important for researcher who is interested in this subjects. In this study, it have been dwelled on the words belong to Chagatay Turkish in Wilhelm Radloff's dictionary named '*Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy*'.

Key Words: Wilhelm Radloff, 'Versuch Eines Wörterbuches der Türk-Dialecte', Chagatay Turkish, 'Opıt Slovarya Tyurskih Nareçiy'.

İÇİNDEKİLER

SÖZ BAŞI

Kuzey- Doğu Türkçesinin ikinci dönemi olan Çağatay Türkçesi, 15. yüzyılın başlarından 20. yüzyılın başlarına kadar tüm Müslüman Doğu Türklüğünün yazı dili olarak kullanılmıştır. Bu süre içerisinde bu sahada birçok eser vücuda getirilmiş; Türk dili diğer diller içerisinde itibar kazanmıştır.

Çağatay Türkçesi, Türk dili içerisinde sözlükçülüğüyle önemli bir yere sahiptir. Klasik dönemde Ali Şir Nevâyî ile birlikte Çağatay Türkçesi büyük itibar kazanmış; Nevâyî'yi anlamak için ondan sonra Çağatayca sözlükler vücuda getirilmeye başlanmıştır. Bu sözlükler, Hindistan'dan İran'a, Türkistan'dan Azerbaycan'a geniş bir coğrafyada ortaya konulmuştur. Sistemli, düzenli ve devamlı bu sözlükçülük anlayışını Caferoğlu 'Çağatay Türkçesi Leksikografi Mektebi' olarak da tanımlamıştır.

İşte bu sözlükçülük geleneği içerisinde Abuşka sözlüğünden Senglâh'a, Fazlullah Han Lügati'nden Bedâyiü'l-Luga'ya birçok sözlük Çağatay Türkçesine armağan edilmiştir. Bu ilk sözlükçülük faaliyetinin ikinci merhalesini Borovkov, Vámbéry, Véliaminof-Zernof, Radloff gibi bilim adamlarının çalışmaları oluşturmaktadır. Kendilerinden önce yazılan bu Çağatayca sözlüklerden yararlandıkları kadar kendi dönemlerinde yapılan bilimsel çalışmalardan da istifade eden bu bilim adamları, Çağatay Türkçesine ve Çağatay Türkçesi sözlükçülük geleneğine büyük katkı sağlamışlardır.

Yapılan bu sözlük çalışmalarının Almanca, Fransızca, Rusça, Macarca, Farsça gibi çok farklı dillerde ortaya konması araştırıcıların bu çalışmalardan yararlanmalarını güç bir hâle getirmiştir. Ancak sonraki zamanlarda da Çağatay Türkçesi ile ilgili birçok bilimsel çalışma Türkçeye kazandırılamamış; Türk araştırıcılarının hizmetine sunulamamıştır.

Bu bilimsel çalışmaların Türkçeye kazandırılması ve Türk araştırıcılarının hizmetine sunulması çalışmamızın amaçlarından biridir. Biz bu çalışmayı yaparken Wilhelm Radloff'un "Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy (Versuch Eines Wörterbuches

der Türk-Dialecte)" adlı anıtsal sözlüğündeki Çağatay Türkçesine ait olan kelimeleri ortaya koymayı amaçladık. Bu konuda Radloff'un eserini seçmemizdeki sebep ise, o sözlüğünü hazırlarken kendisinden önce yapılan birçok çalışmayı sözlüğüne başarı ile aktarmış olmasıdır. Ayrıca OSTN üzerine yaptığımız bu çalışma, daha önce Tatar Türkçesi ile ilgili Mustafa Toker (Toker, 2003), Kazak ve Kırgız Türkçeleri ile ilgili Ufuk Deniz Aşçı (Aşçı, 2003) tarafından yapılan çalışmaların devamı niteliğindedir. Bu anlamda çalışmanın, sözlüğün tamamının ortaya konmasında bir tuğla niteliği taşıyacağına inanmaktayız.

Radloff'un sözlüğünde yer alan Çağatayca kelimeler üzerine yaptığımız çalışma *Giriş, Değerlendirme, Sözlük* ve *Sonuç* bölümlerinden oluşmaktadır.

Yaptığımız çalışmanın *Giriş* kısmında Radloff'un hayatı ve çalışmalarından bahsedilmiştir. Yine bu bölümde "Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy (Versuch Eines Wörterbuches der Türk-Dialecte)" tanıtılmış; Çağatay Türkçesi ve Çağatayca sözlükler hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Bu kısa bilgileri *Çalışmayı Yaparken İzlediğimiz Yol* başlığı takip etmektedir. Burada sözlük oluşturulurken uyduğumuz hususlar belirtilmiştir. Bu kısmı da *Radloff'un Sözlüğünde Kullandığı Harfler ve Bu Harflerin Telaffuzları* bölümü izlemektedir.

Sözlükte Yer Alan Çağatay Türkçesine Ait Kelimelerin Değerlendirilmesi başlığı altında OSTN'de yer alan Çağatayca kelimeler farklı yönlerden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde Radloff'un Çağatayca kelimelerle ilgili hataları değerlendirilmiş; sözlükte yer alan Çağatayca kelimeler için genel değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Çalışmamızın *Sözlük* kısmında ise "Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy"de yer alan kelimeler tespit edilerek diğer Çağatay Türkçesine ait sözük veya dizinlerde bulunup bulunmadığı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışmamıza önce OSTN'de yer alan Çağatayca kelimelerin fişlenmesiyle başlanmıştır. Bilindiği gibi OSTN Rusça ve Almanca olarak yazılmış bir eserdir. Eserin

bu şekilde iki dille yazılması sebebiyle kelimelerin tercüme edilmesinde ortaya çıkabilecek hataları en aza indirmek için dokuz bine yakın kelimenin anlamı Rusçadan Türkçeye tercüme edilmiş; daha sonra bu kelimelerin Almanca verilen anlamları kontrol edilmiştir. Çalışmamızın bu bölümünde bizi en fazla sıkıntıya sokan durum OSTN'nin eski Rusçayla yazılmasıdır. Bu bakımdan sözlükte yer alan, bugün kullanımdan düşmüş harf ve kelimeler çeviri işinde zorlanmamıza neden olmuştur.

Yaptığımız çalışmada çeviri hususunda büyük sıkıntılar yaşanmıştır. Özellikle Çağatayca sözlük çalışmalarının Farsça, Almanca, Rusça, Fransızca gibi çok farklı dillerle oluşturulması bu dillerle çeviri yapma zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Bu çevirilerin yanında Budagov'un sözlüğü gibi bazı Çağatayca sözlük çalışmalarının, sözlük sırası bakımından bugün izlenilen yöntemlerden farklılıklar göstermesi işimizi bir kat daha zorlaştırmıştır.

Kelimelerin tercüme edilip başka sözlüklerde bulunup bulunmadığının tespit edilmesinden sonra OSTN'de yer alan Çağatayca kelimelerin incelemesine geçilmiştir.

Çalışmamız sırasında OSTN'de verilen simgelere uyulmaya çalışılmıştır. Ancak OSTN'de verilen bazı simgelerin çalışmamıza aktarılmadığı da olmuştur. Bunlarla ilgili geniş bilgiler inceleme kısmında verilmiştir.

Çalışmamızda Çağatayca sözlük ve dizinlerde rastlayamadığımız kelimeler de olmuştur. Ancak bizim sözlük ve dizinlerde bulamamamız, bu kelimelerin Çağatay Türkçesinde kullanılmamış olduğu anlamına gelmemektedir. Sözlük üzerinde daha sonra yapılacak araştırmalar, bizim tespit edemediğimiz kelimeleri belki de tespit edecektir. Bu sebeple bu hususta kesin bir yargıda bulunmaktan kaçınıyoruz.

Uzun ve yorucu olan bu çalışmanın bitirilmesinin mutluluğunu duymaktayız. Bu süre içerisinde bana sürekli destek olan, çalışma azmi veren eşim Filiz Erbay'a teşekkür etmeyi zevkli bir görev sayıyorum.

Yaptığımız çalışmada özellikle çevirilerde sıkıntı çektiğimizi belirtmiştik. Çalışmamızda karşılaştığımız tercüme sorunları için yardımlarını esirgemeyen Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Elemanlarından Doç. Dr. Yılmaz Koç ve Dr. Ali Baykan ile Yabancı Diller Meslek Yüksekokulu Almanca Okutmanı Fatih Çolak'a; Rus Dili ve Edebiyatı Öğretim Görevlisi Jannet Meyermanova'ya; çalışmamız sırasında yardımlarıyla hep yanımızda olan Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Elemanlarından Dr. Erol Çöm ve Dr. Emel Kaya'ya teşekkür ederim.

Son olarak, Yüksek Lisans'tan Doktora tezimin son zamanlarına kadar danışmanlığımı yürüten, beni Yüksek Lisans'tan itibaren Çağataycaya yönlendiren, bu konuda destekleyen, bilimsel veya şahsi her sıkıntımda yanımda olan ve bu eser üzerinde çalışma imkânı sunan Prof. Dr. Yakup Karasoy'a, çalışmamızın başından itibaren karşılaştığımız her sıkıntıda görüşlerini paylaşan, yol gösteren, danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Mustafa Toker'e derin şükranlarımı sunuyorum.

Fatih Erbay

Konya- 2008

1. GİRİŞ

1. 1. Wilhelm Radloff'un Hayatı ve Çalışmaları

Friedrich Wilhelm Radloff (Rusça adı: Vasiliy Vasil'yeviç Radlov), 17 Ocak 1837 tarihinde Berlin'de doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Berlin'de tamamladıktan sonra felsefe eğitimi için Berlin Üniversitesi Felsefe Bölümüne girmiş; ancak daha sonraları Berlin'in dilbilimi çalışmalarında bir merkez olması ve dünyanın önde gelen bilim adamlarının o dönemde Berlin'deki üniversitelerde çalışmalarından dolayı filolojiye merak salmıştır (Temir, 1991: 1).

Radloff, bu dönemde İndo-german dillerinin gramerini yazan Franz Bopp ve Çin dili uzmanı Heimann Steinthal'in dilbilimi, Karl Ritter'in de coğrafya derslerine devam etmiştir. Eğitiminin büyük bölümünü Berlin'de görmesine rağmen iki dönem Halle'de bulunmuştur. Yine doktorasını da Jena'da tamamlamıştır. Radloff Jena'da da İndo-german dillerinin etimolojik temellerini kuran August Pott'un dil derslerini takip eder. Bu dönemde özellikle M. A. Castren ve W. Schott'un etkisinde kalarak doğu dillerine ilgisi artmış; İbranî, Arap, Fars, Türk, Mançu ve Çin dilleri gibi derslere devam etmiştir. Devam ettiği bu derslerin yanında Radloff, diğer yandan da Rusça öğrenmeye başlamıştır (Eren, 1998: 262-264; Temir, 1991: 1-2).

1858'de felsefe doktoru unvanı alan Radloff, bu tarihten kısa bir süre sonra Pauline Auguste Fromm ile nişanlanmış ve hocası W. Schott'un tavsiye mektubuyla Petersburg'a gitmiştir. Radloff'un Petersburg'a gidiş sebeplerinden biri burada açılmış olan Fakul'tet Vostoçnıy Yazıkov (Doğu Dilleri Fakültesi)'da kendini geliştirmek istemesidir. O dönemde bu fakültede A. Kasimoviç Kazem Bek (öl. 1870), Şeyh Muhammed Ayaz Tantavî (öl. 1861), İl'ya Nikolayeviç Berezin (öl. 1911), V. P. Vasilyev (öl. 1900) ve A. V. Popov gibi bilim adamları çalışmaktaydı (Temir, 1991: 8-9).

Bu süre içerisinde Petersburg'da geçinebilmek için Almanca, Latince ve İtalyanca dersler veren Radloff, üniversitede sınava girerek lise öğretmenliği yapabilme hakkını elde etmiştir. Daha sonra Mançu-Tunguz dilleri üzerine çalışma yapmak için L. von Schrenk başkanlığında bilimsel bir heyetle yola çıkmaya karar vermiş; ancak bu heyetin işlerinin uzaması ve yola çıkamamasından dolayı tek başına Latince dersleri vermek üzere Barnaul'a gitmiştir. Radloff'un Barnaul'a gitmesindeki amaç sadece Latince dersleri vermek değildi. O burada araştırmalar yapmak istemiş ve bu konuda Çarlık hükümetinden ek ücret talep ederek bu ücreti de almıştır (Temir, 1991: 10-12). Dolayısıyla Radloff'un Türkoloji çalışmaları Barnaul'da başlamıştır, diyebiliriz. O, burada kendine çalışma alanları belirlemiş; bu bölgelere seyahatler yaparak derlemelerde bulunmuştur.

1859-1871 tarihleri arasında Sibirya'da yaşayan Radloff, kışın öğretmenlik yapmış; yazın ise Türk boylarının yaşadığı bu bakir bölgelerde derlemeler yapmaya başlamıştır. Radloff, burada daha önce planladığı konuları gerçekleştirme imkânı elde etmiştir. Radloff'un Sibirya'da kaldığı bu dönemde nişanlısı Pauline Auguste Fromm da yanına gelmiştir. Fromm (öl. 1899), onun buradaki tüm çalışmalarında ona destek olmuştur (Eren, 1998: 263).

Radloff, 1860-1863 yıllarının yaz aylarında yapacağı Altay, Soyon, Kazak, Kırgız, İli ve Abakan gezilerinden önce Yakop adlı bir Altay Türkünden Altay Türkçesini öğrenmiştir. 1860'ta yaptığı ilk gezi sırasında, Ulalu misyonerliğinde Teleüt boyundan Çivalkov ile tanışmış; ondan Teleüt Türkçesini öğrenmiştir (Temir, 1991: 15-16). Daha sonra bu bölgelerde derlemeler yapmış ve o dönemde gezdiği Türk coğrafyası ile ilgili önemli bilgiler edinmiştir.

1864 yılına gelindiğinde Radloff'un araştırma ve derlemeleri için verilen ödenek durdurulmuştur. Bu ödeneğin tekrar verilmeye başlanması için girişimde bulunmak isteyen Radloff, Petersburg'a gider. Burada ödeneğin devam etmesini sağladıktan sonra Berlin ve Tirol'e geçer. Bu kısa turdan sonra Barnaul'a geri dönen Radloff 1865, 1866 ve 1867 yıllarında Batı Sibirya'ya, 1868 yılında Yedisu bölgesi ve Semerkant'a 1869 yılında İli vadisine, 1870 yılında Kobdo'ya kadar olan Çin hâkimiyetindeki bölgelere

geziler yapar.[1] Radloff, her ne kadar Türk boyları arasında derlemeler yaparak gezdiği bu dönemde yayınlar yapamasa da bu gezilerini tamamladığı 1866 yılından sonra ciddi ve bilimsel çevrede kabul gören çalışmalarını kaleme almaya başlamıştır (Temir, 1991: 16).

Radloff 1871 yılında Petersburg'a gitmek üzere Barnaul'dan ayrılmış ve yol üzerindeki Kazan'a uğrayarak ünlü Rus misyoner İlminskiy'i ziyaret etmiştir. Burada kaldığı dönemde Müslüman Tatar okullarını kurup başına geçmesini teklif eden İlminskiy'e olumlu cevap vermiş ve kısa bir süreliğine Petersburg'a gitmiştir. 1872'de Tatar, Başkurt ve Kazak okulları müfettişi olarak Kazan'da göreve başlayan Radloff, Kazan'da kaldığı bu süre içerisinde hem Müslüman Türk okullarını idare etmiş, hem de bu okullarla ilgili merkezî yönetimi bilgilendirme işini üstlenmiştir. Radloff'un Kazan'da yaptığı bu görev misyonerlikti. O dönem içerisinde sorumluluğunda bulunan okullardaki tüm bilgileri raporlarla yönetime bildirmiş; Rus olmayanların etkisizleştirilmesi, Ruslaştırılması konusunda neler yapılması gerektiği hakkında görüş ve tavsiyelerde bulunmuştur.[2] 1872-1884 yılları arasında Kazan'da kalan Radloff, burada bulunduğu sırada müfettişlik göreviyle birlikte bilimsel çalışmalarına da devam etmiştir. Bu dönemde, *Bilik* (Kazan Türkçesinde okuma kitabı), *Grammatika Russkogo Yazıka* (Rus Dili Grameri), *Uçebnik Nemetskogo Yazıka* (Almanca Ders Kitabı) gibi kitaplarla *Proben der Volkslitteratur* adlı eserinin dördüncü bölümünü ve *Phonetik der Nördlichen Türk Sprachen* adlı çalışmalarını yayımlamıştır (Eren, 1998: 264; Temir, 1991: 20-22).

Radloff, 7 kasım 1884'te Rus Bilimler Akademisi'ne seçilir. Bu tarihten sonra Kazan'daki görevini bırakarak Petersburg'a gelir. Bu tarihten sonra o zamana kadar derlediği ve tasnif ettiği malzemeler üzerinde çalışmaya başlar. Ancak bu süre zarfında da Türk illerine geziler yapmayı ihmal etmez. 1886'da Kırım, 1887'de Batı Karayları ziyaret eder. 1891'de o zamana kadar henüz okunamamış olan Orhun abideleri üzerine

---

[1] Radloff'un yapmış olduğu bu geziler hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Ahmet Temir (1954); *Sibirya'dan Seçmeler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

[2] Bu raporlarla ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: Ahmet Temir (1991); *Türkoloji Tarihinde Wilhelm Radloff Devri / Hayatı-İlmî Kişiliği- Eserleri*, Ankara: TDK Yayınları

araştırma yapmak için gönderilen heyete başkanlık eder. Petersburg'daki bu yıllarda belirtilen bu görevlerden başka araştırma kuruluşlarına üyelik - başkanlık ve çeşitli müze müdürlükleri gibi görevleri de yerine getirir. Radloff, Petersburg'da kaldığı bu yıllarda oldukça verimli bir çalışma dönemi geçirir. Barnaul'daki görevi sırasında derlemeye başladığı mahsulleri *Proben der Volkslitteratur* adıyla (ilk dört cildini) Barnaul'da yayımlamaya başlayan Radloff, bu çalışmanın diğer bölümlerini ise ancak Petersburg'da tamamlayacak ve on cilt olarak yayımlayacaktır. Bu on ciltlik eserin ilk kitabı Altay Türkçesinden derlenen mahsulleri 1868'de, Abakan Türkçesinden derlenenleri 1868'de Kırgız (Kazak) Türkçesinden derlenenleri 1870'te yayımlar. Devamında Baraba, Tobol ve Tümen Tatarlarından toplanan halk mahsullerini 1872'de, Karakırgız Türkçesinden derlenenleri 1885'te ve Tarançi Türkçesinden derlenen mahsulleri de 1886'da yayımlar (Temir, 1991: 34-35).

Yine 1859'da Barnaul'da iken toplamaya başladığı derleme malzemeleriyle ikinci büyük eseri olan "Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy (Versuch Eines Wörterbuches der Türk-Dialecte)" adlı sözlüğünün temellerini de Petersburg'da atmıştır. Ancak sık sık eklemeler yaptığı ve 'Deneme' adını koyduğu bu eserin basımını ancak 1911'de tamamlayabilmiştir (Eren, 1998: 264-265). 1887'de "Das Türkische Sprachmaterial des Codex Comanicus"u ve Kutadgu Bilig'in metin ve tercümelerini (1890-1910) yayımlar (Korkmaz, 1988: 322-326). Radloff, Eski Türkçe alanına sonradan girmiş olsa da yaptığı çalışmaların sayısı bir hayli fazladır.[3]

Radloff sadece Rusya'daki bilisel faaliyetlere katılmamış; kendi çağdaşı olan W. Schott, Ed. Chavannes, Á. Vámbéry gibi birçok bilim adamı ile görüş alışverişinde bulunmuştur. Kazan ve Petersburg'daki üniversitelerde dersler de veren Radloff, buralarda Türkolojiye ışık tutacak bilim adamları yetiştirmiştir. N. F. Katanov, P. M. Melioranskiy, S. E. Malov, A. N. Samoyloviç yetiştirdiği öğrencilerden sadece

[3] Geniş bilgi için bakınız: Osman Fikri Sertkaya (1988); "Eski Türkçe (Göktürkçe- Uygurca) Araştırıcısı Olarak Wilhelm Radloff", *Türk Dili*, Cilt: LVI, Sayı: 444, s. 303-317.

birkaçıdır (Eren, 1998: 264-265). Ömrünü Türkolojiye adamış olan Radloff 12 Mayıs 1918'de Petersburg'da hayata gözlerini yummuştur (Temir, 1991: 65).[4]

1. 2. Radloff'un Sözlüğü

1.2.1. Radloff'un Sözlüğüyle İlgili Genel Hususlar (Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy- Versuch Eines Wörterbuches der Türk-Dialecte)

Radloff, 1859 yılında Barnaul şehrine yerleşmeden önce yapmayı planladığı çalışmaları burada hayata geçirme fırsatı elde eder. Barnaul'a yerleştiği 1859 yılından 1871 yılına kadar birçok gezi yapmış ve sözlüğünde kullanacağı kelimeleri derlemişti. Sözlüğünü yayımlamaya başlayacağı 1893 yılına kadar da bu kelimeler üzerinde çalışır. 22 yıl süren bu çalışmadan sonra 1911 yılına kadar eserin basılması devam eder. İlk olarak 1893'te ünlülerin yer aldığı birinci cildi yayımlar. Daha sonra ünsüzlerin yer aldığı üç cildi sırasıyla 1899, 1905 ve 1911'de yayımlar (Temir, 1991: 97).

Radloff'un sözlük denemesinde dikkati çeken ilk husus sözlüğün ilk cildini 29 yılda vücuda getirilebilmesidir. 29 yıl süren bu ilk ciltten sonra diğer ciltlerin yayın sürelerilerinin altışar yıl sürdüğü görülmektedir. Sözlüğün yapılan bu ilk baskılarından sonra biri Hollanda'da (1960) ve diğeri Rusya'da (1963-1964) olmak üzere iki baskısı daha yapılır. Omeljan Pritsak 1960 yılında Hollanda'da yapılan baskıya geniş bir ön söz yazmıştır. Sözlük denemesinde dikkatimizi çeken bir diğer husus ise Radloff'un görevi gereği bulunduğu bölgelere ait kelimelerin diğer lehçelere oranla daha fazla oluşudur. Sözlükte özellikle Altay, Teleüt ve Kazan Tatarlarına ait kelimelerin yoğunluğu açıkça görülmektedir.

Radloff önceleri sözlüğüne sadece Türk illerinden derlediği malzemeleri almıştır. Ancak daha sonra sürekli eklemeler ve düzeltmeler yaparak sözlüğünü genişletmiştir. Yazdığı bu sözlüğe "Türk Lehçeleri Sözlüğü Denemesi" demesi de bu yüzdendir. O dönemde henüz yeni olan Eski Türkçe çalışmaları, yeni yeni bilim

---

[4] Wilhelm Radloff'un eserlerinin toplu listesi için bakınız: Ahmet Temir (1991); *Türkoloji Tarihinde Wilhelm Radloff Devri / Hayatı-İlmî Kişiliği- Eserleri*, Ankara: TDK Yayınları.

dünyasına tanıtılan Osmanlı, Çağatay ve Harezm –Kıpçak Türkçesi ürünleri, Uygur dil yadigârları, Radloff'un sözlüğünde kendilerine yer bulmuştur.

Radloff bununla birlikte kendisinden önce yapılan çalışmalardan da yararlanmıştır. Lazar Budagov, Pavet de Courteille, Şeyh Süleyman Efendi gibi birçok kişinin sözlüklerinden, İlminskiy'in çalışmasından[5] faydalanmıştır. Radloff bu eserlerden başka çağdaş Türk lehçeleri için bu lehçelerin sözlüklerinden de yararlanmıştır. Aslında Radloff'un her kaynağı görme ve o kaynaktan yararlanma isteği kendi derlediği kelimeleri ikinci plana atmasına neden olmuştur. Bu yüzden Radloff'un Türk illerinde derlediği birçok kelime sözlüğüne girememiştir.

Radloff, 'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy (Türk Lehçeleri Sözlüğü Denemesi)' adını verdiği eserine, sözlüğün ortaya konulması ve sözlüğün iç düzeninin anlatıldığı ön söz bölümüyle başlar. Burada sözlüğün oluşturulma aşamaları yıl yıl, dönem dönem anlatılmıştır. Sözlüğün bahsettiğimiz bu ön söz bölümünden anladığımız kadarıyla Radloff, 1864 yılında baskıya hazır hâle getirdiği sözlüğünü incelemesi için Schiefner'e vermiş; Schiefner de 1867'de sözlüğün harf sırasını değiştirerek kendisine geri göndermiştir. Radloff, bu süre zarfında derlediği yeni kelimeleri de sözlüğe eklemiştir. Bütün bu ekleme ve düzeltme çabaları yüzünden sözlüğün basılma süresi de uzamıştır (Temir, 1991: 98).

Sözlüğün bu geniş ön söz bölümünden sonra transkripsiyon alfabesi verilmiştir. Bu kısımda ünlü ve ünsüz harfler ayrı ayrı gösterilmiş; bunun devamında ünlülerden başlamak üzere seslerin özellikleri, çıkış noktaları ve ses değerleri Rusça, Almanca örnek kelimeler de verilerek anlatılmıştır. Transkripsiyon alfabesi ayrıntılı olarak verilmeye çalışılsa da bazı ünlülerin ses değerleri hakkında yeterli bilgi verilmemiştir. Burada dikkati çeken durum Radloff'un sözlükte kendine özgü bir alfabe sistemi kullanmasıdır. Alfabedeki harfler genellikle Kiril kökenli olsa da Latin kökenli harfler de bulunmaktadır. Radloff bu alfabede ünlüleri 17, ünsüzleri ise 35 harfle göstermiştir.

---

[5] N. Ilminskiy (1857); *Baber-nameh (Diagataica, Ad Fidem Codicis Petropolitani)*, Kazan.

Radloff'un sözlüğüne aldığı kelimeler ait oldukları dönemde hangi alfabe ile yazılmışsa, kelimenin madde başında bu alfabe ile yazılışı da verilmiştir. Bu bakımdan Arapça ve Farsça alıntı kelimeler ile Osmanlı ve Çağatay Türkçesine ait kelimeler, madde başındaki yazılışın yanında Arap harfleriyle de verilmiştir. Yine Uygur Türkçesine ait kelimeler Uygur harfleriyle, nadir olarak görülen Moğolca kelimeler de madde başındaki yazımlarının yanında Soğd alfabesiyle de yazılmışlardır.

Transkripsiyon alfabesinin verildiği bölümü eser adları, kişi adları ve lehçe kısaltmalarının karışık bir şekilde verildiği kısaltmalar kısmı izler. Ancak bu kısımda Radloff'un sözlükte kullandığı, fakat kısaltmalar bölümüne almadığı şekiller tespit edilmiştir.[6] Hatta bazen aynı eser için farklı kısaltmaların da kullanıldığı görülmüştür.[7] Bu ve bunun gibi hataları Radloff, bu kadar hacimli bir eseri hazırlarken gözden kaçırmış olmalıdır.

Kısaltmalar bölümünden sonra sözlük kısmı gelmektedir. Sözlük kısmı her sayfası ikiye ayrılarak ve her sayfada iki ayrı sayfa numarası verilerek oluşturulmuştur. Radloff, ön sözünde bu durumu, aranılan kelimenin kolayca bulunması ve sözlük kullanımının kolaylaşması için yaptığını ifade etmiştir (Radloff; 1960-I: VII).

1.2.2. Türkiye'de Radloff'un Sözlüğü Üzerine Yapılan Yayınlar

Türkiye'de Wilhelm Radloff'un sözlüğünden Türkologlar geniş ölçüde yararlanmakla birlikte eser üzerine yapılan çalışmalar sınırlıdır. Hüseyin Kazım Kadri'yi burada anmak yerinde olacaktır (Hüseyin Kâzım Kadri; 1927-1945). Yine sözlük üzerine Mustafa Toker (Toker; 2003), Ufuk Deniz Aşçı (Aşçı; 2003) ve Serap Gürcün'ün (Gürcün; 2006) yaptığı çalışmalar dikkat çekicidir.

---

[6] Radloff, (Ges., Kas. Tat.) gibi kısaltmaları bu bölümde hiç göstermemiştir.

[7] Sözlükte sıkça yararlanılan Lazar Budagov'un *Sravnitelnıy Slovar Turetsko-Tatarskih Nareçiy* adlı eseri kısaltmalar bölümünde 'Bdg.' şeklinde gösterilmişken sözlükte bazen 'Bud.' veya 'Budg.' şekillerine de rastlanmaktadır.

Mehmet Ölmez, sözlüğün yayımı hakkında "Radloff Sözlüğünün Yeni Bir Yayımı Nasıl Olmalıdır?" adlı bir bildiri sunmuş; bu bildirinin son bölümüne Bartold'un "Radlof'uñ Luġatini Yeñiden Neşir Mes'elesi" adlı yazısını da eklemiştir (Ölmez; 1997). Ölmez bu bildirisinde Radloff'un, Geza Kuun'un Codex Cumanicus yayınını, Altınordu yarlıklarını, kendi hazırladığı Kutadgu Bilig yayınlarını sözlüğüne katmasına rağmen yeterince işleyemediğini ve kendi derlediği Proben'lerdeki kelimelerin bile birçoğuna yer veremediğini belirtmiş; tarihî Türk lehçelerinden aldığı kelimelerde bazı okuyuş hatalarının bulunduğunu da göstermiştir (Ölmez; 1997: 372-373).

Hasan Eren, "Wilhelm Radloff ve Türk Diyalektleri Sözlüğü" adlı çalışmasında da Radloff'un Yakut ve Çuvaş lehçelerine sözlüğünde yer vermemesini anlayamadığını, daha ileri giderek Çuvaşçayı Türkleşmiş bir Fin-Ugor dili saymasının şaşılacak bir durum olduğunu belirtmiştir (Eren; 1988-I: 340). Hasan Eren, sözlükteki baġdu~yaḳtu, oġuz~uġuz gibi bazı kelimelerde de yanlışlıklar olduğunu tespit etmiştir. Ancak bu gibi hatalara rağmen Türkoloji alanında Radloff'un "Versuch Eines Wörterbuches der Türk-Dialecte" adlı anıtsal sözlüğünün aşılamadığını da belirtmiştir (Eren; 1988-I: 336).

1.2.3. Sözlüğün Düzeni

Radloff, sözlüğünün düzenini şu şekilde oluşturmuştur: Madde başlarında kelimeler verildikten sonra kelime fiil ise hemen yanına (v) *"verb-fiil"* işareti konulmuş; kelime bir isim, sıfat, zarf vb. ise herhangi bir işaret konulmamıştır.[8] Madde başı olarak verilen kelimeden hemen sonra [] içerisinde varsa kelimenin tahlili yapılmıştır. Radloff, kelimenin ek ve köklerini gösterdiği [] bu alan içerisinde ek ve kökleri sadece (+) işareti ile ayırmıştır. Sözlükteki genel bütünlüğü sağlamak amacıyla biz de kök ister isim, ister fiil olsun (+) bu işareti kullandık.

[8] Madde başlarının aktarımlarında, kelimenin fiil olduğunu göstermek için, Radloff'un (v) işaretini kullandığı kelimelerde biz (-) işaretini kullandık. İsim veya diğer kelime çeşitlerinde biz de herhangi bir işaret kullanmadık.

Radloff'un sözlüğünde yukarıda belirttiğimiz kelimenin tahlilinden sonra kelimenin hangi lehçeye ait olduğu parantez içerisinde gösterilmiştir. Varsa kelimenin diğer lehçelerdeki farklı şekilleri de ayrıca buraya eklenmiştir. Kelimeler kullanıldığı lehçeye göre Arap, Uygur, İbranî, Ermeni ve Grek alfabesindeki şekilleriyle de gösterilmiştir. Kelime eğer alıntı ise alıntılandığı dil de yine parantez içerisinde verilmiştir.

Sözlükte yer alan bazı kelimeler (=) işareti ile benzer olduğu başka bir şekle gönderilmiştir. Ancak 'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy'deki bu yöntemde büyük sorunlar görülmektedir. Bazen kelimenin açıklanan anlamı ile gönderme yapılan kelimenin anlamı arasında farklılıklarla karşılaşılmaktadır. Hatta bazen gönderme yapılan kelime sözlükte bulunmamaktadır. Bu gibi durumlarda anlam diğer Çağatay sözlükleri dikkate alınarak verilmiş ve bu durumlar dipnotlarla belirtilmiştir.

Yukarıdaki hususlar verildikten sonra alt satıra geçilerek kelimenin önce Rusça, daha sonra da Almanca karşılıkları gösterilmiştir. Kelimelerin farklı lehçelerdeki farklı anlamları numaralandırılmış ve kelimenin o anlamının hangi lehçede yer aldığı () parantez içerisinde gösterilmiştir. Ancak bu durumla ilgili de bazı sorunlarla karşılaşılmaktadır. Madde başında verilen kelimelerin bazen anlamlarının hangi lehçeye ait olduğu gösterilmemiştir. Kelime için verilen anlamı örnekler takip etmiş; verilen bu örneklerin önce Rusça, daha sonra Almanca açıklamaları madde içerisine eklenmiştir. [9]

[9] Özellikle Çağatay Türkçesine ait kelimeler için Bâbür-nâme'den alınan bu örnek metinlerin Almanca ve Rusça çevirileri bazen kelimenin anlamını karşılamamış, bazen de bu çevirilerde tamamen ilgisiz bir anlam verilmiştir. Bu durumlarda Reşit Rahmeti Arat'ın '*Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, Vekayi, Babur'un Hâtıratı'* adlı eserinden sıkça yararlanılmıştır.

2. ÇAĞATAY TÜRKÇESİ HAKKINDA KISA BİLGİ[10]

2.1. Çağatay Türkçesi ve Dönemleri

Kuzey-Doğu Türkçesinin ikinci dönemine 'Çağatay Türkçesi' denilmektedir. 15. yüzyıldan başlayarak 20. yüzyıla kadar Karadeniz, Kafkas Dağları, Hazar Denizi ve Orta İran'ın kuzey ve doğusunda kalan ve Müslüman olan Kuzey ve Doğu Türklüğü Çağatay Türkçesini kullanmışlardır.

Çağatay Türkçesini ifade etmek için kullanılan 'Çağatay tili' ve 'Çağatay Türkîsi' terimleri, Timurlular döneminde ortaya çıkan Türk dili anlamını kazanmıştır. Buna rağmen 15. ve 16. yüzyıla kadar yazar ve şairler, Çağatay kelimesini bu anlamda hemen hemen hiç kullanmamışlardır. Daha sonraları Çağatay kelimesini kullanacak olan Nevâyî, Muhakemetü'l-Lugateyn'de 'Türkî', 'Türkçe' ve 'Türk tili' terimlerini tercih ederken, Mîzânü'l-Evzân'da 'Çagatay lafzı' terimini kullanmıştır. 17. yüzyılda eser veren Ebu'l-gazi Bahadır Han, Şecere-i Terâkime ve Şecere-i Türk adlı eserlerinde 'Türkâne, Türkî ve Türk tili' terimlerini kullanır (Ölmez; 2007: 176-177).

---

[10] Günümüze kadar Çağatay Türkçesi ile ilgili onlarca çalışma yapılmıştır. Her ne kadar Çağatay Türkçesi çalışmamızın kapsamına giriyor olsa da bizim burada vereceğimiz bilgiler, bir tekrardan öteye geçmeyeceği için bu konuları ana hatlarıyla vermeyi uygun bulduk. Geniş bilgi için bk: Ahmet Caferoğlu (1948); "Çağatay Türkçesi ve Nevai", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt II, s. 141-154; Ahmet Caferoğlu (1994); *Türk Dili Tarihi*, İstanbul: Enderun Yayınları; Mustafa Canpolat (2002); "Çağatay Dili ve Edebiyatı", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt VIII, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 769-776; János Eckmann (1958); "Çağatay Dili Hakkında Notlar", *TDAY-Belleten*, s. 115-126; János Eckmann (1959); "Das Chwarezmtürkische", *PhTF* I, Wiesbaden, s. 113-137; János Eckmann (1959); "Das Tschagataische", *PhTF* I, Wiesbaden, s. 138-160; János Eckmann (1996); *Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, (Yay. hzl: Osman Fikri Sertkaya), Ankara: TDK Yayınları; János Eckmann (2003); *Çağatayca El Kitabı*, (çev: Günay Karağaç), İstanbul: Akçağ Yayınları; Kemal Eraslan (1986); "Çağatay Şiiri", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, Sayı: 415-416-417, s. 564-718; Ahmet Bican Ercilasun (2004); *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları; Abdülkadir İnan (1992); "Çağatay Edebiyatı", *Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara: TKAE Yayınları, s. 80-102; Fuad Köprülü (1988); "Çağatay Edebiyatı", *İA*., C.3, s. 270-323; Zühal Ölmez (2007); "Çağatay Edebiyatı ve Çağatay Edebiyatı Üzerine Araştırmalar", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 5, Sayı 9, s. 173-219.

Çağatayca sözlüklerde ise daha çok 'Çağatay Türkçesi' terimi tercih edilmiştir. Mirzâ Mehdî Han'ın Senglâh adlı eserinin ön sözünde bazen 'lügat-i Türk, lügat-i Türkî', bazen de 'lügat-i Çağatay' terimleri kullanılır. Çağatay Türkçesi, Çağatay dili ve Çağatayca terimleri, daha sonraki zamanlarda da bu konu ile ilgilenen araştırıcılar tarafından tartışılmıştır. Bu konuda Ármin Vámbéry'nin 1867 yılında yayımlanan 'Cagataische Sprach-Studien' adlı eseri Çağatay teriminin Batı ülkelerinde yaygınlaşması yolunda ilk adımlardan biri olmuştur.

Ancak Rus Türkologlar, 'Çağatayca'nın yerine 'Eski Özbekçe' terimini kullanmışlar; hatta bazen Çağatay öncesi devirleri de bu 'Eski Özbekçe' teriminin içinde ele almışlardır. Quatremere ve Pavet de Courteille gibi Fransız Türkologlar ise "Turk-Oriental" (Doğu Türkçesi) terimini tercih eder. Bu terim bugün Türkiye Türkolojisinde, Oğuz grubunu ifade eden "Batı Türkçesi" terimine karşı, 13. yüzyıldan bugüne kadar Oğuz grubu dışındaki Türklerin edebî dili için kullanılmaktadır (Ercilasun; 2004: 406-407).

Samoyloviç, "Çağatayca" terimini yalnız 15. – 20. yüzyıllar Orta Asya edebî Türk dili için kullanır. Ona göre Çağatayca dört devreye ayırılmaktadır:

1. Karahanlı Türkçesi veya Kâşgar Türkçesi (11.-12. yüzyıllar);
2. Kıpçak-Oğuz Türkçesi (13.-14. yüzyıllar);
3. Çağatayca (15.-19. yüzyıllar);
4. Özbekçe (20. yüzyıl) (Eckmann; 2003: 15).

Fuad Köprülü ise Çağatay Türkçesini şu dönemlere ayırır:

1. İlk Çağatay devri
2. Klasik Çağatay devrinin başlangıcı
3. Klasik Çağatay devri
4. Klasik devrin devamı
5. Gerileme ve çökme devri (Köprülü; 1988: 270).

M. A. Şçerbak, "Eski Özbekçe" terimini kullandığı "Çağatay Türkçesi"ni 10. yüzyıldan başlatmakta ve üç döneme ayırmaktadır:

1. İlk devir (10.-13. yüzyıllar);
2. İkinci devir (14.-17. yüzyıllar);
3. Üçüncü devir (17.-18. yüzyıllar) (Eckmann; 2003: 16).

J. Eckmann, İslâmî Orta Asya edebî Türk dilini üç döneme ayırmıştır:

1. Karahanlı veya Hakaniye Türkçesi (11.-13. yüzyıllar)
2. Harezm Türkçesi (14. yüzyıl)
3. Çağatayca (15. yüzyıl- 20. yüzyılın başlangıcı).

İslâmî Orta Asya edebî Türk dilini üç döneme ayıran Eckmann, beş yüzyılda bazı değişikliklere uğrayan Çağatay Türkçesini de üç döneme ayırır:

1. Klâsik öncesi devir (15. yüzyıl başlarından Nevâyî'nin 1465'te ilk divanını tertbine kadar);
2. Klâsik devir (1465-1600);
3. Klâsik sonrası devir (1600-1921) (Eckmann; 2003: 17).

Beş yüzyıl devam eden Çağatay Türkçesine yavaş yavaş mahalli unsurlar da girmiş ve 20. yüzyıldan sonra yerini Özbek Türkçesine bırakmıştır.

2. 2. Çağatay Sözlükleri

Ali Şir Nevâyî ile birlikte Çağatay Türkçesinin itibar kazanması, özellikle Nevâyî'nin eserlerini anlamak için Çağatay Türkçesi üzerine sözlükler düzenlenmesine yol açmıştır. Nevâyî'den sonra Hindistan, İran, Türkistan, Azerbaycan gibi birçok coğrafyada Çağatayca ile ilgili sözlükler yazıldı (Ercilasun; 2004: 426). Ahmet Caferoğlu, bu sözlüklerin ister Orta Asya'da, ister İran ve Hindistan'da yazılmış olsun, hep Timurlular devri Türk dilinin, imtiyazlı sözlükleri olmaları yönünden, daima hatırı sayılır birer dil yâdigarımız olarak kalacaklarını belirtmiştir. Hatta Ahmet Caferoğlu bu durumu 'Çağatay Türkçesi Leksikografi Mektebi' olarak da tanımlamaktadır (Caferoğlu; 1984: 223).

2.2.1. Abuşka Lügati

16. yüzyılın başlarında Anadolu sınırları içerisinde yazılmıştır. Çeşitli, fakat birbirine yakın olan "Abuşka, Abuşka der Lügat-i Çagatay, lügat-i Mir Ali Şir Nevâyî" gibi adlarla anılmıştır. Yazarı bilinmeyen bu sözlüğün ilk maddesi 'Abuşka' (yaşlı kadın) olduğu için bu adla tanınmıştır. Farklı kaynaklarda 2000-2250 kelimeden oluştuğu belirtilse de Muharrem Güzeldir, bu sayının 3027 olduğunu ortaya koymuştur (Güzeldir; 2002: 10). Abuşka sözlüğünde Çağatayca kelimelerin doğru okunabilmesi için kelimeler ilk harflerine göre meftûha, meksûre ve mazmûme şeklinde birtakım bölümlerle sıraya konulmuştur. Abuşka sözlüğünün birçok yazması bulunmasına rağmen en eski yazması Paris, Bibliotheque Nationale'dedir. Bu nüsha 1542 yılında istinsah edilmiştir. 1868'de Á. Vámbéry tarafından örnekler konulmadan Macarcaya çevrilmiş; 1869 yılında Çağatay Türkçesi sözlükleri hakkında bir girişle beraber 'Dictionnaire Djaghatai-Turc' adıyla Véliaminof-Zernof tarafından tıpkıbasımı yayımlanmıştır. Besim Atalay, 1970'te 'Abuşka Lügati veya Çağatay Sözlüğü' adıyla eserin ilmî neşrini yapar. Yine 2002'de, sözlük üzerinde Muharrem Güzeldir, 'Abuşka Lügati (Giriş-Metin-İndeks)' adlı doktora çalışması yapmıştır.

2.2.2. Bedâyiü'l-Luga

Çağatay Türkçesine ait sözlüklerin en eskilerinden biridir. Hüseyin Baykara'nın saltanatı sırasında İmanî mahlaslı Talî tarafından yazılmıştır. Fakat istinsah tarihi 1705-1706 yıllarıdır. 1961'de Borovkov tarafından tıpkıbasımlarıyla birlikte yayımlanmıştır (Caferoğlu; 1984: 225).

2.2.3. Kitâb-ı Zebân-ı Türkî

Fazlullah Han'ın çağdaşlarından Muhammed Yakup Çingî tarafından yazılmıştır. Hem gramer hem sözlük bölümü bulunmaktadır. Eserin tek nüshası British Museum'dadır (Caferoğlu; 1984: 226).

2.2.4. Fazlullah Han Lügati

17. yüzyılın başlarında Fazlullah Han tarafından yazılmıştır. Fazlullah Han yazdığı esere 'Lügat-i Türkî' adını verse de daha çok 'Risâle-i Fazlullah Han' adıyla tanınmaktadır. 1825 yılında Münşi Abdürrahim tarafından Kalküta'da yayımlandığından 'Kalküta Sözlüğü' adını da almıştır (Caferoğlu; 1984: 225).

2.2.5. Senglâh

Mirzâ Mehdî Han Esterabâdî tarafından vücuda getirilen değerli bir eserdir. Eserin dördü Londra'da, biri Paris ve biri de Tahran'da olmak üzere altı nüshası bulunmaktadır. Eserin sadece gramer kısmının biri Süleymaniye'de ve biri Tahran'da olmak üzere iki nüshası vardır (Caferoğlu; 1984: 226). Denison Ross 1910 yılında Senglâh'ın gramer kısmı olan 'Mebâniü'l-Luga'yı Kalküta'da yayımlamıştır. Aynı bölümü Eckmann da 1942-47 tarihlerinde incelemiştir. Besim Atalay, 1950 yılında eserin Süleymaniye nüshasının tıpkı basımını yayımlamıştır. Eserin tam olarak neşri 1960 yılında Sir Gerard Clauson tarafından *A persian Guide to the Turkish Language by Muhammed Mahdî Xan* adıyla Londra'da yapılmıştır.

2.2.6. Hulâsa-i Abbasî

19. yüzyılın ilk yarısında Mehmet Hoyî tarafından yazılarak İran şahı Fethali Kaçar'ın oğlu Abbas Mirza'ya ithaf edilmiştir. Eserde yazar hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Eserin üç yazması bulunmakla birlikte, eserde yer alan büyük hatalardan dolayı hâlâ yayımlanmamıştır (Caferoğlu; 1984: 227).

2.2.7. El-Tamga-yı Nâsırî

19. yüzyılın ikinci yarısında yazılmış ve Nasirüddin Şah'a sunulmuş Farsça-Türkçe bir sözlüktür. Eserin Senglâh'tan yararlanılarak yazıldığı anlaşılmaktadır (Caferoğlu; 1984: 227).

2.2.8. Fethali Kaçar Lügati

İran sahasında ortaya konan Çağatay sözlüklerinin en hacimlisidir. 19. yüzyıla ait olan eserin tespit edilebilen iki nüshası bulunmaktadır. Thúry József 1903'te eseri "Behdset-ül-lugat, Czimü Csagatáj Szótár" adıyla yayımlasa da Romaskeviç, 1914 yılında sözlüğün yeni bir nüshasını bularak eser hakkında yeni ve doyurucu bilgilere ulaşmıştır (Caferoğlu; 1984: 227-228). T. József'in 1903 yılında yayımladığı eserin çevirisi Hüseyin Namık Orkun tarafından yapılmış; ancak daktilo edilen bu metin yayın imkânı bulamamıştır.

2.2.8. Lügat-i Çağatay ve Türkî-i Osmanî

Özbekler tekkesi şeyhi Süleyman Efendi tarafından yazılan eser 1882 yılında İstanbul'da yayımlanmıştır. Çağatayca- Osmanlı Türkçesi şeklinde hazırlanan sözlüğü 1902 yılında Kunos Almancaya çevirerek yayımlamıştır (Eren; 1950: 146). Yine Mehmet Ölmez 2003'te eserin tıpkıbasımını yayımlamıştır.

2.2.9. Üss-i Lisân-ı Türkî

Mehmed Sadık tarafından hazırlanan eser, 1897-98 tarihinde İstanbul'da yayımlanır. Martin Hartmann 1902 yılında Almancaya çevirerek yayımlamıştır. Eserin bilimsel neşri Recep Toparlı ve Ali Ilgın tarafından 2006 yılında yapılmıştır: *Mehmet Sadık, Üss-i Lisân-ı Türkî*, Ankara: 2006.

ÇALIŞMAYI YAPARKEN İZLENİLEN YOL

Çalışmamıza başlarken önce 'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy'deki tüm Çağatayca kelimeleri fişledik. Fişlediğimiz bu kelimelerin önce Rusça açıklamalarını Türkçeye çevirdik. Daha sonra çevrilen bu açıklamaları tekrar Almancasından kontrol ettik.

'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy'den fişlediğimiz bu kelimeleri alfabetik sıraya koyduk. Taradığımız sözlük veya dizinlerdeki kelimeleri buraya ekledik. Sözlük ve dizinlerde rastlayamadığımız kelimeler için de (-) işaretini kullandık. Yapacağımız açıklamalar için *** işaretini kullandık ve bu işaretten sonra bulduğumuz kelimeleri çalışmamızda gösterdik.

Sözlükteki uyguladığımız düzen aşağıdaki gibidir:

Kelime	Arap Harfli Yazılışı	Köken Bilgisi Açıklamaları	Kelimenin anlamı, kelime için verilen örnekler, OSTN'deki yeri ve açıklamalarımız
uyuḳ-	اويوقماق		Kesilmek (süt için) I/1634. *** **uyuḳmaḳ**: Kesilmek (süt için) (Vamb. 229).
ilekle-	ايلاكلاماك	ilek+le-	Bağlamak I/1479. *** **ileklemek**: Bağlamak, iliklemek (Vamb. 237).

Çeviri işleminden sonra fişlediğimiz kelimelerin karşılıklarını Çağatayca sözlüklerden veya Çağatayca eserlerin dizinlerinden bulduk ve bu açıklamaları fişlediğimiz kelimelerin devamına ekledik. Ancak burada dikkat ettiğimiz ilk husus Radloff'un kelimeyi aldığı bir eser veya sözlük varsa biz kelimenin Radloff'un belirttiği eserdeki yerini tespit edip anlamını bu eserden aldık. Bu bakımdan, örnek olarak, Radloff kelime için (V.) gibi bir not düşmüşse, biz de kelimeyi Ármin Vámbéry'nin '*Cagataische Sprach Studien'* adlı çalışmasından aldık. Eğer sözlükte kelimenin alındığı eser belirtilmemişse, biz ilk olarak Çağatay Türkçesine ait kelimeler için hem

kelimenin okunuşu hem de kelimeye verilen anlam yönünden diğerlerine göre daha düzenli bulduğumuz Pavet de Courteille'nin 'Dictionnaire Turk-Oriental' adlı sözlüğüne müracaat ettik. Kelime burada yoksa sırasıyla diğer Çağatayca sözlük ve dizinlere bakmaya çalıştık.

Radloff'un 'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy' adlı sözlüğündeki Çağatay Türkçesine ait kelimelerde kullandığı bazı harfleri, çok sınırlı kelimelerde kullandığı görülmüştür. O özellikle 'i' harfinin yanında 'ǐ'; 'ü' harfinin yanında 'ǖ' gibi veya ince sıradan kelimeler için 'v' sesinin karşılığı olarak yine çok nadir bulunan 'ў' harfini kullanmıştır. Değerlendirme bölümünde bu konu ile ilgili geniş bilgi verilmiştir.

Radloff'un sözlüğünde yer alan Çağatay Türkçesine ait bazı kelimelerin Arap harfli yazılışı ile madde başındaki yazılışlarında tutarsızlıklar gördük. Bu durumu da düzelterek dipnotlarda bildirdik.

Radloff'un da sıkça yararlandığı Ármin Vámbéry'nin '*Cagataische Sprach Studien'* adlı sözlüğünde Çağatayca kelimeler hem Arap harfleriyle hem de Latin harfleriyle verilmiştir. Ancak Radloff, Ármin Vámbéry'nin bu eserinden sözlüğüne aldığı kelimeleri buradaki Arap harfli şeklinden değil; Vámbéry'nin okuduğu şekliyle almıştır. Bu durum hatalı kelimeler ve okunuşlar ortaya çıkarsa da biz Radloff'un ve Vámbéry'nin okuyuşlarına müdahale etmedik. Ancak yararlandığımız diğer eserlerden olan Dictionnaire Turk Oriental'de kelimenin yalnız Arap harfli şekli verildiği için, çalışmamıza oradan aldığımız kelimeleri Çağatay Türkçesi ses hususiyetlerini göz önünde bulundurarak okuduk. Yine Budagov'un sözlüğünde de kelimelerin yalnız Arap harfli şekilleri verildiği için bu kelimelerin okunuşunda Dictionnaire Turk Oriental için kullandığımız usül takip edilmiştir.[11]

Sözlüğe tarafımızdan yapılan bütün eklemeler için köşeli parantez [] kullanılmıştır. Bununla ilgili olarak, Şeyh Süleyman Efendi-yi Buhârî'nin 'Lügat-i Çağatay ve Türkî-i Osmanî' adlı sözlüğündeki kelime açıklamalarının birçoğu Arapça

---

[11] Budagov, madde başında yer verdiği bazı kelimelerin okunuşunu da vermiştir.

ve Farsça olduğundan bu kaynaktan aldığımız kelimelerin anlamı tarafımızdan bulunarak köşeli parantez [] içerisinde verilmiştir:

aġrïġu	اغريغو	aġrïḳ'tan	Hasta I/176. *** **aġrıġu**: Derd-nāk [dertli], ġam-nāk [gamlı], elemlü, āzārlu [üzüntülü] (LÇ 15).

Radloff sözlüğünü oluştururken bu sözlüğe birçok Arapça ve Farsça kelime de almıştır. Bu kelimelerin hangi dilden alıntılandığını da yaptığı kısaltmalarla göstermiştir. Ancak alındığı dil gösterilmeyen bazı kelimeler Çağatayca zannedilebileceği için, alıntılanan bu kelimelerin alındığı dil '[] içinde' gösterilmiştir:

baġ II	باغ	[F.]	Bağ, bahçe IV/1446. *** **bāġ**: Bağ, bahçe (Bdg. I: 232).
baha	بها	[F.]	Paha, bedel, eder IV/1465. *** **bahā**: (F.) Baha, kıymet, bedel, değer (Bab. 60).
haram	حرام	[Ar.]	Haram, dinen yasak olan şey II/1749. *** **ḥarām**: Haram, yasak, dinen yasak olan şey (Bdg. I: 514).

'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy'deki Çağatayca kelimelerin bir kısmında, Budagov'un sözlüğündeki Çağatayca kelimelerde de görülen ve muhtemelen Radloff'un da Budagov'dan naklettiği, Kalküta sözlüğünden alınan Farsça açıklamalar da bulunmaktadır. Bu Farsça açıklamalar zaten Radloff'un madde başında verdiği kelimenin anlamı olduğu için biz Arap harfli şekliyle çalışmamıza aldık. Bu yüzden Farsça olan bu açıklamaları tercüme etme gereği duymadık:

müçek I	موچاك	Sivri sinek (Calc. Wrtb. پشه) IV/2224. *** **müçek**: Sivri sinek (DTO 500).
otaġ II	اوتاغ	Küçük kuşların tüyü, ince tüy (Calc. Wrtb. ريزهٔ پرمرغ) I/1104. *** **otaġ**: Küçük kuşların tüyü, ince tüy (Bdg. I: 110).

Radloff, bugün Harezm Türkçesi eserlerinden biri olarak gördüğümüz Kısasü'l-Enbiyâ'yı Çağatay Türkçesi içerisinde değerlendirerek sözlüğündeki Çağatay Türkçesine ait kelimeler için bu eserden metinler almıştır. Bu yüzden Radloff'un Kısasü'l-Enbiyâ'dan aldığı metinleri göstermeyi uygun bulmayarak çalışmamıza dâhil etmedik.

Sözlük'te Çağatay Türkçesine ait kelimelerin bir kısmının, Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmemesine rağmen kelime için Lügat-i Çağatay veya Cagataische Sprach-Studien'den açıklama alınmıştır. Sözlük'teki böyle kelimeler de Çağatay Türkçesi kelimeleri içerisinde değerlendirilerek çalışmaya alınmış ve bu durumlar dipnotlarla gösterilmiştir.

'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy'de yer alan az sayıdaki Çağatay Türkçesine ait kelimede uzun ünlülerin kullanıldığı görülmüştür. Kullanılan bu ünlüler sözlük kımında gösterilmiş ve 'Sözlükte Kullanılan Uzun Ünlüler' bölümünde ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

Yine sözlükte yer alan çok az sayıdaki Çağatayca kelimede sad 'ص' ve tı 'ط' harflerinin kullandığını tespit ettik. Bu kelimelerin sayısının çok az olmasının yanında, bir çoğunda kelimenin aynı zamanda Osmanlıca olduğu da belirtildiği için bu kelimelerin Osmanlıca ile karıştırıldığı ve hatalı olarak bu şekilde yazıldığı düşünülmüştür. Bu sebeple Çağatayca kelimelerde kullanılan sad (ص) harfi sin (س) ve tı (ط) harfi de te (ت) harfine dönüştürülmüştür. Ancak tespit edilen bu kelimeler yok sayılmamış; 'Çağatay Türkçesine Ait Kelimelerde Sad (ص) ve Tı (ط) Kullanılması' başlığı altında daha geniş olarak değerlendirilmiştir.

Radloff'un sözlüğünde Çağatay Türkçesine ait kelimelerde sık sık Bâbür-nâme'den örnek metinler alınmıştır. Ancak Bâbür-nâme'den alınan bazı metinlerin Almanca ve Rusçasının anlamı tam olarak karşılamadığı görülmüştür. Bu gibi ender durumlarda aktarım için Reşit Rahmeti Arat'ın 'Vekayi, Babür'ün Hatıratı' adlı eserine başvurulmuştur. Ayrıca Radloff'un Bâbür-nâme'nin Kazan nüshasından aldığı metinler

eserin diğer nüshalarıyla (Elphistone ve Haydarâbâd) da karşılaştırılmış; farklılıklar dipnotlarla belirtilmiştir.

Sözlük'te yanlış anlamlandırılan kelimeler de olmuştur. Yine çok az sayıda olan bu kelimelerle ilgili açıklamalar ve kelimelerin anlamları dipnotlarla gösterilmiştir.

'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy'de Çağatay Türkçesine ait kelimeler için sık sık Lügat-i Çağatay'dan yararlanılmıştır. Ancak Radloff'un eserinde, yararlanılan Lügat-i Çağatay'daki açıklamaların bazen sözlüğe hatalı aktarıldığı, bazen de Lügat-i Çağatay'daki hatalı açıklamaların bu şekliyle sözlüğe alındığı tespit edilmiştir. Bu gibi durumlarda, kelimelerin doğru yazılışları esas alarak dipnotlarla belirtilmiştir.

Radloff, sözlüğünde yer verdiği kelimelerin fiil olduğunu belirtmek için (v) 'verb – fiil' kısaltmasını kullanmıştır. Ancak bu işaretin bazı Çağatay Türkçesine ait fiillerde kullanılmadığını tespit ettik. Bunun tam tersi bir durum olarak bazı kelimelerde de kelime isim olmasına rağmen bu işaretin kullanıldığını gördük. Baskı hatası olarak düşündüğümüz böyle hataları dipnotlarla belirterek bu kısaltmayı göstermedik.

Radloff'un sözlüğünde yer alan Çağatayca bazı kelimelere (?) konulmuştur. Radloff, bu kelimeleri sorunlu gördüğü için bu şekilde işaretlemiş olmalıdır. Bu bakımdan biz de bu kelimelerdeki (?)'ni muhafaza ettik.

'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy'de yer alan Çağatayca kelimeler için kapalı e 'é' simgesi kullanılmamıştır. Bu simge yerine bu ses için 'e' simgesi veya harfi kullanılır. Bu yüzden Arap harfli şekli **ایلچیلاشماك** olan kelime, sözlüğün madde başında '*elçileş*-' 'Birbirine elçiler göndermek' şeklinde yer almıştır. Yine Arap harfli şekli **ایرینچاك** olan kelime '*erinçek'* 'Çürük; tembel', Arap harfli şekli **اینكسه** olan kelime '*eñse'* **'**Ense' şeklinde yer alır. Radloff'un yararlandığı eserlerin başında gelen Cagataisch Sprache Studien'de de durum bu şekildedir. Bu eserde de **ایلچیلاشماك** şeklinde gördüğümüz kelime, madde başında '*elçileşmek'* olarak verilir. Cagataisch Sprache Studien'de yer alan diğer kelimelerde de kapalı e 'é' yerine 'e' harfi veya simgesi kullanılmıştır.

OSTN’DE ÇAĞATAY TÜRKÇESİNE AİT KELİMELERDE KULLANILAN TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

a. OSTN’deki Madde Başında Yer Alan Kelimeler için Kullanılan Transkripsiyon Alfabesi

А а	A a	**М м**	M m
Ā ā	Ā ā	**Н н**	N n
Б б	B b	**Ң ң**	n͡g
Џ џ	C c	**О о**	O o
Ч ч	Ç c	**Ō ō**	Ō ō
Д д	D d	**Ө ө**	Ö ö
Ä ä	E e	**Ȫ ȫ**	Ȫ ȫ
Ē ē	Ē ē	**П п**	P p
Ф ф	F f	**Р р**	R r
Г г	G g	**С с**	S s
һ h	H h, Ḥ ḥ	**Ш ш**	Ş ş
Х х	Ḫ ḫ	**Т т**	T t
Ы ы	I ı	**У у**	U u, W w, uw, wu
I i	Ĭ ĭ, İ i, y̆, y̆ı	**Ū ū**	Ū ū
Ī ī	Ī ī	**Ӳ ӳ**	Ü ü, W w, üw, wü
Ж ж	J j	**Ǖ ǖ**	Ǖ ǖ
К к	K k	**В в**	V v
K k	Ḳ ḳ	**J j**	Y y
Л л	Ḷ ḷ	**İ i**	Y̆ y̆
L l	L l	**З з**	Z z

OSTN’de yukarıdaki harflerden başka simgeler de kullanmıştır. [12]

[12] Radloff’un ‘Opıt Slovarya Tyurskih Nareçiy’de verdiği ancak bizim burada göstermediğimiz harfler de olmuştur. Bu harfleri burada göstermeyişimizin nedeni çalışmamızın sözlük bölümünde kullanmamamızdır. Bir elin parmaklarını geçmeyecek sayıda olan bu harfler bizce tashih hatası ve / veya kelimelerin gözden kaçırılmış şekilleri olmalıdır. “Radloff’un Sözlüğünde Kullandığı Harfler ve Bu Harflerin Telaffuzu” başlıklı bölümümüzde bu harflerin üzerinde ayrıntılı olarak durulacaktır.

b. Arap Harfli Kelime ve Metinlerde Kullanılan Transkripsiyon Alfabesi

ا	A a, E e, Ā ā	ض	Ḍ ḍ, Ż ż
آ	Ā ā	ط	Ṭ ṭ
ب	B b, P p	ظ	Ẓ ẓ
پ	P p	ع	‘
ت	T t	غ	Ġ ġ
ث	S̱ s̱	ف	F f
ج	C c, Ç ç	ق	Ḳ ḳ
چ	Ç ç	ك	K k, G g
ح	Ḥ ḥ	ك	ñ
خ	Ḫ ḫ	نك	n͡g
د	D d	ل	L l
ذ	Ẕ ẕ	م	M m
ر	R r	ن	N n
ز	Z z	و	V v, o, ō, ö, u, ū, ü
س	S s	ه	H h, a, e
ش	Ş ş	ى	Y y, ı, i, ī
ص	Ṣ ṣ	ء	’

RADLOFF'UN SÖZLÜĞÜNDE KULLANDIĞI HARFLER VE BU HARFLERİN TELAFFUZLARI

I. ÜNLÜLER

a ünlüsü

Radloff, harfleri açıklarken bu sesin Rusça 'какъ', 'каменъ'; Almanca 'abend' kelimelerindeki 'a' sesi gibi olduğunu belirtir (Radloff; 1960-I: X). Aşağıda 'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy'de yer alan bazı kelimeler örnek olarak verilmiştir:

arġış "Kervan", *artuḳmaç* "Değerli eşya, kıymetli şey", *alanç* "Ganimet, kazanç", *oḫşaş* "Benzer", *uçmaḳ I* "Dik yamaç, sarp uçurum, sarp kayalık, uçurum", *tayaġ* "Değnek, sopa, çubuk"...

e ünlüsü

Bu sesin telaffuzu Rusçadaki 'бегат', 'мера' kelimelerinde bulunan 'e' sesi gibidir (Radloff; 1960-I: X). Bu ünlüye aşağıdaki örnekleri verebiliriz:

etük "Çizme", *eskir-* "Eski olmak, eskimek, yıpranmak, çürümek", *çiren-* "İstememek, tiksinti duymak", *sökleme* "Yahni, suyla pişirilmiş et", *sürge-* "Sürüklemek, çekmek"...

Sözlük'te 'ä' simgesi ile gösterilen ünlü, çalışmamızda 'e' olarak gösterilmiştir. Ancak bundan ayrı olarak Radloff'un sözlüğünde 'e' simgesiyle gösterilen kelimeler de olmuştur. İlk hecelerinde 'e' sesinin kullanıldığı bu kelimelerin sayısı 3'tür. Bu yüzden *kende, kendere-* ve *kence* kelimelerinin ilk hecelerindeki bu ünlüler için çalışmada 'e' simgesi kullanılmıştır:

kende 'İğrenç, çirkin', *kendere-* 'Çürüyüp kokmak, kokuşmak, çürümek', *kence* 'Küçük kız çocuğu'.

ı ünlüsü

Bu sese Çağatay Türkçesine ait çok az sayıdaki kelimede rastlanmıştır. Çağatay Türkçesinde yer alan ‘ı’ sesi, ‘Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy’de genellikle Radloff’un ‘i’ olarak verdiği ve bizim çalışmamıza ‘ĭ’ olarak aldığımız ses ile karşılanmıştır.

Radloff’a göre bu ses Türkçe ‘ı’ sesinden çok ‘a’ sesine daha yakın telaffuz edilir. Bu sesin oluşumu sırasında Rusçada yer alan ‘ı’ sesinde olduğu gibi dudaklar yanaklara doğru çekilmez ve dilin arka tarafı da fazla bastırılmaz (Radloff; 1960-I: XI). Bu sesin kullanımıyla ilgili örnekler şu şekildedir:

saẙḳaḷcı “Parlatıcı”, *sanġı* “Şaşma, şaşırma”, *baẙḳız* “Baykuş”, *bağışḷa-* “Armağan vermek, bahşetmek; bir şeyden dolayı affetmek, bağışlamak”...

i – ĭ ünlüsü[13]

Radoff bu ses hakkında ‘книга’ ve ‘милный’ kelimelerindeki Rusça ‘i’ sesinin tamamen aynısı olduğunu belirtmektedir (Radloff; 1960-I: XI).

Ancak bizim çalışmamız sırasında ince veya kalın sıradan olan bütün Çağatayca kelimelerde ‘ı’ veya ‘i’ sesine karşılık sadece ‘i’ ünlüsünün kullanıldığını gördük. Bu durum ince sıradan kelimelerde her hangi bir sorun oluşturmasa da kalın sıradan kelimelerin neredeyse hepsinin ‘i’ sesiyle okunması uygun olmayacaktı ve Radloff, sözlüğünün hiçbir Çağatayca kelimesinde bu ayrımı yapmamıştı. Bu yüzden biz çalışmamızda Radloff’un ‘i’ sesini -ünlü olarak- ince sıradan kelimelerde ‘i’, kalın sıradan kelimelerde ‘ĭ’ şeklinde gösterdik. Radloff’un özellikle Çağatay Türkçesine ait kelimelerde böyle bir ayrıma gitmemesini Ármin Vámbéry ‘*Cagataische Sprach*

[13] Radloff’un kullandığı bu harf, aynı zamanda ‘ẙ’ ünsüzü olarak hece veya kelime sonunda kullanılmıştır. Ünsüzler bölümünde bu konu ile ilgili açıklama yapılacak ve örnekler verilecektir.

Studien'ine bağlayabiliriz. Radloff'un Çağatayca kelimelerde sıkça yararlandığı bu eserde de 'ı' veya 'i' sesiyle ilgili herhangi bir ayrım görülememiştir.

Sonuç olarak, çalışmamızda karşılaşılan 'i' ve 'ĭ' ünlüleri 'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy'de tek bir 'i' ünlüsüyle karşılanmaktadır. Kelimelerin incelik veya kalınlık konusunda ayrım yapabilmek için kelimelerin Arap harfli yazımlarından yararlandık. Dolayısıyla, Türkçe kelimelerde eğer غ ve ق harfleri varsa kelimeyi kalın sıradan olduğunu düşündük ve bu sesi 'ĭ' olarak gösterdik. Yine eğer kelimede ك harfi varsa kelimeyi ince sıradan olduğunu düşündük ve bu sesi 'i' olarak gösterdik. Özellikle fiillerdeki مق ve مك ekleri bize büyük kolaylık sağladı. Ancak bazı isimlerde kelimeyi ince sıradan mı kalın sıradan mı okuyacağımıza karar veremediğimiz durumlarda, diğer Çağatayca sözlük, dizinlerden yararlandık ve kelimeyi burada gördüğümüz şekillerde okuduk:

ĭçḳĭn- "Şaşırmış olmak", *ĭçḳur* "Kayış, uçkur; pantolon kemeri", *ĭlġa*- "Önde gitmek; atak yapmak; saldırmak; sefer düzenlemek", *ĭlḳĭ* "At, yılkı", *ĭnanç* "İnanç, güven"...

içim "Yudum", *içküle*- "Çok içki içmek, ağır bir şekilde içki içmek; içki âlemi yapmak", *igirme* "Yirmi sayısı", *ileў* "Ön taraf", *ilgüў* "Nazik ve şefkatli bir şekilde eğitilmiş", *ilin*- "Bir şeye tutunmak, asılmak"...

o ünlüsü

Bu ses için Radloff, dudakların hafifçe boğumlanarak çıkarıldığını ve ses çıkarılırken dilin arka tarafının arkaya çekildiğini belirtir (Radloff; 1960-I: XI). Türkçe kelimelerde bu sese ilk hece dışında rastlanmaz.

oḫşa- "Benzemek", *oġru* "Düzenbaz, haylaz, hergele", *on͡gar*- "Doğru yapmak, düzeltmek, iyileştirmek; sonuna kadar götürmek; ayağa kaldırmak; mutlu etmek", *otar*- "Otlatmak, hayvanları otlatmak"...

ö ünlüsü

Radloff, bu sesin ince ‘o’ya karşılık geldiğini ve bu sesin dudakların hafifçe boğumlanmasıyla çıkarıldığını belirtir (Radloff; 1960-I: XI).

öy̆kün- “Uymak, takip etmek, taklit etmek”, *örtük* “Örtü, peçe, yüz örtüsü”, *ölümse* “Ölümcül, öldürücü, ölüme sebep olan”, *ölgün-* “Derin uykuya dalmak”, ötrük “Yalan”, *özen* ‘Memeden yeni kesilen bebek’, *öksür-* ‘Öksürmek; gürültülü ses çıkarmak’...

u ünlüsü[14]

Radloff, ‘u’ ünlüsünü Rusça ‘буду’ ve ‘куры’ kelimelerindeki vurgulu ‘у (u)’ sesine benzetir (Radloff; 1960-I: XII). Aşağıda ‘Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy’de yer alan bazı kelimeler örnek olarak verilmiştir:

uyatsïz “Utanmaz, arsız; yüzsüz”, *uyuḳla-* “Uyuklamak, uyumak”, *uravut* “Kadın, zevce, eş, hanım”, *uluḳsïn-* “Kendini büyük görmek, kibirli olmak”, *uçḳan* “Kuş”...

ü ünlüsü

Radloff, ‘ü’ ünlüsünün ince ‘u’ sesine karşılık geldiğini, bu sesin yumuşak olduğunu ve Rusçada bulunmadığını ifade eder. Bununla birlikte bu sesin Almanca ‘küche’ kelimesindeki ‘ü’ sesine benzediğini belirtir (Radloff; 1960-I: XII). Bu ünlü ile ilgili örnekler şu şekildedir:

ün “Ses, seda”, ürkü “Ürküntü, korku”, *ürküt-* “Ürkütmek, korkutmak; endişelendirmek”, *üle-* “Parçalara bölmek, bölmek, paylamak, paylaşmak”, *ülün͡g* “Ok sapı, okun gövdesi, okun tahtadan olan gövdesi”, *üzengü* “Üzengi”...

[14] Radloff’un kullandığı bu harf, aynı zamanda ‘w’ ünsüzü olarak da kullanılmıştır. Ünsüzler bölümünde bu konu ile ilgili açıklama yapılacak ve örnekler verilecektir.

Sözlükte Kullanılan Uzun Ünlüler

'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy'de yer alan Çağatay Türkçesine ait kelimelerde uzun ünlüler de kullanılmıştır. Ancak uzun 'ā' işaretinin kullanıldığı Arapça ve Farsça kelimelerin dışında Türkçe kelimelerde kullanılan uzun 'ā' işaretinin sayısı, kelimeler üzerinde herhangi bir değerlendirme yapılamayacak kadar azdır. Dolayısıyla Radloff'un bu sesleri niçin uzun aldığı hususunda fikir beyan etme imkânı bulamıyoruz. Ancak bazı örneklerde, kelimenin Arap harfli yazılışından dolayı ünlünün uzun şekilde gösterildiğini düşünsek de Radloff'un Çağatayca kelimeler için verdiği Arap harfli şekiller bu konuda bize yardımcı olamamıştır:

yūrḳan **يوورقان** "Yorġan".[15]

Uzun a (ā) ünlüsü

Radloff, bu ses için 'ā' işaretini kullanır. Radloff'un sözlüğünde yer alan bu ses bazı Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde bulunduğu gibi sınırlı sayıdaki Türkçe kelimede de görülmektedir.

'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy'de, Arapça ve Farsça kelimelerin büyük çoğunluğunda uzun sesler gösterilmemiştir:

divan **ديوان** 'Kurul, kurul toplantısı; bakan, sekreter; türkü söylemek için toplananlar', *divane* **ديوانه** 'Deli, divane, aklını yitirmiş', *divani* **ديوانى** 'Yazı türü; bakanın sekreteri'...

---

[15] Kelime 'yorġan' **يوورقان** şeklinde Budagov'un Sözlüğü'nde yer almaktadır (Budagov; 1871: 372). Radloff, muhtemelen kelimenin bu şeklini bu eserden almış; kelimenin okunuşu bu eserde verilmediği için '**و**' harfinden hareketle sesi uzun okumuş olmalıdır.

Sözlük'te madde başında yer alan bu kelimelerin yazımları düzeltilmemiş, ancak diğer sözlük ve dizinlerden aldığımız kelimelerde bu sesin uzunluğunun belirtilmesine özen gösterilmiştir.

Bunun yanında bazı Türkçe kelimelerde de uzun 'ā' ile karşılaşırız. Ancak belirttiğimiz gibi uzun 'ā' sesi çok az sayıdaki Çağatayca ve Moğolcadan Çağataycaya giren kelimelerde görülmektedir:

ārĭ- III 'Ayırmak, yarmak, parçalara ayırmak', *yāl II* 'Yalın, çıplak, açık; alçak, adi, bayağı', *ẖāla- II* 'Arzu etmek, dilemek, istemek; uygun bulmak, hoşuna gitmek', *ẖālat-* 'İstetmek; seçtirmek', *dālġa I* 'Miğfer, tolga', *arġāsun* 'Yakacak olarak kullanılan hayvan gübresi', *urān* 'Çığlık, haykırış; savaş çığlığı; anahtar kelime, parola', *urānlaş-* 'Birbirine kendi 'uran'larını bağırmak', *ḳaçār* 'Gözün alt kısmı, yanak; elmacık kemiği', *hār-* 'Yorulmak, zayıflamak, güç kaybetmek', *ẖālaş-* 'Birbirini istemek, birbirinden hoşlanmak', *ẖālat-* 'İstetmek; seçtirmek', *ḳāla- I* 'Beğenmek, tercih etmek, seçmek'.

Uzun e (ē) ünlüsü

Radloff, ünlülerin üzerine (–) işaretini koyarak bu ünlülerin uzun okunduğunu ifade etmiştir. Ancak 'ē' sesi için ayrı bir açıklama yapmamıştır. Sözlükte Çağatay Türkçesine ait olarak gösterilen altı kelimede rastlanmıştır:

kēn 'Çok, bol, ziyade', *lēnet* 'Lanet; küfür; günah', *zēk* 'Zaç yağı, göztaşı, kezzap', *pēki* 'Çakı', *ürgē* 'Kale, hisar, saray; yiğit çadırı', *ēke* II 'Büyük kardeş'.

Uzun o (ō) ünlüsü

Sözlükte 'ē' ünlüsü gibi 'ō' ünlüsü için de ayrı bir açıklama yapılmamıştır. Sözlükte sadece üç kelimede 'ō' ünlüsüne rastlamaktayız:

sōzul- ‘Gerilmek (elastik bir madde veya örülmüş iplik için)’, *bōlarġuçı* ‘Memur, ambar nöbetçisi, depo bekçisi’, *ōlaḳ* ‘Oğlak’.

Uzun ö (ȫ) ünlüsü

Eserde yer alan Çağatay Türkçesine ait kelimelerden sadece birinde uzun ö (ȫ) ünlüsü kullanılmıştır:

ȫr II ‘Çılgın, cahil, aptal’.

Uzun ı-i (ī) ünlüsü

Sözlükte uzun ı-i sesi, ‘ī’ simgesiyle karşılanmıştır. Radloff, bu ses için Almanca ‘lieben’ kelimesindeki ‘ie’ sesinde olduğu gibi ‘i’ sesinin uzatılmış şekli olduğunu belirtir (Radloff; 1960-I: XI). Ancak eserde yer alan Çağatay Türkçesine ait kelimelerde kullanılan bu uzun ses hem uzun ‘i’ sesi için hem de uzun ‘ı’ sesi için kullanılmıştır. Daha önce Radloff’un ‘ı’ ve ‘i’ ünlüleri için tek simge kullandığını belirtmiştik (bk. **i – ĭ ünlüsü** bölümü). Yine bu seslerin uzun şekilleri için de tek simgenin kullanıldığını görüyoruz. Sözlükte Çağatayca olarak belirtilen kelimelerdeki bu uzun ses, 34 kelimede uzun ı (ī) sesi için, 11 kelimede de uzun i (ī) sesi için kullanılmıştır. Bu kelimeler çoğunlukla Türkçe kelimelerdir. Ancak Farsçadan alıntılanan bir kelimede uzun i (ī) ünlüsü olarak *īşan* (F.) ایشان ’Ermiş, şeyh’; Arapçadan alıntılanan *sīla I* سيلا ‘Vatan, memleket, yurt’ ve *ḳīmatçılıḳ* قيماتچيليق ‘Pahalılık’ kelimelerinde de uzun ı (ī) sesi için kullanılmıştır. Bunlardan başka ‘ī’ simgesi şu Türkçe kelimelerde uzun ı (ī) sesi için kullanılmıştır:

ḳī I ‘Tezek, gübre’, *ḳī- II* ‘Kesmek, kesip koparmak, kesip biçmek; düşmanca davranmak, saldırmak; öldürmek’, *ḳīḳ I* ‘Sinsi’, *ḳīḳ II* ‘Tezek, gübre’, *ḳīḳ III* ‘Kırkılmış olan, püskül, hurda şeyler’, *īr* ‘Yır, şarkı’, *īlan* ‘Yılan’, *ḳīġaş* ‘Gürültü, şamata; eğri, kavisli’, *Ḳīġat* ‘Meşhur bir Çağatay kabilesi’, *ḳīşĭḳ* ‘Eğik, bükük, eğri’, *ẖarī* ‘Evin kirişi, tavanı tutan en önemli dirsek’, *ḳīġĭr* ‘Kuyruk sokumu’, *ḳīn II* ‘İşkence, eziyet, azap’, *ḳīna-* ‘İşkence etmek, eziyet etmek, azap etmek’, *ḳīnaḳ* ‘Güçlü, kuvvetli;

tanınmış, ünlü', *ḳīnaḷ-* 'İşkence çekmek, eziyet çekmek, eziyete maruz kalmak', *ḳīnaldur-* 'İşkence çektirmek, zora sokmak; endişelendirmek', *ḳīnat-* 'İşkence ettirmek, eziyet çektirmek', *çīnaḳ* 'Dirsek, sivri bir şeyin ucu', *çī I* 'Sık hasır', *çī II* 'Sık (orman için)' *çaġīr* '*Çaġīr ḳanat* Bir tür ördek', *sīla- II* 'Ovmak, silmek; okşamak', *sīpan-* 'Kaymak', *şatī II* 'Basamak, el merdiveni', *şīdam* 'Dümdüz', *tī-* 'Mani olmak, alıkoymak, yasaklamak, uzak tutmak; tembih etmek', *tīl III* 'Esasen yaşanması için yurtluk olarak ihsan edilen bölge', *tīmaġur* 'Merhametli, merhamet sahibi; zayıflatan, kuvvetten düşüren', *tīn III* 'Sincap', *tīş II* 'Yakışan, uygun olan'.

Yine şu Türkçe kelimelerde uzun i (ī) sesi kullanılmıştır:

kīk 'Vahşi hayatta yaşayan, yabani; yabani dört ayaklı hayvan, geyik', *kīgüz-* 'Giyinmek, giydirmek', *īsle-* 'Koklamak; kokmak', *īlat* [el (il) + Ar. (çokluk)] 'Oturan, sakin; halk, ahali', *īske-* 'Koklamak', *īs* 'Cenaze töreni için fırında pişirilen ekmek', *īk I* 'İğ, eğirmen; çivi; damga; tapa, tıkaç', *sī-* 'İşemek', *bīke* 'Hanım, eş, karı', *bīm* 'Prenses (unvan)'; *kimī* (kilmī) 'O gelmiyor.'.

Yukarıda verilen kelimelerden hareketle, OSTN'de kullanılan 'ī' simgesinin bazı kelimelerde '-ıy/ -iy' sesini de karşıladığını düşünebiliriz:

ḳī- II 'ḳıy-', *ḳīna-* 'ḳıyna-', *kīk* 'kiyik', *kīgüz-* 'kiygüz-', *sī-* 'siy-'...

Uzun u (ū) ünlüsü

Radloff, çalışmasında uzun u (ū) ünlüsünü de kullanmıştır. Radloff, bu ünlünün Rusçada kullanılmadığını belirterek sesin Almanca 'buch' ve 'tuch' kelimelerindeki gibi çıkartıldığını ifade etmiştir (Radloff; 1960-I: XII).

'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy'de az sayıdaki Çağatay Türkçesine ait kelimede uzun u (ū) ünlüsüne rastlanmıştır:

savū ‘Bağımsız’, *saÿrū I* ‘Bülbül’, *canūç* ‘Bileği taşı, bileği kayışı’, *yalūsĭz* ‘Eksiksiz, tam’, *oturū* ‘Oturak, iskemle; durak yeri’, *ķarū* ‘Cevap, karşılık, yanıt; bir şeyi başka bir şeyin yerine koyma; değiş-tokuş etme’, *ķaçū* ‘Kaçış’, *çĭlġū* ‘Ödül’, *çĭġĭrġū* ‘Ses; gürültü’, *çaķĭldū* ‘Tepişme sesi’, *ayĭrtķū* ‘Kötüyle iyi arasındaki farkı ayırma’, *atķūçĭ* ‘Savaşçı, ateşçi; pamuk tarayan, pamuk diten’, *çalġū* ‘Çalgı’, *sūruķ I* ‘Sırık, direk’, *yĭlmaķū* ‘Duvarı parlatmak için kullanılan alet’, *yabūluķ* ‘Kapalı, örtülmüş’, *yalçū* ‘Alçı, sertleşmiş kireç’, *pĭġū* ‘Şahin türünden olan bir yırtıcı kuş’, *busū* ‘Pusu’, *zūla*- ‘Lafı uzatarak söylemek; uzaktan bağırmak’, *tartū* ‘Ağırlık, tartı’...

Uzun ü (ǖ) ünlüsü

Radloff, uzun ü (ǖ) sesini, Almanca ‘bücher’ ve ‘tücher’ kelimelerindeki “ü” sesine benzetmektedir (Radloff; 1960-I: XII). ‘Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy’de Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilen 5 kelimede uzun ü (ǖ) ünlüsüne rastladık:

yelpǖç ‘Yelpaze’, *pǖle*- ‘Üflemek’, *pǖlen*- ‘Şişmek’, *pǖlet*- ‘Şişirmek’, *pǖleş*- ‘Birlikte şişirmek’.

Bu kelimelerin üçünün de ‘Üflemek’ anlamına gelen püle- kelimesinden türetildiği düşünülürse sözlükte sadece *pǖle*- ve *yelpǖç* kelimelerinde bu ünlünün kullanıldığı görülecektir.

II. ÜNSÜZLER[16]

A. Dudak Ünsüzleri: b, p, m, w

b ünsüzü sedalı (tonlu) bir ünsüzdür. Sedasızı p ünsüzüdür. Türkçe kelimelerde kelime başında ve hece başında çok sık kullanılan bir sestir:

baÿru ‘Uzun süredir görevde olan kimse, eski hizmetli’, *baķa* ‘Kurbağa, karakurbağası’, *balçĭķ* ‘Balçık’, *basķam* ‘Demirci çekici’, *basķĭç* ‘Merdiven, el

[16] ‘Ünsüzler’ bölümünün sınıflandırılmasında János Eckmann’ın ‘Çağatayca El Kitabı’ adlı eserinden yararlanılmıştır.

merdiveni; merdiven basamağı', *başaḳla-* 'Okun ucuna sivri uç takmak', *bilgüsiz* 'Cahil, bilgisiz', *buġdaḳ* 'Ağaç budağı', *bürçek* 'Kıvırcık saç, bukle, lüle', *abuşḳa* 'İhtiyar, yaşlı; ihtitar kadın; koca, eş', *çelbiş* 'Mahir, üstat, olgun kimse, maharetli kimse, bilgili', *çelbek* 'Çörek, yağda kızartılan bir tür ekmek', *yiber-* 'Göndermek, yollamak'.

p ünsüzü, sedalı (tonlu) ünsüzlerdendir ve Çağatay Türkçesine ait kelimelerde kelime başında daha çok alıntı kelimelerde görülmektedir:

paşa 'Sivrisinek', *pelüt* 'Pelit, meşe palamudu', *palçĭḳ* 'Balçık, kil', *pas II* 'Pas, küf', *pörçük* 'Siyah boya elde etmek için kullanılan bitki', *pötege* 'Kuşların kursağı', *pĭzlavuḳ* 'Bir tür kabak', *piş-* 'Pişmek, pişmiş olmak; bir şeye alışmak', *pişik I* 'Kedi', *putra-* 'Kokmak, kokusu olmak', *püle-* 'Üflemek', *saŷpa-* 'Dağıtmak, harcamak; kaybetmek; yok etmek; silmek; sürmek', *sap I* 'Sap, kulp; sap, saman çöpü', *sapḳun* 'Zıpkın', *serp-* 'Serpmek, su serpmek, sulamak; saçmak', *çopuruş-* 'Koşuşmak', *yupḳala-* 'İnceltmek', *yopuḳ* 'Örtü, çul, yorgan'.

m ünsüzü, yumuşak ve genizden çıkan bir dudak ünsüzüdür. Diğer dudak ünsüzlerinde olduğu gibi sesi çıkarılırken dudaklar yumuktur. Kelime başında, ortasında ve sonunda bulunabilir:

ma͡ŋglaŷ 'Alın', *müşük* 'Kedi', *ma͡ŋgra-* 'Melemek; inlemek, ah çekmek', *yümri- II* 'Bozulmak, tadını kaybetmek', *yumru-* 'Kabarmak, şişmek, yumru olmak', *yumran* 'Köstebek', *yumalan-* 'Yuvarlanmak', *yuḳum* 'Yumuşak', yolum 'Irmak veya nehri karşıdan karşıya geçmek için uygun olan yer', *urum* 'Vuruş; savaş sanatı', *umsun-* 'Ummak, ümit etmek', *sĭġĭrtmaç* 'Çoban, sığır çobanı'.

w ünsüzü, Çağatay Türkçesine ait kelimelerde kelime başında görülmemektedir. Radloff, bu sesi göstermek için kalın sıradan kelimelerde 'y', ince sıradan kelimelerde 'ÿ' simgesini kullanmıştır. Kalın sıradan olan kelimeler için şu örnekleri verebiliriz:

awın- ‘Avunmak, bir iş ile ilgilenmek; vakit geçirmek’, *aw I* ‘Ağ, balık tutmak için kullanılan örgü; av, avcılık; balık tutma’, *çalaw* ‘Ahenk, ses, nağme; çalgı, saz; Hive’de bilinen ve pilava benzeyen bir tür yemek’, *çĭlaw* II ‘Dizgin’, *ḳadaw* ‘Çivi; kıymık, yonga’, *ḳarawul* ‘Güvenlik, koruma; düşmanı karşılamak için belli bir yerde konuşlandırılmış bölük; görevi, uzaktan avı gözetleyip sonra avı bölüştürmek olan avcı’, *ḳawurma* ‘Kavrulmuş arpa ya da buğday’, *ḳawuş* ‘Bele takılan ya da sarılan bir tür şal’, *ḳĭraw* ‘Kırağı’.

Ancak bu simge sözlükte aynı zamanda ‘u’ sesi için de kullanılmıştır. Biz bu kullanımların dışında bazı kelimelerde bu simgeye ‘wu’ ve ‘uw’ sesleri de verdik. Sözlükte ‘y’ simgesi ile gösterilen sese, çalışmamızda ‘wu’ değeri verdiğimiz kelimelere şu şekilde birkaç örnek verebiliriz:

‘*tauḳ*’ ‘Tavuk’ şeklinde madde başında yer alan kelime ‘*tawuḳ*’; ‘*yauḳ*’ ‘Yakın’ kelimesi ‘*yawuḳ*’; ‘*yauş’* ‘Düşmanca hareket eden; kavgacı, karşı koyan’ kelimesi ‘*yawuş’*; ‘*yoḷauç’* ‘Elçi, peygamber’ kelimesi ‘*yoḷawuç’*; ‘*yalauç’* ‘Peygamber’ kelimesi ‘*yalawuç’*; ‘*yauştur-*’ ‘Yakınlaştırmak’ kelimesi ‘*yawuştur-*’.

‘Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy’de ‘y’ simgesiyle gösterilen sese, çalışmamızda ‘uw’ ses değeri verdiğimiz kelimelere ise şu örnekleri verebiliriz:

uwan- ‘Avunmak, sakinleşmek, ağlamayı kesmek (küçük çocuk)’, *uwat-* ‘Çocuğu sakinleştirmek, avutmak’, *ḳuwala-* ‘Peşine düşmek, kovalamak, izlemek, kovmak’, *ḳuwalaş-* ‘Birbirini kovalamak, kovalaşmak’

Çalışmamamızda kullandığımız ‘w’ sesinin ‘v’ sesinden farkının diş-dudak yardımıyla değil; iki dudağın yardımıyla telaffuz edilmesi olduğunu belirtmiştik. Ancak sözlükte yer alan Çağatayca kelimelerin Arap harfli yazılışlarında da farklılık görülmektedir. Çalışmamızda ‘w’ sesiyle gösterdiğimiz kelime ‘Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy’de tek ‘و’ ile ‘v’ sesiyle gösterdiğimiz kelime ise çift ‘وو’ ile yazılmıştır:

ḳolawuz قولاوز ‘Kılavuz, yol gösteren’, *ḳolavuz* قولاووز ‘Kılavuz, yol gösteren’; *sawuḳ* ساوق ‘Soğuk’, *savuḳ* ساووق ‘Soğuk’; *sawuḳluḳ* ساوقلوق ‘Soğukluk’, *savuḳluḳ* ساووقلق ‘Soğukluk; don, şiddetli soğuk’; *urawut* اوراوت ‘Kadın, zevce, eş, hanım’, *uravut* اوراووت ‘Kadın, zevce, eş, hanım’; *toḳsavul* توقساوول ‘Karakol bekçisi’; *çavun* چاوون ‘Irmak, büyük nehir; çok kuvvetli yağan kar veya yağmur’; *çavur-* چاوورمق ‘Döndürmek, çevirmek’; *pĭzlavuḳ* پيزلاووق ‘Bir tür kabak’; *çavurma* چاوورمه ‘Duvarla çevrilmiş’; *çavut* چاووت ‘Duvarla çevrilmiş’; *çavuş* چاووش ‘Bekçi, gözcü, izci’.

Ancak çok nadir olarak Arap harfli yazılışı tek ‘و’ ile yapılan ama ‘v’ şeklinde gösterilen kelimeler de bulunmaktadır:

savun ساون ‘Kımız; kımızla birlikte misafirleri yedirip içirme’.

Radloff’un Çağatay Türkçesine ait kelimelerde kullandığı ‘y’ (w) ve ‘в’ (v) simgelerinden başka bir kaç kelimede ‘w’ simgesinin kullanıldığı tespit edilmiştir:

yuwuş ‘Yazı kamışı, yazı yazmak için kullanılan kamış’; *wuḳufsız* ‘Anlaşılmazlık, akıl ermezlik’, *warsaḳı* ‘Varsağı, bir nazım türü’.

Bu simge, sözlükte yer alan Çağatay Türkçesine ait kelimelerden sadece birkaçında kullanıldığı için ayrı bir değerlendirme yapmadık ve bu yüzden ‘OSTN’deki Madde Başında Yer Alan Kelimeler için Kullanılan Transkripsiyon Alfabesi’ bölümünde de göstermedik.

Daha önce OSTN’de yer alan ince sıradan kelimelerde ‘w’ sesi için ‘ÿ’ simgesinin kullanıldığı belirtilmiştir. OSTN’de Radloff, ‘ÿ’ ünsüzün vurgulu olduğunu belirtir. Ayrıca bu simgenin ‘w’ ünsüzünü de karşıladığını ifade etmiştir (Radloff; 1960-I: XII). OSTN’de yer alan Çağatayca kelimelerin 16’sında bu simge ‘w’ ünsüzü olarak karşımıza çıkmıştır. Bu ünsüz çalışmamızın sözlük kısmında ‘w’ olarak gösterilmiştir:

ölçew ‘Ölçek’, *indew* ‘İşaretle çağırma, kabul ettiğini belirtmek için boyun eğme; yağ çıkarılan bir tür meyve’, *kewle-* ‘Eşelemek, karıştırmak, kazmak’, *kewze*

‘Kürek kemiği’, *kewşe*- ‘Geviş getirmek’, *kewşek* ‘Geviş getiren hayvan’, *kewiş* ‘Kadın ayakkabısı; Tatarların kullandığı ayakkabı’, *kösew* ‘Köz, yarı yanmış odun; ateş karıştırmak için kullanılan eşya’, *çereẁ* ‘Değerli taş, mücevher’, *büteẁ* ‘Bütün; dokunulmamış’, *biteẁ* ‘Deve’, *şewkele* ‘Kırgız kadınlarının kullandığı başlık’, *ekew* ‘Her ikisi’, *ekewlen* ‘Her ikisi, ikisi birlikte’, *newbet* ‘Sıra, ard arda geliş; kez; nöbet’, *yelew* ‘Mızrağın ucundaki sancak’.

OSTN’de yer alan ‘y’ simgesine ‘wu’ ve ‘wü’ ses değerlerini verdiğimizi belirtmiştik. Sözlük’te yer alan ‘ÿ’ simgesi için de ‘wü’ ve ‘üw’ ses değerleri verilmiştir. Sözlük’te bu simgeye ‘wü’ sesini verdiğimiz kelimeler şunlardır:

Kewür ‘Bir zamanlar Türkistan’da yaşayan bilinmeyen bir halk’, *kewürge* ‘Büyük davul’.

Çalışmamızda ‘ÿ’ simgesine ‘wü’ sesini verdiğimiz kelimeler ise şunlardır:

kütewül ‘Erzak sorumlusu; askerî bir rütbe’, *erewül* ‘Öncü, ileri birlik, ileri karakol’.

B. Diş- Dudak Ünsüzleri: v, f

v ünsüzü, ‘Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy’de az sayıdaki kelimede görülmektedir. Bu kelimelerin bir kısmı alıntı kelimelerdir:

vañ͡g ‘Türkistan’da Müslüman olan kaymakam’, *varsaḳı* ‘Varsağı, bir nazım türü’, *veli* ‘Fakat, ama, lakin’, *vefat* ‘Ölüm, vefat’, *vuḳufsız* ‘Anlaşılmazlık, akıl ermezlik’, *arġav* ‘Arka, sırt’, *atav* ‘Ada’, *çav*- ‘Meşhur olmak’, *çavırıtḳan* ‘Çekirge’, *çavlĭ* ‘Atmaca, bir tür yırtıcı kuş’, *çavçĭ* ‘Tellal, halka bağırarak haber duyuran kişi’, *davulġa* ‘Miğfer, tolga’, *çevrük* ‘Çevrinti, hortum, girdap’.

f ünsüzü, v sesinin sedasızıdır. Bu yönüyle v sesinden ayrılır. Yansıma seslerden kaynaklanan kelimelerde ve tarihî süreç içerisinde p~f benzeşmesi yoluyla

kelime içerisinde kullanımları dışında Türkçe kelimelerde f sesi bulunmaz. 'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy'de yedi kelimede f sesi bulunmaktadır:

uftan- 'Utanmak', *yufum* 'İnce, narin; yumuşak', *aftaba* 'Bakırdan yapılmış su ibriği, su kabı, güğüm', *aftabaçĭ* 'İbrikçi, ibrik tutan kimse', *aftabaçĭlĭḳ* 'İbrikçilik görevi; mahkemede yapılan memurluk', *atraf* 'Taraf, yön', *çĭfta* 'Kamıştan yapılmış hasır'.

C. Diş Ünsüzleri: d, t, z, s, l, ḷ, r, n

d ünsüzü, alınma kelimelerde geniş bir kullanıma sahip olmasına karşın Türkçe kelimelerde kelime başında kullanımı azdır:

dabaşur 'Tebeşir', *dabġulĭ* 'Kan çıbanı', *dabulġa* 'Miğfer, tolga', *daḳ* 'Donma, donup kalma; uzuvların uyuşması', *daldaġaў* 'Kanadı kırık kuş', *daraў* 'Bir tür kıymetli ipek kumaş', *adun* 'At çiftliği, hara', *adundaў* 'Sürü', *çendewül* 'Sucu, su taşıyan kimse; gece bekçisi', *ḳada I* 'Kürek', *ḳadaḳ I* 'Çivi; nal'.

t ünsüzü, d ünsüzünün sedasızıdır. Türkçede çok geniş bir kullanım sahasına sahip olan t ünsüzü, kelime başı, ortası ve sonunda bulunabilir:

tam- III 'Damlamak, hafifçe yağmur yağmak', *tarttur-* 'Çektirmek', *taşĭḳ I* 'Taşkın, kıyıyı su basması', *tik I* 'Dik, sarp', *toġur II* 'Keçeden yapılmış oval çadır', *ḳaltaġ* 'Eyerin ağaç kısmı, eyer kaltağı, eyer kaşı, kaltak', *ḳart* 'Kötü bir çıban', *ḳarta* 'Bağırsak, kalın bağırsak, ince bağırsak', *ḳotaz II* 'Bir çeşit işaret', *ḳotur I* 'Yara kabuğu; uyuz, uyuz hastalığı; eğri büğrü, topal', *uravut* 'Kadın, zevce, eş, hanım', *çat I* 'Filiz, budak, sürgün, dal; çit, kenar, duvar; çalı, çöp, kırıntı'.

z ünsüzü, sızıcı olan bir diş ünsüzüdür. Türkçe kelimelerde kelime başında bulunmamasına karşın alıntı kelimelerde sıkça karşımıza çıkmaktadır:

zor ‘Zor; kuvvet, iktidar; zorbalık, saldırı’, *zindan* ‘Zindan’, *aġĭz* ‘Ağız’, *an͡gĭz* ‘Nadasa bırakılmış toprak; uzakta olan boş arazi’, *az- II* ‘Kaybolmak, yolunu kaybetmek; yoldan çıkmak, bozulmak’, *emiz*- ‘Çocuğa meme vermek, çocuğu emzirmek’, *ḳawuz* ‘Darının kabuğu’, *ḳĭzĭlda*- ‘Islık çalmak (oklar için)’, *ḳĭzḳaḷ*- ‘Pişmanlık duymak, dağınık olmak’, *ḳĭzmĭḳ* ‘Kazanın dibine yapışan yemek’.

s ünsüzü, z sesinin sedasızıdır. Türkçede çok geniş bir kullanım alanına sahiptir. Türkçe ve alıntı kelimelerde kelime başı, ortası ve sonunda kullanılır:

say̆ġa- ‘Saymak; ödemek, harcamak; bir şey yerine koymak’, *say̆ġĭn* ‘Düşünce, kanaat, zan, tasavvur’, *solunġan* ‘Astım hastalığı’, *söy̆le*- ‘Söylemek, demek; bahsetmek’, *sĭzġur- I* ‘Sızdırmak, akıtmak; eritmek; belli etmek’, *aḳsa*- ‘Topallamak, aksamak’, *asra*- ‘Beslemek; büyütmek; destek olmak’, *ayas* ‘Temiz, pürüzsüz; bulutsuz; soğuk, don, ayaz’, *ças* ‘Bronz, tunç’, *çosur*- ‘Taşlamak, bilemek, yontmak’.

l ünsüzü, Türkçe kelimelerin başında sadece yansıma seslerde görülmektedir. Alıntı kelimelerde ise yaygın bir kullanımı vardır. ‘Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy’de yer alan Çağatayca kelimelerde görülen l sesine şu örnekleri verebiliriz:

lay̆la- ‘Çamura saplanmak’, *laġla*- ‘Yer tutmak, yerleşmek’, *lāyĭḳ* ‘Uygun, layık, münasip’, *labaşaḳ* ‘Yer, kaide, ayak’, *lurs* ‘Ağır, hantal; kaba; çiğ, pişmemiş’, *kötel I* ‘Dizgin altındaki at; dik yokuş, dar dağ geçidi, dağ sırtı’, *kül- II* ‘Gülmek’, *kön͡gül* ‘Gönül’, *köl* ‘Göl’, *kilürtek* ‘Zincir, pranga, köstek’; *ḳula I* ‘Kula rengi, koyu sarı (kahverengi)’, *ḳulun* ‘Bir yaşındaki tay; piliç, civciv’, *umul I* ‘Sakin, soğukkanlı’.

r ünsüzü, ‘Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy’de kelime başında sadece iki kelimede bulunmaktadır. Kelime ortası ve sonunda ise nisbete daha fazla kullanılmıştır:

rast ‘Doğru, düz; kusursuz, hatasız’; *renci*- ‘Çok sarhoş olmak’, *oḳar II* ‘Balıkçıl kuşu’, *oḳra II* ‘Liken, bir deri hastalığı’, *oġur II* ‘Ağaçtan yapılmış havan’; *ur*- ‘Vurmak; koymak, yerleştirmek, yatırmak; birisine ad vermek; yöneltmek, çevirmek,

döndürmek; dökmek, boşaltmak', *uravut* 'Kadın, zevce, eş, hanım', *urum* 'Vuruş; savaş sanatı', *utru* 'Karşı, karşıdan, (bir şeye) doğru', *yar I* 'Dik kıyı, yar', *yarasĭḳ* 'Yarasa'.

n ünsüzü, de bir diş ünsüzüdür. Çağatayca kelimelerde kelime başında ender olarak bulunmaktadır. Bu sesin diğer diş ünsüzlerinden farkı, çıkarılırken geniz yolunun açık bulunmasıdır:

nay̆za 'Mızrak', *neme* 'Nesne, şey; herhangi bir şey', *noyan* 'Moğol asilzadesi, Moğol memuru', *çapan* 'Cübbe; yamalı eski elbise', *çekin* 'Yeşillik, ot, bir bitki türü; bir tür yün üzerine işleme'; *çendek* 'Kuşun ödü, safrası', *çoġan* 'Sarı kayısı', *azna I* 'Dar yol, patika', *arḳun* 'Geriye, geri tarafa; gerisin geriye'; *andĭḳ* 'Kurt ve sırtlandan türeyen hayvan', *ibin* 'Parlak', *igün* 'Omuz', *inir* 'Kıskaç, demirci kıskacı', *orun* 'Yer, mahal, makam, mevki'.

Ç. Diş-Damak Ünsüzleri: c, ç, j, ş, y, y̆

c ünsüzü, sızıcı bir diş-damak ünsüzüdür. Bu ses, ç sesinin sedalı eşidir:

cĭlaw 'Dizgin', *cizilge* 'Çekirge', *cündük* 'Gaga, yırtıcı kışların gagası; dudak; burun; emzik', *cibey̆* 'Çivi, küçük çivi, mıh; irin; göz boncuğu', *örümcek* 'Örümcek', *alcaş-* 'Değiştirmek, karıştırmak', *ḳabarcuḳ* 'Şiş, yumru, kabarcık, küçük kabarcık', *ḳaçarca* 'İki yaşında inek (yani çiftleşme vakti gelen inek)', *küce* 'Dağ kekliği'.

ç ünsüzü, c ünsüzünün sedasızıdır:

çaç 'Balık yakalamak için kullanılan ağ', *çap- II* 'Sallamak, çalkalamak; hızlı gitmek, koşmak, dört nala gitmek'; *çĭçĭġ* 'Koyun; kuyruk yağı', *çĭçlaḳ* 'Küçük parmak'; *çimçe* 'Çamurlu su birikintisi, bataklık bölge', *çüpçü-* 'Yığmak, istif etmek, biriktirmek', *ḳapçĭ-* 'Yukarıdan düşeni elle yakalamak; yakalamak, ulaşmak', *orçĭn* 'Bölge, alan', *ögeç* 'Pişmanlık, nedamet', *öç I* 'Öç, düşmanlık, kızgınlık, nefret, intikam'.

j ünsüzü, Türkçe kelimelerde yansıma sesler dışında kullanılmaz. Alıntı kelimelerde karşımıza çıkmaktadır. 'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy'de yer alan Çağatayca kelimelerden sadece birinde bu ses kullanılmıştır:

ḳĭjgĭn 'Şaşı'.

ş ünsüzü, kelime ortası ve kelime sonunda oldukça yaygın bir kulllanıma sahip olmasına rağmen kelime başında yansıma sesler dışında çoğunlukla alıntı kelimelerde kullanılır:

şaġĭrda- 'Şakırdamak', *şaġĭş-* 'Kötü olmak, şirret olmak; birisine iftira etmek', *şayĭ- II* 'İnce ince kesip parçalamak', *şarḳa* 'Çıtırdama, çıtırtı', *şallaḳ* 'Süs, bezek', *şaşĭ* 'Şaşı, gözleri şaşı olan', *şappaş* 'Kumaştan yapılmış başlık, kasket', *ḳĭmşan-* 'Kımıldamak, kıpırdamak; yavaşca hareket etmek', *ḳĭrtĭş* 'Yüzey, satıh, üst; ince tüy', *ḳĭş I* 'Kış mevsimi', *ozuş I* 'Yarış, bir şeyle gezme', *oşuḳ-* 'Acele etmek, aceleyle yapmak; bir şeyi özenmeden yapmak'.

y̆ ünsüzü, 'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy'de 'i' simgesiyle gösterilmiştir. Daha önce Radloff'un eserinde hem 'i' sesi için hem de 'ĭ' sesi için ortak olarak 'i' simgesinin kullanıldığını belirtmiştik. Çalışmamızda bu simgenin (i) sözlükte belirttiğimiz seslere ek olarak 'y' ünsüzü yerine de kullanıldığını tespit ettik. Bu yüzden 'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy'de kullanılan 'i' sesini üç farklı şekilde çalışmamıza almış olduk.

Radloff'un sözlüğünde madde başında '*atai*' 'اتای' (I/452) 'Atma; hızlı akıntı; hücum, atak' olarak verilen kelime, çalışmamıza 'atay̆' olarak alınmıştır. Bu sesin sözlükte 'J j' simgesiyle belirtilen 'y' sesinden ayırmak için de 'y̆' simgesini tercih ettik. Bu ünsüz kelime ortası ve sonunda, 'J j' simgeleriyle verilen 'y' sesinden çok daha işlek bir şekilde kullanılmıştır. Muhtemelen bu durum, Radloff'un Arap harfli yazılı olan kelimede gördüğü bütün 'ی' harflerini sözlüğüne 'i' olarak aktarmasından kaynaklanmış olmalıdır. Bu yüzden 'ی' harflerinin transkripsiyonunda kullanılan bütün sesler ayrılamamış; tek harf gibi anlaşılmıştır:

ataỹ ‘Atma; hızlı akıntı; hücum, atak’, *adunda*ỹ ‘Sürü’, *açamaỹ* ‘İplik sarılan şey, makara’, *köỹ-* ‘Yanmak’, *çaỹ I* ‘Küçük ırmak, çay, dere’, *çaỹna-* ‘Çiğnemek, dişle çiğnemek’, *talaỹ II* ‘Yağma, soygun’, *taraġaỹ* ‘Atmaca, alaca doğan’, *taỹġaç I* ‘Kaygan yer’, *toỹla-* ‘Ziyafet vermek, düğün kurmak, eğlence düzenlemek’, *küỹkenek* ‘Fare avlayan bir kuş türü, fare ile avlanan akbaba’.

Arap harflerinin Latin harflerine aktarılmasında yaşanan sıkıntılardan belki de ilk etkilenenlerden biri Ármin Vámbéry’dir. Radloff’tan daha önce Çağatay Türkçesine ait kelimeler üzerine çalışan Ármin Vámbéry, 1867 yılında yayımladığı ‘Cagataische Sprach-Studien’ adlı eserinde Arap harfli yazılmış olan kelimelerdeki ‘و’ harfini sadece ‘u, ü, o, ö’ olarak aktarmıştır:

tau تاو ‘Dağ’; taḳao تاقاو ‘At toynağı’ (Vámbéry; 1867: 257).

Radloff’un da ‘ی’ harfini bu şekilde düşündüğü ve çalışmasını da bu yöntemi izleyerek oluşturduğu görülebilir. ‘Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy’de Çağatay Türkçesinde yer alan ‘y’ sesinin iki ayrı simgeyle belirtilmesi (j ‘y’ ve i ‘ỹ’) mutlaka Radloff’un bu iki değer arasında gördüğü ses farkıyla ilgili olmalıdır. Muhtemelen Radloff, (i ‘ỹ’) simgesiyle hızlı geçilen ve ‘i’ sesine yakın bir yarı ünsüzü belirtmek istemiştir. Ancak ‘Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy’in giriş kısmında bu hususlar belirtilmediği için şimdilik bu ayrım hakkında daha geniş bilgi sahibi olamayacağız.

‘Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy’de kullanılan ‘i’ simgesinin ‘-yĭ’ sesini de karşıladığı tespit edilmiştir. Sayıca fazla olmayan bu kelimeler çalışmamızda ‘yĭ’ sesi verilerek gösterilmiştir:

ayĭl ایل ‘Eyer kolanı’,

ayĭrtḳū ایرتقو ‘Kötüyle iyi arasındaki farkı ayırma’,

ayĭrġuçĭ ایرغوچی ‘Ayıran, bölen’,

ayĭḳ آیق ‘Ayık, aklı başında olan; temkinli, ihtiyatlı; iri, kocaman’,

çayı̆lġan	جایلغان	‘Kongratların savaş nidası’,
ḳoyı̆n	قوین	‘Koyun, göğüs ile kolların birleştiği bölge’.

y ünsüzünü ‘y̆’ sesiyle birlikte değerlendirmek yararlı olacaktır. Radloff’un Çağatayca kelimelerde gördüğü bütün ‘ی’ harflerini sözlüğüne ‘i’ ünlüsü olarak aktarmadığını daha önce belirtmiştik. Radloff, Çağatay Türkçesine ait kelimelerde gördüğü ‘ی’ harfini ‘i’ (y̆) olarak aktaramayacağı durumlarda ‘J j’ (y) simgesini tercih etmiştir. Özellikle kelime başında ‘ی’ harfi ‘J j’ simgeleriyle karşılanır. Sözlükte yer alan örneklerden hareketle, hece sonunda ve tek heceli kelimelerde (ünlü+ünsüz+ünsüz ‘ay̆t-’ gibi) ise ‘i’ (y̆) simgesini kullandığı görülmektedir:

ay̆ruḳ	ایروق	‘Ayrı olarak, teker teker; yabancı’,
ḳay̆ru	قایرو	‘Topuk’,
ḳay̆nat-	قایناتماق	‘Kaynatmak’,
küyünç	کویونچ	‘Dert, gam, tasa, keder’,
küyegü	کویاکو	‘Güvey, damat’,
yaġı̆lbay̆	یاغیلبای	‘Bir kuş türü’,
ayaḳ II	آیاق	‘Ayak; kaide; son, nihayet; akibet’,
ayı̆ġ	اییغ	‘Ayı’,
ay̆t-	آیتمق	‘Söylemek, konuşmak; belirtmek; iletmek’,
yaġlabay̆	یاغلبای	‘Bir kuş türü’.

D. Damak Ünsüzleri: g, k

g ünsüzü, ‘Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy’de sekiz kelimede madde başında tespit edilmiştir. Bu kelimelerin altısının ‘Cagataische Sprach-Studien’den alındığı görülmektedir. Dolayısıyla Radloff bu kelimeleri Ármin Vámbéry’nin aldığı şekilde sözlüğüne almıştır:

gecek ‘Bir tür yabani ördek’, *geçe* ‘Deli; salak’, *gereng͡g* ‘Sağır’, *gez I* ‘Koltuk’, *gez II* ‘Uzunluk ölçüsü, arşın; ok’, çerge I ‘Çadır, küçük çadır’, çergelik ‘Küçük

çadırların bezi', çörge- 'Sarmak, bürümek', çigin 'Bir tür darı', çigre- 'Şaşırarak bakmak, aptal aptal bakmak'.

k ünsüzü, Çağatay Türkçesinde kelime başında muhafaza edilir. Kelime sonundaki g sesinin k sesiyle yakınlığı sonucu 'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy'de kelime sonundaki g ünsüzü çoğunlukla k ünsüzüyle gösterilmiştir:

küçlük 'Güçlü, kuvvetli', *körüklük* 'Güzel', *körklük* 'Güzel', *kön͡güllük* 'Gönüllü, hazır, uygun, istekli'.

Yine Oğuz grubu Türk lehçelerinde kelime başı g sesinin Çağatay Türkçesinde k sesiyle karşılandığı görülmektedir:

küyegü 'Güvey, damat', *küven-* 'Güvenmek, inanmak, itimat etmek', *körkem* 'Güzel, görkemli', *küz* 'Güz, sonbahar', *kön͡glek* 'Gömlek'.

körkeў- 'Güzel olmak, güzelleşmek', *köterim* 'Ağır yük, ağırlık', *köterimlik* 'Güç durumların geçmesi, serinkanlılık, soğukkanlılık'.

E. Art Damak Ünsüzleri: ġ, ķ, ḫ, n͡g

ġ ünsüzü, sedalı ve açık olan bir art damak ünsüzüdür. 'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy'de yer alan Çağatay Türkçesine ait kelimelerde kelime başında bu ünsüze rastlanmamıştır:

oў̇ġan- 'Uyanmak', *oў̇ġanmaġur* 'Uyanmayan insan; dertsiz, kaygısız', *oġurla-* 'Hırsızlık yapmak, çalmak', *oġrĭlĭķ* 'Hırsızlık', *uġ I* 'Göçebe çadırının tavanını oluşturan halkalar', *uġuş* 'Torun' *yaġĭlbaў* 'Bir kuş türü', *yaġĭr* 'Atın sırtındaki eyerde aşınmış bölge', *yaġlaġu* 'Bir tür merhem (yağ)', *taġ I* 'Dağ', *tamaġ* 'Damak; boğaz'.

ķ ünsüzü, sedasız ve kapalı olan bir art damak ünsüzüdür. Çağatay Türkçesine ait kelimelerde kelime başı, ortası ve sonunda sıkça kullanılır:

ḳalḳ- ‘Kalkmak, birden bire kalkmak, fırlayıp ayağa kalkmak’, *ḳaḳ I* ‘Kuru, katı, kurutulmuş; kurak, çorak’, *ḳaġun* ‘Kavun’, *talḳa- I* ‘Yorulmak, gayret etmek’, *talḳum* ‘Deniz dalgası; hava devinimi, hava akımı’, *tarḳaḳ* ‘Dağınık’, *taruḳ-* ‘Darılmak, gücenmek, hüzünlü olmak’, *toḳum* ‘At eyerinin altına yerleştirilen dokuma, keçe’, *ḳasmaḳ* ‘Yemek piştikten sonra kazanın dibinde kalan artık, kalıntı; yaranın irini’.

ẖ ünsüzü, Çağatay Türkesine ait kelimelerde Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde görülmektedir. Yansıma kelimeler dışında Türkçe kelimelerde bu ses yoktur:

ẖaras ‘Hayvan gücüyle çalıştırılan değirmen’, *ẖat* ‘Yazı, hat’, *ẖaber* ‘Haber, havadis; söylenti’.

Ancak tespit ettiğimiz bazı kelimelerde ḳ sesinin ẖ sesine dönüşmesi ile karşılaşırız:

tamaẖ ‘Damak; boğaz’, *tawuşẖan* ‘Tavşan’, *toẖsa-* ‘Durdurmak, birisini durdurmak’, *toẖtat-* ‘Durdurmak, bir yere bağlamak’, *toẖtawuḷ* ‘Bekçi, nöbetçi, gözcü’, *aẖşam* ‘Akşam, akşam namazı zamanı’, *aẖtar-* ‘Oraya buraya atmak’...

n͡g ünsüzü, akıcı ve sedasız bir art damak ünsüzüdür ve sadece Türkçe kelimelerde bulunmaktadır:

on͡gurġa ‘Bel kemiği, omurga’, *on͡g* ‘Sağdaki, sağ taraftaki; uygun, münasip; hoş’, *on͡gar-* ‘Doğru yapmak, düzeltmek, iyileştirmek; sonuna kadar götürmek; ayağa kaldırmak; mutlu etmek’, *kün͡g* ‘Köle, hizmetçi’, *uyun͡g* ‘Okun ucundaki kuş tüyleri’, *tan͡gla I* ‘Sabah’, *tan͡gla- III* ‘Şaşırmak’, *toġan͡g I* ‘Doğan, bir çeşit yırtıcı kuş, bir tür atmaca’, *yan͡gaḳ* ‘Yanak’, *yalan͡g* ‘Çıplak, yalın, açık; sadece, yalnız, tek’, *ḳaşan͡g* ‘Gösterişsiz, zayıf, cılız; karanlık, siyah, zulmet’.

F. Gırtlak Ünsüzü: h

h ünsüzü, açık ve sedasız bir gırtlak ünsüzüdür. Bu ses bazı Arapça ve Farsça alıntı kelimelerde ve yansıma kelimelerin dışında h protezi olarak Türkçe kelimelerde görülmektedir:

hey̆bet ‘Heybet, korkunçluk, yükseklik; mükemmel, yetkin’, *her* ‘Her’; *hār-* ‘Yorulmak, zayıflamak, güç kaybetmek’, *hür-* ‘Havlamak, ürümek’, *hürkek* ‘Ürkek, korkak’, *hürük- III* ‘Ürkmek, korkmak’.

III. SÖZLÜKTE VERİLEN DİĞER ÜNLÜLER

ı̯ ünlüsü

Bu ses ile ilgili sözlükte her hangi bir açıklama yapılmamıştır. Radloff, bu sesi ne çalışmasının giriş kısmında ne de ünlüleri anlattığı kısımda göstermiştir. Sözlükte yer alan Çağatay Türkçesine ait kelimelerden 8’inde bu sese rastlanmıştır. Bu kelimelerden 3’ünde kalın sıradan kelimelerde kullanıldığı için ‘ĭ’, 5’inde ince sıradan kelimelerde kullanıldığı için ‘i’ye dönüştürülerek çalışmaya aktarılmış; örnek kelimelerin azlığı sebebiyle çalışmamızın sözlük kısmında kullanılmamıştır. Çalışmamıza ‘ĭ’ olarak aktarılan kelimeler şunlardır:

an͡gı̯r ‘Aptal, şapşal; ani, aniden, beklenilmeyen durum; *altmĭşĭnçı̯* ‘Altmışıncı’, *alĭştı̯r-* ‘Değiştirmek, kavgaya, tartışmaya davetiye çıkarmak, tahrik etmek’.

Çalışmamızda ‘i’ ünlüsü olarak aldığımız kelimeler ise şunlardır:

elçı̯lı̯k ‘Elçilik, elçi gönderme’, *ezı̯l-* ‘Ezilmek, ezilmiş olmak, ufalanmış olmak’, *indı̯* ‘Şimdi’, *işkı̯n* ‘Tırıs, atın bir tür yürüyüş biçimi; su akıntısı’, *üpçı̯nlı̯k* ‘Zırhlı’.

ĭ ünlüsü

Radloff, bu ses için ayrı bir açıklama yapmamıştır. Ancak i, u ve ü ünlülerinin üzerinde yer alan (˘) için genel olarak bu işaretin ünlüleri kısa okuttuğunu ifade etmiştir (Radloff; 1960-I: IX).

Burada gösterdiğimiz sesin çalışmamızın sözlük kısmında kullandığımız (ï) ünlüsüyle karıştırılmaması gerekmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi Radloff'un sözlüğünde tek simgeyle karşılanan ('I i' simgesi) ı ve i ünlüleri, çalışmamıza ı (ï) ve i (i) ünlüleri olarak alınmıştı. Çalışmamızın sözlük kısmında 'ı' ünlüsüne karşılık 'ı' simgesini kullanmamamızın nedeni de OSTN'de belirttiğimiz seslerden ayrı bir 'ı' simgesinin daha kullanılmasıdır.

Radloff'un eserinde kullandığı 'ĭ' simgesi Çağatay Türkçesine ait 19 kelimede kullanılmıştır. Bunların 3'ünde kalın sıradan kelimelerde geçtiği için 'ĭ', 16'sında ince sıradan kelimelerde geçtiği için 'i' simgesi kullanılmış; örnek kelimelerin azlığı sebebiyle çalışmamızın sözlük kısmında bu simgeler gösterilmemiştir. Çalışmamıza 'ĭ' olarak aktarılan kelimeler şunlardır:

yĭrĭntĭ 'Çatlak, yarık; geçit; yarıktan akan su', *Tazĭ II* 'Arapça', *taḫĭl* 'Tahıl, hububat'.

Çalışmamızda 'i' ünlüsüyle aktardığımız kelimeler ise şunlardır:

pişĭm 'Pişirme', *kemĭr- I* 'Kemirmek, aşındırmak', *piştĭ* 'Dört yaşındaki at', *Tacĭklik* 'Taciklik, Taciklerin hareket tarzı, Tacik âdeti; hava atma, büyüklenme', *tünegĭ* 'Dün; daha önce, daha evvel, önceki zamanlarda', *tigĭş* 'Dikiş', *tizliklĭ* 'Dizlikli, dizlik sahibi', *tebĭn-* 'Atı kamçılamak', *bügrekçĭ* 'Ordunun kanatlarındaki askerler', *bekĭt-* 'Sağlamlaştırmak, güçlendirmek', *zirĭk* 'Kızıl ağaç', *pekĭ* 'Çakı', *kirlĭk* 'Kirli, pis; yastık kılıfı', *kirĭş- III* 'Girişmek, birlikte girmek; başlamak, girişmek', *kelĭş-* 'Uymak, uydurmak, uyarlamak, uygun olmak', *tüşçilĭk* 'Yarım günlük yol'.

ŭ ünlüsü

Radloff, bu ses için ayrı bir açıklama yapmamıştır. Çalışmamızın 'ĭ ünlüsü' bölümünde Radloff'un, ünlülerin üzerine konulan (˘) işaretinin ünlüleri kısa okuttuğundan bahsedilmişti. Bu ünlü OSTN'de sadece 5 kelimede kullanılmıştır. Bu yüzden 'ŭ' ünlüsü, çalışmamıza 'u' olarak aktarılmış; çalışmamızın sözlük kısmında 'ŭ' ünlüsüne yer verilmemiştir:

uçŭş 'Uçuş, uçma', *urunŭş-* 'Karşılaşmak; biriyle itişmek', *tumuştŭr-* 'Üzmek, keder ve üzüntü içerisinde oturmak', *unuttŭr-* 'Unutturmak', *uy̆ğŭn* 'Uygun, kabul edilmiş, anlaşılmış; faydalı; uyum; müzik aleti'.

ü̆ ünlüsü

Sözlükte yer alan Çağatayca kelimelerden sadece 11'inde bu ünlüye rastlanmıştır. 'Ü ünlüsü' bahsinde sözü edilen husustan dolayı bu simge, çalışmamıza 'ü' şeklinde aktarılmıştır:

köñ͡güllü̆k 'Gönüllü, hazır, uygun, istekli', *tüşü̆m* 'Tahsil, hasılat, gelir, kâr', *tüşü̆mlik* 'Kazançlı, kârlı, yararlı', *tübürü̆k* 'Odanın ortasında bulunan direk', *tüşürü̆l-* 'Düşürülmek', *süzdü̆r-* 'Süzdürmek', *sü̆zme* 'Süzülmüş; süzme işlemi; temiz, duru su', *özegü̆* 'Özegü kün "Dünden önceki gün, evelki gün"' *sü̆şkür-* 'Aksırmak, hapşırmak', *tüşü̆ndü̆r-* 'Düşündürmek', *yüñ͡glü̆k* 'Yünlü, yünle kaplı', *öltü̆r-* 'Öldürmek'.

IV. SÖZLÜKTE VERİLEN DİĞER ÜNSÜZLER

ḱ ünsüzü

Radloff, bu ünsüzün yumuşak veya damaksıl ünsüzü göstermek için kullanıldığını belirtmiştir (Radloff; 1960-I: XVI). OSTN'de Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilen 8 kelimede ḱ ünsüzü kullanılmıştır. Bu kelimelerin hemen hepsinin alıntı ve kâf-ı Fârisî ile yazılan kelimeler olduğu dikkat çekicidir:

zeḱat ذكات ‘Zekat; vergi’, *derḱar* دركار ‘Gerekli’, *derḱarlik* دركارلك ‘Gereklilik’, *ḱahiş* كاهش ‘Dert, hüzün; yoksulluk’, *ḱar* كار ‘İş, başarı’, *Ḱaşġar* كشغار ‘Kaşgar şehri’.

Bu kelimelerden başka *ḱavşa-* كاوشاماك ‘Gevşemek’ ve *ḱatawuḷ* كاتاول ‘Kale nöbetçisi; garnizon komutanı; bir Özbek boyu’ kelimelerinde de (ḱ) simgesi kullanılmıştır.

ḷ ünsüzü, ses değeri bakımından Rusçadaki ‘l’ sesiyle aynıdır (Radloff; 1960-I: XIII). OSTN’de bu ses için ‘л’ simgesi kullanılmıştır:

abḷaġ ‘Beyaz ve siyah benekli, ala, alaca’, *aġĭmtuḷ* ‘Beyazımsı’, *aḷ- I* ‘Almak’, *aḷtın* ‘Altın; altınlı, sırmalı’, *azaḷ-* ‘Azalmak’, *azġunḷaş-* ‘Namussuz olmak, ahlaksız olmak; bozulmak’, *ḳonaḷ-* ‘Geceyi geçirmek’, *ḳuşḷuġ* ‘Kuşluk vakti’, *taḷazḷan-* ‘Dalgalanmak, şiddetli dalgalanmak (denizde)’, *uzaḳḷaş-* ‘Uzaklaşmak’, *yaḷ I* ‘Yele; at, aslan gibi hayvanların ensesinde veya boynunda bulunan uzun kıllar’...

V. SÖZLÜKTE KULLANILAN SİMGELER

OSTN’de yer alan Çağatay Türkçesine ait kelimelerde **_‘_** işareti de kullanılmıştır. Radloff sözlüğünün giriş kısmında bu simgenin ‘Açıklık ve ünlü boşluğu’nu göstermesi için kullandığını belirtmiştir. Bu simgenin kullanıldığı bazı kelimeler şunlardır:

su’aḳĭl سواقل ‘Bir tür meyve’, *ĭta’un* ايتاون ‘Keklik’, *ḳa’an* قاآن ‘Büyük han ünvanı, Cengiz Han’ın soyundan gelen’, *ḳa’an-* قاانماق ‘Yakıcı olmak, ateş almak’...

SÖZLÜKTE YER ALAN ÇAĞATAY TÜRKÇESİNE AİT KELİMELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Wilhelm Radloff tarafından Türkoloji dünyasına kazandırılan 'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy' adlı anıtsal sözlükteki Çağatayca kelimeler üzerine ilk ciddi incelemeleri Hasan Eren yapmıştır, diyebiliriz. Hasan Eren, "Çağatay Lûgatleri Hakkında Notlar" adlı çalışmasında Çağatay Türkçesine ait sözlükleri değerlendirmiş; bu sözlükler hakkında kısa bilgiler verdikten sonra bazı kelimeleri ele alarak bu kelimelerin Çağatay Türkçesine ait sözlüklerde hangi anlam ve şekillerde geçtiğini göstermiştir. Eren'in bu çalışmasında üzerinde durmak istediği en önemli husus, Arap harfli metinleri yanlış okumaktan kaynaklanan hataların Çağatayca sözlüklerde geniş yer almasıdır.

Hasan Eren, Çağatayca sözlüklerde bu yanlış okuma ile şekillenmiş birçok kelimenin yer aldığını belirtmiştir. Bu konuda *diz* "Diz" kelimesinin "debr" veya "dabir"; *ispir* "Bir tür yırtıcı kuş" kelimesinin "isir"; *ötrük* "Yalan" kelimesinin "onzel"; *şişek* (Farsça) "Bir yaşındaki koyun" kelimesinin "şişal"; *tumşuġ* "Gaga" kelimesinin "ḳumşum" şeklinde yanlış olarak yazıldığını göstermiştir (Eren; 1950: 145-155).

Radloff'un sözlüğünde Çağatay Türkçesine ait 8954 kelime bulunmaktadır. OSTN'deki Çağatay Türkçesine ait kelimeler dikkat çekici bir düzeydedir. Radloff'un sözlüğünde yer alan kelime sayısı önde gelen Çağatayca sözlüklerinden Abuşka Sözlüğü'nün neredeyse üç katıdır. Bu da bize Çağatayca kelime konusunda Radloff'un sözlüğünün bir kaynak durumunda olduğunu, Çağatayca üzerine yapılacak çalışmalarda dikkate alınması gerektiğini göstermektedir. Mustafa Toker, OSTN'deki Tatar Türkçesine ait kelimeler üzerine yaptığı çalışmada 9574 kelime tespit etmiştir (Toker; 2003: 13). Ufuk Deniz Aşçı'da sözlük üzerine yaptığı çalışmasında 9870 Kazak Türkçesi, 1102 Kırgız Türkçesine ait kelime tespit etmiştir (Aşçı; 2003: 53-54). Kelimelerle ilgili busayılar dikkate alındığında Radloff'un meydana getirdiği sözlüğün Türk dili için ne kadar önemli olduğu görülmektedir.

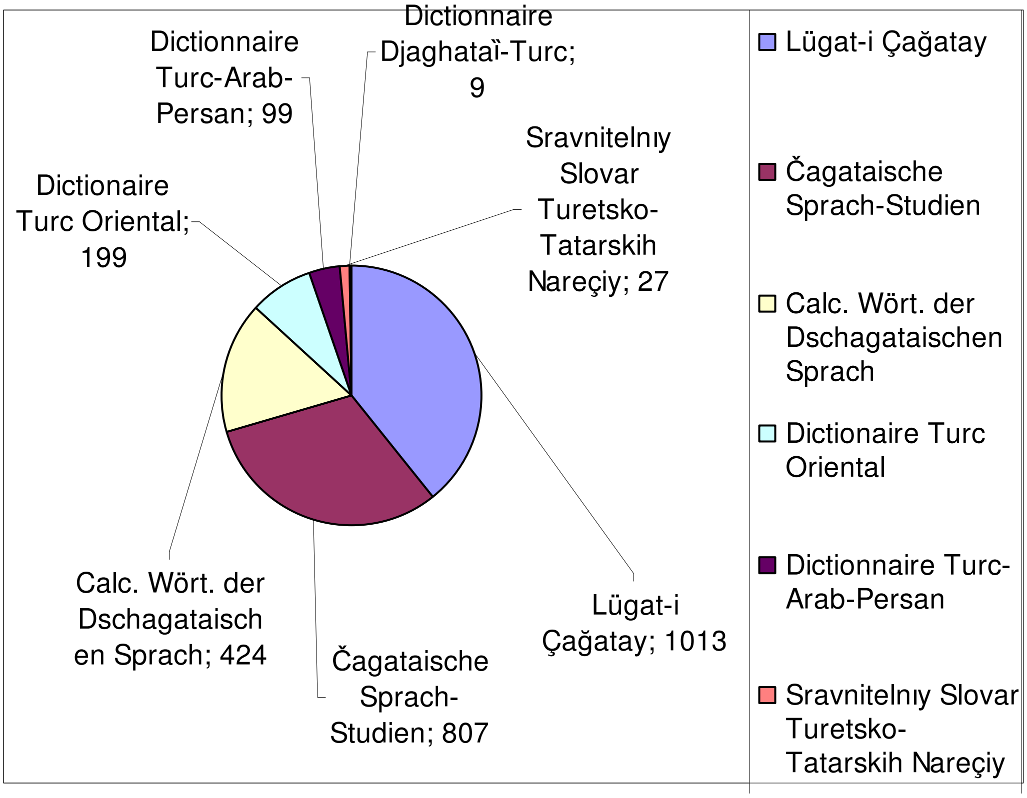
OSTN'deki Çağatay Türkçesine ait kelimelerin harflere göre adetleri şu şekildedir:

Harf	**Çağatayca Kelime**
A	772
B	682
C	54
Ç	555
D	181
E	273
F	9
G	8
H	39
Ḫ	46
Ĭ	94
İ	190
K	363
Ḳ	1078
L	49
M	218
N	49
O	272
Ö	271
P	213
R	2
S	750
Ş	151
T	1293
U	207
Ü	101
V	5
Y	976
Z	53
Toplam	**8954**

Çağatayca Kelimeler İçin Radloff'un Yararlandığı Eserler

Wilhelm Radloff'un eserini vücuda getirdiği dönemde Türklük bilimi ve Çağatay Türkçesi ile ilgili yapılan çalışmalar sınırlıydı. Ancak Radloff'un o dönemde Çağatay Türkçesi ile ilgili yayımlanmış birçok eseri gözden geçirdiği ve çalışmasına kattığı görülebilir. Hermann Vámbéry'nin *Čagataische Sprach-Studien*, Pavet de Cortaille'in *Dictionaire Turc Oriental*, Şeyh Süleyman Efendi'nin *Lügat-i Çağatay*, V. de Véliaminof-Zernof'un *Dictionnaire Djaghataï-Turc*, Zenker'in *Dictionnaire Turc-Arab-Persan,* Budagov'un *Sravnitelnıy Slovar Turetsko-Tatarskih Nareçiy* adlı eseri ile *Calcuttaer Wörterbuch der Dschagataischen Sprach* bunlardan birkaçıdır.

Radloff, kelimelerin açıklama kısmında o kelime için hangi Çağatayca sözlükten yararlandığını da belirtmiştir. Radloff'un yararlandığı eserlerden aldığı kelimeler tarafımızdan sayılmış ve OSTN'deki yer alan 1013 kelime için *Lügat-i Çağatay*'dan, 807 kelime için *Čagataische Sprach-Studien*'den, 424 kelime için *Calcuttaer Wörterbuch der Dschagataischen Sprach*'tan, 199 kelime için *Dictionaire Turc Oriental*'den, 99 kelime için *Dictionnaire Turc-Arab-Persan*'dan, 27 kelime için *Sravnitelnıy Slovar Turetsko-Tatarskih Nareçiy*'den ve 9 kelime için de *Dictionnaire Djaghataï-Turc*'ten yararlandığı tespit edilmiştir.

Radloff'un, Çağatay Türkçesinin kelime hazinesini ortaya çıkarmak için yukarıda bahsettiğimiz eserlerden başka Muhâkemetü'l-Lugateyn, Bâbür-nâme, Şecere-i Türk, Fazlullah Han Lügati (Kalküta Sözlüğü), Sirâcü'l-Kulûb gibi eserlerden yararlandığı, Çağatayca kelimeler için verdiği örnek metinlerden anlaşılmaktadır.

Çağatay Türkçesine Ait Kelimelerde Karşılaşılan Genel Sorunlar

Arap Harfli Yazımda Karşılaşılan Hatalar

Radloff'un sözlüğünde yer alan Çağatay Türkçesine ait kelimelerde görülen hatalardan biri de kelimenin madde başındaki yazımı ile Arap harfli yazımının farklı olmasıdır. Sözlük'te bu konu ile ilgili birçok örnek vardır. Aşağıda bazıları görülmektedir:

Latin Harfli Yazım	Arap Harfli Yazım	Anlam
uçḳalat-	اوچتالاتماق	'Arkadaşça geçinmek',
içkerigi	اتچكاريكى	'İçerdeki',
özgelen-	اوزكانماك	'Değişmek, bir başka şekle girmek',
bĭştuġ	بيشدوغ	'İyi pişmiş',
çatḳaḷ	چاتغال	'Düz olmayan; tepe',
çapḳula-	چاپغولامق	'Vurmak, vurarak koparmak, keskin kılıçla vurmak'.

Ancak kelimenin madde başındaki yazımı ile Arap harfli yazımının farklı olması konusunda görülen hataların çoğu 'n' ve 'n͡g' yazılışlarında görülmektedir. Bu konuda da aşağıdaki örnekleri verebiliriz:

Latin Harfli Yazım	Arap Harfli Yazım	Anlam
üzen͡gge	اوزانكه	'Üzengi',

çiŋ͡ggile	چینکله	‘Kıvırcık; buruşuk’,
şaŋ͡ġġur	شانغور	‘Şangırtı, şakırtı’.

Sözlük’te karşılaştığımız böyle yazılışların sayısını arttırmamız mümkündür. Ancak, konunun değerlendirilmesi için burada verdiğimiz örneklerin yeterli olacağını düşünüyoruz.

Gönderme Yapılan Kelimenin Sözlükte Bulunamaması

Radloff’un sözlüğünde birbirine gönderme yapılan kelimelerin sözlükte bulunamamasına da rastlanmaktadır. Örnek olarak *ĭsĭr-* kelimesinin anlamı için gönderme yapılan *ĭssĭr-*, *ķoy̆turġa* kelimesinin anlamı için gönderme yapılan *ķoyurtķa*, *ķoyunķĭ* kelimesinin anlamı için gönderme yapılan *ķoyĭnķĭ* kelimesi sözlükte bulunamamıştır. Aynı şekilde, sözlükte *ķandaġ* kelimesinin anlamı için *ķadaķ* kelimesine gönderme yapılmıştır. Ancak sözlükte yer alan *ķadaķ* (ķadaķ I: Çivi, nal; ķadaķ II: Boyayla boyama) kelimesinin anlamları *ķandaġ* kelimesi için uygun değildir. Bu sebeple gönderme yapılan kelimenin yanlışlıkla *ķandaķ* yerine *ķadaķ* yazılmış olabileceğini düşünmekteyiz.

Bu konuya bir başka örnek verecek olursak; *ķaltaman* kelimesinin karşılığı olarak sözlükte bulamadığımız *ķaltabap* kelimesine gönderme yapılmıştır. Sözlükte *kaltabap* kelimesine rastlanmadığı için bu kelimenin sehven *ķaltaban* kelimesinin yerine yazıldığı düşünülmüştür.

Yukarıda belirtilen tüm durumlar çalışmamızda tespit edilmiş ve bu durumlar dipnotlarla gösterilmiştir. Ancak sözlükte gönderme yapılan bazı kelimelerin Budagov’un sözlüğünde de gönderme yapılan kelimelerden olduğunu tespit ettik. Bu bakımdan bizde, Radloff’un bu kelimeleri Budagov’un sözlüğünden kaynak belirtmeden aldığı ve bu sebeple de hataya düştüğü kanaati oluştu. Radloff bu kelimeleri oradan aynen aldığı için, kendi sözlüğünde olup olmadığını bilmediği, ama ‘muhtemelen vardır.’ diye düşündüğü başka kelimelere göndermiştir. O kelimeler de kendi sözlüğünde bulunmayınca, böyle bir durum ortaya çıkmıştır.

Yukarıdakine benzer olarak *sarek* (IV/319) kelimesinin anlamı için *şarek* kelimesine gönderme yapılmış; ancak gönderme yapılan *şarek* kelimesi sözlükte bulunamamıştır. Bu kelime için baktığımız Budagov'un sözlüğünde de 'sārek' kelimesinin 'şarek' kelimesine gönderildiği görülmektedir.

Yararlanılan Metinlerden Kaynaklanan Hatalar

Radloff'un Çağatay Türkçesinin yerini tespitte olduğu kadar sözlüğünde yer verdiği kelimeler için kullandığı örnek metinlerde de sıkıntılar bulunmaktadır. Radloff'un örnek metin için başvurduğu Bâbür'ün Bâbür-nâme'si (İlminskiy; 1857), Fazlullah Han Lügati (Münşî Abdürrahim, 1825), Nevâyî'nin Muhâkemetü'l-Lugateyn'i (M. Quatremére, 1841), Şeyh Süleyman Efendi'nin Lügat-i Çağatay'ı gibi bazı eserlerin yayınları o yıllarda sağlam olarak hazırlanmış değildi. Dolayısıyla bu eserlerde yer alan hataların bir kısmı aynen Radloff'un sözlüğüne de girmiştir.

Bu konu ile ilgili örnek verirsek; Radloff, Bâbür-nâme'nin basma olan ve dil-imlâ bakımından yazma nüshalardan farklı özellikler gösteren, içerisinde birçok yazım yanlışı bulunan ve İlminskiy tarafından yayımlanan Kazan nüshasını kaynak olarak göstermiştir. Daha önce belirttiğimiz gibi bu eserden alınan Çağatay Türkçesine ait metin ve kelimelerin okunuşunda büyük sorunlar görülmektedir: Radloff sözlüğünde Çağatayca *ördek* "اورداك" kelimesi için "*Bâbur-nâme'de* "اوردك عرتپاى" *şeklinde yazılan ibarenin 'Kaz ayaklı ördek' anlamına gelecek şekilde* "اوردك غزپاى" *olduğu düşünülebilir*." şeklinde bir açıklama yapılmıştır (Radloff; 1960-I: 1237). Bizim incelememize göre; kelime Bâbur-nâme'nin Elphinstone nüshasında غرنپاى (ġarnpāy), Haydarâbad nüshasında غرمپاى (ġarmpāy) şeklinde yer almaktadır. Kelime, Bâbür-nâme'nin derleme bir nüshadan elde edilmiş Kazan nüshasında ise عرتپاى şeklindedir. Her ne kadar Radloff kelimenin yanlış yazıldığını düşünerek bu kelimenin '*Kaz ayaklı ördek*' anlamına gelecek şekilde "اوردك غزپاى" 'ördek-i ġaz-pāy' biçiminde okunması gerektiğini belirtse de metnin öncesi ve sonrası etraflı olarak düşünülmelidir. Bâbür-nâme'nin Elphinstone ve Haydarâbad nüshasından alınan metin şu şekildedir: "*Yana bir ördektür ġarmpāy dérler. Sona borçındın uluġraḳdur...*" (Şen; 1993: 199). Bâbür-nâme'nin Hindistan'da bulunan kuşların anlatıldığı bu bölümünde Bâbür, önce kuşun bu coğrafyadaki adını verip daha sonra tarif etmektedir. Böyle olduğu düşünülürse

Radloff'un ġarmpāy kelimesini '*ördek-i ġaz-pāy*' şeklinde düzeltme çabası içine girmesi anlaşılamamaktadır.

Mesut Şen, çalışmasının dizin bölümünde ġarmpāy kelimesini "*Bir ördek türü. Beveridge'ye göre spotted-billed duck -yani benekli gagalı ördek-*" şeklinde açıklamıştır. Ancak Şen, bunun devamında Bâbür-nâme'deki "*Sona borçındın uluġraḳdur...*" şeklindeki cümleyi "*Sona borçın'dan büyük bir ördek*" (Şen; 1993: 236) şeklinde açıklayarak birçok Çağatay Türkçesine ait sözlüklerde yer alan *sona* "(<Moğ.) Erkek ördek" ve *borçın* "(<Moğ.) Dişi ördek" kelimelerini anlama dahil etmeyerek ayrı bir kuş ismi gibi göstermiştir.

'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy'de diğer sözlüklerden hatalı olarak aktarılan bir diğer kelime 'Kıvılcım, ateşin kıvılcımı' anlamına gelen '*balĭn*' **بالين** kelimesidir. Hasan Eren, Radloff'un sözlüğünde karşılaşılan bu kelimenin sadece 'Kalküta Sözlüğü'nde yer aldığını (**شراره اتش**) ve Radloff'un da bu kelimeyi oradan tenkitsiz bir şekilde çalışmasına aktardığını belirtmiştir (Eren; 1950: 154). Ancak Radloff, '*yalĭn II*' **يالين** maddesinde kelimeye 'Ateş, alev, kıvılcım' anlamı vermiştir.

Hatalı Olarak Sözlüğe Aktarılan Alıntı Kelimeler

'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy'de yer alan ve Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilen alıntı kelimelerden türetilen kelimelerin okunuşlarında da birtakım hatalar tespit edilmiştir. Bu kelimelerden ilki, anlamının verilmediği, ancak Lügat-i Çağatay'dan alındığı belirtilen '*darluḳ*' **درلوق** (III/1630) kelimesidir. Bu kelime için Lügat-i Çağatay'dan '*İncüden ma'mūl gerdānlıḳ, avīze-i nisā, ġafa-bend*' şeklindeki açıklama alınmıştır. Buradan anlaşılacağı gibi kelime aslında Farsça 'İnci' anlamına gelen '*dürr*' **در** kelimesine, Türkçe '+luḳ' ekinin getirilmesiyle oluşmuştur. Bu hâliyle kelimenin '*darluḳ*' değil; '*dürluḳ*' şeklinde okunması daha uygun bulunmaktadır.

Bu konuda Radloff'un diğer hatası '*mevcūd*' kelimesini yanlış okumasıdır. Sözlük'te 'Var olan, mevcut olan' anlamları verilen kelime buraya '*mucudlik*' **موجودلك** (IV/2201) şeklinde alınmıştır. Bu kelime Farsça 'Var olan, mevcut' anlamına gelen '*mevcūd*' **موجود** kelimesine Türkçe '+lik' ekinin getirilmesiyle oluşturulmuştur.

Dolayısıyla, kelime Radloff'un okuduğu '*mucudlik'* olarak değil; '*mevcūdlik'* şeklinde değerlendirilmeliydi.

Yanlış okunan bir diğer kelime, Radloff'un "Kırık, kırılmış; yaralı" anlamalarını verdiği '*çeklik'* **چاكليك** kelimesidir. Kelime, Farsça 'Yarık, çatlak' anlamındaki 'çāk' **چاك** kelimesine, Türkçe '+lik' isimden isim yapma ekinin getirilmesiyle oluştuğu görülmektedir. Muhtemelen Radloff, bu kelimeyi Türkçe olarak düşünmüş ve '*çeklik'* şeklinde okumuştur.

Kaynak Olarak Alınan Eserlerden Hareketle Yapılan Hatalı Kullanımlar

Radloff'un örnek aldığı metinlerdeki kelimelerin sözlüğe aktarılmasında da bazı dikkatsizlikler görülmektedir. Sözlükte Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilen *kemir-* "**كيمرمك**" fiiline "Devirmek, yıkmak" anlamları verilerek Rabguzî'den aşağıdaki metin örnek olarak verilmiştir:

اول ييغاچلارنى كيسدى كيمرسا اول ييغاچلارنى كوترا الماس ايردى
'*Ol yıġaçlarnı kisdi kimerse ol yıġaçlarnı kötere almas irdi*'
'O ağaçları kesti; kimse o ağaçları götüremezdi' (Radloff; 1960-II: 1209).

Ancak metinde de görüldüğü gibi Radloff, metnin tercümesinde 'kim+erse' kelimesini görmüş ve bu şekilde Almanca ve Rusçaya tercüme etmiştir. Fakat bu kelimeyi *kemir-* şeklinde madde başına alması ve "Devirmek, yıkmak" şeklinde anlamlandırması anlaşılamamıştır.

Radloff'un sözlüğü için kaynak olarak kullandığı eserlerden Lügat-i Çağatay'da da bir takım hatalar bulunmaktadır. Çalışmamızda Lügat-i Çağatay'da gördüğümüz bu hatalara yer vermeyeceğiz. Fakat Lügat-i Çağatay'da görülen bu hataların bir kısmını Radloff'un sözlüğünde de gördüğümüzü söylemeliyiz. 'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy'deki Çağatay Türkçesine ait '*öpçinlik'* "**اوپچينليك**" kelimesine **"**Zırh kuşanmış, zırhlı" anlamı verilerek Lügat-i Çağatay'dan "*Zırẖlı, sāvet*" (Lügat-i Çağatay: 23) açıklaması alınmıştır. Ancak burada verilen 'sāvet' kelimesi Arapça 'sıkı elbise' anlamına gelen 'sāved' olmalıdır. Lügat-i Çağatay'da

görülen bu ve bunun gibi hatalı şekiller aynı şekilde Radloff'un sözlüğüne de girmiştir.

Bunun yanında, Lügat-i Çağatay'daki açıklamaların sözlüğe yanlış aktarılmasıyla da karşılaşılmıştır. Bu konuya *ineşle-* "**ایناشلاماك**" kelimesini örnek olarak verebiliriz. Radloff'un sözlüğünde "Eğilmek, aşağı eğilmek" anlamlarını verdiği kelime için Lügat-i Çağatay'dan alınan örnek metin **اینشلمك**[17] yerine sehven **اینیشلك** şeklinde alınmıştır. Yine '*ilgeri*' "**ایلكارى** " kelimesinin açıklaması için Lügat-i Çağatay'dan alınan metinde[18] 'ḳabl' - **قبل** [19] kelimesi hatalı olarak **یبل** şeklinde yazılmıştır. Bu tür hataya "Arsız, asalak, uyuntu" anlamlarına gelen '*uyundĭ'* "**اویوندى**" kelimesinin açıklamasında da rastlanır. Kelimenin Lügat-i Çağatay'dan alınan kısmında yer alan[20] '*sümsük'*- **سومسوك** kelimesi hatalı olarak **سومسماك** olarak yazılmıştır.

Radloff, sözlüğünde yer alan '*orunlĭġ'* [21] - **اورونلیغ** kelimesine örnek olarak Lügat-i Çağatay'dan '*orunlı'* kelimesinin açıklamasını almıştır. Bununla birlikte Radloff, bazı kelimeler için Lügat-i Çağatay'dan açıklama almasına rağmen kelimeyi Çağatay Türkçesine ait kelimeler arasında göstermemiştir: 'Örük I' – **اوروك**, 'ḳadaġan'- **قاداغان**, 'ḳapan II', 'ḳopuz'– **قوپوز**, 'ḳıyı'- **قیى**, 'ḳıraġ'– **قراغ**, 'yanaşa' **یاناشا** , 'ötkün I' ... Sözlükte bu kelimelerle ilgili dikkat çekici iki husus vardır: İlki bu kelimelerin bir çoğunun Arap harfli yazılışının sözlükte yer almamasıdır. Bir diğer husus ise sözlükte bu kelimelerin anlamı verilmeyerek sadece Lügat-i Çağatay'dan alınan metnin verilmesidir.

Ancak Lügat-i Çağatay'daki bazı hatalar Radloff tarafından görülüp düzeltilmiş ve bu düzeltilmiş şekliyle sözlüğüne alınmıştır. Radloff'un sözlüğünde "Seçmek; kusurlu bulmak" anlamlarına gelen '*üyürtle'*- **اویورتلامك** kelimesi, Lügat-i

---

17 İneşlemek: "İnişlemek, inişe temāyül itmek" (Lügat-i Çağatay: 62)

18 "İlerü, ḳuddām [ön taraf, ileri taraf], ḳabl [evvel, önce], evvel, muḳaddem [önde olan], pīş [ön, ileri taraf], nuḫust [evvel, ilk], ibtidā [evvel, baş taraf]" (Lügat-i Çağatay: 59).

19 Ḳabl: "Evvel, önce"

20 "Da'vet olunmayaraḳ żiyāfete giden sümsük, şalḳın, 'ārsız" (Lügat-i Çağatay: 44).

21 Orunlıġ: "1. Yer sahibi 2. Başkasının yerini alan 3. Önemli, değerli olan 4. Torun, evladın evladı" (Radloff; 1960-I: 1058).

Çağatay'da madde başında اورتلاماك [22] şeklinde yazılmıştır. Ancak kelimenin Lügat-i Çağatay'da sözlük sırası düşünüldüğünde bu kelimenin 'üyürtlemek' yerine hatalı olarak bu şekilde yazıldığı açıkça görülebilir. Radloff'un bu hatalı yazılışı fark ederek kelimenin yazılması gereken şekli esas aldığı görülmektedir.

'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy'de Lügat-i Çağatay'dan alınan ve her iki eserde de '*ḳamur-ḳamuḳ'* قامور- قاموق şeklinde madde başı alınan kelime Ignas Kúnos'un Lügat-i Çağatay yayınında '*ḳamu (ḳamuḳ)'* (Kúnos; 1902: 117) şeklinde değerlendirilmiştir. Çağatay Türkçesinin kelime hazinesi göz önünde tutularak Lügat-i Çağatay'da قامو و قاموق şeklinde olan kelimenin tashih hatası ile قامور- قاموق [23] şeklinde yazıldığı ve bu yanlış hâliyle Radloff'un sözlüğüne girdiği düşünülebilir. Yine Radloff'ta yer alan '*ḳon͡goş'* kelimesi de dikkat çekicidir. Madde başında '*ḳon͡goş'* şeklinde geçen kelimenin Arap harfli yazılışı قونغوش olarak verilmiştir. Radloff'un da bu kelime için başvurduğu Lügat-i Çağatay'da قونقوش [24] şeklinde yazılan kelimenin Türkçede ilk heceden sonra "o" ünlüsü bulunmayacağından hareketle Ignas Kúnos'un Lügat-i Çağatay yayınında olduğu gibi '*ḳonḳuş'* (Kúnos; 1902: 134) şeklinde okunmasının doğru olacağını düşünüyoruz.

'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy'de Lügat-i Çağatay'dan hatalı olarak aktarılan bir diğer kelime 'Bir tür Çağatay yazısı' anlamı verilen '*sïğnaḳ I*' سيغناق kelimesidir. Bu kelime, Lügat-i Çağatay'da '*sıġnaḳı'* şeklinde geçmektedir: 'Sıġnaḳı': İnce yazu (Lügat-i Çağatay: 198). Yine kelime Dictionnaire Turk-Oriental'de de '*sıġnaḳı'* şeklinde yer almış ve bu kelimeye 'Güzel yazı' anlamı verilmiştir (Courteille; 1870: 368).

Radloff'un Pavet de Courteille'nin sözlüğünden aldığını belirttiği *avalan-* اوالانماق kelimesi 'Dictionnaire Turk-Oriental'de bulunamamıştır. Ancak bu sözlükteki '*avalatmaḳ*' kelimesine bakıldığında bu kelimenin Radloff'un '*avalan-*' kelimesinde

---

[22] "İntiḫāb, güzīde, naṣb itmek [seçmek], seçmek" (Lügat-i Çağatay: 44).

[23] "Hep, cümle, kāffeten [hepsi] 'āmme [umumi], heme [cümle, hep, bütün], tamāmı, bütün, asru, cemi' [hep, bütün], mükemmel" (Lügat-i Çağatay: 222).

[24] "Kibir, mütekebbir olan [kibirli], ṣāḥib-i ġurūr ve naḫvet [gururlu], gerden-keş [kibirli]" (Lügat-i Çağatay: 241).

verdiği anlamla aynı olduğu hatta Radloff'un verdiği örnek metnin de Courteille'nin sözlüğündeki kelimenin örnek metni olarak burada yer aldığını tespit ettik:

'*Şeyẖ İbrāhīm Ācurī ki ẖişt* ***avalatıpdur*** '(Courteille; 1870: 40)
'*Şeyẖ İbrāhīm Ācurī ki ẖişt* ***avalanıpdur***' (Radloff; 1960-I: 68).

Buradan hareketle Radloff'un '*avalan-*' kelimesini 'Dictionnaire Turk-Oriental'den alırken kelimeyi yanlış gördüğü ve bu şekliyle çalışmasına aldığı düşünülmektedir.

Yine **بوغورو** '*boġuru'* (IV/1652) maddesinin örnek kısmında Cagataische Sprach-Studien'de 'Bir tür boğaz halkası' anlamına gelen 'ḳara boġra' (Vámbéry; 1867: 248) kelimesi 'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy'de 'Demirden yapılmış boğaz halkası' anlamıyla 'ḳara boġuru' şeklinde yer almaktadır. Sözlük'te her ne kadar kelimenin 'Cagataische Sprach-Studien'den alındığı belirtilse de kelime yanlış şekilde alınmıştır.

Radloff'un sözlüğünde yer alan '*ḳavdĭ'* **قاودى** (II/475) kelimesinde de örnek olarak verilen metnin hatalı aktarıldığı tespit edilmiştir. Sözlük'te bu kelimenin Lügat-i Çağatay'dan alındığı belirtilmiş ve herhangi bir anlam verilmemiştir. Ancak Lügat-i Çağatay'da **قاودى** '*ḳavdı'* şeklinde bir kelime tespit edilememiştir. Radloff'un 'ḳavdĭ' maddesi için örnek olarak verdiği beyit ise Lügat-i Çağatay'da '*töketaş'* maddesinde geçmektedir:

Hicr taşın yaġdurup kim ***ḳayda ölsem*** *iy refīḳ*
Ḳabrim üstide töketaşım ciz' ol taş itmegil (Lügat-i Çağatay: 123).

Radloff, beyitte geçen *ḳayda* kelimesini yanlış okuduğu için sözlüğüne de bu beyti almış olmalıdır. Radloff'un bu maddede verdiği beyit ise şöyledir:

Necr taş yaġdurup kim ***ḳavdĭ olsam*** *ey raḳīb*
Ḳabrim üstide tökebaş ciz' ol taş itmegil (Radloff; 1960-II: 475).

Sözlük'te örnek olarak verilen metinlerden yanlış okunarak çalışmaya dahil edilen bir başka kelime 'Kalabalık, halk; yurt, karargâh' anlamları verilen '*tut I*' توت (III/1475) kelimesidir. Bu kelime, Radloff'un Bâbür-nâme'deki '*yurt'* یورت \یرت kelimesini hatalı okuması neticesinde ortaya çıkmış bir kelime olmalıdır. Radloff'un Bâbür-nâme'nin Kazan nüshasından aldığını belirttiği metin, Şen tarafından şu şekilde alınmıştır:

"*Bılturġı **yurt**nı kim andın Conpūrġa barılıp édi – sayr ḳıldım*" (Şen, 1993: 307).

Bu metin 'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy'de şu şekilde geçmektedir:

"*Bılturġı **tut**nı kim andın Conpūrġa barılıp idi seyr ḳıldım*" (Radloff; 1960-III: 1475).

Radloff'un, eserine aldığı ve 'Beyaz ipek kumaş' anlamını verdiği '*saỳġur*' سایغور (IV/224) kelimesi de Farsça '*seyfūr'* سیفور kelimesinin yanlış okumuş şekli olmalıdır. Muhtemelen Radloff, Abuşka Lügatinden yararlanmış; ancak buradaki سیفور kelimesini سیغور şeklinde görerek hataya düşmüştür. Steingass, '*seyfūr'* kelimesine "Değerli ve ipekli kumaş" (Steingass; 1973: 716); Budagov "ipekli kumaş" (Budagov; 1869-I: 656); Courteille, "İpekli beyaz kumaş" (Courteille; 1870: 346) anlamını vermişlerdir. Radloff, kelimede olduğu gibi örnek metinde de Abuşka Lügatinden yararlanmış ve buradaki Seb'a-i Seyyâre'den alınan beyti de hatalı okumuştur. Beyit, Abuşka Lügatinde şöyle yer almaktadır:

*Kefen iylep ḥarīr ile **seyfūr***
Sipiben ol kefen ara kāfūr" (Véliaminof-Zernof; 1869: 280).

Yaptığımız çalışmada, Sözlük'te 'Sivrisinek' anlamı verilen '*çens'* چنس (III/1965) kelimesi ile karşılaştık. Radloff, bu kelimeyi açıklarken Bâbür-nâme'den de örnek metin almış; burada da kelimeyi '*çens'* olarak okumuştur:

***Çensi** kem bolur* (Radloff; 1960-III: 1965).

Ancak anlaşılacağı üzere bu kelime 'Sivrisinek' anlamına gelen '*çibin*' چیبین kelimesinin hatalı okunmuş şeklidir. Radloff, Bâbür-nâme'de yer alan '*çibin'* kelimesini yanlış okumuş ve çalışmasına bu yanlış şekliyle aktarmıştır. Ancak Pavet de Courteille'nin de kelimeyi چنس şeklinde yanlış hâliyle alması Radloff'un kelimeyi buradan çalışmasına kattığı izlenimini uyandırmaktadır (Courteille, 1870: 288). Sonuç olarak, bu yazılışın hatalı olduğu düşünülüp kelime ve kelime için verilen metin, Bâbür-nâme'nin diğer nüshaları da dikkate alınarak '*çibin'* olarak düzeltilmiştir:

***Çibini** kem bolur* (Şen, 1993-I: 13).

Radloff'un sözlüğünde karşılaştığımız 'Birlikte, yanında, beraber' anlamı verilen '*bileli'* بیلالی (IV/1763) kelimesi de hatalı okuma olmalıdır. Çünkü Abuşka Lügati'nde de karşımıza çıkan '*bileyi'* kelimesine "*Yanınca ve bilesince dimektir...*" şeklinde bir açıklama getirilmiş ve Radloff'un da örnek metin olarak eserine aldığı 'Seb'a-i Seyyâre'de yer alan beyit örnek olarak gösterilmiştir:

Kim kilür tācir Ḫıṭāyī-zād
***Bileyi** bir ḳız ḫūb-nihād* (Véliaminof-Zernof; 1869: 143 ve Atalay; 1970: 139).

'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy'de 'İçine alan' anlamı verilen '*sı̆ḳunça'* سیقونچه kelimesinin de Bâbür-nâme'den alınan metin dikkate alınarak 'sıḳ-' fiiline '-ḳunça' zarf-fiil ekinin getirilmesiyle oluşturulmuş bir şekil olduğu anlaşılmaktadır. Kelime Bâbür-nâme'de '*sıḳḳunça'* şeklinde geçmektedir:

Bu kölniŋ içide kiçikkine kimeler bar üç tört kişi sıḳḳunça (Şen, 1993-I: 268).

Radloff'un çalışmasına 'Dört nala, dolu dizgin' anlamı vererek '*çı̆lawzı̆r'* چلاوزیر şeklinde aldığı kelime, Dictionnaire Turk-Oriental'de 'cılav-rīz' چیلاوریز şeklindedir (Courteille; 1870: 308). Yine bu kelime için baktığımız Bâbür-nâme'de kelime 'cılav-rīz' (Moğ.+ Fars.) biçiminde yer alır (Şen; 1993-II: 154). Bu bakımdan

kelimenin, “Dizgin” anlamına gelen Moğolca ‘*cılav’* kelimesine, “Döken, saçan, akıtan” anlamlarına gelen Farsça ‘rīz’ kelimesinin eklenmesiyle oluşturulduğu söylenebilir. Sözlük’te bu açıklama kısmını Bâbür-nâme’den alınan metin izler:

Yigitlerni ***çĭlawzĭr*** *ilgeri yiberip özüm hem tiz yürüdüm* (Radloff; 1960-III: 2135).

Radloff’un Bâbür-nâme’den aldığı bu metin, Şen’in yayınında şu şekilde geçmektedir:

Yigitlerni ***cılav-rīz*** *ilgeri yéberip özüm hem tiz yürüdüm* (Şen; 1993-I: 145).

Radloff’un sözlüğünde karşılaştığımız bir başka hatalı okuma ‘yabḷar- yabḷar’ kelimesidir. ‘Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy’de bu kelimenin Arap harfli şekli verilmemiş; ancak ‘Teker teker; yavaş yavaş’ anlamı verilerek Bâbür-nâme’den aşağıdaki metin alınmıştır:

Bu sözlerni ***yabḷar yabḷar*** *anġa ḫāṭır-nişān ḳıla aṅġa mundaḳ digil* (Radloff; 1960-III: 288)

Bizim incelememize göre metin, Babür-nâme’nin Elphinstone nüshasında şu şekildedir:

Bu sözlerni ***birer birer*** *aṅġa ḫāṭır-nişān ḳıla aytḳıl mundaḳ dégil* (Şen, 1993: 171).

Muhtemelen Radloff, Bâbür-nâme’de gördüğü ‘*birer birer*’ بيرار بيرار kelimesini yanlış okumuş ve eserine de bu yanlış hâliyle ‘*yablar yablar*’ يبلار يبلار şeklinde almıştır.

‘Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy’de örnek metindeki kelimenin yanlış olarak okunmasına bir başka örnek *türe- II* ‘Karanlık basmak’ (III/1549) kelimesidir. Radloff, ‘*türe*-‘ kelimesini “*Bir naẓarda köz tüner.*” örneğine dayanarak Budagov’un sözlüğünden aldığını belirtmiştir. Budagov’un sözlüğünde ise Lutfî Divanı’ndan

alındığı belirtilen bu örnek yanlış olmalıdır. Çünkü bizim incelememize göre, Lutfî Divanı'nda beyit şu şekildedir:

Bir naẓarda köz ***ḳanar*** *bilmen yüzüñ māhiyyetin*
Munça rūşen boldı kim oldur köñül cān örtegen (Karaağaç, 1997: 145).

OSTN'de 'Timsah' anlamı verilen '*sïpsar'* (IV/731) kelimesi de hatalı olmalıdır. Radloff'un sözlüğünde nereden alındığı belirtilmeyen ancak bizim Bâbür-nâme'de karşılaştığımız bu kelime 'sīsār' şeklindedir. Bu kelimenin Lazar Budagov'un eserinde de 'sıpsar' olarak geçmesi (Budagov; 1869-I: 654), bizde Radloff'un bu kelime için Budagov'un sözlüğünden yararlandığı fikrini doğurmuştur. Kelime, Bâbür-nâme'de şu şekilde yer almaktadır:

"Yana ***sīsār****dur bu hem keles vaż'lıḳdur tamām Hındıstān daryālarıda bardur tutup kéltürüp édiler uzunluġı tört béş ḳarı yavşur édi yoġanlıġı ḳoyça bolġay mundın uluḳraḳ hem bolur émiş yarım ḳarıdın uzunraḳ tumşuġı bar yoḳḳarı tumşuġı ve ḳoyıġı tumşuġıġa inçke inçke ḳaṭār kiçik tişleri barsu yaḳalarıda çıḳıp yatadur"* (Şen; 1993-I: 200).

Sözlük'te kelimelerin kalın veya ince okunuşlarıyla da ilgili hatalarla karşılaşmaktayız. Sözlükte 'Kuvvetlendirmek, sağlamlaştırmak' anlamı verilerek '*señirle-*' سنكرلامك (IV/449) şeklinde ince sıradan gösterilen kelime Bâbür-nâme'den alınan örnek metin dikkate alınarak '*sañırla-*' سنكرلامق şeklinde değerlendirilmeliydi. Bu kelimeyle ilgili olarak, Bâbür-nâme'den alınan örnek metinde kalın sıradan '-ġan' sıfat-fiil ekinin kullanıldığı görülmüştür. 'Kıpçak Türkçesi Sözlüğü'nde "Dağın ucu, burnu, çıkıntısı" anlamı verilen '*sanır/sañır'* (Toparlı ve diğerleri, 2003: 226) kelimesinden hareketle kelime, '*sañırla-*' şeklinde alınmalıdır:

Sañırlaġan yirni zorlap (Şen; 1993-I: 47).

Başka Sözlüklerden Düzeltme Yapılmadan Alınan Kelimeler

'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy'de yer alan bazı Çağatayca kelimeler Radloff tarafından yanlış okunmuş veya diğer Çağatayca sözlüklerde hatalı okunan bu kelimeler sözlüğe bu hatalı şekilleriyle aktarılmıştır. Bu kelimelerden ilki '*diz'* ديز 'Diz' (III/1643) kelimesinin دبر '*dabır'* şeklinde hatalı okunuşudur.

Hasan Eren, Çağatay sözlüklerinde '*diz'* kelimesinin hatalı okunuşu olan '*debr'*- '*dabır'* – '*dabir'* دبر kelimesi ile ilgili geniş açıklamalarda bulunmuştur. Buna göre; Çağatayca '*debr'* دبر kelimesi ilk defa Zenker'in sözlüğünde görülmüştür. Bu şekli Lügat-i Türkî'den aldığını kaydeden Zenker'den sonra Budagov da kelimeyi sözlüğüne '*debr'* دبر olarak almış ve 'Diz' anlamını vermiştir (Eren, 1950: 148-149). Yine çalışma konumuz olan Radloff da kelimeyi 'дабiр' şeklinde alarak 'Diz' anlamını verir. Ancak Radloff, bu kelimeyi aldığı yeri belirtmemiştir (Radloff; 1960-I: 1643). Şimdiye kadar yazılan Çağatayca metinlerde rastlanamayan '*dabır, dabir, debr*' kelimesi, Hasan Eren'in dediği gibi '*diz'* ديز kelimesinin hatalı okunuşu olmalıdır. Eren, '*dabir, debr, dabır*' kelimesine geniş yer ayırdığı çalışmasında bu hatalı okunan kelimenin bazı dilbilimcileri de hataya düşürdüğünü, hatta D. Pias'ın bu kelimeyi Türkçe 'tap-' kelimesi ile açıklamaya çalıştığını belirtmiştir (Eren; 1950: 149).

'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy'deki '*isir'* ايسير 'Bir tür yırtıcı kuş' (I/1527) kelimesinde farklı bir durum söz konusudur. Radloff, sözlüğünde gösterdiği bu kelimeyi Vámbéry'den almıştır. Vámbéry'nin ايسر olarak yazdığı kelimeyi (Vámbéry; 1867: 234) '*isir'* şeklinde aynen alan Radloff, hatayı devam ettirmiştir. P. d. Courteille (Courteille; 1870: 110) ve Şeyh Süleyman Efendi'nin (Lügat-i Çağatay : 51) "Doğan, şahin" anlamlarını vererek bu kelimeyi eserlerine ايسپير şeklinde almaları her bakımdan doğrudur. Yine '*ispir'* kelimesine Tarama Sözlüğü'nde "Şahinden sonra avcı kuşların en güçlüsü ve makbulu" anlamı verilmiştir (Tarama Sözlüğü; 1996: 2104). Bu kelime, Hasan Eren'in 'Çağatay Lûgatleri Hakkında Notlar' adlı makalesinde de ele alınan kelimelerden biridir. Hasan Eren de kelimenin '*ispir'* telaffuzu ile "Bir avcı kuş adı" anlamında Anadolu'nun birçok yerinde hâlâ

kullanıldığını ve Radloff'un '*isir'* şeklinde Vámbéry'den aldığı kelimenin yanlış olduğunu belirtmiştir (Eren; 1950: 152).

Radloff Sözlüğü'nde yer alan '*şişal'* شيشال 'İri koyun' (IV/1083) kelimesi de hatalıdır. Radloff'un çalışmasına aldığı bu kelime Anadolu ağızlarında da karşımıza çıkan ve 'İki yaşına girmiş dişi koyun' anlamlarına gelen '*şişek'* kelimesi olmalıdır. Radloff'un kelimeyi aldığını belirttiği Cagataische Sprache-Studien'de kelime, '*şişal'* değil; '*şişek'* şeklindedir. Radloff, bu kelimeyi yanlış okumuş ve kelimeyi Vámbéry'den aldığını belirterek ikinci bir hataya düşmüştür. Ancak Radloff, sözlükteki bir başka maddede '*şişek'* شيشاك 'İki yaşındaki koyun' (IV/1083) kelimesini doğru değerlendirmiştir.

Daha önce Hasan Eren'in "Çağatay Lûgatleri Hakkında Notlar" adlı makalesinde Çağatayca sözlüklerde hatalı okunan kelimelerden bahsettiğini belirtmiştik. Bu kelimelerin bir kısmı sınırlı sayıdaki Çağatayca sözlüklerde görülürken bazı hatalı kullanımlar neredeyse tüm sözlüklerde görülmektedir. 'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy'de karşımıza çıkan ve 'Gaga' anlamı verilen '*ḳumşum'* قومشوم (II/1052) kelimesi, birçok Çağatayca sözlükte yanlış verilen kelimelerdendir. Radloff, bu kelimeyi 'Kalküta Sözlüğü'nden aldığını belirtmiştir. Lügat-i Çağatay'da yer alan '*ḳumşum'* kelimesine '*Tumşuḳ, ṭuyūr ġağası ve minḳārı* [kuşların gagası], *cūnk*[25] [gaga], *nūl* [gaga]' anlamları verilir (Lügat-i Çağatay: 240). Yine Pavet de Courteille, çalışmasına aldığı '*kumşum'* kelimesine 'Kuş gagası' anlamını verir (Courteille; 1870: 437). Budagov, kelimeyi sözlüğüne '*ḳum-şum*' قوم شوم olarak almakta ve 'Kalküta Sözlüğü'nde geçtiği şekli de vermektedir (Budagov; 1871: 93). Zenker'in de kelimeyi 'ḳumşum' قوم شوم, قومشوم şekillerinde verdiğini Eren'den öğrenmekteyiz (Eren; 1950: 154).

Hasan Eren, bu yanlış şeklin G. J. Ramstedt'i de hataya düşürdüğünü ve onun '*ḳumşum'* kelimesini Moğolca 'gongsiyar' kelimesiyle açıklamaya çalıştığını belirtmiştir. Yine Eren, '*ḳumşum'* kelimesinin Türkçe 'Gaga' anlamına gelen '*tumşuḳ* (*tumşuġ*)' kelimesinin hatalı okunuşundan kaynaklandığını belirtmiştir (Eren; 1950: 154). Bu konu ile ilgili gözden geçirdiğimiz Çağatayca sözlüklerden hareketle biz de

[25] Lügat-i Çağatay'da جونك şeklinde yazılmıştır.

Hasan Eren'in bu görüşüne katılmaktayız. Bununla birlikte Radloff'un sözlüğünde 'Gaga; burun' anlamlarını verdiği '*tumşuḳ*' تومشوق ve yine aynı anlama gelen ve bu şekle dayanan '*tumşuġ*' تومشوغ kelimeleri de yer almaktadır (Radloff; 1960-III: 1526).

Diğer Hatalı Kelimeler

'Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy'deki 'Kazık, çivi' anlamı verilen قاروق '*ḳaruḳ*' (II/188) kelimesi de قازوق '*ḳazuḳ*' kelimesinin hatalı okunmuş şekli olmalıdır. Her ne kadar Radloff, çalışmasında bu hatayı görerek kelimenin açıklama kısmına "*Muhtemelen* قازوق *"ḳazuḳ" kelimesinin hatalı yazımıdır."* şeklinde not düşse de bu kelimeyi çalışmasına almıştır.

Radloff'un hatalı olduğunu görmesine rağmen çalışmasına aldığı bir diğer kelime 'Damar' anlamına gelen '*mamur*' مامور kelimesidir. Sözlük'te bu kelime için '*Muhtemelen* تامور *kelimesinin hatalı yazılışıdır*.' şeklinde bir açıklama bulunmaktadır (Radloff; 1960-IV: 2066). Yine Sözlük'te 'Manzum bir tür' anlamı verilen '*tuşuḳ*' توشوق kelimesi de '*ḳoşuḳ*' قوشوق kelimesinin hatalı okunmasından kaynaklanmış olmalıdır. Radloff da bu hususu '*Ḳoşuḳ'un hatalı yazılışı olmalıdır*.' şeklinde bir açıklamayla belirtmiştir (Radloff; 1960-III: 1510).

Sözlük'te karşılaştığımız bir başka hatalı kelime '*söksül*' سوكسول (IV/575) dür. Radloff, '*söksül*' kelimesini Lügat-i Çağatay'dan aldığını belirtmiş; bir anlam vermeyerek Lügat-i Çağatay'daki verilen anlamı aynen çalışmasına almıştır. Ancak Lügat-i Çağatay'da Radloff'un çalışmasına aldığı kelime 'سوكسول' '*söksül*' değil; 'سوكسوك' '*süksük'tür*:

süksük: *Saḳavul, bir nev', odun, saksavul* (Lügat-i Çağatay: 192).

Radloff, 'سوكسوك' '*süksük*' kelimesindeki 'ك ' harfini 'ل' olarak görerek kelimeyi 'سوكسول' '*söksül*' şeklinde hatalı okumuş ve çalışmasına bu şekliyle almıştır.

OSTN'de yanlış okunan kelimelerden başka yanlış anlamlandırılan kelimelerle de karşılaşılmıştır. Bu hususa da örnek verecek olursak; Radloff, 'tabĭn' تابين

kelimesinin Arapça 'tāb'īn' تابعين kelimesinden geldiğini belirterek 'Hizmetçi, uşak' anlamı verir. Ancak Radloff'un 'tabĭn' kelimesi için burada verdiği anlam, bu kelime için verdiği metinlerle uyuşmamaktadır:

Bu ikki pāy-taḫtnıñ işige yarar yigitlerni ḫāṣṣa tabın Ḫorāsān çuhra[26] *tabını ve Semerḳand çuhra tabınıdur ikendür* (Bb. 19-9).

Metinde yer alan kelime 'ḫāṣṣa tabın' dır ki bu 'Ordunun merkezinde, hükümdarın yanında yer alan bölük' anlamında askerî bir terimdir (Şen; 1993-II: 266). Zaten Radloff'un Bâbür-nâme'den aldığı ikinci metinde de Bâbür, 'ḫāṣṣa tabın' terimini açıklamaktadır:

Ḫāṣṣa tabın kim boy tigenidür Türkī lafẓda mücerredni hem boy dirler bunda ol boy murād imesdür yaḳın murād bolurlar (Bb. 266-15)[27].

Radloff, burada 'ḫāṣṣa tabın' terimini görememiş; bundan dolayı 'tabın' kelimesine çok farklı olarak 'Hizmetçi, uşak' anlamını vermiştir. Bu bakımdan çalışmamızda Bâbür-nâme'den alınan bu metinlerin anlamlandırılmasında Radloff'un değil; Arat'ın çalışması (Arat; 1943 I-II) dikkate alınmıştır. Yine Radloff'un kelimenin Arapçadan geldiğini belirtmesi de ilginçtir. Bununla birlikte 'tabĭn' kelimesine ikinci bir anlam vermiş ve burada Lügat-i Çağatay'dan şu açıklamayı almıştır:

tabın: *Bir bölük 'asker, ḫıdmet bölük, ḫāṣṣa bölügi, tabın ve tābi'* [uyan, tabi olan] *ve cüz'* [kısım, parça] *ve mülḥaḳ* [eklenmiş olan] (Lügat-i Çağatay: 97).

[26] Çuhra: (F.) Oğlan, iç oğlanı (Şen; 1993-II: 175).
[27] Radloff, Bâbür-nâme'den aldığı metnin geçtiği yeri 256-15 olarak göstermiştir. Ancak metin 266-15'te yer almaktadır.

Çağatay Türkçesine Ait Kelimelerde Sad ‘ص’ ve Tı ‘ط’ Kullanılması

‘Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy’de yer alan bazı Çağatayca kelimelerde ‘ص’ ve ‘ط’ harflerinin kullanıldığını tespit ettik. Sözlükte madde başında yer alan her kelime birden fazla lehçe için geçerli olduğu için ‘ص’ ve ‘ط’ harflerinin kullanımı, kelimenin Çağatay Türkçesinden ayrı diğer lehçelerde Arap harfli yazımının farklılığı ile ilgili olmalıdır. Özellikle ‘ص’ ve ‘ط’ harflerinin kullanıldığı Çağatayca kelimelerin birçoğunun aynı zamanda Osmanlı Türkçesi kelimesinde de olduğunun belirtilmesi, bu kelimelerin en azından bir kısmının Arap harfli yazılışlarında ‘ص’ ve ‘ط’ harflerinin kullanılmasını açıklar niteliktedir. Muhtemelen sözlükte kelimenin Arap harfli yazılışlarında böyle bir karışıklık yaşanmış olmalıdır.

Sad ‘ص’ harfinin kullanıldığı Çağatayca kelime sayısı 16, tı ‘ط’ harfinin kullanıldığı Çağatayca kelime sayısı 29’dur. Çağatay Türkçesinde hem ince hem de kalın sıradan kelimeler için sin ‘س’ ve te ‘ت’ harfleri kullanıldığı için biz de çalışmamızda karşılaştığımız sad ‘ص’ harflerini sin ‘س’, tı ‘ط’ harflerini de te ‘ت’ olarak aldık.

a. ‘ص’ Harfinin Kullanıldığı Kelimeler

sangı **صانغى** ‘Şaşma, şaşırma’, *sarġa-* **صارغامق** ‘Sararmak; soluklaşmak’, *saluġ* **صالوغ** ‘Alım satım, alış veriş’, *sap I* **صاپ** ‘Sap, kulp; sap, saman çöpü’, *soḳran-* **صوقرانمق** ‘Yakınmak, şikayette bulunmak, üzülmek, gözyaşı dökmek; homurdanmak, mırıldanmak’, *soḳman* **صوقمان** ‘Çıplak ayağı sarması için deri veya safyandan yapılmış yarım çizme’, *so͡nguca* **صونكوجه** ‘Sonuna kadar’, *so͡ngragı* **صونكراغى** ‘Sonraki, sonundaki’, *su* **صو** ‘Su; nehir, dere, çay; ıslak, yaş; parlaklık, parıltı’, *sūruḳ I* **صوروق** ‘Sırık, direk’, *sıḳa* **صقا** ‘Sulama kanalı, su arkı’, *ḳustur-* **قوصدرمق** ‘Kusturmak, tükürtmek; suda karıştırarak çözülmesini sağlamak; soldurmak (renk için)’, *usan- II* **اوصانمق** ‘Usanmak; tiksinmek, isteksizlik duymak’, *ḳıstaḳ* **قيصتاق** ‘Şiddet; sürat, hız; baskı’, *yassı* **ياصّى** ‘Yassı, basık’, *çoġarsa* **چوغارصا** ‘Kenevirin sarhoşluk veren tohumu’.

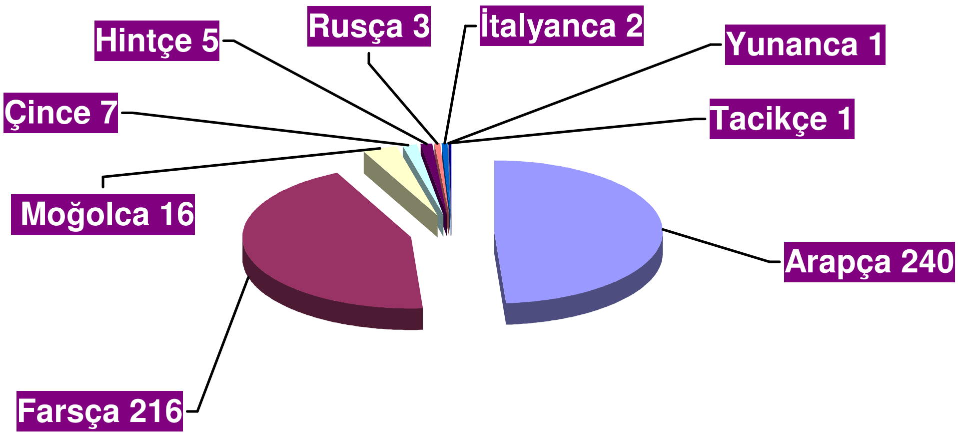
b. ‘ط’ Harfinin Kullanıldığı Kelimeler

tağuķ طاغوق ‘Tavuk’, *taķça* طاقچه ‘Raf, duvarda raf olarak kullanmak üzere açılmış oyuk; dolap’, *tañğïr-* طانكيرمق ‘Birisine hayran olmak’, *tañğïrġa-* طانكيرغامق ‘Birisine hayran olmak’, *tara-* طارامق ‘Taramak; tırmıklamak; toprağı sürmek’, *taraķ* طراق ‘Tarak’, *taşal-* طاشالمق ‘Taşa çevrilmek, taşlaşmak, taş kesilmek; bir şeye şaşıp kalmak’, *taşçï* طاشچى ‘Çömlekçi, çömlek yapan kimse’, *tat I* طات، طاد ‘Tat, lezzet’, *tay̆ I* طاى ‘Tay, at yavrusu; bir yıllık tay’, *tay̆ran-* طيرانمق، طيرنمق ‘Kaymak, sürçmek’, *tay̆şï* طايشى ‘Yazıcı; yazar’, *Toğrul* طوغرل ‘Bir tür yırtıcı kuş; özel isim’, *toķaçı* طوقاچى ‘Dokumacı, dokuma ustası’, *Toķtamïş* طوقتاميش ‘Özel isim, Toktamış’, *toķun-* طوقنمق ‘Birisine dokunmak, birisine çarpmak’, *topaķ* طوپاق ‘Topak, külçe’, *topraķ* طوبراق ‘Toprak; kara’, *toy̆ II* طوى ‘Toy kuşu, toydan; cahil, bilgisiz, tecrübesiz’, *turança* طورانجه ‘Bir çam ağacı türü’, *tutaķ* طوتاق ‘Tutsak, esir’, *tutaş* طوتاش ‘Bitişik, komşu, yan yana, yakın, yapışık’, *tünķatar* تونقطار ‘Gece bekçisi; geceden yakılıp sabaha kadar yanan ince ve uzun mum’, *tutķun* طوتقون ‘Tutkun; sakin, hareketsiz; tutuklu, esir’, *tutuķ* طوتوق ‘Karanlık; tutulmuş (ay); perde’, *tutuķluķ* طوتوقلق ‘Durgunluk; ay tutulması’, *atan* اطان ‘İğdiş edilmiş deve’, *ķartal* قرطل ‘Kartal’, *butur* بوطور ‘Utanmaz, arsız; eğlenceli, neşeli, şamatacı’.

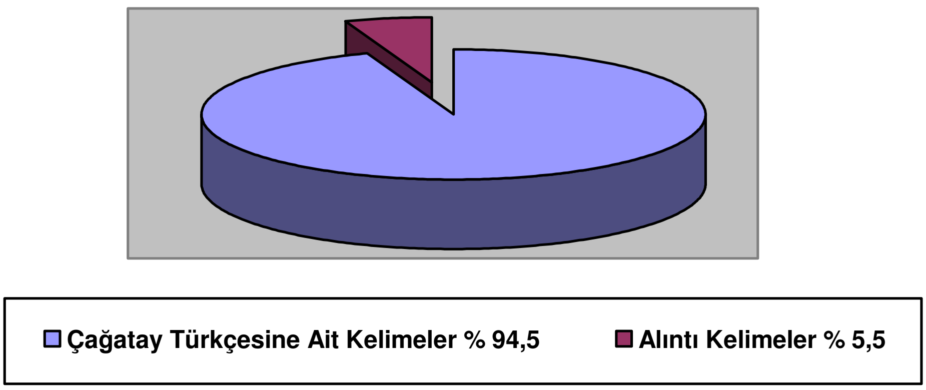
SÖZLÜKTE YER ALAN ALINTI KELİMELER

Radloff, Çağatay Türkçesine ait kelimeleri sözlüğüne alırken Çağatay Türkçesinde kullanılan bazı alıntı kelimeleri de sözlüğüne dâhil etmiştir. Bu kelimelerin hangi dilden alıntılandığını da yaptığı kısaltmalarla göstermiştir. Ancak bazı alıntı kelimelerin hangi dilden alıntılandığı belirtilmemiştir. Gözden kaçtığını düşündüğümüz bu kelimelerin alındığı dil [] içerisinde tarafımızdan verilmiştir. Tarafımızdan belirtilen bu alıntı kelimelerin sayısı Farsça için 73, Arapça için 32’dir. Bu sayıları da ilave ederek OSTN’de 240 Arapça, 216 Farsça, 16 Moğolca, 7 Çince, 5 Hintçe, 3 Rusça, 2 İtalyanca, 1 Yunanca ve 1 Tacikçe alıntı kelime bulunmaktadır. Arapça ve Farsça kelimeler için yapmaya çalıştığımız eklemeler hataya düşülebileceği endişesiyle diğer dillerden alınan kelimeler için yapılmamıştır. Özellikle Moğolca kelimelerin sayısının burada verilenden daha fazla olduğu görülebilmektedir. Kelime sayılarının azalacağı veya artacağını bir kenara bırakırsak, özellikle Arapça ve Farsça

kelimelerin sayısı dikkat çekicidir. Elimizdeki verilerden hareketle, aşağıdaki grafikte alıntı kelimelerin sayısı görülmektedir:

OSTN'de yer alan alıntı kelimelerin toplam sayısı 491'dir. Bu sayı Sözlük'te Çağatay Türkçesine ait olarak gösterilmiş kelimelerin % 5,5'ini oluşturmaktadır:

SONUÇ

1. Bu çalışmada, Türklük biliminin en önemli isimlerinden olan Wilhelm Radloff'un 29 yılda vücuda getirdiği büyük sözlüğü (*Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy- Versuch Eines Wörterbuches der Türk-Dialecte*)'ndeki Çağatay Türkçesine ait kelimeler incelenmiştir. Sözlükte tespit edilen 8954 kelime önce Rusçadan tercüme edilmiş; daha sonra yapılan tercümeler, kelimelerin Almanca açıklamaları ışığında tekrar gözden geçirilmiştir.

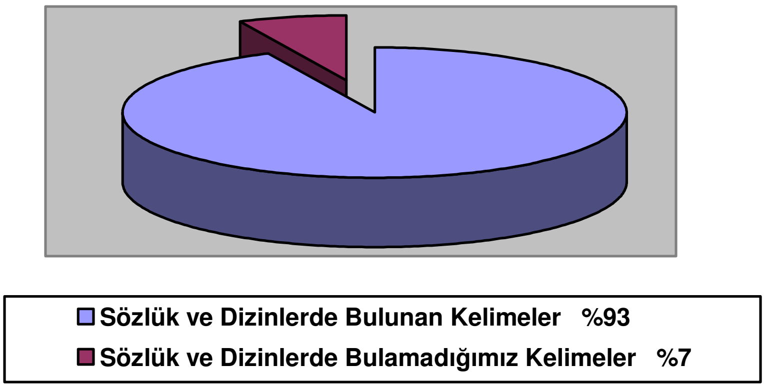
2. Radloff, Çağatayca kelimeler için, eserin yazıldığı dönem de göz önünde bulundurularak, birçok kaynaktan yararlanmıştır. Hermann Vámbéry'nin *Čagataische Sprach-Studien*, Pavet de Cortaille'in *Dictionaire Turc Oriental*, Şeyh Süleyman Efendi'nin *Lügat-i Çağatay ve Türkî-i Osmanî*, V. de Véliaminof-Zernof'un *Dictionnaire Djaghatai-Turc*, Zenker'in *Dictionnaire Turc-Arab-Persan,* Budagov'un *Sravnitelnıy Slovar Turetsko-Tatarskih Nareçiy* adlı eserleri ile *Calcuttaer Wörterbuch der Dschagataischen Sprach* bunlardan birkaçıdır. Radloff'un yararlandığı bu sözlüklerden aldığı kelime sayıları da farklıdır. Radloff, 1013 kelime için *Lügat-i Çağatay*'dan, 807 kelime için *Čagataische Sprach-Studien*'den, 424 kelime için *Calcuttaer Wörterbuch der Dschagataischen Sprach*'tan, 199 kelime için *Dictionaire Turc Oriental*'den, 99 kelime için *Dictionnaire Turc-Arab-Persan*'dan, 27 kelime için *Sravnitelnıy Slovar Turetsko-Tatarskih Nareçiy*'den ve 9 kelime için de *Dictionnaire Djaghatai-Turc*'ten yararlanmıştır:

Radloff, yukarıda bahsettiğimiz eserlerden başka Muhâkemetü'l-Lugateyn, Bâbür-nâme, Şecere-i Türk, Sirâcü'l-Kulûb gibi eserlerden de yararlanmıştır.

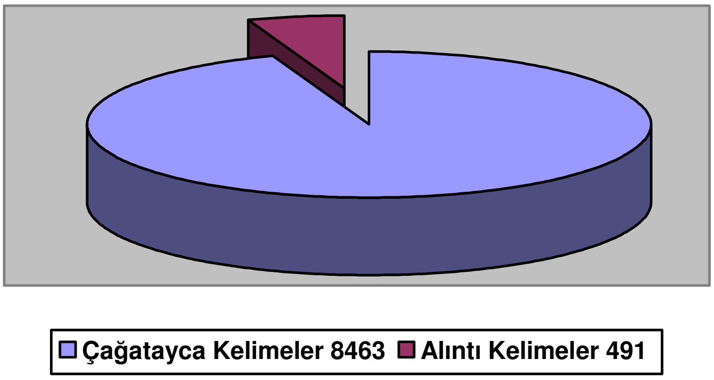
Radloff'un örnek metin için başvurduğu eserlerdeki hatalar da bazen onun sözlüğüne girmiştir. Onun yararlandığı Bâbür'ün Bâbür-nâme'si (İlminskiy; 1857), Fazlullah Han Lügati (Münşî Abdürrahim, 1825), Nevâyî'nin Muhâkemetü'l-Lugateyn'i (M. Quatremére, 1841), Şeyh Süleyman Efendi'nin Lügat-i Çağatay'ı gibi bazı eserlerin yayınları o yıllarda sağlam olarak hazırlanmış değildi. Bu bakımdan çoğu kez bu eserlerdeki hatalar OSTN'ye de girmiştir.

3. OSTN'de yer alan Çağatay Türkçesine ait kelimelerin diğer Çağatayca sözlük ve dizinlerde bulunup bulunmadığına bakılmıştır. Ancak bazı kelimelere Çağatayca sözlük ve dizinlerde rastlanamamıştır. Bu kelimelerin birçoğunun yapım ekleriyle genişletilmiş kelimeler olduğu görülebilir. Sözlük ve dizinlerde bulduğumuz kelimelerin sayısı 8320'dir. Sözlük ve dizinlerde rastlanmayan kelimelerin sayısı ise 634'tür. Bu sayı OSTN'de Çağatayca olarak belirtilen 8954 kelimenin ortalama %7'sini oluşturmaktadır.

4. OSTN'de Çağatayca olarak belirtilen kelimelerin bir bölümü de alıntı kelimelerdir. Sözlükte, 240 Arapça, 216 Farsça, 16 Moğolca, 7 Çince, 5 Hintçe, 3 Rusça, 2 İtalyanca, 1 Yunanca ve 1 Tacikçe alıntı kelime bulunmaktadır. Ancak Radloff bazı Moğolca kelimelerin Moğolcadan alıntılandığını belirtmemiştir. Yine Radloff'un Bâbür-nâme'den aldığı bazı Hintçe kelimeler için herhangi bir açıklama veya kısaltma kullanılmamıştır. Sonuç olarak, OSTN'deki Çağatayca kelimeler

içerisinde yer alan alıntı kelimelerin sayısı yukarıda verdiğimiz sayılardan biraz daha fazla olabilir.

5. Wilhelm Radloff, sözlüğündeki Çağatayca kelimeler için en sık Bâbür-nâme (İlminskiy; 1857) ve Şecere-i Türk (Desmaison, Le Baron; 1871)'ten yararlanmıştır. Sözlükteki 462 kelimede Bâbür-nâme'den, 135 kelimede de Şecere-i Türk'ten örnek metin alınmıştır.

6. Radloff'un, OSTN'deki Çağatayca kelimelerin okunuşları konusunda Hermann Vámbéry'nin *Čagataische Sprach-Studien*, adlı eserinden etkilendiği görülebilir. Özellikle kelimelerin okunuşunda karşılaştığımız hususların birçoğu *Čagataische Sprach-Studien*'de de tespit edilmiştir. Her iki sözlükte de 'i' ve 'ı' ayrımı yapılmamış; her ikisi de (i) simgesiyle gösterilmiştir. Yine her iki sözlükte de 'v' ve 'u' sesleri için tek bir simge kullanılmıştır. Bu konuda, Hermann Vámbéry'nin 'و' harfi için sadece 'u, ü, o, ö' seslerini vermesi Radloff'u da Çağatayca kelimelerin okunuşunda etkilemiş olmalıdır. Ancak hem Hermann Vámbéry'nin hem de Wilhelm Radloff'un ince ve kalın sıradan kelimelerde sadece (i) simgesini kullanmaları, Çağatay Türkçesinin devamı olan Özbek Türkçesindeki söyleyiş ile ilgili olmalıdır. Bilindiği gibi Özbek Türkçesinde de hem kalın hem de ince sıradan kelimelerde yalnız (i) simgesi kullanılmaktadır.

7. OSTN'de Çağatayca kelimeler için verilen örnek metinlerin birçoğunun nereden alındığı belirtilmemiştir. Bu metinlerin birkaçının hangi eserlerde olduğu tarafımızdan bulunmuş ve Radloff'un verdiği metin ile karşılaştırılarak dipnotla gösterilmiştir.

8. Diğer Çağatayca sözlüklerde olduğu gibi OSTN'de yer alan Çağatayca kelimelerde de bazı hatalar bulunmaktadır. Bunların bir kısmı Radloff'un yararlandığı eserlerde olan ve onun düzeltme yapmadan eserine aldığı kelimelerden, bir kısmı onun Çağatayca metinleri hatalı okuyuşundan, bir kısmı da Çağatayca kelimeleri tam olarak anlayamamasından kaynaklanmaktadır.

9. Sonuç olarak, 30 yıla yakın bir sürede tamamlanan ve 9000'e yakın Çağatayca kelimeyi içinde barındıran *Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy* Çağatay Türkçesinin kelime hazinesini görmemiz açısından değer taşımaktadır. Radloff'un onlarca yıl önce Çağatay Türkçesine ait eser ve sözlüklerden hareketle bu tarihî lehçenin sözlüğünü ortaya koymaya çalışması her türlü takdirin üzerindedir. Böyle hacimli bir çalışmada birtakım hataların bulunması zamanın teknik imkânlarının durumu da göz önünde bulundurulursa affedilebilir görünmektedir.

Çağatay Türkçesi, sözlükçülüğüyle tarihî Türk lehçeleri içerisinde önemli bir yere sahiptir. Sistemli ve düzenli olan bu sözlükçülük geleneğini Ahmet Caferoğlu 'Çağatay Türkçesi Leksikografi Mektebi' olarak da tanımlamıştır. Bu alanda ortaya konulmuş eserler hâlâ çalışılmayı ve araştırıcıların kullanımına sunulmayı beklemektedir. Yaptığımız çalışmanın oluşturulacak 'Çağatay Türkçesi Sözlüğü'ne bir basamak olacağı kanaatindeyiz.

KISALTMALAR

A. Radloff Tarafından Kullanılan Eserlerin Kısaltmaları

Abg. Desmaison, Le Baron (1871); *Historie Des Mogols Et Des Tatares par Aboul-Ghàzi Béhàdour Khan*, St. Petersbourg: Traduite et Annotée.

Bb. İlminskiy (1857); *Baber-nameh*, (Diagataice, Ad Fidem codicis Petropolitani), Kazan.

Bdg. Budagov, L. (1869-1871); *Sravnitelnıy Slovar Turetsko-Tatarskih Nareçiy*, S. Peterburg: Tipografiya Imperatorskoy Akademii Nauk.

Calc. Wrtb. *Calcuttaer Wörterbuches der Dschagataischen Sprache*, Calcutta, 1820.

L.T. V. de Véliaminof-Zernof (1869); *Dictionnaire Djaghatai-Turc*, Saint Petersburg: Academie Imperiale des Sciences.

Nev. Nevâyî

P. d. C. Courteille, Pavet de (1870); *Dictionaire Turc Oriental*, Paris: A L'imprimerie İmpériale.

S.S. Şeyh Süleyman Efendî-yi Buhârî (1882); *Luġat-ı Çaġatay ve Türkî-yi 'Os̱mānī*, İstanbul.

V. Vámbéry, Ármin (1867); *Cagataische Sprach Studien*, Leipzig: Philo Press.

B. Tarafımızdan Kullanılan Eserlerin Kısaltmaları

AL Atalay, Besim (1970); *Abuşka Lügati veya Çağatay Sözlüğü*, Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Bab. Şen, Mesut (1993); *Gazi Zahirüddin Muhammed Bâbür, Bâbürname, Giriş-Metin (Kâbil ve Hindistan Bölümleri) – Açıklamalı Dizin*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

BD Yücel, Bilâl (1995); *Bâbür Dîvânı*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Bdg. Budagov, L. (1869-1871); *Sravnitelnıy Slovar Turetsko-Tatarskih Nareçiy*, S. Peterburg: Tipografiya Imperatorskoy Akademii Nauk.

BL Borovkov, A. K. (1961); *Bada'i al Lugat*, Moskva: Akademiya Nauk SSSR.

BLÇ Thúry, József; *Behçet-ül-Lûgat Adlı Çağatay Lûgati*, (çev: Hüseyin Namık Orkun).

DTO Courteille, Pavet de (1870); *Dictionaire Turc Oriental*, Paris: A L'imprimerie İmpériale.

DTS *Drevne Tyurskiy Slovar* (1969); AN/SSSR, Leningrad: İnstitut Yazıkoznaniya.

LÇ Şeyh Süleyman Efendî-yi Buhârî (1882); *Luġat-ı Çaġatay ve Türkî-yi 'Os̱mānī*, İstanbul.

LÇW Kúnos, Ignaz (1902); *Sejx Sülejman Efendi's Cagataj-Osmanisches Wörterbuch*, Budapest.

LD Karaağaç, Günay (1997); *Lûtfî Divanı (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*, Ankara: TDK Yay.

ML Barutçu-Özönder, Sema (1996); *'Alī Şīr Nevāyī, Muḥākemetü'l-Luġateyn, İki Dilin Muhakemesi*, Ankara: TDK Yayınları.

Müb. Oral Seyhan, Tanju (2004); *Mübeyyen Der Fıḳh (Giriş- Metin- Dizin-Tıpkıbasım)*, İst: Çağrı Yay.

OSTN Radloff, Wilhelm (1960); *Versuch Eines Wörterbuches der Türk-Dialecte*, I-IV, s'-Gravenhage: Mouton&Co.

SD Eraslan, Kemal (1999); *Mevlâna Sekkâkî Divanı*, Ankara: TDK Yay.

ŞD Karasoy, Yakup (1998); *Şiban Han Dîvânı (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*, Ankara: TDK Yay.

ŞT Ölmez, Zuhal (2003); *Şecere-i Türk'e Göre Moğol Boyları*, İstanbul: Kebikeç Yay.

Vámb. Vámbéry, Ármin (1867); *Cagataische Sprach Studien*, Leipzig: Philo Press.

Vél.-Zer. V. de Véliaminof-Zernof (1869); *Dictionnaire Djaghatai-Turc*, Saint Petersburg: Academie Imperiale des Sciences.

C. Diğerleri

Ar.	Arapça
bk.	bakınız
coğ.	Coğrafi
Çağ.	Çağatayca
Çin.	Çince
Dsch.	Çağatayca
f	Fiil
F.	Farsça
Hint.	Hintçe
İt.	İtalyanca
Moğ.	Moğolca
Rus.	Rusça
Tac.	Tacikçe
TDAY	Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDK	Türk Dil Kurumu
Yun.	Yunanca

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Akkaya, Şükrü (1952); *Radloff'un Hayatı ve Eserleri*, Ankara.

Aksan, Doğan (1998); "Türklerde Sözlükçülük, Bugün Türkiye'de Sözlük", *Kebikeç*, Sayı: 6, s. 115-118.

Alpay-Tekin, Gönül (1994); *Alî-Şîr Nevâyî, Ferhâd u Şîrîn (İnceleme-Metin)*, Ankara: TDK Yayınları.

Arat, Reşit Rahmeti (1943-1946); *Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, Vekayi, Babur'un Hâtıratı*, C. I-II, Ankara: TTK Yayınları.

Aşçı, U. Deniz (2003); *W. Radloff'un "Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy" Adlı Eseri ve Eserde Geçen Kırgız ve Kazak Lehçelerine Ait Kelimelerin İncelenmesi*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Atalay, Besim (1950); *Senglah*, İstanbul: TDK Yayınları.

Atalay, Besim (1970); *Abuşka Lügati veya Çağatay Sözlüğü*, Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Azizov, O. – Rizaeva, Z. (1989); *Özbekçe – Rusça Lügat*, Taşkent: Ökituvçi.,

Barthold, W. (1963); "Çağatay" md., *MEB İA*, C. 3., s. 266-270.

Barutçu-Özönder, Sema (1996); *'Alī Şīr Nevāyī, Muḥākemetü'l-Luġateyn, İki Dilin Muhakemesi*, Ankara: TDK Yayınları.

Bodrogligeti, A. J. E. (1975); *Ḫāliṣ's Story of Ibrāhīm, A Central Asian Islamic Work in Late Chagatay Turkic*, Leiden: E. J. Brill.

Borovkov, A. K. (1954); "Özbek Yazı Dili Kurucusu Ali Şir Nevaî, (çev: Rasime Uygun), *TDAY-Belleten*, s. 59-96.

Borovkov, A. K. (1961); *Bada'i al Lugat*, Moskva: Akademiya Nauk SSSR.

Budagov, L. (1869-1871); *Sravnitelnıy Slovar Turetsko-Tatarskih Nareçiy*, S. Peterburg: Tipografiya Imperatorskoy Akademii Nauk.

Caferoğlu, Ahmet (1948); "Çağatay Türkçesi ve Nevai", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt II, s. 141-154.

Caferoğlu, Ahmet (1984); *Türk Dili Tarihi*, İstanbul: Enderun Yayınları.

Canpolat, Mustafa (2002); "Çağatay Dili ve Edebiyatı", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt VIII, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 769-776.

Clauson, Sir Gerard (1960); *Senglax*, *A Persian Guide to the Turkish Language by Muhammad Mahdi Xan,* London: E.J. W.Gibb Memorial Series.

Clauson, Sir Gerard (1972); *An Etimological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford.

Coşkun, Volkan (2000); *Özbek Türkçesi Grameri*, Ankara: TDK Yayınları.

Courteille, Pavet de (1870); *Dictionaire Turc Oriental*, Paris: A L'imprimerie İmpériale.

Desmaison, Le Baron (1871); *Historie Des Mogols Et Des Tatares par Aboul-Ghàzi Béhàdour Khan*, St. Petersbourg: Traduite et Annotée.

Devellioğlu, Ferit (1998); *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Drevne Tyurskiy Slovar (1969); AN/SSSR, Leningrad: İnstitut Yazıkoznaniya.

Durgut, Hüseyin (1995); *Şeyh Süleymân Efendî-i Buhârî Lügat-i Çağatay ve Türkî-i Osmânî (Cild-i Evvel) Adlı Eserin Transkripsiyonu*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Eckmann, János (1958); "Çağatay Dili Hakkında Notlar", *TDAY-Belleten*, s. 115-126.

Eckmann, János (1959-I); "Das Chwarezmtürkische", *PhTF* I, Wiesbaden, s. 113-137.

Eckmann, János (1959-II); "Das Tschagataische", *PhTF* I, Wiesbaden, s. 138-160.

Eckmann, János (1960); "Küçük Çağatay Grameri", *TDED* X, s. 51-64.

Eckmann, János (1969); "Mirza Mehdi'nin 'Senglâh' Adlı Çağatayca Sözlüğü", *VIII. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler*, s. 37-40.

Eckmann, János (1996); *Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, (Yay. Hazırlayan: Osman Fikri Sertkaya), Ankara: TDK Yayınları.

Eckmann, János (2003); *Çağatayca El Kitabı*, (çev: Günay Karağaç), İstanbul: Akçağ Yayınları.

Eraslan, Kemal (1970); " Doğu Türkçesinde Ek Uyumsuzluğuna Dair", *TDED* XVIII, s. 113-124.

Eraslan, Kemal (1986); "Çağatay Şiiri", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, Sayı: 415-416-417, s. 564-718.

Eraslan, Kemal (1993-I); *Ali Şir Nevâyî, Mîzânü'l-Evzân (Vezinler Terazisi)*, Ankara: TDK Yayınları.

Eraslan, Kemal (1993-II); "Çağatay Edebiyatı", *Türkiye Diyânet Vakfı*, *İA*., C. 8, s.168- 176.

Eraslan, Kemal (1996); *Ali Şir Nevâyî, Nesâimü'l-Mahabbe min Şemâyimi'l-Fütüvve*, Ankara: TDK Yayınları.

Eraslan, Kemal (1999); *Mevlâna Sekkâkî Divanı*, Ankara: TDK Yayınları.

Eraslan, Kemal (2001); *Ali Şir Nevâyî, Mecâlisü'n-Nefâis I (Giriş ve Metin); II (Çeviri ve Notlar)*, Ankara: TDK Yayınları.

Ercilasun, Ahmet Bican (2004); *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Erdal, Marcel (1991); *Old Turkic Word Formation, A Functional Approach to The Lexicon*, I-II, Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

Eren, Hasan (1950); "Çağatay Lügatleri Hakkında Notlar", *DTCFD* VIII/1-2, Ankara, s. 145-163.

Eren, Hasan (1988); “Wilhelm Radloff ve Türk Diyalektleri Sözlüğü”, *Türk Dili*, LVI, s. 336-354.

Eren, Hasan (1998); *Türklük Bilimi Sözlüğü/ I. Yabancı Türkologlar*, Ankara: TDK Yayınları.

Eren, Hasan (1999); *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.

Ergin, Muharrem; *(Şecere-i Terakime) Türklerin Soy Kütüğü, Ebülgazi Bahadır Han*, Tercüman 1001 Temel Eser.

Grand Dictionnaire Français- Turc , Fransızca-Türkçe Büyük Sözlük (1984), İstanbul: Serhat Yayınları.

Gültek, Vedat (2004); *Rusça-Türkçe Sözlük*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Gürcün, Serap (2006); *Radloff Sözlüğü’nün D-Maddesinin Eski Türkçe Açısından İncelenmesi*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Güzeldir, Muharrem (2002); *Abuşḳa Lüġati (Giriş-Metin-İndeks)*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Hacıeminoğlu, Necmettin (1984); *Türk Dilinde Edatlar*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Hartmann, Martin (1902); *Čaghataisches, Die Grammatik Ussi Lisāni Turkī des Mehemed Sadiq*, Heidelberg: Carl Winter’s Universitärsbuchhandlung.

Hüseyin Kâzım Kadri (1927-1945); *Türk Lûgati*, I-IV cilt, İstanbul.

İlkhamov, Alisher (2004); “The Historical Origins of The Modern Uzbeks”, *Central Aian Survey*, Vol: 23, İssue: 23, pp: 289-326.

İnan, Abdülkadir (1992); “Çağatay Edebiyatı”, *Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara: TKAE Yayınları, s. 80-102.

Karaağaç, Günay (1997); *Lûtfî Divanı (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*, Ankara: TDK Yayınları.

Karabörk, Kâzım (1995); *Şecere-i Türk Üzerine Bir Sentaks Çalışması*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Karasoy, Yakup (1998); *Şiban Han Dîvânı (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*, Ankara: TDK Yayınları.

Kaya, Önal (1996); *'Alī Şīr Nevāyī, Fevāyidü'l-Kiber*, Ankara: TDK Yayınları.

Korkmaz, Zeynep (1988); "Friedrich Wilhelm Radloff'un Orta Türkçe Üzerindeki Çalışmaları", *Türk Dili*, Cilt: LVI, Sayı: 444, s. 318-328.

Köprülü, Fuad (1988); "Çağatay Edebiyatı", *İA*., C.3, s. 270-323.

Kúnos, Ignaz (1902); *Sejx Sülejman Efendi's Cagataj-Osmanisches Wörterbuch*, Budapest.

Kut, Günay (2003); *'Alī Şīr Nevāyī, Ġarā'ibü'ṣ-Ṣıġar, İnceleme- Karşılaştırmalı Metin,*, Ankara: TDK Yayınları.

Kuyma, Erol (2006); *Wilhelm Radloff'un Sibirya'dan Adlı Eserinin Açıklamalı Kavram Dizini*, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

May, Gülcan (1996); *Radloff'un Proben'indeki Şor Türkleri ile İlgili Metinler Üzerinde Dil Çalışması*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Mustafaev, M – Şerbinin, G (1996); *Büyük Rusça- Türkçe Sözlük*, İstanbul: Multilingual Yayınları.

Oral Seyhan, Tanju (2004); *Ẓahīrüd'dīn Muḥammed Bābür Mīrza, Mübeyyen Der Fıḳh (Giriş- Metin- Dizin- Tıpkıbasım)*, İstanbul: Çağrı Yayınları.

Ölmez, Mehmet (1997); "Radloff Sözlüğünün Yeni Bir Yayımı Nasıl Olmalıdır?", *VIII. Uluslararası Türk Dilbilimi Kurultayı Bildirileri*, 7-9 Ağustos 1996, Ankara, s. 371-380.

Ölmez, Mehmet (2003); "Luġat-i Çaġatay'ın Tıpkıbasımı ve 2003'te Yitirdiğimiz Türkologlar Dolayısıyla", *Türk Dili Araştırmaları*, Sayı: 13, s. 5-6.

Ölmez, Zühal (1997); "Özbekler ve Özbekçe", *Çağdaş Türk Dili*, Sayı: 108, s. 24-32.

Ölmez, Zühal (1998); "Çağatayca Sözlükler", *Kebikeç*, Sayı: 6, s. 137-144.

Ölmez, Zühal (1999); "Özbekçenin Sözlükleri", *Kebikeç*, Sayı: 7-8, s. 105-109.

Ölmez, Zühal (2003); *Şecere-i Türk'e Göre Moğol Boyları*, İstanbul: Kebikeç Yaynları.

Ölmez, Zühal (2007); "Çağatay Edebiyatı ve Çağatay Edebiyatı Üzerine Araştırmalar", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 5, Sayı 9, s. 173-219.

Önen, Yaşar- Şanbey, Cemil Ziya (1993); *Almanca-Türkçe Sözlük*, I-II Cilt, Ankara: TDK Yayınları.

Özbek Tilining İzahlı Lugati (1981); (Kollektiv), 2 c., Moskva: Özbekistan SSSR Fenler Akademiyası A.C. Puşkin Namidagi Til ve Edebiyat İnstitüti.

Öztürk, Mürsel- Örs, Derya (2000); *Mütercim Âsım Efendi, Burhân-ı Katı*, Ankara: TDK Yayınları.

Öztürk, Rıdvan (1997); *Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fiil*, Ankara: TDK Yayınları.

Parlatır, İsmail (2006); *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınları.

Polat, Abdurup; *Çagatay Tili*, Kaşkar: Kaşkar Uygur Neşriyati.

Radloff, Wilhelm (1960); *Versuch Eines Wörterbuches der Türk-Dialecte*, I-IV, s'-Gravenhage: Mouton&Co.

Redhouse, Sir James W. (1992); *Turkish and English Lexicon*, İstanbul: Çağrı Yayınları.

Romaskeviç, A. A.(1934); "Yeni Çağatay- Fars Lûgati", (çev. Aptullahoğlu Hasan), *Türkiyat Mecmuası IV*, 281-293.

Ross, E. Denison (1910); *The Mabâni'l-Lughat being a Grammar of the Turkish Language in Persian by Mirza Mehdi Khan*, Calcutta: Bibliotheca Indica, New Series.

Sertkaya, Osman Fikri (1988); "Eski Türkçe (Göktürkçe- Uygurca) Araştırıcısı Olarak Wilhelm Radloff", *Türk Dili*, Cilt: LVI, Sayı: 444, s. 303-317.

Steingass, F. (1973); *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, New Delhi: Oriental Reprint.

Sükûn, Ziya (1996); *Farsça Türkçe Lugat, Gencinei Güftar Fehreng-i Ziya*, İstanbul: MEB Yayınları.

Şen, Mesut (1993); *Gazi Zahirüddin Muhammed Bâbür, Bâbürname, Giriş-Metin (Kâbil ve Hindistan Bölümleri) – Açıklamalı Dizin*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Şeyh Süleyman Efendî-yi Buhârî (1882); *Luġat-ı Çaġatay ve Türkî-yi 'Oṡmānī*, İstanbul.

Tarama Sözlüğü (1964-1977); 8 Cilt, Ankara: TDK Yayınları.

Temir, Ahmet (1954); *Sibirya'dan Seçmeler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Temir, Ahmet (1955); "Leben und Schaffen von Friedrich Wilhelm Radloff (1837-1918), Ein Beitrag zur Geschichte der Turkologie" *Oriens*, pp: 51-93.

Temir, Ahmet (1988); "Friedrich Wilhelm Radloff'un Hayatı ve Eserleri", *Türk Dili*, Sayı: 444, s. 293-302.

Temir, Ahmet (1991); *Türkoloji Tarihinde Wilhelm Radloff Devri / Hayatı-İlmî Kişiliği- Eserleri*, Ankara: TDK Yayınları.

Thúry, József (1903); *Behdset-ül-lugat*, *Czimü Csagatáj Szótár*, Budapest: Kiadja a Magyar Tudomanyos Akademia.

Thúry, József (1904); "Abuşka Lugati", *Czimü Csagatáj Szótár*, Keleti Szemle, V, s. 1-21.

Thúry, József; *Behçet-ül-Lûgat Adlı Çağatay Lûgati*, (çev: Hüseyin Namık Orkun).

Toker, Mustafa (2003); *W. Radloff'un "Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy" Adlı Eseri ve Eserde Geçen Tatar Lehçesine Ait Kelimelerin İncelenmesi*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Toparlı, Recep; Ilgın, Ali (2006); *Mehmet Sadık, Üss-i Lisân-ı Türkî*, Ankara: TDK Yayınları.

Tören, Hatice (2001); *Alî Şîr Nevâyî, Sedd-i İskenderî (İnceleme-Metin)*, Ankara: TDK Yayınları.

Umarov, Ergash (1993); "Principles of The Eastern Classification of The vowels in Chagatay Dictionaries", *AOH*, 46/2-3, 1992-1993, 339-346.

Ülkütaşır, Şakir (1948); "XI. Yüzyıldan Günümüze Kadar Yazılmış Başlıca Sözlüklerimiz", *TDA-Belleten*, Sayı: 12-13, s. 45-55.

V. de Véliaminof-Zernof (1869); *Dictionnaire Djaghatai-Turc*, Saint Petersburg: Academie Imperiale des Sciences.

Vámbéry, Ármin (1862); *Abuska, Csagatajtörök Sszogyüjtemeny*, Budapest: Emich Gusztav M.Akad Nyomdasz Betüivel.

Vámbéry, Ármin (1867); *Cagataische Sprach Studien*, Leipzig: Philo Press.

Yaman, Ertuğrul- Mahmud, Nizamiddin (1998); *Özbek Türkçesi- Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi- Özbek Türkçesi Karşılıklar Kılavuzu*, Ankara: TDK Yayınları.

Yaman, Ertuğrul (2000); *Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesinin Söz Dizimi Bakımından Karşılaştırılması*, Ankara: TDK Yayınları.

Yıldız, Naciye (1994); *W. Radlow'un Derlediği Manas Destanı Metni, Destandaki Kırgız Kültürü ile İlgili Tespitler ve Değerlendirmeler*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Yusuf, Berdak (1993); *Türkçe-Özbekçe ve Özbekçe-Türkçe Sözlük*, Taşkent: Özbekistan Yayınevi.

Yüce, Nuri (1988); "Friedrich Wilhelm Radloff'un Derlemeleri", *Türk Dili*, Cilt: LVI, Sayı: 444, s. 329-335.

Yücel, Bilâl (1995); *Bâbür Dîvânı*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

A

aba I	آبا		1) Ata, ecdad *Cedd, baba, büyük ʿamūca* (S.S.) 2) Amca I/620. *** **aba**: (LÇ 2).
aba- II	آبامق		İtiraz etmek, reddetmek, itaat etmemek *Menʿ ve dirīġ itmek* [yasaklamak], *bıraḳmaḳ, ḳaçırmaḳ, gürīzān itmek* [kaçırtmak] (S.S.) I/620. *** **abamaḳ**: (LÇ 2).
abadan		F. آبادان	1) İşlenmiş; kültürlü, terbiyeli 2) İyi; üstün; yetenekli, becerikli *Bir pāre abadan yigitler iligige tüşti* "Bir kaç yetenekli yiğit eline düştü." (Bb. 47-2) I/624. *** **ābādān- ābdān**: Güzel, eyü, maʿmūr, gösterişli, nīgū ḥāl [iyi durum] (LÇ 2).
abadançĭlĭḳ	اباداںچیلیق		bk. abadanlĭḳ I/625. *** **ābādānçılıḳ**: Yerleşim, mamurluk, bayındırlık (Bdg. I: 2).
abadanlĭḳ	اباداںلیق	abadan+lıḳ	Yerleşim, mamurluk, bayındırlık I/625. *** **ābādānlıġ**: Maʿmūriyet, güzellik, mevfū [tam olan şey] (LÇ 2).
abaġa	اباغه	aba+aġa	Amca, babanın kardeşi ʿAmūca, ʿamm [amca] (S.S.) I/622. *** **abaġa - abaḳa**: (LÇ 2).
abaḳa	اباقا	aba+ḳa	1) Babacık, baba 2) Babanın kardeşi, amca *ʿAmūca, ʿamm* [amca] (S.S.) 3) Özel isim *Hülāgū ḫanıñ büyük*[1] *oġlınuñ ismidir* (S.S.) I/622. *** **abaġa - abaḳa**: (LÇ 2).
abdan	ابدان	F. آبدان	Sağlam, berk; sert; güçlü; çok I/634. *** **ābādān- ābdān**: Tüvānā [güçlü] (LÇ 2).
abdra-	آبدرامق		Korkmak, korku ve telaşa düşmek *Ḳorḳmaḳ, ḫavf* [korku] *ve telāş ve ḫalecāna*

[1] OSTN'de LÇ'den alınan örnek '*Hülāgū ḫanıñ oġlınuñ ismidir*' şeklindedir. Çalışmamıza LÇ'deki şekli almayı uygun bulduk.

			düşmek, sendelemek (S.S.) I/635. *** **abdıramaḳ**[2]: (LÇ 2); **abdıramaḳ**: Korkmuş olmak (DTO 1).
abdraḳ	ابدراق		Acele, acil I/635. *** **abṭıraḳ**: Acele, acil, tez, hızlı (Bdg. I: 5).
abdraş I	ابدراش		Utanma, utanç I/636. *** **abṭıraş**: Mahcup olma utanma (Bdg. I: 5).
abdraş- II	ابدراشمق		Birlikte utanmak I/636. *** (-).
abdraw	ابدراو		bk. abdraḳ I/635. *** **abdırav**: Acele, acil, tez, hızlı (Bdg. I: 5).
abḷaġ	ابلغ		Beyaz ve siyah benekli, ala, alaca *Aḳı aḳ ve ḳarası ḳara olan şey* (S.S.); ***Ablaġ at***: *Siyāh ve beyāż nişānlu at* "Siyah- beyaz benekli at" (S.S.) I/634. *** **ablaġ- ablaḳ**: (LÇ 2); **ablaġ at**: (LÇ 2).
ablaḳ	ابلق		bk. abḷaġ I/634. *** **ablaḳ**: Alaca, rengarenk; çil (Bdg. I: 5).
able	آبله	F. آبله	1) Şişlik, şişkinlik, kabarcık *Ḳabarcıḳ, üfürleme* (S.S) 2) Çivi, mıh *Mīḫ, çivi* (S.S.) I/634. *** **able**: (LÇ 2).
abū	ابو	[Ar.]	1) Baba, ata *Peder, vālid* [baba], *cedd* (S.S.) 2) Şaşma ve şaşırma ünlemi I/631. *** **abu**: (LÇ 2); **abu**: Nine; ata (Vámb. 201).
abuşḳa	ابوشقه		1) İhtiyar, yaşlı 2) İhtitar kadın 3) Koca, eş *Er, zevc* [koca], *şevher* [koca, eş] (S.S.) I/632.

[2] OSTN'de 'abdra-' şeklinde madde başında yer alan kelimenin LÇ'deki şekli, Türkçenin genel özelliklerini göz önüne alarak 'abdıramaḳ' şeklinde okunması uygun bulunmuştur. Çağdaş Türk lehçelerinde de kelimenin 'aptıra-' şeklinde geçmesi bu okuyuşumuzu desteklemektedir. Ignaz Kúnos'un kelimeyi 'abdara-' şeklinde okuyarak hataya düştüğü görülmektedir (Kúnos; 1902: 3).

*** **abuşḳa**: (LÇ 3); **apuşḳa- abuşḳa**: Babacık (Vámb. 201); **abuşḳa**: Koca; yaşlı kadın (DTO 2).

acĭġ اجيغ Açık, delik I/525. *** bk. açĭḳ I.

acĭġlan- اجيغلانمق Kederli olmak I/525.
*** **acıġlanmaḳ**: Kederli olmak (DTO 7); **aciḳlanmaḳ**: Üzülmek, kederlenmek (Vámb. 205).

acĭġlandur- اجيغلاندورماق Kederlendirmek I/525.
*** **acıḳlanturmaḳ**: bk. açĭġlandur-.

acĭġlĭḳ اجيغليق Kızgınlık, sinirlilik I/525.
*** **aciḳliḳ**: Kızgınlık, hiddet, öfke (Vámb. 205).

acĭḳ اجيق Açık, delik I/525.
*** **açiḳ**: bk. açĭḳ I.

acĭn اجين Bu dünya, bu alem; yeryüzü I/525.
*** **açun**: bk. açun.

aç- I اچماق Açmak I/497.
*** **açmaḳ**: Açmak (DTO 6).

aç II آچ 1) Aç, karnı aç olan, acıkmış
2) Açlık
3) Aç gözlü; hırslı I/501.
*** **aç**: Yoksul, zavallı; aç (Vámb. 204).

aça اچا Anne; ihtiyar kadın
Vālide, māder [anne], *müsinne ḫatun* [yaşlı kadın] (S.S.) I/502.
*** **aça**: (LÇ 5).

açaḳ اچاق aç- ’tan Kucak; kucaklama, sarılma
Ḳucaḳ, āġūş, kenār (S.S.) I/502.
*** **açaḳ**: (LÇ 6).

açaḳlaş- اچاقلاشماق Kucaklaşmak, birbirine sarılmak
Olup rāhda birbirine dūçār
Açaḳlaşdılar yıġlap ol iki yār
"O iki sevgili yolda karşılaştıklarında ağlayarak birbirine sarıldılar."[3] I/502. *** (-).

açamaў اچامای İplik sarılan şey, makara I/503.
*** **açamay**: Makara (Bdg. I: 14).

[3] OSTN'de beytin nereden alındığı gösterilmemiştir. Bizim incelememize göre bu beyit LÇ'de *açaḳ* maddesine verilen örnek metin içerisinde yer almaktadır (LÇ: 6). Yine LÇ'de beytin Nakşî adlı bir şaire ait olduğu belirtilmiştir.

Açamlĭ	اچاملی		1) Turşu *Ḫıyār turşısı* (S.S.) 2) Bir Özbek boyunun ismidir *Asya-yı Vusṭāda*[4] *bir ḳabīle ismidir* (S.S.) I/503. *** **Açamlı**: (LÇ 6).
açar I	اچار		Anahtar *Miftāḥ* [anahtar], *kilīd, anaḫtar* (S.S.) I/503. *** **açar**: (LÇ 6); **açar**: Anahtar (Vámb. 204).
açar II	اچار		Turşu, sirke içine konulmuş sebze ve meyveler; ekşi sos *Turşı, ekşiyle terbiye olmış meyve ve sebzevāt* (S.S.) I/503. *** **açar**: (LÇ 6).
açarçĭlĭḳ		aç+ar+çĭ+lĭḳ	Pahalılık; açlık, kıtlık I/503. *** **açarçiliḳ**: Kıtlık; pahalılık (Vámb. 204).
açĭ- I	اچیماق		Ekşimek; acılaşmak I/509. *** **acımaḳ**: Acı olmak (DTO 8).
açĭ II	اچی		1) Büyük kardeş; ağabey 2) Nine *Māmā, büyük vālide* (S.S.) I/509. *** **açı**: (LÇ 5).
açĭġ	اچیغ		bk. açĭḳ II *Acı, mürr* [acı], *sert, telḫ-nāk* [acılı], *derd, keder, elem, vec'a* [acı, ağrı] (S.S.) I/510. *** **acıġ**: (LÇ 5); **acıġ**: Öfke, hiddet; iç çekme; canı sıkılmış, üzülmüş; acı (DTO 7).
açĭġlan-	اچیغلانماق		Kederli olmak; gücenmek *Gücenmek, münfa'il* [kederli] *ve rencīde olmaḳ* (S.S.) I/510. *** **acıġlanmaḳ**: (LÇ 5).
açĭġlandur-	اچیغلانتورماق		Kızdırmak, öfkelendirmek, azdırmak *Gücendirmek, iġżāb itmek* [öfkelendirmek, hiddetlendirmek] (S.S.) I/510.

[4] Örnek metin, OSTN'de '*Ṭavā'if-i Özbekiyyeden bir ḳabīle ismidir*' şeklinde iken Radloff'un da metni aldığını belirttiği LÇ'de '*Asya-yı Vusṭāda bir ḳabīle ismidir*' şeklindedir. Biz LÇ'deki şekli almayı uygun bulduk.

			*** **acıġlanturmaḳ**: (LÇ 5).
açïġḷïḳ	**اچيغليق**		bk. açïḳlïḳ *Merāret* [acılık, tatsızlık], *sertlik, telḫī, kedūret* [gam, tasa], *ġayẓ* [hiddet, kin, öfke], *ḫışm, ġażab* (S.S.) I/510. *** **acıġlıġ**: (LÇ 5).
açïḳ I	**اچيق**		Açık, delik I/509. *** **açiḳ**: Açık (Vámb. 205).
açïḳ II	**اچيق**	açï+ḳ	1) Acı; ekşi; yakıcı, yanan 2) Kızgın, sinirli, öfkeli *Açïḳïn basmaḳ* "Sinirini dindirmek" I/509. *** **açıġ**: bk. açïġ II.
açïḳlïḳ	**اچيقليق**	açïḳ+lïḳ	1) Ekşilik, burukluk 2) Öfke, hiddet, gazap, kızgınlık I/509. *** **aciḳliḳ**: bk. acïġlïḳ.
açïl-	**اچيلماق**		Açılmak I/511. *** **açılmaḳ**: Açılmak (ŞT 317).
açïr	**اچير**		Bir tür bitki *Ḥamām otı* (S.S.) I/510. *** **açır**[5]: (LÇ 6).
açïraş-	**اچيراشماق**		Ayrılmak, dağılmak *Ayrılmaḳ, cüdā düşmek, perākende olmaḳ* (S.S.) I/510. *** **açıraşmaḳ**: (LÇ 6).
açïrġa	**اچيرغه**		Yabani turp *Yaban turbı, fucul* [turp], *çır, açırıḳ*[6] (S.S.) I/510. *** **acırġa**: (LÇ 5).
açïrġan-	**اچيرغانماق**		1) Öfkelenmek, hiddetlenmek, çılgına dönmek 2) [Acıyıp merhamet etmek, insaf etmek][7] *Acıyup merḥamet ve inṣāf itmek, ḥimāyet ve ṣıyānet itmek* [korumak, himaye etmek] (S.S.) I/510. *** **acırġanmaḳ**: (LÇ 5).

[5] Kelime LÇ'de madde başında اچير- اچر şeklinde yazılmıştır.

[6] OSTN'deki metin چيرا، جريق şeklinde iken metnin alıntılandığı yer olan LÇ'de چير، اجريق şeklindedir. Biz LÇ'deki şekli almayı daha uygun bulduk.

[7] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

açĭrġĭn-	**اچيرغينماق**		Kızmak, sinirlenmek I/511. *** **açırġınmaḳ**: Kızmak, sinirlenmek (DTO 7); **acırġanmaḳ**: bk. açĭrġan-.
açĭrĭġ	**اچيريغ**		bk. açĭrĭḳ *Çayır, merc* [hayvanların salındığı otlak], *çemen-zār* [otlak] (S.S.) I/510. *** **açırıġ**[8]: (LÇ 6).
açĭrĭḳ	**اچيريق**		(V.) Çayır, otlak, yoncayla ekilmiş tarla I/510. *** **açiriḳ**: Çayır, otlak (Vámb. 205).
açĭş-	**اچيشماق**		Eziyet etmek, keder vermek; acıtmak, incitmek *Gidişüp ḳaşınma ile ḥarāretlenmek* (S.S.) I/511. *** **acışmaḳ**: (LÇ 5).
açĭt-	**اچيتماق**		Ekşitmek; hamuru mayalamak *Telḫ-nāk itmek* [acıtmak], *cānsuz ve merāretlü* [acılı] *ve şedīd* [şiddetli] *olmaḳ, aġrıtmaḳ, tefcī‘ itmek* [canını yakma, acıtıp ağrıtma], *cefā ve eẕiyet virmek* (S.S.) I/511. *** **acıtmaḳ**: (LÇ 5).
açḳĭldĭm [9]	**اچقيلديم**		Ekşimsi, ekşimtrak I/514. *** **açġıldım**: Kekremsi (Bdg. I: 15).
açmalĭḳ	**اچماليق**	açı (ekşitmek anlamında)+ ma+lĭḳ	Sabun, potas *Ṣābūn, kir ve pās açan şey'ler*[10] (S.S.) I/515. *** **açmalıḳ**: (LÇ 6).
Açmaўlĭ	**اچمايلى**		Bir Özbek boyu I/515. *** **Açmayli**: Bir Özbek boyunun adı (Vámb. 204).
açrĭġ	**اچريغ**		Çayır, çayırlık, otla örtülü tarla *Çayır, merc* [hayvanların salındığı otlak], *çemen-zār* [otlak] (S.S.)[11] I/514.

---

[8] Kelime LÇ'de madde başında اچريغ şeklinde yazılmıştır. Ignaz Kúnos, bu kelimeyi 'acrıġ' şeklinde okumuştur (Kúnos; 1902: 4). Vámbéry ve Radloff'un kelimeyi açırıġ- açırıḳ şeklillerinde almalarından dolayı biz de çalışmamıza bu şekliyle almayı uygun bulduk.

[9] OSTN'de kelime madde başında 'açḳĭldĭm-' şeklinde fiil olarak gösterilmiştir; kelimenin Arap harfli yazılışı ve anlamı dikkate alınarak düzetmeye gidilmiştir.

[10] OSTN'de LÇ'den alıntılanan metin farklı olarak aktarılmıştır. LÇ'de çalışmamıza aldığımız gibi كيرو پاس اچان شيلر şeklinde iken OSTN'de كيرو پاس، اچان شيلر şeklinde sanki farklı iki açıklamalaymış gibi gösterilmiştir.

			*** **açrıġ**: (LÇ 6).
açuġḷuġ	اچوغلوغ		Delik, yarık, çatlak I/512. *** **açuġluġ**: Delik, yarık, açıklık (Bdg. I: 14).
açuḳ	اچوق		bk. açĭḳ I *Mekşūf* [açık, belli], *meftūḥ* [açılmış], *güşāde* [açık], *āşikār*, *hüveydā* [açık], *bī-ḥayā* [utanmaz, hayasız] (S.S.) I/512. *** **açuḳ**: (LÇ 6).
açun	اچون		Bu dünya, bu alem, yeryüzü *Bu ʻālem, bu dünyā, dehr* [dünya] (S.S.) I/512. *** **açun**: (LÇ 6).
adā		Ar. ادا	Uygulama; tamamlama, bitiriş, sonuna kadar götürme *Fedā, ifnā* [tüketmek], *ḫitām* [son, nihāyet] *ve tamām* (S.S.) I/477. *** **ada**: Fedā, ifnā [tüketmek], ḫitām [son, nihāyet] ve tamām maʻnāsınadır ki gerçi daha çoḳ maʻnāsı varsa da bu ḳadarla iktifā olundı (LÇ 7).
ada-	اداماق		1) Adlandırmak, ad vermek 2) Adamak, vakfetmek, tahsis etmek I/474. *** **adamaḳ**: Ahdetmek, ant içmek; (törenle) kutsamak; armağan etmek, bağışlamak (Vámb. 205).
adaġ I	اداغ		(V.) Çocukların yürümeyi öğrenmesi için kullanılan eşya, yürüteç I/479. *** **adaġ**: Çocukların yürümeyi öğrenmesi için kullanılan eşya, yürüteç (Vámb. 205).
adaġ II	اداغ		Ada I/479. *** **adaġ**: Aṭa, cezīre [ada] (LÇ 7); **adaḳ**: bk. adaḳ III.
adaġlĭġ	اداغليغ		1) Nişanlanmış kız *Nāmzed olmış ḳız* (S.S.) 2) Söz verilmiş; işaretlenmiş

[11] OSTN'deki açrīğ ve açĭrīğ kelimelerine LÇ'den aynı örnek metin alınmıştır. Bununla birlikte kelimenin LÇ'de اچريغ şeklinde yazıldığını açĭrīğ maddesinde belirtmiştik.

			Nişānlı, menẕūr [adanmış, vadedilmiş], *mev‘ūd* [söz verilmiş] (S.S.) I/479. *** **adaġlıġ**: (LÇ 7).
adaḳ I	اداق		1) Ayak *Adaġıġa tüşti idi* "Ayağına düşmüştü." (Bb. 134-10) 2) Çocukların yürümeyi öğrenmesi için kullanılan eşya, yürüteç I/477. *** **adaġ**: Çocukların yürümeyi öğrenmesi için kullanılan eşya, yürüteç (Vámb. 205).
adaḳ II	اداق	ada (f) +ḳ	1) Adak; vaat *Adaḳ etmek, adamaḳ* "Adamak" 2) Belirlenen zaman 3) Kısım, bölüm, parça, fasıl *Faṣl* (S.S.) I/478. *** **adaġ** - **adaḳ**: (LÇ 7).
adaḳ III	اداق		1) Bitkilerle örtülü ada *Aṭa, cezīre* [ada] (S.S.) 2) Endican şehrinin eski ismi *Türkistānda vāḳı‘ Endicān şehriniñ ism-i ḳadīmidir* (S.S.) I/479. *** **adaḳ**: (LÇ 7); **adaḳ**: Bitkilerle örtülü ada (Vámb. 205).
adar-	ادارماق		Dönmek, döndürmek, çevirmek *İçini adardı̆* "İçini kaldırdı, tiksinti yarattı." I/481. *** **adarmaḳ**: Geri dönmek; döndürmek; ters çevirmek (Vámb. 205).
adaş I	اداش	at (ad)+taş	Adaş, aynı isme sahip olanlar I/484. *** **adaş** (addaş): Adaş, aynı isme sahip olanlar (Bdg. I: 7).
adaş- II	اداشماق		Yolunu kaybetmek, şaşırmak *Yol ġā’ib itmek, şaşırmaḳ, sehv ve ḫaṭā itmek* [hata yapmak] (S.S.) I/484. *** **adaşmaḳ**: (LÇ 7).
adaşçı̆	اداشجی		Yol gösteren, rehber, kılavuz *Ḳulaġuz, delīl* [kılavuz], *reh-nümā* [yol gösteren, kılavuz], *rehber* (S.S.) I/485. *** **adaşçı**: (LÇ 7).
adı̆m	اديم		Adım I/495.

			*** **adım**: (DTO 10).
adĭn		= اوزكا	Farklı, ayrı I/494. *** (-).
adĭna		F.(اذينه) ادينه	Cuma günü I/494. *** **adina**: Cuma günü (Vámb. 205).
adĭr	ادير		1) Tepe *Yüksek yer, ṭopraḳ yıġındısı, bülendī* [yükseklik] (S.S.) 2) Düz olmayan, engebeli bölge I/494. *** **adır**: (LÇ 7).
adĭrġan	اديرغان		bk. adĭrẖan *Tel, püşte* [tepe, yığın], *tepe* (S.S.) I/494. *** **adırġan**: (LÇ 7); **adırġan**: Küçük dağ, tepe (DTO 10).
adĭrẖan	اديرخان		Yüksek yer, tepe I/494. *** **adirẖan**: Taht, makam (Vámb. 205); **adırġan**: bk. adĭrġan.
adĭrlaw	اديرلاو	adĭr+laġu	*Adĭrlaw yer* "Tepeli bölge" I/494. *** ***adırlav cir- töpelev cir*** "Tepeli yer" (Bdg. I: 20).
adra I	ادرا		1) Geri, arkada, arkaya 2) Boş, boşaltılmış, tenha, ıssız (*Uygurca 'adır-' fiiline zarf-fiil ekinin getirilmesiyle oluşturulmuştur*.) I/496. *** **adra**: Geri, geriye, arkada; ters (Vámb. 205).
adra II	ادرا		Engebeli arazi, dağlık bölge *Āveh* [kenar] *yerde ṭoplanmış ṭopraḳ, yaṣṣı tepe* (S.S.) I/496. *** **adra**: (LÇ 7).
adun	ادون		At çiftliği, hara *Ilḳı, ẖargele, reme*[12]*-i esb* [at sürüsü] (S.S.) I/495. *** **adun**: (LÇ 7); **adun**: (Vámb. 205).
adunçĭ	ادونچى	adun+çĭ	At bakıcısı *Ilḳıcı, ılḳıyı*[13] *meraya getüren rāʿī* [çoban], *reme-i esb* [at sürüsü] (S.S.) I/495. *** **adunçı**: (LÇ 7).
adundaў			Sürü I/495. *** (-).

[12] Kelime OSTN'de رمهٔ , LÇ'de ise رمیً şeklinde yazılmıştır.
[13] Kelime OSTN'de ايلقى نى , LÇ'de ise ايلقى يى şeklinde yazılmıştır.

aftaba	F. آفتابه	Bakırdan yapılmış su ibriği, su kabı, güğüm I/642. *** **afdafa (aftabe)**: Madenden yapılmış ibrik (Vámb. 210).
aftabaçĭ	افتابه چى	İbrikçi, ibrik tutan kimse I/642. *** **aftabaçı**: İbrikçi, ibrik tutan kimse (Bdg. I: 64).
aftabaçĭlĭḳ	افتابه چيليق	İbrikçilik görevi; mahkemede yapılan memurluk I/642. *** **aftabaçılıḳ**: İbrikçilik görevi (Bdg. I: 64).
aġ- I	آغمق	1) Yükselmek, çıkmak; uçmak 2) Temayül göstermek, bir şeye meyilli olmak, bir yöne doğru kaymak I/142. *** **aġmaḳ**: Ṭayrān ve ʻurūc ve ṣuʻūd itmek [yükselmek, yukarı çıkmak], her yana ḳayup debelenmek, meyl [bir tarafa eğik olmak] (LÇ 15).
aġ II	اغ	Beyaz ***Aġ bāzargān*** "Namuslu tüccar": *Ḥīle ve telbīsden ḫālī kārvān* [hile ve oyundan uzak tüccar] (S.S.); ***Aġ başlıġ*** "İhtiyar kadın": *İḫtiyār, müsinne ḫatun* [yaşlı kadın]; a) Dışarıya kıvrık boynuzları olan bir cinsi yabani koyun, argali ***Aġ buġa- taġ buġa****: Öküz ve camışa mānend bir nevʻ yabānī büyük ḳoyun*[14] (S.S. 15)[15]; b) Cengiz Han'ın torunu *Cengiz Ḫanın aḫfādından birisiniñ ismidir* [Cengiz Han'ın torunlarından birisinin ismidir] (S.S. 15)[16]; *Aġ saḳal* "Yaşlı adam"; *Yüzi aġ* "Masum; adaletli; dürüst"; **Aġ süñgek**: I) "Dolunaylı gece"

---

[14] OSTN'de LÇ'den alınan örnek yanlış olarak aktarılmıştır. Alıntının OSTN'deki şekli "*Yabānī öküz ve camışa mānend bir nevʻ büyük ḳoyun*" şeklinde iken biz LÇ'deki biçimi esas aldık.
[15] OSTN'de LÇ'den alınan örneğin 10. sayfada olduğu belirtilmiştir. Ancak bizim incelememize göre alıntı yapılan örnek 15. sayfadadır.
[16] OSTN'de LÇ'den alınan örneğin 10. sayfada olduğu belirtilmiştir. Ancak bizim incelememize göre alıntı yapılan örnek 15. sayfadadır.

Mehtāb giceleri[17] II) "Bir tür oyun" *Çocuḳlarıñ oynadıḳları bir oyundur, bir kemik pārçesini uzaḳ atıyorlar ilk öñce kim bulur ise arḳadaşınıñ arḳasına binüp bir maḥall-i mu'ayyineye* [belirtilen yere kadar] *ḳadar götürilür* (S.S.) I/142.

*** **aġ**: Aḳ, sefīd [beyaz, ak] (LÇ 14); **aġ bāzargān** (LÇ 14); **aġ başlıġ**: (LÇ 14); **aġ buġa- taġ buġa**: (LÇ 15); **aġ süñgek**: (LÇ 15).

aġa اغا Büyük kardeş; amca; dayı

Aġa örge: *Aġaç ve çöpden ma'mūl bir nev' alaçuḳ ḫargāh* "Kulübe, baraka" (S.S.) I/143.

*** **aġa**: Büyük efendi, büyük ḳarındaş, bir maḥall-i maḫṣūṣ bir cemā'at ser-āmedi [özel bir yerin veya topluluğun önde geleni] (LÇ 14); **aġa örge**: (LÇ 14).

aġaça آغاچه Kadın, hanım; evli kadın

Aġaça ḫanım ve ḫatun ma'nāsınadır, Kaşġar memleketinde ziyāde müste'meldir (S.S. 15) I/150.

*** **aġaça**: Lisān-ı Çaġatayīde ba'żı 'unvānlara te'nīṣinde [müennes yapmak] mim ḥarfi 'ilāve idilerek bu ṣūretle beg ḫatunlarına bigim ve ḫan zevcelerine ḫanım dinildigi gibi ba'żı 'unvānlara daḫı 'çe' ḥarfi 'ilāvesiyle 'aġa'dan 'aġaça' dinilmişdir, aġaça ḫanım ve ḫatun ma'nāsınadır, Kaşġar memleketinde ziyāde müste'meldir (LÇ 15).

aġaḷïġ اغاليغ Ağalık, bir ağanın özelliklerine sahip olma I/148.

*** **aġalıḳ**: bk. aġalïḳ.

aġalïḳ اغاليق Ağalık, bir ağanın özelliklerine sahip olma I/148.

*** **aġalıḳ**: Ağalık; ağabeylik (Bdg. I: 60).

---

17 Kelime OSTN'de كنجه , LÇ'de كيجه şeklindedir. Biz Radloff'un da alıntı yaptığını belirttiği LÇ'deki şekli esas aldık.

aġar-	آغارماق	aḳ+ar-	Ağarmak, solmak, beyazlaşmak *Saçĭn͡g saḳalĭn͡g aġardĭ* "Saçın sakalın ağardı." I/145. *** **aġarmaḳ**: Beyāż ve sefīd olmaḳ [beyaz olmak] (LÇ 14).
aġart-	آغارتماق	aġar+t-	Beyazlatmak, ağartmak; beyaza boyamak; temizlemek I/147. *** **aḳartmaḳ**: Beyazlatmak, ağartmak (Vámb. 211).
aġaў-	اغايماق		Beyazlaşmak, ağarmak I/145. *** **aġaymaḳ**: Ağarmak (Bdg. I: 66).
aġaўt-	اغايتماق		Beyazlatmak, ağartmak I/145. *** **aġaytmaḳ**: **Ağartmak** (Bdg. I: 66).
aġır	اغر، آغير		Ağır, ezici; kuvvetli, sağlam; yavaş, hantal; mühim, önemli, nüfuzlu I/157. *** **aġır**: S̱aḳīl [ağır], girān [ağır; pahalı], s̱emīn [çok değerli, kıymetli] (LÇ 16).
aġĭl	اغيل		1) Ağıl, bahçe parmaklığı, çit; avlu 2) Ay ve güneşin çevresindeki hâle I/171. *** **aġıl ve ayıl**: Māndıra, ṭavar ve ḳoyun sürisi ṭoplanup yuvarlaḳ ṭurduġı ḥālde eṭrāfına çekilen muḥavvaṭa, ḫaṭīre [tehlikeden dolayı çevrilmiş], ḥavlı [avlu], ḳurṣ-ı ḳamer [ayın çevresindeki halka] (LÇ 16).
aġĭllan-	اغيللانماق	aġĭl+lan-	1) Çitle çevirmek 2) Hâle ile çevrilmek (Ay için) I/171. *** **aġilanmaḳ**: Hâle ile çevrilmek (ay için); ağılı çitle çevirmek (Vámb. 210).
aġĭmtuḷ	اغيمتول		Beyazımsı *Aḳa mā'ĭl, aḳlu, beñeklü*[18] (S.S. 16)[19] I/171. *** **aġımtul**: (LÇ 15).
aġĭr	اغير		Ağır *Aġĭr yaralĭġ* "Ağır yaralı" I/170. *** **aġır**: bk. aġır.
aġĭrla-	اغيرلاماق	aġĭr	1) Rahatsız etmek; ağırlık vermek

---

[18] Kelime hem LÇ'de hem OSTN'de بكلكلو şeklinde yazılmıştır. Kelimenin *beñeklü* biçiminde okunması daha uygun bulunmuştur.

[19] OSTN'de LÇ'den alınan açıklamanın 15. sayfada olduğu belirtilmiştir. Ancak bizim tespitimize göre açıklama 16. sayfadadır.

		(ağır)+la-	2) Ağırlamak, iyi karşılamak, kabul etmek; ziyafet çektirmek; saygı duymak *İkrām itmek, çīz virmek* [bir şey vermek] (S.S. 16) I/170. *** **ağırlamaḳ**: Tevḳīr ve ta'ẓīm itmek [ikramda bulunmak], birini i'rāz ve ve ikrām itmek, çīz virmek (LÇ 16).
aġĭrlayĭş	**اغیرلایش**	aġĭrla+yĭş	Hürmet, derin saygı I/171. *** **aġirlayiş**: Onur, saygı, derin hürmet (Vámb. 210).
aġĭrşaḳ	**اغیرشاق**		1) Tavanda dumanın çıkması için açılmış delik 2) Diz kapağı I/171. *** **ağırşaḳ**: Düğüm; bademcik; şiş, şişkinlik (Bdg. I: 62).
aġĭş-	**اغیشماق** [20]	aġ-'dan	Kaybolmak, yolunu kaybetmek I/171. *** **aġişmaḳ**: Kaybolmak, yolunu kaybetmek (Vámb. 210).
aġĭz	**اغیز**		Ağız *Aġĭz sözĭ* "Ağız sözü"; *Aġĭz tolusĭ* "Ağız dolusu"; *Aġĭz açtĭ* "Ağız açtı." I/171. *** **aġuz**: Dehān [ağız], fem [ağız] (LÇ 16); **ağız**: Ağız (DTO 26).
aġĭzlĭḳ			Ağızlık; ağız I/171. *** **ağızlıḳ**: Ağızlık, gem (Bdg. I: 63).
aġĭzlĭḳla-		aġĭzlĭḳ+ḷa-	Yular takmak, gem vurmak I/171. *** **ağızlıḳlamaḳ**: Yular takmak, gem vurmak (Bdg. I: 63).
aġĭzlĭḳlĭġ	**اغیزلیقلیغ**	aġĭzlĭḳ+lĭġ	Yular takılmış, gem vurulmuş I/171. *** (-).
aġlĭḳ	**اغلیق**		Beyazlık, aklık; beyaz renk I/178. *** **aġlıġ**: Beyāżlıḳ, bir nev' düzgün, ġāliye-yi sefīd [bir çeşit hoş kokulu beyaz madde], ġāze [kadınların yüzlerine sürdükleri düzgün, allık] (LÇ 15).
aġrĭ-	**اغری**		Ağrımak, hastalanmak I/175. *** **aġrımaḳ**: Acımaḳ, mużṭarib olmaḳ

[20] Kelime OSTN'de اغیش şeklinde yazılmıştır. Kelimenin madde başındaki yazılışı ve anlamı göz önüne alınarak اغیشماق şeklinde yazılması uygun bulunmuştur.

			[hasta olmak], derd ve renc [sıkıntı; ağrı] çekmek (LÇ 15).
aġrïġlïġ	اغريغليغ		Ağrılı (*Kelimenin S.S.'de geçen ağrıġlı (ağrıġ+lı) şekli Çağataycanın değil; Osmanlıcanın ses hususiyetlerine uymaktadır. Aġrïġlïġ veya aġrïḳlïġ şeklinin daha uygun olduğu görülmektedir*.) I/176. *** **aġrıġlı**: (LÇ 15).
aġrïġu	اغريغو	aġrïḳ'tan	Hasta I/176. *** **aġrıġu**: Derd-nāk [dertli], ġam-nāk [gamlı], elemlü, āzārlu [incinmiş] (LÇ 15).
aġrït-	اغريتماق		Ağrıtmak, ağrıya sebep olmak I/176. *** **aġrıtmaḳ**: Īcā' ve ilām itmek [ağrıtmak ve elem vermek] (LÇ 15).
aġruḳ	اغروق		1) Yük, ağırlık 2) Dirhem gibi bir ağırlık *Dirhem gibi bir vezindir* (S.S. 15) I/176. *** **aġruḳ**: (LÇ 15).
aġu	اغو، آغو		Zehir *Aġu salıp birse kişi nān üstine* "İnsan ekmek üstüne zehir koysa" (S.S. 16) I/172. *** **aġu**: zehir, simm [zehir] (LÇ 16).
aġuluḳ	اغولوق		Zehirli I/173. *** (-).
aġunan-	اغونانماق		Zehirlenmek *Mesmūm olmaḳ* [zehirlenmek], *zehirlenmek* (S.S. 16) I/172. *** **aġunanmaḳ**: (LÇ 16).
aġuz	اغوز		Ağız sütü I/173. *** **aġuz**: Henūz ṭoġuran ḥayvānıñ ilk virdigi süti ve pelesi (LÇ 16).
aġz	آغز		Ağız *Şişeniñ aġzï* "Şişenin ağzı"; *Taġnïñ aġzï* "Dağın ağzı"; *Aġzıñız bir bolsa* "Ağzınız bir olsa" (Abg. 25); *Su aġzï* "Nehrin ağzı"; *Anıñ aġzına baḳmas irdiler* "Onun emrine uymazlardı." (Abg. 75); *Aġzïġa baḳtïdï ḳarattï* "Kendine tabi kıldı."; *Barçasını öz aġzıġa baḳturup müselmān*

			ḳıldı "Hepsini kendine tabi kılıp Müslüman yaptı." (Abg. 18) I/179. *** **aġiz**: Ağız (Vámb. 210); **aġız**: bk. aġĭz.
aẖ	اخ		Ah; acı, ıstırap I/131. *Ḥarf-i nidā, efsūs* [eyvah!], *derd, żecret* [bağırma, çağırma], *şūr* [gürültü] *ve figān, inḳıbāż* [üzgün olma], *ba'żen aferīn ma'nāsına müsta'meldir* (S.S. 6). *** **aẖ**: (LÇ 6).
aḥaḳ			Huy, karakter I/131. *** **aḥaḳ**: Huy karakter (Bdg. I: 15).
aẖaḷ	اخل		1) Bir tür dil hastalığı *Bir nev' dil ẖasteligi, dil ḳabarcıġı, noḳṭa* (S.S. 6) 2) Teke Türkmenlerinin yaşadığı bölge *Etrek ve Köregen ṭaraflarında ḳabā'il-i Türkmeniyeden Teke Türkmenleriñ oturdıġı yerdür ki Ḳızıl ve Gök tepe ve 'Aşḳ-ābād ta'bīr olınur* (S.S. 6) I/132. *** **aẖal**: (LÇ 6).
aẖar	آخار	Far. آهار	(V.) 1) Beyaz; kula rengi 2) Beyazlatma (çamaşırı), ağartma *Bözniñ aẖarmı almaḳ* "Bezi ağartmak, bezin sarılığını almak" (V.)[21] I/131. *** **aẖar**: Sarılık, solgunluk (Vámb. 205).
aẖĭr			1) Sonradan, sonra; bundan sonra 2) Sonuncu, son I/134. *** **āẖir**: Son, sonuncu, sonra (Bdg. I: 18).
aẖlat	اخلات		Çöp, süprüntü (*Aẖlat kelimesi Arapça aẖlāṭ kelimesinden* "خلط" *gelmektedir.*); *Mezbele* [çöplük], *ẖis ve ẖāşāk* [süprüntü, yonga] *süpründisi* I/136. *** **aẖlat**: (LÇ 6).
aẖor	آخور		Daha sonra; sonraki, ileriki, ahir I/132. *** (-).
aẖsadurġa	اخسادورغه		(S.S.) Semerin arkasındaki kayış

[21] Vámbéry'den alındığı belirtilen metin, oradan farklı bir şekilde alınmıştır. OSTN'de *Bözniñ aẖarmĭ aldĭ* "Bezi ağarttı." şeklindeki metin Vámbéry'de *Bözniñ aẖarmı almaḳ* "Bezi ağartmak, bezin sarılığını almak" şeklindedir. (Vámb. 205).

			(*Kelimenin Pavet de Courteille'nin sözlüğünde yer alan 'aḫsawurġa' şeklini daha uygun bulmaktayız.*) I/138. *** **aḫsadurġa**: Egeriñ arḳasındaki bağ ve ṭoḳası, ḳancuġa, tirkeş bendi, mınṭıḳatü'l-kemān [yay kuşağı], ṣadaḳıñ bağı (LÇ 6).
aḫsawurġa	اخساوورغه		(P. d. C.) Semerin arkasındaki kayış I/138. *** **aḫsavurġa**: Okluğun kemeri, sadak kayışı (DTO 8).
aḫsum	اخسوم		Çok sarhoş *Ātış̄* [susamış], *ḥamle, ser-ḫōş, mest* (S.S. 6) I/139. *** **aḫsum**: (LÇ 6); **aḫsum**: Sarhoş (DTO 8).
aḫsumla-	اخسوملاماق		Sarhoş oluncaya kadar içmek *Ḥamle ve ṣavlet itmek, ser-ḫōş olmaḳ, bed-mestlik* (S.S. 6) I/139. *** **aḫsumlamaḳ**: (LÇ 6).
aḫşam	اخشام		Akşam, akşam namazı zamanı I/139. *** **aḳşam**: Alacakaranlık, gecenin başlangıcı, akşam (Vámb. 211).
aḫta	اختا، اخته		Hadım, iğdiş *Aḫta at* "İğdiş edilmiş at"; *Aḫta kĭşĭ* "Hadım kişi" I/136. *** **aḫta - aḫta**[22]: İgdiş at, ḫādım, ḫusye ṭav işi (LÇ 6).
aḫtaçĭ	اختاچی	aḫta+çı	1) Hadım edilmiş, iğdiş edilmiş 2) Hayvan bakıcısı, çiftlik uşağı *Bāġ ara çünki kirdi ol maḥzūn* *Aḫraçĭ ilgide idi gül-gūn* "O mahzun sevgili bağ içine girdiği için gül yanaklı yâr bahçıvanın eline düşmüştü." (S.S. 6) I/137. *** **aḫtaçı**: Bayṭār, sā'īs [seyis, at bakıcısı] (LÇ 6).
aḫtaçĭlĭḳ	اختاچیلیق	aḫtaçĭ+lĭḳ	Hayvan bakıcılığı, çiftlik uşaklığı I/137. *** (-).

[22] Kelime LÇ'de اختا، اخته şeklindedir.

aẖtar-	اختارماق		1) Oraya buraya atmak 2) Arama yapmak, baştan sona taramak, araştırmak I/137. *** **aẖtarmaḳ**: Aḳtarmaḳ, ṭaleb ve tecessüs [araştırmak] ve tefaḳḳud [arayıp sorma] itmek, arayup ṭaramaḳ (LÇ 6).
aẖtarĭş- I	اختاريشماق		Karşılıklı araştırmak I/137. *** **aẖtarışmaḳ**: Tefaḥḥus ve taḥarrī idinmek [bir şeyin, bir meselenin iç yüzünü dikkatle araştırmak; aramak], ṭaraf ṭaraf aḳtarmaḳ (LÇ 6).
aẖtarĭş II	اختاريش		İnceleme; dağıtma I/137. *** (-).
aẖtart-	اختارتماق	aẖtar+t-[23]	Harabe hâline getirmek, yıkmak; arama yaptırmak I/137. *** **aḳtartmaḳ**: Arama yaptırmak (Bdg. I: 68).
aẖtat-	اختاتماق	aẖta+t-	Atı iğdiş etmek I/137. *** **aẖtatmaḳ**: İgdiş itmek, enetmek [atı iğdiş etmek] (LÇ 6).
aẖtĭḳ	اختيق		Torun *Ḳız aẖtĭḳ* "Kız torun"[24] I/138. *** **aẖtıḳ**: Ṭorun, nebīre [torun], hafīd [torun] (LÇ 6).
aẖund	اخوند		En yüksek seyivedeki molla *Efendi, ẖ^{w}āce, müderrisīn ve oḳumuşlar, maẖṣūṣ ʿunvāndır* (S.S. 6) I/135. *** **aẖund**: (LÇ 6).
aẖur	آخور		Ahır, kümes I/135. *** **aẖur**: Iṣṭabl [ahır], ṭavīle [tavla, ahır], sāyīs-ẖāne [at çiftliği] (LÇ 6).
aḳ- I	اقماق		Akmak I/86. *** **aḳmaḳ**: Akmak (DTO 28).
aḳ II	آق		1) Beyaz, ak a) İnsanlar ve özellikleri: *Aḳ saḳal* "Ak sakal, ihtiyar kişi"; *Aḳ baş* - اق باش

23 OSTN'de kelime "aẖta+t-" şeklinde gösterilmiştir. *Aẖtart-* kelimesi ile ilgili bu açıklamanın dizgi hatasından kaynaklanmış olabileceği düşüncesi ile OSTN'de aẖta+t- şeklindeki ayrım, aẖtar+t- şeklinde düzeltilmiştir.

24 OSTN'de metnin nereden alındığı belirtilmemiştir. Bizim incelememize göre örnek metin Vámbéry'den alınmıştır: *Ḳız aẖtıḳ* "Kız torun" (Vámb. 205).

"Çıplak baş, kel kafa"; *Aḳ bazargan* "Alım satım yapan insanlar"; *Saḳaḷ aḳı* "Yaş"

b) Memeli hayvanlar: *Aḳ köt* "Köstebek"

c) Bazı kuş türleri: *Aḳ saç* "Bir tür kuş ismi" (S.S. 16)

ç) Bitki türleri: *Aḳ terek* "Akça kavak"; *Aḳ baş* "Bir tür Mısır darısı", *mıṣr darısı* (S.S. 16)

d) Madenler: *Aḳ cĭmşew* "Güherçile, potasyum nitrat"

e) Araç-gereçler: *Aḳ raḫt* "Pamuklu kumaş"; *Aḳ Saraў* "Saray, hükümdar sarayı", *Sebz'de yapdıġı refī' bir binānıñ*[25] *ismidir* "Sebz şehrinde yaptığı yüksek bir binanın ismidir." (S.S. 16)

f) Coğrafi isimler: *Aḳ-su* "Doğu Türkistan'daki bir şehrin ismidir."; *Aḳ tepe* "Zerefşan'da bir şehir ismi"; *Aḳ-baş* "Türkistan'da bir yer ismi"; *Aḳ-saraў* "Başkent, hükümet merkezi"; *Aḳ-saç* "Buhara'ya bağlı bir yer"; *Aḳ-derya* "Semerkant'ın aşağısındaki Zerefşan nehrinin bir bölgesi"

2) Temiz, saf

3) İyi kalpli, iyimser; günahsız

Yüzüñg aḳ bolġaў "Yüzün ak olacak, insanların saygısını kazanmış olacaksın." I/88.

*** **aḳ baş**: (LÇ 16); **aḳ tepe**: (LÇ 16); **Aḳ-sarāy**: (LÇ 16); **aḳ raḫt**: (LÇ 16); **aḳ saç**: (LÇ 16); **aġ**: Beyaz, temiz, saf (DTO 24); **aḳ**: Beyaz, ak (Vámb. 210).

aḳa — Yaşça büyük erkek kardeş

Eşi̇k aḳa "Saray ağası";

Munı işik aḳa ḳılıp idi "Bunu eşik ağası yapmıştı." (Bb. 26) I/96.

---

[25] Kelime LÇ'den yanlış olarak aktarılmıştır. OSTN'de بنالك şeklinde yazılan kelime LÇ'de بنانك şeklindedir. Biz LÇ'deki doğru olan yazılışı almayı uygun bulduk.

			*** **aḳa – aġa**: Büyük erkek kardeş (Vámb. 209).
Aḳar I			Türklerde bir soy ismi I/97. *** **Aḳar ve Aġar**: Ṭā’ife-i Etrākden bir ḳabīle ismidir (LÇ 16).
aḳar- II	اقارماق		Ağarmak, solmak, beyazlaşmak I/97. *** **aġarmaḳ**: bk. aġar-.
aḳart-	اقارتماق		bk. aġart- I/98. *** **aḳartmaḳ**: Beyazlatmak, beyaz yapmak (Vámb. 211).
aḳçĭl	اقچيل		1) Gri, beyazımsı 2) Hâle, ayın çevresinde görülen ışık halkası, ayla I/124. *** **aġçıl**: Beyāża mā’il [beyazımsı], aḳlu (LÇ 15).
aḳçup	اقچوب	aḳ+çup	(V.) İnce tahta; ahşap ev I/124. *** **aḳçup**: Ahşaptan yapılmış ev (Vámb. 211).
aḳĭl		Ar. عقل	Akıl I/108. *** ‘**aḳıl**: Akıl (Bdg. I: 69).
aḳĭllan-	عقللنمق		Akıllanmak, akıllı olmak I/108. *** ‘**aḳıllanmaḳ**: Akıllanmak (Bdg. I: 764).
aḳĭllĭ			Akıllı I/108. *** ‘**aḳıllu**: Akıllı (Bdg. I: 764).
aḳĭllĭḳ			1) Akıllı 2) Bilgelik, anlayış, kavrama[26] I/108. *** (-).
aḳĭrĭn	اقيرين		Yavaş I/108. *** **aḳırın**: Yavaş, sakin (Bdg. I: 67).
aḳĭş	اقيش	aḳ+ş	1) [Akış, akma, sel][27] *Cereyān* [akış, akma] *ve seylān ve rīg-i revān* [kumun akması] (S.S.) 2) Burnun akması, tükürüğün akması I/108. *** **aḳış**: Ağızdan tereşşuẖ iden ṣu [ağızdan sızan su], cereyān [akış, akma] ve seylān ve rīg-i revān [kumun akması]

[26] Kelimenin anlamı için ‘aḳıḷḷıḳ’ kelimesine gönderme yapılmıştır; bu kelime sözlükte bulunamamıştır. Bu yüzden gönderme yapılacak kelimenin ‘aḳıḷḷıḷıḳ’ olduğu ve yanlışlıkla ‘aḳıḷḷıḳ’ şeklinde yazıldığı düşünülmüş ve ‘aḳıḷḷıḷıḳ’ kelimesinin açıklaması buraya alınmıştır.

			(LÇ 17).
aḳĭz-	**اقيزماق**		Akıtmak I/108. *** **aḳızmaḳ**: Aḳıtmaḳ, cārī itmek, yaş aḳızmaḳ, isāle-i dumū‘ itmek [göz yaşı akıtmak] (LÇ 17).
aḳlĭḳ	**اقليق**		Beyazlık; beyaz boya I/115. *** **aġlıḳ**: bk. aġlĭḳ.
aḳmaḳ		Ar. احمق	Ahmak, aptal I/131. *** **aḳmaḳ**: Ahmak (Bdg. I: 19).
aḳrĭn	**اقرين**		Yavaş I/112. *** **aḳırın**: bk. aḳĭrĭn.
aḳsa-	**آقسامق**		Topallamak, aksamak I/124. *** **aḳsamaḳ**: Ṭopallamaḳ, aġsamaḳ, bir ayaġı ḳıṣa olup da bir yana ziyāde temāyül iderek yürimek (LÇ 16).
aḳsaġ	**اقساغ**		Aksak, topal I/125. *** **aḳsaḳ**: bk. aḳsaḳ..
aḳsaḳ	**آقساق**	aḳsa+ḳ	Aksak, topal I/125. *** **aḳsaẖ**: Aḳsaḳ, leng [topal, aksak], ṭopal, a‘rac [anadan doğma topal] (LÇ 16); **aḳsaḳ**: Topal, aksak, kötürüm (Vámb. 211).
aḳsaḳlĭḳ	**اقساقليق**		Aksaklık, topallama I/125. *** **aḳsaḳliḳ**: Aksaklık, topallık (Vámb. 211).
aḳsanḳar			Güneş; (Bdg.) bazı Türkistan hanlarının takma adı I/126. *** **aḳsanḳar**: Güneş (Vámb. 211); **aḳsunḳar** (aḳ+sunḳar) Güneş; bazı Türkistan hanlarının takma adı (Bdg. I: 69).
aḳsĭn	**اقسين**		1) Askere ait at, devlete ait at; değerli at 2) [Yaramaz, haşarı, utanmaz, pis adam][28] *Yaramaz, ḥayāsız, ḥaşarı, bī-pāk adam* (S.S. 17) I/127. *** **aḳsın**: (LÇ 17); **aḳsin**: Yaramaz çocuk (Vámb. 211).

[27] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[28] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

aḳsïr-	**اقسيرماق**	Aksırmak I/127. *** **aḳsırmaḳ**: Akṣırmaḳ[29], ‘aṭsa urmaḳ [aksırmak] (LÇ 16).
aḳsïrïḳ	**اقسيريق**	Aksırık I/127. *** **aḳsırıḳ**: Aksırık (Bdg. I: 69).
aḳsum	**اقسوم**	1) Pişman olmuş; pişmanlık 2) (P. d. C.) Sarhoş *Mey içseng͡ aḳsum bolmaġıl* "Şarap içiyorsan şarhoş olma" I/127. *** **aḳsum**: Aḫsum [pişmanlık] (LÇ 16); **aḳsum**: Pişmanlık, üzülme (Vámb. 211); **aḳsum**: Pişmanlık; sarhoş (DTO 27).
aḳtar-	**اقدارماق، اقتارماق**	Bir şeyi bulmak veya çıkarmak için dağıtmak; incelemek, araştırmak I/116. *** **aḳtarmaḳ**: Aramak, çevresine bakmak (Vámb. 211).
aḳtur-	**اقتورماق**	Akıtmak, akma işini yaptırmak I/121. *** (-).
aḳuḳ-		(P. d. C.) Yüksek sesle gülmek *Bayılacaḳ derecede ḳahḳaha ile gülmek* (S.S. 17) I/108. *** **aḳuḳmaḳ**: (LÇ 17); **aḳuḳmaḳ**: Aklını kaybedecek şekilde gülmek (DTO 28).
aḳuşaḳ	**آقوشاق**	(P. d. C.) Kalbin ortası I/109. *** **aḳuşaḳ**: Yüregiñ ortası (LÇ 17); **aḳuşaḳ**: Kalbin ortası (DTO 28).
aḷ- I	**الماق، آلماق**	Almak I/341. *** **almaḳ**: Almak, alıp götürmek, elinden kapmak (Vámb. 213).
al- II	**الماق**	Almak I/349. *** **almaḳ**: bk. aḷ- I.
al III	**ال**	Ön, huzur *Ḥużūr, ʿind* [huzur, yan], *nezd* [yan, huzur] (S.S. 17) I/349. *** **al**: (LÇ 17).
al IV	**ال**	Aldatma, yalan, hile, düzen *Firīb* [aldatıcı], *ḫidʿa* [hile] (S.S. 17) I/349. *** **al**: (LÇ 17).
aḷ V	**ال**	Al, kırmızı I/349.

[29] LÇ'de kelime اكصرمق şeklinde yazılmıştır.

		*** **al**: bk. al VI.
al VI		Kırmızı renk *Ḳoyı penbe rengi* (S.S. 17); *Al tamġa* "1) Hanlara ait olan kırmızı mühür 2) Yazılı evrak" I/350. *** **al**: (LÇ 17).
ala I		Ala, karışık renkli; benekli, noktalı; çizgili; büyük lekeli I/351. *** **ala ve ala** [30]: Nīm-reng [yarı renkli, ala] (LÇ 17); **ala**: Çok renkli, karışık, ala (Vámb. 212).
ala II	آله	***Ala çapḳun** : Döne döne esen yaġan boran, ḳar ve yaġmur*[31] *furṭınası, bora* "Kar ve yağmurlu rüzgar" (S.S. 18)[32]; ***Ala Ḳurġan**: Herat şehriniñ bala ḥiṣārına dinür* "Herat'ta bir hisar" (S.S. 18) I/352. *** **ala çapḳun**: (LÇ 18); **Ala Ḳurġan**: (LÇ 18).
ala-bula	الا بولا	Rengarenk, farlı renkli *Muḫtelifü'l-levn* [farklı renkli], *ḳarışıḳ, ve bulaşıḳ* (S.S.) I/353. *** **ala- bula**: (LÇ 17).
alaça	الاچه	Asya'da kullanılan karışık renkli, çizgili bir tür dokuma; iplik *Pek ḳarışıḳ naḳışlu bir nev' iplik ḳumaş, iplik, ebraḳ* [iki renkli, lekeli şey] (S.S. 18); ***alaça serçe**: Bir nev' çil renklü* [33] *serçe* "Bir tür çil renkli serçe" (S.S.) I/362. *** **alaça**: (LÇ 18); **alaça serçe**: (LÇ 18).
alaçuḳ	الاچوق	Yuvarlak çadır *Türkistānda ve Anaṭolda ḳabā'iliñ mesken ittiḫāẕ ittikleri kibitḳalar ve obalar* [Türkistan ve Anadulu'da kabilelerin mesken edindikleri çadır ve obalar] (S.S.

[30] Kelimenin LÇ'deki Arap harfli yazılışı الا و أله şeklindedir.
[31] OSTN'deki LÇ'den alınan bu örnek '*ḳar yaġmur furṭınası*' şeklinde iken, LÇ dikkate alınarak '*ḳar ve yaġmur furṭınası*' olarak düzeltilmiştir.
[32] OSTN'de LÇ'den alınan örnek için 17. sayfa gösterilmesine rağmen alınan bu örneğin 18. sayfada olduğu tespit edilmiştir.
[33] Kelimeler OSTN'de بيل رنكاچو şeklinde yazılmıştır. Biz Radloff'un da metni aldığı LÇ'deki چيل رنكلو şeklini esas alarak okuduk.

			18) I/362. *** **alaçuḳ**: (LÇ 18).
alaḳ I	**الاق**	aḷ- (almak ?)'dan	(Bdg.) Soygun, yağmalama, haydutluk I/355. *** **alaḳ**: Soygun, yağmacılık, talan (Bdg. I: 79).
alaḳ- II	**الاقماق**		1) (V.) Şaşırtmak; devirmek, altüst etmek 2) (Bdg.) Soyulmuş olmak 3) İtiraz etmek; ayağa kalkmak *Ḳarışmaḳ, ḳalḳışmaḳ, ʿiṣyān itmek* (S.S.) I/355. *** **alaḳmaḳ**: (LÇ 18); **alaḳmaḳ**: Harap etmek, yok etmek, devirmek, alt üst etmek (Vámb. 212); **alaḳmaḳ**: Soyulmak, yağma edilmek (Bdg. I: 79).
alaḳan	**الاقان**		Avuç, elin iç kısmı I/356. *** **alaḳan**: Avuç içi, aya (Bdg. I: 79).
aḷaḳ-buḷaḳ	**آلاق بولاق**		Uygunsuz, yersiz; edepsiz; dikkatsiz *Mühmelātdandır* [anlamsız sözlerdendir], *şūrīde* [karışık], *ḳarışıḳ, bulaşıḳ* (S.S.) I/356. *** **alaḳ- bulaḳ**: (LÇ 18).
alaḳĭş-		alaḳ+ş-	Birbirine karşı çıkmak; saldırmak; birbirine darılmış olmak *Yek-digerine ḳarışup ḳalḳışmaḳ, ʿiṣyān itmek, derhem olmaḳ* [karışık olmak][34] (S.S.); *Raʿiyyetler alaḳĭşıp dervāze açarlar* "Birinin idaresine bağlı olanlar isyan ederek kale kapısını açarlar." (Bb. 390-23) I/356. *** **alaḳışmaḳ**: (LÇ 18).
aḷaḳ-maḷaḳ	**الاق مالاق**		Uygunsuz, yakışıksız I/356. *** **alaḳ bulaḳ**: Karmakarışık, darmadağın (Bdg. I: 79).
alaḳman	**الاقمان**		(V.) Haydut; eşkıya çetesi I/357. *** **alaḳman**: Eşkiya çetesi (Vámb. 212).

[34] OSTN'de LÇ'den alınan metindeki kelimeler karışık bir biçimde verilmiştir. Bu metnin LÇ'de yer aldığı şekliyle tarafımızdan düzeltilmesi uygun bulunmuştur.

alamaḳ	**الاماق**		Hiçbir şeye sahip olmayan, evsiz; serseri, derbeder, yersiz-yurtsuz *Yersiz, işsiz, bī-ḫānmān* [evsiz][35] (S.S. 18) I/368. *** **alamaḳ**: (LÇ 18).
alaman	**الامان**		Haydut; eşkıya çetesi *Başı bozuḳ ʻasker, ġayr-ı muntaẓam* (S.S.) I/368. *** **alaman**: (LÇ 18).
aḷaman-alaḫan	**الامان الاخان**		Soyguncu, çapulcu; evsiz, varlıksız *Bī-ḫānmān* [evsiz], *yersiz, işsiz* (S.S); *Taġdın taġda aḷaman-alaḫan öysiz ve yersiz yürügen* "Dağdan dağa evsiz ve yersiz yürüyen" (Bb. 121); *Ḫānmāndın ayırıp ḳılġanda tofraġ içre ḥabs* *Ḳılma luṭfun͡g min aḷaman-alaḫandın cüdā* "Yurttan, evden ayırıp toprak içinde hapsettiğinde lutfunu benim gibi evsizden mahrum etme." (Nev.) I/369. *** **alaman-alaḫan**: (LÇ 18).
alanç	**الانج**	al-'dan	1) Ganimet, kazanç 2) İlk kez evlenen kadın *İlk defʻa tezvīc idilen ḫatun* [ilk kez evlendirilen kadın] (S.S. 18) I/359. *** **alanç**: (LÇ 18).
alar-	**الارمق**		Kızmak, sinirlenmek *(S.S.'deki örnek gibidir. Alartmaḳ: Ḥiddet ve ġayẓdan gözi tīrelenmek* [hiddet ve öfkeden gözü kararmak] (S.S.) I/360. *** **alartmaḳ**: (LÇ 18).
ałar-	**انكارماق**		Ağzını ardına kadar açmak; şaşırarak bakmak I/183. *** **an͡garmaḳ**: Aptal aptal bakmak, hayretle bakmak (Vámb. 215).
alart-	**الارتماق**		Kızartmak, kırmızı hâle getirmek; kızdırmak, sinirlendirmek *Ḥiddet ve ġayẓdan gözi tīrelenmek'* [hiddet ve öfkeden gözü kararmak] (S.S. 18)

[35] OSTN'de LÇ'den alınan metindeki kelimelerin sıralanışı '*İşsiz, yersiz, bī-ḫānmān'* şeklindedir. Biz LÇ'deki şekli almayı uygun bulduk.

			I/361. *** **alartmaḳ**: (LÇ 18).
alaş-	الاشماق	aḷ-’dan	(V.) Seçmek *İntiḫāb* [seçmek], *tefrīḳ itmek* [ayırmak, seçmek], *ṣaçmek, ayırmaḳ, güzīde itmek* [seçilmiş etmek] (S.S.) I/365. *** **alaşmaḳ**: (LÇ 18); **alaşmaḳ**: Seçmek (Vámb. 212).
alaşa	الاشا		Sırt, arka *Ṣırt, ẓahr* [sırt, arka], *arḳa, püşt* [sırt, arka] (S.S.) I/365. *** **alaşa**: (LÇ 18).
alaşlan-	الاشلانماق		Sıçramak, hoplamak, hızlı hızlı hareket etmek I/366. *** **alaslanmaḳ**: Sıçramak, hoplamak (Vámb. 212).
alav		F. الاو	Alev, yalaza, ateş *Leheb* [ateşin alevi], *ʿalev, zebāne* [ateş], *āteş* (S.S.) I/355. *** **alav**: (LÇ 18).
alavla-	الاولاماق	alav+la-	Yakmak *Telhīb itmek* [alevlendirmek, tutuşturmak], *ʿalevlemek, şuʿlelenmek* (S.S. 18) I/355. *** **alavlamaḳ**: (LÇ 18).
alavlan-	الاولانماق	alavla+n-	Alevlenmek, şiddetle ateş almak, tutuşmak *Ḥarāretlenüp iltihāb itmek* [hararetlenip yanmak], *ḥiddet ve ġażab ile nehīb itmek* [hiddet ve öfke ile bağırmak] (S.S. 18) I/355. *** **alavlanmaḳ**: (LÇ 18).
alavlïḳ	الاوليق	alav+lïḳ	Alevli, ateşli I/355. *** **alavlu**: Ateşli, alevli (Vámb. 212).
alaÿ	الاى		(V.) Ön birlik, cephe birliği; ön saf; öncü kuvvetler I/354. *** **alay**: Öncü birlik (Vámb. 212).
alaÿla-	الايله ماق	alaÿ+la-	*Alaÿlap tur!* “Yan tarafta, kanatlarda dur!” I/354. *** ***alaylap turmaḳ***: Yan tarafta durmak (Bdg. I: 80).

aḷbaġut	**الباغوت**		Soylu, asil-zâde; bey; toprak sahibi I/433. *** **albaġut**: Soylu, asil-zâde; toprak sahibi (Bdg. I: 80).
albastĭ	**البستی**		Hayalet, gülyabani; kabus, karabasan *Umma, ummacı, böcü ider şey, muḫavvif* [korkutucu] *ve mehīb* [insanın kendisinden korktuğu, heybetli] *nev‘ perī* (S.S.) I/434. *** **albastı**: (LÇ 18).
albura-	**البوراماق**		Karıştırmak, eşelemek I/435. *** **alburamaḳ**: Karıştırmak, eşelemek (Vámb. 213).
alburġa	**البورغا**		Küpe *Ḳulaḳ küpesi, ḥalḳa, asırġa*[36] (S.S.) I/435. *** **alburġa**: (LÇ 18).
alburtĭ	**البورتی**		Karışıklık, gürültü, şamata, yaygara I/435. *** **alburti**: Karışıklık, gürültü, şamata, yaygara (Vámb. 213).
alburuḳ	**البوروق**	albura-’dan	Karıştırılmış I/435. *** **alburuḳ**: Karıştırılmış (Vámb. 213).
albutu	**آلبوتو**		(P. d. C.) Süs eşyası, taç, kemer *Zīnet, tāc, zīb-i kemer* [kemer süsü] (S.S.) I/436. *** **albutu**: (LÇ 18); **albutu**: Süs, ziynet; taç, kemer (DTO 30).
alcaş-	**الجاشماق**		(V.) Değiştirmek, karıştırmak I/426. *** **alcaşmaḳ**: Değiştirmek, değiş tokuş etmek (Vámb. 213).
alcĭ-	**الجی**		Kötü yola düşmek I/427. *** **alcimaḳ**: Kötü yola düşmek (Vámb. 213).
alcĭt-	**الجیتماق**	alcĭ+t-	Kötü yola düşürmek I/427. *** **alcitmaḳ**: Baştan çıkarmak, ayartmak (Vámb. 213).
alçaḳ	**الچاق**		Alçak, basık, boysuz I/423.

---

[36] Ignaz Kúnos kelimeyi ‘eserġa’ şeklinde okumuştur (Kúnos; 1902: 66). Çağatay Türkçesinin ses özellikleri dikkate alınarak kelimenin ‘asırġa’ şeklinde okunması daha uygun bulunmuştur. Ayrıca OSTN’de kelime hatalı olarak اسزغه şeklinde yazılmıştır.

			*** **alçaḳ**: Alçak, aşağı (DTO 31).
alçaḳlĭġ			Alçaklık, küçüklük, boysuzluk I/424. *** **alçaḳlıġ**: Aşağılık, bayağılık (DTO 31).
alçĭ I	آلچى	aḷ+çı	1) Alt taraf 2) [Dağın çıkıntı bölümü; üstün, galip][37] *Ṭaġıñ çıḳması*[38]*, üstün, ġālib* (S.S.) I/425. *** **alçı**: (LÇ 19).
alçĭ II	الچى		[Alıç; aşık oyunu][39] *Alıç, aşıḳ oyunı*[40]*, ıṣṭılāḥında beg gelürse alçĭ olur* (S.S.) I/425. *** **alçı**: (LÇ 19).
alçĭ III	الچى		Alçı, alçı taşı, kireç *Ahek* [kireç], *aja* [alçı, alçı taşı], *cibs* [alçı taşı, kireç] (S.S.) I/425. *** **alçı**: (LÇ 19).
alçĭḳ	الچيق		Casus, hafiye *Cāsūs, ʿayyār* [hırsız, hileci], *ḫafiye* (S.S.) I/425. *** **alçıḳ**: (LÇ 19).
alçĭn	الچين		1) (P. d. C.) Yamaç, dağ eteği *Ṭaġ etegi* (S.S.) 2) Av kuşu, şahin (laçin - ḷaçın) *Bir nevʿ şahin gibi şikār* [av] *ḳuşı* (S.S.) 3) Dirsek *Gez* [arşın, endaze], *ẕirāʿ* [kol uzunluğu, arşın] (S.S.) I/426. *** **alçın**[41]: *Ṭaġ etegi, bir nevʿ şahin gibi şikār* [av] *ḳuşı, endāze, gez* [arşın, endaze], *ẕirāʿ* [kol uzunluğu, arşın] (LÇ 19); **alçın**: Yamaç, dağ eteği (DTO 31).
alçu	الچو		(P. d. C.) Yamaç, dağ eteği I/426. *** **alçu**: Yamaç, dağ eteği (DTO 31).
alda-	الداماق		Aldatmak, dolandırmak, hile yapmak; yalan söylemek I/413. *** **aldamaḳ**: Āl [hile, tuzak] ve firīb

[37] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[38] Kelime OSTN'de چيغمه سى şeklinde yazılmıştır. Biz LÇ'deki şeklini almayı daha uygun bulduk.
[39] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[40] Kelime OSTN'de ابونى şeklinde yazılmıştır. Biz LÇ'deki şeklini almayı daha uygun bulduk.
[41] Ignaz Kúnos kelimeyi 'elçin' şeklinde okumuştur (Kúnos; 1902: 62).

		[aldatma] itmek (LÇ 19).
aldaġ	الداغ	Aldatma, yalan, hile *Firīb* [aldatma], *āl* [hile, tuzak], *ḫid‘a* [hile], *ḥīle, nīreng* [hile, aldatma] *Ḥīlesi çoḳ al ve aldaġı köp* *Mekr ü deġā tonı bile boyı çūb* "Onun içi hile ve yalan ile doludur; onun bedeni hile ve aldatma için biçilmiş kaftandır." (S.S.) I/414. *** **aldaġ**: (LÇ 19); **aldaġ**: Aldatıcı, hileli (Vámb. 213).
aldaġçï	الداغجى	Yalancı *Firīb-ger* [aldatan], *ḥīle-ger* [hile yapan] (S.S.) I/414. *** **aldaġçı**: (LÇ 19).
aldaġu		Aldatma, yalan, hile I/414. *** **aldaġuġ**: Aldatıcı, yanıltıcı (DTO 32).
aldaġuç	الداغوج	Yalancı *Firībçılıḳ, cāblūsluḳ* [dalkavukluk, yaltaklanma] (S.S.) I/414. *** **aldaġuç**: (LÇ 19).
aldaġuçï		Yalancı, yalan söyleyen I/414. *** **aldaġuçi**: Yalancı, dolandırıcı (Vámb. 213).
aldaḳ	الداق	Aldatma, yalan, hile I/414. *** **aldaḳ**: Hile, düzen, yalan (Bdg. I: 83); **aldaġ**: bk. aldaġ.
aldaḳçï	الداقجى	Yalancı, hileci, düzenbaz I/414. *** **aldaḳçı**: Yalancı, hileci, düzenbaz (Bdg. I: 83).
aldam	الدام	Yalan, hile I/418. *** (-).
aldamçï	الدامجى	Yalancı, hilekar I/418. *** **aldamçı**: Firībci [hile yapan, aldatan], ḫid‘akār [hilekar], mekkār [hilekar] (LÇ 19).
aldan-	الدانماق	Aldanmak, dolandırılmak I/415. *** **aldanmaḳ**: Aldanmak (Bdg. I: 83); **aldanmaḳ**: Aldanmak (LD 349).
aldara-	الداراماق	1) Acele etmek; hızla koşmak 2) Zamanından önce doğurmak 3) Şaşırmak, büyülenmek (sevinç

duymak ve keder, acı çekmekten dolayı)
Bī-ḥadd sivinmek, mecẕūb olmaḳ, ıżṭırāb itmek (S.S.);
At simiz üçün bir niçe at ḳaldı yana bir niçe at aldarap idi "Atlar semiz oldukları için bazıları kaldı; yine atların bazıları yorgunluktan bitmişlerdi." (Bb. 478) I/415.
*** **aldaramaḳ**: (LÇ 19); **aldaramaḳ**: Acele etmek (Vámb. 213).

aldĭra- **الديراماق**
Utanmak, utanç duymak; şaşırmak
Kömek kilgenler aldĭrap kim yoḳarı barıp yay kiçken yirdin oḳ at ḳoya birdi "Yardım için gelenler şaşırıp yukarıya doğru gidip tam yay geçen yerden at sürdüler." (Bb. 77-19) I/422.
*** **aldıramaḳ**: Izdırap duymak (Bdg. I: 83).

aldur- **الدورماق**
Aldırmak (Bir parça almak için emir vermek); gönderip aldırmak I/422.
*** **aldırmaḳ**: Aldırmak (LD 349).

alġa- **الغاماق**
bk. alḳa- I/392.
*** **alġamaḳ**: Birisine hayır dua etmek, kutsamak (Vámb. 213).

alġayĭş (?)
(V.) bk. alḳĭş I/392.
*** **alġayiş**: Hayır dua (Vámb. 213).

aļġın **الغين**
Toplantı, meclis, cemiyet
(Calc. Wrtb. جمعيت) I/394.
*** **alġın**: bk. alġĭn.

alġĭn **الغين**
Toplantı, birlik, cemiyet
Cem'iyyet, ṭopalanmış, enbūh [meclis, kalabalık] (S.S.) I/396.
*** **alġın**: (LÇ 20); **alġın**: Toplantı (Bdg. I: 84).

alġĭnçaḳ
Bir tür pens, kerpeten
(Calc. Wrtb. كاز كه بهندى جهولا كويند) I/396.
*** **alġunçaḳ**: Kerpeten (Bdg. I: 87); **alġunçıḳ**: bk. alġunçĭḳ.

alġĭş
Hayır dua I/396.
*** **alġış**: Hayır dua (Bdg. I: 84); **alḳış**:

			bk. alḳĭş.
alġĭşla-			Hayır dua etmek I/396. *** **alġışlamaḳ**: Hayır dua etmek (Bdg. I: 84); **alḳışlamaḳ**: bk. alḳĭşla-.
alġĭt I	الغيت	al (almak)+ġĭt	Vergi, ücret; rüşvet I/396. *** **alġut**: Vergi, haraç (Vámb. 213).
alġĭt II	الغت		bk. alḳĭt *Düzgün, ġāze, sefīde* [kadınların yüzlerine sürdükleri düzgün, allık] (S.S.) I/396. *** **alġıt**: (LÇ 19).
alġu			Alma, alım ***Alġu** birgü: Alış viriş, alım ṣatım, dād u sitād* "Alışveriş, anlaşma; takas" (S.S.) I/396. *** **alġu birgü**: (LÇ 19); **alġu birgi**: Alış veriş (Vámb. 213).
alġulĭġ	الغوليغ		bk. alġuluḳ *Alınacaḳ şey', alınmaġa şāyeste* [alınmaya uygun] (S.S.) I/396. *** **alġuluġ**: (LÇ 19).
alġuluḳ	الغولوق		Kolay alınacak şey, almaya uygun I/396. *** **alġuluġ**: bk. alġulĭġ.
alġun	الغون		(P. d. C.) Alçak dağ *Tepe, tel* [42], *küçük ṭaġ* (S.S.) I/396. *** **alġun**: (LÇ 20); **alġun**: Alçak dağ (DTO 33).
alġunçĭḳ	الغونجق		Kıskaç, pense *Māşa, gīrā* [kavrayabilen, tutabilen], *dest-i penāh* [maşa, pense] (S.S.) I/396. *** **alġunçıḳ**[43]: (LÇ 20).
alġur			1) Çabuk; cesur; dinç *Çābük* [çabuk], *tīz, tünd* [şiddetli, sert] (S.S.) 2) Yolsuz, yasadışı *Alıcı* (S.S.)

---

[42] Kelime تل şeklinde yazılmış; 'tepe' anlamında LÇ'de madde başı olarak yer almıştır (LÇ 110). Ignaz Kúnos, bu kelimeyi 'tel' şeklinde okumuştur (Kúnos; 1902: 185).
[43] Ignaz Kúnos, Arap harfli yazılışı الغونجق şeklinde olan kelimeyi *alġunçuḳ* okumuştur (Kúnos; 1902: 11). Biz kelimenin hem Radloff'un verdiği *alġunçĭḳ* biçiminde hem de Kúnos'un verdiği *alġunçuḳ* biçiminde okunabileceği görüşündeyiz.

			3) (P. d. C.) Sakin, uslu I/396. *** **alġur**: (LÇ 19); **alġur**: Çevik, atik; tez (Vámb. 213).
alġut	**الغوت**	al+ġut	Askerin halktan topladığı yiyecek; tedarik *Ahālīden ḥükūmet ṭarafından ṭoplanılan ẕaḫīre ve ġalle* [zahire, ekin] *ve ḫarc* (S.S.) I/397. *** **alġut**: (LÇ 19).
aḷış-	**اليشمق**	aḷ+ş-	Mücadele etmek, çabalamak *Elig alışmaḳ* "Elle mücadele etmek, boğuşmak" (Bb. 44) I/381. *** **alışmaḳ**: bk. alĭş- I.
alĭġ	**اليغ**		Alma, kabul ***Alĭġ satĭġ*** : *Alış viriş, aḫẕ u ʿiṭā* "Alışveriş" (S.S. 21)[44]; *Alġalı dünyā ʿarūsın iy ki sattıñ naḳd-i cān* *ʿÖmr satıp merg alıp bul niçük alĭġ satıġ* "Sen dünya gelini olmak için en kıymetli olan şeyi sattın; ömür satıp ölüm almak ne biçim bir alışveriştir?" (Nev.) I/386. *** **alıġ satıġ**: (LÇ 21).
alĭḳ	**اليق**	aḷ-(almak)'dan	Alma, bir şeyi alma, kabul *Alĭḳ salĭḳ* (Buhara) "Vergi; ücret" I/386. *** **alıḳ**: Zaptetme, ele geçirme (Bdg. : 87); **aluḳ saluḳ**: Vergi (Bdg. I: 86); **alıġ satıġ**: bk. alĭġ.
alĭn	**الين**		1) Alt taraf *Aşaġı, taḫtānī* [alt kat], *pestī* [aşağı] (S.S.) 2) Ön taraf, ön kısım *Pīşānī* [öndeki, ön], *cebīn* [alın], *cebhe* (S.S.) 3) Dolgun olan kadın göğsü *Sütlü meme* (S.S.) I/386. *** **alın**: (LÇ 21).
alĭnça	**الينجه**		Alçak, aşağı; düşük; soysuz I/386. *** **alinça**: Alçak, basık; bayağı, adi, aşağı (Vámb. 214).

[44] OSTN'de LÇ'den alınan metnin 20. sayfada olduğu belirtilmişse de bu metnin 21. sayfada olduğu tespit edilerek doğru şekli alınmıştır.

alĭs اليس
Uzak, uzaklık, mesafe
Uzaḳ, ba ʻīd [uzak], *dūr* [uzak] (S.S. 20)[45];
Alıs taġdın aşurmalı
Ḳırḳ kişiye tapşurmalı
Düşmen körse yaşurmalı
Yıġlamagin ceki ceki [46]
"Uzak dağdan aşırmalı; kırk kişiye emanet etmeli; düşman görürse gizlemeli; aman aman ağlama." I/386.
*** **alıs**: (LÇ 20).

alĭslĭḳ اليس ليق
Uzaklık I/387.
*** **alisliḳ**: Uzaklık, mesafe (Vámb. 214).

alĭş- اليشماق al+ş-
1) Değiştirmek
Mu ʻāvaża ve bedel itmek [değiş tokuş etmek], *dostluḳ itmek, mübādele münāhebe itmek* [değiştirmek] (S.S.)
2) Mücadele etmek, savaşmak
3) Karıştırmak I/387.
*** **alışmaḳ**: (LÇ 21); **alişmaḳ**: Değiştirmek; çevirmek; aktarma yapmak (Vámb. 214); **alışmaḳ**: Mücadele etmek, savaşmak (Bdg. I: 86).

alĭştĭr- اليشدرماق
1) Değiştirmek
2) Kavgaya, tartışmaya davetiye çıkarmak, tahrik etmek I/387. *** (-).

alḳa- القاماق
(Birisine) Hayır dua etmek; (birisini) kutsamak
Ḫayır du ʻā itmek, taḥsīn sipās itmek [hayır dua etmek] (S.S.);
Alḳamĭş "Kutsanmış" I/389.
*** **alḳamaḳ**: (LÇ 20).

alḳap القاب
(P. d. C.) Yabani koç
Ḳoç, ṭaġ ḳoçı, ḳoyun (S.S.) I/390.
*** **alḳap**: (LÇ 20); **alḳap**: Yabani koç (DTO 33).

alḳĭş القيش
Hayır dua
(Calc. Wrtb. دعا خير);

---

[45] OSTN'de LÇ'den alınan metnin 21. sayfada olduğu belirtilmişse de bu metnin 20. sayfada olduğu tespit edilerek doğru şekli alınmıştır.
[46] Kelimeler OSTN'de جك جك şeklinde yazılmıştır. Biz Radloff'un da metni aldığı LÇ'deki şekli esas aldık.

Alḳı̆ş oḳumaḳ "Hayır dua etmek"; *Du'ā alḳı̆ş aytatursunlar* "Hayır dua söylesinler." (S.S.);
Yaḫşı söze ḳulaḳ ṣalġın
Seḥer vaḳti bī-dār bolġın
Yaḫşılardın alḳı̆ş alġın
'Ömrüñ artıp ziyād ḳalsun /Maḫdūm Ḳulı
"İyi söze kulak ver; seher vakti erken uyan; iyi insanların hayır dualarını al (ki) daha uzun yaşayasın. (Mahdum Kulu)" (S.S.)[47] I/392.
*** **alḳışlamaḳ**: (LÇ 20); **alḳiş**: Hayır dua (Vámb. 213).

alḳı̆şla- القيشلاماق — Takdir haykırışı yapmak, 'yaşa!' diye bağırmak I/392.
*** **alḳışlamaḳ**: Alḳış itmek, teşvīḳ itmek, du'ā ve ṡenā itmek (LÇ 20).

alḳı̆t القيت — Allık, kadınların süs için yanaklarına sürdükleri al boya
(Calc. Wrtb. سرخاب) I/392.
*** **alġıt**: Allık (DTO 32).

aḷḳon- القونماق — (V.) Yerleşmek I/390.
*** **alḳonmaḳ**: Oturmak, yerleşmek (Vámb. 213).

aḷḳontı̆ القونتى — (V.) Yerleşim I/390.
*** **alḳonti**: Oturum, yerleşim (Vámb. 213).

aḷḷa ال له — Ninni
Aḷḷa aỹtmaḳ (V.), *aḷḷa demek* "Ninni söylemek";
Çocuġı uydurmaḳ ve ninni içün söylenen türki
Aḷḷa disem[48] *uyḳu kilür*
ḳādir İgem raḥmi kilür
"Ninni söylesem uyku gelir; kadir Tanrımın rahmeti gelir." (S.S.) I/398.
*** **alla**: (LÇ 20).

allalaş- ال له لاشماق — alla+la+ş- — Vedalaşmak I/399.

---

[47] Mahdum Kulu'na ait olan ve Radloff'un LÇ'den aldığı bu şiir LÇ'de *alḳışlamaḳ* kelimesine verilen örnek içerisinde yer almaktadır.
[48] Kelime OSTN'de ديسام , LÇ'de ديسم şeklinde yazılmıştır.

			*** **Allahlaşmaḳ**: Vedalaşmak (Vámb. 213).
alma	المه		Elma *Alma baş* “Bir tür ördek” I/436. *** **alma**: (Vámb. 213).
Almalĭġ	الماليغ		bk. Almalĭḳ *Türkistānıñ şimāl cihetinde Uyġur ḳabīlesi ve Moġullarınıñ şehridir* (S.S.) I/438. *** **Almalıġ**: (LÇ 20).
Almalĭḳ	المالیق	alma+lĭḳ	Almaata şehri I/438. *** **Almalıġ**: bk. Almalĭġ.
almaşḳur-	الماشقورماق		1) (P. d. C.) Çekiştirmek, ayakla çiğnemek 2) Bağdaş kurarak oturmak *Baġdaş ḳurmaḳ, çār-zānū oturmaḳ* [bağdaş kurarak oturmak] (S.S.) I/439. *** **almaşḳurmaḳ**: (LÇ 20); **almaşḳurmaḳ**: Sallamak; ayakla çiğnemek (DTO 33).
alp	الپ		Kahraman, alp *Pehlivān, bahadır, şecī‘* [kahraman, yiğit], *ḳahraman* (S.S.); ***Alp-Arslan**: Selāṭīn-i Selçuḳiyeden bir pādişāh ismidir* “Alparslan” (S.S) I/430. *** **alp**: (LÇ 18); **Alp-Arslan**: (LÇ 18).
alpaḳ	الپاق؛ الباق		(P. d. C.) Yaka üzerindeki işlemeler *Zīnet içün dāmene ḥāşiye ṭarzında tikilen pārçe* [süs için elbisenin kenarına dikilen parça], *zih* [kenar çizgisi] *ve kenār* (S.S.) I/431. *** **alpaḳ**: (LÇ 19); **alpaḳ**: Yaka üzerindeki işlemeler (DTO 30).
aḷtaġĭ	التاغی		Altısı bir arada I/403. *** **altaġu**: bk. aḷtaġu.
aḷtaġu	التاغو		Altısı bir arada I/403. *** **altaġu**: Altısı bir arada, altısı da (Bdg. I: 82).
altan	التان		Pekin’de bir hükümdar ünvanı I/403. *** **altan**: Ḳırımda pādişāh olupda ḫan-balıḳda oturana bu ‘unvān virilür idi (LÇ 19).

altawla	التاولا	altaw+ḷan	bk. aḷtağu I/403. *** **altav- altavla**: Altışar, ve altısı da birden (LÇ 19).
altaў	التاى		1) (Bdg.) Kürkünden kışlık palto yapılan bir tür tilki ***Altabı***[49]: *Tilki büyüklügünde bir ḥayvāndır, derisinden kürk yaparlar, paça* (S.S.) 2) (Bdg.) Kızıl tilki postundan yapılan kürk 3) (V.) Kırmızımsı, altın rengi I/403. *** **altabı**: (LÇ 19); **altay**: Kırmızımsı, altın rengi (Vámb. 213);
aḷtın	آلتون		Altın; altınlı, sırmalı I/405. *** **altun:** bk. altun.
altĭ	التى		Altı, altı sayısı I/411. *** **altı**: Altı, altı sayısı (DTO 31).
altĭnçĭ	التينجى		Altıncı I/411. *** **altınçı**: Altıncı (Bdg. I: 82).
altlĭḳ	التلق		(P. d. C.) Akciğer I/411. *** **altılıḳ**: Ciger, şüş [ciğer] (LÇ 19); **altlık**: Akciğer (DTO 31).
altmĭş	التميش		Altmış, altmış sayısı I/412. *** **altmış**: Sittīn [altmış], şast [altmış] (LÇ 19); **altmış**: Altmış (DTO 31).
altmĭşĭnçĭ	التميشينجى		Altmışıncı I/412. *** (-).
altun	التون		Altın I/411. *** **altun**: Ṭılā’ [altın yaldız, sırma, saf altın], zer [altın, sırma], ẕeheb [altın] (LÇ 19).
altunçĭ	التونجى		Altın işçisi, altın işi ile uğraşan kimse I/411. *** **altunçı**: Altın işi ile uğraşan (Bdg. I: 81).
aḷtunla-	التونلاماق		Altınlamak, yaldızlamak I/411. *** **altınlamaḳ**: Altınla işlemek, sırma çekmek (Bdg. I: 81).
altunlĭş	التونليش		Altın sırma işlenmiş kumaş I/411. *** (-).

[49] Kelime OSTN'de التابى şeklinde yazılmıştır. Ancak kelimenin gerek LÇ'deki yazılışı gerekse Kúnos tarafından "altabi" şeklinde okunmuş olması dikkate alınarak bu şekliyle alınması uygun görülmüştür.

altunluḳ		altun+lïḳ	bk. altunlïş I/411. *** **altunluḳ**: Altınla işlenmiş (Bdg. I: 81).
altunmuġ	التونموغ	altun+muġ	(P. d. C.) Altınla işlenmiş kumaş I/411. *** **altunmuġ**: Zer-beft [sırmalı kumaş], dībā-yı ṭılā [sırmalı kumaş] (LÇ 19); **altunmuġ**: Altınla işlenmiş kumaş (DTO 31).
aluç			Bir tür yabani erik I/388. *** **aluç**: Erik, yabanī mu‘aṭṭar [kokulu] bir meyvedir (LÇ: 20).
aluġ	الوغ		Alınacak olan maaş; nafaka; borç *Ma‘āş, vaẓīfe*[50] [ücret], *alacaḳ, ‘ulūfe* (S.S. 21); *Aluġ salïġ* "Alışveriş; zorunluluk; kötü muamele, tavır"; *Aluġ salıġ bilen monlā ü ḫ[v]ōca barçanı* *Yüz cefā u cevr ile ifsād ḳılmaḳ arzımas* "Kendi görevlerini yerine getiren molla ve hocaları kötü muamele, sıkıntı ve cefa ile yollarından saptıramazsınız." I/388. *** **aluġ**: (LÇ 21).
aluḳ I	الوق	aḷ-'dan	*Aluḳ saluḳ* "Vergi" I/388. *** **aluḳ saluḳ**: Vergi (Bdg. I: 86); **aluġ**: bk. aluġ.
aluḳ II	الوق		Üzgün, durgun, asık suratlı; deli *Būdāla, mecẕūb, mecnūn* (S.S.) I/388. *** **aluḳ**: (LÇ 20); **aluḳ**: Kederli (DTO 35).
alun͠g	الونك		Okun tahta sapı *Oḳuñ ṣapı, çūb-ı tīr* [okun sapı] (S.S. 20) I/388. *** **alun͠g**: (LÇ 20).
amancïlïḳ	امانجيليق	aman+cïlïḳ	Sükun, sükunet, barış, sulh, selamet I/645. *** **amanciliḳ**: Sessizlik, durgunluk, sakinlik; emniyet, güvenlik; mutluluk (Vámb. 214).

[50] Kelime LÇ'de وظيفه şeklinde yazılmıştır.

ambar		F. انبار	Ambar, depo; hububat deposu I/652. *** anbār: Ambar, depo (Bdg. I: 97).
ambarçĭ	امبارچی	ambar+çĭ	1) Ambar vergilerini toplayan kimse 2) Ambar sorumlusu, ambar bekçisi I/653. *** **anbārçı**: Ambar sorumlusu, ambar bekçisi (Bdg. I: 97).
ambarla-	امبارلامق [51]	ambar+la-	Depolamak I/652. *** **anbārlamaḳ**: Depolamak, istiflemek (Bdg. I: 97).
amcıḳ	امجیق		Kadınlık uzvu; kadınların edep yeri I/651. *** **amciḳ**: Kadınlık uzvu (Vámb. 214).
amĭdun	امیدون		Canlı, diri, sağ, hayatta olan *Zinde, diri, ḥayy* [diri, canlı, sağ] (S.S.) I/649. *** **amıdun**: (LÇ 21).
amrın-	امرینماق	amır+n-	Zevk almak, hoşnut olmak *Kön͡gül amrındı* "Gönül hoşnut oldu." I/650. *** (-).
an			(*'Ol' kökünden gelmektedir. İlgi hâli ekiyle 'anĭn͡g', ayrılma hâli ekiyle 'andĭn' şeklinde kullanılır.*) *An bĭlen* (= anĭn͡g bilen) "Onunla"; *An üstünde* (= anĭn͡g üstünde) "Onun üstünde"; *An kīn* (=andĭn kīn) "Ona doğru" I/225. *** (-).
ana	انا		Ana, anne I/226. *** **ana**: Vālide [anne], māder [anne] (LÇ 22).
anake	اناکه		1) Annecik, anacık 2) Sütana, sütanne (Calc. Wrtb. مادر رضاعی، شیر مادر) I/228. *** **anake- aneke**[52]: Vālide maḳāmında, ügey māder, dāye [çocuk hizmetçisi, çocuğa süt veren, dadı], ḥükümdārıñ vālidelıġı, mürebbiye, süt ana ve dāyesi, atake gibi ise de ḫatun olmaḳ şarṭdır

[51] OSTN'de Arap harfli olarak انبارلامق şeklinde yazılan kelimeyi Radloff Farsça aslını düşünerek vermiş olmalıdır.
[52] Kelimeler LÇ'de اناکه - اناکا şeklinde yazılmıştır.

			(LÇ 22).
anaḳtar	اناقتار		Anahtar I/228. *** **anaḳtar**: Anahtar DTO 38).
anaḷıḳ	اناليق	ana+ḷıḳ	Anne şefkati, anne sevgisi, anne sorumluluğu I/229. *** **enelik**[53]: Anaya mahsus; ana gibi (Vámb. 214).
anar		Far. انار	Nar I/229. *** **anar**: Yabani elma (Bdg. I: 97).
ancĭnan	انجنان		Bu suretle, böylelikle I/243. *** **arçılayın**: bk. ançĭlayĭn.
ança	انچه	an (oḷ, ol) + ça	1) O boyutta 2) O kadar, o kadar çok *Ança ança* "Şu kadar"; *Ança munça ịş ḳıldım* "O kadar da çalıştım." I/241. *** **ança- ança**: Ol ḳadar, o mertebe[54] (LÇ 22).
ançĭlayĭn	انچيلايين		Bu suretle, böylelikle, bunun gibi *Anıñ gibi* (S.S. 22) I/242. *** **ançılayın**: Anıñ gibi, ancınan (LÇ 22).
anda	انده		Orada (*'Ol (an)+ Bulunma hâli eki' ile oluşmuştur.*) I/238. *** **anda**: Orada (LÇ 22).
andaġ	انداغ	ol (an)'dan	bk. andaḳ *Oradaki, öyle, o mertebe, o derece* (S.S. 22)[55] I/239. *** **andaġ**: (LÇ 22); **andaḳ ve andaġ**: (LÇ 22).
andaġĭn	انداغين		Bu suretle, böylelikle; bunun gibi I/239. *** **andaġın**: Bunun gibi (DTO 36).
andaḳ	انداق	ol (an)'dan	Bu suretle, böylece, böylelikle; bunun gibi I/239. *** **andaḳ ve andaġ**: Öyle, o mertebe, o derece (LÇ 22).

[53] Arap harfli yazılışı اناليك olan kelimeyi Vámbéry "enelik" şeklinde okumuştur.
[54] Kelime LÇ'de اورتبه şeklinde yazılıştır.
[55] OSTN'de LÇ'den alınan örnek metin sanki LÇ'deki bir maddenin açıklaması gibi yazılmıştır. Ancak bu metin LÇ'de iki ayrı maddenin açıklamasıdır: *Andaġ*: *Oradaki* (LÇ 22); *andaḳ ve andaġ*: *Öyle, o mertebe, o derece* (LÇ 22).

Andĭcan	انديجان	Endican şehri *Ferġana ḳıṭʿasında meşhūr bir belde ismidir, nām-ı ḳadīmīsi Adaḳdır* (S.S. 22) I/240. *** **Andican**: (LÇ 22).
andĭḳ	انديق	[Kurt ve sırtlandan türeyen hayvan][56] *Ḳurd ve keftārdan ṭüreyen ḥayvān* (S.S. 22) I/240. *** **andıḳ**: (LÇ 22).
andĭna	اندينه	Oradan (?) *Oradan, o yerden* (S.S. 22) I/240. *** **andına**: (LÇ 22).
andĭp	انديب	Salaklık, aptallık *Belāhet* [ahmaklık], *belādet* [ahmaklık, budalalık], *idrāksızlıḳ* [57] (S.S. 22) I/241. *** **andıp**: Belāhet [ahmaklık], belādet [ahmaklık, budalalık], idrāksızlıḳ, fütūr-ı ʿaḳl [akıl zaafı] (LÇ 22).
anġur	انغور	(P. d. C.) Bir kuş türü I/236. *** **anḳur**: Suda yaşayan bir kuş türü (DTO 38).
anġut	انغوت	(P. d. C.) Bir kuş türü I/236. *** **anḳut**: Ḳazdan büyük bir ḳuş (LÇ 22).
anĭḳ- I	انيقماق	Büyümek, büyük olmak *Büyümek, neşv ü nemā bolmaḳ* [büyümek, gelişmek], *kesb* [kazanç], *iḳtidār* [güç], *tecessüs* [gizlice araştırma, gizlice bakma] itmek (S.S. 23); *Kiçik igeç iti nefsiñ̄ anıḳmadın öltür* *Ki öltürür sini çün kim ulalsa (ulaysa) ol bed-ḫū* "Köpeğe benzeyen nefsini büyümeden küçük iken öldür; zira o kötü huylu, büyürse seni öldürür." (L.T. 39[58]); (*ulaỹsa = ulġaỹsa*) I/233. *** **anıḳmaḳ**: (LÇ 23).
anĭḳ II	انيق	Hazır, tamam I/ 233.

---

[56] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

[57] LÇ'den alınan örnek OSTN'e yanlış olarak aktarılmıştır. Kelime LÇ'de ادراكسزلق ; OSTN'de انداكسزليق şeklinde yazılmıştır. Biz LÇ'deki yazılışı almayı uygun bulduk.

[58] OSTN'de olmayan Dictionaire Turk-Oriental'den alınan metnin sayfa numarası tarafımızdan bulunarak eklenmiştir.

			*** **anıḳ**: Muḥaḳḳaḳ, yaḳın, şübhesiz, gerçek (LÇ 23).
anĭn	**انين**		[Onun için][59] I/233. *** **anın**: Anıñ içün (LÇ 23).
ant	**اند، آنت**		Ant, yemin, kasem *Tin͡grinin͡g kelāmı bile ant içmek kirek* "Tanrı'nın kelamı ile yemin etmek gerek." (Bb. 140) I/237. *** **ant**: And, ḳasem, ʿahd, peymān [yemin, ant], sevgend [yemin] (LÇ 22).
antlaş-	**انتلاشماق**	ant+laş-	Antlaşmak, yeminle bir araya gelmek I/238. *** **antlaşmaḳ**: ʿAhdleşmek, muʿāhede itmek [karşılıklı yemin etmek] (LÇ 22).
antlĭḳ	**انتليق**	ant+lĭḳ	Yeminle verilen söz I/238. *** (-).
an͡gdĭ-	**انكدماق، انكديماق**		1) Dinlemek, kulak vermek 2) Pusu kurmak, pusuda beklemek *Kemīn müteraṣṣıd olmaḳ* [pusuda beklemek], *paylamaḳ* *Ḫalvetde an͡ga bu nevḥalar iş* *An͡gdıp anası kemīnde irmiş* "Yalnızlıkta bu çeşit ağlamalar ona iş olmuş; anası gizlnerek dinlemiş." (S.S. 22) I/196. *** **an͡gdımaḳ**: (LÇ 22); **an͡gdimaḳ**: Dinlemek, kulak vermek (Vámb. 215).
an͡gdĭn-	**انكدنماق**		bk. an͡gdĭ- I/196. *** (-).
an͡gdu-	**انكدوماق**		Dinlemek, kulak vermek I/196. *** **an͡gdumaḳ**: Dinlemek (Bdg. I: 74); bk. an͡gdĭ-.
an͡ggĭ-	**انككيماق** [60]	an͡g-'dan	Dinlemek (gizlice) I/187. *** (-).
an͡gĭ-			Dinlemek, kulak kesilmek I/185. *** **an͡gimaḳ**: Dinlemek, kulak vermek (Vámb. 215).
an͡gĭş	**انكيش**	an͡g+ş	Anlayış I/186. *** (-).
an͡gĭt I	**انكغيت**		Kırmızı beyaz renkte yapılan makyaj *Düzgün, ve ġāze, sefīde* [kadınların yüzlerine sürdükleri allık] (S.S. 22)

[59] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[60] OSTN'de kelimenin Arap harfli yazımı انكياق şeklindedir. Bu yazım kelimenin madde başındaki durumu dikkate alınarak düzeltilmesi uygun bulunmuştur.

			I/188. *** **an͡gġıt**: (LÇ 22).
an͡gĭt- II	انکیتماق	an͡g'dan	Akla getirmek, hatırlamak I/185. *** **an͡gitmaḳ**: Aklına gelmek (Vámb. 215).
an͡gĭz	انکیز		Nadasa bırakılmış toprak; uzakta olan boş arazi *Atız, ḥāṣılātı henūz biçilmemiş tarla* (S.S.) I/185. *** **an͡gız**: (LÇ 23).
an͡gḳat	انقات		Flamingo kuşu I/186. *** (-).
an͡gḳĭr	انکقیر		Bir tür ördek I/186. *** **anḳur**: bk. an͡gḳur.
an͡gḳur [61]	انقور		Bir tür ördek I/186. *** **anḳur**: Suda yaşayan bir kuş türü (DTO 38).
an͡gla-	انکلامق	an͡g+la-	1) Anlamak, kavramak, idrak etmek; akıl erdirmek *İdrāk, teferrüs* [idrak etmek, anlamak], *fehm itmek* (S.S. 23) *Tapsa her kim şūr sudın māh u sāl* *Ḳayda mümkin an͡glaġay keyfiyet āb-ı zülāl* "Eğer bir kişi, aylar ve yıllarca kendi geçimini tuzlu sudan sağlasa; tatlı suyun önemini anlaması mümkün mü?" (S.S. 23) 2) Hatırına getirmek, hatırlatmak; anmak, andırmak *Ḫāṭıra getürmek, yādlamaḳ* (S.S. 23) I/190. *** **an͡glamaḳ**: (LÇ 23); **an͡glamaḳ**: Anlamak, kavramak (Vámb. 215).
an͡glaġuçĭ	انکلاغوچی	an͡gla+ġuçĭ	Akıllı, zeki; aklı başında *Bir işitip an͡glaġuçĭnın͡g arzūsıda* "Bir işitip anlayanın isteğinde" I/190. *** **an͡glaġuçı**: Anlayışlı, anlayışı yüksek (Bdg. I: 75).
an͡glaḳ	انکلاق		Anlayış, kavrayış; akıl, idrak I/190. *** **an͡glak**: Zekāvet [zeki oluş, çabuk

[61] OSTN'de kelimenin Arap harfli yazımı ile madde başında yer alan yazımı arasında fark vardır.

			anlama ve kavrama], idrāk, tefhīm [anlatma, bildirme], ferāset [anlayışlılık, çabuk seziş] (LÇ 23); **an͡glaḳ**: Zeki oluş (Bdg. I: 75).
an͡glaḳlĭḳ	انكلاقليق		Akıllı, anlayışlı, zeki I/190. *** **an͡glaḳlıḳ**: Zeki, akıllı (Bdg. I: 75).
an͡glal-	انكلالماق	an͡gla+l-	Anlaşılır olmak, açık olmak, net olmak I/191. *** (-).
an͡glan-	انكلانماق	an͡gla+n-	Başkaları tarafından anlaşılmış olmak I/191. *** **an͡glanmaḳ**: Anlaşılmak (Bdg. I: 75).
an͡glaş- [62]	انكلاشماق		Karşılıklı anlamak, karşılıklı kavramak; tanımış olmak, tanışmak I/192. *** **an͡glaşmaḳ**: Karşılıklı anlamak (Bdg. I: 75).
an͡glaştur-	انكلاشدورماق		Anlaştırmak; anlaşmalarını sağlamak I/193. *** **an͡glaşdurmaḳ**: Anlaştırmak (Bdg. I: 75).
an͡glat-	انكلاتماق	an͡gla+t-	Bildirmek, haber vermek; anlatmak *Tefhīm* [anlatmak], *ta'līm* [öğretmek] *şerḥ ve beyān itmek* [açıklamak, anlatmak] (S.S. 23); (Calc. Wrtb. فهمانيده شدن = آنكلاتپتورماق) I/192. *** **an͡glatmaḳ**: (LÇ 23).
an͡glĭġ	انكليغ		Anlayışlı; zeki, akıllı; makul, aklı başında I/193. *** (-).
an͡glĭġlĭḳ	انكليغليق		bk. an͡glĭḳlĭḳ I/193. *** (-).
an͡glĭḳ	انكليق		Anlayışlı; zeki, akıllı; makul, aklı başında I/193. *** bk. an͡glĭġ.
an͡glĭḳlĭḳ	انكليقليق	an͡glĭḳ'tan	Akıllılık, anlayışlılık I/193. *** bk. an͡glĭġlĭḳ.
an͡graḳĭ	انكراقى	anĭn͡g+arĭ+kĭ	Diğer tarafta olan, diğer taraftaki I/188. *** **an͡graki**: Karşı (diğer, öbür) tarafta olan (Vámb. 215).
an͡graş-			Kıvırtmak, renkten renge girmek I/189. *** (-).

[62] OSTN'de kelimenin fiil olduğunu belirten işaret konulmamıştır. Bu işaret, kelimenin Arap harfli yazımı dikkate alınarak tarafımızdan konulmuştur.

an͡grĭ	انكرى	anĭn͡g+arĭ	(V.) Daha uzak; öbür tarafa, öteye; karşı tarafa *An͡ggrĭraḳ bar* “Daha uzağa git.”; *An͡ggrĭ tarapĭğa ḳara* “Başka bir tarafa bak.” (V.) I/188. *** **an͡gri**: Daha uzak; diğer, öteki, başka (Vámb. 215).
an͡gru	انكرو		bk. an͡grĭ I/188. *** **an͡gru**: Daha uzak; diğer, öteki, başka; öte yana, öteye (Vámb. 215).
an͡gsĭz			Akılsız, söz dinlemez; aptal, cahil *‘Aḳılsız, müdrikesiz, baġteten* [ansızın] (S.S.) I/198. *** **an͡gsız**: (LÇ 23).
an͡gsĭzĭn	انكسيزين		Ansızın, birden bire, beklenmedik, umulmadık I/198. *** **an͡gsızın**: Taṣavvurda yoġ-i-ken, baġteten [ansızın] ẓuhūr itmek (LÇ 23).
an͡gsĭzlĭḳ	انكسيزليق		Ahmaklık, budalalık; cehalet, bilgisizlik I/198. *** **an͡gsızlıḳ**: Akılsızlık, aptallık (Bdg. I: 74)
an͡gĭr	انكير		1) Aptal, şapşal 2) Ani, aniden, beklenilmeyen durum I/185. *** (-).
apa	آپا، اپه		Abla; hala *Büyük hemşīre, abla* (S.S.) I/612. *** **apa**: (LÇ 3).
ap-aġ	اپ اغ		Bembeyaz *Büsbütün beyāż, parlaḳ* (S.S.) I/611. *** **ap aġ**: (LÇ 3).
apaḳ-çapaḳ	اپاق چپاق		Barış, uzlaşma, uyuşma; yenileme *Ṣulḥ* [barış, uyuşma] *ve ıṣlāḥ* [iyileştirme], *tecdīd* [yenileme], *münāsebet*, *ke’l-evvel* [eskiden olduğu gibi], *barışıḳ* (S.S.) I/612. *** **apaḳ çapaḳ**: (LÇ 3).
apar-	اپارماق	alıp+bar-	1) Götürmek *Götüri virmek, aşırmaḳ, alup varmaḳ* (S.S.); *Yürüş aparmaḳ* “Saldırmak, hücum etmek”

2) Kazanmak (oyunda) I/613.
*** **aparmaḳ**: Götüri virmek, aşırmaḳ, alup varmaḳ, gürīzān itdirmek [kaçırtmak] (LÇ 3); **aparmaḳ**: Götürmek (Vámb. 201).

apart- اپارتماق Götürtmek I/613. *** (-).

aptap F. آفتاب 1) Güneş ışığı
2) Güneş I/616.
*** **aptab** (آفتاب): Güneş, güneş ışığı (Vámb. 201).

ar- ارماق Yorgun ve bitkin olmak
Arġan ve ḳalġanıġa baḳmadı "Yorgun olanlara ve geride kalanlara bakmadı." (Abg.) I/244.
*** **armaḳ**: Ża'īf, nātüvān, ḫaste olmaḳ (LÇ 10).

ara I آرا 1) Ara, açıklık
2) İki kişinin arasını bulan, arabulucu
3) Aradaki, arada olan; destek, yardım
Ara mın "Aradayım."
4) Sadık, kul, bağlı
Ara aġa, ara aça "Kul, sadık kişi" I/245.
*** **ara- ara**[63]: Orta, miyān [orta, ara], hengām [çağ, vakit], eṡnā [ara], mābeyn [ara] (LÇ 7).

ara II آرا F. آراستن (V.) Süs, ziynet
Ara birmek "Süslemek"[64] I/248.
*** **ara**: Süs, ziynet (Vámb. 205).

ara- III اراماق Aramak; incelemek; kontrol etmek, seçmek, çıkartmak; gözlemlemek; gayret göstermek I/248.
*** **aramaḳ**: Aramak, araştırmak (DTO 10).

araba آرابه، عربه Araba
Żarbuzan[65] *arabası* "Top kundağı, top

---

[63] Kelimeler LÇ'de ارا- اره şeklinde yazılmıştır.
[64] Vámbéry'den alındığı belirtilen metin, oradan farklı bir şekilde alınmıştır. OSTN'de *Ara berdi* şeklinde verilen ve "Süs verdi" şeklinde anlamlandırılan metin Vámbéry'de *Ara birmek* "Süslemek" biçimindedir (Vámb. 205).
[65] Kelime OSTN'de ضريزن şeklinde yazılmıştır. Kelimeye verilen anlam dikkate alınarak düzeltilmesi uygun bulunmuştur.

			arabası”; *Bu iş arabanı͡ng uluġ yolında körünedür* “Bu iş arabanın yolunda görünüyor.” (Abg. 154) I/261. *** **araba**: Araba, yük aracı (BL. 66).
araça	اراچه		Alçak gönüllü, mütevazi I/258. *** **ara açа**: Alçak gönüllü, mütevazi; gösterişsiz (DTO 10).
araçĭḳ	اراچيق	ara+çĭḳ	1) Orta 2) Bu esnada, bu sırada I/258. *** **araçıḳ**: Orta, ara, ikisinin ortası (DTO 10).
Aral			1) Ada *Araları yaḳın aṭalar, aṭa* (S.S.) *Żarbuzan arabalarını bir aralıġa kiçürüp araldın żarbuzan ata kirişti* “Adalaradan birine top arabalarını geçirdikten sonra adadan ateş etmeye başladı.” (Bb. 435) 2) Bir kabile ismi *Bir kabīle ismidir* (S.S.) 3) *Aral de͡ngizi* “Aral denizi” I/252. *** **Aral**: (LÇ 7).
arala-	ارالاماق		[Aralamak, ayırmak][66] *Ara idüp ayırmaḳ, aralıḳ itmek, tefrīḳ ve cüdā itmek* (S.S. 7) *Tenbilġa ḳoşulmaḳdın burun aralay atlanduḳ* “Tenbil’de buluşmalarını önlemek için atlara bindik.” (Bb. 90) I/254. *** **aralamaḳ**: (LÇ 7).
aralaş I	ارالاش	ara+ḷaş	Karışım, bileşim; karışıklık *Ḳarma ḳarışıḳ, pīç-der-pīç* [karma karışık], *maḫlūṭ* [karışık] (S.S. 7) *Aralaş boldĭ* “Karma karışık oldu.” I/256. *** **aralaş**: (LÇ 7).
aralaş- II	ارالاشماق		Karıştırmak *Ḳarışmaḳ, girişmek, kendisini ortaya*[67] *atmaḳ, seyrekleşmek*[68] (S.S. 7); *Bizge çapḳan yavuġa aralaşa bilmedi* “Bize kılıç sallayan düşmanın arasına

[66] Anlam LÇ’den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			giremedi." (Abg. 174) I/256. *** **aralaşmaḳ**: (LÇ 7).
aralaştur-	**ارالاشتورماق**	araḷaş+tur-	Karıştırmak, bir araya getirmek, birleştirmek; bağlamak I/256. *** **aralaşturmaḳ**: Karıştırmak (Vámb. 206).
aralĭġ			1) Aralı, arası çok olan *Aralu* (S.S. 7) 2) Aralık, ara *Aralanmış, vāsıṭa, fāṣıla* (S.S.) 3) Patika *Ṭar yol* (S.S. 7) I/257. *** **aralıġ**: (LÇ 7).
aralĭḳ	**ارليق**	ara+lĭḳ	1) Ortak mal, birçok şeye ait olan 2) Arabuluculuk için verilen ödül I/257. *** (-).
aran I	**اران**	ara'dan (?)	1) Çiftlik evinin önündeki sundurma 2) Hayvan ahırı *Aġıl* (S.S. 7) 3) Ambar 4) Kuşların geçiş yollarına yerleştirilen tahta, ağaç *Ḳuş ve şikār ḥayvānlarınıñ reh-güẕārlarında ḳonılan ve çaḳılan sīḫ* [demir çubuk] *ve ḳazıḳlar* (S.S. 7) I/251. *** **aran**: (LÇ 7).
aran II			1) Otlak, ova 2) Havası ılımlı bölge *Havāsı mu'tedil yer* (S.S. 7) I/251. *** **aran**: (LÇ 7).
arandaḳ			Melodi I/252. *** (-).
Arap	**عرب**		1) Arapça 2) Arap I/261. *** '**Arap**: Arap, Arap ırkından olan (Bdg. I: 760).
arawul			Öncü, ileri kuvvet, öncü süvari birliği *Hengām-ı seferde ordu pīşdārı* [sefer zamanı ordunun öncü birliği], *ṭali'a*

[67] Kelime OSTN'de اوته يه şeklinde yazılmıştır. Kelimenin LÇ'deki şekli esas alınmıştır.
[68] Kelime OSTN'de سيركليشمك şeklinde yazılmıştır. Kelimenin LÇ'deki şekli esas alınmıştır.

			[kılavuz, rehber], *ḳılaġuz, sipāh* [asker] (S.S. 7) I/249. *** **aravul**: (LÇ 7).
araÿçï	ارایچی		(P. d. C.) İki kardeş isimli küçük yıldızlar *Ferḳadān yıldızları* [parlak ve küçük ayı kümesine tâbi ve gece yön bulmaya yarayan iki yıldız], *Dübb-i Aṣġarıñ iki parlaḳ yıldızlarıdır ki bunlara ba'żen 'Aḳ at' ve 'Boz at' daḫı dinilür* (S.S.)[69] I/249. *** **arayçı**: Cūyende [arayıcı], mütelāşī [acele eden, telaşlı] (LÇ 7); **arayçı yılduz**: (LÇ 7).
arba-	ارباماق		1) Büyü yapmak, büyülemek *Efsūn oḳumaḳ, ḥizbe itmek* (S.S.) 2) Öğüt vermek *Naṣīḥat ve pend* [nasihat, öğüt] *virmek* (S.S.) 3) Hikaye anlatmak I/335. *** **arbamaḳ**: (LÇ 8).
arbab	ارباب	Ar. رَبّ	Resmî amir, devlet görevlisi; muhterem, saygı değer *Maḥalle ve ḳarye iḫtiyārlarınıñ başı, muḫtār, ketḫüda, ba'żen[70] rü'esā ve ricāl-i devlete daḫı iṭlaḳ olunur* (S.S.) I/338. *** **arbab**: (LÇ 8).
arbaġ	ارباغ	arba+ġ	1) Yalan, sinsilik; sihir *Yılanı ḳoġuġından çıḳarmaḳ içün ve yāḫūd ışırdıġı yere zehriñ sirāyetini men' itmek üzre oḳuduḳları efsūna dinilür, nīreng [büyü, efsun], efsūn, ḥizbe, efsāne* (S.S.); *Zülfi sevdāsıda bilmesler Nevāyī nüktesin* *Kim cünūn güftārıdur yāḫūd yılannıñg arbaġı* "Yarin zülfünün sevdasında koşanlar Nevâyî'nin nüktelerini anlamazlar; ki onun nükteleri onlar için deli bir kişinin sözleri veya yılanın sihri gibi görünür."

[69] OSTN'de *araÿçï* kelimesinin açıklamasında LÇ'den alınan örnek, LÇ'deki *arayçı* kelimesinin değil; *arayçı yılduz* kelimesinin açıklamasıdır.

[70] OSTN'de, LÇ'den alınan örnekteki kelime بعصا şeklinde yazılmıştır. Biz LÇ'yi dikkate alarak 'ba'żen' şeklinde okunmasını doğru bulduk.

			(Nev.) 2) Efsane, masal I/336. *** **arbaġ**: (LÇ 8); **arbaġ**: Efsane, masal (Vámb. 206).
arbaġçï	ارباغجى		Büyücü, sihirbaz *Efsūn-ger* [büyücü], *sāḥir* [büyücü, büyü yapan] (S.S.) I/336. *** **arbaġçı**: (LÇ 8).
arbaḳ	ارباق		Efsane, masal I/336. *** **arbaḳ**: Yalan, dolan, aldatma (Bdg. I: 24); **arbaġ**: bk. arbaġ .
arbat-		arba (v)+t-	1) Görüşmek, tartışmak, bahsetmek 2) İkna etmeye çalışmak I/337. *** **arbatmaḳ**: Kandırmaya çalışmak, ikna etmeye çalışmak (Vámb. 206).
arca	ارجه		Kutu, sandık I/325. *** **arca**: Kutu, sandık (Vámb. 206).
arça	ارجه [71]		1) Meşe ağacı 2) [Çam ağacına benzeyen bir çeşit kokulu ağaç][72] *Çam aġacı gibi bir nev‘ ḳoḳulu aġaç* (S.S. 8) I/323. *** **arça**: (LÇ 8).
arçï-	ارچيماق		Soymak, yüzmek, çıkarmak; kabuk veya derisini soymak I/325. *** **arçimaḳ**: Soymak, yüzmek, çıkarmak; kabuk veya derisini soymak (Vámb. 206).
arçïn	ارچين		İlçe, kaza *İnḳisām-ı mülk ve vilāyet* [illerin bölümleri], *ba‘żı yerlerde tümen daḫı dinilür, ḳażā ve livā* [sancak] *ma‘nāsınadur* (S.S. 8) I/325. *** **arçın**: (LÇ 8).
arduç	اردوچ		Ardıç ağacı *Arz*[73] [ardıç, çam], *‘ar‘ar* [dağ servisi, dikenli ardıç ağacı], *ardıç* (S.S. 8) I/323. *** **arduç**: (LÇ 8).

---

[71] OSTN'de kelimenin Arap harfli yazılışı ارزجه şeklindedir. Bu yazılış kelimenin madde başındaki yazımı dikkate alınarak ارجه şeklinde düzeltilmiştir.

[72] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

arġa I			1) Anlayış, kavrayış 2) İhtiyaç maddeleri, zaruri ihtiyaçlar, yaşam için gerekli maddeler 3) Kurtarma, yardım I/295. *** **arġa**: Techizat, donanım, ihtiyaç maddeleri; dayanak, yardım; kayırma; koruyucu (Bdg. I:29).
arġa- II	ارغاماق		1) Büyülemek, göz kamaştırmak 2) Sarmak *Ṣarmaḳ* (S.S. 9) 3) İplik eğirmek *Arġaçlamaḳ* (S.S. 9) I/295. *** **arġamaḳ**: (LÇ 9); **arġamaḳ**: Aldatmak (Bdg. I: 29).
arġa III	ارغه		(P. d. C.) Zayıf akıntı *Aḳar ṣu, dere, çay* (S.S. 9) I/296. *** **arġa ve arġav**: (LÇ 9); **arġav** - **arġa**: Yağmurla oluşan zayıf su akıntısı (DTO 13).
arġaç	آرغاچ		1) Dokuma tezgâhlarında enine atılan iplik, atkı, argaç 2) Yamaç I/298. *** **arġaç**: Dokuma tezgâhlarında enine atılan iplik, atkı, argaç (DTO 13).
arġadal	ارغادال		1) Dağın yamacındaki alçak tepeler *Ṭaġ beli, geçidi* (S.S. 9) 2) Tuzak, kapan *Dām* [tuzak], *duzaḳ* (S.S.) 3) Kötü, çirkin; şerefsiz *Bed-ḫaṣlet, zişt* [kötü], *ḫūysız adam* (S.S. 9) I/298. *** **arġadal**: (LÇ 9).
arġadallı̆ḳ	ارغادالليق	arġadan+lıḳ	1) Alçak tepeli olan *Bir arġadallı̆ḳ aḳ taġlardın aşıp* "Yamaçların tepeler olan beyaz dağları geçip" (Bb. 316-16) 2) Kötülük, fenalık, alçaklık *Ḫūysızlıḳ* (S.S. 9) I/298.

[73] Kelime OSTN ve LÇ'de ارس şeklinde yazılmıştır. Ancak 'Ardıç, çam ağacı' anlamlarına gelen kelime 'arz (ارز)' olmalıdır.

		*** **arġadallıḳ**: (LÇ 9).
arġalïḳ	ارغالیق	bk. arḳaļïḳ [74] I/297. *** **arġalıḳ**: Enine veya çapraz; paralel olmayan (Bdg. I: 30).
arġamaḳ	ارغاماق	Türkmenistan'da yetiştirilen safkan Arap atı *Muynı uzun arġamaḳ* "Boynu uzun at" (Abg.) I/299. *** **arġamaḳ**: Koşu atı, yarış atı (Vámb. 206).
arġamcï	ارغامجی	At kılından yapılmış urgan I/299. *** **arġamçı**: bk. arġamçï.
arġamçï	ارغمچی	1) At kılından yapılmış urgan 2) Kapan, tuzak I/299. *** **arġamçı**: Yüki deveye taḥmīl ider iken ḳullanılan ḫalaṭ (LÇ 9).
arġan	ارغان	Urgan, ip I/296. *** **arġan**: Urgan, ip, halat (Bdg. I: 30).
arġançï	ارغانچی	İpçi, urgancı, urgan yapan kişi I/296. *** **arġançı**: Urgancı, halat yapan kişi (Bdg. I: 30).
arġāsun	ارغاسون	Yakacak olarak kullanılan hayvan gübresi I/298. *** **arġasun**: Yakacak olarak kullanılan hayvan gübresi (Bdg. I: 29).
arġat-	ارغاتماق	Aldatmak, dolandırmak *Mekir ve firīb itmek* [hile yapmak ve aldatmak], *aldatmaḳ* (S.S.) *Mini bī-dil saŋ͡ga cān oynamaḳ birle yaray dir-min* *Belīsin ṭıflnı bu tuḥfe birle arġaday dir-min* "Senin gibi gönülsüze, canımla oynayarak kendimi sevdireyim diyorum; evet, çocuk olan seni bu hediye ile aldatayım diyorum." (Nev.) I/297. *** **arġatmaḳ**: (LÇ 9).

[74] Radloff'un 'arġalïḳ' kelimesinin anlamı için gönderme yaptığı 'arḳaļïḳ' kelimesi OSTN'de bulunamamıştır. Gönderme yapılan kelimenin hatalı olarak yazıldığı düşünülerek bu kelimeye yakın olan 'arḳaļıḳ" kelimesinin anlamını vermeyi uygun bulduk.
Arḳaļıḳ: *"Binaların dam ve çatı kısmında bulunan çapraz kiriş veya kalas"* (OSTN, I: 290).

arġav	ارغاو	(P. d. C.) Arka, sırt I/296.[75] *** (-).
arġış	آرغيش	Kervan I/301. *** **arġış**: bk. arġĭş; **arḳış**: bk. arḳĭş II.
arġĭçaḳ	ارغيچاق	Değirmen taşı I/301. *** **arġuçaḳ**: bk. arġuçaḳ.
arġĭmaḳ	ارغيماق	Orta Asya'da bulunan safkan bir at türü I/302. *** **arġamaḳ**: bk. arġamaḳ.
arġĭş	ارغيش	(P. d. C.) 1) Kervan 2) Toprakta yetişen ürünün ticareti (hububat, tahıl ticareti) *Ġalle* [ekin, mahsül] *mu'āmelesi, ticāreti* (S.S.) I/302. *** **arġış**: (LÇ 9).
arġuçaḳ	ارغوچاق	Değirmen taşı I/302. *** **arġuçaḳ**: Değirmen (DTO 14).
arġuçĭ	ارغوچى	Suçlu, kanuna karşı gelen I/302. *** (-).
Arġun	ارغن، آرغون	Bir Moğol boyu I/302. *** (-).
arġuştek	ارغوشتك	1) (V.) Nazardan koruduğuna inanılan güzel kesilip süslenmiş ağaç parçası 2) Müzik tonu, müzik enstrümanı *Mūsīḳī fenninde bir uṣūldür, bir nev' oyun ve sāz* (S.S. 9) I/302. *** **arġuştek**: (LÇ 9); **arġuştek**: Nazardan koruduğuna inanılan güzel kesilip süslenmiş kütük (Vámb. 206).
arḫar	ارخار	Bir tür yabani erkek geyik I/294. *** **arḫar**- **arḳar**: Yabani eyik (Bdg. I: 30).
arı I		Diğer taraf, diğer yön; karşı tarafta olan I/264. *** **arı**: Temeyyüz [benzerlerinden farklı ve üstün olma, diğerleri arasından kendini gösterme] (LÇ 10).
arı II	آرى، آرو	Arı I/265. *** **arı**: Zünbūr [eşek arısı] (LÇ 10).
arı- III	اريماق	Saf olmak, katıksız olmak, temiz olmak, duru olmak I/267.

[75] Radloff'un P. d. Courteille'den aldığını belirttiği kelime burada "Arka, sırt" anlamları ile bulunamamıştır. P. d. Courteille 'arġav' kelimesine "Zayıf yağmur suyu akıntısı" anlamını verir (Courteille, 1870: 13). Yine Budagov 'arġav' kelimesine 'Dere, akıntı, sel' alnamlarını verir (Budagov, 1869: 29).

			*** **arımaḳ**: bk. arï- II
arıġ I	**اريغ**		Zayıf, çelimsiz, zayıflamış I/280. *** **arıġ ve arıḳ**: Żaʿīf, zebūn [zayıf, güçsüz], düşkün (LÇ 10).
arıġ- II	**اريغماق**		Zayıflamak; bozulmak; erimek *Zebūn* [zayıf, güçsüz], *arġın olmaḳ* (S.S. 11) I/280. *** **arıġmaḳ**: (LÇ 11).
arın-	**آرينماق**		Arınmak, temizlenmek I/273. *** **arınmaḳ**: Yıḳanmaḳ, temizlenmek, tebriye itmek [temizliğini ve suçsuzluğunu meydana çıkarmak] (LÇ 11).
arï I	**ارى**		Diğer taraf, diğer yön; karşı tarafta olan I/279. *** **arı**: Diğer taraf, öteki, öbür taraf (Bdg. I: 34).
arï- II	**اريماق**		1) Temiz olmak, arınmış olmak *Temizlenmek, pākize olmaḳ* (S.S. 11) 2) İyileşmek, sıhhatli olmak *Ḫastelikden şifāyāb olmaḳ* (S.S. 11) I/279. *** **arımaḳ**: (LÇ 11).
ārï- III	**اريماق**		Ayırmak, yarmak, parçalara ayırmak *İti teri zaḫmıdın ārïp* *Aʿżası ḫırāşdın ḳızarıp* “Eti derisindeki yaradan ayrılmış; vücudu kaşınmaktan kızarmış.” I/279. *** **arımaḳ**: Ayırmak, ayırt etmek, bölmek (DTO 17).
arïġïz	**اريغيز**	arïġsïz yerine (?)	Pis, kirli *Pis, murdār, pelīd* [pis, murdar] (S.S.) I/281. *** **arıġız**: (LÇ 11).
arïġlïġ	**اريغليغ** [76]	arïġ+lïḳ	Zayıflık, çelimsizlik, zayıflamışlık I/281. *** **arıġlıġ**: Żaʿfiyyet [zayıflık] (LÇ 11).
arïġlïḳ	**اريغليق**	arïġ+lïḳ	Kanal sistemi *Arïġlïḳ sū* “Kanal suyu” I/281. *** **arıġlıġ ṣu**: Bir cedvellıḳ ṣu [kanal

[76] Kelimenin OSTN’deki Arap harfli yazımı اريغليف şeklindedir. Bu yazımın, madde başı esas alınarak düzeltilmesi uygun bulunmuştur.

			suyu] (LÇ 11)
arĭḳ I	**اريق**		Hendek, kanal, su yolu, tarlaya su getirmek için açılan kanal I/279. *** **arıġ ve arıḳ**: Cedvel [su yolu], ḫarḳ [suyun akacağı yarık yer] (LÇ 10).
arĭḳ II	**اريق**		Zayıf, güçsüz, sağlıksız I/280. *** **arıġ ve arıḳ**: Żaʻīf, zebūn [zayıf, güçsüz], düşkün (LÇ 10).
arĭḳ III	**اريق**		Temiz, arı, pak I/280. *** **arıġ ve arıḳ**: Ṣāf, pākize, müberrā [temiz], ṭāhir [temiz, saf] (LÇ 10).
arĭḳçĭ	**اريقچى**		Kanal inşa eden kimse I/280. *** (-).
arĭḳla-	**اريقلاماق**	arĭḳ+ḷa-	Temizlemek, aklamak; iyileştirmek I/280. *** **arıġlamaḳ**: Temizlemek (Bdg. I: 33).
arĭḳlal-	**اريقلالماق**	arĭḳla+ḷ-	Temizlenmek; aklanmak, temize çıkmak I/280. *** (-).
arĭḳlan-	**اريقلانماق** [77]	arĭḳ II'tan	Zayıf olmak I/280. *** **arıḳlanmaḳ**: Bitkinleşmek (Bdg. I: 34); **ariḳlamaḳ**: Zayıflamak, zayıf olmak (Vámb. 207).
arĭḳlat-	**اريقلاتماق**	arĭḳla+t-	Temizlettirmek I/280. *** **arulatmaḳ**: Temizlettirmek (Bdg. I: 33).
arĭḳlĭḳ I	**اريقليق**	arĭḳ II+ḷıḳ	Zayıflık, cılızlık (Hastalık anlamında) I/280. *** **arıḳlıḳ**: Bitkinlik, zayıflık (Bdg. I: 34).
arĭḳlĭḳ II	**اريقليق**	arĭḳ III'tan	Temizlik I/280. *** **arıġlıġ**: Ṭahāret, neẓāfet [temizlik], nüzhet [temizlik, paklık] (LÇ 11).
arĭḳsĭz	**اريقسيز**	arĭḳ III+sız	Pis, temiz olmayan I/280. *** **arıġsız – arusız**: Pis, kirli (Bdg. I: 33).
arĭn	**ارين**		Yeterince iyi I/281. *** **arin**: İnce, zarif; iyi, güzel (Vámb. 208); bk. arun.
arĭş I	**اريش**		Araba oku I/281. *** **ariş**: Orta Asya'da arabalarda bulunan çift taraflı araba oku (Vámb.

[77] OSTN'de kelimenin Arap harfli yazımı اريقلان şeklindedir. Kelimenin madde başındaki yazılışı ve anlamı dikkate alınarak düzeltilmesi uygun bulunmuştur.

			207).
arĭş II	**آريش**		(P. d. C.) Terzilik I/281. *** **arış**: Neccār [marangoz] ve maranġoz dükkānı, nessācıñ [dokumacı] dest-gāhı [tezgah] üstine atılan arġaçlar (LÇ 10); **arış**: Terzilik (DTO 16).
arĭt-	**اريتماق**		Arıtmak, temizlemek I/281. *** **arıtmaḳ**: Temizletmek, taṭhīr tanẓīf itmek [temizletmek] (LÇ 11).
arḳ I	**ارق**	F. ارك	Kale, hisar I/284. *** **erk**[78]: Sarāy, ḥākim-nişīn [hükümdarın oturduğu yer], ḳal'a, bālā-ḥiṣār, iç kal'a, ḳaṣr (LÇ 9); **erk- ark**: Kale, hisar (Vámb. 207).
arḳa	**ارقا**		1) Arka, sırt *Arḳasın deryāġa birdi* "Sırtını denize verdi" (Abg.) 2) Destek, yardım, himaye; yücelik, yükseklik 3) Nesil, aile, soy *Yeti arḳadĭn beri temirçi mĭn* "Yedi nesilden beri demirciyim."; *Bizniñ uluġ aba Hülāgü ḫan Moġulistāndın kilgendin beri ikki üç arḳa ötti* "Bizim ulu Hülagü han Moğolistan'dan geldiğinden beri iki üç nesil geçti." (Abg. 22) I/285. *** **arḳa ve arḳa** [79]: Ṣırt, püşt [arka, sırt], 'aḳab [bir şeyin gerisinde olan], ard (LÇ 9).
arḳaḳ	**ارقاق**		Dokuma tezgâhlarında enine atılan iplik, atkı, argaç *Arḳaḳ yip* "Dokumada kullanılan ip" I/287. *** **arḳaḳ**: Dokuma tezgâhlarında enine atılan iplik, atkı, argaç (Vámb. 207).
arḳalan-	**ارقالانماق**	arḳa+lan-	1) Birisine sırt çevirmek, arkasını dönmek

[78] Kelime LÇ'de ارك şeklinde yazılmıştır. Radloff, kelimenin 'erk' şeklinin de olduğunu belirtmemiştir. Ancak Vambéry kelimenin her iki şeklini de göstermiştir (Vambéry, 1867: 207).
[79] Kelimeler LÇ'de ارقا و ارقه şeklinde yazılmıştır.

			2) Yardım edilmek; bir yeri savunmaya inanmak *Ẓahīr* [yardım etmek, arka çıkmak], *ḥamī bolmaḳ, tekye itmek* [dayanmak, yaslanmak] (S.S. 9) I/289. *** **arḳalanmaḳ**: (LÇ 9).
arḳaḷuç	ارقالوچ		Hamal semeri *Ḥammāl semeri* (S.S. 9) I/290. *** **arḳaluç**: (LÇ 9).
arḳan	ارقان		Halat, urgan *Urġan, ḫalāṭ, rīsmān* [halat, ip], *büzürg* [büyük, ulu] (S.S. 9) I/288. *** **arḳan**: (LÇ 9).
arḳar	ارقار		Bir tür yabani erkek geyik, argali (*Kelimenin S.S.'de geçen* ارقاغلجه *şekli hatalıdır.*) *Ḳızıl kiyik kim arḳarġaça bolġay* "Kızıl geyik arkar kadar olacak." (Bb. 157) I/289. *** **arḳaġlaça**: Bir nev' ḳızıl giyik (LÇ 9).
arḳayĭn	ارقايين	arḳa+yın	(V.) Bırakılmış, emanet edilmiş I/287. *** **arḳayin**: Bırakılmış, terkedilmiş, feragat edilmiş; emanet edilmiş (Vámb. 207).
arḳĭdaḳ	ارقيداق		İkiz; ikizler burcu I/293. *** **arḳudaḳ**: bk. arḳudaḳ.
arḳĭn			Geriye, geri tarafa; gerisin geriye I/293. *** **arḳun**: Geri, geri tarafa (Bdg. I: 30).
arḳĭş I			Yoldaş, arkakaş I/293. *** **arḳış**: Arkadaş (Bdg. I: 30).
arḳĭş II	ارقش		Kervan, kafile *Kārbān* [kervan], *ḳāfile* (S.S. 9) I/293. *** **arḳış**: (LÇ 9).
arḳuda	ارقوده [80]		İstavroz, haç I/293. *** (-).
arḳudaḳ	ارقودق		İkiz, ikizler burcu *İkiz, tev'em* [ikiz, çift], *tev'emān* [ikiz, çift], *çift* (S.S. 9) I/293. *** **arḳudaḳ**: (LÇ 9).

[80] OSTN'de kelimenin Arap harfli yazılışı اوقوده şeklindedir. Kelimenin madde başındaki yazılışı esas alınarak düzeltilmesi uygun görülmüştür.

arḳun	ارقون		Geriye, geri tarafa; gerisin geriye *Arḳun arḳun keçmek* "Geri geri gitmek; dönmek" I/293. *** **arḳun**: Geriye, geri tarafa; gerisin geriye (Bdg. I: 30).
Arlat	ارلات		Bir Çağatay boyu I/305. *** **Arlat**: Özbek boylarından birinin adı (Vámb. 207); **Arlat**: Bir Çağatay boyu (DTO 15).
armaġan		F. ارماغان	Armağan, hediye I/339. *** **armaġan**: Hediye, pīşkeş [hediye, armağan], tuḥfe [hediye, armağan], yādigār, ber-güzār [hediye, armağan] (LÇ 10).
armaḳ	ارماق		Altın; para (Calc. Wrtb. زر) I/339. *** **armaḳ**: Altın, sırma (Bdg. I: 32).
arman		F. آرمان	Arzu, istek, dilek *Turdı Big didi kim Hülhül-Enikeniñ armanı bar kim siziñ bile çaġır içkey* "Turdı Bey dedi ki 'Hülhül Enike sizinle şarap içmek istiyor'." (Bb. 319-5); *Armanïñ ḳalmaġay* "İsteğin kalmayacak." I/340. *** **arman ve armana**: Ḥasret, maḳṣad, ārzū, çāre (LÇ 10).
armanlïġ	ارمانليغ		bk. armanlïḳ [81] I/340. *** **armanlıġ**: Ārzū-mendlik [isteklilik], ṭaleb, iştiyāḳ [istek], ḫwāhiş [fazla istek], temennā [istek] (LÇ 10); **armanlıġ**: İstek, arzu (DTO 15).
armanlïḳ	ارمانليق	arman+lïḳ	Hasret, özlem; arzu, istek I/340. *** **armanlıġ**: bk. armanlïġ.
arna	ارنه		Kanal; kendi hâlinde akan ırmak I/303. *** **arna**: Cedvel [kanal, su kanalı], deryā nehirden ayrılan bir ḳol ṣu (LÇ 10); **arna**: Kanal (Vámb. 207).
arpa	آرپه		Arpa I/333.

[81] OSTN'de *armanlïġ* kelimesinin anlamı için *armanḥḳ* kelimesine gönderme yapılmış; gönderme yapılan *armanḥḳ* kelimesi sözlükte bulunamamıştır. Bu bakımdan *armanlïḳ* yazılması gereken kelimenin sehven *armanḥḳ* şeklinde yazıldığı düşünülerek kelime düzeltilmiştir.

		*** **arpa**: Arpa (Vámb. 206).
arparġan	ارپارغان	1) Yulaf 2) Bir yulaf türü *Arpaya şebīh* [benzer] *bir nebāt ismidir* (S.S.) I/334. *** **arparġan**: (LÇ 8).
Arsarĭ	ارسارى	Bir Türkmen boyunun ismi *Ṭā'ife-i Türkmeniyye içinde bir ḳabīle ismidir, Merv Şāh-cihānda eks̱erī Āmū-deryā ve Ceyḥūn kenārlarında meskūndurlar* (S.S. 8) I/326. *** **Arsarı**: (LÇ 8).
arslan	ارسلان	Arslan I/328. *** **arslan**: Arslan (LD 353); **arslan**: Arslan (Bdg. I: 27).
arsun I	ارسون	(P. d. C.) Hamuru kazımak için kullanılan eşya *Ḳazġanıñ dibini ḳazacaḳ ālet, ḳırġıç daḫı dirler* (S.S. 8) I/327. *** **arsun**: (LÇ 8).
arsun II	ارسون	Sömürge; kamp, ordugah, karargah I/327. *** **arsun**: Sömürge; kamp, ordugah, karargah (Vámb. 206).
arsun͡g	ارسونك	(V.) Sömürge; kamp, ordugah, karargah I/327. *** **arsun͡g**: Sömürge; kamp, ordugah, karargah (Vámb. 206).
arş	ارش	Dirsekten parmakların ucuna kadar olan bölge; arşın, ölçü birimi I/331. *** **arş**: Ḳol, bir ḳarış (LÇ 9).
arşa		Meşe ağacı I/331. *** **arça**: bk. arça.
arşĭn	ارشين	Arşın I/333. *** **arşın**: Arşın (Bdg. I: 28); **arşun**: bk. arşun.
arşĭnla-	ارشينلاماق	Arşınlamak, ölçmek I/333. *** **arşınlamaḳ**: Ölçmek (DTO 13); bk. arşunla-
arşun	ارشون	Arşın *Arşın üç ḳarışdır* (S.S. 9) I/333.

			*** **arşun**: (LÇ 9).
arşunla-	ارشونلاماق		Arşınlamak; ölçmek *Mesāḥat, endāze itmek* [arşınla ölçmek, ölçmek] (S.S. 9) I/333. *** **arşunlamaḳ**: (LÇ 9).
art- I	ارتماق		1) Asmak, bir şeyi iki ucundan asmak (Mesela çamaşırı ağaca asmak) 2) Yüklemek, yükletmek *Ardına ṣırtına ḳoymaḳ, taḥmīl itmek* [yüklemek], *yükletmek* (S.S.) 3) Geri kalmak *Bāḳī ḳalmaḳ* (S.S.) I/306. *** **artmaḳ**: (LÇ 8).
art II			1) Arka taraf, arka yüz *Artḳa ḳalmaḳ* "Geride kalmak, arkada kalmak" 2) Dar geçit, dar boğaz *Muz-art, Ḳızıḷ-art* "Geçit ismi"; *Geçit, tar yol* (S.S. 8) I/308. *** **art**: (LÇ 8).
arta-	ارتاماق		Yetmek, yeterli olmak; geriye kalmak; bolluk içinde yaşamak I/309. *** **artamaḳ- artanmaḳ**: Aşmaḳ, tecāvüz itmek, ḳaṭ'-ı menāzil ve ṭayy-ı mekān itmek (LÇ 8).
artan-	ارتانماق	arta+n-	Adım atarak geçmek; artmak; yükselmek, yukarı çıkmak *Aşmaḳ, tecāvüz itmek, ḳaṭ'-ı menāzil ve ṭayy-ı mekān itmek* (S.S. 8); *Tin͡giz iyleben ḳaṭ' ve taġ artanıp* *Yürür irdi yol Rūm 'azmi ḳılıp* "Denizleri ve dağları aşarak Roma'yı fethetmek için yola koyuldu." (Nev.) I/309. *** **artamaḳ - artanmaḳ**: (LÇ 8).
artaǒ-	ارتايمق		Adım atarak geçmek; artmak; yükselmek, yukarı çıkmak I/309. *** **artamaḳ- artanmaḳ**: bk. artan-.
artıḳ		art+ḳ	Üstün, seçkin, mükemmel; daha iyi; daha çok, fazla I/310. *** **artıḳ**: bk. artuḳ.

artıḷ-	ارتیلماق	art+ḷ-	1) Büyümek, büyük olmak; kalkmak *Öteye berüye ḳoşmaḳ, ḳalḳmaḳ, sendelemek* (S.S.); *Yügürür her kirpigimge artıḷıp bir ḳaṭre yaş* *Şūẖ yaşlar dik ki oynarlar çabuḳ merkeb ḳılıp* "Bir damla yaş büyüyerek kirpiğime koşar; oynak olan gözyaşları gibi çabucak meydana gelip oynarlar." (Nev.) I/313. *** **artılmaḳ**: (LÇ 8).
artḳarĭ	ارتقاری		Geri, arka; geriye, arkaya I/316. *** **artḳaru**: Geri, geriye, arkaya (Vámb. 206).
artḳĭ	ارتقی		Ardıllık, silsile, dizi, birbiri arkasından gelen şeyler I/316. *** **artḳı**: Arkasından gelen, arka (Bdg. I: 24).
artlaş-	ارتلاشماق	art+la+ş-	1) Ardı ardına yürümek *Arda yol gitmek* (S.S. 8) 2) Birinin arkasında ata binmek *Arda ata binmek* (S.S.) I/316.[82] *** **ardlaşmaḳ**: Ard arda ata binmek, yol gitmek (LÇ 8).
artmaḳ		art-'tan	Yük, çuval, torba; ata bağlanan heybe *Her öyde ṣanduḳ ṣanduḳ ẖizāne bend bend ten͡g ten͡g artmaḳ artmaḳ ve ḳap ḳap tengeler her kimni menzilide ve çadırıda her cinsidin olça köp idi* "Her evde sandık sandık hazine, bent bent, denk denk, çuval çuval ve kap kap paralar herkesin mekanında ve çadırında her çeşit değerli eşyalar çok idi." (Bb. 270-11) I/317. *** **artmaḳ**: Yük, denk, bār [yük] (LÇ 8).
arttur-	ارتدورماق		1) Yüklettirmek 2) İlave etmek, eklemek, fazlalaştırmak, arttırmak I/317. *** **artturmaḳ**: Arttırmak, eklemek (Bdg.

[82] Radloff, LÇ'den aldığı örnek metinleri yanlış bir şekilde eserine aktarmıştır.

I: 25).

artuç ارتوچ Ardıç ağacı I/315.
*** **artuç**: Ardıç (Bdg. I:26); **arduç**: bk. arduç.

artuḳ ارتوق Üstün, seçkin, mükemmel; daha iyi; daha çok, fazla I/314.
*** **artuḳ**: Fażla, artıḳ (LÇ 8).

artuḳla- ارتوقلامق Değerini arttırmak, kıymetlendirmek; daha iyi bir hâle getirmek I/314.
*** **artuḳlamaḳ**: Arttırmak, değerini arttırmak (Bdg. I: 25).

artuḳlĭḳ ارتوقليق 1) Üstünlük
2) Aşırılık, fazlalık I/314.
*** **artuḳluḳ**: Çokluk, bolluk, fazlalık (Vámb. 206).

artuḳmaç آرتوقماج (P. d. C.) Değerli eşya, kıymetli şey
Kendi nev' ve cinsinde ḳıymetde bir az ziyāde taḳdīr olunan şey (S.S. 8) I/315.
*** **artuḳmaç**: (LÇ 8); **artuḳmaç**: Değerli eşya, kıymetli şey, özel ve değerli eşya (DTO 12).

artuḳsĭ ارتوقسى Daha fazlası, daha ziyadesi, daha çoğu
Artıġı, fażlası, ziyādesi (S.S. 8);
Yüz üzre ḫāl-i siyāhıñġ ni[83] *ḫōş yaraşıpdur*
Ki dāġdın tapar artuḳsĭ zīb ü fer lāle
"Yüzünün üzerindeki siyah benlerin sana ne çok yakışmış; ki lale, ortasındaki dağ ile daha güzel görünür.";
Üçünçi ḳızı Seyyid Mīrzā digen Andeḫūd seyyidlerige birip idiler artuḳsĭ Seyyid Mīrzāġa meşhūr idi "Üçüncü kızı Seyit Mirzâ denen Andehûd seyitlerine vermişlerdi; diğerleri Seyyid Mirzâ tarafından biliniyordu." (Bb. 210-7) I/315.
*** **artuḳsı**: (LÇ 8).

artuḳsĭlĭḳ ارتوقسيليق Üstünlük, fazlalık I/315.
*** **artuḳsılıḳ**: Fazlalık (DTO 12).

---

[83] Kelime OSTN'de نى şeklinde, LÇ'de كى şeklindedir.

artur-	ارتورماق		Yüklettirmek; fazlalaştırmak I/315. *** **arturmaḳ**: Tezyīd ve tevfīr ve tektīr itmek [arttırmak, fazlalaştırmak] (LÇ 8); **arturmaḳ**: Çoğaltmak, arttırmak; yükseltmek; katmak (DTO 11).
Arucan	اروجان		Bir kabile ismi *Ḳıyat ṭarafında Türkistān'da bir ḳabīle ismidir* (S.S. 10) I/284. *** **Arucan**: (LÇ 10).
aruġdal	اروغدال		(V.) Pusu; pusu kurulmuş yer I/283. *** **aruġdal**: Dām [tuzak], duzaḳ (LÇ 9); **aruġdal**: Pusu (*aruġ "Hendek, çukur"* + *dal "arka"*) (Vámb. 206).
aruḳ I	اروق		Hendek, kanal, su yolu, tarlaya su getirmek için açılan kanal I/283. *** **aruḳ**: Kanal, su yolu (Bdg. I: 34); **arıġ ve arıḳ**: arïḳ I.
aruḳ II	اروق		Zayıf, çelimsiz, zayıflamış I/283. *** **arıḳ**: Zayıf, zayıflamış (Bdg. I: 29); **arıġ**: bk. arıġ I.
arun	ارون		Temiz; çok iyi, mükemmel *Eyü, ṣāf, pākize* (S.S. 10) I/283. *** **arun**: (LÇ 10).
arvan	اروان	Bdg. اروانا	(V.) Tek hörgüçlü dişi deve I/339. *** **arvan**: Tek hörgüçlü dişi deve (Vámb. 207).
arya	اريا		Nehir yatağı, akıntı (Calc. Wrtb. راه اب) I/303. *** **arya**: Nehir yatağı (Bdg. I: 34).
arzï-	ارزيمق	F. ارزو	(P. d. C.) 1) Değeri olmak 2) Beğenilmek I/330. *** **arzımaḳ**: Degeri ve ḳadr u ḳıymeti olmaḳ, bahāsı olmaḳ, lāyıḳ ve şāyeste [layık, uygun] olmaḳ (LÇ 8); **arzımaḳ**: Değmek, değerinde olmak (DTO 12).
As I	آس		(Bdg.) Kıpçakların hakimiyeti altında bulunan eski adıyla Alan şimdiki adıyla Asetin (Osetler) olarak bilinen topluluk I/535. *** **As**: Kıpçakların hakimiyeti altında bulunan eski adıyla Alan şimdiki adıyla

			Asetin (Osetler) olarak bilinen topluluk (Bdg. I: 38).
as II			As, kakım, bir tür yabani hayvan I/535. *** **as**: Ḳaḳım (LÇ 12); **as**: As, kakım (DTO 19).
asan		F. آسان	Kolay; hafif *Asan ḳıḷmaḳ* "Kolaylaştırmak" I/536. *** **asan**: Kolay, zahmetsiz; hafif (Vámb. 208).
asapḳĭ	اساپقی		Koyunun omurga kemiği I/537. *** **asapḳur**: bk. asapḳur.
asapḳur	آسابقور		bk. asapḳĭ *Ḳuzı ḳızartması* (S.S.) I/537. *** **asapḳur**: (LÇ 12); **asapḳur**: Kuzu kızartması, kuzunun omurgası, misafirlere sunulan nefis yiyecek (Vámb. 208).
asĭġ	اسیغ		bk. asĭḳ I *Nef'* [fayda], *fā'ide, temettu'* [kâr, fayda], *ticāret* (S.S.) I/542. *** **asıġ**: (LÇ 13).
asĭġlan-	اسیغلانماق	asĭġ+la+n-	Fayda sağlamak; kullanmak; uygulamak; ticaret yapmak *Kār, intifā'* [faydalanmak], *ticāret itmek* (S.S.) I/542. *** **asıġlanmaḳ**: (LÇ 13).
asĭġlĭġ	اسیغ لیغ		bk. asĭġlĭḳ *Kārlu, menfa'atlu, fā'idelü* (S.S.) I/542. *** **asıġlıġ**: (LÇ 13).
asĭġlĭḳ	اسیغلیق	asĭġ+lĭḳ	Faydalı, yararlı I/542. *** **asıġlıġ**: bk. asĭġlĭġ.
asĭġsĭz	اسیغ سز	asĭġ+sĭz	Faydasız, gereksiz, yararsız I/542. *** **asıġsız**: Faydasız, gereksiz, yararsız (Bdg. I: 48).
asĭḳ I	اسیق		Fayda, yarar *Asĭḳ almaḳ* "Faydalanmak, yararlanmak"; *Asĭḳ ḳılmaḳ* "Fayda sağlamak" I/541. *** **asıġ**: bk. asĭġ.
asĭḳ- II	اسیقماق		Faydalanmak, yararlanmak I/541. *** (-).
asĭḳ III	اسیق	as (f) +ḳ	Asılı, asılmış olan I/542.

			*** **asıġ**: Askıda kalan, asılı (DTO 21).
asĭl-	اسيلماق		Asılmak, asılı olmak I/542. *** **asılmaḳ**: Asılmak, asılı olmak (BD 333).
asĭrġa	اسيرغه		Küpe I/542. *** **asırġa**: Küpe, gūş-vāre [küpe] (LÇ 12).
asḳur-	اسقورماق		Aksırmak, tıksırmak, hapşırmak I/545. *** **ışḳırmaḳ**: Hapşırmak (Bdg. I: 51).
asḳuruḳ	اسقوروق	=aḳsırıḳ	Aksırık, tıksırık, hapşırık I/545. *** **asġuruḳ**: Akṣırıḳ, ‘aṭsa [aksırık] (LÇ 13); **asġuruḳ**: Aksırma, aksırık (DTO 21).
asman		F. آسمان	Gökyüzü, sema, asuman I/555. *** **āsmān**: Gökyüzü, sema (Bdg. I: 47); **āsmān**: Gök, gökyüzü (BD 334).
asra-	اسراماق		Beslemek; büyütmek; destek olmak I/545. *** **asramaḳ**[84]: Beslemek, ḥıfẓ [korumak], ḥimāye, vikāye [korumak], ṣıyānet itmek [korumak, himaye etmek], ḳorumaḳ (LÇ 12).
asraġu	اسراغو		Besleme; büyütme, yetiştirme; koruma I/546. *** (-).
asraġuḷa-	اسراغولاماق		Beslemek I/546. *** **asraġulamaḳ**: Beslemek, büyütmek (Bdg. I: 45).
asraġuḷuḳ	اسراغولوق		Beslenilmesi gereken, desteklenmesi gereken I/546. *** **asraġuluḳ**: Beslenilmesi gereken (Bdg. I: 44); **asraġulıġ**: Ḥıfẓ olunmaġa ve saḳlanılmaġa sezāvār [korunmaya ve saklanılmaya uygun] (LÇ 12).
ast	است		Alt, bir şeyin alt kısmı *Alt, zīrīn* [alttaki], *pest* [aşağı, alçak] (S.S.) I/548. *** **ast**: (LÇ 12).
astĭġ	استيغ	as+tıġ	Toka, demir paralarla yapılan ve kadınların saç örgülerine taktıkları süs eşyası I/553.

[84] Kelime, Ignaz Kúnos tarafından *esramaḳ* şeklinde okunmuştur (Kúnos; 1902: 66).

			*** **astıġ**: Asḳı, ḳadınlarıñ ṣaçlarına ṭaḳdıḳları zīnet, ḳulaḳ küpesi (LÇ 12).
astĭlaġĭ	**استيلاغى**		(P. d. C.) Bir çeşit sarık, kavuk I/553. *** **astılaġı**: Bir nev‘ destār ve ‘imāme [bir çeşit sarık] (LÇ 12); **astılaġı**: Bir çeşit sarık (DTO 19).
astĭlĭḳ	**استى ليق**	ast+lĭḳ	Temel, esas, kaide, dayanak I/553. *** **astiliḳ**: Taban, temel; binanın temeli (Vámb. 208).
astĭn	**استين**	ast+n	(V.) Alttaki, altta olan *Astĭn dudaḳ* “Alt dudak” I/553. *** **astın**: Pesīn [sonraki, gerideki], taḥtānī [alt ile ilgili], sifle [alçak], alt, ḥareket-i kesre (LÇ 12); **astin**: Alttaki, altta olan (Vámb. 208).
aş I	**اش**		1) Aş, yemek *Ṭa‘ām* [yemek], *ġıẕā* [gıda] (S.S.) 2) Pilav *Pilāv* (S.S.) I/583. *** **aş**: (LÇ 13).
aş- II	**آشمق**		1) Bir şeyin üzerinden geçmek, aşmak 2) Bir şeye üstün gelmek, bir şeyden ileri olmak I/586. *** **aşmaḳ**: Yukarı çıkmak, tırmanmak; yükselmek, artmak; atlayıp geçmek, aşmak (Vámb. 209).
aşa-	**آشامق**	aş+a-	Yemek yemek, kendine yemek almak *Yemek, ekl ü ṭa‘ām itmek* [yemek yemek] (S.S.) I/587. *** **aşamaḳ**: (LÇ 13).
aşam	**اشام**	aşa+m	Lokma, bir kerede ısırılabilecek en büyük lokma *Ṭabaḳa, mertebe, ekl ü şürb* [yiyip içme], *pirinç ḥalīmi* (S.S.) I/591. *** **aşam**: (LÇ 13).
aşama	**اشامه**		bk. aşam I/591. *** **aşama**: Ṭabaḳa, mertebe, ekl ü şürb [yiyip içme], pirinç ḥalīmi (LÇ 13).
aşar	**اشار**		Deve sürüsü *Deve sürisi* (S.S.) I/590. *** **aşar**: (LÇ 13).

aşaraḳ	اشاراق	aşa+raḳ	Daha çok, daha fazla, daha *Ḥadden tecāvüz itmek* [haddi aşmak] (S.S.) I/590. *** **aşaraḳ**: (LÇ 13).
aşarĭ	اشارى	aşa+rĭ	Çok fazla, çok daha fazla, aşan *Pek çoḳ, pek ziyāde* (S.S.) I/590. *** **aşarı**: (LÇ 13).
aş-aş	اش اش		Zayıf; fakir, yoksul *Mu'acciz ve mutaṣaddi' adam* [sıkıntıya sokan ve bir işe girişen adam], *şılḳın, 'aş 'aş daḫı yazılur* (S.S.) I/587. *** **aş aş**: (LÇ 13).
aşat-	اشاتمق	aşa+t-	Yiyecek vermek, beslemek, yedirmek *Yidirmek, iṭ'ām*[85] *itmek* [yemek yedirmek] (S.S.) I/591. *** **aşatmaḳ**: (LÇ 13).
aşĭ	اشى		Aşı I/596. *** **aşı**: İnsanlara ve ağaçlara yapılan aşı (DTO 24).
aşĭḳ		Ar. عاشق	Âşık, yüreği aşkla dolmuş olan I/596. *** '**āşıḳ**: (Ar.) Âşık (BD 334).
aşĭn-	اشنماق		Aşınmak; eskimek *Yunıla yunıla ve oḳalana oḳalana köhne ve efsürde* [soluk] *olmaḳ* (S.S.) I/597. *** **aşınmaḳ**: (LÇ 14).
aşĭnu	آشينو		Önceden; geçmiş vakitte I/597. *** **aşınu**: Önceden, daha önce, geçmiş zamanda (Bdg. I: 53).
aşḳar			(V.) Savaş atı I/599. *** **aşḳar**: At, savaş atı, mitolojide bilinen bir at ismi (Vámb. 209).
aşḳĭş	اشقيش		[Alkış, hayır dua][86] (*Muhtemelen* القيش *yerine hatalı olarak yazılmıştır.*); (Calc. Wrtb. دعاى خير); *Alḳış, ḫayır du'ā* (S.S.) I/600. *** **aşḳış**[87]: (LÇ 14).

[85] Kelime OSTN'de طعام şeklinde LÇ'de اطعام şeklinde yazılmıştır. Kelimenin anlamı da dikkate alınarak LÇ'deki şeklin esas olarak alınması uygun bulunmuştur.
[86] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[87] Kelimenin LÇ'deki Arap harfli yazılışı اشقش şeklindedir.

aşla-	**اشلاماق**	aş+la-	1) Yiyip içmek; sağlık için içmek 2) Deriyi tabaklamak *İṭ‘ām itmek, yemek virmek* (S.S.) I/602. *** **aşlamaḳ**: (LÇ 14).
aşlaġ-	**اشلغمق**		Kuşkulanmak, şüphelenmek; suçlamak (Calc. Wrtb. تهمت كردن) I/602. *** **aşluġmaḳ**: Şüphelenmek, şüphe etmek (DTO 23).
aşlaḳ	**اشلاق**	aş+la+ḳ	İçi boş, oyuk; çukur; oluk (*Kuşkusuz S.S'de* اشلاق *yerine kullanılan* آشلار *şekli hatalıdır*.) *Ḥayvānlara ṣu virmek üzre ḳuyularıñ yanı başına ḳonılan ṭaş* (S.S.) I/602. *** **aşlar**: Ḥayvānlara ṣu virmek üzre ḳuyularıñ yanı başına ḳonılan ṭaş, veyā aġaçdan ma‘mūl büyük ḳābile [rulo] ve tekneye dinilür (LÇ 14).
aşlat-	**اشلاتماق**	aşla+t-	1) Beslemek, yemek yedirmek *İṭ‘ām itmek aş ve ṭa‘ām yidirmek* (S.S.) 2) Ağaca aşı yapmak *Aġaç aşılamaḳ* (S.S.) I/602. *** **aşlatmaḳ**: (LÇ 14).
aşlĭġ	**اشليغ**		bk. aşlĭḳ *Me'kūlāt* [yenilecek gıda maddeleri], *ḥavāyic* [ihtiyaçlar], *levāzım* [ihtiyaç maddeleri], *ẕaḫīre* (S.S.) I/603. *** **aşlıġ**: (LÇ 14); **aşlıġ**: Tahıl, hububat, zahire (DTO 23).
aşlĭġçĭ	**اشليغجى**	aşlĭġ+çĭ	[bk. aşlĭḳçĭ] *Erzāḳ mültezimi* [erzak işiyle uğraşan], *ẕaḫīre müte'ahhidi* [zahire işini üzerine alan] (S.S.) I/603. *** **aşlıġçı**: (LÇ 14).
aşlĭḳ	**اشليق**	aş+lĭḳ	1) Tahıl ambarı 2) Aş, yemek I/603. *** **aşlıḳ**: Tahıl, buğday; tedarik, tedarik olunan şey (Vámb. 209).
aşlĭḳçĭ	**اشليقچى**	aşlĭḳ+çĭ	1) (V.) Tahıl ambarının sorumlusu 2) Tedarik edilen besinlerin sorumlusu I/603. *** **aşlikçi**: Tahıl sorumlusu, tahıl

			tüccarı (Vámb. 209).
aşne	آشنه		Dost, aşina, tanıdık I/600. *** **āşnā**: Dost, aşina, tanıdık (Bdg. I: 52).
aşneçilik	آشنه چيليك	aşne+çi+lik	Dostça yakın ilişkiler, arkadaşlık *Aramıžda aşneçilik bar* "Aramızda dostluk var." I/600. *** (-).
aşnelik	آشنه ليك	aşne+lik	Aşinalık, tanışıklık, dostluk I/600. *** **āşnālıḳ**: Aşinalık, tanışıklık, dostluk (Bdg. I: 52).
aşuḳ I	اشوق		Parmak eklemi; ayak bileği kemiği *Mekīk, kaʿb* [ayak bileği, aşık kemiği], *aşıḳ* (S.S.) I/597. *** **aşuḳ**: (LÇ 14).
aşuḳ- II	اشوقماق		Acele etmek, acelesi olmak *ʿAcele ve şitāb itmek* [acele etmek] (S.S.) I/597. *** **aşuḳmaḳ**: (LÇ 14).
aşuḳla-	اشوقلامق		Harekete geçirmek; acele etmek I/597. *** (-).
aşuḳlan-	اشوقلانماق	aşuḳla+n-	Acele etmek, çabuk olmak I/597. *** **aşuḳlanmaḳ**: Acele etmek(Vámb. 209).
aşuḳluġ	اشوقلوغ		Diz kapağı I/597. *** **aşuḳluḳ**: bk. aşuḳluḳ.
aşuḳluḳ	اشوقلوق		Diz kapağı *Diz ḳapaġı, diz aġırşaġı* (S.S.) I/597. *** **aşuḳluḳ**: (LÇ 14).
aşuḳtur-	اشوقتورماق	aşuḳ (f)+tur-	Acele ettirmek *Taʿcīl itmek* [acele ettirmek] (S.S.) I/598. *** **aşuḳturmaḳ**: (LÇ 14).
aşula	اشوله		Melodi *Türki ve şarḳı gibi bir ṣavt* [ses] *ve naġmeniñ ismidir* (S.S.) I/598. *** **aşula**: (LÇ 14).
at I	آت		1) Ad, isim 2) Nam, şöhret, ün, iyi isim I/440. *** **at**: At, nām, şöhret, neng [nam, şöhret] (LÇ 3).
at II	آت		1) At (hayvan); iğdiş edilmiş at 2) Soylu at *Ṭapçaḳ at - tapçaḳ at* "Soylu av atı" I/441.

			*** **at**: Feres [at, kısrak], esb [at, beygir] (LÇ 3).
at- III	**اتماق**		Atmak, fırlatmak I/445. *** **atmaḳ**: İrmā ve endaḫt itmek [atmak, fırlatmak] (LÇ 5).
ata I	**اتا**		1) Dede *İkülençi atası̆* "Büyük dedesi" 2) ***Atabek**: Pādişāh lalası, mürebbī [terbiye eden], nāẓır-ı devlet, Asya-yı Vusṭāda büyük bir rütbedir* "Atabey, hükümdarın çocuklarını yetiştiren kimse" *Hem ol Ferhādġa irdi atabig* *Körüp Ferhād ḫōd anı ata dig* "Hem o Ferhad'ın atabeyi idi; Ferhad onu ata gibi görüyordu." (Nev.) (S.S.) 3) İhtiyar, yaşlı adam *İḫtiyār, muḥterem adam, Seyyid ata* (S.S.); *Türk ḫalḳı 'azīz kişilerni ata dir meṡelā Ḥakīm Ata ve Seyyid Ata* (Abg. 32); *Hakim Ata, Seyyid Ata, Ayat Ata* gibi I/449. *** **ata**: Peder, vālid [baba], baba, müsinn [yaşlı, ihtiyar], iḫtiyār, muḥterem adam, Seyyid ata ve peder ata gibi (LÇ 3); **atabig**: (LÇ 3).
ata- II	**اتاماق**		1) Ad vermek, ad koymak, adlandırmak *Ad ḳomaḳ, telḳīb ve vaż'-ı isim itmek* [isimlendirmek, isim belirlemek] (S.S.) 2) İşaretlemek, damgalamak, tayin etmek *Nişānlamaḳ*[88] (S.S.) 3) Nişanlamak *Ḳızın añġa atadı* "Kızını ona nişanladı." (Abg.) 4) Okumak I/452. *** **atamaḳ**: (LÇ 4).
atadar	**اتادار**	ata+dar	Koruyucu, veli, vasi I/456. *** **atadar**: Koruyucu, veli, vasi (Vámb. 203).

[88] Kelime OSTN'de شانلامق şeklinde yazılmıştır. Biz LÇ'deki şeklini almayı uygun bulduk.

atadarlïḳ		atadar+lïḳ	Koruyuculuk, bakıcılık; vasilik I/456. *** **atadarliḳ**: (Vámb. 203).
ataġ I	اتاغ		(V.) Güvenilir kişi, veli, bakıcı I/453. *** **ataġ**: (Vámb. 203).
ataġ II	اتاغ		1) Saygın rütbe, şan, nam, ünlülük, takma ad 2) Nişanlı *Nāmzed* [sözlü, nişanlı] (S.S.) 3) Verilen söz *‘Ahd olunan şey, menẕūr* [adanmış, vadedilmiş], *neẕr* [adak adama], *va‘d* [söz verme] (S.S.) 4) Parça; alın yazısı, kader *Ḥaṣṣa, ḳısmet* (S.S.) I/453. *** **ataġ**: (LÇ 4).
ataġla-	اتاغلاماق	ataġ+la-	1) Saygın isim vermek; övmek, methetmek; nişanlamak 2) Başkasını kendi yerine koymak I/453. *** **ataġlamaḳ**: Peymān [and, yemin] ve neẕr [ahit] ve va‘d itmek, nişānlamaḳ (LÇ 4).
ataġlan-	اتاغلانماق		1) İşaretlenmek, nişanlanmak *İttisām olmaḳ* [damgalanmak, işaretlenmek], *nişānlanmaḳ*[89] (S.S.) 2) Söz verilmiş olmak, nişanlı olmak *Menẕūr olmaḳ* [söz verilmiş olmak] (S.S.) I/454. *** **ataġlanmaḳ**: (LÇ 4).
ataġlïġ	اتاغليغ [90]	ataġ+lïḳ	1) Saygın ismi olan 2) Nişanlı, nişanlanmış kız *Nāmzed olmuş ḳız* [nişanlamış kız] (S.S.) 3) Verilen söz *Tenẕīr idilmiş şey’* [söz verilmiş şey] (S.S.) I/454. *** **ataġlıġ**: (LÇ 4).
ataġlïḳ	اتاغليق	ataġ+lïḳ	1) Saygın ismi olan 2) Atanma, terfi etme I/454. *** **ataġlıġ**: bk. ataġlïġ.

[89] Kelime OSTN’de hatalı olarak نيشانلانمق şeklinde yazılmıştır.

[90] OSTN’de kelimenin Arap harfli yazılışı اتاغليق şeklindedir. Kelimenin madde başındaki yazılışı esas alınarak Arap harfli yazılışı اتاغليغ şeklinde değiştirilmiştir.

atal-	اتالماق		Bir isme sahip olmak I/455. *** **atalmaḳ**: Denmek, adı olmak, bir isme sahip olmak (Bdg. I: 7).
atala	اتاله		Bulamaç, lapa I/455. *** **atala**: Bulamaç aşı, ḥarīre [hararetli, sıcak] (LÇ 4).
atalama	اتالامه		Bulamaç, lapa I/455. *** **atalama**: Bir tür bulamaç (DTO 3).
atalĭġ	اتاليغ	ata+lĭġ	bk. atalĭḳ I/456. *** **ataliġ**: Buhara ve Hive'de vezirlik makamı, rütbesi (Vámb. 204).
atalĭḳ	اتاليق		1) Babalık, babanın yerine geçen kimse 2) Türkistan'da yüksek bir rütbe ve makam *Türkistānda bir rütbedir, atalıġ ahāliniñ ʻarż u dādını istimāʻ iderek pādişāha teblīġ ve ʻarż itmege ve babalıḳ ṣıfatıyla müşfiḳāne ḥāl ve keyfiyyetlerinden āgāh ve ḫaber-dār olmaġa me'mūrdur* (S.S) I/456. *** **atalıḳ**: (LÇ 4).
atalĭnlĭġ	اتالينليغ		bk. atalĭnlĭḳ *Adaḳlu, nāmzed* [nişanlı, sözlü, yavuklu], *menẕūr* [adanmış, adak olarak belirlenmiş], *yavuḳlu* (S.S.) I/456. *** **atalınlıġ**: (LÇ 4).
atalĭnlĭḳ	اتالينليق		Nişanlı kişi, nişanlanmış; belirli, belirlenmiş; söz verilmiş I/456. *** **atalınlıḳ**: Nişanlı (DTO 3).
atan	اتان		İğdiş edilmiş deve I/454. *** **atan͡g**: İğdiş edilmiş deve (Bdg. I: 9).
ataş I	اتاش		Adaş *Adaş, semiy* [adaş], *hem-nām* [adaş] (S.S.) I/457. *** **ataş**: (LÇ 4).
ataş- II	اتاشماق		Yolunu kaybetmek I/457. *** **ataşmaḳ**: Yolunu kaybetmek (Vámb. 203).
ataş III		F. آتش	Ateş *Ataş kürek* "Ateş küreği"; *Ataş araba* "Tren"; *Ataş keme* "Buharlı gemi" I/457.

			*** **āteş**: (F.) Ateş; sıcaklık, kızgınlık (BD 334).
atav			Ada I/452. *** **atav**: Ada (Bdg. I: 58).
atay̆	اتای	at+ay̆	(Bdg.) Atma; hızlı akıntı; hücum, atak I/452. *** **atay**: Atma; akma, akış; akıntı, akım (Bdg. I: 10).
ateke	اتكه، اتاكه	ata’dan	1) Babacık, dedecik 2) Öğretmen; usta; lala, atabey (*Bek ateke = Ata bek*) *Mañga evvel big ateke anı ḳılıp idiler* “Bana atabey olarak önce onu verdiler” (Bb. 17-3) I/457. *** **ateke- atake**: Atalıḳ, babalıḳ, Asyā-yı Vusṭāda bir rütbedir (LÇ 4).
atekelik	اتاكه ليك	ateke+lik	Lalalık görevi, dadılık görevi, atabeylik I/458. *** **atekelik**: Ḥükūmet, dere begi, riyāset [reislik, başkanlık] (LÇ 4).
atĭ	آتی		Maya (Yoğurt için) (Calc. Wrtb. التی که بان جغرات حل کنند که بفارسی چرخ کویند) I/462. *** **atı**: Yoğurt mayası (Bdg. I: 11).
atĭġ	اتيغ	at+ḳ	Yağ yapımında kullanılan tahta kap *Süti ve yoġurtı içine ataraḳ çalḳadıḳları küçük yayıḳ ve küpi* (S.S.) I/462. *** **atıġ**: (LÇ 5).
atĭḳ-	اتيقماق	at+ḳ-	1) Adlandırılmak 2) İyi ve güzel bir nama sahip olmak *Kesb ve iştihār itmek* [meşhur olmak, tanınmak], *nām ve şöhret ḳazanmaḳ* (S.S.) I/462. *** **atıḳmaḳ**: (LÇ 5).
atĭm	اتيم		Mesafe, menzil *Menzil, bir oḳ atımı gibi yer, muʿtād* [alışılmış olan] (S.S.) I/463. *** **atım**: (LÇ 5).
atĭş	اتيش		Atış, atma; vuruş ***Atĭş tutuş**: Atar dutar, redd ve bedel* [geri verme ve karşılık], *gīr u dār* [alma ve

			tutma] “Savaş, muharebe” (S.S.) I/463. *** **atış tutuş**: (LÇ 5).
atĭşlĭġ	**اتيشليغ**	atĭş+lĭġ	İyi ateş edebilen *Tīr-endāzlıḳda māhir* [ok atmada usta] (S.S.) I/463. *** **atışlıġ**: (LÇ 5).
atḳa-	**اتقاماق**	at+ḳa-	1) Adlandırmak, ismini duyurmak 2) (V.) Birisine kötü isim takmak; birisi hakkında dedikodu yapmak 3) (P. d. C.) Okumak I/463. *** **atḳamaḳ**: Ḳırā’at ve tilāvet itmek [okumak], bir şey’i ezberden oḳumaḳ (LÇ 4); **atḳamaḳ**: Okumak, gözden geçirmek (DTO 5); **atḳamaḳ**: Birisine kötü isim takmak (Vámb. 204).
atḳu	**اتقو**	at+ḳu	1) Atış 2) Dokuma mekiği I/465. *** **atġı – atġu**: Mekīk (LÇ 4).
atḳūçĭ	**اتقوجى**	atḳū+çĭ	1) Savaşçı, ateşçi 2) Pamuk tarayan, pamuk diten I/466. *** **atġuçı**: Tüfeng ve sabḳan ve sapan ve kemān ve felāḫan [sapan]- endāz [atan] ve nişāncı (LÇ 4).
atḳula-	**اتقولاماق**	at- (ateş etmek anlamında)+ḳu+ḷa-	Sık sık ateş etmek; zaman geçirmek için avlanmak I/466. *** **atġulamaḳ**: Tīr-endāzlıḳ itmek [ok atmak], irmā’ itmek [atmak, fırlatmak] (LÇ 4).
atḳulaş I	**اتقولاش**	atḳuḷa+ş	Savaşma, çarpışma; ateşli silahla ateş etme I/466. *** **atḳulaş**: Ḥarb, cidāl [savaş, cenk], mużārebe [savaş, cenk], remy [tüfek atma] (LÇ 4).
atḳulaş- II	**اتقولاشماق**	atḳuḷa+ş-	Savaşmak, çarpışmak I/466. *** **atḳulaşmaḳ**: Savaşmak, çarpışmak (Vámb. 204).
atlan-	**اتلانماق**		Ata binmek; şahlanmak I/468. *** **atlanmaḳ**: Ata binmek, sefere çıḳmaḳ, düşmen üzerine ‘asker sevḳ itmek, ad ve nām ḳazanmaḳ, şöhret peydā itmek, mevsūm olmaḳ

[isimlendirilmiş] (LÇ 5).

atlandur- اتلاندورماق — Birisini ata bindirmek, birisinin ata binmesine yardım etmek I/469.
*** **atlandurmaḳ**: (Vámb. 204).

atlïġ اتليغ — Ünlü, meşhur, şöhretli I/470.
*** **atlıġ**: Adlu, meşhūr, nām-dār [şöhretli, meşhur], mevsūm [isimlendirilmiş], atlı, süvārī (LÇ 5).

atmaca آتماجه — at+ma+ça — Atmaca, bir tür yırtıcı kuş I/473.
*** **atmaça**: Ṭoġana müşābih bir nev‘ şikār ḳuşı [doğana benzeyen bir tür yırtıcı kuş], pāşeh, bir nev‘ ṭop oyunı (LÇ 5).

atraf — Ar. اطراف — Taraf, yön
Şeherniñ atraflarında "Şehrin etrafında" I/467. *** (-).

atun اتون — (P. d. C.) Savunma, müdafaa, koruma; bir şeyin tarafını tutma
(Calc. Wrtb. شفاعت) I/463.
*** **atun**: Şefaat, rica, başkaları hesabına yalvarma; iltimas isteme (DTO 6).

aw I آو — 1) Ağ, balık tutmak için kullanılan örgü
2) Av, avcılık; balık tutma
Her ikki üç künde awġa atlanur idim "Her iki üç günde bir ava çıkıyordum." (Bb. 87); *Çerik awı* "Askerlerin yaptığı av" (Bdg.); *Aw ḳuşı* "Av kuşu"; *Aw ḳuşıġa meşġūlluḳ ḳılmaḳ* "Kuş avlama ile meşgul olmak" (Nev.)
3) Av hayvanı, av
Aw ḳuşı daġı köp bolur "Av kuşu da çok olur." (Bb. 3) I/66.
*** **av**: Ṣayd [av], şikār [av] (LÇ 23).

aw- II — Bir tarafa eğilmek; düşmek, yıkılmak; ters dönmek; (attan) kaymak I/67. *** (-).

aw- III اوماق — Ezmek, toz hâline getirmek, ufalamak I/67.
*** **avmaḳ**: Ezmek, toz hâline getirmek, ufalamak (Bdg. I: 158).

awalan- [91]	اوالانماق		(P. d. C.) Çevirmek, döndürmek *Şeyẖ İbrāhīm Ācurī ki ẖişt awalanıpdur* “Şeyh İbrahim Âcurî mızrak ile avlanıyor.” I/68. *** **avalanmaḳ**: Devr itmek, çarẖ urmaḳ, dönmek, yumalamaḳ (LÇ 23); **avalatmaḳ**: Çevirmek, döndürmek (DTO 40).
awara		F. آواره	Avare, ruh karışıklığı olan I/68. *** **avare**: Avare, yoksul, sefil, perişan (Vámb. 215).
awaracĭlĭḳ	اواره جيليق	avara+çĭ+lĭk	Avarelik, fakirlik *Avaracĭlĭḳta kezgen* “Fakirlik içinde yaşayan” I/68. *** **avarecilik̇**: Yoksulluk, sefillik (Vámb. 215).
awaz		F. آواز	Ses, avaz; yankı; dedikodu I/68. *** **āvāz**: Ses, seda, yankı (Bdg. I: 107).
awaza	اوازا	F. اوازه	1) Melodi; ses 2) (V.) Nam, şan, şöhret, ün *Avaza bolmaḳ* “Duyulmak” I/69. *** **avaze**: Ses, ün, haykırış, seslenme (Vámb. 215).
awın-	اونماق		Avunmak, bir iş ile ilgilenmek; vakit geçirmek I/70. *** **avunmaḳ**: Mütesellī olmaḳ [teselli olmak], göñül aldatmaḳ (LÇ 42).
awla-	اولاماق		1) Avlamak, ağla yakalamak (yakalamaya çalışmak) *Av avlay çıḳdılar* “Hayvan avına çıktılar” 2) Etrafını sarmak, kuşatmak, etrafını çevirmek *Baran suynıñ̲ arası dağı tağnı awladuḳ ẖaylī kiyik tüşti* “Baran ırmağının

[91] Radloff’un P. d. Courteille’nin sözlüğünden aldığını belirttiği avalan- kelimesi ‘Dictionnaire Turk-Oriental’de bulunamamıştır. Ancak bu sözlükteki ‘avalatmaḳ’ kelimesine bakıldığında bu kelimenin Radloff’un ‘avalan-’ kelimesine verdiği anlamla aynı olduğu hatta Radloff’un verdiği örnek metnin de bu kelimenin örnek metni olarak burada yer aldığını tespit ettik: *Şeyẖ İbrāhīm Ācurī ki ẖişt avalatıpdur* (Courteille; 1870: 40). Buradan hareketle Radloff’un ‘avalan-’ kelimesini ‘Dictionnaire Turk-Oriental’den alırken kelimeyi yanlış gördüğü ve bu yanlış hâliyle çalışmasına aldığı düşünülmektedir.

			yanındaki dağın etrafını çevirdik ve birçok geyik avladık." (Bb. 221) I/75. *** **avlamaḳ**: Avlamak (DTO 74).
awlat-		awla+t-	Avlatmak, avlanmaya zorlamak I/77. *** **avlatmaḳ**: Avlatmak (Bdg. I: 105).
awuç	اوج		Avuç I/80. *** **avuç**[92]: Kef [elin iç tarafı, avuç], yed [el], müşt [avuç], avuç (LÇ 42).
awultaş			(V.) Hemşehri; yurttaş I/78. *** **avultaş**: Ḳomşu, himāye, cīrān [komşular] (LÇ 38).
awunçaḳ	اونچاق		Oyalanma, vakit geçirme I/71. *** (-).
awuşḳa	اوشقه		İhtiyar (adam-kadın), çok yaşlı kimse; koca *Yaman tillik bolsa awuşḳa kön͡gli andın yaralıġ* "Bir kadının kötü dili varsa kocasının yüreği bu yüzden eziyet çeker." (L.T.) I/86. *** **avuşḳa**: Er, zevc [koca, eş], şevher [koca], abuşḳa (LÇ 34); **avuşḳa**: (DTO 66).
awut-	اوتماق	aw+t-	1) Sallamak (beşik), sakinleştirmek (çocuğu) 2) Neşelendirmek, dikkatini başka yöne çevirmek I/78. *** **avutmaḳ**: Kön͡gli mütesellī itmek [gönlü teselli etmek], aldatmaḳ, ümīd ile vaḳit geçürmek (LÇ 42).
awuttır-		awut+tır-	Sakinleştirmek, yatıştırmak; sevindirmek I/79. *** **avutdurmaḳ**: Meşgul etmek, avutmak (Bdg. I: 111).
aỹ	آى		Ay, dünyanın uydusu I/3. *** **ay**: Māh [ay], ḳamer [ay] (LÇ 45).
aya I			Hala, babanın kız kardeşi (Calc. Wrtb. عمه); *Uluġ aya* "Büyük hala"; (Calc. Wrtb. عمه كلان); *Ayaḳa* (Eyeke ?) "Süt anne, süt ana";

[92] Kelime LÇ'de اووج şeklinde yazılmıştır.

			(Calc. Wrtb. عمّه رضاعى) I/199. *** **aya**: ‘Amuca (LÇ 45).
aya II	ايه، آيا		Avuç, aya I/199. *** **aya**: El içi ve ayaḳ ṭabanı ortasındaki düzlük (LÇ 45).
aya- III	اياماق	ay! (nida)’dan (?)	1) Pişman olmak, pişmanlık duymak 2) Korumak, saklamak, özen göstermek, kıyamamak I/199. *** **ayamaḳ**: Dirīġ itmek [korumak], esirgemek, muḥāfaẓa itmek, ḳıymamaḳ (LÇ 45).
ayaġ	اياغ		bk. ayaḳ II (Ayak anlamında) I/209. *** **ayaġ**: Ḳadem [ayak], pā [ayak], ḳadeḥ, piyāle [kadeh], nihāyet, pāye [merdiven ayağı, basamak] (LÇ 45).
ayaġçı	اياغچى		bk. ayaḳçĭ I/209. *** **ayaġçı**: Sāḳī (Şarap dağıtan) (LÇ 45).
ayaġlıġ	اياغ ليغ		bk. ayaġlĭḳ I/209. *** **ayaġlıġ**: Ayaḳlıḳ, çūb-bāz, cān-bāz na‘lını [canbaz ayakkabısı] (LÇ 45).
ayaġlĭḳ	اياغ ليق [93]		Ayaklık, kaide I/209. *** bk. ayaġlıġ
ayaḳ I			Çanak, kase, tas I/201. *** **ayaġ**: Kāse (LÇ 45).
ayaḳ II	آياق		1) Ayak; kaide *Baştĭn ayaḳḳa* “Baştan ayağa”; *Ḳabrinin͡g ayaġı sarıdur* “Kabrinin ayak kısmına doğrudur.” (Nev.) 2) Son, nihayet; akibet *Bars yılnın͡g ayaġında* “Kaplan yılının sonunda” (Abg. 273); *Sīrnin͡g ayaḳıda ḳışlap* “Sir-derya’nın ağzında kışlayıp” (Abg. 102) I/202. *** **ayaḳ**: Ayak, bacak; kaide, temel; son, nihayet (Bdg. I: 174); **ayaḳ**: bk. ayaġ.
ayaḳ- III	اياقماق		1) Ayağa kalkmak, yürümeyi öğrenmek (çocuk için) 2) Batmak, ortaya çıkmak (güneş ve ay için)

[93] Kelimenin Arap harfli yazılışı اياع ليق şeklindedir. Bu yazılış, kelimenin madde başındaki yazılışı esas alınarak düzeltilmiştir.

			Ay ayaḳġaç yana köñglümni bozıp yalġuzluġım "Ay ortaya çıktığında yalnızlığım yüreğimi burkuyor." (L.T. 90[94]) I/205. *** **ayaḳmaḳ**: Āfitāb, māh, nücūm ġurūb itmek [güneş, ay, yıldız (batmak)], batmaḳ (LÇ 45); **ayaḳmaḳ**: Gözden kaybolmak, batmak; (güneş ve ayın için) ortaya çıkmak (DTO 90).
ayaḳçĭ	اياقچى	ayaḳ+çĭ	Şarapçı, şarap dağıtan *Ayaḳçĭ kitür cāmnı leb-be-leb* "Şarapçı, bardağı ağzına kadar doldurup getir." (L.T. 90[95]) I/208. *** **ayaḳçı**: bk. ayaġçı.
ayaḳlan-	اياقلانماق		Ayağa kalkmak, iyileşmek I/206. *** (-).
ayaḳlĭġ	اياقليغ		Ayaklı, ayak sahibi I/207. *** **ayaġlıġ**: bk. ayaġlıġ.
ayaḳlĭḳ	اياقليق [96]		Ayaklı, ayak sahibi I/207. *** **ayaġlıġ**: bk. ayaġlıġ.
ayalġu	ايالغو		(Bdg.) 1) Aksan; usul, ölçü; melodi; şarkı söyleme 2) Nota (müzik) I/213. *** **ayalġu**: Naġmāt taḥrīrinde ḳullandıḳları medd, noṭa, laḥn [nağme], āheng, naġme, sürūd [terennüm, şarkı] (LÇ 45).
ayalt-	ايالتماق		(V.) Baştan çıkartmak, ayartmak, kandırmak I/214. *** **ayaltmaḳ**: Baştan çıkartmak, ayartmak (Vámb. 230).
ayan-	ايانماق	aya+n-	1) Kendini korumak; tembel olmak, gerektiği gibi çalışmamak 2) Birisini korumak; birisinden sakınmak, birisinden çekinmek I/209. *** **ayamaḳ**[97]: Saklamak, korumak;

[94] OSTN'de olmayan Dictionaire Turk-Oriental'den alınan metnin sayfa numarası tarafımızdan bulunarak eklenmiştir.
[95] OSTN'de olmayan Dictionaire Turk-Oriental'den alınan metnin sayfa numarası tarafımızdan bulunarak eklenmiştir.
[96] Kelimenin Arap harfli yazılışı ايامليق şeklindedir. Bu yazılış, kelimenin madde başındaki yazılışı esas alınarak düzeltilmiştir.

			kıyamamak (Bdg. I: 176).
ayas	اياس		1) Temiz, pürüzsüz; bulutsuz *Ayas kün* “Bulutsuz gün” 2) Soğuk, don, ayaz *Ayas urġan (ötken)* “Soğuk kaptı, soğuk geçti.” I/214. *** **ayaz ve ayas**: Aylu giceniñ ṣoġuġı (LÇ 45); **ayas**: Soğukluk, don (Vámb. 229).
ayasla-	اياسلاماق	ayas+la-	Soğuk kapmak, donmak, üşümek I/215. *** **ayaslamaḳ**: Soğuktan titremek, üşümek (Vámb. 229).
ayat		Ar. آية	Ayet, Kur’an surelerini oluşturan kısımlardan her biri I/214. *** (-).
ay̆dĭn͡g	ايدينك		Ay ışığı, mehtap I/56. *** **aydın**: Nūr, żav’ [aydınlık], aṣlı ay ve tün ya‘nī, aylu gicedir, mehtāb, rūşen [aydın], żiyā-dār [parlak, ışıklı, aydın] (LÇ 48).
ay̆ġaḳ	ايغاق، ايغق		Şahit; davacı; muhbir I/14. *** **ayġaḳ**: Nemmām [dedikoducu], köti adam, beyhūde söz söyleyici, bī-fā’ide [faydasız], çapḳın, herze-gerd [dedikoducu], ḳızıl ayaḳ, bī-pāk [pis] (LÇ 54).
ay̆ġaḳḷa-	ايغاقلاماق	ay̆ġaḳ+ḷa-	Şahitlik yapmak; ispatlamak; şahitlik yapacak birisini aramak I/14. *** **ayġaḳlamaḳ**: Şahitlik yapmak (Bdg. I: 198).
ay̆ġır	ايغير		Aygır *Yaban ay̆ġır* (V.) “Bir tür ağır hastalık” I/15. *** **ayġır**[98]: Ḫargele [eşek sürüsü], süren ḥayvān, ayġır (LÇ 54); **ayġır**[99]: Gün-be-gün kesb-i şiddet iden maraż [günden güne şiddetlenen hastalık] (LÇ 54);

[97] OSTN’de yer alan ‘ayan-‘ kelimesine başka sözlüklerde rastlayamadık. Ancak kelimenin DTS’de ‘Saklamak, korumak; kıyamamak’ anlamlarına gelen ‘aya-‘ kelimesinden türediği anlaşılmaktadır.

[98] Kelime LÇ’de آیغر şeklinde yazılmıştır.

[99] Kelime LÇ’de ايغير şeklinde yazılmıştır.

		yaban ayġir: Bir tür hastalık (Vámb. 236).
aỹġĭr	ايغير	Aygır I/16. *** bk. aỹġır.
aỹġĭrlĭġ	ايغيرليغ	Aygırlık, aygırlık yapma; aygır sabibi, aygırlı I/17. *** (-).
ayĭġ	ايبغ	Ayı *Ayĭġ otĭ* "Bir bitki ismi" (S.S. 65) [100] I/223. *** **ayıġ**: Dübb [ayı], ayu (LÇ 65); **ayıġ otı**: Bir nev' nebāt ve 'ilāc ismidir (LÇ 65).
ayĭġlĭġ	ايبغ ليغ	Ayıların çok olduğu yer I/223. *** bk. ayĭķlĭķ.
ayĭķ I	ايبق	Ayı I/223. *** **ayuķ ve ayıġ**: Ayu, dübb [ayı], ẖırs [ayı], ayı (LÇ 65).
ayĭķ II	آيق	Ayık, aklı başında olan; temkinli, ihtiyatlı; iri, kocaman I/10. *** **ayıġ**: Dübb [ayı], ayu, hūşyār [uyanık, ayık, akıllı], müteyaķķıẓ [uyanık, gözü açık], açıķ göz, kendine gelmiş (LÇ 65).
ayĭķlĭķ	ايبق ليق [101]	Ayıların çok olduğu yer I/223. *** (-).
ayĭl I	ايل	Eyer kolanı [At, eşek vb. hayvanların semerini veya eyerini bağlamak için göğsünden aşırılarak sıkılan yassı kemer] *Atımnıñ ayĭlı üzülüp igri ürküldi* "Atımın kolanı koptu; eyeri düştü." (Bb. 116) I/33. *** **ayıl**: Ķolan, ayıl (LÇ 57).
ayĭl II		At kolanı I/223. *** **ayıl**: Ķolan, ayıl (LÇ 57).
ayĭl- III	ايبلماق	Ayılmak, bilinci yerine gelmek I/223. *** **ayılmaķ**: Teyaķķuẓ itmek [uyanmak], hūşuna ve kendine gelmek, vāķıf olmaķ (LÇ 65).

---

[100] OSTN'de, LÇ'den alınan 'ayĭġ otĭ' maddesinin 25. sayfada olduğu belirtilmiştir. Ancak bizim incelememize göre bu madde 65. sayfadadır.

[101] Kelimenin Arap harfli yazılışı ايبق لبق şeklindedir. Bu yazılış, kelimenin madde başındaki yazılışı esas alınarak düzeltilmiştir.

ayĭlt-	ايلتماق		Ayıltmak, aklını başına getirmek, uyandırmak I/223. *** (-).
ayĭm	ايم		1) Kadın, karı, eş *Ḫanım, ḫatun, ʿavrat, mü'enneṣ, nisā* (S.S. 65)[102] 2) İşaret, ima *İşāret, remz* [işaret] (S.S. 65)[103] I/223. *** **ayım**: (LÇ 65).
ayĭrtḳū	ايرتقو		(P. d. C.) Kötüyle iyi arasındaki farkı ayırma I/32. *** **ayırtḳu**: Temeyyüz [benzerlerinden farklı ve üstün olma, diğerleri arasından kendini gösterme], farḳ, tefrīḳ [birbirinden ayırma, seçme] (LÇ 50); **ayırtġu**: Kötü ve iyi arasındaki farkı ayırma (DTO 103).
aўḳaḳ		aў+ḳaḳ	(V.) Boş konuşma, boş boğazlık, gevezelik I/11. *** **ayḳaḳ**: Boş konuşma, gevezelik (Vámb. 236); bk. aўġaḳ.
aўlaḳ	ايلاق		(*Muhtemelen 'yaўlaḳ'* يايلاق *yerine hatalı olarak 'aўlaḳ'* ايلاق *yazılmıştır.*) (Calc. Wrtb. جوى تابستان) I/35. *** **aylaḳ**: Göl, Aral (LÇ 58).
aўlan- I	ايلانماق		bk. aўḷan- I/37. *** **aylanmaḳ**: bk. aўḷan-.
aўḷan- II	آيلانمق		Değişmek, başkalaşmak, dönüşmek *Ḳaṭresi baḥr oldı imdi aўlanıpdur ḳanġa hem* "Bir damlası deniz oldu; şimdi o deniz kana da dönüşmektedir."[104] I/36. *** **aylanmaḳ**: Geri dönmek; döndürmek; ters çevirmek (Vámb. 237).
aўlana	ايلانا		Bir çevre etrafında bulunan *Memleketimniŋ uzunı ve aўlanası*

[102] OSTN'de, LÇ'den alınan örneğin 25. sayfada olduğu belirtilmiştir. Ancak bizim incelememize göre bu madde 65. sayfadadır.

[103] OSTN'de, LÇ'den alınan örneğin 25. sayfada olduğu belirtilmiştir. Ancak bizim incelememize göre bu madde 65. sayfadadır.

[104] Radloff'un örnek olarak verdiği beytin tam şeklini P. d. Courteille'de bulduk:
Kör ġamım efzūnlıġın her dem ki eşkim ḫayliniŋ
Ḳaṭresi baḥr oldı imdi aylanıpdur ḳanġa hem (P. d. Courteille; 1870: 128).

"Memleketimin uzunluğu ve alanı" (Abg. 55); *Aÿlana yaḳını ḳabap* "Her taraftan çevreleyerek" (Abg. 60) I/37.
*** **aylana**: Çevre, devre, gerdiş [dönme, çevrilme], geşten [dönmüş], dönme (LÇ 58).

aÿlanç آیلانچ
Dolaşık yol; sapa yol I/39.
*** **aylanç**: Dolaşık yol (Bdg. I: 205).

aÿlĭḳ ایلیق
Bir aylık zaman, aylık I/42.
*** **aylıḳ**: Bir aylık zaman (Bdg. I: 171).

aÿmaḳ
1) Halk, ulus, kavim; aile
Çehār aÿmaḳ "Herat'ta oturan dört aile" (V.)
2) Büyük koyun sürüsüne sahip olan yerli I/63.
*** **aymaḳ**: Oymaḳ, çoḳ ḳoyunı ve sürisi olan köyli, uruḳ, şu'be [bölüm, dal], āl [sülale, soy], ḳabīle, Asyā-yı Vusṭāda bir ḳabīle ismidir (LÇ 61).

aÿna I آینه F. آینه
Ayna; cam I/17.
*** **ayna**: Ayna (Bdg. I: 214).

aÿna- II
(V.) Çürümek
Baş aÿnamaḳ "Kederlenmek, üzülmek" I/18.
*** **aynamaḳ**: Bozulmak, çürümek (Vámb. 239).

aÿnala- اینالامق
(V.) Bir şeyden dolayı keyiflenmek, bir şeyden hoşlanmak
(*Bana aÿnalaÿn şeklinde kurulmuş gibi geliyor. Çünkü bunun aynısı aÿnala+ aÿn şeklinde ele alınmıştır*.)
Sendi̇n aÿnaladĭm "Senden hoşlandım." I/19.
*** **aynalamaḳ**: Sevinç duymak, memnuniyet duymak, hoşnut olmak (Vámb. 239).

aÿnı- I
Tatsız olmak, sıkıcı olmak I/22. *** (-).

aÿnĭ- II اینیماق
bk. aÿnı- I/23. *** (-).

aÿnĭt- اینیتماق
Birisini bir şeyin tersine inandırmak, ayıltmak I/23.
*** **aynıtmaḳ**: İlaçla ayıltmak (Bdg. I:

			214).
aỷp		Ar. عيب	1) Günah, suç, eksiklik, ayıp 2) Dürüst olmama, kötü huy I/58. *** ‘**ayb**: Ayıp, suç (Bdg. I: 767).
aỷralïḳ	ايراليق	aỷra+lïḳ	1) Ayrılık 2) Seçilmiş, mükemmel; bir çoğundan daha iyi I/26. *** **ayraliḳ**: Ayrılma, ayrılış (Vámb. 231).
aỷran I	ايران	ayïr+an	(V.) Ahırda iki at arasında duran tahta parçası I/25. *** **ayran**: Ahırda iki at arasında duran kiriş, tahta (Vámb. 232).
aỷran II	ايران		Ayran I/25. *** **ayran**: Dūġ [ayran], meẕīḳ [su ile karıştırılmış süt] (LÇ 48).
ayïrġuçï	ايرغوچى		Ayıran, bölen I/31. *** **ayırġuçı**: Ayıran, bölen (Bdg. I: 190).
aỷrïç	ايريچ	ayïr+ç	(P. d. C.)Çift hörgüçlü deve I/31. *** **iriç**[105]: Çift hörgüçlü deve (Vámb. 233); **ayrıç**: Boyunduruk takılmış deve; çift hörgüçlü deve (DTO 107).
aỷrïḳ	ايريق		Ayrık, bölünmüş I/31. *** **ayruḳ**: Ayrı, yalnız (Vámb. 233); bk. aỷruḳ.
aỷrïl-	ايرياماق		Ayrılmak, yarılmak *Aỷrïlġan* “Ölen, ölmüş” (Abg.) I/31. *** **ayrıl**-: Ayrılmak (Bab. 47).
aỷrïlmaş	ايرلمش	ayïr+ḷ+maş	(P. d. C.) Yolun ikiye bölündüğü yer, kavşak I/31. *** **ayrılmaş**: Kavşak, yolun ayrım noktası (DTO 105).
aỷruḳ	ايروق	ayïr+ḳ	1) Ayrı olarak, teker teker; yabancı 2) (P. d. C.) Hayvanları beslemek için kullanılan bir tür ot, ayrık otu I/31. *** **ayruḳ**: Bī-gāne, müferriḳ [ayıran], ayru, cüdā [ayrı], sivā [başka, diğer],

105 Hermann Vámbéry, Radloff’un ‘aỷrïç’ şeklinde okuduğu kelimeyi ‘iriç’ biçiminde okumuştur. P. d. Courteille “Boyunduruk takılmış deve; çift hörgüçlü deve” anlamlarını verdiği kelimenin okunuşunu vermemiştir. Ancak kelimenin anlamı dikkate alınarak ‘ayır-‘ fiilinden kaynaklandığı düşünülebilir. Bu bakımdan kelimeyi Vámbéry’nin okuduğu gibi ‘iriç’ şeklinde değerlendirmek doğru görülmemektedir.

			başḳa, ġayr (LÇ 50); **ayruḳ**: Hayvanları beslemek için kullanılan bir tür ot, ayrık otu (DTO 107).
aỹruḳla-	ایروقلاماق	aỹruḳ+la-	Ayırmak, birbirinden ayırmayı düşünmek; soyutlamak I/31. *** (-).
aỹruḳtï	ایروقتی		(S.S.) Ayrılmış I/31. *** **ayruḳtı**: Ferd, infirād [yalnızlık], inzivā, vaḥdet, yegāne, tenhā (LÇ 50).
aỹt-	آیتمق		Söylemek, konuşmak; belirtmek; iletmek I/43. *** **aytmaḳ**: Söylemek, dimek, inşād itmek [şiir okuma; sesini yükseltme], nuṭḳ [söylemek, konuşmak], irād itmek [söylemek] (LÇ 46).
aỹtïl-	ایتیلماق		Konuşulmuş olmak, söylenmek I/47. *** **aytıl**-: Söylenmek (Bab. 49); **aytıl**-: Söylenilmek, denilmek (LD. 361).
aỹtïn-	ایتینماق		1) Şarkı söylemek; sevinçten çığlık atmak 2) İtiraf etmek I/47. *** **aytinmaḳ**: Şarkı söylemek, sevinçle haykırmak (Vámb. 231).
aỹtïş-	ایتیشماق		1) Karşılıklı konuşmak, sohbet etmek; tartışmak (sözlü) 2) Hakim karşısında sözlü ifade vermek I/47. *** **aytişmaḳ**: Kavga etmek, atışmak, ağız kavgası yapmak (Vámb. 231).
aỹtḳa	ایتقا	عید كاه	(V.) Kutlama yeri; pazar yeri I/47. *** **aytḳa**: Pazar yeri, meydan (Vámb. 230).
aỹtḳuçı	ایتقوجی	aỹt+ḳu+çı	Konuşmacı; konuşkan I/48. *** **aytḳuçı**: Muḫbir, meddāḥ, çoḳ söyler adam, sāzende ve efsāne-gū [çalıcı ve efsane anlatan], baḫşı ve ‘āşıḳ (LÇ 46).
aỹttur-	ایتدورماق		Söyletmek, konuşmaya zorlamak; emir vermek I/49. *** **ayttur**-: Söylettirmek, dedirtmek (Bab. 49).
ayuḳ	ایوق		Ayı I/224. *** **ayuḳ ve ayıġ**: Ayu, dübb [ayı], ḫırs

			[ayı], ayı (LÇ 65).
ayur-			Ayırmak, yarmak; parçalara ayırmak; ayırt etmek, fark etmek I/224. *** **ayırmaḳ**: Tefrīḳ[106] [ayırmak], temyīz itmek [ayırmak, seçmek] (LÇ 65).
ayurun- [107]	ايورونماق		bk. aỳrın-[108] I/225. *** (-).
ayuruş- [109]	ايوروشماق		Ayrışmak, karşılıklı parçalanmak I/225. *** (-).
az I	آز		Az; küçük, ufak; önemsiz, ehemmiyetsiz I/555. *** **az**: Ḳalīl [az], kem [az, noksan], endek [az] nādir (LÇ 11).
az- II	ازماق		1) Kaybolmak, yolunu kaybetmek 2) Yoldan çıkmak, bozulmak I/556. *** **azmaḳ**: Baştan çıḳmaḳ, yoldan şaşmaḳ, ‘işyān seḳāvet itmek [isyan etmek, eşkiyalık etmek], güm-rāh olmaḳ [yolunu şaşırmış olmak] (LÇ 11).
azaġlaḳ	ازاغلاق	az+aġlaḳ	Azıcık, çok az *Tenzīl* [azaltma, indirme], *tenḳīṣ* [azaltma, indirme], *taḳlīl itmek* [indirmek] (*S.S.'den aynen alınmıştır*!)[110]; *Azaġlaḳ çïḳḳan kişi* "Bir az kalabalık, bir az halk" I/559. *** **azaġlaḳ**: (LÇ 12).
azaḷ-	آزالمق	az+ḷ-	Azalmak *Taḳlīl ve tenāḳuṣ itmek* [indirmek, eksik etmek], *kesilmek* (S.S.) I/561. *** **azalmaḳ**: (LÇ 11).
azar	ازار	az+ar	1) Zar zor, güçlükle; pek az; henüz 2) *Azar azar* "Azar azar, biraz biraz" I/560.

---

[106] Kelime LÇ'de تقريق şeklinde yazılmıştır. Anlam dikkate alınarak 'tefrīḳ' şeklinde okunması daha uygun bulunmuştur.
[107] OSTN'de kelimenin fiil olduğunu belirten işaret konulmamıştır. Bu işaret, kelimenin Arap harfli yazımı dikkate alınarak tarafımızdan konulmuştur.
[108] OSTN'de *ayurun-* kelimesinin anlamı için *aỳrın-* kelimesine gönderme yapılmıştır; ancak gönderme yapılan *aỳrın-* kelimesi sözlükte bulunamamıştır.
[109] OSTN'de kelimenin fiil olduğunu belirten işaret konulmamıştır. Bu işaret, kelimenin Arap harfli yazımı dikkate alınarak tarafımızdan konulmuştur.
[110] Radloff, kelime için kendi verdiği anlam ile LÇ'deki anlamın uyuşmadığından dolayı böyle bir not düşmüş olmalıdır.

			*** **azar azar**: Küçük parçalar hâlinde, azar azar (Vámb. 208).
azatmaķ	**ازالتماق**		(P. d. C.) Para kesesi, kese (*Calc. Wrtb.'de bulunan "artmaķ- ارتماق" şekli şüphesiz bir baskı hatasıdır*.) I/562. *** **azatmaķ**: Para kesesi (DTO 18).
azbuy̆	**ازبوى**	az+ ?	Heyecan, telaş, coşku *Ḫalecān* [heyecan, kalp çarpıntısı], *telāş* [111] (S.S.) I/581. *** **azbuy**: (LÇ 11); **azbuy**: Heyecan, acı, üzüntü (DTO 17).
azġan		az (f)+ġan	Azmış olan, itaatsiz, yolsuz I/574. *** **azġan**: Ölçüsüz; şiman, iri yarı; ahlaksız; kötü (Vámb. 208).
azġaş-	**ازغاشماق**	az+ġaş-	Yolunu kaybetmek *Yoldan şaşmak, azmaķ* *Mübārek oġlı bir kün azġışıp rāh* *'Acāyib susaġanda kördi bir cāh* "Bir gün onun mübarek oğlu yolunu kaybettiğinde, çok susadığında bir su kuyusu gördü." (S.S.) I/574. *** **azġaşmaķ**: (LÇ 11).
azġĭç	**ازغيچ**	az+ġıç	1) Yanılma, yolunu kaybetme *Ṭarīķ-i ṣavābdan 'udūl itmeklik* [doğru yoldan çıkma] (S.S.) 2) Fakirlik, sefalet, yoksulluk *Azlıķ, şeķāvet* [sıkıntıda olma] (S.S.) 3) Bir sarmaşık türü *Bir nev' ṣarmaşıķ nebāt* (S.S.) I/576. *** **azġıç**: (LÇ 11).
azġĭr-			Baştan çıkarmak, azdırmak I/576. *** **azġurmaķ**: bk. azġur-.
azġun	**ازغون**		Yolunu kaybetmiş; asi *'Āṣī, ser-keş* [isyan eden, asi], *güm-rāh* [yolunu şaşırmış], *ḥadīd* [öfkeli, hiddetli], *ṭuġyān* [azgınlık], *şerr* [kötü iş; Allah'a isyan] (S.S.) I/576. *** **azġun**: (LÇ 11).

111 Kelime OSTN'de تلاش, LÇ'de تالاش şeklinde yazılmıştır.

azġunḷan-	ازغونلانماق [112]		Bozulmak, kötüleşmek I/576. *** (-).
azġunḷaş-	ازغونلاشماق	azġun+ḷa+ş-	Namussuz olmak, ahlaksız olmak; bozulmak *Azġınlıḳ itmek* (S.S.) I/576. *** **azġunlaşmaḳ**: (LÇ 11).
azġunḷïġ	ازغونليغ		Azgınlık, yoldan çıkma *Güm-rāhlıḳ* [yolunu şaşırma], *yaramazlıḳ, ḥaşarılıḳ* (S.S.) I/576. *** **azġunlıġ**: (LÇ 11).
azġunḷïḳ	ازغونليق [113]		Azgınlık, yoldan çıkma I/576. *** **azġunlıġ**: bk. azġunḷïġ.
azġur-	ازغورماق		Azdırmak, baştan çıkartmak *Azdırmaḳ, ḥadden geçürmek, iġvā itmek* [azdırmak], *başdan çıḳramaḳ* (S.S.) I/577. *** **azġurmaḳ**: (LÇ 11); **azġurmaḳ**: Delirtmek; baştan çıkartmak, ayartmak (Vámb. 208).
azıt-	ازيتماق	az+t-	Yolunu şaşırmak, azıtmak *Yoldan şaşırmaḳ* (S.S.) I/570. *** **azıtmaḳ**: (LÇ 11).
azïġ	ازيغ		bk. azïḳ I I/571. *** (-).
azïḳ I	ازيق		Azı dişi I/571. *** **azuḳ tiş**: Azı dişi (Vámb. 208); **azu**: Azı dişi (DTO 18).
azïḳ II	ازيق		Azık, erzak, iaşe; yiyecek stoğu I/571. *** **azuḳ**: Yiyecek; tedarik, tedarik olunan şey; zahire, erzak (DTO 18).
azïḳ III	ازيق	az+ḳ	(V.) Hatalı; kusurlu; yanlış I/571. *** **aziḳ**: Yanlış, hatalı (Vámb. 208).
azïḳ- VI	ازيقمق	az+ḳ-	Yolunu kaybetmek; yanılmak *Azmaḳ, yolı ġā'ib idüp gezüp ṭolaşmaḳ* (S.S.) I/571. *** **azıḳmaḳ**: (LÇ 12).
azïḳlïġ	ازيقليغ	azïḳ[I]+lïġ	Uzun ve sivri dişleri olan kişi I/571. *** (-).
azïḳlïḳ	ازيقليق	az'dan	Canlılık; şakacılık; yönetilemezlik, dizginsizlik I/571.

112 OSTN'de kelimenin Arap harfli yazılışı ازعونلانماق şeklinde verilmiştir. Bu yazılışın dizgi hatası olduğu düşünülerek tarafımızdan düzeltilme yoluna gidilmiştir.
113 OSTN'de kelimenin Arap harfli yazılışı ازعونليق şeklinde verilmiştir. Bu yazılışın dizgi hatası olduğu düşünülerek tarafımızdan düzeltilme yoluna gidilmiştir.

			*** **aziķliķ**: Huysuzluk, hırçınlık, aksilik (Vámb. 208).
azĭnmaş-	ازينماشماق	az+n+maş-	(P. d. C.) Kaybolmak; kendi bildiği yolda ilerlemek I/571. *** **azınmaşmaķ**: Yolunu kaybetmek, özgürce davranmak (DTO 18).
azĭrġan-	ازيرغانماق	az+rġa+n-	Az olarak kabul etmek; saygısızlık etmek I/571. *** **azırġanmaķ**: Az ṣaymaķ, ḥaķīr tutmaķ [küçük görmek], az görmek (LÇ 11).
azĭt-	ازيتماق		bk. azıt- I/571. *** **azıtmaķ**: Yolunu kaybetmek (DTO 18).
azlĭġ	ازليغ		Nadir, ender rastlanan *Nedret*[114] [azlık], *ķıllet* [azlık, kıtlık], *azlıķ* (S.S.) I/580. *** **azlıġ**: (LÇ 11).
azlĭķ	ازليق	az+lĭķ	Ufak tefek şey; önemsiz şey I/580. *** **azlıķ**: Pek az, küçüklük, azlık (Bdg. I: 35).
azluķ			(V.) Erzak, iaşe, azık (*Kelime kuşkusuz "aġzḷıķ"tan gelmektedir.*) I/580. *** **azluķ**: Erzak, azık, stok (Vámb. 208).
azmaķlĭķ	ازماقليق		1) Yolunu şaşırma 2) Şeytana uyma I/582. *** **azmaķlıķ**: Yolunu şaşırma, yoldan çıkma; şeytana uyma, kötülük yapma (Bdg. I: 37).
azna I	ازنا		Dar yol, patika *Geçid, ṭar yol* (S.S.) I/577. *** **azna**: (LÇ 11).
azna- II	ازناماق		İnlemek, sızlanmak, inildemek I/577. *** **aznamaķ**: İnlemek, inildemek (Bdg. I: 37).
azuķ	ازوق		bk. azĭķ II I/572. *** **azuķ ve azuķa**: Ṭaʻām [yemek], ġıẕā

[114] Kelime OSTN'de ندارت şeklinde yazılmıştır. Bu yazılıştaki örneğin madde başındaki kelimeye anlamca uymadığı da tespit edilerek (*nedāret: Tazelik, parlaklık*) LÇ'deki yazılışı esas alınmıştır.

			[gıda, besin], zaḫīre, zād [azık] (LÇ 11).
azuḳa	ازوقه		bk. azïḳ II *Ṭa‘ām* [yemek], *ġıẕā* [gıda, besin], *zaḫīre, zād* [azık] (S.S.) I/572. *** **azuḳ ve azuḳa**: (LÇ 11).
azuḳla-	ازوقلاماق	azuḳ+ḷa-	Yedirmek, beslemek; geçindirmek *Ṭa‘ām yedirmek* [yemek yedirmek], *ġıẕā virmek* [gıda vermek] (S.S.) I/572. *** **azuḳlamaḳ**: (LÇ 12).
azuḳlan-	ازوقلانماق	azuḳ+la+n-	Beslenmek *Azuḳa almaḳ, geçinmek, teġaẕẕī ta‘ayyüş itmek* [beslenmek] (S.S.) I/572. *** **azuḳlanmaḳ**: (LÇ 12).
azuḳḷuġ	ازوقلوغ		Erzak ve iaşe sahibi I/572. *** **azuḳluġ**: Erzaklı, yiyecek sahibi (Bdg. I: 38); **azuḳlıġ**: Muḥsin [ihsan eden], muṭ‘im [yemek veren], mün‘im [yedirip içiren], ġanī [zengin, varlıklı] (LÇ 12).
azuḳḷuḳ	ازوقلوق		Erzak ve iaşe sahibi I/572. *** **azuḳluḳ**: Erzaklı, yiyecek sahibi (Bdg. I: 38).

B

baba	بابا		Dede IV/1563. *** **baba**: Dede, büyük baba (Vámb. 240).
babay̆	باباى		Saç lülesi, perçem, bukle (Calc. Wrtb. كلكل) IV/1564. *** **babay**: Saç lülesi, bukle (DTO 144).
babe	بابه		O zaman (Calc. Wrtb. انزمان) IV/1565. *** **bāpe**: O zaman (Bdg. I: 218).
baber	بابر	F.	Leopar IV/1565. *** **babır**: Deñiz ḳaplanı gibi bir sibādır [deniz kaplanı gibi bir yırtıcı hayvandır]; pek eski, köhnemiş, pek büyük; ‘atīḳ [eski] ve ‘aẓīm [büyük], babur (LÇ 66).
baca	باجا		Abla; hala IV/1521. *** **baci**: bk. bacĭ.
bacĭ	باجى		Abla, bacı IV/1523. *** **baci**: Abla; hala (Vámb. 241).
bacĭnaḳ	باجيناق		Bacanak, eşleri kardeş olan erkeklerden her biri IV/1523. *** **bacanaḳ**: Bacanak (Bdg. I: 219).
baça	بچه	[F.]	Çocuk, erkek çocuk IV/1521. *** **beçe**: Çocuk (Bdg. I: 245).
badiye	باديه	Ar.	(V.) Sahan, kap, çanak IV/1519. *** **badie**: Tepsi, sahan (Vámb. 241).
badḳan	بادقان		Kepçe (Calc. Wrtb. چمچه) IV/1520. *** **badḳan**: Ahşap kâse (DTO 145).
baġ I	باغ		Bağ, ip, halat, zincir IV/1446. *** **baġ**: Bağ, ip (DTO 151).
baġ II	باغ	[F.]	Bağ, bahçe IV/1446. *** **bāġ**: Bağ, bahçe (Bdg. I: 232).
baġ- III	باغمق		Bağlamak, sicimlemek IV/1447. *** **baġmaḳ**: Bağlamak, birleştirmek, raptetmek (Bdg. I: 233).
baġaltaḳ	بغلتاق		(V.) Zırhın altına giyilen pamuklu vatkalı giysi IV/1449. *** **baġaltaḳ**: Zırhın altına giyilen pamuklu vatkalı giysi (Vámb. 245).

bağam	باغام		Duvar sutunu IV/1449. *** **bağam**: Yüksek binaların duvarlarının yıkılmasını önlemek için yapılan destek, sütun (DTO 151).
baġan	باغان		bk. baḳan IV/1448. *** **baġan**: Sütun, direk (Bdg. I: 233).
baġana	باغانه		(V.) Koyun derisi IV/1448. *** **baġana**: Koyun derisi (Vámb. 242).
baġanla-	باغانلامق	baġan+la-	Direk üstüne inşa etmek IV/1449. *** **baġanlamaḳ**: Direk üstüne yerleştirmek (Bdg. I: 233).
baġça	باغچه	[F.]	Bahçe IV/1461. *** **baġça**: (F.) Bahçe (Bab. 58).
baġdaşïl-	باغداشيلمق		Tembel olmak, aylak olmak IV/1461. *** (-).
baġdaẏ	باغداى		Yamaç, dağ eteği IV/1460. *** **baġday**: Eğim, iniş, yamaç (DTO 151).
baġdaẏsïz	باغدايسز	baġdaẏ+sïz	Meyilsiz, eğimsiz *Üç tört taş attı çün yiri baġdaẏsïz ve faṣīli asru müstaḥkem ve tamām taşdın idi kārger kilmedi* "Üç dört taş attı. Bulunduğu yer yamaçsız ve kale bendi çok müstahkem ve tamamen taştan olduğu için etki etmedi." (Bb. 432-20) IV/1460. *** **baġdaysız**: İnişsiz, inişi olmayan, yamaçsız (Bab. 58).
bağışḷa-	باغشلامق		1) Armağan vermek, bahşetmek 2) Bir şeyden dolayı affetmek, bağışlamak ***Bağışlamaḳ***: *Baḫş itmek, in'ām, 'atiyye, iḥsān itmek* [hediye vermek, ihsan etmek], *'afv luṭf itmek, ma'ẕūr ṭutmaḳ* [mazur görmek] (S.S.) IV/1453. *** **bağışlamaḳ**: (LÇ 70).
baġïltaḳ	باغيلتاق		Sarılan şey, sargı IV/1455. *** **baġılṭaḳ**: Kalın olarak dokunmuş bir tür pamuklu kaftan (DTO 152).
baġïn-	باغينمق		Barışmak IV/1454. *** **baġınmaḳ**: Uzlaşmak, barışmak (DTO 152).
baġïndaş	باغينداش		(P. d. C.) Dizin üst kısmı IV/1454. *** **baġındaş**: Dizin üst kısmı (DTO 152).

baġĭr- I	باغيرمق		Bağırmak IV/1454. *** **bağırmaḳ**: Bağırmaḳ: (DTO 152).
baġĭr II	باغير		Bağır, göğüs *Bağrı ḳara yosunluḳ ḳuşḳına bolur* “Bağrı kara gibi bir kuş vardır.” (Bb. 62-4); *Bağrı ḳara* “Bir tür kuş” IV/1454. *** **bağır**: Karciğer (DTO 152); **bağır**: Ciger, kebed [karaciğer] (LÇ 70); **bağır**: Bağır, göğüs (Bab. 59).
baġĭrdaḳ	باغيرداق		Sarılan şey, sargı IV/1455. *** **bağırdaḳ**: Beşikteki ṣabīleriñ ṣar[ıl]dıḳlar[ı] bend, bağıldaḳ, meyān-bend [kemer, kuşak] (LÇ 70).
baġĭrsaḳ	باغيرساق		Bağırsak IV/1455. *** **bağırsaḳ**: Bağırsak (DTO 152).
baġĭrtlaḳ	باغيرتلاق		Keklik; çakırkanat (kuş türü) IV/1455. *** **bağırtlaḳ**: Tüyleri çizgili bir tür kuş, bağrı kara (DTO 152).
baġĭş I	باغيش	baḳ+ş	1) Sargı, bağ; eklem, mafsal 2) Çadır yapımında kullanılan sağlam ip *Baġĭşda* “Çaprazlama olarak birbiri üzerinden bağlama” IV/1455. *** **bagış**: Çadır halatı; diz eklemi; bağdaş kurma (DTO 152).
baġĭş II	باغيش		Bağış, hediye, armağan IV/1455. *** (-).
baġĭşlat-	باغيشلاتمق		Bağışlatmak, affettirmek IV/1455. *** **bağışlatmaḳ**: Bağışlatmak (Bdg. I: 233).
baġla-	باغلامق		Bağlamak ***Bağlamaḳ**: Bend, rabṭ, ‘aḳd, żabṭ itmek* [bağlamak] (S.S.) IV/1458. *** **bağlamaḳ**: (LÇ 70).
baġlaġlĭḳ	باغلاغليق		Bağlı, bağlanmış IV/1458. *** (-).
baġlaġuluḳ	باغلاغولوق	baġla+ġu+luḳ	Bağlı, bağlanmış *Yana Ḫurd-Kābilning̅ bendi kim tengīning̅ Ḫurd Kābil sarı çıḳarıda Büt-ḫāk suyıġa bağlaġuluḳtur* “Hurd-Kâbil bendi, boğazın Hurd-Kâbil tarafına çıktığı yerde, Büthâk suyuna bağlanmalıdır.” (Bb. 465-16) IV/1458. *** **bağlaġuluḳ**: Bağlanmış, merbūṭ [bağlı], mu‘aḳḳad [düğümlü], mesdūd

			[sınırlanmış], bend olunmuş (LÇ 70).
bağlan	**باغلان**		*Bağlan ḳaz* "Kızıl kaz, kızıl renkli kaz" (Bb. 190); ***Bağlan ḳaz**: Ḳırmızırak ḳazıñ bir nev'idir* (S.S.) IV/1458. *** **bağlan ḳaz**: (LÇ 70).
bağlat-	**باغلاتمق**		Bağlatmak IV/1459. *** **bağlatmaḳ**: Bağlatmak (Bab. 60).
bağlïġ	**باغليغ**		Bağlı, bağlanmış IV/1460. *** **bağlıġ**: Merbūṭ [bağlı], mu'aḳḳad [düğümlü], müte'allıḳ [bir yere bağlı], mesdūd [sınırlanmış], mevḳūf [ait, bağlı], meḳfūf [dürülmüş, toplanmı] (LÇ 70); **bağlıġ**: Bağlı, bağlanmış, destelenmiş (Bdg. I: 231).
bağlïḳ	**باغليق**		1) Bağlı, bağlanmış 2) Deste hâline getirilmiş, destelenmiş IV/1459. *** **bağlıġ**: bk. bağlïġ.
bağnaḳ	**باغناق**		Moğol kadınların başlarına taktıkları süs eşyası IV/1455. *** **bağnaḳ**: Moğol kadınların başlarına taktıkları süs eşyası (DTO 158).
bağra-	**باغرامق**		Bağırmak IV/1456. *** (-).
bağrïn	**باغرين**		Tarak (Calc. Wrtb. شانه) IV/1456. *** **bağrın**: Tarak (DTO 151).
bağurdaḳ	**باغورداق**		Boğaz, gırtlak IV/1455. *** **bağurtaḳ**: Boğaz, gırtlak (Bdg. I: 261).
bağvan	**باغبان**	F.	Bahçıvan, bağcı IV/1462. *** **bāġvān**: Baçıvan, bağcı (Bdg. I: 232).
baha	**بها**	[F.]	Paha, bedel IV/1465. *** **bahā**: (F.) Baha, kıymet, bedel, değer (Bab. 60).
bahālik	**بهاليك**		Pahalı IV/1466. *** (-).
baḫmal	**باخمل**		Kadife *Baḫmal gül* "Yıldızçiçeği, dalya (çiçek)" IV/1465. *** (-).
baḫraў-	**باخرايمق**		Gözünü fal taşı gibi açmak IV/1463. *** (-).
baḫşï	**باخشى**		1) Büyücü; halk hekimi 2) Avcı IV/1464.

			*** **baẖşı**: Cerrah, yaralara bakan kimse; şiir söyleyen kimse (DTO 156).
baẖşide	**بخشيده**	F.	Nişanlı kız, sözlü kız IV/1464. *** (-).
baẖta	**بخته**		Pamuk *Aġzımġa baẖta bile su tamızurlar idi* "Ağzıma pamukla su damlatırlardı." (Bb. 66-9) IV/1464. *** **baẖta**: Pamuk (DTO 156).
baḳ-	**باقمق**		1) Bakmak 2) Birisine bakmak, birisine dikkatli bakmak 3) Birisine ait olmak 4) Görünmek, gözükmek *Bu su evvel cuzvī savuḳ maḥsūs boladur soñgra turġan sayı kişige ẖōş baḳadur* "Bu su (insana) önce soğuk gibi gelir, fakat suda kaldıkça insana hoş gelir." (Bb. 324) IV/1435. *** **baḳmaḳ**: Bakmak, seyretmek; korumak; görünmek, gibi gelmek; ait olmak, mensup olmak (DTO 152).
baḳa	**باقا**		Kurbağa, karakurbağası IV/1437. *** **baḳa**: Kaplumbağa; kurbağa (DTO 153).
baḳaçanaḳ	**باقاچاناق**		Kaplumbağa IV/1438. *** **baḳaçanaḳ**: Kaplumbağa, kurbağa (DTO 153).
baḳal	**بقّال**		Bakkal, perakendeci IV/1438. *** **baḳal**- **baḳḳal**: Perakendeci (Bdg. I: 262).
baḳan	**باقان**		Çadırı yerden kaldırmak ve dik tutmak için kullanılan ahşap direk IV/1437. *** **baḳan**: Çadırı dik tutmak için kullanılan ahşap direk (Bdg. I: 234).
baḳawul	**باكاول**		Saray mutfağında görevli kişi, bavurçıdan daha üst bir görev IV/1437. *** **baḳaul**: Tatar hanedanlarının saray görevlisi; içki getirmekle görevli kimse; Mutfak görevlisi (Vámb. 243); **buḳavul**: Çeşnigîr (Bdg. I: 262).
baḳawullïḳ	**باكاولليق**		Bakavulluk görevi, bakavulluk vazifesi

			IV/1437. *** (-).
baḳaÿ	بكاى		(V.) Koyunun bacağı IV/1437. *** **baḳay**: Koyunun bacağı (Vámb. 245).
baḳı		Ar. باقى	Ebedî, daimi, sonu gelmez IV/1439. *** **bāḳī**: Ebedî, sonsuz (Bdg. I: 234).
baḳĭl-	باقيلمق		Bakılmak IV/1442. *** (-).
baḳĭn-	باقينمق		Bakınmak IV/1442. *** (-).
baḳĭndur-	باقيندورمق		Emri altına almak, baş eğdirmek *Bir niçesini uruşup ve bir niçesini baḳĭndurup özige teˁlīf ḳıldı* "Bazılarıyla savaştı, bazılarını emri altına aldı." (Abg. 14) IV/1442. *** **baḳındurmaḳ**: Emri altına almak, baş eğdirmek (DTO 153).
baḳĭr I	باقير		Bakır IV/1442. *** **baḳır**: Bakır (DTO 153).
baḳĭr- II	باقيرمق		Bağırmak, seslenmek IV/1442. *** **baḳirmaḳ**: Bağırmak, seslenmek (Vámb. 243).
baḳĭş I	باقيش		1) Bakış, bakma 2) Kök (Calc. Wrtb. بيج) IV/1442. *** **baḳış**: Bakış bakma; kök (DTO 153); **baḳış**: Kök (Bdg. I: 262).
baḳĭş- II	باقيشمق		1) Birisine bakmak 2) Birbirine bakışmak IV/1442. *** (-).
baḳtur-	باقتورمق		Baktırmak IV/1445. *** (-).
baḳur	باقور		Büyük IV/1443. *** (-).
baḳuÿ	باقوى		Boy veya oymağın en yaşlısı IV/1442. *** **baḳuy**: Büyük (DTO153); **baḳuy**: Oymağın büyüğü (Bdg. I: 234).
bal	بال		Bal IV/1490. *** **bal**: Bal (DTO 153).
bala	بالا		Bala, çocuk, yavru *Hā balalar* "Ey çocuklar" IV/1491. *** **bala**: Küçük çocuk, çocuk (DTO 153).
baḷaġ-	بالاغمق		Oymak, kazmak IV/1492. *** **balaġmaḳ**: Kazmak, oymak (DTO 154).
balala-	بالالامق		Çocuk doğurmak, çocuk sahibi olmak IV/1492. *** **balalamaḳ**: Çocuk sahibi olmak, çocuk

			yapmak (DTO 153).
balar	بالار		Ensiz tahta, dar ve kalınca tahta IV/1492. *** **balar**: Direk, ‘amūd [direk, sütun], kiriş, sütun, tirek, tirsek (LÇ 71).
balçĭķ	بالچيق		Balçık IV/1506. ** **balçıġ**: Balçık (DTO 154).
baldaķ	بالداق		Kılıcın kabzası IV/1503. *** **baldaķ**: Kılıç kabzasının kemere takılan halkası (DTO 154); **baldaķ**: Ķılıç ķulaġınıñ ḥalķası; ķulp, ṣap (LÇ 72).
baldur	بالدور		1) Baldır 2) Kelepçe; bilezik (Calc. Wrtb. بند دست) IV/1505. *** **baldur**: Kelepçe (DTO 154); **baldur**: Paça, sāķ [topuktan baldıra doğru bacağın incik yeri], baldır, bacaķ, rān [bacağın uyluk kısmı], pāy-çe (LÇ 72).
balġa I	بالغه		Uzun saplı bir tür topuz IV/1500. *** **balġa**: Bir tür topuz, gürz (DTO 154).
balġa- II	بالغامق		Kazmak (Calc. Wrtb. كاويدن) IV/1500. *** **balaġmaķ**: bk. baḷaġ-.
balġĭçĭl	بالغيچيل		bk. balġĭçĭn IV/1492. *** **balġıçıl**: Balıkçıl (DTO 154).
balġĭçĭn	بالغيچين		Bir kuş türü IV/1492. *** **balġıçın**: Balıkçıl (DTO 154).
balĭçaķ	باليچاق		Küçük şapka, kasket; kapak (Calc. Wrtb. كله پوش) IV/1498. *** **balıçaķ**: Küçük şapka (Bdg. I: 238).
balĭķ I	باليق		Balık IV/1498. *** **balıķ**: Balık (DTO 154).
balĭķ II	باليق		Surlarla çevrilmiş şehir *Ḫanbalıķ* “Pekin ve Karakurum arasında eski bir şehir”; *Bişbalıķ* “Beşbalık şehri” IV/1498. *** **balıķ**: Kasaba, kent (DTO 154).
balĭn	بالين		Ateşin kıvılcımı (Calc. Wrtb. شراره اتش) IV/1498. *** **balin**: Ateş (Bdg. I: 238).
baliş	باليش	[F.]	Belirlenmiş bir para tutarı *Bir balĭş altun = 2000 dinar; Bir balĭş kümüş=*

			200 dinar IV/1498. *** **balış**: Belirlenmiş bir para tutarı (*Bir balış altın = 2000 dinar; Bir balış gümüş= 200 dinar*) (DTO 154).
balḳĭ-	بالقیمق		Erimek, eriyip yok olmak IV/1499. *** **balḳımaḳ**: Erimek, eriyip yok olmak (Bdg. I: 238).
balḳĭt-	بالقیتمق		Eritmek, eriyip yok etmek IV/1499. *** **balḳıtmaḳ**: Eritmek, eriyip yok etmek (Bdg. I: 238).
baḷtu	بالتو		Balta, satır IV/1503. *** **baltu**: Balta (DTO 154).
banҫa	بنچه	[F.]	Deste, demet IV/1472. *** (-).
banҫĭ	بانچی		Afyon içen kimse IV/1471. *** (-).
band	باند	F.	Bağ, zincir, köstek IV/1472. *** **bend**: Düğme (Vámb. 245).
banḳaḳ	بانقاق		Ceviz IV/1471. *** **banḳaḳ**: Bir tür ceviz (DTO 155).
bar I	بار		1) Var, mevcut 2) Mevcut, elde, hazır 3) Bütün, tüm, hepsi IV/1472. *** **bar**: Var, mevcūd, būd [var olma], hest [var olma] (LÇ 67); **bar**: Var, mevcut (DTO 145).
bar- II	بارمق		1) Yürümek, gitmek, atla gitmek, varmak 2) Bazen zarf-fiil ekleriyle kaynaşarak yardımcı fiil olarak kullanılmaktadır. IV/1474. *** **barmaḳ**: Yürümek, gitmek; yoldan gitmek (DTO 146).
baramta	بارامته		Yağma etme, yağma, haydutluk IV/1478. *** **baranta**: bk. baranta.
baranta	بارانتا		Yağma etme, yağma, haydutluk IV/1477. *** **baranta**: Aynı yoldan karşılık olarak yağma etme (DTO 146).
barҫa	بارچه	bar+ҫa	Hep, bütün IV/1487. *** **barҫa**: Hep, bütün (DTO 145).
bardan	بردان		Kalın kamıştan örülmüş şey IV/1486. *** **bardan**: Büyük zenbīl ki anbār maḳāmında müstaʻmeldir [içine öteberi konulup elde taşımaya mahsus, sazdan

			örülmüş ve üst tarafında yine sazdan kulpları olan, ağzı geniş kap] (LÇ 67).
barĭl-	**باريلمق**	bar+l-	Varılmak, ulaşılmak *Bu yurttın köçüp Ürket üstige barĭldı* "Bu yurttan göçüp Ürket'e varıldı." (Bb. 51-2); *Bu yurttın iki köçüp Biyāna barĭldı* "Bu yurttan göçüp Biyâna varıldı." (Bb. 421-16) IV/1481. *** **barıl**-: Varılmak, gidilmek (Bab. 72).
barĭm	**باريم**		Varlık, mal, servet IV/1482. *** (-).
barĭmta	**برمته**		Rehin, rehin koyma IV/1482. *** **baranta**: bk. baranta.
barĭş I	**باريش**		Barış, uzlaşma IV/1482. *** **barış**: Ṣulḥ-ı silāḥ, barışıḳ, 'aḳd [anlaşma], muṣālaha [karşılıklı anlaşma] (LÇ 67).
barĭş- II	**باريشمق**	baş+ş-	Birisine gelip gitmek, ziyarette bulunmak; birlikte yürümek, birlikte gitmek IV/1482. *** **barışmaḳ**: Barışmak, anlaşmak; birisine gitmek, birisini ziyaret etmek (LÇ 146).
barḳuluḳ	**باروقولوق**		(V.) Sığınak IV/1484. *** **barḳuluḳ**: Sığınak (Vámb. 241).
barla-	**بارلامق**		1) Uymak, uyum sağlamak 2) (P. d. C.) Parlamak, ışıldamak IV/1484. *** **parlamaḳ**: Parlamak (DTO 146); barlamaḳ:
barlaḳ	**بارلاق**		(V.) Çıkış, çıkar yol; sığınak IV/1485. *** **barlaḳ**: Çıkar yol, çıkış (Vámb. 241).
barlamaç	**بارلاماچ**		Mayasız ekmek (Calc. Wrtb. نان قطيرى) IV/1485. *** **barlamaç**: Mayasız ekmek (DTO 246).
barlan-	**بارلانمق**	bar+la+n-	Bulunmak, var olmak IV/1485. *** **barlanmaḳ**: Bulunmak, var olmak (Bdg. I: 221).
Barlas	**بارلاس**		1) Ordu komutanı 2) Aksak-Temir boyunun Türk boyları arasındaki ismi IV/1485. *** **Barlas**: Ordu komutanı; Sultan Timur'un soyundan gelen bir boy; cesur erkek (DTO 157).

barlĭġ	بارليغ		bk. barlĭḳ IV/1486. *** **barlıġ**: Varlık, oluş, var olma; zeginlik (DTO 146); **barliġ**: Zengin; zenginlik; var olma (Vámb. 241).
barlĭḳ	بارليق		1) Olma, bulunma 2) Zengin, hâli vakti yerinde 3) Zenginlik, servet IV/1485. *** **barlıḳ**: Varlık, zenginlik; var olma (Bdg. I: 221); **barlıġ**: bk. barlĭġ.
barsacĭ	بارساجى		(V.) Yabani hayvanları terbiye eden kimse IV/1488. *** **barsaci**: Yabani hayvanları terbiye eden kimse (Vámb. 241).
bartĭn-	بارتينمق		Meydana getirmek, yaratmak (Calc. Wrtb. افريدن) IV/1486. *** **bartıtmaḳ**: Meydana getirmek, yaratmak (Calc. Wrtb. افريدن) (Bdg. I: 251).
baruḳ	باروق		Mal-mülk; ticaret IV/1482. *** (-).
bas-	باسمق		1) Basmak, sıkıştırmak 2) Zulmetmek, ele geçirmek; baskın yapmak, baskına uğratmak IV/1525. *** **basmaḳ**: Ayakla ezmek, basmak; yenmek, galip gelmek; sıkıştırmak, bastırmak (DTO 148).
basġu	باسغو	bas+ġu	Mağlubiyet, bozgun, yenilgi IV/1535. *** **basġu**: Bozgun, yenilgi, baskın; basınç (DTO 148).
basġun	باسغون		bk. basġu IV/1535. *** **basġun**: Bozgun, yenilgi, baskın; basınç (DTO 148).
basĭç	باسيچ		Baskı, zulüm IV/1532. *** **basıç**: Baskı, zulüm (Bdg. I: 231).
basĭḳ	باسيق		1) Basılmış, basılı; hareketsiz, sakin, durgun; alçakgönüllü 2) Alçak, basık IV/1532. *** **basıḳ**: Alçak, basık; basılmış (DTO 148).
basĭrġan-	باسيرغانمق		Basılmış olmak; kuşatılmak; yok edilmek; yatışmak, sakinleşmek IV/1532. *** **basırġanmaḳ**: Basılmış olmak; yatışmak (Bdg. I: 230); **basırġanmaḳ**:

			Uykudan fırlayarak uyanmak (DTO 148).
basḳaḳ	باسقاق		Emniyet görevlilerinin başı; vergi memuru (Özbek yarlıklarında) IV/1533. *** **basḳaḳ**: Vali; emniyet görevlilerinin ikinci başkanı (DTO 148).
basḳam	باسقام		Demirci çekici IV/1533. *** (-).
basḳĭç	باسقيچ		Merdiven, el merdiveni; merdiven basamağı IV/1535. *** **basḳıç**: Merdiven, el merdiveni; eşik (DTO 148).
basḳĭn	باسقين		Zafer, galibiyet *Basḳĭn taptı* "Zafer kazandı." IV/1535. *** **basġun**: Ġālib (LÇ 68).
basḳĭnçaḳ	باسقينچاق	basḳĭn+çaḳ	Sık sık baskına uğrayan IV/1535. *** **başḳınçaḳ**: Sık sık baskına uğrayan (Bdg. I: 230).
basḳun	باسقون		1) Kabus, karabasan 2) Baskı, basınç; hücum, baskın IV/1535. *** **başḳun**: Baskın, hücum, ani saldırı; kabus (Bdg. I: 230).
baslayĭş	باسلايش		Ayaklarıyla ezme; mağlup etme IV/1536. *** **baslayışı**: Ayakla ezme; yenme (DTO 148).
basruġ	باسروغ		Çadır dayağı, çadırın desteği (fırtına sırasında korumak için) IV/1535. *** **basruġ**: Çadır dayağı, çadırın desteği (Vámb. 242); **basruġ**: Yağmurda atı korumak için üzerine serilen örtü (DTO 147).
basruḳ	باسروق	basĭr+uḳ	Sağlam, sert, katı IV/1535. *** **basruḳ ḳılmaḳ**: 'Pekiştirmek; sağlamca yapmak, sağlamlaştırmak (Bdg. I: 230).
bastuḳ	باستوق		1) Meyve suyu; pasta 2) Yapıncak, soğuk havada, açıkta bırakılan atlara örtülen uzun tüylü kebe IV/1538. *** **bastuḳ**: Her ne zaman içilecekse o zaman sıvılaştırılan meyve özü (DTO 147); **bastuḳ**: Bir nev' meyve şurubı (LÇ 68).
bastun	باستون		Yastık, büyük yastık; döşek

			(Calc. Wrtb. بالين) IV/1539. *** **bastun**: Yastık, döşek (DTO 147).
bastur-	باستورمق		1) Bastırmak 2) Mağlup etmek *Oğuz Ḫan İt-buraḳ Ḫanġa basturġandın soŋ* "Oğuz Han, İt-burak Han'ı mağlup ettikten sonra" (Abg. 13); *Şībānī Ḫan bile ḳal'a-i Debūsīde uruşup basturdı* "Şiban Han'la Debûsî kalesinde savaşıp mağlup etti." (Bb. 28-19) IV/1539. *** **basturmaḳ**: Baṣtırmaḳ; teskīn, iṭfā itmek [yatıştırmak; bastırmak]; ġalebe itmek (LÇ 68).
baş	باش		1) Baş, kafa *Başıġa yitmek* "Baskına uğratmak" (Çağ.) 2) Üst taraf 3) İlk, son 4) Amir, lider 5) Başkan; önemli 6) Bir şeyin tamamı IV/1546. *** **baş**: Baş, kafa; başkan; başak (DTO 148).
başaġ	باشاغ		(V.) Yabancı; yalnız IV/1552. *** **başaġ**: Yabancı; yalnız (Vámb. 242).
başaḳ	باشاق	baş+aḳ	Okun ucundaki sivri uç IV/1551. *** **başaḳ**: Okun ucundaki sivri uç (DTO 149).
başaḳçï			Başak dilenen, dilenci IV/1552. *** **başaḳçı**: Başak dilenen (Bdg. I: 228); **başaḳçı**: Ok ucu yapan kimse; başakları hasat eden kimse (DTO 149).
başaḳla-	باشاقلامق		Okun ucuna sivri uç takmak IV/1551. *** **başaḳlamaḳ**: Okun ucuna sivri uç takmak (Bdg. I: 228).
başaḳlïġ	باشاقليغ		Başaklı, başak tutmuş IV/1552. *** (-).
başar-	باشارمق		Başarmak, bitirmek *Şunı başara almay-min* "Şunu başaramıyorum." IV/1552. *** **başarmaḳ**: Başarmak (DTO 149).
başart	بشرط	F.	Eğer, şayet IV/1552. *** (-).
başbaġ	باشباغ	baş+baġ	Baş örtüsü IV/1561.

			*** **başbaġ**: Baş sargısı, saç bağı (Vámb. 242).
başḳa	باشقه		1) Başka, diğer 2) Başkası, diğeri IV/1553. *** **başḳa**: Başka, diğer; başkası (DTO 150).
başḳar-	باشقارمق	baş+ḳar-	Hüküm sürmek IV/1554. *** **başḳarmaḳ**: Kılavuzluk etmek, yönetmek, yönlendirmek; son vermek (DTO 150).
başḳĭyan	باشقیان		Deveye bağlanmış savaş topu (Calc. Wrtb. پندوق شتر کیر) IV/1555. *** **başḳıyan**: Deveye bağlanmış savaş topu (DTO 150).
başla-	باشلامق	baş+ḷa-	1) Başlamak 2) Liderlik etmek, öncülük etmek IV/1556. *** **başlamaḳ**: Başlamak; yönetmek (DTO 150).
başlat-	باشلاتمق		Hüküm sürdürmek; liderlik ettirmek *İşikni bu Ḫüdāy-Birdi Timurtaşġa başlatıp idi* "Eşik ağası olarak Huday-Birdi Timurtaş'ı tayin edip göndermişti." (Bb. 16-3); *Çerikni Koç Bigge başlatıp* "Askeri Koç Bey kumandasına verip" (Bb. 281-2) IV/1557. *** **başlatmaḳ**: Yönettirmek, liderlik ettirmek (DTO 151).
başlayĭş	باشلاییش		Başlayış IV/1557. *** **başlayışı**: Başlama hareketi, başlayış (DTO 151).
başlĭġ	باشلیغ		Başı olan; başta olan; sivri uçlu IV/1559. *** **başlıġ**: Baş, başkan, kumandan (DTO 151); **başlıġ**: Re'is, āmir, ser-gerde [reis], ḳumandar, riyāset [başkanlık], başlu, depelü, liġām ve licām [dizgin ve gem], serdār [başkan], ser-gerde [reis] (LÇ 69).
başlĭḳ	باشلیق		1) Kuvvet, iktidar, otorite 2) Başlık 3) Başlı, baş sahibi IV/1559. *** **başlıġ**: bk. başlĭġ.
başmaḳ	باشماق		1) Bir yaşındaki buzağı, dana 2) (= *başbaġ*) Baş örtüsü IV/1561.

			*** **başmaķ**: Bir yaşındaki dana; kadınların başlarına bağladıkları örtü (DTO 151).
başsĭz	باشسيز		Başsız IV/1561. *** **başsız**: Başsız (Bdg. I: 226).
başsĭzlĭķ	باشسيزليق		Başsızlık, kargaşa, anarşi IV/1561. *** **başsızlıķ**: Kargaşa, disiplinsizlik (DTO 149).
bat I	بات		Çabuk, tez, süratli, hızlı *Bat bat yürümek* "Hızlı hızlı yürümek"; *Kitür sāķī ķadeḥ-i Ḫūrşīdini bat* *İçe şeh-zāde yārı birle heybāt* "Ey saki, parlayan kadehini çabuk getir ki şehzâde sevgilisiyle birlikte içsin."; *Eger Ferhādġa ẓulm itdi Ḫusrev* *ʿİvaż bat iyledi çerḫ-i sebük-rū* "Her ne kadar Hüsrev Ferhad'a zulm etti ise de çubuk dönen felek ona cezasını hemen verdi." IV/1508. *** **bat**: Çabuk, hızlı, hemen (DTO 144).
bat- II	باتمق		1) Batmak, zorla içine girmek, dalmak 2) Batmak (güneş için) 3) İçeri girmek, dâhil olmak 4) Etki etmek IV/1508. *** **batmaķ**: Batmak; etki etmek (DTO 145).
batĭķ	باتيق		İnim inim inleme, feryat çığlığı (Calc. Wrtb. دلدل) IV/1514. *** **batıķ**: İnim inim inleme, feryat (Bdg. I: 218).
batķaķ	باتقاق		1) Bataklık 2) Bataklık alan, bataklık bölge IV/1515. *** **batķaķ**: Bataklık bölge, bataklık yer (DTO 145).
batķaķlan-	باتقاقلانمق	batķaķ+la+n-	1) Bataklık hâline gelmek 2) Bataklığa batmak IV/1515. *** **batķaķlanmaķ**: Bataklık hâline gelmek; bataklığa saplanmak (Bdg. I: 218).
batķuz-	باتغوزمق	bat+ķuz-	Batırmak IV/1516. *** **batķuzmaķ**: Batırmak (Vámb. 240).
batlĭġ	باتليغ	bat+lĭġ	Tezlik, çabukluk, sürat, hız IV/1516.

			*** **batlıġ**: Çabukluk, sürat, hız (Bdg. I: 218).
batman	باتمان		Bir ağırlık ölçüsü, batman (= *40 pfund* [yarım kilo]) IV/1516. *** **batman**: Bir ağırlık ölçüsü (yaklaşık 11 kilogram ağırlığında) (Vámb. 240).
batraḳ	باتراق	bat+raḳ	Hızlı bir şekilde, hızlıca IV/1516. *** **batraġ**: Daha hızlı (DTO 144); **batraḳ**: Daha çabuk, süratli bir şekilde (Bab. 77).
batuḳ	باتوق		1) Bataklık, çamur 2) Ağır IV/1514. *** **batuḳ**: Ağır (DTO 145).
batur- I	باتورمق		Batırmak, sokmak IV/1515. *** **baturmaḳ**: Müstaġraḳ itmek [batırmak] (LÇ 75).
batur- II	باتورمق	bat^{I}'tan	Hızlı olmak IV/1515. *** **baturmaḳ**: Hızlı olmak (DTO 145).
baturlĭḳ	باتورلق	batur+lĭḳ	Yiğitlik, cesaret, kahramanlık IV/1515. *** **baturliḳ**: Cesret, yiğitlik, kahramanlık (Vámb. 241).
batuş	باتوش		Yavaş yavaş batma, batış IV/1515. *** **batuş**: Batma, batış (Bdg. I: 218).
bawlĭ	باولی		1) (P. d. C.) Hızlı koşan hayvanların yarışı 2) (Bdg.) Kanatları çok tüylü olan yırtıcı kuş (Calc. Wrtb. طیار جانوار) IV/1434. *** **bavlı**: Hızlı koşan hayvanların yarışı (DTO 155); **bavlı**: Bir tür yırtıcı kuş (Bdg. I: 239).
bawur	باور		(P. d. C.) İp, sicim *Ḫalāt, ip, cüll, rīsmān* [ip, halat], *urġamçı, arḳın* (S.S.) IV/1432. *** **bavur**: İp, sicim (DTO 155); **bavur**: (LÇ 72).
bawurçĭ	باورچی	bawur+çĭ	1) Aşçı (Calc. Wrtb. اش پز پزندن) 2) Aşçılıkla ilgili bir rütbe adı (بکاول [115] '*den daha alt bir vazife*)

[115] Bekevül: (Moğ.) Hükümdara çıkan yemeği kontrol etmekle yükümlü kimse, çeşnigîr (Şen, 1993-II: 93).

			İbrāhīmniñg bawurçïlarını kiltürdiler ilik altmış bawurçïdın törtüni saḫladım “İbrahim’in bavurçılarını getirdiler; elli-altmış bavurçıdan dördünü sakladım.” (Bb. 396-10) IV/1433. *** **bavurçı**: Aşçı (DTO 155).
bawurçïlïḳ	باورچیلیق	bawurçï+lïḳ	Aşçılıkla ilgili bir rütbe *Bawurçïlıḳ mertebesidin ḫāṣṣa bekevulluḳ mertebesiġa yitkürüp irdim* “Bavurçılık mertebesinden çeşnigîrlik mertebesine ulaşmıştım.” (Bb. 187-16) IV/1433. *** **bavurçılıḳ**: Aşçılıḳ, tabbāḫlıḳ [aşçılık] (LÇ 72).
bawursaḳ		bawur+saḳ	Bağırsak IV/1433. *** **bavursaḳ**: Bağırsak (Bdg. I: 233); **baġırsaḳ**: bk. baġïrsaḳ.
baẏ I	بای		Zengin IV/1421. *** **bay**: Zengin (DTO 155).
baẏ II	بای		(V.) Sihir, büyü IV/1421. *** **bay**: Sihir, büyü (Vámb. 243).
bayan	بیان		Eczacılıkta kullanılan bir tür bitki IV/1467. *** **bayan**: Eczacılıkta kullanılan bir tür bitki (DTO 180).
Bayat	بیات		Allah, Tanrı (Calc. Wrtb. یکی از نام خدا) IV/1468. *** **biyat**: Tanrı (Vámb. 250).
baẏbeçe			(V.) Zengin kişinin oğlu *Bay oġlı, bay-zāde, Özbekler ḳadınlara baybiçe daḫı dirler* (S.S.) IV/1431. *** **baybeçe**: Zengin kişinin oğlu (Vámb. 243); **baybeçe**: (LÇ 73).
baẏbiçe	بايبيچه		İlk eş, en büyük eş *Moġul ḥatun dir Tācīk bānū dir Özbek baybiçe dir* “Moğollar hatun, Tacikler banu, Özbekler ise baybiçe diyorlar.” (Abg. 43) IV/1431. *** **baybeçe**: Kadın, eş (DTO 155).
baẏdaḳ	بایداق		Bayrak, sancak IV/1430. *** **baydaġ**: Bayrak, sancak (Vámb. 244).
baẏdu	بیدو	Ar. بدوی	(V.) At yarışı IV/1573.

			*** **beydo**: At yarışı (Vámb. 251).
baǰġaç	بایغاچ	baǰ+ağaç	Ağaç (Calc. Wrtb. درخت) IV/1423. *** **bayġaç**: Ağaç (Bdg. II: 241).
baǰġuş	بایغوش		Baykuş IV/1424. *** **bayḳuş**: Baykuş (DTO 156).
baǰïr	بایر		Bayır, tepe, çöl *Ṣaḥrā, ṭaşra ve beyābānde, yüksek yer* (S.S.) IV/1424. *** **bayır**: (LÇ 73).
baǰḳa	بایقا		Eğlence, şölen; sohbet, söyleşi IV/1422. *** **bayḳa**: Eğlence, şölen (DTO 155).
baǰḳaḳ	بایقاق		Ceviz (Calc. Wrtb. چهار مغز) IV/1422. *** **bayḳaḳ**: Ceviz (Bdg. I: 302).
baǰḳal	بایقال		Yabani kısrak IV/1422. *** (-).
baǰḳız	بایقیز		Baykuş IV/1423. *** (-).
baǰla-	بایلامق		Bağlamak IV/1427. *** **baylamaḳ**: Bağlamak, tutturmak (Vámb. 244).
baǰlo	بیلو	Rus. било	(V.) Büyük ağaç kütüğünü yarmak için kullanılan balta şeklinde taş parçası IV/1572. *** **beylo**: Büyük ağaç kütüğünü yarmak için kullanılan balta şeklinde taş parçası (Vámb. 253).
baǰmaḳ	بایماق		Eğri ayaklı, beceriksiz IV/1431. *** **baymaḳ**: Mağdur (Bdg. II: 241).
baǰraḳ	بایراق		(V.) Koşu kazananına verilen ödül IV/1425. *** **bayraḳ**: Koşu kazananına verilen ödül (Vámb. 244).
baǰrï	بایری		Uzun süredir görevde olan kimse, eski hizmetli *Dīn ʻAlī atlı baǰrï nevkeri bar irdi* "Dîn Alî adında eski bir hizmetçisi vardı." (Abg. 131); *Mollā Muḥammed Türkistānī atlıḳ ābdān iʻtimādlıḳ baǰrï kişisi bar irdi* "Mollâ Muhammed Türkistânî adında bayındır ve güvenilecek eski hizmetçisi vardı." (Bb. 150-5); *Sulṭān Saʻīd Ḫanġa baǰrï*

			nevkerlerimni ḳoşup "Sultân Saîd Han'a eski askerlerimi yollayıp" (Bb. 254-6) IV/1426. *** **bayrı**: Eski hizmetli (DTO 155).
bay̆ru	بيرو		Uzun süredir görevde olan kimse, eski hizmetli IV/1427. *** **bayrı**: bk. bay̆rĭ.
bay̆sunḳar	بايسنقار		Yırtıcı bir kuş IV/1430. *** (-).
bayu-	بايومق		Zengin olmak, zenginleşmek IV/1470. *** **bayumaḳ**: Zenginleşmek (Bdg. I: 239).
bayut-	بايوتمق		Zenginleştirmek IV/1470. *** **bayutmaḳ**: Zenginleştirmek (Bdg. I: 239).
bebatĭr	بباتير		Papatya IV/1637. *** **babatır**: Papatya (DTO 156).
bebek	بيباك		1) Göz kapağı 2) Göz bebeği IV/1637. *** **bibek**: Göz bebeği (DTO 180).
beçebaz	بچه باز	F.	Cinsel açıdan erkek çocuklarına ilgi duyan, oğlancı IV/1625. *** **beçebaz**: Cinsel açıdan erkek çocuklarına ilgi duyan, oğlancı (Vámb. 244).
beçek	بيچك		(V.) Süs *İgne, ibre, sūzen* [iğne], *būġāçe, zīnet, ārāyiş* [süs], *sembūsek gibi içerüsi ḳabaḳlı ve kūfteli ḫamīrden dört kūşeli bir nev' çörek* (S.S.) IV/1624. *** **biçek**: (LÇ 89); **beçek**: Bezek, süs (Vámb. 251.
Beçkem	بچكم		Kurt; bir Türk boyu IV/1625. *** **Beçkem**: Kurt; bir Türk boyu (Bdg. I: 244).
bedenos	بدنوس		Horoz IV/1620. *** **bedenos**: Horoz (DTO 157).
bednam	بدنام	F.	Kötü bir şöhrete sahip olan kimse IV/1624. *** **bed-nām**: (F.) Kötü namlı, adı kötüye çıkmış (ŞD 369).
bedrek I	بدرك		Çirkin, iğrenç IV/1624. *** **bedrek**: Çirkin, iğrenç (Vámb. 244).

bedrek II	بدرك		İşe yaramaz, elverişsiz IV/1624. *** **bedrek**: Kötü, işe yaramaz (Bdg. I: 247).
beg	بيك، بك		Bey; önemli bir savaş memuru (Buhara) *Beg atake* "Atabey, atalık"; *Tümen begi, İl begi, ulus begi* "Önemli görevliler" IV/1580. *** **big**: Derebeyi; bey, başkan (DTO 187).
begat	بكات	Ar. (çokluk)	Beyler *Aḫsıdağı bigler ve bigatlar* "Aksu'daki beyler" IV/1580. *** **bigat**: Beyler, başkanlar, görevliler (DTO 188).
begen-	بيكانمك		Beğenmek, hoşnut olmak IV/1581. *** **bigenmek**: Onaylamak, hoş bulmak (DTO 188).
begewül	بكاول		Bir saray görevlisi (saki) IV/1581. *** **bekevül**: Çeşnici, sarayda yemek işi ile görevlendirilmiş kimse (DTO 158).
begim	بيكم		Beyin eşi, karısı IV/1581. *** **bigim**: Rütbeli bir kişinin eşi (DTO 188).
behle	بهله	[F.]	Şahin yetiştirenlerin kullandığı eldiven IV/1583. *** **behle**: Şahin yetiştirenlerin kullandığı eldiven (Bdg. I: 298); **behli**: bk. behli.
behlem	بهلم	[F.]	Antilop IV/1583. *** **behlem**: Bir tür antilop (DTO 180).
behli	بهلى	[F.]	bk. behle IV/1584. *** **behli**: Şahin yetiştirenlerin kullandığı eldiven (DTO 180).
bek	بيك		1) Sert, katı, sağlam 2) Çok, pek çok IV/1574. *** **bik**: Sağlam, dayanıklı; büyük; çok (DTO 187).
bekik	بيكيك		(V.) Birbirine bağlı, kapalı IV/1576. *** **bekik- bikik**: Kapalı, bitişik, bağlı (Vámb. 252).
bekin-	بكينمك		Sağlam olmak, sert olmak, katı olmak, dayanıklı olmak IV/1576. *** **bekinmek**: Sağlam olmak, sert olmak

			(Bdg. I: 302).
bekiş-	بيكيشمك		Güçlenmek IV/1577. *** **bekişmek**: Güçlenmek (Bdg. I: 302).
bekit-	بيكيتمك		bk. berkit- IV/1576. *** **bikitmek- bekitmek**: Bağlamak, tutturmak; bağlayarak kapamak, kapatmak (Vámb. 252).
beklen-	بيكلانمك	bekle+n-	Bağlanmak, sağlamlaşmak; kapalı olmak IV/1578. *** **biklenmek**: Sağlamlaşmak (Bdg. I: 302).
bekre	بكره		Mersin balığı IV/1577. *** **bekre**: Bir nev‘ küçük balıḳdır, māhī (LÇ 75).
bekren	بكران		Kapların dibinde oluşan çöküntü IV/1577. *** **bekren**: Kapların dibinde oluşan çöküntü (Bdg. I: 263).
bekter	بكتر		(V.) Silah; zırh IV/1579. *** **begter**: Silah; zırh (Vámb. 245).
bel	بل		Bel IV/1606. *** **bil**: Bel (DTO 189).
belaḳ	بيلاق		Kemer, kuşak IV/1608. *** **bilbaġ**: bk. belbaġ.
belalik	بلاليك	bela+lıḳ	Mutsuz, hüzünlü IV/1609. *** **belaliḳ**: Talihsiz, hüzünlü (Vámb. 245).
belbaġ	بيلباغ	bel+baġ	Kemer, kuşak IV/1617. *** **bilbaġ**: Kemer, kuşak (DTO 189).
beleklik	بيلاكلك	belek+lik	Tepeli, inişli çıkışlı arazi IV/1610. *** **bileklik**: Yumru; üzerinde dalgalı çizgiler bulunan kumaş (Bdg. I: 304).
belerçin	بيلارچين		Meme, göğüs (Calc. Wrtb. بستان) IV/1610. *** **bilerçin**: Meme, göğüs (Bdg. I: 304).
belge	بلكا		(V.) Genç yaştaki deve IV/1612. *** **belge**: Genç deve (Vámb. 245).
belgü	بيلكو		İşaret, iz, belirti IV/1613. *** **bilgü**: İşaret, iz, belirti (DTO 190).
belgüle-	بيلكولامك	belgü+le-	İşaretlemek, belirlemek IV/1613. *** **bilgülemek**: İşaretlemek, belirlemek (Bdg. I: 268).
belgülemeklik	بيلكولامكليك		Belirleme, işaretleme IV/1613.

			*** **bilgülemeklik**: Belirleme, işaretleme (Bdg. I: 268).
belin I	بيلين		bk. belerçin IV/1611. *** **bilin**: Meme, göğüs (Bdg. I: 304).
belin II	بلن		Atmaca (Calc. Wrtb. چرغ) IV/1611. *** **belin**: Atmaca (DTO 159).
belki	بلكه	[Ar.+F.]	Belki IV/1612. *** **belki**: (F.) Belki (ŞD 369).
beltūta	بلتوته		*Beltūta kılmaḳ* “Yerleşmek, oturmak”; *Muḳīm olmaḳ* [yerleşmek, ikamet etmek], *ḫāne-nişīn* [evde oturan] (S.S.) IV/1615. *** **beltuta**: (LÇ 75).
bende	بنده	F.	Kul, köle; halk IV/1590. *** **bende**: Köle, kul (Vámb. 245).
ben͡giz	بينكيز		Beniz, yüz, çehre; dış görünüş IV/1584. *** **bin͡giz**: Biçim, dış görünüş (DTO 192).
ben͡gze-	بينكزامك	ben͡gz+e-	Benzemek, uymak IV/1584. *** **bin͡gzemek**: Benzemek (DTO 192).
ben͡gzeş	بينكزش	ben͡gze+ş	Benzer IV/1585. *** **bin͡gziş**: Şebāhet [benzeme], naẓīre [benzer], muṭābaḳat [uygunluk], mānend [benzer] (LÇ 94).
ber-	بيرمك		1) Vermek 2) Yardımcı fiil olarak da kullanılmıştır: *Ḳulaḳ birmek* “Dinlemek”; *Ḳol birmek* “Yardım eli uzatmak”; *Kön͡gül birmek* “Sevmek” IV/1592. *** **birmek**: Vermek; bazı yapılarda yardımcı fiil olarak kullanılır. (DTO 183).
berek	بيراك		(V.) Kaba dokunmuş bir kumaş türü IV/1595. *** **berek**: Kaba dokunmuş bir kumaş türü (Vámb. 251).
beren	بيران		Kaliteli kadife IV/1596. *** **beren**: Kaliteli kadife; ipek (Bdg. I: 300).
berik-	بريكمك		Güçlenmek, kuvvetlenmek, sağlamlaşmak IV/1599. *** **berikmek**: Güçlenmek, kuvvetlenmek (Bdg. I: 253); **berkimek**: bk. berki-.

beril-	بريلمك	ber+l-	Verilmek, verilmiş olmak IV/1600. *** **béril**-: Verilmek (Bab. 89).
berk	برك		Güçlü, kuvvetli, sağlam IV/1601. *** **berk**: Güçlü, sağlam, dayanıklı (Vámb. 244).
berki- I	بيركيمك	berk+i-	Kuvvetli olmak, güçlü olmak IV/1601. *** **berkimek**: Güçlenmek, güçlü olmak (DTO 184).
berki II	بركى	beri+ki	Bu tarafta olan, beri yandaki, beriki IV/1602. *** **berki**: (beriki) Beriki, bu taraftaki (Vámb. 244).
berkit-	بيركيتمك	berki+t-	Güçlendirmek, sağlamlaştırmak IV/1602. *** **berkitmek**: Güçlendirmek, sağlamlaştırmak (Bdg. I: 253).
berküt-	بيركوتمك		bk. berkit- IV/1602. *** **berkütmek**: Güçlendirmek, sağlamlaştırmak (Bdg. I: 254).
Berles	برلاس		1) Cesur, kahraman (Calc. Wrtb. جولوشجاح) 2) Bir Özbek boyu 3) Ordu başı, ordu komutanı *Barlas ma'nīsi sipeh-sālār timek bolur* "Barlas, ordu komutanı demektir." (Abg. 39) IV/1603. *** **Barlas**: bk. Barlas.
berli	بيرلى	beri+li	*Dünyā yaratulġandın berli* "Dünya yaratıldığından beri"[116] IV/1603. *** (-).
bervancı	بروانجى		Ordu komutanı IV/1605. *** **bervançı**: Mühürdar; ordu komutanı (DTO 157).
best	بست	F.	1) Çiftlik 2) Sığınak IV/1629. *** **best**: Çiftlik; sığınak (Vámb. 245).
besteli	بسته لو		Bağlı, müstakil olmayan; vatandaş, yurttaş IV/1630. *** (-).

[116] OSTN'de 'berli' kelimesi için herhangi bir anlam verilmemiş; anlam için bir kelimeye gönderme yapılmamıştır. Ancak "= beri" şeklinde bir açıklama yapılmıştır. Buradan hareketle 'berli' kelimesinin anlamını '*Beri*' olarak verebiliriz. Yine 'berli' kelimesi için verilen örnek metnin nereden alındığı da belirtilmemiştir. Bu bakımdan kelimenin okuma hatası olup olmadığı hususunda kaynak metne bakamadık.

beş	بيش		Beş sayısı IV/1635. *** **biş**: Beş sayısı (DTO 186).
beşik	بشيك		Beşik IV/1635. *** **bişik**: Beşik (Bdg. I: 302).
beşinçi	بشينچى		Beşinci IV/1636. *** **bişinçi**: Beşinci (Bdg. I: 258).
bet	بيت		Yüz, çehre *Aḳ bet* "Masum"; *Ḳara bet* "Ayıplı" IV/1617. *** **bet**: Yüz, çehre, beniz (Vámb. 244).
betikle-	بيتيكلامك		(V.) Evin üstünü kapamak IV/1619. *** **petiklemek**: Evin üstünü kapamak (Vámb. 244).
beyan	بيان	Ar.	Açık, belli, belli olan iş IV/1585. *** **beyān**: Belli, açık (Bdg. I: 298).
beyaz	بياض	Ar.	Beyaz, ak IV/1585. *** **beyāż**: Ak, beyaz (ŞD 371).
beyim [117]	بكم	= begim	Prenses IV/1588. *** **biyim**: Prenses; büyük eş (DTO 192).
bez	بز		Beze, yumru, şişkinlik, bez (tıp) IV/1631. *** **bez**: Derinin altında oluşan ur; gudde, salgı bezi (DTO 158).
beze-	بيزامك		Bezemek, süslemek IV/1631. *** **bizemek**: Bezemek, süslemek (DTO 186); **bezemek**: Bezemek, süslemek (Vámb. 251).
bezegeỳ	بيزاكاى		Süslü IV/1632. *** **bizegey**: Süslü, alımlı (Bdg. I: 256).
bezek	بيزاك	beze+k	Süs, ziynet IV/1632. *** **bizek**: Süs, ziynet (DTO 186); **bezek**: Süs (Vámb. 251).
bezekçi	بيزاكچى	bezek+çi	Süsleyen IV/1632. *** **bizekçi**: Süsleyen (DTO 186); **bezekçi**: Süsleyen, süsleyici (Vámb. 251).
bezeklik	بيزاكلك	bezek+lik	Süslü, süslenmiş IV/1632. *** **bizeklik**: Süslü (DTO 186); **bezeklik**: Süslü, süslenmiş (Vámb. 251).
bezgek	بيزكاك		Sıtma, yüksek ateş, humma IV/1634. *** **bizgek**: Sıtma, ateş, nöbet (DTO 186);

[117] OSTN'de kelimenin Arap harfli yazılışı ile madde başındaki yazılışı birbirinden farklıdır.

			bizgek: Sıtma, ateş, nöbet (Vámb. 251).
bĭçaḳ	بيچاق		Bıçak IV/1781. *** **bıçaḳ**: Bıçak (DTO 182).
bĭçġĭ	بيچغى		bk. bĭçḳĭ IV/1782. *** **bıçġı**: Testere, bıçkı (DTO 182).
bĭçḳĭ	بيچقى		Bıçkı, testere IV/1782. *** **biçḳi**: Testere, bıçkı (Vámb. 251).
bĭġu	بيغو		Bir tür yırtıcı kuş IV/1739. *** **bıġu**: Bir tür yırtıcı kuş (DTO 187).
bĭḫtĭ	بيختى		Et suyu IV/1742. *** **bıḫtı**: Et suyu (DTO 182).
bĭḳĭn	بيقين		1) Kasık *Bĭḳĭnıġa oḳladılar* "Kasığına sapladılar" (Bb. 200-4) 2) Evhamlı, kuruntulu IV/1738. *** **bıḳın**: Böğür (DTO 187); **bıḳın**: Pehlū [vücudun iki yanından biri], yanbaş, ḳaburġa (LÇ 92).
bĭḳĭrnat	بيقرنات		Giderler, masraflar *Ḫazāne pāy-gāh ve mülk-i selāṭīnniñ cemī' bĭḳĭrnatınıñ ḳadīmdin muḳarrer ve mu'ayyen tünleri perkene bardur* "Hazine ve sultan mülklerinin masrafları için eskiden beri belirlenmiş vergiler vardır." IV/1738. *** **bıḳırnat**: Masraf, gider (DTO 187).
bĭrġĭ	برغى		Boru; boynuz IV/1754. *** **bırġı**: Boru; boynuz (Bdg. I: 252).
bĭrġu	بيرغو		Boru, boynuz IV/1754. *** **bırġu**: Boru; boynuz (Bdg. I: 252).
bĭrḳazan	بيرقازان		(V.) Pelikan IV/1754. *** **birḳazan**: Pelikan (Vámb. 251).
bĭrsĭḳ	بيرسيق		Oruç (Calc. Wrtb. روزه) IV/1759. *** **bırsıḳ**: Oruç (DTO 183).
bĭşĭġ	بيشيغ		bk. bĭşĭḳ *Ḳavun bışĭġı idi* "Kavun olgunlaşmıştı." IV/1788. *** **bışıḳ**: bk. bĭşĭḳ
bĭşĭḳ	بيشيق	bĭş+ḳ	Olgun, olmuş IV/1788. *** **bışıḳ**: Pişmiş (DTO 187).
bĭşḳar-	بيشقارمق		Akla getirmek, hatra getirmek IV/1789.

		*** **bışḳarmaḳ**: Hatırlamak, anımsamak (DTO 187).
bĭştuġ	بیشدوغ	İyi pişmiş IV/1789. *** **bıştuġ**: İyi pişmiş (DTO 187).
bĭyan	بیان	İlaç olarak kullanılan bir bitki IV/1742. *** **bıyan**: Tedavi için kullanılan bir bitki (DTO 180).
bĭyĭḳ	بییق	Bıyık IV/1743. *** **bıyıḳ**: Bıyık (Bdg. I: 302).
bi	بی	Tarantula, zehirli örümcek IV/1737. *** **bi**: Bir tür sürüngen (DTO 180).
bibek	بیباك	Göz bebeği IV/1789. *** **bibek**: Gözbebeği (DTO 180).
bibi	بیبی	Kadın, eş; diğer eşlerden daha itibarlı olan kadın IV/1789. *** **bibi**: Kadın, eş; kanuni eş (DTO 181).
biç I	بیچ	Piç, nikahsız doğan çocuk IV/1780. *** **piç**: Piç, nikahsız doğan çocuk (DTO 182).
biç- II	بیچمك	1) Biçmek 2) Kumaş biçmek 3) Ekin biçmek 4) Fiyat biçmek, değer takdir etmek IV/1780. *** **biçmek**: Kesmek, bürīden [kesmek], ictizāz [yün kırkmak], iḥtiṣād [hasat etmek, biçmek], ḳaṭ‘ [kesmek], şaḳḳ itmek, biçmek (LÇ 89).
biçek	بیچاك	Süs, ziynet, bezek IV/1781. *** **biçek**: Süs, ziynet, bezek (DTO 182).
biçin I	بیچین	Kale, hisar IV/1781. *** **biçin**: Kale, hisar (DTO 182).
biçin II	بیچین	Maymun IV/1781. *** **biçin**: Maymun (DTO 182).
bide	بیده	Yonca IV/1780. *** **bide**: Yonca (Vámb. 251); **bide**: Kurutularak sıkıştırılmış yonca (DTO 183).
bigeç	بیكاچ	(V.) bk. bikeç IV/1741. *** **bigeç**: Evlenmemiş kız (Vámb. 252).
bigin	بیكین	Gibi, benzer

			Serv dik āzād bol vü rāst-gār *Yā örük ü alma bigin meyve-dār* "Servi gibi yüksel ve doğru ol; ya da erik ve elma gibi meyve ver." IV/1741. *** **bigin**: Gibi, benzer (DTO 188).
bigiz I	بيكيز		Büyük iğne, çuvaldız IV/1742. *** **bigiz**: Büyük iğne, çuvaldız (Vámb. 252).
bigiz II	بيكيز		Parlaklık IV/1742. *** **bigiz**: Parlaklık, görkem (DTO 188).
bīke	بيكه		Hanım, eş, karı IV/1739. *** **bike**: Hanım, eş, karı (DTO 188).
bikeç	بيكاچ		1) Kız 2) Nişanlı kız, kız IV/1739. *** **bikeç**: Özgür genç (DTO 188).
bikil	بيكيل		Bağlı, zincirli IV/1740. *** (-).
bikim	بيكيم		Prenses IV/1740. *** **bikim**: Yüksek rütbeli bir görevlinin eşi (DTO 188).
bil-	بيلمك		Bilmek, tanımak IV/1759. *** **bilmek**: Bilmek, tanımak (DTO 191).
bildeser	بيلدسر		Ayak tabanı, ayak altı (Calc. Wrtb. كف پا)[118] IV/1771. *** **bildeser**: Ayak tabanı (Bdg. I: 304).
bildürge	بيلدوركا		Kırbacın destek kısmındaki halka ve ilmik *Bu ṭınābnıñ͡g bir uçıda gezni birkitürler yana uçıda şāḫdın bildürge yasapturlar*[119] *bu bildürgeni birkitürler* "Bu ipin bir ucuna ok, öteki ucuna da daldan yapılmış halka bağlarlar, bu halkayı sağlamlaştırırlar." (Bb. 176-2) IV/1771. *** **bildürge**: Ucunda halka olan bir tür kırbaç; kılıcın elle tutulan kısmı (DTO 190); **bildürge**: Ḳamçınıñ destegine urılan ḥalḳa (LÇ 94).
bildürgülük	بيلدوركولوك	bildür+gü+lük	Beyanname, ilan IV/1772. *** **bildürgülük**: Beyanname (Bdg. I: 268).

[118] OSTN'de Calc. Wrtb'den alınan kısım hatalı olarak aktarılmıştır. Bu yüzden, OSTN'de 'كوبسا' olarak yazılan kısım çalışmamıza 'كف پا' şeklinde alınmıştır.
[119] OSTN'de kelime باسانتورلار şeklindedir. Bu yazılış kelimenin anlamı ve Bâbür-nâme dikkate alınarak düzeltilmiştir (Şen; 1993: 27).

bile I	بيله		bk. birle IV/1760. *** **bile**: İle, birlikte (DTO 191).
bile- II	بيله مك		1) Bilemek, keskinleştirmek 2) İftira etmek 3) Yoğurmak, yuvarlamak (hamur için) IV/1761. *** **bilemek**: Bilemek, keskinleştirmek (Bdg. I: 305).
bilek I	بيلاك		Bilek, el IV/1762. *** **bilek**: Bilek (DTO 189).
bilek II	بيلاك		Hediye IV/1762. *** **bilek**: Hediye (DTO 189).
bilekçi [120]	بيلاكچى	bilek+çi	Tahtadan yapılmış kelepçe IV/1763. *** **bilekçe**: Suçluların ellerine geçirilen kelepçe (DTO 189); **bilekçe**: Mücrimleriñ ellerine urılan zencīr ve bend (LÇ 93); **bilekçe**: Ellere takılan kelepçe (Bdg. I: 266).
bileli [121]	بيلالى	bile+li	Birlikte, yanında, beraber *Kim kilür tācir Ḫıṭāyī-zād* *Bileyi bir ḳız ḫūb-nihād* "Çinli bir tüccar yanında güzel huylu bir (cariye) kızla gelir." IV/1763. *** **bileli**: İle, birlikte, beraber (DTO 189).
bilen	بيلان		bk. birle IV/1763. *** **bilen**: İle, birlikte (DTO 189).
bileñ	بيلانك		Dilsiz, sessiz; hüzünlü IV/1763. *** **bileñ**: Dilsiz, dili tutulmuş; sessiz; zavallı (DTO 191).
bilerreñ	بيلاررنك		Eldiven IV/1763. *** **bilerreñ**: Eldiven (DTO 189).
bilev	بيلاو		Bileği taşı (Calc. Wrtb. سنك كارى) IV/1764.

[120] OSTN'de 'bilekçi' olarak alınan bu kelimeye, burada verilen anlamıyla, başka bir Çağatayca sözlük veya dizinde rastlayamadık. Bu bakımdan Radloff'un بيلاكچه kelimesini hatalı olarak 'bilekçi' şeklinde okuduğu anlaşılmaktadır.

[121] Radloff'un sözlüğünde karşılaştığımız 'bileli' kelimesi de hatalı okuma olmalıdır. Çünkü Abuşka Lügati'nde de karşımıza çıkan 'bileyi' kelimesine "*Yanınca ve bilesince dimektir...*" şeklinde bir açıklama getirilmiş ve Radloof'un da örnek metin olarak eserine aldığı ve Seb'a-i Seyyâre'de yer alan beyit örnek olarak gösterilmiştir (Véliaminof-Zernof; 1869: 143 ve Atalay; 1970: 139).

			*** **bilev**: Bileği taşı (DTO 189).
bilgat	بيلكات	bilik+Ar. (çokluk)	Haber, havadis *Ḫanım ḳaşıdın ḫaṭ ve bilgāt kiltürdi* "Hanımın yanından mektup ve haber getirdi." IV/1767. *** **bilgat**: Haber, havadis (DTO 190).
bilgü	بيلكو		(V.) Anlayış, idrak; bilgi IV/1769. *** **bilgü**: Anlayış; akıl; belirti, iz, işaret (Vámb. 252).
bilgüçi	بيلكوچى	bilgü+çi	Uzman, ehil, iş erbabı IV/1769. *** **bilgüçi**: Bilici dimekdir (Vél.-Zer. 143).
bilgülük	بيلكولوك	bilgü+lik	Bilgin, tahsil görmüş, irfan sahibi IV/1769. *** **bilgülük**: Bilgili, bilgisi olan, haberli (Vámb. 253).
bilgür-	بيلكورمك		Bildirmek, haber vermek IV/1769. *** **bilgürmek**: Bildirmek, haber vermek (Vámb. 253).
bilgüsiz	بيلكوسز	bilgü+siz	Cahil, bilgisiz IV/1770. *** (-).
Bilgüt	بيلكوت		Bir Çağatay soyu IV/1769. *** **Bilgüt**: Bir Çağatay soyu (DTO 190).
biliç	بيليچ		Piliç IV/1766. *** **piliç**: Piliç (DTO 191).
bilik	بيليك	bil+k	Bilgi, hikmet IV/1764. *** **bilik**: Bilgi; akıl; öğüt (DTO 191).
biltür	بيلتور	= bıltır	Geçen sene IV/1771. *** **biltür**: Geçen sene (Vámb. 252); **bıltur**: Geçen sene (DTO 189).
biltürki	بيلتوركى		Geçen seneki IV/1771. *** **biltürki**: Geçen seneki (Vámb. 252); **bılturğı**: Geçen seneki (DTO 189).
bilük	بيلوك	bil+ük	1) İşaret, alamet, iz 2) Boyunduruk 3) Suçluların boylarına geçirilen halat IV/1767. *** **bilik**: İşaret, belirti; tanınmış (Vámb. 253).
bilüklük	بيلوكلك		Bilgili, hikmetli IV/1767. *** **biliklik**: Alim, bilgil (DTO 191).
bīm	بيم		Prenses (unvan) *Her pādişāh kim Manġıt Mīrzālarnın͡g ḳızını alsa anı 'bīm' dirler idi* "Hükümdar Mangıt

			prenseslerinde kendine eş seçerken eşi ‘bīm’ oluyordu.” IV/1790. *** **bim**: Prenses; en büyük eş (DTO 192).
binçik	بینچیك		Yarış atı, hızlı at IV/1746. *** **binçik**: Yarış atı (DTO 192).
bir	بیر		Bir sayısı IV/1746. *** **bir**: Bir sayısı (DTO 183).
biregü	بیراكو	bir+egü	Biri, birisi IV/1750. *** **biregü**: Biri, birisi (Bdg. I: 249).
bireki	بیركی	bir+eki (iki)	Bir iki, çift IV/1749. *** **biriki**: Biri veya ikisi; bazı, kimi (Bdg. I: 249).
birge I	بیركا		Birlikte IV/1755. *** **birge**: Beraber, birlikte, ortaklaşa (DTO 183).
birge- II	بیركامك		(V.) Yığmak, istif etmek, biriktirmek IV/1755. *** **birgemek**: Yığmak, istif etmek, biriktirmek (Vámb. 251).
birgisi	بیركیسی		Biri, birisi *İki*[si]*din*[122] *birgisi alsa ḥisāb* *Memleket içre tüşer inḳılāb* “Birisi her ikisini de hesaba katsaydı, memleket içinde kargaşa çıkardı.” IV/1755. *** **birgisi**: Biri, birisi (DTO 184); **birgisi**: Birisi dimekdir (Vél.-Zer. 137).
birgü	بیركو		bk. biregü IV/1755. *** **birgü**: Biri, birisi (DTO 184).
birigit	بیریكیت		Birlikte, birleşik IV/1752. *** **birigit**: Birleşik, toplanmış, bir araya gelmiş (DTO 186).
birik- I	بیریكمك	bir+k-	Birikmek, bir araya gelmek IV/1750. *** **birikmek**: Brikmek, bir araya gelmek (DTO 185).
birik II [123]	بیریك	= biregü	Biri, birisi *Birigidin sorup çü ṣūret-i ḥāl* *Ẓāhir an͡glap ki ni durur aḥvāl*

[122] OSTN’de kelime ایكی دین şeklindedir. Beytin geçtiği Abuşka Lügati dikkate alınarak düzeltilmiştir (Atalay; 1970: 132).

			"İşlerinin nasıl olduğunu birisinden sordu; durumunun ne olduğunu açık olarak anladı." IV/1751. *** (-).
biriktir-	بیریكدرمك	birik+tir-	Birleştirmek, toplamak, yığmak, bir araya getirmek IV/1751. *** **biriktürmek**: bk. biriktür-.
biriktür-	بیریكتورمك		bk. biriktir- IV/1752. *** **biriktürmek**: Biriktirmek, toplamak, bir araya getirmek (Vámb. 251); **biriktürmek**: Biriktirmek (Bdg. I: 300).
birin	بیرین	bir+in	Yalnız, tek başına IV/1752. *** **birin birin**: Tek tek, teker teker (Vámb. 251).
birinçi	بیرینچی		Birinci, ilk IV/1752. *** **birinçi**: Birinci (Bdg. I: 250).
birisi	بریسی	biri+si	Birisi, biri IV/1753. *** **birisi**: Birisi (SD 415).
birle I	بیرلا	bir+le	Birlikte, ile, ile birlikte IV/1755. *** **birle**: Birlikte, ile, ile birlikte (DTO 184).
birle- II	بیرلامك	bir+le-	Eşitlemek, bir sırada kabul etmek IV/1756. *** **birlemek**: Eşit hâe getirmek (Bdg. I: 250).
birlet-	بیرلاتمك	birle+t-	Birleştirmek, bir araya getirmek IV/1756. *** (-).
bis	بیس		Uyuz hastalığı IV/1783. *** **bis**: Uyuz hastalığı (DT 186); **pis**: Uyuz hastalığı; ağaç uyuzu; bir tür iyileşmez cüzzam hastalığı (Vámb. 251).
bisirik	بیسریك		Çok kuvvetli bir deve türü IV/1783. *** **bisrik**: Güçlü olan melez deve türü (DTO 186).
bişi	بیشی	biş+i	Yağda kızartılmış küçük ekmek IV/1788. *** **bişi**: Yağda kızartılmış küçük ekmek (DTO 187).
bişikçi	بیشیكچی		(V.) Bir tür iri çekirge IV/1788. *** **bişikçi**: Bir tür iri çekirge (Vámb. 252).
bit I	بیت، بت		Bit IV/1773.

[123] Radloff, çalışmasına aldığı 'birik II' kelimesinde yanlış okuma yüzünden hataya düşmüş olmalıdır.

			*** **bit**: Bit (Bdg. I: 241).
bit- II	بیتمك		1) Bitmiş olmak 2) Yaratılmış olmak, meydana getirilmiş olmak 3) Bitmek, son bulmak 4) Büyümek, yetişmek IV/1773. *** **bitmek**: Meydana gelmiş olmak; gerçek olmak; büyümek, yetişmek (DTO 181).
bit- III	بیتمك		Yazmak IV/1774. *** **bitmek**: Yazmak; suret çıkarmak, kopyalamak (Vámb. 250).
bitçege	بیتچاكا		Küçük, ufak IV/1779. *** **bitçege**: Küçük, çocuḳ, ufaḳ, ḫūrde [ufak şey], ḫūrd [ufak, küçük], beçe ve bālā, ṣaġīr evlād [küçük çocuk] (LÇ 88).
bitew	بتو		Deve IV/1774. *** **bitü**: bk. bitü.
biti- I	بیتیمك		Yazmak IV/1775. *** **bitimek**: Yazmak (DTO 182).
biti II	بیتی		Yazı, hat IV/1775. *** **biti**: Yazı; harf (DTO 181).
bitigüçi	بیتیكوچی	biti+gü+çi	bk. bitikçi IV/1776. *** **bitiküçi**: Yazar, yazıcı (DTO 181).
bitik I	بیتیك		Bitmiş, sona ermiş IV/1775. *** **bitik**: Sona ermiş, bitmiş (Vámb. 251).
bitik II	بیتیك		Yazı, hat IV/1775. *** **bitik**: Yazı; harf (DTO 181).
bitikçi	بیتیكچی	bitik+çi	Yazıcı, katip *Uluġ bitikçi* “Büyük yazıcı” IV/1775. *** **bitikçi**: Yazıcı (Vámb. 251).
bitiklik	بیتیكلیك	bitik+lik	Yazılı, yazılmış IV/1775. *** **bitiklik**: Yazılı, yazılmış (Bdg. I: 242).
bitil-	بیتیلمك	biti+l-	Yazılmak, yazılmış olmak IV/1776. *** **bitilmek**: Yazılmak (Vámb. 250).
bitimlik	بیتیملیك		İyi çevrilmiş, biçimli, düzgün IV/1778. *** **bitimlik**: Orantılı, uygun, biçimli (DTO 182).
bitit-	بیتیتمك	biti+t-	Yazdırmak IV/1777. *** **bititmek**: Yazdırmak (Bdg. I: 242).
bitküçi	بیتكوچی		bk. bitikçi IV/1779.

			*** **bitküçi**: Yazar, yazıcı (DTO 181).
bitkül-	بیتکولمک	bit+kül-	Yazılmış olmak, yazılmak IV/1779. *** **bitkülmek**: Yazılmak (Bdg. I: 242).
bitkür-	بیتکورمک	bit(i)+kür-	Yazdırmak IV/1779. *** **bitkürmek**: Yazdırmak (Vámb. 250).
bitü	بتوُ		Deve (Calc. Wrtb. شتر) IV/1778. *** **bitü**: Deve (Bdg. I: 244).
biyat	بیات	bī+at [Ar.]	Bir kimsenin egemenliğini tanıma, biat IV/1743. *** **beyāt**: Allah'ın egemenliğini tanıma, Allah'a biat etme (Bdg. I: 298).
biye	بیه		Kısrak IV/1743. *** **biye**: Kısrak (DTO 192).
biyik	بییک		Büyük, yüksek IV/1743. *** **biyik**: Büyük; dayanıklı; çok (DTO 187).
biz I	بیز	ben+sen	Biz (şahıs zamiri) IV/1784. *** **biz**: Biz (SD 416).
biz II [124]	بیز		(V.) Yuva, kuş yuvası; ağaç kovuğu IV/1784. *** **biz**: Yuva; kovuk, delik (Vámb. 251).
biz- III	بزمک		Kaçınmak; geri çekilmek; nefret etmek IV/1785. *** **bizmek**: Kaçınmak; geri çekilmek (Bdg. I: 257).
boçur	بوچور		Çiçek bozuğu, çiçek hastalığından yüzü delik deşik olmuş, çopur IV/1678. *** **boçur**: Çiçek bozuğu (DTO 163).
bodaў	بودای		1) Alçak boylu 2) Bir Özbek şarkısı IV/1677. *** **boday**: Bir Özbek şarkısı; alçak boylu (DTO 164).
bodur	بودور		(V.) Engebeli, pürüzlü, düz olmayan IV/1677. *** **bodur**: Engebeli, pürüzlü, düz olmayan (Vámb. 246).
boġaça	بوغاچه		Boğaz, gırtlak IV/1649.

[124] OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin 'Cagataische Sprach-Studien'den alındığı belirtildiği için çalışmaya dâhil ettik.

			*** **boġaça**: Boğaz, gırtlak (Bdg. I: 283).
boġaḳ I	**بوغاق**	boḳ+aḳ	Boğaz şişkinliği, boğaz hastalığı IV/1648. *** **boġaḳ**: Boğaz iltihabı, boğaz şişkinliği (DTO 172).
boġaḳ II	**بوغاق**	boḳ+aġ	Köstek IV/1648. *** **boġaḳ**: Köstek (Vámb. 248).
boġan	**بوغان**		Bağ (Calc. Wrtb. بند) IV/1648. *** **boġan**: Bağ; pranga, kelepçe (Bdg. I: 284).
boġas	**بوغاس**		Boğaz, gırtlak IV/1649. *** **boġas**: Boğaz (Bdg. I: 283).
boġaz	**بوغاز**		Boğaz, gırtlak IV/1649. *** **boġaz**: Boğaz (DTO 172).
boġazla-	**بوغازلامق**		Boğmak, boğazını kesmek, hançerlemek IV/1650. *** **boġazlamaḳ**: Boğazlamak, boğazını keserek öldürmek (Bab. 114).
boġdaў	**بوغدای**		1) Buğday *Arpa boġdaў aş boldı altun kümüş taş boldı* "Arpa ve buğdaydan aş olursa altın ve gümüş taş olur." 2) Bir ölçü birimi (*71 boġdaу* = *1 misḳal* = *¼ Karat*) IV/1654. *** **buġday**: Buğday, başak (DTO 172).
boġul-	**بوغولمق**		Boğulmak IV/1652. *** **boġulmaḳ**: Boğulmak (Bdg. I: 284).
boġur	**بوغور**		1) (V.) Kazana benzer kap *At boġurı* "Atın yemliği" 2) Çift hörgüçlü deve IV/1651. *** **boġur**: Kazana benzer kap (Vámb. 248).
boġuru	**بوغورو**		(V.) *Ḳara boġuru* "Demirden yapılmış boğaz halkası"[125] IV/1652. *** **ḳara boġra**: Bir tür boğaz halkası (Vámb. 248).
boġuz	**بوغوز**		1) Boğaz 2) Yem, gıda, besin

[125] OSTN'de Cagataische Sprache-Studien'den alındığı belirtilen 'ḳara boġuru', bu eserde 'ḳara boġra' şeklinde yer almaktadır (Vámbéry; 1867: 248).

			Atġa boġuz birip "Ata yem verip" (Bb. 75); *Boġuz birmek* "Yem vermek" IV/1652. *** **boġuz**: Boğaz, boynun ön bölümü (Bab. 114).
boġuzdaḳ	بوغوزداق		Boğaz (Calc. Wrtb. گلو) IV/1653. *** **boġuzdaḳ**: Boğaz (Bdg. I: 285).
boġuzlaġu	بوغوزلاغو	boġuz+la+ ġu	Boğaz, gırtlak (Calc. Wrtb. نای خلقوم) IV/1653. *** **boġuzlaġu**: Boğaz, gırtlak, hançere (DTO 172).
boḫaġu	بوخاغو		Köstek IV/1656. *** **boḫaġu**: Ata vurulan köstek; suçlulara takılan kelepçe (DTO 163).
boḫaḳ	بوخاق		Kursak IV/1656. *** **boḫaḳ**: Kursak, çene altındaki bölge (Bdg. I: 273).
boḫsa-	بوخسامق		bk. boḫta- *Hicr endūhıda boḫsap min bile alman nitey* *Mey ʿilācım dur ḳopup*[126] *deyr-i fenāġa ʿazm itey* "Ayrılık derdinden ağlayıp duruyor, ne yapacağımı bilmiyorum. Şarap benim ilacımdır, yokluk alemine koşup gidiyorum." IV/1657. *** **boḫsamaḳ**: Hıçkırarak ağlamak; sevinçten ağlamak (DTO 163).
boḫta-	بوختامق		(V.) Hafifçe ağlamak, yavaş yavaş hüzünlü ve ağlamaklı sesler çıkarmak IV/1656. *** **boḫtamaḳ**: Hafifçe ağlamak, inlemek (Vámb. 246).
boḳ I	بوق		Dışkı, pislik, gübre IV/1645. *** **boḳ**: Dışkı, pislik (Bdg. I: 284).
boḳ II	بوق		Ağaç kabuğu (Calc. Wrtb. پوشت درخت) IV/1645. *** **boḳ**: Ağaç kabuğu (Bdg. I: 284).
boḳaỳ	بوقای		(V.) Baldır IV/1645.

[126] Kelime OSTN'de قویوب şeklindedir. Bu yazılış beytin geçtiği Muhakemetü'l-Lügateyn dikkate alınarak düzeltilmiştir (Barutçu-Özönder, 1996: 170).

			*** **boḳay**: Baldır, bacağın yağlı kısmı (Vámb. 248).
boḳça	**بوقچه**		Bohça IV/1647. *** **boḳça**: Bohça (Bdg. I: 284).
bol I	**بول**		Erkekçe, mertçe, yiğitce (Calc. Wrtb. مردانه) IV/1669. *** **bol**: Erkekçe, mertçe (Bdg. I: 288).
boḷ- II	**بولمق**		Olmak IV/1669. *** **bolmaḳ**: Olmak (DTO 177).
bol- III	**بولمق**		bk. boḷ- II IV/1670. *** **bolmaḳ**: bk. bol- II.
bōlarġuçı	**بولارغوچى**	bōla+r+ġuçı	Memur, ambar nöbetçisi, depo bekçisi IV/1670. *** **bolarġuçı**: Memurluk ile ilgili bir unvan (Bdg. I: 288).
boḷcal	**بولجال**		bk. bolcaw IV/1674. *** **bolcal**: Süre, vakit, zaman (Bdg. I: 289).
bolcalla-	**بولجاللامق**	bolcal+la-	bk. bolcawla- IV/1674. *** **bolcallamaḳ**: Süre belirlemek, zaman belirlemek (Bdg. I: 289).
bolcar	**بولجار**		Süre *Mīr ḥüseyinge on biş künlük bolcar bile ruḫṣat birildi* "Mir Hüseyin'e on beş günlük tatil süresi verildi." (Bb. 312-19) IV/1674. *** **bolcar**: Süre, vakit, zaman (Bdg. I: 289); **bolcar**: Ordunun tolandığı yer (DTO 175).
bolcaş	**بولجاش**		bk. bolcaw IV/1674. *** **bolcaş**: Söz, vaat; vade; izin, tatil; buluşma yeri (DTO 175).
bolcaw	**بولجاو**		Süre, mühlet IV/1674. *** **bolcav**: Süre, vakit, zaman (Bdg. I: 289).
bolcawla-	**بولجاولامق**	bolcaw+la-	Süre belirlemek IV/1674. *** **bolcavlamaḳ**: Süre belirlemek, zaman belirlemek (Bdg. I: 289).
bolġu	**بولغو**	bol+ġu	Olma IV/1673. *** **bolḳu**: Olma, var olma (Vámb. 249).
bolum	**بولوم**		Dayanç, direnç; istikrar IV/1672.

			*** **bolum**: Sertlik, sağlamlık, istikrar (DTO 178).
bolumsuz	بولومسوز	bolum+sız	Devamsız, değişken IV/1672.
			*** **bolumsız**: Hiçbir işe yaramayan, yaramaz (Bab. 130).
boluş-	بولوشمق		Yardım etmek IV/1672. *** (-).
boluşluḳ	بولوشلوق	boluş+luḳ	Yardım etme IV/1672. *** (-).
bora	بورا		Minder, hasır IV/1662. *** (-).
boraġan	بوراغان	bora+ġan	Kar fırtınası IV/1662.
			*** **boraġan**: Kar fırtınası (DTO 165).
borç	بورچ		Borç
			Borçḳa almaḳ "Ödünç almak"; *Borçḳa birmek* "Ödünç vermek"; *Borç ḫarcı* "Alacak vereceği" IV/1666.
			*** **borç**: Borç, ödünç (DTO 165).
borçĭn	بورچين		1) Ördek (dişi)
			2) Geyik
			Türk kiyikni n͡g irkekin hona ve tişisin borçĭn dirler "Türkler geyiğin erkeğine hona, dişisine borçĭn derler." IV/1666.
			*** **borçın**: Dişi geyik (DTO 165); **borçın**: Dişi ördek (DTO 165).
borla	بورلا		(V.) Sadece Hive'de geçerli olan Moğol mührü IV/1665.
			*** **borla**: Sadece Hive'de geçerli olan Moğol mührü (Vámb. 246).
borsu	بورسو		Kış yemi, kuru ot
			Atḳa ot ve borsu bī-nihāyet "Atlar için ot ve kuru ot sınırsızdır." (Bb. 247) IV/1668.
			*** **borsu**: Hayvanların kışın yemesi için hazırlanan kuru ot (DTO 166).
borta	بورتا		1) (V) Geyik
			2) At heybesi IV/1665.
			*** **borta**: Atın heybesi (DTO 165); **borta**: Geyik (Vámb. 246).
bortaġ	بورتاغ		İnişli çıkışlı (yol için) IV/1665.
			*** **bortaġ**: İnişli çıkışlı, düzgün olmayan, pürüzlü; derli toplu olmayan birlik (DTO 165).
bortaḳ I	بورتاق		Çukurlu yol, inişli çıkılı yol IV/1665.
			*** **bortaḳ**: Çukurlu yol, inişli çıkılı yol

			(Vámb. 246).
bortaḳ II	بورتاق		İnişli çıkışlı (yol için) IV/1665. *** **bortaġ**: bk. bortaġ.
boruldaў	بورولدای		(V.) Kül renkli bir kuş IV/1664. *** **borulday**: Kül renkli küçük bir kuş (Vámb. 247).
bosaġa	بوساغا		Eşik IV/1679. *** **bosaġa**: Kapı eşiği (DTO 170).
bostaġan	بوستاغان		1) Karpuz kabuğu şeklindeki tas, tabak 2) Yuvarlak kap *Ḥelāl ana süti dik dür ger ol ḳuyaş tutsa* *Tapuġ ḳılıp yükünüp bostaġan içinde ḳımız* "O güneş yüzlü güzel, hizmet ederek, eğilerek kadeh tutsa bostagan içindeki kımızı ana sütü gibi helal olur." IV/1680. *** **bostaġan**: Kayık tabak (DTO 170).
bostan	بوستان	F.	Bostan, bahçe IV/1680. *** **bōstān**: Bostan, bahçe (Bdg. I: 281).
boşal-	بوشالمق		Kurtulmak, çözülmek, geride kalmak IV/1690. *** **boşalmaḳ**: Gevşek olmak, çözülmek (Vámb. 248).
boşan͡g	بوشانك		(V.) Korkak, cesaretsiz IV/1689. *** **boşang**: Korkak, cesaretsiz (Vámb. 248).
bota	بوتا		Yeni doğmuş deve; bir yaşındaki genç deve IV/1675. *** **bota**: Ağaç filizi; hayvan yarusu; çocuk (DTO 160); **buta**: Genç deve (Vámb. 245).
botra-	بوترامق		Dağılmak, yayılmak, saçılmak IV/1676. *** **botramaḳ**: Dağılmak, yayılmak, saçılmak (DTO 161).
botraḳ	بوتراق	botra+ḳ	Dağınık IV/1676. *** **botraḳ**: Bulanık, karışık, dağınık (DTO 161).
botraş-	بوتراشمق	botra+ş-	Dağınık olmak *Ḳurġanda ḳapalġanlarnın͡g taġ ve deştḳa botraşġanları* "Kalede kapalı olanların dağ ve ovalara dağılanları..." IV/1676. *** **botraşmaḳ**: Dağılmak, yayılmak, saçılmak (DTO 161).

botraştur-	بوتراشتورمق	botraş+tur-	Dağınıklaştırmak IV/1677. *** **botraşturmaḳ**: Dağınıklaştırmak (DTO 161).
botrat-	بوتراتمق	botra+t-	Dağıtmak, yaymak, saçmak *Cihānda botratıp seyyāḥlarnı* *Tin͡gizlerde salıp mellāḥlarnı* “Gezginlerini yer yüzüne dağıttı; gemicilerini de denizlere gönderdi.”; *Balıġlarnı botrattı girdāb-ı bīm* *Anın͡g dik ki tal yafraġını nesīm* “Rüzgarın daldaki yaprakları perişan ettiği gibi onların şehirleri de korku kasırgasından darmadağın oldu.” IV/1676. *** **botratmaḳ**: Dağıtmak, yaymak, saçmak (DTO 161).
boy̆ I	بوى		1) Vücut, gövde 2) Şekil, biçim, endam, boy bos *Ḳız boy̆ġa yitgen* “Kızın boyuna ulaşan” 3) Derinlik, uzunluk, büyüklük 4) Yalnız, kimsesiz, tek başına *Türkī lafẓıda mücerredni hem boy̆ dirler* “Türkçe dilinde yalnıza ‘boy’ derler.” (Bb. 266-16) 5) *Boy̆ otı* “Yonca (Trigonella foenum graecum)” IV/1639. *** **boy**: Beden, boy, uzunluk; beniz, şekil; boy, oymak (DTO 179).
boy̆ II	بوى		Boyun *Boy̆ baġ* “Atkı, boyun bağı” IV/1641. *** **boy**: Boyun (DTO 179).
boya-	بويامق		Boyamak, renk vermek IV/1657. *** **boyamaḳ**: Boyamak, renk vermek (DTO 179).
boyaġ	بوياغ		Boya IV/1658. *** **boyaġ**: Boya (DTO 179).
boyaġlĭġ	بوياغليغ	boyaġ+lĭġ	Boyalı, boyanmış IV/1658. *** **boyaġlıġ**: Boyalı (DTO 179).
boyaḳ	بوياق	boya+ḳ	Boya IV/1657. *** **boyaḳ**: Boya (DTO 179).
boyaḳçĭ	بوياقچى		Boyacı, boya yapan kimse IV/1657.

			*** **boyaķçi**: Boyacı (Vámb. 250).
boy̆daġ	بويداغ		Genç yaşta olan koç IV/1644. *** **boydaġ**: Bekar, genç erkek (DTO 179); **boydaġ**: Evlenmemiş, bekar (Vámb. 250).
boy̆daş	بويداش	boy̆+daş	1) Arkadaş, yaşıt, akran 2) Aynı boyda olanlar IV/1644. *** **boydaş**: Aynı boyda olan; yoldaş, arkadaş (DTO 179).
boy̆gir	بويكير		(V.) Adet görme, aybaşı IV/1641. *** **boygir**: Adet görme, aybaşı (Vámb. 250); **boygir**: Adet görme, aybaşı (DTO 179).
boy̆la-	بويلامق		1) Büyümek 2) Yükseklik ölçmek 3) Bir şey boyunca yürümek IV/1643. *** **boylamaķ**: Ölçmek, yüksekliği yakalamak (DTO 179).
boy̆luķ	بويلوق	boy̆+luķ	1) Gösterişli, yakışıklı, uzun boylu 2) Yalnız, tek başına; bekar (Calc. Wrtb. مجرد) IV/1644. *** **boyluķ**: Boylu, boyu olan (Bab. 131); **boyluķ**: Uzun boylu; narin (Vámb. 250).
boy̆naġ	بويناغ		Atkı, boyun bağı IV/1641. *** **boynaġ** (boy baġ): Atkı (Bdg. I: 294).
boy̆naġu	بويناغو		1) Yüksek boylu 2 Asi IV/1642. *** **boynaġu**: Boyun eğmeyen, asi (DTO 180).
boyun͡g	بويونك	boy̆+yün͡g	Kuş tüyü (Calc. Wrtb. پرمرغ) IV/1659. *** **boyun͡g**: Kuş tüyü (DTO 180).
boyun	بويون		Boyun *Boyun ķoymaķ* "İtaat etmek"; *Boyun tiklemek* "Diklenmek, inatlaşmak"; *Bu boynumġa ķaldı* "Bu iş benim görevim oldu."; *Boyun yuġan* "Dik kafalı, inatçı" IV/1660. *** **boyun**: Boyun (DTO 180).
boyuntruķ	بويونتروق		Boyunduruk IV/1661. *** **boyrunduruķ**: bk. boyunturuķ.
boyunturuķ	بويونتوروق		Boyunduruk IV/1661.

			*** **boyrunduruḳ**: Sığırın boynuna yerleştirilen boyunduruk (DTO 179).
boz	بوز		Boz, boz renkli IV/1681.
			*** **boz**: Boz renkli, boz renkli at (DTO 168).
bozaḷ-	بوزالمق		Boz renk almak, boz renkli olmak IV/1684.
			*** **bozalmaḳ**: Boz renk almak, bozarmak (Bdg. I: 279).
bozamtülek	بوزامتولاك		Bir kertenkele türü (Calc. Wrtb. كربس جانورى) IV/1684.
			*** **bozamtülek**: Bir kertenkele türü (Bdg. I: 279).
bozbuġa	بوزبوغه	boz+buġa	Zencefil IV/1688.
			*** **bozbuġa**: Zencefil (DTO 169).
bozla-	بوزلامق		Ağlamak, gözyaşı dökmek, bağırarak ağlamak, inlemek IV/1687.
			*** **bozlamak**: Böğürmek, bağırarak ağlamak; inildemek (DTO 169).
bozlaḳ	بوزلاق	boz+laḳ	bk. boz IV/1687. *** (-).
bozna-	بوزنامق		Ağlamak, gözyaşı dökmek, bağırarak ağlamak IV/1686. *** (-).
bozuḳ	بوزوق		Perdesiz bir telli çalgı IV/1684.
			*** **bozuġ**: Perdesiz bir telli saz türü (DTO 169).
böbeçin	بوباچين		Gözbebeği IV/1706.
			*** **böbeçik**: Gözbebeği (Bdg. I: 272).
bödene	بودانه		Bıldırcın IV/1704.
			*** **bödene**: (Moğ.) Bıldırcın (Bab. 131).
bögür	بوكور		(V.) bk. boġur IV/1696.
			*** **bökür**: Hörgüç, çıkıntı, tümsek; körfez (Vámb. 249).
bögüt	بوكوت		1) Düğme; ağız tıkacı 2) Budaklı sopa IV/1696.
			*** **bögüt**: Düğme; budaklı sopa (Vámb. 249).
bök	بوك		Orman IV/1693.
			*** **bök**: Orman (DTO 173).
böke	بوكه		Kuvvetli; güreşçi *Özbek zūr kişini böke dir irmiş Canıbig dir kim böke müsin böke bolsan͡g kil küreşelin͡g*

			"Özbekler kuvvetli kimseye 'böke' dermiş; Canıbek, kuvvetli misin? Kuvvetliysen gel güreşelim, der." (Bb. 26-15) IV/1693. *** **böke**: Güreşçi, pehlivan; kahraman (DTO 173).
böken	بوكان		Baraj, set *Bu üç kölni olar böken ḳıldı* "Bu üç gölü onlar setle oluşturdu."; *Ol köllerni͡ng bökenleri kitti* "O göllerin barajları patladı." IV/1694. *** **böken**: Baraj, set (Bdg. I: 286).
böket	بوكات		bk. böken IV/1694. *** **böket**: Bent, set (DTO 173).
bökewül	بوكاول		(V.) Gece muhafızı IV/1694. *** **bökevül**: Aş-ḫāne nāẓırı (LÇ 83); **bögeöl**: Gece bekçisi (Vámb. 248).
bökse	بوكسه		Belden yukarı bölüm IV/1695. *** **bökse**: Vücudun üst kısmı, belden yukarı bölüm (DTO 173).
böl-	بولمك		Bölmek, ayırmak, parçalamak IV/1699. *** **bölmek**: Bölmek, ayırmak (DTO 178).
böldür-	بولدورمك	böl+dür-	Böldürmek, parçalara ayırtmak IV/1703. *** **böldürmek**: Böldürmek, ayırtmak (Bdg. I: 292).
bölek	بولاك	böl+ek	1) Parça, kısım 2) Diğer bir şekilde, başka türlü, bundan başka 3) Armağan, hediye *Bölek birmek (itmek)* "Armağan hediye etmek" IV/1700. *** **bölek**: Bölük, takım, birlik; -den başka (DTO 177).
bölekle-	بولكلامك	bölek+le-	1) Bölmek 2) Hediye etmek IV/1700. *** **böleklemek**: Bölmek, ayırmak (Vámb. 249).
bölekleş-	بولكلاشمك	bölekle+ş-	1) Ayrılmak 2) Hediyeleşmek IV/1700. *** **bölekleşmek**: Ayrılmak, ayrışmak; hediyeleşmek, birbirine hibe etmek (Bdg.

			I: 288).
bölük	بولوك	böl+k	1) Bölüm, bölük *İki bölük boldı* "İki bölüm oldu." 2) Bölge, alan *Bu vilāyet biş tümen iki bölüktür* "Bu vilayet beş tümen iki bölgedir." (Bb. 161-20) IV/1701. *** **bölük**: Bölük, birlik; bölünmüş alan (DTO 177).
bölüm	بولوم	böl+m	Bölüm, ayrım; mesafe IV/1703. *** **bölüm**: Bölüm, kısım (Bdg. I: 292).
bölüş I	بولوش	böl+ş	Ayrılma, taksim, bölünme IV/1703. *** **bölüş**: Taksim, bölme, paylara ayırma (DTO 178).
bölüş- II	بولوشمك		Bölüşmek IV/1703. *** **bölüşmek**: Bölüşmek (Bdg. I: 292).
bölüştür-	بولوشتورمك		1) Emrindeki adamları ayırmak, belli yerlere dağıtmak 2) Bölüştürmek IV/1703. *** (-).
bön-	بونمك		İhtiyarlamak, güçsüzleşmek IV/1697. *** **bönmek**: İhtiyarlamak, yaşlanmak, kocamak; güçsüzleşmek, yaşamın son evrsinde olmak (DTO 179).
börek	بوراك		(V.) 1) Börek 2) Köfte şeklinde yapılarak sıcak suda haşlanmış hamur IV/1698. *** **börek**: Bir tür hamur işi, börek (DTO 166); **börek**: Köfte şeklinde yapılarak sıcak suda haşlanmış hamur (Vámb. 246).
böri	بورى		Kurt IV/1698. *** **böri**: Kurt (DTO 168).
börk	بورك		Börk, genellikle hayvan postundan yapılan başlık IV/1699. *** **börk**: Kürkten yapılmış başlık (DTO 166).
börkçi	بوركچى		Börk yapan kimse; şapkacı, şapka yapan kimse IV/1699. *** **börkçi**: Şapkacı, şapka yapan kimse (Bdg. I: 277).
bört-	بورتمك		1) Şişmek, kabarmak (böcek ısırmasından dolayı)

			2) Kanlanmak IV/1699. *** **börtmek**: Kabarmak, şişmek (Vámb. 246).
böteke	بوته كه		Mide; kursak IV/1704. *** **böteke**: Mide, kuşun kursağı (DTO 162).
böy̆	بوى		(V.) Yeşil ot IV/1692. *** **böy**: Yeşil ot, yeşillik (Vámb. 250).
böz	بوز		Bez, pamuklu kumaş IV/1706. *** **böz**: Bez, büyük pamuklu kumaş (DTO 168).
bözçi	بوزچى	böz+çi	1) Kumaş satan kimse 2) Dokumacı, kumaş dokuyan kimse 3) Büyücü IV/1706. *** **bözçi**: Kumaş üretimi yapan kimse (DTO 169).
bözçilik	بوزچيليك	bözçi+lik	1) Kumaş satıcılığı 2) Dokumacılık IV/1706. *** **bözçilik**: Kumaş satma işi; dokumacılık (Bdg. I: 256).
bu	بو		Bu IV/1798. *** **bu**: Bu (DTO 160).
buçaḳ I	بوچاق		Köşe, bucak IV/1862. *** **bucaḳ**: Köşe, bucak (DTO 163).
buçaḳ II	بُچاق		Hayvan derisi (Calc. Wrtb. پوشتى) IV/1862. *** **puçaḳ**: Deri, post; meyve kabuğu, kabuk (DTO 163).
buçḳaḳ I	بوچقاق		Hayvanın bacak derisi IV/1862. *** **buçḳaḳ**: Hayvan derisi (Bdg. I: 244).
buçḳaḳ II	بوچقاق		Köşe *Bir niçe yaḳa buçḳaḳdağı kintlerni çapıp* "Niçe kenar-köşedeki kentleri yağmalayıp" (Bb. 404-23) IV/1863. *** **buçḳaḳ**: Köşe, bucak; açı (DTO 163).
buçmaḳ	بوچماق		Köşe IV/1863. *** **buçmaḳ**: Köşe (Bdg. I: 273); **buçḳaḳ**: bk. buçḳaḳ II.
buçul	بوچول		Oyun aşıkları IV/1862. *** **buçul**: Aşık kemiği (DTO 163).
buçurġa	بوچورغه		Vinç, bocurgat, ağır yükleri çekmek için

			manivela ile döndürülen ve döndürüldükçe çekilecek şeyin bağlı bulunduğu urganı kendi üzerine saran çıkrık IV/1862. *** **buçurġa**: Suya çapa atılarak kullanılan bir tür bocurgat, çıkrık (DTO 163).
budaġ	بوداغ		Dal, budak IV/1859. *** **budaġ**: Budak, ağaç dalı (DTO 164).
budal	بودال		Yer *Baranġar cuvanġar ġol irevül her ḳaysı budallıḳ budalıda tüşüp* "Sağ kol, sol kol ve öncülerin hepsi kendi yerinde inip" (Bb. 183-23) IV/1860. *** **bodal**: Yer, mevki (Bab. 113).
budallĭḳ	بوداليق	budal+lik	Ait olunan yer (*budal gibi*) IV/1861. *** **budallıḳ**: Ait olunan yer (Bdg. I: 273).
budalmaç	بودالماچ		1) Bir tür fırında pişirilmiş ekmek 2) (V.) Avuç içi kadar olan ince ekmek (Calc. Wrtb. قسمی از نان) IV/1861. *** **budalmaç**: Yağlı ve ince ekmek (Vámb. 246).
budanur	بودانور		Dedenin dedesi *Törtünçi atasını 'budanur' dir* "Dedenin dedesine 'budanur' derler." (Abg. 41) IV/1860. *** **budanur**: Dedenin dedesi (DTO 164).
buduḳ	بدوق		1) Uzun tüylü ve kısa bacaklı sırtlan 2) Kısa bacaklı, alçak boylu 3) Salak, aptal, budala *Müteʿaffīn* [kokan] *bir ḥayvān ismidir, uzun tügli köpek* (S.S.) IV/1861. *** **buduḳ**: (LÇ 74).
buġ I	بوغ		Bir tür işaret borusu IV/1804. *** **buġ**: Borazan, boru (DTO 171).
buġ- II	بوغمق		Boğmak *Suda buġmaḳ* "Suda boğmak" IV/1804. *** **boġmaḳ**: Boğmak (DTO 172).
buġa	بوغا		Boğa IV/1804. *** **boġa**: Boğa (DTO 171).
buġaḳ	بوغاق		Astım hastalığı, nefes darlığı IV/1805. *** **buḳaḳ**: bk. buḳaḳ.

buġçu	بوغچو	Yaya sarılan sicim, ip IV/1808. *** **boġçu**: Sicim, ince ip (Vámb. 248); **boġacu** – **boġacı**: İp; yaya takılan ince ip (DTO 172).
buġdaḳ	بوغداق	Ağaç budağı IV/1808. *** **buġdaḳ**: Budak, ağaç budağı (DTO 172).
buġdaў	بوغدى	Buğday IV/1807. *** **buġday**: Buğday (DTO 172).
buġdaўçĭḳ	بوغدايچيق	Bir tür kuş IV/1808. *** **buġdayıḳ**: Hümā ḳuşı, ‘anḳā, sīmurġ (LÇ 82).
buġma	بوغمه	Halka, ilmik, düğüm IV/1808. *** (-).
buġnuḳ	بوغنوق	1) Nefes, soluk 2) Kasırga IV/1807. *** **buġnuḳ**: Nefes darlığı; şiddetli yağmur; kasırga (DTO 172).
buġra	بوغرا	1) Erkek deve *Buġra Ḫan* “Buğra Han (özel isim)” 2) Erişte, makarna IV/1807. *** **buġra**: Erkek deve; hamurun uzatılmasıyla yapılan bir yemek türü (DTO 172).
buġu	بوغو	Ceylan, ahû *Āhū, geyik, ġazāl, boġulmış, teḥcīr* [sürme, sürgün], *zivāna* [iki ucu açık boru], *ḳılāde* [boyna takılan kıymetli şey], *bir ḳaṣaba ismidir* (S.S.) IV/1806. *** **buġu**: (LÇ 82).
buḳ- I	بوقمق	Kesip parçalamak, doğramak, kesmek (Calc. Wrtb. قطع كرده) IV/1802. *** **buḳmaḳ**: Kesmek, pay etmek (DTO 173).
buḳ II	بُق	Boy, endam (Calc. Wrtb. تنه) IV/1802. *** **buḳ**: Boy, endam (Bdg. I: 261).
buḳaḳ	بوقاق	Astım hastalığı, nefes darlığı IV/1802. *** **buḳaḳ**: Nefes darlığı; boğaz iltihabı (DTO 172).
buḳavul	بوقاول	1) Pusu; pusudaki birlik 2) Vergi damgası vurulmayan malların

		geçmesine izin vermeyen gümrük askerleri IV/1803. *** **buḳavul**: Çeşnigîr, çeşnici başı *(‘bükevül’ kelimesinin doğru telaffuzu ‘buḳavul’dur.*) (Bdg. I: 262).
buḳçurma	بوقچورمه	Yay kirişi IV/1804. *** **buḳçurma**: Yay kirişi (DTO 173).
buḳtaḳ	بُقتاق	Feracenin altına giyilen bir tür giysi IV/1804. *** **buḳtaḳ**: Feracenin altına giyilen bir tür giysi (Bdg. I: 261).
buḳtu	بوقتو	Pusu IV/1804. *** **buḳtu**: Pusu (DTO 173).
buḳtur-	بوقتورمق	Pusu kurdurmak IV/1804. *** **buḳturmaḳ**: Düşmanın arkasından pusu kurmak (DTO 173).
bul	بول	Bu IV/1834. *** **bol**: Bu, o (DTO 174).
bula-	بولامق	1) Karıştırmak, bulamak 2) Çalmak, soymak 3) Üflemek IV/1836. *** **bulamaḳ**: Karıştırmak, bulamak; sunmak, takdim etmek (DTO 174); **bulamaḳ**: Üflemek (Vámb. 249).
bulaġ	بولاغ	1) Kaynak, pınar 2) Ayağında iz olan at IV/1837. *** **bulaġ**: Kaynak, pınar; ayağında iz olan at (DTO 174).
buḷamaç	بولاماچ	(V.) Bulamaç, undan yapılan bir tür yemek IV/1842. *** **bulamaç**: Bulamaç, lapa; cıvık çorba (Vámb. 249).
bulamaḳ	بولامق	bk. buḷamaç IV/1841. *** **bulamaḳ**: Un bulamacı (DTO 174).
bulamuḳ	بولاموق	Un ve su ile yapılan içecek IV/1842. *** **bulamuḳ**: Hive’de yapılan bir çorba türü (Vámb. 249).
buḷbad	بولباد	Tahribat, yıkım IV/1855. *** **bulbad**: Yıkım, yıkıntı (DTO 175).
bulçar	بولچار	Toplanma yeri; ordu kampı *Buranġar ve cuvanġar ġolġa bulçar ta‘yīn*

			ḳılıp “Sağ ve sol kollar için merkez nokta belirleyip” (Bb. 334-6); *Muḥaṣṣıl ve bīl-dārlar ta'yīn boldı kim ḳazan ḳurarı üçün bulçar*[127] *ḳoparġaylar* “Top yerleştirmek için yer hazırlamak üzre çavuşlar ve istihkamcılar belirlendi.” (Bb. 431-12) IV/1854. *** **bolcar**: Ordunun toplanma yeri (Bab. 129).
bulduruḳ	بولدوروق		Bozkır tavuğu (Ptecocus abnarius) IV/1854. *** **bulduruḳ**: Bir kuş türü (DTO 175).
bulġa-	بولغامق		Karıştırmak, bulamak IV/1848. *** **bulġamaḳ**: Bulandırmak, karıştırmak, karmak (DTO 176).
bulġaç	بولغاچ		bk. bulġawuç IV/1851. *** **bulġaç**: Yemek kepçesi; karıştırma aleti (Bdg. I: 290).
bulġaġ	بولغاغ		Heyecan, ruh karışıklığı IV/1848. *** **bulġaġ**: Devrilme; karışıklık; dargınlık (DTO 176); **bulġaḳ**: Bulanık olma; kaygılı durum (Vámb. 249).
bulġan I	بولغان		Ağaç sansarı, sansar IV/1849. *** **bulġan**: Ağaç sansarı (Bdg. I: 290).
bulġan- II	بولغانمق		Bulanmak, bulanık olmak IV/1849. *** **bulġanmaḳ**: Bulanmak, bulanık olmak (DTO 176).
bulġançïḳ	بولغانچيق	buḷġan+çïḳ	1) Bulanık 2) Dolaşık, karışık IV/1850. *** **bulġançıḳ**: Karışık, bulanık (DTO 177).
bulġançuġ	بولغانچوغ		1) Bulanık 2) Dolaşık, karışık IV/1850. *** **bulġançıḳ**: bk. bulġançïḳ.
bulġançuġluġ	بولغانچوغلوغ	bulġançuġ+ḷıḳ	Karışıklık, kargaşa IV/1850. *** **bulġançuġluḳ**: Karışıklık, kargaşa (DTO 177).
bulġandur-	بولغاندورمق	bulġan+dur-	Bulandırmak; isyana yol açmak IV/1849. *** **bulġandurmaḳ**: Bulandırmak (Bdg. I: 290).

[127] Kelime Bâbür-nâme’nin diğer nüshalarında ‘mölçer’ şeklindedir (Şen; 1993: 269).

bulġanuḳ	بولغانوق	bulġan+uḳ	Bulanık IV/1849. *** **bulġanuḳ**: Bulanık (DTO 177).
bulġanuḳluḳ	بولغانوقلوق	bulġanuk+luḳ	Bulanıklık; karışıklık, kargaşa, ayaklanma IV/1849. *** **bulġanuḳluḳ**: Bulanıklık; karışıklık, kargaşa (Vámb. 249).
bulġar	بولغار		Deri *Bulġardın toḳsan toḳuz ḥavż ḳıldurdı* "Doksan dokuz deri kap yaptırdı." (Abg. 15); *Bulġar ḥavżġa araḳ toldudı* "Deri kaba rakı doldurdu." (Abg. 18) IV/1850. *** **bulġar**: Deri (DTO 176).
bulġaş-	بولغاشمق		Karışmak IV/1851. *** **bulġaşmaḳ**: Bulaşmak, karışmak (Vámb. 249).
bulġawuç	بولغاوچ		1) Yemek kepçesi; çalkalama aleti 2) Eğirmen IV/1848. *** **bulġavuç**: İğ, eğirmen (DTO 177); **bulġavuç**: Ḳarışdırıcı ve eylendirici ve çevirici bir ālet ile (LÇ 85).
bulġun	بولغون		Tutuklu IV/1851. *** **bulġun**: Tutuklu (DTO 177).
bulġur	بولغور		Bulgur, bulamaç yapımında kullanılan bulgur IV/1851. *** **bulġur**: Yarı öğütülmüş buğday (DTO 177).
buluḳsa-	بولوقسامق		Kasırgayla döne döne yükselmek IV/1844. *** (-).
bulun	بولون		Savaş esiri IV/1844. *** **bulun**: Esir (Bdg. I: 290).
bulut	بولوت		Bulut IV/1846. *** **bulut**: Bulut (DTO 178).
bun͡g	بونك		1) Dar, sıkı, havasız, bunaltıcı 2) Sıkışma, nefessiz kalma IV/1809. *** (-).
bun͡ga-	بونكامق		Sıkışmış olmak, nefessiz kalmak IV/1809. *** (-).
bun͡gal-	بونكالمق	bun͡ga+ḷ-	Bunalmak IV/1809. *** (-).
buranġar	برانغار		Ordunun sağ kanadı *Buranġar ve cuvanġar on͡g ḳol ve sol ḳol* "Burangar ve cuvangar, sağ kol ve sol kol" (Bb. 266-7) IV/1819.

			*** **buranġar**: (< *Moğ. baraġun ġar*) Ordunun sağ kolu (kanadı); üç ana birlikten biri (Bab. 141); **borunġar**: Ordunun ön birliği (Vámb. 247).
burbaỹ	بوربای		Geri çekilmiş, boyun eğmiş IV/1834. *** **burbay**: Boyun eğmiş (Bdg. I: 274).
burç	بورچ		Biber, karabiber IV/1832. *** **burç**: Biber, karabiber (DTO 165).
burçalĭḳ	بورچالیق		Yaban lalesi IV/1833. *** **burçalıḳ**: Yaban lalesi (DTO 165).
burda-	بوردامق		Şişmanlamak *Ketekde ḳalan burdaġan mākiyān* *Ni maʻlūmı uçmaḳġa sūd u ziyān* “Kümeste şişmanlayan tavuk uçmanın getirdiği yarar ve zarardan ne anlar.” IV/1831. *** **burdamaḳ**: Yağlanmak, besili olmak (DTO 166).
burdaçĭ	بورداچی		Yıkıcı, tahrip edici (Calc. Wrtb. ویران کننده) IV/1832. *** **burdaçı**: Yıkıcı, tahrip edici (Bdg. I: 275).
burdaġ	بورداغ		bk. burdaḳ IV/1832. *** **burdaġ**: Yağlı, şişman, besili (DTO 166).
burdaḳ	بورداق		Şişman, iyi beslenmiş IV/1832. *** **bordaḳ**: Şişman, besili, yağlı (Vámb. 246).
burdat-	بورداتمق		1) Semirtmek, besiye çekmek 2) Esip uzağa götürmek; yığmak (rüzgarın karları yığması) IV/1832. *** **burdatmaḳ**: Semirtmek, yağlandırmak; savurmak (rüzgar) (DTO 166).
Burḳan	بورقان		Put; Buda’nın resmi IV/1827. *** (-).
Burḳanlĭḳ	بورقانلیق	Burḳan+lik	Burkancılık tapınağı IV/1827. *** **burḳatlıḳ**: bk. burḳat.
burḳat	بورقات		Put tapınağı IV/1828. *** **burḳatlıḳ**: Put tapınağı (DTO 166).
burma	بورمه		Burma, burulmuş şekilde, kıvırcık IV/1834. *** **burma**: Burulmuş, burġu (LÇ 79).

burna	بورنا		Eski zamanlarda, daha evvel, evvelce IV/1829. *** **burna**:Önce, ilkin, başta, başlangıçta (DTO 167).
burnaş-	بورناشمق	burun+a+ş-	(V.) Bir şey yapmakta birisinden evvel davranmak, bir şeyin önünü almak IV/1830. *** **bornaşmaḳ**: Önünden gitmek, önce davranmak (Vámb. 247); **burnaşmaḳ**: Önünden gitmek, önce davranmak, öne geçmek (DTO 168).
bursuḳ	بورسوق		Kırışık, buruşuk, kıvırcık IV/1833. *** (-).
burtaḳ	بورتاق		Engebeli arazi; derin evlek IV/1830. *** **burtaġ**: Engebeli, pürüzlü, derli tplu olmayan birlik (DTO 165); **bortaḳ**: İnişli çıkışlı (yol) (Vámb. 246).
burundalĭḳ	بوروندالیق		Yük hayvanları için kullanılan bir tür tasma IV/1824. *** **burundalıḳ**: Hayvanların burunlarına geçirilen ip, burunsalık (Bdg. I: 278); **burunduḳ**: bk. burunduḳ.
burunduḳ	بوروندوق		Deve ağızlığı IV/1824. *** **burunduḳ**: Devenin burnundan geçirilen dizgin (DTO 168); **burunduruk**: Deveniñ ve yaamaz ḥayvānlarıñ burnuna ṭaḳaraḳ çektikleri ḥalḳa, toġnaḳ (LÇ 80).
burunlĭḳ	بورونلیق		Hayvanlar için kullanılan burundan geçirilmiş küçük çubuk IV/1823. *** **burunlıḳ**: Hayvanların burunlarına geçirilen ip, burunsalık (Bdg. I: 278); **burunduḳ**: bk. burunduḳ.
burut	بوروت		Bıyık IV/1825. *** **burut**: Bıyık (DTO 168).
burutsĭz	بوروتسیز		Bıyıksız IV/1825. *** **burutsiz**: Bıyıksız (Vámb. 247).
bus-	بوسمق		1) Baskın yapmak 2) Pusu kurmak IV/1864. *** **busmaḳ**. Pusu kurmak; firar etmek (DTO 170).
busı	بوسی	bu+sı	Bu, şurdaki IV/1865. *** (-).
busḳu	بوسقو		Pusu IV/1866.

			*** **busḳu**: Pusu (Bdg. I: 281).
busḳuçĭ	بوسقوچى		Pusuda bekleyen IV/1866. *** **busḳuçı**: Pusuda bekleyen kimse (Bdg. I: 281).
busḳun	بوسقون	bus+ḳun	Kaçış, kaçma, firar IV/1866. *** **buşḳun**: Firar, kaçış (Bdg. I: 281).
busraḳ	بوسراق		Şerbetli bir tatlı türü (Calc. Wrtb. قسمى از شيرينى) IV/1866. *** **busraḳ**: Bir tür tatlı (DTO 170).
bustur-	بوستورمق		Pusuya yatırmak (*Bustura ḳoymaḳ* 'ta olduğu gibi) IV/1866. *** **bustura ḳoymaḳ**: Pusuya yatırmak (Bdg. I: 281).
busū	بوسو		Pusu IV/1865. *** **busu**: Pusu (DTO 170).
buş-	بوشمق		Tahrik olmak, kızmak; darılmak IV/1870. *** **buşmaḳ**: Üzülmek, darılmak; acı çekmek, zorlanmak; çürümek, bozulmak (DTO 171).
buşaḳ	بوشاق		Tokat, sille, şamar IV/1870. *** **buşaḳ**: Şamar, tokat (DTO 171).
buşar	بوشار	buş+ar	Sıkıntı, darlık, müşkül, zor durum (Calc.Wrtb. مضايقه) IV/1871. *** **buşar**: Zorluk, sıkıntı; yürek darlığı (DTO 171).
buşuḳ-	بوشوقمق	buş+ıḳ-	Heyecanlı olmak, ateşli olmak; üzgün olmak IV/1871. *** **buşuḳmaḳ**: Usanmak, canı sıkılmak; üzülmek; kaygılanmak (DTO 171).
buşurġan-	بوشورغانمق	buş+r+ġa+n-	Öfkeli, olmak, hiddetli olmak; rahatsız olmak IV/1871. *** **buşurġanmaḳ**: Tefcī itmek [canını yakmak], ıżṭırāb virmek, keder virmek (LÇ 81).

buşurġat-	بوشورغاتمق	buş+r+ġa+t-	Kızdırmak; merak ettirmek *Buşurġatmay salıp barġanlarıġa* *İcāzet birdi* [hem][128] *ḳalġanlarıġa* "Gidenleri incitmeden kalanlara izin verdi." IV/1871. *** **buşurġatmaḳ**: Üzüntü vermek, üzmek; kızdırmak (DTO 171).
but I	بوت		Baldır, but IV/1856. *** **but**: But, kalça, baldır (DTO 160).
but II	بوت	[F.]	Put IV/1856. *** **put**: Put (LÇ 76).
butur	بوتور		1) Utanmaz, arsız 2) Eğlenceli, neşeli, şamatacı IV/1857. *** (-).
buza	بوزا		Mısırdan yapılan bir içki IV/1867. *** **buza**: Mısırdan yapılan bir içki (Bdg. I: 279).
buzaġu	بوزاغو		Buzağı *Buzaġu başı* "Kertenkele"; *Su buzaġu başı* "Nehir yengeci"; *Buzaġu burnı* "Bir tırnak hastalığı" IV/1868. *** **buzaġu**: Buzağı (DTO 169).
buzaġuluḳ	بوزاغولوق	buzaġu+lıḳ	Buzağılı *Bir buzaġuluḳ*[129] *gürk tüzge çıḳıp ḳaça birdi* "Bir buzağılı gergedan düzlüğüne çıkıp kaçı verdi." (Bb. 285-5) IV/1868. *** **buzavlıḳ**: Buzağılı (Bab. 143).
buzdurġan	بوزدورغان		(V.) bk. buzruġan IV/1869. *** **bozdurġan**: Topuz, tokmak (Vámb. 247).
buzḷaġ	بوزلاغ		Dişi sülün IV/1869. *** **buzlaġ**: Dişi sülün (DTO 169).
buzraḳ	بوزراق		Develerin burnuna takılan çubuk IV/1869. *** **buzraḳ**: Develeri dizginlemek için burunlarına takılan parça (DTO 169).
buzruġan	بوزروغان		Topuz, tokmak IV/1869. *** **buzruġan**: Topuz, tokmak (DTO 169).
buzuġ	بوزوغ		Bozuk, bozulmuş, dağılmış, ortadan

[128] Beyit Abuşka Lügati dikkate alınarak düzeltilmiştir (Véliaminof-Zernof; 1869: 152).
[129] Kelime Bâbür-nâme'nin Elphistone ve Haydarâbâd nüshalarında 'buzavlıḳ' şeklindedir (Şen; 1993-I: 125).

			kalkmış IV/1868. *** **bozuġ**: Bozuk, dağılmış (DTO 169).
buzuġluķ	**بوزوغلوق**	buzuķ+luķ	Yok etme, ortadan kaldırma *İrzen buzuġluġı Moġul ulusıda bir tarīḫ oluptur* "İrzen'in ortadan kalkması Moğol ulusu için bir tarih olmuştur." (Bb. 12-14, 15) IV/1868. *** **bozuġluġ**: Bozukluk, ortadan kalkma, yıkım tahrip (DTO 169).
buzul-	**بوزولمق**		Bozulmak, parçalanmak, dağılmak IV/1869. *** **bozulmaķ**: Bozulmak (Bdg. I: 280).
buÿruldï	**بويرولدى**	buyur+l+dï	Buyruk, emir IV/1800. *** **buyruldı**: Buyruk, emir (DTO 179).
bübeçik	**بوبه جيك**		bk. böbeçik[130] IV/1904. *** **böbeçik**: Göz bebeği (DTO 160).
bübü	**بوبو**		Biber IV/1904. *** **bübü**: Biber, karabiber (DTO 160).
büçül	**بُچُل**		Dizdeki kemikçik; aşık kemiği (Calc. Wrtb. استخوان بند بالای پاکه بدان باری میکنند) IV/1900. *** **büçül**: Oyun için kullanılan aşık kemiği (DTO 163).
büdrü-	**بودرومك**		Takla atmak IV/1900. *** **büdrümek**: Takla atmak, sırtüstü yuvarlanmak (DTO 164).
büget	**بوكات**		Baraj, set IV/1881. *** **büget**: Baraj, set, bent (DTO 173).
bügetle-	**بوكاتلامك**	büget+le-	(V.) Irmağın üzerine baraj kurmak, set yapmak IV/1881. *** **bögetlemek**: Irmağın üzerine set kurmak (Vámb. 248).
bügi	**بوكى**		Büyü, sihir IV/1882. *** **bügi**: Büyü, sihir (DTO 174).
bügiçi	**بوكيچى**	bügi+çi	Büyücü, sihirbaz IV/1882. *** **bügiçi**: Büyücü (Bdg. I: 287).
bügrek	**بوكراك**		Böbrek *Saġ bügrek* "Sağ böbrek"; *Sol bügrek* "Sol

130 OSTN'de *bübeçik* kelimesinin anlamı için *böbeçik* kelimesine gönderme yapılmıştır; ancak gönderme yapılan *böbeçik* kelimesi sözlükte bulunamamıştır.

			böbrek” IV/1882. *** **bögrek**: Böbrek (Bdg. I: 272); **bükrek**: Böbrek (DTO 173).
bügrekçi	بوكراك چى	bügrek+çi	Ordunun kanatlarındaki askerler IV/1882. *** **bükrekçi**: bk. bükrekçi.
bük I	بُك		Meşe ağacı (Calc. Wrtb. ميشه) IV/1875. *** **bük**: Meşe ağacı (Bdg. I: 262); **bük**: Orman (DTO).
bük- II	بوكمك		Bükmek, eğmek IV/1876. *** **bükmek**: Bükmek, eğmek (DTO 173).
bükel-	بوكالمك		Bayılmak IV/1877. *** **bükelmek**: Bayılmak (DTO 173).
bükevül	بُكاول		Hükümdara çıkan yemeği kontrol etmekle yükümlü kimse, çeşnigîr IV/1877. *** **bekevül**: (Moğ.) Hükümdara çıkan yemeği kontrol etmekle yükümlü kimse, çeşnigîr (Bab. 93).
bükilde-	بوكيلدامك		Çarpmak (kalp için) IV/1877. *** **bükildemek**: Çok fazla çarpmak (kalp) (DTO 174).
bükre-	بوكرامك		Kambur yapmak, eğmek IV/1880. *** **bögremek**: Eğmek, bükmek, eğriltmek (Vámb. 248).
bükrekçi	بوكراكچى		Ordunun kanatlarındaki askerler IV/1880. *** **bükrekçi**: Askerî birlik, savaş birliği (DTO 173).
bükreў-	بوكرايمك	bükür+eў-	Bükülmüş olmak, eğilmiş olmak IV/1880. *** **bükreymek**: Bükülmüş olmak, eğilmiş olmak (DTO 173).
bükri	بوكرى		Kambur IV/1880. *** **bükri**: Kambur, beli eğri, beli çökmüş, iki büklüm olmuş (Bdg. I: 287).
bükrülçük	بوكرولچك [131]		Fasulye IV/1880. *** **bükrülçük**: Fasulye (DTO 173).
bükrün	بوكرون		Eyer topuzu IV/1880. *** **bükrün**: Eyer kaşı, eyer topuzu (DTO 173).

[131] OSTN’de kelimenin Arap harfli yazılışı بوكرولچق şeklinde verilmiştir. Bu yazılış kelimenin madde başındaki yazılışı dikkate alınarak düzeltilmiştir.

bükse	بوکسا		Kemerin üst kısmındaki parça IV/1881. *** **bükse**: Kemerin üst kısmındaki parça (DTO 173).
bükül	بوکول		At takımı, koşum IV/1878. *** **bükül**: Koşum takımı (DTO 174).
bükülüm	بوکولوم	bükül+m	Kıvrım, büklüm IV/1879. *** **bükülüm**: Kıvrım, büklüm (DTO 174).
bükür I	بوکور		(V.) Kambur; hörgüç; eğilme bükülme; körfezdeki dönemeçler IV/1878. *** **bökür**: Kambur; hörgüç; körfez (Vámb. 249).
bükür- II	بوکورمك		(V.) Bükülmek, eğilmek IV/1878. *** **bökürmek**: Bükülmek, eğilmek (Vámb. 249).
bükürtken	بوکورتکان		Ağaç çileği, ahududu IV/1878. *** **bükürtken**: Ağaç çileği, ahududu (DTO 174).
bükütle-	بوکوتلامك		Suyun önünü tıkamak IV/1879. *** **bükütlemek**: Suyun önüne set yerleştirmek (DTO 174).
büldürge	بولدورکا		Kamçının ucundaki düğüm IV/1895. *** **bildürge**: bk. bildürge.
büle-	بولامك [132]		Ağızla üflemek *Otnı köp bülemekidin mādde ḳulaġı sarı barıp ker boldı*[133] "Ateşe çok üflediği için kor onun kulağına doğru sıçrayıp sağır bıraktı." IV/1893. *** **pülemek**: bk. pǖle-.
bülre-	بولرمك		Yalvarmak, yakarmak (Calc. Wrtb. تضرع کردن) IV/1895. *** **bülremek**: Yalvarmak (Bdg. I: 266).
bülter-	بولترمك		Birisine sırt çevirmek, bırakmak (Calc. Wrtb. از حریف بر کشتن) IV/1895. *** **bültermek**: Birisine sırt çevirmek (Bdg. I: 266).
büñgür	بونکور		Bir hayvan türü IV/1883. *** **büñgür**: Bir hayvan türü (Bdg. I: 293).

[132] OSTN'de kelimenin Arap harfli yazılışı بورلامك şeklinde verilmiştir. Bu yazılış kelimenin madde başındaki yazılışı dikkate alınarak düzeltilmiştir.

[133] Mecâlisü'n-Nefâyis'ten alınan cümle, bu eserde "*Köp ot pülegendin mādde ḳılaġı sarı inip ker bolup irdi*" şeklindedir (Eraslan; 2001: 37).

bün͡güz	بونكوز		Boynuz IV/1883. *** **bün͡güz**: Hayvanların boynuzu (DTO 179).
bürçek	بورچاك		Kıvırcık saç, bukle, lüle IV/1892. *** **bürçek**: Saç lülesi, lüle, kıvırcık saç (DTO 165).
bürçügey̆	بورچوكاى		Toydan, toy kuşu IV/1892. *** **bürçügey**: Toy kuşu (DTO 165).
bürçük	بورچوك		1) Vida 2) Boya yapımında kullanılan bir tür bitki IV/1892. *** **bürçük**: Vida; bir türboya bitkisi (DTO 165).
bürge	بوركا		Bit, pire IV/1891. *** **bürge**: Pire (Vámb. 246).
bürke I	بوركا		Peçe, duvak IV/1890. *** **bürke**: Peçe, yüz örtüsü (DTO 166).
bürke- II	بوركامك		Kapatmak, üstünü örtmek, bürümek *Bāġ eṭrāfıda aġzın͡gdın ḳızarıp sarġarıp* *Ġonça jengār libāsı birle başın bürkedi* "Bağdaki goncalar ağzını gördüğünde gâh kızardı gâh sarardı; yeşil elbisesi ile başını örttü." IV/1890. *** **bürkemek**: Yüzünü örtmek, üstünü kapamak (DTO 166).
bürkele-	بوركالامك		Kafa sallamak, göz kırpmak IV/1890. *** **börkelemek**: Kafa sallamak, göz kırpmak (Vámb. 246).
bürken-	بوركانمك	bürke+n-	Kapanmak, örtünmek, bürünmek IV/1890. *** **bürkenmek**: Bürünmek, örtünmek; peçe örtmek (Bdg. I: 277).
bürkür-	بوركورمك		Su serpmek, sıçratmak IV/1891. *** (-).
bürküt I	بوركوت		Örtü, peçe IV/1891. *** **bürküt**: Kap, örtü (DTO 167).
bürküt II	بوركوت		Kartal, tavşancıl denen yırtıcı kuş *Kirdi bürküt ortaġa yaʿnī ʿuḳāb* *Didi iy ḳuşlar ara mālik-riḳāb* "Tavşancıl, yani kartal, ortaya girdi; 'ey kuşların hakanı' dedi." IV/1891.

			*** **bürküt**: Kara kartal (DTO 168).
bürü-	بورومك	bür+i-	Bürümek, sarmak, örtmek, kapamak IV/1887. *** **bürümek**: Örtmek, sarmak, kapamak (Vámb. 247).
bürünçek	بورونچاك	bürün+çek	Peçe, şeffaf kumaş IV/1888. *** **bürünçek**: Yüz örtüsü, peçe; şeffaf kumaş (DTO 168).
bürüş I	بوروش		Kırışık, buruşuk IV/1889. *** (-).
bürüş- II	بوروشمك		Buruşmak, kırışık olmak, kırışmak IV/1889. *** **bürüşmek**: Buruşmak (Bdg. I: 277).
büt- I	بوتمك		Bitmek; büyümek *Taşıban anda ṣandal-ı ḫoş-bū* *Ki bütüp ol ʿimāret-i dil-cū* "Bu güzel binanın inşaatı bittiğinde oraya güzel kokulu sandal ağacı getirdiler." *Üstige yaġıp ġubār-ı miḥnet* *Bütken ayaġıġa ḫār-ı miḥnet* "Üstüne sıkıntı tozu yağarak ayağı altında da eziyet dikenleri bitti." IV/1896. *** **bütmek**: Bitmek (bitki) (DTO 162).
büt- II	بوتمك		İnanmak, itimat etmek *Ẓulm ile gerçek bolġan tenġa yüz merhem ḳoyup* *Bütkerür biz diseler ol ẓaḫmlarnı bütmen͠giz* "Zulm ile parça parça olan tenime yüz merhem koyarak iyileştiririz derlerse inanmayın." IV/1897. *** **bütmek**: İnanmak, sanmak (DTO 162).
büte	بوتا		Çalı; filiz; küçük bitki *Bizni͠ng vilāyetni͠ng çekkesi*[134] *yosunluḳ büte büte boladur* "Bizim vilayetin çekkesi dik bir şekilde filiz filiz oluyor." (Bb. 368-21) IV/1897. *** **büte**: Bitkilerdeki filizler, tomurcuk (DTO 160).
büteke	بوته كه		Bir tür bitki *Bu ot büte büte çıḳar üçün büteke dirler* "Bu

[134] Çekke: Fergana dolaylarında dağlarda yetişen bir bitki (Şen; 1993-II: 165).

			ot filiz filiz çıktığı için 'büteke' derler." (Bb. 173-17) IV/1898. *** **büteke**: Kâbil'in doğu tarafındaki dağlarda bol olarak yetişen ve tedavi için kullanılan bir bitki türü (DTO 162).
bütew	بوتاو		Bütün; dokunulmamış *Tartıban tīġ-ı cefā baġrımnı yüz çāk iyledi* *Bardı evvel kim dirler irdi mini baġrı bütew* "Cefa kılıcını çıkrıp yüzlerce kez bağrıma sapladı; önceden benim için bağrı bütün derlerdi." IV/1897. *** **bütev**: Dokunulmamış, el değmemiş; parçalanmamış, bütün (DTO 161).
bütker-	بوتكارمك	büt+ker-	Bitirmek, doldurmak, sonuna getirmek, tamamlamak *Mekr birlen iş bütkerip bolmadı* "Hile ile iş bitirmek olmaz." (Abg. 45) IV/1899. *** **bütkermek**: Bitirmek, doldurmak, sonuna getirmek, tamamlamak (DTO 162).
bütük	بوتوك		bk. bitik II IV/1898. *** **bitük**: Yazı (Bdg. I: 242).
büzek	بوزك		1) Kuş 2) (V.) Kuş yuvası, ağaç kovuğu IV/1901. *** büzek: Yuva, koğuk (Vámb. 247).
büzük	بوزوك		1) Sebep, temel, asıl 2) Oyuk; yuva IV/1902. *** **büzük**: Esas, temel; anüs; delik, oyuk; yuva (DTO 169).
büy̆reçi	بويراچى		bk. büy̆rekçi *On͡g büy̆reçisi birlen sol büy̆reçisi tayma tayma tip aṭ saldı* "Sağ kanat askerleri ile sol kanat askerleri 'Kayma! Kayma!' deyip at saldı." IV/1875. *** **büyreçi**: Ordunun öncü birlikleri (DTO 179).
büy̆rek	بويراك		Böbrek IV/1875. *** **bögrek**: bk. bügrek.
büy̆rekçi	بويراكچى		Ordunun kanatlarındaki askerler; süvari öncüsü *On͡g büy̆rekçi ve sol büy̆rekçi* "Sağ kanat

askerleri ve sol kanat askerleri" (Abg. 174) IV/1875.
*** **büyrekçi**: Ordunun öncü birlikleri (DTO 179).

büŷrençi **بويرانچى** bk. büŷrekçi IV/1875.
*** **büyrençi**: Ordunun öncü birlikleri (DTO 179).

C

caḷdu	جالدو		Yüksek insanlardan gelen ödül ve mükafat IV/43. *** **caldu**: Hediye, ödül; yüksek kimselerden gelen ödül (Bdg. I: 439).
camlan-	جاملانماق		(S.S.) [Nefretle söylemek; yalan ile söylemek][135] *İstikrāh ile söylemek, zūr ile tekellüm itmek, mızmız* (S.S.) IV/64. *** **camlanmaḳ**: (LÇ 140).
can	جان	F.	Can, hayat, yaşam IV/20. *** **cān**: (F.) Can, yaşama (Bab. 149).
canaḳ	جاناق		(S.S.) [Üzengi][136] *Üzengi, rikāb, tepengü, zengi* (S.S.) IV/21. *** **canaḳ**: (LÇ 140).
can͡gcun͡g	جانكجونك	Çin.	Askerî vali IV/18. *** **can͡gcun͡g**: Askerî vali (Bdg. I: 430).
canġĭ	جانغى		bk. canḳĭ IV/23. *** **canġı**: Meşveret, danışma, görüşme (Bdg. I: 430); **canḳı**: bk. cankĭ.
canḳĭ	جانقى		Görüşme, danışma; toplantı; taksim, dağıtma; emir, hüküm IV/22. *** **canḳı**: Danışma, istişare; toplantı (DTO 281).
canūç	جانوج		Bileği taşı, bileği kayışı IV/22. *** **canuç**: Bileği taşı, bileği kayışı (Bdg. I: 430).
caran͡g	جارانك		(S.S.) [Yankı, ses yankısı; yarık, dere, dağ ve tepeden yankılan ses][137] *ʻAḳs-i ṣedā, cer ve dere ve ṭaġdan ve künbedden bi'l-ʻaḳs ẓuhūra gelen muḥibb ses ve āvāz, cer nidāsı* (S.S.) IV/27. *** **caran͡g**: (LÇ 139).
caş	جاش		(S.S.) [Tunç; bakır][138] *Ṭunc, ṣād, rūy* (S.S.) IV/54. *** **caş**: (LÇ 140).

[135] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[136] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[137] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

cavaç	جواج		Şemsiye, güneş şemsiyesi IV/59. *** **cavaç**: Güneşlik, güneş şemsiyesi (Bdg. I: 443).
cavaḷat-	جاوالاتمق		(S.S.) [Danışmak, fikir alış verişinde bulunmak, fikrini açıklamak; işi yoluna koymak; göstermek][139] *Maṣlaḥat, meşveret virmek, beyān-ı re'y itmek, işi yolına ḳoymaḳ, ibrāz* (S.S.) IV/60. *** **cavalatmaḳ**: (LÇ 140).
cawruntĭ	جاورونتى		(S.S.) [Buğdayın içindeki siyah taneler][140] *Şencerf, buġdayıñ içinde bulunan siyāh dāneler, bīş-i buġday, lüpek* (S.S.) IV/8. *** **cavruntı**: (LÇ 140).
cay̆dar	جايدار		Buharalı tüccar IV/6. *** **cāydār**: Buharalı tüccar (Bdg. I: 431).
celi	جلى		Esirlerin boynuna geçirilen demir halka IV/77. *** **çili**: Esirlere geçirilen halka (DTO 287).
cerge	جركا		1) Daire, çember; kuşatma; sürek avı; tuzak *Cerge tüzmek* "Tuzak kurmak" 2) Ordu, alay 3) Rütbe, paye IV/75. *** **cerge**: Ağ, tuzak; bölük, birlik; derece, rütbe (DTO 274).
cergelik	جركالك	cerge+lik	Rütbeli, rütbe sahibi IV/75. *** **cergelik**: Yüksek rütbeli (Bdg. I: 434).
cet [141]	جت		(S.S.) Bir halk adı, Çingene *Alçaḳ*[142] *adam, denī* [alçak], *çingene, ters, pis, bī-meze* [zevksiz] (S.S.) IV/81. *** **cet**: (LÇ 140).
cib	جيب	[F.]	(S.S.) [Hendek, tabya, siper][143] *Ḫandek, ṭābya, siper, yerlü kīse, istiḥkām, or* (S.S.) IV/155. *** **cip**: (LÇ 143).

---

138 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
139 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
140 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
141 OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.
142 Kelime OSTN'de انچق şeklinde yazılmıştır.

cibe	جيبه	[F.]	(S.S.) [Savaş aleti, kalkan, zırh; zırh üretilen yer, barut üretilen yer][144] *Esliḥa, ḳalḳan, siper, cībe-ḫāne, bārud-ḫāne* (S.S.) IV/155. *** **cibe**: (LÇ 142).
cibele-	جيبه لاماك		(S.S.) [Silahlanmak, zırhlanmak][145] *Ḳalḳan örtmek, silaḫlanmaḳ, zırḫ* (S.S.) IV/157. *** **cibelemek**: (LÇ 142).
ciber	جيبار		(S.S.) 1) [Rutubetli hava; nemli][146] *Ruṭūbetlenen havā, nem-nāk, nem-rīze, ġamān* (S.S.) 2) [Dağ keçisi; işgüzar kimse, gereği yokken kendini göstermek için işe karıştıran kimse][147] *Ṭaġ keçisi, çelek ve titik insān, iş-güẕār* (S.S.) IV/155. *** **ciber**: (LÇ 142); **ciber**: (LÇ 142).
ciberik	جيبريك		(S.S.) [Paçavra, eski ve yıpranmış bez ve basma parçaları][148] *Paçāvra, köhne ve fersūde bez ve baṣma pārçaları, lete* (S.S.) IV/155. *** **ciberik**: (LÇ 142).
cibey̆	جيباى		(S.S.) [Çivi, küçük çivi, mıh; irin; göz boncuğu][149] *Çivi, mīḫçe, pāre, cerāḥat, ḳabele, mismār, mīḫ* (S.S.) IV/155. *** **cibey**: (LÇ 142).
cida	جيدا، جدا		(S.S.) Mızrak *Nīze* [mızrak], *ḥarbe* [kısa mızrak], *sinān* [mızrak], *mızraḳ* (S.S.) IV/153. *** **cida**: (LÇ 142).
cĭlaw	جيلاو		Dizgin IV/145. *** **cılav**: Atın dizgini (DTO 308).

[143] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[144] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[145] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[146] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[147] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[148] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[149] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

cĭlawluḳ	جيلاولوق	cĭlaw+luḳ	Dizginli; dolu dizgin, dört nala IV/145. *** **cılavluḳ**: Dört nala, dolu dizgin (DTO 308).
cĭlawsĭz	جيلاوسيز	cĭlaw+sĭz	Dizginsiz IV/145. *** **cılavsız**: Dizginsiz (DTO 308).
cĭlġava	جيلغاوه		Tüyleri ve derisi kullanılabilen kedi büyüklüğünde bir hayvan IV/147. *** **cılġava**: Tüyleri ve derisi kullanılabilen kedi büyüklüğünde bir hayvan (Bdg. I: 450).
cĭlĭḳ	جليق		Çapak, gözlerde oluşan çapak IV/146. *** **cılıḳ**: Çapak, göz çapağı (Bdg. I: 440).
cĭlĭḳlĭḳ	جليقليق	cĭlĭḳ+lĭḳ	Gözleri çapaklı IV/146. *** **cılıḳlıḳ**: Çapaklı (Bdg. I: 440).
cĭmdĭġan	جيمديغان		(S.S.) [Kuşların tüyü ve kanadı][150] *Ḳuşlarıñ tügleri, perleri, ḳanat* (S.S.) IV/160. *** **cımdıġan**: (LÇ 144).
cĭrutma	جيروتمه		Dar olan ve zor geçilen yol, patika *Yoldın yuḳḳarı hem yol cĭrutmadur atlıḳ birer birer öter*[151] "Yolun yukarısı patikadır; atlı olarak birer birer geçilir." (Bb. 199-10) IV/143. *** **ḫırutma**[152]: Patika (Bab. 284).
cilçik	جيلجيك		(S.S.) [Kolun üst kısmı, omuz; omuz kemiği kürek kemiği][153] *Ḳoluñ yuḳarısı, bālāy-ı dest, ketf, şāne, omuz, kürek* (S.S.) IV/148. *** **cilcik**: (LÇ 143).
cimçik	جيمچيك		(S.S.) [Serçe, serçe kuşu][154] *Serçe, cumcuḳ, daġser, güncĭşk*[155] (S.S.) IV/160. *** **cimçik**: (LÇ 144).
cimdi-	جيمديماك		(S.S.) [Çimdiklemek, burup almak; göz

[150] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[151] Metin Bâbür-nâme'de "*Yoldın yoḳḳarı hem ḫırutmadur (?). Atlıḳ birer birer öter.*" şeklindedir (Şen; 1993-I: 46).
[152] Arat bu kelimeye, "Patika" anlamı vermiştir (Arat; 1946: 174). Yine Beveridge kelimeye "Precipice [uçurum]" anlamı verir (Şen; 1993-II: 284).
[153] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[154] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[155] Kelime OSTN'de كنديشك şeklinde yazılmıştır.

kırpmak, şaka yapmak][156]
Cimdiklemek, ġamz itmek, şaḳa ve bāzī, burup almaḳ (S.S.) IV/159.
*** **cimdimek**: (LÇ 144).

cimdik جيمديك (S.S.) [Yara; kıvrım, büklüm; kaş veya gözle işaret; çimdik][157]
Ḳarḥa, şikenc, ġamz, cimdiklemek (S.S.) IV/159.
*** **cimdik**: (LÇ 144).

civir جيوير (S.S.) [Teke, yabani keçi, keçi][158]
Teke, yabanī keçi, serke, soġan, büz (S.S.) IV/158.
*** **civir**: (LÇ 144).

civirtke چيورتكا (S.S.) [Çekirge][159]
Çekirge, cerād, melaḫ (S.S.) IV/158.
*** **civirtke**: (LÇ 144).

ciyirçik جيرجيك Kırışık IV/140.
*** **cıyırçıḳ**: Buruşuk, kırışık (Bdg. I: 448).

cizilge جيزلكا Çekirge
(Calc. Wrtb. ملخ) IV/154.
*** **çizilge**: Çekirge (DTO 305).

coy̆- جويماق (S.S.) [Ortadan kaldırmak, perişan etmek, yok etmek, tahrip etmek, bozmak][160]
Ber-ṭaraf itmek, iżmiḥlāl ve taḫrīb ve nā-pedīd iylemek, ber-bād itmek (S.S.) IV/92.
*** **coymaḳ**: (LÇ 142).

cöp جوب Gerçek, doğru IV/103.
*** **cöp**: Gerçek, doğru (DTO 289); **cöp**: Doğru, gerçek (BD 350).

cubur جوبور (S.S.) [Kıl, keçi ve koyun yünü; izdiham, kalabalık, çokluk][161]
Ḳıl, keçi ve ḳoyunuñ yüñi, izdiḥām ve ġalebelik (S.S.) IV/174.
*** **cubur**: (LÇ 141).

cum جوم (S.S.) [Tam, bütün, cümle, hep; ağzına

[156] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[157] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[158] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[159] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[160] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[161] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

		kadar dolu][162] *Kāmil, tam, bütün, laẖt, heme, cümle, leb-āleb, vefūr* (S.S.) IV/175. *** **cum**: (LÇ 141).
cumcı	**جومجى**	(S.S.) [Gömlek][163] *Gömlek, pīrāhen, kürte, ḳamīṣ* (S.S.) IV/179. *** **cumcı**: (LÇ 141).
cūn	**جوون**	(S.S.) [Nehir ırmak, çay; suyu bol olan yer][164] *Nehr, ırmaḳ, çay, cūy, mevẖāne*[165], *arıġ* (S.S.) IV/166. *** **cuvun**: (LÇ 142).
cuvane	**جوانه**	Yavru güvercin IV/175. *** **cuvana**: Yavru güvercin (DTO 289).
cuvanḳar	**جوانقار**	Ordunun sol kanadı IV/175. *** **cuvanġar**: Ordunun sol kanadı (DT 289).
cuvanḳuḷ	**جوانقول**	bk. cuvanḳar IV/175. *** **cuvanḳol**: Ordunun sol kanadı (DT 289).
cuvaş [166]	**جواش**	Rahat, sakin, sessiz IV/175. *** (-).
cuvat-	**جواتمق**	Yatıştırmak, sakinleştirmek IV/175. *** **cuvatmaḳ**: Çocuk avutmak (DTO 289).
cuya	**جويا**	(S.S.) [Büyük ve uzun kayık küreği][167] *Büyük ve uzun ḳayıḳ küregi* (S.S.) IV/166. *** **cuya**: (LÇ 142).
cündük	**جوندوك**	(S.S.) [Gaga, yırtıcı kışların gagası; dudak; burun; emzik][168] *Ġaga*[169], *ġaġa*[170], *minḳar, leb ve lünc, tumşuḳ, burun, nūl, çündük, emizik* (S.S.) IV/184. *** **cündük**: (LÇ 141).

---

[162] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[163] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[164] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[165] Kelime OSTN'de نوخانه şeklinde yazılmıştır.
[166] OSTN'de 'cuvaş' kelimesinin anlamı için 'cuwaş' kelimesine gönderme yapılmış; ancak gönderme yapılan bu kelime sözlükte bulunamamıştır. Bu yüzden, gönderme yapılacak kelimenin 'cuwas' olduğu ve hatalı olarak 'cuwaş' yazıldığı düşünülerek 'cuwas' kelimesinin anlamı buraya alınmıştır.
[167] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[168] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[169] Kelime LÇ'de غاغه şeklinde yazılmıştır.

Ç

çaba	**جابا**	Armağan, hediye III/1928. *** **çaba**: Armağan, hediye (DTO 270).
çabuḳ	**چابوق**	Elbisenin süsü III/1933. *** **çabuḳ**: Elbisenin süsü (DTO 273).
çaç	**چچ، چاچ**	Balık yakalamak için kullanılan ağ III/1904. *** **çeç**[171]: Balık yakalamak için kullanılan ağ (DTO 283).
çaçĭl-	**چاچلمق**	Atılmak, fırlatılmak III/1908. *** (-).
çadĭr	**چادر**	Çadır III/1904. *** **çadır**: Çadır (DTO 274).
çaġ	**چاغ**	1) *Bir yirni çaġ ḳılıp atmaydurlar hem ṭavr bile atadurlar* "Bir yere nişan alıp atmıyorlar, rast gele atıyorlar." (Bb. 482-15) 2) Bir işin tamamlanma süresi 3) Eski gökbiliminde saat 4) On iki yıllık devir (Doğu Türklerinde) 5) Yem torbası III/1842. *** **çaġ**: Vakit, zaman; ölçü; sağ, sıhhatli; tüm; düzeltme, ıslah; bir hareketin tamamlanma süresi (DTO 276); **çaġ**: Vakit, zaman (Vámb. 275).
çaġa	**چاغا، چاغه**	Çocuk, küçük çocuk *Körpe, çoçuḳ, güdük, ṭıfl* [küçük çocuk], *yavrı* (S.S.) III/1842. *** **çaġa**: (LÇ 147).
çaġan	**جاغان**	Devenin ayağına vurulan bir tür köstek III/1844. *** **çaġan**: Köstek, ayak bağı (DTO 277).
çaġdawul	**جغداول، چاغداول**	1) Öncü, kılavuz; gece bekçisi *Ḳaravul ve çaġdawul ḳoymay ġāfil yatıp idük* "Koruma ve bekçi bırakmadan gafil bir şekilde yatmıştık." (Bb. 131)

---

170 Kelime LÇ'de غغا şeklinde yazılmıştır.

171 P. d. Courteille, kelime için verilen örnekte kelimeyi 'tchetch' biçiminde ince sıradan okumuştur (Courteille; 1870: 283).

		2) Ordunun arkasından gelen birlik 3) (V.) Hive’de karakol memuru III/1850. *** **çaġdavul**: Koruma bölüğü (DTO 277); çaġdaul: Arkadan gelen askerî birlik (Vámb. 278).
çaġĭn-	**چاغينمق**	Korkmak, sakınmak (Calc. Wrtb. حزركردن و ترسيدن) III/1848. *** **çaġınmaḳ**: İhtiyatlı olmak, öngörülü olmak, sakınmak (Bdg. I: 459); **çaḳınmaḳ**: bk. çaḳĭn- II.
çaġĭr I	**جاغير**	Şarap III/1848. *** **çaḳır – çaġır**: Şarap (DTO 277).
çaġīr II	**چاغير**	*Çaġīr ḳanat* “Bir tür ördek” III/1848. *** **çaġır ḳanat**: Bir tür ördek (DTO 278).
çaġĭrġa	**جاغرغه**	Şemsiye; çadır, gölgelik, şadırvan III/1848. *** **çaġırġa**: Güneşlik, gölgelik (DTO 278).
çaġĭrum	**جاغيروم**	Bir uzaklık ölçüsü, yaklaşık 1 kilometre mesafe için kullanılır III/1848. *** **çaġırum**: Bir uzaklık ölçüsü (Bdg. I: 458).
çaġla-	**چاغلامق**	Azaltmak; değer biçmek, kıymet takdir etmek, bir şey hakkında hüküm vermek; varsaymak III/1849. *** **çaġlamaḳ**: Düşünmek, hayal etmek, varsaymak; eğer biçmek (DTO 277).
çaġlama	**چاغلامه**	Ses, seda III/1850. *** **çaġlama**: Ses, seda (DTO 277).
çaġlĭn	**چاغلين**	Meşhur, ünlü, şöhretli III/1850. *** **çaġlın**: Müşhur, ünlü, bilinen; kararlı (DTO 277).
çaġmar	**جاغمر**	Cimri (Calc. Wrtb. بخيل) III/1851. *** **çaġmar**: Aç gözlü, cimri (DTO 277).
çaḳ I	**چاق**	1) Vakit, zaman 2) Möz nehri III/1831. *** **çaḳ**: Vakit, zaman; ölçü; sağ, sıhhatli; tüm; düzeltme, ıslah; bir hareketin tamamlanma süresi (DTO 276); **çaġ**: bk. çaġ.
çaḳ- II	**چاقمق**	1) Küçük bir şeyle darbe vurmak 2) Bir defada kavramak; ısırmak;

			batırmak, sokmak 3) İftira etmek, çamur atmak III/1832. *** **çaḳmaḳ**: Isırmak; arkadan konuşmak, çekiştirmek; bir şeyle vurmak; parlamak; ortaya dökmek, ifşa etmek (DTO 278).
çaḳa	**جاقه**		Çocuk, evlat III/1833. *** **çaḳa**: Çocuk, ufaklık (DTO 278).
çaḳaçaḳ	**جقاجق**		Okun çıkardığı ses III/1834. *** **çaḳaçaḳ**: Ok fırlatıldığında şaşılacak kadar fazla çıkardığı ses (DTO 284).
çaḳan	**جاقان**		Balta III/1833. *** **çaḳan**: Savaş baltası (DTO 278).
çaḳanaḳ	**چاقاناق**		1) Dirsek, dirsek kemiği 2) Körfez, koy; liman, sığınak III/1833. *** **çaġanaḳ- çaḳanaḳ**: Dirsek, bilek; körfez, liman (DTO 278).
çaḳar	**چاقار**		Etrafı duvarlarla çevrilmiş, sağlamlaştırılmış kalenin dış kısmı *Timür begnin͡g nebīresi Cihāngīr Mīrzānın͡g oğlı Muḥammed Sulṭān Mīrzā Semerḳandnın͡g taş ḳurġanıda çaḳardur bir medrese salıp tur* "Timur Bey'in torunu Cihangîr Mîrzâ'nın oğlu Muhammed Sultan Mîrzâ Semerkant'ın dış kalelerinde istihkam işi ile uğraşan kişidir; bir medrese yapmıştır." (Bb. 57-18) III/1833. *** **çaḳar**: Kalenin dış kısmı (DTO 278).
çaḳçalaġaỷ	**جاقجالاغای**		Dağılmış, karışmış, darmadağın olmuş III/1839. *** **çaḳçalaġay**: Dağılmış, karışmış (DTO 278).
çaḳın	**جاقین**	çaḳ+n	Şimşek, yıldırım III/1834. *** **çaḳın**: Şimşek, şimşeğin parıltısı (DTO 279).
çaḳĭl	**جاقیل**		1) Açık mavi, çakır 2) Atmaca III/1837. *** **çaḳıl**: Küçük parça; açık mavi; canlı renkteki göz (DTO 279).
çaḳĭlda-	**جاقیلدامق**		1) Kırmak, parçalamak, yarmak 2) Mırıldanmak III/1837. *** **çaḳıldamaḳ**: Yarmak, kırmak,

			parçalamak; mırıldanmak (DTO 279).
çaḳĭldaḳ	**جاقيلداق**		1) Dokuma merdanesi 2) Çenebaz, lakırdıcı III/1837. *** **çaḳıldaḳ**: Dokuma merdanesi; çenesi düşük adam (DTO 279).
çaḳĭldū	**جاقيلدو**		Tepişme sesi III/1837. *** **çaḳıldu**: İki şeyin vurulmasıyla çıkan ses (DTO 279).
çakĭn I	**چاقين**		Şimşek, yıldırım *Çaḳĭn dik tīġ başıġa yitti* *İşin bir ḍarb ile oḳ āḫir itti* "Yıldırım gibi parlayan kılıçla başına vurdu ve tek bir darbeyle işini bitirdi." III/1836. *** **çaḳın**: bk. çaḳın.
çaḳĭn- II	**چاقينمق**		Korkmak, göz önünde bulundurmak III/1836. *** **çaḳınmaḳ**: Dikkat etmek, sakınmak korkmak (DTO 279).
çaḳĭr I	**جاقير**		Şarap III/1836. *** **çaḳır** – **çaġır**: Şarap (DTO 277).
çaḳĭr- II	**چاقيرمق**		Çağırmak, seslenmek III/1836. *** **çaġırmaḳ**: Seslenmek, çağırmak (DTO 277).
çaḳĭrçĭ	**جاقيرجى**		Cellat III/1836. *** **çaḳırçı**: Cellat (DTO 278).
çaḳĭş-	**جاقيشمق**		Uymak, intibak etmek III/1837. *** **çaḳışmaḳ**: Kabul etmek, anlaşmak, uzlaşmak (DTO 279).
çaḳmaḳ	**چاقماق**	çaḳ+maḳ	Çakmak, çakmak demiri III/1841. *** **çaḳmaḳ**: Çakmak, çakmak taşı (Vámb. 275).
çaḳna-	**چاقنامق**		Karışık olmak, karışmak; alt alta girip karışmak III/1837. *** **çaḳnamaḳ**: Altüst olmak, karışmak (DTO 278).
çaḳnaş-	**چاقناشمق**		[Karışılmak, karışılmış olmak][172] *Münḳalib olmaḳ, ḳarışılmaḳ* (S.S.) III/1838. *** **çaḳnaşmaḳ**: (LÇ 148).

[172] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

çaḳnaşïḳ **چاقناشيق** Karıştırılmış, devşirilmiş III/1838.
*** **çaḳnaşıḳ**: Karışık, karıştırılmış (DTO 278).

çaḳnuştur- **چاقنوشتورمق** [Karıştırmak, altüst etmek, değiştirmek][173]
Ḳarışdurmaḳ, inḳılāb itdirmek, fesāde virmek (S.S.) III/1838.
*** **çaḳnuşturmaḳ**: (LÇ 148).

çaḳur-çuḳur **جاقر جوقور** Düz olmayan, çukur
Yolnıñ çaḳur çuḳurını rāst ḳılıp "Yolun çukurunu düzeltip" (Bb. 431-2) III/1837.
*** **çaḳur**: Tümsek, blok (DTO 278).

çal I **چال** 1) Kül rengi, boz
2) Kırmızımsı, ala (At rengi için) III/1874.
*** **çal**: Kızıl renkli at, deve yavrusu (DTO 279).

çal II **چال** Ağaç kökü
(Calc. Wrtb. دو مو بيخ درخت) III/1875.
*** **çal**: Ağaç kökü (Bdg. I: 462).

çal- III **چالمق** Çalmak, vurmak, atmak III/1877.
*** **çalmaḳ**: Çalmak, bir darbe indirmek, çarpmak, vurmak (DTO 280).

çala I **چالا** İyi olmayan, tam olmayan, eksiksiz olmayan III/1878.
*** **çala**: Yarım, yarı (DTO 280).

çala II **چاله** Nehrin bir kıyısından diğer kıyısına geçmeğe yarayan sal
Şenbih küni çalaġa kirip Darūta teñisidin ötüp cihān-nümāydın yoḳḳarraḳ çaladın çıḳtuḳ "Cumartesi günü sala binip Darûta boğazından geçerek Cihân-nümâ'dan biraz yukarıda saldan çıktık." (Bb. 321-20) III/1878.
*** **çala**: Nehrin bir kıyısından diğer kıyısına geçmeğe yarayan sal (DTO 280).

çalạd **چالاد** Çamur, balçık, kil
(Calc. Wrtb. اب و كل) III/1879.
*** **çalad**: Çamur; kil (DTO 280).

çalaġan **چالاغان** (V.) Isırgan otu III/1879.
*** **çalaġan**: Isırgan otu (Vámb. 276).

---

[173] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

çalagaў	**چالاغای**		(V.) bk. çalaў III/1878. *** **çalaġay**: Fare ile beslenen bir tür yırtıcı kuş (Vámb. 276).
çalaw	**چالاو**		[Aheng, ses, nağme; çalgı, saz; Hive'de bilinen ve pilava benzeyen bir tür yemek][174] *Nevā, melāḥī, āheng, çalġı, sāz, çalav, bir nev' pilav gibi ṭa'ām Ḫīvede ma'rūfdur* (S.S.) III/1878. *** **çalav**: (LÇ 148).
çalaў	**چالای**		Fare ile beslenen bir tür yırtıcı kuş III/1878. *** **çalay**: Fare ile beslenen bir tür yırtıcı kuş (DTO 280).
çalġū	**چالغو**		Çalgı III/1887. *** **çalġu**: Müzik aleti, çalgı (DTO 280).
çalĭġ	**چاليغ**		1) Hızlı işleyen, tez 2) Dik başlı (at için) III/1884. *** **çalıġ**: Ayak diteyen at; hızla, çabucak (DTO 280).
çalĭn	**چالين**		Tuğla *Köyük tenġa yalın urmaḳ ni irdi* *Mamuġ üzre çalĭn urmaḳ ni irdi* "Yanmış vücuda ateş vurmak ne idi? Pamuğa çakmak çakmak neden idi? " III/1884. *** **çalın**: Tuğla (DTO 280).
çalĭş	**چاليش**		İş, çaba, gayret III/1884. *** **çalış**: İş, çaba (DTO 280).
çalḳaў-	**چالقايمق**		Geriye düşürmek, arka tarafa devirmek III/1884. *** **çalḳaymaḳ**: Geriye düşürmek (DTO 280).
çalḳoyĭn	**چالقويين**		Geriye, arka tarafa III/1886. *** **çalḳoyın**: Geriye, arkaya, arka tafa (DTO 280).
çaḷma [175]	**چالمه**	çaḷ+ma	[Sarık bezinin dışa çıkan kısmı; eyerin yanı başına su içmek için asılan çanak,

[174] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

[175] OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.

		kâse; bele bağlanan peştemal][176] *Maḫrec-i destār, egeriñ yanı başına ṣu içmek üzre aṣılu ṭuran ḳadeḥ, kāse, fūta, küşti, duzı* (S.S.) III/1892. *** **çalma**: (LÇ 148).
çalpa	**چالپا**	bk. çalpuḳ III/1890. *** **çalpa**: Çamurlu su birikintisi (Vámb. 276).
çalpuḳ	**چالپوق**	Rutubetli, ıslak; çamurlu, kirli III/1890. *** (-).
çam	**چام**	1) Çam, çam ağacı 2) Büyük kayık III/1936. *** **çam ağacı**: Çam ağacı (DTO 280).
çambul	**چامبول**	Düğümle yapılan geniş ve enli kemer III/1942. *** **çambul**: Düğümle yapılan geniş ve enli kemer (Bdg. I: 465).
çamġur	**چامغور**	Şalgam, pancar (Calc. Wrtb. چلغم) III/1940. *** **çamġur**: Bir tür bayır turpu (DTO 280).
çamḷan-	**چاملانمق**	Bir şeyi istememek, bir şeyden nefret etmek, bir şeyden sinirli bir şekilde bahsetmek III/1940. *** **çamlamaḳ**: Bir şeyden nefretle bahsetmek (DTO 280).
çamur	**چامور**	Çamur III/1940. *** **çamur**: Çamur (DTO 280).
çanaḳ I	**چاناق**	Üzengi III/1856. *** çanaḳ: Üzengi (DTO 280).
çanaḳ II	**چناق**	Topraktan yapılan sahan, çanak III/1856. *** **çanaḳ**: Çanak, kase, çömlek (DTO 280).
çanĭḳ	**جانق**	Havanın kapalı olması, havanın bulutlu olması III/1857. *** **çanıḳ**: Havanın karanlık görünüşü (DTO 281).
çanḳa	**جانقا**	Tırnak; pençe III/1857. *** **çanḳa**: Pençe (DTO 281).
çanḳĭ	**چانقى**	İstişare, görüşme, meşveret; talimat; tedbir

[176] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

		(Calc. Wrtb. مشورت و تدبير); *Çanḳĭ ḳılmaḳ* “Görüşme yapmak, istişare etmek” III/1857. *** **çanḳı**: Danışma, görüşme (DTO 281).
çan͡g I	چانك	1) Çan, büyük zil 2) Haber, duyuru; yenilik III/1851. *** **çan͡g**: Çan, çıngırak (DTO 281).
çan͡g II	چانك	Toz III/1851. *** **çan͡g**: Toz (DTO 281).
çan͡ga	چانكا	Alt çene, çene III/1851. *** **çan͡ga**: Alt çene (DTO 281).
çan͡gdawul	چانكداول	bk. çaġdawul III/1851. *** **çandavul**: Koruma bölüğü (DTO 288).
çan͡gĭrtĭ	چانكيرتى	Çan sesi III/1851. *** **çan͡gırtı**: Çan sesi (DTO 281).
çap I	چاپ	Yalan; hileli *İşi köp çapdur* “İşi çok hilelidir.” (V.) III/1916. *** **çap**: Yalan, hile (Vámb. 273).
çap- II	چابمق	1) Sallamak, çalkalamak 2) Hızlı gitmek, dört nala gitmek III/1916. *** **çapmaḳ**: Aceleleştirmek, koşmak, hızlı gitmek; kılıç darbesi indirmek; (içecek) sulandırmak(DTO 272).
çapa	چاپا	Kızak III/1917. *** **çapa**: Kızak (Bdg. I: 452).
çapaġan	چاپاغان	Sürekli III/1918. *** **çapaġan**: Daima, sürekli, her zaman (DTO 270).
çapaḳ [177]	چاپاق	Pullu balık *İri pullu yaṣṣı göl balığı, māhī* (S.S.) III/1918. *** **çapaḳ**: Küçük balık (DTO 270).
çapala-	چاپالامق	Ayak ve ellerle vurmak III/1919. *** **çapalamaḳ**: Ayak ve ellerle vurmak; sallanmak (DTO 270).
çapan	چاپان	1) Cübbe 2) Yamalı eski elbise III/1918. *** **çapan**: Yamalı elbise (DTO 270);

[177] OSTN’de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ’den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.

		çapan: Ṭon, libās [elbise], cāme [elbise], cübbe, çekmen (LÇ 144).
çapartĭ	چاپارتی	Baskın, ani hücum, akın III/1919. *** **çapartı**: Baskın, ani hücum (Bdg. I: 452).
çapawḳĭ	چاپاوقی	Ulak, haberci III/1917. *** **çapavḳı**: Ulak, haberci (DTO 271).
çapawul	چاپاول	Saldırı, hücum, taaruz *Türkmenlerni͡ng maḥallige çapawul saldı* "Türkmenlerin bölgesine hücum etti." (Abg. 72) III/1917. *** **çapavul**: Düşmana karşı hızlı hareket etme, akın, baskın (DTO 271).
çapçĭ	چاپچی	Pamuk tarama tezgahı III/1927. *** **çapçı**: Pamuk tarama tezgahı (DTO 271).
çapġur	چاپغور	[Kar ve yağmur fırtınası, boran][178] *Boran, ṭūfān, ḳar ve yağmur furtınası, şeb-i deycūr* (S.S.) III/1924. *** **çapġur**: (LÇ 144).
çapĭl-	چاپیلمق	Saldırılmak III/1921. *** **çapılmaḳ**: Saldırılmak, baskın yapılmak (Bdg. I: 452).
çapĭş I	چاپیش	Çabukluk, tezlik, dört nal III/1921. *** **çapiş**: Dört nala gitmek (Vámb. 273).
çapĭş- II	چاپیشمق	Vuruşmak, dövüşmek III/1921. *** **çapışmaḳ**: Vuruşmak, dövüşmek (DTO 273).
çapḳal-	چاپقالمق	Dövüşmek, vuruşmak, çarpışmak *Çabalamaḳ, depelenmek, mużṭarib olmaḳ, ḥayrān ve serāsīme* [sersem], *sa῾y ile çalışmaḳ, cehd gūşiş* (S.S.) III/1921. *** çapḳalmaḳ: (LÇ 145).
çapḳucı	چاپغوجی	Çapulcu, yağma yapan III/1924. *** **çapġunçı**: bk. çapḳunçı.
çapḳuda-	چاپقودامق	Şiddetlenmek *Namāz-ı ḫuftenġaça ḳar ança çapḳudap yağdı* "Yatsıya kadar kar öyle şiddetlenerek yağdı ki." (Bb. 246-8) III/1924.

[178] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			*** **çapḳudamaḳ**: Şiddetlenmek (DTO 272).
çapḳula-	**چاپغولامق**	çap+ḳu+ḷa-	Vurmak, vurarak koparmak, keskin kılıçla vurmak III/1923. *** **çapġulamaḳ**: Vurmak, dövmek (DTO 271).
çapḳulaş-	**چاپقولاشمق**	çapḳula+ş-	Savaşmak, mücadele etmek *Yassı kiçit uruşıda hem yaḫşı çapḳulaştı* "Yassı geçit savaşında da iyi savaştı." (Bb. 17-18) III/1924. *** **çapġulaşmaḳ**: Vuruşmak, mücadele etmek (DTO 272).
çapḳulĭn (?)	**چاپغولين**		Kılıç savaşı, kılıçla yapılan savaş (Calc. Wrtb. جنك شمشير) III/1924. *** **çapġulın**: Kılıç savaşı (DTO 272).
çapḳun	**چاپقون**		1) Saldırı, hücum, ani baskın *Cūdī Ḫan yil ḫaylidin ün salıp* *Çemen kişveri sarı çapḳun salıp* "Cudi Han rüzgar saldırışı gibi ün salarak çemen ülkesine doğru akın etti." 2) Sıra hâlinde atlarla ilerleyen atlı asker, süvari 3) Kar fırtınası, rüzgar *Bu ḥāletde gūyā ḳara tün imiş* *Anıŋ͡g allıda yil ü çapḳun imiş* "Bu hâlde sanki o karanlık bir gece imiş; onun önünde rüzgar ve kar fırtınası var imiş."; *İşbu kün ġarīb çapḳun bile ḳar yaġar idi* "İşte bu gün garip bir rüzgarla kar yağıyordu." (Bb. 245-16) 4) Hızlı at III/1922. *** **çapḳun**- **çapġun**: Saldırarak girme; şiddetli rüzgar, kasırga; hızlı koşan at; savaş; öncü birlik (DTO 271).
çapḳunçı	**چاپقونجى**		Çapulcu, yağma yapan III/1923. *** **çapġunçı**: Yağmacı, yağma yapan kimse (DTO 272); **çapunçi**: Yağmacı (Vámb. 273).
çapḳur	**چاپقور**		Yağmur, fırtına (Calc. Wrtb. باد و باران) III/1923.

			*** **çapġur**: Yağmur, fırtına (DTO 271); **çapġur**: bk. çapġur.
çapḳura-	**چاپقورامق، چاپغورامق**	çapḳur+a-	Parçalamak, yaralamak, üst üste vurmak *Çapġuramaḳ, ziyāde yaralamak, parçalamak, üst üstüne çapmaḳ, buraḳmadan ġāret itmek* [bırakmadan yağma etmek](S.S.) III/1923. *** **çapġuramaḳ**: Esmek (fırtına); zincirden boşandırmak, kışkırtmak (DTO 271); **çapḳuramaḳ**: (LÇ 145).
çapla- [179]	**چاپلامق**		[Çapalamak; çalışmak; ezilmek][180] *Çapalamaḳ, ıżṭırāb-ı temel itmek, depelenmek, çalışmaḳ, sa'y gūşiş, ezilmek* (S.S.) III/1925. *** **çaplamaḳ**: (LÇ 144).
çapraşıḳ	**چاپراشیق**		Çapraşık, dağınık, düzensiz III/1925. *** **çapraşık**: Karışık, çapraşık (Bdg. I: 469).
çaptuḳ	**چاپدوق**	çap+duḳ	1) Askerlerin talimi *Çerik yıġılmaḳḳa ve çerikniñ çapduḳı ḳılmaḳḳa turdük* "Asker toplamak ve askerin talimi için burada kaldık." (Bb. 401-15) 2) [Son, nihâyet; parlak; dizgin, atın ağzına vurulan gem, at takımı][181] *İnhitā, encām, parlaḳ, licām ü lekām esb, at taḳımı, cabduḳ* (S.S.) III/1926. *** **çapduḳ**: Son, nihâyet; amaç (DTO 271); **çapduḳ**: (LÇ 144).
çapuḳ	**چاپوق**	çap+uḳ	1) Yara izi olan, darbe izi olan *Yüzige çaptılar mundın soñ İbrāḥīm çapuḳ dirler idi* "Yüzüne vurdular, bundan sonra İbrahim'e yara izi olan derlerdi." (Bb. 50-10) 2) Tez, çabuk, hızlı, acil 3) Kama (Elbisede taşınan) III/1921. *** **çapuḳ**: Yara izi, yara, bıçak yarası (DTO 273); **çapiḳ**: Tez, hızlı (Vámb. 273).
çapul-	**چاپولمق**		Saldırılmak III/1921.

---

[179] OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.

[180] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

[181] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			*** **çapılmaḳ**: bk. çapĭl-.
çapuş I	**چاپوش**		Çabukluk, tezlik, dört nal III/1921.
			*** **çapiş**: bk. çapĭş I.
çapuş- II	**چاپوشمق**		Vuruşmak, dövüşmek III/1921.
			*** **çapışmaḳ**: bk. çapĭş-.
çar	**چار**		Düşük kaliteli kumaş III/1859.
			*** **çar**: Düşük kaliteli kumaş (DTO 274).
çaran͡g	**جارانك**		Yankı, akis III/1862.
			*** **çaran͡g**: Yankı (DTO 274).
çarḳap	**چارقب**		Altın işleme, simli nakış
			Ḳolların͡gız ignige çarḳap tikilsün "Kollarınızın arkasına altın işleme dikilsin." III/1866.
			*** **çarḳap**: Altın işleme, simli nakış (DTO 274).
çarla-	**چارلامق**		Haykırmak, bağırmak III/1867.
			*** **çarlamaḳ**: Haykırmak, bağırmak (DTO 275).
çarşenbehi	**چارشنبهی**		Gözde, gözde olan
			Ġumalardın bir Laṭīf Sulṭān Aġaça idi çarşenbehīlerdindür "Kumalardan biri Latîf Sultan Agaça idi; o gözde olanlardandı." (Bb. 211-20) III/1871.
			*** **çarşenbehī**: Gözde, gözde olan (DTO 274).
çaruḳ	**چاروق**		Çarık III/1865.
			*** **çaruḳ**: Bir tür ayakkabı, çarık (DTO 276).
ças	**چاس**		Bronz, tunç III/1909.
			*** **ças**: Bronz (DTO 276).
çaş I	**چاش**		Yığın, küme; çokluk, kalabalık
			İzdiḥām, ġalebelik, ḫırman [mahrumluk], *ıżṭırāb, tūde* [yığın], *āġūş* [kucak], *ḫar-vār* [eşek yükü], *küm* (S.S.) III/1912.
			*** **çaş**: (LÇ 146).
çaş- II	**چاشمق**		Utanmak, mahcup olmak III/1912.
			*** **çaşmaḳ**: Rahatsız olmak, mahcup olmak; neşesini kaybetmek (DTO 276).
çaşla-	**چاشلامق**	çaş+la-	Yığmak III/1914.
			*** **çaşlamaḳ**: Yığmak, yığın yapmak, biriktirmek (DTO 276).

çaşnĭ چاشنى (V.) Kapsül III/1913.
*** **çaşni**: Kapsül (Vámb. 274).

çaşnĭlĭ چاشنيلى (V.) Kapsüllü III/1913.
*** **çaşnili miltiḳ**: Kapsül ile çalışan bir tür tüfek (Vámb. 274); **çaşnılı mıltuḳ**: Bir tür tüfek (Bdg. I: 457).

çat I چات 1) Filiz, budak, sürgün, dal
2) [Çit, kenar, duvar; çalı, çöp, kırıntı][182]
Çit, kenār, dīvār, çalı, çırpı, ḫas u ḫāşāk, ḫār ve tiken, ġıll ü ġışş, çatmaḳ, giriftār olmaḳ (S.S.) III/1893.
*** **çat**: (LÇ 145); **çat**: Çalı, çalılık (DTO 272).

çat- II چاتمق 1) Toplamak, birleştirmek; çarpmak, birisini dürtmek; çarpışmak
2) Çarparak düşmek, mücadelede bulunmak
3) Hayvanı yüklemek, yük vurmak III/1894.
*** **çatmaḳ**: Bağlamak, birleştirmek; rastlamak (DTO 273).

çataġ چاتاغ 1) İttifak, kuvvet birleştirme
2) Çadırı birleştiren halka III/1895.
*** **çataġ**: Çadırı birleştiren halka; ortak, ilişik (DTO 273).

çatala چاتاله Bir yerin uzunluğunun hesaplanması için kullanılan değnek, çubuk III/1897.
*** **çatala**: Bir yerin uzunluğunun hesaplanması için kullanılan değnek, çubuk (DTO 273).

çatarĭ چاتارى Üç iplik pamuk ve bir iplik ipek şeklinde üretilen bir tür kumaş III/1896. *** (-).

çatĭldu چاتيلدو Yarık, çatlak III/1899.
*** **çatıldu**: Çatlak, yarık (DTO 273).

çatḳaḷ چاتغال Düz olmayan tepe III/1899.
*** **çatġal**: Düz olmayan tepe (DTO 273).

çatḷa- چاتلامق Çatlamak, çatırdamak, yarılmak, patlamak III/1900.
*** **çatlamaḳ**: Gebermek; yarılmak (DTO

[182] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

		273).
çatlaḳuç	**چاتلاغوج**	Çatlak, çatlamış olan, yarık III/1901. *** **çatlaġuç**: Çatlak, yarık (DTO 273).
çav-	**چاومق**	1) Meşhur olmak *Dünyāda cüz Ḥaydar ṣāḥib hüner* *Kim çavdı munça tükenmes güher* "Bu kadar tükenmez büyüklüklere ve hünere sahip olan Haydar'dan başka dünyada kim meşhur olabilir." 2) [Çalışmak; meşhur olmak, bilinmek][183] *Kesb, iştihār itmek, meşhūr ve ma'rūf be-nām olmaḳ* (S.S.) III/1934. *** **çavumaḳ**: Meşhur hâle gelmek (DTO 281); **çavmaḳ**: (LÇ 149).
çavalat-	**چاولاتمق**	1) (P. d. C.) Öfkeden gözü kararmak 2) (S.S.) [Danışmak][184] *Maṣlaḥat virmek, beyān-ı re'y itmek, tercīḥ-i meşveret, kiŋ̄eş* (S.S.) III/1934. *** **çavalatmaḳ**: Öfkeden gözü kararmak (DTO 281); **çavalatmaḳ**: (LÇ 149).
çavçĭ	**چاوچی**	Tellal, halka bağırarak haber duyuran kişi *Dellāl, pāy-kār, ḳılavuz, sucı, müşevviḳ* [teşvik eden], *miyāne-rev* [ortadan yürüyen], *rehber, bamġulı, bāşne-pā, ökçe* (S.S.) III/1936. *** **çavçı**: (LÇ 149).
çavdur	**جاودور**	Şan, şöhret, ün III/1936. *** **çavdur**: Şan, şöhret; onur, şeref (DTO 281).
çavırıtḳan	**چاورتقان**	Çekirge III/1935. *** **çavırtḳan**: Çekirge (DTO 281).
çavlĭ	**چاولی**	Atmaca, bir tür yırtıcı kuş III/1936. *** **çavlı**: Bir tür yırtıcı kuş; doğan (DTO 281).
çavluḳ	**چاولوق**	Torun III/1936. *** **çavluḳ**: Torun (DTO 281).
çavrunçĭ	**چاورونجی**	Büyücü, sihirbaz III/1936. *** **çavrunçı**: Büyücü (DTO 281).

[183] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[184] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

çavruntĭ	**چاورونتى**	Yabani ot III/1936. *** **çavruntı**: Karamuk (bitki) (DTO 281).
çavun	**چاوون**	(P. d. C.) 1) Irmak, büyük nehir 2) Çok kuvvetli yağan kar veya yağmur III/1935. *** **çavun**: Irmak, sel; çok kuvvetli yağan yağmur, bora (DTO 281).
çavur-	**چاوورمق، چاورمق**	Döndürmek, çevirmek (Calc. Wrtb. بركردىلن) III/1935. *** **çavurmaḳ**: Çevirmek, döndürmek (DTO 281).
çavurma	**چاوورمه**	Duvarla çevrilmiş III/1935. *** **çavurma**: Yüksek duvarlarla çevrilmiş; yüksek duvar; gebe (DTO 281).
çavurtġa	**چاورتغا**	[Çekirge][185] *Çekirge, cerād,melaẖ, çekirdge* (S.S.) III/1935. *** **çavurtġa**: (LÇ 149).
çavurut-	**چاوروتمق**	[Etrafını kuşatmak, mahsur bırakmak, çevirmek][186] *Eṭrāfı ḳuşatmaḳ, maḥṣūr ḳalmaḳ, iḥāṭa itmek* (S.S.) III/1935. *** **çavurutmaḳ**: (LÇ 149).
çavuş	**چاووش**	Bekçi, gözcü, izci III/1935. *** **çavuş**: Mübaşir; kervancı (DTO 281).
çavut	**چاووت**	bk. çavurma III/1935. *** **çavut**: Yüksek duvarlarla çevrilmiş; yüksek duvar; gebe (DTO 281).
çay̆ I	**چاى**	Küçük ırmak, çay, dere III/1824. *** **çay**: Irmak, çay (DTO 282).
çay̆- II	**چايمق**	Havaya fırlamak (ok için) III/1825. *** **çaymaḳ**: Havaya ok fırlatmak (DTO 282).
çay̆- III		[Havalanmak, yükselmek, yukarı çıkmak; dönmek, geri dönmek][187] *Havālanmaḳ, ṣu'ūd itmek, havāya uçmaḳ, dönmek, rücū' itmek* (S.S.) III/1825. *** **çaymaḳ**: (LÇ 150).
çaya-	**چايامق**	Çalkalamak

[185] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[186] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[187] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			(Calc. Wrtb. مضمضه بكن) III/1852. *** **çaymaḳ** (çayḳamaḳ): Çalkalamak (Bdg. I: 466).
çayan	**چايان**		Akrep III/1852. *** **çayan**: Akrep (DTO 282).
çay̆ban	**جيبان**		Akrep (Calc. Wrtb. كژدوم) III/1830. *** **çayban**: Akrep (Bdg. I: 503).
çayĭn	**چاين**		Turna balığı III/1855. *** **çayin**: Turna balığı (Vámb. 277).
çayĭr	**چاير**		Çayır, çimenlik III/1855. *** **çayır**: Çayır (Bdg. I: 466).
çayur-	**چايورمق**		Üzerinde konuşmak, görüşmek; teslim etmek III/1855. *** **çayurmaḳ**: Karşılaştırmak, danışmak, görüşmek; iletmek, göndermek (DTO 282).
çay̆ıḷġan	**جايلغان**		Kongratların savaş nidası III/1829. *** **çayılġan**: Kongratların savaşa giderken kullandıkları nida (DTO 282).
çay̆ḳa-	**جايقامق**		1) Sallamak, sarsmak, çalkalamak 2) Bir kabı çalkalamak III/1825. *** **çayḳamaḳ**: Sallamak; karıştırmak, karmak, harmanlamak (DTO 282).
çay̆ḳan-	**جايقانمق**		[Yıkanmak, hamama girmek, temizlenmek][188] *İġtisāl ve istiḥkām itmek, arınmaḳ* (S.S.) III/1826. *** **çayḳanmaḳ**: (LÇ 150).
çay̆ḳat-	**جايقاتمق**	çay̆ḳa+t-	Harekete geçirmek, karıştırmak III/1826. *** **çayḳatmaḳ**: Sallamak; karıştırmak, karmak, harmanlamak (DTO 282).
çay̆ḳun	**جايقون**		Çalkalanan su III/1827. *** **çayḳun**: Çalkantılı su veya hava (DTO 282).
çay̆la-	**چايلامق**		Hayal kurmak, rüya görmek III/1828. *** **çaylamaḳ**: Düş kurmak, rüya görmek; saçma sapan konuşmak (DTO 282).
çay̆ḷaḳ	**چايلاق**		[Çaylak kuşu][189]

[188] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			Ḥadā'ih, şūḥa, ġalvāç, gülḫāt, ġāl (S.S.) III/1828. *** **çaylaķ**: (LÇ 150).
çaўlan	جايلان		Kumlu bölge III/1829. *** **çaylan**: Kumlu toprak, kumlu alan (DTO 282).
çaўna-	چاينامق		1) Çiğnemek, dişle çiğnemek 2) [Çiğnemek, ezmek, ısırmak, kırmak, ayak altında bırakmak][190] *Çignemek, temeẓẓuġ ve mesaġ itmek, izmek ve ıṣırmek, ķırmaķ, yençmek ve pāy-māl iylemek, çiynemek, depmek* (S.S.) III/1827. *** **çaynamaķ**: (LÇ 150).
çeç- I	چچمك		1) Çözmek 2) Çıkarmak, açmak 3) Serbest bırakmak 4) Anlatmak III/1987. *** **çiçmek**: Çözmek; çıkarmak, açmak, serbest bırakmak (elbise için) (Vámb. 283).
çeç II	چچ		İnce çubuklardan yapılan balık ağı, sepet *Çeç bağlarlar çeç bağlamaķ andaķdur kim tal ḫançalarıdın barmaķça barmaķça ḫançalarnı çıġ dik toķurlar bu çıġnı sunıŋ͡g tökülür yirige kavak ķoyup* "Sepet bağlarlar, sepet bağlamak şu şekilse olur: Parmak kalınlığında dal çubuklarını, çit gibi, dokurlar. Bu çiti suyun döküldüğü yere koyup" (Bb. 177-5) III/1986. *** **çeç**: İnce çubuklardan yapılan balık ağı (DTO 283).
çeçek	چچك		Çiçek III/1988. *** **çeçek**: Gül (Bdg. I: 470); çiçek: Çiçek (Bdg. I: 470).
çeçeklen-	چچكلانمك	çeçek+len-	Çiçeklenmek III/1988. *** **çiçeklenmek**: Çiçeklenmek (Bdg. I: 471).
çeçen	چچن		Hitabeti güçlü kişi, belagat sahibi III/1988.

189 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
190 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			*** **çeçen**: Zeki, anlayışlı, ince fikirli (DTO 283).
çedik	چديك	iç+edik	İnce maroken deriden yapılmış kısa iç çizmesi III/1985. *** **çedik**: Kadın çizmesi, çetik (DTO 283).
çegin	چيكين		Düğüm III/1958. *** **çigin**: Kamıştan yapılmış düğüm (Bdg. I: 449).
çek I	چك	F. چك	1) Düğüm, boğum 2) Kura, çekiliş *Yana bir oğlıġa daḫı çek düşdi* “Yine bir oğluna da kura çıktı.” III/1944. *** **çek**: Bağ, düğüm; kura (DTO 284).
çek- II	چكمك		1) Çekmek, çekip çıkarmak 2) Vurmak, dövmek 3) Devam ettirmek; yaymak 4) Bulaştırmak 5) Saymak 6) Dayanmak, tahammül etmek, çekmek III/1945. *** **çikmek**: Çekmek; germek; çıkarmak; (silah) atmak (DTO 308).
çekçe	چكچه		Şaşırmış; üzgün III/1955. *** **çekçe**: Şaşmış, dona kalmış (DTO 285).
çeke çüke	چكا چوكا		Şaka, nükte III/1947. *** **çeke çüke**: Şaka (DTO 286).
çeke I	چكا		Madeni para (Türkistan’da 1/3 Kop değerinde olan) III/1947. *** **çeke**: Madeni para (Türkistan’da 1/3 Kop değerinde olan) (Bdg. I: 481).
çeke II			Şakak *Ḳılıçnıñg ucı bilen çekesiġa urdum* “Kılıcın ucuyla şakağına vurdum.” (Bb. 137-23) III/1947. *** **çeke**: Şakak, kafatasının yan tarafları (DTO 286).
çeke III	چكه		(P. d. C.) Kum III/1947. *** **çeke**: Kum (DTO 286); çeke: Kumlu bölge (Vámb. 278).
çeke IV	چكه		Fergana dağlarında yetişen bir tür meyve, yemiş

Yana kerūndedür bizniñ vilāyetniñ çekesi yosunluḳ buta buta boladur çeke taġlarda bolur bu deştlerde boladur mezelıḳ mīrmencānġa oḫşar bu mīrmencāndın çüçükrek ve kem ābraḳdur "Kerûnde, bizim vilayetin çekesi gibi küme kümedir. Çeke, dağlarda, bu ise ovalarda bulunur. Tadı mermicâna benzer; ondan biraz daha tatlı ve daha az suludur." (Bb. 368-21) III/1947.
*** **çekke**: Fergana dolaylarında dağlarda yetişen ve karûndaya benzeyen bir bitki (Bab. 165); **çeke**: Fergana dağlarında yetişen bir tür meyve (DTO 286).

çekil چكيل [Karışmış, kıvrılmış, bükülmüş; Türkistan'da bir yer ismi][191]
Ṭavlanmış, merġūle, ṭurre, pīçīde, Türkistānda bir mevḳi' ismidir (S.S.) III/1951.
*** **çekil**: (LÇ 152).

çekildem چكيلدام Lale soğanı III/1952.
*** **çekildem**: Lale soğanı (DTO 286).

çekin چيكين 1) Yeşillik, ot, bir bitki türü
(Calc. Wrtb. شاماخ)
2) Bir tür yün üzerine işleme III/1949.
*** **çekin**: Yeşillik, ot; Bir tür yün üzerine işleme (DTO 286).

çekirdek چكيرداك Çekirdek III/1950.
*** **çekirdek**: Çekirdek (DTO 285).

çeklik [192] چاكليك Kırık, kırılmış; yaralı
Çāklik cān ḳalur ot ve su ara
Çün mey-ālūd bolur ol iki leb
"O iki dudak, şarapla ıslandığında hastalanmış canım ateş ile su arasında kalır" III/1954.
*** **çeklik**: Kesik, yarık, çatlak, kırık (DTO 279).

çekme چكمه Büyük çizme III/1956.

---

191 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

192 Kelime, Farsça "çāk" (yarık, çatlak) kelimesine Türkçe 'lik' isimden isim yapma ekinin getirilmesiyle oluştuğu görülmektedir. Muhtemelen Radloff, bu kelimeyi Türkçe olarak düşünmüş ve 'çeklik' şeklinde okumuştur.

*** **çekme**: Bot, çizme (DTO 285).

çekmen چكمن
1) Çuha
2) Manto, yağmurluk
Yaz yamġurı yitgeç iylediŋ bat
Yir çekmenini ḳızıl saḳarlat
"Yaz yağmuru geldiğinde çarçabuk yer yüzünü kırmızı bir kumaşa çevirdin." III/1956.
*** **çekmen**: Bir tür iç donu; çarşaf; elbise; yağmurda giyilen manto (DTO 285).

çektiri چكديرى
Taşıt; gemi III/1955.
*** **çekdiri**: Bir tür kiçik gemi (DTO 285).

çeküç چكوج
Çekiç III/1954.
*** **çeküç- çeküş**: Çekiç (DTO 285).

çel چل
1) Örümcek ağı
2) Büyük sineklerin yakalandığı örümcek ağı III/1975.
*** **çel**: Büyük sineklerin yakalandığı örümcek ağı; örümcek ağı (DTO 286).

çelbek چلبك
Çörek, yağda kızartılan bir tür ekmek
Ve Şaʿbān ayınıŋ ortasıda kim berāt bolġay çelbek otuz batman ve ḥelvā yigirmi batman
"Şaban ayının ortasında olan berat gecesinde otuz batman çelbek ve yirmi batman helva..." III/1982.
*** **çelpek**: Yaġ içinde pişürülmiş ekmek ve yupḳa, ḳatlama (LÇ 152).

çelbiş چلبيش
[Mahir, üstat, olgun kimse, maharetli kimse, bilgili][193]
Māhir, üstād, kāmil, ḥāzıḳ, birinci, dānā (S.S.) III/1982.
*** **çelbiş**: (LÇ 152).

çelebi چلبى
1) Soylu şehzâde, çelebi
2) Bey (*Avrupalılara hitap edilirken kullanılır*.)
3) Yazar, şair, bilgin
4) Terbiyeli, bilgili, nazik III/1978.
*** **çelebi**: Yazar; bilgin, alim; nazik, terbiyeli (DTO 287).

[193] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

çeleme چلمه Keçi veya koyun gübresi yığını (Calc. Wrtb. سرکین بز و کوسپند که برجایی بربندد) III/1978.
*** **çeleme**: Keçi veya koyun gübresi yığını (Bdg. I: 485).

çelik چليك Çelik III/1978.
*** **çelik**: Çelik (DTO 287).

çelim چليم Boy pos, çelim, şekil, biçim III/1979.
*** **çelim**: Dış güzellik, boy pos (DTO 287).

çelimlik چليمليك Güçlü, kuvvetli; gösterişli, yakışıklı III/1979. *** (-).

çelnek چلنك Tüy takılan bir tür başlık III/1980.
*** **çelnek**: Tüy takılan bir tür başlık (DTO 287).

çelpiş چلپيش Becerikli, mahir; çevik, atik III/1981.
*** **çelbiş**: bk. çelbiş.

çelsi چلسی Hindistan’da bir kuş türü (Bb. 362) III/1981.
*** **çelsi**: Bir kuş türü (Bdg. I: 485).

çelt چلد Atik, hızlı, çevik, atılgan III/1980.
*** **çelt**: Hızlı, atılgan, çevik (Bdg. I: 438).

çeltük چلتوك 1) Çeltik
2) Çeltik tarlası III/1980.
*** **çeltük**: Çeltik, çelik tarlası (Bdg. I: 485).

çember F. چنبر Kadınların başına bağladıkları baş örtüsü, çember III/2002.
*** **çenber – çember**: Çember, daire; kasnak; dokumadan yapılmış baş örtüsü (Bdg. I: 488).

çemçe چمچه Büyük tahta kaşık, kepçe (Calc. Wrtb. کغکیر خردکابان اش حورند) III/2002.
*** **çemçe**: Büyük tahta kaşık, kepçe (DTO 287).

çemender چمندر Eşek III/2001.
*** **çemender**: Kötü yürüyüşlü olan tembel deve (DTO 287).

çençek چنچك 1) Sakız ağacı
Bulardın yaḫşırağı çençekdür yaruḳ köyer ve tütünininğ idi yaḫşı bolur çoğı hem ġalebe

turar evveli hem köyer "Bunların en iyisi sakız ağacıdır; parlayarak yanar, dumanının kokusu iyi olur, sıcağı devamlıdır; yaşı da yanar." (Bb. 174-23)
2) Yonca III/1965.
*** **çençek**: Sakız ağacı (DTO 288); **çençek**: Sakız ağacı; yonca otu (Bdg. I: 488).

çendek چندك
Kuşun ödü, safrası III/1964.
*** **çendek**: Kuşun ödü (DTO 288).

çendewül چنداول
1) Sucu, su taşıyan kimse
2) Gece bekçisi III/1964.
*** **çendevül**: Su taşıyan kimse; arkadan gelerek orduyu koruyanlar (DTO 288).

çens [194] چنس
Sivrisinek
Çibini kem bolur "Sivrisineği çoktur." (Bb. 159-11) III/1965.
*** **çens**: Sivrisinek (DTO 288).

çeñgel جنكل
Çengel, kanca III/1959.
*** **çengel**: Çengel (DTO 288).

çer چر
(P. d. C.) Etkin, faal, hareketli; genç III/1965.
*** **çer**: Tez, eli çabuk; genç (DTO 283).

çerçi چرچی
Seyyar satıcı, malını gezerek satan kimse III/1975.
*** **çerçi**: Seyyar satıcı (DTO 284).

çeren- چرانمك
Uğraşmak, çabalamak, gayret sarf etmek III/1966.
*** **çerenmek**: Çabalamak, uğraşmak (DTO 283).

çerew جراو
Değerli taş, mücevher
Yana ba'żı cevher ve çerewni hem yaşurun çıḳara durġan bolsa "Yine bazı cevher ve kıymetli taşları gizlice çıkaran olsa." (Bb. 335-10) III/1966.
*** **çerev**: Kıymetli taş (DTO 283).

---

[194] Radloff, Bâbür-nâme'de yer alan 'çibin' kelimesini yanlış okumuş ve çalışmasına bu yanlış şekliyle aktarmış olmalıdır. Ancak P. d. Courteille'nin de kelimeyi چنس şeklinde yanlış hâliyle alması Radloff'un kelimeyi buradan çalışmasına kattığı izlenimini uyandırmaktadır (Courteille, 1870: 288). Yine Radloff'un kelime için Bâbür-nâme'den aldığı örnek metinde de kelime چنس şeklinde yer almaktadır. Sonuç olarak, bu yazılışın hatalı olduğu düşünülüp kelime, Bâbür-nâme'nin diğer nüshaları dikkate alınarak 'çibini' olarak düzeltilmiştir (Şen, 1993-I: 13).

çerez	چرز		[Kuru ve hafif yiyecek; meyve; kuru üzüm, kuru incir] *Ḳuru ḫafīf yiyecek şey', meyve ve fevākih ve yimiş, mevīz, meyīz, zebīb* (S.S.) III/1966. *** **çerez**: (LÇ 151).
çerge I	چارکا، چرکا		Çadır, küçük çadır III/1970. *** **çerge**: Çadır, küçük çadır (DTO 274).
çerge II	چرکه		1) Çizgi; dizi 2) Derece, rütbe; basamak 3) Sıra III/1970. *** **çerge**: Sıra, dizi; yükseklik; saygınlık, ün, rütbe, derece (DTO 274).
çergelik I	چرکالیك	çerge^{I}+lik	(V.) Küçük çadırların bezi III/1971. *** **çergelik**: Küçük çadırların bezi (Vámb. 278).
çergelik II	چرکه لیك	çerge^{II}+lik	Sırada olma, rütbe sahibi olma III/1971. *** **çerkelik**: Makam sahibi olma (Bdg. I: 474).
çeri	چری		Kulübe, baraka, sığınak *Ḫas bisyār ve dıraḫt bī-şumār çeriler*[195] *ḳıldılar fi'l-ḥāl kint yā şehr boldı* "Kamış ve ağaç boldur; kulübe yaparlar. Hemen bir köy veya bir şehir olur." (Bb. 356-1) III/1967. *** **çeri**: Kulübe, sığınak (Bdg. I: 475).
çerik	جریك		Ordu *Çerik tarttı* "Ordu gönderdi." III/1967. *** **çerik**: Ordu (DTO 284).
çerikçi	چریکچی	çerik+çi	Savaşçı, asker III/1968. *** **çerikçi**: Asker (Bdg. I: 475).
çerikle-	چریکلامك	çerik+le-	Asker sokmak, asker yerleştirmek *Afġānlar Kanūcdın iki üç köç Akra sarıġa çeriklep olturup idiler* "Afganlar Kanûc'dan Agra'ya doğru iki üç konaklık yerde, askerleri ile konaklamışlardı." (Bb. 386-20) III/1967. *** **çeriklemek**: Asker sokmak, asker yerleştirmek (Bdg. I: 475).

[195] Kelime Bâbür-nâme'nin Elphistone ve Haydarâbâd nüshalarında 'çaparīlar' şeklindedir (Şen, 1993-I: 191).

çerken-	**چرکانمك**		(V.) Hızlı hareket etmek III/1969. *** **çerkenmek**: Hızlı hareket etmek (Vámb. 278).
çerkesi (çerksi ?)	**چرکسی**		Ucu koni biçiminde ve sivri olan bir tür ok III/1969. *** **çerkesi**: Ucu koni biçiminde ve sivri olan bir tür ok (DTO 284).
çerm	**چرم**		Deri III/1975. *** **çerm**: Deri (DTO 284).
çermek	**چرمك**		Kemer, kayış III/1975. *** **çermek**: Kayış, kemer (Bdg. I: 474).
çerreş	**چرش**		Ağaç dallarının kırıldığında çıkardığı ses (Calc. Wrtb. اواز شکستن چوب) III/1972. *** **çerreş**: Ağaç dallarının kırıldığında çıkardığı ses (Bdg. I: 473).
çeşen	**چشن**	F.	İkram, yedirip içirme, şölen *Çün bu ʿimāret tükendi ʿālim selāṭīn ve eşrāf ve ekābirīn yıġıp anda çişen ḳıldı* "Bu imaret bittiğinde tüm alim, sultan, eşraf ve büyükleri çağırıp şölen düzenledi." III/1992. *** **çeşen**: Şölen, ziyafet (DTO 284).
çeşte	**چشته**		Bir tür büyük gitar III/1994. *** **çeşte**: Bir tür büyük gitar (DTO 284).
çet	**چت، چیت**		1) Kenar, kıyı 2) Hudut III/1982. *** **çet**: Kanar, kıyı; bir şeyin dış tarafı (Vámb. 277).
çetik	**چتیك**		Ilgın ağacı III/1983. *** **çetik otı**: Tabaristan söğüdü (DTO 283).
çetin	**چتین**		Çetin, güç, zor III/1983. *** **çetin**: Çetin, güç (Bdg. I: 470).
çevre	**چوره، چیوره**		Çevre, etraf III/2000. *** **çevre**: Çevre, etraf (Bdg. I: 494).
çevrük	**چاوروك**		Çevrinti, hortum, girdap III/2001. *** **çevrik**: Çevrinti, girdap (Bdg. I: 494).
çī I	**چی**		Sık hasır III/2105. *** **çıy**: Sık hasır (Bdg. I: 503).
çī II	**چی**		Sık (orman için) III/2106. *** (-).
çĭbar I	**چیبار**		Kızıl renkli at

			Yigirmi min͡g çĭbar “Yirmi bin kızıl at” (Abg. 75) III/2153. *** **çıbar**: Kır renkli at, kır at (DTO 301).
çĭbar II	چيبار		Nemli hava III/2153. *** **çıbar**: Nemli hava (DTO 301).
çĭbar- III	چيبارمق		Karaktersiz olmak, yakışıksız olmak, uygunsuz olmak (Calc. Wrtb. بى سليقا شدن) III/2153. *** **çıbarmaḳ**: Karaktersiz olmak, yakışıksız olmak (Bdg. I: 503).
çĭbay̆	چيباى		Çıban; sivilce, kabarcık III/2153. *** **çıbay**: Sivilce, ülser (DTO 301).
çĭçĭġ	چيچيغ		1) (V.) Koyun 2) Kuyruk yağı III/2146. *** **çıçıġ**: Koyunun kuyruk yağı (DTO 302).
çĭçĭġlĭġ	چيچيغليغ	çĭçĭġ+lĭġ	Kuyruk yağlı *Eger it tapılmas çĭçĭġlĭġ aş pişürür* “Eğer et bulunmazsa kuyruk yağlı yemek pişirir.” III/2146. *** (-).
çĭçĭk	چيچيك		(V.) Kuyruk yağı kızartması III/2146. *** **çiçik**: Kuyruk yağı kızartması (Vámb. 283).
çĭçlaḳ	چچلاق		Küçük parmak (Calc. Wrtb. انكشت خرد) III/2147. *** **çıçlaḳ**: Küçük parmak (DTO 302).
çĭda-	چيدامق		1) Sabretmek, dayanmak 2) Yapabilmek, muktedir olmak, gücü yetmek III/2143. *** **çıdamaḳ**: Sabretmek, dayanmak (DTO 302).
çĭdam	چيدام		Güç, iktidar III/2143. *** **çıdam**: Güç, iktidar (Bdg. I: 471).
çĭdamlĭḳ	چيدامليك	çĭdam+lĭḳ	Güçlü, iktidarlı III/2143. *** **çidamlu**: Güçlü, iktidar sahibi (Vámb. 283); **çıdamlı**: Güçlü (Bdg: I: 471).
çĭdamsĭz	چيدامسيز	çĭdam+sĭz	Güçsüz III/2143. *** **çidamsiz**: Güçsüz, takatsiz (Vámb. 283).
çĭdaş-	چيداشمق		Birlikte sabretmek, birlikte dayanmak III/2143. *** (-).

çĭfta	**چیفتا**		1) (V.) Kamıştan yapılmış hasır 2) [Hasır, yere serilen şey][196] *Ḥaṣīr, būriyā, firāş* (S.S.) III/2155. *** **çıfta**: (LÇ 162); **çifta**: Kamıştan yapılmış hasır (Vámb. 285).
çĭġ I	**چیغ**		Sık hasır III/2108. *** **çıġ**: Sık hasır, perde, kamıştan dokunan sık hasır (Bdg. I: 506).
çĭġ II	**چیغ، جیغ**		Haykırış, feryat III/2108. *** **çıġ**: Feryād u fiġān (LÇ 162).
çĭġa-	**جیغامق**		Bir şeyi ayakla dayamak III/2109. *** **çıġamaḳ**: Bir şeyi ayakla dayamak (DTO 306).
çĭġan I	**چیغان**		Fakir, yoksul III/2109. *** **çıġan**: Fakir, yoksul (DTO 306).
çĭġan II	**چیغان**		(P. d. C.) Teyzenin kızı veya oğlu III/2109. *** **çıġan**: Teyzenin kızı veya oğlu (DTO 306).
çĭġawul	**چیغاول**		Av kuşlarının boğazlarına takılan ve ipekten yapılan gerdanlık (Calc. Wrtb. بند ابریشم که درکردن باز و باشه اندازند) III/2109. *** **çıġavul**: Av kuşlarının boğazlarına takılan ve ipekten yapılan gerdanlık (DTO 306).
çĭġaў	**چیغای**		Fakir, yoksul III/2109. *** **çıġay**: Fakir (Bdg. I: 506).
çĭġaўlĭḳ	**چیغایلیق**	çĭġaў+lĭḳ	Fakirlik, yoksulluk III/2109. *** (-).
çĭġĭ	**چیغی**		Sık hasır III/2110. *** **çıġ**: bk. çĭġ.
çĭġĭldan͡g [197]	**چیغیلدك**		(P. d. C.) İt üzümü (*Dulcamore? Esculentum? Nigrum?*) III/2110. *** **çıġıldek**: İt üzümü (DTO 307).
çĭġĭldan	**چیغیلدان**		bk. çĭġawul III/2110. *** **çıġıldan**: Av kuşlarının boğazlarına takılan ve ipekten yapılan gerdanlık (DTO 306).
çĭġĭldik	**چیغلدك**		(S.S.) [Büyük elek, kalbur; kuş ve tavuk

[196] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[197] Kelimenin madde başındaki yazılışı ile Arap harfli yazılışı birbirinden farklıdır.

			sesi][198] *Büyük ġırbāl, çıġıl ḳuş ve tavuḳ çıġıldanı* (S.S.) III/2110. *** **çıġıldik**: (LÇ 162).
çĭġĭldu	**چيغلدو**		Yaban arısı saldırısından çokça acı çekme III/2110. *** **çıġıldu**: Yaban arısı saldırısından çokça acı çekme (DTO 306).
çĭġĭn	**چيغين**		1) Bir tür darı 2) (V.) Keten tohumu III/2110. *** **çiġin**: Keten tohumu (Vámb. 284).
çĭġĭr I	**چيغير**		bk. çĭḳĭr III/2110. *** **çiġir**: Çıkrık, çıkrık makarası (Vámb. 284).
çĭġĭr- II	**چيغرمق**		Çığırmak, bağırmak III/2110. *** **çıġırmaḳ**: Çığırmak, bağırmak (DTO 306).
çĭġĭrçĭḳ	**چيغيرچيق**	çĭġĭr+çĭḳ	İplik çıkrığı III/2110. *** **çiġirciḳ**: Çıkrık (Vámb. 285).
çĭġĭrġū	**چيغيرغو**	çĭġĭr+ġū	Ses; gürültü III/2110. *** **çıġırġu**: Ses, gürültü (DTO 306).
çĭġĭt	**چيغيت، جيغت**		1) Gebe olan kadınların yüzlerindeki lekeler 2) [Mercimek, çekirdek, tohum, pamuk tohumu, kabuklu tohum; çil lekesi][199] *'Ades, çil lekesi, çekirdek, ḳabuḳlı toḫm, panbuḳ toḫmı, çigit, penbe dāne* (S.S.) III/2110. *** **çıġıt**: (LÇ 162).
çĭġlan	**چيغلان**		bk. çĭġawul III/2110. *** **çıġlan**: Av kuşlarının boğazlarına takılan ve ipekten yapılan gerdanlık (Bdg. I: 506).
çĭġnaḳ	**چيغناق**		Dirsek, sivri bir şeyin ucu III/2110. *** **çıġnaḳ**: Dirsek, sivri bir şeyin ucu (DTO 306).
çĭḳ I	**چيق**		(S.S.) [Köpekleri kaçırmak için kullanılan 'hoşt' gibi bir kelime][200]

---

[198] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[199] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[200] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

		Hoşt maḳāmında seg ve kelābı def' itmek üzre müsta'mel bir kelimedir, çıp daḫı dirler (S.S.) III/2107. *** **çıḳ**: (LÇ 162).
çĭḳ- II	**چیقمق**	Çıkmak; dışarı çıkmak; ileri çıkmak III/2107. *** **çıḳmaḳ**: Çıkmak; dışarı çıkmak; yükselmek; daha iyiye doğru gitmek (DTO 307).
çĭḳan	**چیقان**	(V.) Kız arkadaş III/2107. *** **çiḳan**: Kız arkadaş; eş, karı (Vámb. 284).
çĭḳar	**چیقار**	1) Bir kuş türü (*Tetrao rufus*) 2) [Hesap, çıkar, menfaat][201] *Ḥisāb, menfa'at* (S.S.) III/2107. *** **çıḳar**: (LÇ 162).
çĭḳçĭp	**چیقچیب**	Kulak memesinin alt tarafı, yanak (Calc. Wrtb. زرنرمه كوش) III/2108. *** **çıḳçıp**: Kulağın uç kısmı (DTO 307).
çĭḳġuḳ	**چیقغوق**	(S.S.) [Çıkık, ayrılmış, sakat; ziyade, artan][202] *Çıḳıḳ, ḫal', saḳaṭ, ziyāde* (S.S.) III/2108. *** **çıḳġuḳ**: (LÇ 163).
çĭḳġur	**چیقغور**	(S.S.) [Çıkan, çıkan kişi; tecavüz eden][203] *Çıḳar adam, 'urūc, ḫurūc, tecāvüz idici* (S.S.) III/2108. *** **çıḳġur**: (LÇ 163).
çĭḳĭldaḳ	**چیقیلداق**	El değirmeninin kulpu III/2108. *** (-).
çĭḳĭr	**چیقیر**	Çıkrık, kuyudan su çıkarmaya yarayan çıkrık III/2107. *** **çıḳır**: İplik çıkrığı; su çıkrığı (DTO 307).
çĭḳĭş	**چیقیش**	1) Çıkış, dışarı çıkma 2) Vergi III/2108. *** **çıḳış**: Çıkış, çıkma; yokuş (DTO 307); **çıḳış**: Çıkış, çıkma; gider, masraf (Bdg. I: 479).
çĭḳrĭḳ	**چیقریق**	Çıkrık, kuyudan su çıkarmaya yarayan

[201] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[202] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[203] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			çıkrık III/2108. *** **çıḳrıḳ**: İplik çıkrığı; su çıkrığı (DTO 307).
çĭla-	**چیلامق**		Birisinden bir şeyi sormak, araştırmak III/2133. *** **çılamak**: Talep etmek, istemek; araştırmak (DTO 308).
çĭlan	**چیلان**		Bahçede yetiştirilen bir tür meyve III/2135. *** **çilen**: bk. çilen.
çĭlapça	**چیلاپچه**		Leğen, tekne, çukur kap III/2135. *** **çılapça**: Tekne, leğen (Bdg. I: 507).
çĭlapçĭ	**چیلاپچی**		Leğen, tekne, çukur kap (Calc. Wrtb. طشت) III/2135. *** **çılapçı**: Tekne, leğen (Bdg. I: 507).
çĭlaw I	**چیلاو**		(V.) Pirinç yemeği III/2133. *** **çilao**: Pirinç yemeği (Vámb. 285).
çĭlaw II	**چیلاو**		Dizgin *Mest-i ṭāfıḥ çıḳıp atlanıp meş'alnı iligimge alıp deryā yaḳasıdın orduġaça geh atnın͡g bu yüzige igilip geh ol yüzige igilip yek-çĭlaw çapıp kilip tur min ġarīb mest ikendür min tan͡glasıġa mundaḳ meş'al alıp orduġaça yek-çĭlaw kilgenimni şerḥ ḳıldılar* "Tamamen sarhoş bir hâlde çıkıp, ata binip, meşaleyi elime alarak, nehir sahilinden ordugâha kadar, gâh atın bir tarafına gâh diğer tarafına eğilerek ve dolu dizgin at koşturarak gelmişim. Çok sarhoşmuşum. Ertesi gün böylece elime meşale alıp karargâha dolu dizgin gelişimi anlattılar." (Bb. 293-9) III/2133. *** **çılav**: Atın dizgini, yuları (DTO 308).
çĭlawluḳ	**چلاولوق**		Dizginli, dizginle elde tutulan; düzenli *Çĭlawluḳ kiledürler yanġanda perīşān yaman çılawsız yanadurlar* "Düzenli bir şekilde geliyorlar dönerken dağınık, kötü, düzensiz dönüyorlar." (Bb. 110-12) III/2134. *** **çılavluḳ**: Dizginli (DTO 308).
çĭlawsĭz	**چلاوسیز**	çĭlaw+sĭz	Dizginsiz (düzensiz)

		Bularnıŋ mundaḳ çı̆lawsı̆z ilgeri barġanlarnı bilip "Bunların böyle düzensiz ilerlediklerini öğrenerek" (Bb. 402-22) III/2134. *** **çılavsız**: Dizginsiz (DTO 308).
çı̆lawzı̆r[204]	چلاوزير	Dört nala, dolu dizgin (*Bu kelimenin başka bir yazılışı P. d. C.'de (s. 308)* چيلاوريز *şeklindedir*.) *Yigitlerni çı̆lawzı̆r ilgeri yiberip özüm hem tiz yürüdüm* "Yiğitleri dört nala ileri gönderip kendim de süratle ilerledim." (Bb. 307-14) III/2135. *** **cılav-rīz**: Dolu dizgin, dört nala (Bab. 154).
çı̆lbur	چيلبور	Atın ipi III/2140. *** **çilbur**: İnce veya kalın sicim (Vámb. 285).
çı̆ldam	چيلدام	[Çabuk, tez, seri, acele][205] *Çābük, tiz, serī', 'acele, çabuḳ, yıldam* (S.S.) III/2139. *** **çıldam**: (LÇ. 164).
çı̆lġan	چيلغان	(V.) Uzun mızrak III/2138. *** **çilġan**: Uzun mızrak (Vámb. 285).
çilçik	چلچيك	Kolun üst kısmı, üst kol, pazu III/2139. *** **çilçik**: Pazu, kolun üst kısmı (DTO 309).
çı̆lġū	چيلغو	Ödül III/2138. *** **çildü**: bk. çildü; **çılġu**: Av kuşlarının boynuna takılan deri tasma (DTO 309).
çı̆lpı̆lda-	چلپلداماق، چيلپيلدامق	(V.) Boş boş konuşmak, aptalca konuşmak (*Buna ek olarak S.S.'de 'Ṣuda ḳorḳudan çılfıldamek'* (S.S.) *şeklinde bir açıklama getirilmiştir*.) III/2139. *** **çilpildamaḳ**: Boş boş konuşmak,

[204] Radloff'un 'çı̆lawzı̆r' olarak aldığı kelime, Dictionnaire Turk-Oriental'de 'cılav-rīz' چيلاوريز şeklindedir (Courteille; 1870: 308). Yine bu kelime için baktığımız Bâbür-nâme'de kelime 'cılav-rīz' (Moğ.+ Fars.) biçiminde yer alır (Şen; 1993-II: 154). Bu bakımdan "Dizgin" anlamına gelen Moğolca 'cılav' kelimesine, "Döken, saçan, akıtan" anlamlarına gelen Farsça 'rīz' kelimesinin eklenerek kelimenin oluşturulduğu söylenebilir.

[205] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

		aptalca konuşmak (Vámb. 285).
çĭmda-	چیمدامق	(V.) Çimdiklemek III/2160. *** **çimdamaḳ**: Çimdiklemek (Vámb. 285).
çĭna-	چینامق	Zannetmek, sanmak, düşünmek; muhakeme etmek *Çirikni üç yüz mi͡ngge yavuḳ çĭnarlar* "Askeri üç yüz bine yakın sanırlar." (Bb. 15-19) III/2120. *** **çınamek**: Zannetmek, sanmak, düşünmek (DTO 310).
çĭnaḳ	چیناق	Eyerin altından sarkan dikdörtgen deri parçası, eyer örtüsü (Calc. Wrtb. دامنه زین) III/2120. *** **çınaḳ**: Eyer örtüsü (Bdg. I: 488).
çīnaḳ	چیناق	Dirsek, sivri bir şeyin ucu III/2120. *** **çıġnaḳ**: bk. çĭġnaḳ.
çĭnam	چینام	Tahmin, düşünce, zan III/2121. *** (-).
çĭnamla-	چیناملامق	Tahmin etmek *Çĭnamlay* "Tahminen" III/2121. *** **çınamlay**: Tanminen (Bdg. I: 509).
çĭnar	چینار	Çınar ağacı III/2120. *** **çınar**: Çınar ağacı (Bdg. I: 488).
çĭnçanaḳ	چینچاناق	Eldeki küçük parmak III/2122. *** **çınçanaḳ**: Eldeki küçük parmak (DTO 310).
çĭndawul	چینداول	bk. çĭġawul III/2122. *** **çındavul**: Av kuşlarının boğazlarına takılan ve ipekten yapılan gerdanlık (Bdg. I: 489).
çĭnḳ [206]	چینق	(V.) Çan sesi III/2116. *** **çinḳ**: Çan; çan sesi (Vámb. 286).
çĭ͡ngḳa-	چینکقامق	Sıkılaştırmak, sıkı yapmak III/2116. *** (-).
çĭ͡ngḳırda-	چینکقیردامق	(V.) Çan çalmak III/2116. *** çiḳirdamaḳ: Çan çalmak (Vámb. 286).
çĭ͡ngḳraw	چینقراو	(V.) Çan III/2116. *** **çı͡ngrav**: Çan (DTO 310); **çinḳrao**: Çan (Vámb. 286).
çĭpar-	چیپارمق	(S.S.)[Kabarmak, şişmek][207]

[206] Kelime OSTN'de çĭ͡ngḳ şeklinde yazılmıştır. Bu yazılış Radloff'un da kelimeyi aldığını belirttiği 'Cagataische Sprach-Studien' dikkate alınarak düzeltilmiştir.

Ḳabarmaḳ, intifāḫ, intibāh itmek, ḳable, uçuḳ, tebḫāl (S.S.) III/2152.
*** **çıparmaḳ**: (LÇ 159).

çĭpḳalĭş چیپقالیش
Kalabalık III/2153.
*** **çıpḳalış**: Kalbalık, izdiham (DTO 301).

çĭpḳan چپقان
Çıban, ülser
(Calc. Wrtb. دُنبَل) III/2153.
*** **çıpḳan**: Çıban, ülser (DTO 301).

çĭr I چیر
1) Sivilce, çıban
2) [Toplu hâlde uçan bir kuş ismi; kan çıbanı, çıban, çıbanın içindeki yara][208]
Mādde, dümel, ḳarḥa, fevc ile uçar bir ḳuş ismidir (S.S.) III/2122.
*** **çır**: (LÇ 160).

çĭr II چیر
Toplu olarak uçan göçmen kuşlar III/2122.
*** **çır**: Fevc ile uçar bir ḳuş ismidir [Toplu hâlde uçan bir kuş ismi] (LÇ 160).

çĭr- III چیرمق
1) (V.) Toplamak, bir araya getirmek; birlikte toplamak
2) (P. d. C.) Şarkı söylemek, sevinçle bağırmak III/2122.
*** **çırmaḳ**: Şarkı söylemek, sevinçle bağırmak (DTO 304); **çirmaḳ**: Toplamak, bir araya getirmek; birlikte toplamak (Vámb. 284).

çĭran چیران
Ceylan III/2123.
*** **çıran**: Ceylan (DTO 303).

çĭrayĭm چیرایم
(P. d. C.) Özbeklerde bir şarkı III/2123.
*** **çırayım**: Özbeklerde bir şarkı (DTO 303).

çĭraў چیرای
Yüz, çehre; biçim III/2123.
*** **çıray**: Yüz, çehre, biçim, şekil (DTO 303).

çĭrçaў- چیرچایمق
Birisi veya bir şeyle alay etmek; zevklenmek III/2130.
*** **circaymaḳ**: Bıyık altından gülmek; sırıtmak (Vámb. 284).

çĭrçĭr چیرچیر، چرچر
1) Cır cır sesi

---

[207] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[208] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			2) Cırcır böceği III/2130. *** **çırçır**: Cır cır sesi; cırcır böceği (DTO 303).
çǐrġa-	چیرغامق		Eğlenmek, keyiflenmek, neşelenmek III/2126. *** **çırġamaḳ**: Neşelenmek (DTO 304).
çǐrġala-	چیرغالامق		Eğlenmek, keyiflenmek, neşelenmek III/2127. *** **çırġalamaḳ**: Eğlenmek, neşelenmek (Bdg. I: 505).
çǐrġalan͡g	چیرغالانك		Neşe, eğlence, zevk III/2127. *** **çırġalan͡g**: Neşe, eğlence (DTO 303).
çǐrġawlan	چیرغاولان		Altı yaşından daha yaşlı at III/2126. *** **çırġavlan**: Yaşlı at (DTO 304).
çǐrǐ-	چیریمق		(V.) Okşamak, yavaşça vurmak III/2124. *** **çirimaḳ**: Okşamak, yavaşça vurmak (Vámb. 284).
çǐrǐt-	چیریتمق		1) (V.) Hafifçe yırtmak 2) (V.) Kesik atmak, çentik atmak 3) (P. d. C.) Ceviz kırmak III/2125. *** **çırıtmaḳ**: Dişleriyle ceviz kırmak (DTO 305); **çiritmaḳ**: Hafifçe yırtmak, kesik atmak, çentik atmak (Vámb. 284).
çǐrḳa-	چیرقامق		Eğlenmek, keyiflenmek, neşelenmek III/2126. *** **çırḳamaḳ**: Eğlenmek, neşelenmek (Bdg. I: 505); **çırġamaḳ**: bk. çǐrġa-.
çǐrla-	چیرلامق		(V.) Eşmek, kazmak III/2129. *** **çirlamaḳ**: Eşmek, kazmak (Vámb. 284).
çǐrma-	چیرمامق		Sarmak, dolamak *Anası ölgende yıġlamas ʿazā tutmas ḳara çǐrmamas* "Anası öldüğünde ağlamaz, mâtem tutmaz ve karalar bağlamaz." (Bb. 165-19) III/2132. *** **çırmamaḳ**: Sarıp sarmalamak, sarmak (DTO 304).
çǐrmal-	چیرمالمق		Sarılmak, sarılmış olmak III/2132. *** **çirmalmaḳ**: Sarılmak (Vámb. 284).
çǐrman	چیرمان	çǐrma+n	Kılıf, örtü, zarf *Yaman çǐrman çırmap* "Kötü örtü örtüp" (Bb. 204-11) III/2132.

			*** **çırman**: Örtü, kılıf (Bdg. I: 474).
çĭrmaş I	چيرماش	çĭrma+ş	1) Kıvrım, buruşukluk 2) Sarmaşık 3) Girişik, girift III/2132. *** **çırmaş**: Kıvrım; kat; eğrilik; eğri (DTO 304); **çırmaş**: Kıvrım; sarmaşık; karışık (Bdg. I: 474).
çĭrmaş- II	چيرماشمق	çĭrma+ş-	1) Birbirine sarılmak 2) Kol kola girmek *Ḳāsım Big bile çĭrmaşıp yürür idi* "Kâsım Bey ile kol kola girip yürürdü." (Bb. 92-4) III/2132. *** **çırmaşmaḳ**: Birbirine sarılmak; birbirine saldırmak (DTO 304).
çĭrmaşlĭġ	چيرماشليغ	çĭrmaş+lĭġ	Karışık, karışmış, birbirine girmiş III/2133. *** **çırmaşlıġ**: Karışık, karışmış, birbirine girmiş (DTO 304).
çĭrmat-	چيرماتمق	çĭrma+t-	Sardırmak III/2132. *** **çırmatmaḳ**: Saldırmak (Bdg. I: 474).
çĭrmawuḳ	چيرماوق		(V.) Sarmaşık III/2132. *** **çirmauḳ**: Sarmaşık (Vámb. 284).
çĭrpĭ	چيرپى		Çalı çırpı, çöp III/2131. *** **çirpi**: Çalı çırpı, çöp (Vámb. 283).
çĭrt I	چيرت		1) Gaz, yellenme, osuruk 2) [Su tulumu, su dolabı; cirit, mızrak; at yarışı, at koşturma][209] *Ṣu ṭulumı ve ṭolabı, ceriş, at yarışı, çapmaḳ, mıżrāb* (S.S.) III/2129. *** **çırt**: (LÇ 160).
çĭrt- II	چيرتمق		(V.) Cırcır ötmek III/2130. *** **çirtmaḳ**: Cırlamak, cırcır ötmek (Vámb. 283).
çĭsal-	چيسالمق		Dört nala gitmek, dolu dizgin gitmek *Yolda bir bahāne bile ildin ayrılıp çĭsalıp Agranıñg bir gürūhıġaça yalġuz kildim* "Yolda bir bahane ile halktan ayrılıp dört nala giderek Agra'nın bir kısmına kadar yalnız geldim." (Bb. 428-15) III/2147.

[209] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

		*** **çısalmaḳ**: Dört nala gitmek (DTO 305).
çĭt-	**چيتمق**	(P. d. C.) Kızgın görünümlü olmak III/2140. *** **çıtmaḳ**: Kötü görünümlü olmak (DTO 302).
çĭtḳaḷa-	**چيتقلاماق**	(S.S.) Parmakların ucuyla diken gibi şeyleri çıkarmak *Parmaḳlarıñ ucı ile diken gibi nesne çıḳartmaḳ, çımıtlamaḳ* (S.S.) III/2142. *** **çıtıḳlamaḳ**: (LÇ 160); **çıtıḳlamaḳ**: Parmakların ucuyla diken gibi şeyleri çıkarmak (DTO 302).
çĭtuḳ	**چيتوق**	Cengiz Han'ın kılıcının sapı *Ṭarġın, turş-rū adam* [ekşi suratlı adam], *bed-çehre* [kötü yüzlü], *bī-nemek* [tadı kötü], *bed-şekl* [kötü şekilli], *darġın* (S.S.) III/2142. *** **çıtuḳ**: (LÇ 160); **çıtuḳ**: Kötü yüzlü, çatık kaşlı; Cengiz Han'ın kılıcının sapı (Bdg. I: 504).
çĭzlĭḳ	**چيزليق**	Kuyruk yağının kızartmasından kalan artıklar III/2150. *** **çızlıḳ**: Kuyruk yağının kızartmasından kalan artıklar (DTO 305).
çĭznĭḳ	**چيزنيق**	Dar patika III/2150. *** **çıznıḳ**: Dar patika, dar yol (DTO 305).
çiber	**چيبار، چيبر**	Dağ keçisi III/2154. *** **çiber**: Dağ keçisi (DTO 301).
çiberik	**چيبزيك**	(V.) Bez parçası, paçavra III/2154. *** **çiberik**: Bez parçası, paçavra (Vámb. 283).
çibin	**چيبين**	Sinek III/2154. *** **çibin**: Sinek (Vámb. 283).
çiç-	**چيچمك**	bk. çıç[210] III/2144. *** **çiçmek**: Çözmek, 'uḳde ve dügmeyi güşād itmek [düğüm ve düğmeyi açmak] (LÇ 160).
çiçe	**چيچا**	(V.) 1) Teyze (Semerkant'ta) 2) Abla (Hive'de) III/2144.

[210] OSTN'de 'çiç-' kelimesinin anlamı için gönderme yapılan 'çıç-' kelimesi bulunamamıştır.

			*** **çiçe**: Teyze (Semerkant), abla (Harezm) (DTO 302); **çiçe**: Teyze (Vámb. 283).
çider I	**چيدار**		bk. çide[211] (Calc. Wrtb. چدار) III/2144. *** **çider**: At kösteği (DTO 302).
çider II	**چيدار**		Kalın dokunmuş pamuklu kumaş III/2144. *** **çider**: Kalın dokunmuş pamuklu kumaş (Bdg. I: 504).
çig	**چيك**		Çiğ, pişmemiş, ham III/2113. *** **çig**: Çiğ, ham (DTO 397).
çigde	**چيكده**		Çiğde, hünnap *Çigdedin inçkerektür* "Hünnaptan küçükçedir." (Bb. 377-22) III/2115. *** **çigde**: Hünnap (DTO 307).
çigdelik	**چيكداليك**	çigde+lik	Hünnabı bol yer, hünnap çalılığı *Su yaḳası birle çigdelik toġayġa bardı* "Su yakası boyunca ilerleyerek çiğde çalılığına vardı." (Abg. 339) III/2115. *** **çigdelik**: Hünnabı bol yer (DTO 307).
çigdem	**چيكدام**		Çiğdem, bir tür bitki *Çigdem çiçegi* "Çiğdem çiçeği" III/2116. *** (-).
çigdir-	**چيكديرمك**		Aptallık yapmak, budalalık yapmak III/2116. *** **çigdirmek**: Deli gibi davranmak, aptalık yapmak (DTO 307).
çige [212]	**چيكه، چيكا**		[Aşık kemiğinin çukur kısmı; hırsız][213] *Aşıḳıñ çuḳur ṭarafı, çepesi; çeke; ḫırsız* (S.S.) III/2114. *** **çige**: (LÇ 163).
çigin	**چيكين**		Bir tür darı (Calc. Wrtb. شاماخ) III/2114. *** **çikin**: Bir tür darı (Bdg. I: 507).

[211] OSTN'de 'çider I' kelimesinin anlamı için gönderme yapılan 'çide' kelimesi bulunamamıştır. Ancak Radloff'un 'çider I' kelimesinin Farsça karşılığı için Calc. Wrtb.'den aldığı 'çidār' kelimesi "*At için sicim veya ipekten yapılan köstek*" anlamına gelmektedir (Steingass 1973: 389).
[212] OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.
[213] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

çigit	**چيكت**	Pamuk tohumu III/2115. *** **çigit**: Keten tohumu (DTO 307).
çigre-	**چيكرامك**	Şaşırarak bakmak, aptal aptal bakmak III/2115. *** **çigremek**: Nezle iken görüşü bozulmak, uyku esnasında gözü kapamak (DTO 308); **çigremek**: Aptal aptal bakmak, hayran olmak (Vámb. 285).
çigreў-	**چيكرايمك**	Aptal aptal bakmak, uykusuz bir şekilde bakmak, şaşırarak bakmak III/2115. *** **çigreymek**: Geceleyin uykulu gözlerle bakmak (Bdg. I: 507).
çigürtke	**چيكورتكه**	Çekirge III/2115. *** **çigürtgey**: Çekirge (DTO 308).
çikin I	**چيكين**	1) Ense, boyun; omuz 2) [Âşık, tutkun; düğüm, bent; omuz][214] *Omuz, ʿāşıḳ, ʿuḳde, bend, dügüm, girih* (S.S.) III/2112. *** **çikin**: (LÇ 163).
çikin II	**چيكين**	Düğüm III/2112. *** **çikin**: Düğüm (DTO 398).
çiklik	**چيكليك**	Duta benzer bir meyve III/2112. *** **çiklik**: Taneli olan bir tür meyve (DTO 398).
çil	**چيل**	Keklik, dağ tavuğu III/2133. *** **çil**: Keklik (DTO 308).
çildü	**چلدو**	Mükafat, ödül (Calc. Wrtb. انعام) III/2139. *** **çildü**: Ödül, mükafat (Bdg. I: 439).
çile	**چيلا**	1) İp, sicim 2) bk. çili III/2135. *** **çile**: İp, sicim (DTO 309).
çilek I	**چيلك**	Hedef, amaç; yuvarlak levha, tekerlek, nişan yeri (Calc. Wrtb. نشانه) III/2135. *** **çilek**: Nişan tahtası, nişan yeri, hedef (Bdg. I: 508).
çilek II	**چيلاك**	Çilek III/2135. *** **çilek**: Çilek (DTO 308).

[214] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

çilen	چيلان		Bir tür meyve III/2136. *** **çilen**: Bir tür meyve (Bdg. I: 508).
çili	چلى		Gerdanlık, zincirli tasma; dizgin III/2136. *** **çili**: Küçük tasma, suçluların boyunlarına takılan boyunduruk (Vámb. 285).
çiliger	چليكار		Yular, dizgin III/2137. *** **çiliger**: Atın dizgini (DTO 309).
çilik	چيليك		(S.S.) [Çelme, ayak dolaştırma; bir tür ayı; pehlivan hilesi; güreş tutan][215] *Çelmek, pāy u pīç virmek, ayaḳ ṭolaşdırmaḳ, bir nev' ayı, ḳınnāb āleti, ḥīle-i pehlivān, güreş-gīr* [güreş tutan] (S.S.) III/2136. *** **çilik**: (LÇ 163).
çililik	چلى ليك	çili+lik	Bir tür demirden yapılmış ve boğaza takılan zincir *ʿİẕār eṭrāfıda her sarı güller* *Çililik niçe gerden-beste ḳullar* "Yanağının her yanında güller vardı; Boyunlarında da kölelik halkası taşıyan kullar vardı." III/2137. *** **çililik**: Savaş esirlerinin boynuna takılan demir halka (Bdg. I: 440).
çilim	چيليم		Nargile III/2137. *** **çilim**: Eskiden Orta Asya'da kullanılan nargile (Vámb. 285).
çilimkeş	چيليم كش	çilim+keş	Tiryaki III/2138. *** **çilimkeş**: Tiryaki (Vámb. 285).
çilimkeşlik	چيليم كشليك	çilimkeş+lik	Tütün içme III/2138. *** **çilimkeşlik**: Tütün içme (Vámb. 285).
çiliş	چيليش		(S.S.) [Güreş sırasında ayaklarını hasmının ayaklarına tolaştırıp yıkma, çelme][216] *Es̱nā-yı güreşde ayaḳlarını ḫaṣmınıñ ayaḳlarına ṭolaşdırup yıḳmaḳ, pāy-pīçek, toġanaḳ* (S.S.) III/2137. *** **çiliş**: (LÇ 164).
çilpik	چيلپيك		Gözü yaralı; gözü yaşlı

[215] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

[216] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

		Çılpıḳ: Bozuḳ gözlü adam, ḳapaḳları cerāḥatlu ve ḫām, şalġıḳ daḫı dirler (S.S.) III/2139. *** **çılpıḳ**: (LÇ 164).
çim	چيم	Çim, çimen III/2158. *** **çim**: Çim, çimen (Bdg. I: 487).
çimçe	چمچه	Çamurlu su birikintisi, bataklık bölge III/2161. *** (-).
çimçik	چيمچيك	Serçe *Çimçikdin ḳorḳan tarıḳ ikmes* "Serçeden korkan ekin ekmez." III/2161. *** **çimçik**: Serçe (DTO 310).
çimdi-	چيمديمك	Çimdiklemek III/2160. *** **çimdimek**: Çimdiklemek (DTO 310).
çimen	چيمن	Çimen III/2158. *** (-).
çimildürük	چيميلدوروك	(V.) Perde III/2159. *** **çimildürük**: Perde, yatak perdesi (Vámb. 285).
Çin	چين	Çin, Çinli III/2120. *** **Çin**: Çin (Vámb. 285).
çine	چينه	Kurt *Çine irkek böri ve urġuşı böri timek* "'Çine' 'erkek kurt' ve 'urguşı' 'kurt' demektir." (Abg. 38) III/2121. *** (-).
Çini	چينى	1) Çinli; Çince 2) Çini III/2121. *** (-).
çin͡g	چينك	(V.) Körfez, koy III/2116. *** **çin͡g**: Körfez, koy (Vámb. 286); çin͡g: Dik, uçurumlu (Bdg. I: 509).
çin͡gge I	چينكه	1) Birlikte olup alkışlayarak söylenen şarkı 2) Oynak şarkı, düğün sırasında gelin gelirken söylenen şarkı III/2116. *** **çinge**: Çağatay adeti olarak düğün olduğunda kadın ve erkekler ellerini çırparak özel bir makamda söyledikleri şarkı (Bdg. I: 489).
çin͡gge II	چينكه	(S.S.) [Büklüm büklüm, perçin; bir tür makam][217]

[217] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			Büklüm büklüm, perçīn, ʿuḳde, merġūle, ṭurre, ve bir nevʿ āheng ve maḳām (S.S.) III/2117. *** **çin͡ge**: (LÇ 164).
çin͡ggile	چينكله		Kıvırcık; buruşuk III/2117. *** **çin͡gile**: Kıvırcık saç, kıvırcık, buruşuk (Vámb. 286).
Çin͡ggiz	چنكز	Moğ.	Büyük, kuvvetli, güçlü *Çinginin͡g maʿnīsi uluġ timek bolur Çingiz anın͡g cemʿi bolur* "Çingi 'büyük' demektir. Çingiz onun çoğuludur." (Abg. 48); *Çingiz H̱an* "Cengiz Han" III/2117. *** **Çingiz**: Cengiz Han (Bdg. I: 489).
çin͡grik	چينكريك		(S.S.) [Darının sapı ve kabukları; beyaz darı][218] *Mıṣr darısınıñ pāyesi, ṣapı, saḳı, çivārı; pāye, beyāż darı* (S.S.) III/2118. *** **çin͡grik**: (LÇ 164).
çin͡gsen͡g	چينكسانك		(P. d. C.) Padişah vekili, saltanat vekili *H̱idīv, nāʾibü'd-devlet, vekīl-i salṭanat* (S.S.) III/2118. *** **çin͡gsen͡g**: (Çin.) Padişah vekili, saltanat vekili (DTO 311); **çin͡gsen͡g**: (LÇ 164).
çiprik	چيپريك		(S.S.) [Paçavra, paramparça edilmiş][219] *Paçāvra, pās-pāre, letre, şermūte* (S.S.) III/2153. *** **çiprik**: (LÇ 159).
çiren-	چيرانمك		İstememek, tiksinti duymak III/2123. *** **çirenmek**: Bıkmak, iğrenmek, istememek (DTO 303).
çiri I	چيرى	F. چيره	Cesur; çevik, atik, tez III/2124. *** **çiri**: Güçlü, dayaıklı, kuvvetli (DTO 304).
çiri- II	چيريمك		(V.) Çürümek III/2124. *** **çirimek**: Çürümek (Vámb. 284).
çirik- I	چيريكمك		Düşünmek, muhakeme etmek (Calc. Wrtb. فكر كردن) III/2124. *** **çirikmek**: Akıl etmek, düşünmek,

[218] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[219] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			sanmak, fikretmek (DTO 304).
çirik II	**چيريك**		Hüner, yetenek III/2124. *** **çirik**: Eli çabuk, maharetli, hünerli, yetenekli (DTO 305); **çirik**: Eli çabuk, maharetli, hünerli, yetenekli (Vámb. 284).
çiriksiz	**چيريكسيز**	çirik+siz	Yeteneksiz III/2125. *** (-).
çiril-	**چيريلمك**		Katlamak, dürmek, katlayarak şekil vermek III/2125. *** **çirilmek**: Küçültmek, kasmak, büzmek (DTO 305); **cirilmek**: Büzmek, küçültmek (Vámb. 284).
çirim	**چيريم**		1) Kıvılcım 2) [Buruşuk, irin; kir][220] *Buruşuḳ, çirk, rīm, iriñg, kir* (S.S.) III/2126. *** **çirim**: (LÇ 161).
çirip	**چيريب**		Dönüm, arazi ölçüsü III/2125. *** **çirip**: Arazi ölçüsü (DTO 304).
çirgelü	**چيركالو**		Kudretli; anlayışlı III/2129. *** **çirkelü**: bk. çirkelü.
çirkelü	**چيركالو**		Kudretli; anlayışlı III/2127. *** **çirkelü**: Anlayışı yüksek genç adam (DTO 304).
çirkin-	**چيركينماك**		(S.S.) [Tiksinmek, iğrenmek][221] *Bed olmaḳ, tiskinmek, kerh* (S.S.) III/2128. *** **çirkinmek**: (LÇ 161).
çirlik	**چيرليك**		Cırcır böceği III/2129. *** **çırlıḳ**: Cırcr böceği (DTO 304).
çirm	**چيرم**		Kıvılcım III/2132. *** **çirm**: Ateşten çıkan kıvılcım (Bdg. I: 474).
çirmek	**چيرماك**		Kayış, kemer III/2133. *** **çirmek**: Kayış, kolan (DTO 304).
çirve	**چيروه**		Üç renkli at (Calc. Wrtb. اسب سه رنك) III/2131. *** **çirve**: Üç renkli at (Bdg. I: 505).
çis [222]	**چيس**		[Kudret helvası, terencebin, terencübin, bir tür bitki][223] *Ḳudret ḥelvāsı, terencübīn, gezengīn* (S.S.)

[220] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[221] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			III/2147. *** **çis**: (LÇ 162).
çisi-	**چیسیمك**		1) Çisemek, ince ince yağmur yağmak 2) [Çok ince yağmur yağmak, tolu ve kırağı yağmak][224] *Ġāyet ince yaġmur yaġmaḳ, çisik yaġmaḳ, ṭolu ve jāle* (S.S.) III/2147. *** **çisimek**: (LÇ 162).
çiskin [225]	**چیسکین**		[Kırağının incesi, ince ince yağan yağmur, kırağı, yağmur][226] *Ḳıraġınıñ incesi, ġāyet ince yaġmur, bārān ve boran, ḳırav* (S.S.) III/2148. *** **çiskin**: (LÇ 162).
çişek	**چیشاك**		Genç tavşan; ada tavşanı III/2151. *** **çişek**: Genç tanşan (DTO 306).
çit I	**چیت**		Pamuklu bez III/2140. *** **çit**: Pamuk, pamuklu bez (Vámb. 283).
çit II	**چیت**		Çit III/2140. *** **çit**: Kenar, şerit, çit; siper (DTO 301).
çit III	**چیت**		Atın alnındaki kırışıklıklar (Calc. Wrtb. چین پیشانی اسب) III/2140. *** **çit**: Atın alnındaki kırışıklıklar (Bdg. I: 504).
çivir	**چیویر**		Dağ keçisi III/2157. *** **çivir**: Dağ keçisi (DTO 311); çiber: bk. çiber.
çivit	**چیویت، چیوید**		Çivit; yabani çivit otu III/2157. *** **çivit**: Çivit (DTO 311).
çivür-	**چیورمك**		Çevirmek III/2158. *** **çivürmek**: Çevirmek, döndürmek (DTO 311).
çivürük	**چیوروك**	çivür+k	Girdap, su çevrintisi; şiddetli dönme hareketi III/2158. *** **çivürük**: Girdap; şiddetli su veya hava

---

222 OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.

223 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

224 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

225 OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.

226 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

		hareketi (DTO 311).
çivürül-	**چيورولمك**	Çevrilmek III/2158. *** **çivrülmek**: Çevrilmek (DTO 311).
çivürünti	**چيورونتى**	Çimenlik; yabani otlar III/2158. *** **çivürünti**: Karamuk (DTO 311).
çiyürtke	**چيورتكا**	Çekirge III/2119. *** **çiyürtke**: Çekirge (DTO 311).
çizgin-	**چيزكينمك**	1) Bir hizada hareket etmek 2) Daire çizmek 3) Bir şeyin etrafında dönmek III/2150. *** **çizginmek**: Dönmek, etrafında dönmek; daire çizmek (DTO 305).
çizik	**چيزيك**	1) (V.) *Çizik çizmek = çizi çizmek*; *Tarḷa çizikleri* "Tarladaki saban izleri" 2) [Çizik, çizgi, hat, yol yol; çeviren][227] *Çizik, ḫaṭṭ, müdīr, yol yol, çizgi* (S.S.) III/2148. *** **çizik**: (LÇ 161); **çizik**: Satır; yazı (Vámb. 284).
çizilge	**چيزيلكا**	1) Çekirge 2) [Ağustos böceği] *Oraḳ böcegi, circirik, perrende* (S.S.) III/2149. *** **çizilge**: (LÇ 162).
çiz-ü-piz	**چيزوپيز**	Ateşte yağın çıkardığı ses, cızbız III/2149. *** **çız u pız**: Ateşte kızaran kebabın çıkardığı yüksek ses, cızbız (DTO 305).
çoçuḳ	**چوچوق**	Domuz yavrusu (Calc. Wrtb. بچه خوك) III/2027. *** **çoçuḳ**: Domuz yavrusu (Vámb. 279).
çoġ	**چوغ**	1) Çok 2) Kor hâlinde olan kömür (Calc. Wrtb. اخكر) III/2012. *** **çoġ**: Yanan kömür (DTO 294).
çoġaḷ-	**چوغالمق**	Çoğalmak III/2013. *** **çoġalmaḳ**: Çoğalmak (DTO 295).
çoġaḷt-	**چوغالتمق**	Çoğaltmak, bir şeyi başka şeyle karıştırmak III/2013. *** **çoġaltmaḳ**: Çoğaltmak, arttırmak (DTO 295).

[227] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

çoġan	چوغان		Sarı kayısı III/2012. *** **çoġan**: Bir tür küçük kayısı veya yabani erik (DTO 295).
çoġarsa [228]	چوغارسا		Kenevirin sarhoşluk veren tohumu III/2013. *** **çoġarşa**: Kenevirin sarhoşluk veren tohumu (Bdg. I: 495).
çoġaş	چوغاش		Güneşin yaydığı ısı (Calc. Wrtb. حرارت افتاب) III/2013. *** **çoġaş**: Güneşin ısısı (Bdg. I: 495).
çoġul	چوغول		Gammaz, palavracı, dedikoducu (Calc. Wrtb. غماز); *Nemmām* [dedikoducu], *ġıybet künende* [gıybet eden], *şikāyetçi, bāfende, sözci, avuyḳat* (S.S.) III/2015. *** **çoġul**: (LÇ 156).
çoġulla-	چوغوللامق		[Dedikodu yapmak][229] *Nemmāmlıḳ itmek, fesāde virmek, bed-ḫū, vāḳıʿa-cūy, ġıybetçi, şükūh-ger* (S.S.) III/2016. *** **çoġullamaḳ**: (LÇ 156).
çoḳ			Çinli memurların kasketlerinin üzerindeki düğme III/2005. *** **çoġ**: Kalmukların başlıklarına taktıkları süs (DTO 294).
çoḳluḳ	چوقلوق		Kalmuklarda yüksek bir rütbe III/2008. *** (-).
çoḳum	چوقوم		Gürz, tokmak (Calc. Wrtb. كرز) III/2007. *** **çoḳum**: Topuz, gürz (Bdg. I: 496).
çoḳur	چوقور		Kaplan postu gibi çizgili III/2007. *** (-).
çolaḳ	چولاق		Çolak, sakat III/2023. *** **çolaḳ**: Çolak, tek kollu insan (DTO 297).
çom-	چوممق		Yıkanmak III/2031. *** **çommaḳ**: Dalmak, suya dalmak (DTO 299); **çömmek**: bk. çöm-.
çomun-	چومونمق	çom+n-	Dalmak

[228] OSTN'de kelimenin Arap harfli yazılışı چوغاصا şeklindedir. Bu yazılış kelimenin madde başındaki şekli esas alınarak değiştirilmiştir.
[229] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			Bu kanala girip *Uşal arıḳġa kirip ġusl ḳıldım on altı ḳatla çomundum* “Bu suya girip gusül kıldım; on altı kez suya daldım.” (Bb. 120-1) III/2032. *** **çomunmaḳ**: Dalmak (DTO 299).
çonḳay̆-	**چونقايمق**		(V.) Yere çömelmek III/2018. *** **çonḳaymaḳ**: Yere çömelmek (Vámb. 282).
çonḳay̆t-	**چونقايتمق**	çonḳay̆+t-	Yere çömeltmek III/2018. *** **çonḳaytmaḳ**: Yere çömeltmek (Vámb. 282).
çontay̆	**جونتاى**		Deriden yapılmış torba, çuval III/2018. *** **çontay**: Küçük çuval (DTO 299).
çon͡g	**چونك**		Büyük, güçlü, kuvvetli; ulu, yüce III/2016. *** **çon͡g**: Büyük (DTO 300).
çopan	**چوپان**		[Çoban][230] *Rā ‘ī, remyān, iġnām sürücisi, çoban, pādeçi* (S.S.) III/2029. *** **çopan**: (LÇ 154).
çopan ḳuşı̆	**چوپان قوشى**		[Serçeye benzeyen bir kuş türü][231] *Gündişk ve serçe mānend bir ḳuş ismidir* (S.S.) III/2029. *** **çopan ḳuşı**: (LÇ 154).
çopurt-	**چوپورتمق**		(V.) Yüz üstü yatmak III/2029. *** **çopurtmaḳ**: Yüz üstü yatmak (Vámb. 279).
çopuruş-	**چوپوروشمق**		(V.) Koşuşmak III/2029. *** **çopuruşmaḳ**: Koşuşmak (DTO 291); **çoporoşmaḳ**: Koşuşmak, birlikte koşmak (Vámb. 279).
çosur-	**چوسورمق**		Taşlamak, bilemek, yontmak III/2028. *** **çosurmaḳ**: Bilemek, keskinleştirmek, sivriltmek (DTO 294).
çotur	**چوتور**		Küçük burun (Calc. Wrtb. بينى خرد) III/2025. *** **çotur**: Küçük burun (DTO 291).
çoturġay̆	**چوتورغاى**		1) Kulp, tutak

[230] Anlam LÇ’den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[231] Anlam LÇ’den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			(Calc. Wrtb. جل) 2) Çul, atın üstüne serilen örtü III/2026. *** **çoturġay**: Kol, kulp (DTO 291).
çögele-	**چوكالامك**		Dizleri üstüne düşmek *Çögelep oturmaḳ* “Diz üstü oturmak” III/2038. *** **çögelemek**: Diz çökmek (Bdg. I: 497).
çögür-	**چوكورمك**		Dizleri üstüne oturtmak III/2038. *** **çögürmek**: Dizleri üstüne oturtmak (DTO 297).
çök- I	**چوكمك**		1) Dizleri üstünde durmak 2) Dizleri üstüne düşmek III/2034. *** **çökmek**: Çökmek, yıkılmak, alçalmak; diz çökmek (DTO 296).
çök II	**چوك**		Hanın yanında diz çökme III/2035. *** **çök**: Diz çökme hareketi (DTO 296).
çökem	**چوكم**		(V.) Kutsal olduğuna inanılan mezarlara dikilen bayrak III/2036. *** **çögem**: Kutsal olduğuna inanılan mezarlara dikilen bayrak (Vámb. 281).
çöl	**چول**		Çöl III/2043. *** **çöl**: Çöl (DTO 297).
çölge	**جولكه**	çöl+ge	Yeşillik alan, yeşil ova; dağ zemini III/2044. *** **çölge**: Sulak yer, yeşermiş bölge, yeşillik alan (DTO 298).
çöm-	**چوممك**		(V.) Suya dalmak, yüzmek, yıkanmak III/2049. *** **çömmek**: Suya dalmak, yüzmek, yıkanmak (Vámb. 282).
çömel-	**چومالمك**		(V.) Dalmak, suya girmek, yıkanmak III/2050. *** **çömelmek**: Dalmak, suya girmek, yıkanmak (Vámb. 282).
çömele	**چوماله**		(V.) Şal, atkı; kadınların kullandığı şal III/2050. *** **çömele**: Kadınların kullandığı şal (Vámb. 282).
çömen	**چومن**		İşlenmemiş demir III/2050. *** (-).
çömük I	**چوموك**		Koyu, ağdalı, kıvamlı III/2050. *** **çömük**: Kalın, yoğun, kıvamlı (DTO

			299).
çömük- II	**چوموكمك**		Yağlı olmak, koyu olmak III/2050. *** (-).
çömür-	**چومورمك**	çöm+ür-	(V.) Birisini suya daldırmak III/2050. *** **çömürmek**: Birisini suya daldırmak (Vámb. 282).
çömüş	**چوموش**		Kepçe, bir tür büyük kepçe III/2050. *** **çömüş**: Büyük kaşık, kepçe (Vámb.282).
çöp I	**چوپ**		Çöp, süprüntü III/2047. *** **çöp**: Ekin sapı, çöp (DTO 289).
çöp II	**چوپ**		1) Uygun, münasip 2) Rütbe; adil, adaletli, dürüst III/2047. *** **çöp**: Uygun, münasip (DTO 289).
çörek	**چورك**		Çörek, ekmek *Çörek dik ḥalḳa boldı* "Çörek gibi halka oldu." III/2040. *** **çörek**: Ekmek, çörek (Vámb. 280).
çörge-	**چوركامك**		Sarmak, bürümek III/2041. *** (-).
çöşkür I	**چوشكور**		Hapşırık III/2047. *** **çöşkür**: Hapşırık (DTO 294).
çöşkür- II	**چوشكورمك**		Hapşırmak III/2047. *** **çöşkürmek**: Hapşırmak (DTO 294).
çöz-	**چوزمك**		Çözmek; eritmek III/2045. *** **çözmek**: Çözmek; eritmek (DTO 294).
çubar	**چوبار**		Bir at türü; demir rengi at III/2185. *** **çubar**: Kır at, boz renkli at (DTO 290).
çubuḷ-	**چوبولمق**		Çürümek, çürük olmak III/2186. *** **çubulmaḳ**: Çürümek (DTO 291).
çubur	**چوبور**		bk. çupur I III/2185. *** **çubur**: Koyun veya keçi yünü; iğne yapraklı bitki (DTO 291).
Çuçi	**جوجى**		Cengiz Han'ın oğlu, Cuci III/2181. *** **Çuçi – Cuci – Çuci**: Cengiz Han'ın oğlu, Cuci (Bdg. I: 492).
çudrĭ	**چودرى**		Önemli, mümtaz; kibar *Aynıñg yigirmi ikiside Behreniñg uluğlarnı ve çudrĭlarnı tilep* "Ayın yirmi ikisinde Behre'nin büyük ve önemli kişilerini isteyip" (Bb. 289-9) III/2180. *** **çudrı**: Önemli kişi (DTO 292).
çuḳ-	**چوقمق**		Birleşmek, bir araya gelmek, toplanmak

III/2165.
*** **çuḳmaḳ**: Birleşmek, bir araya gelmek, toplanmak (DTO 295).

çuḳa چوقا
Erkek domuz, çoçka
(Calc. Wrtb. كراز) III/2165.
*** **çuḳa**: Erkek domuz (Bdg. I: 495).

çuḳaḷ چوقال
Zırh, at zırhı III/2165.
*** **çuḳal**: At zırhı (DTO 295).

çuḳu- چوقومق
Gagalamak III/2166.
*** çoḳumaḳ: Gagalamak (Vámb. 281); çuḳumaḳ: Kazmak, oymak; kör etmek (DTO 295).

çulan چولان
1) Zincir
(Calc. Wrtb. زنجير)
2) Düz
(Calc. Wrtb. راست) III/2176.
*** **çulan**: Dik, doğru, düz; zincir (DTO 297).

çuḷdu چولدو
Ödül, yapılan iyi bir iş karşılığında verilen ödül
Hicr ara tözdi Nevāyī vaṣl mülkin birdi yār
Andaḳ iş ḳılġanġa mundın kim kirekmes çuldusı
"Nevâyî, ayrılığa sabretti, sevgili ise kavuşma mülkünü verdi. Bu kadar dayandıktan sonra onun ödülünü kim kazanmaz?" III/2178.
*** **çuldu**: Ödül, hediye; yapılan bir yiğitlikten dolayı verilen ödül (DTO 298).

çuḷġa- چولغامق
Bir şeyi bağlamak, sarmak III/2176.
*** **çulġamaḳ**: Sarmak (DTO 298).

çulġaḳ چولغاق çuḷġa+ḳ
Çocuk kundağı; bez III/2176.
*** **çulġaḳ**: Bez, parça bez (DTO 298).

çum چوم
Tamamen, bütün, hep
Dāne tutuban cihān yüzin çum
Ol nev ʿki kök yüzini encüm
"Yıldızların gök yüzünü kapladığı gibi dâneler bütün yer yüzünü kaplamıştı." III/2187.
*** **çum**: Bütün, hep (DTO 298).

çumaḳ چوماق
Ucu demirden değnek, çomak;

Çobanyıldızı III/2188.
*** **çomaķ**: Topuz, tokmak (DTO 299).

çuman چومان
Üşengeç; düzensiz III/2188.
*** **çuman**: Tembel, hareketsiz, üşengeç (DTO 299).

çumça جومجا
Gömlek III/2189.
*** **çumça**: Gömlek (DTO 299).

çumrï جومری
İftira eden
(Calc. Wrtb. مفتری) III/2189.
*** **çumrı**: İftira eden, müfteri (Bdg. I: 500).

çupçuķ جوبجوق
1) Küçük bir kuş türü, serçe
(Calc. Wrtb. کنجشك)
2) Işık
3) Saç ayak, sehpa III/2183.
*** **çupçuķ**: Bir tür serçe (DTO 290).

çupçurġa چوپچورغا
Kırbaç kabzasının kayışı III/2184.
*** **çupçurġa**: Kırbaç kabzasının kayışı (DTO 290).

çupru- چوپرومق
Birbiri ardınca gitmek, arka arkaya yürümek
Bu aralıķda tamām çuprup kildük "Bu yolda hep birbirimizin arkasından ilerledik." (Bb. 250-13); *Bir tīr-gez atımı çuprup barmaķ kirek* "Bir ok atımı mesafeyi arka arkaya yürümek lazımdır." (Bb. 295-12) III/2183.
*** **çuprumaķ**: Birbiri ardınca gitmek, arka arkaya yürümek (DTO 291).

çupruş- چوپروشمق
bk. çupru- III/2183.
*** **çupruşmaķ**: Birbiri ardınca gitmek, arka arkaya yürümek (DTO 291).

çupur I چوپور
1) Koyun yünü
(Calc. Wrtb. موی بزوکسفند)
2) Sık çalılık
(Calc. Wrtb. چنکل درخت) III/2182.
*** **çupur**: Koyun yünü; sık çalılık (Bdg. I: 491); **çubur**: bk. çubur.

çupur- II چوپورمق
Düz bir çizgide ilerlemek III/2183.
*** **çupurmaķ**: Düz bir çizgide yürümek, ilerlemek (Bdg. I: 491).

çupuruş- چوپوروشمق
Yığışmak, birikmek III/2183.

			*** **çupruşmaḳ**: Birikmek, yığılmak (DTO 291).
çupuş-	**چوپوشمق**		Uyuz olmak III/2183. *** **çupuşmaḳ**: Uyuz olmak (DTO 291).
çur-	**چورمق**		Hep birlikte bir ağızdan bağırmak (Calc. Wrtb. یکسر داد کردن) III/2172. *** **çurmaḳ**: Bir ağızdan bağırmak (Bdg. I: 494).
çurpa	**چورپه، چورپا**		Genç yaban domuzu III/2174. *** **çurpa**: Genç domuz (DTO 293).
çurtma	**چورتمه**		Ekşimiş süt konulan geniş ve derin kap III/2174. *** **çurtma**: Ekşimiş süt konulan geniş ve derin kap (Bdg. I: 493).
çusur-	**چوسورمق**		Taşlamak, yontmak, bilemek III/2181. *** **çusurmaḳ**: Bilemek, keskinleştirmek (DTO 294).
çuş-	**چوشمق**		Islık çalmak; kaynarken ses çıkarmak III/2182. *** **çuşmaḳ**: Islık çalmak; fokurdamak (DTO 294).
çuturġaў	**چوتورغای**		Elbise kolu III/2179. *** **çuturġay**: Kol, yen (elbise); kol, kaldıraç, manivela (DTO 291).
çuva	**چووا**		Yabani soğan III/2186. *** **çuva**: Yabani soğan (DTO 300).
çuzuḳ	**چوزوق**		Uzak ve uzun süreli (Calc. Wrtb. دورودراز) III/2181. *** **çuzuḳ**: Uzak, uzakta olan; uzun süreli (Bdg. I: 494).
çuzulġuç	**چوزولغوچ**		Yengeç III/2182. *** **çuzulġuç**: Yengeç (DTO 294).
çüçek	**جوجاك**		Bir tür toprak kap III/2199. *** **çüçek**: Bir tür vazo, kap (DTO 291).
çüçi-	**چوچيمك**		Tatlı olmak III/2199. *** **çüçimek**: Tatlı olmak (Bdg. I: 492).
çüçük	**چوچوك**	çüçi+k	Tatlı Çüçük üzümler “Tatlı üzümler”; *Her adamda bolsa yaḫşı çüçük til* *Alup kilse bolur ḳıl bile fīl* “Eğer herkesin dili tatlı olsaydı fil bile

			kılla getirilebilirdi.” III/2199. *** **çüçük**: Tatlı (DTO 292).
çüçülük	**جوجولوك**		Tatlılık III/2200. *** **çüçülük**: Tatlılık (DTO 292).
çüçümen	**چوچومان**		Tatlı *Eger fī'l-ḥāl içilse çüçümen sudur* “Eğer [içki] hemen içilirse tatlı sudur.” III/2200. *** **çüçümen**: Tatlı (DTO 292).
çüçürgen-	**چوچوركانمك**		Bir şeyden dolayı sevinmek, hoşnut olmak III/2200. *** **çüçürgenmek**: Bir şeye düşkün olmak, bir şeye sevinmek (DTO 292).
çüçüt-	**چوچوتمك**	çüçü+t-	Tatlılaştırmak, tatlandırmak III/2200. *** **çüçütmek**: Tatlılaştırmak, tatlandırmak (Bdg. I: 492).
çüde-	**چودامك**		Eski olmak, aşınmış olmak III/2198. *** **çüdemek**: Kırılmış olmak, bozulmuş olmak (DTO 292).
çügendi	**چوكندى**		Kayığın arka tarafındaki kıvrım III/2193. *** **çügendi**: Kayığın arka tarafındaki kıvrım (DTO 296).
çügendilik	**چوكندى ليك**	çügendi+lik	Arka kısmı kıvrımlı (kayık) *Yana bir kiçik çügendilik zevraḳġa kim hem iş küç anı yiberülür idi bu zevraḳġa Fermāyiş at ḳoyuldı* “Bir de ön kısmı kıvrık, küçük bir kayık vardı; her türlü iş için bu gönderiliyordu. Bu kayığa ‘Fermâyiş’ adı verildi.” (Bb. 476-14) III/2193. *** (-).
çügür	**چوكور**		bk. çükür III/2192 *** **çögür**: İğne, diken (Vámb. 281).
çük	**چوك**		1) Renkli kumaş *Çük*[232] *atlās iylep özige libās* *Kiyip börk ornıġa başıġa tas* “Renkli atlas kumaşından kendine elbise diktirdi, kafasına da şapka yerine tabak taktı.”; *Gül-gūn ton üze ḳara çük naḳş*

232 Radloff’un bu kelime için verdiği her iki beyitte yer alan ‘çük’ kelimesini vezin dikkate alındığında ‘çevük’ şeklinde okunmalıdır. Yine kelime ve yukarıdaki beyitlerin yer aldığı Abuşka Lügati’nde kelime, Atalay tarafından ‘çevük’ şeklinde okunmuştur (Atalay; 1970: 230-231).

Açılmadı lāle-zār sin dik
"Gül renkli elbise üzerinde kara nakışlar vadı; lale bahçesinde senin gibi bir çiçek açılmadı."
2) Kadın şapkası III/2190.
*** **çük**: İpekten yapılmış tek renkli kumaş (Bdg. I: 497).

çüke **چوكا** Devenin göğsü (Calc. Wrtb. كرد سينه شتر) III/2191.
*** **çöge**: Devenin göğsü (Vámb. 281).

çükelik **چوكاليك** Kaynatılmış ekşi süt III/2191.
*** **çükelik**: Ekşi süt (Bdg. I: 497).

çüken[233] **چوكان** (V.) Kız çocuğu, suçsuz kız çocuğu, çocuk III/2191.
*** **çüken**[234]: Küçük kız çocuğu (Vámb. 281).

çüküç **چوكوچ** Çekiç III/2192.
*** **çüküç**: Çekiç (DTO 296).

çükür[235] **چوكور** Diken, iğne
Çükürler kim sini n͡g yolu n͡gda tivrülmiş ayaġımġa
Çikip ol kūy gerdīn sürme tartar min ḳaraġımġa
"Senin yolunda ayağıma batan dikeni çıkararak senin köyünün tozlarını gözüme sürme çekmek üzere o dikeni kullanırım.";
Başlarıġa gül saçsa n͡g alardın yüzü n͡gge tiken sançılur eger ol gül saçmaġnı bes ḳılsa n͡g baġrı n͡gġa çükür tikilür
"Başlarına gül saçsan, onlardan yüzüne diken saçılır; Eğer o gül saçma işini şimdi yapsan bağrına diken dikilir." III/2191.
*** **çükür**: İğne, diken (DTO 297).

çümedü **چومادو** Bir tür küçük karınca III/2204.
*** **çümedü**: Küçük karınca (DTO 299).

çümük **چوموك** Akıcı olmayan III/2204.

---

233 Madde başı açıklamasında kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de Cagataische Sprach-Studien'den alındığı belirtildiği için çalışmaya dâhil ettik.
234 KelimeCagataische Sprach-Studien'de çukan چوكان şeklinde yazılmıştır (Vámbéry; 1867: 281).
235 Kelime, Muhâkemetü'l-Lügateyn'de 'çökür' şeklindedir (Özönder; 1996: 172).

			*** **çümük**: Yoğun, kıvamlı; durgun su (DTO 299).
çün͡gül	چونكول		Su birikintisi III/2194. *** **çün͡gül**: Su birikintisi (DTO 300).
çüpçü-	چوپچومك		Yığmak, istif etmek, biriktirmek III/2202. *** çüpçümek: Toplamak, biriktirmek, yığmak (DTO 290).
çüpek	چوپاك		Erkek şahin (Calc. Wrtb. شكره نر) III/2201. *** **çüpek**: Av için kullanılan kuş, av kuşu (DTO 290).
çüpüş-	چوپوشمك		(Bdg.) Kirlenmek; çapak tutmak (göz) III/2202. *** **çüpüşmek**: Gözü çapaklanmak; kirlenmek (Bdg. I: 490); **çüpüşmek**: Çapak tutmak (göz) (DTO 291).
çür	چور		Birlikte, anlaşarak III/2194. *** **çür**: Uygun olarak, gereğince (Bdg. I: 492).
çürdük	چوردوك		Çördük otu, zofa (bir tür bitki) (Calc. Wrtb. زوفا) III/2196. *** **çördük**: Yaprakları kerevize benzeyen bir tür bitki (DTO 293).
çürge-	چوركامك		Yakmak, tutuşturmak III/2196. *** **çürgemek**: Yakmak, tutuşturmak (DTO 293).
çürgen-	چوركانمك	çürge+n-	Yanmak, tutuşmak III/2196. *** **çürgenmek**: Yanmak, tutuşmak, alev almak (Bdg. I: 493).
çürgük	چوركوك		Yanık, yanmış III/2196. *** **çürgük**: Yanık, yanmış (DTO 294).
çüri I	چورى		1) Erkek ve kız çocuk 2) Kız köle III/2194. *** **çüri**: Hizmetçi kız (DTO 294).
çüri- II	چوريمك		Çürümek, pas tutmak III/2194. *** **çürimek**: Çürümek (Bdg. I: 474); **çirimek**: bk. çiri- II.
çürik	چوريك		Çürük III/2195. *** **çürik**: Çürük; eskimiş, yıpranmış (Bdg. I: 475).
çürten	چورتن		Su kanalı, oluk III/2196.

			*** **çürten**: Kanal, su kanalı, oluk (DTO 293).
çürük	**چوروك**	çürü+k	Çürümüş, çürük, bozulmuş, pas tutmuş, değersiz III/2195. *** **çürük**: Çürük; eskimiş, yıpranmış (Bdg. I: 475).
çürüt-	**چوروتمك**		Çürütmek III/2196. *** **çürütmek**: Çürütmek (Bdg. I: 475).
çüşkür-	**چوشكورمك**		Hapşırmak III/2201. *** **çüşkürmek**: Aksırmak, hapşırmak (DTO 294).
çüzgü	**چوزكو**		Çizgili kumaş III/2201. *** (-).
çüzgün	**چوزكون، چوزكن**	çüz+gün	Dağınık; olgun, yumuşak III/2201. *** (-).
çüzük	**چوزوك**	çüz+k	Çözük, dağınık darmadağın, perişan III/2201. *** **çözük**: Çözülmüş, çözük, dağınık (DTO 294).

D

daban	دابان		Dağ geçidi *Daban üstige çıḳtük* "Dağ geçidinin üstüne çıktık, dağ geçidini aşıyoruz." (Bb. 246-17); *Gürūhḳa yavuḳ daban çıḳmaḳ kirek* "Yaklaşık bir mil uzunluğunda dağ geçidini geçmek gerek." (Bb. 280-22) III/1643. *** **daban**: Dağ, dağ sırası (DTO 314).
dabaşur	دَبَشور	[F.]	Tebeşir III/1643. *** **debeşür**: Tebeşir (Bdg. I: 552).
dabġulï	دابغولی		Kan çıbanı *Öŋ yüzümge dabġulı çıḳtı* "Yüzümün sağ tarafında kan çıbanı çıktı." (Bb. 201-19) III/1644. *** **dabġulı**: Kan çıbanı (DTO 314).
dabïr[236]	دَبر		Diz III/1643. *** **debr**: Diz (Bdg. I: 552).
dabulġa	دبولغه		Miğfer, tolga III/1644. *** **dabulġa**: Miğfer, tolga (Bdg. I: 552); **davulġa**: bk. davulġa.
dabusun	دابوسون		Tuz III/1644. *** **dabusun**: Tuz (DTO 314).
dada I	ددا		Geniş ve kalabalık aile (Calc. Wrtb. بزرك قبيله) III/1640. *** **dada**: Büyük aile, büyük kabile (Bdg. I: 554).

---

236 Bu kelime 'diz' kelimesinin hatalı okunmuş şekli olmalıdır. Hasan Eren, Çağatay sözlüklerinde 'diz' kelimesinin hatalı okunuşu olan 'debr'- 'dabır' – 'dabir' دبر kelimesi ile ilgili geniş açıklamalarda bulunmuştur. Buna göre; Çağatayca 'debr' دبر kelimesi ilk defa Zenker'in sözlüğünde görülmüştür. Bu şekli Lügat-i Türkî'den aldığını kaydeden Zenker'den sonra Budagov da kelimeyi sözlüğüne 'debr' دبر olarak almış ve 'Diz' anlamını vermiştir (Eren, 1950: 148-149). Ancak Budagov, 'debr' kelimesini Eren'in belirttiği gibi Lügat-i Türkî'den değil; 'Kalküta Sözlüğü'nden almıştır (Budagov; 1869: 552). Yine çalışma konumuz olan Radloff da kelimeyi 'дабiр' şeklinde alarak 'Diz' anlamını verir. Ancak Radloff, bu kelimeyi aldığı yeri belirtmemiştir (Radloff; 1960-I: 1643). Şimdiye kadar yazılan Çağatayca metinlerde rastlanamayan 'dabır, dabir, debr' kelimesi 'diz' دیز kelimesinin hatalı okunuşu olmalıdır. Eren, 'dabir, debr, dabır' kelimesine geniş yer ayırdığı çalışmasında bu hatalı okunan kelimenin bazı dilbilimcileri de hataya düşürdüğünü, hatta D. Pias'ın bu kelimeyi Türkçe 'tap-' kelimesi ile açıklamaya çalıştığı belirtmiştir (Eren; 1950: 149).

dada II	دادا		1) Dayı 2) Baba, babacık III/1640. *** **dada**: Dayı (DTO 315).
dadek	دادك		Genç cariye *Bizin͡g il ḫandek yaḳasıġaça barıp ḳul ve dadek kiltürürler* “Bizim adamlarımız hendeğe kadar ilerleyip oradan erkek ve kadın köleler getirirler” (Bb. 54). III/1641. *** **dadek**: Genç cariye, genç kadın köle (DTO 315).
daġ	داغ	F.	1) Leke, yara izi, yanık izi, dağlayarak yapılmış iz 2) Dağlamak için kullanılan demir 3) Haksızlık III/1610. *** **daġ**: Leke, iz, belirti; yanık izi; dağlamak için kullanılan demir (DTO 316).
daġaḷ	داغال		Yaramaz kimse, hile yapan kimse III/1612. *** **daġal**: Hileci, düzenbaz, işe yaramaz (DTO 316).
daġan	داغان		Üç ayaklı destek, sehpa III/1611. *** **daġan**: Sehpa, üç ayaklı eşya (DTO 316).
daġar	داغار		Savaş, kavga, dövüş III/1611. *** **daġar**: Savaş, harp (DTO 316).
daġarcıḳ	داغارجق	daġar+cıḳ	Torba, kese III/1612. *** **daġarcuḳ- ṭaġarcıḳ**: Torba, dağarcık (Bdg. I: 548).
daġĭ	داغی		Dahi, ayrıca III/1614. *** **daġı**: Dahi; ve (SD 433)
daġĭn	داغين		Dağınıklık III/1614. *** (-).
daġla-	داغلامق		1) Dağlamak 2) (V.) Yapıştırmak III/1614. *** **daġlamaḳ**: Yarayı dağlamak, demirle dağlamak (DTO 316); **daġlamaḳ**: Yapıştırmak (Vámb. 288).
daḫĭ	داخی		bk. daġĭ III/1615. *** **daḫı**: Dahi, da, de, kadar, hem (DTO 314).

daḳ	دق	Donma, donup kalma; uzuvların uyuşması (Calc. Wrtb. كرخت كرخ) III/1608. *** **daḳ**: Donma, donup kalma (Bdg. I: 561).
daḳu	داقو	1) Tüy takılmamış ok (Calc. Wrtb. ترى بى پر) 2) Kılları dışa doğru olan kürk (Calc. Wrtb. پوستين شب پوش) III/1610. *** **daḳu**: Tüysüz ok; kürklü üstlük (DTO 316).
daḷ I	دال	Arka, sırt, omuz III/1632. *** **dal**: Omuz, sırt; direk, kolon (DTO 316).
dal- II	دالمق	Dalmak III/1633. *** **dalmaḳ**: Dalmak, suya dalmak (DTO 317).
dala	دالا	Ova, yayla, bozkır III/1633. *** **dala**: Ova, yayla, bozkır (DTO 316).
dalaḳ	دالاق	Ölümcül zehir III/1634. *** **dalaḳ**: Ölümcül zehir (Bdg. I: 549).
dalaw	دالاو	Ölümcül zehir III/1633. *** **dalav**: Ölümcül zehir (DTO 316).
dalaў	دالاى	1) Deniz 2) Kayıp, yitim III/1633. *** **dalay**: Deniz; yitim, kayıp (DTO 316).
dalbaў	دالباى	Av şahini yakalamak için iple bağlanmış kuş, yem III/1638. *** **dalbay**: Av şahini yakalamak için yem olarak kullanılan iple bağlanmış kuş (DTO 316); **dalpay**: Şahin yakalamak için kullanılan şey (Vámb. 288).
daḷda	دالدا	1) Omuzda 2) Koruma, himaye III/1636. *** **dalda**: Arkada, sırtta; arkada olan her şey (DTO 316).
daldaġaў	دالداغاى	Kanadı kırık kuş III/1637. *** **daldaġay**: Kanadı kırık kuş (DTO 317).

daldala-	دالدالامق		Korumak III/1637. *** **daldalamaķ**: Siper olmak, korumak, savunmak, esirgemek (Bdg. I: 549); **daldalamaķ**: Arkada saklanarak sürünmek (DTO 317).
daldalaş-	دالدالاشمق	daḷda+ḷa+ş-	Birlikte koruma III/1637. *** **daldalaşmaķ**: Birlikte siper olmak, birlikte korumak (Bdg. I: 549)
daldĭşt	دالديشت		Bir nesnenin arkasına gizlendiği kısmı, gizli yer, gizlenilen yer III/1637. *** **daldışt**: Bir nesnenin arkasına gizlendiği kısmı (Bdg. I: 549).
dālġa I	دالغا		Miğfer, tolga III/1635. *** **dalġa**: Başlık (DTO 317).
dalġa II	دالغا		Ağ III/1635. *** **dalġa**: Ağ (DTO 317).
dalġĭçĭ	دالغيجى		Dalgıç III/1636. *** **dalġıçı**: Dalıcı, dalgıç (DTO 317).
dalu	دالو		Omuz; kürek kemiği III/1635. *** **dalu**: Kürek kemiği; tarak (DTO 317).
damana	دامنه	F.	Dağ eteği III/1650. *** **damana**: Dağ eteği (Bdg. I: 549).
damanala- [237]	دامنه لامق	damana+la-	Bir dağın eteği boyunca ilerlemek *Tağnı damanalap barıp ķaçķan* "Dağ eteği boyunca gidip kaçan." (Bb. 285-15) III/1650. *** **damanalamaķ**: Bir yamacı takip etmek (DTO 317).
damarluķ	دامارلوق		Kök, köken, temel III/1651. *** **damarluķ**: Kök, asıl, temel (DTO 317).
damulla	داموﻻ	[F.]	Yüksek molla III/1651. *** **damolla** (dayi molla): Medresedeki yüksek mertebedeki öğretmen, molla (Vámb. 288).
danĭş-	دانيشمق		1) Tanışmak 2) Danışmak III/1623. *** **danışmaķ**: Konuşmak, tanışmak;

[237] Kelime, damana kelimesi gibi Farsça 'dāmen' "Etek" kelimesinden geliyor olmalıdır.

danışmak (DTO 317).

dapḳu داپقو
1) Azarlama, uyarma
2) Dokuma tezgahında ayakla basılan tahta III/1642.
*** **dapḳu**: Azarlama, sitem, kınama; dokuma tezgahında ayakla çevrilen manivela (DTO 314).

dapḳur دابقور
Alay, sürü, tabur (askerî) III/1643.
*** **dapḳur**: Deste, demet; bölük, kıta, sürü; eyerin ortasından geçen kayış (DTO 314).

dara دارا
(S.S.) [Her zaman, daima, sürekli, ebedi]
Hemīşe, dāʾimā, ʿalī, el-devām, peyveste, hemvāre, ebedī (S.S.) III/1626.
*** **dara**: (LÇ 168).

daraĭ داراى
Bir tür kıymetli ipek kumaş III/1626.
*** **darai**: Bir tür ipekli kumaş (Vámb. 288).

darġa دارغا
(V.) Yönetici, amir III/1629.
*** **darġa**: Yönetici, amir, şef (Vámb. 288).

darġaş دارغاش، درغاش
Düşman, hasım III/1629.
*** **derġaş**: Düşman (Vámb. 289).

Darḫan دارخان
bk. Tarḫan III/1630.
*** **darḫan**: Sorumluluğu olmayan kişi; Tarkan; usta, mahir, becerikli (Bdg. I: 349).

darĭ- داريمق
Olmak, vuku bulmak, oluşmak III/1628.
*** **darımaḳ**: Olmak, başa gelmek; ansızın gelmek, çıka gelmek (DTO 315).

darĭl- داريلمق
Korku hissetmek III/1629.
*** **darılmaḳ**: Korku hissetmek (DTO 315).

darĭt- داريتمق
(S.S.) [Getirmek, ulaştırmak, takdim etmek]
Getürtmek, çekmek, īṣāl ve taḳdīm itmek (S.S.) III/1628.
*** **darıtmaḳ**: (LÇ 168).

darḳa	درقه	Arka, sırt (Calc. Wrtb. پشت) III/1629. *** **darḳa**: Arka, sırt (Bdg. I: 556).
darluḳ	درلوق	(S.S.) [İnciden yapılan gerdanlık] *İncüden ma'mūl gerdānlıḳ, avīze-i nisā, ġafa-bend* (S.S.) III/1630. *** **dürluḳ**: (LÇ 170).
daru	دارو	Barut tozu III/1629. *** **daru**: Barut tozu (Bdg. I: 547).
daruġa	داروغه	1) Bir şehrin ya da bölgenin yöneticisi 2) Bugün Orta Asya'da bölge yöneticisi III/1629. *** **daruġa**: Genç polis, komiser, yönetici (DTO 315).
dasḳan I	داسقان	(V.) Çulha kuşu III/1641. *** **dasḳan**: Çulha kuşu (Vámb. 288).
dasḳan II	داسقان	Erbezi, haya; sidik torbası III/1641. *** **dasḳan**: Erbezi, haya; sidik torbası, mesane (Bdg. I: 547).
dasuḳ	داسوق	Erbezi, haya; sidik torbası (Calc. Wrtb. حايه و مثانه) III/1641. *** **dasuḳ**: Erbezi, haya; sidik torbası, mesane (Bdg. I: 547).
daş	داش	1) Dış, dışarıda olan; uzak 2) Dış görünüş III/1642. *** **daş**: Dış, dışarıda; uzak (DTO 316).
daşĭrġa-	داشيرغامق	(V.) Topallamak, aksamak III/1642. *** **daşirġamaḳ**: Topal topal yürümek, topallamak (Vámb. 288).
daşĭrġan-	داشيرغانمق	Taşlara çarpıp topallamak; sendelemek (yük hayvanları için) III/1642. *** **daşırġanmaḳ**: Taşlara çarpıp topallamak (hayvanlar için) (DTO 316).
dat	دات	Tat, lezzet III/1638. *** **dat** - **ṭat** – **tat**: Tat, lezzet (Bdg. I: 720).
davan	داوان	bk. daban III/1645. *** (-).
davar	دوار	(V.) Davar *Ḳara davar* "Sığır" (V.) III/1645.

			*** **davar**: Davar (Vámb. 288).
davul	داوول		Fırtına III/1646. *** **davul**: Şiddetli esen rüzgar, fırtına (DTO 317).
davulġa	داوولغا		Miğfer, tolga III/1647. *** **davulġa**: Miğfer, başlık (DTO 317).
davulġan	داوولغان		Miğfer, tolga III/1647. *** **davulġan**: Miğfer, başlık (DTO 317).
dayĭn	دايين		Düşman, hasım III/1621. *** **dayın**: Düşman (DTO 317).
de-	ديمك		Demek, söylemek III/1654. *** **demek**[238]: Demek, söylemek (Vámb. 290).
debe I	دبه	F.	Kırılma, kopma, kırık, kopuk III/1690. *** **debe**: Kopuk, kopmuş (Bdg. I: 552).
debe II	دبه		(V.) Barutluk III/1690. *** **debbe**: Barutluk, pudralık (Vámb. 288).
dede	دده		1) Dede, büyükbaba 2) Şeyh, dede III/1682. *** **dede**: Dede, dayı; ihtiyar kimse (DTO 318).
degele	دكلا		Altınla işlenmiş olabilen bir çeşit kısa kaftan III/1659. *** **degele**: Kısa kollu üst elbisesi, kaftan (DTO 319).
degi	دكى		Arkadaş, yoldaş; vali (Calc. Wrtb. نايب) III/1659. *** **degi**: Arkadaş, yoldaş; vali, naib (Bdg. I: 563).
degil	دكل		Değil III/1659. *** **degil**: Değil (DTO 319).
degileÿ	ديكيلاى		bk. degele III/1659. *** **degiley**: Kısa kollu üst elbisesi, kaftan (DTO 319).
degin	ديكين		Değin, kadar, dek III/1659. *** **degin**: Değin, kadar (Bdg. I: 563).

[238] Cagataische Sprach- Studien'de kelimenin Arap harfli yazılışı ديماك şeklindedir (Vámbéry, 1870: 290).

degle	دكلا		bk. degele III/1660. *** **degle**: Kısa kollu üst elbisesi, kaftan (DTO 319).
deglen-	دكلنمك		1) Sakin durmak 2) Uçuşmak (Calc. Wrtb. بر جستن ورميدن پرنده) III/1660. *** **deglenmek**: Sakin durmak, silkinmek veya ürkmek (kuş için) (Bdg. I: 562).
deglü	دكلو		Tür; kalite, özellik, nitelik III/1660. *** **deñlü**: Tür, kalite (DTO 319).
degme	دكمه	deg+me	Fayda, yarar III/1660. *** **degme**: Fayda, yarar (DTO 319).
degri	دكرى		Yuvarlak III/1660. *** **degri**: Yuvarlak, değirmi (DTO 318).
degül	دكول		Değil III/1660. *** **degül**: Değil (DTO 319).
dek	داك		Aile, köken III/1658. *** (-).
deke	دكه	Hint.	Çarpışma, vuruş (*Kelime Budagov'da* دهكا *şeklindedir*.) *Deke urmaḳ* "Birisiyle çarpışmak (gemi, sal vb.)" III/1658. *** **deke**: Çarpışma, vuruş (Bdg. I: 562).
dekşür-	دكشورمك		Değiştirmek III/1659. *** **degşürmek**: Değiştirmek (DTO 319).
dekteş	داكداش	dek+teş	Arkadaş, yoldaş; aynı cinsten olan, hemcins (Calc. Wrtb. قبيله و هم چشم) III/1658. *** **degdeş**: Arkadaş, yoldaş; aynı cinsten olan (Bdg. I: 548).
deli	دلى		1) Deli, aptal, ahmak 2) Soğukkanlı; yürekli 3) Tutkulu, aşık 4)Bozulmuş, kötü 5) (V.) Dürüst III/1678. *** **deli**: Çok dürüst; içten, samimi (Vámb. 289); **deli**: Deli, ahmak (Bdg. I:

			565).
delim	دليم		1) Çok, fazla, sayıca çok olan 2) Dilim (meyvenin kesilmiş parçası) III/1681. *** **delim**: Çok, fazla; dilim (Bdg. I: 565).
delimle-	دليملامك		Çoğalmak, artmak, fazlalaşmak III/1681. *** (-).
delüçe	دلوجه		Yanık, küf, başağın üzerindeki toz *Delüçe ṭoġan* “Fare ile beslenen küçük bir yırtıcı kuş” III/1681. *** **delüce**: İs, pas (Bdg. I: 565).
dem	دم	F.	1) Nefes, soluk 2) Dinlenme III/1697. *** **dem**: Nefes, soluk; istirahat, dinlenme (Vámb. 289).
demle-	دملامك		(V.) Demlemek (çay gibi içecekleri) III/1701. *** **demlemek**: Demlemek (çay ve pilav gibi şeyleri) (Vámb. 289).
demri	دمرى		Bir tür büyük davul, kös III/1701. *** **demri**: Büyükçe davul (DTO 319).
demür	دمور		Demir III/1701. *** **demür**: Demir (DTO 319).
deñgel	دنكل		Topluluk, toplantı, yüz yüze oturan insanlar (Calc. Wrtb. مجمع روبرو نشستن در مجلس) III/1661. *** **dengel**: Toplantıda yüz yüze oturan insanlar (Bdg. I: 568).
dep-	ديپمك		Tepmek, tekmelemek III/1687. *** **depmek**: Tepmek, tekmelemek (Bdg. I: 412).
depingü	ديپنكو	depin+gü	Eyerin iki yanından sarkan dört köşeli deri parçası (kancanın atın etine batmaması için) III/1688. *** **depingü**: Eyer kolanı, üzengi (DTO 317).
derek	دراك		(V.) Durum; ilişki; haber, duyuru III/1670. *** **derek**: Haber, duyuru; durum;

			ilişki (Vámb. 288).
derḫāḷ	درحال	[F.]	Hemen, derhal III/1672. *** (-).
derkar	دركار	[F.]	Gerekli III/1672. *** **derkar**: Gerekli, lazım (Vámb. 289).
derkarlik	دركارلك	derkar+lik	Gereklilik III/1672. *** (-).
dermande	درمانده	F.	(V.) Aciz; yorgun III/1676. *** **dermande**: Aciz; yorgun (Vámb. 289).
dermandelik	درمانده لك		(V.) Acizlik; yorgunluk III/1676. *** **dermandeliḳ**: Acizlik; yorgunluk (Vámb. 289).
derya	دريا	[F.]	Deniz, derya III/1672. *** **deryā**: Deniz (Bdg. I: 558).
derzimal	درزيمال	[F.]	Ütü *Derzimal urmaḳ* "Düzleştirmek" III/1676. *** **derzimal**: Ütü (Vámb. 289).
deslep	دسلاب	F.	Başlangıç III/1683. *** (-).
desmal	دسمال	[F.]	El bezi, mendil III/1686. *** **destmal**: bk. destmal.
desterḫançĭ	ديترخانجى		Odabaşı III/1684. *** **destarançı**: Buhara'da mabeynci (DTO 318).
destmal	دستمال	[F.]	El bezi, mendil III/1686. *** **destmal**: Mendil (Vámb. 289).
destmaya	ديتمايه	dest+maya	(V.) Varlık, kudret III/1686. *** **destmaye**: Varlık, zenginlik, kudret (Vámb. 289).
destürḫan	دستورخان	[F.]	Sofra örtüsü III/1685. *** **desturḫan**: Sofra örtüsü (Vámb. 289).
deşe-	دشه مك		Deşmek III/1687. *** **dişemek**: Deşmek, çuvaldızla deşmek, oymak (Bdg. I: 416); **tişmek**: bk. teş-.
deven	دوان		(V.) Bölge, alan, saha, mıntıka III/1692. *** **devan**: Bölge, alan, saha (Vámb. 289).
dibek	ديباك		1) Çocuğun beşiğine konulan bir tür kap (boru?) 2) El davulu III/1778.

*** **dibek**: Çocuk beşiğinin altına konan bir tür testi; büyük ahşap havan; davul (DTO 324).

digir دیکیر Suyu kuyudan arığa dökmek için kullanılan tekerleğe takılmış kap III/1756.
*** **digir**: Bakraç, kova (DTO 325).

dikeleş- دیکالاشمك 1) Dik durmak
2) Dik dik bakmak III/1754.
*** **dikeleşmek**: Dik dik bakmak; dik tutumak (DTO 325).

dikiley̌ دیکیلای (S.S.) [Mintan, yakasız, uzun kollu erkek gömleği][239]
Mintān, nīmten, ḳıṣa Alman çapanı, dikeley, aba ve ḳaba daḫı dirler (S.S.) III/1754.
*** **dikiley**: (LÇ 174).

dimaḫ دیماخ F. دماغ 1) Beyin, dimağ; burun; damak
2) Eğilim; eğlence, hoşnutluk; gurur
Dimāḫ itdi "Gururlandı." III/1780.
*** **dimāġ**: Beyin, dimağ; zevk, lezzet, hoşnutluk (Bdg. I: 566).

dine- دینامك Sabretmek, dayanmak, tahammül etmek III/1758.
*** **dinemek**: Denemek; göğüs germek (DTO 329).

di͡ngle- دینكلامك Dinlemek III/1757.
*** **di͡nglemek**: Dinlemek (Bdg. I: 738).

dip دیب (P. d. C.) Servet, zenginlik III/1776.
*** **dip**: Haysiyet, onur; servet, zenginlik (DTO 323).

dipni دیپنی Dolu, bir tür buzlu yağış III/1777.
*** **dipni**: Dolu, buzlu yağış (DTO 324).

dipse دیبسا Yaş ağaçtan yapılmış ve üzerinde kızgın tencere soğutulan alet III/1777.
*** **dipse**: Yaş ağaçtan yapılmış ve üzerinde kızgın tencere soğutulan alet, nihale (DTO 323).

[239] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

dirim	ديريم		Çadırın tahta parmaklığı III/1763. *** **dirim**: Çadırın etrafındaki tahta çit (DTO 324).
dirtuḳ	ديرتوق		Parça, bölüm, kısım III/1764. *** **dirtuḳ**: Parça, bölüm, kısım (DTO 324).
divan	ديوان	Ar.	1) Kurul, kurul toplantısı *Dīvānda mihr basar idi* "Kurulda belgeleri mühürlerdi." (Bb. 222-15) 2) Bakan, sekreter *Şāhrūḫ Mīrzānıñ tek ḳalama dīvānı* "Şahruh Mîrzâ'nın tek bakanı [idi]." (Bb. 221-20); *Alar dik ṣāḥib-manṣab dīvān imes idi* "(Bakan olarak) onun gördüğü saygıyı hiç kimse görmez idi." (Bb. 222-16) 3) Türkü söylemek için toplananlar III/1778. *** **dīvān**: Bakan, sekreter (DTO 329).
divane	ديوانه	[F.]	Deli, divane, aklını yitirmiş III/1779. *** **divane**: Derviş (Vámb. 290); **dīvāne**: Deli, aklını yitirmş (Bdg. I: 582).
divani	ديوانى	F.	1) Yazı türü 2) Bakanın sekreteri *Ḫō^{v}ca Ḥasan dīvān dīvānīler bilen kömekke kildiler* "Bakan Hoca Hasan sekreterlerle yardıma geldi." (Bb. 497) III/1779. *** (-).
dize [240]	ديزه		(V.) Gelin III/1773. *** **dize**: Gelin (Vámb. 290).
dizi I	ديزى		1) Gerilmiş ip 2) Dizi, sıra III/1773. *** **dizi**: Delinerek ipe geçirilmiş tane; kitabın satırları, dizi; askerî sıra (DTO 323).
dizi II [241]	ديزى		(V.) Köy III/1773. *** **dizi**: Köy (Vámb. 290); **dizi**: Köy

[240] Madde başı açıklamasında kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de Cagataische Sprach Studien'den alındığı belirtildiği için çalışmaya dâhil ettik.

			(DTO 324).
dizin	**ديزين**		*Dizin dizin* “Dizi dizi (sırayla ipe dizilmiş)” III/1773. *** **dizin dizin**: Dizi dizi, tel tel, iplik iplik (DTO 323).
dol	**دول**		(P. d. C.) Sarığın kumaşı, sarık bezi III/1713. *** **dol**: Sarığın kumaşı, sarık bezi (DTO 322).
dolamaç [242]	**دولاماج**	doḷa+maç	(V.) Çember, daire; girdap III/1720. *** **dolamac**: Çember, daire; girdap (Vámb. 290).
dolaştur-	**دولاشدرمق**		Dolaştırmak, birbirine karıştırmak III/1718. *** **dolaşturmaḳ**: Dolaştırmak, birbirine karıştırmak (DTO 322).
dolĭ	**دولی**		1) Kürek kemiği 2) Şiddetli rüzgar, kasırga III/1720. *** **dolı**: Şiddetli rüzgar: dolu, boş olmayan (DTO 322); **doli**: Şiddetli rüzgar (Vámb. 290).
doltu	**دولتو**		Sırtlan III/1722. *** **doltu**: Sırtlan (DTO 322); **doltu**: Sırtlan (Vámb. 290).
döden	**دودان**		Oksuz’un (Sir-derya) eski yatağı III/1739. *** **dodan**: Ürgenç yakınlarındaki Oksuz ırmağının eski yatağı (Vámb. 289).
dökeç	**دوكاج**		Kazık, direk III/1729. *** **dökeç**: Tokmak, dibek tokmağı (DTO 321).
dökmeç	**دوكماج**	dök+meç	Akıtma, krep III/1731. *** **dökmeç**: Yağ ile yapılan bir tür sıcak ekmek (DTO 321).
dökük	**دوكوك**	dök+k	Kalp atışı III/1729. *** **dökük**: Kalp atışı, nabız (DTO 321).

[241] Madde başı açıklamasında kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de Cagataische Sprach Studien’den alındığı belirtildiği için çalışmaya dâhil ettik.
[242] Madde başı açıklamasında kelimenin, Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de Cagataische Sprach Studien’den alındığı belirtildiği için çalışmaya dâhil ettik.

dökülde-	دوكولدامك	dök+l+de-	Atmak (kalp için) III/1730. *** **döküldemek**: Atmak (kalp için); çarpıntısı olmak (DTO 321).
dömbül	دونبول		(V.) Olmamış meyve III/1742. *** **dönbül**: Olmamış meyve (Vámb. 290).
dönen	دونان		Dört yaşındaki at III/1734. *** **dönen**: Dört yaşındaki at (DTO 323)
dönüm	دونوم	dön+m	1) Dönüm, dönme, geri dönüş 2) Toprak ölçümü (a. Karede 40 adım; b. Karede 100 adım) III/1735. *** **dönüm**: Dönüm, alan ölçüsü (DTO 323).
dörbi	دوربى		Törpü, eğe, rende[243] III/1738. *** **dörpi**: Törpü (Bdg. I: 554); **törpi**: Bir tür eğe, törpü (DTO 321).
dörbile-	دوربيلامك		Törpülemek, eğelemek, rendelemek III/1738. *** **dörpilemek**: Törpülemek (Bdg. I: 554); **törpilemek**: Törpülemek, eğelemek (DTO 321).
dörsül-	دورسولمك		Ovmak, sürtmek; törpülemek, rendelemek III/1738. *** **dörsülmek**: Sürtmek; rendelemek, törpülemek, eğelemek (DTO 321).
du‘a	دعا	Ar.	Dua III/1782. *** **du‘ā**: Dua (Bdg. I: 560).
du‘ala-	دعالامق		1) Namaz kılmak 2) Büyü yapmak III/1783. *** **dualamaḳ**: Büyü yapmak, sihir yapmak (Vámb. 289).
dubdurun	دوبدورون		Tepinme, ayak sesi III/1797. *** **dubdurun**: Ayakların yere vurulmasıyla çıkan ses, ayak sesi (DTO 320); **dupdurun**: Ayak sesi

[243] OSTN'de kelime için 'törtü' maddesine gönderme yapılmıştır. Ancak 'dörbi' kelimesinden sonra gelen 'dörbile-' kelimesi dikkate alınarak gönderme yapılacak kelimenin 'törpü' olduğu ve sehven 'törtü' yazıldığı düşünülmektedir. Bu yüzden "*Hayvanları dürtmek için kullanılan ucu sivri çubuk*" anlamına gelen 'törtü' kelimesi yerine 'törpü' kelimesinin anlamı çalışmaya alınmıştır.

		(Vámb. 289).
dubulġa	دوبولغه	Miğfer, tolga, başlık III/1796. *** **dubulġa**: Miğfer, tolga, başlık (DTO 317).
dudaġ	دوداغ	Dudak III/1794. *** **dudaġ**: Dudak (DTO 320).
duluġa	دولوغه	Miğfer, tolga, başlık III/1792. *** **duluġa**: Başlık, miğfer, zırhlı başlık (DTO 322).
dumbaḳ	دومباق	Tepe, küçük tepe III/1800. *** **dumbaḳ**: Tepe, küçük tepe (DTO 323).
dumsaў-	دومسايمق	(V.) Gücenmek, küsmek, darılmak; inat etmek, direnmek III/1800. *** **dumsaymaḳ**: Somurtmak, surat asmak; karşı çıkmak (Vámb. 290).
dupḳu	دُبقو	1) Dokumacının ayağını bastığı ayak takımı 2) Bitten arındırmak için av şahinine sürülen boya III/1796. *** **dupḳu (dapḳu)**: Dokumacının ayağını bastığı ayak takımı; Bitten arındırmak için av şahinine sürülen sıva (DTO 320).
duptul-	دوبدولمق	(V.) Tepinmek, çiğnemek III/1796. *** **duptulmaḳ**: Tepinmek (Vámb. 289).
durbat-	دورباتمق	Bozguna uğratmak, yenilgiye uğratmak *Yaġı zūrraḳ kilip bularnı durbatur* "Düman güçlü bir şekilde gelip onları bozguna uğrattı." (Bb. 401-22) III/1791. *** **durbatmaḳ**: Bozguna uğratmak (DTO 321).
durḷuḳ	دورلوق	İncilerle bezenmiş *Tola dürluḳ ṣadef birle bolup kim* *Bu deryā içre yüz mi͡ng çarḫ u encüm* "Bu deniz öyle incilerle doludur ki içinde yüz binlerce gökler ve yıldızlar bulunur." III/1791. *** **durluḳ**: İncilerle süslenmiş (DTO

		318).
dutu	دوتو	Rehin, rehin alınmış şey veya kimse III/1793. *** **dutu**: Rehin (DTO 320).
dutur	دوتور	Kaba dokunmuş kumaş III/1793. *** **dutur**: Bir tür kaba dokunmuş kumaş (DTO 320).
duvaç	دواچ	1) Geniş bir kaftan 2) Örtü III/1798. *** **duvaç**: Örtü, tül, kılıf; palto (DTO 319).
duzaḳ	دوزاق	Tuzak, ağ III/1795. *** **duzaḳ**: Ağ, tuzak (DTO 321).
düden	دودان	(V.) Kuluçka, tavuk küfesi III/1811. *** **düden**: Kuluçka, tavukların yattığı yer (Vámb. 289).
düdük	دودوك	Çoban kavalı, düdük III/1811. *** **düdük**: Kaval, flüt (DTO 321).
düge	دكه	Fayda, yarar III/1801. *** **düge**: Fayda, yarar (Bdg. I: 563).
dügeç	دوكاچ	Kazık, direk III/1801. *** (-).
dülberçi	دُلبَرجى	Taht III/1810. *** **dülberçin**: bk. dülberçin.
dülberçin	دلبَرجين	Taht (Calc. Wrtb. تخت) III/1810. *** **dülberçin**: Taht (Bdg. I: 564).
dülgenç	دولكنچ	Doğan III/1809. *** **dülgenç**: Çaylak kuşu (DTO 322).
dülmek	دولمك	Kırkayak III/1810. *** **dülmek**: Kırkayak (DTO 322).
dülmül	دولمول	Yarı olgunlaşmış tahıl III/1810. *** **dülmül**: Yarı olgunlaşmış tahıl (DTO 322).
dültü	دلتو	Sırtlan (Calc. Wrtb. كرك يالدار) III/1809. *** **doltu**: bk. doltu.
dümbek [244]	دمبك	(S.S.) Bir tür çalgı, davul, kös, dümbelek

[244] Madde başı açıklamasında kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de LÇ'den alınan örnek sebebiyle Çağatay Türkçesine ait kelimeler arasında ele aldık.

		Küçük naġġāre, ṭabl, kūs, dümberek, davul, tek naḳḳāre [davul, kös] (S.S.) III/1823. *** **dümbek**: (LÇ 173).
dümbelek	دنبلاك	Bir tür çalgı, davul, kös, dümbelek III/1823. *** **dümbelek**: Dümbelek (DTO 323).
dünbeў	دنبى	Yatak yeri (Calc. Wrtb. چهار پایه بزرك كه براى خواب باشد) III/1805. *** **dünbey**: Yatmak için çevrelenmiş büyük yatak (DTO 323).
düpterün	دوپترون	Ayak sesi III/1821. *** **dubdurun - dupdurun**: bk. dubdurun.
dütün	دوتون	Tütün III/1810. *** **dütün**: Duman, is (DTO 320).
düў-	دويمك	Sabretmek, tahammül etmek, dayanmak III/1800. *** **düymek**: Sabretmek, dayanmak (DTO 323).

E

e- — “İ-“ fiili; çok kullanılan “i-“ fiili I/653.
*** **imek**: Olmak, var olmak, bulunmak (DTO 135).

ebegü (?) اباكو — Yan, taraf, yön; kenar
(Calc. Wrtb. پهلو); (*Kuşkusuz kelimenin* اياكو *yerine kullanılması hatalıdır*.)
Yan, ṭaraf, cihet, kenār (S.S.) I/928.
*** **ebegü**: (LÇ 2); **ebegü**: Böğür; ana göğsü; (vücutta) yan; yamaç (DTO 1).

ebeş اباش — Biraz I/930. *** (-).

ebeşle اباشلا — Biraz, azıcık I/930. *** (-).

ebre ابره — Kumaşın ön yüzü, elbisenin ön yüzü
Cāme ve ibāsıñ ḳaşı, yüzi (S.S.) I/934.
*** **ebre**: (LÇ 2).

ebrikne ابركنه — Bir çeşit basit kapı
Bir nev‘ ‘ādī ḳapu, ġaç ve sā’ireden ma‘mūl (S.S.) I/935.
*** **ebrikne**: (LÇ 2).

ebügen ابوكان — 1) Dede, büyük baba
Cedd [dede], *büyük baba, dede* (S.S.)
2) Ata I/933.
*** **ebügen**: (LÇ 3).

ece اجه — Ana, anne
Vālide, māder (S.S.) I/865.
*** **ece**: (LÇ 5).

eçe اچه — (P. d. C.) Abla, büyük kız kardeş I/862.
*** **içe**: Büyük hemşīre, abla (LÇ 47); **içe**: Abla, büyük kızkardeş (DTO 99).

eçireş- اچيراشماك — Ayrılmak, ayrılmış olmak, dağıtılmış olmak
Ayrılmaḳ, cüdā düşmek [ayrı düşmek], *perākende olmaḳ* [dağıtılmış olmak] (S.S.) I/864.
*** **eçireşmek**: (LÇ 6).

eçki ايچكى — Keçi
Keçi, büz [keçi], *serke, oġlaḳ* (S.S.) I/865.
*** **içki**: (LÇ 47).

eden ايدان — 1) Göçebe çadırının alt bölümü
2) Değersiz insanların oturduğu kapıya

			yakın bir yer I/850. *** **iden**: Ḫaymeniñ ṭaraf-ı taḥtānīsi [çadırın alt kısmı], çadırıñ aşağı ḳanadı (LÇ 48).
edep		Ar. ادب	Edep, terbiye, utanç *Edep ögretmek* “Terbiye vermek” I/851. *** **edeb**: Edep, terbiye (Bdg. I: 20).
Edil	ايديل		1) Volga nehri (*hikayelerde*) *Aḳ Edil* “Kama nehri”; *Ḳara Edil* “Volga nehri” 2) Nehir, ırmak I/857. *** **İdil**: Volga nehri (Bdg. I: 183); **Etil**: bk. Etil I.
edilçe	ايدلچه	edil+çe	Küçük ırmak I/857. *** **idilçe**: Küçük ırmak (Bdg. I: 183).
edilçik	ايديلچيك	edil+çik	Küçük ırmak I/857. *** **idilçik**: Küçük ırmak (Bdg. I: 183).
ediş	ايديش		Kadeh, içki bardağı I/859. *** **idiş**: Avānī [kapkacak], ẓarf [kap], ḳap (LÇ 48).
ediz	ايديز		Yüksek, ulu I/859. *** **ediz**: Yüksek, ulu (Bdg. I: 21).
edizlik	ايديزلك	ediz+lik	Yükseklik, yücelik I/859. *** **edizlik**: Yükseklik, yücelik (Bdg. I: 21).
edük	ايدوك		Çizme I/860. *** **edik**: Çizme, çekme, mūze [çizme] (LÇ 7).
eg-	ايكمك، اكمك		Eğmek, aşağı doğru eğmek *Bir şey'i muḳavves* [kavisli] *çarpıḳ itmek, meyl ve kec* [eğri] *itdirmek* (S.S .) I/694. *** **igmek**: Egmek, bir şey’i muḳavves [kavisli] çarpıḳ itmek, bir ṭarafa muḥannā [eğik] itmek, meyl ve kec [eğri] itdirmek (LÇ 56).
Ege	ايكا		1) Sahip, bey, koca, ağa *Ṣāḥib, mālik, bānī* (S.S.); *Ölügüni͡ng egesi* “Ölünün etrafında üzüntü ve kederi attırmak için ağlayan kimse”; *Çağatay Türkçesinde yer alan* ايكا *kelimesi bir isimle birleşerek o isimden sonra, Arapçadaki ‘sahip’ anlamına gelen* ذو *gibi, sahiplik anlamı*

			verir: *Devlet igesi* "*Devlet sahibi, zengin kişi*"; *'Aḳıl igesi* "Akıl sahibi, akıllı kişi" 2) Tanrı *Eў Egem*! "Ey Tanrım" I/694. *** **İge**: (LÇ 54).
egeçi	ایكاجی		Büyük kız kardeş, abla *Büyük hemşīre*[245], *abla* (S.S.) I/697. *** **igeçi**: (LÇ 54).
egek	اكاك، ایكاك		Eğe, törpü *Mıṣḳal* [cila yapan ve parlatan alet], *sūhān* [eğe, yontma aleti], *ege, dörpi* (S.S.) I/695. *** **egek**: (LÇ 17).
egekle-	ایكاكلاماك [246]		Eğelemek, törpülemek *Düzlemek, cilā virmek, egelemek, ṣayḳal itmek* [cilalamak], *perdāz itmek* [düzeltmek] (S.S.) I/695. *** **igeklemek**: (LÇ 55).
egele-	ایكالاماك، اكالاماك	ege+le-	Sahip olmak; benimsemek; edinmek *Teṣaḥḥub temellük itmek, ṣāḥib ve mutaṣarrıf olmek*[247] (S.S.) I/697. *** **igelemek**: Teṣaḥḥub temellük itmek, istimlāk itmek [mülk edinmek], ṣāḥib ve mutaṣarrıf olmek [sahip olmak, bir malın sahibi olmak] (LÇ 55).
egelet-	ایكالاتمك، اكالاتماك	ege+le+t-	Başkasının üzerine geçirmek, başkasının sahipliğine vermek I/697. *** **egeletmek**: Bir malı başkasının üzerine geçirmek, başkasına vermek (Vámb. 236).
egen- (?)	ایكانمك		Bir şeye eğilimli olmak, bir şeye meyilli olmak, bişeye karşı yetenek sahibi olmak *Bir şey'e temeyyül itmek* (S.S.) I/695. *** **igenmek**: (LÇ 55).
eger I	ایكر		Eyer *Eger, zīn* [binek hayvanlarına vurulan eyer], *serc* [eyer] (S.S.) I/695. *** **iger**: (LÇ 54).

---

245 Kelime OSTN'de همشير , LÇ'de همشيره şeklinde yazılmıştır.
246 OSTN'de kelimenin Arap harfli yazılışı ایكاكلا şeklindedir. Eksik olan bu yazılış tarafımızdan düzeltilmiştir.
247 OSTN'de صاحب مالك اولمق şeklinde olan metin LÇ dikkate alınarak değiştirilmiştir.

eger II		F. اكر	Eğer, şayet (*Sadece yazı dilinde kullanılır; konuşma dilinde ise yalnız okumuş insanlar tarafından kullanılır*.) I/696. *** (-).
eger- III	ایكارماك		Takip etmek, izlemek *Ta'ḳīb itmek* (S.S.) I/696. *** **igermek**: (LÇ 55).
eger- IV	ایكارماك		Döndürmek, çevirmek *İġzāl itmek* [eğirmek], *dönmek, çarḫ, gerdiş* [dönme, dönüş] (S.S.) I/696. *** (-). *** **igermek**: İġzāl itmek [eğirmek], egirmek, dönmek, ta'ḳīb itmek, çarḫ, gerdiş [dönme, dönüş] (LÇ 55).
egerçi	ایكارچی		Eyer ustası, eyer yapan kimse *Egerci, sarāc* [Eyer ve benzeri at takımı yapan ve satan kimse] (S.S.) I/697. *** **egerçi**: (LÇ 55).
egeret-	اكاراتمك		bk. egelet- I/696. *** **egeretmek**: Bir malı başkasının üzerine geçirmek, başkasına vermek (Vámb. 236).
egergiçi	اكاركیچی	eger+gi+çi	Maiyet, el altında bulunanlar, hademe I/696. *** **egergüci**: Maiyet, hizmetçi (Vámb. 236).
egergüçi	اكاركوجی		bk. egergiçi *Çevirici, çevirdirici, döndürici* (S.S.) I/696. *** **igergüçi**: (LÇ 55).
egerle-	ایكارلاماك		Eyerlemek *Egerlemek, ata eger urmaḳ, ḥayvānı ḥāżırlamaḳ* (S.S.) I/696. *** **igerlemek**: (LÇ 55).
egerlet-	ایكارلاتماك	egerle+t-	Eyer vurdurmak, eyerletmek *Egerletmek, ata taḳım urdurmaḳ* (S.S.) I/696. *** **igerletmek**: (LÇ 55).
egil-	اكیلماك		Eğilmek I/701. *** **igilmek**: Eğilmek (Bdg. I: 200).
egin I	اكین	ek+in	Ekin, tohum; tarla I/698. *** **ikin**: Toḫum, dāne, ikin, mezrū'āt [ekilmiş olan şeyler] (LÇ 57).
egin II	اكین		Omuz I/698.

			*** **egin**: Omuz; gövde, beden (Vámb. 237).
eginçi	ایکینچی	egin+çi	Çiftçi I/700. *** **ikinçi**: Çiftçi, tarla ekme şi ile ilgilenen kimse (Bdg. I: 200).
eginlik	ایکینلیك	egin+lik	Ekili arazi, tarla I/699. *** **ikinlik**: Tarla, ekili arazi (Bdg. I: 200).
egir- I	ایکیرماك، اکیرماك		1) Döndürmek, çevirmek [**igermek**][248]: *Ta'ḳīb itmek, çarḫ, gerdiş* [dönme, dönüş] (S.S.) 2) Eğirmek, ip eğirmek *Ġazl* [iplik eğirmek], *iġzāl itmek* [eğirmek], *iplik ve rişte itmek* (S.S.) I/700. *** **igermek**: (LÇ 55); **igirmek**: (LÇ 57).
egir II	ایکیر		(P. d. C.) Bir tür acı ilaç *Yaban mersīni, ber nev' beyāż acı 'ilācdır* (S.S.) I/700. *** **igir**: (LÇ 57); **igir**: Bir tür acı ilaç (DTO 126).
egirt-	ایکیرتماك، اکیرتماك	egir+t-	Dokutturmak I/700. *** (-).
egit-	ایکیتماك		1) Eğitmek, terbiye etmek 2) İletmek, nakletmek, götürmek I/701. *** **egitmek**: Götürmek, alup varmaḳ, irişdirmek (LÇ 17); **egitmek**: Götürmek; yol göstermek (Vámb. 211).
egiz I	ایکیز		İkiz, ikili *Tev'em* [ikiz], *tev'emān* [ikizler], *çift, çevre, dū-gāne* [ikiz, çift], *ḳoşa* [çift], *birden ṭoġan iki ḳardaş* (S.S.) I/702. *** **ikiz**: (LÇ 57); **ikir**: İkiz (Vámb. 236).
egiz II	ایکیز		Yüksek, yükselen; çıkıntılı, tümsekli I/703. *** **igiz**: Yüksek, ulu; çıkıntı (Vámb. 236).
eglençi	ایکلنچی	eglen+çi	Ev, ikamet yeri I/706. *** **iglenç**: Konut, mesken (Bdg. I: 73).
egren-	ایکرانماك		İnlemek; hüngür hüngür ağlamak *Nāle ve feryād itmek, derd ve elem çekmek, āh enin* [acı ve sızıdan inleyiş] *itmek* (S.S.) I/704.

[248] OSTN'de 'egir-' kelimesi için LÇ'den 'igermek' kelimesinin açıklaması alınmıştır.

			*** **igrenmek**: (LÇ 56); **igrenmek**: Matem tutmak; inlemek, inildemek (Vámb. 236).
egrer-	ایکررماك	egri+er-	Eğrilmek, eğik olmak, eğilmek I/704. *** **igrermek**: Eğilmek, eğrilmek (Bdg. I: 73).
egrert-	ایکرارتماك	egrer+t-	Eğriltmek; eğiltmek I/704. *** **igrertmek**: Eğmek, eğriltmek (Bdg. I: 73).
egri	ایکری	eg (ek)+ri	1) Eğri, eğik, bükük 2) Kötü, işe yaramaz; haksız, hatalı I/704. *** **igri**: Egri, kec [eğri], büküm, ẖam [eğrilmiş] (LÇ 56).
egri-bögrü	اکری بوکری		Enine, çapraz; eğri, eğri-büğrü I/705. *** **egri- bügri**: Eğri büğrü, çarpık (Bdg. I: 73).
egrik	ایکریك	egir+k	Girdap *Ṣu çivrindisi*[249]*, girdāb* (S.S.) I/705. *** **igrik**: (LÇ 56).
egril-	اکریلماك	egir+l-	Eğrilmek, eğilmek, eğilmiş olmak I/705. *** **igrilmek**: Eğrilmek, eğilmek (Bdg. I: 73).
egrilik	اکریلیك	egri+lik	1) Eğrilik, eğilme, bükülme 2) Bozukluk, kötülük; adaletsizlik *Derd, renc* [sıkıntı, zahmet], *elem, miḥnet* [dert, eziyet], *endūh* [keder, elem], *ḫaste* (S.S.) I/705. *** **igrilik**: (LÇ 56).
egrilt-	اکریلتمك	egril+t-	Eğriltmek, kıvırtmak I/705. *** **igriltmek**: Eğriltmek (Bdg. I: 73).
egrim	ایکریم	egir+m	1) Girdap *Ṣu çivrindisi, girdābçe* (S.S.) 2) Eyerin altına konulan kalın keçe I/705. *** **igrim**: (LÇ 56); **igrim**: Girdap (Vámb. 236).
egrimçi	ایکریمچی		Yayı çekerken parmakların zedelenmemesi için parmağa takılan yüzük *Yayıñ kirişinden parmaḳları muḥāfaẓa itmek üzre parmaḳa ṭaḳılan ḥalḳa* (S.S.) I/705.

[249] Kelime OSTN'de چیورندی سی şeklinde LÇ'de چیورندیسی şeklinde yazılmıştır.

*** **igrimçi**: (LÇ 56).

eẖlat [250] اخلات — Çöp, kirlilik, kir, pislik
Mezbele [çöplük], *ẖis ve ẖāşāk* [süprüntü, yonga] *süpründisi* (S.S.) I/707.
*** **aẖlat**: (LÇ 6).

eẖtiyar — Ar. اختیار — 1) İhtiyar, yaşlı adam
2) Yüksek memur, görevli
Minninḡ işigimde ṣāḥib-i iẖtiyār ol idi "Benim yanımda saray görevlisi idi" (Bb. 17-13);
Ḫüdāy Birdi Big ölgendin sonḡra munınḡ işik iẖtiyārı ḳılıp yiberip idiler "Hüdây-Birdi Bey öldükten sonra, onu saray görevlisi yapıp göndermişlerdi" (Bb. 16-14) I/707.
*** **iẖtiyār**: İhtiyar, yaşlı; seçilmiş kimse (Bdg. I: 17).

ek- ایکمك — 1) Ekmek, dikmek
2) (V.) Katmak, eklemek I/674.
*** **ikmek**: Ẕer' [ekmek, tohum ekmek], ḥars [tarla sürmek], ġars [ağaç fidanı dikmek] (LÇ 56); **ikmek**: Katmak, ilave etmek, eklemek (Vámb. 236).

eke- I اکاماك — Testereyle kesmek, eğeyle temizlemek, eğelemek, törpülemek; eğe ile (bir şeyin üzerinde) çalışmak I/676.
*** **igemek**: Törpülemek, eğeyle sürtmek (Bdg. I: 72- 201).

ēke II آکا — atake'den — Büyük kardeş
Büyük birāder, aġa, büyük ḳardaş (S.S.) I/676.
*** **eke**[251]: (LÇ 17); **eke**: Erkek kardeş (DTO 28).

ekeçi اکاچی — Abla, büyük kız kardeş
Abla, büyük hemşīre[252], *aġaçe* (S.S.) I/678.
*** **ekeçi**: (LÇ 17).

ekegü ایکاکو — bk. ekew I/677.
*** **ikegü**: İkisi de berābev, ikisi de

---

[250] OSTN'de hem 'aẖlat' hem de 'eẖlat' kelimelerine aynı anlam verilmiş; bu kelimeler için LÇ'den aynı örnek alınmıştır.
[251] Kelimenin LÇ'deki madde başı Arap harfli yazılışı اکا -اکه şeklindedir.
[252] Kelime OSTN'de همشیر , LÇ'de همشیره şeklinde yazılmıştır.

			birlikde (LÇ 55).
ekek	**اكاك**	eke(f)+k	Eğe, törpü *Dörpi*[253], *mıṣḳal* [cila yapan ve parlatan alet], *sūhān* [eğe, yontma aleti], *ege* (S.S.) I/677. *** **ekek**: (LÇ 17).
ekel	**اكال**		Çelik-çomak oyunu *Çelik dik, çelik ve çomaḳ oyunı* (S.S.) I/677. *** **ekel**[254]: (LÇ 17).
ekele	**ايكالا**		bk. ekew *İkisi de, her dū* [her ikisi], *ma'ā*[255] [beraber] (S.S.) I/677. *** **ikele**: (LÇ 55).
ekeri	**اكارى**		Başıboş dolaşan kimse, avare, serseri (Calc. Wrtb. لوند) I/677. *** (-).
eket-	**اكاتماك**	eke+t-	Eğeletmek, törpületmek I/678. *** (-).
ekew	**اكا و**		Her ikisi *İkisi de berāber* (S.S.) I/677. *** **ikev**[256]: (LÇ 55).
ekewlen	**اكاولان**	ekew+lan-	Her ikisi, ikisi birlikte *İkisi de birlikde, hem-rāh* [yoldaş], *berāber, ḳoşa, ma'ā* [beraber] [257] (S.S.) I/677. *** **ikevlen**[258]: (LÇ 55).
eki	**اكى**		İki sayısı I/678. *** **iki**: İs̱neyn [iki], dū [iki] (LÇ 57); **iki**: İki sayısı (DTO 123).
ekilik	**اكيلك**		İkilik I/681. *** **ikilik**: İkilik (Bdg. I: 200).
ekindi	**اكندى،اكيندى**		İkindi, öğleden sonra I/678. *** **ikindi**: 'Aṣr-ı s̱ānī [ikindi vakti] (LÇ 57).
eklik	**اكليك**	ek+lik	İlave, ek I/685.

[253] Kelime OSTN'de şeklinde yazılmıştır. Anlam da dikkate alınarak LÇ'deki şeklinin çalışmaya alınması daha uygun bulunmuştur.
[254] Ignaz Kúnos bu kelimeyi 'ekal' şeklinde okumuştur (Kúnos; 1902: 61). Ancak Çağatay Türkçesinin ses özellikleri göz önüne alınarak bu okunuşun hatalı olduğu düşünülmektedir.
[255] Kelime OSTN'de حعا , LÇ'de معا şeklindedir.
[256] Kelimenin LÇ'deki madde başı Arap harfli yazılışı ایکاو şeklindedir.
[257] Radloff'un LÇ'den aldığı örnek büyük ölçüde hatalı olarak aktarılmıştır. OSTN'de ایکیسیده برکلده، صم ره، برابر، قوشا، مغا şeklinde yazılan örnek LÇ'de ایکیسیده برلکده، همراه، برابر، قوشه، معا biçimindedir.
[258] Kelimenin LÇ'deki madde başı Arap harfli yazılışı ایکاولان şeklindedir.

			*** **iklik**: Ek, katkı, ilave; leke, benek; tahtadan yapılmış takoz (Vámb. 236).
ekrimçi	**اكريمچى**		bk. egrimçi I/684. *** **igrimçi**: Yayıñ kirişinden parmaḳları muḥāfaẓa itmek üzere parmaḳa ṭaḳılan ḥalḳa (LÇ 56).
ekşi	**اكشى**		Ekşi *Ekşi bekşi* "Ekşi yemek" (Bdg.) I/690. *** **ekşi**: Ekşi; acı (Vámb. 211).
ekşit-	**اكشيتماك**	ekşi+t-	1) Ekşitmek, mayalamak 2) Surat asmak, somurtmak I/691. *** **ekşitmek**: Ekşileştirmek, ekşitmek; yüzünü ekşitmek (Bdg. I: 72).
el I	**ايل**		1) Barış, uzlaşma *İl ve muṭī' olmaḳ* "Uzlaşma ve tabiiyet içinde olmak" 2) Halk, ahali, millet 3) İnsanlar I/803. *** **il**: Ḫalḳ, gürūh [cemaat], cem'iyet, 'ālem, ḳabā'il [kabileler], il, insān, müttefiḳ, muṭī' [itaatli], tābi' [birine itaat eden] (LÇ 57).
el II	**ال**		El, kol I/806. *** **il**: El, yed [el], dest [el] (LÇ 57).
elçi	**الچى، ايلچى**	el+çi	Elçi, haberci, ulak I/828. *** **ilçi**: Sefīr [elçi], firistāde [elçi], resūl (LÇ 58).
elçileş-	**ايلچيلاشماك**	elçi+le+ş-	Birbirine elçiler göndermek I/829. *** **ilçileşmaḳ**: Yek digerine ilçi gönderüp muḫābereye girişmek [birbirine elçi gönderip haberleşmek] (LÇ 58); **elçileşmek**: Birbirine elçi göndermek (Vámb. 237).
elçilik	**ايلچيليك**		Elçilik, elçi gönderme I/829. *** **ilçilıḳ**: Risālet [elçilik], sefāret [elçilik, sefirlik] (LÇ 58).

ele- I اله ماك Elemek, elek ve kalburdan geçirmek I/809.
*** **ilemaḳ**: Elekden geçürmek, kepekden[259] cüdā itmek (LÇ 57).

ele- II = eўle- Eylemek, yapmak I/810.
*** **iylemek**: Eylemek (Vámb. 237); **iylemek**: Yapmak; meydana getirmek; etmek; olmak, uymak (DTO 126).

elek ايلاك Elek I/811.
*** **ilek**: Elek, unı eleyecek ālet (LÇ 57).

elger- الكارماك elig+er- Elinde tutmak; emri altına almak I/822.
*** **ilgermek**: Żabt ḳabż itmek [kavramak, tutmak], ḳavramaḳ, tutmaḳ (LÇ 59).

elik I ايليك، اليك
1) El, kol; dal
2) Hayvanların ön ayakları
Bir Moġol bir öküzni ilik sün͡gekige bir aḳ uzun büz baġlap "Bir Moğol bir öküzün ön ayak kemiğine beyaz, uzun bir bez parçası bağlamış" (Bb. 122-21)
3) Parmak kalınlığı
Didiler bir yarım ḳarı bir ḳadem
Her ḳarı bil ki barur altı tutam
Her tutam bir ilig yana her ilig
Altı cū ʿarżı boldı bil bu bilig
"Bir yarım kulaç (arşın), bir kadem dediler; bil ki her kulaç altı karıştır; her karış dört parmak, altı arpa oldu; Böylece bu bilgiyi öğren!" (Bb. 455-3) I/815.
*** **ilig**: El, yed [el], dest [el], ḳol, ḳulp (LÇ 60).

elik II ايليك Elli sayısı I/817.
*** **ilig ve elig**: Pencāh [elli], ḫamsīn [elli], elli (LÇ 60).

elikle- ايليكلاماك elik+le- Ellemek, elle tutmak; elle almak; yardım etmek I/817.
*** **iliglemek**: El ele ḳaldırmaḳ, muʿāvenet itmek [yardım etmek], yardım kömek itmek, iʿānet meded itmek

[259] Kelime LÇ'de كپك ون şeklinde yazılmıştır. Anlam dikkate alınarak 'kepekden' şeklinde düzeltilme yoluna gidilmiştir.

			[yardım etmek], ḳollanmaḳ (LÇ 60).
elit-	**اليتماك**		Tutmak, yakalamak; elle tutmak; elde etmek I/819. *** **elitmek**: Yakalamak (Vámb. 238).
elliginçi	**الّيكينچى**	ellik+inçi	Ellinci[260] I/824. *** (-).
ellik	**الّيك**		Elli sayısı I/824. *** **ellig**: Elli (Vámb. 238); bk. elik II.
elmel	**المل**		Kolan, hayvanın eyerini bağlamak için göğsünden aşırılarak sıkılan yassı kemer (Calc. Wrtb. تنكرين) I/833. *** **elmel**: Egeriñ esbābı [eyerin gereçleri], levāzımāt-ı zīn [eyer için gerekli eşya] (LÇ 20); **elmel**: Kolan (DTO 34).
elsiz	**ايلسيز**	el+siz	Issız, boş, tenha I/830. *** (-).
elt-	**التماك**		İletmek, göndermek; götürmek I/824. *** **iltmek**: Götürmek, ḳaldırup aparmaḳ, naḳl itmek, irsāl itmek [göndermek, yollamak] (LÇ 58).
em I	**ايم**		İlaç; çare *Devā, ʿilāc, dermān* (S.S.); ***Em aġaç****: Ṣu ṭolabını ve degirmeni çevirmek üzre ḥayvānıñ başını baġladıḳları aġaç* (S.S.); ***Em otı****: Bir nevʿ giyāh* [bitki], *ve devā*[261] "İlaç yapılan bir çeşit bitki" (S.S) I/944. *** **em**: (LÇ 21); **em aġaç**: (LÇ 21); **em otı**: (LÇ 21).
em- II	**ايمماك**		Emmek I/945. *** **immek**: Emmek (DTO 137).
emçek	**ايمچاك**	em(f)+çek	Kadın göğsü, meme I/966. *** **emçek**: Emcik, ṣedy [meme], pistān [meme], meme (LÇ 21); **imçek**: Meme, pistān [meme], ṣedy [meme] (LÇ 61).
emçi	**ايمجى، امجى**		Hekim, doktor I/966. *** **imeçi**: bk. emeçi.
emdi	**ايمدى**		Şimdi, şimdiki zaman, şu an I/965. *** **imdi**: Şimdi, el-ḥāleten ḥaẕihi [şu

260 OSTN'de kelimenin anlamı için 'eliginçi' kelimesine gönderme yapılmıştır. Ancak gönderme yapılan kelime OSTN'de bulunamamıştır. Bu yüzden 'elliginçi' kelimesinin anlamı 'eliginci' kelimesinden alınmıştır.

261 Kelime OSTN'de دارو , LÇ'de و دوا şeklinde yer almaktadır. Kelimenin LÇ'deki şeklinin alınması daha uygun bulunmuştur.

			anda], el-ān [şimdi], eknūn [şimdi] (LÇ 61).
emdigeçe	امدیکاچه	emdi+ge+çe	Şimdiye kadar I/965. *** **imdigeçe**: Şimdiye ḳadar, bu āna ḳadar, hāliye ḳadar, bu vaḳte dek (LÇ 61).
eme	اما		bk. em I[262] I/946. *** (-).
emeçi	اماچی	eme+çi	Hekim, doktor I/951. *** **imeçi**: Şecā'atli ḳoca ḳarı, kār-dīde ḳadın, kühensāl [kocamış, yaşlanmış] cādū ẖatun, başa ḳurşun dökici vu bu gibi müdāvā [deva bulma, tedavi] iden 'acūzelere dinilür (LÇ 62).
emel	امال		Eyer; dar boğaz, geçit *Aḷtın Emel* "İli nehrinin kuzeyindeki dağ geçidi" I/949. *** **imel**: Eger, serc [at takımı, eyer], zīn [eyer] (LÇ 61); **imel**: Eğer (DTO 137).
emele-	امالاماك	eme+le-	İyileştirmek I/951. *** **imlemek**: Tedavi etmek (Bdg. I: 90).
emen I	امان	F. همان	Daha önce, önceden, vaktiyle, eski zamanda I/949. *** **emān**: Daha önce, önceden *(Farsça hemān yerine)* (Bdg. I: 91).
emen II	امان	F.+Ar. هم آن	Derhal, hemen, o anda I/949. *** (-).
emes	ایماس		'Değil' anlamındadır. a) Nitelik itirazı bildirir b) Gerçeklik itirazı bildirir c) Geçmiş zaman ve gelecek zaman sıfat-fiiliyle birleşerek yeni bir yapı oluşturur I/952. *** **imes**: Degil, yoḳ, lā [olumsuzluk edatı], ẖayır, nī [nefy edatı] (LÇ 61).
emgek	امکاك	emge+k	1) Çocukların emeklemesi 2) Emek, iş, eziyet, azap, dert, sıkıntı *İmgek ḳılġan ḳarı ḳuluñ̄ min* "Dert çeken, eziyet çeken yaşlı kölenim" (Abg.) I/960.

---

262 OSTN'de 'eme' kelimesinin anlamı için 'em-' kelimesine gönderme yapılmıştır. Ancak 'eme' kelimesinden türediği anlaşılan 'emeçi' ve 'emele-' kelimeleri dikkate alındığında 'eme' kelimesinin anlamı için gönderme yapılacak kelimenin 'em-' fiili değil; 'em' ismi olması muhtemeldir. Dolayısıyla biz 'eme' kelimesinin anlamı için 'em-' fiiline değil; 'em' ismine gönderme yapmayı uygun bulduk.

			*** **emgek**: Emek, sa‘y [çalışma], cehd [fazla çalışma], renc [sıkıntı, zahmet, eziyet], zaḫmet, ve emeklemeklik (LÇ 21).
emgekle-	امكاكلاماك	emgek+le-	Emeklemek (çocuklar için) *Her zamān közdin yaşım imgeklegen bir yaş dik* *Meyl iter tofraḳġa veh öltürgüsi bu imgekim*[263] “Her zaman gözyaşım emekleyen çocuk gibi toprağa meyl eder; yazık ki bu emek beni öldürecek.” I/961. *** **emgeklemek**: Emeklemek (LÇ 21).
emget-	ايمكاتماك	emge+t-	Rahatsız etmek, eziyet vermek, sıkıntı vermek I/962. *** **emgetmek**: Zahmet vermek (Bdg. I: 94).
emil-	ايميلماك	em+l-	Emilmiş olmak, emilmek I/957. *** (-).
emildeş	ايميلداش	emil+deş	Süt kardeş I/957. *** **emükdaş**: Süt kardeş (Vámb. 239).
emin		Ar. امين	1) Emin, inanılır, güvenilir 2) Başkan, belediye başkanı *Samarkantnı͡ng Emini* “Semerkant şehrinin Belediye Başkanı” I/954. *** (-).
emiz-	ايميزماك		Çocuğa meme vermek, çocuğu emzirmek I/958. *** **imizmek**: Emdirmek, irżā‘ itmek [emdirmek, meme vermek] (LÇ 62).
emizek	ايميزاك	emiz+ek	Ağızlık, şişe ağzı I/958. *** **imizek**: Meme ucı tögmesi, ḳap burunı ve lūlesi [çeşme] (LÇ 62).
emizgeў	ايميزكاى	emiz+geў	Göğüslerinde süt olan kadın I/958. *** (-).
emle-	ايملامك		İyileştirmek, iyi etmek I/963. *** **emlemek**: İyileştirmek (Vámb. 239).
emlük I	املوك	em+l+ük	Kendini sağdırmasına izin vermesi için ineğin altına konulan dolduruluş dana derisi I/963. *** **emlük**: Ṣıġırı ṣaġmaḳ içün ölmiş ṭananıñ derisini ṣaman ile ṭoldırup yanına

[263] Beyit, OSTN’de “*Her zamān közdin yaşım imgeklegen yaş dik meyl iter tofraġa*” şeklinde eksik bir şekildedir. Beyit, Abuşka Lügati dikkate alınarak düzeltilmiştir (Atalay, 1970: 76).

			ḳoyduḳları şey' ve ṣūret (LÇ 21).
emlük II	**املوك**		Bir tür meyve I/964. *** **emlük**: Kabil'de yetişen bir tür meyve (DTO 36).
en I	**ان**		1) Bir şeyin en önemli parçası 2) En, genişlik (kumaş için) I/726. *** **en**: Bir şeyin bitişme yeri, ek yeri (DTO 36).
en- II	**اينماك**		İnmek I/727. *** **inmek**: *Nüzūl* [inmek, aşağı inmek], *tenezzül, tedennī itmek* [inmek, aşağı düşmek] (LÇ 64).
encir	**انجير**		İncir I/748. *** **incīr - encīr**: İncir (Bdg. I: 100).
endir-	**اينديرماك**	en+dir-	Aşağı indirmek, aşağı indirtmek I/743. *** **indirmaḳ**: *Tenzīl* [indirmek], *ilḳā itmek* [koymak, bırakmak], *aşağı almaḳ* (LÇ 63).
endişe		F. انديشه	1) Düşünce, düşünüp taşınma, derin derin düşünme 2) Korku, üzüntü, kuşku, endişe, sıkıntı I/744. *** **endīşe**: Endişe, korku, sıkıntı; düşünce (Bdg. I:101).
endişelen-	**انديشه لانماك**	endişe+le+n-	Endişelenmek, korkmak, tedirgin olmak I/744. *** **endīşelenmek**: Endişelenmek, tedirgin olmak (Bdg. I: 101).
endişelik	**انديشليك**	endişe+lik	Düşünce, derin derin düşünme I/744. *** **endīşelik**: Endişe etme, düşünce (Bdg. I: 101).
enege	**اناكا**		1) Ana, anne 2) Üvey anne; sütanne; ebe *Enege bolġan ḫatun* "Ebe" (Abg.); *Vālide maḳāmında, ügey māder, dāye* [çocuğa süt veren, mürebbiye, dadı], *ḥükümdārıñ vālidelıġı, mürebbiye, süt ana ve dāyesi* (S.S.) I/731. *** **anake- aneke**[264]: (LÇ 22).

[264] 'Enege' kelimesi için LÇ'den alınan örnek 'anake' kelimesi için de aynı şekilde alınmıştır. Dolayısıyla Radloff, LÇ'deki bu maddeyi hem 'anake' hem de 'enege' şeklinde okumuştur. Bu durum muhtemelen Radloff'un, bu kelime için LÇ'deki madde başında اناكا - اناكه şeklinde iki

enelik	انالیك	ene+lik	Analık I/732. *** **enelik**: Ana gibi, anaya mahsus olan, analık (Vámb. 214).
engek	انكاك		Yağ, içyağı (Calc. Wrtb. پیه) I/735. *** **engek**: İç yağı (DTO 38).
enik-	انیكماك		İnlemek, ağlamak I/733. *** (-).
eniş	اینیش، انیش، اینش	en+ş	1) İniş (dağdan) 2) Yamaç, bayır; uçurum; alçak-çukur arazi I/734. *** **iniş**: İniş, inme; yaç (Bdg. I: 214).
enlidür	اینلیدور		1) Gün batımı zamanı 2) Gün boyu kılınması gereken beş namazdan üçüncüsü, ikindi namazı (Calc. Wrtb. نماز دیکر) I/738. *** **enlidür**: *Öglenin̄ ikincisi olan namāz, ʿaṣr-ı evvel* [ikindi vakti] (LÇ 22).
enmeçi	انماچی		Simsar, tellal, aracı (Calc. Wrtb. دلال) I/751. *** **enmeçi**: Dellāl [tellal, ilan eden], çarçı, münādī [çağıran, seslenen] (LÇ 23).
enük	انوك		Genç aslan, yabani hayvan yavrusu *Vuḥūş yavrısı* [vahşi hayvan yavrusu] *ve ṭanası* (S.S.) I/735. *** **enük**: (LÇ 23).
enür	انور		Kıskaç, demirci kıskacı I/735. *** (-).
en͡g	انك		En, çok, ziyade, fazla I/709. *** (-).
en͡gek	انكاك		Çene *Çene, zenaḫdān* [çene], *çen̄e* (S.S.) I/711. *** **en͡gek**: (LÇ 22).
en͡gir-	انكیرماك		Sarmak, kuşatmak, ihata etmek, çevirmek, etrafını sarmak (*Kelime S.S.'de hatalı olarak* انكیزماك *şeklinde yazılmıştır.*) *İḥāṭa itmek, eṭrāfını çevirmek* (S.S.) I/711. *** **en͡gizmek**: (LÇ 23).

farklı yazılışını, farklı yazılış olarak değil; farklı ses olarak değerlendirmesinden dolayı olmuştur.

en͡giş-	اینکیشماك [265]		1) Eğilmek 2) Ağlamak; feryat etmek *Nevḥa itmek* [ölüye yüksek sesle ağlamak], *ḥazīn aġlayaraḳ teġannī itmek* (S.S.) I/712. *** **in͡gişmek**: (LÇ 64).
en͡giz	انکیز		1) Anız, anızlık, mahsülü yeni biçilmiş tarla *Atız, ḥāṣılātı henūz biçilmiş tarla* (S.S.) 2) Alçak arazi, ova, vadi, çukur arazi I/712. *** **en͡giz**: (LÇ 23); **an͡gız**: Yeni biçilmiş tarla; boş arazi, genişlik (Vámb. 215); **en͡giz**: Sürülmemiş toprak (DTO 38).
en͡gre-	اینکراماك، انکراماك		İnlemek; sızlanmak; feryat etmek *Ḥazīn ḥazīn ağlamaḳ, nāle ve nevḥa itmek* [feryat etmek, ölüye yüksek sesle ağlamak] (S.S.) I/715. *** **in͡gremek**: (LÇ 64).
en͡gren-	اینکرانماك	en͡gre+n-	Sessiz sessiz ağlamak *Derdle gizlice aġlamaḳ, nāle itmek* (S.S.) I/716. *** **in͡grenmek**: (LÇ 64).
en͡greş-	اینکراشماك	en͡gre+ş-	Sessizce ağlaşmak, sessiz sessiz inleşmek I/716. *** (-).
en͡gse	اینکسه		Ense I/718. *** **en͡gse**: Ense (Vámb. 240).
ep	اپ		1) Uygunluk 2) Sessizlik; uzlaşma; doğruluk 3) Beceriklilik, beceri I/916. *** **ip**: Mahāret, bir işi yoluna ḳoymaḳ, sezāvār [uygun], münāsib, zībende [layık, uygun], şāyeste [uygun] (LÇ 45).
eple-	اپلاماك		1) Gerekli şekilde hareket etmek, duruma uygun hareket etmek, bir şeye uygun hareket etmek, doğru hareket etmek, dikkatli hareket etmek 2) (V.) Bir araya koymak, düzeltmek, onarmak I/920.

[265] Kelimenin Arap harfli yazılışı madde başındaki yazılışından ayrı olarak ایکیشماك şeklindedir. Kelime sıralanışı ve LÇ'den aldığı örnek dikkate alınarak yanlış yazıldığı düşünülmüş ve değişikliğe gidilmiştir.

			*** **iplemek**: Münāsib iş görmek (LÇ 45); **eplemek**: Hazırlamak; onarmak, tamir etmek (Vámb. 230).
epli	ايپلو	ep+li	Becerikli, tecrübeli; kusursuz I/920. *** **epli**: Mükemmel, kusursuz; becerikli, tecrübeli (Vámb. 230).
eplik	ايپليك	ep+lik	Uygun I/920. *** (-).
epsik	اپسيك		Küçük, kuvvetsiz; eksik; reşit olmayan, çocuk; genç hayvan (Calc. Wrtb. كم كمتر وخرد سال وطفل و بچه هر نوع) I/924. *** **ebsik**: Küçük, çok küçük; çocuk (Bdg. I. 4).
epsiz	ايپسز	ep+siz	Uygunsuz, uygun olmayan I/924. *** **epsiz**: Beceriksiz, sakar (Vámb. 230).
er I	اير		1) Erkek 2) Güçlü adam, yiğit, kahraman *Er Azam* “Kahraman” 3) Koca, eş, evli erkek I/751. *** **ir**: Erkek, merd, ir kişi, recül [yetişkin erkek, er kişi] (LÇ 48); **ir ve er**: Erkek; kahraman, yiğit; koca, eş (Vámb. 231).
er- II			Olmak, bulunmak (*Bu fiil, Çağatay yazı dilinde kendine has ve başlı başına bir hususiyeti olan şekillerde genel olarak korunur*: ايرديم، ايردينك، ايردى، ايردوك، ايرديلار *şekillerinde, ender olarak* ايرور - ايرمس , *çok daha ender olarak* ايركان *şeklinde kullanılmaktadır*.) I/753. *** **irmek – imek**: “Olmak, bulunmak” anlamında yardımcı fiil (Vámb. 232).
er III	ار		Erken, sabahın erken vakti,; vaktinden önce I/754. *** **ir – er**: Erken, erken vakitli (Vámb. 231).
eren	ايران	er+ ?	1) Yetenekli, cesur; kibar adam 2) Erkek (*Genellikle bu anlamıyla kullanılır*.) I/757. *** **iren**: Ḥür adam (LÇ 48).
erenlik	ايرانليك	eren+lik	Ergenlik, erkeklik; yiğitlik, mertlik *Recūliyyet* [erkeklik, erlik], *āzādlıḳ*

			[özgürlük] (S.S.) I/758. *** **irenlik**[266]: (LÇ 48).
erewül	ايراول		Öncü, ileri birlik, ileri karakol I/755. *** **irevül**: Ṭalī'a [asker önünden giden tabur, rehber, kılavuz], muḳaddimetü'l-ceyş [öncü asker], pīş-i ceng [savaştaki öncü birlik] (LÇ 48).
erge-	ايركماك، ايركه ماك		Biriktirmek, toplamak; (birlikte) meydana getirmek *Birikmek, yıġılmaḳ, idḫāl olmaḳ, toplanmaḳ, müctemi' olmaḳ* [toplanmak] (S.S.) I/784. *** **irgemek**: (LÇ 49).
ergen- I	ايركانماك		Toplanmak; bağlanmak, birleştirilmek I/785. *** **irgenmek**: Bağlamak, birleştirmek; toplamak (Vámb. 232).
ergen II	اركان		Evlenmemiş, bekar; bekar erkek I/785. *** **irgen**: Bekar (DTO 104).
ergenlik	اركانلك		1) Evlenmemiş olma, ergenlik; özgür olma 2) Ergenlik çağında olanların yüzlerinde oluşan sivilceler I/785. *** **irgenlik**: Özgürlük, serbestlik, bağımsız olma (Bdg. I: 188).
ergeş-	ايركاشماك	erge+ş-	Yolda eşlik etmek, takip etmek; birleşmek *Bir maḥalle birikmek, cem' olup ṭurmaḳ, peyrevlik itmek* [ardı sıra gitmek], *arḳa ṣıra gitmek* (S.S.) I/785. *** **irgeşmek**: (LÇ 49).
ergeştür-	اركشتورماك	ergeş+tür-	Birlikte gitmek, takip ettirmek; birleştirmek; birisini yanına almak I/785. *** **irgeştirmek**: Eşlik etmek, birisini yanına almak (Vámb. 232).
eri-	ايريماك		1) Erimek, çözülmek 2) Kaybolmak *Günāhım erip ḥicāblarım ref' bolġay* "Günahım kaybolup utançlarım yok

[266] LÇ'de madde başı olarak 'irenlik' kelimesi bulunmamaktadır. Ancak 'iren' kelimesinin açıklamasında "irenlik, recūliyyet, āzādlıḳ" açıklaması yapılmıştır. Radloff, buradaki 'irenlik' kelimesini Şeyh Süleyman Efendi'nin ayrı bir madde başı kelimesi gibi yazdığını düşünerek çalışmasına bu şekliyle almış olmalıdır.

			olacak" (Bb. 75-10) I/761. *** **irimek**: Erimek, māyi' [akıcı] olup aḳar olmaḳ, inḥilāl itmek [erimek, kaybolmak], maḥv [ortadan kalkma] (LÇ 50).
erik I	اريك		1) Erik 2) Zerdali *Henūz olmamış zerdālū* (S.S.) I/762. *** **erik**: (LÇ 11).
erik II	ايريك		1) Sert, katı; pürüzlü 2) Kaba, büyük taneli 3) Kocaman, büyük *Yoġan, cesīm* [büyük], *büyük, ḥacimlü, cüṣṣelü, zūr* [kuvvet, güç] (S.S.) I/762. *** **irik**: (LÇ 50).
erik III	ايريك		Kuvvet, güç, itibar *Erik kelmedi* "Buna gücü yetmedi"; *Erkim yetmedi* "Ona gücüm yetmedi" I/762. *** **irik**: Zūr [kuvvet, güç] (LÇ 50).
erik- IV	ايريكماك [267]		1) Canı sıkılmak; birisinin boşluğunu hissetmek, birisinin hasretini çekmek 2) Üzgün olmak, hoşnut olmamak; iğrenmek, nefret etmek *Ḳatı, suḫt* [kızgın] *olmaḳ, pekimek, erken ḳalḳmaḳ, uṣanmaḳ, bıḳmaḳ, teneffür* [nefret etmek, iğrenmek], *istikrāh itmek* (S.S.) I/763. *** **irikmek**: (LÇ 50).
erikle-	اريكلامك		(V.) Sataşmak, taciz etmek; alay etmek, (birisine) takılmak I/764. *** **eriklemek**: Alay etmek, alaya almak (Vámb. 233).
eriklik	ايريكليك	erik^{III}+lik	1) Özgür irade, özgür yaklaşım 2) Güçlü, herşeye kadir, erki sınırsız I/765. *** **iriklik – eriklik**: Büyük; sahip, malik (Vámb. 233).
eriktir-	اريكديرماك	erik^{IV}+tir-	1) Canı sıkılmak, özlem ve hasretten dolayı canı sıkılmak

[267] Kelimenin Arap harfli yazılışı ايريك şeklinde verilmiştir. Bu yazılış, kelimenin madde başındaki yazılışı ve anlamı dikkate alınarak düzeltilmiştir.

			2) Nefret uyandırmak; nefret ettirmek, tiksindirmek, iğrendirmek I/765. *** **irikmek**: bk. erik- IV.
erim	ایریم		Umut, bekleyiş, batıl inanç, hayal I/773. *** **irim**: Beşāret [müjde], tefā'ül [fal tutmak], ümīd, fāl-ı ḫayr, nīk niyet [iyi niyet], uġur (LÇ 50).
erimçek	اریمچك	erim+çek	Umut, ümit I/774. *** **irimçek**: Umut, ümit (Bdg. I: 34).
erin I	ارین		1) Dudak 2) Tabak veya çömlek kenarı I/766. *** **irin**: Alt ṭudaḳ, leb [dudak], pāyān [dudak, kenar], şefe [dudak, kenar] (LÇ 50).
erin- II	ایرینماك		Sıhhatli olmak; kendini rahat hissetmek; bir şeyden keyif duymak; bir şeyden dolayı sevinmek I/767. *** **irinmek**: Tembel olmak (Vámb. 233).
erinçek	ایرینچاك		Çürük; tembel I/769. *** **irinçek**: Tenbel, kāhil [tembel], mütekāsil [üşenen, tembel], levend, bī-pervā [pervasız], aġır (LÇ 50); **erincek**: Tembel, yavaş; çürük (Vámb. 233).
erin͡g	ارینك		İrin, cerahat I/766. *** **irin͡g**: Olġun yaralarıñ ṣuyı, cerāḥatdan çıḳan fesād ve çirk [yarada olan irin ve kan] (LÇ 50).
erin͡gle-	ارینكلاماك	erin͡g+le-	İrin veya cerahat akmak (yaradan), irinlenmek I/766. *** **irin͡glemek**: Münfesiḫ olmaḳ, iriñ ṭolup birikmek, çirk ve kir terāküm itmek [irin, kan ve kir birikmek] (LÇ 50); **irin͡glemek**: İrinlenmek (Vámb. 33).
erin͡glen-	ارینكانماك [268]	erin͡g+le+n-	bk. erin͡gle- I/766. *** **irinlenmek**: İrin veya cerahat akmak (yaradan), irinlenmek (Bdg. I: 33).
erin͡glik	ارینكلیك	erin͡g+lik	İrinli, cerahatlı I/766. *** (-).
eriş	اریش		Kumaşın temeli olan iplikler, kumaşda

[268] Kelimenin Arap harfli yazılışı ارینكلاماك şeklinde verilmiştir. Bu yazılış, kelimenin madde başındaki yazılışı dikkate alınarak düzeltilmiştir.

			boydan boya uzanan iplik I/772. *** **iriş**: Beziñ boydan boya giden çüzgi telleri (LÇ 50).
eriştür-	ايريشتورماك[269]		1) Birbirine yer vermek 2) Eriştirmek, (bir şeye) vardırmak, ulaştırmak I/773. *** **eriştirmek**: Karşılıklı yer vermek; kabul etmek, tanımak (Vámb. 233).
erit-	اريتمك	eri(f)+t-	Eritmek; halletmek; yumuşatmak I/770. *** **irütmek**: Eritmek (Bdg. I: 34).
erk	ارك		Orta Asya şehirlerinin kaleleri (*Bu kaleler her zaman yüksek yerlere kurulur ve içinde sahiplerinin sarayları bulunur*.) *Sarāy, ḥākim-nişīn* [hakimin oturduğu yer], *ḳal'a, bālā, ḥiṣār, iç ḳal'a, ḳaṣr, erike* (S.S.); *Erki cenūb ṭarafıda vāḳı' bolup tur* "(Endican) kalesi onun güney tarafındadır" (Bb. 3-1) I/775. *** **erk**: (LÇ 9).
erke	اركه		1) Yumuşaklık; nazlı yetişmiş, hanım evladı, muhallebi çocuğu *Nāz, istiġnālı* [nazlı], *istiġnā* [naz] *ile terbiye olmuş* (S.S) 2) Sevgili, gözde 3) Naz, cilve, işve; işvebazlık I/776. *** **erke**: (LÇ 10).
erkeç	اركاچ		Teke, erkek keçi [**irkeç**]: *Keçi ayġırı*[270]; [**erkeç**]: *Üç dört yaşındaki keçi, teke, süri, serke* (S.S.) I/780. *** **erkeç**: (LÇ 9); **irkeç**: (LÇ 49).
erkek	ايركاك	er+kek	Erkek, erkek vasıflarına haiz kişi I/777. *** **irkek**: Erkek, recül [yetişkin erkek, er kişi], merd (LÇ 49).
erkele-	اركه لاماك	erke+le-	Şımarık olmak; hanım evladı olmak; ebeveynlerini endişelendirmek I/779.

[269] Kelimenin Arap harfli yazılışı ايريشتور şeklinde verilmiştir. Bu yazılış, kelimenin madde başındaki yazılışı ve anlamı dikkate alınarak düzeltilmiştir.
[270] OSTN'de LÇ'deki 'erkeç' ve 'irkeç' maddelerindeki açıklama birleştirilmiş; aynı bölümden alınmış gibi gösterilmiştir. Bu durum, tarafımızdan hangi kelimenin açıklaması olduğu belirtilerek giderilmiştir.

			*** **erkelemek**: Hanım evladı olmak; kötü eğitim almak (Vámb. 232).
erkelet-	ارکالاتماك	erkele+t-	Üstüne titremek, nazlı büyütmekI/780. *** **irkeletmek**: Tatlı diller dökmek, sevişmek; nazlı büyütmek (Bdg. I: 188).
erkeş I	ارکاش		Dalga *Ṭelāṭum* [dalga], *mevc* [dalga], *ṭalġa* (S.S.) I/780. *** **erkeş**: (LÇ 9).
erkeş- II	ایرکاشماك		Sokulmak, kucaklamak, sarılmak; dalga geçmek, şaka yapmak I/780. *** **erkeşmek**: Şaka yapmak; okşamak (Vámb. 232).
erkil-	ارکیلماك		Birisini uyku bastırmak I/781. *** **erkilmek**: Uykusu gelmek (Vámb. 232).
erkin I	أرکین		Özgür, hür; bekar, evlenmemiş *Mücerred* [yalnız, tek], *bīkār, irginlik, tecerrüd* [evli olmama], *ʿuzbet* [bekarlık], *ser-āzād* [hür] (S.S.) I/780. *** **erkin**: (LÇ 10).
erkin- II	ایرکینماك		Bir şeye eğilimli olmak, bir şeye meyilli olmak *Külmekke erkinür* "Gülmeye meyilli olur"; [**irkinçek**][271]: *Bir ṭarafa aġmaḳ, temāyül itmek, terāzū ve yükiniñ aġır ṭarafı*[272] (S.S.) I/781. *** **irkinçek**: (LÇ 49).
erkine	ایرکینه، ارکینه		1) Dağ geçidi; dar, ensiz [**erkene**]: *Ṭaġ beli, kemeri, teng* [dar], *ṭar* (S.S.); ***Erkine ḳun***[273]: (ارکینه قون) *Türkistānda bir ṭaġ ismidir, ḳoyan*, niküz [dağın yüksek yeri], *ol ṭaġıñ deresinde meskūn idiler ve Sivinç ḫan ḳapusını sedd itmiş idi bir*

[271] OSTN'de 'erkin-' maddesi için LÇ'den alınan bölüm 'erkin-' kelimesinin değil; 'irkinçek' kelimesinin açıklamasıdır. Muhtemelen Radloff, LÇ'deki 'irkinçek' (ایرکینجاك) kelimesi 'irkinmek' (ایرکینماك) olarak okuyarak çalışmasına bu hâliyle dâhil etti.

[272] Kelime OSTN'de طرافی şeklinde, LÇ'de طرفی şeklinde yazılmıştır. Çalışmamızda LÇ'deki şekil esas alınmıştır.

[273] Radloff kelimeyi Latin harfleriyle 'Erkine ḳun' şeklinde vermiştir.

			müddetden ṣoñra seddi bozup ‘āleme münteşir oldılar (S.S.); 2) Göçebe çadırlarının üst kısmına takılan tahta halka [**irkine**]: *Alaçuḳuñ kibitḳa*[274] *baş ṭarafında olan çöp* (S.S.) I/781. *** **erkene**: (LÇ 10); **Ergeneḳon**: (LÇ 10); **irkine** (LÇ 49).
erklik	ایرکلیك		1) Güçlü, kudretli 2) Gönüllü, istekli; özgür I/782. *** **irklik**: Özgür, bağımsız (Bdg. I: 188).
erküncek	ارکونجاك		Salıncak şeklindeki beşik I/781. *** **erküncek**: Salıncak şeklindeki beşik (Vámb. 232).
erlik I	ایرلیك	er+lik	Cesaret, mertlik, erkeklik I/788. *** **erlik**: Erkeklik; yiğitlik, cesaret, yüreklilik (Vámb. 232).
erlik II	ایرلیك	er+lik (=li)	Bir erkeğe sahip, evli (kadın) I/788. *** **irlik**: Evli kadın (Bdg. I: 184).
ermek I	ارمك		Konuşma, hitap, söylenti I/801. *** irmek: Konuşma, söyleyiş; laf (Bdg. I: 191).
ermek II	ارمك		Deve yününden yapılan giysi, köylülerin giydiği bir çeşit kaftan (Calc. Wrtb. پشمینه) *Ḳaba, ḳalın bez* (S.S.) I/801. *** **ermek**: (LÇ 10).
ermekleş-	ارمکلاشماك	ermek^{I}+le+ş-	Boş konuşmak I/801. *** (-).
ernek	ایرناك		1) Kenar, köşe 2) Parmak ucu *Parmaḳlarıñ uçı* (S.S.) I/787. *** **ernek**: (LÇ 10).
erte	ایرتا		Erken, sabahın erken vakti I/790. *** **irte**: İrken, ṣabāḥ, yarın, ferdā [yarın] (LÇ 48).
ertegi I	ارتاکی		Erken, erkenden I/792. *** **irtegi**: Sabah; erken (Bdg. I: 186).
ertegi II	ارتاکی	erte+gi	Öykü, hikaye, efsane *Ḳadīmī söz, efsāne, ḥikāyet, ḳıṣṣa, dāstān*

[274] Kelime OSTN’de كبتقه نك , LÇ’de كبتقه şeklinde yazılmıştır.

			(S.S.) I/792. *** **irtegi**: (LÇ 48); **irtegi**: Masal, hikaye (Vámb. 232).
erten͡g	ايرتانك		Sahah erken, yarın *Ol ṣubḥ* [o sabah], *erken, pagāh* [tan, sabah], *ol rūz* [o gün] (S.S.) I/792. *** **irten͡g**: (LÇ 48).
erüksün	اروكسون		1) Askerlerin kamp yeri *ʻAskeriñ ve ordunuñ ḳondıġı maḥall* (S.S.) 2) Bir tür erik *Bir nev ʻerik* (S.S.) I/774. *** **erüksün**: (LÇ 10).
erye	اريا		Nehir yatağı (Calc. Wrtb. راه آب) I/787. *** **erye**: Nehir yatağı (Bdg. I: 34); **arya**: bk. arya.
es I	ايس		Us, akıl, beyin, bilinç I/869. *** **is**: Hūş [akıl, fikir], ʻaḳl (LÇ 51).
es- II	اسمك		1) Gözden geçirmek; (haman) savurmak 2) Esmek; üflemek I/871. *** **ismek**: Esmek (LÇ 52).
esen	اسان، ايسن		1) Sağlıklı, sağlam 2) Yaralanmamış, pak, sadık I/873. *** **isen**: Ṣaġ, sālim, ṣaḥīḥ, ʻāfiyet, ṣağlam (LÇ 52); **esen**: Sağlam, sağlıklı (Vámb. 234)
esenle-	ايسنلاماك	esen+le-	Tavsiye etmek, öğütlemek; "Allah'a ısmarladık" demek, esenlemek I/873. *** **esenlemek**: Vedalaşmak, elveda demek (Bdg. I: 39).
esenleş-	ايسنلاشماك	esenle+ş-	Vedalaşmak I/873. *** **esenleşmek**: Vedalaşmak, elveda demek (Bdg. I: 39).
esenlik	ايسنليك	esen+lik	Sağlık, mutluluk, esenlik I/874. *** **isenlik**: Ṣıḥḥat, ʻāfiyet, ṣafvet, selāmet, ten-dürüstlük [sağlam vücutluluk] (LÇ 52).
esirge-	ايسيركاماك		1) Kederli olmak 2) Merhametli olmak, korumak, esirgemek *Bir adama ʻāṭıfet itmek* [birisini korumak],

			bir şey'i ḳorumaḳ, ṣıyānet itmek [korumak], *vikāye itmek* [korumak], *bir nesne birisinden dirīġ itmek* [bir nesneyi birisinden korumak] (S.S.) I/877. *** **isirgemek**: (LÇ 52).
esker-	ایسکارماك		1) [Hatırına getirmek, aklına getirmek][275] *Ḫayāline getirmek, ʿaḳl ve hūşına getürmek* (S.S.) 2) Kabul etmek; düşünmek, dikkate almak *Ḳabūl itmek, dāḫil-i ḥesāb itmek, taḥaṭṭür* [hatırlamak] (S.S.) I/879. *** **iskermek**: (LÇ 51).
eski	ایسکی		Eski, kadim, köhne, kullanılmış I/880. *** **iski**: Köhne, fersūde [eskimiş], ʻatīḳ [eski], sābıḳ, ḳadīm [eski] (LÇ 52).
eskir-	اسکیرماك	eski+r-	Eski olmak, eskimek, yıpranmak, çürümek *Köhne ve fersūde olmaḳ* (S.S.) I/881. *** **iskirmek**: (LÇ 52).
esle-	ایسلاماك	es+le-	Dikkate almak, akla getirmek I/884. *** **eslemek**: İstemek, çabalamak, uğraşmak (Vámb. 234).
eslem I	اسلم		(Bdg.) Peçe, yüz örtüsü (Calc. Wrtb. ستور) I/884. *** **eslem**: Peçe (Bdg. I: 46).
eslem II	اسلم		Yük hayvanı *At ve devābb* [yük ve binek hayvanları] (S.S.) I/884. *** **eslem**: (LÇ 13); **eslem**: At, dört ayaklı hayvan (DTO 21).
esli	اسلی		Büyük; güçlü I/884. *** **esli**: Büyük; güçlü (Vámb. 234).
eslik	ایسلیك	es+lik	Akıllı, zeki I/884. *** **eslik**: Akıllı; anlayışlı; akla yatkın (Vámb. 234).
eslilik	اسلیلیك		Büyüklük; yücelik I/884. *** **eslilik**: Büyüklük; yükseklik, yücelik (Vámb. 234).

[275] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

esne-	**اسنه ماك**	1) Esnemek, açılmak 2) Esnek olmak; uzamak, genişlemek I/882. *** **isnemek**: Esnemek, ẖamyāze çekmek [esnemek], gerişmek (LÇ 52).
esre-	**اسراماك**	(V.) Obur olmak, aç gözlü olmak I/883. *** **esremek**: Obur olmak, pisboğaz olmak, aç gözlü olmak (Vámb. 234)
esrü-	**اسروماك**	Heyecanlı ve hiddetli olmak (sarhoşluk veya öfkeden) I/883. *** **isürmek**: Sarhoş olmak (Bdg. I: 194).
esrük	**اسروك**	Sarhoş, sarhoş olan; hiddetli olan *Ser-ẖōş, mest, medhūş* [şaşırmış] (S.S.) I/883. *** **esrük**: (LÇ 13).
eş I	**ايش**	Arkadaş, eş I/902. *** **iş**: Refīḳ [arkadaş, eş, yardımcı] (LÇ 52).
eş- II	**اشمك**	1) Kürek çekmek *Elik eşmek*"El ile savaşmak, el ile mücadele etmek"; *Ḳalın çerikni͡ng içidin elig eşip selām ve selāmet çıḳtılar* "(Onlar) çok sayıdaki düşman askerinin içinden elle savaşarak zararsız çıktılar" (Bb. 343) 2) Eşmek, tırmalamak, kazımak, kazmak 3) Bükmek, burmak, kıvırmak; delmek I/904. *** **işmek**: Ezmek, ṭırmıḳlamaḳ, burmaḳ (LÇ 53).
eşek	**ايشاك**	Eşek I/905. *** **işek**: Eşek, ḥimār [merkep, eşek], merkeb, ẖar [merkep, eşek] (LÇ 53); **işek**: Eşek (Vámb. 235).
eşik	**ايشيك**	1) Eşik, kapı *İşik aġası* "Kapı ağası" 2) Meclis, divan I/908. *** **işik**: Dergāh, bārgāh [izinle girilecek yer], āsitāne [kapı eşiği; dergah], ḳapunuñ ṭaşru ṭarafı, dervāze [kapı, şehir kapısı] (LÇ 54); **işik**: Eşik, kapı; mağara; açıklık

			(Vámb. 235).
eşiklik	**ایشیك لیك**	eşik+lik	Eşiğin olduğu yer, eşiklik *İşiklik törlik* (ایشیك لیك تورلیك) "Çok yakın"; *Bir piyāde işiklik törlik yirden manḳa bir oḳ atıp ḳaçtı* "Bir piyade bana çok yakın yerden bir ok atıp kaçtı" (Bb. 137); *Tembel yana bir kişi yasavıdın işiklik törlik ilgerrek turup idi* "Tembel yine bir diğer kişi erlerin (ordu) önünde yakın mesafede duruyordu" (Bb. 500) I/909. *** (-).
eşin-	**اشنمك**	eş+n-	Aşınmak, yıpranmak, eskimek I/909. *** **eşinmek**: Aşınmak, ezilmek (Vámb. 209).
eşit-[276]	**ایشیتماك**		1) İşitmek, duymak 2) Dinlemek; uymak, itaat etmek I/909. *** **işitmek**: İşitmek, duymak; anlamak (DTO 115).
eşittür-	**ایشیتدورماك**		İşittirmek; itaat ettirmek I/910. *** (-).
eşkek	**اشكاك**	eş+kek	Kürek I/910. *** **eşkek**: Kürek, ya'nī muṭlaḳ ḳayıḳçı küregi (LÇ 14).
eştil-	**ایشتیلماك**	eşit+l-	Duyulmuş olmak, işitilmek I/913. *** **işitülmek**: İşitilmek, duyulmak (Bdg. I: 197).
et I	**ات**		Et, inek eti I/833. *** **it**: İt, laḥm [et], et (LÇ 46).
et – II	**اتماك، ایتماك**		1) Yapmak, etmek 2) Yazı dilinde ve konuşma dilinde yardımcı fiil olarak yabancı (Arabça - Farsça) kelimelerin arkasına konulur I/835. *** **itmek**: İtmek, ḳılmaḳ, yapmaḳ, gerden [yapmak, etmek] (LÇ 46).
etege	**اتاكه**		Atabey, bakıcı, eğitici I/842. *** **etege**: Eğitici, eğitmen, mürebbiye (Vámb. 204); bk. ateke.
etek	**ایتك**		Etek, elbiselik kumaştan yapılan giysi

[276] OSTN'de kelimenin fiil olduğunu belirten işaret konulmamıştır. Bu işaret, kelimenin Arap harfli yazımı dikkate alınarak tarafımızdan konulmuştur.

			Oġuz Ḫannıñg itekine yapuştılar “Oğuz Han’ın eteğine yapıştılar” (Abg. 17); *Etekiñgni tür*! “Eteğini yerleştir!” (V.) I/839. *** **itek**: Zeyl [etek], dāmen [etek], itek (LÇ 46).
etekle-	ايتاكلاماك	etek+le-	1) Eteğe bir şey toplamak *İtege bir şey ’ ṭoldurmaḳ* (S.S.) 2) Torbayı veya cepleri doldurmak 3) Serinlemek için eteği sallamak *Etek ṣallayup yellemek* (S.S.) 4) Saygıyla selamlamak I/841. *** **iteklemek**: (LÇ 46).
Etil I	اتيل		Volga nehri I/842. *** **Etil**[277]: Rusyada vāḳı‘ Volġa nehri (LÇ 5): **Etel**: Volga nehri (Vámb. 204); **İtil**: Volga nehri (Bdg. I: 183).
etil- II	ايتلماك		Yapılmış olmak I/842. *** **idilmek- itülmek**: Edilmek, yapılmak (Bdg. I: 179).
etin-	ايتينماك	et+n-	Edinmek I/842. *** **idinmek**: Edinmek (Bdg. I: 179).
etiş-	ايتيشماك	et+ş-	Birlikte yapmak, bir işte birbirine yardım etmek I/843. *** **itişmek**: Birlikte yapmak (Bdg. I: 179).
etişle-	اتيشلاماك		(V.) Birlikte çalışmak I/843. *** **etişlemek**: Birlikte çalışmak, birisine yardım etmek (Vámb. 231).
etkür-	ايتكورماك	et+kür-	Ettirmek I/845. *** **itkürmek**: Ettirmek (Bdg. I: 179).
etküz-	ايتكوزماك	et+küz-	Ettirmek I/845. *** **itküzmek**: Ettirmek (Bdg. I: 179).
etük	اتوك		Çizme I/844. *** **itük**: Edik, çizme, mūze [çizme] (LÇ 47); **etik**: Çizme, mūze [çizme] (LÇ 5).
ev	ايو		Ev I/939. *** **öy**: Ev, çadır (Vámb. 228); **iv**: Ev, oturma yeri (DTO 143).
evir-	اويرمك		Çevirmek, döndürmek I/942.

[277] Kelime LÇ’de آتيل şeklinde yazılmıştır.

			*** **ivürmek**: Çevirmek, döndürmek (LÇ 65).
evlik	**ايوليك**	ev+lik	Bir eve sahip olan I/943. *** **öylük**: Ṣāḥib-i ḫāne [ev sahibi] (LÇ 44).
evrik	**ايوريك**	ev+rik	Acele, acil, tez I/942. *** **ivrik**: Acele, çabuk, hızlı (Vámb. 240).
evril-	**اوريلماك** [278]	evir+l-	Çevrilmek, dönmek I/942. *** **ivrülmek**: Bir şey'in eṭrāfında gezindirilmek, müstedīr olmaḳ [daire şeklinde olmak], çevrilmek (LÇ 65).
eyege	**اياكا**		Sütanne *Rıżā'ī ana* [süt veren ana], *süt ana, anake* (S.S.) I/721. *** **eyege**: (LÇ 45).
eyegü	**ايه كو، ايكو، اياكو**		Kaburga, eğe, kaburga kemiği *Pehlū kemikleri* [kaburga kemikleri], *ḳaburġa* (S.S.) I/721. *** **eyegü**: (LÇ 45).
ey̆le-	**ايلمك**		1) Yapmak, etmek, eylemek, kılmak 2) *Et- yardımcı fiili gibi Arapçadan alınan kelimelerle birleşerek fiil oluşturur: İrsāl ey̆lemek* "Göndermek, yollamak" gibi. I/663. *** **iylemek**: Eylemek (Vámb. 237); **iylemek**: Yapmak; meydana getirmek; etmek; olmak, uymak (DTO 126).
eyü	**ايو**		İyi, hoş; güzel I/725. *** **eyü**[279]: Yararlı; hoş; uygun (Vámb. 240).
ez-	**ازمك**		1) Ezmek, ovalamak; sürtmek; erimek 2) Öğütmek; ayak altında ezmek, pestilini çıkartmak 3) Islatmak, suya batırmak 4) Basmak, sıkıştırmak; sıkarak içine sokmak 5) Yenmek, sindirmek I/887.

[278] OSTN'de kelimenin Arap harfli yazılışı اوريل şeklindedir. Kelimenin madde başındaki yazımı ve anlamı dikkate alınarak düzeltme yoluna gidilmiştir.
[279] Vámbéry, çalışmasında ايو şeklinde yazılan kelimeyi 'ayo' biçiminde okumuştur. Kelimenin 'ayo' şeklinde okunması Türkçenin ses hususiyetlerine uymadığı için çalışmamıza 'eyü' şeklinde almayı uygun bulduk.

			*** **izmek**: Ezmek, yaşlatmaḳ, saḥḳ itmek [dövüp yumuşatmak] (LÇ 51).
ezdür-	ازدورماك	ez+dür-	Ezdirmek, ufalattırmak I/901. *** **izdirmek**: Ezdirmek (Bdg. I: 192).
ezgü	ایزكو		İyi, güzel; ulu, yüce *Ezgü ḫaber* "İyi haber" I/899. *** **izgü**: İyi, güzel (Bdg. I: 184).
ezgülen-	ایزكولانماك	ezgü+len-	İyi olmak I/899. *** **iẕgülenmek**: İyi olmak (Bdg. I: 184).
ezgülük	ایزكولوك	ezgü+lik	İyilik I/899. *** **iẕgülük**: İyilik (Bdg. I: 184).
ezil-	ازيلمك		Ezilmek, ezilmiş olmak, ufalanmış olmak I/897. *** **izülmek**: Ezilmek, ufalanmak (Bdg. I: 192).
ezme	ازمه	ez+me	Ezilmiş et (bir tür yiyecek) I/902. *** **izme**: Bir nev' ṭa'āmdır (LÇ 51).

F

faḳir	فقير	Ar.	Fakir, yoksul IV/1909. *** **faḳīr**: (Ar.) Fakir, yoksul (Bab. 216).
falye	فاليه	İt.	Topları ateşlemek için ağızotunun konulduğu delik IV/1915. *** **falye**: Topları ateşlemek için ağızotunun konulduğu delik (Bdg. I: 779).
filfis	فلفس		Zayıf, dermansız; sessiz, sakin, durgun IV/1944. *** **felfüs**: Aciz, zayıf (DTO 389).

G

gecek	كجك		(V.) Bir tür yabani ördek II/1572. *** **gecek**: Bir tür yabani ördek (Vámb. 326).
geçe	كچه		Deli; salak II/1568 *** **geçe**: Budala, aptal (Vámb. 326).
gep	كب، كف		Söz, konuşma, dil *Gep etti* “Konuştu.”; *Ni gefdür* “Ne konuşması?”; *Gefi gef imes* “Sözü söz değildir.”; *Gef sizde* “Söz sizde” II/1576. *** **gep**: Kelime, konuşma, söyleme, dil (Vámb. 326).
gereñg	كرنك		(V.) Sağır II/1556. *** **gereñg**: Sağır (Vámb. 326).
gez I	كاز		(V.) Koltuk II/1574. *** **gez**: Koltuk, iskemle (Vámb. 325).
gez II	كز	F.	1) Uzunluk ölçüsü, arşın 2) Ok II/1574. *** **gez**: Kol; ok (Vámb. 326).
göregen	كوركان		1) Cengiz Han’ın soyundan gelen bir kızla evlenen Timur Han’ın soyundan erkeğe denmektedir. 2) Han soyundan gelen ve iki han kızı ile evlenen kişiye denilmektedir. 3) Han kızı ve han oğlunun çocuğu olan ve yine han kızıyla evlenen şehzade 4) Soyu bir sultan soyuna kadar ulaşan kişi (Calc. Wrtb. شخصی که نسبتش بسلاطین رسد و نسبت دامادی هم داشته باشد) 5) Timur Han’ın lakabı *Ḳanı cihān dāveri Çingiz ḫān* *Ḳanı cihān ḫānı Timur göregen* “Hani cihanın adil hükümdarı Cengiz Han? Hani cihan hanı Timur-göregen?” (Bdg. II-149) II/1592. *** **köregen**: Emir Timuruñ laḳabıdır (LÇ 258); **köregen**: Timur soyunun ismi (Vámb. 329); **görgen**: bk. görgen.
görgen (?)	كوركان		bk. göregen II/1598.

*** **görgen**: Cengiz Han'ın soyundan gelen bir kızla evlenen Timur Han'ın soyundan erkeğe denmektedir; soyu bir sultan soyuna kadar ulaşan kişi; Timur Han'ın lakabı (Bdg. II: 149).

H - Ḥ

haḳ		Ar. حقّ	1) Hak, adalet, doğruluk; Tanrı 2) Görev, vazife; değer, paha, bedel 3) Hatır, zevk, haz; lütuf *Ḥaḳ ṣaḳlamaḳ, ḥaḳ tanmaḳ* "Minnettar olmak, müteşekkir olmak; görev bilmek" 4) İlişik, alaka, ilgi 5) Gerçek II/1742. *** **ḥaḳḳ**: Gerçek, doğru; ücret; Tanrı, Hak; ilgi, alaka (Bdg. I: 518).
hakĭrla-	هاكيرلامق		Boş boş gezmek, serserilik etmek (Calc. Wrtb. لوندى كردن) II/1744. *** **hakırlamaḳ**: Boş boş gezmek, serserilik etmek (Bdg. II: 310).
halal	حلال	Ar.	Helal, yasal, meşru, saf, katıksız II/1756. *** **ḥelāl**: Helal, yasak olmayan, meşru (Bdg. I: 519).
hār-	هارمق		Yorulmak, zayıflamak, güç kaybetmek *Minin͡g*[280] *atım hārıp idi* "Benim atım yorulmuştu." (Bb. 40) II/1748. *** **harmak**[281]: Yorulmaḳ, ḫaste olmaḳ, bī-tāb olmaḳ, kelāl gelmek [yorgunluk gelmek], ta'ab çekmek [yorgunluk çekmek] (LÇ 286).
haram	حرام	[Ar.]	Haram, dinen yasak olan şey II/1749. *** **ḥarām**: Haram, yasak, dinen yasak olan şey (Bdg. I: 514).
harun[282]	هارون	[Ar.]	1) Devamlı binilmekten ve değiştirilmemekten dolayı güçsüzleşen at (Calc. Wrtb. اسب زبون كه جابجا استادكث كند) 2) Sabit II/1751. *** **hārūn**: Devamlı binilmekten dolayı güçsüzleşen at (Bdg. II: 310).

---

280 Kelime metinde"Benim" şeklinde geçmektedir.

281 LÇ'de هارماك şeklinde yazılmıştır.

282 Kelimenin Arap harfli yazılışı yanlış olmalıdır: **Ḥarūn**: حرون (Ar.) "Harın, ilerleyecek yerde duran veya geri giden (hayvan) (Devellioğlu; 1995: 333). Radloff, Budagov'un sözlüğünde

hawluḳ-[283]	هاولوقمق		(V.) Acele etmek II/1742. *** **hauluḳmaḳ**: Acele etmek (Vámb. 343).
hawz	حوض	Ar.	Havuz II/1742. *** **ḥavż**: Havuz (Bdg. I: 522).
hay̆	های		Hay hay! Hay huy! Ay ay! II/1737. *** **hay**: Ağrı, acı bildiren ünlem (DTO 515).
hay̆da-	حيدامق، هايدامق، هيدامق		1) Sürmek, önüne katmak 2) Soymak, yağmalamak II/1740. *** **haydamaḳ**: Sürüp aḳın itmek, hay-huy itmek (LÇ 286).
hay̆dala-	هايده لامق، هايدالامق	hay̆da+ḷa-	Önüne katmak, dehlemek II/1740. *** **haydalamaḳ**: Sürmek, koşturmak, önüne katmak (Bdg. II: 311).
hay̆ḳĭr I	هايقير		Haykırış, çığlık, yaygara, gürültü II/1738. *** **hayḳir**: Haykırış, çığlık, yaygara, büyük gürültü (Vámb. 343).
hay̆ḳĭr- II	هايقيرمق		Haykırmak, çığlık aymak II/1738. *** **hayḳırmaḳ**: Bağırmaḳ, çağırmaḳ, feryād fiġān itmek (LÇ 286).
hay̆ḳĭrçĭ	هايقيرجى	hay̆ḳĭr+çĭ	Bağıran, yaygaracı II/1738. *** **ḥayḳırçı**: Bağıran (Bdg. II: 311).
hay̆ran	حيران	Ar.	Hayran, şaşırmış II/1739. *** **ḥayrān**: Hayran, şaşkın (Bdg. I: 523).
hay̆van		Ar. حيوان	Hayvan II/1741. *** **ḥayvān**: Hayvan (Bdg. I: 523).
her	هر	[F.]	Her II/1784. *** **her**: Her (Bdg. II: 312).
Heri	هرى		Herat şehrinin eski ismi II/1785. *** **Herī**: Herat şehrinin eski ismi (Bdg. II: 313).
hey̆bet	هيبت	[Ar.]	1) Heybet, korkunçluk, yükseklik 2) Mükemmel, yetkin II/1782. *** **heybet**: Heybet, yücelik (Bdg. II: 317).

karşılaştığı Arap harfli şekli yanlış yazılmış bu kelimeyi sözlüğüne hatalı şekliyle almış olmalıdır.

283 OSTN'de madde başında "hawluḳmaḳ" şeklinde yazılan kelimenin anlam ve Arap harfli yazımı göz önüne alınarak düzeltilmiştir.

hikayet	حكايت	Ar.	Hikaye, anlatı II/1803. *** **ḥikāyet**: Hikaye, anlatı (Bdg. I: 518).
Hind	هند		Hint II/1803. *** **Hind**: Hint (Bdg. II: 315).
Hindustan	هندوستان	F.	Hindistan *Hindustan çïklewigi* “Hindistan cevizi” II/1804. *** **Hindistān**: Hindistan (Bdg. II: 315).
hona	هونه		Erkek geyik II/1794. *** **huna**: bk. huna.
höl	هول		Islak, yaş, nemli II/1798. *** **höl**: Islak, yaş (Vámb. 343).
höllen-	هوللنمك		Islak olmak, nemli olmak II/1798. *** **höllenmek**: Islak olmak, nemli olmak (Vámb. 343).
höllük	هوللك		Islaklık, yaşlık, nem, rutubet II/1798. *** **höllük**: Islaklık, yaşlık, nem, rutubet (Vámb. 343).
huna	هونه		(L.T.) Geyik II/1807. *** **huna**: Erkek geyik (Vámb. 343).
hüküm	حكم	Ar.	Hüküm, emir, iktidar, karar, irade, otorite *Ḥükm igesi* “Hakim, yargıç” II/1809. *** **ḥükm**: Hüküm, emir, arzu (Bdg. I: 519).
hür-	هورمك		1) Havlamak, ürümek 2) Üflemek; hava ile şişirmek I/1810. *** **hürmek**: Esmek; ateşi söndürmek (DTO 516).
hürkek	هوركاك		Ürkek, korkak II/1811. *** (-).
hürküle-	هوركولمك		Üflemek, şişirmek II/1811. *** **hürkülemek**: Üflemek, şişirmek (Bdg. II: 316).
hürmi-	هورميمك		Çıkmak, bitmek, filizlenmek, tomurcuklanmak (bitki için) (Calc. Wrtb. سبزه كردن) II/1811. *** **hürmimek**: Çıkmak, bitmek, filizlenmek, tomurcuklanmak (Bdg. II: 316).
hürük I	هوروك		Şişmiş, şişik II/1811. *** **hürük**: Şişkin (Bdg. II: 316).

hürük II	هوروك		Ziyafet, dost toplantısı (Calc. Wrtb. بزم) II/1811. *** **hürük**: Şölen, ziyafet (DTO 516).
hürük- III	هوركمك		Ürkmek, korkmak II/1811. *** **hürkmek**: Ürkmek (Bdg. II: 316).
hürüküt-	هوروكوتمك		Ürkütmek, korkutmak II/1811. *** (-).
hürül-	هورولمك	hür+l-	Şişmek; kendini beğenmek, kibirlenmek, burnu büyük olmak II/1811. *** **hürülmek**: Böbürlenmek, burnu büyümek (Bdg. II: 316).
hürüş-	هورشمك		Böbürlenmek, burnu büyümek II/1811. *** **hürüşmek**: Böbürlenmek, burnu büyümek (Bdg. II: 316).
hüşkür-	هوشكورمك		Dua sırasında üflemek II/1812. *** **hüşkürmek**: Dua sırasında üflemek (Bdg. II: 316).

Ḫ

ḫaber	**خبر**		Haber, havadis; söylenti II/1693. *** **ḫaber**: Haber (Bdg. I: 529).
ḫaberdar	**خبردار**		Haberdar, haber verilmiş *Ḫaber-dār itilmek* "Haberdar edilmek, haber verilmek" II/1695. *** **ḫaberdār**: Haberdar, haber verilmiş (Bdg. I: 529).
ḫacĭr	**خجير، خاجر**		Katır *On fil ve ḳaṭār tive ve ḳaṭār ḫacĭr* "On fil, bir katar deve ve katır. (Bb. 454-8) II/1685. *** **ḫaçır**: Ester [katır], ḳaṭır, baġl [katır] (LÇ 166).
ḫada	**خادا، خاده**		Uzun ve düz sopa; kürek *Ḥamāyil daġı tīġı bīcāde dik* *Ḳol içre sinānı ḫada dik* "Kılıcı kemerinde yakut gibi (parlak); mızrağı kol içinde kürek gibi (düzgündür)." II/1684. *** **ḫada**[284]: Şırıḳ, ince aġaç, ḳulaç çöp (LÇ 166).
ḫaḷa I	**خالا**		Hala; anne gibi olan kadın II/1674. *** (-).
ḫāla- II	**خالامق، خوالامق**		Arzu etmek, dilemek, istemek; uygun bulmak, hoşuna gitmek II/1674. *** **ḫalamaḳ**: Arzu etmek, dilemek, istemek (Vámb. 286).
ḫālaş-	**خالاشمق، خوالاشمق**	ḫāla+ş-	Birbirini istemek, birbirinden hoşlanmak II/1675. *** (-).
ḫālat-	**خوالاتمق**	ḫāla+t-	İstetmek; seçtirmek II/1675. *** (-).
ḫaḷta	**خالته**		1) Cep, çuval, para kesesi, tütün kesesi 2) Armağan, hediye II/1678. *** **ḫalta**: Kīse [kese, para kesesi, çuval], ṭobra, küçük ceyb [küçük cep] (LÇ 167); **ḫalta**: Armağan, hediye (DTO 313).
ḫam	**خام**	[F.]	1) Ham, olmamış, olgun olmayan; çiğ,

284 LÇ'de خاده şeklinde yazılmıştır.

			pişmemiş 2) Çiğ, cahil; çürük II/1697. *** **ḫām**: Çiğ, pişmemiş, ham; kaba, yabani (Bdg. I: 527).
ḫaman	**خامان**		Harman II/1697. *** (-).
ḫamla-	**خاملامق**	ḫam+la-	Sarmak, dolamak, yumak yapmak II/1699. *** **ḫamlamaḳ**: Bir şeyi sarmak, bohçalamak (Vámb. 286).
ḫamlat-	**خاملاتمق**	ḫamla+t-	Sarılmış bir şeyi açtırmak, yaydırmak II/1699. *** (-).
ḫamluḳ	**خاملوق**		Hamlık, ham olma II/1699. *** **ḫamliḳ**: Kabalık, çiğlik, hamlık (Vámb. 286).
ḫan	**خان**		1) Han, imparator *Ḫıtay ve Türkistān ḫanları* "Hıtay ve Türkistan hanları"; *Ḳazaḳ ḫanı* "Kırgız hanı" 2) Osmanlı'da "han" ünvanını sadece tahtta olan padişah alabiliyordu. 3) İran'da "han" ünvanı hükümdar ve sadrazam tarafından değerli ve saygılı insanlara veriliyordu; ancak verilen bu ünvanla hiçbir özel hak tanınmıyordu. 4) Kâşgar'da "han" kelimesi bayan isimlerinin bir parçası olarak kullanılıyordu. *Ay̆-ḫan, May̆ram-ḫan* II/1662. *** **ḫan**: Pādişāh ma'nāsına müsta'meldir, aṣlı ḫanġ ve anġ, on͡gdır, ulus büyügi, ḫāne-başı, ḥükümdār (LÇ 166).
ḫanç	**خنچ**		Ölümcül yara (Z. زخم مهلك [285] S.S.'den) II/1665. *** **ḫanç**: Zaḫm-ı mühlik [ölümcül yara], yara, cerāḥat (LÇ 167).
ḫanḷa-	**خانلاماق**		[Bir ulusu veya kavmi yağmalamak][286] *Bir ulusı veyā bir ḳavmi kendisine intiḫāb itmek* [yağma etmek], *büyük ḳaldırmaḳ*

[285] OSTN'de زحم şeklinde yazılmıştır.

			(S.S.) II/1664. *** **ḫanlamaḳ**: (LÇ 166).
ḫanla-	خانلامق	ḫan+la-	Han yapmak, hanlığa yükseltmek (Calc. Wrtb. پادشاه کردن) II/1665. *** **ḫanlamaḳ**: Han yapmak (DTO 312).
ḫanlïġ	خانليغ		bk. ḫanlïḳ II/1665. *** (-).
ḫanlïḳ	خانليق		1) Hanlık, hanın hükümdarlığı, hanın onuru 2) Hanı olan, han sahibi II/1665. *** **ḫanlıḳ**: Hanlık, hükümdarlık (Bdg. I: 528); **ḫanliḳ**: Hükümdarlık; han sahibi (Vámb. 287).
ḫanman	خانمان	F.	Ev eşyası, ev, aile II/1666. *** **ḫānmān**: Döşeme, mobilya, mefruşat, ev eşyası (Bdg. I: 528).
ḫarac		Ar. خراج	Haraç, vergi, toprak vergisi, Türkiye'de müslüman olmayan herkesin ödediği vergi II/1667. *** **ḫarāc**: Haraç, cizye, vergi (Bdg. I: 530).
ḫaras	خرس	Ar.	(V.) Hayvan gücüyle çalıştırılan değirmen II/1667. *** **ḫaras**: Hayvan gücüyle çalıştırılan değirmen (Vámb. 287); **ḫarās**: Büyük değirmen at ve ḥayvān ile döner (LÇ 167).
ḫarcıḷ	خرجل	Hint.	Bir tür kuş *Yana bir ḫarcıḷdur uluġluġı tuġdarıça bolġay* "Yine harcıl kuşunun büyüklüğü toy kuşu kadardır." II/1673. *** **ḫarcıl**: Bir tür kuş (Bdg. I: 534).
ḫarḫaşa	خرخشه	Far.	Tartışma, kavga, atışma II/1670. *** **ḫarḫaşa**: Nizā' [çekişme, kavga], dırdır, ḳarḳaşa, ḫaş ve ferḫaş [kızgınlık ve kavga, dövüş], ceng ve cīdāl [savaş, sözle mücadele, kavga], güft-i şinīd [söz duyma], bülend ve pest söyleşmek [alçak sesle konuşmak] (LÇ 166).
ḫarḫaşalaş-	خرخشه لشمك	ḫarḫaşa+la+ş-	Tartışmak, atışmak, ağız kavgası

[286] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

		yapmak (Calc. Wrtb. مناقشه کردن) II/1670. *** **ḫarḫaşalaşmaḳ**: Dögüşmek, münāza'a itmek [ağız kavgası, çekişmek], sögüşmek (LÇ 166).
ḫarī	**خرى**	Evin kirişi, tavanı tutan en önemli dirsek II/1670. *** (-).
ḫasa	**خاسه**	Basma, pamuklu kumaş II/1686. *** (-).
ḫat	**خط**	Yazı, hat II/1679. *** **ḫatt**: Yazı, hat (Vámb. 286).
ḫata	**خطا**	Hata, günah II/1679. *** **ḫaṭā**: Hata, ayıp, günah (Bdg. I: 535).
ḫatĭr	**خاطر**	Hatır, gönül, anı, fikir *Ẓerāfet ḳılġanı ḫāṭırġa kildi* "Latife yapan hatırına geldi." (Bb. 466-10); *Munça ẓerāfet kim boldı Tin͡gri üçün ḫāṭırın͡gızġa kiçürmen͡g* "Tanrı için bu kadar latifeyi hatırınıza getirmeyin." (Bb. 466-14); *Ol kişinin͡g ḫāṭırın yıḳa bilmedim* "O kişinin hatırını kıramadım." (Abg.); *Ḫāṭır-gīr* "Büyüleyici"; *Ḫāṭır-ḫ^{v}āh* "İstekli, gönüllü, istenilen şey"; *Ḫāṭır-ḫ^{v}āh māl birmesler* "Zaruriyet olmadan (gönüllü) vergi vermezler."; *Ḫāṭır-ḫ^{v}āh çapılmadı* "İstekli olarak dağıtılmadı." (Bb. 179-12) II/1682. *** **ḫāṭır**: Hatır, düşünce, fikir (Bdg. I: 525).
Ḫazar	**خزر**	Hazar *Deryā-yı Ḫazar*[287] "Hazar denizi" II/1689. *** **Ḫazar**: Ṭavā'if-i Etrākden bir ḳabīle ismidir, Ḫazar yer-i baḥr meşhūrdır (LÇ 166).
ḫına	**خينا**	Kına II/1715. *** **ḫına**: Ḫinnā [kına], reng-i dest [kına] (LÇ 167).
ḫĭrĭlda-	**خيريلدامق**	(V.) Hırıldamak II/1727. *** **ḫirildamaḳ**: Hırıldamak (Vámb. 287).
ḫoblik	**خوبلك**	Güzellik II/1715. *** (-).

[287] OSTN'de Kiril harfli olarak "дäрja-i хазар" şeklinde yazılmıştır.

ẖoca	خواجه		1) Zengin tüccar 2) Halife Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'den sonra gelenler; sözü edilen halifeler *Ḫoca Seyyid Ata* "Hoca Seyyid Ata" II/1708. *** **ẖwāce**: Yaşlı, büyük kişi; şeyh; zengin tüccar; hoca, öğretmen (Bdg. I: 539).
ẖodek	خودك		Eşek yavrusu (Calc. Wrtb. بچه خر، کره خر) II/1708. *** **ẖodek**: Eşek yavrısı, kürre [sıpa, eşek yavrusu] (LÇ 167).
Ḫorasan	خراسان		İran'da Horasan eyaletinin ismi *Hindūstānī ġayr-ı Hindūstānı Ḫorāsān dir niçük 'Arab ġayr-ı 'Arabnı 'Acem dir* "Araplar nasıl Arap olmayan herkese Acem diyorsa; Hindistan'da yaşayanalar da Hintdistan'ın dışına Horasan der." (Bb. 158-3) II/1703. *** **Ḫorāsān**: Horasan şehri (Bdg. I: 530).
ẖorluḳ	خورلق		Utanç, ayıp; hor görme, horluk; azarlama II/1706. *** **ẖorluḳ**: Utanç, ayıp; hor görme, horluk; azarlama (Vámb. 287).
ẖorulda-			Horlamak, horuldamak II/1705. *** **ẖoruldamaḳ**: Ḫoruldamaḳ, ẖorul ẖorul ẖorlayup uyumaḳ, uyurken boġazdan ḳalın ses itmek (LÇ 167).
ẖoşdem	خوشدم		Teselli edici, sevinç verici II/1715. *** **ẖōşdem**: Sevinçli (Bdg. I: 541).
ẖoşdil	خوشدل		Sevinçli, memnun, iyi kalpli II/1714. *** **ẖōşdil**: Sevinçli, memnun (Bdg. I: 541).
ẖoşhal	خوشحال		Keyifli, memnun, tatmin olmuş *Ṭarafeyn bu emrge ẖōş-ḥāl boldılar* "İki taraf da bu emre memnun oldular." II/1712. *** **ẖōşḥāl** Memnun, hoşnut (Bdg. I: 541).
ẖoşhallik	خوشحاللك		Memnunluk, keyiflilik II/1712. *** (-).
ẖoşla-	خوشلامق	ẖoş+ḷa-	Sevindirmek, mutlu etmek II/1712. *** **ẖoşlamaḳ**: Ḥaẓẓ itmek, ẖoşuna

gelmek (LÇ 167).

ẖoşlaş- **خوشلاشمق** Biriyle vedalaşmak; farklı taraflara gitmek II/1713.
*** **ẖoşlaşmaḳ**: 'Allaha ısmarladık' demek, farklı yol tutmak (DTO 314); **ẖoşlaşmaḳ**: Vedāʿ itmek (LÇ 167).

Ĭ - Ī

ĭçķĭn-	ايچقينماق		Şaşırmış olmak *Müteḥayyir olmaķ* [şaşırmış olmak] (S.S.)[288] I/1517. *** **ıçķınmaķ**: Müte‘accib müteḥayyir olmaķ [şaşırmış olmak] (LÇ 47).
ĭçķur	ايچقور		Kayış, uçkur; pantolon kemeri I/1517. *** (-).
ĭġaç	ايغاچ		Ağaç I/1415. *** **iġaç**: Ağaç (Vámb. 236); **ıġaç**: Ağaç (Bdg. I: 61).
ĭġla-	ايغلاماق		Ağlamak I/1415. *** **yıġlamaķ**: bk. yĭġla-.
ĭġlaş-	ايغلاشماق	ĭġla+ş-	Ağlaşmak, karşılıklı ağlamak I/1415. *** **yıġlaşmaķ**: bk. yĭġlaş-.
ĭġlat-	ايغلاتماق	ĭġla+t-	Ağlatmak I/1415. *** **yıġlatmaķ**: bk. yĭġlat-.
ĭķ I	ايق		Akıntı; akıntıya doğru I/1414. *** **ıķ**: Aķındı (LÇ 54).
ĭķ- II	ايقماق		Akmak I/1414. *** **iķmaķ**: Akmak (Vámb. 236); **ıķmaķ**: Akmak (Bdg. I: 199).
ĭķĭķ	ايقيق	ĭķ+ķ	Akan I/1414. *** **iķiķ**: Akıcı, akan (Vámb. 236); **ıķıķ**: Akan (Bdg. I: 199).
ĭķĭn	ايقين	ĭķ+n	Akıntı yönünde I/1414. *** **iķin**: Suyun akıntısına doğru (Vámb. 236); **ıķın**: Akıntıya doğru (Bdg. I: 199).
ĭķĭş	ايقيش	ĭķ+ş	Akıntı *Iķĭş birlen* "Akıntıyla, akıntıya doğru" I/1414. *** **iķiş**: Akıntı, akım; ırmak (Vámb. 236); **ıķış**: Akış, akıntı (Bdg. I: 199).
ĭķlĭġ	ايقليغ		Keman I/1414. *** **ıķlıġ**: Bir nev‘ sāz ismidir, ġajek, kemānçe (LÇ 54).
ĭl	ايل		Yıl, sene I/1472.

[288] OSTN'de '*Müteḥayyir olmaķ*' şeklindeki açıklamanın Dictionaire Turk-Oriental'den (L.T.) alındığı belirtilmiştir. Ancak bizim incelememize göre bu alıntı LÇ'den yapılmıştır.

			*** **ıl**: Yıl, sene (LÇ 57).
īlan	ايلان		Yılan I/1475. *** **ılan**: Mār [yılan], ve ḥayye [yılan] (LÇ 58).
īlat	ايلات	el (il) + Ar. (çokluk)	Oturan, sakin; halk, ahali I/1475. *** **ilāt**: İlleriñ oturduġı maḥall, ‘aşā’ir [aşiretler], yörükler, ḳabā’il [kabileler] (LÇ 57).
ĭlbar- [289]			(V.) Kaynamak, pişmek; fışkırmak I/1496. *** **ilbarmaḳ**: Kaynamak, pişmek; yukarı doğru çıkmak, fışkırmak (Vámb. 237); **ılbaramaḳ**: Pişmek, yanmaḳ, yaḳılmaḳ, ṣuyuñ ḥarāretinden ḳabarcıḳ peydā itmek (LÇ 58).
ĭlbasun	ايلباسون		Bir tür ördek I/1497. *** **ılbasun**: Bir tür ördek (DTO 129); **ılbarsun**: Bir nev‘ ördek, baṭṭ [kaz], murġabī [su kuşu, ördek] (LÇ 58).
ĭldam	ايلدام		Hızlı, acil, tez, çabuk I/1495. *** **ıldam**: Serī‘, çabuk, ilerü, tiz (LÇ 59).
ĭldĭrĭm	ايلديريم		Yıldırım I/1495. *** **ıldırım**: Şimşek, çaḳın, berḳ [yıldırım], yıldırım (LÇ 59).
ĭldĭz	ايلديز		Kök, ağaç kökü (Calc. Wrtb. بيخ); *Līmū ĭldĭzını mesmūm ḳaynatıp içse mażarratını def‘ ḳılur imiş* “(Söylentiye göre zehirlenmiş biri) limon kökünü kaynatıp içerse hastalığını ortadan kaldırırmış.” (Bb. 371-21) I/1495. *** **ıldız**: Nebātāt ve eşcār köki [bitki ve ağaç kökü] (LÇ 59).
ĭlġa-	ايلغاماق		Önde gitmek; atak yapmak; saldırmak; sefer düzenlemek I/1489. *** **ılġamaḳ**: Aḳın itmek, düşmen memleketine ṣarmaḳ, baġteten hücūm itmek [ansızın hücum etmek] (LÇ 59).
ĭlġar- I	ايلغارماق	ĭlġa+r-	Hızlı yürümek; acele etmek I/1489.

[289] OSTN’de kelimenin fiil olduğunu belirten işaret konulmamıştır. Bu işaret, kelimenin anlamı dikkate alınarak tarafımızdan konulmuştur.

			*** **ılġarmaḳ**: Dörtleme[290] gider gibi ḳoşmaḳ, sürmek, ṣaldırmaḳ (LÇ 59).
ĭlġar II [291]	ايلغار		Ordunun öncü birliği; yabancı ülkeye gönderilen süvari I/1489. *** **ılġar**: Müfeze, muḥārebeden evvel bir ṭarafa sevḳ olunan muḥāfaẓa ve iḥtiyāṭ ‘askeri (LÇ 59).
ĭlġĭ	ايلغى		bk. ĭlḳĭ I/1490. *** **ılġı- yılḳı- ılḳı**: At, kısrak (DTO 132).
ĭlĭn-	ايلينماق	ĭlĭ+n-	Ilınmak, ısınmak I/1486. *** **ılınmaḳ**: Ṣoġuġı ḳırılmaḳ, fātir olmaḳ [ılık olmak], ṣıcaḳ ve ḥarāretlenmek (LÇ 60).
ĭlĭt-	ايليتماق	ĭlĭ+t-	Ilıtmak, ısıtmak I/1487. *** **ılıtmaḳ**: Ṣıcaḳ itmek, ṣuyı āteş üzerinde ḳoyup berūdetini bir az izāle itmek [suyu ateş üzerine koyarak soğukluğunu bir az gidermek] (LÇ 60).
ĭlḳĭ	ايلقى		At, yılkı I/1489. *** **ılḳı ve yılḳı**: Başı boş gezen at (LÇ 59).
ĭltra-	ايلتراماق		Parlamak, parıldamak I/1494. *** **iltramaḳ**: Işımak, parlamak (Vámb. 237); **ıltıramaḳ**: Parlamak, ışık saçmak, ışımak (DTO 130).
ĭltraḳ	ايلتراق	ĭltra+ḳ	Parıltı, parlaklık I/1494. *** **yaltıraḳ**: bk. yaltĭraḳ.
ĭltraḳlĭḳ	ايلتراقليق	ĭltraḳ+lĭḳ	Parıltılı, parlak, ışıklı I/1495. *** (-).
ĭnaġ	ايناغ		Taşrada handan sonra gelen ikinci adam; (V.) Hive’de tahtta olan hanın küçük kardeşi I/1440. *** **ınaġ**: Yār- ṣādıḳ [sadık sevgili], ve hem-rāh-ı muvāfıḳ [uygun yol arkadaşı] (LÇ 62); **inaġ**: Padişah vekili; Hive’de tahtta olan hanın küçük kardeşi (Vámb. 239).
ĭnaẖ	ايناخ		(Bdg.) 1) Han düzeni gelene kadar Özbek boylarında önde gelenlerin ünvanı

290 Ignaz Kúnos, bu kelimeyi ‘dörtülme’ şeklinde okumuştur (Kúnos; 1902: 85).

291 OSTN’de kelimeye, (v) “verb- fiil” şeklinde kelimenin fiil olduğunu belirten işaret konulmuştur. Ancak kelimenin hem Arap harfli yazılışı hem de anlamı dikkate alınarak çalışmamıza isim olarak alınması uygun bulunmuştur.

			2) Buhara'da 'Kuş-begi'nden sonra gelen en yüksek savaş rütbesi I/1440. *** **ınaḫ**: Han düzeni gelene kadar (1800'lü yıllar) Özbek boylarında önde gelenlerin ünvanı; Buhara'da 'Kuş-begi'nden sonra gelen en yüksek savaş rütbesi (Bdg. I: 212).
ĭnaḳ I	**ايناق**		1) Dost, tanıdık 2) Güvenilir kişi; yakın; hizmetçi 3) Danışman, bakan, nazır I/1439. *** **ınaḳ**: Raḳīḳ [köle, cariye], nedīm [sohbet arkadaşı], muṣāḥib [arkadaş], mü'temen [inanılır, güvenilir], müsteşār, müşāvir, muḳarreb-i pādişāh [padişah yakını], Türkistānda büyük bir rütbe ismidir, ḫıdīv [vezir, sadrazam] (LÇ 62); **ınaġ**: bk. ĭnaġ.
ĭnaḳ- II	**ايناقماق**		Dost olmak I/1440. *** (-).
ĭnaḳlĭḳ	**ايناقليق**	ĭnaḳ+lıḳ	1) Dostluk, arkadaşlık 2) Sorunluluk, hana yakın olanların şan ve şöhreti I/1440. *** **ınaḳlıḳ**: Dostluk, arkadaşlık (Bdg. I: 212).
ĭnal	**اينال**		Şehzade, prens; han (*Reşidü'd-din ve Ebu'l-Gazi'den sonra Kara-Kırgızlar döneminde*); *Bi-Moġulī maḥrem-i ḫāṣı, müsteşār, şehzāde, şeyḫ-i ḳabīle, serdār* (S.S.); *Ḳırġız ili turasıda ĭnal dir Moġul ve Tācīk pādişāh digen dik ol vaḳtde turaları 'Orıs ĭnal' tigen irdi* "Moğol ve Taciklerin beylerine, sahiplerine padişah dedikleri gibi Kırgızlar da beylerine 'ınal'der. Bu zamanda onların sahiplerine 'Orıs Inal' denilirdi." (Abg. 42) I/1441. *** **ınal**: (LÇ 62).
ĭnalçĭḳ	**اينالچيق**	ĭnal+çĭḳ	Şehzade, prens *Şehzāde, big, dere begi*[292] (S.S.) I/1441. *** **ınalçıḳ**: (LÇ 62).

[292] Kelime OSTN دره پکی ; LÇ'de دره بکی şeklinde hatalı yazılmıştır.

ĭnam	اينام		İnanma, güven, itimat *Ĭnam ḳılmaḳ* "İnanmak" I/1441. *** **ınam**: Güven, inanma (Bdg. I: 212).
ĭnamlĭḳ	اينامليق	ĭnam+lĭḳ	Güvenilir, itimat edilir *Ĭnamlıḳ ḳulımız* "Güvenilir hizmetçimiz" I/1442. *** **ınamlı**: Güvenilir (Bdg. I: 212).
ĭnan-	اينانماق		İnanmak, güvenmek I/1440. *** **ınanmaḳ**: İʻtiḳād itmek [inanmak], ḳāniʻ ḳa'il olmaḳ [inanmış olmak] (LÇ 62).
ĭnanç	اينانچ	ĭnan+ç	İnanç, güven I/1440. *** **ınanç**: İʻtiḳād [inanç], iʻtimād, i'timān [emniyet etme] (LÇ 62).
ĭnançlĭḳ	اينانچ ليق	ĭnanç+lĭḳ	Güvenilir, içten, samimi I/1441. *** **ınançlıḳ**: Güvenilir, itimat edilir (Bdg. I: 97).
ĭnançsĭz	ايناچسيز	ĭnanç+sĭz	Güvenilmeyen, riyakar I/1441. *** (-).
ĭnançsĭzlĭḳ	ايناچ سزليق	ĭnanç+sĭz+lĭḳ	Güvenilmezlik, inanç bakımından eksiklik I/1441. *** (-).
ĭnandur-	اينادورماق		İnandırmak, güvenmesini sağlamak I/1440. *** **ınandurmaḳ**: İnandırmak (Bdg. I: 97).
ĭnanĭl-	ايناثيلماق		İnanılmak, inanılır olmak *İnanĭlur söz* "İnanılır söz, güveni hak eden söz"; *İnanĭlmas söz* "İnanılmaz söz, güveni hak etmeyen söz" I/1440. *** **ınanılmaḳ**: İnanılmak (Bdg. I: 97).
ĭnçḳĭr-	اينچقيرماق		Ağlamak, içini çekerek ağlamak I/1452. *** **ınçḳırmaḳ**: Derd ile ağlamaḳ (LÇ 63).
ĭnçḳĭrĭḳ [293]	اينچقريق	ĭnçḳĭr+ḳ	Hıçkırık, içini çekerek ağlama I/1452. *** **ınçḳırıḳ**: Hıçkırık (Bdg. I: 99).
ĭnĭḳ-	اينيقماق		Söz dinlemek, itaat etmek I/1444. *** **ınıḳmaḳ**: ʻĀdet itmek [alışılmış davranışta bulunmak], ülfet itmek [dostluk etmek] (LÇ 62).
ĭpar	ايپار		(V.) Misk, rayiha, güzel koku I/1566. *** **ıpar**: Müşk [misk], ʻūd [hoş kokulu buhur], ʻanber [güzel koku], ḫōş-būy

[293] OSTN'de kelime madde başında 'ĭnçkĭrĭḳ' şeklinde yazılmıştır. Bu yazılış kelimenin Arap harfli yazılışı esas alınarak düzeltilmiştir.

			[güzel koku], mu‘aṭṭar olan şeyler [kokulu olan şeyler] (LÇ 45); **ıpar**: Misk, güzel koku (Vámb. 230).
īr	ایر		Yır, şarkı I/1456. *** **ır**: Şarkı, nağme (DTO 102).
ĭraġ	ایراغ		bk. ĭraḳ I/1457. *** **ıraġ**: Uzaḳ, ba‘īd [uzak], dūr [uzak] (LÇ 48).
ĭraġḷıḳ	ایراغلیق		Uzaklık I/1457. *** **ıraḳlıḳ**: Uzaklık (Bdg. II: 354).
ĭraḳ	ایراق		Uzak, ırak I/1457. *** **ıraḳ**: Uzak (DTO 102); bk. ĭraġ.
ĭraḳḷan-	ایراقلانمق	ĭraḳḷa+n-	Uzaklaşmak I/1457. *** **ıraḳlanmaḳ**: Uzaklaşmak (Bdg. II: 354).
ĭraḳḷaş-	ایراقلاشمق	ĭraḳḷa+ş-	Birlikte uzaklaşmak; birbirinden uzaklaşmak I/1457. *** **ıraḳlaşmaḳ**: Birlikte uzaklaşmak; birbirinden uzaklaşmak (Bdg. II: 354).
ĭrcaў-	ایرجایماك		Dişleri görünmek I/1470. *** **ircaymaḳ**: Dişleri gıcırdatmak (Vámb. 232).
ĭrcaўt-	ایرجایتماك	ĭrcaў+t-	Dişlerini göstermek; diş gıcırdatmak I/1470. *** **ırcaytmaḳ**: Gülerken dişlerini göstermek, tebessüm, ḫande [gülme] (LÇ 48).
ĭrġa-	ایرغاماق		Sıçramak, hoplamak I/1467. *** **ırġamaḳ**: Sıçramaḳ, ḫīz itmek [sıçramak] (Ç. 49).
ĭrġaḳ	ایرغاق		Büyük kanca, olta I/1467. *** **ırġaḳ**: Şast [balık oltası] (LÇ 49).
ĭrġan-	ایرغانماق	ĭrġa+n-	Sallanmak, oraya buraya sallanmak, kımıldanmak, hareket etmek, yerinden oynamak I/1467. *** **ırġanmaḳ**: Ḳımıldanmaḳ, dirpenmek [deprenmek], ḥareket itmek (LÇ 49).
ĭrġat-	ایرغاتماق	ĭrġa+t-	Kımıldatmak, hareket ettirmek, yerinden oynatmak I/1467. *** **ırġatmaḳ**: Ḳımıldatmaḳ, taḥrīk itmek, dirpitmek [depretmek] (LÇ 49).

ĭrġĭ	ايرغى		Bir tür ağaç *Bir nev' sögüt* (S.S.) I/1468. *** **ırġı**: (LÇ 49).
ĭrla-	ايرلاماق		Şarkı söylemek, sevinçle haykırmak, mutluluktan çığlık atmak I/1469. *** **irlamaḳ- yirlamaḳ**: Sevinçle haykırmak; şarkı söylemek (Vámb. 232).
īs	ايس		Cenaze töreni için fırında pişirilen ekmek I/1525. *** (-).
ĭsĭḳ	ايسيق		(V.) Yanık yarasının izi (*Muhtemelen kelime 'issik' şeklindedir.*) I/1527. *** **isik**: Cilde vurulan kızgın damga (Vámb. 234).
ĭsĭn-			Isınmak I/1527. *** (-).
ĭsĭr-			bk. ĭssĭr[294] I/1527. *** **isirmaḳ**: Yanmak; ısınmak (Vámb. 234).
ĭsĭrġa	ايسيرغه		Küpe I/1527. *** **ısırġa**: Küpe, ḥalḳa, gūşvāre [küpe] (LÇ 52).
ĭsĭrġan-	ايسيرغانماق		Utanmak, utançtan kızarmak (*Muhtemelen kelime 'ĭssĭrġan-' şeklindedir.*) I/1527. *** **ısırġanmek**: Ḳızarmaḳ, utanmaḳ, ḥarāretlü olmaḳ, ḥicāb itmek [utanmak], ḥacil olmaḳ [utanmış olmak] (LÇ 52).
ĭsĭrġandır-	ايسيرغاندرماق	ĭsĭrġan+dır-	Kızdırmak; tahrik etmek I/1527. *** **isirġandurmaḳ**: Utandırmak, mahcup etmek, yüzünü kızartmak (Vámb. 234).
ĭsĭt-	ايسيتماق		bk. ĭssĭt- I/1528. *** **ısıtmaḳ**: Tesḫin itmek [ısıtmak] (LÇ 51)
ĭslan-	ايسلانماق	isle+n-	İslenmek, islenmiş olmak, tütsülenmek, tütsülenmiş olmak I/1531. *** **islenmek**: İslenmek, islenmiş olmak (Bdg. I. 193).
ĭssĭġ	ايسّيغ		bk. ĭssĭḳ I/1535. *** **ısıġ**: Sıcaklık, ısı (BL 121).
ĭssĭġlĭḳ	ايسّيغ ليق		Sıcaklık I/1535. *** (-).

[294] OSTN'de kelimenin anlamı için gönderme yapılan 'ĭssĭr-' kelimesine rastlanamamıştır.

ĭssĭḳ	ايسّيق		Sıcaklık, ısı I/1535. *** **ısıġ**: bk. ĭssĭġ.
ĭssĭt-	ايسّتماك		Isıtmak I/1535. *** **ısıtmaḳ**: Isıtmak, sıcak yapmak (Vámb. 234).
īşan		F. ايشان	Ermiş, şeyh I/1550. *** **ışan**: Şeyh, bir tekkenin başkanı (Vámb. 235).
ĭşan-	ايشانماق		İnanmak, güven duymak, birine umut bağlamak; ümitlenmek *İnanmaḳ, iʿtiḳād taṣdīḳ iʿtā iʿtimād itmek* [inanmak, güvenmek], *yaḳīn ve bāver iylemek* [şüphesiz ve sağlam olarak bilmek; inanmak] (S.S.) I/1550. *** **ışanmek**: (LÇ 53); **işanmaḳ**: İnanmak, güvenmek; iman etmek (Vámb. 235).
ĭşanç	ايشانج	ĭşan+ç	İnanç, güven; umut I/1551. *** **ışanç**: İʿtimād [inanma], iʿtikād [inanç], taṣdīḳ, bāver [tasdik, inanma] (LÇ 54).
ĭşandur-	ايشاندورماق	ĭşan+dur-	İnandırmak, güven uyandırmak I/1551.[295] *** **işandurmaḳ**: İnandırmak, itimat ettirmek; iman ettirmek (Vámb. 235).
ĭşanĭl-	ايشانيلماق	ĭşan+ḷ-	İnanılmak, güveni hakketmiş olmak; doğru olarak kabul etmek *Muʿtemed ve muʿteber tutmaḳ, pesend* [kabul etmek], *dil-nişīn itmek* (S.S.) I/1550. *** **ışanılmaḳ**: (LÇ 53).
ĭşanmaġur	ايشانماغور	ĭşan+ma+ġur	İnanılmayan, güvenilmez; iki yüzlü *Münkir* [inkar eden], *inanılmaz, muʿānid* [inat eden], *ḳıngır* [inatçı] (S.S.) I/1551. *** **ışanmaġur**: (LÇ 53).
ĭşĭġ	ايشيغ		Işık, aydınlık, parlak I/1552. *** **ışıḳ**: bk. ĭşĭḳ.
ĭşĭḳ	ايشيق		Işık, aydınlık, parlak I/1552. *** **ışıḳ**: Lemʿa [ışık, parlama], nūr, żiyā, sirāc [ışık, mum], rūşen, aydın, pertev [ziya, ışık] (LÇ 54).

[295] OSTN'de 1551 olması gereken sayfa numarası 1552 ve 1552 olması gereken sayfa numarası 1551 şeklinde görülmektedir. Muhtemelen tashih hatasından dolayı yer değiştiren bu sayfa numaraları çalışmamızda düzeltilerek kullanılmıştır.

ĭşĭm	ايشيم		Yıldırım, şimşek I/1555. *** **işim**: Yıldırım (Vámb. 236).
ĭşĭn	ايشين		Yıldırım, şimşek I/1553. *** **ışın**: Yıldırım, çaḳın, berḳ [yıldırım], parlaḳ (LÇ 54).
ĭşḳĭr-	ايشقيرماق		Islık çalmak I/1555. *** **ışḳırmaḳ**: Ṣafīr urmaḳ [ıslık çalmak], ışlıḳ çalmaḳ (LÇ 53).
ĭşḳĭrĭḳ	ايشقيريق		(V.) Güğüm, kase; bir tür içecek kabı I/1555. *** **işḳiriḳ**: Testi, küp; bir tür içecek kabı (Vámb. 235).
ĭşḳĭrĭş	ايشقيريش	ĭşḳĭr+ş	Islık, ıslıkla işaret verme I/1555. *** (-).
ĭşna-	ايشناماق	ĭşĭn+a-	Işıldamak, parlamak I/1557. *** **ışnamek**: Parıldamaḳ, rūşen münevver olmaḳ [parlak olmak, ışıklı olmak], pertev-endāz olmaḳ [ışıklandıran olmak] (LÇ 53).
ĭşnar	ايشنار	ĭşna+r	Parlak, ışıklı I/1557. *** **ışnar**: Parlaḳ, lāmi‘ [parlak], dıraḫşān [parlak, parlayan], żiyā-dār [ışıklı], münevver [ışıklı] (LÇ 53).
ĭta'un	ايتاون		Keklik I/1501. *** **ıtavun**: Keklik (DTO 94).
ĭtḳa	ايتقا		Pazar yeri, pazar meydanı I/1504. *** **ıtḳa**: Pāzār ḳurılan maḥall, panāyır yeri, bāzār cāyı [Pazar yeri] (LÇ 46).
ĭtla-	ايتلاماق		(L.T.) İstemek, talep etmek I/1505. *** **ıtlamaḳ**: Elde etmeye çalışmak; peşinde olmak (DTO 94).

İ

ibi- I	ايبيماك		Yumuşamak, yumuşak olmak I/1569. *** (-).
ibi- II			Yemek yemek I/1569. *** (-).
ibin	ايبين		(P. d. C.) Parlak I/1569. *** **ibin**: Parlaḳ, lāmi‘ [parlak], dıraḫşān [parlak, parıldayan] (LÇ 46); **ibin**: Parlak (DTO 92).
ibit-	ايبيتمك	ibi+t-	Yumuşatmak; yenilemek, tazelemek I/1569. *** (-).
iç I	ايج		1) İç, içerik *İçidin* (Ayrılma hâli) "İçinden" 2) İnsanın içi; karın; ruh; kalp *İçim ketti* "İshal oldum." I/1511. *** **iç**: Derūn [iç taraf, kalp], ḳalb, dil [gönül, kalp] (LÇ 47).
iç- II	ايچماك		1) İçmek *İçip yiberdin͡g* "Aceleyle, bir defada içtin." 2) Yemek yemek (Özellikle kaşıkla yemek yemek) *Aş içip kiç namāz-ı peşīn andın atlanduḳ* "Yemek yiyip akşam namazından sonra atlara bindik." (Bb. 306-17) I/1514. *** **iç**: Emr-i nūşīden [iç emri, iç!] (LÇ 47).
içegü	ايچاكو		Bağırsak I/1515. *** **içegü**: Bağırsak (Bdg. I: 181).
içek	ايچاك		(V.) Bağırsak, bağırsaklar I/1515. *** **içek**: Em‘ā [bağırsaklar], bağırsaḳ, rūde [bağırsak], aḥşā [vücuttaki bağırsak, ciğer gibi organlar] (LÇ 47); **içek**: Bağırsak (Vámb. 231).
içergü	ايچاركو		Eyer yastığı I/1516. *** **içergü**: Ġışā [örtü, mahfaza], eger esbābı [eyer gereçleri] (LÇ 47).
içik	ايچيك		(V.) Kışlık ceket; kadınların giydiği kısa kürk I/1516. *** **içik**: Kadınların giydiği kışlık ceket (Vámb. 231).
içil-	ايچيلمك	iç^{II}+l-	İçilmek, içilmiş olmak I/1517. *** **içilmek**: İçilmek (Bdg. I: 182).

içim	ايچيم	iç[II]+m	Yudum, içim I/1517. *** **içim**: İçim, yudum (Bdg. I: 182).
içiş-	ايچيشماك	iç[II]+ş-	Birlikte içmek I/1517. *** **içişmek**: Birlikte içmek (Bdg. I: 182).
içit-	ايچيتماك	iç[II]+t-	İçirmek I/1517. *** **içitmek**: İçirmek (Bdg. I: 182).
içkeri	ايچكارى	iç[I]+keri	İçeri I/1518. *** **içkeri**: İçeri (Bdg. I: 181); **içerü**: bk. içkerü.
içkerigi	ايچكاريكى [296]	içkeri+ki	İçerdeki I/1518. *** **içkereki**: İçerüdeki, derūnındaki [iç tarafındaki], vasaṭındaki [ortasındaki] (LÇ 47).
içkerü	ايچكارو		İçeri I/1518. *** **içkerü**: İçeri (Vámb. 231).
içkerüle	ايچكارولا	içkerü+le	İçeri; içinde I/1518. *** (-).
içki		iç[I]+ki	İç, içerdeki *İçki kentler* "İç şehirler, içerdeki şehirler"; *İçki beg* "Saray ağası, saray beyi" I/1518. *** **içki**: Derūnī [içerdeki] (LÇ 47).
içkü	ايچكو		İçme, içme işi *Ant içkü* "Ant içme, yemin etme" I/1519. *** **içkü**: İçme, içim (Vámb. 231).
içküle-	ايچكولاماك	içkü+le-	Çok içki içmek, ağır bir şekilde içki içmek; içki alemi yapmak I/1519. *** **içkülemek**: Çok içki içmek (Bdg. I: 182).
içkülük	ايچكولوك	içkü+lük	İçecek, içki I/1519. *** **içkülük**: İçecek, içki; içkili (DTO 99).
içkür-	ايچكورماك	iç[II]+kür-	(V.) İçirmek *Ant içkürmek* "Ant içirmek, yemin ettirmek" I/1519. *** **içkürmek**: İçirmek, içirtmek (Vámb. 231).
içre	ايچره	iç[I]+re	1) İç kısım, içerideki 2) İçine, içinde *Baġ içre* "Bağ, bahçe içinde" I/1519. *** **içre**: İçerdeki, içerde; içinde, içine

[296] OSTN'de kelimenin Arap harfli yazılışı اتچكاريكى şeklinde verilmiştir. Bu yazılış kelimenin madde başındaki yazılışı esas alınarak düzeltilmiştir.

			(Vámb. 231).
içredeki	ایچره داکی	içre+de+ki	İçerideki I/1520. *** **içredeki**: İçerdeki (Bdg. I: 181).
içrü	ایچرو		bk. içre I/1520. *** **içrü**: İçeri, içeride (Bdg. I: 181).
içtir-	ایچتیرماك	iç[II]+tir-	İçirmek I/1520. *** **içdirmek**: İçtirmek (Bdg. I: 182).
içür-	ایچورماك	iç[II]+ür-	İçirmek I/1517. *** **içürmek**: İçirmek (Bdg. I: 182).
içürt-	ایچورتماك	içür+t-	İçirtmek I/1517. *** (-).
İdi	ایدی، ایذی		Sahip; Tanrı *İḍige siperlep İḍidin tevfīḳ isti'ānet tilep* "Tanrı'ya inanarak ve Tanrı'dan yardım isteyerek" (Bb. 5-19); *Uyġur ilininḡ pādişāhı İdi-ḳut* "Uygur halkının Tanrısı İdi-kut'tur." (Abg.); *Ma'lūm bolsun kim İdi-ḳutnınḡ ma'nīsi Moġul tilinde devletlik timek bolur* "Bilinsin ki İdi-kut'un anlamı Moğol dilinde devletli, devlet sahibi demektir." (Abg.) I/1507. *** **İdi**: Ṣāḥib, mālik, ige (LÇ 48).
idiş I	ایدیش		Kap, vazo *Çini idiş* "Çin vazosu" I/1510. *** **idiş**: Avānī [kap, yemek kabı], ẓarf [kap], ḳap (LÇ 48); **idiş**: Vazo, kap (Vámb. 231).
idiş II	ایدیش	it+ş	Etme, yapma I/1510. *** (-).
igde	ایکده		İğde, hunnap I/1430. *** **igde ve cigde**: İgde (LÇ 56).
igdicle-		igdic+le-	bk. egdicle-[297] I/1431. *** (-).
igdiç	ایکدیچ		İğdiş, hadım I/1431. *** **igdiç- igdiş**: Atın hayalarının iğdiş edilmesi (DTO 122).
iger	ایکار		bk. eger I I/1425. *** **iger**: Eger, zīn [binek hayvanlarına vurulan eyer], serc [eyer] (LÇ 54).
igerlen-	ایکارلانمك		bk. egerlen-[298] I/1425. *** **igerlenmek**: Eyerlenmek (Bdg. I: 216).

[297] OSTN'de *igdicle-* kelimesinin anlamı için *egdicle-* kelimesine gönderme yapılmıştır; ancak gönderme yapılan *egdicle-* kelimesi sözlükte bulunamamıştır. 'İğdiş' kelimesinden hareketle, bu kelimenin "İğdiş etmek, hadım etmek" anlamına geldiği düşünülebilir.

igerlet-	ایکارلاتمك		bk. egerlet- I/1425. *** **igerletmek**: Egerletmek, ata taḳım urdurmaḳ (LÇ 55).
igerlik I	ایکارلیك		Eğerli I/1425. *** **igerlik**: Eğerli (Bdg. I: 216).
igerlik II	ایکرلیك		Ekşi; acı (Calc. Wrtb. زُمُخت) I/1425. *** **igerlik**: Ekşi; acı (Bdg. I: 200).
igirme	ایکیرمه		Yirmi sayısı I/1428. *** **igirme**: Yirmi sayısı (DTO 124).
igit	ایکیت		Yiğit, genç I/1429. *** **igit**: Yiğit, genç (Bdg. I: 201).
igitlik	ایکیتلیك		Yiğitlik, gençlik I/1429. *** (-).
igne	ایکنه		İğne I/1430. *** **igne**: Sūzen [iğne], ibre [ince iğne gibi alet] (LÇ 57).
ignelik	ایکنه لیك		İğne kutusu, iğnelik I/1430. *** **ignelik**: İğnelik, iğne kutusu (Bdg. I: 202).
igren-	ایکرنمك		İğrenmek, tiksinti duymak *Teneffür* [iğrenmek], *istikrāh itmek* [nefret etmek], *ictināb ve perhīz itmek* [sakınmak ve çekinmek] (S.S.) I/1430. *** **igrenmek**: (LÇ 56).
igrenc	ایکرنج	igren+c	İğrenç; tiksinti, iğrenti I/1430. *** (-).
igrenclik	ایکرنجلك	igrenç+lik	İğrenç; tiksinti, iğrenti I/1430. *** (-).
igün	ایکون		Omuz I/1430. *** **igün**: Kol; arka, sırt (DTO 123).
īk	ایك		1) İğ, eğirmen *Īk tolusĭ* "İğ yünü" 2) Çivi; damga; tapa, tıkaç I/1415. *** **ig**: İp, iplik (DTO 118).
ik I	ایك		Hastalık I/1415. *** **ig**: Bir nev' fenā ḫastelik (LÇ 54).
ik II	ایك		(Bdg.) Safkan Türkmen I/1416. *** **ik**: Safkan Türkmen (Bdg. I: 199).
ike	ایکه		Bey, ağa I/1416. *** **ige ve igem**: Ṣāḥib, mālik (LÇ 54); **ige**:

[298] OSTN'de *igerlen-* kelimesinin anlamı için *egerlen-* kelimesine gönderme yapılmıştır; ancak gönderme yapılan *egerlen-* kelimesi sözlükte bulunamamıştır.

			Büyük, cesīm [büyük], büzürg [büyük; başkan, şef], ʿaẓīm, ṣāḥib (LÇ 56).
ikegü	ايكاكو	iki+egü	Her ikisi, ikisi beraber I/1417. *** **ikegü**: İkisi de berāber, ikisi de birlikde (LÇ 55).
iki	ايكى		İki sayısı I/1417. *** **iki**: İs̱neyn [iki], dū [iki] (LÇ 56).
ikin	ايكين	ik+n	Omuz I/1418. *** **igin**: Egin, arḳanıñ egilür ṭarafı (LÇ 56).
ikir	ايكير		İkiz I/1418. *** **ikir**: İkiz (Vámb. 236).
ikirer	ايكيرار		İkişer I/1419. *** **ikirer**: İkişer (*Bâbür-nâme'de*) (Bdg. I: 200).
ikle-	ايكلاماك	ik+le-	Hastalanmak I/1421. *** (-).
il-	ايلماك		1) Asmak 2) (V.) Kapamak *Ḳapunĭ il!* "Kapıyı kapat!" I/1473. *** **ilmek**: Kapamak; kilitlemek; gözleri bağlayarak kapamak (Vámb. 238); **ilmek**: Asmak (Bdg. I: 88).
ilbars	ايلبارس		Pars, kaplan I/1496. *** **ilbars**: Pars (Bdg. I: 205).
ile- [299]	ايله ماك		Deriyi tabaklamak I/1477. *** (-).
ilek I		ile+k	(V.) Elek, süzgeç I/1479. *** **ilek**: Elek, unı eleyecaḳ ālet (LÇ 58); **ilek**: Elek, kalbur, süzgeç (Vámb. 237).
ilek II	ايلاك		(V.) İnce ip, şerit, bağ I/1479. *** **ilek**: Bağ, iplik; kap, kapak (Vámb. 237).
ilekle-	ايلاكلاماك	ilek+le-	(V.) Bağlamak I/1479. *** **ileklemek**: Bağlamak, iliklemek (Vámb. 237).
ilen-	ايلانماك		1) Heyecanlı olmak, heyecandan titremek, (birisi için) kendini harap etmek 2) Yalvarmak, çok istemek, (birisini) bir şey istemekten bıktırmak I/1479.

[299] OSTN'de kelimenin fiil olduğunu belirten işaret konulmamıştır. Bu işaret, kelimenin Arap harfli yazımı dikkate alınarak tarafımızdan konulmuştur.

			*** **iylenmek**: Yalvarmak, rica etmek (Vámb. 237).
ilençek	ایلانجاك		Usandıran, (istemekten dolayı) can sıkan I/1480. *** **ilençek**: Bıktıran, usandıran (Bdg. I: 205).
ilenü	ایلانو		İsteklerle can sıkma, usandırma, bıktırma I/1480. *** **ilenü**: Bıktırma, usandırma (Bdg. I: 205).
iley̆	ایلاى		Ön taraf *İley̆imiz* “Önümüz, önümüzde olan”; *İley̆inde* “Önünde”; *İley̆lerige ṭa‘ām ḳoydılar* “Önlerine yemek koydular.”; *İley̆ide niçe kişi ḥāżır*[300] *boldı* “Önünde birkaç kişi hazır oldu.” I/1478. *** **iley**: Ḥużūr, ‘ind [huzur, yan], nezd [huzur yan], pīş [huzur, ön, ileri taraf] (LÇ 58).
iley̆se	ایلایسه	iley̆’den	Her yerde (Calc. Wrtb. هرکجا) I/1478. *** **ileyse**: Her yerde (Bdg. I: 205).
ilge-	ایلکاماك [301]	il^{II}+ge-	(V.) Düğümlemek, ilmiklemek, bağlamak *‘Uḳde* [düğüm, bağ], *peyvend* [bağ], *baġ itmek, baġlamaḳ, bend itmek* (S.S.) I/1490. *** **ilgemek**: (LÇ 59); **ilgemek**: Düğümlemek, ilmiklemek, bağlamak (Vámb. 238).
ilgek	ایلکاك	ilge+k	1) Bir şeyleri asmak için kullanılan demirden yapılmış kanca, askı 2) (V.) Düğme *Tügme, ‘urve* [düğme iliği], *ḥalḳa, asırġa, zincīr* (S.S.) I/1490. *** **ilgek**: (LÇ 59); **ilgek**: Düğme (Vámb. 238).
ilgekle-	ایلکاکلاماك		Kancalamak, kancaya asmak I/1491. *** (-).
ilger-	ایلکارماك	il^{II}+ger-	Ele geçirmek, zapt etmek, işgal etmek,

[300] OSTN’de حاضر yazılması gereken kelime yanlışlıkla حاص şeklinde yazılmıştır.
[301] OSTN’de kelimenin Arap harfli yazılışı ایلکا şeklinde verilmiştir. Bu yazılış kelimenin madde başındaki yazılışı esas alınarak düzeltilmiştir.

			mülk edinmek *Żabṭ ḳayż itmek* [zaptetmek, ele geçirmek], *ḳavramaḳ, ṭutmaḳ* (S.S.); *Sa͡nga tigmes ki ilgerse͡ng Yemenni* *Çirik tartıp ṭama ‘ ḳılsa͡ng ‘Adenni* “Eğer Yemen’e sahip olmak istiyorsan Aden’e asker yürütüp sefer düzenlemen işe yaramaz.” I/1491. *** **ilgermek**: (LÇ 59).
ilgeri	**ايلكارى**	ilk+eri	[İleri; daha önce, daha erken][302] *İlerü, ḳuddām* [ön taraf, ileri taraf], *ḳabl*[303] [evvel, önce], *evvel, muḳaddem* [önde olan], *pīş* [ön, ileri taraf], nuḫust [evvel, ilk], *ibtidā* [evvel, baş taraf] (S.S.) I/1491. *** **ilgeri**: (LÇ 59).
ilgerki	**ايلكاركى**		Önceki; daha önce meydana gelen I/1492. *** **ilgerki**: Önceki, evvelki (Bdg. I: 85).
ilgerü	**ايلكارو**		bk. ilgeri I/1492. *** **ilgerü**: İleri, önde, daha önce olan (Vámb. 238).
ilgüy̆	**ايلكوى**		Nazik ve şefkatli bir şekilde eğitilmiş (Calc. Wrtb. ناز پرور); (*P.d.C’deki anlamı “Yumuşak bir biçimde yetişmiş”tir.*) I/1492. *** **ilgüy**: ‘İzzet-i nefs ile terbiye olmuş adam (LÇ 60); **ilgüy**: Yumuşak bir biçimde yetişmiş (DTO 133).
İli	**ايلى**		İli nehri I/1484. *** (-).
ilik I	**ايليك**	il+k	(V.) Kapalı I/1484. *** **ilik**: Kapalı; içine dönük, içine kapanık (Vámb. 238).
ilik II	**ايليك**		1) İlik, kemik içindeki yağlı doku 2) Kol ve ayak kemikleri *Bir Moġul bir öküzni ilik sü͡ngekige bir aḳ uzun büz baġlap tuġnı͡ng yıġaçını tübidin ötkerüp kiltürdi* “Bir Moğol, bir öküzü, ilik kemiğine beyaz ve uzun bir bez bağlayıp onu bayrak direğinin (tuğ) ağacının

[302] Anlam LÇ’den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[303] Kelime OSTN ييل ; LÇ’de قبل şeklinde hatalı yazılmıştır.

			dibinden geçirip getirdi.” (Bb. 122-21) I/1484. *** **ilig**: El, yed [el], dest [el], ḳol, ḳulp (LÇ 60); **elig**[304]: El (Vámb. 238).
ilin-	**ايلينماك**	il+n-	Bir şeye tutunmak, asılmak I/1485. *** **ilinmek**: Asılmak, bir şeye asılmak (Bdg. I: 88).
ilist	**ايليست**		İhtiyar, yaşlı (Calc. Wrtb. پير) I/1487. *** **ilist**: Yaşlı, pir (Bdg. I: 208).
iliş-	**ايليشمك**	il+ş-	1) Bir şeye takılı kalmak, ilişmek 2) Burun buruna gelmek, karşılaşmak, dokunmak, değmek I/1487. *** **ilişmek**: Bend peyvend olmaḳ [bağlanmak], bağlanmaḳ, peyvesten [bitişmek] (LÇ 60).
ilşik	**ايلشيك**		Gemi yelkeni (Calc. Wrtb. بادبان کشتی) I/1496. *** **ilsik**: Gemi yelkeni (DTO 131); **ilsik**: Gemi yelkeni (Bdg. I: 207).
ilti	**ايلتى**		Elti (kardeşin karısı) I/1494. *** **ilti**: İki birāderiñ zevcesi ve ḥaremi (LÇ 58).
iltür	**ايلتور**	ĭl+tur	(V.) Geçen sene (*Aynen ‘bıltır’ ve ‘bir+yıl+tur’ şekillerinde olduğu gibi.*) I/1494. *** **iltür**: Geçen yıl, geçen sene (Vámb. 237).
imam		Ar. امام	Muhammed’e inanan din adamları I/1573. *** **imām**: Molla, imam, din adamı (Bdg. I: 91).
iman		Ar. ايمان	İman I/1571. *** **īmān**: İman, inanç (Bdg. I: 209).
imen-	**ايمانماك**		(Bir şeyden dolayı) Utanmak, mahcup olmak I/1573. *** **ımanmaḳ**: Utanmaḳ, ḥicāb itmek, şerm ü ḥayā (LÇ 61); **imenmek**: Utanmak, sıkılmak (Vámb. 238).

[304] Vámbéry, çalışmasında ايليك şeklinde yazılan kelimeyi ‘elig’ biçiminde okumuştur.

in	اين		İn, mağara I/1438. *** **in**: Delik, oyuk; yuva; oluk (Vámb. 239); **in**: İn; delik, boşluk; kulak deliği; parça, kısım; kanal, oluk (DTO 138).
incir-	اينجيرماك		İnlemek, içini çekmek I/1454. *** **inçirmek**: Iḳlayup şıḳlar gibi nefes almaḳ (LÇ 63).
incü	اينجو		1) Bey ve emire ait arazi 2) Hizmetkar; beyin ordusuna veya hizmetine gönüllü olarak katılan kişi I/1455. *** **incü**: Bende, köle, memlūk [köle, kul, hizmetkar] (LÇ 63).
incük	اينجوك		İncik, incik kemiği, bacağın diz kapağından topuğa kadar olan bölümü I/1455. *** **incik**: İncik (LÇ 63).
incülik	اينجوليك	incü+lik	İrtifak hakkı, başkasına ait arsa, bahçe, yol gibi taşınmaz bir maldan belirli bir şekilde yararlanma; yapılan iş ve görev için verilen ücret I/1455. *** **inçülük**: İrtifak hakkı (Bdg. I: 213).
inç-	اينچمك		(V.) Kırmak, parçalamak; ufalamak I/1450. *** **inçmek**: Göñli ḳalḳmaḳ, te'ellüm tekdir itmek [kederlenmek], āzürde olmaḳ [kalbi kırılmak], şikeste ḫāṭır [gönlü kırılmak] (LÇ 63); **inçmek**: Ezmek, paramparça etmek, baltayla parçalamak (Vámb. 239).
inçe	اينچه		İnce I/1451. *** **ince**: İnce, narin (DTO 139).
inçi	اينچى		(V.) Cilveli kadın *İnçi çinçi* "Cilveli cilveli" I/1451. *** **inçi**: Ḫanım, muḥtāl ḳadın [hileli kadın] (LÇ 63); **inçi**: Cilveli kadın (Vámb. 239).
inçke	اينچكا		İnce *İnçke kişi* "Sinsi insan"; *İnçke ün birle yıġlamaḳ* "İnce sesle (sessizce) ağlamak" I/1451.

			*** **inçke**: İnce, nārīn (LÇ 63).
inçkelen-	**اینچکالانماك**	inçke+len-	İncelmek I/1451. *** (-).
inçkelik	**اینچکالك**		İncelik *İnçkelik birle* “Ayrıntılı şekilde, inceden inceye, tetkik ederek” I/1451. *** **inçkelik**: Nāziklik, zekāvet [zeki oluş], ẓerāfet (LÇ 63).
inde-	**ایندااماك**	in (işaret, alamet)+le-	1) İşaret vermek, işaret etmek, çağırmak, davet etmek 2) (Bdg.) Bir şeye dikkatini vermek, bir şeyi kabul ettiğini işaret etmek *Her niçe ḳıçḳırdım irse o hīç indemedi* “Her ne kadar bağırdımsa da onun hiç dikkatini çekemedim.” I/1447. *** **indemek**: Ḫānesine çağırmaḳ, da‘vet celb itmek (LÇ 63).
indew	**ایندااو**	inde+w	1) İşaretle çağırma, kabul ettiğini belirtmek için boyun eğme *İşāret ile da‘vet itmek, ḳabūl içün boyun egmek* (S.S.) 2) Yağ çıkarılan bir tür meyve *Sīsāma beñzer bir nev‘ dānedir, yaġını sürerler* (S.S.); “Güzel kokulu ve çok acı bir yağ veren bir tür darı” (V.) I/1449. *** **indev**: İşāret ile da‘vet itmek, ḳabūl içün boyun egmek, sīsāma beñzer bir nev‘ dānedir, yaġını sürerler, uyuz ‘illetine mübtelā olan develere anıñ yaġını sürerler (LÇ 63).
indi	**ایندی**		Şimdi I/1450. *** **indi**: Şimdi (Vámb. 240).
inege I	**ایناکا**		Küçük kardeş I/1443. *** **inege**: Küçük birāder (LÇ 62).
inege II	**ایناکا**	ine (anne)’den	Süt anne, süt ana, dadı I/1443. *** **inege**: Süt nenesi, dāye [çocuğa süt veren] (LÇ 62).
inek I	**اناك**		Küçük kardeş I/1442. *** **inek**: Küçük birāder (LÇ 62).
inek II	**ایناك**		İnek I/1442. *** **inek**: İnek, sığır (Bdg. I: 97).
inekçi	**ایناکچی**	inek+çi	Sığır çobanı, sığırtmaç I/1443. *** (-).

inen	**اینان**	bk. ingen I/1443. *** **inen**: Deveniñ dişisi, ervāne [bir cins dişi deve] (LÇ 62).
ineşle-	**ایناشلاماك**	Eğilmek, aşağı eğilmek *İnişlemek*[305]*, inişe temāyül itmek* (S.S.) I/1444. *** **ineşlemek**: (LÇ 62).
inet-	**ایناتماك**	İğdiş etmek, hayvanlarda erkeklik bezlerini çıkarmak veya körletmek *İgdiş, aḫte itmek* [erkeklik bezlerini çıkarmak, iğdiş etmek] (S.S.) I/1443. *** **inetmek**: (LÇ 62).
inewli (?)	**ایناولی**	(V.) Delik, çukur I/1442. *** **inevli**: Avda ḥayvānları ṭutmaḳ üzere yerde ḳazılan ḫendeḳ (LÇ 63).
ingen	**اینكان**	Dişi deve *Deveniñ dişisi, tılaḳ* [bızır, klitoris], *māde* [dişi] (S.S.) I/1445. *** **ingen**: (LÇ 64).
ini	**اینی**	Küçük kardeş *Küçük ḳardaş, birāder-i ḫūrd* [küçük kardeş] (S.S.) I/1444. *** **ini**: (LÇ 64).
inir	**اینیر**	Kıskaç, demirci kıskacı I/1444. *** **inür**: Demircilerin kullandığı kıskaç (DTO 142).
i͡ngek	**اینكاك**	Çene, çene kemiği *Ḫūrṭūmınıṅ iki yanıda yuḳarıġı i͡ngekide iki uluġ tişi bar* "Hortumunun iki tarafında, üst çenesinde iki büyük dişi var." (Bb. 356-11) I/1432. *** **i͡ngek**: Zenaḫdān [çene], çeñe (LÇ 64).
ip	**ایپ**	İp, iplik I/1564. *** **ip**: Naḫ [ip, ince ip] (LÇ 45).
ipek	**ایپاك**	İpek I/1566. *** **ipek**: İbrişim [ipek ipliği], ḥarīr [ipek] (LÇ 45).
ipin- I	**ایپینماك**	(V.) Hareket etmek, kımıldamak, kıpırdamak I/1566.

[305] Kelime OSTN اینیشلك ; LÇ'de اینشلمك şeklinde hatalı yazılmıştır.

			*** **ipimek**: Ḥareket ve cünbiş [kımıldanma, hareket] itmek (LÇ 46); **ipenmek**: Hareket etmek, kımıldanmak (Vámb. 230).
ipin II	ایپن		Açık, aydın, parlak (Calc. Wrtb. بتفخیم کسرۀ همزه و کسرۀ بای فارسی روشن) I/1566. *** **ipin**: Açık, aydın, parlak (Bdg. I: 176); **ibin**: bk. ibin.
İran	ایران		İran I/1457. *** **İran**: ʻAcem memāliki [Fars memleketi] (LÇ 48).
İranlĭḳ	ایرانلیق	İran+lĭḳ	İranlı I/1457. *** (-).
irewül	ایراول	ĭr+ḳol	Öncü birlik, ön saflarda olan; ileri karakol (*Kelime Bâbürnâme'de* یراول *ve* هراول *şeklinde geçmektedir.*); *İrewül ḳılıp* "Ön saflarda hizmet edip" (Abg.); *Ol biş yigit bizniñ irewülge bardı* "O beş yiğit bizim ileri karakolumuza vardı." (Abg.) I/1457. *** **irevül**: Ṭalīʻa [asker önünden giden tabur], muḳaddimetü'l-ceyş [öncü birlik], pīş-ceng [öncü birlik] (LÇ 48).
irgek	ایرکاك		Derece, mertebe, rütbe, ünvan (Calc. Wrtb. مرتبه) I/1468. *** **irgek**: Rütbe, mertebe (LÇ 49).
irgene	ایرکانه		Çadır gereçleri, çadırda kullanılan aletler (Calc. Wrtb. دری که مثل پهانه میباشد) I/1468. *** **irkine**: Alaçuḳuñ kibitḳa baş ṭarafında olan çöp (LÇ 49); **irkene**: Çadır gereçleri, çadırda kullanılan aletler (Bdg. I: 189).
irgür-	ایرکورماك		Gittiği yere kadar götürmek, sonuna kadar götürmek I/1468. *** (-).
irik	ایریك		Kaba, iri; iri taneli I/1459. *** **irik**: Yuġan, cesīm [iri, büyük], büyük, ḥacimlü, cüṣṣelü (LÇ 50).
irim	ایرم		Kötü veya iyiye işaret eden şey I/1463. *** **irim**: Beşāret [müjde, sevindirici haber], fāl-ı ḫayr [iyi işaret, uğur], uğur (LÇ 50).
irk-	ایرکماك		Ürkmek, irkilmek, korkmak, yerinden

			fırlamak I/1464. *** **irkmek- ürkmek**: Birdenbire sıçramak (Vámb. 232).
irke	ایركا		İğ, eğirmen I/1465. *** **irke**: Makara, sargı (Vámb. 232).
irkeç	ایركاچ		Erkek keçi, teke, erkeç *Keçi ayġırı* (S.S.) I/1465. *** **irkeç**: (LÇ 49).
irküncek	ایركونجاك		Salıncak I/1467. *** **irkincek**: Terāzū ve yükiniñ ağır ṭarafı (LÇ 49); **irküncek**: Salıncak şeklindeki beşik (DTO 104).
irvam	اروام	Ar.	Beceriklilik, ustalık; cesaret, yüreklilik; silah kullanmada ustalık I/1471. *** (-).
is I	ایس		Koku I/1523. *** **is**: Ḳoḳu, rāyiḥa [koku, güzel koku], būy [koku] (LÇ 51).
is II	ایس		İs, duman I/1524. *** **is**: Zeng [kir, pas] (LÇ 51).
isir [306]	ایسیر		(V.) Bir tür yırtıcı kuş I/1527. *** **isir**: Bir tür yırtıcı kuş (Vámb. 234).
iske- I	ایسكاماك		Esnemek I/1528. *** **iskemek**: Esnemek (Bdg. I: 193).
īske- II	ایسكاماك [307]	is^{I}+ke-	Koklamak I/1528. *** (-).
iskele-	ایسكالاماك	is^{I}+kele-	(V.) Koklamak; öpmek I/1529. *** **iskelemek**: Koklamak (Vámb. 234).
isle- I	ایسلاماك	is^{II}+le-	Duman çıkarmak, tütmek I/1531. *** **islemek**: Duman çıkarmak (Bdg. I: 193).
īsle- II	ایسلاماك	is^{I}+le-	Koklamak; kokmak I/1531. *** **ıslamaḳ**: Ḳoḳulamaḳ (LÇ 52); **islemek**:

306 Radloff bu kelimeyi Vámbéry'den almıştır. Vámbéry'nin ایسر şeklinde yazdığı kelimeyi (Vámbéry; 1867: 234) 'isir' şeklinde okuyan Radloff hatalı olmalıdır. P. d. Courteille (Courteille; 1870: 110) ve Şeyh Süleyman Efendi'nin (LÇ 51) "Doğan, şahin" anlamlarını vererek bu kelimeyi eserlerine ایسپیر şeklinde almaları her bakımdan doğrudur. Yine 'ispir' kelimesine Tarama Sözlüğü'nde "Şahinden sonra avcı kuşların en güçlüsü ve makbulu" anlamı verilmiştir (Tarama Sözlüğü; 1996: 2104). Bu kelime, Hasan Eren'in 'Çağatay Lûgatleri Hakkında Notlar' adlı makalesinde ele aldığı kelimelerden biridir. Hasan Eren de kelimenin 'ispir' telaffuzu ile "Bir avcı kuş adı" anlamında Anadolu'nun bir çok yerinde hâlâ kullanıldığını ve Radloff'un 'isir' şeklinde Vámbéry'den aldığı kelimenin yanlış olduğunu belirtmiştir (Eren; 1950: 152).

307 OSTN'de kelimenin Arap harfli yazılışı ایسكا şeklinde verilmiştir. Bu yazılış kelimenin madde başındaki yazılışı esas alınarak düzeltilmiştir.

			Koklamak (Vámb. 234).
issi-	ایسّیماك		Sıcak olmak; kızışmak I/1535. *** **ısımaḳ**: Sıcak olmak (DTO 114).
issin-	ایسّنماك	ĭssĭ+n-	Isınmak I/1535. *** **isinmek**: Isınmak (Bdg. I: 48).
iste-	ایسته ماك	is+le-	1) İstemek, dilemek, talep etmek 2) Bir emri uygulamak, bir emri yerine getirmek I/1532. *** **istemek**: İstemek, ṭaleb ve ārzū ve ḫʷāhiş [istek] ve temennā iylemek (LÇ 51).
istegüçi	ایستاکوجی		bk. istewçi I/1533. *** **istegüçi**: İsteyici, isteyen (Bdg. I: 43).
istet-	ایستاتماك	iste+t-	İstetmek, talep ettirmek I/1534. *** **istetmek**: İstetmek (Bdg. I: 43).
istewçi	ایستاوجی	iste+w+çi	İsteyen, isteyici *ʻAyb istewçi* "İftiracı, iftira eden" I/1533. *** **istevçi**: İsteyen, isteyici (Bdg. I: 43).
iş	ایش		1) İş, vazife, görev; mesele; meşguliyet *Bolġu-dik iş* "Olacak iş, yapılabilir iş"; *İligi işge yitti kilip hīç iş ḳıla almadılar* "Eli bir iş görmeye anca yetti; gelip başka hiç bir iş yapamadılar." (Bb. 77-2) 2) Savaş, meydan muharebesi *İş küni* "Savaş günü"; *İş ḳīrī* "Savaş meydanı"; *İş küni Būrḫiş üze çulap urup yüz tümen iʻdā çirikin sındurup* "Savaş günü Burhiş'in ordusunun üzerine saldırıp yüz bin düşman askerini yenip" 3) Melodi, ezgi; müzik parçası *Bir nevbet Bedīʻü'z-zamān Mīrzānıñ ṣoḥbetide bir işni neydin ḫūb çıḳarur Ḳul Muḥammed ġıçekde ol işni çıḳara almas dir kim ġıçek nāḳıs sāzdur Şeyḫī fi'l-ḥāl Ḳul Muḥammedniñ iligidin ġıçekni alıp ol işni ġıçekde ḫūb u pākīze çalur* "Vaktiyle, Bediü'z-zaman Mirzâ'nın sohbetinde bu melodiyi neyle çalar. Kul Muhammed melodiyi kemanla çalamaz der ki keman bu melodi için eksik bir çalgıdır. Şeyhî, ayağa fırlayıp Kul Muhammed'in elinden kemanı alıp o melodiyi kemanla

			kusursuz ve çok güzel çalar.” (Bb. 229-10); *İş bağlamaḳ* “Şarkı bestelemek” I/1546. *** **iş**: ‘Amel [iş, çalışma], şuġl [iş, meşguliyet], kār [iş, güç, amel], rezm [cenk, savaş], ḥarb, fi‘l [amel, iş] (LÇ 52); **iş ḳur**: Maḥall-i ḥarb, meydān-ı rezm [savaş meydanı], ceng-gāh, muḥārebe yeri (LÇ 53).
işçi	ایشچی	iş+çi	İşçi, yardımcı; işe yarar I/1563. *** **işçi**: İşçi, görevli (Bdg. I: 195).
işi- I			İşemek I/1552. *** **işemek**: İşemek (DTO 116).
işi II	ایشی	iş+i	İşe yarayan, iyi işçi, becerikli *İşi igit* “Becerikli genç”; *İşi at* “Güçlü ve işe yarayan at” I/1552. *** (-).
işiklik		işik+lik	Eşikli, kapısı olan, kapılı *İki işiklik öÿ* “İki kapılı ev”; *İşiklik turalıḳ* “Komşuluk”; *İşiklik turalıḳ yirdin kildim* “Komşu yerden geldim.” I/1553. *** (-).
işil-	ایشیلماك	işit+l-	Duyulmak, duyulmuş olmak (dedikodu için) I/1553. *** **işilmek**: Çiftleştirmek; bağlamak, birleştirmek (Vámb. 236).
işki	ایشكی		(V.) Amuderya kıyılarında yetişen bir tür kamış I/1556. *** **işki**: Bir nev‘ ḳamış ve ney (LÇ 53).
işkin	ایشكین	iş- (bükmek anlamında)+ kin	1) Tırıs, atın bir tür yürüyüş biçimi 2) Su akıntısı I/1556. *** **işkin**: Aḳar ṣu, rahvān yürür at (LÇ 53).
işle- I	ایشلاماك	iş+le-	1) İşlemek, çalışmak, hareket etmek 2) Sızmak, nüfuz etmek, işlemek I/1557. *** **işlemek**: İ‘māl itmek [yapmak, işlemek], meşġūl olmaḳ (LÇ 53).
işle- II	ایشلاماك		Işıldamak, parlamak I/1559. *** **işlemek**: Parlamak, parıldamak; görünür olmak (Vámb. 235).
işlek	ایشلاك	işle+k	1) Tecrübeli, işe yarayan, çalışkan 2) İşlek, çok işleyen I/1559. *** **işlek**: Serī‘ [hızlı], tecrübelü, imtiḥān olunmuş (LÇ 53).
işleş-	ایشلاشماك	işle+ş-	Birlikte çalışmak I/1560.

			*** **işleşmek**: Birlikte çalışmak (Bdg. I: 195).
işlet-	ايشلاتماك		Çalıştırmak, işletmek I/1559. *** **işletmek**: Çalıştırmak, işletmek (Bdg. I: 195).
işlik	ايشلك		Çalışkan, meşgul, çok işi olan; işe yarar I/1561. *** **işlik**: Deneyimli, tecrübeli (DTO 116).
işsiz	ايشسز		İşsiz, çalışmayan; tembel I/1563. *** **işsiz**: İşsiz; aylak, boş gezen (Bdg. I: 195).
iştan	ايشتان	iç+ton	Soğuklarda pantolon altına giyilen ince don I/1561. *** **iştan ve işton**: İç don, sirvāl [şalvar] (LÇ 53).
işti	ايشتى		(V.) Top, tahta küre I/1562. *** **işti**: Oyun topu, top, tahta küre (Vámb. 235).
it I			Köpek, it I/1498. *** **it**: Köpek, kelb [köpek], seg [köpek] (LÇ 46).
it II	ايد		Koku, güzel koku, rayiha *Müşk idi andın kilür* "Misk kokusu ondan gelir." (Bb. 166-17); *İdi turunç*[308] *idige oḫşar* "Onun kokusu turunç kokusuna benzer." (Bb. 372-17) I/1499. *** **id**: Ḳoḳu, rāyiḥa [koku], ʻıṭr [güzel koku], būy [koku] (LÇ 48); **id**: Koku (DTO 101).
it- III	ايتماك		İtmek, hareket ettirmek *İte sal!* "Öne doğru it!" I/1500. *** **itmek**: İlerü sürmek, yürütmek, itelemek (LÇ 46).
it- IV	ايتماك		1) Kaybolmak 2) Ortadan kaybolmak, ayrılıp gitme, uzaklaşmak *Bu yaġılardın baʻżısı başını alıp ittiler* "Bu isyancıların bazısı (kurtulmak için)

[308] Kelime OSTN'de نرنج şeklinde yazılmıştır. Ancak anlam dikkate alınarak ' ترنج – turunç ' şeklinde okunması daha uygun bulunmuştur.

			ortadan kayboldu, kaçtı.” (Bb. 486-9); *Ḥaḳ yolıdın çıḳḳan itti ve tüz barġan maḳṣūdġa yitti* “Doğru yoldan çıkanlar kayboldu ve düz, doğru yola devam edenler isteklerine ulaştı.” I/1501. *** **itmek**: Ġā’ib, żāyi‘, nāydīd olmaḳ [kaybolmak], mefḳūd itmek [kaybolmak] (LÇ 46).
itelgü	ایتالكو		Bir tür yırtıcı kuş (Calc. Wrtb. چرخ); *Çerḫ* [çakır gözlü doğan], *bir nev‘ şikār ḳuşıdır* (S.S.) I/1502. *** **itelgü**: (LÇ 46).
iten-	ایتانماك		Bir şeye başlamak I/1502. *** **itenmek**: Başlamak, bir şeyi yapmaya koyulmak (Vámb. 230).
iti-	ایتیماك		Keskin olmak, keskinleşmek I/1503. *** **itimek**: Keskinleştirmek, bilemek (Bdg. I: 180).
itik I	ایتیك	iti-’ten	1) Keskin, sivri uçlu 2) Hızlı, atak, acele, tez (*Farsça “*تیز *– tīz” kelimesi gibi.*) I/1503. *** **itik**: Ötkin, keskin; tīz (LÇ 47).
itik II	ایتیك	it^{IV}’ten	Yitik, kaybolmuş, kayıp I/1503. *** **itik**: Birān [yıkık], ġa’ib [kaybolmuş], żāyi‘ [yitik, kaybolmuş] (LÇ 47).
itikle-	ایتیكلاماك	itik^{I}+le-	Harekete geçirmek, teşvik etmek, canlandırmak I/1503. *** **itiklemek**: Dürtmek, ḳaḳmaḳ, tesrī‘ ta‘cīl itmek [acele ettirmek] (LÇ 47).
itili	ایتیلی		Müzmin hastalık, kronik hastalık I/1504. *** (-).
itir-	ایتیرماك		Yırtmak, parçalamak I/1504. *** (-).
itkür-	ایتكورماك	itik^{I}+ür-	(V.) Keskinleştirmek, bilemek I/1505. *** **itkürmek- ötkürmek**: Keskinleştirmek, bilemek (Vámb. 231).
itle-	ایتلاماك	it^{II}+le-	Kokmak, güzel kokmak I/1505. *** (-).
ittik	ایتّیك		1) Keskin, kesici, sivri uçlu 2) Hızlı, acil, tez I/1505. *** **ittik**: Keskin; sivri; atik, tez (Vámb. 231); **itik**: bk. itik I.

ittür-	ايتدورماك		Keskinleştirmek, bilemek I/1506. *** **ittürmek**: Keskinleştirmek, bilemek (Vámb. 231).
iz	ايز		İz, alamet, nişan I/1536. *** **iz**: Pey [iz, işaret], nişāne [iz, işaret, alamet] (LÇ 50); **iz**: Yere bastığında veya bir şeyi tuttuğunda ayak veya elden kalan belirti, nişane; iz (ÖTİL I/316).
iza		Ar. ايذاء	Utanç, ar I/1537. *** **iẕā**: (Ar.) Açığa vurma, kokusu çıkma (Bdg. I: 184).
izgi	ايزكى		Ses, seda; ezgi *Tatlīḳ izgi* "Tatlı ses", *İzgisi tatlīḳ* "Melodik, kulağa hoş elen" I/1543. *** **izgi**: Ezgi, seda (Bdg. 36).
izgü	ايزكو		bk. izgi I/1543. *** **izgü**: İyi, güzel (Bdg. I: 184).
izgülen-	ايزكولانماك		İyi olmak; cömert olmak; dindar olmak I/1543. *** **iẕgülenmek**: İyi olmak (Bdg. I: 184).
izgülik	ايزكوليك		İyilik; cömertlik; dindarlık I/1543. *** **iẕgülik**: İyilik (Bdg. I: 184).
izle-	ايزلاماك	iz+le-	İzlemek, izleri takip etmek; aramak I/1544. *** **izlemek**: Peye düşmek [arda düşmek], tecessüs itmek [gizlice araştırmak], tekāpū itmek [telaşla koşarak bir şeyle aramak], cüst-cū iylemek [arayıp sormak] (LÇ 51).
izlen-	ايزلانماك	iz+le+n-[309]	İzlenmek, takip edilmek; aranmak I/1544. *** **izlenmek**: İzlenmek, takip edilmek (Bdg. I: 192).

[309] OSTN'de 'izlen-' kelimesi, 'iz+le+l-' şeklinde gösterilmiştir. Bu yazılışın tashih hatası ile yazıldığı düşünülerek 'iz+le+n-' şeklinde değiştirilmiştir.

Ḳ

ḳa'an قاآن

Büyük han ünvanı, Cengiz Han'ın soyundan gelen

Bu ünvan, Altaycada "ḳān" şeklinde uzun "ā" ile söylenmesinin aksine iki heceli olarak telaffuz edilirdi. Bu durumu kanıtlayan beyitler bulunmaktadır:

Ḳanı ḫanlar ḫanı Çingiz ü ḫan
Ögedey ḳanı ki irür ḳa'ān

"Nerede hanlar hanı Cengiz han; nerede büyük han (ilk) Ögedey?" II/1.

*** **ḳa'an**: Ḫaḳan, pādişāh, ḥüküm-dār, ṣāḥib-i salṭanat, ulü'l-emr, bir ḥüküm-dār ismi (LÇ 211).

ḳa'an- قاانماق

Yakıcı olmak, ateş almak

(Calc. Wrtb. درکرفته شدن اش و غیران);

(*Muhtemelen "ḳān" şeklinde okunuyor.*) II/1.

*** **ḳa'anmaḳ**: Telehhüb itmek [alevlenmek], ʻalevlenmek, āteş almaḳ, şuʻlelenmek (LÇ 211).

ḳaba I [310]

Şiş, şişmiş, kabarmış

ḳabaḳulaġ: *Ḳulaḳ ter bezinde olan bir nev ʻ şiş, kūze-i deste-dār* [kulplu su testisi], *ḳulb* (S.S.);

ḳabaḳuşluḳ: *Ẓuhra ḳarīb olan vaḳt, büyük çāşt-gāh* [kuşluk vakti], *nā-şitā vaḳti, vaḳt-i cāy, ḳuşluḳ* (S.S.) II/433.

*** **ḳabaḳulaḳ- ḳabaḳuşluḳ**: (LÇ 212).

ḳaba- II قابامق، قبامق

Kapamak; kuşatmak, çevrelemek; tıkamak; kapsamak II/435.

*** **ḳabamaḳ**: Kapamak, tıkamak; kuşatmak (DTO 390).

ḳabaḳ I قاباق

1) Kapak

2) Nişangâh, hedef, parça (atış yapılan)

Ḳabaḳ meydānıda meydān başıdın çapıp yanıp tüşürüp ḳoyup atıp ḳabaḳnı urar idi

---

[310] OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.

			“Atış alanında atış sorumlusu at sürüp hedefi düşürüp tekrar yerine koyup atış yapıp hedefi vururdu.” (Bb. 217-14) *Ḳabaḳ bağlamaḳ* “Güzel bir şekilde anlatmak, tasvir etmek” II/435. *** **ḳabaḳ**: Ḳabaḳ oyunı ve tüfeng endāzlıḳ [ateş etmek] itmek toy ve dügünde meşhūrdur (LÇ 212)
ḳabaḳ II	قباق		Kabak (bitki) II/437. *** **ḳabaḳ**: Kedū [kabak] (LÇ 212).
ḳabaḳuḷaġ	قاباقولاغ	ḳaba+ḳuḷaġ	Kulplu testi, kulplu kap *Ḳulaḳ ter bezinde olan bir nev‘ şiş, kūze-i deste-dār* [kulplu su testisi], *ḳulb* [311] (S.S.) II/438. *** **ḳabaḳulaḳ**: (LÇ 212).
ḳabaḳuşluḳ	قاباقوشلوق	ḳaba+ḳuşḷuḳ	Kuşluk vakti, öğleden önceki sabahın son vakitleri ***ḳabaḳuşluḳ**: Ẓuhra ḳarīb olan vaḳt, büyük çāşt-gāh* [kuşluk vakti], *nā-şitā vaḳti, vaḳt-i cāy, ḳuşluḳ* [312] (S.S.) II/438. *** **ḳabaḳuşluḳ**: (LÇ 212).
ḳabal I	قابال، قابل، قبل		Kuşatma, abluka *Muḥāṣara, ablūḳa, ḳamal, leşkeri ortaya almaḳ, ḥiṣār ve ḳışlayı sarmek* (S.S.); *Ḳabal ḳılmaḳ* “Abluka altına almak”; *Bularnıñ ümīdi bile ḳabalda ḳal‘a-dārlıḳ bī-taḳrīb ikendür* “Bunların ümidiyle kuşatmada kaleyi korumak imkansızdır.” (Bb. 115-3); *Baysunġur Mīrzā yitti ay ḳabal tarttı* “Baysungur Mirza yedi ay kuşatma altında kaldı.” (Bb. 55-6) II/444. *** **ḳabal**[313]: (LÇ 212).
ḳabal- II	قابالمق	ḳaba+ḷ-	Kapanmak, kuşatma altında olmak *Kim taġ içinde ḳabalıp olturġaymiz* “Biz mağarada saklanacağız.” (Abg.); *Tanġutnıñ turası ḳal‘aġa ḳabaldı* “Tangutların prensi kaleye kapatıldı.”

311 Burada verilen örnek ḳaba I’de de verilmiştir.

312 Burada verilen örnek ḳaba I’de de verilmiştir.

313 LÇ’de قابل و قبل şeklinde yazılan kelime, LÇW’de *ḳabil* şeklindedir.

			(Abg.); *Ḳara-kölniṉg ḳal ʿasıġa kirip ḳabaldı* "Kara-köl kalesine girip kapandılar." (Abg. 180) II/445. *** **ḳapalmaḳ**: Taḥaṣṣun [bir kaleye kapanmak] ve tesettür [kapanmak] itmek, muḥāṣaraya girmek, mesdūd [kapatılmış] olmaḳ, inzivā ve insidād itmek [kapanmak] (LÇ 212).
ḳabaḷdarḷıḳ	قبلدارليق	ḳabal+dar+ḷıḳ	Kuşatma *On ay ḳabaḷdarḷıḳ tarttılar* "On ay kuşatma altında kaldılar." (Bb. 203-3) II/446. *** (-).
ḳaban I	قابان		1) Erkek domuz; yabani domuz 2) Kahraman, gazi II/439. *** **ḳaban**: Domuz (DTO 391); **ḳapan**: bk. ḳapan II; **ḳaban**: Kahraman, yiğit (Vámb. 307).
ḳaban- II	قابانمق	ḳaba+n-	Kilitlenmek, kapanmak; kapsamak; dikkatini vermek *Şāh ʿAbbās leşkeri ḳabanıp* "Şah Abbas'ın askeri dikkatini verdiğinde" (Abg. 148) II/440. *** (-).
ḳabar-	قابارمق	ḳaba+r-	1) Kabarmak, yükselmek, yukarı çıkmak 2) Şişmek 3) Şişirmek II/440. *** **ḳabarmaḳ**: Kabarmak, şişmek (DTO 390).
ḳabarcuġ	قابارجوغ		Şiş, yumru, kabarcık, küçük kabarcık II/444. *** **ḳabarcuḳ**: bk. ḳabarcuḳ.
ḳabarcuḳ			Şiş, yumru, kabarcık, küçük kabarcık *Tebḫāle* [dudak kabartısı], *ābile* [su üzerindeki kabarcık, çıban], *kör çıban, uçuḳ, çıfġan* (S.S.) II/444. *** **ḳabarcuḳ**: (LÇ 211); **ḳabarcuḳ**: Ur, yumru, tümör; sivilce (DTO 390).
ḳabarcuḳlan-	قابارجوقلانمق [314]		Şişmek, kabarcıklanmak, kabarcık olmak II/444.

[314] Kelimenin OSTN'deki Arap harfli yazılışı قاباجوقلانمق şeklindedir.

			*** **ḳabarcuġlanmaḳ**: İntifāḫ itmek [şişmek, kabarmak], ḳabarmaḳ, ābilelenmek, ḳabele çıḳarmaḳ [göz boncuğu çıkarmak], uçuḳ, tebḫāle [dudak kabartısı] (LÇ 211).
ḳabĭl		Ar. قابل	Mümkün, kabil, muktedir II/454. *** **ḳabil**: Mümkün, muktedir (Bdg. II: 3).
ḳabu	قابو	ḳab+u	Amaç, fırsat *Ḳabu tapılmas* “Fırsat bulunmaz.”; *Uş mundaḳ ḳabuda kilgen ġanīm hiç nev‘ī mutażarrır*[315] *bolmay uçraştı bu mes̱el bar kim ḳabudaġını ḳapmasa ḳarıġunça ḳayġurur* “Böylece kapıya gelen düşman, hiç bir zarara uğramadan kurtuldu. ‘Kapıdakini kapmazsa, ihtiyarlayıncaya kadar pişman olur’ diye bir atasözü vardır.” (Bb. 90-1); *Yıllar ötüp mundaḳ ḳabu tapılmas* “Yıllar geçip böylece fırsat bulunmaz.” (Bb. 140-17) II/454. *** (-).
ḳabuġ	قابوغ		bk. ḳabuḳ II/456. *** **ḳapuġ**: bk. kapuġ.
ḳabuḳ	قابوق		Kabuk II/455. *** **ḳapuḳ**: bk. ḳapuḳ II.
ḳabuḳḷĭġ	قابوغ ليغ		Kabuklu II/456. *** (-).
ḳabuḳlĭḳ			Kabuklu II/456. *** (-).
ḳabur-	قابورمق		Gürültü yapmak, tartışmak, kudurmak II/456. *** **ḳaburmaḳ**: Gürültü yapmak; azmak, kudurmak; kavga etmek, tartışmak (Vámb. 308).
ḳaburcaḳ	قابورجاق		Balık pulu II/457. *** **ḳaburcaḳ**: Balık pulu (DTO 392).
ḳaburdĭ	قابوردى	ḳabur+dı	(V.) Gürültü; ayaklanma II/457. *** **ḳabordi**: Kalabalık; gürültü, ayaklanma, ihtilal (Vámb. 308).

---

315 OSTN’de متضر şeklinde yazılmıştır.

ḳaburġa	قابورغه		Kaburga II/456. *** **ḳaburġa**: Ḳaburġa, gögüs yan kemikleriñ[316] hey'et-i mecmū'ası, şiş ḳaburġa, altı kemük (LÇ 212).
ḳabuzaġ	قابوزاغ		Kabuk *Piste ḳabuzaġı kime bolmas* "Fıstık kabuğundan gemi olmaz." II/458. *** **ḳapuzaġ**: bk. kapuzaġ.
ḳaç I	قاچ	ḳaў+çaḳ	1) Kaç? 2) Birkaç, bazı II/331. *** **ḳaç**: Edātdır, çend [kaç? birkaç], kem [kaç?] (LÇ 214).
ḳaç- II	قاچمق		1) Kaçmak 2) Bir şeyden kaçmak, kaçınmak, sakınmak *Çekinüp ṣavışmaḳ* (S.S.) II/332. *** **ḳaçmaḳ**: (LÇ 214).
ḳaçaġ	قاچاغ		Kaçış, firar II/334. *** **ḳaçaġ**: Firārī, ḳaçḳın, gürīzende [kaçan], ġulām [esir, köle, hizmetçi], bende [esir, köle, hizmetçi], firārī, 'abd-ı gürīz-pā [kaçak köle] (LÇ 214); **ḳaçaġ**: Firar, kaçış (DTO 394).
ḳaçaḳ	قاچاق	ḳaç+aḳ	1) Kaçış, firar 2) Kaçak II/333. *** **ḳaçaḳ**: Kaçak, çabuk kaçan (Vámb. 308); **ḳaçaġ**: bk. ḳaçaġ.
ḳaçan	قاچان	ḳaў+çaġın	1) Ne zaman? Hangi zaman? 2) Herhangi bir zaman *Ḳaçanġaça* "Ne zamana kadar" II/334. *** **ḳaçan**: Ḳaçan, ne vaḳt, ne zamān (LÇ 214).
ḳaçār			Gözün alt kısmı, yanak; elmacık kemiği *Ḳaranġu kiçede öz ilining oḳı Ḥasan Ya'ḳūbġa tiger ḳaçārıġa tigüp ḳaçārıdın burunraḳ öz 'ameliġa giriftār boldı* "Karanlık bir gecede kendi halkının oku Hasan Yakup'a değer. Ok yanağını sıyırıp geçer ve o, okun kendisine

[316] LÇ'de كميكرنك şeklinde yazılmıştır.

			saplanmamasını başardı.” (Bb. 32-3) II/335. *** **ḳaçar**: Omurun alt tarafı (DTO 394).
ḳaçarca	**قاچارجه**	ḳaç+ar+ça	(V.) İki yaşında inek (yani çiftleşme vakti gelen inek) II/336. *** **ḳaçarca**: İki yaşındaki inek, doğurmamış düve (Vámb. 308).
ḳaçaşlıġ	**قاچاشليق**	ḳaş’tan	Kaçış, firar *Ḳaçmaḳlıḳ*[317], *firār, inhizām* [bozulma, askerin bozulup dağılması], *gürīz* [kaçan], ‘*azīmet* [yola çıkmak, gitmek], *der-tāz* [hemen koşan], *ric‘at* [geri dönme, çekilme, kaçma, vazgeçme], *ḳahḳara* [geri çekilen] (S.S.); *Celāle’d-dīn yaḫşı işler ḳılıp leşkeriniñ ḳaçaşlıġına sebeb boldı* “Celaleddin iyi işler yaparak (iyi emirler vererek) askerinin kaçışını sağladı.” (Abg. 87) II/336. *** **ḳaçaşlıġ**: (LÇ: 214)
ḳaçï	**قاچى**		(V.) Sele karşı kurulan set II/339. *** **ḳaçi**: Nehir taşkınlarına karşı yapılan set (Vámb. 309).
ḳaçïḳ-	**قاچيقمق**	ḳaç+ḳ-	(P. d. C.) Dağınık olmak, dağılmak *Ḳaçup ṣavışmaḳ, perākende ve perīşān olmaḳ, bir yana çarpılmaḳ, yüz çevirmek*[318] (S.S.) II/340. *** **ḳaçıḳmaḳ**: (LÇ 214); **ḳaçıḳmaḳ**: Dağınık olmak, dağılmak (DTO 395).
ḳaçïn	**قاچين**		1) Nehir setlerinin, barajların çatlaklarından sızan su *Ṣu yollarınıñ laġımlarıñ nehr sedleriniñ şikāflarından* [yarık, çatlak] *gelen ṣu ṣızındısı* (S.S.) 2) Kaçak, firari *Yek yek gürīz-i leşker* [askerin birer birer kaçması], *bir bir firār* (S.S.) II/340. *** **ḳaçın**: (LÇ 214).

[317] Kelime OSTN’de قاچاشليق şeklinde, LÇ’de قاچاشلق şeklinde yazılmıştır.
[318] Kelime OSTN’de يوز چاورلمك şeklinde yazılmıştır.

ḳaçĭr	قاچير		1) Katır 2) *P. d. Corteille, kaynak göstermediği aşağıdaki alıntıda "ḳaçĭr"ın (كركس) "akbaba" olduğunu göstermektedir:* *Nemrūd cehldin ṣandūḳnıñ tört pāyesiġa tört ḳaçĭrnı baġlap özi ṣandūḳġa kirip tört yuḳarı küşeside it baġlap kerkesler it sarı meyl ḳılır* "Nemrud cahilliğinden sandığın dört tarafına dört akbaba bağlayıp kendi sandığa girip dört üst köşesine et bağlamış; akbabalar ete doğru hareket ederler." II/340. *** **ḳaçır**: Akbaba (DTO 395); **ḳaçir**: Katır (Vámb. 309).
ḳaçḳaḳ	قاچقاق	ḳaç+ḳaḳ	Kaçak, kaçmaya eğilimli II/341. *** **ḳaçġaḳ**: Ḳaçıḳ, hezīmet, bozġun ve firārī, 'azīmet idici [yola çıkan, giden] (LÇ 214).
ḳaçḳu	قاچقو	ḳaç+ḳu	bk. ḳaçu II/342. *** **ḳaçḳı**: Kaçış (Bdg. II: 7).
ḳaçḳuçĭ	قاچقوچى	ḳaçḳu+çĭ	Kaçak, kaçan II/342. *** **ḳaçḳuçı**: Kaçak, firari (Bdg. II: 7).
ḳaçḳun	قاچقون	ḳaç+ḳun	Kaçış, firar II/342. *** **ḳaçġun**: Firārī, münhezim [hezimete uğramış], ḳaçaḳ, gürīzende [kaçan] (LÇ 214).
ḳaçū	قاچو	ḳaç+ū	Kaçış II/340. *** **ḳaçu**: Firār, inhizām [bozulma, askerin bozulup dağılması], ḥarb ve ceng, cidāl [muharebe, cenk], ḳalemden ḳaçmaḳ, gürīḫten [kaçan], rūy-gerdān şeden [yüzünü çeviren], muḥārebeden dönmek (LÇ 214).
ḳada I	قادا		(V.) Kürek II/305. *** **ḳada**: Kürek (Vámb. 309).
ḳada- II	قادامق		1) Sokmak, batırmak, saplamak; üzerine dikmek, takmak 2) Sabitleştirmek, çiviyi kakmak, tutturmak 3) *Tiş ḳadadĭ* "Dişlerini gösterdi." (V.) II/306.

			*** **ḳadamaḳ**: Çivilemek, mīḫlamak, perçīn itmek, mismārlamaḳ [çivilemek], emr-i te'kīd [kuvvetlendirme, sağlamlaştırma emri] (LÇ 215).
ḳadaġ	قاداغ	ḳada+ḳ	1) Çivi *Timür ḳadaġ* "Demir çivi"; *Ḳadaġ birlen ḳadalġan* "Çivi ile sabitleştirilmiş" 2) (V.) Sürgü, sürme 3) Nal 4) Bir tür boya II/309. *** **ḳadaġ**: Küçük çivi; sürgülü kilit (Vámb. 309); **ḳadaḳ**: bk. ḳadaḳ I.
ḳadaġan [319]	قاداغان		Emir, yasak *Cār* [koruyucu, yardımcı], *tenbih, men', yasaḳ, ḳaṭaġa*n (S.S.) II/310. *** **ḳadaġan**: (LÇ 215).
ḳadaġlïḳ	قاداغليق	ḳadaġ+lïḳ	Çivilenmiş II/309. *** **ḳadaḳlıġ**: Çivili, muḥallī [boşaltan, tahliye eden], muḥkem, ḳavī [sağlam, katı, çetin], mażbūṭ [sağlam, tutturulmuş], peyvend-jende [yamalı], yamaḳlı (LÇ 215).
ḳadaḳ I	قاداق	ḳada+ḳ	1) Çivi 2) Nal II/307. *** **ḳadaḳ**: Mīḫ, çivi, mismār [çivi, mıh], mīḫçe [küçük çivi], na'l-bend, peyvendci, ḳadaḳ idici, yamayıcı, ḳadaḳçı (LÇ 216); **ḳadaḳ**: Çivi; at nalı (DTO 395).
ḳadaḳ II	قاداق		(P. d. C.) Bir tür boya II/308. *** **ḳadaḳ**: Bir tür boya (DTO 395).
ḳadaḳçï	قاداقچى	ḳadaḳ+çï	Çivi yapan kimse II/309. *** (-).
ḳadal-	قادالمق		Batırılmak, saplanmak, sokulmak II/314. *** **ḳadalmaḳ**: Batırmak, sokmak (Bdg. II: 8).
ḳadana	قادانه		Ayağa vurulan zincir, köstek *Mücrimleriñ ayaġına urılan pāy-bend,*

[319] OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.
[320] Kelime LÇ'de قيد و انه şeklinde yazılmıştır. Biz doğru olduğunu düşündüğümüz OSTN'deki yazılışı esas aldık.

			zencīr, ḳayd u bend[320] [zincir ve bağ], *īşkīl*[321] [hile, sağ ön ayağı ve sol arka ayağı beyaz olan at] (S.S.) II/310. *** **ḳadana**: (LÇ 215).
ḳadaw	قاداو	ḳada+w	1) Çivi 2) Kıymık, yonga II/307. *** **ḳadav**: Kıymık, yonga (Bdg. II: 8).
ḳaġ	قاغ		Havuz; çukur kap, tekne, leğen (Calc. Wrtb. حوض) II/71. *** **ḳaġ**: Havuz, leğen (Bdg. II: 18).
ḳaġun	قاغون		Kavun II/77. *** **ḳaġun**: Kavun (Bdg. II: 30).
ḳaḳ I	قاق		Kuru, katı, kurutulmuş; kurak, çorak *Ḳak ḳawun* "Bir çeşit kavun"; *Ḳaḳ küşt* "Güneşte kurutulmuş et" II/56. *** **ḳaḳ**: Güneş ve āteşden ḳurumış olan, ḳupḳuru, ḳavun ḳakı (LÇ 220).
ḳaḳ II	قاق		Su birikintisi, küçük göl, göl, durgun su II/57. *** **ḳaḳ**: Ṣu toplanıcak maḥal ve mevki‘, seylāb [sel, su taşkını], yamġur yiri (LÇ 220).
ḳaḳ- III	قاقماق		1) Vurmak, dövmek 2) Çivilemek, vurarak sokmak II/57. *** **ḳaḳmaḳ**: Ḳar‘ [vurmak, çakmak], ḍarb ile girü gitmek, tepmek, el çarpmaḳ, eñser çaḳmaḳ, mīḫlemek (LÇ 221).
ḳaḳala-	قاقالاماق		Gıdıklamak; için için gülmek, kıkırdamak *Ṭavuḳ yumurṭlarken ses itmek, ḳıḳırdamaḳ* (S.S.) II/60. *** **ḳaḳalamaḳ**: (LÇ 220).
ḳaḳas			(P. d. C.) Dar yol, patika II/60. *** **ḳaḳas**: Dar yol, patika (DTO 407).
ḳaḳï-	قاقيماق		Gaklamak; kızmak, sinirlenmek II/61. *** **ḳaḳımaḳ**: Ṭarılmaḳ, azarlamaḳ, ta‘zīr ve iḳāb itmek [şiddetli azab, eziyet etmek], dürtmek, dikelmek (LÇ 221).

---

321 Kelime OSTN'de ايشكين şeklinde yazılmıştır.

ḳaḳĭġanlĭḳ **قاقيغانليق** Kızgın, çabuk sinirlenen; ahlaksız II/62.
*** **ḳaḳıġanlıġ**: Ṭarġın, müteḫāṣım [karşılıklı düşmanlık eden ve birbirine hasım olan], mütehevvir [hiddet ve kızgınlıkla neticeyi düşünmeden saldıran], müte'azzir [meydana gelmesi zor olan], münteḳim [intikam alan, öç alan, suçluya cezasını veren], göçmenlik, maġmūmlık [gamlılık, kederlilik], ḫafa-gī [boğulma] (LÇ 221).

ḳaḳĭlcĭm **قاقلجيم** 1) Kıvılcım
Şirār [ateş kıvılcımları] (S.S.)
2) Hayat bilgisine sahip, çok bilen, deneyimli, tecrübeli
İlm-i ma'āş [hayat bilgisi], *çoḳ bilen* (S.S.) II/62.
*** **ḳaḳılcım**[322]: (LÇ 221).

ḳaḳĭm **قاقم** As, kakım II/63.
*** **ḳaḳım**: As, saṅsar, samūra müşābih ḳara ḳuyruḳlu bir hayvān ismidir, derisinden kürk yaparlar, ḳara ḳulaḳ (LÇ 221).

ḳaḳĭr- **قاقيرماق** 1) Gırtlaktan ses çıkarmak
2) Gıcırdamak (kuru ağaç için); kurumak
Ḳaḳırdamaḳ, ḳuru şeyleriñ ses ve āvāzı, aġaç dalları[323] *ḳadīd ve nāşif ve ḫuşk*[324] *olmaḳ* [kuru olmak, kurumak], *ḳaḳşaḳ hīme, bī-dūd* [dumansız] (S.S.) II/62.
*** **ḳaḳırmaḳ** [325]: (LÇ 220).

ḳaḳĭrdaġ **قاقرداغ** Hayvanın iç yağını pişirirken oluşan kalıntı, yağ tortusu
Cız, cıza, ḳuyruḳ yaġını eridirken aḫirinde ḳalan yanmış şaḥm [iç yağı] parçaları, ḳaḳırdaḳ ḳurusı, ḳadīd [kuru], *ḫuşk* [kuru] (S.S.) II/220.

---

[322] LÇ'de قاقلجم şeklinde yazılmıştır.
[323] OSTN'de دل لرى şeklinde yazılan kelime, LÇ esas alınarak داللرى şeklinde yazılmıştır.
[324] Kelime LÇ'de خوشك şeklinde OSTN'de خشك şeklinde yazılmıştır. Biz OSTN'deki doğru olan yazımı aldık.
[325] LÇ'de قاقرماق şeklinde yazılmıştır.

			*** **ḳaḳırdaġ**[326]: (LÇ 220).
ḳaḳïrma	**قاقيرمه**	ḳaḳïr+ma	1) Kuru şeylerin çıkardığı gıcırtı *Ḳurı ve ḳadīd [kuru] şey'leriñ āvāz ve ṣadāsı, şevḳūn itmek, ḥayḳırma* (S.S.) 2) Hüzünlü ses II/62. *** **ḳakırma**[327]: (LÇ 220).
ḳaḳïş- I	**قاقيشماق**		(V.) Kakışmak, itekleşmek, çarpışmak, karşı-lıklı vuruşmak II/62. *** **ḳakişmaḳ**: Kakışmak, itekleşmek, çarpışmak, karşı-lıklı vuruşmak (Vámb. 312).
ḳaḳïş II	**قاقيش**	ḳaḳ-'tan	Kakma, vurma, vuruş, çakma II/63. *** **ḳaḳış**: Ḳaḳmaḳlıḳ, āzār, 'itāb, ta'zīr, tehevvür, ḳar', daḳḳ [vurma], nehz [deprenip ayağa kalkmak], def', urmaḳ, dürtmek (LÇ 221).
Ḳaḳïşaḳ	**قاقشاق**	= قغشاق ?	Türkistan'da bir kabile ismi *Türkistānıñ*[328] *ṭavā'if-i Etrākdan bir ḳabīle ismidir*[329] (S.S.) II/63. *** **ḳaḳışaḳ**: (LÇ 220).
ḳaḳïşla-	**قاقيشلاماق**		Nefret etmek; lanetlemek II/63. *** **ḳaḳışlamaḳ**: Ḥarbe [kısa mızrak tarzında bir nevi silah] ile sançmak, dürtmek ile ḍarb ve def' itmek, nīze [mızrak, süngü] sinān [mızrak, süngü] ile sançmek (LÇ 221).
ḳaḳlïḳ	**قاقليق**	ḳaḳ+lïḳ	1) Kuruluk, kuraklık; kurutma et 2) Zayıflık, incelik II/65. *** **ḳaḳliḳ**: Kuraklık, kuruluk; zayıflık (Vámb. 311).
ḳaḳmaç	**قاقماچ**	ḳaḳım+aç	Kurutulmuş balık II/70. *** **ḳaḳmaç**: Ḳurı balıḳ, kebāb-ı māhī (LÇ 221).
ḳaḳşaḳ	**قاقشاق**		Kuru ağaç II/67. *** **ḳakşaḳ**: Ziyādesiyle aġlamek (LÇ

[326] LÇ'de قاقيرداغ şeklinde yazılmıştır.
[327] LÇ'de قاقرمه şeklinde yazılmıştır.
[328] Kelime OSTN'de تركستان şeklinde LÇ'de تركستانك şeklindedir. Biz Radloff'un da yararlandığı LÇ'yi esas aldık.
[329] Bu kelime OSTN'de olmamakla birlikte alıntı yapılan LÇ'de yer almaktadır. Biz LÇ'yi esas alarak OSTN olmayan "ismidir" kelimesini buraya ekledik.

220).[330]

ḳaḳşal- I قاقشال [331] Kurumak; yumuşamak II/68.
*** **ḳaḳşalmaḳ**: Kurumak, susuz olmak (Vámb. 311).

ḳaḳşal II قاقشال Kuru ağaç II/68.
*** **ḳaḳşal**: Ağaç, ahşap, kereste (DTO 407).

ḳaḳşï- قاقشيماق Zayıflamak, kurumak, kırılmak; yarılmak, kopmak, çatlamak (şiddetli basınç ile) II/68.
*** **ḳaḳşımaḳ**: Zayıflamak; parçalanmak, kırılmak; sökülmek; çatlamak (Bdg. II: 19).

ḳal- قالماق Kalmak II/224.
*** **ḳalmaḳ**: İḳāmet ve beḳā, ḳarār ve istiḳrār itmek, sākin olup gitmemek (LÇ 222).

ḳāla- I قالامق Beğenmek, tercih etmek, seçmek
Begenmek, intiḫāb [seçmek] *ve iḫtiyār itmek, mizācına muvāfıḳ bulmaḳ* (S.S.) II/225.
*** **ḳalamaḳ**[332]: (LÇ 221).

ḳala- II قالامق ḳal-'dan Geciktirmek, alıkoymak II/225.
*** **ḳalamaḳ**: Yavaşlatmak, ertelemek (Vámb. 312).

ḳaḷa- III قالامق 1) Tutuşturmak, yakmak
Āteş yaḳmaḳ ve telehhüb itmek [alevlenmek, tutuşmak]
Kāmım oldur ki köyüp ʿışḳ otıġa bolsam kül
Ḳuruġan cismim otun yaṅglıġ ol ot içre ḳaḷaṅg
"İsteğim odur ki aşk ateşiyle yanıp kül olsam; odun gibi kuruyan vücudum o ateş içinde yansın." (S.S.)
2) Yığmak, toplamak
Ṭoplamaḳ[333]*, yıġmaḳ* (S.S.)

---

330 LÇ'de anlamın farklı olduğu görülmektedir.
331 Kelime OSTN'de madde başında fiil olarak belirtilmiş; ancak Arap harfli yazımı bu şekliyle yapılmıştır.
332 LÇ'de madde başı "ḳalamaḳ ve ḫalamaḳ" şeklindedir.
333 OSTN'de صوپلامق şeklinde yazılmıştır.

			Eṭrāfına taş ḳaḷarlar andaḳ kim su bu çıġḳa şartlap tüşgey “Etrafına taş yığarlar; öyle ki su büyük bir sesle bu çitin (taşla çevrilen yerin) üzerine düşecek.” (Bb. 177-7) II/226. *** **ḳalamaḳ**: (LÇ 221).
Ḳalaġaў	قالاغاى		1) Parlak kırmızı renk *Kiyip gül-gūn ḥarīr ü perniyānı* *Ḳalaġaў kim aḳıp her sarı ḳanı* “Sanki her yanından kan akıyor gibi gül ve kızıl renkte ipekli elbiseler giymişti.” 2) Büyük yapraklı uzun bir ot 3) (P. d. C.) Uran boyu *Man͡gġıt* II/228. *** **Ḳalaġay**: Mangıtlar için kullanılan kelime; koyu renkli allık; uzun ve geniş yapraklı bir ot (DTO 407); **Ḳalaġay**: Mangıtlar (DTO 407).
ḳalan	قلان		Vergi, haraç (*Kırım Hanlığı yarlıklarında*) II/230. *** **ḳalan**: Haraç, cizye, vergi (Bdg. II: 21).
ḳalaş	قلاش		Çaresiz, zavallı; hayat olanaklarından mahrum bırakılmış II/232. *** **ḳalaş**: Zavallı, aç (Bdg. II: 61).
ḳalat-	قالاتمق [334]	ḳala+t-	(V.) Durdurmak, alıkoymak, tutmak II/231. *** **ḳalatmaḳ**: Tutarak durdurmak (Vámb. 312).
ḳalaў	قالاى		Kalay II/227. *** **ḳalay**: Kalay (Bdg. II: 21).
ḳaldur-	قالدورمق	ḳal+dur-	1) Geriye bırakmak, geride bırakmak 2) Kaybetmek II/266. *** **ḳaldurmaḳ**: Ḳaldırmaḳ, ref‘ [kaldırılmış] ve ber-dār [yukarı kaldırılmış] itmek, taḥammül [bir yükü üstüne almak, kaldırmak], uyandırmaḳ, yuḳarı ḳaldırmaḳ, bālā [yüksek, yukarı] itmek (LÇ 222).

[334] OSTN’de فالاتمق şeklinde yazılmıştır.

ḳalem Ar. قلم

1) Kamıştan yapılmış kalem
2) Yazı, yazı tipi; ince boru
3) İfade becerisi, üslup
4) Kalemlerin kullanıldığı yer: Kalem odası, okul, mektep, derslik II/236.
*** **ḳalem**: Kamıştan yapılmış kalem; Türkçe 'büro, ofis' anlamına da gelmektedir. (Bdg. II: 63).

ḳalġĭ- قالغيمق

(V.) Sıçramak, fırlamak; atlamak II/255.
*** **ḳalġimaḳ**: Uykuda yerinden fırlamak, yerinden sıçramak (Vámb. 312).

ḳalĭ قالى

Şimdi, şu anda II/247.
*** **ḳalı**: Şimdi, şu anda (Bdg. II: 24).

ḳalĭm قاليم

(V.) Başlık parası II/249.
*** **ḳalim**: Mutlaka para ile olan nikah akdi, başlık parası (Vámb. 312).

ḳalĭn I قالين

1) Kalın, iri
Yoġan [335](S.S.)
2) Sık, sıkı, gür, yoğun
Sıḳı (S.S.)
3) Sayısı çok, birçok
Ḳalmaḳnı niçe ḳatla basıp ḳalın kişisin ḳırġan üçün Alacı didiler "Kalmuklara birçok kez saldırıp onların bir çoğunu öldürdüğü için ona Alacı dediler." (Bb. 14-13); *Bu üç peyġāmber-zāde evlād ve etbā῾ı meẕkūr bolġan memālikde yayıldılar ve ḳalın boldılar* "Bu üç peygamber oğlu ve yanındakiler zikredilen memleketlere dağıldılar ve çoğaldılar." II/247.
*** **ḳalın**: (LÇ 222).

ḳalĭn II قالين

Başlık parası
(Calc. Wrtb. جهيز و زرى كه براى كدخدايى بفرستند) II/248.
*** **ḳalın**: Başlık parası (DTO 409); **ḳalin**: Mutlaka para ile olan nikah akdi, başlık parası (Vámb. 312).

[335] Ignaz Kúnos, kelimeyi "yoġan" şeklinde almıştır (Kúnos; 1902: 107).

ḳalĭn III	قالين		Halı, kilim (Calc. Wrtb. فروش معروق) II/248. *** **ḳalın**: Cehīz [çeyiz] (LÇ 222).
ḳalĭnlĭḳ I	قالينليق	ḳalĭn+lĭḳ	Kalınlık II/248. *** (-).
ḳalĭnlĭḳ II			1) Başlık parası karşılığında verilen kız; nişanlı kız; gelin *Sulṭān Aḥmed Mīrzānıṉg ʻĀyişe Sulṭān Bigim atlıḳ ḳızını kim ata anaġa[336] tirig ikende maṉga ḳalĭnlĭḳ ḳılıp idiler aldım* “Nişanlandığım Sultan Ahmed Mirza’nın Ayşe Sultan Bigim adlı kızı ile –daha anam babam yaşıyor iken- evlendim.” (Bb. 92-12) 2) Başlık parası ile ilgili herşey II/248. *** **ḳalınlıġ**: Nişanlı kız, başlık parası ile ilgili her şey (DTO 409).
ḳalĭş	قاليش		(P. d. C.) Kınama, sitem II/248. *** **ḳalış**: Azar, sitem (DTO 408); **ḳalış**: Āzār, serzenīş, ʻitāb [azarlama], taḳrīʻ [azarlama], ḥaḳāret, tevbīḫ, çeng-i bed gūy [kötü söz söyleme] (LÇ 222).
ḳalḳ-	قالقمق		Kalkmak, birden bire kalkmak, fırlayıp ayağa kalkmak II/250. *** **ḳalḳmaḳ**: Ḳıyām itmek [ayağa kalkmak], ḫurūc ve ʻisyān itmek, ḫīzten [kalkmak, yükselmek], berpā şeden [ayağa kalkmak] (LÇ 222).
ḳalḳan	قالقان		Kalkan II/251. *** **ḳalḳan**: Esvāb-ı ceng[337] [savaş giysisi], siper, ekṣer kürk dirisinden maʻmūl, müdevverdir [yuvarlaktır], oḳ giçmez (LÇ 222).
ḳalḳĭ-	قالقيمق		Kalkmak; sıçramak, havaya sıçramak II/253. *** **ḳalḳımaḳ**: Kalkmak (DTO 408).
ḳalḳĭz-	قالقيزمق		Kaldırmak, ayağa kaldırmak II/253. *** **ḳalḳızmaḳ**: Ḳaldırmaḳ, ḳıyām itdirmek, refʻ [kaldırmak] ve laġv ve

336 OSTN’de آباغه şeklinde yazılmıştır.

337 LÇ’de “esbāb” şeklinde yazılan kelime, anlam dikkate alınarak “esvāb” şeklinde okunmuştur.

		fesḫ ve ḥaẕf [aradan çıkarma, ortadan kaldırmak] itmek, ber-ṭaraf iylemek (LÇ 222).
Ḳalmaḳ	قالماق	Kalmuklar (İliy ovasının batı Moğolları) II/273. *** **Ḳalmaḳ**: Çin ve Moġol cinsinden bir ulus ismidir, Ḳalmuḳ daḫı dinür (LÇ 222).
ḳalpaḳ	قالپاق [338]	Kalpak, eskiden giyilen kasket II/269 *** **ḳalpaġ**: Keçeden yapılmış başlık, kalpak (DTO 408); **ḳalbaġ**: Ḳalpaḳ, külāh, börk, kelle-pūş [başlık] (LÇ 221).
ḳaltaban	قالتبان، قالتابان	1) Alçak; hırsız; haydut çetesi *Ḳurumsaḳ, oġrı, ḥarāmī, ḫırsız, ḳıṭāʿu'ṭ-ṭarīḳ*[339] [yoldan çıkmış], *sarıḳ* *Yükni yolġa taşlap ḳovulġan bir kārvāndın ḳaç* *Ḳapıp al yaḫşı yolnı ḳaltaban birle yamandın ḳaç* “Seni takip eden ve yükünü bırakmış kervandan kaç; iyi yolda ilerle ve alçak kimselerle yalancılardan kaç” (S.S.) 2) (P. d. C.) Ahlaksız kadın II/260. *** **ḳaltaban**: (LÇ 221); **ḳaltaban**: Ahlaksız kadın (DTO 408).
ḳaltaġ	قالتاغ	Eyerin ağaç kısmı, eyer kaltağı, eyer kaşı, kaltak II/259. *** **ḳaltaḳ**: bk. ḳaltaḳ I.
ḳaltaġaў	قالتاغاى	Sahte, yalan, hile *Ḳalb* [sahte, hileli], *daḫl* [ayıp], *cāhil*, *kāhil* [tembel], *mütekāhil* [tembel] (S.S.) II/259. *** **ḳaltaġay**: (LÇ 221).
ḳaltaġlïḳ	قالتاغلق	Namussuzluk, alçaklık II/259. *** (-).
ḳaltaḳ I	قالتاق	Eyerin ağaç kısmı, eyer kaltağı, eyer kaşı, kaltak *Eger, egeriñ aġacı, ḳalmaḳı*[340], *zīn* [eyerin ağaç kısmı] (S.S.) II/258. *** **ḳaltaḳ**: (LÇ 221); **ḳaltaḳ**: Eyerin

338 Muhtemelen dizgi hatasından dolayı OSTN’de قالتاق şeklinde yazılmıştır.
339 OSTN’de قتاع الطريق şeklinde yazılmış kelimenin LÇ’deki yazılışını esas aldık.

		kendisi; eyerin derisi (DTO 408).
ḳaltaḳ II	**قالتاق**	Utanmaz, alçak *Edebsiz, ḥayāsız, bī-ʿār* [arsız, edepsiz], *uṭanmaz,* ʿārlanmaz[341], *nāmūssız, cerrār* [dilenci] (S.S.) II/259. *** **ḳaltaḳ**: (LÇ 221).
ḳaltaman	**قالتمان**	(V.) bk. ḳaltaban[342] II/260. *** **ḳaltaman**: Haydut çetesi; kötü yola düşmüş, olundan sapmış (Vámb. 312).
ḳaltra-	**قالترامق**	Titremek; gıcırdamak, takırdamak II/261. *** **ḳaltramaḳ**: Ditremek, lerzān olmaḳ [titrek olmak], üşümekden tehezzüz itmek [üşümekten dolayı hafifçe titremek], irtiʿāş [titremek], raʿşe [titreme], titremaḳ, lerze [titreme] (LÇ 222).
ḳaltraḳ	**قالتراق**	Buğday başaklarının ince iğneli kısmı (Calc. Wrtb. خارهایی که مثل مو برخوشهٔ کندم و غیره میباشند) II/261. *** **ḳaltıraḳ**: Titreyen, sarsılan; titreme; çarpıntı (Bdg. II: 22); **ḳaltırıḳ**: Buğday başaklarının ince iğneli kısmı (Bdg. II: 62).
ḳalyaḳ	**قالیاق**	Alında toplanan saç, perçem, kâkül II/256. *** (-).
ḳaman		(Z.) Kabak (?) II/480. *** (-).
ḳamar		(Z.) Burun II/480. *** (-).
ḳamçĭ	**قامچی**	Kamçı II/494. *** **ḳamçı**: Ḳamçı, ḳırbaç, tāziyāne [kırbaç, kamçı] (LÇ 229).
ḳamçĭn	**قامچین**	[Kamçı, kırbaç][343] *Ḳamçın, ḳırbaç, tāziyāne* [kırbaç, kamçı] *ḥikmet* *Uşal demde biş yüz ḳamçĭn sınap urdı*

[340] OSTN'de قالماو şeklinde yazılmıştır.

[341] Kelime LÇ'de عارلنمز ; OSTN'de عارلانمز şeklinde yazılmıştır.

[342] OSTN'de "ḳaltaman" kelimesinin karşılığı olarak sözlükte bulunmayan "ḳatabap" kelimesine gönderme yapılmıştır. OSTN'de "kaltabap" kelimesine rastlanmadığı için bu kelimenin sehven "ḳaltaban" kelimesinin yerine yazıldığını düşünülmüştür.

[343] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

		Ni āh didi ni vāh didi biliñ̄ dōstlar (S.S.)
		"Ey dostlar bilin ki o zaman beşyüz kırbaç vurdu; ne ah dedi ne de vah dedi." II/495.
		*** **ḳamçın**: (LÇ 222).
ḳamġa	قمغه	(Z.) Su testisi, ibrik II/490. *** (-).
ḳamla-	قاملامق	[Tabiplik yapmak, hekimlik yapmak, filozof olmak][344]
		Ṭabābet, ḥekīmlik ṣan'atı icrā itmek, feylesōf olmaḳ, ḥaẕāḳat [ihtisas] *ve mahāret* (S.S.) II/491.
		*** **ḳamlamaḳ**: (LÇ 222).
ḳamtu	قمتو	Birlikte; yüzleştirme
		Berāber, ma'an [birlikte, beraber], *müdde'ā* [iddia eden] *ile müdde'ā aleyhiñ* [aleyhinde iddia olunan] *ḥuẕūr-ı ḥākimde muvācehe* [yüzyüze gelme, yüzleştirme] *olunmasına dinür, Buḫārā āmīriniñ mühriniñ eṭrāfında şu 'ibāre maḥkūkdur* [sert kalemle kazılarak yazılmıştır] (S.S.) II/491.
		*** **ḳamtu**: (LÇ 229).
ḳamuġ	قاموغ	Hepsi II/489.
		*** **ḳamuġ**: Bütün, hepsi (Bdg. II: 26); **ḳamuḳ**: bk. ḳamuḳ.
ḳamuḳ	قاموق	Hepsi II/488.
		*** **ḳamuḳ**: Hepsi, bütün (DTO 409).
ḳamurġa	قمرغه	Av bölgesi, av yeri II/489.
		*** **ḳamurġa**: Şikār-gāh [av yeri], ṣayd-gāh [av yeri], maḥall-i ṣayyād [av bölgesi] (LÇ 229).
ḳamur-ḳamuḳ	قامور- قاموق	[Hep, bütün, tamamı][345]
		Hep, cümle, kāffeten [hepsi] *'āmme* [umumi], *heme* [cümle, hep, bütün], *tamāmı, bütün, asru, cemi'* [hep, bütün], *mükemmel* [tamam, eksiksiz] (S.S.) II/488.
		*** **ḳamur-ḳamuḳ**[346]: (LÇ 222).

[344] OSTN'de yer alan bu kelimeye anlam verilmemiş; anlam için ḳamḷa- kelimesine gönderme yapılmıştır. Ancak ḳamḷa- kelimesi OSTN'de bulunmamaktadır. Bu yüzden kelimenin anlamı LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

ḳan I	قان	Kan *Ḳan bar aralarıda* "Aralarında kan davası var." II/100. *** **ḳan**: Dem [kan], ḫūn [kan] (LÇ 223).
ḳan- II	قانمق	Bol olmak, yeterli olmak, fazla bir şekilde ortaya çıkmak *Ol yirning͡ çeşmeleride ḳanıp çıḳmas bu çeşmening͡ suyı yarım tigirmen suyıga yavuşur taġnıng͡ dāmenesidin ḳanıp çıḳadur eṭrāf tamām ölen͡g ḫayli ḫōş kildi* "O yerin kaynakları fışkırarak çıkmaz; bu kaynağın suyu bir değirmen işletebilecek suyun yarısı kadardır; dağın eteğinden fışkırarak çıkmaktadır. Etrafı tamamen çayırdı; çok hoşuma gitti." (Bb. 424-18) II/106. *** **ḳanmaḳ**: İḳnā', serāb ve ḳāni' [kanmış, inanmış] olmaḳ, ṭoymaḳ, işbā' [doymak], sīr şeden [doymak], şād-āb [doygun, tatmin olmuş] (LÇ 223).
ḳana-	قاناماق	1) Kanamak, kan kaybetmek 2) Kanla kirlenmek, kanlı olmak, kanlanmak II/109. *** **ḳanamaḳ**: Ḳan aḳmaḳ, dem seylān ve revān olmaḳ, ḫūn cārī şeden [kanamak](LÇ 223).
ḳanat	قانات	1) Kanat 2) Çadırın kafesini oluşturan bölümler II/111. *** **ḳanat**: Ḳanad, cenāḥ [kanat], bāl [kanat], per [kanat], kārīz [kanal, su yolu], balāḳ [pantolon veya çekmecenin kanadı] (LÇ 223).
ḳancıġ	قانجيغ	Kancık, dişi köpek II/130. *** **ḳancıġ**: Dişi köpek (Bdg. II: 27); **ḳancıḳ**: bk. ḳancïḳ.

[345] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[346] OSTN'de LÇ'den alınan ve her iki eserde de قامور- قاموق şeklinde madde başı alınan kelime LÇW (Ignas Kúnos)'de *ḳamu (ḳamuḳ)* şeklinde değerlendirilmiştir. Çağatay Türkçesinin kelime hazinesi göz önünde tutularak LÇ'de قامو و قاموق şeklinde olan kelimenin tashih hatası ile قامور- قاموق şeklinde yazıldığı ve bu yanlış hâliyle OSTN'e alındığı düşünülebilir.

ḳancïḳ	قانجيق		Kancık, dişi köpek II/130. *** **ḳancıḳ**: Dişi, māde [dişi], mü'enneṣ, vefāsız, ḫā'in, cüftelü [çiftli], iki yüzlü olan, müzevvir [arabozucu, yalancı], köpek urġacısı, na'ce [dişi koyun, dişi sülün, kadına da istiare ile söylenir] (LÇ 223)
ḳancuġa	قانجوغه		Eyerin arkasına bağlanan ve bir şeyler taşımaya yarayan kayış II/130. *** **ḳancuġa**: Tirkeş bendi [ok muhafazası için kullanılan bend], bektürme, ḳancurġa (LÇ 223).
ḳanda	قاندا	ḳan+da	Nasıl, nerede II/123. *** **ḳanda**: Nerede, ne yanda, ne ṭarafda, ḳanda, ḳaysı yerde, ne cānibde, ḳayda (LÇ 223).
ḳandaġ	قانداغ		Hangisi, hangi şekilde[347] II/123. *** (-).
ḳanġaḷ	قانغال		Yumak şeklinde bükülmüş ip, bükülmüş düğüm II/119. *** **ḳanġal**: Büyük yip, rismān [ip, halat], urḳan [urgan, halat] (LÇ 223).
ḳanıḳ-	قانيقماق	ḳan+ḳ	Alışkın olmak, alışmak II/115. *** **ḳanıḳmaḳ**: Alışmak; eğitilmek (Bdg. II: 28).
ḳanlan-	قانلانماق	ḳan+ḷa+n-	1) Kandan kırmızıya boyanmak 2) Kanla lekelenmiş olmak II/120. *** **ḳanlanmaḳ**: Kanlanmak, kan lekesi olmak (Bdg. II: 27).
ḳanlïġ	قانليغ		bk. ḳanlïḳ I II/121. *** **ḳanlıġ**: Ḳan-dār, ḳātil, ḫūnīn, ḫūn-dār (LÇ 223).
ḳanlïḳ I	قانليق	ḳan+lïḳ	1) Kanlı, kan sahibi 2) Kan davası olan insan II/121. *** **ḳanliḳ**: Kanlı, kana bulaşmış (Vámb. 313).
ḳanlïḳ II	قانليق	ḳan+lïḳ	Kan davası II/121. *** **ḳanlıḳ**: Kan davası (Bdg. II: 26).

[347] OSTN'de ḳandaġ kelimesinin anlamı için ḳadaḳ kelimesine gönderme yapılmıştır. Ancak sözlükte yer alan ḳadaḳ kelimesinin anlamları ḳandaġ kelimesi için uygun olmadığından (ḳadaḳ I: Çivi, nal; ḳadaḳ II: Boyayla boyama) gönderme yapılacak kelimenin tashih hatası ile ḳandaḳ yerine ḳadaḳ yazılmış olmalıdır.

ḳantar- I	قانتارمق		Atın dizginlerini eyer topuzuna bağlamak II/122. *** **ḳantarmaḳ**: Atın dizginlerini eyer topuzuna bağlamak (Vámb. 313).
ḳantar II	قانتار		Yalağa giderken kısa bir süre dizginleri atın başından yüksekte tutma II/122. *** **ḳantar**: Kısa dizgin (Bdg. II: 27).
ḳan͡gġaẙ-	قانكغايمق		Düz ve dik durmak II/83. *** (-).
ḳan͡gḷı I		ḳan͡g+ḷı	İki tekerlekli araba, el arabası II/84. *** **ḳanḳlı**: ʻArāba, iki tekerleklü uzun ʻaraba (LÇ 223).
Ḳan͡gḷı II	قانقلى		Türk boylarından Kanglı boyu (*Ebulgazi ve Raşideddin, kelimeyi* قانقلى *şeklinde alırken kelime, Batı Türkçesinde "ḳañḷuḳ" şeklinde geçmektedir*.) *Anı Ḳanḳlı tidiler barça Ḳanḳlı ili ol kişinin͡g oğlanları turur* "Ona Kanglı dediler; tüm Kanglı halkı onun oğullarıdır." (Abg. 18-7) II/84. *** **ḳanḳlı**: Ṭavā'if-i Özbekiyyeden bir büyük ulus ismidir (LÇ 223).
ḳap I			*Kuvvetlendirme hecesi; "ḳa" sesi ile başlayan sıfatlardan önce kullanılır.* *Ḳap ḳara* "Tamamen karanlık, büsbütün kara" II/403. *** **ḳap**: Kuvvetlendirme hecesi (Bdg. II: 35).
ḳap- II	قاپمق		1) Kapmak, yakalamak, ele geçirmek 2) Ağız ve dişlerle yakalamak, tutmak 3) Götürmek, başka bir yere götürmek II/403. *** **ḳapmaḳ**: Ḫaṭf itmek [kapmak], ġaṣb, nehb [yağma] ve yağma, baḫş kerde giriften [bölünen bir parçayı yakalamak], başup almaḳ, żabṭ (LÇ 213).
ḳapa	قاپا	Ar. قفا	Baş, kafa II/404. *** **ḳapa**: Ḳafa, ser, baş, kelle, re'is (LÇ 212).
ḳapaġ	قپاغ		Kapak *Tömengi ḳapaġı* "Göz kapağının alt bölümü" II/407.

			*** **ķapaķ**: Kapak; *tömengi kapağı* "Göz kapağı" (Bdg. II: 36).
ķapaġa-	قاپاغامق		bk. ķapaķla-[348] II/407. *** (-).
ķapaġan	قاپاغان	ķap-'tan	Yırtıcı hayvan (yabani) II/407. *** **ķapaġan**: Ķapıcı, ṣayyād [avcı], alıcı, ṭuyūr-ı ḫāṭıfe [yırtıcı kuşlar], yırtıcı ḥayvānāt (LÇ 212).
ķapaķ I	قاپاق		Güreş, mücadele, savaş II/405. *** (-).
ķapaķ II	قپاق	ķapa+ķ	Kapak, tıkaç II/405. *** **ķapaķ**: Kapak (DTO 390).
ķapaķal-	قاپاقالمق		Çember altına almak, çevrelemek, kuşatmak II/407. *** **ķapaķalmaķ**: Sarmak, kuşatmak, çevrelemek (DTO 390).
ķapaķla-	قاپاقلامق	ķapaķ+la-	Kapakla kapatmak *Ķap ve ķapaķ ile bir*[349] *şey'i örtmek, iḥāṭa ve muḥāṣara itmek, müstaḥkem iylemek* (S.S.) II/406. *** **ķapaķlamaķ**: (LÇ 212).
ķapan I	قاپان		Büyük terazi *Ġāyet büyük çeki, mīzān maḥalli, terāzū-yı büzürg* [büyük terazi] (S.S.) II/407. *** **ķapan**: (LÇ 212).
ķapan II [350]		ķap+an	Yabani domuz (*S.S.'de ķaban şeklindedir.*[351]) II/407. *** **ķapan**: Ḫınzīr [domuz], ṭoñuz, ḫūk [domuz], çuçķa [domuz yavrusu, domuz], donġuz (LÇ 212).
ķapçaķ	قابجاق	ķap+çaķ	Büyük kanca (Kayıkçıların, yangın söndürenlerin kullandığı ve aynı zamanda kale fethinde kullanılan kanca) II/428. *** **ķapçaķ**: Kanca; zıpkın (Bdg. II: 3).

[348] OSTN'de ķapaġa- kelimesinin anlamı için ķapaķḷa- kelimesine gönderme yapılmıştır. Ancak sözlükte ķapaķḷa- kelimesi olmadığı için gönderme yapılacak kelimenin tashih hatası ile yazıldığını düşünerek ķapaķla- kelimesine gönderme yaptık.
[349] OSTN'de یر şeklinde yazılmıştır.
[350] OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.
[351] OSTN'de düşülen bu notla LÇ'de kelimenin *ķaban* şeklinde yer aldığı belirtilmektedir. Ancak LÇ'de kelime *ķapan* şeklinde yazılmıştır.

ḳapçĭ-	قاپچیمق [352]	ḳap+çĭ	1) Yukarıdan düşeni elle yakalamak 2) Yakalamak, ulaşmak II/429. *** **ḳapçimaḳ**: Kapmak, yakalamak, tutmak (Vámb. 307).
ḳapçĭş- [353]	قاپچیشمق	ḳap+çĭ+ş-	Kapışmak, karşılıklı tutmak II/430. *** **ḳapçişmaḳ**: Birlikte yakalamak, kapışmak, tutuşmak (Vámb. 307).
ḳapçuḳ			Para kesesi, kese, tütün kesesi *Kīse, ḫalta* [tasma], *cīb-i destī, burma ḫalta* [burma tasma], *çanta, hemyān* [torba, çanta, dağarcık], *pāre kīsesi* *Miṡāl* *Yulduzı ol āsmāndan aladur* *Her ni tapsa ḳapçuḳıġa*[354] *saladur* "Yıldızları bu gökyüzünden alıyor; bulduğu her şeyi cebine koyuyor." (S.S.) II/430. *** **ḳapçuḳ**: (LÇ 212).
ḳapçur	قابچور		1) (V.) Silah üretiminde kullanılan demir ve çelik karışımı madde 2) [Katipler için verilen maaş][355] *Kātibler içün virilen ma'āş, vaẓīfe-i ketebe* [yazma görevi], *dīvān, mīrzā, nüvīsende alġusı* [katiplerin aldığı] (S.S.) II/430. *** **ḳapçur**: Silah üretiminde kullanılan demir ve çelik karışımı madde (Vámb. 307); **ḳapçur**: (LÇ 227).
ḳapçurma (?)	قابجورما		Demir ve çelik karışımı (*Bu karışımdan zırh gibi şeyler yapılır. Pavet de Corteille'den geçen bu kelime apaçık yanlıştır.*) II/430. *** **ḳapçurma**: Zırh üretiminde kullanılan demir ve çelik karışımı madde (DTO 391).
ḳapçurta (?)	قاپچورته		bk. ḳapçurma

[352] OSTN'de kelimenin Arap harfli yazılışı muhtemelen tashih hatasından قاپچیلق şeklinde yazılmıştır.

[353] OSTN'de kelimenin fiil olduğunu belirten işaret yoktur. Kelimeye verilen anlamdan dolayı mastar işareti tarafımızdan konulmuştur.

[354] OSTN'de LÇ'deki yazılıştan ayrı olarak قاپچوقیغی şeklinde yazılmıştır.

[355] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			Pūlād[356] *ile timüri ḳarışdırup eriderek anıñla ḳılıç ve bıçaḳ ve ḫançer*[357] *gibi ālet-i ḳāṭı‘a i‘māl itmek* (S.S.) II/430. *** **ḳapçurta**: (LÇ 212).
ḳapïḳ	قاپيق	ḳap+ḳ	Kapalı, gizli, saklı, örtülü *Mestūr* [örtülmüş], *örti* [358], *ḳapanıḳ*[359], [pūşīde][360] *yapılmış* [örtülmüş] (S.S.) II/414. *** **ḳapıḳ**: (LÇ 213).
ḳapïl-	قاپيلمق	ḳap+l-	Kapalı olmak II/414. *** **ḳapilmaḳ**: Kapalı olmak (Vámb. 308).
ḳapïnçï	قاپنجى		(P. d. C.) Makas[361] II/414. *** **ḳapınçı**: Makas (DTO 392).
ḳapïş-	قاپيشمق [362]		1) Kapışmak; birlikte tutmak 2) Seçmeden çokça almak, kapmak II/414. *** **ḳapişmaḳ**: Kapışmak, toplamak, birlikte kapmak, dağınık olanları hızlıca toplamak (Vámb. 308).
ḳapḳa- I	قاپقامق		Çevrelemek, çevirmek, kuşatmak *İḥāṭa, iştimāl* [kaplamak, çevirmek], *muḥāṣara itmek, ḳaplamaḳ, eṭrāfını çivirmek* *Niçe kündin soñ͡g olġay imkānı* *Ḳapġamaḳ bu iki çirig anı* "Bu iki ordunun onu çevrelemesi için kaç gün gerekiyor?" (S.S.) II/419. *** **ḳapġamaḳ**: (LÇ 213).
ḳapḳa II	قاپقه		Çelik (Calc. Wrtb. بولاد) II/419. *** **ḳapḳa**: Çelik (Bdg. II: 37).
ḳapḳacaḳ	قاپقاجاق		(P. d. C.) Kap, kılıf II/420. *** **ḳapḳacaḳ**: Mahfaza, kılıf (DTO 392).
ḳapḳaḳ	قاپقاق	ḳap+ḳaḳ	1) Kapak, dış yüz

---

356 OSTN'de پولاد şeklinde yazılmıştır.
357 OSTN'de خنجار şeklinde yazılmıştır.
358 OSTN'de اورته şeklinde yazılmıştır.
359 OSTN'de قپالق şeklinde yazılmıştır.
360 LÇ'den örnek alınırken eksik kalan"pūşīde" kelimesi tarafımızdan eklenmiştir.
361 OSTN'de kelimenin anlamı Fransızca verilmiştir.
362 OSTN'de kelimenin Arap harfli yazılışı قاپيش şeklindedir.

			2) Örtü, kılıf II/419. *** **ḳapḳaḳ**: Kapak; örtü, kılıf (Vámb. 307).
ḳapḳan	قاپقان		Kapan, tuzak II/420. *** **ḳapḳan**: Ağ, tuzak (Vámb. 307).
ḳapḳar-	قاپقارمق		1) (V.) Örtmek, kapamak 2) (P. d. C.) Bırakmak, gevşetmek II/420. *** **ḳapḳarmaḳ**: Bırakmak, gevşetmek (DTO 392); **ḳapḳarmaḳ**: Örtmek, kapamak (Vámb. 307); **ḳapḳarmaḳ**: İġlāḳ, ıṣfāḳ [kapıyı örtmek], iṭbāḳ [kapamak, kaplamak] ve imlā [doldurma] itmek (LÇ 212).
ḳapḳu	قاپقو		(V.) Eşeğin boynuna bağlanan ip, yular II/421. *** **ḳapḳu**: Eşeğin boynuna bağlanan yular (Vámb. 307).
ḳapla-	قاپلامق		Kaplamak, örtmek, kapamak, gizlemek II/422. *** **ḳaplamaḳ**: İstī'āb [kaplamak, içine almak], iḥāṭa ve iştimāl itmek [kaplamak, çevirmek], eṭrāfını ḳapatmaḳ, muḥāṣara (LÇ 213).
ḳapḷama	قاپلامه	ḳapḷa+ma	[Örtü; yüz örtüsü, peçe][363] *Mestūr [örtülmüş], bütün örti, rūy-pūş* [yüz örtüsü, peçe] (S.S.) II/424. *** **ḳaplama**: (LÇ 213)
ḳapsa-	قاپسامق		Çevrelemek, kaplamak, sarmak, çitle çevirmek *Şāmil ve ḥāvī olmaḳ* [kaplayan ve içine alan olmak], *şehr ve ḳal'ayı 'askerle ḥaṣr* [çevirmek] *istilā itmek, iḥtivā* [içine almak] *ve istiġrāḳ iylemek, iḥāṭa* [çevrelemek], *muḥāṣara* [kuşatmak] (S.S.) II/431. *** **ḳapsamaḳ**: (LÇ 212).
ḳapsaḳ	قاپساق	ḳapsa+ḳ	(V.) Bir şeyi sarmada kullanılan bez II/431. *** **ḳapsaḳ**: Bir şeyi sarmada kullanılan

[363] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

bez veya kumaş (Vámb. 307).

ḳaptaġ قاپتاغ Ekmek II/426. *** (-).

ḳaptal I [Kaftan][364]
Ḫaftān[365] [kaftan], *ḳaftān*, *ṭuzaḳ*[366], *dām* [tuzak, ağ], *şebeke* [ağ][367] (S.S.) II/427.
*** **ḳaptan**: (LÇ 212).

ḳaptal II قاپتال 1) (V.) Yanında, yakınında
2) [Yan, taraf, yön][368]
Yan, ṭaraf, kenār, semt [yön, taraf, cihet], *cānib, ṣavb* [yön, taraf, cihet], *yanıbaş, yaḳın, yemīn* [sağ taraf, sağ el] *yesār* [sol taraf, sol el], *ḳapu*, *ḳıyān* [merkez], *cihet*, *çit*, *ḥadd* [yol] (S.S.) II/427.
*** **ḳaptal**: Yanında, yanıbaşında (Vámb. 307); **ḳaptal** [369]:(LÇ 227).

ḳaptan قافتان، قاپتان (V.) Kaftan, vücudun üst kısmına giyilen giysi II/426.
*** **ḳaptan**: Kaftan, üstlük (Vámb. 307); **ḳaptan**: Ḫaftān [kaftan], ḳaftān (LÇ 212).

ḳapturġaỹ قابتورغاى 1) (V.) Büyük ve derin çuval
2) [Büyük torba, çanta][370]
Çanṭa, büyük kīse, ṭaġarcıḳ, külvār [deri torba] (S.S.) II/428.
*** **ḳapturġay**: Büyük ve derin çuval (Vámb. 307); **ḳapturġay**: (LÇ 227).

ḳapuġ قاپوغ (P. d. C.) bk. ḳapuḳ I II/416.
*** **ḳapuġ**: Deri, kabuk, kafes (DTO 392).

ḳapuḳ I قاپوق (V.) Kapı
Ḳapuḳ ḳaḳmaḳ "Kapı çalmak" II/416.
*** **ḳapuḳ**: Kapı (Vámb. 308).

ḳapuḳ II قاپوق (P. d. C.) Örtü, kabuk, kılıf II/416.
*** **ḳapuḳ**: Deri, kabuk, kafes (DTO 392).

ḳapurçaḳ قاپورچاق [Balığın pulları] [371]
Balıġıñ pulları, pülūs-ı pülekçe [balığın

---

[364] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[365] OSTN'de حصتان şeklinde yazılmıştır.
[366] OSTN'de kelime طوزاف şeklinde yazılmıştır.
[367] OSTN'de LÇ'den alınan örnek *ḳaptal* kelimesinin değil; *ḳaptan* kelimesinindir.
[368] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[369] Kelimenin LÇ'deki Arap harfli yazılışı قپتال şeklindedir.
[370] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

pulcukları], *püls-i māhī* [balık pulu], *pülek-i semek* [balığın pulcukları] (S.S.) II/416.
*** **ḳapurçaḳ**: (LÇ 212).

ḳapuzaġ قاپوزاغ (V.) Örtü, kılıf II/418.
*** **ḳapuzaġ**: Örtü, kılıf (Vámb. 308).

ḳar I قار Kar II/131.
*** **ḳar**: Berf [kar], s̱elc [kar], buz (LÇ 215).

ḳar- II قارمق Girmek, karışmak II/132.
*** **ḳarmaḳ**: Ḳarmaḳ, ḳalmaḳ, balıḳ ignesi, ḫurte ḳulāb [balık iğnesi], şast [balık oltası], ṣoḳmaḳ, ḳurcaḳlamaḳ, ḫalīden (LÇ 218).

ḳara I قرا، قره، قارا 1) Kara, siyah
Bir iki gürūh yol barıp idük kim bir ḳara suyġa yitildi "Bir iki parça yol yürüdük ki bir dereye ulaşıldı." (Bb. 141-4); *Deryālarıdın ve ḳara sularıdın özge kim cerler ve çuḳurlarda aḳadur bāġ ve ʿimārātıda aḳar sular yoḳ* "Deniz ve akar sularından başka yarık ve çukurlarda akıyor. Bağ ve imar edilmiş yerlerde akar suları yok." (Bb. 377-15); *Ḳara tün* "Karanlık gece"; *Ḳara tamġa* "Kara mühür, hanın kara mührü"; *Ḳara ḳulaḳ* "Vaşak, karakulak", *Ḳara paş* "Bir tür deve"; *Ḳara kiyik* "Yaban domuzu, erkek domuz", *Ḳara köl* "Bir tür koyun"; *Ḳara ḳuş* "Kartal"; *Ḳara boġaz* "Bir tür küçük bir kuş"; *Ḳara tawuḳ* "Beç tavuğu"; *Ḳara tamaḳ* "Bir tür ördek"; *Ḳara baş* "Bülbül"; *Ḳara tal* "Kartal"; *Ḳara bataḳ* "Karabatak kuşu"; *Baġrı ḳara* "Göğüs kısmı siyah olan bir kuş";
(Calc. Wrtb. سیاه سینه مرغست); *Ḳara alu* "Bir tür erik"; *Ḳara tarıġ* "Kara tahıl, tahıl tanesi"; *Ḳara çörek* "Bir tür ekmek"; *Ḳara ḳat* "Siyah üzüm"; *Ḳarabaġ* "İran'ın

[371] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

yukarı Kafkasya'daki bir eyaleti, Karabağ"; *Ḳara ḳurut* "Pişirilmiş peynir"; *Ḳara çerik* "Askerî yürüyüş yapan ordu"

2) Siyah şey, siyah eşya, siyah renkli olan madde

Yıraḳdın ḳırḳ miñ ve elig miñ kişiniñ ḳarası kördi "Uzaktan kırk-elli bin kişinin karaltısını gördü." (Abg.)

3) Kötü, fena, alçak, soysuz, talihsiz

Ḳara ḳırlıḳ "Hayırsız evlat"; *Ḳara şenbih* "Talihsiz gün"; *Ḳara çanaḳlı* "Cimri, alçak kimse"; *Ḳara tayaḳ* "Asiler; ayaklanma"; *Şehr ili ve ḳara tayaḳ hücūm ḳılıpturlar* "Şehir halkı ve asiler hücum ediyorlar." (Bb. 253-6); *Bir pāre levend ivbaşnı birin ḳılıp ḳara tayaḳ ḳılıp* "Bir miktar serseri ve avareyi birleştirerek ayaklanıp" (Bb. 77-10)

4) Basit, üst sınıfa ait olmayan

Ḳara ḫalḳ "Sıradan halk"; *Ḳarabaş* "Cariye, hizmetçi, hizmetçi kadın"

5) Sıradan halk, halk

Kişi ḳara "Köle, bende, cariye, hizmetçi"; *Bolġan kişi ḳarasını köçürüp* "Kölelerini göçürüp" (Bb. 202-1); *Kişi ḳaramdın irdi* "Kişi kölelerimdendi."; *Süñekini kişi ḳarası alıp yandılar* "Kötü adamlar kemikleri alıp gittiler." (Bb. 209-9)

6) Hayvan, davar

Çirik ili ṣāynı ḳazıp özleri ve köle ḳaralarıġa su aldılar "Askerler nehir yatağını (çukur) kazıp kendileri ve hayvanları için su aldılar." (Bb. 184-12)

7) Mürekkep II/132.

*** **ḳara**: Siyāh, esved [siyah], berr [susuz, kuru yerler], kurı yer, ḫüşkī [kuru], deñiz kenārı, sāḥil, leb-i deryā, adaḳ (LÇ 215); **ḳara**: Siyah, kara (Vámb. 309).

ḳara- II **قاراماق** 1) Bakmak, dikkatle bakmak, birisine

			bakmak, seyretmek, bir yere bakmak, gözden geçirmek 2) Denemek, girişimde bulunmak, teşebbüs etmek, hareket etmek 3) İhtimamla bakmak, korumak; göz altında bulundurmak, muhafaza etmek, birisine bakmak *Ḳatımda mini ḳarap yüz yaḫşı kişi ḳaldı* "Yanımda beni koruyan yüz iyi kişi kaldı." (Abg.) II/142. *** **ḳaramaḳ**: Baḳmaḳ, naẓar ve nigāh itmek, im'ān [fazla dikkat ve ihtimam etmek], gözetmek (LÇ 217).
ḳarabaraḳ	قاراباراق	ḳara+baraḳ	(V.) Külü çamaşır yıkamada kullanılan bir bitki II/164. *** **ḳarabaraḳ**: Külü çamaşır yıkamada kullanılan bir bitki (Vámb. 309).
ḳarabas-	قاراباسماق	ḳara+bas-	Kabus görmek, karabasan görmek *Ġam tüni ḳılmış ḳarabasḳan kibi mużṭarr besī* *Bile kim nā-kār min bu baḫt-ı ḳır-endūd ile* "Gam gecesi karabasan gibi beni çaresiz bıraktı; bu alaca renkli baht ile mutsuzum." II/164. *** **ḳarabasmaḳ**: Uyḳu içinde hücūm itmek, baġteten ve def'aten [ansızın, birdenbire, hemen] ḥamle iylemek (LÇ 216).
ḳaraçï	قاراجى		Çingene II/162. *** **ḳaraçi**: Çingene (Vámb. 309).
ḳaraġ I	قراغ، قاراغ		1) Kol, dirsek 2) Güç, kuvvet II/150. *** **ḳaraġ**: Kol, pazu, dirsek; güç, kuvvet (Bdg. II: 46).
ḳaraġ II	قراغ		1) Bakış, nazar *Cesāret ile baḳmaḳ* (S.S.) 2) Göz bebeği 3) Göz II/150. *** **ḳaraġ** [372]: (LÇ 216).

[372] LÇ'de madde başı قاراغ şeklinde yazılmıştır.

ḳaraġ III	**قاراغ**		Kara, siyah II/150. *** **ḳaraġ**: Kara, siyah (DTO 397).
ḳaraġay̆	**قراغاى**		Çam, çam ağacı II/151. *** **ḳaraġay**: Ağaç, ahşap, orman (DTO 398).
ḳaraġay̆lïḳ	**قراغاى ليق**		Çamlık, çam ormanı II/151. *** **ḳaraġaylıḳ**: Çamlık (Bdg. II: 43).
ḳaraġlïġ	**قراغليغ**	ḳaraġ I	Güçlü, kuvvetli *Kiyin baġlap ḳaraġlïġ ḳolların rast* *Barın çikmeklik anı dārġa çüst* "Ellerini arkadan sıkı (güçlü) bir şekilde bağlayarak asmak için ipe doğru sürüklüyor." II/152. *** **ḳaraġlıḳ**: Güçlü, kuvvetli (Bdg. II: 46); **ḳaraġlıġ**: Ḳaḥṭ-ı ġalā ve zahīre [yokluk, kıtlık], 'uḳd-bend, bāzū (LÇ 227).
ḳaraġu	**قراغو**		Kör, âmâ II/151. *** **ḳaraġu**: Bir nev' şikār [av] ḳuşıdır (LÇ 227); **ḳaraġu**: Atmaca, yırtıcı bir kuş (DTO 417).
ḳaraġuḷ	**قاراغول**		Nöbetçi, nöbetçi müfreze; güvenlik II/152. *** **ḳaraġol**: Bekçi, muhafız, gözedici; nöbetçi müfreze (DTO 398).
ḳaraḳ I	**قاراق**		Haydutluk, yağma; kötülük, zarar II/147. *** **ḳaraḳ**: Haydutluk, yağma (Vámb. 310).
ḳaraḳ II	**قراق، قاراق**		1) Bakış, nazar 2) Göz bebeği *** **ḳaraġ**: Göz bebeği (Vámb. 310); **ḳaraḳ**: Göz bebeği (DTO 397).
ḳaraḳ- III	**قاراقماق**		Yağmalamak, çalmak II/149. *** **ḳaraḳmaḳ**: Nehb ve ġāret itmek [yağma etmek, yağmalamak], yağma ve tārāc [yağmalama, talan etme] (LÇ 216).

ḳaraḳçĭ	قاراقچى		Soyguncu, haydut, hırsız II/150. *** **ḳaraḳçı**: Ḥarāmī, ġāret-ger [yağmacı], ġāṣıb[373] [yağmacı], ḥırsıs, ḳaltaban, oġrı, dūzd [hırsız] (LÇ 216).
ḳaraḳla-		ḳaraḳ+ḷa-	Soymak, yağma etmek II/149. *** **ḳaraḳlamaḳ**: Soymak, yağma etmek (Bdg. II: 46).
ḳaraḳlĭḳ	قاراقليق		Soygunculuk, yağma, hırsızlık II/149. *** **ḳaraḳlıḳ**: Soygunculuk, yağma, hırsızlık (Bdg. II: 46).
ḳaraḷ-	قارلماق		1) Siyahlaşmak, siyah olmak 2) Kötüleşmek, bozulmak II/159. *** **ḳaralmaḳ**: Kararmak (DTO 398).
ḳarala-	قارلاماق		Bir şeye dikkatini vermek II/159. *** **ḳaralamaḳ**: Gözlemek, gözetlemek, seyretmek (DTO 398); **ḳaralamaḳ**: Ḫaṭṭ boyamaḳ, girü siyāhletmek, telvīṣ [kirletmek, pisletmek], tesvīd [karalama], yazmek ve meşḳ itmek [yazmak], siyāh meşḳ [siyah yazı] (LÇ 217).
ḳaran͡ġġu	قرانـكغو [374]		Karanlık II/154. *** **ḳaran͡ġġı**: Karanlık (Bdg. II: 46); **ḳaranġu**: Ẓulmet, ḳarañġu, tārīk [karanlık], mübhem, mestūr [örtülmüş, gizlenmiş] (LÇ 228).
ḳaran͡ġġuluḳ	قرانكغولوق	ḳaran͡ġġu+ḷıḳ	Karanlık II/154. *** **ḳaran͡ġġuluḳ**: Karanlık (Vámb. 310).
ḳaraḷtu	قرالتو		(V.) Karaltı, alaca karanlık, yarı karanlık, gün batımı II/160. *** **ḳaraltḳu**: Alacakaranlık, şafak, loşluk (Vámb. 310).
ḳaramtuḳ	قارامتوق		Siyahımsı, siyahımtırak; karanlık II/166. *** **ḳaramtul**: Siyahımsı (Bdg. II: 42).
ḳaramuḳ	قاراموق		Buğdayın içinde yetişen siyah yabani ot II/166. *** **ḳaramuġ**: Buġdayıñ içinde bulunan siyāh dāneler, it üzümi, lüpek (LÇ 216).

373 LÇ'de غصاب şeklinde yazılmıştır.
374 OSTN'de kelimenin Arap harfli yazımı قرانغو şeklindedir. Kelimenin Arap harfli yazılışı, madde başındaki yazılışı esas alınarak değiştirilmiştir.

ḳarar I	قارار		(V.) Çuval II/158. *** **ḳarar**: Büyük torba, çuval (Vámb. 309).
ḳarar- II	قارارماق	ḳara+r-	1) Kararmak, siyahlaşmak 2) Hüzünlü olmak, yoksul olmak II/158. *** **ḳararmaḳ**: Kararmak, siyahlaşmak, siyah olmak (Vámb. 309).
ḳaraş I	قاراش		(V.) Karış, gerilmiş baş parmak ve işaret parmağı arasındaki aralık II/163. *** **ḳaraş**: Aralık, karış (Vámb. 309).
ḳaraş- II	قاراشماق	ḳara+ş-	Bakınmak, gözden geçirmek, araştırmak II/163. *** **ḳaraşmaḳ**: Araştırmak, bakınmak (Vámb. 310).
ḳaraşla-	قاراشلاماق	ḳaraş+ḷa-	(V.) Karışla ölçmek II/164. *** **ḳaraşlamaḳ**: Karışla ölçmek (Vámb. 310).
ḳarat-	قاراتماق	ḳara+t-	(V.) 1) Bakmaya zorlamak, baktırmak 2) Emir altına almak, tabi kılmak II/161. *** **ḳaratmaḳ**: Bakmaya zorlamak; araştırmaya zorlamak (Vámb. 309).
ḳaravuḷ	قاراوول		Nöbetçi, nöbetçi asker, ileri karakol, öncü II/165. *** **ḳaravul**: Ḳaraġul, dīde-bān [bekçi, nöbetçi], gezici, ṭolaşıcı, pās-bān [gece bekçisi, bekçi], nigeh-bān [bekçi, nöbetçi, gözleyici], bekçi, ‘asker ḳolı (LÇ 216).
ḳarawul	قاراول		1) Güvenlik, koruma 2) Düşmanı karşılamak için belli bir yerde konuşlandırılmış bölük (Calc. Wrtb. فوجی که برای جنك نمکانی تعیین شود) 3) Görevi, uzaktan avı gözetleyip sonra avı bölüştürmek olan avcı *Ḳarawul begi* "Avcıların lideri, avcı beyi" II/146. *** **ḳaravul**: bk. ḳaravuḷ.
ḳarbĭçĭ	غربيچى، قربجى، قاربچى		1) Sarık, kavuk, destar, imame (*S.S.'de "قاربچين" kelimesini yerine sadece "قارچين" kelimesi yer almaktadır.*);

Ṣarıḳ, selle [sele], *ʿimāme, destār* [sarık, başa sarılan tülbent] (S.S.)
2) Enine geniş olan çuval, hurç
Türkmenleriñ[375] *ḳara*[376] *evde ḳullandıḳları*[377] *tek*[378] *ḫūrc* (S.S.)
3) Askerin üzerinde taşıdığı silah, ok kılıfı, yay kılıfı, kılıç kemeri, kalkan kemeri gibi eşyalar
Bizniñ birlen yigirme otuz kişi bolġay idi amā yaġıdın ḳalın ḳarbıçın (= ḳarbīçīni) kiyingenler yittiler "Bizimle birlikte yirmi-otuz kişi vardı ama düşman eksiksiz silah kuşanmış idi." (Bb. 138-12); *Min cībe kiyip idim amā ġarbīçī baġlamaydur idim dubulġa hem kiymeydür idim* "Zırhımı giymiştim ama silah takımımı bağlamamış; miğferimi giymemiştim." (Bb. 251-19); *Dubulġasıġa urdum ḳalġanını ḳarbīçīsısı* ("ḳarbīçīsı" yerine) *bile kökley urdum* "Miğferine vurdum; birden onun kalkan ve kılıç takımına (askısına) vurdum." (Bb. 200-19);
(*S.S.'de* قاربچين *kelimesi "silah yeri",* غريپچی *kelimesi "tīrkeş* [okluk, ok kabı, sadak], *ṣadaḳ, şemşīr* [kılıç], *tīr baġı" şeklinde açıklanmıştır.*) II/215.
*** **ḳarçın**: (LÇ 217); **ġarbıçı**: (LÇ 208).

ḳarça I قارچه (V.) Buhara'da yapılan bir tür uzun ekmek II/203.
*** **ḳarça**: Buhara'da yapılan bir tür uzun ekmek (Vámb. 310).

ḳarça II قارچه (P. d. C.) Küçük kırlangıç
Kiçikkine budnadur ḳarçadın bir nime uluġraḳ bolġay "Bu küçük bıldırcın, karçadan biraz daha büyük olacak." (Bb. 363-1) II/203.

---
[375] LÇ'de تركمانلرنك şeklinde yazılmıştır.
[376] OSTN'de مره şeklinde yazılmıştır.
[377] LÇ'de قولاندنكلری şeklinde yazılmıştır.
[378] OSTN'de نك şeklinde yazılmıştır.

		*** **ķarça**: Bir nev‘ küçük mülevven [renkli] ķuş ismidir (LÇ 217); **ķarça**: Bir tür küçük kırlangıç (DTO 399).
ķarçan-	**قارچنمق**	(P. d. C.) Cimri olmak, cimrileşmek II/203. *** **ķarçanmaķ**: Cimri olmak (DTO 399); **ķarçınmaķ**: Ḫasīs ve baḫīl olmaķ [cimri olmak], ṭamā‘lık itmek [aç gözlülük etmek], aç göz (LÇ 217).
ķarçanaķ	**قارچناق**	(P. d. C.) Cimri II/204. *** **ķarçanaķ**: Cimri (DTO 399); **ķarçanaķ**: Ḫasīs [cimri], baḫīl [cimri], gözi aç olan, müflis, miskīn, ṭamā‘ [aç gözlü], denī [alçak] (LÇ 218).
ķarçıġaў	**قارچيغاى**	Atmaca, doğan II/204. *** **ķarçıġay**: Bāz [yırtıcı kuş], ṭoġan, ķartal, ķırġı, çepek, cıġılbay, şeh-bāz [iri ve beyaz doğan kuşu] (LÇ 217).
ķarçĭ-	**قارچيمق** [379]	Tırmalamak, deriyi kaşıyarak kanatmak II/205. *** **ķarçımaķ**: Ķazımaķ, ķaşımaķ, ķarġıçla tirāşlamaķ (LÇ 217).
ķarçĭġa	**قارچيغه**	Atmaca, doğan II/205. *** **ķarçıġa**: Bir tür doğan (DTO 399); **ķarçıġay**: bk. ķarçıġaў.
ķarçĭġaў	**قارچيغاى**	Atmaca, doğan II/205. *** **ķarçıġay**: bk. ķarçıġaў.
ķarġa I	**قارغه**	1) Karga 2) Mrass nehri kıyısında yaşayan Türk boyu, Rusça Karginler II/191. *** **ķarġa**: ‘Ake [karga], ķarġa, ġurāb [karga], zāġ [karga], zaġan [çaylak kuşu], kelāġ [karga] (LÇ 217).
ķarġa- II	**قارغامق**	Beddua etmek, lanetlemek, sövmek, küfretmek II/192. *** **ķarġamaķ**: Tiksinmek, nefret etmek; lanetlemek; küfretmek (DTO 400)
ķarġaş	**قارغاش**	Kavga, çekişme, kargaşa, gürültü *Nizā‘* [çekişme, kavga], *ġāvġā*, *mücādele*,

[379] OSTN’de قارچبمق şeklinde olan kelime tarafmızdan düzeltilmiştir.

			şūriş [karışıklık, kargaşa], *ḳarışıḳ* (S.S.) II/193. *** **ḳarġaş**: (LÇ 217).
ḳarġat-	**قارغاتمق**		Küfrettirmek, sövdürmek, yemin ettirmek II/193. *** **ḳarġatmaḳ**: Lanet okutmak, küfrettirmek (Bdg. II: 10).
ḳarġĭş	**قارغيش**		Lanet, beddua, sövgü, küfür II/195. *** **ḳarġış**: Ḥaḳāret, nefrīn [lanet, beddua], la'net itmek, beddu'ā, intiṣār itmek [öc almak], ḳarġamek (LÇ 218).
ḳarġĭşla-	**قارغيشلامق**	ḳarġĭş+la-	Lanetlemek, sövmek, küfretmek II/195. *** **ḳarġışlamaḳ**: Lanetlemek, sövmek, küfretmek (Bdg. II: 10).
ḳarı I	**قارى**		1) Kol 2) Kolun üst kısmı, pazu 3) Arşın, kulaç II/167. *** **ḳarı**: Bir ḳulaç, iki ẕirā' [el, kol uzunluğu, arşın], ḳarı, ḥāfıẓ-ı Kelāmu'llāh, ḳuraġ (LÇ 218).
ḳarı II	**قارى**		Eski; ihtiyar, yaşlı II/167. *** **ḳarı**: İḫtiyār, pīr, ḳoca, 'acūze [çok yaşlı kadın] (LÇ 218).
ḳarĭ III	**قارى**		1) İhtiyar, yaşlı; eski 2) Arşın (omuzdan parmaklara kadar olan bölge) uzunluk olarak: a) Hive'de: 2 arşın, b) Türkistan'da: han ölçüsünde = 3 arşın, pazar ölçüsünde 2,5 arşın *Çü ḳıldı mesāḥat mesālik ara* *Yıġaç itti ta'yīn memālik ara* *Ṭınābı ki messāḥ ḳıldı ḳulaç* *Ḳılıp on iki miñ ḳarı bir yıġaç* "O her zaman yolları ölçüyodu; memleketler arasında mesafeler tayin etti; (bu nedenle) messahlar (yer ölçme memurları) bunun için kulaç kullanıyorlar; bir yıgaç on ikibin karı uzunluğundaydı." (*Böylece burada 1 yıġaç = 8 verst; Rus ölçü birimi, 1.07 km= 400 kulaç, 1 kulaç 3 karı, arşın veya yarda*) *Ba'żı cezā'irde on iki ḳarı fil bolur imiş bu*

		arada ḫōd tört biş ḳarıdın ikizrek körülmedi “(Söylentiye göre) Bazı adalarda on arşın büyüklüğünde filler varmış; ama burada dört-beş arşından büyük fil görülmedi.” (Bb. 356) II/183. *** **ḳarı**: bk. ḳarı I / ḳarı II.
ḳarĭ IV	**قارى**	İhtiyar, yaşlı; eski *Ḳarı kişi* “İhtiyar kişi”; *Ḳarı sözin bile turġan kişilerni min͡g*[380] *ḳatımġa ḳoydılar* “Yaşlıların sözlerini bilen kişileri benim yanıma koydular.” (Abg.); *Kīrāyet Nāymānnın͡g ḳarı düşmān irdi* “Kirâyet, Nâymân’ın eski düşmanı idi.” (Abg.) II/184. *** **ḳarı**: bk. ḳarı II.
ḳarĭ- V	**قاريماق** [381]	Yaşlanmak, ihtiyarlamak *ʻÖmr ḳarĭsa daḳı kön͡gül ḳarĭmas* “Ömür yaşlansa da könül yaşlanmaz.” II/184. *** **ḳarımaḳ**: İḫtiyār ve pīrlenmek, ‘acūz olmaḳ, ḳocalanmaḳ, müsinn [yaşlı], mūy-ı sefīd [ak sakallı] (LÇ 219).
ḳarĭġ-	**قاريغماق** [382]	Kardan gözün ağrıması, uzun süre kara bakmaktan gözün ağrıması II/185. *** **ḳarıḳmaḳ**: bk. ḳarĭḳ- II.
ḳarĭḳ I	**قاريق**	1) Saban izi, hendek 2) İhtiyar adam, yaşlı *İḫtiyār, ḳoca, pīr* (S.S.) II/185. *** **ḳarıḳ**: (LÇ 218).
ḳarĭḳ- II	**قاريقماق**	Kardan gözün ağrıması, uzun süre kara bakmaktan gözün ağrıması II/185. *** **ḳarıḳmaḳ**: Kardan dolayı gözün etkilenmesi (DTO 403); **ḳarıḳmaḳ**: Pīr olmaḳ, iḫtiyārlanmaḳ, ḳarılanmaḳ, müsinn olmaḳ [yaşlanmak], fānī şeden (LÇ 216).
ḳarĭl-	**قاريلمق**	Karılmak, karıştırılmak, karışık olmak II/186. *** **ḳarılmaḳ**: Karılmak, karıştırılmak

380 OSTN’de منييك şeklinde yazılan kelime, anlam dikkate alınarak مينينك şeklinde okunmuştur.
381 Kelime, OSTN’de قازيمق şeklinde yazılmıştır.
382 OSTN’de kelimenin Arap harfli yazılışı قوريغمق şeklindedir.

			(Bdg. II: 10).
ḳarĭla-	قاريلامق	ḳarĭ+ḷa-	Karışlamak, dirsekle ölçmek, elle ölçmek *(Fīl) bahāsı uluġlıġıġa yaraşadur ḳarīlap satarlar her niçe uluġraḳ bahāsı köprek* “(Filin) fiyatı onun büyüklüğüyle orantılıdır; onu karışla ölçerek satarlar; ne kadar büyükse o kadar pahalıdır.” (Bb. 356-7) II/186. *** **ḳarılamaḳ**: Ölçmek; bükmek, eğmek (DTO 403).
ḳarĭlĭġ	قاريليغ		bk. ḳarĭlĭḳ II/186. *** **ḳarılıġ**: İḫtiyārlıḳ, ḳocamış, pīr olan (LÇ 218); **ḳarılıġ**: İhtiyarlık, yaşlılık (DTO 402).
ḳarĭlĭḳ	قاريليق	ḳarĭ+lĭḳ	İhtiyarlık II/186. *** **ḳarılıḳ**: Yaşlılık (Bdg. II: 13); **ḳarılıġ**: bk. ḳarĭlĭġ.
ḳarın I			Karın, batın, mide *İlgi birle ādemniñg ḳarnıġa ḳaḳtı* “Eliyle adamın karnına soktu.” (Bb. 12-15) II/171. *** (-).
ḳarĭn II	قارين		Karın, mide II/185. *** **ḳarın**: Karın, göbek (DTO 403).
ḳarĭnca	قارينجه		Karınca II/185. *** **ḳarınca**: Neml [karınca], mūr [karınca], mūrçe [küçük karınca], ḳarınçḳa (LÇ 219).
ḳarınçḳa	قارينچقا		Karınca II/174. *** **ḳarınçġa**: Küçük ḳarınca, mūrçe [küçük karınca], ḳarınçḳa (LÇ 219).
ḳarĭncġa	قارينجغه		(P. d. C.) Küçük karınca II/185. *** **ḳarınçġa**: Küçük karınca (DTO 403).
ḳarĭndaş	قارينداش		Kardeş; akraba II/185. *** **ḳarındaş**: Birāder, ḳardaş, aḫī [kardeş], aga öge (LÇ 219).
ḳarĭndaşlaş-	قارينداشلاشمق	ḳarĭndaş+la+ş-	Kardeşleşmek, kardeş olmak II/185. *** **ḳarındaşlaşmaḳ**: Kardeşleşmek, kardeş olmak (Bdg. II: 12).
ḳarĭndaşlĭḳ	قارنداشلق	ḳarĭndaş+lĭḳ	Kardeşlik II/186. *** **ḳarindaşliḳ**: Kardeşlik (Vámb. 311).

ķarĭş I	**قاريش**		Karışım, karışma II/186. *** **ķarış**: Karışık (DTO 403).
ķarĭş II	**قاريش**		Karış, aralık, mesafe *Açıķ eliñ* [383] *baş parmaķ ucından serçe parmaķ ucına ķadar olan ṭūl* [uzunluk] (S.S.) II/186. *** **ķarış**: (LÇ 218).
ķarĭş- III	**قاريشمق**		Karışmak II/186. *** **ķarışmaķ**: Karışmak (Bdg. II: 10).
ķarĭşla-	**قاريشلامق**	ķarĭş+la-	Karışla ölçmek II/187. *** **ķarışlamaķ**: Ķarış ile ölçmek (LÇ 218).
ķarĭştur-	**قاريشدورمق**		Karıştırmak II/187. *** **ķarıştırmaķ**: Karıştırmak (Bdg. II: 10).
ķarĭt-	**قاريتمق** [384]	ķarĭ+t-	İhtiyarlatmak, yaşlandırmak; üzmek II/186. *** **ķarıtmaķ**: İhtiyarlatmak, kederlendirmek (DTO 403).
ķarķara	**قرقره**		1) Bir tür balıkçıl kuşu *Turna ve ķarķara uluķ ķuşlar ķalın* "Turna ve karkara gibi büyük kuşlar (orada) çoktur." (Bb. 175-21). 2) (P. d. C. – V.) Bir nehir ismi[385] II/190. *** **ķarķara**: Bir nev' büyük tügli ve sorġuclu ṭurna, suna (LÇ 228); **ķarķara**: Turnaya benzeyenbir kuş; savaşlarda cesaret göstergesi olarak başa takılan kuş tüyü (DTO 418); **ķarķara**: Sivri uç; kadınların başlarına taktıkları kuş tüyü (Vámb. 315).
ķarķaşuķ	**قارقاشوق**		Devenin toynağı *Deveniñ ṭoynaġı, deveniñ* [386] *tırnaġı* (S.S.) II/190. *** **ķarķaşuķ**: (LÇ 218).

[383] LÇ'de لك şeklinde yazılan kelime, anlam esas alınarak الك şeklinde okunmuştur.
[384] OSTN'de قاربتمق şeklinde yazılmıştır.
[385] OSTN'de 'ķarķara' kelimesinin 'Bir nehir ismi' şeklindeki anlamının Dictionnaire Turk-Oriental ve Cagataische Sprach-Studien'den alındığı belirtilse de bu sözlüklerde kelimenin bu anlamına rastlanamamıştır.
[386] LÇ'de دوه نيك şeklinde yazılmıştır.

ḳarḳunaḳ قارقوناق Koyun ahırı, ağıl, koyunlar için çitle çevrilmiş yer
Aġıl, ḳacaman, mer'ālarda ḥayvān melce'i [sığınılacak yer], *iḥāle, çevre, ḳutan, toyla* (S.S.) II/190.
*** **ḳarḳunaḳ**: (LÇ 218).

ḳarḷaġaç قارلاغاچ Kırlangıç II/196.
*** **ḳarluġaç**: bk. ḳarluġaç; **ḳarlanġuç**: bk. ḳarḷanġuç.

ḳarḷanġuç قارلانغوچ Kırlangıç II/196.
*** **ḳarlanġuç**: Ḳırlanġıç, ebābīl, ḳarluġaç, firāştürük, ḳaldırġaç (LÇ 218); **ḳarlanḳuç**: Kırlangıç (DTO 401).

ḳarlĭḳ I قارليق[387] (V.) Boğuk, kısık, hırıltılı II/197.
*** **ḳarliḳ**: Kısık, boğuk (Vámb. 310).

Ḳarlĭḳ II قارلق Karluklar, doğuda yaşayan bir Türk boyu II/197.
*** **Ḳarlıġ**: Ṭavā'if-i Etrākdan bir ḳabīle ismidir, Ḫīve ḥüküm-dārları Ḫwōrezmīler aña mensūbdur, Ḳarluḳ daḫı dinülür (LÇ 218).

ḳarlĭḳ- III قارليقمق (V.) Sesi kısılmak, sesi boğuk çıkmak II/197.
*** **ḳarliḳmaḳ**: Sesi kısılmak, sesi boğuk çıkmak (Vámb. 310).

ḳarluġaç قارلوغاچ Kırlangıç II/198.
*** **ḳarluġaç**: Kırlangıç (DTO 401).

ḳarma- قارمامق Kapmak, tutmak, yakalamak II/216.
*** **ḳarmamaḳ**: Ḳavramaḳ, pişirmek, birden ḳutulmaḳ, 'acele āġūş [acele sığınılan yer] (LÇ 218).

ḳarmaḳ قارماق ḳarma+ḳ Çengel, kanca, olta II/216.
*** **ḳarmaḳ**: Balıḳ ignesi, ḫūrte-i ḳūlāb [göl oltası], şest [balık oltası] (LÇ 218).

ḳarmal- قارمالمق Yakalanmış olmak; ilişmiş olmak, takılmak
Ustā körgen şākird her maḳāmda[388] *yurġalur*

---

387 OSTN'de فارليق şeklinde yazılmıştır.
388 OSTN'de معامدا şeklinde yazılmıştır.

Ustā körmegen şākird andın çündin ḳarmalur "Eğitilmiş (hoca gören öğrenci) her yerde geçer, eğitilmemiş öğrenci ise bir orada bir burada takılır." II/218. *** (-).

ḳarmala- قارمالامق — (V.) Elle tutmak, el yordamıyla aramak, yoklamak II/218.
*** **ḳarmalamaḳ**: Elle tutmak, yakalamak, elle tutmak, yoklamak (Vámb. 311).

ḳarmaş- قارماشمق ḳarma+ş- — 1) Tutunmak, karşılıklı tutunmak (Calc. Wrtb. قرولشوب طوتوشوب دمكدر)
2) Karışmak, karıştırmak, birbirine karıştır-mak
Alt üst olmaḳ, zīr ü zeber şeden [alt-üst olmak], *ḳarışmaḳ*[389], *aralaşmaḳ*[390] (S.S.) II/218.
*** **ḳarmaşmaḳ**: (LÇ 218).

ḳars I قارس — Patlama sesi, silah sesi, alkış sesi (Calc. Wrtb. آواز دستك زد) II/205.
*** **ḳars**: Ṣafḳa [tokalaşma], eli ele çarpmaḳ, kefi kefe urmaḳ [avucu avuca vurmak, el çırpmak], efsūs itmek [eyvah demek], nedāmet [pişmanlık] (LÇ 228).

ḳars II قارس — Kuşak olarak kullanılan şal
Şāl, ḳuşaḳ, ṭoḳuma, bil-baġ, fūte, miyān-bend [kuşak] (S.S.) II/205.
*** **ḳars**: (LÇ 217).

ḳars- III قارسماق — Aşağı doğru bastırmak, indirmek; geri çekilmek
Ālete urmaḳ, yatırmaḳ, çekinmek (S.S.);
(*P. d. Corteille'de 'Gereğinden fazla daraltmak' anlamındadır*.) II/206.
*** **ḳarsmaḳ**: (LÇ 217); **ḳarsmaḳ**: Elbiseyi gereğinden fazla daraltmak (DTO 400).

ḳarsaḳ قارساق — Step tilkisi
Sincābdan büyük ḳarnı çil bir nev' ḥayvān ismidir, tilki mānend [tilki gibi] (S.S.)

---

389 Kelime OSTN'de قارشمق ; LÇ'de قاريشماق şeklinde yazılmıştır.

390 Kelime OSTN'de ارالاشمق ; LÇ'de ارالشمك şeklinde yazılmıştır.

		II/206.
		*** **ḳarsaḳ**: (LÇ 217).
Ḳarşı	**قارشى**	Buhara hanlığında bir şehir ismi II/207.
		*** **Ḳarşı**: Buḫārā mużāfātından [merkezin şubeleri, kolları] Naḫşib ve Nesef didikleri bir şehr-i ḳadīm ismidir (LÇ 228); **Ḳarşu**: Buḫārāya ḳarīb bir şehir ismidir (LÇ 217).
Ḳarşĭ	**قارشى**	Karşi şehri II/211.
		*** **Ḳarşı**: bk. Ḳarşı.
ḳarşu	**قارشو**	Karşı, zıt, karşıt; düşmanca II/211.
		*** **ḳarşu**: Muḳābele, ḳabl [ileride], ḥiẕā [bir şeyin karşısı, mukabili], rū-be-rū, ol ṭaraf, ol cānib, yaḳa, ṭaraf (LÇ 217).
ḳart	**قارت**	Kötü bir çıban II/198.
		*** **ḳart**: Rişte ḫasteligi (LÇ 217).
ḳarta	**قارتا**	Bağırsak, kalın bağırsak, ince bağırsak II/199.
		*** **ḳarta**: Atıñ ruġanı [atın yağı], iç yaġı (LÇ 217).
ḳartaḷ	**قرتل**	Kartal II/200.
		*** **ḳartal**: ʻUḳābīn zümresinden envāʻı çoḳ bir cins ḳuşdur, ḳarçıġay daḫı dinür, ḳırġı, bāz [yırtıcı kuş] (LÇ 228).
ḳartĭ-	**قارتيمق**	(V.) Tırmalamak, deriyi kaşıyarak kanatmak
		Keçel [mikrop kapmış yara] *ve cerāḥatdan düşen*[391] *ḳartılmış şey', ḳart ḳart ḳaşınmaḳ* (S.S.) II/201.
		*** **ḳartımaḳ**: (LÇ 217); **ḳartimaḳ**: Tırmalamak (Vámb. 310).
ḳartuḳ	**قارتوق**	(P. d. C.) Tanrılara kurban sunan rahip II/201.
		*** **ḳartuḳ**: Tanrılara kurban sunan rahip (DTO 399).
ḳaru I	**قارو**	El, kol II/187.
		*** **ḳaru**: Kol (DTO 401).
ḳarū II	**قارو**	1) Cevap, karşılık, yanıt 2) Bir şeyi başka bir şeyin yerine koyma;

[391] OSTN'de bulunmayan bu kelime LÇ esas alınarak metne dâhil edilmiştir.

		değiş-tokuş etme II/187. *** **ḳaru**: Değiş-tokuş, mübadele, bir şeyi başka bir şeyin yerine koyma (DTO 401).
ḳaruḳ [392]	**قاروق**	Kazık, çivi (*Muhtemelen* قازوق *"ḳazuḳ" kelimesinin hatalı yazımıdır.*) II/188. *** **ḳaruḳ**: Kazık (Vámb. 311).
ḳasĭḳ	**قاسيق**	Kasık II/352. *** **ḳasıḳ**: Böğür; kasık, kalça (DTO 405).
ḳasḳalġan	**قاسقالغان**	Kuru, kurutulmuş II/354. *** (-).
ḳasmaḳ	**قاسماق**	1) Yemek piştikten sonra kazanın dibinde kalan artık, kalıntı 2) Yaranın irini II/359. *** **ḳasmaḳ**: Ḳazındı, ḳazġan dibi (LÇ 220).
ḳasmar	**قاسمار**	Kanser, kötü çıban, şirpençe *Bir nev' 'illetdir, aḳutma, ḫasmar, mūy-ı ḫurk, suḫte-ney, şīr-pençe gibi* *Ḫasmārdın*[393] *öldi ol perī-zād* *Yitse ecel ḳalmas ādemī-zād* "O peri çocuğu şirpençeden öldü; eğer ecel geldiyse kimse ondan kaçamaz." (S.S.) II/359. *** **ḳasmar**: (LÇ 219).
ḳasnaḳçĭ	**قاسناقچى**	(S.S.) Halka veya çerçeve yapan II/354. *** **ḳasnaḳçı**[394]: Ḳaṣnaḳ yapan ustā, gerdīş-sāz [yuvarlak yapan], zeġāmeci [kasnakçı], def-sāz [def çalan] (LÇ 228).
ḳaş	**قاش**	1) Büyük set, tepe; yüksek kıyı, sahil, yaka 2) Eyerin ön ve arkasındaki çıkıntılı kısım 3) Kaş, göz çukurunun üstünde yer alan kıllar II/386. *** **ḳaş**: Nezd [yan], ḳarşu, öñ, ḥużūr,

[392] OSTN'de yer alan 'ḳaruḳ' kelimesi Radloff'un da belirttiği gibi 'ḳazuḳ' kelimesinin hatalı okunmuş şekli olmalıdır. Ancak Radloff'un 'ḳaruḳ' kelimesini Vámbéry'den aldığı düşünülebilir.
[393] Kelime OSTN'de قاسمادين şeklinde, LÇ'de خاسمادين şeklinde yazılmıştır.
[394] LÇ'de قسناقجى şeklinde yazılmıştır.

berāber, ebrū [kaş], ḥācib [kaş], muḳābil [karşı], rū-be-rū [yüz yüze] (LÇ 220).

ḳaşaġu قاشاغو
Kaşağı II/390.
*** **ḳaşaġu**: Ḳaşu[395], ḳaşağı, ḳaşan, ḳaşu[396], tīmār āleti (LÇ 220).

ḳaşaġuç قاشاغوچ
Kaşağı II/390.
*** **ḳaşıġuç**: Kaşağı (DTO 406).

ḳaşan- قاشانمق
1) İşemek
Ḥayvān aġnayaraḳ tebevvül [işemek] *ve tekeyyüf* [eksiltme, keyiflenme] *itmek, işemek, şāşīden* [işemek] (S.S.)
2) Kaşağılanmak (*Ḳaşamaḳ'tan dönüşlü yapılmış.*) II/391.
*** **ḳaşanmaḳ**: (LÇ 220).

ḳaşan͡g قاشانك
1) Gösterişsiz, zayıf, cılız
Żaʿīf, ser-keş esb[397] [inatçı at], *bed-ḫūy at* [kötü huylu at] (S.S.);
Ḳaşan͡g at "zayıf at"
2) Karanlık, siyah, zulmet
Siyāh, ḳaran͡gġu, tarīk-i ẓulmet[398] (S.S.) II/390.
*** **ḳaşan͡g**: (LÇ 220).

ḳaşavuç قشاووچ [399]
Kaşağı II/392.
*** **ḳaşavuç**: Kaşağı (DTO 406).

ḳaşĭ- قاشيمق
Kaşımak, tırmalamak, kazımak
Boyın ḳaşīdı "Boynunu kaşıdı.";
Ḳaşav ve ṭırnaḳ ile ḫār u māl itmek (S.S.) II/394.
*** **ḳaşımaḳ**: (LÇ 220).

ḳaşĭn- قاشينمق
Kaşınmak II/394.
*** **ḳaşınmaḳ**: Kaşınmak (Bdg. II: 16).

ḳaşḳa I قاشقا
1) Kafadaki saçsız kel bölge
2) Atın alnındaki beyaz kısım, atın alnındaki soluk renkli bölge
Bir ḳaşḳa atlıḳ man͡ga[400] *yitip kirip kildi*

---

395 Kelime قاشو şeklinde yazılmıştır.
396 Kelime قشو şeklinde yazılmıştır.
397 Kelime OSTN'de بد خوى اسب şeklinde LÇ'de بد خوى آسب şeklinde yazılmıştır.
398 OSTN'de yazılışının tersine LÇ'de iki kelime arasına ayraç konularak "tarīk, ẓulmet" şeklinde yazılmıştır.
399 OSTN'de فشاووچ şeklinde yazılmıştır.

“Atının alnında beyazlık olan süvari yetişip bana saldırdı.” (Bb. 129-2) II/394.
*** **ḳaşḳa**: Hayvanların derilerindeki beyaz lekeler, atın alnındaki beyaz kısım (DTO 406).

ḳaşḳa- II قاشقامق
1) Kurumak
Ḳaşḳaġan “kuru”
2) Gıcırdamak, çatırdamak
3) Alev almak, parlamak
Telhīb itmek [alevlenmek], *parlamaḳ, ʿalevlenmek*[401], *şuʿlelenmek* (S.S.)
4) Fokur fokur kaynamak
Şaḳır şaḳır ḳaynamaḳ, cūş (S.S.) II/395.
*** **ḳaşḳamaḳ**: (LÇ 220)

ḳaşḳal- قاشقالمق ḳaşḳa+ḷ-
Alev almak, parlamak
Cism ara bir yirleri ḳalmay bütün
Pāre pāre çünki ḳaşḳalġan otun
“Bedeninde hiçbir yer kalmayıncaya kadar parça parça odun gibi yandı.” II/395.
*** **ḳaşḳalmaḳ**: Kurumak (Bdg. II: 16).

ḳaşḳaḷdaġ قاشقالداغ
Karabatak II/396.
*** **ḳaşḳaldaġ**: Bir nevʿ çayır ḳuşı, suna, almabaş, murġ-ābī [su kuşu, ördek], ördek, ṭurna, çulluk (LÇ 220).

ḳaşḳalïġ قاشقاليغ [402]
bk. ḳaşḳalïḳ II/396. *** (-).

ḳaşḳalïḳ قاشقاليق
Alnında beyaz lekesi olan II/396. *** (-).

ḳaşḳaral- قاشقارالمق
Kara olmak, kararmak II/395.
*** **ḳaşḳaralmaḳ**: Gice ortayı ḳarañlu başmaḳ, şeb [gece], deycūr-ı tarīk [karanlık yol], ẓulmet (LÇ 220).

ḳaş-ḳararti̇ قاش قارارتى
(V.) Akşamın alaca karanlığı II/389.
*** **ḳaş-ḳararti**: Alacakaranlık (Vámb. 311).

ḳaşuḳ قاشوق
Tahta kaşık
Şūrba içmek istiʿmāl olınan oyuḳ taḫta pārçesi (S.S.) II/394.

---

400 OSTN’de *manḳa* şeklinde yazılan kelime Çağatay Türkçesinin ses husussiyetleri dikkate alınarak *mañġa* şeklinde okunmuştur.
401 OSTN’de علولنمق şeklinde yazılmıştır.
402 OSTN’de قاسقاليغ şeklinde yazılıştır.

*** **ḳaşuḳ**: (LÇ 220).

ḳat I قات
1) Kat, katman, sınıf, zümre
2) Kez, kere, defa
3) Kursak, mide (kuşlarda bulunan)
4) Yan, taraf
5) Kıyı, yaka, sahil, su kenarı
6) (V.) Set, bent, baraj II/274.
*** **ḳat**: Raf, göz; tabaka, katman; set, baraj (Vámb. 308); **ḳat**: Ṭabaḳa, mertebe, ṣıra, derece, ṭaḳım, bār [defa, kere], merre [defa, kez], def'a, yan, ṭaraf, kenār, ḳıṭ'a (LÇ 213).

ḳat- II قاتمق
1) Katılaşmak, kurumak
2) Eklemek, katmak, bağlamak, birleştirmek, karıştırmak
3) Atı arabaya koşmak II/277.
*** **ḳatmaḳ**: İlḥāḳ, 'ilāve, żamm, ziyāde, terfīḳ [birinin yanına katmak], taḫlīṭ [karıştırmak], terdīf itmek [peşinden ardı sıra yürütmek], mezc [katmak, karıştırmak], hem-rā kerden [karışmış olmak] (LÇ 214).

ḳataġ قاتاغ
Küme, grup, bariyer, tahkim, istihkam
Ṭābya, siper, istiḫkām, mitres [kapı ardınca koydukları ağaç], *şinig, cendavul, sedd-i ceng ve ḥarb* [savaş siperi] (S.S.) II/279.
*** **ḳataġ**: (LÇ 213).

ḳataġan قاتاغان
1) (P. d. C. – S.S.) Katılaşmış
Ḳatġan (S.S.)
2) (V. - S.S.) Yasak, sakınma
Yasaḳ, men'(S.S.)
3) (V. - S.S.) Bir boy ismi
Ḳunduz Ḫıṭasından ṭavā'if-i Özbekiyye'den bir ḳabīle ismidir (S.S.) II/279.
*** **ḳataġan**: (LÇ 213); ḳataġan: Katılaşmış (DTO 392); **ḳataġan**: Yasak, sakınma(Vámb. 308); **ḳatġan**: Sert, katı, pıhtılaşmış (Vámb. 308).

ḳatanġur [403]	**قاتانغور**		Zayıf, zayıf kişi (Calc. Wrtb. آدم خشك اندام) II/279. *** **ḳatanġur**: Uygunsuz kişi, yakışıksız (DTO 392); **ḳatanġur**: Biçimsiz olan adam, yaḳışıḳsız, ḳılıḳsız, bed-şekl, bed-āfet (LÇ 213); **ḳatanġur**: Zayıf; kötü (Bdg. II: 4).
ḳatar I		Ar. قطار	Sıra, dizi, saf; zincir II/280. *** **ḳaṭār**: Dizi, sıra (Bdg. II: 58).
ḳatar- II	**قاتارمق**		Mızrak saplamak, mızrakla vurmak, süngü sokmak *Nīze ḥarbe ile ṣançmaḳ* [mızrak saplamak], *mızraḳ urmaḳ, süngi ile ṣoḳmaḳ* (S.S.) II/280. *** **ḳatarmaḳ**: (LÇ 213).
ḳatarïn͡g (?)			[İki adam arasında oynanan bir oyundur][404] قتارك = *İki adam beyninde oynanılan bir luʿbdur, üç ḳatar merrīḥ oyun, ekṣerī* [genellikle] *yerde çizi çekerek oynarlar* (S.S.) II/280. *** **ḳatarïn͡g**[405]: (LÇ 227).
ḳatïġ I	**قاتيغ**		Katı, sert *Ḳatı, sert, saḫt* [sert, katı, çetin], *ḳavī* [katı, çetin], *dürüşt* [katı, kalın, kaba, sert], *metīn, ḳaḳ, daş*[406] *gibi* (S.S.) *Ḳatıġ āvāz* "Yüksek ses"; *Ḳatıġ sözlüg* "Kaba söz söyleyen, kaba sözlü"; *Ḳatıġ ḳuyruḳ* "Sincap" II/290. *** **ḳatıġ**: (LÇ 214).
ḳatïġ II	**قاتيغ**	ḳat-'tan	Katık *Ḫūb aş ḳatïġı boladur* "[Olgun olanı] iyi yemek katığı olur." (Bb. 366-15) II/291. *** **ḳatıḳ**: Katık (DTO 394).

403 Kelimenin Arap harfli yazılışı ve LÇ'de geçtiği şekil dikkate alınarak OSTN'de "ḳatan͡gġur" yazımıyla madde başında yer alan kelime "ḳatanġur" olarak alınmıştır.
404 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
405 Sadece LÇ'de rastladığımız kelimeyi W. Radloff "ḳatarïn͡g", Ignaz Kúnos ise "ḳatark" şeklinde okumuştur. Çağatay Türkçesinin ses hususiyetlerini dikkate aldığımızda kelimenin ḳatarek şeklinde okunmasının daha uygun olacağını düşünmekteyiz.
406 OSTN'de kelime داشى şeklinde yazılmıştır. Biz LÇ'deki şeklini esas aldık.

ḳatĭġlaş-	**قاتیغلاشمق** [407]		bk. ḳatĭḳlaş- II/291. *** **ḳatıġlaşmaḳ**: Bekişmek, serpinişmek, birbirine karışmaḳ, aralaşmak[408], hem-rāh olmaḳ, maḫlūṭ [karıştırılmış] (LÇ 214).
ḳatĭġlĭḳ	**قاتیغلیق**		1) Sertlik, katılık, sağlamlık 2) Talihsizlik, bahtsızlık II/291. *** **ḳatiḳliḳ**: bk. ḳatĭġlĭġ.
ḳatĭḳ I	**قاتیق**		Katı, sert, sağlam, güçlü *Ḳatĭḳ avaz* "Yüksek ses"; *Köñgli ḳatĭḳ* "Katı yürekli"; *Ḳatĭḳ ün yā te'evvüş bolsa* "Eğer güçlü bir ses duyuluyorsa" (Bb. 366-7) II/290. *** **ḳatıḳ**: Katı, güç, sert (DTO 394); **ḳatıġ**: bk. ḳatĭġ I.
ḳatĭḳ II	**قاتیق**		Ekşimiş süt; yoğurt II/290. *** **ḳatıḫ**: Ḳatıḳ, doġ, yoġurt (LÇ 214).
ḳatĭḳlaş-	**قاتیقلاشمق**	ḳatĭḳ+ḷa+ş-	1) Katılaşmak, koyulaşmak, katı olmak 2) (Süt için) Kesilmek, pıhtılaşmak II/290. *** **ḳatıḳlaşmaḳ**: Katılaşmak, sertleşmek, pıhtılaşmak, donmak, koyulaşmak (DTO 394).
ḳatĭḳlĭḳ	**قاتیقلیق**	ḳatĭḳ+lĭḳ	1) Sertlik, katılık, sağlamlık 2) Talihsizlik, bahtsızlık II/290. *** **ḳatiḳliḳ**: Katılık, sertlik; sıkıntı, zahmet, eziyet (Vámb. 308).
ḳatĭl-	**قاتیلمق**		Ek olmak, bağlı olmak, bağlanmak II/291. *** **ḳatılmaḳ**: Katılmak, eklenmek, bağlanmak (Bdg. II: 5).
ḳatĭlĭş	**قاتیلیش**	ḳatĭl+ş	1) Karışım, birleşim *Ḳarışıḳ, maḫlūṭ* [karışık, karıştırılmış], *hem-rāhī* [karıştırılmış] (S.S.) 2) İki ırmak veya suyun birleştikleri nokta *Mecmū'-ı dū-āb* [iki suyun birleşimi]

[407] OSTN'de muhtemelen dizgi hatasından dolayı قاتیملاشمق şeklinde yazılmıştır.
[408] Kelime LÇ, OSTN ve LÇW'de *araraşmaḳ* şelinde yer almaktadır. Ancak çağdaş Türk lehçelerinde kelimenin *aralaş-* şeklinde kullanılmasından dolayı kelimeyi bu şekilde almayı uygun bulduk.

			(S.S.); *Endrab suynın͡g ḳatı̄lı̆şıġa yavuḳ* “Endrab ırmağının birleşim noktasına yakın” (Bb. 150-18); *Kā̆bil suyı bile Sind suyının͡g ḳatı̄lı̆şıdın yuḳarraḳ* “Kâbil ve Sind sularının birleştikleri noktadan daha yukarı” (Bb. 160-23) II/291. *** **ḳatılış**: (LÇ 214).
ḳatĭm	قاتيم	ḳat+m	Parça; tomar, rulo *Ḳatĭm ḳat* “Mektup”; *Bir ḳatĭm kigiz* “Bir parça keçe” II/292. *** **ḳatim**: Parça; rulo (Vámb. 308).
ḳatĭş I	قاتيش		Karışım, birleşim, birlik *Ḳarışıḳ, ḳatım, memzūc* [karışık], *maḫlūṭ* [karıştırılmış] (S.S.) II/292. *** **ḳatış**: (LÇ 214).
ḳatĭş- II	قاتيشمق		Birbiriyle birleşmek, birbiriyle karışmak *Ḳatĭştı iki ceyş deryā ḫurūş* *Uruşdın ecel ḳulzūmı urdı cūş* [409] “İki ordu birbirine korkunç bir sesle (deniz sesi ile) girdiler; savaştan dolayı ölüm okyanusu coştu, kaynadı.” II/292. *** **ḳatışmaḳ**: Birbirine girmek, birbiriyle karışmak, birbiriyle birleşmek (Bdg. II: 5).
ḳatḳaḳ	قاتقاق	ḳat+ḳaḳ	Katı, sert, kaba II/293. *** **ḳatġaḳ**: Katı, sert (DTO 393).
ḳatḳan	قاتقان	ḳat+ḳan	Katı, don (su için) II/293. *** **ḳatḳan**: Katı, sert, don (su için) (Vámb. 308).
ḳatla	قاتلا، قاتله	ḳat’dan	1) Defa, kez, kere; sıra, dizi, tekrarlama *Ḳatla ḳatla* “Çok kez, çok defa”; *İki ḳatla* “İki kez, iki defa”; *Üç ḳatla* “Üç kez, üç defa”; *Yana ḳatla* “Bir kez daha”; *Bu ḳatla* “Bu kez, bu defa”; *Niçe ḳatla kim turup uruştı* “Kaç kez durup savaştı.” 2) Bir çok kez, sürekli, arası kesilmeden II/298.

[409] OSTN’de beytin nerede geçtiği belirtilmemesine rağmen LÇ’de “ḳatış” ismine verilen örnekte yer aldığını tespit ettik.

*** **ḳatla**: Def'a, merre [defa, kere], ḳat ḳat, nevbet [sıra, nöbet], kerre (LÇ 214).

ḳatlan-	قاتلانمق		1) Kalmak, durmak *Eglenmek* (S.S.) 2) Dayanmak, katlanmak *İṣbār ve taḥammül itmek* [sabır ve tahammül etmek] (S.S.) II/299. *** **ḳatlanmaḳ**: (LÇ 213).
ḳatlaw	قاتلاو		1) Pullu gömlek, zırhlı gömlek 2) [Bir çeşit sevinç, sevinçlilik; askerin geri gelmesi, geri dönme][410] *Bir nev' sürūr, şād-mānī, leşker girü gelmesi*[411]*, ḳaytışı, 'avdet, bergeşten* [geriye dönme] (S.S.) II/299. *** **ḳatlav**: (LÇ 213).
ḳatna-	قاتنامق		1) Kaynamak, pişmek; karınca gibi çok olmak 2) Oraya buraya hareket etmek, gidip gelmek *Bi'l-def'aten gidüp gelmek, mürūr ve 'ubūr*[412] [gedip gelme], *āyende* [gelen] *ve revende* [giden, gidici] *gelen giden* (S.S.); *Ḫīveġa kervān ḳatnamaydır* "Hive'ye hiçbir kervan gidip gelmiyor." II/296. *** **ḳatnamaḳ**: (LÇ 214).
ḳatnaşïḳ	قاتناشيق	ḳatna+ş+ḳ	Oraya buraya gidip gelme, acele acele koşuşma *Mürūr ve 'ubūr* [gedip gelme], *āmed ü reft* [gidip gelme], *gidiş geliş, iki ṭarafdan barma gelme* (S.S.) II/297. *** **ḳatnaşıḳ**: (LÇ 214).
ḳatra-	قاترامق		1) Acele etmek, hızlı koşmak *Ta'cīl ve tesrī' ve şitāb itmek* [acele etmek], *sür'atle yürimek*[413]*, bat bat çābük çābük çapmak*[414] (S.S.); *Cemī' yasallarnı ıldam ḳatrap yitip* "Tüm ordu sıralarını hızlıca geçerek" (Bb. 409-16)

410 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
411 LÇ'de كيلمسى şeklinde yazılmıştır.
412 OSTN'de غبور şeklinde yazılmıştır.

2) Mızrakla vurmak II/297.
*** **ḳatramaḳ**: (LÇ 213).

ḳatuluḳ قاتولوق (P. d. C.) Kaynama, kaynaşma II/293.
*** **ḳatuluḳ**: Kaynama, coşkunluk (DTO 393); **ḳatuluḳ**: Ġaleyān [kaynama, coşma], cūş [coşma], ṭuġyān [taşkınlık], emvāc [dalgalar], ḳoşulma, ecnebīden bir fırḳa ismidir (LÇ 214).

ḳav- قاومق Kovalamak, takip etmek II/463.
*** **ḳavmaḳ**: İzlemek, kovalamak, takip etmek (DTO 411).

ḳavdĭ قاودى [Kovulmuş] [415]
Ḳavdĭ olmaḳ "Kovulmuş olmak";
Hicr taşın yaġdurup kim ḳayda ölsem iy refīḳ
Ḳabrim üstide töketaşım ciz' ol taş itmegil
"Ey arkadaş, ayrılık taşının yağdırılmasıyla her nerede ölürsem; kabir taşımı tahtadan yapma, taştan yap!" (S.S.) [416] II/475. *** (-).

ḳavġun قاوغون ḳav+ġun Saldırı; takip II/473.
*** **ḳavġun**: Takip, kovalama (DTO 411).

ḳavġunçĭ قاوغونچى ḳavġun+çĭ 1) Muhbir
(Calc. Wrtb. غمّاز)
2) Düşmanı takip etmekle görevlendirilen alay
Soṉġıça ḳavġunçĭ bardı özin deryāġa saldı ġarḳ boldı "Arkasında onu takip eden bir alay vardı; (kurtulmak için) nehre atladı; (orada) boğuldu." (Bb. 36-23) II/473.
*** **ḳavġunçı**: Takip birliği, düşmanı takip etmekle görevli askerî birlik (DTO 411).

---

413 Kelime OSTN'de يورومك şeklinde, LÇ'de يوريمك şeklinde yazılmıştır.
414 Kelime OSTN'de چاپمق şeklinde, LÇ'de چاپمك şeklinde yazılmıştır.
415 Anlam, örnek metinlerden hareketle tarafımızdan verilmiştir.
416 LÇ'de قاودى şeklinde bir kelime tespit edilememiştir. Radloff, beyitte geçen *ḳayda* kelimesini yanlış okuduğu için sözlüğüne bu beyti almış olmalıdır. Beyit, LÇ'de *töketaş* maddesinde, verdiğimiz şekilde geçmektedir. Radloff'un bu maddede verdiği beyit ise şöyledir:
Necr taş yaġdurup kim ḳavdĭ olsam ey raḳīb
Ḳabrim üstide tökebaş ciz' ol taş itmegil (LÇ: 123).

ḳavĭn-	**قاونمق**	Takip etmek, acele etmek; saldırmak (Calc. Wrtb. تازیدن) II/470. *** **ḳavınmaḳ**: Takip etmek, acele etmek; saldırmak (Bdg. II: 97).
ḳavla-	**قاولامق**	Kovmak, def etmek II/474. *** **ḳavlamaḳ**: Takip etmek, kovalamak; kovmak (DTO 411); **ḳavlamaḳ**: Ḳavmaḳ, def‘ ve ṭard [sürme, kovma], teb‘īd itmek [kovmak], sürmek, nefy [sürgün etmek] (LÇ 224).
ḳavşa-	**قاوشامق**	1) Kılıç kuşanmak 2) Gevşek olmak, zayıf olmak *Ḳavşamaḳ: ḳuşanmaḳ* [417], *ḳuşaḳ baġlamaḳ, miyān-beste itmek* [bele bağlamak], *gevşelmek, süst olmaḳ* [gevşek olmak] (S.S.) II/475. *** **ḳavşamaḳ**: (LÇ 224)
ḳavşaḳ I	**قاوشاق**	(P. d. C.) Takip; takip eden, takipçi II/475. *** **ḳavşaḳ**: Takip; takipçi (DTO 411).
ḳavşaḳ II	**قاوشاق**	1) (V.) Kuşak, kemer 2) Gevşek ***Ḳavşaḳ****: Kemer-bend, gevşek, süst* [gevşek], *bir ṭa'ife-yi Özbek, bel-baġ, fūta* [peştemal] (S.S.) II/475. *** **ḳavşaḳ**: (LÇ 224); **ḳauşaḳ**: Kuşak, kemer (Vámb. 313).
ḳavucaḳ	**قاووجاق**	Gölge oyununun gereçleri; oyuncak bebek *Ḳaragöz resmleri, bebek, oyun ṣūretleri, zāçe, çoçuḳ oyuncaġı, yalancı resm, böbek oyunı, çādır-ı ḫayāl* (S.S.) II/471. *** **ḳavucaḳ**: (LÇ 224).
ḳavudaḳ	**قاوداق**	Kavurma et, kızartma et *Ḳavurma, yaġda ḳızarup pişmiş et, küşt* [et], biryan [kızartılmış et], *ḳurdaḳ, ḳızartma* (S.S.) II/471. *** **ḳavudaḳ**: (LÇ 224).
ḳavur	**قاوور**	1) Anlamsız, temelsiz

[417] OSTN'de قوشامق şeklinde yazılmıştır.

			2) Gölge oyununda bir figür; oyuncak bebek *Aṣılsız, esāssız, Ḳaragöz resmleri gibi resm, böbek, zāçe* (S.S.) II/470. *** **ḳavur**: (LÇ 224).
ḳavusï (?)	**قاووسی**		Saç, yün (*Büyük ihtimalle S.S.'de* قاورسی *yerine yanlışlıkla bu şekilde yazılmıştır*.) *Yüñ, peşm* [yün], *ṣaç, şaʿr* [saç, kıl], *mūy* [saç, kıl], *ḳıl, tüy, yüñg* (S.S.) II/471. *** **ḳavusı**: (LÇ 224); **ḳavursı**: İnce yün (DTO 412).
ḳavza-	**قاوزامق**		(V.) Kazıp karıştırmak; kazarak açmak II/475. *** **ḳauzamaḳ**: Kazıp karıştırmak, karıştırmak (Vámb. 313).
ḳawġa	**قوغا**		1) Su kuyusunda kullanılan kova (Atın kafa derisinden yapılan) 2) Kova burcu II/51. *** **ḳoġa**: Ḳoġa, delv [kova], ḳoya, ḳoba (LÇ 237).
ḳawurma	**قاورمه**		Kavrulmuş arpa ya da buğday II/52. *** **ḳavurma**: Ḳavurdaḳ, ḳızartma et, küşt-i biryān [pişirilmiş et] (LÇ 224).
ḳawuş	**قاوش**		(V.) Bele takılan ya da sarılan bir tür şal II/54. *** **ḳavuş**: Ḳuşaḳ, kemer-bend, fūte, belbaġ, meyān-bend, ḳurun [kuşak], vāṣıl olmaḳ, yetişmek (LÇ 224); **ḳauş**: Kemer, kuşak, kayış (Vámb. 313).
ḳawuştır-	**قاوشترماق**	ḳawuş+tır-	1) Birleştirmek, bir araya getirmek 2) Elleri birleştirmek *Ḳol ḳawuştırup turġan* "Ellerini göğsünün üstünde birleştirip duran" II/55. *** **ḳavuşturmaḳ**: Birleştirmek, bir araya getirmek; ellerini bağlamak (Bdg. II: 29).
ḳawuz	**قاوز**		Darının kabuğu (Calc. Wrtb. پوست ارزن) II/53. *** **ḳavuz**: Darıyı dögerken dānesinden ayrılan postı, ḳışr [kabuk, dış taraf], bir

			saz ismi, ġıjek [kopuz] (LÇ 224).
ḳawza-	**قاوزاماق**		(V.) Eşelemek, karıştırmak II/53. *** **ḳauzamaḳ**: Kazıp karıştırmak, eşelemek (Vámb. 313).
ḳaya	**قايا**		Kaya II/88. *** **ḳaya**: Sert ayrı olan ṭaş, ṣaḫre [büyük ve sert taş], ṣulb [sert, katı; taş gibi olan], cebel [dağ, yüksek tepe], şīb [iniş, aşağı doğru eğiklik], nişīb [yukarıdan aşağıya iniş], yan ṭaraf (LÇ 225).
ḳayaḳ	**قاياق**		Göz kapağı II/90. *** **ḳayaḳ**: Göz kapağı (Bdg. II: 31).
ḳayalĭḳ	**قاياليق**		Kayalık, taşlık II/91. *** **ḳayalıġ**: Dağlık bölge (DTO 413).
ḳayaş	**قاياش**		Akraba (اوروغ) II/92. *** **ḳayaş**: Mühmilātdandır, uruḳ ve ḳayaş dinür, ḳısm ve aḳrabā, el, şuʻbe, nesl, nejād, uruġ, ḳabīle (LÇ 225).
ḳaўda	**قايده**	ḳaў+da	1) Nerede, hangi yerde 2) Nereye (*"Ḳaў" kelimesine bulunma hâli eki getirilmesiyle oluşmuştur.*) II/36. *** **ḳayda**: Nerede (Vámb. 314).
ḳaўdaġ	**قايداغ**		Nasıl, hangi şekilde, hangi türde *Naṣıl, ne gunā*[418] [ne türlü, hangi türde], *ne cins, ne ṭarz, ne yan͡glıġ, ne yolda* (S.S.) II/38. *** **ḳaydaġ**: (LÇ 225).
ḳaўdĭn	**قايدين**		Nereden, hangi yerden II/41. *** **ḳaydin**: Nereden (Vámb. 314).
ḳaўġu	**قايغو**		Kaygı, tasa, kuşku, acı, keder II/10. *** **ḳayġu**: Ġam ve ġuṣṣa, ḥüzün ve keder, fikir ve endīşe, ḥayālāt [hayaller], ḳaṣāvet [kaygı, tasa, üzüntü, keder] (LÇ 226).
ḳaўġur-	**قايغورماق**		Üzülmek, kederlenmek, acı çekmek, kaygılanmak II/10. *** **ḳayġurmaḳ**: Tervīc [değerini arttırma], mülāḥaẓa [tefekkür, düşünce]

[418] OSTN'de نه كونه şeklinde yazılan kelime, LÇ'de نه كونا şeklinde yazılmıştır.

			ve ḥimāye itmek, ġam yemek, bir işi yapmaḳ, döndürmek, ḳayd itmek (LÇ 226).
ḳayĭş	**قايش**		Kayış, kemer II/44. *** **ḳayış**: Kayı, kolan (DTO 416).
ḳaўma	**قايمه**	ḳaў+ma	1) Hangisi 2) Herhangi biri II/48. *** **ḳayuma**: Hangi (Bdg. II: 30).
ḳaўmaḳ	**قايماق**		Kaymak (Kaynatılmış sütten yapılan kaymak) II/48. *** **ḳaymaḳ**: Süt üstünde olan ḳaymaḳ (LÇ 226).
ḳaўna-	**قايناماق**		1) Kaynamak 2) İçten yanmak, yanıp tutuşmak; tahrik olmak 3) Gürültü yapmak; (karınca gibi) kaynaşmak, kalabalıklaşmak II/14. *** **ḳaynamaḳ**: Cūş itmek, neb'ān [kaynamak], feverān olmaḳ [maddi ve manevi kaynayıp fışkırmak, köpürmek, coşmak], ġaleyān [kaynamak], iḫtimār itmek [mayalanmak], keṣretle bulanmaḳ, alūde olmaḳ [bulaşmak], temevvüc [dalgalanmak] (LÇ 226).
ḳaўnaḳ	**قايناق**	ḳaўna+ḳ	1) Kaynatılmış, kaynak, kaynar 2) (P. d. C.) Yeni doğum yapmış kadınların rahminde oluşan kaynama ve yanma hissi II/15. *** **ḳaynaḳ**: Ḳaynamış ṣu, āb-ı cūş, yirden ḳaynayup çıḳan ṣu, pun͡gar, menba', bulaġ, kārīz [geriz, kanal, su yolu], çeşme, 'ayn [pınar, kaynak, çeşme] (LÇ 226); **ḳaynaḳ**: Yeni doğum yapmış kadınların rahminde oluşan kaynama ve yanma hissi (DTO 415).
ḳaўnaḷ-	**قاينالماق**	ḳaўna+ḷ-	1) Kaynatılmış olmak 2) İşlenen bir günahtan dolayı mutsuz olmak, işlenmiş bir günahtan dolayı sıkıntı duymak II/17. *** **ḳaynalmaḳ**: Bir günahın kefaretini ödemek, bir günahın kefaretini

			üzerinde taşımak (DTO 415).
ḳaγ̆naşḷıḳ	قايناشليق	ḳaγ̆naş+ḷıḳ	(P. d. C.) Kaynamış, kaynayan II/18. *** **ḳaynaşlıḳ**: Ḳaynayıcı, cūş ve ḫurūş, sebġān [fazlalaşan şey], fevvāre idici şey’ [su fışkırtan şey], ġaleyān [kaynayış], ḳaynar (LÇ 226); **ḳaynaşlıḳ**: Kaynayan, kaynamış (DTO 415).
ḳaγ̆nat-	قايناتماق	ḳaγ̆na+t-	Kaynatmak II/17. *** **ḳaynatmaḳ**: Kaynatmak (Bdg. II: 35).
ḳaγ̆navuḳ	قايناووق		Su kaynağı; girdap II/18. *** **ḳaynavuḳ**: Ḳaynaḳ yir, ḳaynamış (LÇ 226).
ḳaγ̆pan-	قايپانماق		(V.) Darbeden kaçmak, darbeden kaçmak için eğilmek; korkmak II/47. *** **ḳaypanmaḳ**: İḥticāb [gizlenmek, saklanmak], ḫalvet [gizlilik], tesettür ve taḥaṣṣun itmek [bir kaleye kapanmak, korunmak, istihkama çekilmek, tahkim edilmiş bir yere sığınmak], muḥāṣaraya girmek, mesdūd olmaḳ [gizlenmek, saklanmak], iḫfā [gizlemek, saklamak] (LÇ 225); **ḳaypanmaḳ**: Çekinmek, korkmak (Vámb. 314).
ḳaγ̆par-	قايپارماق	ḳaγ̆nar- yerine ?	(V.) Köpürmek, kabarmak, kaynamak, fokur-damak II/47. *** **ḳayparmaḳ**: Kaynamak, köpürmek, fışkırmak (Vámb. 314).
ḳaγ̆raġ	قايراغ		Bileği taşı II/22. *** **ḳayraḳ**: Bileği taşı (DTP 414).
ḳaγ̆raḳ	قايراق	ḳaγ̆ra+ḳ	1) Bileği taşı, bileği kayışı 2) Suyun kayanın bir noktasını aşındırarak girinti-çıkıntı yapması; (Coğ.) burun II/21. *** **ḳayraḳ**: Çizlem, bileg ṭaşı, bilev (LÇ 225).
ḳaγ̆ranḷa-	قايرانلامق		Döndürmek, çevirmek, burkmak, bükmek II/23. *** **ḳayranlamaḳ**: İyiliğe şahit olmak, dostluk göstermek (DTO 414); **ḳayranlamaḳ**: İkram etmek, bağışlamak, ağırlamak (Bdg. II: 102).

ḳaў̆rï	قايرى		bk. ḳaў̆ru II/25. *** **ḳayrı**: Girü, arḳa, püşt [arka], ḫalef [babadan sonra kalan oğul], ṭaban, ẓuhr [öğle, öğle vakti] (LÇ 225).
ḳaў̆rïl-	قايرلمق		Yukarıya doğru eğmek, yukarıya doğru kıvırmak, yukarıya doğru bükülmüş olmak II/25. *** **ḳayrılmaḳ**: Ṭaymaḳ [kaymak] ve ḳaymaḳ, laġzīden[419] [kaymak, düşmek], girü çivirilmek, döndirmek, muvaẓẓaf [kendisine vazife verilmiş] bir işe me'mūr ve muḳayyyed olmaḳ (LÇ 226).
ḳaў̆rïla-	قايريلامق		(P. d. C.) Topuk üstünde durmak II/25. *** **ḳayrılamaḳ**: Ḳayup ṭaban ve dizleri üzerine düşmek, ḳaymaḳ, ṭaymaḳ [kaymak], ḳayrılmaḳ (LÇ 226); **ḳayrılamaḳ**: Topuk üstünde durmak (DTO 414).
ḳaў̆ru	قايرو		Topuk II/26. *** **ḳayru**: Topuk, ökçe (DTO 414).
ḳaў̆ruġ	قايروغ		Bir tür kuş (karga ?) (Calc. Wrtb. زاغ) II/26. *** **ḳayruġ**: Karga (?) (Bdg. II: 32).
ḳaў̆t-	قايتمق		Geri dönmek; eve dönmek II/29. *** **ḳaytmaḳ**: Rücū' ve 'avdet itmek, taḥvil [döndürmek], dönmek, sözünden rücū' iylemek, inkār olmaḳ, 'udūl [yoldan çıkma, dönme, sapma, vazgeçme], girü gitmek (LÇ 225).
ḳaў̆taḷ-	قايتالمق	ḳaў̆ta+ḷ-	Reddedilmiş olmak, izin verilmemiş olmak II/35. *** **ḳaytalmaḳ**: Geri çevrilmek, reddedilmek (Bdg. II: 32).
ḳaў̆tar-	قايتارمق	ḳaў̆t+ar-	1) Geri dönmek, geri getirmek, geri göndermek *Yüz ḳaў̆tarmaḳ* "Yüz çevirmek, arkasını dönmek, kaçmak" 2) Tekrarlamak, tekrar etmek II/33. *** **ḳaytarmaḳ**: Girüye döndirmek, ircā'

[419] LÇ'de لغزيدن şeklinde yazılmıştır.

			ve i‘āde itmek, arḳaya gitmek (LÇ 225).
ḳaỹtış	**قايتش**	ḳaỹt+ş	Geri dönüş, geri dönme II/35. *** **ḳaytış**: Geri dönüş, geri dönme (Bg. II: 31).
ḳaỹtur-[420]	**قايتورماق**		bk. ḳaỹtar- II/36. *** **ḳayturmaḳ**: Geri getirmek, geri göndermek (Bdg. II: 31).
ḳayu	**قايو**	ḳaỹ+u	Hangi (soru ve işaret); her, herbiri, hepsi II/99. *** **ḳayu**: Ḳanġı, hangisi, ḳaysı, kudām [hangisi] (LÇ 226).
ḳaz I	**قاز**		Kaz *Ḳaz ḳanatı* "Sıra sıra dizilmek, askerî bir terim" II/360. *** **ḳaz**: Baṭṭ [kaz], vezih, ‘ulcūm [deve kuşu], ḳu ḳuşı (LÇ 219).
ḳaz- II	**قازمق**		1) Kazmak 2) Oymak, delik açmak, yontarak şekil vermek (taş için), heykel yapmak (süs için) 3) (V. – P. d. C.) Şaşkın gibi dolamak II/361. *** **ḳazmaḳ**: Ḳazmaḳ, ḥafr ve ḥarṣ itmek [çukur açmak, yarmak], çuḳur yapmaḳ, oymaḳ, kenden [çukur açmak], ‘amīḳ [çukur] (LÇ 219); **ḳazmak**: Kazmak, derinleştirmek; aylak dolaşmak (DTO 405); **ḳazmaḳ**: Kazmak, derinleştirmek; aylak dolaşmak (Vámb. 311).
ḳazaġuç	**قازاغوچ**		(P. d. C.) At II/367. *** **ḳazaġuç**: At (DTO 404).
Ḳazaḳ I	**قازاق، قزاق**		1) Özgür, başıboş; maceracı; yiğit *Tolun Ḫ^{v}ōca atlıḳ barınıñ merdāne ve ser-āmed ve ḳazaḳ yigitleridin idi* "Tolun Hoca adında olan içlerinde en cesur, yiğit ve yürekli olanı idi." (Bb. 65-8); *‘Aceb merdāne ve ḳazaḳ yigit idi* "Olağanüstü cesur ve yiğit biriydi." (Bb.

[420] OSTN'de kelimenin fiil olduğunu belirten işaret konulmamıştır. Bu işaret, kelimenin Arap harfli yazımı dikkate alınarak tarafımızdan konulmuştur.

			65-10) 2) Kırgız, Kırgız-Kazak *(Kırgızlar kendilerine Kazak diyorlar. Aynı zamanda Doğu Rusya'nın Tatarları ile Orta Asya ve Tobol Tatarları da onlara Kazak diyor.)* II/ 364. *** **Ḳazaḳ**: Ḳaẕaḳ, bī-ḫānmān [evsiz, başıboş], Buḫārā ve Ḫʷōrezm şimālinde Deşt-i Ḳıpçaḳ-ı Kebīrde meskūn ʻaẓīm bir ulus ve ḳabā'il ismidir (LÇ 219).
ḳazaḳ- II	**قزاقمق**		Yağmalamak (Calc. Wrtb. راه زدن) II/366. *** **ḳazaḳmaḳ**: Ḫırsızlıḳ, ḥarāmīlıḳ, ḳıṭāʻ-i ṭarīḳlik itmek [yol kesmek], yol kesmek (LÇ 219).
ḳazaḳana	**قازاقانه**	(Farsça ek ile şekillenmiş)	Bağımsız; steplerde yaşayanların davrandığı gibi *Çādırnı kiçikrek tikip irdiler yaḳa yirde olġayġan üçün çādır ve olturur yiri ḳazaḳana ve bī-tekellüfāne idi* "Onlar küçük bir çadır kurdular çünkü o uzak yerde büyüdü ve onun çadırı step insanında olduğu gibi basitti." (Bb. 133-13) II/366. *** (-).
ḳazaḳçï	**قزاقچى**	ḳazaḳ+çï	Yağmacı, hırsız (Calc. Wrtb. راه زن) II/366. *** **ḳazaḳçı**: Ḫırsıs, ḥarāmī, ḳıṭāʻ-i ṭarīḳ [yol kesen], ḳaltaban, oġrı, rāh-zen [yol kesen], çapavul (LÇ 219).
ḳazaḳlïḳ	**قزاقلق**	ḳazaḳ+lïḳ	Macera, gezginlik, sefer *Ekṡer ḳazaḳlïḳlarda ve fetretlerde*[421] *miniñ bile irdiler* "Gezimin büyük kısmında ve fetret dönemlerinde benim yanımdaydı." (Bb. 13-19) II/366. *** **ḳazaḳlıḳ**: Ceng eyyāmı seferde ʻasker ve leşkeriñ ḥāli (LÇ 219).
ḳazaḳluḳ	**قزاقلوق**		Eşkıya başı (Calc. Wrtb. سردار راه زن) II/367. *** **ḳazaḳlıḳ**: Eşkıya başı (Bdg. II: 54).

[421] Kelime OSTN'de فتراتلاردا şeklinde yazılmıştır.

ḳazal	قزال	Tahta çekiç (Calc. Wrtb. كوزن) II/371. *** **ḳazal**: Tahta çekiç (Bdg. II: 54).
ḳazaḷaḳ	قازالاق [422]	1) Çayırkuşu, tarla kuşu, toygar (*P. d. C.'de "Çayırkuşu, toygar" anlamı verilmiştir.*); *Çekevük* (S.S.) 2) Çukur, boşluk *Kāvāk* [boşluk], *maġāk* [hendek, çukur], *cevf* [boşluk, oyuk, çukur] (S.S.) II/371. *** **ḳazalaḳ**: (LÇ 219); **ḳazalaḳ**: Çayır kuşu (DTO 404).
Ḳazan	قازان	1) Kazan, büyük tencere 2) Kazan şehri 3) Askerî top, havan topu *Ḳazan ḳurmaḳ* "Top yerleştirmek" *Taş urmaḳ ve ḳazan ḳurmaḳnıñ iş küçide kiçe ve kündüz ārām ve ḳarārı yoḳ idi* "Taş atmak ve top yerleştirmekle uğraştığından dolayı gece gündüz dinlemeye vakit bulamıyordu." (Bb. 42-20); *Şimāl ṭarafıdın ḳazan ḳurup ḳalın taş urup* "Kuzey tarafından top yerleştirip çokça taş atıp" (Bb. 43-5); *Tört-biş yüz kişi tartar ḳazan arabasını üç tört fīl āsān tartıp baradur* "Dört-beş yüz kişi top arabasını çeker; üç-dört fil kolayca çekip yürür." (Bb. 456-18) II/367. *** **Ḳazan**: Rusya'da eyālet merkezi bir şehr ismidir, Ḳazan ve Ġazan ḳavmi (LÇ 219); **ḳazan**: Kısa top (askerî); tencere; büyük üzengi, geniş ağızlık (DTO 404).
ḳazġan I	قازغان	1) Kazan, büyük tencere *Büyük tencere, dīg kelān* [büyük kap] (S.S.) 2) Kazanın konulduğu tahtadan destek 3) (P. d. C.) Askerî top

[422] Muhtemelen dizgi hatasından dolayı OSTN'de kelimenin Arap harfli yazılışı قازاق şeklinde verilmiştir. Kelimenin Arap harfli yazılışı LÇ dikkate alınarak yapılmıştır.

			Ḳazġan ahenīn ten “demir namlulu top” II/383. *** **ḳazġan**: (LÇ 219); **ḳazġan**: Askerî top (DTO 404).
ḳazġan- II	**قازغانمق**		Kazanmak, elde etmek II/384. *** **ḳazġanmaḳ**: Ḳazanmaḳ, iktisāb itmek [kazanmak, elde etmek], intifā‘ [temin etmek], kār [kâr, kazanç], sūd [kâr, kazanç] ve menfa‘at, temettu‘ [kazanma] (LÇ 219).
ḳazġanç	**قازغانچ**	ḳazġan+ç	Kazanç, gelir II/384. *** **ḳazġanç**: Kazanç (Bdg. II: 14).
ḳazġançıḳ	**قازغانجق** [423]		Küçük kazan II/384. *** (-).
ḳazġançĭ	**قازغانچی**	ḳazġan+çĭ	1) Kazanan, galip 2) Kazan yapan, kazancı II/384. *** **ḳazġançı**: Kazanan (Bdg. II: 14).
ḳazĭ I	**قازی**		At etinin yağlı karın kısmı II/382. *** **ḳazı**: Ḳazı, at itiniñ ṣucuġı, basturma (LÇ 219); **ḳazı**: Atın iç yağı (DTO 405).
ḳazĭ II	**قاضی**		Hakim, kadı (*Buhara’da “şehrin hakimi” anlamına gelir.*) Ḳāḍī *kelān* “Buhara’daki yüksek hakim”; *Ḳāḍī ordu* “Semerkand’daki hakim”; *Ḳāḍī aḫūn* “Hive’deki ruhban sınıfının lideri”; *Ḳāḍī pālvān* “Hive’deki güreşçi” II/383. *** **ḳazı - ḳadı**: Kadı, hakim (Bdg. II: 17).
ḳazĭlĭḳ	**قازیلیق**		Kazılı, kazılmış II/383. *** (-).
ḳazĭn-	**قازینمق**		Kazınmak II/383. *** (-).
ḳazĭndu	**قازیندو**		1) Yonga, kırıntı *Talaş, rende*[424]*, ġāyet ince yonḳa* (S.S.) 2) Kazılarak çıkartılmış *Ḳazġan dibi, ḳırındı*[425] (S.S.) II/383. *** **ḳazındu**: (LÇ 219).
ḳazma	**قازمه**	ḳaz+ma	1) Kazam, çapa 2) Oymak için kullanılan alet II/386. *** **ḳazma**: Ḳazacaḳ ālet, külüng

[423] OSTN’de قزغاتجق şeklinde yazılmıştır.
[424] OSTN’de اونده şeklinde yazılmıştır.
[425] OSTN’de قزندی şeklinde yazılmıştır.

			[kazma], maḥkūk ve menḳūş şey'i [kazma ve nakşetme aleti], bīl [kürek, bahçıvan beli], kitmān [gizleme ve saklama], teber [balta], tīşe [balta], çapa (LÇ 219).
ḳaznaḳlĭḳ	قازناقلق	ḳaznaḳ (?)+lĭḳ	Heykellerle süslenmiş *Ortançı ṭabaḳasıda bir ḳaznaḳlĭḳ eyvāndur* "Orta katta heykellerle süslenmiş bir salon (sofa) vardı." (Bb. 389-22); *Maḥkūk* [sert bir şey üzerine sert kalemle kazılarak yazılmış], *menḳūş* [nakşolunmuş, işlenmiş], *maḥfūr* [kazılmış toprak], *ḳazılmış*[426] *olan ḫātem* [mühür] *ve islīmī* [bir resim çeşidi], *künde-kārī* [sedef oyması], *münbet-şüde, oyma, yorma* (S.S.) II/385. *** **ḳaznaḳlıḳ**: (LÇ 219).
ḳazu	قازو	ḳaz+u	Ganimet, gelir, kazanç II/383. *** (-).
ḳazuḳ	قازوق		Kazık, direk II/383. *** **ḳazuḳ**: Ucı sivri degnek ve aġaç, büyük mīḫ, kūnder [kalın ve yüksek ağaç], dār ve direk aġacı (LÇ 219).
ḳī I	قى		(V.) Tezek, gübre II/855. *** **ḳiy**: Gübre (Vámb. 324); **ḳıy**: Gübre; irin (DTO 453).
ḳī- II	قيمق		1) Kesmek, kesip koparmak, kesip biçmek 2) Düşmanca davranmak, saldırmak; öldürmek *Ana oġlın ḳīya bilmedi* "Ana kendi oğluna kıyamadı." (Abg. 9) II/855. *** **ḳıymaḳ**: Küçük parçalara ayırmak, kıymak; kötü davranmak (DTO 451).
ḳĭba-	قيبامق		İzlemek, peşine düşmek II/880. *** **ḳıpamaḳ**: Ta'ḳīb itmek, ardınca ḳovalamaḳ, girüsinden ḳovmaḳ, arḳasından yügürmek, ḳoşmaḳ (LÇ 243).
ḳĭba-ḳĭba	قيبا قيبا		(P. d.C.) Parça parça II/880.

[426] OSTN'de قازنمش şeklinde yazılmıştır.

*** **ḳıba ḳıba**: Parça parça (DTO 443).

ḳĭbĭḳ قيبيق
Ekşimiş süt, kesilmiş süt
(Calc. Wrtb. جغرت) II/880.
*** **ḳıbıḳ**: Kesilmiş süt (DTO 443).

ḳĭç- [427] **I** قيچمق
[Kaşımak, tırmalamak][428]
Ḳaşımaḳ, ḫırāş itmek [tırmalamak], *ḫar u māl* [kaşımak] (S.S.) II/870.
*** **ḳıçmaḳ**: (LÇ 243).

ḳıç- II قيچمق
(Z.) Kaşımak, tırmalamak
Ḳaşımaḳ, ḫırāş itmek [kaşımak, tırmalamak], *ḫār u māl* [kaşımak] (S.S.) II/792.
*** **ḳıçmaḳ**: (LÇ 243).

ḳĭçar- قيچارمق
Gürültü yapmak, bağırmak
(Calc. Wrtb. كردن غوغا) II/870.
*** **ḳıçarmaḳ**: Kavge etmek, gürültü yapmak (Bdg. II: 40).

ḳıçı I [429] قچى
Bir tür bitki
Bir nev' nebāt ismidir, hindūbāya müşābih ot (S.S.) II/792.
*** **ḳıçı**: (LÇ 244).

ḳıçı II
[Kesecek alet, makas][430]
Miḳrāż [makas], *maḳās, kāz* [makas], *dūkārd* [makas] (S.S.) II/792.
*** **ḳıçı**: (LÇ 244)

ḳıçıġ I
[Küçük; kaşınmak][431]
Kiçik, ḳaşınmaḳ, ḫārīden [kaşımak, tırmalamak], *şuḫ* [hareketlerinde serbest] (S.S.) II/793.
*** **ḳıçıġ**: (LÇ 244).

ḳĭçĭġ II قيچيغ
Gıdıklamak II/871.
*** **ḳıçıġ**: Gicik, ḳaşınmaḳ, ḫārīden [tırmalamak] (LÇ 244).

ḳĭçĭġla- I قيچيغلامق ḳĭçĭġ+la-
Gıdıklamak II/871.

---

[427] OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.
[428] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[429] OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.
[430] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[431] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			*** **ḳıçıġlamaḳ**: Taḫdīs ve taḥrīk itmek [yerinden oynatmak, hareket ettirmek], gicişlenmek, ḫārīden [tırmalamak, kaşımak], ḳıtıġlemek (LÇ 244).
ḳıçıġḷa- II[432]			[Kımıldatmak, hareket ettirmek][433] *Taḫdīs* [söylemek, anlatmak] *ve taḥrīk* [harekete geçirmek] *itmek, kiçişlenmek, ḫārīden* [kaşımak, tırmalamak], *ḳatıġlemek* (S.S.) II/793. *** **ḳıçıġlamaḳ**: (LÇ 244).
ḳĭçĭḳ	**قيچيق**		1) Kaşıntı 2) Oynak, yerinde durmayan II/870. *** **ḳıçıġ**: Şūḫ [oynak, hareketlerinde serbest olan] (LÇ 244).
ḳıçırda-			[Dişlerini gıcırdatmak][434] *Taḥtānī* [alt] *dişler ile ses ve āvāz itmek, dişleri ḳıçırdamaḳ* (S.S.) II/794. *** **ḳıçırdamaḳ**: (LÇ 244).
ḳıçış I			[Kaşınma, tırmalama][435] *Ġıd ġıd, ġılġılc, ḳaşınmaḳa gelmek, ḫārīden* [kaşımak, tırmalamak] (S.S.) II/794. *** **ḳıçış**: (LÇ 244).
ḳıçış- II [436]			[Kaşınmak, tırmalamak][437] *Kiçişmek, ḫār u māl* [kaşımak], *ḫırāş* [tırmalamak] (S.S.) II/794. *** **ḳıçışmaḳ**: (LÇ 244).
ḳĭçĭş III	**قيچيش**	ḳĭçĭ+ş	Kaşıntı II/871. *** **ḳıçış**: Ḳaşınmaḳa gelmek, ḫārīş [kaşınma] (LÇ 244).
ḳĭçĭş- IV	**قيچيشمق**	ḳĭçĭ+ş-	Kaşınmak II/871. *** **ḳıçışmaḳ**: Gicişmek, ḫār u māl [kaşımak], ḫırāş [tırmalamak] (LÇ 244).
ḳıçıt-			(Z.) Kavga etmek, atışmak II/794.

---

432 Kelimenin fiil olduğunu gösteren işaret "(v)" OSTN'de yoktur. Biz kelimenin anlamını dikkate alarak bu şekilde göstermeyi uygun bulduk.
433 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
434 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
435 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
436 Kelimenin fiil olduğunu gösteren işaret "(v)" OSTN'de yoktur. Biz kelimenin anlamını dikkate alarak bu şekilde göstermeyi uygun bulduk.
437 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			*** **ḳıçıtmaḳ**: Diş gıcırdatmak (Bdg. II: 40).
ḳĭçḳar-	**قيچقارمق**		Bağırmak II/871. *** **ḳıçḳırmaḳ**: bk. kĭçḳĭr-.
ḳĭçḳĭr-	**قيچقيرمق**		Bağırmak; çağırmak *Ḳĭçḳĭrur kim 'şīr dārem şekerek'* [شير دارم شكرك] *ünidin mesmūʻ bolur* "Şöyle bağırır: 'Şīr dārem şekerek' [sütüm var, biraz şekerim var]. Sesinden (öyle der gibi) işitilir." (Bb. 362-1); *Esterābād dürrācları 'bat mini tuttılar' dip ḳĭçḳĭrur imiş* "Esterâbâd keklikleri 'Çabuk! Beni yakaladılar.' diye bağırırmış." (Bb. 362-3) II/871. *** **ḳıçḳırmaḳ**: Bağırmak (DTO 443); **ḳıçġır**: Çağırmaḳ, bağırmaḳ, āvāz ve nidā itmek (LÇ 243).
ḳĭçḳĭraş-	**قيچقيراشمق**	ḳĭçḳĭr+aş-	Bağrışmak *Ur ur dip ḳĭçkĭraşadurlar* "Vur vur diye bağrışıyorlardı." (Bb. 481-10) II/871. *** **kıçḳıraşmaḳ**: Bağrışmak (Bdg. II: 40).
ḳĭçḳĭrĭḳ	**قيچقيريق**	ḳĭçḳĭr+ḳ	Çığlık, haykırış, bağırma II/871. *** **ḳıçḳırıḳ**: Bağırma, çığlık (DTO 444).
ḳĭçḳĭrĭn	**قيچقيرين**		Bağırma, haykırış; gürültü (Calc. Wrtb. فرياد و غوغا) II/871. *** **ḳıçḳırın**: Bağırma, gürültü (Bdg. II: 40).
ḳĭçḳĭrĭş-	**قيچقيريشمق**		Birbirine bağırmak, seslenmek, tartışmak *Ḳĭçḳĭrıştılar kim ḫavāl asru kin͡g ḫavāldur* "Mağara çok geniş mağaradır diye bağrıştılar." (Bb. 246-11) II/872. *** **ḳıçġırışmaḳ**: Bağırışmak, karşılıklı bağırmak (DTO 444); **ḳıçġırış**: Çağırma bağırış, feryād u figān, naʻra, ṣayḥa [feryat, bağırış], ses (LÇ 243).
ḳīġaş	**قيغاش**		1) Gürültü, şamata 2) [Eğri, kavisli][438] *Egri, kec* [eğri], *ʻavc* [eğri, kavisli],

[438] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

		muḳavves [kavisli] (S.S.) II/856. *** **ḳıġaş**: Egri, kec [eğri], ‘avc [eğri, kavisli], muḳavves [kavisli], ses gürültisi, paṭırdı ve şamāṭa, ġulġule[439] [gürültü, şamata], ḥayḳırmek[440], ġırīv [bağrışma] (LÇ 248).
Ḳīġat	قيغات	Meşhur bir Çağatay kabilesi II/856. *** **Ḳıġrat ve Ḳıġat**: Ṭavā’if-i Çaġataiyyeden iki meşhūr ḳabīle ismidir (LÇ 248).
ḳīġĭr	قيغير	Kuyruk sokumu II/856. *** **ḳıġır**: Kuyruk sokumu (Bdg. II: 60).
ḳĭġĭz	قيغز	Keçe, aba *Ḳĭġĭz öў* “Keçeden yapılmış çadır” II/856. *** **ḳıġız- kiyiz**: Nemed [keçe], keçe, çul, yüñden ma‘mūl ḳalın ferş [döşeme], pelās[441] [keçe, aba; çul], kigiz (LÇ 248).
Ḳīġrat	قيغرات	Çok bilinen bir Çağatay kabilesi II/856. *** **Ḳıġrat ve Ḳıġat**: bk. Ḳīġat.
ḳĭjgĭn	قيژغين	Şaşı II/879. *** (-).
ḳıḳ [442] **I**		[Kırkılmış olan, püskül, hurda şeyler][443] *Ḳırḳılmış olan, püskül, ḫūrde şey’ler* (S.S.) II/706. *** **ḳıḳ**: (LÇ 248).
ḳīḳ II	قيق	1) (Çağ.) (P. d. C.) Sinsi 2) (Öz) Yabani, inat II/855. *** **ḳıyıḳ**: Sahte, yalan; hileci, sahtekar kimse (DTO 449).
ḳīḳ III	قيق	(P. d. C.) bk. ḳī II II/855. *** **ḳıyıḳ**: Hayvan gübresi (DTO 449).

---

439 Kelime LÇ ve OSTN’de غلاغله şeklinde yazılmıştır.
440 Kelime LÇ ve OSTN’de حيقرنك şeklinde yazılmıştır.
441 Kelime LÇ’de فلاس şeklinde yazılmıştır.
442 OSTN’de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ’den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.
443 Anlam LÇ’den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

ḳīḳ IV [444]	**قيق**	[Kırkılmış olan, püskül, hurda şeyler][445] *Ḳırḳılmış olan, püskül, ḫūrde şey'ler* (S.S.) II/855. *** **ḳıḳ**: (LÇ 248).
ḳĭḳĭn [446]	**قيقين**	[Çok küçük; sivri yonga][447] *Ġāyet ufaḳ, sivri yonga* (S.S.) II/855. *** **ḳıḳın**: (LÇ 248).
ḳĭḳĭr-	**قيقرمق**	Ses kısıldığında yüksek sesle konuşmaya çalışmak II/855. *** **ḳıġırmaḳ**: Bağırmak (Bdg. II: 60).
ḳıḷ- I	**قيلمق**	Kılmak, yapmak, etmek II/766. *** **ḳılmaḳ**: İtmek, iylemek, olmaḳ gibi, fi'l-i 'umūmī yerine müsta'meldir (LÇ 248).
ḳĭl II	**قيل**	Atın kesilmiş olan yelesi *Ḳīl ḳuyruġı* "Bir tür kuş"; *'Baġrı ḳara' yosunluḳ ḳuşḳına bolur kim 'ḳīl ḳuyruġı' dirler Ḳarşı vilāyetide bī-ḥadd*[448] *ve bī-nihāyet bolur üçün ol nevāḥīde 'murġek-i ḳarşı' dirler* "'Kıl kuyruk' dedikleri ve 'bağrı kara'ya benzer bir kuş vardır ki Karşı vilayetinde pek çoktur; o taraflarda bu kuşa 'murgak-i Karşı' derler." (Bb. 62-4); *'Asākir-i mūẓafanıñ ḫāricinde olaraḳ ṭoplanılan mu'āveneye dinilir, Alman* (S.S.) II/867. *** **ḳıl**: Saç, kıl (DTO 449); **ḳıl ḳuyruġı**: (LÇ 248).
ḳĭl- III	**قيلمق**	Kılmak, yapmak, etmek II/867. *** **ḳılmaḳ**: İtmek, iylemek, olmaḳ gibi, fi'l-i 'umūmī yerine müsta'meldir (LÇ

---

444 OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik. Ayrıca LÇ'de yer alan قيق kelimesi Radloff tarafından hem *ḳīḳ* hem de *ḳıḳ* şeklinde okunarak iki ayrı kelime olarak ele alınmış; her iki kelimenin açıklamasında LÇ'deki bu kelimenin açıklamasına gönderme yapılmıştır (bk. ḳıḳ ve ḳīḳ III).

445 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

446 OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.

447 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

448 OSTN'de بيجد şeklinde yazılan kelime anlam dikkate alınarak *bī-ḥadd* şeklinde okunmuştur.

248).

ḳıḷa-ḳıḷa I قيله قيله
(Z.) Yığın hâlinde, akın akın II/768.
*** **ḳıla-ḳıla**: bk. ḳĭla-ḳĭla II.

ḳĭla-ḳĭla II قيلا قيلا
Yığın hâlinde, akın akın
(Calc. Wrtb. كروه كروه) II/867.
*** **ḳıla-ḳıla**: İde ide, yapa yapa, gerde gerde [ede ede, yapa yapa] (LÇ 248); **ḳıla- ḳıla**: Sürü hâlinde, akın akın (DTO 450).

ḳıḷaw I قيلاو
1) (Z.) İşe yarar, kullanılabilir; becerikli; cesur adam; keskin (kılıç), parlak (miğfer)
2) Firkete, çatal iğne; çivi II/768.
*** **ḳılav**: Bahādır, şecī‘ [kahraman, yiğit], parlaḳ, keskin, baraḳ, cilālu (LÇ 248).

ḳĭlaw II قيلاو
Boynuzlu hayvanların dillerinde oluşan ve yemelerini engelleyen kabarcıklar II/867.
*** **ḳilau**: Sığırların dillerinde oluşan ve yemelerini engelleyen kabarcıklar (Vámb. 323).

ḳĭlaw III قيلاو ḳĭl’den
1) Yapılması gereken şey
2) Cesur, yiğit
3) Çok keskin (kılıç)
4) Parlak II/867.
*** **ḳılav**: bk. ḳıḷaw.

ḳıḷawḷa- I
(Z.) Bilemek, keskinleştirmek, parlatmak II/768.
*** **ḳılavlamaḳ**: bk. ḳĭlawla- II.

ḳĭlawla- II قيلاولامق
Bilemek, kılıç veya makası parlatmak II/868.
*** **ḳılavlamaḳ**: Celū [sıcak şiş], per-dāz virmek [düzeltmek], ḳılıcıñ aġzını ziyāde keskin itmek, per-dāẖtlemek [cilalamak, parlatmak] (LÇ 248).

ḳılbaş
(Z.) Parmaklarda ortaya çıkan bir tür kötü yara

			Bir nev‘ yaradur[449], *pelūs* [hile yapan], *aḳçe, pul, çıḳa* (S.S.) II/785. *** **ḳılbaş**: (LÇ 248); **ḳilbaş**: Parmakların arasında çıkan bir tür yara (Vámb. 323).
ḳïlçïḳ	قيلچيق	ḳïl+çïḳ	bk. ḳïltïḳ II/870. *** **ḳılçıḳ**: Saç, saç teli; çeltiğin dış kısmı; balık kılçığı (DTO 450).
ḳïldïr	قيلدير		(V.) Başakları ve kılları olan kamış II/869. *** **ḳildir**: Başakları ve kılları olan kamış (Vámb. 323).
ḳïlġuçï	قيلغوچى	ḳïlġu+çï	Hareketli; çalışır II/869. *** **ḳilġuçi**: Yapan, kılan; hareketli (Vámb. 324).
ḳïlġulï	قيلوغلى		bk. ḳïlġïlï [450] II/869. *** **ḳılġulı**: ‘Āmil [yapan, işleyen], her dā’im işleyici, ḳılıcı (LÇ 248).
ḳïlïç	قيليچ		Kılıç *Ḳılıç-Arslan* “Özel bir isim, Kılıç-arslan” II/869. *** **ḳılıç**: Ḳılıç, seyf [kılıç], şimşīr [kılıç], ṣamṣām [keskin kılıç] (LÇ 248).
ḳïlïçla-	قيليچلامق	ḳïlïç+la-	Kılıçla öldürmek; kılıçla savaşmak II/869. *** (-).
ḳıḷıġ I	قيليغ		(S.S.) [Kıllı, saç ve tüylü; huy, meşrep][451] *Ḳıllu, mūylu, ṣaç ve tüglü, ḫūy, ḫilḳat* [yaradılış], *ṭıynet* [huy], *ṣūret, şekl, meşreb* [huy], *vicdān, ḫūy* (S.S.) II/773. *** **ḳılıġ**: (LÇ 248).
ḳïlïġ II	قيليغ		bk. ḳïlïḳ II/868. *** **ḳılıġ**: Kılık, şekil, görünüş; iş, hareket (DTO 451).
ḳıḷıġḷı I	قيليغلى		(S.S.) Alışkanlık ve huy sahibi II/773. *** **ḳılıġlı**: Ḫūylı (LÇ 249).
ḳïlïġlï II	قيليغلى	ḳïl+ïġlï (Sıfat fiil eki ile)	Güçlü, kuvvetli *Ḳılıġlı, ḫūylı, maṭbū‘* [basılmış], *merġūb*

[449] Kelime OSTN’de پاره در şeklinde yazılmıştır. Anlam dikkate alındığında LÇ’deki yazılışın daha uygun olduğunu düşünerek LÇ’deki yazılışı esas aldık.
[450] OSTN’de ḳïlġulï kelimesinin anlamı için ḳïlġïlï kelimesine gönderme yapılmıştır. Ancak gönderme yapılan ḳïlġïlï kelimesi sözlükte bulunamamıştır.
[451] Anlam LÇ’den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			[rağbet edilmiş], *ḫōş-vaḳt, vecāhetlü* [güzel], *endāmlu* (S.S.) II/868. *** **ḳılıġlı**: (LÇ 249); **ḳılıġlı**: Güçlü, kuvvetli; yetenekli (DTO 451).
ḳĭlĭḳ	**قيليق**		1) Kılık; âdet; huy 2) İş II/868. *** **ḳılıġ I**: Ḳıyāfet, timsāl, ṭarz, resm, ṣūret, ḫūy, eṭvār-ı ṣūret (LÇ 248); **ḳılıġ II:** Ḫūy, ḫilḳat [yaradılış], ṭıynet [huy], ṣūret, şekl, meşreb [huy], vicdān, ḫūy (LÇ 248).
ḳĭlĭḳlĭġ	**قيليقليغ**	ḳĭlĭḳ+lĭġ	1) Huy sahibi, huylu 2) Hareketli II/868. *** **ḳılıḳlıġ**: Huy sahibi, huylu (Bdg. II: 104).
ḳĭlĭl-	**قيليلمق**		Yapılmış olmak, yapılmak II/869. *** **ḳılılmak**: Yapılmak (DTO 451).
ḳĭlĭn-	**قيلينمق**	ḳĭl+n	Yapılmış olmak; kendisi için yapmak II/868. *** **ḳılınmaḳ**: Yapılmak, kılınmak (Bdg. II: 104).
ḳĭlĭnç	**قيلينچ**	ḳĭḷ+nç	İş, hareket, davranış, huy, âdet II/869. *** **ḳılınç**: İş, hareket (DTO 451).
ḳĭłĭr	**قينكر**		1) Yabani eşek 2) [Yeşil][452] *Aḫḍar* [yeşil], *gök, kebūd* [gök rengi], *sebz* [yeşil], *yeşil* (S.S.) II/857. *** **ḳıñġır**: (LÇ 250).
ḳĭlĭş I	**قيليش**	ḳĭl+ş	Kılış; yapış, kılma II/869. *** **ḳılış**: Fi'l, 'amel, iş, girdār [meşguliyet, iş], itmek, ḳılmek gerden [yapmak], yapmek (LÇ 248).
ḳĭlĭş- II	**قيليشمق**	ḳĭl+ş-	Birlikte yapmak, birlikte işlemek II/869. *** **ḳıluşmaḳ**: Birlikte yapmak (Bdg. II: 104).
ḳĭllĭġ	**قيلليغ**		(V.) Kıllı II/869. *** **ḳilliḳ**: Kıllı (Vámb. 324).
ḳıḷsıḳ I			(Z.) Yün kırpmak için kullanılan makas *Yüñ maḳāżı, büyük miḳrāż*[453] [makas], *ḳıçı*

[452] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

[makas], *dū-kārd* [makas], *kāz* [makas] (S.S.) II/785.
*** **ḳılsıḳ**: (LÇ 248).

ḳĭlsĭḳ II قيلسيق
Yün kırpmak için kullanılan makas II/870.
*** **ḳılsıḳ**: Yüñ maḳāżı, büyük miḳrāż, ḳıçı, dū-kārd [makas], kāz [makas] (LÇ 248).

ḳĭltĭḳ I قيلتيق ḳĭl+lĭḳ
1) Tahılların başaklarındaki kıllar
2) Balık kılçığı
Hindūstān baıġlarınıñ küşti lez̤īz̤ bolur idi ve ḳıltıġı bolmas "Hindistan balıklarının eti lezzetli olurdu ve kılçığı olmazdı." (Bb. 366-2) II/869.
*** **ḳıltıḳ**: Ḳılçıḳ, tügler, balıġda bulunan ufaḳ tikenler, şeftālū vesā'ir meyvelerde bulunan tüyler (LÇ 248).

ḳıḷtıḳ II قيلتيق
[Kılçık, balık kılçığı][454]
Balıḳda bulunan ufaḳ[455] *tikenler* (S.S.) II/782.
*** **ḳıltıḳ**: Ḳılçıḳ, tügler, balıḳda bulunan ufaḳ tikenler, şeftālū vesā'ir meyvelerde bulunan tügler (LÇ 248).

ḳĭm- قيممق
Kolayca oynatmak, kımıldatmak
Közi ḳĭmdı "Gözünün açıp kapadı; gözünü kımıldattı." II/880.
*** **ḳımmaḳ**: Oynatmak, kımıldatmak (DTO 451).

ḳĭma قيما
(V.) Rusya'da yapılan ahşap tas II/881.
*** **ḳiyma**: Ahşap tas, Rusya'da yapılan ahşap tas (Vámb. 324).

ḳĭmaç قيماچ
1) Çekik göz
2) Estetik bulunan gözün dış kenarının kaşa yakınlığı
3) Cilve, kurnazca bakış II/881.
*** **ḳimaç**: kurnazca bakış (Vámb. 324);

---

453 Kelime OSTN'de مقراضى şeklinde yazılmıştır. Anlam dikkate alındığında LÇ'deki yazılışın daha uygun olduğunu düşünerek LÇ'deki yazılışı esas aldık.

454 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

455 Kelime OSTN'de اينجه şeklinde, LÇ'de اوفاق şeklinde yazılmıştır. Biz Radloff'un da LÇ'den aldığını belirttiği bu cümlenin LÇ'deki şeklini esas aldık.

			ḳımaç: Kec nigāh [yan bakış], ḳışıḳ, alūs [naz veya kırgınlık sebebiyle göz ucuyla bakmak] (LÇ 249).
ḳĭmaḳ	قيماق		(V.) bk. ḳĭmaç II/881. *** **ḳimaḳ**: Sinsice bakış, kurnazca bakış (Vámb. 324).
ḳĭman-	قيمانمق		(V.) Kımıldamak II/881. *** **ḳimanmaḳ**: Kımıldanmak (Vámb. 324).
ḳīmatçılıḳ	قيماتچيليق		Pahalılık II/881. *** **ḳiymetçiliḳ**: Pahalılık (Vámb. 324).
ḳĭmĭrla-	قيميرلامق		Kımıldamak, kımıldanmak II/882. *** **ḳımırdamaḳ**: Kımıldamak (Bdg. II: 105).
ḳĭmĭrlan-	قيميرلانمق		(S.S.) Kımıldanmak, hareket etmek II/882. *** **ḳımırlanmaḳ**: Ḳımıldanmaḳ, ṣallanmaḳ, āheste ḥareketlenmek, cunbīden [hareket etmek] (LÇ 249).
ḳĭmĭrlat-	قيميرلاتمق	ḳĭmĭrla+t-	Kımıldatmak, hareket ettirmek II/882. *** **ḳımırlatmaḳ**: Sarsmak (DTO 552); **ḳimirlatmaḳ**: Kımıldatmak (Vámb. 324).
ḳĭmĭz	قيميز		Kımız; kısrak sütünün mayalanmasıyla yapılan, az alkollü, ekşi, bir Türk içkisi II/882. *** **ḳımız**: At ve deve südi (LÇ 249).
ḳĭmĭzlan-	قيميزلانمق		Kımıldamak, kıpırdamak II/882. *** (-).
ḳĭm-ḳĭm	قيم قيم		Parça parça II/881. *** **ḳım-ḳım**: Teke teke, parça parça, laḫte laḫte, dāne dāne, pāre pāre, bölük bölük (LÇ 249).
ḳĭmsan-	قيمسانمق		Şiddetli bir şekilde istemek; bir şeye düşkün olmak II/882. *** **ḳımsanmaḳ**: Çok istemek, düşkün olmak (Bdg. II: 105).
ḳĭmşan-	قيمشانمق		Kımıldamak, kıpırdamak; yavaşca hareket etmek II/882. *** **ḳımşanmaḳ**: Yavaşça ve uṣūl ile ḳımıldanmaḳ, āheste ḥareket itmek, yavaş yavaş yürümek (LÇ 249).
ḳĭmşat-	قيمشاتمق		Yavaşça sallamak II/882.

*** **ḳimsatmaḳ**: Sallamak, sarsmak (Vámb. 324).

ḳın I Azap, işkence, eziyet; yorucu iş
Şikence, ʿaẕāb, meşaḳḳat, ḳıṣāṣ, düşvārlıḳ, zaḥmet virmek (S.S.) II/725.
*** **ḳın**: (LÇ 249).

ḳĭn II قين 1) Kın, kılıç kını
2) Bıçak, pala
(Calc. Wrtb. كارد) II/859.
*** **ḳın**: Ẓarf, ġılāf [kın], esliḥa ḳabı [silah kabı] (LÇ: 249).

ḳīn III قيين İşkence, eziyet, azap II/859.
*** **ḳın**: Şikence, ʿaẕāb, meşaḳḳat, ḳıṣāṣ, düşvārlıḳ [zorluk], zaḥmet virmek (LÇ 249).

ḳına- I قيناماق (Z.) Kınamak, hor görmek; tenezzül etmemek; cezalandırmak II/726.
*** **ḳınamaḳ**: Eziyet etmek, acı çektirmek; cezalandırak (DTO 552).

ḳīna- II قينامق İşkence etmek, eziyet etmek, azap etmek II/859.
*** **ḳıynamaḳ**: Rehin tutmak (Bdg. II: 105).

ḳīnaḳ قيناق (P. d. C.) Güçlü, kuvvetli; tanınmış, ünlü II/859.
*** **ḳınaḳ**: Güçlü, kuvvetli; ünlü (DTO 552); **ḳınaḳ**: Lisān-ı Moġulda ʿazīz dimekdir (LÇ 249).

ḳīnaḷ- قينالمق İşkence çekmek, eziyet çekmek, eziyete maruz kalmak
Ḳīnaḷıp ḳaldı "Eziyet çekti."
Ḳaddi şevḳıdın hevā ḳılmaḳ tiler köñ̄lim ḳuşı
Niçe ten zindānıda maḥūs ḳalġay ḳīnaḷıp
"Gönül kuşum boyunun büyüklüğünden dolayı heyecanlanarak havalanmak istiyor; o, daha ne kadar zindan gibi olan bedenimde eziyet çekip hapis kalacak.";
Ḳīnaḷġu dik "İşkenceye benzer; azaba eş" II/859.

			*** **ḳınal**-: Eziyet çekmek (ŞT 400); **ḳınalġu dik**: Şikenceye müsta‘idd [işkenceye yatkın], ‘aẕāba müsteḥaḳ (LÇ 249).
ḳīnaldur-	قينالدورمق		İşkence çektirmek, zora sokmak; endişelen-dirmek *Ḳīnaldurmayınça* "Zora sokmayınca, endişelen-dirmeyince" II/859. *** **ḳınaldurmaḳ**: Kaygılandırmak; eziyet çektirmek (Bdg. II: 106).
ḳīnat-	قيناتمق	ḳīna+t	İşkence ettirmek, eziyet çektirmek II/859. *** (-).
ḳĭnc [456]	قينج		[Dolu, doldurulmuş][457] *Meyl, meyelān* [bir tarafa eğilmiş olma], *ġunc* [kırıtma, cilve], *memlū* [dolu], *deryā-yı ġunc ve kiñ ismi, tinç ve dinç yerine daḫi müsta‘meldür*[458] (S.S.) II/860. *** **ḳıyınç**: (LÇ 249).[459]; bk. ḳınç.
ḳınç [460]	قينچ		(Z.) Meyil, eğim, dönüş, dönme hareketi *Meyl, meyelān* [bir tarafa eğilmiş olma], *ġunc* [kırıtma, cilve], *memlū* [dolu], *deryā-yı ġunc ve kiñ ismi, tinç ve dinç yerine daḫi müsta‘meldür*[461] (S.S.) II/732. *** **ḳıyınç**: (LÇ 249).
ḳĭnçĭr	قينچير		1) Tek gözlü; şaşı 2) Sakat, bedeninde uzuv eksikliği olan (Calc. Wrtb. عيبدار مثل احون چشم و غيره) II/860. *** **ḳınçır**: Sakatlığı olan, uzuv eksikliği olan; şaşı; tek gözlü (DTO 552).

[456] OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.
[457] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[458] Kelime OSTN'de متستعملدر şeklinde yazılmıştır.
[459] OSTN'de LÇ'den alınan bu örnek hem *ḳınç* hem de *ḳınc* kelimesinde verilmiştir.
[460] OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.
[461] Kelime OSTN'de متستعملدر şeklinde yazılmıştır.

ḳĭndĭr- [462] قيندرماق [Birisini çekiştirmek, küçümsemek; birisinin ayıplarını söylemek, kınamak][463]
Levm [çekiştirmek], *ḳadḥ* [çekiştirmek], *istihzā* [alay etmek], *hücūm, zemm* [çekiştirmek], *melāmet* [kınamak], *inhirād taḥrīk itmek, te'ayyüb iylemek* [ayıplamak] (S.S.) II/860.
*** **ḳındırmaḳ**: (LÇ 250).

ḳĭndĭra [464] قيندره [Bir çeşit kamış][465]
Bir nev' ḳasab [kamış] *ve ḳamışdır, bān-keş ve ney gibidir, ney-sitān* [sazlık, kamışlık], *ney-zār* [sazlık, kamışlık] (S.S.) II/860.
*** **ḳındıra**: (LÇ 250).

ḳĭnla- قينلامق (V.) Bir şeyi kınına sokmak
Ḳılıça ḳın yapmaḳ, ġılāfa ṣoḳmaḳ [kına sokmak], *bir mühim ve lāzım şey'i ḳap ve ẓarf yapmaḳ, ḳıṣāṣ ve zecr itmek* (S.S.) II/859.
*** **ḳinlamaḳ**: Kılıfa sokmak; saklamak (Vámb. 324); **ḳınlamaḳ**: (LÇ 250).

ḳını (Z.) Kıyı, sahil
Kenār, sāḥil, çit, leb [kıyı], *adaḳ, ṭaraf, yan, yek-su, cānib, yanı baş* (S.S.) II/729.
*** **ḳını**: (LÇ 250).

ḳĭn͡ggĭr [466] قينغر Direnç gösteren; cesur, cesaretli II/857.
*** **ḳınġır**: Mu'annid [inatçı], cesūr, şecī' [kahraman, yiğit], ze'm [katı, şiddetli], dürüşt [sert, kalın] (LÇ 250).

ḳĭn͡ggĭr [467] قينغر bk. ḳĭn͡gĭr [468] II/859.
*** **ḳinġir**: Asi, inatçı; cesur, yiğit

---

462 OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.
463 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
464 OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.
465 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
466 OSTN'de kelimenin madde başındaki yazılışı ile Arap harfli yazımı uymamaktadır. Kelimenin Arap harfli yazımı ve LÇ'de geçen *ḳınġır* şeklinin daha uygun olduğu düşünülse de Radloff'un, kelimedeki sesleri göstermiş olabileceği düşüncesi ile düzeltme yoluna gidilmemiştir.

		(Vámb. 324).
ḳĭn͡gġĭraў- [469]	قینغرایماق	bk. ḳĭn͡ggĭraў- [470] II/859. *** **ḳinġraymaḳ**: İnatçı olmak, homurdanmak (Vámb. 324).
ḳın͡gġraў [471]		[İnat etmek; darılmak; azarlamak][472] *ʻİnād itmek, ṭarılmaḳ, azarlamak, ser-keşlik itmek* [asilik etmek] (S.S.) II/709. *** **ḳınġıraymaḳ**: (LÇ 250).
ḳĭp I	قیپ [473]	(P. d.C.) Votkayı şişeye dökmekte kullanılan alet II/879. *** **ḳıf**: Rakıyı şişeden dökmek için kullanılan alet (DTO 449).
ḳĭp- II	قیپمق	1) İzlemek, peşine düşmek (Calc.Wrtb. تعاقب کردن) 2) (P. d. C.) Göz kırpmak II/879. *** **ḳıpmaḳ**: Göz kırpmak (DTO 449); **ḳıpmaḳ**: İzlemek (Bdg. II: 102).
Ḳĭpçaḳ	قیپچاق	Bir Özbek soyu, Kıpçak; (V) Hokand ve Hive arasında sürekli göç eden halk (Calc. Wrtb. نام فرقه از ازبك و نام دشت هرکاه هزار طول و عرض داشته باشد); *Deşt-i Ḳĭpçaḳ* "Deşt-i Kıpçak, Kıpçak bozkırı"; *Ḳĭpçaḳ ḫānları* "Volga nehri bölgesinde (Kazan ve Astrahan) 16. yüzyıla kadar hüküm süren Cengiz Han torunları" II/880. *** **Ḳıpçaḳ**: Ferġana ṭaraflarında meskūn büyük bir ulus ve ḳabīledir, Deşt-i Ḳıpçaḳ-ı kebīr maʻrūfdır (LÇ 227).
ḳĭpçĭma	قیپچیما	(P. d.C.) 1) Kapıları daha dayanıklı kılmak için enine takılan tahta

467 OSTN'de kelimenin madde başındaki yazılışı ile Arap harfli yazımı uymamaktadır.

468 Radloff'un *ḳĭnġġĭr* kelimesinin anlamı için gönderme yaptığı *ḳĭnġĭr* kelimesi OSTN'de bulunamamıştır.

469 OSTN'de kelimenin madde başındaki yazılışı ile Arap harfli yazımı uymamaktadır.

470 Radloff'un *ḳĭn͡gġĭraў* kelimesinin anlamı için gönderme yaptığı *ḳĭn͡ggĭraў* kelimesi OSTN'de bulunamamıştır.

471 OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.

472 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

473 OSTN'de kelimenin Arap harfli yazımı "قیف" şeklinde verilmiştir. Muhtemelen bu yazılış, kelimenin Dictionnaire Turk Oriental'deki yazılışı göz önüne alınarak yazılmıştır.

2) Fıçı halkası II/880.
*** **ḳıpçıma**: Kapıları daha dayanıklı kılmak için enine takılan tahta; fıçı halkası (DTO 443).

ḳïr I **قير** 1) (V.) Zift
2) Su geçirmez yakı II/860.
*** **ḳir**: Zift (Vámb. 322).

ḳïr II **قير** Kenar, sınır; dağın sırt kısmı
Ol ḳïrda kim biz yaşunur irdük "O dağın sırt (arka) kısmında saklanıyorduk." (Bb. 142-11); *Ḳar tipip yol yasap daban üstige çıḳtük*[474] *yol ḫōd ḳïrlar yuḳġarı çıḳar ikendür* "Karı teperek yol yapıp tepe üstüne çıktık; yol dağın sırtından yukarı doğru çıkıyordu." (Bb. 246-17); *Ḳïrda ḳolda kiyik kibi avlap* "(Düşmanı) dağda ve ovada geyik gibi avlayıp" (Bb. 248-19);
Deşt, yaban, ṣaḥrā, kötel, eşheb [kır], *kūh* [dağ], *hāmūn* [bozkır, büyük sahra], *çöl, cezīre* [ada], *vādī, mer'ā, bayır, yayla* (S.S.) II/860.
*** **ḳır**: (LÇ 244).

ḳïr- III **قيرمق** 1) Kazımak
2) Öldürmek, yok etmek II/861.
*** **ḳırmaḳ**: Çoḳ adam öldürmek, ḳaṭl-i 'āmm [çok insan öldürmek] (LÇ 245).

ḳıraġ I[475] **قراغ** (Z.) Kenar
Kenār, yan, cānib, çit, leb [kıyı] (S.S.) II/737.
*** **ḳıraġ**: (LÇ 244).

ḳïraġ II **قيراغ** bk. ḳïraḳ II/862.
*** **ḳıraġ**: bk. ḳıraġ I.

ḳïraġu **قيراغو** Kırağı II/862.
*** **ḳıraġu**: Ḳıraġ, jāle [kırağı], çiy, çıġ, ḳırav, şebnem (LÇ 244).

ḳïraḳ **قيراق** 1) Kenar, kıyı, sınır
Ḳïraḳdadur "Kenardadır.";

---

[474] OSTN'de چيقتوك şeklinde yazılmıştır.
[475] OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.

Ḳĭraġıda dıraḫtı kökge hem-ber
Bu ḥayvān suyı ol ḫıżr peyġamber
"Kıyıda ağaçlar gökyüzüne ulaşıyor; bu hayat suyu, o Hızır peygamberdir."
2) Dışarıda olan, hariç; uygunsuz
Velī sipāhīlıḳ zīverengīdin yıraḳ ve merdānelıḳ cedel ve cengidin ḳĭraḳ irdile[r]
"Savaş sanatı ve silah kullanmaktan uzaktılar; Savaş ve mücadele cesareti için uygun değildiler." (Bb. 236-20); *Afġānlar ʿaceb hūş ve ḫıreddin ıraḳ ve rāy ve tedbīrdin ḳĭraḳ iller bolur imiş*
"Afganlar anlayış ve akıldan uzak, fikir ve tedbirden yoksun milletler imiş." (Bb. 290-21)
3) Kumaşın kenarı II/861.
*** **ḳıraḳ**: Kenar, kıyı; son, uç; köşe, yan, dış (DTO 445).

ḳĭral قيرال
Kırağı II/862.
*** **ḳırav**: bk. ḳĭraw; **ḳıraġu**: bk. ḳĭraġu.

ḳĭran قيران
1) Talihsizlik, felaket, yıkılış, yenilgi
2) Kadınların yüzlerine taktıkları boncuklu ip II/862.
*** **ḳıran**: İncüden maʿmūl tezyīnāt, ḳıtāl-ı şedīd [şiddetli muharebe], mühlik [helak eden] (LÇ 244).

ḳĭraw قيراو
Kırağı
Saḳal aġı ölümge pīş-revdür
Tiriglik sebzesi üzre ḳĭrawdur
"Sakalın aklığı ölümün öncüsüdür; yine sakalın aklığı hayat yeşilliği üzerindeki kırağı gibidir." II/861.
*** **ḳırav**: Ḳıraġ, çiy, jāle [kırağı], şebnem (LÇ 244).

ḳĭrba قيربا F.غربال
Su kabı, kırba II/866.
*** **ḳirba**: Su kabı, kırba (Vámb. 322).

ḳĭrbĭdĭ قيربيدى
(P. d. C.) Makasla yapılan kırpıntı II/866.
*** **ḳırbıdı**: Makasla yapılan kırpıntı (DTO 446).

ḳĭrbĭḳ قيربيق
(P. d. C.) Kürkten yapılmış şapka II/866.

			*** **ḳırbıḳ**: Kürkten yapılmış şapka (DTO 446); **ḳırbıḳ**: Külāhıñ devre ve kenārına dikilen pōst, bere, ḳunduz, seg-i ābī [kunduz, suda yaşayan köpek], sincāb, samūr gibi şey'ler (LÇ 244).
ḳırçıḷ- I			(Z.) Bağırmak; gaklamak *Taḥdīs* [söylemek, anlatmak] *ve taḥrīk, yavaş ḳımıldanmaḳ* (S.S.) II/759. *** **ḳırçılmaḳ**: (LÇ 244).
ḳĭrçĭl- II [476]	**قیرچیلمق**		(V.) Gaklamak; gümbürdemek II/866. *** **ḳirçilmaḳ**: Gıdaklamak, gaklamak, homurdanmak (Vámb. 322).
ḳĭrçĭlda-	**قیرچیلدامق**		(V.) Dişleri gıcırdatmak II/866. *** **ḳirçildamaḳ**: Dişleri gıcırdatmak (Vámb. 322).
ḳĭrçĭldat-	**قیرچیلداتمق**	ḳĭrçĭlda-'dan	Dişleri gıcırdatmak II/866. *** **ḳırçıldatmaḳ**: Dişlerini ḳıcırdamaḳ, dendān ḫāyden [dişle ısırmak, dişlemek] (LÇ 244).
ḳırġavuḷ I	**قیرغاول**		(Z.) Sülün II/750. *** **ḳırġavul**: Sülgün, yābānī[477] ṭavuḳ, mürġ-ı deştī [bozkır, çöl kuşu], mürġ-ı ṭūṭī[478] [papağan kuşu], yazı [bozkır, çöl] yābānī[479] ṭavuḳ, tezerv [sülün] (LÇ 244).
ḳĭrġawul II	**قیرغاول**		Sülün *Ḳĭrġawulı bī-ḥadd simiz bolur andaḳ rivāyet ḳıldılar kim bir ḳĭrġawulnı eskenesini tört kişi yip tükete almaydur* "Sülünü çok semiz olur; şöyle rivayet ettiler ki bir sülünün butunu dört kişi yiyip bitiremezmiş." (Bb. 3-5) II/864. *** **ḳırġavul**: bk. ḳırġavuḷ.
ḳĭrġay̆	**قیرغای**		(V.) Küçük ve yırtıcı bir kuş II/864. *** **ḳirġay**: Küçük bir yırtıcı kuş (Vámb. 322).
ḳırġı I			(Z.) Atmaca, bir tür yırtıcı kuş

476 Kelimenin fiil olduğunu gösteren işaret "(v)" OSTN'de yoktur. Biz kelimenin anlamı ve Arap harfli yazımını dikkate alarak bu şekilde göstermeyi uygun bulduk.
477 Kelime LÇ'de بیانی şeklinde yazılmıştır.
478 Kelime LÇ'de تیتو şeklinde yazılmıştır.
479 Kelime LÇ'de یاوانی şeklinde yazılmıştır.

			Atmaca ḳuşı, bāz [yırtıcı kuş], *ḳarçıġay, şeh-bāz* [iri ve beyaz doğan kuşu], *çepek, ḳırġı* (S.S.) II/752. *** **ḳırġu**: (LÇ 245).
ḳırġı II			(Z.) Kör II/752. *** (-).
ḳĭrġĭ III	قيرغى		1) Baytar bıçağı 2) Yün kırpmakta kullanılan makas II/865. *** **ḳirġi**: Yün makası, baytar bıçağı (Vámb. 322).
ḳırġıç I			(Z.) Kazana yapışan yemek kalıntıları *Ḳazanıñ dibinde ḳalan yanıḳ, ḳırmaç* [kazana yapışan yemek kalıntısı] *taḥt dik, ḳazan dibi ḳırındı* (S.S.) II/751. *** **ḳırġıç**: (LÇ 245); bk. ḳĭzmĭḳ.
ḳĭrġĭç II	قيرغيج		bk. ḳĭrġĭnç II/865. *** **ḳırġıç**: Ḳazanıñ dibinde ḳalan yanıḳ, ḳırmaç, ḳazan dibi, ḳırındı (LÇ 245).
ḳĭrġĭn	قيرغين	ḳĭr+ġĭn	Hezimet, yenilgi *Ḳĭrġĭn almaḳ* "Hezimete uğramak"; *Ḳĭrġĭn bermek* "Hezimete uğratmak" II/865. *** **ḳırġın**: İnkisār [kırılma], mahzūmiyet, tekāsül, şikestelik [mağlubiyet], āfet, ḫastelik, vebā, belā-yı ʻaẓīm, küşendekī [katletme], ölet (LÇ 245).
ḳĭrġĭnç	قيرغنج		Kazanın dibinde oluşan yemek yanıkları, kazanın dibinde kazılması gereken yemek yanıkları II/865. *** (-).
Ḳĭrġĭz	قيرغير		Kırgız II/865. *** **Ḳırġız**: Ḳuraḳ ṭā'ifesindendir, Asya-yı Vusṭānıñ şimālinde meskūndurlar, Deşt-i Ḳıpçaḳ-ı Kebīr (LÇ 245).
ḳĭrġu			Atmaca kuşu *Atmaca ḳuşı, bāz* [yırtıcı kuş], *ḳarçıġay, şeh-bāz* [iri ve beyaz doğan], *çepek, ḳırġı* (S.S.) II/865. *** **ḳırġu**: (LÇ 245).

ḳırı- I[480]	**قيريمق**		(Z.) Deri veya bir kabuğu tırmalamak *İnce şey'iñ kenārından maḳāżla ḳırḳmaḳ, gözi açup ḳapamaḳ, işāret itmek* (S.S.) II/739. *** **ḳırımaḳ**: (LÇ 245).
ḳĭrĭ- II	**قيريمق**		Deriyi sıyırmak (ok için) *İnce şey'iñ kenārından maḳāżla ḳırḳmaḳ, gözi açup ḳapamaḳ, işāret itmek* (S.S.) II/862. *** **ḳırımaḳ**: (LÇ 245).
ḳırıġ I	**قيريغ**		(Z.) 1) Parça, dilim, kısım 2) Kenar, bitiş noktası 3) Çöl *Ḳırıḳ, meksūr* [kırılmış], *şikeste*, [kırılmış], *ḳaṭ'a ve cüz, sınıḳ, ḳırılmış* (S.S.) II/740. *** **ḳırıġ**: (LÇ 245); ḳırıġ: Parça, lokma; kenar, kıyı; çöl (DTO 446).
ḳĭrĭġ II	**قيريغ**		1) Kopuk parça, parça 2) Kenar, sınır 3) Kurak bozkır II/863. *** **ḳırıġ**: bk. ḳırıġ.
ḳırıġla- I	**قيريغلامق**		(Z.) Gizlenecek veya saklanacak yer aramak; kaçmak *Kenāra çekilmek, çitde ṭurmaḳ, ırak* (S.S.) II/740. *** **ḳırıġlamaḳ**: (LÇ 245).
ḳĭrĭġla- II	**قيريغلامق** [481]	ḳĭrĭġ+la-	Kaçmak *Kenāra çekilmek, çitde ṭurmaḳ, ıraḳ* (S.S.) II/863. *** **ḳırıġlamaḳ**: (LÇ 245).
ḳĭrĭḳ	**قيريق**		Kopuk parça, kırık II/863. *** **ḳırıḳ**: Parça, kenar (DTO 446).
ḳĭrĭḳtĭ [482]	**قيريقتى**		(V.) Kırpıntı, talaş II/863. *** **ḳirinti**: Kırıntı, talaş (Vámb. 322).).

[480] OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.
[481] Kelime OSTN'de قيريقلامق şeklinde yazılmıştır. Ancak kelimelerin sözlükteki sıralanışı ve kelimenin madde başındaki yazımı dikkate alınarak قيريغلامق şeklinde yazılması uygun bulunmuştur.

ḳĭrĭntĭ	قيرينتى		Kırıntı, talaş *Ḳırındı, ufandı, ḫūrd* [kırık, ufak parça] *ve rīze* [kırıntı], *ḫūrde* (S.S.) II/863. *** **ḳırıntı**: (LÇ 246).
ḳĭrḳ I	قيرق		Kırk *Ḳırḳ ayaḳ* "Kırkayak" II/863. *** **ḳırḳ**: Ḳırḳ, çihīl, erba'īn (LÇ 245).
ḳĭrḳ- II	قيرقمق		Kırkmak; kırpmak II/863. *** **ḳırḳ**: Ḳaṭ' [kesmek] (LÇ 245).
ḳĭrḳawul	قيرقاول		Sülün II/864. *** **ḳirḳaul**: Sülün (Vámb. 322); **ḳırġavul**: bk. ḳırġavuḷ.
ḳĭrḳĭl	قيرقيل	ḳĭr+ḳĭl	Gri tüylü, gri saçlı II/864. *** **ḳırḳıl**: Tüg ve ṣaçları ḳır olan, beyāż saç, aḳ baş (LÇ 245).
ḳırḳın I			(Z.) Zenci köle *Ḥabeşī, siyāh 'Arab, köle ve cāriye* (S.S.) II/748. *** **ḳırḳın**: (LÇ 245).
ḳĭrḳĭn II	قيرقين		Zenci köle II/864. *** **ḳırḳın**: Ḥabeşī, siyāh 'Arab, köle ve cāriye (LÇ 245).
ḳĭrḳĭnç	قيرقينج		(V.) Kazanın dibine yapışan yemek kalıntısı II/864. *** **ḳirḳinç**: Tencere dibi (Vámb. 322).
ḳĭrḳlĭġ [483]	قيرقليغ		[Yün, kırkılmış şey; makas][484] *Yüñ, peşm* [yün], *şa'r* [kıl, saç], *ḳırḳılmış nesne, miḳrāż* [makas] (S.S.) II/864. *** **ḳırḳlıġ**: (LÇ 245).
ḳĭrḳlĭḳ	قيرقليق		Yün kırpmakta kullanılan makas II/864. *** **ḳırḳlıġ**: Miḳrāż [makas], dū-kārd [makas], ḳıçı [makas], kāz [makas] (LÇ 245).
ḳĭrla-	قيرلامق	ḳĭr+ḷa-	Dağ yamacından dolaşmak (bir geçit veya yoldan), dağ yamacından gitmek

[482] Radloff, 'kĭrĭḳtĭ' kelimesini Cagataisch Sprach-Studien'den aldığını belirtmesine rağmen bu eserde kelimeye rastlanamamıştır. Ancak 'Kırıntı, talaş' anlamlarına gelen 'ḳirinti' kelimesi tespit edilmiş ve çalışmaya alınmıştır.

[483] OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.

[484] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

		Ḳırda[485] *ḳalmaḳ, ṣaḥrā ve yabanda gizmek, çöl yabanda yürümek* (S.S.) II/865. *** **ḳırlamaḳ**: (LÇ 245).
ḳĭrlaġan	قيرلاغان	İrin durumundaki yara; kan çıbanı II/865. *** **ḳırlaġan**: Ülser; çıban; veba (DTO 446); **ḳırlaġan**: Ṭā'ūn 'illeti, vebā, belā, vebā, ölet (LÇ 245).
ḳırma	قيرمه	(Z.) Ökse, kuş tutmakta kullanılan macunlanmış değnek II/763. *** (-).
ḳĭrmaç	قيرماچ	Kazanın dibine yapışan yemek kalıntısı *Ḳırġıç, tencere dibinde ḳalan yanmış şey'ler, ḳırıntı* (S.S.) II/866. *** **ḳırmaç**: (LÇ 245).
ḳırmaça I	قيرماچه	(Z.) Suyun dibindeki (göl vs.) çamur II/763. *** **ḳırmaça**: Suyun dibindeki bitki kalıntıları, kum, çamur (DTO 446).
ḳĭrmaça II	قيرماچه	(P. d. C.) Etrafına kum topladığı için daha sert bir zemini olan bitki kalıntıları (kökler) *Ḫis ve ḫāşāk* [süprüntü, yonga], *pārçe ve pāre şey'ler* (S.S.) II/867. *** **ḳırmaça**: Etrafına kum topladığı için daha sert bir zemini olan bitki kalıntıları (kökler) (DTO 446); **ḳırmaça**: (LÇ 245).
ḳĭrmĭz	قيرميز	Kırmız böceği II/867. *** **ḳırmız**: Dūdu'l-'abāġīn [ipek böceği], al ve la'l yapdıḳları böcekdir (LÇ 245).
ḳĭrnaḳ	قيرناق	Cariye, kuma; Kırgız ve Türkmenlerde kadın köle II/865. *** **ḳırnaḳ**: Kadın köle; kapatma (DTO 446); **ḳırnaġ**: Kenīz [esir kadın, cariye], cāriye, ḫalāyıḳ, esīriyye, ġuma, odalıḳ (LÇ 245).
ḳĭrpĭḳtiken	قيرپيقتيكان	(V.) Kirpi II/866. *** **ḳirpiḳtiken**: Kirpi (Vámb. 322);

---

485 OSTN'de تيرده şeklinde yazılan kelimenin LÇ'de yazılan şeklinin uygun olduğunu düşünerek buradaki yazılışı esas aldık.

			ḳırpıḳtiken: Kirpi, ḳunfuẕ [kirpi], ḫar-püşt [kirpi], ḫār-püşt [kirpi], kirpitiken (LÇ 244).
ḳĭrpĭndĭ [486]	قيرپندى		[Kırpıntı, döküntü, ufak şeyler; talaş, yonga][487] *Ḳırındı, ḫūrd ve rīze, ufaḳ şey'ler, dökündi, tirāş, talāş, meyde, müyde, pılıḫta, yonḳa, rende ḫūrdesi* (S.S.) II/866. *** **ḳırpındı**: (LÇ 244).
ḳĭrtĭş	قيرتيش		1) Yüzey, satıh, üst *'Azrā'il tofraḳnı yirniñ içindin almadı ḳĭrtĭşındın aldı* "Azrail toprağı yerin içinden almadı; üstünden aldı." (Abg. 5) 2) İnce tüy II/866. *** **ḳırtış**: Bir şey'iñ üzerine, henūz çıḳmış tüg, tüy (LÇ 244).
ḳĭs-	قيسمق		Sıkıştırmak, bastırmak; parmaklarla sıkmak II/872. *** **ḳısmaḳ**: Ṣıḳışdırmaḳ, ḳışmaḳ, ṣıḳup tutmaḳ (LÇ 247).
ḳĭsaç	قيساچ		Kıskaç, kerpeten II/872. *** **ḳısaç**: Ḳısḳaç, timürcileriñ büyük kelpetān gibi āletleri, māşa-i büzürg[488] [büyük maşa] LÇ 247).
ḳısaḳ I			[Bir şeyi kıstırmak için kullanılan alet, kerpetan, kıskaç][489] *Ḳısıcı ālet, mengene, kelpetān, ḳışḳıç, gīrā* [kavrama ve tutma özelliği olan], *enbür*[490] [cımbız, kıskaç] (S.S.) II/803. *** **ḳısaḳ** : (LÇ 247).
ḳĭsaḳ II	قيساق		Testis, erbezi, haya (Calc. Wrtb. خصيه) II/872. *** **ḳısaḳ**: Erbezi, haya (DTO 448).
ḳĭsĭḳ	قيسيق	ḳĭs+ḳ	Sıkı bastırılmış, sıkı, dar; bağlı II/872.

486 OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.
487 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
488 Kelime LÇ'de برزك şeklinde yazılmıştır.
489 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
490 LÇ ve OSTN'de انبور şeklinde yazılan kelime anlam dikkate alınarak *enbür* şeklinde okunmuştur.

*** **ḳısıḳ**: Ṭar yer, żıyyıḳ [pek dar], maḫtūn [sünnet olunmuş], ḳısıḳ ses (LÇ 247).

ḳĭsĭl- قيسيلمق ḳĭs+l- Bastırılmak, zorda olmak II/873.

*** **ḳisilmaḳ**: Kısılmak, sıkıştırılmak (Vámb. 323).

ḳĭsĭm قيسيم ḳĭs+m Bir avuç, bir avuç dolusu II/873.

*** **ḳisim**: Bir avuç (dolusu) (Vámb. 323).

ḳısımḷa- I[491] قصيملمق Sıkıca tutmak, kavramak

Uçlamaḳ, ṭutamlamaḳ, ḳabżalamaḳ, ḳarışlamaḳ, uşlamaḳ, illemek (S.S.) II/807.

*** **ḳısımlamaḳ**: (LÇ 247).

ḳĭsĭmla- II قيسيم لامق Elle tutmak; avuçlamak II/873.

*** **ḳısımlamaḳ**: Avuçlamaḳ, ṭutamlamaḳ, ḳabżalamaḳ [avuçlamak, elle tutmak], ḳarışlamaḳ, avuşlamaḳ, illemek (LÇ 247).

ḳĭsĭr قيسير Ar. قصر Kısır; doğuramayan evcil dişi hayvan II/873.

*** **ḳısır**: Ḳısır ḳısraḳ, 'aḳīm [kısır, çocuğu olmayan], hīç ṭoğurmaz olan, toğur olmayan (LÇ 247).

ḳĭsḳa قيسقا Kısa

İçi taru teñ ḥavṣala ve ḳĭsḳaraḳ kişi idi "O, anlayışı dar ve kısa bir kişi idi." (Bb. 17-13); *Pāyende Sulṭān Bigim ḳĭsḳa mülāḥaẓa ḳılıp birmedi* "Pâyende Sultan Bigim kısa (dar) düşüncelilik edip vermedi." (Bb. 209-14); *Bir ikki ḳatla civānġār barānġār sarı ḳĭsḳa ḥamle ḳıldılar* "Sağ ve sol alaylarımıza doğru bir iki defa kısa hücumlar yaptılar." (Bb. 345-13) II/873.

*** **ḳısḳa**: Kısa, boysuz (DTO 448); **ḳısḳa**: Ḳıṣa, maḳṣūr [kısaltılmış], kūtāh [kısa, boysuz], muḫtaṣar [kısa, uzun olmayan], alçaḳ, küteh [kısa], ḳaṣīr [kısa, boysuz], cūce, ḳısa (LÇ 247).

---

[491] OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.

ḳĭsḳan-	قيسقانمق	ḳĭs+ḳan-	Kıskanmak II/873. *** **ḳısḳanmaḳ**: Ḥased, ḥıḳd [kin], buġż ve ʿadāvet [kin], reşk [kıskanmak], dirīġ itmek [esirgemek], ġıbṭa, ḳısḳınç (LÇ 247).
ḳĭsḳanç	قيسقانچ	ḳĭsḳan+ç	Kıskanç II/873. *** **ḳısḳanç**: Kıskanç (DTO 448).
ḳĭsḳançlĭḳ	قيسقانچليق	ḳĭsḳanç+lĭḳ	Kıskançlık II/873. *** **ḳızġançlıḳ**: Kıskançlık (Bdg. II: 54).
ḳısḳar- I[492]		ḳısḳa+ar-	Kısaltmak, kısa yapmak, azaltmak *Ḳıstamaḳ, ʿacelelenmek, sürʿat itmek, şitāb* [acele etmek], *tīz, bat* (S.S.) II/809. *** **ḳısḳarmaḳ**: (LÇ 247).
ḳĭsḳar- II	قيسقارمق	ḳĭsḳa+ar-	Kısaltmak II/874. *** **ḳısḳarmaḳ**: Kısaltmak (DTO 448).[493]
ḳĭsḳart-	قيسقارتمق	ḳısḳar+t-	Kısaltmak. *Ḳĭsḳartup aytmaḳ* "Kısa konuşmak" II/874. *** **ḳışḳartmaḳ**: Kısaltmak (Bdg. II: 57).
ḳısḳınç			[Kıskanç][494] *Ġıbṭa, ġażab* [öfke, kızgınlık], *ġayret, reşk* [kıskanma, gıpta etme], *reḳābet, ḳışḳanıcı, kündeş* [iki kadının bir adamın nikahında bir evde bulunması] (S.S.) II/810. *** **ḳısḳınç**: (LÇ 247).
ḳĭs-ḳĭs	قيس قيس		(V.) Köpekleri birbirine saldırtmak için kullanılan sözcük II/872. *** **ḳiş ḳiş**: Köpekleri birbirine saldırtmak için kullanılan kelime (Vámb. 323); **ḳış - ḳış**: bk. ḳĭş ḳĭş II.
ḳısnaḳ I[495]			(Z.) Dar geçit, boğaz *Ḳısıḳ, ṭar yol, güẕer-i teng* [dar geçit], *zuḳāġ* [sokak], *kūçe* [dar sokak; pazar], *reste* [korunmuş] *ve bāzār, rāh-ı tar* [dar

[492] OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.
[493] LÇ'de *ḳısḳarmaḳ* kelimesi başka bir anlamdadır:
Ḳısḳarmaḳ: Ḳıstamaḳ [acele etmek], ʿacelelenmek, sürʿat itmek, şitāb, tīz [çabuk, tez, süratli], bat (LÇ 247).
[494] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			yol] (S.S.) II/812. *** **ḳısnaḳ**: (LÇ 247).
ḳĭsnaḳ II	**قيسناق**		Nehrin dar yeri, boğaz II/874. *** **ḳısnaḳ**: Dar geçit (DTO 449); **ḳısnaḳ**: Ḳışıḳ, ṭar yol, güẕer-i teng [dar geçit], zuḳāġ [sokak], kūçe [dar sokak, pazar], rāh-ı tar [dar yol] (LÇ 247).
ḳĭsrac	**قيسراج**		bk. ḳĭsraġ II/874. *** **ḳısrac**: Kısrak (DTO 448).
ḳĭsraġ	**قيسراغ**		Kısrak II/874. *** **ḳısraḳ**: Kısrak (DTO 448).
ḳĭsta-	**قيستامق**	ḳıs-	1) Basmak, itmek, bastırmak (mecazî anlamda) *Şīrāmūnnı barça yoldaşları birlen ḳĭstadı* "Şiramun'u tüm dostları ile sorguya çekti."(Abg. 82). 2) [Acele etmek][496] *Şitāb ve ʿacele ve sürʿat itmek* (S.S.) II/874. *** **ḳıstamaḳ**: (LÇ 247)
ḳıstaḳ I[497]	**قيستاق**		(Z.) Şiddet; sürat, hız; baskı *ʿAcele, sürʿat, çabuḳraḳ, şitāb* [acele etme], *şiddet, tażyiḳ* [baskı] (S.S.) II/814. *** **ḳıstaḳ**: (LÇ 247).
ḳĭstaḳ II	**قيستاق**		1) Sıkıştırma, zorlama *Yir astında yaşurġan mālıñıznı ḳıyınsız ḳĭstaḳsız çıḳarup* "Yer altındaki malınızı zorlama ve sorgu olmaksızın çıkarıp" (Abg. 59). 2) [Acele, sürat, şiddet, baskı][498] *ʿAcele, sürʿat, çabuḳraḳ, şitāb, şiddet, tażyīḳ*[499] (S.S.) II/874. *** **ḳıstaḳ**: (LÇ 247)
ḳĭstaḷ-	**قيستالمق**	ḳĭsta+ḷ-	Sıkıştırılmak, sıkışık olmak II/875. *** **ḳıstalmaḳ**: Kıstırılmak, sıkıştırılmak;

495 OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.
496 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
497 OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.
498 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
499 LÇ'de تضيق şeklinde yazılmıştır.

			zorlanmak (DTO 448).
ḳĭstan-	**قيستانمق**	ḳĭsta+n-	Sıkıştırılmış durumda olmak, zorlanmış olmak II/874. *** **ḳıstanmaḳ**: Kıstırılmak, sıkıştırılmak; zorlanmak (DTO 448).
ḳĭstat-	**قيستاتمق**	ḳĭsta+t-	Sıkıştırmaya zorlamak, sıkıştırtmak II/875. *** (-).
ḳĭş I	**قيش**		Kış mevsimi II/878. *** **ḳış**: Kış, kış mevsmi (DTO 449); **ḳış**: Şitā [kış], sermā [kış, soğuk], zemistān [kış], berd [soğuk], zemherīr [kara kış], ṣovuḳ (LÇ 247)
ḳĭş- II	**قيشمق**		Aşağıya eğilmek, eğimli olmak II/878. *** **ḳışmaḳ**: Egilmek, bükilmek, mu'avvec, keclen-mek (LÇ 248).
ḳĭşĭḳ	**قيشيق**	ḳĭş+ḳ	Eğik, bükük, eğri II/878. *** **ḳışıḳ**[500]: Eğri, kec [eğri], 'avc, ḳavs [kavisli], muḥannā [eğri] (LÇ 247)
ḳĭşḳĭr-	**قيشقيرمق**		Bağırmak, çağırmak II/879. *** **ḳışḳırmaḳ**: Bağırmak (Bdg. II: 57); **ḳıçḳırmaḳ - ḳıçġırmaḳ**: bk. ḳĭçḳĭr- .
ḳĭşḳĭrĭş-	**قيشقيريشمق**		Bağrışmak II/879. *** **ḳıçġırışmaḳ**: bk. ḳĭçḳĭrĭş-.
ḳĭşḳĭrt-	**قيشقيرتمق**		Çağırtmak, bağırtmak II/879. *** (-).
ḳĭş-ḳĭş	**قيش قيش**		Saldırtmakta ve kızdırmakta kullanılan sözcük II/878. *** **ḳış-ḳış**: Asvāndandur kiş kiş, ḳavmaḳ içün müste'meldür (LÇ 247).
ḳĭşlaḳ	**قيشلاق**	ḳĭşla+ḳ	Kışlık, kışlık yer *Ḳĭşlaḳ ṣalmaḳ* "Kışlık mekâna taşınmak" II/879. *** **ḳışlaḳ**: Ḳarye, 'aşş[501] [kuş yuvası], barḳ, avlu olan ev, nāḥiye, köy, ḳażā (LÇ 248).
ḳĭşlaўşĭ	**قيشلايشى**		Kışlık, kışlık yer II/879. *** **ḳışlayşı**: Kışlak (DTO 449).
ḳıt- [502]			(Z.) Kesip koparmak II/786. *** (-).

---

500 LÇ'de قيسق şeklinde hatalı yazılan kelime, "ḳışıḳ" şeklinde alınmıştır.

501 LÇ'de عشا şeklinde yazılmıştır.

502 Kelimenin fiil olduğunu gösteren işaret "(v)" OSTN'de yoktur. Biz kelimenin anlamını dikkate alarak bu şekilde göstermeyi uygun bulduk.

ḳıtıḳ I			(Z.) Sağlam; bağlı; kalın; dar II/787. *** (-).
ḳĭtĭḳ II	قيتيق		1) (V.) Sıkıca bağlı, sıkı; dar 2) Gıdıklama II/870. *** **ḳitiḳ**: Sıkı; bağlı; dar (Vámb. 321).
ḳĭtĭl-	قيتلمق		Boş konuşmak; övünmek II/870. *** **ḳıtılmaḳ**: Beyhūde ve yavu söz söylemek [boş konuşmak], sepiste gūy [kötü söz], herze [boş söz] (LÇ 243).
ḳĭvra-	قيورامق		Toplanmış olmak, buruşuk olmak, kıvırcık olmak II/880. *** **ḳıvramaḳ**: Bir şey'i büküp pīç pīç itmek, ṣaçları lūle lūle bükmek, ḥalḳa ve tāb-dār iylemek, küre ve müca'ad, ṭurre ve merġūleli (LÇ 250).
ḳĭvraḳ	قيوراق	ḳĭvra+ḳ	Toplanmış, buruşuk, kıvırcık II/880. *** **ḳıvraḳ**: Kıvrak, kıvrılmış, kıvırcık (DTO 453); **ḳıvraḳ**: Ziyāde ḳıvrılmış (LÇ 250).
ḳĭvran-	قيورانمق	ḳĭvra+n-	Eğilmek, büzülmek, buruşmak II/880. *** **ḳivranmaḳ**: Büzülmek, pörsümek, buruşmak (Vámb. 324).
ḳĭvrĭm	قيوريم		Kıvrım; kıvırcık II/880. *** **ḳıvrım**: Kıvrım; kıvırcık (DTO 553).
ḳıy̆ I	قيى		Kıyı, kenar *Ṭaġ etegi* (S.S.) II/687. *** **ḳıy**: Kenār, ṣāḥil, ṭaġ etegi, leb-kūh [dağ eteği], ḳıyılup kesilmiş olan ḳaya (LÇ 250).
ḳıy̆- II [503]	قييمق		Birisini kurban etmek *Birisine cānı fedā ve ḳurbān ve i'dām* [öldürme] *itmek* (S.S.) II/688. *** **ḳıymaḳ**: Kesilmek, taḳṭī' iylemek [kesmek], birisine cānı fedā ve ḳurbān ve i'dām [öldürme] itmek, cānına ḳıymaḳ (LÇ 249).
ḳĭya	قيا		Süs (Calc. Wrtb. زيب) II/857.

[503] OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.

			*** **ḳıya**: Süs, bezek (Bdg. II: 101).
ḳĭyaġ	قیاغ		bk. ḳĭyaḳ II/857. *** **ḳıyaġ**: Bir tür ot; dar, sıkı; ince; seyrek, nadir (DTO 443).
ḳĭyaḳ	قیاق		1) Uzun ve sivri kamış 2) İnce; yakın duran; dar; nadir *Ḳĭyaḳ közlük kişi idi* "Gözleri birbirine yakın olan bir kişi idi." (Bb. 204-8) II/857. *** **ḳıyaḳ**: Bir tür ot; dar, sıkı; ince; seyrek, nadir (DTO 443).
ḳıya-ḳıya	قیه قیه		Dilim dilim, parça parça II/710. *** **ḳıya ḳıya**: Pārçe pārçe, şerḥa şerḥa [parça parça], bölük bölük (LÇ 243).
ḳĭyamat	قیامت		Kıyamet II/858. *** **ḳıyamet**: Kıyamet (Bdg. II: 101).
ḳĭyan	قیان		Dağ ırmağı; bir yerden düşerek akan ırmak, şelale *Moġul daġdın aḳan seylni ḳĭyan tir ḳıyat anıŋ̄ cem'i ḳıyat turur* "Moğollar dağdan gelen nehre 'kıyan' derler; kıyan kelimesinin çoğulu 'kıyat'tır." (Abg. 31) II/857. *** **ḳıyan**: Seyl [sel], ṭaġ ve dereden aḳan ṣu, ṭaraf (LÇ 243).
Ḳĭyat	قیات	Ar. قیغات	(V.) Bir Özbek kabilesi II/858. *** **Ḳıyat**: Ṭavā'if-i Özbekiyyeden bir ḳabīle ismidir (LÇ 243); **Kiyat**: Bir Özbek boyu (Vámb. 321).
ḳıyı [504]	قیی		[Kıyılıp kesilmiş olan kaya][505] *Ḳıyılup kesilmiş olan ḳaya* (S.S.) II/715. *** **ḳıy**: (LÇ 250).[506]
ḳĭyĭḳ	قیق	ḳī+ḳ	1) Riyakar (Calc. Wrtb. قلب و نار است آدم)

[504] OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.

[505] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

[506] Radloff, LÇ'de yer alan *ḳıy* kelimesindeki açıklamanın bir kısmı *ḳıy I*, bir kısmı *ḳıyı* kelimesinde örnek olarak göstermiştir. Ancak bu şekliyle LÇ'deki kelime, hem *ḳıy* hem de *ḳıyı* şeklinde okunmuş gözükmektedir. Kelimenin LÇ'deki yazımı dikkate alınarak *ḳıy* şeklinde okunması uygun bulunmaktadır.

			2) (V.) Kıymık 3) Tahta kırıntısı 4) [Ucu kesik kenarlı, kesilmiş][507] *Ucı kesik kenārlu, ḳaburma, maḳṭū‘* (S.S.) II/858. *** **ḳıyıḳ**: (LÇ 250); *** **ḳıyıḳ**: Sahte, yalan; hileci, sahtekar kimse (DTO 449); **ḳıyıḳ**: Kıymık (DTO 453); **ḳiymiḳ**: Kıymık, parça (Vámb. 324).
ḳĭyĭnç	قينج	ḳī+nç	Eğim, meyil, dönme hareketi; uçurum II/858. *** **ḳıyınç**: Eğim, iniş; gidiş (DTO 552).
ḳĭyĭş I	قييش		bk. ḳīş [508] II/858. *** (-).
ḳĭyĭş- II [509]	قييشمق		[?] II/858. *** (-).
ḳĭz I	قيز		1) Kız *Ḳĭz oğlan* "Genç kız, kız oğlan"; *Ḳĭz bala* "Kız çocuğu"; *Ḳĭz ḳardaş* "Kız kardeş" 2) Kız çocuk II/875. *** **ḳız**: Bint, kerīme, duḫter, ḳız evlād, ‘ācize, emr-i ḳızmak, sürḫ-şeden (LÇ 246).
ḳĭz II	قيز		1) Şiddetli sıcak, ateş 2) Nadir, pahalı II/875. *** **ḳız**: Ateş, sıcaklık; pahalı (DTO 447).
ḳĭz- III	قيزمق		Kızgın olmak, ateşli olmak, kor hâlinde olmak II/876. *** **ḳızmaḳ**: Ḥarāretlenmek, ṣaḫn olmaḳ, ḳızmaḳ, ḳahırlanmaḳ, ġażab (LÇ 246).
ḳĭzalaḳ	قيزالاق		1) Lale 2) (S.S.) Kırmızımsı 3) Küçük kız, kız evlat II/876. *** **ḳızalaḳ**: Gelincik çiçegi, ḳırmızıraḳ, ufaḳ ve kiçik ḳız çocuğı, dūḫterçe [küçük kız], beçe [çocuk], ḫūrde [ufak] (LÇ 246).
ḳĭzamuḳ	قيزاموق		Kızamıkçık II/876.

[507] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[508] Radloff'un *ḳĭyĭş* kelimesinin anlamı için gönderme yaptığı *ḳīş* kelimesi OSTN'de bulunamamıştır.
[509] Radloff, *ḳĭyĭş-* kelimesi için hem anlam vermemiş; hem de anlam için başka bir kelimeye gönderme yapmamıştır.

*** **ḳızamuḳ**: Ḫuṣye ʻilleti, ḥummā ile ḳarışıḳ bir cild ḫasteligidir, dāne dāne çıḳar, maraż-ı muḥarriḳdir (LÇ 246).

ḳĭzar- قيزارمق Kızarmak II/876.
*** **ḳızarmak**: Ḳırmızı olmaḳ, aḥmerā, ḥayā itmek, ḥicāb, ḳızarup ḳızıl olmaḳ, rengi teġayyür olmaḳ (LÇ 246).

ḳĭzart- قيزارتمق Kızartmak II/876.
*** **ḳızartmak**: Kızartmak (Bdg. II: 54).

ḳĭzdur- [510] قيزدورمق Kızdırmak, heyecanlandırmak, öfkelendir-mek, tahrik etmek.
Közin ḳĭzdurmaḳ "İstek uyandırmak, cezp etmek" II/878.
*** **ḳizdirmaḳ**: Birisini kızdırmak, öfkelendirmek, hiddetlendirmek (Vámb. 323).

ḳĭzġan- قيزغانمق 1) Kıskanmak
2) Cimri olmak II/878.
*** **ḳızġanmaḳ**: Ḳısḳanmaḳ, ġażāblanmaḳ[511], ḥiddet itmek, reşk [haset], ġazāb[512] [hiddet, kızgınlık], ḥased iderek baḳmak (LÇ 246).

ḳĭzġĭn قيزغين Kızgın, tahrik olmuş, heyecanlı II/878.
*** **ḳızġın**: Ateşli, sıcak; öfkeli (DTO 447); **ḳızġın**: Āteşde ḳızan şey'(LÇ 246).

ḳĭzġĭna قيزغينه Kız, kızcağız
Ḳızcağız, ḳızçe, ḳızkine, dargın, āteşm̄gine, dūḫterek (S.S.) II/878.
*** **ḳızġına**: (LÇ 246).

ḳĭzĭḳ I قيزيق Kızgın, istekli, acil II/876.
*** **ḳızıḳ**: Ḳızış, saḫn, germ, ḥarāretlü, ʻaceb (LÇ 246).

ḳĭzĭḳ- II قيزيقمق Kızmak, kızışmak, heyecanlanmak, ateşe düşmek
Meclis ḳĭzĭḳtı çaġırlar başḳa çıḳtı "Meclis kızıştı; şaraplar başa vurdu." (Bb. 239-5); *Uruş ḳĭzġan vaḳtinde* "Savaş kızıştığı zaman" (Abg.) II/876.

---

510 OSTN'de kelimenin Kiril harfli yazımı "ḳĭzdür-" şeklinde verilmiştir.
511 LÇ'de غضلانمق şeklinde yazılmıştır.
512 LÇ'de غبضه şeklinde yazılmıştır.

			*** **ḳızıḳmaḳ**: Ḳızlaşmaḳ, kükremek, azmaḳ, ḥırslanmak, esrār itmek, ser-germ, meşġūl olmaḳ (LÇ 246).
ḳĭzĭl	**قيزيل**		Kızıl, altın para *Ḳĭzĭl altun* “Kırmızı altın”; *Ḳĭzĭl l ala* “Bir balık türü”; *Ḳĭzĭl ayaḳ* “Kırmızı uzun bacaklı beyaz bir kuş türü; isyancılar; kızgın kalabalık”; *Uşḳa hem ḳĭzĭl ayaḳ ḳaratayaḳ ḳılıp* “Uş’a (girince) halk ona karşı isyan edip” (Bb. 79-1); *Ḳĭzĭl bakçıḳ* “Kırmızı balçık, kırmızı kil”; *(Ḳĭzĭl bilge) Ḳĭzĭl tamġa* “Kızıl damgalı yarluk (hanın emri)”; *Ḳĭzĭl tal* “Kızıl söğüt”; *Ḳĭzĭl tüglik* “Kırmızı derisinden kürk yapılan bir hayvan türü”; *Ḳĭzĭl ḳaṭīfe* “Bir tür gül”; *Ḳĭzĭl yumurtḳa* “Paskalya” II/876. *** **ḳızıl**: Ḳırmızı, aḥmer, sürḫ, altun, güzel, āşikār, al, nār, āteş (LÇ 246).
ḳĭzĭlça	**قيزيلچه**		1) Kırmızı ruj (makyaj malzemesi) 2) Kızamığa benzeyen bir deri hastalığı II/877. *** **ḳızılça**: Fondöten, makyaj malzemesi; kızamığa benzeyen bir deri hastalığı (DTO 448).
ḳĭzĭlda-	**قيزيلدامق**		Islık çalmak (oklar için) II/877. *** **ḳızıldamaḳ**: Ses çıkarmak (atılan ok için) (DTO 448).
ḳĭzĭmtul	**قيزيمتول**		Kırmızımsı II/877. *** **ḳızımtul**: Rengi ḳırmızıya mā’il, sürḫ-rū (LÇ 247).
ḳĭzĭn-	**قيزنمق**		(V.) Kızışmak, ateşlenmek, gazaplanmak, alevlenmek II/876. *** **ḳizinmaḳ**: Ateşlenmek, kızmak, kızışmak; hiddetlenmek (Vámb. 323).
ḳĭzĭş-	**قيزيشمق**	ḳĭz+ş-	Kızışmak, birlikte kızmak, birlikte ateşlenmek II/877. *** **ḳızışmaḳ**: Telhib ve ‘alevlenmek, revāc bulmaḳ, şiddetlenmek, ḥarāretden tekellüme girmek (LÇ 246).
ḳĭzĭt-	**قيزيتمق**		Kızartmak, ısıtmak, kızdırmak II/877. *** **ḳızıtmaḳ**: Ḳızdırmak, āteşde tesḫīn

			itmek, sıcaḳlandırmak, ḥarāretlendirmek (LÇ 246).
ḳĭzḳaḷ-	قيزقالمق		Pişmanlık duymak, dağınık olmak (Calc.Wrtb. پريشان شدن) II/877. *** **ḳızḳalmaḳ**: Karışık olmak, düzensiz olmak (DTO 447).
ḳĭzlĭġ	قيزليغ		Kızlık *Bekāret, bint, dūḫterī, bānū* (S.S.) II/878. *** **ḳızlıġ**: (LÇ 246).
ḳĭzmĭḳ	قيزمق		Kazanın dibine yapışan yemek II/878. *** **ḳızmıḳ**: Tencere dibinde ḳalan şey', ḳırġaç, taḥt-ı dīgī, saḫtī (LÇ 246).
ḳo-	قومق		1) Koymak 2) İzin vermek, bırakmak II/498. *** **ḳomaḳ**: Ḳoymaḳ, vaż' [koymak], ibḳā' [azletmeyip yerinde bırakmak, yerinde devamlı etmek], terk [bırakma, salıverme, vazgeçme], ibrāz [meydana koymak], iḳāmet itmek, nihāden [koymak], mānden [kalmak] (LÇ 240).
ḳoba	قوبا		Şişman, iri *Ḳoba ḳalmaḳı* "Zırhlı gömlek"; *Semirmek, laḥm ve şaḥmlendürmek*[513] [et ve yağlandırmak], *tesmīn itmek* [semirmek, yağlanmak] (S.S.) II/657. *** **ḳoba**: (LÇ 230).
ḳobar-	قوبارمق	ḳo+par-	1) Kaldırmak, yükseltmek; uyandırmak 2) Koparmak, kökünden koparmak *Aġaçnı tüpidin ḳopardı* "Ağacı kökünden kopardı, söktü." II/657. *** **ḳoparmaḳ**: bk. ḳopar-.
ḳobarıḷ-	قوبارلمق	ḳobar+ḷ-	Kaldırılmak, yükseltilmek, yükseltilmiş olmak *Ḳaçan ölüg ḳabrdin ḳobarılurlar* "Her ne zaman ölüler mezarlarından kaldırılırlar." II/658. *** **ḳoparılmaḳ**: Kaldırılmak; canlandırılmak (Bdg. II: 69).

[513] Kelime LÇ ve OSTN'de لحم و شم لندرمك şeklinde yazılmıştır. Anlam dikkate alınarak kelimenin doğru şeklinin لحم شحم لندرمك olması uygun bulunmuştur.

ḳobatḷuḳ (ḳubatḷıḳ ?)	**قوباتلوق**		(P. d. C.) Büyük yemek salonu *Büyük çāşt-gāh* [büyük yemek yeri], *ḍuḥā, ḳuşluḳ vaḳti* (S.S.) II/658. *** **ḳobatluḳ**: (LÇ 230); **ḳobatluḳ**: Büyük yemek odası, salonu (DTO 420).
ḳobur	**قوبور**		(P. d. C.) Kap, çömlek, kutu II/660. *** **ḳobur**: Vazo; kap, çömlek (DTO 422); **ḳopur**: bk. ḳopur.
ḳoburçaḳ	**قوبورچق**		Küçük kutu II/661. *** **ḳopurçuḳ - ḳopurcuḳ**: bk. ḳopurcuḳ.
ḳobusḳa	**قوبوسقه**		(P. d. C.) Lahana II/662. *** **ḳopusġa**: Lahana (DTO 422).
ḳobuş	**قوبوش**	ḳop+ş	Ayağa kalkma, kalkış II/662. *** **ḳobuş**: Ayağa kalkma (Bdg. II: 69).
ḳobuşḷa	**قوبوشله**		Bir tür güzel kokulu bitki II/662. *** **ḳopuşla**: bk. ḳopuşla.
ḳobuşḷuḳ	**قوبوشليق**	ḳobuş+ḷuḳ	Kalkmaya eğilimli II/662. *** **ḳobuşluġ**: Ayağa kalkmaya eğilimli (Bdg. II: 69).
ḳoca	**قوجه**		1) İhtiyar, yaşlı 2) Koca, eş 3) Büyük, kocaman; manevi yönü kuvvetli, ahlaki yönü sağlam II/618. *** **ḳoca**- **ḳoça**: İhtiyar, yaşlı, eski, hadım; deneyimli (Vámb. 316); **ḳoca**: İhtiyar adam, hadım (DTO 424).
ḳocĭn	**قوجين**		Ev hanımı *Ḳocĭn Ḫitay tili turur maʿnīsi ol kim ḫatundır Tācikçe bānūdır Özbek bay-beçedir öyni͡ŋ mālnı͡ŋ igesi bolur*[514]. (*Eski Türkçe ʻḳunçuy̆ʼ kelimesinde olduğu gibi bu kelime de muhtemelen Çinceden geçmiştir*.) II/620. *** **ḳuçın**[515]: Çin lisānından menḳūldur, ḫānım ve bānū dimekdir, ḫatun, ḳadın, ev barḳ ṣāḥibi olan (LÇ 232).
ḳoç	**قوچ**		1) Koç 2) Yiğit, yürekli, güçlü; cömert II/615.

[514] OSTN'de metnin nereden alındığı belirtilmemiştir.
[515] Kelime LÇW'de *ḳuçın* (LÇW:137) şeklinde alınmıştır. Biz de değerlendirmemizde bu okunuşu esas aldık.

			*** **ḳoç**: Ḳoyun ayġırı, gūsfend-i ter [yeni doğmuş koyun], ḳoçḳar (LÇ 232).
ḳoça	قوچه		(V.) bk. ḳoca II/616. *** **ḳoça**: Yaşlı, ihtiyar, olgun; aksakallı (Vámb. 316); **ḳoça**: Pīr, iḫtiyār, ʻacūz [yaşlı], aḳsaḳal (LÇ 232).
ḳoçaḳ	قوچاق		(V.) 1) Cesur, cesur asker 2) Kahraman 3) Tecrübeli, görmüş geçirmiş, mahir II/616. *** **ḳoçaḳ**: Kahraman, yiğit, cesur; deneyimli (Vámb. 306); **ḳoçaḳ**: Ḳoç adam, ġayūr [hamiyetli, çok çalışkan, dayanıklı], cesūr (LÇ 232).
ḳoçan	قوچان	Rusça	Koçan, sap II/616. *** **ḳoçan**: Sebze, meyve veya bir mahsülün göbeği, içi (Bdg. II: 71).
ḳoçḳar	قوچقار		Koç *Bir ḳoçḳar kilip taḫtını töŋ͡gterü saldı* " Bir koç gelip tahtını devirdi." (Abg. 74-6) II/617. *** **ḳoçḳar**: Ḳoç, ḳoyun ayġırı, kebş [koç], şecīʻ [kahraman, yiğit], ṣalābetlü [dayanıklı], ner erkek] ve ir (LÇ 232).
ḳoçu I	قوچى		Bir çeşit kapalı araba *Bir nevʻ taḫt-ı revāndır, ḳaruçe, taḫt-ı revān biçiminde ḳapalu ʻaraba, maʻāffe, hüdūc, maḥmel* [üzerine yük konulan şey], *şebriye, şudūf* (S.S.) II/617. *** **ḳoçı**: (LÇ 232).
ḳoçu- II	قوچومق		(V.) Kucaklamak, sarılmak; kuşatmak, kapsamak II/617. *** **ḳucumaḳ**: Kucaklamak, sarılmak, tutup sıkmak (Vámb. 316).
ḳoçuḳ	قوچوق		(V.) bk. ḳuçaḳ II/617. *** **ḳocuḳ**: Kucak; göğüs (Vámb. 316).
ḳoçuş-	قوچوشمق	ḳoçu+ş-	(V.) Kucaklaşmak, sarılmak II/617. *** **ḳocuşmaḳ**: Kucaklaşmak, sarılmak (Vámb. 31).
ḳoduḷuḳ	قودولوق		Soysuzluk, alçaklık, adilik II/615. *** (-).
ḳoġ I	قوغ		Kıvılcım II/515.

			*** **ḳoġ**: Kıvılcım (DTO 433).
ḳoġ- II	قوغمق		1) Kovmak, kovalamak 2) Bir şeyin izini sürmek II/515. *** **ḳoġmaḳ**: Ḳavmaḳ, def‘ ve ṭard itmek [kovmak], nefy ve teb‘īd iylemek [uzaklaştırmak, sürgün etmek] (LÇ 237).
ḳoġa	قوغا		1) Kova (Kuyudan su almak için kullanılan şey) 2) Kova burcu II/515. *** **ḳoġa**: Ḳoġa, delv [kova], ḳoya, ḳırba [deriden su kabı] (LÇ 237).
ḳoġla- I		ḳoġ+ḷa-	Ateşle kurutmak II/519. *** (-).
ḳoġla- II	قوغلامق		Kovmak, defetmek; izlemek, takip etmek II/519. *** (-).
ḳoġlat-	قوغلاتمق	ḳoġla+t-	Kovdurmak, kovalatmak; takip ettirmek II/520. *** (-).
ḳoġurçaḳ	قوغورچق		Kukla, oyuncak bebek II/517. *** **ḳoġurcaḳ**: Ḳaragöz resimleri, eglenceli resimler, böbek, zāçe (LÇ 238).
ḳoġuş I	قوغوش		Oluk II/518. *** **ḳoġuş**: Laġm, ṣu yolı, naḳb [dağ içindeki yol], araları boş ve ḳoġuş şeyler (LÇ 238).
ḳoġuş II	قوغوش		(Bdg.) Yüksek sesle hıçkırarak ağlama, inilti (Calc. Wrtb. پرناله) II/519. *** **ḳoġuş**: Bağırarak ağlamak, feryat etmek (Bdg. II: 85).
ḳol I	قول		1) Kol, el *Ḳol salıp ötmek* “Nehri yüzerek geçmek”; *Kiñ̄ deryāsına ḳol salıp ötdim* “Geniş bir nehri yüzerek geçtim.” (Bb. 470-19); (*Bâbür-nâme 474-20’de ‘ḳol salıp ötmek’ yerine ‘destek bile ötüp’ şeklindedir.*); *Ḳol yitişmek* “Başarmak; olgun olmak”; *Ḳol astıda bolmaḳ* “Birisinin emri altında olmak”; *Ḳolı ḳatıḳ* “Cimri, eli sıkı”; *Av avlamaḳġa ḳolum yitişmey* “Avlanmaya çıkamıyorum.” (Abg.); *Bu iş ḳolıdın kilmes* “Bu iş elinden gelmez.”; *Ḳol üstin*

bolmaḳ "Üstünlüğe sahip olmak"
2) Ordu (*Bâbürnâme'de şeklinde yazılmıştır*.)
Öŋ ḳol ve sol ḳol "Ordunun sağ ve sol kolları"; *Āḫir ḳol* "Ordunun yavaş yürüyen ve arkada kalan kolu"
3) Yüz bin II/583.
*** **ḳol**: Yed [el], el, dest [el] (LÇ 238); **ḳol**: 'Asker-i devvār [devriye] (LÇ 238); **ḳol**: El, kol (DTO 433).

ḳol II قول
Alçak arazi, ova, vadi; nehir yatağı; dağın yamacındaki tepe
Arasıda bir susız ḳolda tüşüldi "Kuru bir nehir yatağında durdular." (Bb. 184-12) II/583.
*** **ḳol**: Dağ yamacındaki tepe, küçük tepe; düz arazi (DTO 433).

ḳol- III قولمق
Rica etmek, istemek II/585.
*** **ḳolmaḳ**: İstiġfār, tevbe, iltimas [rica etmek], 'afv ṭaleb itmek (LÇ 239).

ḳola- قولامق
(P. d. C.) Rica etmek, istemek II/585.
*** **ḳolamaḳ**: Talep etmek, istemek (DTO 434).

ḳolamaġlïḳ قولاماغليق
Soru, soru sorma
Zinde-dil Mecnūnnıŋ ölmiş köŋli çün Leylīġa ḥay
Pes ni asıġanı ḥaydın ḳolamaġlïḳ iy 'Arab
"Mecnun'un ölmüş (donmuş) kalbi sadece Leyla için yaşıyorsa; ey Arap başkalarına onun hakkında soru sormanın ne faydası var." II/590.
*** **ḳolamaḳlıḳ**: İstek hareketi, isteği bildirme (DTO 434).

ḳolansa قولانسه
1) (V.) Kokmaya başlamış olan yara
2) Ter kokusu
Zīr-i beġal [koltuk altı], *parmaḳlar aralarında ẓuhūra gelen ta'affünāt* [pis kokular], *bevāṣır* [mayasıl] (S.S.) II/589.
*** **ḳolansa**: (LÇ 238); **ḳolansa**: Kokmaya başlamış olan yara; ter kokusu (Vámb. 319).

ḳolavuz	قولاووز		Kılavuz, yol gösteren II/590. *** **ḳolavuz**: Kılavuz (DTO 435).
ḳolavuzluḳ	قولاوزلوق	ḳoḷavuz+ḷıḳ	Kılavuzluk, yol gösterme işi II/590. *** **ḳolavuzluḳ**: Kılavuzuk (DTO 435).
ḳolawuz	قولاوز		(V.) Kılavuz, yol gösteren II/588. *** **ḳolauz**: Kılavuz (Vámb. 319).
ḳolbaġ	قولباغ	ḳoḷ+baġ	(V.) Bilezik II/603. *** **ḳolbaġ**: Bilezik (Vámb. 319); **ḳolbaġ**: Bilek yüzik, bilerzük, dest-bend (LÇ 238).
ḳolçaḳ	قولچاق		1) a) Savaş zırhı, kolluk b) (Calc. Wrtb. دستانه) 2) Tarım için kullanılan el makinesi 3) (V.) Oval tabak, boyuna uzun kase II/602. *** **ḳolçaḳ**: Oval tabak, boyuna uzun kase (Vámb. 319); **ḳolçaḳ**: Kolluk, savaş sırasında kola takılan kolluk (DTO 435).
ḳolçı̆	قولچى	ḳoḷ+çı̆	İsteyen; dilenci II/602. *** (-).
ḳolçı̆r	قولچير		(V.) İftiracı; söz götürüp getiren; ozan, şair; peygamber II/602. *** **ḳolçir**: Söz taşıyan kimse; şair; peygamber (Vámb. 319); **ḳolçır**: Süḫan-çīn [söz getirip götüren, dedikoducu], nemmām [dedikoducu], ḫaber-keş [haber getiren], ġıybetçi, keẕẕāb [yalancı], dürūġ-gūy [yalancı] (LÇ 239).
ḳolda-	قولدامق	ḳol+ḷa-	1) Elle tutmak, elle desteklemek, yardım etmek *Ḳoldap tur*! "Yardım et!"; *Ḳoldamasa* "Yardım etmese" *ʿUlemādın budur miniñ tilegim* *Ḳoldaġaylar bu iş ara bilegim* "Alimlerden benim isteğim şudur ki bu işte bana destek olsunlar." *Kerem iylep iki ḳolum ḳoldañız* *Söz iḳlīmi sarı mini yoldañız* "Bana iyilik yapıp iki kolumdan tututuz ve bana güzel konuşmayı öğretiniz." 2) Elle çıkarmak; doğumda yardım etmek II/599.

			*** **ķoldamaķ**: Elle tutmak; yardım etmek (DTO 435); **ķoldamaķ**: İʻāne [yardım etmek], ḥimāye [korumak], yardım, meded-kār [yardımcı] (LÇ 239).
Ķoldaġuç	**قولداغوچ**	Ķolda+ġuç	Yardım eden, yardımcı; yardım sever; Tanrı II/599. *** **ķoldaġuç**: Dest-gīr [yardımcı], ḥāmī, muʻāvin [yardımcı], yardımcı, meded-kār [yardımcı], tekye-gāh [dayanılacak yer], arķa (LÇ 239).
ķoldaş	**قولداش**		Yoldaş, arkadaş, yardımcı *Közüñ açıp kötergil başıñ āḫir* *Ki kilmiş bu ḥazīn ķoldaşıñ āḫir* "Artık gözlerini açıp başını kaldır; çünkü sonunda bu hüzünlü arkadaşın geldi."; *Yaḫşı ķoldaş cānġa āsāyiş* "İyi arkadaş cana huzur(dur)." II/600. *** **ķoldaş**: Yoldaş, arkadaş (DTO 435); **ķoldaş**: Hem-rāh [yoldaş], hem-pā [yoldaş], yār, dest-gīr [yardımcı], dōst, hem-dem [arkadaş] (LÇ 239).
ķoldaşlïġ	**قولداشليغ** [516]		Arkadaş sahibi II/601. *** **ķoldaşlıġ**: Arkadaş sahibi (Bdg. II: 87).
ķoldur-	**قولدورمق**	ķoḷ+dur-	Rica ettirmek, istetmek II/602. *** **ķoldurmaķ**: Rica ettirmek (Bdg. II: 92).
ķolmaş	**قولماش**		Dedikoducu, geveze, konuşkan *Yāve ve beyhūde kelām söyeyici, herze-gū, sepiste* [pis kokulu], *saçma* (S.S.) II/604. *** **ķolmaş**: (LÇ 239).
ķoltï	**قولتى**		Alt, aşağı, aşağıda, alttaki kısım *Anı ķoltï* "Onun altında, aşağısında" II/596. *** **ķoltı**: Alt, aşağı, aşağıda, alttaki (Bdg. II: 91).
ķoltuġ	**قولتوغ**		Koltuk altı, gövde ve kolların arasında kalan bölge II/598.

[516] OSTN'de kelimenin Arap harfli yazılışı قولداشليع şeklindedir.

		*** **ḳoltuġ**: Koltuk altı (DTO 435).
ḳoltuġla-	قولتوغ لامق	Koltuk altına almak, desteklemek II/598. *** **ḳoltuḳlamaḳ**: bk. ḳoltuḳla-.
ḳoltuḳ	قولتوق	Koltuk altı, gövde ve kolların arasında kalan bölge[517] II/597. *** **ḳoltuḳ**: Koltuk altı (Bdg. II: 91); **ḳoltuġ**: bk. ḳoltuġ.
ḳoltuḳla-	قولتوقلامق	Koltuk altına almak, desteklemek II/597. *** **ḳoltuḳlamaḳ**: Korumak, desteklemek (Bdg. II: 91).
ḳoḷtuḳlat-	قولتوقلاتمق	Destekletmek, yardım ettirmek II/597. *** (-).
ḳolturmac		Yaka, çentik, kesik II/598. *** **ḳolturmac**: Eṣvāb ve ḫaftānıñ çāki [elbise ve kaftanın yırtmacı], ton ve libās ve cāmeniñ derzi [elbisenin derzi, dikiş yivi], çāk-i girībān [elbise yakasının yırtmacı], raḫne-i dāmen [elbise yırtmacı] (LÇ 239).
ḳom	قوم	Devenin hörgüçlerine, yük konulmadan önce sarılan bez II/667. *** **ḳom**: Devenin hörgücü (DTO 437); **ḳom**: Devenin hörgücü (Vámb. 320).
ḳoma	قوما	(V.) Kuma, cariye, yardımcı II/667. *** **ḳoma**: Kuma, cariye, hizmetçi kadın (Vámb. 320); **ḳuma**: bk. ḳuma.
ḳombuḷ	قومبول	(V.) Yuvarlak düğme; yumak II/673. *** **ḳombul**: Yuvarlak düğme; yumak (Vámb. 320); **ḳumbul**: bk. ḳumbul.
ḳomursḳa	قومرسقه	Karınca II/671. *** **ḳomursḳa**: Karınca (Bdg. II: 93); **ḳumursḳa**: bk. ḳumursḳa.
ḳon- I	قونمق	1) Durmak, ikamet için yerleşmek, bir yeri ikamet içn seçmek (halk için) 2) Durup geceyi geçirmek *Uşbu yirdin ara ḳonup Kehet atlıḳ yirge barsa* "Bu yerde konaklayıp Kehet adlı yere ulaşsa" (Bb. 180-20); *Kehette ikki*

[517] OSTN'de kelimenin anlamı için *ḳoḷuḳ I* kelimesine gönderme yapılmıştır. Ancak bu kelimeye OSTN'de rastlanamadığından dolayı gönderme yapılacak kelimenin *ḳoltuḳ I* olduğu ve yanlış yazıldığı düşünülmüş ve *ḳoltuḳ I* kelimesinin anlamı alınmıştır.

			ḳonup "Kehet'te iki gece konaklayıp" (Bb. 181-10); *Köçüp yolsız yürüp arada bir ḳonup* "Göçüp yolsuz, geçitsiz yerlerden yürüyüp arada bir konaklayarak" (Bb. 182-19); *Yürüp üç arada ḳonup* "Yürüyüp üç kez konaklayıp" (Bb. 187-18) 3) Yaşamak, vakit geçirmek II/531. *** **ḳonmaḳ**: İnmek, tevaḳḳuf [durma, eğlenme] ve misāfir olmaḳ, nüzūl itmek, firūz-āmeden [parlak olmak], tüşüş, tüşmaḳ, in ve ḳon (LÇ 241).
ḳon II [518]			Mesken, oturma, dinlenme ***ḳon**: Ārām-gāh, mesken, oturaḳ, me'vā* [mesken, mekan], *iniş ve tüşüş yeri, emr-i tüş ve düş* [düş emri], *fer'ā* [yüksek yer], *menzil*[519] (S.S.) II/535. *** **ḳon**: (LÇ 240).
ḳona-	قونامق		bk. ḳon- I II/535. *** **ḳonamaḳ**: Konmak, durmak, ikamet için yerleşmek; geceyi geçirmek (Bdg. II: 96).
ḳonaġ I	قوناغ		Konuk, misafir II/537. *** **ḳonaġ**: Konuk, misafir (DTO 438).
ḳonaġ II	قوناغ		Bir tür darı II/538. *** **ḳonaġ**: Bir nev' ufaḳ darı (LÇ 240).
ḳonaḳ I	قوناق		Bir tür iri taneli darı II/535. *** **ḳonaġ**: bk. ḳonaġ II.
ḳonaḳ II	قوناق	ḳon+aḳ	Konuk, misafir II/536. *** **ḳonaḳ**: Konuk, misafir (Vámb. 320).
ḳonaḳlïḳ	قوناقليق		Konut, mesken; konak, menzil II/537. *** **ḳonaġlıġ**: Menzil-gāh, ḳonacaḳ maḥall ve mesken, ārām-gāh, misāfir-ḫāne, süferā ve ḳāṣid [haberci] ve muḥterem mihmānıñ maḥall-i iḳāmeti (LÇ 240).
ḳonaḷ-	قونالمق	ḳon+aḷ-	Geceyi geçirmek II/538. *** **ḳonalmaḳ**: Geceyi geçirmek (Bdg. II: 96).

518 OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.

519 Kelime LÇ ve OSTN'de انزيل şeklindedir.

ḳonaḷġa	قونالغه	ḳonaḷ+ġa	Geceyi geçirmek için durulan yer, menzil *Ḳonaḷġada*[520] *ḳonmaḳ* "Menzilde gecelemek, geceyi geçirmek"; *Yana kilür barur ilçi bolsa anıṇ̃ ʿulūfe ve ḳonaḷġası* "Yine elçinin gelmesi durumunda onun eşyaları ve geceyi geçireceği yeri" (Bb. 465-9) II/538. *** **ḳonalġa**: Maḥall-i nüzūl [konaklama yeri], mesken, menāzil [menziller, konak yerleri], merḥale [menzil, konak], metāhil yeri [evlenme yeri], yazlıḳ ve ḳışlıḳ me'vāsı [yazlık ve kışlık mekan] (LÇ 240).
ḳonaḷġu	قونالغو	ḳonaḷ+ġu	Geceyi geçirmek için durulan yer, menzil II/539. *** **ḳonalġa**: bk. ḳonaḷġa.
ḳonc	قونج		Çizmenin ayak bileğinden baldıra doğru olan kısmı, çizme koncu II/547. *** **ḳonç**: Konç, çizmenin ayak bileğinden baldıra doğru olan bölümü (Vámb. 320).
ḳonca	قونجه		bk. ḳonc II/547. *** **ḳonç**: bk. konc.
ḳonçaḳ	قونچاق		(V.) Oval sahan, boyuna uzun tabak, kase *Ṭūlānī'ş-şekl* [boyuna uzun şeklinde] *ṭabaḳ ve kāse, körpe ve nev-civān, deli-ḳanlu, genç, yigit, oġlan, beçe* [çocuk, yavru] (S.S.) II/547. *** **ḳonçaḳ**: Boyuna uzun tabak, kase (Vámb. 320); **ḳonçaḳ**: (LÇ 240).
ḳondaḳ	قونداق	ḳon+daḳ	1) Dipçik; top kundağı 2) Bir yeri yakmak için kullanılan kükürt ve kav karışımı madde 3) Kundak, çocuk bezi II/544. *** **ḳundaġ**: Künde [tüfek kundağı], ṭop şey'i, tüfeng çaḳmaġınıñ yeri ve ṣapı, ve ṣarılmış eṭfāl melbūsātı [çocuk bezi],

[520] Kelime OSTN'de قوتالغه şeklinde yazılmıştır.

			pür-pīç (LÇ 240).
ḳondur-	قوندورمق	ḳon+dur-	1) Oturtmak, yerleştirmek 2) Bir yere koydurmak, dikmek II/546. *** **ḳondurmaḳ**: Bir yere kondurmak, bir yere yerleştirmek (DTO 440).
ḳonḳar-	قونقارمق		(V.) Kazıyarak çıkarmak, tırmalamak II/543. *** **ḳonḳarmaḳ**: Kazımak, kazıyrak çıkarmak; tırmalamak (Vámb. 320); **ḳonġarmaḳ**: Yerinden ḳımıldatmaḳ, ḥareket itmek, ḳoparmaḳ, bīḫından [kökünden] çeküp çıḳarmaḳ, kenden ez-bīḫ u bün [kökünden ve temelinden koparmak] (LÇ 241).
ḳonuḳ	قونوق		Konuk, misafir II/540. *** **ḳonuġ**: Mihmān [misafir] ve misāfir (LÇ 241).
ḳonum	قونوم	ḳon+m	Duraklama, göçebelik II/543. *** **ḳonum**: Duraklama, konaklama; menzil; göçebelik (Bdg. II: 96).
ḳonuş I	قونوش	ḳon+ş	1) Geceyi geçirmek için durulan yer, menzil 2) Konaklama, oturma, yerleşim II/542. *** **ḳonuş**: Ḳonuḳ, ḳonmaḳ, nüzūl, nişest [oturan], menāzil-i ḳamer ve burūc [geceyi geçirmek için durulan yer ve hisarların menzilleri] (LÇ 241).
ḳonuş- II	قونوشمق	ḳon+ş-	Birlikte oturmak, birlikte konaklamak, birlikte indirmek, inmek II/542. *** **ḳonuşmaḳ**: Birlikte yerleşmek, birlikte konaklamak (Bdg. II: 96).
ḳon͡g	قونك		(V. – P. d. C.) Karga II/520. *** **ḳon͡g**: Karga (DTO 439); **ḳong**: Karga (Vámb. 320).
ḳon͡gar- [521]	قونكارمق		Yolmak, kökünden çıkarmak, parçalamak *Taḥammülsiz bolup öy sarı barıp* *İşik açılmaġandın son͡g ḳon͡garıp*

[521] OSTN'de kelimenin fiil olduğunu belirten işaret yoktur. Kelimeye verilen anlamdan dolayı mastar işareti tarafımızdan konulmuştur.

		"Sabırsızlıkla (onun) evine doğru gitti; kapı açılmayınca (kapıyı) parçaladı."; *İy Ḥüseynī çarḫ ẓulmi bile bolsa-min dağı Eşk ṭūfānı bile gerdūn bināsın ḳon͡garay* "Ey Hüseynî, kaderin zulmünü çekmem gerekseydi; gözyaşımın tufanı ile gök yüzünün tavanını parçalardım." (S.S.) II/521. *** **ḳonġarmaḳ**: Yerinden ḳımıldatmaḳ, ḥareket itmek, ḳoparmaḳ, bīḫından [kökünden] çeküp çıḳarmaḳ (LÇ 241).
ḳon͡gaş	**قونكاش**	Kepek, saç kepeği, saç konağı *Ṣaçlarda bulunan kepek, sirke, sebūsek, ḳonaḳ* (S.S.) II/521. *** **ḳonḳaş**[522]: (LÇ 241).
ḳon͡gġraḳ	**قونكغراق**	Evcil hayvanlara bağlanan çan II/523. *** **ḳon͡gġuraḳ**: Çınġırdaḳ, zeng [zil], zengūle [çıngırak, çan], celācīl[523] [küçük çanlar], ceres [çan, çıngırak], zil, nāḳūs [çan, kilise çanı] (LÇ 241).
Ḳon͡gġrat	**قونكغرات**	Kongrat, Çağatay hanının soyundan gelenler, Kıyat şeklinde de adlandırılırlar (Kon͡gġrat ve Ḳıyat) II/523. *** **Ḳon͡gġurat**: Ṭavā'if-i Özbekiyyeden bir büyük ulus ismidir (LÇ 241).
ḳon͡goş	**قونغوش** [524]	[Kibirli, gururlu][525] ***ḳonḳoş***: *Kibir, mütekebbir olan* [kibirli], *ṣāḥib-i ġurūr ve naḫvet* [gururlu], *gerden-keş* [kibirli] (S.S.) II/523. *** **ḳonḳuş**[526]: (LÇ 241).
ḳon͡gşï	**قونكشى**	Komşu II/525. *** **ḳon͡gşı**: Ḳomşu, cīrān [komşular], hem-sāye [komşu], hem-civār [komşu],

[522] Kelime LÇ'de قونقاش şeklinde madde başı olarak alınmıştır.
[523] LÇ ve OSTN'de جلاجين şeklinde yazılmıştır.
[524] OSTN'de kelimenin madde başında yazılan şekli ile Arap harfli yazılan şekli uymamaktadır.
[525] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[526] Türkçede ilk heceden sonra "o" ünlüsü bulunmayacağından hareketle, LÇ'de قونقوش şeklinde yazılan kelimenin, Ignas Kùnos gibi *ḳonḳuş* (LÇW: 134) şeklinde okumanın doğru olacağını düşünüyoruz.

bitişik ve cār [komşu] (LÇ 241).

ḳon͡gur قونكور
1) Kahverengiye çalan sarı renk
2) [Çamur gibi; boz arazi][527]
Ḳonġur: Çamur gibi, boz ve aḫżar[yeşil] *arażī, ḳınġır* (S.S.) II/522.
*** **ḳonġur**[528]: (LÇ 241).

ḳon͡guz قونكوز
Böcek II/523.
*** **ḳonġuz**[529]: Ḳon͡guz, ḫūn-feşān [kan saçan], bir nev‘ siyāh böcekdir (LÇ 241).

ḳon͡guzġan قونكوزغان
Böcek II/523. *** (-).

ḳop- قوپمق
1) Kalkmak, ayağa kalkmak
Gice ḳalḳmaḳ, ḫᵛābdan bī-dār olmaḳ [uykudan uyanmak] (S.S.)
2) Dirilmek
3) Gitmek, acele gitmek; birisinden zorla alınmış olmak; kaybolmak
4) Kırılmak, kopmak, kendini kırılmış hissetmek
Ḳaḳmaḳ, ayrı ve cüdā olmaḳ, üzilmek (S.S.);
Yerinden ḳaḳmaḳ, ḳırılup yerinden cüdā olmaḳ, iġsās [sıkıştırma], *ḫal‘* [bir şeyi izale edip ayırmak ve terketmek], *inḳıtā‘* [kesilme] (S.S.)
5) Ayaklanmak, isyan etmek II/650.
*** **ḳopmaḳ**: (LÇ 230-231).

ḳopa قوپا
1) Kupa, kadeh
2) Kase, fincan
3) [Kova][530]
Ḳoġa, delv [kova], digir, ḳoġa (S.S.) II/652.
*** **ḳopa**[531]: (LÇ 230).

ḳopaḷ قوپال
Biçimsiz, kaba, hantal
Ḳaba, biçimsiz, yaḳışıḳsız (S.S.) II/653.
*** **ḳopal**: (LÇ: 231).

ḳopan قوپان
1) (P. d. C.) Büyük, galip, güçlü

---

[527] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[528] Kelime LÇ'de قونغر şeklinde yazılmıştır.
[529] Kelime LÇ'de قونغوز şeklinde yazılmıştır.
[530] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[531] Kelime LÇW'de *ḳopa (ḳupa)* şeklinde alınmıştır. Bu yazım ile Ignas Kùnos'un kelimenin iki şekline de işaret ettiğini görüyoruz.

			2) (V.) Yüksek, büyük, sağlam II/652. *** **ḳopan**: Büyük, dinç, kuvvetli (DTO 421); **ḳupan**: Yüksek, kuvvetli, büyük (Vámb. 315); **ḳopan**: Büyük, ‘aẓīm [büyük], cesīm [büyük], ḳocaman, büzürg [büyük], kelān [iri cüsseli, büyük] (LÇ 231).
ḳopanlĭḳ	**قوپانليق**		Yükseklik; öğle vakti II/652. *** **ḳupanliḳ**: Yükseklik; öğle vakti (Vámb. 315).
ḳopar-[532]	**قوپارمق**		1) Kalkmaya zorlamak, ayağa kaldırmak *Ḳaşı içün cān birür-min dōstlar* *Ṭaḳı ḳoparıñg yasaġanda mezār* “Ey dostlar, onun kaşı için canımı veririm; yine öldükten sonra bana türbe inşa edin ve onun kaşı üzerine bir kubbe yapın.” 2) Yolmak, kökünden sökmek, koparmak 3) Yırtmak, parçalamak II/652. *** **ḳoparmaḳ**: Ḳaṭ‘ itmek, üzmek, cüdā itmek, kenden [kesmek], bürīden [kesmek] (LÇ 230).
ḳopḳa	**قوپقا، قوپغا**		1) Kova 2) Kova burcu II/654. *** **ḳopġa**: Ḳoba, ḳoġa, delv [kova] (LÇ 231).
ḳopsa-	**قوپسامق**	ḳopuz+a-	1) Şarkı söylemek 2) (P. d. C.) Pohpohlamak, birisi ile dalga geçmek 3) (V.) Birisini yerinden sürmek, kovmak II/656. *** **ḳopsamaḳ**: Pohpohlamak, dalkavukluk etmek (DTO 421); **ḳopsamaḳ**: Birisini yerinden etmek, sürmek (Vámb. 315).
ḳoptĭ-aḍdĭ			[Bir çeşit aşık oyunu][533]

[532] Kelimenin OSTN’deki yazımında fiil olduğunu belirten işaret konulmamıştır. Bu işaretlendirme kelimenin Arap harfli yazımı ve anlamı dikkate alınarak tarafımızdan yapılmıştır.

			Bir nev' 'âşıḳ oyunı, bāzī-yi bücül [aşık kemiği oyunu] (S.S.) II/656. *** **ḳoptı aldı**: (LÇ 230).
ḳopu			[Kopmuş olan, ayrı, kopuk][534] *Ayrı, münḳaṭı'* [kesilmiş, kesik], *ḳopmuş olan, ḳopuḳ, cüdā parça, ḳaṭ'a, yamaḳ, perākende* [dağınık], *mefṣūl* [ayrılmış], *bāz-vāz* (S.S.) II/653. *** **ḳopu**: (LÇ 231).
ḳopuḳ	**قوپوق**		Aşık oyununda kemiklerin dik durması II/653. *** (-).
ḳopur	**قوپور**		(V.) Fincan, kase; kutu *Oyuḳ maḥall, nişīb* [iniş, iniş aşağı], *kāse, ḳap, sifāl* [topraktan yapılmış çanak], *çanaḳ gibi şey'ler, ġulübe*, digir (S.S.) II/654. *** **ḳopur**[535]: (LÇ 231); **ḳopur**: Fincan, kase; kutu (Vámb. 315).
ḳopurcuḳ	**قوپورجوق**	ḳopur+cuḳ	(V.) Küçük kutu II/654. *** **ḳopurcuḳ**: Küçük kutu (Vámb. 315); **ḳopurcuḳ**[536]: Küçük ḳutı, ḳutuçe (LÇ 231); **ḳopurçuḳ**: Küçük kutu (DTO 422).
ḳopuşla	**قوپوشله**		Bir tür güzel kokulu bitki II/654. *** **ḳopuşla**: Bir tür güzel kokulu bitki (Vámb. 315).
ḳopuz [537]	**قوپوز**		1) Bir çeşit telli müzik aleti, kopuz *Sāz, ḥab-ḥab* [tohumlardan oluşmuş yumuşak meyva], *tarbuze* [karpuz], *biṭṭīḫ* [karpuz], *şemmām* [yeşil, kızıl ve sarı hatları ve güzel kokusu olan küçük bir cins kavun], *sāz, kemāne, ġijek* [kopuz, ud], *ḳoz* (S.S.) 2) Karpuz *Ḳavun, ḫārpūz, bōstān* (S.S.) II/654. *** **ḳopuz**: (LÇ 231).

533 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
534 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
535 Kelime LÇW'de *ḳupur* (LÇW:138) olarak alınmıştır.
536 Kelime LÇW'de *ḳupurcuḳ* (LÇW:138) olarak alınmıştır.
537 OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.

ḳora	قورا		(V.) Ahır; ağıl (sığır için) II/550. *** **ḳora**: Ahır, dam; sığınak (Vámb. 316).
ḳoran-	قورانمق		(V.) Tuzak kurmak (birisine) II/551. *** **ḳoranmaḳ**: Tuzak kurmak (Vámb. 316); **ḳoranmaḳ**: Ṭuzaḳ ve dām ḳurmaḳ, ḥīle ve tezvīr [yalan-dolan] itmek, mekr [hile] iylemek (LÇ 233).
ḳorayış	قورایيش		(V.) Kürkten yapılmış küçük şapka II/551. *** **ḳorayiş**: Kürk şapka (küçük boyutta) (Vámb. 316).
ḳorçaḳ	قورچاق		1) Heykel, büst *Her kişiniñ bir siv yāri ölgen bolsa oğlı ḳız veyā aġa inisi aña oḫşatup öyünde bir ḳorçaḳnı ḳoydı* "Sevilen her kişi öldüğünde oğlu, kızı, küçük veya büyük kardeşi onun evine ona benzeyen bir heykel yaptırıyordu." (Abg. 8) 2) Çok büyük; olgun, yetişmiş *Ṣūret-i şaḫṣ*[538], *nigār* [resim, resmedilmiş], *resm, hey'et* [suret, şekil], *zāçe, selīb* [soyulmuş], *ḳılıḳ, āfet, endām, ḳıyāfet* (S.S.) II/577. *** **ḳorçaḳ**: (LÇ 233).
ḳorçaḷ-	قورچالمق		Çok büyük olmak; olgunlaşmak, gelişmek II/577. *** **ḳorçalmaḳ**: Ḳocamaḳ, pek büyümek, ziyādelenmek (LÇ 233).
ḳorġa-	قورغامق	ḳoruḳ+a-	Duvarla çevrelemek, korumak, başkasının saldırısından korumak, güçlendirmek *Eger mundaḳı ḥākim bu ḳadar vaḳtḳa çaḳlı bu ḳadar cebrdin ḳorġay almasa* "Eğer buradaki hükümdar bu kadar zamana kadar bizi bu kadar saldırıdan koruyamıyorsa" II/569.

[538] Kelime OSTN ve LÇ'de صورت مخس şeklinde yazılmıştır. Ancak bu şekilde yazılan bir kelimenin olmayışından dolayı anlam dikkate alınarak kelime *ṣūret-i şaḫṣ* şeklinde okunmuştur.

			*** **ḳorġamaḳ**: Ḥıfẓ ve ṣiyānet itmek [korumak], viḳāye ve ḥırāset [koruma], gözetmek, ḥimāye ve ṭarafdārlik (LÇ 234).
ḳorġada-	قورغادامق		Korunmaya ihtiyaç hissetmek, korunmak *Ba'żı yirlerde tikenlik dıraẖt çengel bardur kim pür-kenelerniŋ ili bu çeng ve çengellerde ḳorġaldap mütemerridlıḳ ḳılıp māl birmesler* "Bazı yerlerde iğneli ağaçlardan oluşan sık ormanlar vardır ki bu ormanların yakınında yaşayan halk, yöneticilerden saklanarak (korunarak) vergilerini ödemiyorlar." (Bb. 355-14) II/571. *** **ḳorġadamaḳ**: Korunmaya ihtiyaç hissetmek (Bdg. II: 78).
ḳorġaḷ	قورغال	ḳorġa+ḷ	İki nesnenin ucunun birleştiği nokta *Çünki ḳolġaḷġa yitti ol çerge* *H̱alḳ birkittiler ayaḳ yirge* "Çadırın iki ucu bir araya gelince halk ayağını yere vurdu." II/570. *** **ḳorġal**: İki nesneniñ maḥall-i iltiṣāḳ ve irtibāṭı [iki nesnenin birleşme noktası], ictimā' [toplanma, bir araya gelme], ittiṣāl [ulaşma, bitişme, yakınlık] (LÇ 234).
ḳorġan I	قورغان		Kale, hisar II/570. *** **ḳurġan**: ḳurġan.
ḳorġan- II	قورغانمق	ḳorġa+n-	Korunmak II/570. *** **ḳorġanmaḳ**: Korunmak (Bdg. II: 77).
ḳorġança	قورغانچه	ḳorġan+ça	Küçük kale; kale burcu II/570. *** **ḳorġançe**: Kale (Vámb. 317).
ḳorġara-	قورغارامق	ḳorġa+ra-	İyi korumalı olmak, iyi korunmak II/570. *** **ḳorġaramaḳ**: İyi korunmak (DTO 426).
ḳorġaşun	قورغاشون		Kurşun *Demi kim ḳahrı ötti tutmay ārām* *Ayrıp kök ile kim bir ḳorġaşun cām* "Öfkesinin ateşi bir an için bile

geçmeden gökyüzü, sanki kurşun tası gibi eriyor.” II/572.
*** **ḳurġaşun**[539]: Ḳurşun, rasās [kurşun], üsrüb [kurşun], oḳ (LÇ 234); **ḳurġaşun**: Kurşun (Vámb. 317).

ḳorġat- قورغاتمق Korumaya zorlamak II/571.
*** **ḳorġatmaḳ**: barındırtmak, korumaya zorlamak (DTO 426).

ḳorġaw- [540] [Çevirmek, ihata etmek, etrafını kuşatmak; korumak][541] (*Fiil iken*)
ḳorġawmaḳ: *İḥāṭa, muḥāṣara, muḥāṭa* [çevirmek, kuşatmak][542], *ḥıfẓ itmek, ögrenmek, eṭrāfını ḳuşamaḳ* (S.S.) II/569.
*** **ḳorġavmaḳ**: (LÇ 234).

ḳorḳ- قورقمق Korkmak
Ḫavf itmek [korkmak], *tevaḥḥuş ve irti ʿāb* [korkmak], *hirās* [korkup çekinmek], *ḥaẕer ve ictināb iylemek* [çekinmek, sakınmak], *cebānet* [korkaklık], *ters* [korku], *vehm, telāş, endīşe* (S.S.) II/563.
*** **ḳorḳmaḳ**: (LÇ 234).

ḳorḳaġ قورقاغ Korkak II/564.
*** **ḳorġaḳ**: Ḳorḳaḳ, ḫānif [küskün], muḫteriz [sakınan], tersān [korkak], hirāsān [korkak], yüreksiz (LÇ 234).

ḳorḳunç قورقنچ Korku
Eger ḳorḳunçum birdür ümīdim birge yüzdür “Eğer korkum bir ise; ümidim yüz kat fazladır.” II/565.
*** **ḳorḳunç**: Ḳorḳuş, müheyyib [korku veren], muḫavvef [korkulu], muvahhiş [korkutan], ḳorḳulacaḳ (LÇ 234).

ḳorḳunçaḳ قورقونچاق Korkunç II/566. *** (-).

ḳorḳunçluġ قورقونچلوغ ḳorḳunç+luġ Korkunç II/566.
*** **ḳorḳunçluġ**: Korku veren, korkunç;

[539] Kelime LÇW’de *ḳurġaşun* olarak yer almaktadır.
[540] OSTN’de kelimenin fiil olduğunu belirten işaret konulmamıştır. Ancak Radloff’un (*Fiil iken*) şeklindeki açıklamasından ve Radloff’un örnek aldığı LÇ’deki fiil anlamından dolayı kelime fiil olarak gösterilmiştir.
[541] Anlam LÇ’den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[542] Kelime LÇ’de محاوطه , OSTN’de ise doğru olarak محاطه şeklinde yazılmıştır.

			korku (DTO 427); **ḳorḳunçlıġ**: Ḳorḳulıḳ, ḫavflu [korkulu], tersnāk [korkan], muḫāṭaralu [korkulu], müheyyib [korku veren], muvahhiş [korkutan], tehlikelü, ictināb [sakınma], vāhime [korku veren] (LÇ 234).
ḳorḳuş	قورقوش	ḳorḳ+ş	Korku *Kim ki deyr içre kördi ol tüşni* *Tapdı özide ʿıyş u ḳorḳuşnı* "Bu rüyayı kilisede gören herkes kendini eğlence ve korkunun içinde buldu." II/568. *** **ḳorḳuş**: Korku (Bdg. II: 76).
ḳorḳut-	قورقتمق	ḳor+ı+t-	Korkutmak, korkutarak kaçırmak II/567. *** **ḳorḳutmaḳ**: Korkutmak (Bdg. II: 77).
ḳorḳuz-	قورقوزمق	ḳorḳ+ḳuz-	Korkutmak II/568. *** **ḳorḳuzmaḳ**: Ḳorḳutmaḳ, iḫāfe ve tehdīd itmek [korkutmak ve tehdit etmek], tedhīş [korkutmak], ürkdürüp ḳaçırmaḳ (LÇ 234).
ḳorla	قورلا		Kez, kere, defa II/574. *** (-).
ḳoruġ	قروغ، قوروغ		1) Koruma, korunak 2) (P. d. C.) Stok, depo 3) (P. d. C.) Yabancılar için yasaklanmış alan; sadece sultan ve ailesinin kullandığı bölge *Ḳoruġ itmek* "Sınırları belirlenen alanı işgal etmek"; *Semerḳandnın͡g selāṭīni hemīşe bu ölen͡gni ḳoruġ ḳılurlar her yıl bu ölen͡gge çıḳıp bir ay iki ay oltururlar* "Semerkand sultanları bu alanları kendi alanı sayıyorlar; her yıl bu bölgeye gelip bir-iki ay kalıyorlar." II/558. *** **ḳoruġ**: Depo, stok; sultanın atlarına tahsis edilmiş mera (DTO 428); **ḳoruġ**: Ḫalvet [tenhaya çekilme], yasaḳ olan maḥall, ḳaṭaġan ve ḳadaġan [yasak] (LÇ 235).
ḳoruḳ I	قوروق	ḳoru+ḳ	Çit ya da duvarla çevrili yer II/556. *** **ḳoruḳ**: Savunma, müdafaa; çit, engel,

			duvar (DTO 428).
ḳoruḳ- II	**قوروقمق**		Korkmak, ürkmek II/557. *** **ḳoruḳmaḳ**: Korkmak (DTO 428).
ḳorun-	**قورونمق**	ḳoru+n-	Korunmak II/559. *** **ḳorunmaḳ**: Korunmak (DTO 428).
ḳorut-	**قوريتمق، قوروتمق**		1) Hendek açarak korumak, hendekle bir yeri savunmak 2) Tutturmak, bağlamak; güçlendirmek II/560. *** **ḳorutmaḳ**: Güç vermek, güçlendirmek; iyi bir şekilde korutmak (DTO 428).
ḳoş I	**قوش**		1) Birlikte olan, bir sırada olan 2) Çift, iki nesne, biririnin yanında olan; iki at veya başka hayvanın birlikte koşulması *Uşbu yurttın Seyyid Ṭūfān Seyyid Lāçīn Lāhōrdaġılarġa ḳoş at bile çapturuldı* "Lahordakilere karşı bu yurttan Seyyid Tufan ve Seyyid Laçin ikişer atla gönderildiler (yani toplam dört atla birlikte)." (Bb. 329-18) 3) Pulluk, karasaban *Ḳoş sürüp ikin ikmek* "Toprağı sürüp ekin ekmek" 4) Ordu; kamp; steplerde yaşayan kalabalık *Ḳoş begi* "Buhara'da devlet birinci vekili" 5) Tarlanın yakınında olan hizmetçilerin yaşadıkları ve köyden uzak olan çadırlar *Ḳoş aġası* "Çadır ağası" II/635. *** **ḳoş ve ḳoşa**: Çevre, çift, ḳoşa şey'i, dü-gāne [çift], tev'em [çift], berāber, behem [toplu, bir arada] (LÇ 238); **ḳoş**: Ev, durulan yer; toprağı işlemek için kullanılan çift; yoldaş; bölük, kıta (DTO 430).
ḳoş- II	**قوشمق**		1) Birleştirmek, katmak, eklemek; karıştırmak

			İlig ḳoşmaḳ “Düşmana saldırmak” 2) Şiir söylemek, kelimeleri manzum olarak birleştirmek (*Zenker, kelimeye ‘bir ölünün ardından şiir söylemek veya ağıt yakmak’ anlamını vermiştir*.) 3) Emir vermek 4) Bir yere varmak II/637. *** **ḳoşmaḳ**: İlḥāḳ [ilave etmek, eklemek, katmak], żamm [eklemek], ‘ilāve, terfīḳ [birinin yanına katmak], eş‘ār söylemek, şitāb [koşmak] ve tekāpū [telaş ile koşarak araştırma] (LÇ 237).
ḳoşa	**قوشه**	ḳoş+a	(V.) Çift, ikili *Ḳoşa mı̆ltı̆ḳ* “Çift namlulu tüfek, çifte”; ***ḳoşa mıltuḳ***: *Çifte tüfeng, ḳoşa ḳarı, ḳoş öküz, çiftçi, ḳoşa ḥavż* (S.S.) II/638. *** **ḳoşa mıltuḳ**: (LÇ 237); **ḳoşa**: Çift, ikili (Vámb. 319).
ḳoşanaç	**قوشاناچ**		(V.) Kutsal kitaplarla fal bakan kişi II/639. *** **ḳoşanaç**: Kitaplardan fal bakan kimse (Vámb. 318).
ḳoşandı	**قوشندی، قوشاندی**		Arttırılmış, ek, ilave; maiyet; muhafız kıtası, konvoy II/639. *** **ḳoşanti**: Baba evinden nişanlı kız ile birlikte alınan çeyiz (Vámb. 318); **ḳoşantı**: Nişanlı kız ile birlikte alınan çeyiz (DTO 430).
ḳoşar (?)	**قوشار**		Suç, hata; arkadaşının suçu (*Zenker, kelimeyi ‘başkalarının zararına sevinen’ şeklinde anlamlandırmıştır*.); (Calc. Wrtb. قباحت دوست) II/639. *** **ḳoşar**: Suç, hata; arkadaşının suçu (Bdg. II: 83).
ḳoşarta	**قوشارتا**	ḳoş+orta	1) Birlikte yaşanan kadın, eş 2) Metres II/639. *** **ḳoşarta**: Ortaḳ, arḳadaş, ẖatun, nisā [kadın], şerīk [ortak, arkadaş] (LÇ 237).
ḳoşẖan	**قوشخان**		Ev sahibi II/643. *** **ḳoşẖan**: Ev sahibi (Vámb. 318).

ḳoşla-	قوشلامق	ḳoş+ḷa-	Hızlı olmak maksadıyla iki atla birlikte yola çıkmak II/644. *** **ḳoşlamaḳ**: İki atla yolculuk etmek (DTO 432).
ḳoşḷandır-	قوشلاندورمق	ḳoşḷa+n+dır-	İkişer ikişer koymak II/644. *** **ḳoşlandırmak**: Çiftleştirmek, ikişer ikişer yerleştirmek (Bdg. II: 82).
ḳoşmaḳ	قوشماق	ḳoş+maḳ	1) Birleşik, bileşik 2) Deve hörgücünün üstünde durmaya yarayan takım II/646. *** (-).
ḳoşnaç	قوشناچ		Falcı, kahin *Bilici, remmāl* [fal açan], *fālcı, kāhin, çevgi, mizeng, çingānī, fāl-bīn, cifrī* [sayılarla fal bakan kişi] (S.S.) II/643. *** **ḳoşnaç**[543]: (LÇ 237).
ḳoştï	قوشتى		Arkadaş, yoldaş *Hem-rāh* [yoldaş], *hem-reng* [aynı renkte], *refīḳ* [yoldaş], *ḳoldaş, yoldaş, arḳadaş, çūra* [kadın] (S.S.) II/645. *** **ḳoştı**: (LÇ 237).
ḳoşuġ	قوشوغ		(V.) bk. ḳoşuḳ II/641. *** **ḳoşuġ**: Şarkı, türkü (Vámb. 319).
ḳoşuḳ	قوشوق	ḳoş+ḳ	1) Birleştirilmiş, arttırılmış 2) Koşuk, koşuk söyleme, dans ederek koşuk söyleme 3) "Urguştek" şeklinde adlandırılan bir koşma çeşidi *Añglamayın sözde tuyuḳ baḥrini* *Ḳaysı tuyuḳ bil ki ḳoşuḳ baḥrini* "Şiirde tuyuk bahrini anlamadan tuyuk mu koşuk mu tam olarak bilinemez." II/640. *** **ḳoşuḳ**: Bir nev' taṣnīf, ḳoşma, mültehiḳ [katılmış], raḳṣ havāsı aḳsāmından bir nev' teġannīdir, 'āşıḳlarıñ oḳudığı şarḳı ve türki eş'ārlardır (LÇ 237); **ḳoşuḳ**: 'Urguştek' olarak da adlandırılan bir şiir türü; karışık (DTO 432).

543 Kelime LÇW'de *ḳuşnac* şeklinde alınmıştır (LÇW: 139).

ḳoşuḳluḳ	قوشوقلق	ḳoşuḳ+ḷuḳ	Birleşim, karışım II/641. *** **ḳoşuḳluġ**: Memzūc [bitişik, karışık, karışmış], maḫlūṭ [karışık], ḳarışıḳ, ālūde [karışmış, karışık] (LÇ 237).
ḳoşul-	قوشولمق		Artmak, çoğalmak, büyümek II/642. *** **ḳoşulmaḳ**: Lāḥıḳ [eklenen], mülḥaḳ [eklenmiş], yügürmek, devīden [hızlı hızlı koşmak], munżamm [ilave edilmiş, katılmış], ‘ilāvelenmiş, ḳarışmaḳ (LÇ 237).
ḳoşuldur-	قوشولدورمق	ḳoşuḷ+dur-	Birleştirmek II/642. *** **ḳoşuldurmaḳ**: Brleştirmek (Bdg. II: 84).
ḳoşuḷtuḳ	قوشولتوق	ḳoşuḷ+tuḳ	Koltuk altı (Calc. Wrtb. بغل) II/642. *** **ḳoşultuḳ**: Koltuk altı (DTO 432).
ḳoşun I	قوشون		1) Kıta, birlik, ordu 2) Bir şehrin veya bölgenin orduya vermesi gereken asker sayısı; sefere çıkmak için hazırlanan ordu, alay *Ḳoşun tartmaḳ* “Orduyu savaşa götürmek” II/641. *** **ḳoşun**: Çerig, ḫalḳ, cünd [asker, ordu], ‘asker, leşker [asker], yığın, cem‘iyyet, ordu (LÇ 237); **ḳoşun**: Asker; süvari bölüğü (Vámb. 433).
ḳoşun- II	قوشونمق		1) Birleşmek, katılmak 2) Koşuşturmak, etrafta koşup durmak, boş boş koşuşturmak II/641. *** **ḳoşunmaḳ**: Katılmak, koşuşmak (Bdg. II: 84).
ḳotaḳ I	قوتاق		Akıl; akıllılık, kurnazlık, hilekarlık (Calc. Wrtb. خرد و حيله) II/606. *** **ḳotaḳ**: Akıl; kurnazlık (Bdg. II: 70).
ḳotaḳ II	قوتاق		1) Erkeklik organı, penis 2) Kuyruk; sorguç, tuğ *Recūlet* [erkeklik], *ḳubul* [erkek ve kadınların önü], *ẕekeriyyet* [erkeklik], *ḫāya* [er bezi], *çük, vücūd, ālet* (S.S.) II/606. *** **ḳotaḳ**: (LÇ 231); **ḳotaḳ**; Süs, ziynet;

sorguç; kuyruk (DTO 422).

ḳotal- قوتالمق
Geveze olmak; kendini övmek II/608.
*** **ḳotalmaḳ**: Çenesi düşük olmak, geveze olmak (Vámb. 315).

ḳotan I قوتان
Ağıl, çit II/606.
*** **ḳotan**: Eṭrāfı iḥāṭalı ḳoyun yatan yer (LÇ 231).

ḳotan II قوتان
Pelikan
Ḳoṭannıñg ulu ḳuş ara sanı bar
Sunḳar allıda ni cānı bar
"Pelikan büyük kuşlar arasında saygıya sahiptir; ama kartalın yanında onun canı hiçbir şey ifade etmez.";
Oḳar ve ḳarḳara ve ḳotannı ḳalın tutarlar bu nev' ḳuş tutmaḳ ġayr-ı mükerrerdür
"Turna, leylek ve pelikanı çok sık tutarlar; bu tür kuşları devamlı tutmak mümkün değildir." (Bb. 175-23);
Saḳa ḳuşı, ābīl [koyun ve hayvanlara iyi bakan], *māndıra, ayıñ hālesi, ḫışf* [geyik yarusu], *saḳa-yı cānverān, eṭrāfı iḥāṭalı ḳoyun yatan yer* (S.S.) II/607.
*** **ḳutan**[544]: (LÇ 231).

ḳotanḷa- قوتانلامق
Etrafını çitle çevirmek, çevrelemek
Ay ḳotanlap 'acz içün boldı ḥiṣārı tün kiçe
Tutdı ḥüsnüñgġa müsellem dünyānıñg nā-hītin
"Ay kendini halka ile çevirdi ve güçsüzlüğü nedeniyle gece onun kalesi oldu; böylece senin güzelliğinin emrine tüm dünyayı verdi." II/607.
*** **ḳutanlamaḳ**[545]: Hālelenmek, ḳavṣ-i ḳamer[546], hāle tutmaḳ (LÇ 231).

ḳotas قوتاس
Bir çeşit Tibet boğası
Ol taġlarda öy ornıġa ḳotas saḫlar ḳotasları

---

544 Kelime LÇW'de *ḳutan* (LÇW:139) şeklinde alınmıştır. Biz de değerlendirmemizde bu okunuşu esas aldık.

545 Kelime LÇW'de *ḳutanlamaḳ* (LÇW: 140) şeklinde alınmıştır. Biz de değerlendirmemizde bu okunuşu esas aldık.

546 LÇ'de قرص قمر şeklinde yazılan kelime anlam dikkate alınarak *ḳavṣ-i ḳamer* şeklinde okunmuştur.

		bisyār bolur "Bu dağlarda evlerin yanında kotas besliyorlar; onların kotasları çok iri olur." (Bb. 40-7) II/608. *** **ḳotas**: Hindistan'ın Çin girişindeki dağlarda yaşayan bir doğu hayvanı (DTO 422); **ḳotas**[547]: Bir nev' ṭaġ ökizidir (LÇ 231).
ḳotaz I	قوتاز	bk. ḳotas II/608. *** **ḳotaz**: Dağ öküzü (Bdg. II: 70); **ḳotas**: bk. ḳotas.
ḳotaz II [548]	قوتاز	Bir çeşit işaret *Bir nev' 'alem ve işāretdir* (S.S) II/608. *** **ḳutas**: (LÇ 231).
ḳotur I	قوتور	1) Yara kabuğu; uyuz, uyuz hastalığı 2) (V.) Eğri büğrü, topal II/609. *** **ḳotur**: İnişli yokuşlu, eğri büğrü; topal (Vámb. 315); **ḳotur**: Uyuz hastalığı (Vámb. 316).
ḳotur- II	قوتورمق	Uyuz olmak *Ḳutuz 'illetine mübtelā olmaḳ* (S.S.) II/609. *** **ḳuturmaḳ**[549]: (LÇ 232); **ḳuturmaḳ**: Kudurmak, çılgınca davranmak (Vámb. 316).
ḳov	قوو	(V.) Kav; kav mantarı [Ağaçların gövdesinde veya dallarında yetişen bir tür mantardan elde edilen ve çabuk tutuşan, süngerimsi madde] II/663. *** **ḳov**: Sünger; çürümüş ağaç (Vámb. 320).
ḳovan	قووان	1) Silindir şeklinde kutu 2) Arı kovanı II/664. *** **ḳovan**: Arı teknesi, zenbūrek meskeni (LÇ 241).
ḳoy̆ I	قوى	Koyun II/499. *** **ḳoy**: Ḳoyun, ġanem [koyun], ḥamel

---

[547] Kelime LÇW'de *ḳutas* (LÇW:140) şeklinde alınmıştır.
[548] Kelime OSTN'de *ḳotas II* şeklinde yazılmıştır. Ancak gerek kelimenin OSTN'deki madde başlarının sıralanışındaki yeri; gerekse kelimenin Arap harfli yazılımı dikkate alınarak *ḳotaz II* şekliyle alınması uygun bulunmuştur.
[549] Kelime LÇW'de *ḳuturmaḳ* (LÇW:140) şeklinde alınmıştır. Biz de değerlendirmemizde bu okunuşu esas aldık.

[ḳuzu], gūsfend [koyun] (LÇ 242).

ḳoy̆- II قويمق
1) Koymak, tahmin etmek
Ḳaravul ḳoy̆dı “Nöbet tuttu.”
2) Belirlemek, saptamak; emir vermek, izin vermek
Ne itmekge ḳoya-sin “Ne için koyuyorsun?”
3) İzin vermek, bırakmak
Cılav ḳoya yiberip idim “Atın dizginini bıraktım.”
4) Yardımcı fiil olarak;
a) Fiilin tam gerçekleşmesi
b) Fiilin pekiştirilmesi için kullanılır. II/501.
*** **ḳoymaḳ**: Bırakmak, indirmek, koymak (DTO 441); **ḳoymaḳ**: Ḳoymek, vaż‘ [terketme, bırakmak], terk [bırakma, salıverme, vazgeçme], ibrāz [meydana koymak], ibḳā‘ itmek [azletmeyip yerinde bırakmak, yerinde devamlı etmek], mānden [kalmak], nihāden [koymak] (LÇ 242).

ḳoyan I قويان
Omuz kasları; omuzlarda bulunan damarlar II/526.
*** **ḳoyan**: Omuz kasları (Bdg. II: 98).

ḳoyan II قويان
Tavşan
Ṭavşan (S.S.) II/526.
*** **ḳoyan**: (LÇ 242).

ḳoyan III [550]
Girdap, rüzgarın oluşturduğu hortum
***Ḳoyan**: Gird-bād* [girdap], *müdevver havā* [dönen hava, hortum], *topalañ, ḳoyun* [girdap], *yüz üzerine aşaġı düşen* (S.S.) II/526.
*** **ḳoyan**: (LÇ 242).

ḳoyanġu قويانغو
(V.) Sara hastalığı, epilepsi
Ḳoyanç[551], *‘ırḳı’n-nisā ‘illeti* [siyatik], *reg-i ḳoyun* [sara hastalığı] (S.S.) II/526.
*** **ḳoyanġu**: (LÇ 242); **ḳoyanġu**:

---

[550] OSTN’de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ’den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.

			Epilepsi (Vámb. 321); **ḳoyanġu**: Siyatik (DTO 441).
ḳoyan͡g	**قويانك**		Omuz kasları; omuzlarda bulunan damarlar *Ṣaʿb ḳoyan͡g teşvīşi boldı andaḳ kim ḳırḳ küngeçe mini bu yandın ol yanġa kişi ivürür idi* "Omuz kaslarım o kadar ağrıyordu ki kırk gün boyunca beni bir tarafımdan diğer tarafıma insanlar çeviriyordu." (Bb. 201-10) II/525. *** **ḳoyan͡g**: Siyatik, kalça ağrısı (DTO 441); **ḳoyan͡g teşvīşi**: Yan kasların sancısı; ağrı (Bdg. II: 98).
ḳoyar	**قويار**		İki nehrin birleştiği yer *Mülteḳā* [iki şeyin birleştiği yer], *merc* [katıştırmak], *iki çayıñ birbirine ḳoyuldıġı yer, çit, dū-āba Ceyḥūn ve Seyḥūnnuñ Aral göline intişārı* [yayılma, dağılma] *gibi* (S.S.) II/526. *** **ḳoyar**: (LÇ 242).
ḳoy̌çï	**قويچى**	ḳoy̌+çï	Koyun çobanı II/506. *** **ḳoyçı**: Çoban, rāʿī [çoban], pādeçi [sığır süren, çoban] (LÇ 242).
ḳoy̌dur-	**قويدورمق**	ḳoy̌+dur-	Koydurmak II/506. *** **ḳoydurmaḳ**: Koydurmak (Bdg. II: 99).
ḳoy̌ġa	**قويغه، قويغا**		Ahşap kova, su kovası (Calc. Wrtb. دلو آب) II/503. *** **ḳoyġa**: Su kovası (Bdg. II: 98).
ḳoyï	**قويى**		Aşağı, aşağıda *Min sini arturayın sin özün͡gni ḳoyï salursin* "Ben seni yüceltmek istiyorum; sen kendini aşağılıyorsun." (Bb. 145-15); *Ölmegimdin zülfün͡gge gūyā perīşānlıḳ yitip* *Mātem ehli dik ḳoyï salıp başın ḳayġudadur* "Sanki ölümümden dolayı zülfüne perişanlık yetişmiş; (zülfün) başı kaygıda olan matem ehli gibi aşağı

551 Kelime OSTN'de قويابج şeklinde yazılmıştır.

			salınmış.” II/527. *** **ḳoyı**: Alçak, aşağı; kuyu, çukur (DTO 442).
ḳoyĭğĭ	قوييغى	ḳoyĭ+ğĭ	Aşağıda olan II/527. *** **ḳoyıġı**: Aşağıda olan, alttaki (DTO 443).
ḳoyĭn	قوين		Koyun, göğüs ile kolların birleştiği bölge II/504. *** **ḳoyun**: Koyun, kollar arası, kucak (Bdg. II: 99).
ḳoyĭn	قويين، قوين		Aşağı, aşağıya (*Kelimenin* قويين، قوين *şeklinde yazılışının yanında* قويان *şeklindeki yazılışı hatalı görünmektedir*.) *Yüzi ḳoyĭn* “Yüzü aşağıya doğru”; *Yüzi ḳoyĭn yatmaḳ* “Yüzü aşağıya doğru yatmak”; *Yüzi ḳoyan tüşüben merkebiñg izige melek* *Yir üzre ḳarṣnı ḳılġan kibi gedā-yı telāş* “Kaplarını yere koyan dilenciler gibi melekler senin atının izine yüzü koyun düşüyorlar.” II/527. *** **ḳoyan**: Bu daḫı aşaġa ma‘nāsınadır (Vél-Zer. 347).
ḳoy̆turġa	قويتورغه		bk. ḳoyurtḳa[552] II/506. *** **ḳoyturḳa**: Misafirperverlik; iyilik, şefkat (DTO 442).
ḳoyu	قويو		(V.) bk. ḳoyĭ II/528. *** **ḳoyu**: Aşağıda, aşağı (Vámb. 321).
ḳoyuḳ	قويوق		İri, kalın; kıvamlı, koyu II/528. *** **ḳoyuḳ**: Ḳoyu, ġalīẓ [yoğun], ḳalın, ṣıḳı, keṡīf [yoğun], ḳalın, yuġan (LÇ 242).
ḳoyunḳĭ [553]	قويونكى		(V.) bk. ḳoyĭnḳĭ[554] II/529. *** **ḳoyunki**: Aşağı, alt (Vámb. 321).
ḳoyurġa	قويورغا		(V.) Eğim; merhamet II/529.

[552] OSTN’de *ḳoy̆turġa* kelimesinin anlamı için *ḳoyurtḳa* kelimesine gönderme yapılmış; ancak gönderme yapılan *ḳoyurtḳa* kelimesi sözlükte bulunamamıştır.

[553] OSTN’de kelimenin madde başında yazılan şekli ile Arap harfli yazılan şekli uymamaktadır.

[554] OSTN’de *ḳoyunḳĭ* kelimesinin anlamı için *ḳoyĭnḳĭ* kelimesine gönderme yapılmış; ancak gönderme yapılan *ḳoyĭnḳĭ* kelimesi sözlükte bulunamamıştır.

			*** **ḳoyurġa**: Eğim; merhamet (Vámb. 321).
ḳoyurḳa	قويورقا		Arkadaşlık etme, dostluk etme (Calc. Wrtb. مهربانى كردن) II/529. *** **ḳoyurḳa**: Arkadaşlık; dostluk etme (Bdg. II: 100).
ḳoyuş-	قويوشمق	ḳoў+ş-	Belirlemek, kararlaştırmak II/531. *** **ḳoyuşmaḳ**: Belirlemek, kararlaştırmak (Bdg. II: 99); **söz ḳoyuşmak**: Antlaşmak (Bdg. II: 99).
ḳoz I	قوز		Kor hâlinde yanan kömür II/628. *** **ḳoz**: Kor hâlinde yanan kömür, köz (Bdg. II: 79).
ḳoz II	قوز		Ceviz; ceviz kabuğu II/628. *** **ḳoz**: Ceviz (DTO 429).
ḳozaḳ	قوزاق		(P. d. C.) Dokumacı; dokuma tezgâhı II/629. *** **ḳozaḳ**: Dokumacı (DTO 429); **ḳozaḳ**: Bāf-ende [dokumacı], nessāclıḳ (LÇ 235).
ḳozaў	قوزاى		Güneş ışığı görmeyen yer II/629. *** **ḳuzay**[555]: Aṣlā güneş uġramayan yer, gölge, sāye [gölge], ẓıll [gölge] (LÇ 235).
ḳozġa-[556]	قوزغامق		1) Hareket ettirmek, yerinden oynatmak 2) Heyecanlandırmak, tahrik etmek, ayaklandırmak II/632. *** **ḳozġamaḳ**: Karıştırmak, sallamak; heyecanlandırmak (DTO 429).
ḳozġal-	قوغالمق		Heyecanlanmak, endişelenmek *Kön͡glüm ḳozġalıp kildi* "Çok endişelendim." II/633. *** **ḳozġalmaḳ**: Ḥarekete gelmek, cünbüşlenmek, ḳımıldanmaḳ, temevvüc [dalgalanma], ve ḫurūş [coşma, gürültü, telaş] (LÇ 236).
ḳozġalan	قوزغالان		Hareket, heyecan; ayaklanma, isyan; şamata

[555] Kelime LÇW'de *ḳuzay* (LÇW:140) şeklinde alınmıştır. Biz de değerlendirmemizde bu okunuşu esas aldık.
[556] Kelimenin OSTN'deki yazımında fiil olduğunu belirten işaret konulmamıştır. Bu işaretlendirme kelimenin Arap harfli yazımı ve anlamı dikkate alınarak tarafımızdan yapılmıştır.

Yitkeç ol mecmu ʻġa mundaḳ ḳozġalan
Her biri āvāre-i bī-ḫān u mān
"Kalabalık bu kadar heyecanlandığında kalabalıktaki her kişi avare ve yolunu kaybetmiş (evsizler) gibi görünüyordu." II/633.
*** **ḳozġalan**: Şamāṭa, cūş, ḫurūş, fesād [karışıklık], inḳılāb [altüst olma], telāṭum[557] [deniz dalgaları gibi birbiri ile çarpışma], mevc [dalga], ḳarışıḳlıḳ (LÇ 236).

ḳozġalış I قوزغاليش bk. ḳozġalan II/634.
*** **ḳozġalış**: Devrilme, yıkılış; karışıklık, kargaşa (DTO 429).

ḳozġalış-II[558] İsyan etmek, ayaklanmak; heyecanlanmak II/634.
*** **ḳozġalışmaḳ**: Her ṭarafdan teḷāṭum[559] ve temevvüc itmek [her taraftan dalgalanma], yek digerini ḍarb iylemek, ġavġā idişmek (LÇ 236).

ḳozġan-[560] قوزغانمق Heyecanlandırmak II/633.
*** **ḳozġanmaḳ**: Ḥareketlenmek, temevvüc ve telāṭum[561] olmaḳ [dalgalanmak ve deniz dalgaları gibi birbiri ile çarpışmak], cūş ve ḫurūş, şamaṭaya başlamaḳ (LÇ 236).

ḳozġun قوزغون Heyecanlı, coşkun; sinirli, kızgın II/634.
*** **ḳozġun**: Temevvüc [dalgalanma] ve telāṭumlanmış[562] [dalgalanmış], inḳılāb

---

557 Kelime LÇ'de طلاطم şeklinde yazılmıştır. Anlam dikkate alınarak kelimenin *telāṭum* şeklinde okunması uygun bulunmuştur.
558 OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.
559 Kelime LÇ'de طلاطم şeklinde yazılmıştır. Anlam dikkate alınarak kelimenin *telāṭum* şeklinde okunması uygun bulunmuştur.
560 Kelimenin OSTN'deki yazımında fiil olduğunu belirten işaret konulmamıştır. Bu işaretlendirme kelimenin Arap harfli yazımı ve anlamı dikkate alınarak tarafımızdan yapılmıştır.
561 Kelime LÇ'de طلاطم şeklinde yazılmıştır. Anlam dikkate alınarak kelimenin *telāṭum* şeklinde okunması uygun bulunmuştur.
562 Kelime LÇ'de طلاطم şeklinde yazılmıştır. Anlam dikkate alınarak kelimenin *telāṭum* şeklinde okunması uygun bulunmuştur.

			[altüst olma], şūriş [karışıklık], āşūb [karıştıran, karıştırıcı] (LÇ 236).
ḳozı I	**قوزى**		1) Kuzu 2) Koç burcu II/630. *** **ḳozı**: Ḳoyun yavrısı, ḳuzu, ṭoḳlu, burc-ı ḥamel [koç burcu], bere [kuzu] (LÇ 236).
ḳozĭ II	**قوزى**		1) Kuzu 2) Koç burcu II/631. *** **ḳozı**: bk. ḳozı.
ḳozḷuḳ	**قوزلوق**	ḳoz+ḷuḳ	(V.) Ceviz ağacı II/635. *** **ḳozluḳ**: Ceviz ağacı (Vámb. 318).
ḳucaşḷan-	**قوجاشلانمق**		(Z.) Kucaklaşmak II/1012. *** **ḳucaşlanmaḳ**: Kucaklaşmak (DTO 423).
ḳucış-	**قوجشمق** [563]		(Z.) Kucaklaşmak II/1012. *** **ḳuçışmaḳ**: Kucaklaşmak (Bdg. II: 72).
ḳuç-	**قوچمق**		Kucaklamak; kapsamak, kuşatmak II/1007. *** **ḳuçmaḳ**: Kucaklamak (DTO 424); **ḳuçmaḳ**: Kenār itmek [kucaklamak, kucağa almak], ḳuçaḳlamaḳ, iḥāṭa [çevirme] ve iştimāl [çevirme], ḳoltuġlaşmak (LÇ 232).
ḳuçaḳ	**قوچاق**	ḳuç+aḳ	1) Her iki göğsün arasındaki bölge 2) Her iki kolun bitiştirilerek taşınan yük II/1007. *** **ḳucaḳ**. Kucaklama; kucak; kucak dolusu (DTO 423); **ḳuçaḳ**: Āġūş, ḥacr [kucak], kenār [kucaklama, kucağa alma], ḳoç adam, ġayūr [gayretli, dayanıklı], cesūr, ḳoca (LÇ 232).
ḳuçaḳla-	**قوچاقلامق**		Kucaklamak, kucağa almak II/1008. *** **ḳucaḳlamaḳ**: Kucaklamak (Bdg. II: 71).
ḳuçalaḳ	**قوچالاق**		Akbaba II/1009. *** **ḳuçalaḳ**: Çaylak, Atmaca (DTO 423).
ḳuçaşla-	**قوچاشلامق**		Kuçaklaşmak II/1009.

[563] OSTN'de kelime "ḳuçuş-" şeklinde madde başında gösterilmiş; ancak Arap harfli yazımı قوجش şeklinde verilmiştir.

*** **ḳucaşlamaḳ**: Muṣāfaḥa [el sıkışmak], mu'ānaḳa[564] [kucaklaşma], āġūşleşmek [kucaklaşmak], der-kenār itmek [kucaklaşmak], telāḳī [karşılaşma, buluşma], açaḳleşmek [kucaklaşmak] (LÇ 232).

ḳuçıḳ **قوچيق**
Yengeç burcu II/1009.
*** **ḳuçıḳ**: Yengeç burcu (Bdg. II: 72).

ḳuçĭn **قوچين**
1) Kâşgar şehrinde oturan ikinci derece sakinler, askerler
2) [Hanım, kadın, hatun, ev bark sahibi, yengeç burcu, Türkistan'da bir boy ismi][565]
Çīn lisānından menḳūldur ḫanım ve bānū dimekdir, ḫatun, ḳadın, ev barḳ ṣāḥibi olan, burc-ı sereṭān [yengeç burcu], *Türkistān'da bir ḳabīle ismidir* (S.S.) II/1010.
*** **ḳuçın**: (LÇ 232); **ḳoçın**: Kadın, bayan (DTO 424).

ḳuçuş- **قوچوشمق** ḳuç+ş-
Kucaklaşmak
Şāh i'zāz ile ercümend eyledi
Ḳuçuşmaḳ bile ser-bülend eyledi
"Şah hürmetle saygı gösterdi; onu kucaklayarak yüceltti." II/1010.
*** **ḳucuşmaḳ**: Kucaklaşmak (Vámb. 316).

ḳuda **قودا**
1) Dünür, dünürcü
2) [Birbirine kız alıp vererek akrabalık ilişkisi bulunan aile][566]
Yekdigerine ḳız virüp alan ḳabīle (S.S.) II/998.
*** **ḳuda**: Yekdigerine ḳız virüp alan ḳabīle, ṣıhriyyet [evlenmek suretiyle meydana gelen akrabalık], bacanaḳ (LÇ 232).

ḳudalaḳ **قودالاق**
1) Bir tür araba
Arġımaḳ yekken yüksiz ḳudalaḳ araba atlıġ

---

[564] LÇ'de مصانقه şeklinde yazılmıştır.
[565] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[566] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			kişidin ḳalmas irkendür "İyi bir atla yükü olmayan araba atlı bir insana yetişebilir." (Abg. 113) 2) [Ecdat, önde gelen, aşiretin büyükleri, kahya, serdar, dere beyi][567] *Ecdād, i'mām* [önde gelen], *'aşīretiñ ulular ve büyükleri, serkār* [iş başı, kahya], *serdār, dere bigi* (S.S.) 3) (Z.) Ana, esas, asıl (Abg. 113-3) II/1000. *** **ḳudalaḳ**: (LÇ 232).
ḳudaman	قودامان	ḳuda+man	Evlilik vasıtası ile kurulan ilişki II/1001. *** **ḳudaman**: Evlilikle kurulan ilişki (DTO 422).
ḳuduġ	قودوغ		Kuyu II/1003. *** **ḳuduḳ**: bk. ḳuduḳ I.
ḳuduḳ I	قودوق		Kuyu II/1002. *** **ḳuduḳ**: Bınar, ḳuyu, çāh, āb-yār [sulayıcı], bulaḳ, kārīz [yer altı su kanalı], çeşme, 'ayn [pınar] (LÇ 233); **ḳuduḳ**: Kuyu (Vámb. 316).
ḳuduḳ II	قودوق		At ve eşek yavrusu *Ḳulan başıġa iş tüşse ḳuduḳġa ḳaramaz* "Kulana kötü bir şey olsa yavrusuna bakamaz." II/1002. *** **ḳuduḳ**: Merkeb, ḳulan yavrısınıñ pek ufağı, kürre [tay, eşek], ḫar beçesi [eşek yavrusu] (LÇ 233).
ḳuduḳ- III	قودوقمق		Ilımlı olmamak, ölçülü olmamak, adil davranmamak (Calc. Wrtb. بی اعتدالی کردن); *Ẓālimāne ḥareket itmek, 'adālet itmemek, ġaddār, cebbār, ġażab-nāk* [öfkeli, gazaplı] (S.S.) II/1002. *** **ḳuduḳmaḳ**: Ẓālimāne ḥareket itmek, 'adālet itmemek, ġaddār, cebbār, ġażab-nāk (LÇ 233).
ḳuduḳçï	قودوقچی		Ölçüsüz (Calc. Wrtb. مرد بی اعتدال) II/1003.

[567] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

		*** **ḳuduḳçı**: Ölçüsüz (Bdg. II: 72).
ḳuduḳluḳ	قودوقلق	Ölçüsüz, ılımlı olmayan (Calc. Wrtb. مرد بی اعتدال) II/1002. *** **ḳuduḳluḳ**: Adaletsiz adam, haksız kişi (DTO 425).
ḳuduman	قودومان	Kudurmuş, kuduz, çılgın II/1006. *** **ḳuduman**: Kudurmuş, kuduz, çılgın (DTO 425).
ḳudur	قودور	Bir tür yabani kedi II/1003. *** (-).
ḳudusaḳ	قودوساق	Sarık (Calc. Wrtb. دستار) II/1005. *** **ḳudusaḳ**: Ṣarıḳ, ḳoġuḳ, destār, ʻimāme [sarık] (LÇ 233).
ḳuduş	قودوش	Derviş, dilenci II/1006. *** **ḳuduş**: Derviş (DTO 424); **ḳuduş** [ḳodoş][568]: Deyyūs̱, Hunūd [Hintli], dervīş (LÇ 233).
ḳuġu	قوغو	Kuğu II/898. *** **ḳuġu**: Kuğu (DTO 433).
ḳul	قول	Kul, köle, hizmetçi II/967. *** **ḳul**: Köle, ʻabd [kul], bende, memlūk [köle], isār [esir, köle], ġulām [esir, köle], doġma (LÇ 238).
ḳula I	قولا	Kula rengi, koyu sarı (kahverengi). II/968. *** **ḳula**: Kula rengi, koyu sarı (Bdg. II: 89).
ḳuḷa- II		Aşağıya yuvarlanmak, aşağıya kaymak, aşağı-ya düşmek, yıkılmak II/968. *** **ḳulamaḳ**: Bir şey'i öñüne sürüp gitmek, is-tiʻmāl [kullanmak] ve ṣarf itmek, bir şey'e muʻāvenet ve muḥāfaẓat iylemek (LÇ 238).
ḳula- III	قولامق	Aşağıya yuvarlanmak, aşağıya kaymak, aşağı-ya düşmek, yıkılmak II/968. *** **ḳulamaḳ**: bk. ḳuḷa- II.
ḳulaç	قولاچ	Kulaç II/975. *** **ḳulaç**: İki kez bir insān ṭulı [iki kez uzunluğu], sāʻ [genişlik], mesāḥa

[568] Ignaz Kúnos, kelimeyi "ḳodoş" şeklinde almıştır (Kúnos; 1902: 133).

			[ölçme], dü-ẕirā‘ [iki kol uzunluğu], ḳarı (LÇ 238).
ḳulaġ	**قولاغ**		Kulak II/973. *** **ḳulaġ**: Kulak (DTO 434).
ḳulaḳ	**قولاق**		1) Kulak *Deryā ḳulaġı* “Balık”; 2) Kazan kulpu 3) Küçük su kanalı II/970. *** **ḳulaḳ**: Kulak; eyer kolanı (DTO 434).
ḳuḷaḳçï	**قولاقچى**		Çok küçük bir sivrisinek türü II/972. *** **ḳulaḳçı**: Çok küçük bir sivrisinek türü (DTO 434).
ḳulaḳlaş-	**قولاقلاشمق**	ḳulaḳ+la+ş-	Başkasına duyurmak; azarlamak II/971. *** **ḳulaḳlaşmaḳ**: Ṭarılmaḳ, azarlamaḳ, taḳrī‘ [azarlama] ve serzenīş ideni dögmek, ḳulaḳ ḳoymaḳ (LÇ 238).
ḳuḷan	**قولان**		Yabani eşek (Calc. Wrtb. كور خر) *Ḳuḷan ḳuyruġı* “Eşek kuyruğu (bir bitki)”; *Yana küz maḥalleride kim ḳuḷan ḳuyruġı diken ot çıġıp kemālġa yitip gül ḳılıp dāne baġlar* “Yine güz sonbaharda kulan kuyruğu, diken, ot çıkıp olgunlaşıp çiçek açıp tohum verir.” (Bb. 171-11); *Ḳuḷang̅ ḳudıḳḳa yıġlasa, kurbaġa ḳulaġnı oynar* “Eşek kuyuya ağlasa, kurbağa kulağını oynatır.” II/974. *** **ḳulan**: Yabanī at, küre [tay, sıpa], ḫar [eşek], ṭavār, esb-i deştī [bozkır atı], il ve ḳulan ve miyān-bend süvārī ve ḥisān [aygır] (LÇ 238); **ḳulan ḳuyruġı**: Bir nev‘ giyāh [bitki] ismidir, düm-i esb-i yabanī [yabani atın kuyruğu] ve küre-i ḫar (LÇ 238).
ḳulġaḳ	**قولغاق**		Kulak II/982. *** (-).
Ḳulïnçaḳ	**قولينچاق**		Bir Türk boyu II/979. *** **Ḳulıncaḳ**: Ṭavā’if-i Çaġatay’dan bir ḳabīle ismidir (LÇ 239).
ḳulluḳ I	**قوللوق**		1) Kulluk, kölelik 2) (Buhara) Merkez karakolu 3) Saygı

			Ḳulluḳ ay̆ttım "Şükranlarımı belirttim." II/ 986. *** **ḳulluḳ**: 'İbādet, 'ubūdiyyet [kulluk, kölelik], memlūkiyyet [kulluk], ḫiẕmet, bende, Asyā-yı Vusṭāçe bir nev' ta'ẓīmdir (LÇ 238); **ḳulluḳ**: Hizmetçi; hizmet; hizmet götürmek (DTO 435).
ḳulluḳ- II	**قوللوقمق**		Kulluk etmek, kölelik etmek, hizmet etmek (Calc. Wrtb. (بنده کی کردن) II/986. *** **ḳulluḳmaḳ**: Hizmet etmek (DTO 436).
ḳulluḳçĭ	**قوللوقچی**	ḳulluḳ+çĭ	Hizmet eden, hizmet edici *Balçar ili ġāfil bolup ḳul ve ḳulluḳçĭ iş küç üçün öyige ve bāzārġa barıp tarḳaşıp idiler* "Karargahtakiler bu işten habersiz olduklarından işleri güçleri için, evlerine veya pazara dağılmışlardı." (Bb. 113-23) II/987. *** **ḳulluḳçı**: Hizmetçi, hizmet eden kişi (DTO 436).
ḳuluḳ	**قولوق**		Sarık, baş örtüsü (Calc. Wrtb. دستار) II/979. *** **ḳuluḳ**: Destār [sarık], 'imāme, ṣarıḳ, ḳaġuḳ (LÇ 239).
ḳuḷum	**قولوم**		(P. d. C.) Piliç, civciv II/981. *** **ḳulum**: Bir kaç aylık piliç (DTO 437).
ḳulun	**قولون**		1) Bir yaşındaki tay 2) (Çağ. – P. d. C.) Piliç, civciv II/980. *** **ḳulun**: Bir kaç aylık piliç (DTO 437).
Ḳuḷuncaḳ	**قولونچاق**		bk. Ḳulĭnçaḳ II/981. *** **Ḳulıncaḳ**: Bir Çağatay kabilesi (DTO 437).

ḳum	قوم	1) Kum *Ḳum balıġı* "Kum balığı" 2) Dalgalanma, dalganın kıyıya çarpması II/1043. *** **ḳum**: Reml [kum], rīg [kum], zımpara[569] (LÇ 239); **ḳum**: Kum; devenin hörgücü (DTO 437).
ḳuma	قومه	Kuma (*Zenker'de "erkeğe yardım eden hizmetçi, yardımcı" anlamındadır*.) II/1044. *** **ḳuma**: Ġuma, ḳul, esīrīn[570] [esirler], cāriye, ḫalāyıḳ [esir kadın, cariye], kenīz [esir kadın, cariye], ḳırnaḳ [esir kadın, cariye], bende [esir, köle, cariye], memlūk [esir, köle, cariye] (LÇ 239).
ḳumaḳ	قوماق	Kum II/1044. *** **ḳumaḳ**: Kum tanesi (Bdg. II: 92).
ḳumaḳçï	قوماقچی	Geveze (Calc. Wrtb. لاف زن) II/1044. *** **ḳumaḳçı**: Yāve [yalan] ve beyhūde söyleyici, mız-mız, şaḳacı, mesḫare-bāz [maskaralık yapan], rüsvā [maskara], sipist-gū [kötü konuşan], güldirici, muḳallid [taklit eden] (LÇ 239).
ḳumal	قومال	1) Övünme (Calc. Wrtb. لاف). 2) Yuvarlak *Müdevver* [yuvarlak], *müstedīr* [daire şeklinde olan], *gird* [yuvarlak], *yuvarlaḳ, lūnde, toġalaḳ, kürre-i arż* (S.S.) II/1047. *** **ḳumal**: (LÇ 239).
ḳumalaġ	قومالاغ	bk. ḳumalaḳ II/1048. *** **ḳumalaġ**: Pişkil [koyunun yuvarlak olan gübresi], ḳoyun ve keçiniñ ve diveniñ tizek ve gübresi, tışḳı[571], zebīl [gübre] (LÇ 240).
ḳumalaḳ	قومالاق	Koyun, keçi gibi hayvanların yuvarlak

[569] LÇ'de زمپاره şeklinde yazılmıştır.

[570] LÇ'de اسرين şeklinde yazılmıştır.

[571] Kelime LÇ'de نشقى şeklinde yazılmıştır. Anlam dikkate alınarak kelime *tışḳı* şeklinde okunması uygun bulunmuştur.

			olan gübresi II/1047. *** **ḳumalaḳ**: Kürecik, hap; koyun ve devenin gübresi (Vámb. 320).
ḳumar I	قومار	[Ar.]	Kumar, şans oyunu II/1045. *** **ḳumar**: Kumar, şans oyunu (Bdg. II: 64).
ḳumar- II	قومارمق		Kuşatmak, çevirmek II/1045. *** **ḳumarmaḳ**: İḥāṭa, muḥāṣara, istīlā itmek; ḳapalamak, ḥabsde ḳalmaḳ (LÇ 239).
ḳumarbaz	قومارباز	[Ar.+F.]	Kumarbaz, şans oyunları oynayan II/1047. *** **ḳumarbāz**: Kumarbaz (Bdg. II: 64).
ḳumarġa	قومارغه		(P. d. C.) Kuşatma, çevirme II/1046. *** **ḳumarġa**: Sarma hareketi, kuşatma (DTO 437).
ḳumarġal	قومارغال		(P. d. C.) bk. ḳumarġa II/1046. *** **ḳumarġal**: Sarma hareketi, kuşatma (DTO 437); **ḳumarġal**: Muḥāṣara, muḥīṭ, ḳal'a, ḳurġan (LÇ 239).
ḳumbul	قومبول		(P. d. C.) Topluluk, kalabalık, demet, deste II/1052. *** **ḳumbul**: Topluluk, kalabalık, demet, deste (DTO 437); **ḳumbul**: Deste, fevc [kalabalık], gürūh, bölük, zümre, fırḳa, top, tūde [yığın, küme], cemā'at, ḫayl [zümre, güruh], yıġın (LÇ 240).
ḳumġan	قومغان		Su ibriği, su testisi II/1049. *** **ḳumġan**: Ibrıḳ, āftābe [ibrik, su kabı], desti, ābdeste, ḳumḳuma [bakır ibrik] (LÇ 240).
ḳumḳa	قومقا		Brokar, simli kumaş II/1049. *** **ḳumḳa**: Ḳumāş, alaça, çaput, basma (LÇ 240); **ḳumḳa**: Brokar, simli kumaş (DTO 438).
ḳumlaġ	قوملاغ	ḳum+laġ	Kumlu olan bozkır II/1050. *** **ḳumlaġ**: Ḳumsal, ḳumlu yer, cay-ı rīg ālūd [kum karışmış yer], adaḳ [sahil], sāḥil, leb-i deryā [deniz kenarı] (LÇ 240).
ḳumran	قومران		Kumral *Açıḳ ḳumran* "Açık kumral" II/1050.

*** **ḳumran**: Kumral (Bdg. II: 93).

ḳumsĭ قومسى Palavracı, kurnaz II/1051.
*** **ḳumsı**: H̱aber virici, simsār, gammāz, mekkār [hilekar], postacı, muẖbir, vāḳı‘a-nüvīs, müjdeci, ‘arīżacı [takdim yazısı yazan] (LÇ 240).

ḳumşum قومشوم Gaga
(Calc. Wrtb. قنقار) II/1052.
*** **ḳumşum**: Tumşuḳ, ṭuyūr ġaġası ve minḳārı [kuşların gagası], cūnk[572] [gaga], nūl [gaga] (LÇ 240); **ḳumşum**: Kuş gagası (DTO 437).

ḳumtuḷ قومتول 1) (V.) Esmerimsi
2) Kum rengi II/1051.
*** **ḳumtul**: Esmerimsi, esmerce (Vámb. 320).

ḳumuraḳ- قومرقمق Yola çıkmak, bir yere baş vurmak II/1049.
*** **ḳumuraḳmaḳ**: Müteveccih [yönelmiş, dönmüş; bir yere doğru yola çıkan] olmak, tevcīh [döndürmek, yöneltmek] ve ḥareket itmek, ḳımıldamaḳ, maḳṣad-ı cānibine gitmek (LÇ 240).

ḳumurskạ قومورسقا Karınca II/1049.
*** **ḳumursḳa**: Karınca (Vámb. 320); **ḳumursġa**: Mūrçe [karınca], ḳarınca, neml [karınca], mūr [karınca] (LÇ 240).

ḳunacĭn قوناجين Üç yaşındaki tay II/911.
*** **ḳunacın**: Doğurmamış iki yaşındaki kısrak (DTO 438); **ḳonaçin**: İki yaşındaki tay (Vámb. 320).

ḳunaçĭ قوناچى İki yaşındaki tay
(Calc. Wrtb. كوساله دوساله) II/911.
*** **ḳunaçı**: İki yaşındaki tay (Bdg. II: 94).

572 LÇ’de جوندك şeklinde yazılmıştır.

ḳunan	قونان	Üç yaşındaki tay II/910. *** **ḳunan-ġunan**[573]: İki üç yaşar at, ṭay, tāṭī, donan daḫı dirler, eger ḳoyup rekūb itmege şāyeste olan ḥayvān (LÇ 240).
ḳund	قوند	(S.S.) bk. ḳunt قونت II/913. *** **ḳund**: Açıḳ, ḳavī [kuvvetli], metin, muḥkem, künd ve tünd [cesur ve haşin], zūr [güç, kuvvet], zeber-dest [en üstün, galip], ḳavī, heykel, ḳuvvetlü (LÇ 240).
ḳunduz	قوندوز	Kunduz *Ḳunduz ḳĭrĭ* "Kunduz akını" II/915. *** **ḳunduz**: Seglāb [kunduz], seg-ābī [kunduz] (LÇ 241)
ḳunḳar		Koyu kahverengi; koyu esmer (?) *Şemāyili bülend boyluḳ ḳunḳar saḳallıḳ ḳızıl yüzlük tenbel kişi idi* "Şekli: uzun boylu, koyu esmer (?) sakallı, kırmızı yüzlü ve şişman bir adamdı." (Bb. 23-4) II/912. *** **ḳunḳar**: Koyu renkli, koyu kahverengi (DTO 439).
ḳunuḳ I	قونوق	Üzgün, hüzünlü II/912. *** **ḳonuḳ**: Ḳonulmış, mükedder [kederli], maġmūm [gamlı], müte'ellim olmış, ḳonuşulmış (LÇ 241).
ḳunuḳ- II	قونوقمق	(P. d.C.) Üzülmek, kederlenmek, dertlenmek, sıkılmak, yorulmak, işkence çekmek II/912. *** **ḳunuḳmaḳ**: Kahretmek (DTO 440); **ḳonuḳmaḳ**: Mükedder ve maġmūm olmaḳ, te'ellüm itmek, bir yere ḳonmaḳ, mihmān (LÇ 241).
ḳun͡g I	قونك	Hafif soğuk, serin (Calc. Wrtb. سرين) II/899. *** **ḳun͡g**: Serin (Bdg. I: 95).
ḳun͡g II	قونك	Karga II/899. *** **ḳun͡g**: Kuzgun (DTO 439); **ḳun͡g**: Ḳarġanıñ bir nev'i, ġurāb, zāġ, ve zaġan

573 Ignaz Kúnos, kelimeyi "ḳonan-ġonan" şeklinde almıştır (Kúnos; 1902: 134).

			[çaylak kuşu], kelāġ (LÇ 241); **kon͡g**: Karga (Vámb. 320).
ḳun͡gar-	قونكارمق		1) Kökünden sökmek, yok etmek, tahrip etmek, yıkmak *Taḥammülsiz bolup öy sarı barıp* *İşik açılmaġandın son͡g ḳun͡garıp* "Heyecanla eve doğru gitti; kapı açılmayınca onu yıktı." *İy Ḥüseynī çarẖ ẓulmı bile bolsa min daġı* *Eşk ṭūfānı bile gerdūn bināsın ḳun͡garay* "Ey Hüseynî, eğer ben hâlâ kaderin haksızlıklarına maruz kalacaksam; göz yaşlarımla gökyüzünü yıkmak istiyorum." 2) (V.) Kazmak, kazarak çıkartmak II/900. *** **ḳonġarmaḳ**: Yerinden ḳımıldatmaḳ, ḥareket itmek, ḳoparmaḳ, bīẖından çeküp çıḳarmaḳ, (LÇ 241); **ḳonḳarmaḳ**: Kazmak, kazıyarak çıkarmak (Vámb. 320).
ḳupa		İt. '*cupa*'	Kap, tas, kupa ***Ḳupa****: ḳoġa, delv* [kova], *digir, ḳoġa* (S.S.) II/1033. *** **ḳupa**: (LÇ 230).
ḳupan	قوپان		(Z.) Büyük, yüksek, sağlam II/1033. *** **ḳupan**: Büyük, 'aẓīm [büyük], cesīm [büyük], ḳocaman, büzürg [büyük], kelān [iri, büyük] (LÇ 231).
ḳupanḷıḳ	قوپانلق		(Z.) Yükseklik, güneşin en tepede olduğu zaman II/1033. *** **ḳupanliḳ**: Yükseklik, öğle vakti (Vámb. 315).
ḳur I	قور		1) Kemer, kuşak, uçkur, kayış; halka, daire 2) Rütbe, mevki, durum 3) Akran, yaşıt (Calc.Wrtb. اقران و امثال) 4) (Z.) Kenar, halka, çit; (P. d. C.) bir şenlikte insanların oluşturduğu halka veya çember

			5) Bekçi (Calc. Wrtb. اسلاح) *Ḳur başı* "Türkistan şehrinde gece bekçilerinin amiri"; *Ḳur-ḫane* "Silah fabrikası, cephanelik, mühimmat deposu" 6) Zaman, süre, olay, husus *Kiç ḳurun* "Geç vakit" 7) *Ḳurbaḳa*: "Kaplumbağa" II/916. *** **ḳur**: Kemer-bend, ḳuşaḳ, fūta, bilbaġ, dügün ve da'vetde ḫalḳa oturmaḳ, muḥavveṭ, ḥāşiye, silāḥ, yasaḳ, ḳaravul, māye, dām, aġ, ṭuzaḳ, silāḥlıḳ (LÇ 233); **ḳur**: Kemer; ordu; muhafız kıtası; tuzak, kapan; bir şenlikte insanların oluşturduğu halka veya çember (DTO 425).
ḳur- II	قورمق		Kurmak, koymak, yerleştirmek, hazırlamak, yaymak, sermek *Yazlar çibini köp bolur üçün bu ölenñgi kim ḳurarlar* "Yaz mevsiminde sinek çok olduğu için bu çadırı kurarlar." (Bb. 151-18) II/919. *** **ḳurmaḳ**: Bezemek, süslemek; takmak; çevirmek, kuşatmak; savunmak, korumak, yerleştirmek (DTO 428); **ḳurmaḳ**: Tanẓīm çaġ itmek, çeküp bend itmek, tertīb [düzene koymak] ve ārāste [süslemek], çadır ve sāyire ḳurmaḳ (LÇ 234).
ḳuraḳ	قوراق	ḳur+aḳ	1) Kuru, kurak, çorak 2) Kurak hava 3) Üzünmüş, canı sıkılmış, kötü niyetli, korkak II/921. *** **ḳuraḳ**: Yaġmursız yer, ruṭūbetsiz, ḳuruca, ḫuşkī [kuru olan], ḳaḳ, bī-ābī [susuz] (LÇ 233).
Ḳurama	قورامه		Türkistan'da yaşayan bir Türk boyu II/924. *** (-).
ḳuramsaḳ	قورمساق		1) (P. d. C.) Yan yana iki atla giden birisinin birden başka yöne dönmesi

			2) (P. d. C.) Çöpçatandan yararlanan kadın 3) (P. d. C.) Kendi karısına fuhuş yaptıran kimse, pezevenk II/924. *** **ḳuramsaḳ**: Yan yana iki atla giden birisinin birden başka yöne dönmesi; giden, yola çıkan; fahişe; pezevenk (DTO 428).
ḳuran I	قوران	ḳural(?) yerine	(P. d. C.) Silah II/923. *** **ḳuran**: Silah (DTO 425); **ḳuran**: Silāḥ, eslaḥa, yaraḳ, edevāt-ı ḥarb, silāḥ-ḫāne, cīb-ḫāne (LÇ 233).
ḳuran- II	قورانمق		(P. d. C.) Tuzak kurmak II/923. *** **ḳuranmaḳ**: Tuzak kurmak (DTO 425); **ḳuranmaḳ**: Ṭuzaḳ ve dām ḳurmaḳ, ḥīle ve tezvīr itmek, ve mekr iylemek (LÇ 233).
ḳurban	قوربان		Yayın ortası ile sonu arasındaki bölge II/962. *** **ḳurban**: Kemān muḥafaẓası ve ẓarfı, ġılāf, ḳap, ḳın (LÇ 233).
ḳurçaḷ-	قورچالمق		1) (V.) Kana bulanana kadar kaşımak, kan gelene kadar tırmalamak 2) [Kocamak, çok büyümek, artmak, çok kaşınmak][574] *Ḳocamaḳ, pek büyümek, ziyādelenmek, çoḳ ḳaşınmaḳ, bīsyār ḫārīden* [çok kaşınmak] (S.S.) II/954. *** **ḳurçalmaḳ**: (LÇ 233); **ḳurçalmaḳ**: Kan çıkana kadar kaşınmak (Vámb. 316).
ḳurçĭ	قورچى		1) Farsların soylulardan oluşan süvari birliği *Ḳurçĭ başĭ* "Süvari birliğinin komutanı" 2) Depo bekçisi II/955. *** **ḳurçı**: Silāḥ-şūr, cebeci, 'asker-i süvāre, 'ases, mīr-esb[575] , kütevel, żabṭiyye, muḥāfaẓ-ı belde (LÇ 233).
ḳurçuḳ	قورچوق		1) Fars dervişlerince şapkanın etrafına

[574] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[575] LÇ'de ميرشب şeklinde yazılan kelime, muhtemelen "mīr-esb" olmalıdır.

			sarılan uzun keçe parçaları *Kiz börk üze ḳurçuḳ çırmar idi* “Keçe başlığın üzerine kurçuk sardı.” 2) Uzun perdeler II/955. *** **ḳurçuḳ**: Dervīşleriñ külāhlarına ṣardıḳları pārça, ‘imāme (LÇ 233).
ḳurdaş	**قورداش**	ḳur+daş	Yeğen, erkek yeğen II/950. *** **ḳurdaş**: Ḫāla-zāde, ‘amūca-zāde, Luġat-ı Çaġatay’da birāder dimek, ḳardaş (LÇ 234).
ḳurdaşan͡g	**قورداشانك**		bk. ḳurdaşanç II/950. *** **ḳurdaşan͡g**: Kol ve bacaklarda kaşıntıya yol açan hastalık (DTO 426).
ḳurdaşanç	**قورداشانچ**		Eller ve ayaklardaki hummalı kaşıntı II/951. *** **ḳurdaşanç**: Kol ve bacaklarda kaşıntıya yol açan hastalık (DTO 426).
ḳurdaşanĭ	**قورداشانى**		bk. ḳurdaşanç II/951. *** **ḳurdaşanı**: Kol ve bacaklarda kaşıntıya yol açan hastalık (DTO 426).
ḳurdıḷa-	**قورديلمق**		(Z.) Tırısa kalkmak (kurdun yürüdüğü gibi); hızlı yürümek II/951. *** (-).
ḳurduġla-	**قوردوغلامق**		(P. d.C.) 1) Kurdun kurbanı olmak (koyunlar için) 2) [Koyunu kurda kaptırmak][576] (S.S.’deki anlam görünüşe göre farklıdır.) *Ḳoyunı ḳurta ḳapdırmaḳ* (S.S.) II/951. *** **ḳurduġlamaḳ**: (LÇ 234); **ḳurduġlamaḳ**: Kurdun kurbanı olmak (koyunlar için) (DTO 426).
ḳurġan	**قورغان**		Kale, hisar, berkitme, tahkim II/939. *** **ḳurġan**: Ḥıṣn[577], ḥiṣār, ḳal‘a (LÇ 234); **ḳurġan**: Kale (Vámb. 317).
ḳurġança	**قورغانچه**		Kale, hisar II/940. *** **ḳurġançe**: Kale (Vámb. 317).
ḳurĭltaŷ	**قوريلتاى**		Moğolların büyük millet toplantısı (Calc. Wrtb. حش) II/926. *** **ḳurıltay**: Moğol ülkesinde yapılan

[576] Anlam LÇ’den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[577] LÇ’de حصين şeklinde yazılmıştır.

		büyük toplantı (DTO 429).
ḳurĭşĭ	قوريشى	(P. d.C.) Tatarların taktığı kürkten yapılmış başlık II/926. *** **ḳurışı**: Tatarların taktığı kürkten yapılmış başlık (DTO 429); **ḳurışı**: Tatar içi ṭışı bir olan külāh, börk, ḳalfaḳ (LÇ 235).
ḳurḳ	قورق	Yumurtlamayı kesen tavuk; kuluçka; gurk tavuk II/937. *** **ḳurḳ**: Yumurtlamayı kesen tavuk; kuluçka (DTO 427).
ḳurḳuḷdaў	قورقولداى	Küçük bir kuş II/939. *** **ḳurḳulday**: Bir tür küçük serçe (DTO 427); **ḳurḳulday**: Bir nev‘ serçedir (LÇ 234).
ḳurma	قورمه	Ahşaptan yapılmış bir çeşit kase, kap II/964. *** **ḳurma**: Aġaç ḳaşıḳ, çemçe [kaşık], ḳaşuḳ (LÇ 234)
ḳurmaç	قورماچ	Kavrulmuş buğday II/965. *** **ḳurmaç**: Ḳurmaç, ḳurma, gendüm-büryān [kavrulmuş buğday], mıṣr-buġday (LÇ 234).
ḳurmaḳ	قورمق	Kurbağa (Calc. Wrtb. غوك) II/964. *** **ḳurmaḳ**: Kurbağa (DTO 428).
ḳurp	قورپ	Nehrin aşınmış olan kıyısı II/961. *** **ḳurp**: Kenārıñ ḳırıġı, leb-i şikeste [kırılmış kıyı] (LÇ233).
ḳursaḳ	قورساق	1) Kursak, mide; bağırsaklar 2) Beslenmek için ihtiyaç duyulan yiyecek II/956. *** **ḳursaḳ**: Ḳuşlarıñ birinci mi‘desi, rūde (LÇ 234); **ḳursaḳ**: Kursak; bağırsak (DTO 426).
ḳurşa-	قورشامق	1) Kuşak bağlamak 2) Kuşatmak, çevresini sarmak II/959. *** **ḳurşamaḳ**: Ḳuşaḳ, iḥāṭa ve iştimāl itmek [çevirmek, ihata etmek], ortaya almaḳ, mābeyn-i giriften [arada tutulmuş] (LÇ 234).

ḳurşaḳ	قورشاق	ḳurşa+ḳ	Kemer II/960. *** **ḳurşaḳ**: Ḳuşaḳ, kemer-bend, bil-baġ, miyān-bend, fūta (LÇ 234).
ḳurşaḳḷa-	قورشاقلامق	ḳurşaḳ+ḷa-	Kuşak bağlamak II/960. *** (-).
ḳurşaḷ-	قورشالمق		bk. ḳurşan- II/960. *** **ḳurşalmaḳ**: Kuşanmak, kuşak bağlanmak (Vámb. 317).
ḳurşan-	قورشانمق	ḳurşa+n-	Kuşanmak, kuşak bağlanmak II/960. *** **ḳurşanmaḳ**: Kuşanmak (Bdg. II: 75).
ḳurt	قورت		Kurt (böcek), böcek, kurtçuk, tırtıl II/944. *** **ḳurt**: Kurt, solucan (DTO 425).
ḳurtḳa	قورتقا		İhtiyar kadın II/948. *** **ḳurtġa**: Acūz, iḫtiyār ḫatun, ḳoca ḳarı, kempīr, pīrezen (LÇ 233).
ḳurtuḷ-	قورتولمق		1) Kurtulmak, kurtarılmak, serbest kalmak 2) Söküp çıkarmak (bir şeyden), ayırmak; gevşek olmak II/948. *** **ḳurtulmaḳ**: Rehā ve ḫalāṣ olmaḳ [kurtulmak, selamete ermek], tetmīm [tamamlamak] ve taḫliye (LÇ 233).
ḳurtun	قورتون		(S.S.- P. d.C.) Kurtçuk, solucan II/948. *** **ḳurtun**: Kurt, solucan (DTO 426); **ḳurtun:** Ḳurt, dūd, ṭırtıl, kirm (LÇ 233).
ḳuru-	قورومق		Kurumak, kuru olmak; büzmek, toplamak; zayıflamak II/928. *** **ḳurumaḳ**: İntibās ve ḫūşk olmaḳ [kurumak], ruṭūbet çikmemek, yābis [kuru], ḳadīd [kurutulmuş], ḳurı (LÇ 235).
ḳuruġ	قوروغ		Kuru, boş *Bir ḳuruġ başlıġ mücerred kişi* "Kuru kafalı bir insan = yalnız bir kişi"; *Dervīşniñg ḳuruġ nānı ṭāmı' şāhnıñg ḫaṭā'ī ḫ*^{w}*ānıdın ḫūbraḳdur* "Dervişin kuru ekmeği tamahkar hükümdarın günahlı sofrasından iyidir." II/930. *** **ḳuruġ**: Ḫuşkī [kuru], ḳaḳ, ḳurı, baġ (LÇ 235); **ḳuruġ başlıġ**: Yalñız kendi başına olan, mücer-red, bī-ta'alluḳ, ser

			ve āzād, yeke ve tenhā (LÇ 235).
ḳuruḳ			1) Kuru, boş, saçma 2) [Kuru][578] II/929. *** **ḳuruḳ**: Ḳuru, ḫuşk [kuru], yābis [kuru], naḥīf, lāġar, sāḥil, kenār-ı deryā, adaḳ (LÇ 235).
ḳuruḳşa-	قوروقشامق		Çok kuru olmak; gıcırdamak II/930. *** **ḳuruḳşamaḳ**: Çok kuru olmak; gıcırdamak (Vámb. 317)
ḳuruḷ-	قورولمق	ḳur+ḷ-	1) Kurulmak, hazırlanmak *İçki ṣoḥbeti ḳuruḷdı* "İçki sohbeti kuruldu." 2) Dürülmek, tomar hâline gelmek, halkalan-mak 3) Övünmek 4) Kafasını çılgın hayallerle doldurmak 5) Kendini önemli biriymiş gibi göstermek, gururlu olmak II/931. *** **ḳurulmaḳ**: Kurulmak, hazırlanmak; oturtulmak, dikilmek; doldurulmak, doldurmak; yerleşilmek, yerleştirilmek (Bdg. II: 77).
ḳuruḷtaў	قورولتاى		Moğolların büyük millet toplantısı II/933. *** **ḳurultay**: Müşāvere içün ictimā‘ iden meclis, şūrā, meşveret, kiñ͡ges, celse, maṣlaḥat (LÇ 235); **ḳurultay**: Moğol ülkesinde yapılan büyük toplantı (DTO 429).
ḳuruman	قورومان		(P. d. C.) Artçı, yürüyüş durumunda bulunan bir askerî birliğin güvenliğini sağlamak için arkadan gelmek üzere bırakılan kıta, dümdar II/937. *** **ḳuruman**: Artçı, artçı birlik (DTO 429); **ḳuruman**: Ordunuñ arḳasını gözetmege me'mūr olan 'asker bölügi, muḥāfaẓa, cünd-i evvel [öncü birlik] (LÇ 235).
ḳurumsa-	قورومساماق		[Yol göstermek, rehberlik etmek][579]

[578] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			Delālet itmek, yol göstermek, hidāyet iylemek (S.S.) II/937. *** **ḳurumsamaḳ**: Delālet itmek, yol göstermek, hidāyet iylemek, rāh-ber ve delīl, pīzevenk (LÇ 235).
ḳurumsaġ	قورومساغ		Kurban II/937. *** **ḳurumsaġ**: Adak; kurban (DTO 429).
ḳurumsaġ-	قورومساغمق		Kurban etmek (Calc. Wrtb. قربان شدن) II/937. *** **ḳurumsaġmaḳ**: Kurban etmek (DTO 429).
ḳurun	قورون	ḳur+un	Zaman, vakit *Keç ḳurun* "Akşama doğru, akşamüzeri, akşamüstü" II/930. *** **ḳurun**: Vakit, zaman; çağ (DTO 429).
ḳuruş-	قوروشمق		Kurumak II/936. *** **ḳuruşmaḳ**: Ḳurutmaḳ, ẖuşk ve yābis olmaḳ [kuru olmak] (LÇ 235).
ḳurut-	قوروتمق	ḳuru+t-	Kurutmak, kurumak, boşaltmak II/934. *** **ḳurutmaḳ**: Bir şey'iñ ṣuyını yoḳ itmek, ẖuşk iylemek [kurutmak] (LÇ 235).
ḳurya	قوريا		1) (P. d.C.) Kuru, kurumuş 2) Kötü yapı, yıpranmış yapı 3) (V.- P. d.C.) Kulübe, barınak 4) (P. d.C.) Koyu olmayan (kıvamsız) dut II/941. *** **ḳurya**: Kuru, kurumuş, zayıf, kıvamsız dut; kamışla yapılmış kulübe (DTO 429); **ḳurya**: Yoksul barınağı (Vámb. 317).
ḳus-	قوسمق		1) Kusmak, tükürmek 2) Solmak (renk için) 3) Siyahlaşmak (kına lekeleri için) II/1013. *** **ḳusmaḳ**: Ḳay ve iẖrāc itmek [kusmak], gerdānīden [değişmek], istifrāġ [kusmak] (LÇ 236); **kusmaḳ**: Kusmak (DTO 430).

579 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

ḳusḳaç	**قوسقاچ**		Kıskaç, kerpeten II/1015. *** **ḳusḳaç**: Ḳısḳaç, timürcileriñ büyük kelpetān gibi āleti, gīrāy-kelān [büyük tutkaç], enbūr [ateş veya ocağı karıştırmak için kullanılan alet], kerpetūn (LÇ 236).
ḳustur-[580]	**قوسدرمق**	ḳus+tur-	1) Kusturmak, tükürtmek 2) Suda karıştırarak çözülmesini sağlamak 3) Soldurmak (renk için) II/1018. *** **ḳusturmaḳ**: Kusturmak, kusmaya zorlamak (Bdg. II: 81).
ḳusuḳ	**قوسوق**		Kusmuk; kusma II/1014. *** **ḳusuḳ**: Kusmuk (Bdg. II: 81).
ḳusundĭ	**قوسوندى**		Kusmuk, kusma II/1014. *** **ḳusundı**: Ḳusuḳ şey'i, ḳales [kusuntu], ḳay-gerde [kusulmuş şey] (LÇ 236).
ḳuş I	**قوش**		1) Kuş *Ḳuş tumaġĭ* "Kuş tutmak için kullanılan bir tür tuzak" (Bb. 176) 2) (Z.) Kanadı olan her şey, kelebek 3) (Z.) Alamet, belirti; kader, talih II/1022. *** **ḳuş**: Ṭayr [kuş], perende [uçan, uçucu; av kuşu], 'uṣfūr [serçe kuşu], cān-ver [canlı, yaşayan] (LÇ 236).
ḳūş- II	**قووشمق**	ḳū+ş-	Bir kimseye karşı düşmanlık etmek, savaşmak II/1025. *** **ḳovuşmaḳ**: Düşmanlık etmek, kin beslemek (Bdg. II: 97).
ḳuşanaç	**قوشَناچ**		(Z.) Falcı, kâhin (L.T.) II/1026. *** **ḳuşnaç**: bk. ḳuşnaç.
ḳuşçĭ	**قوشچى**		Şahin besleyen kişi II/1031. *** **ḳuşcı**: Ḳuş-bāz, ṭayr bisleyici, avcı (LÇ 236).
ḳuşla-	**قوشلامق**	ḳuş+ḷa-	Avcı kuşlarla avlanmak II/1029. *** **ḳuşlamaḳ**: Ṭayr [kuş] avlamaḳ, ṣayd-

[580] Kelimenin fiil olduğunu gösteren işaret "(v)" OSTN'de yoktur. Biz kelimenin Arap harfli yazımını ve anlamını dikkate alarak bu şekilde gösterdik.

			ı şikār [kuş avı] itmek, av avlamak[581] (LÇ 237).
ḳuşlaḳ	قوشلاق	ḳuşla+ḳ	1) Kuş avlanılan yer, bölge *Ḫōcendniñ avlaġı ḳuşlaġı bisyār yaḫşıdur* "Hocend'in av hayvanı ve kuş avlayacak yerleri çok iyidir." (Bb. 5-10) 2) Kuş falı (Calc. Wrtb. فال) II/1029. *** **ḳuşlaġ**: Şikār-gāh [av yeri], ṣayd-gāh [av yeri], avlaḳ yer, ḳuşı çoḳ mekān, mevḳı'-ı ṣayd [av yeri] (LÇ 237).
ḳuşḷuġ	قوشلوغ		(S.S.) Kuşluk vakti II/1030. *** **ḳuşluġ**: Ḳuşluḳ, ḍuḥā [kuşluk vakti], nā-şitā[582] [sabahtan beri hiç bir şey yememiş olma], çāşt-gāh [kuşluk vakti], ḳable'ẓ-ẓuhr [zuhur vakti], vaḳt-i cāy, nehārī [gündüzle ilgili] (LÇ 237).
ḳuşmar	قوشمار		[Tuzak, bir çeşit kuş tuzağı, kapan][583] *Bir nev' ḳuş ṭuzaġı, basma, ḫafik* [boğma], *ḳapḳan, dām* [tuzak, ağ], *ṭūr* [tuzak, ağ, balık ağı], *şebeke* [tuzak, ağ] (*Zenker de 'Pavet de Courteille'den almıştır.*) (S.S.) II/1032. *** **ḳuşmar**: (LÇ 237).
ḳuşnaç	قوشناچ		Falcı, kâhin (Calc. Wrtb. فال بين) II/1029. *** **ḳuşnaç**: Falcı (DTO 432).
ḳuşuḳ	قوشوق		(Z.) 1) Karışıklık 2) Dökülen şey 3) Koşuk, edebî bir tür II/1028. *** **ḳoşuḳ**: Bir nev' taṣnīf, ḳoşma, mülteḥiḳ [katılmış], raḳs havāsı aḳsāmından bir nev' teġannīdir, 'āşıḳlarıñ oḳuduġı şarḳı ve türki iş'ārlardır (LÇ 237).
ḳuşuḳḷuḳ	قوشوقلق		(Z.) Bileşim, karışım, karışık II/1028. *** **ḳuşuḳluġ**: Memzūc [karışık], maḫlūṭ [karıştırılmış, karışık], ḳarışıḳ, ālūde

[581] LÇ'de او اولامك şeklinde yazılmıştır.
[582] LÇ'de نا شتاه şeklinde yazılmıştır.
[583] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			[ḳarışmış, karışık] (LÇ 237).
ḳut I	قوت		Mutluluk, şans II/ 990. *** **ḳut**: Ṭāli', sa'ādet, iḳbāl, baẖt, tecellī (LÇ 231).
ḳut- II			1) Koşmak 2) Güç kaybetmek, zayıflamak 3) (Z.) Kalmak, durmak, oturmak II/991. *** **ḳutmaḳ**: Durmak, kalmak, oturmak (DTO 423); **ḳutmaḳ**: Ḳalmaḳ, sekte[584] [durma], ārām [durma], iskān itmek, mekān me'vā iylemek [mekan tutmak] (LÇ232).
ḳutaḷ-	قوتالمق		Gevezelik etmek, boş konuşmak (Calc. Wrtb. خرد و حیله) II/991. *** **ḳutalmaḳ**: H̱utuzlanmaḳ, giyinmek, bezen-mek, yasanmak, libās [elbise] pūşāk [elbise, giysi] ile zīnetlenmek (LÇ 231).
ḳutan I	قوتان		(V.) Çavuş kuşu, hüthüt II/992. *** **ḳutan**: Çavuşkuşu (Vámb. 315); **ḳutan**: Saḳa ḳuşı, ibbīl[585] [kuş sürüsü] (LÇ 231).
ḳutan- II	قوتانمق		Sevinmek, mesut olmak II/992. *** **ḳutanmaḳ**: Mes'ūd, şād ve memnūn olmaḳ, feraḥlanmak, sevinmek, ẖōş-vaḳt, ẖurrem olmaḳ (LÇ 231).
ḳutḳar-	قوتقارمق	ḳut+ḳar-	Kurtarmak, serbest bırakmak, özgür bırakmak *Ḳızılbaşdın bir kişini ḳutḳarmay barçasını olturdı* "Kızılbaşların birini bile kurtarmadan hepsini öldürdü." (Abg. 131) II/994. *** **ḳutḳarmaḳ**: Kurtarmak (DTO 422); **ḳutḳarmaḳ**: Rehā [kurtulma], taẖlīṣ [kurtar-ma], taẖliye [serbest bırakma], itmām [tamam-lama], ibrām [zorlama] iylemek (LÇ 232).
ḳutḳul-	قوتقولمق		Kurtulmuş olmak, serbest kalmış olmak

584 LÇ'de سکث şeklinde yazılmıştır.

585 LÇW'de kelime ayil şeklinde okunmasına rağmen LÇ'de ابیل şeklinde yazılmıştır. Dolayısıyla kelimenin ibbīl şeklinde okunması daha uygun olacaktır.

			Ni ʿışḳ otıġa köymeklikke tapı *Ni andın ḳutḳulup cān ḫarābı* (*cezānı*, P. d.C.'de); *Ben Pavet de Courteille'den tercüme etmek istiyorum*: "Ne aşk ateşine yanmaya gücü var; ne de ondan kurtulup canı harap etmeye." II/995. *** **ḳutḳulmaḳ**: Kurtulmuş olmak, serbest kalmış olmak (DTO 423).
ḳutluġ	قوتلوغ	ḳut+ḷuġ	Mutlu, mesut, saadetli *Ḳutḷuġ Buġa, Temir-Ḳutḷuġ vb.* II/997. *** **ḳutluġ**: Mutlu, mesut, saadetli, talihli (DTO 422).
ḳutur	قوتور		1) (Z.) Şişman, yağlı 2) (Ab. *Ḫaste, żaʿīf*[586]) Hasta, zayıf II/994. *** **ḳutur**: Pürüzlü; uyuz köpek, uyuz olmuş hayvan (DTO 423); **ḳutur**: Uyuz, cerḥ-dār olan, cereb [uyuz hastalığı], ger [uyuz hastalığı], çotur [yassı, uyuz], çiçek yüzli (LÇ 232).
ḳutuz	قوتوز		(P. d.C.) Kuduz köpek II/ 994. *** **ḳutuz**: Ḳuduz, azmış köpek, it, ḳudurmış kelb [kudurmuş köpek] (LÇ 232); **ḳutuz**: Kuduz köpek (DTO 423).
ḳuvaḳ	قوواق		1) Çalılık 2) (Z.) Dağ eteği *Ṭaġ beli ve ortası, kemer-i kūh* [dağ geçidi], *vasaṭ-ı cebel* [dağın orta bölümü], *geçit, iki kötel miyānesi* [iki dağ arası] (S.S.) II/ 1040. *** **ḳuvaḳ**: (LÇ 241).
ḳuvala-	قووالامق		Kovalamak, peşine düşmek, kovmak II/1041. *** **ḳovalamaḳ**[587]: Arḳasından ḳovmaḳ, ḳavmaḳ, defʿ ve ṭard [kovma] itmek, taʿḳīb (LÇ 230).
ḳuvar-[588]	قووارمق		Kurumak, kavrulmak II/1041. *** **ḳuvarmaḳ**: Solgunlaşmak, bozarmak

[586] OSTN'de صعيق şeklinde yazılmıştır.
[587] LÇ'de قوالامق şeklinde yazılmıştır.

			(Vámb. 320); **ḳuvarmaḳ**: Solgunlaşmak, bozarmak (DTO 440).
ḳuvat	قوّت		Kuvvet, güç II/1041. *** **ḳuvvet**: Kuvvet, güç (BD 392).
ḳuvatlĭḳ	قوّتليق		Kuvvetli, güçlü II/1041. *** (-).
ḳuwala-	قووالامق قوالامق		Peşine düşmek, kovalamak, izlemek, kovmak *Andın ḳūwaladılar* "Oradan kovaladılar." (Bb. 166-10); *İş Sulṭān Ḫivaḳ barıp Uyġur Nāymānnı ḳūwaladı* "İş Sultan Hivak'a gidip oradan Uygur Nâymânları kovdu." (Abg. 130); *Özüm hem bir niçe gürūhçe min ḳūwaladım* "Onları birkaç mil takip ettim." (Bb. 494-14) II/886. *** **ḳovalamaḳ**: Kovalamak, peşine düşmek, izlemek (DTO 420); **ḳovalamaḳ**: Arḳasından ḳovmaḳ, ḳavmaḳ, def' ve ṭard itmek, ta'kīb (LÇ 230).
ḳuwalaş-	قوالاشمق	ḳuwaḷa+ş-	Birbirini kovalamak, kovalaşmak *İtişe çabışa ve yılḳı ḳuwalaşa olturdılar* "Birbirlerini öldürerek, birbirini soyarak ve birbirlerinden at sürülerini çalarak yaşıyorlardı." (Abg. 42) II/886. *** (-).
ḳuў-	قويمق		1) Dökmek (demir) 2) Dökmek, içine boşaltmak II/886. *** **ḳuymaḳ**: Dökmek, kalıba dökmek, akıtmak (Vámb. 321).
ḳuya	قويه		1) Bir renk (Muhtemelen *ḳuyı* "koyu") *Ḳuya yüzlük* "Esmer yüzlü" (Bb. 8-13) 2) [Kızıl kırmızı renkli, kırmızı][589] II/901. *** **ḳuya**: Ḳızıl ḳırmızı renklü, sürḫ, aḥmer [kırmızı], al levn [kırmızı renk] (LÇ 243).
ḳuyaḳ	قوياق		Zırh II/901. *** **ḳuyaḳ**: Birbirine bitiştirilmiş parçalardan oluşan bir tür zırh (DTO 441); **ḳuyaḳ**: Cengde müsta'mel bir nev'

[588] Kelimenin fiil olduğunu gösteren işaret "(v)" OSTN'de yoktur. Biz kelimenin Arap harfli yazımını ve anlamını dikkate alarak bu şekilde gösterdik.

[589] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			silāḥdır (LÇ 242); **ḳoyaḳ**: Zırh (Vámb. 321).
ḳuyaḳlïḳ	قوياقليق	ḳuyaḳ+lïḳ	Zırhlı II/902. *** **ḳoyaḳlu**: Zırhlı (Vámb. 321); **ḳuyaḳlu**: Zırhlı (Bdg. II: 98).
ḳuyañ͡g	قويانك		1) Romatizma 2) Vücudun yan kısımlarında olan kaslar *Ḳuyañ͡g teşvīşi* "Vücudun yan kısımlarına ağrı veren hastalık" (Bb. 201-11) 3) Deri altı tümörü II/902. *** **ḳoyañ͡g**: bk. ḳoyañ͡g.
ḳuyaş	قوياش، قويش		Güneş *Ḳuyaş urġan* "Güneş vurmuş" II/903. *** **ḳuyaş**: Güneş, şems, āfitāb, ḫūrşīd, mihr, münīr, ẕükā [güneş], beyżā [parlak] (LÇ 242).
ḳuy̆ġulïḳ	قويغولق	ḳuy̆+ġu+lïḳ	Dökülmesi gereken şey II/890. *** **ḳoyġuluḳ**: Dökülmesi gereken şey veya yararlı olmayan (Bdg. II: 99).
ḳuy̆ġun	قويغون	ḳuy̆+ġun	Körfez, koy II/890. *** **ḳuyġun**: Deñizden ḳaraya ḳonulmuş pārça, girgin şey', edevāt (LÇ 242); **ḳoyġun**: Körfez (DTO 441).
ḳuyïşḳan	قويشقان		Kuyrukluk II/894. *** **ḳuyuşḳan**: Kuyrukluk, atın kuyrukluğu (DTO 441); **ḳuyuşḳan**: Atıñ ard ṭarafı, ḳuşḳun, pārdüm[590] (LÇ 242).
ḳuyïşḳun	قويشقون		bk. ḳuyïşḳan II/894. *** **ḳuyışḳun**: Kuyrukluk, atın kuyrukluğu (DTO 441).
ḳuy̆man	قويمان		1) Yağda kızartılmış 2) (Z.) Lapa, bulamaç II/895. *** **ḳuyman**: Bir nev' yağlı çörek, ḳatlama boğursaḳ, pāçe, ḳat ḳat yağlı nān ve ekmek (LÇ 242).
ḳuy̆ruġ	قويروغ		bk. ḳuy̆ruḳ II/892. *** **ḳuyruġ**: Ḳuyruḳ, dünbāl [kuyruk],

[590] LÇ'de پاردوم şeklinde yazılmıştır.

			düm [kuyruk], ẕeyl [bir şeyin altı], dünbe[591], pes, göt (LÇ 242).
ḳuy̆ruġlı̆ḳ	**قويروغلق**	ḳuy̆ruḳ+lı̆ḳ	Kuyruklu II/892. *** **ḳuyruḳlu**: Kuyruklu (Bdg. II: 98).
ḳuy̆ruḳ	**قويروق**		Kuyruk, arka taraf II/890. *** **ḳuyruḳ**: Kuyruk, bir şeyin arkası; arkadan gelen, arka taraf (DTO 441); **ḳuyruġ**: bk. ḳuy̆ruġ.
ḳuyum	**قويوم**	ḳuy̆+m	(V.) Döküm II/907. *** **ḳuyum**: Dökülebilen cevher (Vámb. 321); **ḳuyum**: Altun vesā'irden zīnet içün yapılan eşyā, ḳuyumcı, dökmeci, rīḫte-ger (LÇ 242)
ḳuyun	**قويون**		1) Kasırga 2) Kötü ruh II/906. *** **ḳuyun**: Kasırga (Vámb. 321); **ḳuyun**: Gird-bād [hortum, kasırga] (LÇ 242).
ḳuzay̆	**قوزاى**		Güneş ışığı görmeyen yer (S.S.'den) II/1018. *** **ḳuzay**: Aṣlā güneş uğramayan yer, gölge, sāye [gölge], ẓıll [gölge] (LÇ 235).
ḳuzduḳ	**قوزدوق**		Eşek yavrusu (Calc. Wrtb. كره خر) II/1022. *** **ḳuzuduk**[592]: Eşek yavrısı, küre-i ḫar [eşek yavrusu], ibnü'l-ḫımār [eşek yavrusu], beçe-i merkeb [eşek yavrusu], çemen-der (LÇ 235).
ḳuzġun I	**قوزغون**		(V.) Hiddetli, öfkeli *Temevvüc* [dalgalanmış], *ṭelāṭum* [birbiriyle çarpışmak, vuruşmak (deniz dalgaları gibi)], *inḳılāb* [değişme], *şūriş* [karışıklık][593], *āşūb* [kargaşalık], *cüst-i ḥayyiz* [mekan arama, yer arama] (S.S.) II/1021. *** **ḳuzġun**: (LÇ 236); **ḳuzġun**: Hiddetli, öfkeli (Vámb. 318).
ḳuzġun II	**قوزغون**		Kuzgun, karga II/1021. *** **ḳuzġun**: Bir tür leş kargası, kuzgun

[591] LÇ'de دونبه şeklinde yazılmıştır.
[592] LÇ'de قوزودوك şeklinde yazılmıştır.
[593] OSTN'de شورمش şeklinde yazılmıştır.

		(DTO 430).
ḳuzuḳ	**قوزوق**	Sedir ağacının cevizi II/1019. *** **ḳuzuḳ**: Sedir ağacının cevizi (DTO 430).

K

kahiş	كاهش		Dert, hüzün; yoksulluk II/1053. *** **kahiş**: Acı, keder; hüzün; yoksulluk (Vámb. 325).
kar		F. كار	(V.) İş, başarı *Ḱār ḳılmaḳ* "Kâr etmek, başarı sahibi olmak" II/1053. *** **kar**: İş, çalışma, eser, yapıt (Vámb. 325).
Kaşġar	كشغار		Kâşgar şehri *Ḱaşġar Türkisi* "Kâşgar Türkçesi, Doğu Tür-kistan'da bir dil" II/1053. *** **Kaşġar**: Kâşgar şehri (Vámb. 325).
Kaşḳar	كاشقار		Kâşgar şehri II/1053. *** **Kaşġar**: bk. Kaşġar.
katawuḷ	كاتاول		(V.) 1) Kale nöbetçisi 2) Garnizon komutanı 3) Bir Özbek boyu II/1053. *** **kataul**: Kale nöbetçisi; garnizon komutanı; bir Özbek boyu (Vámb. 325).
kavşa-	كاوشاماك		bk. kewşe - *Boşamaḳ*[594] [gevşemek, gevşetmek], *münfekk*[595] [ayrılmış] *ve münḥall* [açılan, çözülen] *olmaḳ, saḳız çıynamaḳ, tive ve diveniñ diş gevşemesi* (S.S.) II/1053. *** **kevşemek**: (LÇ 251).
kebüter	كبوتر	F.	Güvercin II/1198. *** (-).
kecrülik	كجروليك		(V.) Sıkıntı, dert, rahatsızlık II/1153. *** **kecrulik**: Sıkıntı, dert, rahatsızlık (Vámb. 326).
keç I	كيچ		1) Geç, uzun zaman (vakit) 2) Akşam ; keç (kece ?) *Kiç ḳurun* "Akşam vakti" II/1142. *** **kiç**: Şeb [gece] (LÇ 264); **kiç**: Geç (Vámb. 333).
keç- II	كيچمك		1) Nehri geçmek 2) Yanından geçip gitmek, geçmek,

[594] OSTN'de يوشامق şeklinde yazılmıştır.
[595] LÇ'de منغك şeklinde yazılmıştır.

			meydana gelmek *Cāndın kiçmek* "Canından vazgeçmek"; *Dünyādın kiçmek* "Ölmek"; *Ni kiçgey miz* "Nasıl geçeceğiz?" 3) Affetmek, bağışlamak II/1142. *** **kiçmek**: Ortasından geçmek, katetmek; içine geçmek; affetmek, bağışlamak (DTO 483).
keçe I	**كچه، كيچه**		1) Keçe, kalın keçe, keçeden yapılmış halı *Kiçebaş* "Özbeklerin Tatarlara verdiği isim" 2) Yünden yapılmış ve kadınların kullandığı baş örtüsü II/1144. *** **keçe**: Nemed [keçe], kigiz, palās (LÇ 252); **kiçe**: Aba (DTO 483).
keçe II	**كچه**		Kekeme; Türkçeyi iyi konuşamayan II/1144. *** **keçe**: Tutula, pepe, budala, avanıḳ, serserī, aḥmaḳ, peltek (LÇ 252).
keçebe	**كچابا**	F. كجاوه	(V.) Gezgin ve göçebelerin oturak olarak kullandıkları ahşap kutu II/1145. *** **keçebe**: Gezgin ve göçebelerin oturak olarak kullandıkları ahşap kutu (Vámb. 325); **keçebe**: Taḫta ve aġacdan ma'mūl dört kūşeli ṣanduḳa, müşābih [benzer] üzeri açıḳ ẓarfdır [kılıf, kap], üzüm keçebesi (LÇ 252).
keçel	**كچل**		(V.) Kel, saç dökülmesi II/1145. *** **keçel**: Kel, saç dökülmesi (Vámb. 326).
keçi	**كچى**		Keçi II/1145. *** **kiçi**: Kiçi, būz [keçi], içki, būzġāle [keçi yavrusu, oğlak] (LÇ 273).
keçik-	**كچيكمك**		Gecikmek, geç kalmak II/1146. *** **kiçikmek**: Gecikmek, geç kalmak (Bdg. II: 174).

keçiş-	کیچیشمك [596]	keç+ş-	Birini affetmek II/1148. *** **kiçişmek**: Affetmek (Bdg. II: 116).
keçit	کیچیت	keç+t	1) Geçit 2) (Çağ.) Geçme, geçiş II/1148. *** **kiçit**: Geçid, dar yol, rāh-ı teng [dar yol], dere ve taġ yolı (LÇ 273).
keçkür-	کیچکورمك	keç+kür-	(V.) Geçirmek II/1149. *** **kiçkürmek**: Geçirmek (Vámb. 333).
keçük-	کیچوکمك		bk. keçiş- II/1148. *** (-).
keçüktür-	کچوکدورمك	keçük+tür-	Geciktirmek II/1148. *** **kiçüktürmek**: Geciktirmek (Bdg. II: 174).
keçür-	کیچورمك		1) Geçirmek 2) Affetmek II/1148. *** **kiçürmek**: Geçirmek, ömür sürmek; bağışmalak, affetmek (Bdg. II: 116).
kedḫuda	کدخدا		bk. ked-ḫuda II/1142. *** **kedḫudā**: Āmir, ḥākim, büyük ve büzürg olan, müte'ehhil [evli] ve ṣāḥib-i ḫāne olan, aḳ saḳal, erbāb, ked-ḫudā-yı der-ḫāne, işig aġası, şeh-zāde beg-zādeleri neẓāretinde bulunan mūy-ı sefīd [mūy-ı sefīd=ak sakal], atake, lālā, aġalar (LÇ 252).
kedin	کیدین		Arkasına, arkasında, arkasından, sonradan II/1137. *** **kidin**: Batı (ön͡gdin kelimesinin karşıtı) (Bdg. II: 174).
kediş	کدیش	ket+ş	Muamele, tavır; gidiş II/1139. *** **kidiş**: Muamele, davranış; gidiş (Bdg. II: 173).
kedü	کدو	F.	(V.) Kabak II/1140. *** **kedu**: Kedi (Vámb. 326); **kedi**: kedü (LÇ 253).
kedük	کدوك		[Gedik, yarık][597] *Gedik, ālusīg, dişlü gibi olan, bir ṭarafından cüz'i şikeste, raḫne* [gedik, yarık]*, leb-i çāk* [yarık, çatlak dudak] (S.S.) II/1141.

[596] OSTN'de کیچیش şeklinde yazılmıştır. Kelimenin Kiril harfli yazımı ve kelimeye verilen anlam dikkate alınarak düzeltmeye gidilmiştir.

		*** **kedük**: (LÇ 253).
kegirdek	**كيكيرداك**	(V.) bk. kegirtek II/1065. *** **kegirdek**: Nefes borusu (Vámb. 334).
kegirtek	**كيكيرتاك**	Nefes borusu II/1065. *** **kigirtek**: Ḫırtlaḳ, kegirtek, ḥulḳūm [nefes borusu], boġaz, nāy [boru] (LÇ 267).
kekir-	**كيكيرمك**	Hıçkırmak, geğirmek II/1060. *** **kigirmek**: Kigirmek, ceşn [çok yemek yemek], mi'desi bozuḳ olanlarıñ aġzından rīḥ [koku] gelmek, cüşā itmek [çok yemekten dolayı geğirmek], ārūġ[598] itmek [geğirmek] (LÇ 267).
kekrük	**كيكروك**	(V.) Boğaz, gırtlak II/1063. *** **kekruk**: Boğaz, gırtlak (Vámb. 334); **kigrük**: Boğaz (DTO 487).
kel I	**كل**	Deriden yapılmş torba (Calc. Wrtb. كنجه (?) Bdg.) II/1108. *** **kel**: Deriden yapılmş torba (Bdg. II: 132).
kel- II	**كلمك، كيلمك**	1) Gelmek, ulaşmak 2) "Kel-" fiili sık olarak yardımcı fiil olarak kullanılmaktadır. I) "p" zarf fiili ile birlikte kullanılıyor a) hareket bildiren fiillerle kullanıldığında fiilin içerdiği hareketin konuşana doğru olduğunu gösterir. b) başka fiillerle birleştiğinde fiilin anlamına güç katar. Geçmişlik bildiren fiille birleştiğinde fiile kusursuzluk katar. c) bazen bu şekildeki birleşim zor bir fiilin oluşmasına neden olur. II) Bazen "a" zarf-fiil ekiyle birleşir. Bu birleşim Eski Türk dillerinde şimdiki zaman bildiren "p" zarf-fiiliyle aynıdır. II/1110. *** **kilmek**: Gelmek, vürūd [geliş, gelme], vuṣūl ve ilḥāḳ olmaḳ, tebādür

597 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

598 LÇ'de اروك şeklinde yazılmıştır.

			[ani olarak zihne girmek], beyā [girilecek yer] (LÇ 267).
Kelçe	**كلچه**		(V.) Hokand’dan gelerek göçebe olarak yaşayan bir soy II/1123. *** **Kelçe**: Hokand’dan gelerek göçebe olarak yaşayan bir soy (Vámb. 327).
kele	**كالا**	F. گله	1) (V.) Sürü 2) Süt veren inek (Calc. Wrtb. ماده كاو شيردار) II/1112. *** **kele**: Sürü (Vámb. 325).
keler	**كلر**		Kertenkele *Beñgli keler* “Benekli kertenkele” II/1113. *** **keler**: Kertenkele (Bdg. II: 134).
keles	**كلس**		(V.) Bir kertenkele türü II/1114. *** **keles**: Bir kertenkele türü (Vámb. 327).
kelin	**كلين**	kel+n	Gelin, yeni evlenmiş kadın II/1117. *** **kilin**: Gelin, ‘arūs [süslenmiş gelin] (LÇ 267).
kelinçek	**كلينچاك**		(V.) Gelin, yeni evlenmiş kadın II/1118. *** **gelincek**: Gelin, yeni evlenmiş kadın (Vámb. 327).
keliş-	**كليشمك**		Uymak, uydurmak, uyarlamak, uygun olmak II/1119. *** **kilişmek**: Mutabık olmak, uygun olmak (Bdg. II: 180).
kelte	**كلته**		(V.) Kısa *Kelte boy̆ḫu kişi* “Kısa boylu insan” II/1121. *** **kelte**: Kısa (Vámb. 327); **kelte**: Ḳıṣa, ḳaṣīr, kūtāh [kısa, boysuz], dūmsız [kuyruksuz], ḳuyruḳsız, alçaḳ (LÇ 254).
keltek	**كلتك**		(V.) Kısa değnek, sopa II/1122. *** **keltek**: Kısa değnek, sopa (Vámb. 327).
keltür-	**كيلتورمك**		Getirmek *Mes̱el kiltürmek* “Örnek vermek” II/1122. *** **kiltürmek**: Getürmek, iḥżār [huzura getirmek] ve īṣāl [ulaştırmak, vasıl etmek], īrād [getirmek] ve peydā [mevcut, var olan], sevḳ ve iḳāme itmek,

			taḳarrur [yerleşmek] (LÇ 267).
keltürün-	**كيلتورونمك**	keltür+n-	Getirilmiş olmak II/1122. *** **kiltürünmek**: Getirilmiş olmak (Vámb. 334).
kem	**كم**	F. كم	Az, daha az, eksik *Ḳırḳ kündin bir kem turur* “Kırk günden bir gün eksiktir.” II/1203. *** **kem**: *Az, noḳṣān, eksik, dūn* [aşağı], *kötü, bed, fenā, kende* [kötü, fena, çirkin] (LÇ 254).
keme	**كمه**		Kayık, sandal II/1205. *** **kime**: Gemi, sefīne [gemi], keştī [gemi], fülk [gemi], zevraḳ [küçük gemi], merkeb [binilen vasıta], ġurāb [karga], uçan, cehāz [alet] (LÇ 268).
kemi	**كمى**		Kayık, sandal; gemi II/1208. *** **kemi**: Gemi, sandal (Vámb. 335).
kemiçke	**كميچكا**		Az, çok az II/1210. *** **kemiçke**: Az, çok az (Vámb. 327).
kemir- I	**كيميرمك**		Kemirmek, aşındırmak II/1209. *** **kimürmek**: İḫfā itmek [gizlemek], gizlemek, ḳaçırmaḳ, pinhān gerden, çiynemek, ḫābīden [çiynemek] (LÇ 267).
kemir- II	**كيمرمك**		Devirmek, yıkmak[599] II/1209. *** (-).
kemirçek	**كيمرچاك**		Kıkırdak *Kişiniŋ tutuşı süŋekleriniŋ arasında kimırçegi bolur* “Her insanın kemiklerinin arasında kıkırdağı olur.” (Abg. 104) II/1210. *** **kimircek**: Kıkırdak (DTO 488).
kemirdek	**كميرداك**	kemir+dek	Kıkırdak II/1210. *** **kemirdek**: Kıkırdak (DTO 460).
kemirte	**كميرته**		(V.) Olgunlaşmamış şeftali II/1210 *** **kemirte**: Olgunlaşmamış şeftali

[599] Sözlükte Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilen *kemir-* “**كيمرمك**” fiiline “Devirmek, yıkmak” anlamları verilerek Rabguzî’den aşağıdaki metin örnek olarak verilmiştir:

اول ييغاچلارنى كيسدى كيمرسا اول ييغاچلارنى كوترا الماس ايردى

‘*Ol yıġaçlarnı kisdi kimerse ol yıġaçlarnı kötere almas irdi*’

‘O ağaçları kesti; kimse o ağaçları götüremezdi.’ (Radloff; II: 1209).

Ancak metinde de görüldüğü gibi Radloff, metnin tercümesinde ‘kim+erse’ kelimesini görmüş ve bu şekilde Almanca ve Rusçaya tercüme etmiştir. Fakat bu kelimeyi *kemir-* şeklinde madde başına alması ve “Devirmek, yıkmak” şeklinde anlamlandırması anlaşılamamıştır.

			(Vámb. 327); **kemirte**: Olmamış zerdali, ham kayısı (DTO 460).
kemişik	كمشيك		[Kuyruk sokumu, kuyruğun kemikli bölümü][600] *Ḳuyruġıñ kemiklü yeri, ḳuyruḳ ṣoḳumu, kikirdek kimükli yeri, dünbe* [kuyruk], *dü-maġaze*[601] [şişman, tombul] (S.S.) II/1212. *** **kemişik**[602]: (LÇ 255).
kemlik	كملك	kem+lik	1) Hasar, zarar, ziyan, kötülük 2) (V.) Eksiklik yanlışlık, hata, kusur II/1212. *** **kemlik**: Eksiklik yanlışlık, hata, kusur (Vámb. 327); **kemlik**: Şeḳāvet [kötülük içinde olma], bed-kārlıḳ [kötülük], cefā, azlıḳ (LÇ 255).
kempir	كمپير		(V.) İhtiyar kadın II/1215. *** **kempir**: İhtiyar kadın (Vámb. 327).
kemsiz	كمسز	kem+siz	Hatasız, kusursuz, tam, mükemmel II/1215. *** **kemsiz**: Büsbütün, tamamen, tam, bütün (Bdg. II: 136).
kemşik	كمشيك		(V.) Ön dişleri küçük olan II/1215. *** **kemşik**: Ön dişleri küçük olan (Vámb. 327).
ken I	كين		(V.) Geniş, enli II/1074. *** **kin**: Geniş (Vámb. 335).
kēn II			[Çok, bol, ziyade][603] *Çoḳ, kes̱īr* [bol, çok], *vāfir* [bol, çok], *bisyār* [ziyade, çok], *ma'den* [mâden], *ziyāde, taḳım*, köp (S.S.) II/1073. *** **ken**: (LÇ 251).
kence	كنجه		(V.) Küçük kız çocuğu II/1082. *** **kence**: Küçük kız çocuğu (Vámb. 327); **kence**: İḫtiyārlıḳda tevellüd idüp pek sevilen[604] çocuḳ (LÇ 255).
kend	كند	[Ar.]	Şeker II/1080.

[600] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[601] LÇ'de دومغازه şeklinde yazılmıştır.
[602] Ignaz Kúnos, kelimeyi "kemişek" şeklinde almıştır (Kúnos; 1902: 126).
[603] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[604] LÇ'de سويليان şeklinde yazılmıştır.

		*** **kend**: Şeker (Bdg. II: 139).
kende	كنده	(V.) İğrenç, çirkin II/1080. *** **kende**: Çirkin, iğrenç (Vámb. 327); **kende**: Kötü, bed, fenā, zişt [çirkin, kötü], çirkin (LÇ 255).
kender	كندر	Kenevir, kendir; kendirden yapılmış urgan II/1080. *** **kendir**: Ḳunneb[605] [kendir, kenevir], kettān [keten], beẕrü'l-benc[606] ["benek (benc)" adı verilen bir ot cinsinin tohumu], benc, tuḫm-ı benek [benek tohumu] (LÇ 255).
kendere-	كنده راماق	[Çürüyüp kokmak, kokuşmak, çürümek][607] *Ta'affün itmek* [çürüyüp kokuşmak], *ḳoḳumaḳ, çürimek* (S.S.) II/1080. *** **kenderemaḳ**: (LÇ 255).
kenderlik	كندرليك	(V.) Önlük II/1080. *** **kenderlik**: Önlük (Vámb. 327).
kene	كنه	[Kene, tahta kurusu, böcek][608] *Ufaḳ mü'eẕẕiyāt* [eziyet eden, rahat bırakmayan], *ḫurd*[609] [ufak, küçük] *ve rīze* [ufak, küçük] *ḥayvanāt, böcek, taḫta biti, taḫta kene*[si], *ḥālā*[610] *Asyā-yı Vusṭāda kene-ḫāne nāmıyla bir ḥabs-ḫāne vardır ki mücrimleri 'aẕāb içün aña atarlar* (S.S.) II/1075. *** **kene**: (LÇ 255).
kenerge-	كناركامك	(V.) Yaymak, sermek; dinlenmek II/1076. *** **kenergemek**: Yaymak, sermek; dinlenmek (Vámb. 327).
kenet	كينت	Aniden, ansızın, birdenbire, istenmeden *Kenet ölüm* "Ani ölüm" II/1076. *** **kint**: Aniden, ansızın (Bdg. II: 182).

605 LÇ'de قناب şeklinde yazılmıştır.
606 LÇ'de بذرالنج şeklinde yazılmıştır.
607 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
608 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
609 LÇ'de خورد şeklinde yazılmıştır.
610 OSTN'de hatalı olarak حلا şeklinde yazılmıştır.

kenleş-	كينلاشمك		(V.) Genişlemek, rahat olmak II/1079. *** **kenleşmek**: Genişlemek, rahat olmak (Vámb. 335).
kenlik	كينليك	ken+lik	(V.) Genişlik, en II/1079. *** **kenlik**: Genişlik, enginlik (Vámb. 335).
kenne	كنّه		Kene *Kenne-ḫane* "Hapishane, cezaevi, zindan" II/1079. *** **kenne**: Kene (Vámb. 327).
ken͡g	كينك		1) Geniş, enli 2) (S.S.) [Geniş, bol, ferah][611] bk. ken͡geş; *kin͡g ve kin͡geş* II/1067. *** **kin͡g ve kin͡geş**: Meşveret, maṣlaḥat, müşāvere, müẕākere, şūrā, encümen (LÇ 273); **kin͡g**: Geniş, vāsi' [geniş, enli, bol], bol, ferāḫ, kelān [geniş], güte [geniş] (LÇ 268).
ken͡gel-	كينكالمك		(V.) Genişlemek, gevşemek, açılmak, rahat olmak II/1068. *** **kengelmek**: Genişlemek, gevşemek, açılmak, rahat olmak (Vámb. 335); **kin͡gelmek**: Genişlemek, ferāḥ ve tevsī'olmaḳ [genişlemek], bol (LÇ 268); **kin͡gelmek**[612]: Ferāġ bolmaḳ [rahat olmak], tevsī' itmek, kin͡geşlenmek, müşāverelenmek (LÇ 273).
ken͡geş I	كينكاش، كيكاش	ken͡ge+ş	Öğüt, nasihat; görüşme II/1069. *** **kin͡geş**: Meşveret, maṣlaḥat, şūrā, encümen, yıġın, celse [müzakere müddeti] (LÇ 268).
ken͡geş- II	كينكاشمك	ken͡ge+ş-	Öğüt vermek; danışmak; nasihat etmek; müşavirlik yapmak *Bu S̱emūd ḳavmi kin͡geştiler* "Semûd kavmiyle anlaştılar" II/1069. *** **kin͡geşmek**: Meşveret ve maṣlaḥat itmek, 'aḳd [anlaşma], tefekkür (LÇ 268).

611 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
612 LÇ'de her iki örneğinde Arap harfli yazımı aynıdır: كينكالماك

ken͡geşle-	كينكاشلامك		(V.) İstişare etmek, fikir danışmak II/1070. *** **kengeşlemek**: İstişare etmek, fikir danışmak (Vámb. 327).
ken͡get-	كينكاتمك		(V.) Genişletmek II/1068. *** **kengetmek**: Genişletmek (Vámb. 335).
ken͡gi-	كينكيمك		1) Genişlemek, yayılmak 2) Yarar getirmek, kâr sağlamak II/1070. *** (-).
ken͡glik	كينكليك		Genişlik, en II/1072. *** (-).
kepe I	كپه		Terementin [kozalaklılardan ve bazı ağaçlardan ya kendi kendine veya ağacın çizilmesiyle akan, ince, renksiz, kokulu reçine; terementi] (Bb. 488-15) II/1186. *** (-).
kepe II	كپه		[Kulübe, ev, mesken, konut][613] *Ḳaḳra, ḳamışdan ve ḥaṣırdan maʿmūl alaçuḳ, baraḳa*[614]*, kulübe, kāja*[615] [konut, mesken, av çadırı], *çartaḳ, iv, ḳulube* (S.S.)II/1186. *** **kepe**: (LÇ 252).
kepek	كپك		Kepek II/1186. *** (-).
kepşik	كپشيك	kep'ten	(V.) Kuru meyve ölçeği II/1190. *** **kepşik**: Kuru meyve ölçeği (Vámb. 325).
kepşir		F. كفشير	(V.) Lehim (örnek olarak lehim yapma) II/1190. *** **kepşir**: Lehim (Vámb. 327).
kepşirle-	كفشيرلامك	kepşir+le-	(V.) Lehimlemek II/1190. *** **kepşirlemek**: Lehimlemek (Vámb. 327).
ker-	كرمك		Germek, uzatmak, bükerek açmak, genişletmek II/1084. *** **kermek**: Genişlenmek, tevsīʿ itmek [geniş-letmek], böcek tuḫmı [böcek tohumu], ġūze [koza], ibrişīm (LÇ 253).
kerçe	كرچه		Bir tür kuş

613 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
614 LÇ'de باراق şeklinde yazılmıştır.
615 LÇ'de كازه şeklinde yazılmıştır.

			Yana kerçedür ḳarluġaç yosunluḳdur ḳarluġaçdın ḫaylī uluġdur “Ayrıca kerçe kuşu vardır, bu kuş kırlangıca benzer ve ondan bir hayli büyüktür.” (Bb. 365) II/1105. *** **kerçe**: Bir kuş türü, kırlangıç (Bdg. II: 122).
kerege	كراكا		Çadırın tavan kısmında olan parmaklık şeklinde olan kısım II/1090. *** **kerege**: Çadırın iskeleti; tel kafes, kafes (DTO 457); **kerege**: Çadırın tavan kısmında olan parmaklık şeklinde olan kısım (Vámb. 326).
kerek	كيراك		Gerek, gerekli, lüzumlu, lazım II/1086. *** **kirek**: Lāzım, gerek, lābüdd [çok lazım, elzem, gerekli], iḥtiyāclu (LÇ 264).
kerekli	كيراكلى		Gerekli II/1088. *** **kirekli**: Gerekli (Vámb. 333).
kereklik	كيراكليك		Gereklilik II/1088. *** **kireklik**: Lüzūmlu, iḳtiżālu, der-kārlu (LÇ 273).
kerekmes	كيراكمس	kerek+emes	Gereksiz II/1090. *** **kirekmes**: Gerekmez, gereksiz (Bdg. II: 119).
kereksiz	كيراكسز		(V.) Gereksiz II/1090. *** **kireksiz**: Gereksiz (Vámb. 333).
keremlik	كرمليك		İyiliksever II/1095. *** **keremlik**: İyiliksever (Vámb. 326).
keren-ġurġ	كرنغورغ		(Bdg.) Kervan develerine takılan (bağlanan) ziller (Calc. Wrtb. درای) II/1091. *** **kerenġurġ**: Küçük çan, çıngırak (DTO 457); **kerenġurġ**[616]: Çınġırdaḳ, zeng [zil], ceres [çan, hayvanın boynuna takılan çıngırak], çan͡g, ḳonġuraḳ, derāy [zil, çan] (LÇ 253).

[616] LÇ’de hem “kerenġurġ” hem “gerenġurġ” şeklinde iki şekilde gösterilmiştir. Ignaz Kúnos, kelimeyi “gerenġurġ” şeklinde almıştır (Kúnos; 1902: 69).

Kereyĭt	كرايت	Kerey̆’den	Bir Türk boyu *Kereyĭt ilinin͡g ẕikri* “Kereyit ili hakkında”(Abg. 46-15); *Toġġanlarġa Kereyĭtler tidiler* “Onların torunlarına Kereyitler dediler.” (Abg. 46-19) II/1090. *** **Kerayet**[617]: Ṭavāif-i etrākden bir ḳabīle ismidir (LÇ 253); **Kirayit**: Orta Asya’da yaşayan bir halk (DTO 456).
keril-	كيريلمك	ker+l	Gerilmek, uzanmak II/1096. *** **kirilmek**: Gerilmek (Bdg. II: 175).
kerin-	كرينمك		(V.) Gerinmek, uzanmak II/1096. *** **kerinmek**: Gerinmek, uzanmak (Vámb. 326).
keriş-	كيريشمك	ker+ş	Kavga etmek II/1096. *** **kirişmek**: Birbirine girmek; birisi ile alışveriş yapmak (DTO 485).
kerk-	كركمك		(V.) Sallamak, sarsmak, hareket ettirmek II/1098. *** **kerkmek**: Sallamak, sarsmak, hareket ettirmek (Vámb. 326).
kerke	كركه		Kaba kumaştan dikilmiş elbise, kaftan II/1098. *** **kerke**: Bir nev‘ cübbe, elbise ve cāme[618] [elbise], ton (LÇ 253).
kerkedan	كركدان	F.	Su aygırı II/1099. *** **kergedan**: Gergedan (Bdg. II: 123).
kerkin-	كركينمك	kerk+n-	1) (V.) Sallamak, sarsmak; mastürbasyon yapmak 2) Zorla bir şeyin veya birisinin üzerine çıkmak II/1100. *** **kerkinmek**: Sallamak, sarsmak; mastürbasyon yapmak (Vámb. 326).
kermen		(Z. كرمان)	1) İğ, eğirmen 2) Kale, şehir II/1108. *** (-).
kert-	كرتمك		Kertmek, kertik açmak II/1102. *** **kertmek**: Azcıḳ kesmek, bir pārçe ḳoparmaḳ, çetele itmek, raẖne raẖne [gedik, yarık] kesmek, nişān-ı ‘alāmet

[617] Ignaz Kúnos, kelimeyi “gerayet” şeklinde almıştır (Kúnos; 1902: 69).
[618] LÇ’de چامه şeklinde yazılmıştır.

			itmek (LÇ 253).
kerti			[Kazanç sahiplerinin hesap için yontup keserek faydalandıkları ahşap çöp][619] *Kāsibleriñ* [kazanç sahibi] *ḥisāb bilmek içün yontup kesüp isti'māl itdikleri aġaç, çetele, ḫaṭṭ-ı çūb, çūb-ḫaṭṭ, kerc u ruḫ, ḫarbūze, revġān-ı gūsefend, tilim tilim* (S.S.) II/1103. *** **kerti**: (LÇ253).
kertki	كرتكى		(V.) Kertik, çentik II/1105. *** **kertki**: Kertik, çentik (Vámb. 326).
kervan	كاروان	F.	Kervan II/1107. *** **kārvān**: Kervan (Bdg. II: 109).
kes-	كيسمك		1) Kesmek, keserek, parçalamak, keserek koparmak 2) Pıhtılaşmak, kesilmek (süt, kan vb.) 3) Çözülmek, ayrışmak; temizlenmek (şeker vb.) II/1154. *** **kismek**: Kesmek, ḳaṭ' ve cüdā itmek, tefrīḳ [birbirinde ayırmak], cezm [kesmek], ḥall [çözülmek], faṣl iylemek, biçmek ve budamaḳ (LÇ 266).
kese		F. كاسه	Kase, fincan II/1159. *** **kese**: Kase, fincan, vazo (Vámb. 325).
kesek	كيساك	kes+k	Kesek, toprak parçası *Sārsān kisek* "Taşlı kesek, taşlı toprak parçası"; *Avratḳa*[620] *sārsān kisek urdılar* "Kadına taşlı toprak parçası vurdular." II/1160. *** **kisek**: Yapışmış ḳatı ṭopraḳ pārçesi, ḫāk-i ṭūde [toprak kümesi], kisek (LÇ 266).
kesel	كسل		Hasta, dertli II/1160. *** **kesel**: Ḫastelik, maraż, 'alīl [hastalıklı], 'illet (LÇ 254).
kesellen-	كسللانمك	kesel+le+n-	(V.) Hastalanmak II/1161. *** **kesellenmek**: Hastalanmak (Vámb. 326).

[619] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[620] OSTN'de اورتقه şeklinde yazılmıştır.

kesellik	كسلليك	kesel+lik	(V.) Hastalık II/1161. *** **kesellik**: Hastalık (Vámb. 326).
keser	كسر		(V.) Keser, bıçak II/1160. *** **keser**: Keser, nacak (Vámb. 326).
kesertke	كسرتكه		(V.) Kertenkele II/1160. *** **kesertke**: Kertenkele (Vámb. 326).
kesil-	كسلمك	kes+l-	Kesilmek, kesik olmak, bitmek, sona ermek, tükenmek II/1163. *** **kisilmek**: Kesilmek (Bdg. II: 177).
kesiş-	كسيشمك	kes+ş-	Anlaşma sağlamak (ticarî), sözleşmek; oyunu bitirmek; beraberliği duyurmak II/1164. *** **kisişmek**: Muḳāṭa'a [kesişmek], muḳāvele, ḳarār virmek, pāzārlıḳ yapmaḳ, ceng ve ḳıtāl [muharebe] itmek, sözleşmek, īcār [kiraya vermek] (LÇ 266).
kesken	كسكن	kes+ken	Bir çeşit gürz, topuz (Calc. Wrtb. نوعى از گرز) II/1166. *** **kisken**: Bir çeşit gürz (DTO 486).
kesküle-	كسكولامك	kes+kü+le-	(V.) Parçalamak, yavaş yavaş kesmek, yavaş yavaş parçalayarak kesmek *Ḳoyun ve ḳurbān ẕibḥ*[621] [boğazlanan davar] *itmek*, *ser-burīden* [başını kesmek], *kesmek be-ṣadaḳa keşten* [sadaka dağıtmak için kesmek] (S.S.) II/1168. *** **kiskülemek**: Parçalamak, yavaş yavaş kesmek (Vámb. 334); **kiskülemek**: (LÇ 266).
kesmelik	كسمه لك		Bir çeşit ahşap kilit II/1170. *** (-).
keşik	كيشيك		Nöbet; karakol *Kişik-ḫāne* "Karakol" II/1182. *** **keşik**: Karakol; nöbetçi (Vámb. 334); **keşikḫane**: Nöbet odası; karakol (Vámb. 334).
keşikçi	كيشيكچى		(V.) Nöbetçi, (Bdg.) yüksek memur (?) *Ser-kişikçi* "Kalede nöbetçi kumandanı (İran'da)" II/1182. *** **keşikçi**: Nöbetçi, nöbet tutan (Vámb.

621 OSTN'de ذبح şeklinde yazılmıştır.

334); **keşikçi**: Yüksek memur (Bdg. II: 130).

keşir کشیر (V.) Sarı turp, havuç II/1182.
*** **keşir**: Havuç (Vámb. 326); **keşir**: Hāvuç, cezer[622] [havuç], sebzī [sebze], zardak [havuç] (LÇ 254).

Keşḳar کشقار Kâşgar şehri II/1183.
*** **Kaşġar**: bk. Kaşġar

keşte کشته (V.) Nakış , işleme II/1183.
*** **keşte**: Nakış, işleme (Vámb. 326).

ket I کت 1) Özellikle Hint şahlarının tahtı
2) Cenaze tabutu
Bir ḫatun ölse anı bir ketḳa salıp tört ṭarafıdın tört kişi köterürler "Bir kadın öldüğünde onu bir tabuta koyup dört kişi tabutun dört köşesinden tutarak götürür." (Bb. 165-2).
3) (Z. F.) Ev II/1125.
*** **ket**: Sediye, erīke [taht, padişahın tahtı], mıṣtaba [sedir], serīr [üzerinde oturulan yüksekçe yer, taht], taḫt (LÇ 252); **ket**: Oturacak yer; hükümdar tahtı (DTO 455).

ket II کت Arka, arkadan, geriden
(Calc. Wrtb. عقب آن و پس آن) II/1125. *** (-).

ket- III کیتمك 1) Gitmek, uzaklaşmak
Özidin kitmek "Vefat etmek" (V.)
2) Yardımcı fiil olarak kullanılmaktadır; ancak kelime, "kel-" fiilinin verdiği anlamın zıttını vermektedir. II/1127.
*** **kitmek**: Gitmek ve reftār [gidiş], ẕehāb [gitmek], ḫirām [salınarak eda ve naz ile yürüme], ḥareket ve ʻazīmet, cereyān ve sevḳ olmaḳ, geşten [gezmek, dolaşmak] (LÇ 264).

ket-banu کتبانو F. کدبانو (V.) Ev hanımı, hanım, eş II/1129.
*** **ketbanu**: Ev hanımı, hanım, eş (Vámb. 325).

---

[622] LÇ'de چزر şeklinde yazılmıştır.

kete	كته، كاتا، كاته		[Büyük, ulu; aşık olup para dağıtan, aşık][623] *Büyük, büzürg, kebīr, ulu, nisā ve emrde ta'aşşuḳ iderek pul ve pāre ṣarf idene daḫı kete dirler, 'āşıḳ* (S.S.) II/1128. *** **kete ve kete**[624]: (LÇ250); **kete**[625]: Büyük, ulu, büzürg [büyük], cesīm [büyük], 'aẓīm [büyük], uluġ , kelān [büyük], ülken (LÇ 252).
ketek	كتك		Kümes II/1129. *** **ketek**: Kümes, ḫāne-i murġ [kümes, kafes], ṭavuḳ öyesi, āşiyāne [kuş yuvası] (LÇ 252).
keter-	كيتارمك	ket+er-	Götürmek, ortadan kaldırmak, yok etmek II/1129. *** **kitermek**: Gidermek, def' ve izāle [gidermek], ref' ve fesḫ [lağvetme, hükümsüz bırakma], temizlemek, pāk itmek (LÇ 264).
ketḫuda	كتخدا		bk. ket-ḫuda[626] II/1131. *** **ketḫuda**: bk. ket-ḫuda; **ketḫudā**: bk. kedḫuda.
ket-ḫuda		F. كتخدا	(V.) Ev sahibi, koca II/1128. *** **ketḫuda**: Ev sahibi, koca (Vámb. 325).
ketiş	كتيش		Gidiş II/1130. *** **kidiş** - **kitüş**: Gidiş (Bdg. II: 173).
ketmen	كتمان		1) (V.) Kazma, çapa, madenci kazması 2) Anahtar (Calc. Wrtb. كليد) 3) Bir tür silah *Ketmen ve baltu* "Ketmen ve balta" (Bb. 82-8) II/1132. *** **ketmen**: Kazma, çapa, madenci kazması (Vámb. 325).
ketmenle-	كتمانلامك	ketmen+le-	(V.) Tarlayı bellemek II/1132.

[623] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[624] LÇ'de كاتا و كاته şeklinde yazılmıştır.
[625] LÇ'de كته şeklinde yazılmıştır.
[626] OSTN'de "ket-ḥüda" kelimesine gönderme yapılmıştır. Ancak OSTN'de böyle bir kelime bulunmadığından gönderme yapılan kelimenin "ket-ḥuda" olduğu düşünülmüştür.

			*** **ketmenlemek**: Tarlayı bellemek (Vámb. 325).
kette	**كتّه**		Büyük, ulu, nüfuzlu, tanınmış *Kette kişi iken* "O büyük ve asil biri"; *Kette tılla* "Büyük bir tilla (*tilla= bir çeşit altın sikke, para; 1 tilla=20 tenge*)"; *Kette töre* "Buhara'da beylerin en yaşlısına verilen ünvan" II/1131. *** **kette**: Büyük, ulu, nüfuzlu, tanınmış (Vámb. 325).
kettelen-	**كتّه لانمك**	kette+le+n-	Büyüklük taslamak II/1132. *** (-).
kettelik	**كتّه ليك**	kette+lik	Büyüklük, şöhret II/1132. *** **kettelik**: Büyüklük, şöhret (Vámb. 325).
ketün	**كتون**		Pamuklu kumaştan dikilen kaftan, ceket II/1130. *** **ketün**: Kettān [keten], kendīr, beẕrü'l-benc, ["benek (benc)" adı verilen bir ot cinsinin tohumu], benek, zağber [elbisenin tüylü yüzü] (LÇ 252).
kevek	**كاواك**	F.	1) (V.) Boş, içi boş, şişirilmiş 2) Mağara, gedik *Şimāl ṭarafdın ḳazan ḳurup ḳalın taş urup bir burcnı kevek ḳılıp idiler* "Kuzey tarafına topları yerleştirip taş atarak bir burçta gedik açtılar." (Bb. 43-5) II/1201. *** **kevek**: Boş, içi boş, şişirilmiş (Vámb. 325); **kevek**: Ḳuvaḳ [dağ geçidi], ḳof, açuḳ, ḳaġuḳ, ḫālī [boş, içinde bir şey olmayan], içi boş olan, maġāk [çukur] (LÇ 251).
keveklik	**كاواكليك**	kevek+lik	(V.) Mağara, boşluk II/1202. *** **keveklik**: Mağara, boşluk (Vámb. 325).
kever-	**كاوار** [627]		(V.) Karıştırmak, kazıp karıştırmak, eşelemek II/1202. *** **kevermek- kivermek**: Karıştırmak, kazıp karıştırmak, eşelemek (Vámb. 335).

[627] OSTN'de كارار şeklinde yazılmıştır.

kevle-	**كولامك**	Eşmek, karıştırmak II/1202. *** **kevlemaḳ**[628]: Ḳarışdırmaḳ, gömmek ve derin ḳazmaḳ, taḥarrī itmek [aramak, araştırmak], kevīden [araştırmak] (LÇ 251).
kevşe-	**كاوشامك**	[Gevşemek, çözülmek; sakız çiğnemek, geviş getirmek][629] *Boşamaḳ*[630] [gevşemek, gevşetmek], *münfekk*[631] [ayrılmış] *ve münḥall olmaḳ* [açılmak, çözülmek], *saḳız çıynamaḳ, tive ve diveniñ diş gevşemesi* (S.S.) II/1202. *** **kevşemek**: (LÇ 251); **gevşemek**: Gevşek olmak (DTO 454).
kevşek	**كاوشاك**	[Otlayan; gevşek][632] *Otlayıcı, çerende* [otlayan], *süst* [gevşek], *gevşek* (S.S.) II/1202. *** **kevşek**: (LÇ 251).
kewiş [633]		(S.S.) Kadın ayakkabısı, Tatarların kullandığı ayakkabı II/1202. *** **keviş**: Otlamaḳlıḳ, ḳundura, ayaḳḳabı, kefş [ayakkabı], bapuç, kāften [yarmak, delmek, kazmak] (LÇ 251).
kewle-	**كاولامك**	(V.) Eşelemek, karıştırmak, kazmak *Tış kewlemek* "Dişlerin arasını karıştırmak" II/1057. *** **kevlemaḳ**[634]: Ḳarışdırmaḳ, gömmek ve derīn ḳazmaḳ, taḥarrī itmek [aramak, araştırmak], kāvīden [araştırmak, incelemek] (LÇ 251); **keölemek**: Eşelemek, kazmak, karıştımak (Vámb. 325).
kewşe-	**كاوشامك**	Geviş getirmek II/1058. *** **kevşemek**: Boşamaḳ[635] [gevşemek,

[628] LÇ'de كاولاماق şeklinde yazılmıştır.
[629] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[630] OSTN'de يوشامق şeklinde yazılmıştır.
[631] LÇ'de منغك şeklinde yazılmıştır.
[632] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[633] OSTN'de " käwĭш" şeklinde yazılmış; "käўш" maddesi ile karşılaştırılması istenmiştir.
[634] LÇ'de كاولاماق şeklinde yazılmıştır.
[635] OSTN'de يوشامق şeklinde yazılmıştır.
[636] LÇ'de منغك şeklinde yazılmıştır.

gevşetmek], münfekk[636] [ayrılmış] ve münḥall [açılan, çözülen] olmaḳ, saḳız çıynamaḳ, tive ve diveniñ diş gevşemesi (LÇ 251).

kewşek كاوشاك (V.) Geviş getiren hayvan II/1058.
*** **keöşek**: Geviş getiren hayvan (Vámb. 325).

Kewür كاور Bir zamanlar Türkistan'da yaşayan bilinmeyen bir halk II/1057.
*** **Keör**: Eskiden Türkistan'da yaşamış bir halk (Vámb. 325).

kewürge كاوركا Büyük davul II/1057.
*** **kevürge**[637]: Büyük ṭavul, kös, ṭabl [davul] (LÇ 251).

kewze كاوزه (V.) Kürek kemiği
Kewze palĭ (فالى) "Kürek kemiğiyle bakılan fal" II/1058.
*** **keöze**: Kürek kemiği (Vámb. 325).

keў- كييمك Giymek, giyinmek, elbise giymek II/1054.
*** **kiymek**: Giymek, lübs [giymek], pūş itmek [giyinmek] (LÇ 267).

keўgüz- كيكوزمك keў+güz- Giydirmek II/1054.
*** **kiygüzmek**: Giydirmek (Vámb. 335).

keyim كييم (V.) Giyim, elbise II/1073.
*** **kiyim**: Giyim, elbise (Vámb. 335).

keyin كيين Arkasından, geriden, daha sonra II/1073.
*** **kiyin**: Ardından, sonra, daha sonra (DTO 489).

keўmur (?) كيمور (V.) Örtü, kılıf II/1057.
*** **keymur**: Örtü, kılıf (Vámb. 335).

keўmür- كيمورمك Örtmek, gizlemek, saklamak II/1057.
*** **keymürmek**: Örtmek, gizlemek (DTO 489).

kez- I كيزمك Çekerek ortasından geçirmek, koşarak geçmek II/1171.
*** **kizmek**: Gizmek, seyr ve temāşā, teferrüc ve seyāḥat ve sefer itmek, keşt

[637] Ignaz Kúnos, kelimeyi "kaurga" şeklinde almıştır (Kúnos; 1902: 124).

			[seyretme, dolaşma, gezme, geçme] ve güẕār [geçiş, geçme] (LÇ 266).
kez II	**كز**	F. كز	(V.) Ok II/1170. *** **kez**: Ok (Vámb. 326).
kezdür-	**كيزدورمك**	kez+dür-	Gezdirmek, çekerek götürmek II/1180. *** **kizdürmek**: Gezdirmek, eşlik etmek (Bdg. II: 176).
kezek	**كيزاك**	kes+k	1) Kısım, parça, kesek, toprak parçası, yığın, küme 2) Sıra *Bu kiçe kizek bizdedür* "Bu gece sıra bizdedir." 3) (V.'ye uygun olarak Z.'den) Kanser yarası *Meze, bir nev' ḫastelik, cerāḥat, hevālanmak, naḳl* (S.S.) II/1172. *** **kezek**[638]: (LÇ 254); **gezek**: Sıraca hastalığının yarası (Vámb. 326); **kezek**: Sıra (Vámb. 334).
kezekle-	**كيزاكلامك**	kezek+le-	Sıralamak II/1173. *** **kizeklemek**: Sıralamak, sıraya koymak (Bdg. II: 176).
kezik (?)	**كيزك، كيزيك**		Sıra sıra geliş (*Bu kelime Uygurcada birkaç yazım dışında ke**cik** olarak yazılmıştı; Çağataycadaki kezık "**كيزيك**" şekli muhtemelen Uygurcadaki bu nadir yazılışlardan geçmiştir.*) II/1174. *** **kizik**: Sıra, dizi (Bdg. II: 176); **kezek**: bk. kezek.
kezikle-	**كيزيكلامك**		Sırayla yapmak II/1176. *** **kizeklemek**: bk. kezekle-.
kezlik	**كزليك**		(V.) Küçük bıçak, cep bıçağı II/1180. *** **kezlik**: Küçük bıçak, cep bıçağı (Vámb. 326); **kezlik**: Küçük bıçaḳ, ḳalem tirāş-kārdçe ḫurd [kalem yontmak için kullanılan küçük bıçak] (LÇ 254).
kibeç	**كيبچ**		Halka, tambur halkası (Calc. Wrtb. دايرۀ دق) II/1399. *** **kibeç**: Halka, tambur halkası (Bdg.

638 LÇ'de كزك şeklinde yazılmıştır.

			II: 112).
kiçe	کیچه		Başın arkası (Calc. Wrtb. پس سر) II/1379. *** **kiçe**: Başın arkası (Bdg. II: 174).
kiçik	کیچیك		Küçük, ufak II/1381. *** **kiçik**: Küçük, ṣaġīr [küçük], ḫurde [ufak değersiz şey], ufaḳ, ṭıfl [küçük çocuk], beçe, yavrı (LÇ 264); **kiçik**[639]: Küçük, ḥaḳīr [küçük], ṣaġīr [küçük], ḫurde [ufak değersiz şey] (LÇ 273).
kiçikkine	کیچیککینه	kiçik+kine	(V.) Küçücük, çok küçük, çok az II/1381. *** **kiçikkine**: Çok küçük, küçücük (Vámb. 333).
kiçke	کیچکا		Ense (Calc. Wrtb. قفا) II/1383. *** **kiçke**: Ḳafanıñ ve kerdniñ arḳa ṭarafı [kafanın ve boynun arka tarafı], eñse, ‘askerniñ arḳadan gelen tāburı ve ḳol ve topı, arḳa ve yeñ͡gse, pes-i gerden [başın arkası], püşt-i ser [başın arkası] (LÇ 272).
kigiz	کیکز		Keçe, kalın keçe II/1341. *** **kigiz**: Kiz, nemed [keçe], keçe, lebed [yünden yapılan keçe], palās (LÇ 261).
kigür-	کیکورمك	kir+gür-	Getirmek, girdirmek, içeri girdirmek II/1341. *** (-).
kīgüz-	کییکوزمك		Giyinmek, giydirmek II/1342. *** **kiygüzmek**: Giydirmek (Bdg. II: 181).
kīk	کییك، کیك		1) Vahşi hayatta yaşayan, yabani 2) Yabani dört ayaklı hayvan, geyik II/1340. *** **kiyik**: Āhū, naḫcīr [avlanan, av], ġazāl (LÇ 266).
kilürtek	کیلورتاك		Zincir, pranga, köstek (Calc. Wrtb. بند پای) II/1373. *** **kilürtek**: Zincir, ayak bağı (Bdg. II: 180).
kime	کیمه		Küçük fare II/1403.

[639] LÇ'de کچیك şeklinde yazılmıştır.

			*** **kime**: Küçük fare (Bdg. II: 182).
kimegen	كيماكان	=kilmegen	Gelmemiş, gelmeyen II/1403. *** (-).
kimerse	كيمرسه		Kimse II/1404. *** **kimerse**: Kimesne, kimse, kim (LÇ 267).
kimī	كيمى	=kilmī	“O gelmiyor.” II/1404. *** (-).
kimsen	كيمسان		Ayna yapımında kullanılan ve altın renginde olan deri II/1406. *** **kimsen**: Ayna yapımında kullanılan ve altın renginde olan deri (DTO 488).
kimsend	كيمسند		bk. kimsen II/1406. *** **kimsend**: Ayna yapımında kullanılan ve altın renginde olan deri (DTO 488).
kīmür I	كيمور		Örtü, kılıf II/1405. *** **kimür**: S̱evb [giyilecek şey, elbise], libās [giyilecek şey, elbise], cāme [giyilecek şey, elbise], kisve [elbise, kılık], ḳuşam (LÇ 267); bk. key̌mur**.**
kimür- II	كيمورمك		Örtmek, kapamak, gizlemek II/1405. *** **kimürmek**: İḫfā itmek [gizlemek], gizlemek, ḳaçırmaḳ, pinhān gerden [saklamak, gizlemek], çinemek [çiğnemek], ḫārīden [kaşınmak] (LÇ 267); **keymürmek**: bk. key̌mür-.
kīn	كيين		1) Arka taraf, bir şeyin arka kısmı *Ordunıñ̄ kīni* “Ordunun arka kısımda yürüyen birliği” (İyelik eki alarak ya da almadan farklı hâl ekleriyle yer ve zaman bildirmek için kullanılıyor.) *Kiyinge tartmaḳ* “Geciktirmek”; *Kiyinçe* “Sonra” 2) Bir kelime sonuna ilave edilen kelime olarak kullanılır (ayrılma hâlinden sonra) *Bir azdın kīn* “Bir süre sonra”; *Mindin kīn kilgen* “Benden sonra gelen” 3) Arkadan, sonra *Kīn tur* “Arkada dur!” 4) Gelecek vakitte, ileride

			Kīn bil "Gelecekte bil, ileride bil." II/1344. *** **kin**: Sonra, arkasından, daha sonra (Vámb. 335); **kiyin**: bk. kiyin.
kindik	كينديك		Göbek a) Göbek bağı b) Tayları bağlamakta kullanılan iplerin üze-rindeki düğümler *Kindik kisgen* "Ebe"; *Öksiz öz kindikin özi kiser* "Öksüz kendi göbeğini kendi keser." (Abg.) II/1348. *** **kindik**[640]: Göbek, nāf [göbek, orta], iç, maġz [öz, iç], miyān [orta, ara], orta, yir kindigi Mekke-i mükerreme (LÇ 255).
kine	كينه	F. كينه	Kin, düşmanlık, intikam *Kine saḳladı̆* "İntikamı düşündü." II/1346. *** **kine**: Düşmanlık, intikam, öç (Vámb. 335).
kinet	كينت		Torun *Beg Taḳbuġa Nāṣıre'd-dīn kineti* "Takbuga Beyi Nasıreddin'in torunu" II/1346. *** (-).
kipçik	كيپچك		[Küçük, ufak][641] *Ġıbçıḳ, ḳıpçıḳ, ufaḳ, ḫurd*[642] [küçük], *ṣaġīr* [küçük], *kiçkine, rīze* [ufak parça] (S.S.) II/1399. *** **kipçik**: (LÇ 263).
kipek	كيپك		Üst kısma giyilen elbise, kaftan II/1398. *** **kipen͡g**: bk. kipen͡g.
kipekli	كيپكلى	kipek+li	Kaftanlı, elbiseli *Ol kün garīb hem yaġmur idi kipeksiz kipekli berāber idi* "O gün şiddetli yağmur vardı; kaftanı olan da olmayan da aynıydı." (Bb. 294-14) II/1398. *** (-).
kipeksiz	كيپكسيز	kipek+siz	Kaftanı olmayan, kaftansız II/1398. *** (-).

640 Ignaz Kúnos, kelimeyi "kendik" şeklinde almıştır (Kúnos; 1902: 126).
641 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
642 LÇ'de خورد şeklinde yazılmıştır.

kipen͡g	**كيپنك**		Kaftan (Calc. Wrtb. جامه) II/1398. *** **kipen͡g**: Vücudun üstüne giyilen elbise; kaftan (DTO 455).
kir I	**كير**		Kir, leke, pislik II/1349. *** **kir**: Pās, çirk [kir, pas, pislik], vesaḫ [kir, pas], arḳa, ẓahr [sırt, arka], pūşt [arka, sırt], zeng [kir, pas], emr-i al (LÇ 264).
kir- II	**كير[مك]** [643]		Girmek, içeri girmek, zorla girmek II/1250. *** **kirmek**: Girmek, dāḫil olmaḳ, tebādür itmek [ani olarak zihne girmek], girişmek, der-āmeden [girmek], tuḫm girmek, böcek tuḫmı, ḳurt felh [kurtcuğun yaptığı yarık], ġūze [koza] (LÇ 265).
kirgüz-	**كيركوزمك**		Girdirmek, sokmak, içeriye girmesine izin vermek II/1361. *** **kirgüzmek**: Girdirmek, idḫāl itmek [sokmak, dâhil etmek], ṣoḳmaḳ (LÇ 265).
kiriş I	**كيريش**		1) Kiriş, kemer 2) İp, halat *Baysunġur Mīrzāġa kiriş salıp pādişāh-zādnı şehīd ḳıldı* "Baysungur Mirza'yı iple boğup şehzadeyi şehit etti."(Bb. 84-13) 3) Tavanda büyük kalas veya kirişe bağlanan küçük kiriş 4) Çapraz kütük veya tahta II/1359. *** **kiriş**: Kiriş, kemer (DTO 483).
kiriş II	**كيريش**	kir+ş	Giriş, girilecek yer *Kiriş çıġış* "Giriş-çıkış" II/1359. *** **kiriş**: Giriş (DTO 485).
kiriş- III	**كيريشمك**		1) Girişmek, birlikte girmek 2) Başlamak, girişmek *Bozuḳluġ ḳıla kirişti* "Harap ederek başladı." (Bb. 22).

[643] OSTN'de yazılmayan مك eki tarafımızdan eklenmiştir.

*** **kirişmek**: Girişmek, müdāḫale, mübādere [bir işe hemen girişme, başlama], ve muvāfaḳat [uymak, anlaşmak] ve ta‘mīḳ [inceleme, araştırma] itmek (LÇ 265).

kirit- كيرتمك
Yıkamak
(Calc. Wrtb. غسل كردن) II/1358.
*** **kiritmek**: Yıkamak (Bdg. II: 121); **kirtmek**: Yıkamak (DTO 484).

kirlik كيرليك
1) Kirli, pis
2) Yastık kılıfı II/1362. *** (-).

kirmek كيرماك
(V.) Düğüm
Kirmek itmek "Düğümlemek" II/1366.
*** **kirmek**: Düğüm, ağ (Vámb. 333); **kirmek**: ‘Uḳde [düğüm, bağ], dügüm, baġ, girih [bağ, düğüm], bend [bağ, boğum], tügün (LÇ 265).

kirneş
[Girişmek, sığışmak, birleşmek][644]
Kirneşmek[645]*, girişmek, ṣıġışmaḳ*[646]*, birleşmek, cāylaşmak* [yerleşmek], *taḳılmak (aynen alınmıştır!), cāy şeden* [yerleşmek] (S.S.) II/1362.
*** **kirneş**: (LÇ 265).

kirtek كيرتاك
(V. – Z.) Boğaz, gırtlak II/1363.
*** **kirtek**: Gırtlak, boğaz (Vámb. 333); **kirtek**: Ḫırtlāḳ, kigirtek, boġuz, ḥulḳūm [insan veya hayvan boğazı], gelū [boğaz] ġarġara (LÇ 265).

kirüş كيروش
Giriş II/1361.
*** **kirüş**: Giriş (Bdg. II: 175); **kiriş**: bk. kiriş II.

kisten كستان
Yağ yapmakta kullanılan tokmak
Kisten ve nīze ve teberzīn eger kişige tigse bir yirge öter eger ḳılıç tigse başdın ayaġı kiser "Eğer gürz, mızrak veya balta birisine değse bu aletlerin vurulduğu yer içeri geçer; ama kılıç değse baştan

---

644 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
645 Ignaz Kúnos, kelimeyi "girneşmek" şeklinde almıştır (Kúnos; 1902: 70); kelime OSTN'de كيرناشمكLÇ'de كيرناشماك şeklinde yazılmıştır.
646 Kelime OSTN'de صيغيشمق LÇ'de صيغيشماق şeklinde yazılmıştır.

			ayağa kadar keser.” (Bb. 127-4)[647]. (*Pavet de Courteille ve Zenker ‘kemer veya zincirin ucuna bağlanan kulplu metal bir küre’ anlamında Rusçada yer aldığını belirtmektedir. S.S.’de (adı geçen yazar) “piyāẕ” şeklindedir.*) II/1388. *** **kisten**: Piyāz dinilen bir nev‘ ḥarb āletidir (LÇ 266); **kisken**: Bir çeşit gürz (DTO 486).
kiş I	كيش		Samur; çok yumuşak ve ince tüyleri olan postu için avlanan küçük hayvan II/1391. *** **kiş**: Ḳākum [sansargillerden, yazın esmer kırmızı, kışın beyaz renkli kürkü değerli, etçil hayvan, as], ṣamūr, sincāb, ḳunduz (LÇ 266).
kiş II	كيش		[Kuru yoğurt, yağsız peynir][648] *Ḳuru yoġurt, yaġsız peynir, ḳurut, çeke ü çekīde* [süzülmüş, damlamış], *süzme yoġurt ḫulāṣası* (S.S.) II/1392. *** **kiş**: (LÇ 266).
kīş III	كيش		[Örtü, yorgan][649] *Kim, örti, liḥāf* [örtünecek ve sarınılacak şey, yorgan, sargı], *perde, gūrfe, yorġan* (S.S.) II/1392. *** **kiş**: (LÇ 266).
kişen	كيشان		Zincir, köstek, ata takılan köstek II/1392. *** **kişen**[650]: Zencīr, pāy-bend [köstek], buġa, işkil [sağ ön ayağı ve sol arka ayağı beyaz olan at] (LÇ 266).
kişenlik	كيشانلك	kişen+lik	Zincirli II/1392. *** (-).
kişi I	كيشى		Kişi, adam, insan II/1392. *** **kişi**: Kimesne, kimse, kes, erkek, recül [yetişkin erkek, adam], ādem, ẕāt, şaḫṣ (LÇ 266).
kişi- II	كيشيمك		(V. – Z.) Eğri olmak, eğilmiş olmak

[647] Radloff’un ‘kisten’ kelimesine verdiği anlam ile bu kelime için Bâbür-nâme’den aldığı örnek birbiriyle çelişmektedir.

[648] Anlam LÇ’den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

[649] Anlam LÇ’den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

[650] LÇ’de كيشن şeklinde yazılmıştır.

			II/1392. *** **kişimek**: Eğri olmak, eğilmiş olmak (Vámb. 334); **kişimek**: Egilmek, bükilmek, egri ve inḥinā [eğilmiş] olmak, dūtā [eğri], ḫam şeden [bükülmek, eğilmek, kıvrılmak], mütevāżı‘ (LÇ 266).
kişik	كيشيك		(V.) Eğri, düz olmayan, eğik II/1393. *** **kişik**: Eğri, düz olmayan, eğik (Vámb. 334); **kişik**: Burmalu, çatallu, dū-şāḫā [çatallı], çatal (LÇ 266).
kişilik	كيشيلك	kişi+lik	(V.) Yüce gönüllü; gururlu *Kişilik itmek* "Gururlu olmak, gururlanmak" II/1393. *** **kişilik**: Yüce gönüllü; gururlu (Vámb. 334).
kişmiş			Küçük kurutulmuş üzüm taneleri II/1394. *** **kişmiş**: Kurutulmuş üzüm (Bdg. II: 129).
kişne-	كيشنه مك		Kişnemek II/1393. *** **kişnemek**: Atlar añṣırmaḳ ve kişirdi itmek, ḳışḳırmaḳla kişnemek (LÇ 266).
kiyin	كيين		bk. kīn II/1344. *** **kiyin**: Sonra, arkasından, daha sonra (DTO 489); **kiyin**: Ḥalf [arka taraf], arḳa, verā [arka, geri], ẓahr [sırt, arka], püşt [sırt, arka], ‘aḳab [bir şeyin hemen arkası], ḥaḳd ve ḥased [kin tutmak], buġż, ‘adāvet [kin, buğz] (LÇ 268).
köç I	كوچ		1) Göç, taşınma, seyahat, kervan *Köç itmek* "Göç etmek, göçmek; ölmek"; *Üç köç Sind yaḳası bile oḳ kildük* "Sind kıyısını takibederek üç göç (kervan) geldik." (Bb. 188-3) 2) Eş, karı; aile *Nūḥ peyġamber ve köçleri ve üç oġulları ve üç kelinleri yaḫşı boldılar* "Nuh peygamber ve eşleri ve üç oğlu ve üç gelini kurtarılmıştı." (Abg. 8); *Oġlıñız köçini sivmey turur* "Oğlunuz karısını

			sevmiyor." (Abg. 15) II/1286. *** **köç**: Göç; göçen aile; kadın, eş (Vámb. 328); **köç**: Naḳl, eşyā' [yük, yük eşyası], menḳūle [göç], rıḥlet [göç], hicret, taḥvīl-i mekān (LÇ 270).
köç- II	كوچمك		Göç etmek, göçmek, nakletmek, taşınmak, yola çıkmak II/1287. *** **köçmek**: Göçmek, taşınmak (DTO 464).
köçer	كوچار	köç+r	Göçer, göçebe II/1289. *** **köçer**: Göçer, göçebe (Vámb. 328).
köçüm	كوچوم	köç+m	Göç, taşınma II/1289. *** **köçüm**: Göçme, göç (Bdg. II: 145).
köçür-	كوچورمك	köç+ür-	Taşımak, nakletmek II/1289. *** **köçürmek**: Taşımak, nakletmek (DTO 464).
köger-	كوكرمك	kök+er-	Yeşil olmak, yeşermek, mavileşmek II/1231. *** **kökermek**: Māvīleşmek, aġaçlar yapraḳlan-mak, sebzlenmek, yeşillenmek, nümüvv itmek [bereketlenip artmak] (LÇ 272).
kögüs	كوكوس		Göğüs, bedenin üst kısmı, omuzlarla karın arasındaki bölge II/1233. *** **köküs**: Kökrek daḫı dinilür, sīne, gögüs, ṣadr [göğüs], yürek (LÇ 272).
kök I	كوك		1) Mavi, gökyüzü rengi, açık yeşil (*Bu kelimenin anlamı her lehçede aynı değildir.*) *Kök taş* "İçinde mavi damarları olan beyaz mermer taşı; Semerkand emirinin sarayı (şimdi kale)"; *Kök ḳarġa* "Karga"; *Kök Saray* "Mavi Saray; bu isimle, Timur'un kaldığı yerden alınarak tutuklanan prenslerin yerleştirdikleri hapishane anlaşılıyordu."; *Yana tört mīrzānı Kök Sarāyġa çıḳarıp şehīd ḳıldı* "Yine dört mirzayı Kök Saray'a çıkarıp şehit etti." (Bb. 29-16). 2) Gökyüzü II/1218. *** **kök**: Ma'ī, ezraḳ [gök renkli, mavi],

			kebūd [gök rengi, mavi], āsmān [gökyüzü], semā (LÇ 259).
kök II	**كوك**		1) Dikiş 2) Çivi II/1221. *** **kök**: Dikiş (DTO 473).
kök III	**كوك**		1) Ses uyumu, ahenk, keyif 2) Ton, müzik tonu (Bdg. *vezn ve āheng* II/157) II/1223. *** **kök**: Ahenk (DTO 473); **kök**: Ṣadā ve āvāz (LÇ 259).
kökçü	**كوكچى**	kök+çi	İlaç yapılmak üzre otlar satan kimse II/1229. *** (-).
kökle- I	**كوكله مك**	kök^{II}+le-	Buğdayı daha tarlada iken satıp elde edilen parayı harcamak ***Köklemek**: Ya'nī ġalleyi* [ekini] *kök iken firūḫt idüp* [satıp] *ṣarf itmek*[651] II/1226. *** **köklemek**: Buğdayı daha tarlada iken satıp elde edilen parayı harcamak (Bdg. II: 157).
kökle- II	**كوكلامك**	kök+le-	Çivilemek, dikmek, teyellemek *Dubulġasıġa urdum ḳalġanını ḳarıçısı bile kökley urdum* "Onun miğferine vurdum; kalkanını ile zırhını yapıştırdım." (Bb. 300-19) II/1226. *** **köklemek**: Yamaḳ ve pārçe dikmek, bir şey'i bir şey'e dikiş ile bend ve rabṭ itmek [bitiştirmek, bağlamak] (LÇ 260).
kökle- III	**كوكلامك**	kök^{I}+le-	Baharda hayvanları otlatmak II/1227. *** **köklemek**: Baharda hayvanları otlatmak; otları yolmak (Vámb. 330).
kökle- IV	**كوكله مك**	kök^{III}+le-	Düzenlemek (saz), melodi çalmak II/1227. *** **köklemek**: Sāz köki düzüp āheng itmek (LÇ 260).
köklem	**كوكلام**	kökle+m	Bitkilerin yeşermeye başladığı ilkbahar mevsiminin başlangıcı II/1227. *** **köklem**: İlkbaharın başlangıcı (Bdg. II: 158).

[651] OSTN'de alıntı yapılan yer belirtilmemiştir. Ancak metin Budagov'un sözlüğünde de aynı şekilde yer almaktadır (Budagov; II-1871: 157)

köklen-	كوكلانمك	kök[652]+le+n-	Kök salmak II/1227. *** **köklenmek**: Köklenmek,ü kök salmak (Bdg. II: 157).
kökrek	كوكراك		Gövde, bedenin üst kısmı II/1225. *** **kökrek**: Sīne, gögüs, ṣadr [kalb, göğüs], göñül, yürek, bağır (LÇ 259).
kökres	كوكراس		bk. kökrek (*"Kökres" kelimesi, muhtemelen 'kökrek' kelimesinin hatalı yazımıdır.*) II/1225. *** (-).
köksük	كوكسوك		Mavimsi II/1230. *** **köksük**: Mavimsi, göğümsü (Bdg. II: 157).
köktül	كوكتول	kök+tül	Mavimsi II/1229. *** **köktül**: Mavimsi, göğümsü (Bdg. II: 157).
köl	كول		Göl II/1267. *** **köl**: Büyük göl, buḥayre [göl, küçük deniz], deñ͡giz, līmān, ḫalīc, Aral deñ͡gizi (LÇ 272).
köm-	كوممك		Gömmek II/1319. *** **kömmek**: Gömmek, defnetmek; gizlemek (DTO 477).
kömeç	كوماچ		(V.) Kızgın külde pişirilen ekmek II/1320. *** **kümeç**: Kızgın külde pişirilen ekmek (Vámb. 327); **kömeç**: Bir nev' etmekdir, deşt-i yabanda çūbān [çoban] ve bādiye-nişīnler [kırda yaşayanlar] yaparlar, köme daḫı dirler (LÇ 261).
kömek	كوماك		Yardım, destek, takviye II/1319. *** **kömek**: Yardım, ḥimāye, i'āne, imdād ve mu'āvenet (LÇ 261).
kömekeў	كومكاى		Damak (Calc. Wrtb. كام) II/1320. *** **kömegey**: Damak (Bdg. II: 164).
kön-	كونمك		Razı olmak, rıza göstermek, kabul etmek, fethedilmek II/1241. *** **könmek**: Ḳāyil ve rıżā olmaḳ [rıza

[652] "*Temel, esas*" anlamındaki *kök* kelimesindendir.

			göstermek, razı olmak] (LÇ 263).
köndür-	**كوندورمك**		Razı etmek, zorla emir altına almak, kabul ettirmek, inandırmak, ikna etmek *Taḳı bizni arıġ yolġa köndürgil* "Bizi doğru yola inandır!" II/1247. *** **köndürmek**: Birisini razı etmek, birisi ile uzlaşmak (Vámb. 332).
köni	**كونى**		Doğru, dürüst, adil II/1243. *** **köni**: Doğru, dürüst (Bdg. II: 168).
könük-	**كونوكمك**		Birine veya bir şeye alışmak II/1245. *** **könükmek**: Uyum sağlamak, mutabık olmak, alışmak (Bdg. II: 168).
könüktür-	**كونوكدورمك**	könük+tür-	Sabretmeye alıştırmak, sabrettirmek II/1245. *** **könükdürmek**: Alıştırmak (Bdg. II: 168).
könül-	**كونولمك**		1) Eşit olmak, denk olmak 2) Düz olmak II/1246. *** **könülmek**: Alıştırılmak (DTO 480).
könüş I	**كونوش**		Uzlaşma, iki taraflı anlaşma II/1246. *** **könüş**: Uzlaşma, uyum, mutabakat (Bdg. II: 168).
könüş- II	**كونوشمك**		Anlaşmak II/1246. *** **könüşmek**: Anlaşmak, uyum sağlamak, mutabık olmak (Bdg. II: 168).
kön͡glek	**كونكلاك**		Gömlek II/1239. *** **kön͡glek**: Gömlek, ḳamīṣ [gömlek], pīrāhen [gömlek], kürt[653] [yakası dar gömlek], göylek (LÇ 262); **kön͡glek**, **kön͡grek**: gömlek (DTO 480).
kön͡gül	**كونكول**		Gönül II/1236. *** **kön͡gül**: Gönül (DTO 480).
kön͡güldeş	**كونكلداش**		Süt kardeş II/1239. *** **kön͡güldeş**: Gönüldeş, arkadaş (Bdg. II: 166); **kön͡gültaş**: bk. kön͡gülteş.
kön͡güllük	**كونكللك**		Gönüllü, hazır, uygun, istekli *Ḳattıġ kön͡güllük* "Katı yürekli, acımasız"; *Kin͡g kön͡güllük* "Eli açık"; *Uluġ kön͡güllük* "Gururlu, kibirli"; *Kiçi*

[653] LÇ'de كورته şeklinde yazılmıştır.

			köñ͡güllük “Yumuşak huylu, uysal, mülayim” II/1238. *** **köñ͡güllük**: Gönüllü (Bdg. II: 166).
köñ͡gülteş	كونكلتاش		Süt kardeş II/1238. *** **köñ͡gültaş**: Süt kardeş (Vámb. 332).
köp	كوب		Çok, fazla (*Muhtemelen Farsça* همه *kelimesinden lehçelere geçmiştir. Kutadgu Bilig’de bu anlamda, “ögüş” ve “telim” kelimeleri sıkça kullanılıyor. Yine bu eserde “köp” kelimesinin kullanımı ise çok azdır. “Köp” kelimesi, yazarlar tarafından kullanıldığı için buraya taşınmıştır*.) II/1309. *** **köp**: Çoḳ, kes̱īr [çok], bisyār [çok, fazla], vāfir [çok, bol] (LÇ 255).
köplük	كوپلوك	köp+lük	Çokluk, bolluk II/1314. *** **köplük**: Çoḳluḳ, izdiḥām, cem‘iyyet, ġalebelik, kes̱ret [çokluk], vefret [çokluk, bolluk], bisyārī [çokluk] (LÇ 256).
köprük	كوپروك		Köprü II/1313. *** **köprük**: Köpri, ṣırāṭ, cisr [köprü, ağaçtan olan köprü], pül [köprü], mu‘ābir [köprüler] (LÇ 256).
köprükçi	كوپروكچى	köprük+çi	Köprü bekçisi II/1313. *** **köprükçi**: Köprü bekçisi (Bdg. II: 142).
köpük	كوپوك		Köpük II/1311. *** **köpük**: Köpük (DTO 462); **köpük**: Kesb [artış], kef [köpük], zebed [köpük], lü‘ab [salya, tükrük], köfük-i deryā, deñiz köpügi (LÇ 255).
köpüklen-	كوپوكلانمك	köpük+len	Köpüklenmek II/1312. *** **köpüklenmek**: Köpüklenmek (Bdg. II: 142).
kör-	كورمك		Görmek, bakmak II/1249. *** **körmek**: Görmek, bakmak (DTO 468).
köredegen	كوراداكان		Yenik, mağlup

			Kaçġan ve köredegen Afġān ve Hindistānını yıġıp[654] "Kaçan ve yenik düşen Afgan ve Hintlileri bir araya getirip" (Bb. 35-15) II/1251. *** **köredemek**: Dağıtmak (DTO 465).
körege	كوركه		1) Şarabın saklandığı kap (Calc. Wrtb. جای بر اوردن شراب) 2) Şölende uzun ağızlı güğümlerin konulduğu tabure II/1251. *** **köreke** - **körege**: Şarapların konulduğu tepsi (DTO 467); **kürge**: bk. kürge.
körgüz-	كوركوزمك		Göstermek II/1263. *** **körgüzmek**: İşāret ve izhār itmek, göstermek, irāe ibrāz itmek [göstermek], nümāyiş iylemek (LÇ 271).
körk	كورك		Güzellik II/1259. *** **körk**: Güzellik (DTO 466).
körkem	كوركام		Güzel, görkemli *Körkem yüzlik* "Güzel yüzlü"; *Körkem ḫulḳlıḳ* "Güzel huylu" II/1260. *** **körkem**: Güzel (Bdg. II: 148).
körkemlen-	كوركاملانمك	körkem+le+n-	Güzelleşmek, güzel olmak II/1260. *** **körkemlenmek**: Güzelleşmek (Bdg. II: 149).
körkemlendir-	كوركاملاندورمك	körkemlen+dir-	Güzelleştirmek II/1260. *** **körkemlendirmek**: Güzelleştirmek (Bdg. II: 149).
körkeў-	كوركايمك	körk+eў-	Güzel olmak, güzelleşmek II/1260. *** **körkeymek**: Güzelleşmek (Bdg. II: 148); **görkeymek**: Güzel olmak (DTO 466).
körkeўt-	كوركايتمك	körkeў+t-	Güzelleştirmek II/1260. *** **körketmek**: Güzelleştirmek (Bdg. II: 148).
körklük	كوركلوك		Güzel II/1261. *** **körklük**: Güzel (Bdg. II: 148); **görklük**: Güzel (DTO 466).

[654] OSTN'de يبيب şeklinde yazılmıştır. Biz kelimenin doğru şeklini Bâbür-nâme (Mesut Şen) ve aynı örneğe yer veren DTO'den aldık.

körksüz	كوركسز		Güzel olmayan, çirkin II/1262. *** (-).
körksüzlen-	كوركسزلانمك	körksüz+len-	Çirkinleşmek, çirkin olmak II/1262. *** **körksüzlenmek**: Çirkinleşmek (Bdg. II: 149).
körksüzlik	كوركسزلك		Çirkinlik, güzel olmama II/1262. *** (-).
körük I	كوروك		1) Körük 2) Arabanın (fayton) katlanabilir tavan bölü-mü II/1252. *** **körük**: El körügi, dem [körük], hallāc [hallaç] (LÇ 258); **körük**: Demirci körüğü (DTO 69).
körük II	كوروك		Güzellik II/1253. *** **körk**: bk. körk.
körüklük	كوروكلوك	körük+lük	Güzel II/1253. *** **körüklük**: Güzel (Vámb. 329).
körün-	كورونمك	kör+n-	Görünmek, görünmüş olmak; gelmek II/1254. *** **körünmek**: Görünmek (Bdg. II: 151).
körünüş	كورونوش	körün+ş	Görüşme, söyleşi, sohbet, huzura kabul etme *Körünüş birmek* "Huzura kabul etmek"; *Ḫānnı körünüş ḳıldılar* "Han ile görüştüler." II/1255. *** **körüniş**: Selamlama hareketi (DTO 468).
körüş-	كوروشمك	kör+ş-	Görüşmek II/1257. *** **körüşmek**: Görüşmek (Bdg. II: 150).
kösegü	كوسه كو		bk. kösew II/1294. *** **kösegü**: Bir ucı yanup sönmiş kütük (LÇ 259).
kösew	كوساو		Köz, yarı yanmış odun; ateş karıştırmak için kullanılan eşya II/1293. *** **kösev**: Yanmış odun; köz (DTO 470).
köşüş	كوشوش		Arzu, istek (fayda) II/1306. *** (-).
köt	كوت		Mahrem yer, kıç II/1275. *** **köt**: Arka, kıç (DTO 463); **köt**: Maḳʻad, dip, dübr [kıç], kūn [anüs] (LÇ 256).
kötel I	كوتال	Tac.: ḳutal	1) Dizgin altındaki at (Calc. Wrtb. جنيبت) 2) Dik yokuş, dar dağ geçidi, dağ sırtı

Tünd ve tīz kötellerde ḳalın at ve tive ḳaldı "Sert ve keskin dağ geçitlerinde birçok at ve deve kaldı." (Bb. 99-23); *Üç tört ara ḳonup Sarutaḳ kötelige yittük* "Üç-dört gün sonra Sarutak dağının geçidine ulaştık." (Bb. 100-1); *Kötelniñ çıġışıda her yirde taşdın penāh yasap turlar* "Sert dağ geçidinin birçok yerine taştan dayanak yaptılar." (Bb. 172-18); *Köteldin inip* "Dağ yokuşundan inip" (Bb. 314-1); *Ol vilāyetlerde kötellerni bend dirler* "Bu ülkelerde (Kabil) dağ geçidine –bend- diyorlar." (Bb. 166-22) II/1277.
*** **kötel**[655]: Daġ, kūh [dağ], cebel [dağ], sa'bü'l-mürūr [dar geçit], bend, geçid, süvārī [atlı asker], bülend, nā-hem-vār [düz olmayan] (LÇ 257); **kötel**: Dizgine alınmış at (Bdg. II: 144).

kötel- II	**كوتالمك**		Kaldırmak, şişmek (hamur için), yücelmek II/1277. *** **kötelmek**: Kaldırmak (DTO 463).
köteli	**كوتالى**		(V.) Kalkmış, şişmiş II/1277. *** **köteli**: Kalkmış, şişmiş (Vámb. 328).
köten	**كوتان**		1) Kıç, popo 2) İskemle, tabure (Calc. Wrtb. مقعد) II/1276. *** **köten**: Kıç, popo (Bdg. II: 143).
köter-	**كوتارمك**		1) Kaldırmak, yukarı kardırmak 2) Tahammül etmek, sabretmek 3) Rahatsız etmek, huzurunu kaçırmak; saldır-mak *Öñ ve solın köterdiler* "Ön ve soldan saldırdılar." II/1276. *** **kötermek**: Ḳaldırmaḳ, ber-dār itmek [yukarı kaldırmak], def' ve selb [kaldırma] ve maḥv itmek (LÇ 257); **kötermek**: Kaldırmak, yukarı kaldırmak; şahı ilan etmek (DTO 463).
köterim	**كوتارم**	köter+m	Ağır yük, ağırlık II/1276.

[655] LÇ'de كوتل şeklinde yazılmıştır.

			*** **köterim**: Ağırlık, yük, ağır yük (Bdg. II: 143).
köterimlik	کوتارمليك	köterim+lik	Güç durumların geçmesi, serinkanlılık, soğukkanlılık *Uluḳlar köterimlik kirek* "Büyükler soğukkanlı olmalı." (Bb. 452-1) II/1276. *** **köterimlik**: Aktarma, geçirme (Bdg. II: 143); **köterimlik**: Soğukkanlılık (DTO 463).
köverçken	کوورچكان		Güvercin II/1319. *** **köverçgen**: Güvercin (Bdg. II: 169).
köy̆-	كويمك		Yanmak II/1216. *** **köymek**: Yanmaḳ, muḫarriḳ olmaḳ [yanmış olmak], ḳaratmaḳ, sūḫten [yanmak] (LÇ 263).
köz	كوز		1) Göz, görme organı 2) Küçük delik, bilerek açılmış delik II/1299. *** **köz**: Çeşm [göz], ʿayn [göz], merdüm [göz] (LÇ 258).
kübe	كبه، كوبه		Zırh II/1517. *** **küpe**: Cevşen misillü bir nevʿ libās [zırha benzeyen bir tür elbise] (LÇ 256); **köppe**: Kışlık giysi (Vámb. 328).
küce	كوجه		Dağ kekliği II/1497. *** (-).
kücen-	كوجانماك		Gayret etmek, çabalamak, zorlanmak; doğum sancısı çekmek II/1498. *** **kücenmek**: Gayret etmek, çabalamak, dönüp dolaşmak, zorlanmak; doğum sancısı çekmek (Vámb. 329).
kücüm	كوجم		Karaağaç II/1499. *** **kücüm**: Karaağaç (Vámb. 329).
küç	كوچ		1) Güç, kuvvet 2) Şiddet 3) Güçlü, sert, ağır, çetin 4) Çok, fazla II/1489. *** **küç**: Güç; iş, emek; ağır, zahmetli (DTO 464); **küc**: Güç; güçlü; gazap, şiddet (Vámb. 328).
küçey̆-	كوچايمك		1) Güçlenmek, kuvvetlenmek, güçlü

			olmak 2) Birini zorlamak II/1491. *** **küçeymek**: Kuvvetlenmek, güçlenmek; büyümek (Bdg. II: 145).
küçey̆t-	**كوچايتمك**	küçey̆+t-	Güçlendirmek, kuvvetlendirmek II/1491. *** (-).
küçle-	**كوچلامك**		Zorlamak, güçleştirmek, acı vermek II/1496. *** **küçlemek**: Zorlamak, güçleştirmek (Bdg. II: 145).
küçlük	**كوچلوك**	küç+lük	Güçlü, kuvvetli II/1497. *** **küçlük**: Güçlü, kuvvetli (Vámb. 329).
küçlüklik	**كوچلوكلك** [656]	küçlük+lik	Güçlülük, kuvvetlilik II/1497. *** (-).
küçmen	**كوچمان**		Saygın ve zengin (Calc. Wrtb. صاحب جاه و مال) II/1497. *** **küçmen**: Saygın ve zengin (Bdg. II: 146).
küken͡g	**كوكانك**		Baykuş, puhu kuşu II/1423. *** **küken͡g**: Baykuş (Bdg. II: 158).
kükrüş	**كوكروش**		Aslan kükremesi (Calc. Wrtb. عرش شير) II/1426. *** **kükrüş**: Aslan kükremesi (DTO 473).
kükte-[657]	**كوكته ماك**		[Saz çalmak, şarkı söylemek][658] *Sāz çalmaḳ, āheng ve terennüm ve naġme* [itmek][659] (S.S.) II/1426. *** **küktemek**: (LÇ 259).
kükün͡g	**كوكونك**		Baykuş, puhu kuşu (Calc. Wrtb. جغد) II/1424. *** **kükün͡g**: Baykuş (Bdg. II: 158).
küküm	**كوكم**		(V.) Mahkumların boyunlarına geçirilen halka II/1424. *** **küküm** : İlmik, mahkumların boyunlarına geçirilen halka (Vámb. 331).
kül I	**كول**		Kül II/1465.

[656] OSTN'de كوچلوكلمك şeklinde yazılan kelime, Arap harfli yazımı ve anlamı dikkate alınarak düzeltilmiştir.
[657] OSTN'de madde başında "küktö-" şeklinde yazılan kelime, Lugat-ı Çagatay esas alınarak düzeltilmiştir.
[658] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[659] OSTN'de eksik alınan açıklama LÇ'den hareketle giderilmiştir.

			*** **kül**: Remād [kül], aḫker [ateş koru, yanar hâlde olan kömür], āteş, nār [ateş], ot (LÇ 260).
kül- II	كولمك		Gülmek II/1466. *** **külmek**: Gülmek, tebessüm ve ḫande [gülme, gülüş] itmek, ḍıḥk [gülmek] (LÇ 261).
küle	كلا	Ar. كلاً	Daima; her zaman; her yerde *İmgek birle küle ḳarada yürür-biz* “Dünya’nın her yerinde dertlerimizle yürüyoruz.” II/1467. *** **küllā**: Daima, genellikle, umumen (Bdg. II: 132).
külük	كولوك		1) Kahraman, yiğit 2) Büyük köpek (Calc. Wrtb. سك كلان) II/1471. *** **külük**: Bār-gīr [yük taşıyan], yük ḥayvānı, dive, at, merkeb (LÇ 261); **külük**: Büyük köpek (Bdg. II: 161).
külüm	كولم	kül+m	Gülme, gülümseme II/1473. *** **külüm**: Ḍıḥk [gülme], tebessüm, ḫande [gülme, gülüş] (LÇ 261).
kümek	كوماك		Kalabalık, sürü, yığın, kütle *Kümeki sipāhī ve şehrī* “Asker ve şehrin kalabalığı” II/1524. *** **kümek**: Kalabalık (Bdg. II: 163).
kümüldrük	كوملدرك		1) Yular 2) Atın göğüslüğü II/1527. *** **kümüldürdük**: At ve diveniñ gerdānına aṣdıḳları mercān ḥalḳası, ḳılāde [gerdanlık, boyna takılan kıymetli şey], gerdenlik (LÇ 261); **kümüldürük**: Atın yuları (DTO 477).
kümüş	كوموش		Gümüş II/1528. *** **kümüş**: Gümüş (Bdg. II: 163).
kün	كون		Gün; güneş II/1436. *** **kün**: Āfitāb, güneş, şems, gündüz, nehār [fecrin doğuşundan güneşin batışına kadar olan aydınlık], ḫūrşīd [güneş], ḳuyaş, rūz [gün, gündüz], yevm [gün, yirmidört saatlik zaman]

(LÇ 231).

künde كوندا F. كنده 1) Eğik sopa, ucu çengelli değnek; pulluk
2) Havada uçan kuşların tünedikleri yuva
3) Pusu II/1443.
*** **künde**: Kende [kütük], kütük, mücrimleriñ el ve ayaḳlarına urduḳları künde [köstek] ve buġa ve bend [bağ], Asyā-yı Vustāda künde-ḫāne maʻrūfdur ḥabs-ḫāne dimekdir, behr-i yevm [bir günde], behr-i gün (LÇ 262); **künde**: Pulluk, karasaban; Orta Asya'da mahkumların ayağına vurulan köstek (Vámb. 332).

kündelen͡g كوندالانك 1) Bir şeyin içinden çapraz geçen, bir şeyin arasından eğilerek geçen
Bir şībe oḳ minin͡g butumġa tigdi kim kündelen͡g ötti "Atılan bir ok benim kalçama değip çapraz geçti." (Bb. 131-21)
2) [Eğri, kavisli, eğri; iki nesnenin arasında ortaya çıkan münasebetsiz sey][660]
Kec [eğri], ʻ*avc* [eğri, eğik], *egri, ḳavs* [eğri], *pīç, ara ve ortaya ḳonılan münāsebetsiz vāsıṭa ve ḥāyil* [engel], *iki nimerse miyānına* [arasına] *ẓuhūr iden nā-münāsib bir şey', ve ālet* (S.S.) II/1443.
*** **kündelen͡g**: (LÇ 262).

kündelet- كوندالاتمك [Döndürmek, çevirmek, yuvarlatmak; hapisha-neye koydurmak][661]
Tedvīr itmek [döndürmek, çevirmek, daire şekline sokmak], *yuvarlatmaḳ, kende-ḫāne ve ḥabs-ḫāneye ḳoydurmaḳ* II/1443.
*** **kündeletmek**: (LÇ 262).

kündelik كونداليك Gündelik, yevmiye, günlük ücret

[660] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[661] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			II/1444. *** **kündelik**: Gündelik, yevmiye, ücret-i vaẓīfe, cerāye-yi rūzī [gündelik azık], ‘aṭā-yı misāfir ve mihmān maḫṣuṣiyātı (LÇ 262).
kündeş	**کونداش**	kün+deş	Maiyet, hizmetçiler, taraftar (Calc. Wrtb. انباع) II/1444. *** **kündeş**: Hizmetçiler, maiyet (Bdg. II: 168); **kündeş**: Ḳadın ortaḳı, iki ḫatun bir ādemin nikāḥında bir ḫānede bulunması (LÇ 262).
kündüz	**کوندوز**		1) Gündüz 2) Gündüz vakti, gündüz zamanı II/1446. *** **kündüz**: Nehār [fecrin doğuşundan güneşin batışına kadar olan aydınlık], rūz [gün, gündüz], yevm [gün, yirmidört saatlik zaman], gün (LÇ 262).
künen-	**کونانمك**		Sevinmek II/1439. *** **könenmek**: Sevinmek, memnun olmak (Vámb. 332).
künendir-	**کوناندرمك**	künen+dir-	Sevindirmek II/1439. *** **könendürmek**: Sevindirmek (Bdg. II: 169).
küninç	**کوننج**		Kıskanç II/1440. *** **küninç**: Kıskanç (Bdg. II: 167).
küñg	**کونك**		Köle, hizmetçi II/1428. *** **küñg**: Hizmetçi, köle (Bdg. II: 159).
kürçek	**کورچك**		Kürek [662] II/1462. *** **kürçek**: Kürek, ḫāk-endāz [kürek], bir ucı yaṣṣı ālet, farāş (LÇ 258).
küre I		F. کوره	Küre II/1448. *** **kūre**: Küre (Bdg. II: 152).
küre- II [663]	**کورمك**		Küremek, kürekle atıp temizlemek II/1448. *** **küremek**[664]: Kürek ile toplamaḳ, āteşe havā virmek (LÇ 259).

[662] Radloff, *kürçek* kelimesinin açıklamasında DTO'dan aldığını belirttiği "*Kemi dürekine dirler*" şeklindeki açıklama, kaynak gösterdiği eserde bulunamamıştır. Muhtemelen Radloff, Lehçe-i Osmânî'yi (L.O.-Lh.) kaynak gösterecek iken sehven, DTO'un L.T. şeklinde kısaltmasını verdiği eserini kaynak göstermiştir.

kürek کوراك
1) Kürek
2) Küreğin aldığı toprak miktarı, kesek
3) Kap; şarap şişesi
(Calc. Wrtb. کشتی و جای شراب و شیشه)
4) Raf, kap-kacak koymak için kullanılan masa II/1449.
*** **kürek**: Kürmek, kürek (LÇ 258); **kürek**: Gemi küreği; şarap şişesi (Bdg. II: 120).

kürekçi کوراکچی
1) Kürek yapan kimse
2) Kürekçi, kürek çeken kişi II/1450. *** (-).

küreke کوره که
Büyük davul
(Calc. Wrtb. نقارۀ کلان) II/1450.
*** **küreke**: Büyük davul, kös (Bdg. II: 148).

küren کران، کوران
1) (Bdg.) Kalabalık, kabile, ordu yığını
2) (Bdg.) Astrahan Tatarlarında olduğu gibi bazı Tatarlarda bu kelime ekmek pişirilen bina anlamında kullanılmaktadır; fırın II/1451.
*** **küren**: Kabile, kavim; kalabalık, müfreze, kolordu, alay; Moğol kavmi; Astrahan Tatarlarında ekmek pişirmek için kullanılan fırın (Bdg. II: 124).

kürge کورکه
1) Şarabın saklandığı yer, kap
(Calc. Wrtb. جای بر اوردن شراب)
2) Kalın yün kumaşa benzeyen ve süs olarak odaların duvarlarına asılan ipek kumaş
Aḳ öyge işik rest tüñglüg dağı
Bolup kürge öy duvarıġa[665] *tüg dağı*
"Ak çadırda kapı ve bacalar var; kürge de çadırın duvarlarında çuha olmaktadır."
Kilimi salınıp gül-gūn u zībā

---

[663] OSTN'de kelimenin fiil olduğunu belirten (v) işareti konulmamıştır. Biz kelimenin Arap harfli yazımı ve anlamını esas alarak bu şekilde gösterdik.
[664] LÇ'de کوره ماك şeklinde yazılmıştır.
[665] Kelime OSTN'de دوریغه şeklinde yazılmıştır. Bu yazılış metnin anlamı dikkate alınarak düzeltilmiştir.

Yasalıp kürgesi gül-reng-i dībā (Ferhad u Şîrîn)
"Gül renkli ve çok güzel bir kilim serilmişti; kürgesi, gül rengi ipekten yapılmıştı."
3) Çadırın duvarlarını oluşturan çubuklar[666] II/1459.
*** **kürge**: Alaçuḳıñ [obanın] eṭrāfı, gird-ḫāne, siyāh ḳara iv, ve öyüñ divarı (LÇ 258); **kürge**: Çadırın iç yüzü, çadırın çubukları; duvar kaplaması (DTO 467); **körge**: Şarabın saklandığı yer (Bdg. II: 149).

kürk كورك Kürk, kürklü giysi II/1457.
*** **kürk**: Kürk (DTO 465).

kürküz كوركوز Uzun
(Calc. Wrtb. دراز) II/1458.
*** **kürküz**: Uzun (Bdg. II: 149).

kürpe كورپه (Hive) Deve derisinden yapılmış battaniye veya basma II/1464.
*** **kürpe**: Yataḳ yorġan, liḥāf [yorgan] ve şilte, bala-pūş [çocuk yorganı] (LÇ 257)

küt- كوتمك 1) Korumak, muhafaza etmek
2) Hayvanları otlatmak, gütmek II/1480.
*** **kütmek**: Reh-şıra yürüyerek mevāşīyi sürmek [bir sırada yürüyerek davarı gütmek], ra'y ve ir'ā itmek [otlatmak, gütmek], ta'ḳīb iylemek, baḳmaḳ ve neẓāret itmek (LÇ 257).

kütel [667] كوتال Dizginlenmiş at II/1483.
*** **kötel**: bk. kötel I.

küterdüm كوتاردوم Kabalık, küfür II/1483. *** (-).

kütewül كوتاول (V.) Erzak sorumlusu; askerî bir rütbe II/1481.
*** **kütevül**: Muḥāfıẓ[668], bās-bān, bekci,

---

[666] Radloff, *kürge* kelimesinin açıklamasında DTO'dan aldığını belirttiği "*Ḫarkāhıñ dīvārı çubuḳlarına dirler*" şeklindeki açıklama, kaynak gösterdiği eserde bulunamamıştır. Muhtemelen Radloff, Lehçe-i Osmânî'yi (L.O.–Lh.) kaynak gösterecek iken sehven, DTO'un L.T. şeklinde kısaltmasını verdiği eserini kaynak göstermiştir.
[667] OSTN'de "kütöl" olarak yazılmıştır.

nigeh-bān [bekçi, gözcü], ḳal'a-bān [kale bekçisi], kütevül, erīke [taht, padişahın tahtı] nāẓırı ordu-bān, ḥarem-i sarāy muḳayyidi [saray hareminin koruyucusu] (LÇ 257); **küteöl**: Askerî rütbe; erzak sorumlusu (Vámb. 328).

kütkür- كوتكورمك
Göndermek, yollamak
(Calc. Wrtb. روانه کردن) II/1485. *** (-).

küvek كواك
Boş, boşaltılmış II/1522.
*** **küvek**: Boş, boşaltılmış (Bdg. II: 110).

küven- كوانمك
Güvenmek, inanmak, itimat etmek
Minde küvengü nirse yoḳ tip ḳoyuluḳ ḳıldı "Bende güvenilecek bir şey yok deyip alçakgönüllülük etti." II/1522.
*** **küvenmek**: Güvenmek (Bdg. II: 168).

küvenç كوانچ
Güven, itimat, güvenme duygusu
Mü'minler küvençi "Müslümanların itimadı, güveni" II/1523.
*** **küvenç**: Güven, inanma (Bdg. II: 168).

küyegü كوياكو
Güvey, damat
Küyegü otĭ "Bir bitki türü" II/1432.
*** **küyev**: Güyegi, dāmād, ṣıhr [damat], güyev, arūs [damat, güveyi] (LÇ 263).

küyil كويل
Bir tür kuş
Yana bir küyil uzunluġı zāġçe bolġay zāġçedin ḫaylī inçkerekdür ṭurı oḳur Hindüstān bülbüli bu imiş Hindüstān ili ḳaşıda bülbülçe ḥürmeti bardur ḳalın dıraḫtlıḳ bāġlarda boladur "Yine küyil diye bir kuş vardır uzunluğu karga kadardır ama kargadan daha incedir. Sesi çok güzeldir. Hindistan bülbülü buymuş; Hindistan'da bülbül kadar değeri vardır. Bu kuş sık ağaçlı bağlarda yaşar." (Bb. 365-2) II/1420.
*** **küyil**: Büyüklüğü karga kadar olan bir tür kuş (Bdg. II: 171).

küy̆kenek كويكاناك
Fare avlayan bir kuş türü, fare ile

---

668 LÇ'de محافظ şeklinde yazılmıştır.

avlanan akbaba
ʿUḳāb ve küy̆kenek ni ḳılsalar ḳayd
Ḳaçan ḳılġay anın͡g ṣaydını bu ṣayd
"Eğer kartal ve akbabayı bağlarlarsa bu kuşlar nasıl avlanacaklar?" II/1418.
*** **küykenek**: Bir nevʿ ḳartal cinsinden şikār [av] kuşıdır (LÇ 263).

küy̆men- **كويمانمك**

1) Tereddüt etmek, geciktirmek, bahane öne sürmek, sebep bulmak
İy Nevāyī yār eger dir kim özün͡gni otġa sal
Ten yalan͡g iylerge küy̆men cān üçün küy̆menmegil
"Ey Nevâyî, sevgili eger kendini ateşe at derse; elbiselerini çıkartırken tereddüt etme, canın için geciktirme!";
Yār kūyidin öterde başıma yaġsa belā
Anda iyler-min tevḳīf her cihetdin küy̆menip
"Eğer sevgilinin köyünden geçerken başıma her taraftan bela yağsa; bir bahane öne sürüp orada dururdum."
2) (Z.) Darılmak, kızmak II/1421.
*** **küymenmek**: Bahāne ve taʿallül [vesile, bahane] itmek, sebeb ve vesīle bulmaḳ (LÇ 263).

küyünç **كويونچ**

Dert, gam, tasa, keder II/1434.
*** **küyünç**: Acı, keder, gam (Bdg. II: 171).

küz **كوز**

Güz, sonbahar II/1504.
*** **küz**: Yaz ile ḳış beyni [arası], mevsim-i ḥazīf [sonbahar], güz (LÇ 258).

L

la I لا [Ar.]
Ah! Vah! Eyvah!
Lebiñ̄ fikri baġrımnı ḳan ḳıldı lā
Çü ḳan ḳıldı közdin revān ḳıldı lā
"Ah! Dudağının hayali göğsümü kanattı. Ah! gözlerimden kan akıttı." III/725.
*** **lā**: Edātdır, āh, eyvāh, efsūs [eyvah!], taḥsir maḳāmında müstaʿmeldir (LÇ 273); **lā**: Ah! (DTO 491).

la II لا
Yanak
(Calc. Wrtb. رخساره) III/726.
*** **la**: Yanak, damak (Bdg. II: 184).

laba لبا
(P. d. C.) İhtiyar, yaşlı; yönetici III/739.
*** **laba**: İhtiyar, yaşlı; yönetici (DTO 492).

labaşaḳ لباشاق
(P. d. C.) Yer, kaide, ayak
Ḳāʿide, uṣūl, irtibāṭ, inżibāṭ (S.S.) III/740.
*** **labaşaḳ**: Yer, kaide, ayak (DTO 492); **labaşaḳ**: (LÇ 274).

laçĭn لاچين
Şahin; (V.) atmaca
(Calc. Wrtb. شاهين) III/735.
*** **laçin**: Bir tür atmaca (Vámb. 335).

lade لاده
(V.) Budala, geri zekalı III/735.
*** **lade**: Budala, geri zekalı (Vámb. 335).

lafadan [669] لفادان
Yarı kurumuş tohum
Yarım öyüdülmiş toḫum, beyża [yumurta], *yumurta* (S.S.) III/740.
*** **lafadan**: (LÇ 274).

laġ لاغ
Yer, mahal, mekan
(*Bu büyük ihtimalle ayrı bir kelime değil; ek olarak görülmelidir: Yaỹlaḳ, ḳuşlaḳ kelimelerinde olduğu gibi.*)
(Calc. Wrtb. جاى) III/730.
*** **laḳ- laġ**: Nicelik bildirir; yer ismi yapar. Ör: *Ḳumlaḳ* "Kumlu yer"; *yavlaḳ*

---

669 Madde başı açıklamasında kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de LÇ'den alınan örnek sebebiyle Çağatay Türkçesine ait kelimeler arasında ele aldık.

			"Tehlikeli bölge" (DTO 492); **laķ**: Yer ismi yapar: *Ķişlaķ* "Kışın kalınan yer"; *yaylaķ* "Yazın kalınan yer" (Vámb. 336).
laġla-	لاغلامق	ḷaġ+ḷa-	Yer tutmak, yerleşmek (Calc. Wrtb. جای کردن) III/731. *** **laġlamaķ**: Yerleşmek (Bdg. II: 186).
ḷaķ	لق		1) Papaz cüppesi; pantolon 2) Bozulmuş yumurta III/728. *** **laķ ve lek**: İçi bozuķ yumurta, lök (LÇ 274).
lale	لاله	[F.]	Lale III/734. *** **lāle**: Lale (Bdg. II: 186).
lançï	لانجی		Şahinci, şahin besleyen kimse (Calc. Wrtb. انکه شاهین نکاه دارد) III/733. *** **lançı**: Şahin besleyen kimse (Bdg. II: 187).
lap	لاپ		Bütün, tam; çok III/737. *** **lap**: Edātdır; ṣırf, bütün bütün maʿnāsına, birden bire, lapa, yaʿnī yek-pāre (LÇ 273).
lapa			Lapa, bulamaç III/738. *** **lapa**: Bulamaç, lapa; balçık, çamur (DTO 491).
las	لاس		(V.) Kalın ve kaba işlenmiş ipek III/736. *** **las**: Kalın ve kaba işlenmiş ipek (Vámb. 335).
lat-menat	لات منات	Ar.	(V.) Put, heykel III/735. *** **lat-menat**[670]: Put, heykel (Vámb. 335).
latta	لاتّه		1) Bez, paçavra 2) Kumaş parçası 3) Bir tür çiçekli kumaş III/735. *** **latta**: Bez parçaşı; paçavra; parça, lime (Vámb. 335).
latun	لاتون		Güğüm, testi (Calc. Wrtb. کوزه) III/735. *** **latun**: Küp, testi (DTO 491).
ḷavaş	لواش		İnce buğday ekmeği, lavaş III/741.

670 Vàmbéry, Cagataisch Sprach-Studien'de kelimeyi 'lat-menat' şeklinde okumasına rağmen kelimenin Arap harfli yazılışını لان منات şeklinde vermiştir (Vàmbéry; 1870: 335).

			*** **lavaş**: İnce ve uzun ekmek (Vámb. 336).
ḷawḷaw	**لاولاو**		(S.S.) [Alevli, şiddetli][671] *ʿAlevli, lühāb ile pertev-i āteş, şiddetli* (S.S.) *Munîs'ten örnek:* *Cānıma tüşdi yüzin͡g firḳatdin ile alav* *Kim sün͡geklerni anın͡g ḥurḳatı örter ḷawḷaw* "Gönlüme onun ayrılığıyla ateş düştü; göğüs kafesimi onun şiddetli ateşi örttü." III/728. *** **lāvlāv**: (LÇ 274).
lay̆çĭ	**لايجى**		Madenci, maden işçisi; (V.) duvarcı *Lay̆çĭ usta* "Duvarcı ustası" III/727. *** **layci**: Duvar ustası (Vámb. 336).
lāyĭḳ	**لايق**	[Ar.]	Uygun, layık, münasip III/732. *** **lāyıḳ**: (Ar.) Layık, yakışan, uygun (ŞT 151).
lay̆la-	**لايلامق**		Çamura saplanmak *Uşol ötken güẕerde bir uluḳ aşlıḳ cālāsı lay̆lap tur* "O geçitte bir büyük zahire salı çamura batıp kalmış." (Bb. 297-9) III/727. *** **laylamaḳ**: Çamurlamaḳ, ṣıvamaḳ, endāve itmek [sıva sürmek], kil sürmek (LÇ 274).
lay̆lat-	**لاى لاتمق**	lay̆la+t-	Kirletmek III/727. *** **laylatmaḳ**: Çamurlamak, kirletmek (Vámb. 336).
lay̆lĭḳ	**لاى ليق**		Suyun bulanıklığı III/727. *** **laylik**: Kirli; çirkef (Vámb. 336).
lazĭm	**لازم**	[Ar.]	Lazım, işe yarar, kullanışlı III/737. *** **lāzım**: Lazım, işe yarar (Bdg. II: 185).
leçek	**لچك**		Kadınların kullandığı baş örtüsü III/746. *** **leçek**: Fular, çiçek veya bezeme ile süslenmiş boyun bağı (DTO 492).
leçle-	**لچلمك**		İnatçı olmak, ayak diremek (Calc. Wrtb. لجاجت كردن) III/746. *** **leçlemek**: Tartışmak, çekişmek; uğraşmak (DTO 492).

[671] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

lelmi	للمى veya المى		(Bdg.) Suni olarak sulanmayan, yağmurla sulanan *İkinleri tamām lelmidür*[672] “Ekinleri hep yağmurla sulanır.” (*İlminskiy'de* المى) (Bb. 355-22) III/746. *** **lelmi**: Suni olarak sulanmayan (Bdg. II: 191).
lēnet	لعنت	Ar.	Lanet; küfür; günah III/746. *** **la‘net**: Lanet, küfür (Bdg. II: 189).
lengeç	لنكج		Yengeç III/745. *** **lengeç**: Yengeç (DTO 493).
leş I	لاش	F.	Leş; ceset III/747. *** **leş**: Leş, ceset (DTO 492).
leş- II	لاشمك		Avlanmak *İy Nevāyī ʿışḳ ṣaḥrāsına çün ḳoyduñ*[673] *ḳadem* *Tā niçü leşgey sin ol pāyesi yoḳ vādī bile* “Ey Nevayî, aşk sahrasına ayak bastın; ne zamana kadar bu vadide avlanacaksın?” III/748. *** **leşmaḳ**: Ganimet olarak almak (DTO 492).
lete	لته		Pamuk *Ḳulaḳġa tıḳma ġaflet letesi* “Kulağa gaflet pamuğu tıkma.” (Bdg. 187) III/746. *** **lete**: Ḳumāş, envāʿ-ı bāfte [dokuma türü], paçāvre (LÇ 274).
licen	ليجان		Üzümle doldurulmuş çuval III/757. *** **licen**: Üzümle doldurulmuş çuval (DTO 494).
liklik	ليكليك		Kukla III/757. *** **liklik**: Kukla (DTO 494); **lican**: Kukla (Vámb. 336).
lök	لوك		Tek hörgüçlü deve (Calc. Wrtb. شتر يك كوهانه) III/755. *** **lök**: Ner tive [erkek deve] ve şütür [deve] (LÇ 274).

672 Mesut Şen, bu metni şu şekilde okumuştur: “*Ékinleri tamām lalmīdur*” (Şen; 1993: 191).
673 OSTN'de kelime قوبدونك şeklinde yazılmıştır. Beytin anlamı dikkate alınarak bu kelime ‘ḳoyduñ’ şeklinde okunmuştur.

luli [674] لولى [F.] Sihirbaz, hokkabaz
Ol vilāyet lulileri ikki yıġaçnı ayaḳlarıġa baġlap pāy-çūbīn ḳılıp yol yürürler Hindūstān lulileri bir yıġaç bile pāy-çūbīn ḳılıp yol yürüy dürler "O şehrin hokkabazları iki ağacı ayaklarına bağlayıp canbaz ayaklığı yaparak gezerler; Hindistan hokkabazları ise bir ağacı canbaz ayaklığı yapak gezerler." (Bb. 457-7) III/760.
*** **luli**: Hokkabaz, soytarı (DTO 494); **lolo**: Fahişe, kaltak (Vámb. 336).

lurs لورس Ağır, hantal; kaba; çiğ, pişmemiş III/760.
*** **lurs**: Hantal, kaba, bayağı (DTO 493); **lors**: Hantal; pişmemiş, çiğ; kaba (Vámb. 336).

luў لوى Ejderha, ejderha yılı III/759.
*** **luy- lu**: Timsah (DTO 494); **luy**: Timsah (*Moğolca kaynaklarda*); on iki hayvanlı Tatar takviminde yer alan bir yıl adı (Vámb. 336).

lüçe لوجه Bahçe eriği III/763.
*** **lüçe**: Bahçe eriği (DTO 493).

lük I لوك (S.S.) 1) Kalın, iri, kaba
2) Aptal, salak
3) Hantal, ağır III/761.
*** **lük**: Kalın, iri; ağır, hantal (Vámb. 336); **lök**: İri, baṭṭāl, ḳavī [sağlam, kuvvetli], ağır, tenbel, ner tive [erkek deve] ve şütür [deve] (LÇ 274).

lük II لوك [İçi bozulmuş kavun ve yumurta][675]
İçi bozulmış ḳavun ve yumurta, iri, baṭṭāl, ḳavī, aġır, tenbel, ner tive [erkek deve] *ve şütür* [deve] (S.S.) III/762.
*** **lök**: (LÇ 274).

lükçe لوكجه 1) Kalın, kaba, iri
(Calc. Wrtb. غليظ)
2) [Gevşek, boş ve pervasız adam][676]

---

[674] Kelimenin Farsça olduğu Radloff tarafından belirtilmemiştir. Kelime 'Şarkı söyleyen, oynayan kadın oyuncu; utanmaz, ahlaksız kadın' anlamındadır (Parlatır; 2006; 978).
[675] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

		Gevşek, boş, bī-pervā adam (S.S.) III/762. *** **lükçe**: (LÇ 274).
lüke	**لوكا**	Damla damla yağan yağmur (Calc. Wrtb. قطرغاى باران) III/762. *** **lüke**: Damla damla yağan yağmur (DTO 494).
lüke lüke	**لوكا لوكا**	(S.S.) [Löp löp, parça parça, top top][677] *Löp löp, parça parça, ṭop ṭop* (S.S.) III/762. *** **lüke lüke**: (LÇ 275).
lüngi	**لونكى**	El havlusu III/762. *** **lüngi**: El havlusu, peçete (DTO 494).
lüñ͡g	**لونك، لنك**	Önlük, çul, örtü *Ḫatunlar bir oḳ lüñ͡g baġlap yarımını billerige yarımını başlarıġa saladurlar* "Kadınlar ise uzun bir 'lüñ͡g' bağlarlar. Yarısını bellerine bağlarlar; yarısını da başlarına örterler." (Bb. 377-22) III/762. *** **lüñ͡g**: Önlük (Bdg. II: 191).
lütek	**لوتاك**	Bezelye III/763. *** **lütek**: bir tohum türü (DTO 494).

[676] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[677] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

M

maç	**ماچ**	[F.]	Öpücük IV/2049. *** **maç**: Öpücük (DTO 495).
maçe	**ماچه**	F. ماکی ve ماکیان	Dişi hayvan *Māçe-i ḫar* "(=Ana eşek) Dişi eşek" IV/2050. *** **māçe**: Dişi hayvan (Bdg. II: 195).
maden	**معدن**	Ar.	1) Maden ocağı 2) Maden, metal IV/2048. *** **ma'den**: Maden cevheri, cevher; maden ocağı (Bdg. II: 241).
mader	**مادر**	F.	Ana, anne IV/2048. *** **māder**: Anne (Bdg. II: 195).
maġ	**ماغ**	F.	Baş, kuyruk ve kanatları boz renkte olan güvercin IV/2000. *** **maġ**: Baş, kuyruk ve kanatları aynı renkte olan güvercin (DTO 495).
mahal	**محل**	Ar. محل	Zaman, müddet, süre *Langar Ḫan Niyāzī niçe maḥal idi kim Nīl-ābta idi* "Bir süreden beri Nil-âb'da bulunan Langar Han Niyazi..." (Bb. 321-23) IV/2003. *** **maḥal**: Vakit, zaman (DTO 498).
maḫaw	**مخو**	[F.]	Cüzzamlı, miskin hastalığına tutulmuş kişi IV/2003. *** **maḫav**: Uyuz hastalığı, saçkıran; uyuz olan kimse, kel (DTO 498).
maḳ	**ماق**		Övgü, takdir, övme IV/1993. *** **maḳ**: Övgü, övme (Vámb. 337).
maḳam	**مقام**	Ar.	1) Yer, mahal, mevki; makam 2) Ezgi IV/1995. *** **maḳām**: (Ar.) Makam, yer (Müb. 287).
maḳar	**ماقار**		Genç adam, civan, yiğit (Calc. Wrtb. جوان) IV/1994. *** **maḳar**: Genç adam, yiğit (DTO 495).
maḳmal	**ماقمال**		Kadife IV/2000. *** **maḳmal**: Kadife (Bdg. II: 248).
maḳta-	**ماقتامق**	maḳ+ḷa-	1) Övmek, methetmek [Maḳta:] *Sitāyiş* [övmek] *ve senā* [övmek],

			vaṣf-ı medḥ [övme sıfatı], *maḫtamek*; [Maḳtamaḳ:] *Maḫtemek, medḥ ü s̱enā itmek, ögmek* (S.S.) 2) Açıklamak, izah etmek *Ta'rīf, tavṣīf itmek* [açıklamak; vasıflarını söylemek] (S.S.) IV/1997. *** **maḳta**: (LÇ 275); maḳtamaḳ: (LÇ 275).
maḳtaġ	ماقتاغ		Övgü, takdir IV/1998. *** **maḳtav**: Övgü, takdir (Bdg. II: 197).
maḳtaġla-	ماقتاغلامق	maḳtaġ+la-	Çok övmek IV/1998. *** **maḳtaġlamaḳ**: Çok övmek (Bdg. II: 198).
mal	مال	Ar.	Mal, mülk, servet, varlık IV/2036. *** **māl**: Mal, mülk (Bdg. II: 199).
mala	ماله		(V.) Tarladaki evlek izlerini düzlemek için kullanılan silindir merdane IV/2037. *** **mala**: Tarladaki evlek izlerini düzlemek için kullanılan silindir merdane (Vámb. 337).
malala-	مالالامق	maḷa+ḷa-	(V.) Evlek izlerini kapamak IV/2038. *** **malalamaḳ**: Evlek izlerini kapamak (Vámb. 337).
maḷaÿ [678]		Rus. малый	Erkek çocuk, oğlan *Ḫiẕmetkār, uşaḳ, yetim, adam, nevker* (S.S.) IV/2037. *** **malay**: (LÇ 275).
mamuġ	ماموغ		Pamuk IV/2066. *** **mamuġ**: Pamuk (DTO 495).
mamuḳ	ماموق		Pamuk IV/2065. *** **mamuḳ**: Pamuk (Vámb. 337).
mamur	معمور	Ar.	İşlenmiş, üzerinde çalışılmış, imar edilmiş; meskun IV/2066. *** **ma'mūr**: İmar edilmiş; yerleşilmiş (Bdg. II: 243).
ma'mur	ماமور		Damar (*Muhtemelen* تامور *kelimesinin hatalı olarak yazılışıdır*.) IV/2066. *** **mamur**: Damar (DTO 495).

[678] OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.

man-	مانمق		Banmak, batırmak, daldırmak IV/2015. *** **manmaḳ**: Batırmak, daldırmak (DTO 497).
mana	مانه		Sınır taşı, yol gösteren işaret IV/2016. *** **mana**: Sınır taşı; yol işareti (DTO 497).
manap	ماناب		Soylu, asil IV/2017. *** **manab**: Soylu, asil (Vámb. 337).
manayar- [679]	منيارمق		Yaygara koparmak, yakınmak (Calc. Wrtb. كله مندى كردن) IV/2016. *** **manayarmaḳ**: Yaygara koparmak, şikayet etmek, yakınmak (Bdg. II: 201).
Manḳĭt	منقيت		(V.) 1) Sık çalılık, sık ağaçlık 2) Bir Özbek boyu IV/2020. *** **Manḳit**: Sık çalılık (Ebulgazi'de); bir Özbek boyu (Vámb. 338).
mantal	منتل		Koltuk değneği IV/2021. *** (-).
mantuy̆	مانتوى	[Çin.]	Mantı, içine et parçası konulmuş hamur IV/2022. *** **mantuy**: Etle karışık hamur yemeği (DTO 496).
man͡g I	مانك		Üç yaşındaki koyun IV/2006. *** **man͡g**: Üç yaşındaki koyun (DTO 496).
man͡g- II	مانكمك		Yerinden kımıldanmak, hareket etmek; yürümek, gitmek, koşmak IV/2006. *** **man͡gmaḳ**: Salına salına yürümek, gitmek, yürümek (DTO 496).
man͡gdur-	مانكدورمق	man͡g+dur-	Koşturmak, hareket ettirmek, uzaklaştırmak *Ḳayıttı kilgen yolı birle yürüp* *Kebg ḫırāmın biri bir man͡gdurup* "Keklik gibi tek tek, sallana sallana geldiği yoldan dönerek gitti." IV/2011. *** **man͡gdurmaḳ**: Yürütmek (DT 496).

[679] Dictionnaire Turk-Oriental'da مَتيار kelimesine "Şikayet" anlamı verilmiştir. Yine bu eserde مَتيارمق kelimesine de "Şikayet etmek" anlamı verilir (Courteille; 1870: 498). Lügat-i Çağatay'da ise متيار kelimesine "*Şikāyet, şekve* [şikayet], *ġıybet*", متيارماق kelimesine ise "*Teşkī, taẓallüm itmek* [şikayet etmek], *ġammāz*" şeklinde açıklama getirilmiştir (LÇ 276). Bu kelimelerin Arap harfli yazılışlarının Radloff'un da sözlüğüne aldığı manayar- kelimesinin Arap harfli yazılışına benzerliği açık bir şekilde görülmektedir. Her ne kadar Radloff, 'manayar-' kelimesini nereden aldığını belirtmese de 'manayar' ve 'manayar-' kelimelerine sadece Lazar Budagov'un eserinde rastladığımız için burada görmüş olabileceğini söyleyebiliriz.

man͡gĭş	مانكيش	man͡g^{II}+ş	1) Yürüyüş, gidiş *Bir man͡gĭşıda yüz leṭāfet* *Yoḳ yoḳ ki saçıp cihānġa āfet* "Her bir cilvesinde yüz türlü güzellik vardır. Hayır hayır dünyaya felaket saçmaktadır."; *Ni man͡gĭşdur ki tenler hebāsı anın͡g* *Ni baḳışdur ki cānlar fedāsı anın͡g* "Bu ne salınıp yürümedir ki bütün vücutlar önünde toz olur. O ne bakıştır ki önünde bütün canlar feda olur." 2) Adım IV/2007. *** **man͡gış**: Salınma, salınarak yürüme (DTO 496).
man͡gḳa	مانكقا		1) Sümük 2) Ruam Hastalığı (atlarda) IV/2007. *** **manḳa**: Burun hastalığı; genizden gelen akıntı; burnu akan at (DTO 496).
man͡glay̆	مانكلاى		Alın *Ḳahrdın çīn ki tüşti man͡glay̆ıġa* *Çīnnin͡g astıda nūn irür ḳaşı* "Öfkeden alnı kırıştı. Kırışıklıkların altında kaşları nun harfi gibi oldu."; *Man͡glay̆ süyek* "Kafatası"; *Man͡glay̆ ḳaralıġı* "Talihsizlik, kötü kaderli olma"; H*ā man͡glay̆ ḳara!* "Hey utanmaz!" IV/2009. *** **man͡glay**: Alın (DTO 496).
man͡gra-	مانكرامق		1) Melemek *Ḥamel man͡grap ḳoyup s̱evr allında baş* *Ki bolsaḳ ikimiz ḳurbān san͡ga kāş* "Hamel burcu Sevr burcunun önüne baş koyup dedi ki 'Keşke ikimiz de sana kurban olsaydık." 2) İnlemek, ah çekmek IV/2008. *** **man͡gramaḳ**: Melemek; böğürmek, bağırmak (DTO 496).
man͡graş-	مانكرشمق	man͡gra+ş-	Meleşmek, birlikte melemek IV/2009. *** (-).
maral	مارال		Dişi ceylan IV/2025. *** **maral**: Dişi ceylan (Vámb. 338).
mardar	مردار		*Mardar aġaçı* "Kına ağacı (Ligustrum)"

			IV/2032. *** **mardar ağacı**: Kına ağacı (DTO 498).
marĭ-	ماريمق		(V.) Bağırıp çağırmak (sığıra) IV/2027. *** **marimaķ**: Bağırıp çağırmak (boğaya) (Vámb. 336).
maşaķ	ماشاق		1) Okun sivri ucu 2) Başak IV/2059. *** **maşaķ**: Başak; okun sivri ucu (Vámb. 337).
maşaķtan	ماشاقدان		(V.) Kambur IV/2059. *** **maşaķdan**: Kambur (Vámb. 337).
maşap	ماشاب		1) Bir tür kaba dokunmuş kumaş 2) Bu kumaştan yapılan bir tür aba *Tut faķr itegin aṭlās ü zerbeft sözin ķoy* *Kim ol dağı ten ḥıfẓıġa maşap dik irmiş* "Fakirliğin eteğinden tut; ipek ve atlastan konuşma. Çünkü onlar kadar aba da vücudu örtebilir." IV/2060. *** **maşap**: Kaba dokunmuş şal; bir tür palto (DTO 495).
Maşmĭl	ماشميل		Buhara'da yaşayan Taciklerin takma adı IV/2061. *** **Maşmil**: Buhara'da yaşayan Taciklerin takma adı (Vámb. 337).
matem	ماتم	Ar.	Matem, inleme, feryat IV/2045. *** **mātem**: Matem, inleme (Bdg. II: 195).
matiye	ماتيه	[Ar.]	Derin çıban IV/2045. *** **mātiye**: Sürekli işleyen çıban, fistül (Bdg. II: 195).
mavlun	مولون		İpekli kumaş parçası IV/2064. *** (-).
maw	ماو		Büyük zehirli örümcek; tarantula IV/1992. *** **mav**: Tarantula (DTO 497).
maya	مايه	F.	1) Para 2) Dişi deve IV/2011. *** **maya**: Dişi deve (DTO 497).
maўda	مايده، ميده	F.	Pudra, toz IV/1990. *** **meyde**: bk. meўde.
maўde	مايده، ميده		İnce, zayıf, küçük, ufak, parça IV/1990. *** **mayda**: Hafif, ince, küçük (DTO 497).
maўdele-	مايده لامك	maўde+le-	Parçalamak, toz hâline getirmek IV/1990. *** **maydalamek**: Parçalamak (DTO 497).

mayip	مايب	Ar. معيوب	Topal, kötürüm, sakat IV/2015. *** **ma'yūb**: Topal, kötürüm (Bdg. II: 243).
mayĭlĭġ	مايليغ		Yağlı; şişman IV/1989. *** **maylıķ**: Yağlı (Bdg. II: 202); **mayliķ**: bk. mayĭlĭķ.
mayĭlĭķ	مايليق		Yağlı; şişman IV/1989. *** **mayliķ**: Yağlı, şişman; yağ (Vámb. 338).
mayĭrĭl-	مايريلمق		Bir tarafa bükülmüş olmak, eğimli olmak IV/1988. *** **mayrılmaķ**: Eğik olmak, bükülmüş olmak (Bdg. II: 202); **mayrilmaķ**: Yaralı olmak, kusurlu olmak (Vámb. 338).
mayĭruķ	مايروق		Bükülü, eğri; çirkin; şaşı IV/1988. *** **mayruķ**: Biçimsiz, çirkin; ayakları aksak olan (DTO 49).
mayĭrun	مايرون		Zayıf, güçsüz, dermansız IV/1988. *** **mayrun**: Sıska, zayıf, dayanıksız (DTO 497).
mayuķ	مايوق		Tomurcukların üzerindeki ince tabaka, ince tüy; tomurcuk, gonca *Lebleriñgni kim uçuķ tutmış hem ol hey'et bile* *Aġzıñg andaķ bestedür kim tüşmemiş andın mayuķ* "Bu şekli ile ağzından yavru tüyü dökülmemiş gibi dudaklarını kapalı tutmuş." IV/2015. *** **mayuķ**: Meyvelerin kabuklarında görülen ince tüyler (DTO 497).
mazmun	مظمون	Ar.	1) İçerik, kapsam; anlam 2) Şaka, latife IV/2058. *** (-).
me'aş	معاش	Ar.	Gıda gereçleri, erzak; ücret, maaş IV/2066. *** **ma'āş**: Geçim; ücret, maaş (Bdg. II: 239).
meclis	مجلس	Ar.	Toplantı; meclis, divan, şura IV/2107. *** **meclis**: Toplantı; meclis, divan (Bdg. II: 211).
medde	مادّه	Ar.	(V.) Guatr (Boğaz hastalığı) IV/2106. *** **medde**: Guatr; yumru, ur (Vámb. 336).

medet	مدد		Özbek kadınların kullandığı süs eşyası IV/2105. *** **meded**: Özbek lisānınca zer ü zīver-i nisāyī [kadının altın ve süsü] dimekdir (LÇ 277).
megił	مكينك		Ben; çoğu doğuştan, tende bulunan ufak, koyu renkli leke veya kabartı IV/2076. *** (-).
mehaḷsız	محلسيز	mehaḷ+sïz	Uygunsuz, yakışıksız IV/2077. *** (-).
mehter	مهتر	[F.]	(V.) Baş vezire hizmetle görevli dört memurdan biri IV/2079. *** **mehter**: Hanın üç müsteşarından biri (Vámb. 340).
mehteri	مهترى	[F.]	(V.) Turuncu renkteki ipekli kumaş IV/2079. *** **mehteri**: Turuncu renkteki ipekli kumaş (Vámb. 340).
mekeki	مكه كى		Küpe IV/2072. *** **mekeki**: Özbek dilinde ‘küpe’ karşılığıdır (DTO 499).
meken	مكن		Bir tür büyük geyik IV/2072. *** **meken**: Bir tür iri antilop (DTO 499).
mekkiye	مككيه	[Ar.]	(V.) Mekik IV/2073. *** **mekkie**: Mekik (Vámb. 338).
mekteb	مكتب	[Ar.]	Mektep, okul IV/2074. *** **mekteb**: Mektep, okul (Bdg. II: 249).
mektebli	مكتبلو	mekteb+li	Öğrenci IV/2074. *** (-).
mektub	مكتوب	Ar.	Mektup IV/2074. *** **mektūb**: Mektup (Bdg. II: 249).
Meleş	ملش		1) İkiz doğan kuzu 2) Bir Özbek boyu IV/2099. *** **Meleş**: Türklerde bir soy ismi (DTO 499); **Meleş**: İkiz doğan kuzu; Bir Özbek boyu (Vámb. 338).
melik	ملك	Ar.	Hükümdar, şâh, sultan, melik IV/2100. *** **melik**: Melik, hükümdar (Bdg. II: 253).
melle	ملّه		(V.) Saman sarısı IV/2102. *** **melle**: Soluk renk, saman rengi (Vámb. 338).
men	من		Ben, şahıs zamiri IV/2085. *** **men**: Ben, şahıs zamiri (Vámb. 340);

			min: Ben, şahıs zamiri (DTO 506).
menk	منك		Testi, küp (Calc. Wrtb. سبو) IV/2082. *** **menk**: Testi, küp (Bdg. II: 258).
menlik	منليك		(V.) bk. menmenlik IV/2087. *** **menlik**: Bencillik (Vámb. 341).
menmenlik	منمنليك	men+men+lik	Benlik; bencillik IV/2089. *** **menmenlik**: Bencillik; gurur (DTO 499).
menmeў	منمى		Beyin IV/2089. *** **menmey**: Beyin (DTO 499).
menzil	منزل	Ar.	1) Durma yeri, dinlenme yeri 2) Erim, atış menzili IV/2088. *** **menzil**: Durma yeri, dinlenme yeri; atış mesafesi, menzil (Bdg. II: 257).
men͡g	مينك		Ben, siğil, çil IV/2079. *** **min͡g**: Ben (DTO 507).
men͡gel	منكل		Kadınların ayak bileklerine taktıkları halka, halhal IV/2080. *** **men͡gel**: Kadınların ayak bileklerine taktıkları halka, halhal (DTO 499).
men͡giz	منكيز، مينكيز		Yüz, çehre *Men͡gizleri gül gül müjeleri ẖār* *Ḳapaġları kin͡g kin͡g aġızları tar* "Benizleri gül gül, kirpikleri diken gibi, göz kapakları geniş geniş, ağızları dar(dır)." IV/2081. *** **min͡giz**: Yüz, çehre (DTO 507).
men͡gize-	مينكيزامك	men͡giz+e-	Benzemek IV/2081. *** **men͡gzemek**: bk. men͡gze-; **min͡gzemek**: bk. men͡gze-.
men͡gizet-	مينكيزاتمك	men͡gize+t-	Benzetmek *Kim ḳaşın͡gnı hilāle men͡gzetti* *Anı ʿışḳ ehli kec-i naẓar didiler* "Senin kaşını hilâle benzettilerse de ona aşıklar yan bakış dediler." IV/2081. *** **min͡gzitmek**: Benzetmek (DTO 507).
men͡gizlik	مينكيزليك	men͡giz+lik	1) Yüzlü, yüz sahibi 2) Benzer IV/2081. *** **men͡gizlik**: Benzer, aynı (Vámb. 341).
men͡glet-	منكلاتمك		Açıklamak; kıyaslamak, karşılaştırmak

			IV/2083. *** (-).
men͡glik	مينكليك	men͡g+lik	Benli, beni olan IV/2083. *** **min͡glıġ- min͡gli**: Benli, beni olan (DTO 507).
men͡gze-	منكزامك	men͡giz+e-	Benzemek IV/2084. *** **men͡gzemek**: Benzemek (Vámb. 341); min͡gzemek: Benzemek (DTO 507).
memecek	ممه جك		Böğürtlen IV/2118. *** (-).
memleket	مملكت	Ar.	1) Devlet, bölge, vilayet 2) Ana vatan, ana yurt IV/2119. *** **memleket**: Devlet; ana yurt, memleket (Bdg. II: 254).
merdane	مردانه	F.	Erkekçe, mertçe IV/2096. *** **merdāne**: Erkekçe, mertçe (Bdg. II: 223).
merdanelik	مردانه لك		(V.) Cesaret *Merdānelik birmek* "Cesaret vermek, yüreklendirmek" IV/2096. *** **merdānelik**: Cesaret (Bdg. II: 223); merdanelik: Cesaret (Vámb. 338).
Mered	مرد		Şaban ayının adı IV/2092. *** **Mered**: Şaban ayının adı (DTO 498).
merġawul	مرغاول		(V.– S.S.) Cesur, kahraman, yiğit IV/2093. *** **merġavul**: Şecī', bahadır, ḳahraman, zeberdest [galip], pehlivān, tehemten [iri vücutlu] (LÇ 277); **merġaul**: Cesur, kahraman (Vámb. 338).
mertebe	مرتبه	Ar.	1) Mertebe, rütbe; seviye 2) Sebep, neden IV/2095. *** **mertebe**: Rütbe; seviye, derece; sebep (Bdg. II: 221).).
Meryem	مريم	[Ar.]	Meryem, özel isim IV/2095. *** **Meryem**: Meryem, özel isim (Bdg. II: 226).
meşik	مشك	F.	Su kırbası, su tulumu IV/2114. *** **meşik**: Su kırbası, su tulumu (Bdg. II: 234).
mete	مته		Böcek IV/2103. *** **mete**: Buğday biti; kurtçuk (DTO 498).
mey̌	مى	F.	Şarap IV/2067. *** **mey**: Şarap, mey (Bdg. II: 271).

meўde	مايده	[F.]	(V.) Ufak, küçük, parça IV/2069. *** **meyde**: Ufak, küçük (Vámb. 338); **meyde**: Pudra, toz (Bdg. II: 272).
meўdele-	مايده لامك	meўde+le-	(V.) Ortadan yarmak, parçalamak IV/2070. *** **meydelemek**: Ortadan yarmak, parçalamak (Vámb. 338).
meўḫana- **meўhane**	ميخانه	[F.] meў+ḫane	Meyhane IV/2067. *** **meyḫāne**: Meyhane (Bdg. II: 271).
meyin	ميين		(V.) Beyin IV/2085. *** **meyin**: Beyin (Vámb. 341).
mez	مز		Bez, beze, gudde, şiş IV/2110. *** **mez**: Bez, gudde, salgıbezi (DTO 498).
mĭncaḳ	مينجاق		Oyuncak; ufak tefek şeyler IV/2157. *** **mınçaḳ**: Küçük şeylerin kabuğu; incik boncuk, ufak tefek şeyler; ufak tefek iş (DTO 506); mincaḳ: Oyuncak, küçük şeyler (Vámb. 340).
mĭsḳar-	مسقارمق		(V.) Birisine veya bir şeye gülümsemek IV/2163. *** **misḳarmaḳ**: Gülümsemek, bir şeyle alay etmek (Vámb. 338).
mĭsḳĭr-	ميسقيرمق		Tebessüm etmek, gülümsemek (Calc. Wrtb. تبسيم كردن) IV/2163. *** **mısḳırmaḳ**: Tebessüm etmek, gülümsemek (Bdg. II: 231).
mĭşĭḳ	مشيق		Sümük (Calc. Wrtb. چرك بينى) IV/2166. *** **mışıḳ**: Sümük, burun akıntısı (DTO 499).
mĭşḳĭr-	ميشقيرمق		Burnunu silmek, sümkürmek IV/2166. *** **mışḳırmaḳ**: Sümkürmek (Bdg. II: 234).
mĭyĭġ	ميغ		Bıyık IV/2152. *** **mıyıġ**: Bıyık (DTO 505).
migeçin	ميكيچين		Dişi domuz IV/2149. *** **migeçin**: Dişi domuz (DTO 506).
mihman	مهمان	F.	Konuk, misafir IV/2149. *** **mihmān**: Konuk, misafir (Bdg. II: 271).
mihrab	محراب	Ar.	Mihrap; camide Kâbe yönünü gösteren, duvarda bulunan ve imama ayrılmış olan oyuk veya girintili yer IV/2149.

			*** **miḥrāb**: Mihrap, camide Mekke yönünü gösteren, duvarda bulunan oyuk veya girintili yer (Bdg. II: 214).
min-	مينمك		1) Yükselmek, yukarı çıkmak 2) Ata binmek, ata çıkmak IV/2152. *** **minmek**: Ata binmek (DTO 507).
mincik	مينجيك		bk. mĭncaḳ IV/2157. *** **mınçaḳ**: bk. mĭncaḳ.
minciş-	مينجيشمك		Tartışmak, atışmak IV/2157. *** **mincişmek**: Tartışmak, atışmak (DTO 506).
minnet	منت	Ar.	Minnet, lütuf, kerem IV/2156. *** **minnet**: Minnet, lütuf (Bdg. II: 256).
minsek	مينسك		(V.) Kadın elbisesi IV/2157. *** **minsek**: Kadın elbisesi (Vámb. 340).
mig͡g	مينك		Bin sayısı IV/2150. *** **mig͡g**: Bin sayısı (DTO 507).
mir	مير	Ar. امير	Amir, bey, emir IV/2158. *** **mīr**: Bey, emir (Bdg. II: 272).
miraḫur	ميراخور	F.	Buhara’da bir memuriyet (= mir aḫır) IV/2158. *** (-).
miras	ميراث	Ar.	Miras IV/2158. *** **mīrāṣ**: Miras (Bdg. II: 273).
miremçek	ميرمچك		Mercimek (Calc. Wrtb. عديس) IV/2158. *** **miremçek**: Mercimek (Bdg. II: 273).
mirmincan	ميرمنجان		Bir tür meyve (Bb. 368-23) IV/2159. *** **mirmincan**: Bir tür meyve (DTO 505).
mitek	ميتاك		Tahıl ve sıvı ölçmek için kullanılan ölçü birimi (Calc. Wrtb. كيل مقدر)[680] IV/2160. *** **mitek**: Tahıl ve sıvı ölçmek için kullanılan ölçü birimi (Bdg. : 205).
mitin	ميتين		Sivri uçlu kazma, külünk IV/2160. *** **mitin**: Bir şeyi kırmak, parçalamak veya yarmak için kullanılan ucu demirden yapılmış alet (DTO 505).
miyangir	ميانكير	F.	Güreşçi IV/2151.

[680] OSTN’de Calc. Wrtb’den alınan kısım hatalı olarak aktarılmıştır. Bu yüzden, OSTN’de ‘ كل مقدر’ olarak yazılan kısım çalışmamıza ‘كيل مقدر’ şeklinde alınmıştır.

			*** **miyāngīr**: Güreşçi (Bdg. II: 272).
miyangirlǐķ	ميانكيرليق	miyangir+lik	Güreş *Sikiz kişini yaḫşı miyāngīrlıķ bile ķıldı* "Sekiz kişiyle çok güzel güreşti." (Bb. 469-21) IV/2151. *** **miyāngīrlıķ**: Güreş (Bdg. II: 272).
miye	مييه		Beyin; kemik iliği *Eger kişiniñ miyesi çıķsa yā tamurġa zaḫm yitse āsān mu'ālece ķılur idi* "Eğer birisinin kemik iliği çıksa veya damarına darbe alsa kolaylıkla ilaç yapardı." (Bb. 133-18) IV/2151. *** **miye**: Beyin (Vámb. 340).
mizan	ميزان	Ar.	Ölçü, ölçek IV/2164. *** **mīzān**: Ölçü, ölçek (Bdg. II: 273).
mol	مول		Bol, çok IV/2125. *** **mol**: Bol, çok, çok sayıda (DTO 502).
moldur	مولدور	belki 'möldür'	Çiy, şebnem *Sarıġ gül üzre ṣabūḥī moldur* *Altun ṭabaķ üzre körgüzdür* "Sarı gül üzerindeki şebnemler, altın tabak üzerindeki desenler gibidir." IV/2127. *** **moldur**: Çiy, şebnem (Vámb. 339).
Moltanǐ	مولتانى		(V.) Hintli; Brahman, Hintliler için kutsal kişi IV/2127. *** **Moltani**: Hintliler için kutsal kişi (Vámb. 339).
monu-	مونومق		(V.) Yaşlanmak, yaşlı olmak IV/2123. *** **monumaķ**: Yaşlanmak, yaşlı olmak (Vámb. 340).
monuġan	مونوغان		Yaşlı, ihtiyar IV/2123. *** **monuġan**: Yaşlı, ihtiyar (Vámb. 340).
moǐmul	مويمول		(V.) Maymun IV/2120. *** **moymul**[681]: Maymun (Vámb. 340).
möçek	موچك		(V.) Böcek, haşarat IV/2130. *** **möçek**: Böcek (Vámb. 339).
mögedek	موكداك		At arabasının üst kısmı IV/2129.

[681] Cagataische Sprache-Studien'de 'moymol' olarak yer alan kelime tarafımızdan 'moymul' olarak değiştirilmiştir.

			*** **mögedek**: At arabasının üst kısmı (DTO 502).
mön͡gü	مونكو		Ebedî, sürekli, sonrasız IV/2130. *** **mön͡gü**: Ebedî, sonsuz (Bdg. II: 259).
mötük	موتوك		(V.) Evlat; filiz, sürgün IV/2133. *** **mötük**: Evlat; filiz, sürgün (Vámb. 339).
mötükle-	موتوكلامك	mötük+le-	(V.) Büyümek, yetişmek IV/2130. *** **mötüklemek**: Büyümek, yetişmek; filizlenmek (Vámb. 339).
mubarek	مبارك	Ar.	Mutlu, bahtiyar, mesut IV/2212. *** **mübārek**: Mutlu, bahtiyar, mesut, talihli (Bdg. II: 203).
mucelled	مجلّد	Ar.	Ciltlenmiş (deri ile); kitap cildi; kitap IV/2201. *** **mücelled**: Ciltlenmiş; kitap cildi (Bdg. II: 211).
mucerred	مجرّد	Ar.	Yalnız, tek IV/2201. *** **mücerred**: Yalnız, tek, mücerret (Bdg. II: 211).
mucu-	موجومق		Yaşlanmak, yaşlı olmak IV/2201. *** **mucumaḳ**: Eskimek, yaşlanmak; eğri olmak (DTO 500); mucumaḳ: Yaşlanmak (Vámb. 339).
mucudlik[682]	موجودلك		Var olan, mevcut olan IV/2201. *** **mevcūdluḳ**: Var olan, mevcut olan (DTO 500).
muça	موچه		Vücut organı, uzuv; bacak , ayak IV/2200. *** **müçe**: bk. muça.
muderris	مدرّس	Ar.	Öğretmen IV/2199. *** **müderris**: Öğretmen, müderris (Bdg. II: 219).
muduruş	مدرش		1) Tökezlemek (Calc. Wrtb. سکندری)[683] 2) Atla giderken tepe taklak olma IV/2200. *** **muduruş**: Tökezlemek, ayağı takılmak; atla giderken tepe taklak olma (Bdg. II: 19).

[682] OSTN'de yer alan 'mucudlik' kelimesi Arapça 'mevcūd' kelimesine Türkçe '+lik' ekinin getirilmesiyle ortaya çıkmış olan 'mevcūdlik' kelimesi olmalıdır. Radloff bu kelimeyi Arap harfli yazılışından hatalı olarak okumuştur.

mufti	مفتى	Ar.	Müftü IV/2215. *** **müftī**: Müftü (Bdg. II: 244).
muġ	موغ		(V.) Buğu, buhar IV/2174. *** **muġ**: Buğu, buhar (Vámb. 339).
muġul I	موغول		Temiz kalpli, saf (Calc. Wrtb. ساده دل) IV/2174. *** **muġul**: Temiz kalpli (DTO 502).
muġul II	موغول		Değirmen taşı IV/2174. *** **muġul**: Değirmen taşı (DO 502).
muġulçĭn	موغولچين		Beyaz IV/2174. *** **muġulçın**: Beyaz (DTO 502).
mu’ezzin	مؤذّن	[Ar.]	Müezzin, ezan okuyan kimse IV/2170. *** **mü’eẕẕin**: Müezzin (Bdg. II: 262).
muḫannes	ممخنث	[Ar.]	Kadınlaşmış erkek, erkek veya kadın olduğu belirsiz olan, hünsa IV/2175. *** **muḥannes**: Kötü huylu; düşman (Vámb. 338).
muhra	مهره	[F.]	Midye IV/2176. *** **mühre**: Yuvarlak taş; sedef; midye (Bdg. II: 270).
muhtac	محتاج	Ar.	1) Gereksinim duyma, ihtiyaç duyma 2) Yoksul, fakir IV/2178. *** **muḥtāc**: Yoksul, fakir, mhtaç (Bdg. II: 213).
mulĭ	مولى		Hilekar, dolandırıcı, alçak herif IV/2196. *** **mulı**: Kalleş, düzenbaz, hilekar (DTO 503).
muḷus	مولوس		İlik IV/2197. *** **mulus**: Kemiklerin iç boşluklarını dolduran yağlı madde (Bdg. II: 267).
muluz	مولوز		bk. muḷus IV/2197. *** **muluz**: Kemiklerin iç boşluklarını dolduran yağlı madde (Bdg. II: 267).
mum			Balmumu IV/2216. *** **mum**: Zift (Vámb. 339).
mumkin	ممكين	Ar.	Mümkün, olabilir, yapılabilir IV/2216. *** **mümkin**: Mümkün, olabilir (Bdg. II: 254).

683 OSTN’de Calc. Wrtb’den alınan kısım hatalı olarak aktarılmıştır. Bu yüzden, OSTN’de ‘ملندرى’ olarak yazılan kısım çalışmamıza ‘سكندرى’ şeklinde alınmıştır.

munafıḳ	منافق	Ar.	İki yüzlü IV/2186. *** **münāfıḳ**: İki yüzlü, yalancı (Bdg. II: 255).
munasebet	مناسبت	Ar.	Münasebet, ilgi, uygunluk IV/2185. *** **münāsebet**: Münasebet, ilgi, uygunluk (Bdg. II: 255).
munasib	مناسب	Ar.	Uygun, yakışır IV/2186. *** **münāsib**: Münasip, uygun (Bdg. II: 255).
muncuḳ	مونجوق		Boncuk IV/2190. *** **muncuḳ**: Boncuk (Vámb. 340).
munça	مونچه		Bu kadar, bunca IV/2189. *** **munça**: Bunca, bu kadar (DTO 503).
mundaḳ	مونداق	bu+n+daḳ	Bu şekilde, böylece IV/2188. *** **mundaḳ**: Böylece, bu şekilde (DTO 503).
mundu	موندو		Toprağa çakılı kazıklara siyah renkli kapalı bezler örtülerek avın bu bezlere doğru sürülmesi ile kurulan tuzak, ağ IV/2188. *** **mundu**: Toprağa çakılı kazıklara siyah renkli kapalı bezler örtülerek avın bu bezlere doğru sürülmesi ile kurulan tuzak, ağ (DTO 503).
munecim	منجم	Ar.	Müneccim, astrolog IV/2187. *** **müneccim**: Müneccim, astrolog (Bdg. II: 256).
mun͡gal-	مونكالمق	mun͡g+a+l-	Üzgün olmak, yas tutmak, kederlenmek IV/2179. *** **mun͡galmaḳ**: Kederlenmek, üzülmek (DTO 504).
mun͡gla-	مونكلامق	mun͡g+ḷa-	Üzgün olmak IV/2181. *** (-).
mun͡glan-	مونكلانمق	mun͡gla+n-	Üzülmek IV/2181. *** **mun͡glanmaḳ**: Üzülmek, kederlenmek (Vámb. 340).
mun͡gluḳ	مونكلوق		Kederli, üzgün, gamlı IV/2181. *** **mun͡gluġ**: Kederli, üzgün (DTO 504).
mun͡gra-	مونكرامق		Bağırmak, haykırmak, feryat etmek IV/2181. *** **mun͡gramaḳ**: İnlemek, inildemek; bağırmak (DTO 504).

mun͡graş-	مونكراشمق		bk. mun͡gra- IV/2181. *** **mun͡graşmaḳ**: İnlemek, inildemek; bağırmak (DTO 504).
mun͡graŷ-	مونكرايمق		bk. mun͡gra- IV/2181. *** **mun͡graymaḳ**: İnlemek, inildemek; bağırmak (DTO 504).
mun͡gurġa-	مونكورغامق		İnlemek; bağırmak; of çekmek IV/2180. *** **mun͡gurġamaḳ**: İnlemek, inildemek; bağırmak (DTO 504).
mun͡guş	مونكوش		Gözlerden uzak yer, tenha yer IV/2180. *** **mun͡guş**: Gözden uzak yer (DTO 505).
murabba	مربّا	Ar.	Reçel IV/2191. *** (-).
murad	مراد	Ar.	Murat, arzu, istek IV/2191. *** **murād**: Murat, arzu, istek (Bdg. II: 220).
murçaḳ	مورچاق		Kale hendeği nöbeti IV/2195. *** (-).
murçal	مورچال		Kalenin hendeği IV/2195. *** **murçal**: Kalenin hendeği (Vámb. 339).
murĭ	مورى		1) Oluk, kanal, pis su gideri 2) Musluk suyu için kullanılan boru, kamış IV/2193. *** **murı**: Kanal, oluk; pencere (DTO 501).
murḳĭ	مورقى		Altıncı dede, altıncı cet *Altınçı atanı murḳĭ dir* "Altıncı dedeye 'murkı' der." (Abg. 41); *Altıncı arḳa, cedd-i sādis* [altıncı cet], *püşt-i şemüm* [altıncı cet] (S.S.) IV/2194. *** **murḳı**: (LÇ 278).
muruvvet	مروّت	Ar.	İnsanlık, insaniyet IV/2193. *** **mürüvvet**: İnsanlık, insaniyet (Bdg. II: 225).
musafir	مسافر	Ar.	Konuk, misafir IV/2203. *** **misāfir**: Konuk, misafir (Bdg. I: 228).
musiki	موسيقى	Yun.	Musiki; müzik IV/2205. *** **mūsīḳī**: Musiki; müzik (Bdg. II: 263).
muş	موش		Köşe IV/2209. *** **muş**: Köşe (DTO 501).
muşkil	مشكل	Ar.	1) Güç, müşkül, zor 2) Kargaşa çıkaran, gürültücü IV/2210. *** **müşkil**: Güç, zor, zahmetli (Bdg. II: 235).

mutḳal	موتقال		(V.) İnce ve sık dokunmuş pamuklu bez IV/2198. *** **mutḳal**: İnce ve sık dokunmuş pamuklu bez (Vámb. 339).
mutḷaḳ	مطلاق	[Ar.]	Mutlak, kayıtsız şartsız IV/2198. *** **muṭlaḳ**: Mutlak, kayıtsız şartsız (Bdg. II: 138).
muvafıḳ	موافق	Ar.	Uygun, muvafık IV/2215. *** **muvāfıḳ**: Uygun (Bdg. II: 260).
muvazene	موازنه	Ar.	Denge, denk IV/2215. *** **muvāzene**: Denge, denk (Bdg. II: 260).
muÿlaw	موی لب	F.	Bıyık IV/2170. *** (-).
muz	موز		Buz *Muz tağı* "Tanrı dağı"; *Muz art* "Tanrı dağındaki bir geçit" IV/2207. *** **muz**: Buz (DTO 501).
mücene	موجنه		Meyve çekirdeği IV/2224. *** **mücene**: Badem veya kayısı gibi meyvelerin çekirdeği (DTO 500).
mücilge	موجلكا		Hukukta tüzel kişinin işlemi IV/2224. *** **mücilge**: Görev, yükümlülük; hukuki işlem (DTO 500).
mücü-	موجومك		Yaşlanmak, yaşlı olmak IV/2224. *** **mucumaḳ**: bk. mucu-.
müçe	موچه		(V.) bk. muça IV/2224. *** **müçe**: Uzuv; bacak, ayak (Vámb. 330).
müçek I	موچاك		Sivri sinek (Calc. Wrtb. پشه) IV/2224. *** **müçek**: Sivri sinek (DTO 500).
müçek II	موچك		Öpücük *Tirgüzürde nefesiñ͡g yüzni ḳaçurmaḳ ni idi* *Meyl ḳılmas ẖōd ölüg kimsedin almaḳġa müçek* "Nefesin beni dirilttiği zaman niçin yüzünü kaçırıyorsun? Ölü, kimseden öpücük almak istemez mi?" IV/2224. *** **müçek**: Öpücük (DTO 500).
müçin	موچين		(V.) *Müçin yıl* "Maymun yılı" IV/2224. *** **müçin**: Maymun (Vámb. 339).
mügüz	موكوز		Boynuz IV/2219. *** **mügüz**: Boynuz (Vámb. 339).

müle	موله		(V.) Aptal, salak, geri zekalı IV/2223. *** **müle**: Aptal, salak, geri zekalı (Vámb. 339).
mülk	ملك	Ar.	Hükümdarlık, hakimiyet IV/2223. *** **mülk**: Mülk (Müb. 295).
mün͡güş	مونكوش		Köşe IV/2220. *** **mün͡güşi**: Zāviye [köşe], bucaḳ, küşe, penāh (LÇ 280).
mün͡güz	مونكوز		Boynuz *Köz ezrāḳ saḳal sarıġ tīre yüz* *Çıḳıp barçanın͡g man͡glayıda mün͡güz* “Gözleri mavi, sakalları sarı, yüzleri karanlık ve hepsinin alınlarından boynuz çıkmış.” IV/2220. *** **mün͡güz**: Boynuz (DTO 505).
müşek	موشاك		Kurşun, fişek IV/2226. *** **müşek**: Fişek (DTO 502).
müşük	موشوك		Kedi IV/2227. *** **müşük**: Kedi (DTO 502).
müte	موته		(V.) Tahtakurusu IV/2224. *** **müte**: Tahtakurusu (Vámb. 339).
mütkel	موتكل		(V.) İnce ve sık dokunmuş pamuklu bez IV/2224. *** **mütkel**: İnce ve sık dokunmuş pamuklu bez (Vámb. 339).
müvece [684]	موجه	Ar.	Görev, resmi görev *Her ḳaysıġa ferāẖūr ḥālleri vilāyet ve yir ve müvecceh çerge ve vech istiḳāmet muḳarrār ve mu'ayyen boldı* “Her birine vaziyetlerine göre, uygun vilayet, yer, rütbe, bölük verildi; bulunacakları yerler tayin edildi.” (Bb. 22-18); *Uşal taḳsīr ḳılġanı müvecceh çergesidin uzatıp* “Hata yapanların uygun olan rütbesinden alınarak” (Bb. 460-17) IV/2229. *** (-).

[684] OSTN’de yer alan ‘müvece’ kelimesi “Uygun, doğru, makbul, münasip” anlamlarına gelen Arapça ‘موجه’ ‘müvecceh’ kelimesi olmalıdır. Radloff’un Bâbür-nâme’den alarak burada verdiği ikinci cümle Bâbür-nâme’de şu şekilde geçmektedir: *Oşal taḳsīr ḳılġanı **muvaccah** çergesidin uzatıp* (Şen, 1993: 296). Bu bakımdan OSTN’de Bâbür-nâme’den alınan metinlerde geçen bu kelime tarafımızdan ‘müvecceh’ olarak değiştirilmiştir.

N

nacu	**ناجو**	F. ناج	Çam ağacı III/655. *** **nacu**: Çam ağacı (DTO 508).
naçar	**ناچار**		(V.) Eş, kadın III/655. *** **naçar**: Kadın, avrat; eş (Vámb. 341).
naġacı			Annenin akrabaları III/640. *** **naġaçı**: bk. naġacĭ.
naġaçĭ	**ناغاجی**		Annenin akrabaları III/640. *** **naġaçı**: Annenin akrabaları; ata (DTO 508).
naġu	**ناغو**	naġıḷ+u	Niye? Niçin ? *Başımġa kūyide her dem ġulüvv ḳılur itler* *Ger ölmesem bu ġulüvvni naġu ḳılur itler* "Sevgilinin köyünde köpekler her zaman başıma toplanır; ben ölmedikçe köpekler bu saldırıları niye yapar." III/641. *** **naġu**: Neden? Niçin ? (DTO 509).
naḳara	**نقاره**	[F.]	Davul, kös; müzik aleti *Naḳaralar vaḳti* "Davul çalma zamanı" III/637. *** **naḳara**: Dümbelek (DTO 509).
naḳaracı	**نقاره جی**		Davulcu, kös çalan; müzisyen III/637. *** **naḳaraci**: Müzisyen (Vámb. 342).
naḳçĭ	**ناقجی**	naḳ [685]+çĭ	Kadı yardımcısı III/639. *** **naḳçı**: Kadıya yardım eden kimse; sarayda nedim; çok sevilen kimse (DTO 509).
naḳĭş	**نقش**		Ezgi, beste *Ṣavt u naḳş ötkerür ʿAlī Şīr big teʿaccüb ḳılıp taḥsīn ḳılur mūsīḳīde ṭavr işler baġlaptur ol cümledin bir naḳşı bar Nüh-rengġa mevsūm bu toḳuz rengniŋ tükenişi ve naḳşnıŋ meylāsı rāsttadur* "Savt ve nakş okur; Alî Şîr Bey hayretle tahsin eder. Musikide güzel besteleri vardır.

[685] OSTN'de 'naḳçĭ' kelimesinin "Yanak; muhtelik şeylerin yan kısmı" anlamlarına gelen 'naḳ' isminden türediği belirtilmiştir (Radloff; 1960: 639).

			Bunlardan biri Nüh-Reng adındadır. Dokuz rengin sonu ve nakşın makamı rasttadır."[686] (Bb. 226-14); *Bir ikki naḳş andındur* "Bir iki ezgisi ondandır." (Bb. 229-17); *Ḫaylī naḳş ve pīşrev ve işler baġlaptur* "Birçok ezgi ve saz eseri bestelemiştir." (Bb. 229-17); *Ol zamānda ança ṣavt u naḳş baġlar kişi yoḳ idi* "O zamanda böyle beste yapan kişi yoktu." (Bb. 230-3); *Ḫatunlar arasında daḳ ḳakıp ve naḳş itip yürür irdi* "Kadınlar arasında [onlara tesir edecek şekilde] tambur çalıp ezgi söyleyerek yürürdü." (Abg. 134) III/638. *** **naḳş**: Bir müzik türü (DTO 509).
nan		F. نان	Ekmek III/645. *** **nān**: Ekmek (Bdg. II: 279).
nar	نار		Tek hörgüçlü deve III/647. *** **ner**: Tek hörgüçlü bir deve türü (Vámb. 341).
narĭ	ناری		Sonra, ondan sonra; başka, bundan başka; öbür taraf, öbür dünya; hariç, haricinde, dışında *Bu sözin͡g taʿaḳḳuldın narĭ ve taṣavvurdın taşḳarı* "Bu sözün akıl ve düşünceden dışındadır." III/649. *** **narı**: Orada; dahi, bundan başka (DTO 508).
narĭn	نارين		Özel, mahsus, özgü III/649. *** **narın**: Özel, kendine özgü (DTO 508).
nas	ناس		(V.) Enfiye, burun otu *Nas çikmek* "Enfiye koklamak"; *Nas kudusı* "Enfiye kutusu" III/656. *** **nas**: Enfiye, burun otu (Vámb. 341).
naskeş	ناس كش		(V.) Enfiye çeken kimse III/658. *** **naskeş**: Enfiye çeken kimse (Vámb. 341).

[686] Radloff'un Bâbür-nâme'den aldığı metnin Türkiye Türkçesine aktarımı yapılırken R. Rahmeti Arat'ın aktarması esas alınmıştır (Arat; 1946: 197).

nava	ناوا		(V.) Hayvanların su içtiği oluk, yalak III/662. *** **nava**: Hayvanların su içtiği oluk, yalak (Vámb. 241).
nawçaġan	ناوچاغان	[F.]	(V.) Beyaz tatula, bir tür ot [Patlıcangillerden, çiçekleri beyaz veya mor renkte, meyveleri dikenli, hekimlikte kasların kasılmasını gidermek üzere kullanılan otsu bir bitki, şeytanelması, boruçiçeği (Daturastramonium)] III/636. *** **navçaġan**: Tutula (DTO 509); **nauçaġan**: Beyaz tatula, bir tür ot (Vámb. 341).
nawruz [687]	نوروز	F. نو روز	Nevruz, yeni yılın ilk günü (Mart ayı) III/636. *** **noruz**: Yeni gün, nevruz (Vámb. 342); **nevrūz**: Yeni gün, nevruz (Bdg. II: 293).
naў		F. نای	Ney, bir tür üflemeli çalgı III/633. *** **nay**: Ney, üflemeli çalgı (Bdg. II: 279).
naўza	نایزا	F. نیزه	Mızrak *Āfitāb iki naўza boy çıḳġanda* "Güneş iki mızrak boyu yükseldiğinde" (Abg. 46) III/635. *** **nayza**: Mızrak (DTO 509).
ne I	نه، نی		1) İsim olarak kullanılır 2) Soru sıfatı olarak kullanılır *Ni çaġ?* "Hangi zaman?" 3) Soru zamiri olarak kullanılır *Ni kim bolġan* "Her ne olan" III/666. *** **ne**: Edātdur, aṣlı ni, ḳanġı, nime, hangisi, ḳaysı dimekir (LÇ 284); **ni**: Ne? (DTO 514); **ni**: Ne? (Vámb. 342).
ne II	نه، نی		Ne... ne de ... III/668. *** **ni**: Ne... ne de... (Bdg. II: 298).
neçe	نیچه	ne+çe	Ne kadar, kaç ? III/683.

[687] OSTN'de kelimenin madde başındaki yazılışı 'nawrus' şeklindedir. Bu yazılış kelimenin Arap harfli yazılışı dikkate alınarak 'nawruz' şeklinde değerlendirilmiştir.

			*** **niçe**: Ne kadar? (DTO 512).
neçük	**نیچوك**	ne+çük	Nasıl? Ne şekilde? III/683. *** **niçük**: Ne şekilde? Nasıl? (DTO 512).
neme	**نیمه**	ne+me	Nesne, şey; herhangi bir şey III/690. *** **nime**: Nesne, şey, herhangi bir şey (DTO 513).
nemerse	**نیمارسا، نیمرسه**	neme+erse	Nesne, şey, bir şey *Mundaḳ nimersedin kim fā'ide bolġay* "Bunun gibi şeylerden fayda bulacak." (Bb. 263-20) III/691. *** **nimerse**: Nesne, şey, herhangi bir şey (DTO 513).
nerge	**نارکه**		Çit; bağ, bahçe, bostan vb. yerlerin çevresine çalı, kamış, ağaç dalı gibi şeylerden çekilen duvar türü III/680. *** **nerge**: Çerge [mühür] ve ḫalḳa ḳurmaḳ, devre itmek (LÇ 282).
nerḫ	**نرخ**	[F.]	(V.) Tarife, fiyat *Nerḫ ḳoÿmaḳ* "Ücretlendirmek" III/680. *** **nerḫ**: Tarife, ücret (Vámb. 341).
nerse	**نرسه**	ne+erse	Nesne, şey III/680. *** **nerse**: Nesne, şey, eşya (Vámb. 342).
net-	**نیتمك**	ne+et-	N'etmek, ne etmek, ne yapmak *Min n'iteyin?* "Ben ne yapayım?" III/681. *** **nitmek**= *ni itmek* (Vámb. 342);
netaş	**نیتاش**		(V.) Düz, dümdüz *Ferāġat* [tokgözlülük], *istirāḥat* [dinlenme], *bī-teşvīş* [karıştırmama], *muḫayyer* [seçilmesi serbest olan], *fāriġ-bāl* [gönlü rahat] (S.S.) III/681. *** **nitaş**: Düz, dümdüz (Vámb. 342); **niteş**: (LÇ 284); **niteş**: Dik, doğru (DTO 511).
netek	**نیتاك**		Nasıl? Ne şekilde? III/682. *** **nitek**: Ne şekilde? Ne surette? (DTO 512).

neten͡g (?)	نتنك		(S.S.) [Ne acayip şey, ne güzel][688] *Ne ʿaceb, ne güzel, ne ḫūb, ne yaḫşı, ne tan͡g* (S.S.) III/682. *** **neten͡g**: (LÇ 283).
netes (?)	نيتاس		(S.S.) [Dinlenme, rahatlık; asayiş; dinç olma] *İstirāḥat, rāḥatlıḳ, āsāyiş, dinç ve tinç olmaḳ* (S.S.) III/681. *** **nites**: (LÇ 283); **niptes**: Dinlenme, istirahat; sakin, huzurlu, rahat (DTO 509).
netük	نيتوك		(S.S.) [Nasıl? Ne şekilde? Ne yolda?][689] *Neçük, ne gūne* [ne tarzda], *naṣıl, ne ṭarīḳ* [ne yolda], *ne yolda dimekdir* (S.S.) III/682. *** **nitük**: (LÇ 284).
newbet	نوبت	Ar.	1) Sıra, ard arda geliş; kez 2) Nöbet III/669. *** **nevbet**: Nöbet; devir, dönüm, sıra (Bdg. II: 294).
ney̆le-	نيلامك	ne+ey̆le	N'eylemek, ne eylemek, ne yapmak *N'iyley min?* "Ne yapayım?" III/669. *** **nilemek- ni eylemek**: Ne yapmak (Vámb. 342); **niylesün**: Ne yapsun, ne itsün, ne ḳılsun (LÇ 285).
ninek	نيناك		Göz bebeği (Calc. Wrtb. مردم چشم) III/699. *** **ninek**: Göz bebeği (DTO 513).
nişan	نشان	[F.]	Nişan, iz, belirti *Aḷtun nişan* "Hanın belgelerine bastığı altın mühür" III/701. *** **nişan**: Nişan, iz, belirti (Bdg. II: 284).
nişanlĭḳ	نشانليق	nişan+lĭḳ	Nişanlı; mühürlü III/702. *** (-).
noḳat	نوقات		(S.S.) [Tarlanın ekini biçilip elendikten sonra yerde kalan buğday tanelerinin toplanması][690] *Başaḳ, ḫūşe-çīn*[691] [başak toplayan], *tarlanıñ ikini biçülüp ilendikden ṣoñra*

[688] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[689] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			ḳalan buġday dökündisiniñ ṭoplanması (S.S.) III/693. *** **noḳat**: (LÇ 283).
noḳta	نوخته، نوقته		Yular III/693. *** **noḳta**: Kement, yular (Bdg. II: 295).
noyan	نويان	Moğ.	Moğol asilzadesi, Moğol memuru III/694. *** **noyan**: General, prens, şehzâde; asil (DTO 511); **nuyan**: Büyük; asil, soylu (Vámb. 342).
nöker	نوكار	F. نوكر	Yardımcı, hizmetçi, uşak; asker; memur III/695. *** **nöker**: Hizmetçi, uşak; asker; memur (Vámb. 342).
nökerçilik	نوكارجيليك	nöker+çi+lik	Hizmette bulunma, vazife III/695. *** **nökercilik**: Vazife, hizmet; askerlik (Vámb. 342).
nuḫa	نوحه		Bir tür keklik *Bu taġlarda nuḥa*[692] *ḳuşı hem bolur bu ḳuş buḳalemūn dirler başıdın ḳuyruġıġaça biş altı muḫtelif rengi bar kebūterni͡ng boynı dik berrāḳtur uluḳluġı kebg-i darīça bolġay ġālibā Hindūstān kebg-i darīsidür* "Bu dağlarda keklik kuşu da olur; bu kuş bukalemun denilen başından kuyruğuna kadar beş-altı değişik rengi olan güvercinin boynu gibi berraktır; büyüklüğü kebg-i [keklik] darî kadardır; galiba Hindistan kebg-i darîsidir." (Bb. 166-11) III/704. *** **nuḫa ḳuşı**: Bir tür keklik (DTO 510).
nur	نور	Ar.	Nur, aydınlık, parlaklık III/705. *** **nūr**: Nur, aydınlık, parlaklık (Bdg. II: 295).

690 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

691 Kelime LÇ'de ve OSTN'de hatalı olarak خوچه چين şeklinde yazılmıştır.

692 Mesut Şen, kelimenin Bâbür-nâme'nin el yazması olan Elphinstone nüshasında 'lūḥa'; Haydarâbad nüshasında 'lūça' şeklinde geçtiğini belirtmiştir (Şen; 1993: 19).

nurven [693] نورون (V.) Pervane; vida III/706.

*** **nurwet**: Vida; pervane (Vámb. 342).

nutuķçï نوتوقجی Bir tür yırtıcı kuş, doğan

Nutuķçï başıġa sunġar tomaġasın tań͡gasań͡g
Ki bolġusı sebeb renc ü ıżṭırābı anıń͡g

"Doğan kuşunun başına şahin başlığını geçirirsen bu durum doğan için dert ve sıkıntı sebebi olur.";

Münāsib imes ķarı başıġa tāc
Tomaġa nutuķçïġa ni iḥtiyāc

"Kel başa taç koymak uygun değildir; yine doğana başlık giydirmeye ne gerek var." III/706.

*** **nutuķçı**: Bir tür yırtıcı kuş (DTO 510).

---

693 Radloff'un Cagataisch Sprach-Studien'den aldığını belirttiği kelime bu eserde 'nurwet' şeklindedir (Vàmbéry; 1870: 342).

O

oba	اوبا		Göçebe yaşayanların kalın keçeden yaptıkları çadır; bu çadırda yaşayan göçebe aileler *Küçük ḫayme* [küçük çadır], *ḫar-gāh* [çadır], *mebīt* [gece kalınacak yer] *ve çadır ḫalḳı, cemāʿat* (S.S.) I/1157. *** **oba**: (LÇ 23).
obaz	اوباز		Erkek deve (Calc. Wrtb. شتر نر) I/1159. *** **obaz**: Erkek deve (Bdg. I: 108).
obaȳ-cubaȳ	اوبای جوبای		Orada- burada, dağınık *Burada, orada, perākende ve perīşān* (S.S.); *Ḫan bir az kişi birlen ilgeride özge ḫalḳ obaȳ-cubaȳ* "Han, bir kaç kişi ile ileride halk ise orada- burada (dağınık)." (Abg.) I/1157. *** **obay-cubay**: (LÇ 23).
obdan	اوبدان	F. آبدان	İyi, iyi kalpli; mükemmel I/1164. *** **abdan - obdan**: İyi, güzel, hoş; ince, zarif (Vámb. 203).
obdanlïḳ	اوبدانليق	obdan+lïḳ	Güzellik; iyi kalplilik I/1165. *** **abdanliḳ**: Güzellik, iyilik (Vámb. 203).
obra-	اوبراماق		Yarmak, ayırmak, çatlamak; bozulmak I/1163. *** **opramaḳ**: Yırtmak, parça parça ayırmak; eskitmek, yıpratmak (Vámb. 216).
obran-	اوبرانمق		Eskimek, yırtılmak, bozulmak *Yalanġaçnı kiydürseŋ obranmas ton ol irür* "Eğer çıplak birisini giydirirsen, bu giysiler asla yıpranmaz, eskimez." I/1164. *** **opranmek**: Eskimek, bozulmak (DTO 40).
obruḳ	اوبروق		Obruk, alçak bölge, dağlar arasındaki uzun ve dar geçit, boğaz, dağ geçidi, çatlak ve yarık bölge I/1164. *** **obruḳ**: Obruk, içinde su biriken çukur yer, doğal kuyu (Bdg. I: 108).
obruḳ	اوبروق		Aceleyle, olabildiğince çabuk

suburuḳ	سوبوروق		*Mollā Ḥüseyinni ve yana baʿżılarnı obruḳ-suburuḳ bularnıñ kömekige yiberdük* "Molla Hüseyin'i ve yina bazılarını olabildiğince çabuk bunların yardımına gönderdik." (Bb. 403-3) I/1164. *** **obruḳ subruḳ**: Hızlı bir şekilde (Bdg. I: 108).
oçaġ	اوجاغ		1) Nihale; ocak, ateşhâne *Oçaḳ, āteşdān* [ocak] (S.S.) 2) Soy, silsile; aile *Bir ḳabīle ḫalḳı* [694] (S.S.); 3) Cezalı ve suçluların boynuna takılan demir halka *Aṣḥāb-ı cünḥanıñ* [695] *girdānlarına aṣdıḳları zencīr* [suçluların boyunlarına takılan zincir] (S.S.) I/1134. *** **oçaġ**: (LÇ 26); **ocaġ**: Yemek pişirilen ocak; aile, soy, oymak, boy, kabile; ağır suç işleyen insanların bıoyunlarına takılan halka (DTO 47).
oçaġḷaḳ	اوجاغلاق		Yonca *Bir nevʿ giyāhdır* [bitki], *yorunca* (S.S.) I/1134. *** **oçaġlaḳ**: (LÇ 26).
oçaḳ	اوجاق	üç+ayaḳ	1) Nihale, sofrada sıcak kap altına konulan ayaklı altlık 2) Soy, silsile; aile I/1134. *** **uçaḳ** (üç+ayaḳ): Saç ayağı, sehpa; ocak (Vámb. 218).
odalĭḳ	اوداليق	oda+ḷıḳ	Ağaç gövdesi (Calc. Wrtb. ساق) I/1122. *** **odalıḳ**: Ağaç gövdesi (Bdg. I: 119).
Oġan	اوغان		Tanrı, İlah *Ṣāḥib, Nāẓır, Allāh, Ḫüdāvend-gār* [sahip] (S.S.) I/1007. *** **Uġan ve Uġun**: (LÇ 35).
oġḷaḳ, oġlaḳ	اوغلاق	oġuḷ+aḳ	Oğlak, keçi yavrusu *Keçi yavrısı, küçük ḥayvān, olaḳ* (S.S.)

694 Kelime OSTN'de خلق , LÇ'de خلقى şeklinde yazılmıştır.
695 Kelime OSTN'de جنحه نك , LÇ'de اصحاب جنحه نك şeklinde yazılmıştır.

			I/1022. *** **oġlaḳ**: (LÇ 35).
oġlan	**اوغلان**	oġuḷ+an	1) Erkek çocuk, oğlan *Çocuḳ, veled, ferzend* [yavru, çocuk], *beçe* (S.S.) 2) Moğol saltanat ailesi *Moġul şehzādeleriniñ ʿunvānıdır* (S.S.) I/1023. *** **oġlan**: (LÇ 35).
oġḷuḳ I	**اوغلوق**	oġḷ+ḳ	Küçük deve I/1024. *** (-).
oġḷuḳ II	**اوغلوق**		Küçük kanal, oluk *Ḫendeḳ, ḳalʿanıñ eṭrāfında olan or* [kalenin çevresindeki çukur] (S.S.) I/1024. *** **oġluḳ**: (LÇ 35); **oġluḳ- oḳluḳ**: Su yolu, oluk, küçük kanal (Vámb. 223).
oġra-	**اوغراماق**	oġur[I]+a-	Rastlamak, tesadüf etmek; uğramak I/1018. *** **oġramaḳ**: Karşılaşmak, rastlamak, tesadüf etmek (DTO 68).
oġraş-	**اوغراشمق**	oġra+ş-	1) Rastlaşmak, birbiriyle karşılaşmak 2) Bir şeyin üzerinde çalışmak, bir şeyle uğraşmak 3) Kavga etmek, savaşmak I/1020. *** **oġraşmaḳ**: Karşılaşmak, rastlamak, tesadüf etmek (DTO 68).
oġrat-	**اوغراتمق**		Rastlatmak, tesadüf ettirmek; uğratmak I/1019. *** **oġratmaḳ**: Çarptırmak, buldurmak; götürtmek, ulaştırtmak, verdirmek, uğratmak (Bdg. I: 140).
oġrĭ	**اوغرى**		Hırsız *Sārıḳ* [çalan, hırsız], *ḫırsız, düzd* [hırsız] (S.S) I/1020. *** **oġrı**: (LÇ 35); **oġrı**: Hırsız (DTO 68).
oġrĭlĭḳ	**اوغريليق**	oġrĭ+lĭḳ	Hırsızlık I/1021. *** **oġriliḳ**: Hırsızlık (Vámb. 223); **oġrıluḳ**: bk. oġrĭluḳ.
oġrĭluḳ	**اوغريلوق**		Hırsızlık *Sirḳat* [hırsızlık], *ḫırsızlıḳ* (S.S.) I/1021. *** **oġrıluḳ**: (LÇ 35).
oġrĭn	**اوغرين**	oġrĭ+n	Gizlice; gizli I/1021.

			*** **oġrin**: Gizli, saklı (Vámb. 223).
oġrĭnça	اوغرينجه	oġur+ĭn+ça	Gizlice *Gizlice, ḫafiyyen* [gizlice], *pinhānī* [gizlice] (S.S.) I/1021. *** **oġrınça**: (LÇ 35).
oġru	اوغرو		Düzenbaz, haylaz, hergele I/1021. *** **oġrı**: bk. oġrĭ.
oġruluḳ I	اوغرولوق[696]	oġru+luḳ	Hırsızlık I/1021. *** **oġrıluḳ**: bk. oġrĭluḳ.
oġruluḳ II	اوغرولوق	oġur+luḳ	(P. d. C.) Mutlu, mesut, bahtiyar I/1021. *** **oġruluḳ**: Mutluluk kazanmada yetenekli, başarılı, mesut (DTO 68).
oġul	اوغول		Oğul, mahdum, erkek çocuk I/1015. *** **oġul**: Erkek evlat, oğul (DTO 68).
oġulaḳ	اوغولاق		Oğlak, keçi yavrusu I/1015. *** **oġlaġ**: Oğlak, keçi yavrusu (DTO 68).
oġulça-	اوغولجامق	oġul+ça	Saygı duymak, hürmet etmek *Ta'ẓīm ve tekrīm ḥürmet ve ri'āyet itmek* [hürmet etmek, saygı göstermek] (S.S.) I/1016. *** **oġulçamaḳ**: (LÇ 35);
oġulçĭla-	اوغولچيلامق		Oğlu gibi görmek, oğul gibi tutmak I/1016. *** **oġulçılay**[697]: Oğul gibi, oğul gibi görülen (ileriye yönelik) (Bdg. I: 141).
oġulduruḳ	اوغولدروق		1) Havyar, balık yumurtası *Balıḳ yumurṭası* (S.S.) 2) Rahim; yumurtalık I/1016. *** **oġulduruḳ**: (LÇ 36); **oġulduruḳ**: Balık yumurtası, havyar (Vámb. 223).
oġulluġ	اوغوللوغ		Oğullu, çocuk sahibi I/1016. *** **oġulluḳ**: bk. oġulluḳ.
oġulluḳ	اوغوللوق		Oğullu, çocuk sahibi I/1016. *** **oġulluḳ**: Oğul sahibi, oğullu (Bdg. I: 141).
Oġun I	اوغون		(P. d. C.) bk. Oġan I/1010.

696 OSTN'de kelimenin Arap harfli yazılışı اوغورکوق şeklinde verilmiştir. Bu yazım kelimenin madde başındaki ve açıklama kısmındaki yazılışı dikkate alınarak düzeltilmiştir.

697 Çağatay Türkçesine ait sözlüklerde 'oğulçıla-' kelimesine rastlanamamıştır. Bu yüzden 'oğulçıla-' kelimesinden türediği görülen 'oğulçılay' kelimesi, bu kelimeye örnek olarak çalışmaya alınmıştır.

			*** **Uġun**: Oġan gibi, cenāb-ı vācibü'l-vucūduñ ism-i şerīfidir (LÇ 35); **Oġun**: Tanrı (DTO 67).
oġun II	اوغون	F. آوغون	Yeraltı kanalı I/1010. *** **oġun**: Yeraltında bulunan kanal (DTO 68).
oġur I	اوغور		1) Tesadüf, mutlu olay, uğur, mutluluk *Sa'd* [uğur, uğur getiren şey], *bereket* [uğurluluk], *iṣābet, fāl-ı ḫayr* [uğur] (S.S.) 2) Koruma, muhafızlar I/1010. *** **oġur**: (LÇ 35); **oġur**: Niyet, mutluluk, hayır dua (DTO 68).
oġur II	اوغور		Ağaçtan yapılmış havan I/1011. *** (-).
oġur- III	اوغورماق		Mutlu olmak; keyif almak; başarmak (Calc. Wrtb. برخوردن) I/1011. *** **oġurmaḳ**: Muvaffaḳ olmaḳ [başarmak] (LÇ 35).
oġurça	اوغورجه	oġur^{II}+ça	Ağaçtan yapılmış küçük havan I/1014. *** (-).
Oġurçaḷı	اوغورچالى		(V.) Ogurçalı, Yomut Türkmenlerinin bir boyu I/1014. *** **Oġurçalı**: Yomut Türkmenlerinin bir boyu (Vámb. 223).
oġurla-	اوغورلاماق	oġur (hırsız anlamında)+ ḷa-	Hırsızlık yapmak, çalmak *Çalmaḳ, sirḳat itmek* [çalmak], *düzdī gerden* [çalmak] (S.S.); *Nusūḫ ḳurġanını kim ḫocendtin on yıġaç yoldur Kend-bādāmdın üç yıġaç oġurlap alduḳ* "Nusûh kalesini, Hocend'den on fersah, Kend-Bâdâm'dan üç fersah uzaklaşarak baskın bir taaruzla ele geçirdik." (Bb. 70-1) I/1012. *** **oġurlamaḳ**: (LÇ35).
oġurlat-	اوغورلاتماق	oġurla+t-	Çaldırmak, hırsızlık yaptırmak I/1013. *** **oġurlatmaḳ**: Çaldırmak, kaçırtmak (Bdg. I: 140).
oġurḷuḳ	اوغورلوق	oġur+ḷuḳ	Mutlu, uğurlu, mesut *Sa'diyyet* [uğurluluk], *bereket* [uğurluluk] (S.S.) I/1013. *** **oġurluḳ**: (LÇ 35).
oġurt-	اوغورتماق	oġur+t-	Mutlu etmek, mesut etmek

			(Calc. Wrtb. برخورانيدن) I/1014. *** **oġurtmaḳ**: Mutlu etmek, mesut etmek (Bdg. I: 140).
Oġuz	**اوغوز**		1) Kaba, aptal, beceriksiz, budala 2) Oğuz Han'ın öz ismi I/1017. *** **Oġuz**: Ḫanān-ı Türk boġa mensūb ve ḳabā'il-i Türke ilk evvel vaż'-ı ism iden bu ẕāt olup tārīḫ-i Etrāk daḫı anıñ esāṭīrinden başlar (LÇ 35).
oḫraḳ	**اوخراق**		Nesne, şey, eşya Es̱*vāb* [giyecek], *libās* [giyecek, elbise], *eşyā* (S.S.) I/1005. *** **oḫraġ**: (LÇ 28).
oḫşa-	**اوخشاماق**		Benzemek, andırmak *Beñzemek, mümās̱il olmaḳ* [benzer olmak] (S.S.) I/1005. *** **oḫşamaḳ**: (LÇ 28).
oḫşaş	**اوخشاش**		Benzer *Mānend* [benzer], *mis̱l* [benzer], *şebīh* [benzer] (S.S.) I/1006. *** **oḫşaş**: (LÇ 28).
oḫşaşlĭḳ	**اوخشاشليق**	oḫşaş+lĭḳ	Benzerlik I/1006. *** **oḫşaşlıḳ**: Benzerlik (Vámb. 217).
oḫşat-	**اوخشاتماق**	oḫşa+t-	1) Benzetmek *Beñzemek* (S.S.) 2) Onaylamak, razı olmak *Tensīb, lāyıḳ, revā görmek* (S.S.); *Siz ni iş oḫşatsañız min anı ḳılur min* "Siz hangi işi onaylarsanız ben o işi yaparım" (Abg.) I/1006. *** **oḫşatmaḳ**: (LÇ 28).
oḫşuḳ	**اوخشوق**		Deve yavrusu I/1006. *** **oḫşuḳ**: Deve yavrusu (Vámb. 217).
oḫşuş	**اوخشوش**		Deve yavrusu *Köşek, ṭurun, yaʿnī bir yaşındaki deve yavrısı* (S.S.) I/1007. *** **oḫşuş**: (LÇ 28).
oḳ	**اوق**		Ok I/988. *** **oḳ**: Tīr [ok] (LÇ 36).
oḳa	**اوقا**		Geğirme I/993. *** (-).
oḳala-	**اوقالاماق**	oḳa+ḷa-	Midesi bulanmak I/993.

			*** **oḳalamaḳ**: Midesi bulanmak; kusmak (Vámb. 224).
oḳar I	اوقار		Yüksek, ulu I/993. *** **oḳar**: Yüksek, yüce, ulu (Vámb. 224).
oḳar II	اوقار		Balıkçıl kuşu *Oḳar ve ḳarḳara ve ḳutan*[698] "Balıkçıl, karkara kuşu ve pelikan" (Bb. 175-23) I/993. *** **oḳar**: Küleng [turna kuşu], ṭurna (LÇ 36).
oḳı-	اوقيمق		Çağırmak, seslenmek, bağırmak I/994. *** **oḳınmaḳ**: Çağrılmak, davet edilmek (DTO 69).
oḳın-	اوقينماق	oḳı+n-	Geğirmek, hıçkırmak *Nefes urmaḳ, çıġrılmaḳ*[699]*, ḳıġrılmaḳ, tevsīm olmaḳ* [döğme yapmak] (S.S.) I/994. *** **oḳınmaḳ**: (LÇ 36).
oḳıt-	اوقيتماق	oḳı+t-	Seslendirmek, bağırtmak I/994. *** (-).
oḳla- I	اوقلاماق		Yuvarlamak I/1000. *** **oḳlamaḳ**: Ovalamak buruşturmak (Vámb. 224).
oḳḷa- II	اوقلاماق	oḳ+ḷa-	Ok atmak *Oḳ yaġdırmaḳ, çoḳ atmaḳ, bir ṭarafa fırlamaḳ* (S.S.) I/1000. *** **oḳlamaḳ**: (LÇ 36); oḳlamaḳ: Atmak, fırlatmak (Vámb. 224).
oḳlaġ	اوقلاغ		bk. oḳlaw I/1000. *** **oḳlaġı**: Oklava, merdane (Bdg. I:144); **oḳlaḳ**: bk. oḳlaḳ.
oḳlaġu	اوقلاغو		bk. oḳlaw I/1000. *** **oḳlaġu**: Tomar; merdane; oklava (DTO 69).
oḳlaḳ	اوقلاق		bk. oḳlaw I/1000. *** **oḳlaḳ**: Tomar; merdane; oklava (DTO 69).
oḳḷan-	اوقلانماق	oḳḷa+n-	Yuvarlanmak, sürünmek I/1000. *** (-).
oḳlaw	اوقلاو	oḳḷa+ġu	Silindir, oklava, merdane I/1000. *** **oḳlav**: Oḳlaġu (LÇ 36); **oḳlav**: Tomar;

[698] Baburnâme'den alınan metin OSTN'de اوقار و قرقره و قتوان şeklindedir. Ancak Baburnâme'de ilgili kısım "Uḳar ve ḳarḳara ve ḳutan" şeklinde yer almaktadır (Şen, 1993: 27).
[699] Kelime OSTN'de چيغارلمق , LÇ'de چيغرلمق şeklinde yazılmıştır.

			merdane; oklava (DTO 69).
oḳra I	اوقرا		Tabak, kase, tas (Calc. Wrtb. كاسه); *Bāde* [kadeh], *ḳadeḥ* (S.S.) I/999. *** **oḳra**: (LÇ 36).
oḳra II	اوقرا		(V.) Liken, bir deri hastalığı I/999. *** **oḳra**: Bir nev‘ çārpāyī [dört ayaklı hayvan] ‘illeti (LÇ 36); **oḳra**: Kurumuş yara (Vámb. 224); **oḳra**: Tuzlu balgam (DTO 69).
oḳra- III	اوقراماق	oḳ+ra-	1) İnlemek, inildemek, hafif iniltiler çıkarmak 2) Düşük sesle kişnemek (suyun yakınlığını hisseden atlar için) *Atlar ṣu ve yayım içün kişnemek* (S.S.) I/999. *** **oḳramaḳ**: (LÇ 36).
oḳu-	اوقوماق		1) Çağırmak, davet etmek, bağırmak 2) Okumak, öğrenmek I/994. *** **oḳumaḳ**: Ḳırā’at, tilāvet itmek [okumak], müṭāla‘a ve taḥṣīl itmek [okumak] (LÇ 36).
oḳul-	اوقولماق	oḳu+ḷ-	Okunmuş olmak, okunmak I/997. *** **oḳulmaḳ**: Okunmak; çağrılmak (Bdg. I: 144).
oḳun-	اوقونماق	oḳu+n-	Adlandırılmak, (adıyla) tanınmak, (diye) tanınmak I/996. *** **oḳunmaḳ**: Çağrılmak (Bdg. I: 144).
oḳuş- I	اوقوشماق	oḳu+ş-	Karşılıklı okumak, okuşmak I/998. *** **oḳuşmaḳ**: Birlikte okumak (Bdg. I: 144).
oḳuş II	اوقوش	oḳu+ş	Okuma, bilgi, bilgelik, kültür I/998. *** (-).
oḳuştur-	اوقوشدورماق	oḳuş+tır-	Karşılıklı okutmak I/998. *** (-).
oḳut-	اوقوتماق	oḳu+t-	1) Okutmak 2) Öğretmek, ders vermek I/997. *** **oḳutmaḳ**: Okutmak, öğretmek, eğitmek, ders vermek (Bdg. I: 144).
ol I	اول		1) ‘O’, işaret sıfatı 2) O, ona, onu (*Olmayan birinin yerine 3. teklik şahıslar için kullanıla zamir*.) I/1080.

			*** **ol**: İsm-i işāret, ba'īde ve ġā'ibe işāretdir [uzak ve bilinmeze işaret eder] (LÇ 38).
ol- II	اولماق		Olmak (*Osmanlı edebiyatının etkisiyle sadece yazı dilinde yer alır*.) I/1083. *** **olmaķ**: Olmak, var olmak, bulunmak (DTO 78).
ola-	اولاماق		Çember etrafında döndürmek, çevirmek; bağlamak I/1083. *** **olamaķ**: Bağlamak, tutturmak (Vámb. 226); **ulamaķ**: Bend-i 'aķd itmek, telṣīķ tavṣīl itmek [ulaştırmak], bağlamaķ (LÇ 38).
ōlaķ	اولاق		Oğlak I/1084. *** **olaķ**: Oğlak (Vámb. 225).
olan-	اولانماق	ola+n-	Çevrilmek, daire etrafında çevrilmek; bağlı olunmak I/1084. *** **ulanmaķ**: bk. ulan-.
olaş-	اولاشماق	ola+ş-	Bağlamak, birleştirmek I/1085. *** **olaşmaķ**: Ulaşmak, varmak; hastalık bulaştırmak (Vámb. 225).
olaşıķ	اولاشيق		Bağlı ip, düğümlenmiş ip I/1085. *** **ulaşıķ**: Birleştirilmiş ip, uçları birleştirilerek birbirine bağlanmış ip, bağlı ip (DTO 74).
olat-	اولاتماق	oḷa+t-	Döndürmek, çevirmeye zorlamak; bağlamak, sabitleştirmek I/1085. *** **olatmaķ**: Bağlamak, birleştirmek, sabitlemek (Vámb. 225).
olca	اولجه		Savaş esiri, savaş tutsağı; ganimet (*Kelime Baburnâme'de* اولچه *şeklinde yazılmıştır*.); *'Ālem ḫannıñ bolġan kişisi il talamaķġa ve olça almaķġa meşġūl bolurlar* "Alem Han'ın tüm adamları halkı soymak ve talan etmekle meşgul olurlar." (Bb. 332-7); *Tive pürtāl olça ķılurlar* "Deve yükü (dolusu mal) ganimet olarak ele geçirildi." (Bb. 458-21); *Olca tüşken* "Esir düşen" I/1094. *** **olca**: Ganimet; savaş esiri (Vámb. 226).

olcala-	اولجه لامق	olca+la-	Esir almak, yakalamak; kaçırmak *Durmān ḫalḳını Semerḳand turaları olcalap irdi* “Semerkant prensleri, Durman halkını esir almıştı.” (Abg. 124) I/1094. *** **olcalamek**: Tārāc ġārat itmek [yağma etmek], nehb [yağma] ve yaġma itmek (LÇ 39); **olcalamek**: Yağma etmek, yağmalamak; soymak (DTO 76).
olça- I	اولچاماق		(V.) Büyüklere karşı saygı göstermek (Bir eli başının üstüne koyarak diz çökmek, öne eğilerek büyüğün dizini öpmek) I/1093. *** **olçamaḳ**: Hürmet etmek, saygı göstermek; hayır dua etmek; bir eli başının üstüne koyarak diz çökmek, öne eğilerek büyüğün dizini öpmek (Vámb. 226); bk. ölce-.
olça II	اولچا	oḷ+ça	Onca, olabileceğin en fazlası *Olḳadar, çoḳ, bisyār* [çok, fazla] (S.S.) I/1093. *** **olça**: (LÇ 38).
olça III	اولچه		bk. olca I/1093. *** **olça**: Ganimet, yağma; esir, tutsak (DTO 75).
olçaḳ	اولچاق	ol+çaḳ	Düzgün, eşit I/1093. *** **ölçek**: Ölçülü, düzenli, denk (Vámb. 226); **ölçek**: Ölçülü, düzenli, denk, uygun,eşit, düz (DTO 76).
olçar	اولچار		Savaş emri; emir, komut, kumanda I/1094. *** **olçar**: ‘Asker yıġmaḳ (LÇ 39); **olçar**: Savaş emri (Vámb. 226).
olçaş- I	اولچاشماق	oḷça+ş-	bk. olça- I I/1094. *** **ölceşmek**: Eyżan [bunun gibi][700] (LÇ 39); **olcaşmaḳ**: Ayırmak, bölmek, pay etmek (Vámb. 226); **ölceşmek**: Saygı göstermek, hürmet etmek (DTO 76)

[700] LÇ’de ‘olcaş-‘ kelimesinin açıklamasında muhtemelen bir önceki maddenin açıklaması kastedilerek ‘Eyżan [bunun gibi]’ denilmiştir. LÇ’de ‘ölceş-‘ kelimesinden önce Radloff’un da kelimenin anlamı için gönderme yaptığı ‘ölce-‘ kelimesi bulunmaktadır. Bu kelimenin LÇ’deki açıklaması : ‘*Ölceş uṣūlını icrā itmek, bir büyüge hediye ve pīşkeş taḳdīm itmek*’ şeklindedir.

olçaş II	اولچاش	oḷça+ş	Saygı, selamlama (saygı gösterisindeki selamlama) I/1094. *** **olcaş**: Saygı; selamlama (Vámb. 226).
olçayış	اولچایش		Saygı gösterme I/1094. *** **olcayış**: Saygı ve hürmet sunma; hediye verme (DTO 76).
oḷdem	اولدم	oḷ+dem	Derhal, hemen I/1093. *** (-).
olḳadar	اولقدر	oḷ+ḳadar	O kadar *Ol ḳadarça* I/1087. *** (-).
oltra	اولترا		(V.) Geminin içinde kürek çekenlerin oturduğu yerler I/1092. *** **oltra**: Geminin içinde kürek çekenlerin oturduğu yerler (Vámb. 226).
oltur-	اولتورماق		1) Oturmak, oturmuş olmak 2) Bir yerde oturmak, yaşamak, kalmak I/1090. *** **olturmaḳ**: Bir yerde sākin, muḳīm olmaḳ [bir yerde ikamet etmek] (LÇ 38).
olturġuz-	اولتورغوزماق	oltur+ġuz-	1) Oturtmak 2) Yerleştirmek I/1092. *** **olturġuzmaḳ**: Oturtmaḳ, iclās [oturtmak], iḳ'ād [oturtmak, tahta oturtmak], iskān itmek (LÇ 38).
olturt-	اولتورتماق	oltur+t-	Oturtmak I/1092. *** **olturtmaḳ**: Oturtmak (Bdg. I: 113).
olturul-	اولتورلماق	oḷtur+oḷ-	Oturulmak, yerleşilmek *Niçe kün ḳışlaḳ öyler ṭayar bolġunça ölen͡gde olturuldı* "Birkaç gün kışlık evler hazırlanıncaya kadar çadırda oturuldu." (Bb. 54-20) I/1091. *** **olturulmaḳ**: Oturulmak, yerleşilmek (Bdg. I: 113).
oḷturum	اولتوروم	oḷtur+m	Oturan; hasta I/1091. *** (-).
olturuş I	اولتوروش	oltur+ş	Ev, mesken, oturma, ikamet I/1091. *** **olturuş**: Mesken, konut, yerleşilen yer (Bdg. I: 113).

olturuş- II	اولتوروشماق [701]	oltur+ş-	Yerleşmek, ikamet etmek I/1091. *** **olturuşmaḳ**: Dinlenmek, oturmak, yerleşmek (DTO 75).
olturuşluḳ	اولتوروشلوق	olturuş+luḳ	1) Mesken, yerleşim *Her yirde olturuşluḳ bolsa* “Her yerde yerleşilebilse.” (Bb. 377-12) 2) Yerleşmiş, yerleşmiş olan *Ḥiṣār vilāyeti olturuşluḳ Moġullar* “Hisar vilayetinde yerleşmiş olan Moğollar” (Bb. 42-4); *Bāran olturuşluḳ iller* “Baran nehrine yerleşmiş olan boylar” (Bb. 176-21) I/1091. *** **olturuşluḳ**: Oturuşlı, yerleşmiş, oturan, ṣābit, iskān idilmege ṣāliḥ [elverişli] mevḳi‘ (LÇ 38).
oltuz	اولتوز		Otuz sayısı I/1092. *** **oltuz**: Otuz, otuz sayısı (Vámb. 226); **ottuz**: Otuz (ŞT 433).
oḷtuzïnçï	اولتوزنچی	oḷtuz+n+çï	Otuzuncu I/1092. *** (-).
omaḳ I	اوماق		Aile, nesep, soy, nesil I/1166. *** **omaġ**: Nesil, şu‘be, āl [sülale, soy], uruḳ, aṣlı kimiñ ma‘nāsınadır (LÇ 40).
omaḳ II	اوماق		Çevik, dinç, atik, çabuk iş gören, hızlı I/1166. *** (-).
omaḳlan-	اوماقلانماق	omaḳ^{II}+lan-	Güç toplamak, birleşmek *Semerḳand kişisi omaḳlanıp Sulṭān ‘Alī Mīrzānıñ utrusıġa tartıp çıḳtılar* “Semekant şehrinin sakinleri güçlerini toplayarak Sultan Ali Mirzâ’nın karşısına çıktılar.” (Bb. 48-12) I/1167. *** **omaḳlanmaḳ**: Cesāretlenmek, cür’et peydā itmek, tehevvürlenmek [korkusuzca düşünmeden hareket etmek] (LÇ 40).
omaḳlïḳ	اوماقلیق	omaḳ+lıḳ	Bir soya ait olma, bir kabileye ait olma I/1167. *** **omaḳlıḳ**: Bir soya ait olma (Bdg. I: 158).
omça	اومچه		Kerestelik kütük; takoz

701 OSTN’de kelimenin Arap harfli yazılışı اولتوروش şeklindedir. Kelimenin madde başındaki yazılışı ve anlamı dikkate alınarak düzeltilmiştir.

			Omça kişi "Sakar, beceriksiz; hantal"; *Tütün omçadın̆ çı̄ḳar* "Duman kütükten çıkar." I/1172. *** **omça**: Odun pārçası, kütük (LÇ 41).
omırtḳa	اوميرتقه		Omurga, omurga kemiği I/1168. *** **omurtḳa**: bk. omurtḳa.
omurtḳa	اومورتقه		Omurga kemiği I/1168. *** **omurtḳa**: Omurga kemiği (Bdg. I: 159); **umurtḳa**: Omurga, omurga kemiği; bel kemiği (Vámb. 227).
on	اون		On sayısı I/1042. *** **on**: Deh [on], ʻaşere [on] (LÇ 41).
onaġu	اوناغو		Onu birden, onu I/1043. *** (-).
ondaḷıḳ	اونداليق	on+da+lı̄ḳ	Ondalık I/1045. *** **ondalıḳ**: Ondalık, onluk, on tane (Vámb. 227).
ondur I	اوندور		(V.) Ahlaksız, kötü, fena (suç ?) *Hiç ondur işi yoḳ* "Hiç suçu yok"[702] (V.) I/1045. *** **ondur**: Çirkin (LÇ 41); **ondur**: Kaba, terbiyesiz; çirkin (Vámb. 227).
ondur- II	اوندورماق		(V.) Tatmin etmek, sakinleştirmek, uzlaştırmak, razı etmek I/1045. *** **ondurmaḳ**: Dindirmek, teskīn itmek, taḫfīf itmek [hafifletmek] (LÇ 42); **ondurmaḳ**: Razı etmek, barıştırmak, yatıştırmak, dindirmek (Vámb. 227).
on͡g	اونك		1) Sağdaki, sağ taraftaki 2) Uygun, münasip; hoş I/1024. *** **on͡g**: Ṣaġ ṭaraf (LÇ 42).
on͡gaḷ-	اونكالماق	on͡g+aḷ-	1) İyi olmak, iyileşmek, gelişmek 2) Güney-batıdan esmek (rüzgar için) I/1028. *** **on͡galmaḳ**: İfāḳat itmek [iyileşmek] (LÇ 42).
on͡gar-	اونكارماق	on͡g+ar-	Doğru yapmak, düzeltmek, iyileştirmek; sonuna kadar götürmek; ayağa kaldırmak; mutlu etmek I/1027.

[702] Radloff'un Vámbéry'den aldığını belirttiği metin, alıntı yapılan kaynaktan aynen alınmamıştır. Metin, Vámbéry'de *Héç ondur işi yoḳ* "Hiç suçu yok", OSTN'de *Héç ondur yoḳ* "Hiç suçu yok" şeklindedir.

			*** **on͡garmaḳ**: İşi ṭoğrıya çevirmek, iyüye döndürmek, tanẓīm ve taḥvīl itmek [düzenlemek, döndürmek] (LÇ 42).
on͡gat	اونكات	on͡g+at-	İyi, mükemmel *On͡gatça* “İyi bir şekilde” I/1029. *** (-).
on͡gday̌-	اونكدايماق		İyi olmak I/1032. *** (-).
on͡ggatĭ	اونككاتى [703]		Kolayca, sorunsuz I/1031. *** **onġatı**: Ucuz, ucuza (DTO 82).
on͡gla-	اونكلاماق	on͡g+ḷa-	Doğru yola sevk etmek; öğretmek; iyileştirmek I/1031. *** (-).
on͡glan-	اونكلانمق	on͡gḷa+n-	Doğru yola ulaşmak, iyileşmek I/1032. *** **on͡glanmaḳ**: İyileşmek, doğru yola ulaşmak (Vámb. 228).
on͡gul-	اونكولمق		İyileşmek, iyi olmak I/1030. *** **on͡gulmek**: İyi olmak, iyileşmek (DTO 83).
on͡guldur-	اونكولدورماق		İyileştirmek I/1030. *** (-).
on͡gurġa	اونكورغه [704]		Bel kemiği, omurga I/1029. *** **on͡gurtḳa**: Omurga, omur (Bdg. I: 159).
op-	اوپماق		Götürmek; soymak, talan etmek; yakalamak *Setr ve iḫfā itmek* [kapamak, gizlemek], *ḳapamaḳ* (S.S.)[705] I/1155. *** **opmaḳ**: (LÇ 24).
opa	اوپا		Kireç, tebeşir I/1155. *** **avpa (اوپا)**: Kadınların yüzlerine sürdükleri beyaz boya (DTO 40).
opçĭn	اوپچين		Zırh I/1156. *** **öpçin**: bk. öpçin.
opçĭnlĭḳ	اوپچين ليق [706]	opçĭn+lĭḳ	Zırhla çevrili, zırhlı I/1156. *** **öpçinlik**: bk. öpçinlik.
oput-	اوپوتماق	op+t-	Örtmeye zorlamak, kapatmak *Ḳapatmaḳ, pinhān itmek* [gizlemek,

[703] OSTN’de kelimenin Arap harfli yazılışı اونكاتى şeklinde verilmiştir. Bu yazım kelimenin madde başındaki yazılışı dikkate alınarak düzeltilmiştir.
[704] OSTN’de kelimenin Arap harfli yazılışı اونكوركه şeklinde verilmiştir. Bu yazım kelimenin madde başındaki yazılışı dikkate alınarak düzeltilmiştir.
[705] LÇ’den alınan örnek OSTN’de ستر و اخذ، ايتماق، قاپماق şeklindedir. Biz çalışmamıza LÇ’deki şekli almayı uygun bulduk.
[706] Kelimenin Arap harfli yazılışı اوپچين ليك şeklindedir. Bu yazılış, kelimenin madde başındaki yazılışı ve Çağatay Türkçesi ses hususiyetleri dikkate alınarak düzeltilme yoluna gidilmiştir.

			saklamak] (S.S.) I/1155. *** **oputmaḳ**: (LÇ 24).
or I	اور		Çukur, hendek, çökük I/1046. *** **or**: Ḫendeḳ (LÇ 28).
or- II	اورماق		Ekin biçmek, ürün toplamak I/1047. *** **ormaḳ**: Ürün toplamak, ürün biçmek; oraklamak, tırpanlamak (Vámb. 220).
ora I	اورا، اوره		1) Çukur, hendek, çökük 2) Tahıl saklamk için açılan çukur *Ḥıfz-ı ġalle içün yerde ḳazılan maḫzen, ve anbār zemīni* (S.S.) I/1047. *** **ora**: (LÇ 28).
ora II	اورا		Öncü birlik *Ṭalīʿa* [askerin önünden giden tabur], *uzaḳda ḳalan ḳol* (S.S.) I/1048. *** **ora**: (LÇ 28).
ora- III	اوراماق		Ekin biçmek *Oraḳla biçmek* (S.S.) I/1048. *** **oramaḳ**: (LÇ 29); **oramaḳ**: Ürün biçmek; kesmek (Vámb. 219).
ora- IV	اوراماق		Sarmak, sarmalamak, örtmek, kundaklamak I/1048. *** **oramaḳ**: Bir şeyi bağlamak, sarmak (Vámb. 219).
oraḳ	اوراق	or(a)+ḳ	1) Orak 2) Ekin biçme, hasat 3) Türkistan'da bir tepe *Türkistānda bir tepedir*[707] (S.S.) I/1049. *** **oraḳ**: Ṭırpan, dās [orak], Türkistānda bir tepedir (LÇ 29).
oram	اورام		Cadde, mahalle I/1052. *** **oram**: Soḳāḳ, maḥalle, Fārisī güẕer (LÇ 29).
orat-	اوراتماق	ora+t-	Sardırmak, sarmalatmak I/1052. *** **oratmak**: Oburca yiyip bitirmek, sömürmek, yutmak (Bdg. I: 120).
orçın	اورچين		Bölge, alan *Tolun ḫᵛāceniŋ küçi iki su arasıda idi kim bu iki su arası Ribāṭek orçını dirler* "Tolun

[707] Kelime OSTN'de تيه در şeklinde yazılmıştır.

			Hoca'nın kampı iki su (nehir) arasında idi ki bu iki nehir arasına Ribatek bölgesi derler" (Bb. 65-16); *Semerḳand ve Buḫārāda yana bu nevāḥīde vilāyetlerniñ kim bir uluġ vilāyet taḫtıda bolġay tümen dirler ve Endicān ve Kāşġar ol arada orçīn ve Hindūstānda perkene dirler* "Semerkant ve Buhara'da, büyük vilayet, tümeni oluşturan bölgeler olarak adlandırılır. Endican ve Kâşgar'da ise 'orçın', Hindistan'da 'perkene' olarak adlandırılır." (Bb. 161-15); *Sancaḳ, Hinditānda perkene, Ḫorāsān ve Buḫārāda tümen, Fars içinde pāye e zīne ve nerdübān* (S.S.) I/1075. *** **orçın**: (LÇ 29).
orda	اورده		Sultanların çadırı (*Muhtemelen "ordu"* اوردو، اردو *kelimesinin ses değişikliğine uğramış şeklidir.*) *Sulṭān ordada yalanġaç yatıp irdi* "Sultan çadırında soyunmuş hâlde yatıyordu." (Abg. 107); ***Orda***: *Selāṭīn ḥaremḫānesi, erike* (S.S.); ***Orda begi*** "Harem ağası" (V.); (*S.S.'deki 'orda' kelimesinin açıklaması 'orda begi' kelimesinin açıklamasından gelmektedir.*) I/1072. *** **orda**: (LÇ 29); **orda begi**: Ḥarem kedḫüdāsı, ḥarem aġası, nāẓır (LÇ 29); **orda**: Saray, Sultan vekilinin yeri (Vámb. 220).
ordu	اوردو، اردو		1) Han çadırı, saray, han ordugahı, han karargahı 2) Karargah *'Askeriñ ḳondıġı maḥall, ḳoşun* (S.S.) I/1072. *** **ordu**: (LÇ 29).
Ordukent	اوردوكنت		Kâşgar şehri I/1075. *** (-).
orġarım	اوركاريم، اورغاريم	or'dan	Kale menzili, kale siperi *Ḳal'a ḫendeḳi, ṭābya, istiḥkām* [düşmana karşı, hücumlarını savmak için hazırlanmış bulunan siper] (S.S.) I/1061.

			*** **örgerim**[708]: (LÇ 30).
orın	اورين		Yer, mahal, makam, mevki I/1055. *** **urun**: Tepe, taht, yüksek yer (Vámb. 221); **orun**: Yer, bölge, konut (DTO 58).
orïn	اورين		bk. orın I/1056. *** **orun**: bk. orun; **orn**: Yer, bölge, makam (Vámb. 221).
orman	اورمان		Orman I/1077. *** **orman**: Orman, çok sık ağaçlı orman (DTO 57).
ormanlïġ	اورمانليغ		Ormanlık, ağaçlık I/1078. *** **ormanlıḳ**: bk. ormanlïḳ.
ormanlïḳ	اورمانليق		Ormanlık, ağaçlık I/1078. *** **ormanlıḳ**: Ormanlık, ağaçlık alan (Bdg. I: 126).
orna-	اورناماق	orın+a-	1) Yer almak, yerinde olmak *Yer itmek, cāy-gīr olmaḳ* [yer tutmak] (S.S.) 2) Oturmak, yerleşmek *Oturmak* (S.S.) I/1061. *** **ornamaḳ**: (LÇ 31).
ornaḳ			Yatak, döşek I/1062. *** **ornaḳ**: Yatak, döşek (yuḳu orunı) (Bdg. I: 129).
ornaş-	اورناشماق	orna+ş-	Bir yere yerleşmek I/1063. *** **ornaşmaḳ**: Bir yere yerleşmek (Vámb. 221).
ornaştur-	اورناشتورماق	ornaş+tır-	Bir yere yerleştirmek I/1063. *** **ornaşturmaḳ**: Yerleştirmek (Bdg. I: 129).
ornat-	اورناتماق	orna+t-	Yerleştirmek, yer göstermek *Ol ivni köterdi törtinç ḳat kökde ornattı* "O, evini götürdü; göğün dördüncü katına yerleştirdi." (Bb. 102-16) I/1062. *** **ornatmek**: Oturtmaḳ, temelleşdirmek, ornaşdırmaḳ, yerleşdirmek, cā-be-cā ḳoymaḳ [yer yer koymak] (LÇ 31).
orta	اورتا		1) Orta, yarı 2) İki nesne arasındaki mesafe, ara a) *(Yönelme) Ortasına*

708 Kelime LÇ'de اورکاريم şeklinde yazılmıştır.

			b) *(Bulunma) Ortasında* c) *(Ayrılma) Ortasından* 3) Ortada olan, arabulucu 4) Ortada, arasında, yarı yarıya I/1064. *** **orta**: Vasaṭ [orta], meyān [ara, orta], beyn [aralık], ʻıdl [eşit] (LÇ 29).
ortaçaġlïġ	اورتاچاقليغ		Orta derecede *Oḳnı ortaçaġlïġ atar irdi* "Oku orta derecede atardı" (Bb. 9-10) I/1070. *** **ortaçaġlıġ**: Ḥadd-i vasaṭ [orta derece], muʻādil [eşit] (LÇ 29); **ortaçaġlıġ**: Orta derece (DTO 52).
ortaçaḳlïḳ	اورتاچاقليق	orta+çaḳ+lıḳ	Orta derecede, orta derece I/1070. *** **ortaçaġliḳ**: Orta derece (Vámb. 220); bk. ortaçaġlïġ.
ortaġ	اورتاغ		Ortak I/1068. *** **ortaġ**: Ortak (DTO 54).
ortaḳ	اورتاق	orta+ḳ	1) Ortak, beraber 2) Bir malın alıcılarından biri, ortak I/1067. *** **ortaḳ**: Ortak, yarı yarıya; paydaş (Bdg. I: 122); **ortaġ**: bk. ortaġ.
ortaḳçï	اورتاقچى	ortaḳ+çï	Ortak, yoldaş I/1068. *** **ortaḳçı**: Ortak, yoldaş (Bdg. I: 122).
ortançı	اورتانچى	ortan+çï	Ortanca; arabulucu I/1068. *** **ortançı**: Tavassuṭ [aracılık], meyāncı [ara bulucu], ḳılaġuz (LÇ 29).
ortançïlïḳ	اورتانچيليق [709]	ortançï+lïḳ	Aracılık, arabuluculuk I/1069. *** **ortancilik**: Arabulma, arabuluculuk, araya girme (Vámb. 220).
oru	اورو		Tohumluk tahılı muhafaza etmek için toprağı eşerek açılan bir tür kuyu *Zirāʻat içün ṣaḳlanmaḳda olan toḫumuñ muḥāfaẓası içün ḳazılan yer* (S.S.) I/1056. *** **oru**: (LÇ 31).
oruḳ	اوروق		(Bdg.) Gün ışığı I/1057. *** **oruḳ**: (yaruḳ) Gün ışığı (Bdg. I: 128).
orun			Yer, mahal, makam, mevki

[709] Kelime OSTN'de اوتانچیلیق şeklinde yazılmıştır. Kelimenin madde başındaki yazılışı dikkate alınarak düzeltilmiştir.

			ʿİvaż [bedel], *bedel, cāy* [yer, makam, mevki], *mekān, maḥall, rütbe ṣāḥibine maḫṣūṣ olan maḳām, teşrifāt* [resmî kabul ve ziyaretlerdeki kabul merasimi] (S.S.) I/1057. *** **orun**: (LÇ 31); bk. orın.
orunduḳ	اوروندوق	orun+ḷuḳ	Eyerin üzerindeki yastık, eyer yastığı *Egeriñ esbābı* [eyerin gereçleri], *levāzımāt-ı zīn* [eyer için gerekli eşya] (S.S.) I/1058. *** **orunduḳ**[710]: (LÇ 32).
orunlïġ	اورونليغ		1) Yer sahibi 2) Başkasının yerini alan *Bedel ve ʿivaż* [bedel] (S.S.) 3) Önemli, değerli olan *Ṣāḥib-i makām ve rütbe* (S.S.) 4) Torun, evladın evladı *Ḥafīd* [torun], *ṭorun, nesil* (S.S.) I/1058. *** **orunlı**: (LÇ 32).
orut	اوروت		Oturma, ikamet, mesken, yer *Yurt, ārām* [durma, dinlenme], *maḥall, menzil, merḥale* [menzil, konak] (S.S.) I/1059. *** **orut**: (LÇ 31).
oruz	اوروز		Oruç, oruç tutma I/1060. *** **uruz**: Oruç (Vámb. 221).
os-	اوسماق		(V.) Soymak, (bir şeyin) kabuğunu soymak I/1138. *** **osmaḳ**: Soymak, derisini yüzmek, çıkarmak; temizlemek (Vámb. 223).
osar-	اوسارماق		Gaz çıkarmak, osurmak I/1139. *** **osurmaḳ**: Gaz çıkarmak, osurmak (DTO 65).
osul-	اوسولماق		(V.) Soyulmak, (bir şeyin) kabuğu soyulmak I/1141. *** **osulmak**: Derisi soyulmak, kabuğu soyulmak (Vámb. 223).
oş	اوش		Bu (*Genellikle ʻol' ya da ʻbu'*[711] *ile kullanılmaktadır.*)

[710] Ignaz Kúnos, bu kelimeyi ʻurunduḳ' şeklinde okumuştur (Kúnos; 1902: 159).

			Oş munça (اوش مونچه): *Bu ḳadar, ol ḳadar* "Bu kadar" I/1148. *** **oş**: (LÇ 34).
oşaġ	اوشاغ		Küçük çocuk; hizmetçi; değersiz kişi *Ufaḳ çocuḳ, ḫidmetkār, ḫūrd ve rīze* [ufak, küçük parça] (S.S.) I/1150. *** **uşaġ**: (LÇ 34).
oşaḳ	اوشاق		1) Ufak, küçük 2) Değersiz insan; uşak, hizmetçi I/1149. *** **uşaḳ**: Köle, hizmetçi; genç (Vámb. 223); bk. oşaġ.
oşaḳla-	اوشاقلاماق	oşaḳ+la-	Ufatmak, ufak tefek parçalara ayırmak *Tecrī itmek* [yudum yudum yapmak], *ufatmaḳ*[712], *rīze rīze itmek* [parça parça etmek] (S.S.) I/1149. *** **oşaḳlamaḳ**: (LÇ 34).
oşal I	اوشال	oş+oḷ	Bu, şu *O, şu, ol* (S.S.) I/1150. *** **oşal**: (LÇ 34).
oşal- II	اوشالماق		Ufalanmak, küçük parçalara ayrılmak *Ovalamaḳ, ufalamaḳ* (S.S.) I/1150. *** **oşalmaḳ**: (LÇ 34).
oşalt-	اوشالتماق	oşal+t-	Parçalamak, parça parça ayırmak, küçük parçalara ayırmak *Pārça pārça itmek, taḳsīm ve teczī' itmek* [parçalara ayırmak] (S.S.) I/1150. *** **oşaltmaḳ**: (LÇ 34).
oşança I	اوشانچه	oş+ança	İşte o kadar I/1150. *** **uşança**: bk. oşança II.
oşança II	اوشانچه	oş+ança	O kadar *Ol ḳadar*[713], *şol ḳadar* (S.S.) I/1150. *** **uşança**: (LÇ 34); **öşence**: Bu kadar, o kadar (Vámb. 223); **uşança**: İşte o kadar (Bdg. I: 137).
oşanda	اوشانده	oş+anda	Orada, o yerde *Orada*[714], *hemān yerde, hāhunā* [burada] (S.S.) I/1150.

711 Kelime OSTN'de 'pu' şeklinde verilmiştir. Çağatay Türkçesinin ses özellikleri dikkate alınarak 'bu' şeklinde düzeltilmiştir.
712 Kelime OSTN'de اوفازمق şeklinde yazılmıştır.
713 Kelime OSTN'de القدر , LÇ'de اول قدر şeklinde yazılmıştır.

			*** **uşanda**: (LÇ 34).
oşandaġaça	اوشانداغاچه		Oraya kadar, o yere kadar [***Oşandagaçe***]: *Oraya degin* (S.S.)[715] I/1150. *** **uşandagaçe**: (LÇ 34).
oşandaḳ	اوشانداق	oş+andaḳ	Aynı şekilde, aynen *Öylece*[716]*, anıñ gibi, ilā-āḫirihi* [sonuna kadar] (S.S.) I/1150. *** **uşandaḳ**: (LÇ 34).
oşat-	اوشاتماق	oşa+t-	Parçalamak, parça parça ayırmak, küçük parçalara ayırmak *Teczī' itmek* [parçalara ayırmak], *ovatmaḳ, ufatmaḳ, ḳarmaḳ* (S.S.) I/1150. *** **oşatmaḳ**: (LÇ 34).
oşmunça	اوشمونچه	oş+munça	Bu kadar I/1153. *** **uşmunça**: Bu ḳadar, ol ḳadar (LÇ 34); **uşmunça çaġlıḳ**: Bu ḳadar, bu miḳdārda, bu ölçekde (LÇ 34).
oşmundaḳ	اوشموندا ق	oş+mundaḳ	Aynen böyle I/1153. *** **uşmundaġ**: İşte böyle (Bdg. I: 138).
oşpu	اوشبو	oş+pu	Aynen bu, işte bu I/1153. *** **oşbu**: Bu, işte bu (Vámb. 223); **uşbu**: İşbu, işte (LD. 687).
oşu	اوشو	oş+u	Bu, şu I/1151. *** **oşu**: O, onlar (DTO 67).
oşuḳ-	اوشوقماق		Acele etmek, aceleyle yapmak; bir şeyi özenmeden yapmak *Ta'cīl, 'acele itmek, sür'at* (S.S.) I/1151. *** **oşuḳmaḳ**: (LÇ 34).
oşuḳtur-	اوشوقتورماق	oşuḳ+tur-	Acele ettirmek, (bir şeyin) arkasından acele ile kovalamak I/1151. *** (-).
oşul	اوشول	oş+oḷ	bk. oşal I I/1151. *** **oşul**: Oşal (LÇ 35).
oşunda	اوشونده		bk. oşanda I/1151. *** **uşanda**: İşte orada, orada (DTO 66); **oşende**: Orada (Vámb. 223).
oşundaġı	اوشونداغى	oşunda+ḳı	O yerde olan, oradaki I/1151. *** **uşanda**: bk. oşanda.
ot I	اوت		Ateş

714 Kelime OSTN'de اورده , LÇ'de اوراده şeklinde yazılmıştır.
715 Radloff'un LÇ'den aldığı örneğin LÇ'deki madde başındaki yazılışı اوشنداكاچه şeklindedir.
716 Kelime OSTN'de اويله چه , LÇ'de اويله جه şeklinde yazılmıştır.

			Ot taş "Çakmak taşı"; *Ot çaḳması* "Çakmak demiri"; *Ot şuʿlesi* "Ateşin ışığı" I/1096. *** **ot**: Āteş, nār [ateş] (LÇ 24).
ot II	اوت		1) Ot, ilaç yapımında kullanılan ot, zehirli ot, kuru ot ***Ot nīm*** *"İlaç yapımında ve hayvan yemi olarak kullanılan ot"* 2) İlaç 3) Taze, yaş, körpe (kuru olmayan bitkiler için) *Otı ḳuruġı anıñ köyer* "Bu ağacın yaşı da kurusu da yanar" (Bb. 175-6) I/1100. *** **ot**: Nebāt [bitki, ot], ʿalef [ot, saman], çayır (LÇ 24).
ota-	اوتاماق	ot+a-	1) Otlakta olmak, otlamak 2) Yabani ot ayıklamak I/1103. *** **otamaḳ**: Yabani otları ayıklamka (DTO 41).
otaġ I	اوتاغ		1) Çadır, otağ *Oṭa, ṭarım* [kara çadır], *ḫar-gāh* [büyük çadır], *çadır, kebetḳa* [çadır] (S.S.) 2) Oda, salon I/1104. *** **otaġ ve otav**: (LÇ 24).
otaġ II	اوتاغ		Küçük kuşların tüyü, ince tüy (Calc. Wrtb. ریزۀ پرمرغ) I/1104. *** **otaġ**: Küçük kuşların tüyü, ince tüy (Bdg. I: 110).
otaġa	اوتاغه	otaġ+a	Soyluların ve sultanların kavuk ve şapkalarına taktıkları kuş tüyleri (Calc. Wrtb. جیغه); *Tāc, ve muḥārebe esnāsında başa naṣb eyledikleri* [diktikleri] *tüg ve cīġa* (S.S.); *Saç otaġası oḳardın bolur ʿIrāḳġa ve Ḫorāsānġa Kābildin bir metāʿ kim barur saç otaġasıdur* "Sultanların tacı balıkçıl kuşlarının tüylerinden yapılır. Bir ticaret malzemesidir ki Irak ve Horasan'a Kabil'den gelir." (Bb. 176-16) I/1104. *** **otaġa**: (LÇ 24); **otaġa**: Soyluların ve sultanların kavuk ve şapkalarına

			taktıkları kuş tüyleri (Bdg. I: 110).
otaġası		ot+aġa+sı	Otağ ağası, evin efendisi [***Ot aġası***][717]: *Aṣlı otaḳ aġası olup Ḳazaḳ ve Ḳırġız rü'esāsına dinilür, ḫāne başı* (S.S.) I/1105. *** **ot ağası**: (LÇ 24).
otaḳ	اوتاق		1) Ağaç dallarından yapılan bir tür barınak 2) Çadır, büyük çadır *Bularnıñ şebḫūnı çadır ve otaḳḳa ot ḳoymaḳ imiş* "Bunların gece baskınlarının amacı küçük çadır ve daha büyük çadırları yakmakmış." (Bb. 332-4) I/1104. *** **otaḳ**: Çadır; oda (Vámb. 216); bk. otaġ I.
otar-	اوتارماق		Otlatmak, hayvanları otlatmak I/1106. *** **otarmaḳ**: Otlatmak, hayvanları otlatmak (Bdg. I: 109).
otaş-	اوتاشماق	ota+ş-	Birlikte otlatmak I/1106. *** (-).
otat-	اوتاتماق	ota+t-	Otlatmak I/1106. *** **ottatmaḳ**: Otlatmak (Bdg. I: 109).
otaw	اوتاو		Beyaz, yeni damat çadırı (Aḳ otaw); *Otaw suḳup* "Çadır kurup" (Abg. 15) I/1103. *** **otaġ ve otav**: Oṭa, ṭarım [kara çadır], ḫar-gāh [büyük çadır], çadır, kebetḳa [çadır] (LÇ 24).
otla- I	اوتلاماق		Otlamak, saman yemek *İr'ā ve ra'y itmek* [otlamak], *çerā itdirmek* [otlatmak] (S.S.); *Otlaў-turġan yer* "Otlak, çayırlık, mera" I/1113. *** **otlamaḳ**: (LÇ 25).
otla- II	اوتلاماق	ot^{I}+ḷa-	1) Yakmak, tutuşturmak, ateşlemek *Āteş yaḳmaḳ, āteş urmaḳ, alavlamaḳ, ṭutuşdırmaḳ*[718], *āteşlemaḳ* (S.S.) 2) Bağırmak I/1113. *** **otlamaḳ**: (LÇ 25).

[717] OSTN'deki LÇ'den alınan örnek 'Ot aġası' kelimesinin açıklamasıdır.
[718] Kelime OSTN'de طوتشدرمق şeklinde, LÇ'de طوتشديرمق şeklinde yazılmıştır.

otḷaġ	اوتلاغ	Otlak; kuru ot *'Alef-zār* [çayırlık], *mer'ā* [çayırlık, otlak], *çerāgāh* [çayır], *çayır* (S.S.) I/1114. *** **otlaġ**: (LÇ 25).
otlan- I	اوتلانماق	Tutuşturulmak, ateşlenmek I/1114. *** **otlanmaḳ**: Tutuşturulmak, alevlenmek, ateşlenmek (Vámb. 217).
otlan- II	اوتلانماق	Otlanmak I/1114. *** **otlanmaḳ**: Otlanmak (Bdg. I: 109).
otluġ I	اوتلوغ	Alevlenmiş, kızgın, ateşli[719] *'Alevlenmiş, āteşli, āteşīn* [ateşli] (S.S.) I/1115. *** **otluġ**: (LÇ 25); **otluġ**: Ateşli, kızgın, hararetli (Vámb. 217); **otluġ**: Tutuşmuş, alevli, alev alev yanan (DTO 45).
otluġ II	اوتلوغ	Çimenlik, otlu[720] *Çerāgāh* [çayır] (S.S.) I/1115. *** **otluġ**: (LÇ 25); **otluġ**: Çimen ve ot bakımından zengin yer (DTO 45).
otluḳ I	اوتلوق	Çimenlik, otlu I/1115. *** **otluḳ** - **ottuḳ**: Çimenlik, otlu (Bdg. I: 109).
otluḳ II	اوتلوق	Ateşli, kızgın, hararetli I/1115. *** **otluġ**: bk. otluġ I.
Otrar	اوترار	1) Türkistan'da bir şehir *Türkistānda bir mevḳi' ve Tirmiẕ şehrine* [*daḫı*][721] *dinür* (S.S.) 2) Bir Türk boyu *Bir ḳabīle ismidir* (S.S.) I/1112. *** **Otrar**: (LÇ 24).
otun	اوتون	Odun *Otunları çençek ve belūt ve bādām ve*

[719] OSTN'de kelimenin anlamı için 'otḷu I' kelimesine gönderme yapılmıştır. Ancak gönderme yapılan kelime ile Radloff'un o kelime için LÇ'den aldığı örnek farklı anlamlara gelmektedir. Bu yüzden 'otluġ I' kelimesi için gönderme yapılan 'otḷu I' kelimesi yerine 'otḷu II' kelimesinin anlamından yararlanılmıştır.

[720] OSTN'de kelimenin anlamı için 'otḷu II' kelimesine gönderme yapılmıştır. Ancak gönderme yapılan kelime ile Radloff'un o kelime için LÇ'den aldığı örnek farklı anlamlara gelmektedir. Bu yüzden 'otluġ II' kelimesi için gönderme yapılan 'otḷu II' kelimesi yerine 'otḷu I' kelimesinin anlamından yararlanılmıştır.

[721] 'Daḫı' kelimesi OSTN'de yok iken örneğin alındığı LÇ'de bulunmaktadır. Biz kelimeyi burada göstermeği uygun bulduk.

			ḳarḳanddur " Odunları sakız ağacı, meşe, badem ağacı ve karkanddır." (Bb. 174-23) I/1106.
			*** **otun**: Odun, ḥaṭb [odun], heyzüm [kuru odun], hīme [kütük, odun] (LÇ 26).
otunla-	اوتونلاماق	otun+la-	Odun toplamak I/1106. *** (-).
otunluġ	اوتونلوغ		Odun bakımından zengin yer I/1106.
			*** **odunluḳ**: bk. otunluḳ.
otunluḳ	اوتونلوق	otun+ḷıḳ	1) Odun balımından zengin yer
			2) Odun toplanılan yer I/1106.
			*** **odunluḳ**: Odunluk odun konan yer (Bdg I: 139).
oturaḳ	اوتوراق	otur+aḳ	1) Durak, yer, mevki
			Maḥall-i ikāmet, oturacaḳ yer[722]*, menzil, ārām-gāh* [dinlenecek yer], *müteḳā'id* [emekli] (S.S.);
			Oturaḳ oḷmaḳ "Durmak, bulunmak"
			2) Oturak, iskemle
			3) Bir şeyin konulduğu yer, temel
			4) Askerin yıllık maaşı
			5) Askerlikten düşmüş, malul I/1108.
			*** **oturaḳ**: (LÇ 24); **oturaḳ**: Askerlikten düşmüş, malul; emekli maaşı; duruş; arka, kıç (Bdg. I: 113).
oturū	اوتُرو	otur+ū	1) Oturak, iskemle
			2) Durak yeri I/1109. *** (-).
otuzĭnçĭ	اوتوزینچی	otuz+n+çĭ	Otuzuncu I/1110.
			*** **otuzunçı**: Otuzuncu (Bdg. I: 113).
oy̆ I	اوی		Çukur, delik, oyuk
			Ṭaġda oy̆da "Dağda, vadide" (V.) I/969.
			*** **oy**: Vadi, çukur; boşluk; derinlik (Vámb. 228).
oy̆ II	اوی		1) Akıl, us, düşünce; beyin
			Endīşe, fikir, ḫayāl (S.S.);
			Oy̆ etmek "Düşünmek" (V.)
			2) Tavsiye I/969.
			*** **oy**: (LÇ 42).
oy̆- III	اویماق		1) Oymak, kazmak; kesmek
			2) Delmek

[722] Kelime OSTN'de اوتوراجاق şeklinde LÇ'de اوتراجاق şeklinde yazılmıştır.

			3) Derin düşünceye kapılmak, derin derin düşünmek I/970. *** **oymaḳ**: Ḳazmaḳ, delmek (LÇ 44).
oyaġ	اوياغ		bk. oyaḳ *Uyanış, bīdār* [uyanık], *müteyaḳḳıẓ*[723] [uyanık] (S.S.) I/1034. *** **oyaġ**: (LÇ 43).
oyaġlan-	اوياغلانماق	oyaġ+ḷa+n-	Uyanmak, gözünü açmak I/1034. *** (-).
oyaġlïḳ	اوياغليق	oyaġ+lïḳ	Uyanıklık I/1034. *** **oyaġlıḳ**: Uyanıklık, uykusuzluk (SD 547).
oyaḳ	اوياق	oy̌'dan	Uyanık, dikkatli I/1033. *** **uyaḳ**: Uyanık, dikkatli (Vámb. 228); bk. oyaġ.
oyaḳlan-	اوياقلانمق		Uyanmak, gözünü açmak I/1034. *** (-).
oyaḳlïḳ	اوياقليق		Uyanıklık; dikkat, özen I/1034. *** **oyaġlıḳ**: bk. oyaḳlïḳ.
oyan I	اويان		(V.) Bir tür erkek deve *Deveniñ bir nevʿi* (S.S.) I/1034. *** **oyan**: (LÇ 43); **oyan**: Bir tür erkek deve (Vámb. 228).
oyan- II	اويانمق	oy̌'dan	Uyanmak I/1034. *** **uyan-**: Uyanmak (LD 688).
oyat-	اوياتمق	oy̌+a+t-	1) Uyandırmak 2) Tahrik etmek, heyecanlandırmak I/1036. *** **oyatmaḳ**: Utandırmak; yüzünü kızartmak; mahcup etmek (Vámb. 228).
oy̌daḳ	اويداق	oy̌[I]+daḳ	Otlarla örtülü ova *Eṭrāfı çalılı çimen ve çayırlı yere dinür* (S.S.) I/984. *** **oydaḳ**: (LÇ 43).
oy̌ġaġ	اويغاغ		bk. oy̌ġaḳ *Bī-dār* [uyanık], *müteyaḳḳıẓ* [uyanık, tetikte], *ḫaberdār, āgāh* [uyanık] (S.S.); *Nevbet birlen oy̌ġaġ olturdılar* "Nöbet tutarak uyanık oturdular" (Abg. 37) I/970. *** **oyġaġ**: (LÇ 43).
oy̌ġaḳ	اويغاق	oy̌+ġa+ḳ	1) Çevik, dinç; uyanık

[723] Kelime OSTN'de مستقظ şeklinde yazılmıştır.

			2) Keskin I/970. *** **oyġaḳ**: Uyanık; zeki; canlı (Vámb. 229); bk. oўġaġ.
oўġaḳlĭḳ	اويغاقليق	oўġaḳ+lĭḳ	Çeviklik, dinçlik I/970. *** **oyġaḳliḳ**: Uyanıklık (Vámb. 229).
oўġan-	اويغانماق	oў+ġan-	Uyanmak *Uyanmaḳ, teyaḳḳuẓ itmek* [uyanık olmak] (S.S.) I/971. *** **oyġanmaḳ**: (LÇ 43).
oўġanmaġur	اويغانماغور	oўġan+ma+ḳur	Uyanmayan insan; dertsiz, kaygısız *Uyanmamış, bī-ḫaber, ġāfil* (S.S.) I/971. *** **oyġanmaġur**: (LÇ 43).
oўġat-	اويغاتماق		Uyandırmak *Uyatmaḳ, īḳāẓ itmek* [uyandırmak], *bī-dār itmek* [uyandırmak] (S.S) I/971. *** **oyġatmaḳ**: (LÇ 43).
oyĭt-	اوييتماق		Korkmak; korkutmak (Calc. Wrtb. ترسيدن) I/1039. *** **oyatmaḳ**: Utandırmak; korkutmak, kaygılandırmak (DTO 85).
oўḳĭz	اويقيز	oў(oўn?)+ḳĭz	(V.) Oyun arkadaşı I/970. *** **oyḳiz**: Kadın arkadaş, arkadaş (Vámb. 229).
oўla-	اويلاماق		Düşünmek, düşünüp taşınmak, tasavvur etmek I/981. *** **oylamaḳ**: Düşünmek, bir şey üzerinde derin derin düşünmek (Vámb. 229).
oўlan-	اويلانماق	oў+ḷa+n-	Derinleşmek; oyulmak, çukurlaşmak I/981. *** **oylanmaḳ**: Derinleşmek (Vámb. 229).
oўlat-	اويلاتماق		Koşturmak; işletmek I/982. *** **oylatmaḳ**: Düşündürmek (Bdg. I: 162).
oўluḳ	اويلوق	$oў^{I}$+luḳ	Ova I/983. *** **oyluḳ**: Vadi; çukur yol; akarsu yatağı; derinlik; çukur; boşluk; mağara (Vámb. 229).
oўma	اويمه	$oў^{I}$+ma	1) Derin çukur *Oўma batḳaḳ* “Derin bataklık” (V.) 2) Yüksük I/986. *** **oyma**: Ḫīk [tulum], meşk [su kabı, kırba], oyulmuş şey, ḳırba (LÇ 44); **oyma**:

			Çukur, alçak yer; derinlik (Vámb. 229).
oy̆maḳ	اويماق	oy̆[I]+maḳ	Yüksük I/987. *** **oymaḳ**: Yüksük, engüştāne [dikiş yüksüğü] (LÇ 44).
oy̆na-	اويناماق	oyĭn (oyun) +a-	Oynamak, şakalaşmak, şaka yapmak; dans etmek; eğlenmek I/972. *** **oynamaḳ**: Raḳṣ itmek, mel'abe [oyun, eğlence] (LÇ 44); **oynamaḳ**: Oynamak, çalgı çalmak (DTO 89).
oy̆naḳ	ويناق	oy̆na+ḳ	Oyuncu I/974. *** **oynaḳ**: Oynarşı (LÇ 44).
oy̆naş I	اويناش	oy̆na+ş	Oynaş, kur; zina *'Āşıḳ, dil-dāde* [gönül vermiş, âşık] (S.S.) I/977. *** **oynaş**: (LÇ 44); **oynaş**: Sevgili; kadınlara karşı nazik olan kimse (Vámb. 229).
oy̆naş- II	اويناشمق		Oynaşmak, cilve yapmak, kur yapmak *Dostluḳ itmek, mülā'abe ve ta'aşşuḳ iylemek* [oynaşmak] (S.S.) I/978. *** **oynaşmaḳ**: (LÇ 44).
oy̆naşçĭl	اويناشچيل	oy̆naş+çĭl	Sevgili; fahişe, zina yapan kadın I/978. *** **oynaşçıl**: Çapkın, zampara (Bdg. I: 169).
oy̆nat-	اويناتماق	oy̆na+t-	Oynatmak I/976. *** **oynatmaḳ**: Oynatmak (Bdg. I: 169).
oyuḳ	اويوق	oy̆+ḳ	1) Delik, çukur 2) Yüzeyi düzgün ve pürüzsüz çukur biçiminde olan I/1039. *** **oyuḳ**: Oyulmuş maḥall (LÇ 44).
oyunçĭ	اويونجى	oyun+çĭ	Oyuncu I/1040. *** **oyunçı**: Oyuncu, oynayan kişi; dolandırıcı, hilebaz (Bdg. I: 169).
oz-	اوزماق		1) Önden gitmek, önce gitmek, (bir şeyin) önüne düşmek 2) Geçmek (birini geçmek), geride bırakmak 3) Birisinin tarafına geçmek I/1143. *** **ozmaḳ**: Birinden önce davranmak; geçmek, aşmak; yetişmek (Vámb. 222).
ozdur-	اوزدورماق	oz+dur-	bk. ozġur- I/1148.

			*** **ozdurmaḳ**: Öne geçirmek, öne geçmesine izin vermek (Bdg. I: 133)
ozġur-	**اوزغورماق**	oz+ḳur-	Öne geçirmek, öne geçmeye izin vermek, öne geçirtmek, aştırmak I/1148. *** **ozġurmaḳ**: Öne geçirmek, öne geçmesine izin vermek (Bdg. I: 133)
ozuş I	**اوزوش**	oz+ş	Yarış, bir şeyle gezme I/1147. *** **ozuş**: Yol alma, gezme (Bdg. I: 133).
ozuş- II	**اوزوشماق**	oz+ş-	Birbirini geçmek I/1147. *** **ozuşmaḳ**: Kovalamak, peşine düşmek, takip etmek (Bdg. I: 133).

Ö

öbüçin	اوبوچين		Hastalık I/1313. *** **öbüçin**: Ḫastelik, ‘illet, maraż [hastalık], bī-mārlik [hastalık] (LÇ 23); **öbüçin**: Hastalık (DTO 40).
öbük	اوبوك		Başında ibik bulunan kuş, hüdhüd kuşu *Başlarında tāc* [kuşların başındaki uzunca tüy] *olan ḳuşlar, hüdhüd* (S.S.) I/1313. *** **öbük**: (LÇ 23).
öbül-	اوبولماك		Yıpranmak, aşınmak I/1313. *** **öbülmek**: Aşınmak, yıpranmak; kullanılmak (Vámb. 216).
öbüsün	اوبوسون		Yem, hayvan yemi; ot I/1313. *** **öbüsün**: ‘Alef [saman, yulaf, hayvan yemi], ḥaşīş [kuru ot] (LÇ 23).
öç I	اوچ		Öç, düşmanlık, kızgınlık, nefret, intikam *Öç etmek* “Öç almak, intikam almak” I/1284. *** **öç**: S̱ār [öç, intikam], naḳm ār [öç, intikam] (LÇ 26).
öç- II	اوچماك		1) Sönmek, kaybolmak; söndürmek *Şem‘ öçti* “Işık söndü” 2) Batmak; bozulmak; telef olmak I/1285. *** **öçmek**: Sönmek, münṭafī olmaḳ [sönmüş olmak], kül olmaḳ (LÇ 27).
öçe-	اوچاماك	öç+e-	Kin beslemek, düşmanlık duymak, imtikam almak I/1285. *** **öçemek**: Bilenmek (Bdg. I: 114).
öçek	اوچاك		Süt emme dönemindeki buzağı I/1285. *** **öcek**: Süt emme dönemindeki buzağı (Vámb. 218).
öçekle-	اوچاكلاماك	öçek+le-	Buzağılamak, buzağı doğurmak I/1285. *** **öceklemek**: Buzağılamak (Vámb. 218).
öçeş- I	اوچاشماك	öçe+ş-	Boğuşmak, kavga etmek I/1286. *** **öçeşmek**: Muḫāṣama ve ‘adāvet itmek [düşmanlık etmek] (LÇ 26).
öçeş II	اوچاش		Kavga, tartışma I/1286. *** **öçeş**: Nizā‘ [kavga], ‘adāvet [düşmanlık], cidāl [kavga, cenk] (LÇ 26).

öçki	**اوچکی**		Evcilleştirilmiş keçi I/1288. *** **öçki**: Keçi, büz [keçi], serke, oğlaḳ (LÇ 27).
öçük- I	**اوچکماك، اوچوکماك**	öç^{I}+k-	Düşmanlık duymak, kin beslemek, intikam almak (Calc. Wrtb. دشمنی کردن) I/1287. *** **öçükmek**: Öfkelenmek, kızmak, kükremek; kin duymak (Bdg. I: 114).
öçük II	**اوچوك**	öç^{I}+k	Kızgın, sert, hiddetli; heyecanlı I/1287. *** **öçük**: Kızgın, hiddetli, sert (Bdg. I: 115).
öçük III	**اوچوك**	öç^{II}+k	1) Sönme; dinme 2) Sönmüş, sönük, dingin I/1287. *** **öçük**: Ḫʷāmūş [susmuş, sessiz], yarım sönmüş mūm ve āteş, efsürde [soluk, donmuş], silinmiş yazu (LÇ 28).
öçükçen	**اوچوکچان**	öçük^{I}+çen	Sinirli, öfkeli, düşmanlığa yatkın, kötülüğe yatkın, intikama yatkın I/1287. *** **öçüküçen**: Sinirli, öfkeli (Bdg. I: 115).
öçükle-	**اوچوکلاماك**	öçük^{II}+le-	Kızdırmak, öfkelendirmek, sinirlendirmek I/1287. *** **öçüklemek**: Kızdırmak, öfkelendirmek (Bdg. I: 115).
öçür-	**اوچورماك**	öç^{II}+ür-	1) Söndürmek *Köz otın öçürmek* "Göz ateşini söndürmek" 2) Yok etmek, imha etmek I/1287. *** **öçürmek**: İṭfā itmek [söndürmek], söndürmek (LÇ 27).
öd	**اود**		1) Öd, safra 2) (*"Öd" mecazi olarak "cesaret" anlamında da kullanılır.*) *Ödü ḳoptı* "Çok korktu." I/1275. *** **öd**: Öd, safra (DTO 52).
öde	**اوده**		Yüksek, yüksek yer I/1277. , *** **öde**: Yüksek, yüce, ulu; yukarı (DTO 52).
ödek	**اوداك**	öde+k	1) Ödeme, ücret, ödeyiş *Tażmīn, ödeyiş, cezā*[724] (S.S.)

[724] Kelime OSTN'de جرا , LÇ'de جزا şeklinde yazılmıştır.

			2) Geri ödeme, borç, alacak (Calc. Wrtb. تاوان) I/1278. *** **ödek**: (LÇ 28).
ögeç	اوكاچ		(V.) bk. ögünç I/1194. *** **ögeç**: Pişmanlık (Vámb. 224).
ögelge	اوكالكا		Hediye, armağan *Pīşkeş* [hediye, armağan], *hediye, armaġan* (S.S.) I/1194. *** **ögelge**: (LÇ 36); **ögelge**: Armağan, hediye; bağış (DTO 69).
ögeren-	اوكارانماك		bk. ögren- I/1194. *** (-).
ögeret-	اوكاراتماك		bk. ögret- I/1194. *** (-).
ögert-	اوكارتماك		(P .d. C.) bk. ögret- *Kemeni niçük yasarın ögertti* "Ona gemilerin nasıl inşa edileceğini öğretti." (Abg.) (Abg. اوكرتدى) I/1194. *** **ögertmek**: Ögretmek, ta'līm, ifhām [bildirmek, anlatmak], tedrīs itmek (LÇ 36).
öget	اوكات		(P. d. C.) Sakin ve düzgün atılan adım; yavaş gitme *Hem-vār reftār* [salınarak yürüme], *yavaş gidiş* (S.S.) I/1194. *** **öget**: (LÇ 36).
ögeў	اوكاى		Üvey I/1192. *** **ögey**: Ügey (LÇ 36); **ügey**: Üvey (Vámb. 224).
ögeўlik	اوكايليك	ögeў+lik	Muhabbet tellallığı, pezevenklik I/1193. *** (-).
ögirt-	اوكيرتماك		Sallamak; tartmak *Beşigi ṣallamaḳ, taḥrīk itmek* (S.S.) I/1194. *** **ögirtmek**: (LÇ 37); **ögirtmek**: Sallayıp karıştırmak, çalkalamak; hareket ettirmek; beşiği sallamak (DTO 73).
ögren-	اوكرانماك		Öğrenmek; alışmak *Sa͡nga ögrendim* "Sana alıştım" I/1200. *** **ögrenmek**: Öğrenmek (DTO 70).
ögreniş	اوكرانيش	ögren+ş	Öğrenme; alışkanlık I/1201. *** **ögreniş**: Öğrenme; alışkanlık (Bdg. I: 147).
ögret-	اوكراتماك		Öğretmek I/1201.

			*** **ögretmek**: Öğretmek, okutmak (DTO 70).
ögrül-	اوكرولماك		Öğrenmek, öğrenmiş olmak *On kün ögrenüp oltursa tili ögrülmes* "Bir kişi on gün boyunca aralıksız öğrense, yine de dili öğrenmiş olmaz." (Abg.) I/1201. *** **ögrülmek**: Öğrenmiş olmak (Bdg. I: 147).
ögü- I	اوكوماك	ök+ü-	Övmek, methetmek I/1194. *** **ögimek**: Saymak, hürmet göstermek, hayran olmak (Bdg. I: 148).
ögü II	اوكو		(V.) Donmuş nehirlerdeki açık (donmamış) bölgeler I/1195. *** **ögü**: Ṣu almaḳ içün ṣuyı deldikleri yer (LÇ 37); **ögü**: Donmuş nehirde su için oluşturulan çatlak, yarık (Vámb. 225).
ögül I	اوكول		(V.) ökül I I/1199. *** **ögül – ökül**: Daire, halka; topluluk; yumak; miktar, nicelik; kalabalık; yığın, küme (Vámb. 225).
ögül- II	اوكولماك	ök+l-	Toplanmış olmak, yığılmak *Müctemiʿ olmaḳ* [toplanmak], *yıġılmaḳ* (S.S.) I/1199. *** **ögülmek**: (LÇ 37).
ögüle- I	اوكولاماك		(V.) Toplamak I/1199. *** **ögülemek**: Toplamak, birleştirmek Vámb. 225).
ögüle- II	اوكولاماك	ögü+le-	(V.) Buzun içinde delik açmak I/1199. *** **ögülemek**: Buz tutan nehirde su için delik açmak (Vámb. 225).
ögün-	اوكونماك		Pişman olmak *Peşīmān, nādim olmaḳ* [pişman olmak] (S.S.) I/1196. *** **ögünmek**: (LÇ 37).
ögünç	اوكونج	ögün+ç	Pişmanlık, nedamet *Nedāmet, peşīmānlıḳ* (S.S.) I/1196. *** **ögünç**: (LÇ 37); **ögünç**: Pişmanlık (Vámb. 225).
ögündüre	اوكوندوره		Sığırları gütmek için kullanılan ve bir ucu sivri sopa

			Öküzi ḍarb içün isti'māl olunan ignelü degnek, ḫılle-çūb (S.S.) I/1196. *** **ögündüre**: (LÇ 37); **ögündüre**: Sığırı dürtmek için kullanılan alet (DTO 73).
ögündürük	اوكوندروك		1) Delikle açmak için kullanılan demir 2) Pamuğu tohumundan ayırmak için kullanılan alet *Pamuḳı dānesinden ayırmaḳ içün ḳullanılan ālet, ḥallācī, çıḳrıḳ* (S.S.) I/1196. *** **ögündürük**: (LÇ 37); **ögünduruḳ**: Pamuğu tanelerinden ayırmak için kullanılan alet (DTO 73).
ögür	اوكور		1) Sürü, birlikte yaşayan hayvan sürüsü 2) Genç ve eyer görmemiş at (Calc. Wrtb. اسب تر) I/1197. *** **ögür**: Dört yaşlu ḳısraḳ, alışıḳ ḥayvān (LÇ 38); **ögür**: Eyer görmemiş at (Bdg. I: 145).
ögürçi	اوكورچى	ögür+çi	At çobanı I/1198. *** (-).
ögüş I	اوكوش		Çok, fazla I/1200. *** **ögüş**: Çokluk, bolluk (Vámb. 225).
ögüş II	اوكوش	ök+ş	Övgü, iltifat I/1200. *** (-).
ögüşlük	اوكوشلوك	ögüş^{II}+lük	Övgüyü hak eden I/1200. *** (-).
ögüt	اوكوت		Nasihat, tavsiye, öğüt I/1199. *** **ögüt**: Naṣīḥat, pend [öğüt] (LÇ 37).
ögütle-	اوكوتلاماك	ögüt+le-	Öğüt vermek, nasihat etmek I/1199. *** **ögütlemaḳ**: Va'aẓ ve naṣīḥat virmek (LÇ 37).
ögütlen-	اوكوتلانماك	ögüt+le+n-	Öğüt verilmek, nasihat edilmek I/1199. *** **ögütlenmek**: Öğüt verilmek, nasihat edilmek (Bdg. I: 148).
ögüz I	اوكوز		Öküz; boğa I/1200. *** **öküz**: Gāv [öküz], ṣevr [öküz, boğa] (LÇ 37).
ögüz- II	اوكوزماك		Kendi düşüncesini söylemek; öğüt vermek, nasihat etmek *Naṣīḥat virmek*[725]*, beyān-ı re'y itmek* [görüşünü açıklamak] (S.S.) I/1200. *** **ögüzmek**: (LÇ 37).

725 Kelime OSTN'de ويرماك , LÇ'de ويرمك şeklinde yazılmıştır.

ögüze	اوكزه		Evin çatısı, evin damı I/1200. *** (-).
ök- I	اوكماك		Övmek I/1178. *** **ögmek**: Övmek (Vámb. 225).
ök II	اوك		Destek, direk, sütun *Tekye, pīş* [huzur, ön], *nezd* [yan, huzur] (S.S.) I/1178. *** **ök**: (LÇ 36).
ök- III	اوكماك		Biriktirmek, toplamak *Ṭoplamaḳ, cem‘ itmek, yıġmaḳ* (S.S.) I/1178. *** **ökmek**: (LÇ 37).
ökçe	اوكچه		1) Taban, topuk, ökçe *Ökçe etti* “Topukla vurdu” 2) Sabır, çaba, gayret I/1186. *** **ökçe**: Ṭopuḳ, ‘aḳab [topuk], pāşna [ökçe, topuk] (LÇ 36).
ökçele-	[726] اوكچه لاماك	ökçe+le-	Topukla vurmak, mahmuzlamak I/1187. *** **ökçelemek**: Tepelemek (LÇ 36).
ökçelik	اوكچه ليك		(V.) Sabırlı, gayretli I/1187. *** **ökçelik**: Hevesli, istekli; gayretli (Vámb. 224).
öke	اوكا		(V.) Küçük kız kardeş I/1179. *** **uka**[727]: Küçük kız kardeş (Vámb. 224).
ökle-	اوكلاماك		Vurmak; itmek I/1181. *** **öklemek**: İtmek; tekmelemek; çarpmak; defetmek; geri tepmek; ansızın rastlamak (Vámb. 225).
öklege	اوكلاكا	ökle+ge	(V.) Sille, tokat I/1181. *** **öklege**: Sille, tokat (Vámb. 225).
ökmen	اوكمن	ök+men	Ekin biçme, hasat I/1192. *** **ökmen**: Hasat, ürün (DTO 70).
öksek	اوكساك		Yüksek, yüce, ulu *Yüksek, bülend* (S.S.) I/1187. *** **öksek**: Mürtefi‘ [yükselmiş, yüce], yüksek, bülend (LÇ 36).
öksel-	اوكسالماك	ökse+l-	Büyümek, yetişmek, büluğa ermiş olmak I/1187. *** (-).
öksü- I	اوكسوماك		Çok istemek, şiddetle arzulamak, bir şeye doğru gayretle ilerlemek I/1188.

726 OSTN’de kelimenin Arap harfli yazımı اوكچه لاماق şeklindedir. Bu yazılışın kelimenin madde başındaki yazılışı dikkate alınarak düzeltilmesi uygun bulunmuştur.
727 Vámbéry, çalışmasında اوكا şeklinde yazılan kelimeyi ‘uka’ biçiminde okumuştur.

			*** **öksümek**: Talep etmek, istemek; mum gibi erimek (Vámb. 224).
öksü- II	اوكسوماك		Azalmak, eksilmek, küçülmek *Azalmaḳ, tedennī itmek* [aşağı düşmek] (S.S.) I/1188. *** **öksümek**: (LÇ 36).
öksük	اوكسوك	öksü+k	Eksik, noksan I/1189. *** **öksük**: Kusurlu, hatalı, eksik (Vámb. 224).
öksül-	اوكسولماك	öksü+l-	Azaltılmak, küçültülmek; kaybolmak I/1190. *** **öksülmek**: Azaltılmak (DTO 71).
öksür-	اوكسورماك		1) Öksürmek 2) Gürültülü ses çıkarmak (Calc. Wrtb. ترقين) I/1189. *** **öksürmek**: Öksürmek; patlamak, çatlamak (DTO 70).
öksürek	اوكسوراك	öksür+ek	Öksürük I/1189. *** **öksürek- öksürük**: Öksürük (DTO 70).
öksürt-	اوكسورتماك	öksür+t-	Öksürtmek, öksürmeye zorlamak I/1190. *** **öksürtmek**: Öksürtmek (Bdg. I: 145).
öksüt-	اوكسوتماك	öksü+t-	Küçültmek, zayıflatmak I/1190. *** **öksütmek**: Azaltmak, indirmek; küçültmek (Vámb. 224).
öksüz	اوكسوز		Öksüz I/1190. *** **öksüz**: Yetim, öksüz (DTO 70).
ökte- I	اوكتاماك		Yüreklendirmek, cesaretlendirmek I/1181. *** **öktemek**: Alkış tutmak, kazandırmak, cesaret vermek (Bdg. I: 148).
ökte II	اوكته		1) Güçlü, kuvvetli, iktidar sahibi, galip *Zūr* [güç, kuvvet], *ḳātil, ḳuvvetlü, bahādır, pehlevān* (S.S.); *Köreştin ökte çıḳḳan* "Güreşten galip çıkan, güreşi kazanan" 2) Endişe, korku I/1181. *** **ökte**: (LÇ 36); **ökte- ökti**: Fayda, yarar (Vámb. 224); **ökte**: Güç, kuvvet, kudret (DTO 70).
öktek	اوكتاك		Kızgın, sinirli *Ṭarġın, ġażab-nāk* [kızgın, dargın], *ʿanīf* [sert, kaba], *muʿānid* [inatçı], *bed-ḫışm*

			[öfkeli, kızgın] (S.S.) I/1182. *** **öktek**: (LÇ 36); **öktek**: Kızgın; üzgün, canı sıkılmış (DTO 70).
öktel	اوكتال		Çabuk öfkelenen, sinirli, huysuz, öfkesi burnunda olan I/1182. *** (-).
öktele-	اوكتالاماك	ökte+le-	Yarar sağlamak, galip gelmek I/1182. *** **öktelemek**: Yarar sağlamak; yenmek, üstün gelmek (Vámb. 224).
öktelik	اوكتاليك	ökte+lik	1) Güç, iktidar *Ḳuvvet, iḳtidār* (S.S.) 2) Yararsızlık, faydasızlık, değersizlik *Beyhūdelik, luzūmsızlıḳ*[728](S.S.) I/1182. *** **öktelik**: (LÇ 36); **öktelik**: Güçlü, kuvvetli (Vámb. 224).
öktem	اوكتام		1) Güçlü, cesur (Calc. Wrtb. دلير و زوراور) 2) Gururlu I/1182. *** **öktem**: Bahādır, ḳuvvetlü (LÇ 36).
ökten-			Benzetmek, taklit etmek, öykünmek I/1182. *** (-).
öktet-	اوكتاتماك	ökte+t-	Tahrik etmek, kızdırmak, sinirlendirmek I/1182. *** **öktetmek**: Öflelendirmek, çileden çıkarmak, kızdırmak, sinirlendirmek (Bdg. I: 145).
ökti	اوكتى	ök+ti	Övme, övgü, şan, şöhret, ün I/1184. *** **ökti**: Övme, övgü (Vámb. 224).
öktüle-	اوكتولاماك		Yetiştirmek, eğitmek, terbiye etmek I/1185. *** (-).
ökü- I	اوكوماك		bk. ögü- I I/1179. *** **ögimek**: bk. ögü- I.
ökü- II[729]	اوكوماك		Yumuşatmak I/1179. *** **ögümaḳ**: Yumuşatmaḳ (LÇ 37).
ökül I	اوكول	ök+l	Yumak; deste, küme, yığın; çokluk I/1180. *** **ögül – ökül**: Daire, halka; topluluk; yumak; miktar, nicelik; kalabalık; yığın, küme (Vámb. 225).

[728] OSTN'de kelimeler بيهعد سزلك ، لزمسزلك şeklinde yazılmıştır. Biz kelimelerin LÇ'deki yazılışlarını almayı uygun bulduk.
[729] OSTN'de kelimenin fiil olduğunu belirten işaret konulmamıştır. Bu işaret, kelimenin Arap harfli yazımı dikkate alınarak tarafımızdan konulmuştur.

ökül- II	اوکولماك		(V.) Toparlamak; birlikte kavramak, sıkmak I/1180. *** **ökülmek**: Toparlanmak (Vámb. 225).
ökün-	اوکونماك		1) Azarlamak 2) Şikayet etmek, inlemek, üzülmek, pişman olmak I/1179. *** **ögünmek**: Pişman olmak (Vámb. 225).
ökünüç	اوکونج	ökün+ç	Pişmanlık, nedamet I/1179. *** **ögünç**: Pişmanlık (Vámb. 225).
ökür-	اوکورماك		Ağlamak, inlemek, hüngür hüngür ağlamak I/1180. *** **ögürmek**: Ağlamak, yas tutmak (DTO 72).
ökürt-	اوکورتمك	ökür+t-	Ağlatmak, inletmek, hüngür hüngür ağlatmak I/1180. *** (-).
öküs	اوکوس		Nasihat I/1180. *** **ögüz**: Öğüt, nasihat, tavsiye (DTO 72).
öküt I	اوکوت		Nasihat, öğüt I/1180. *** **öküt**: Öğüt, nasihat (Vámb. 224); **ögüt**: Öğüt, nasihat, tavsiye (DTO 72).
öküt- II	اوکوتماك		Öğütmek, ezmek I/1180. *** **ögütmaḳ**: Ṭaḥn itmek [öğütmek], ṣalāye itmek [ezmek] (LÇ 37).
öl- I	اولماك		Ölmek, hayatını kaybetmek I/1243. *** **ölmek**: Ölmek, terk-i ḥayāt itmek (LÇ 39).
öl II	اول		Nemli, ıslak, yaş I/1246. *** **öl**: Işlaḳ, göl, deryā (LÇ 38).
ölce-	اولجامك [730]		Büyüklerle tanışmak, büyükler önünde başkasıyla tanışmak, büyüklere hediye takdim etmek *Ölceş uṣūlını icrā itmek,* [*bir*][731] *büyüge hediye ve pīşkeş taḳdīm itmek* (S.S.) I/1258. *** **ölcemek**: (LÇ 39); **olçamaḳ**: bk. olça- I.
ölcer	اولجار		Han tarafından orduya verilen yürüyüş ve sefer emri *Ḫaber, ḥādiṡe, ʿasker yıġmaḳ*[732] (S.S.) I/1258.

[730] Kelimenin Arap harfli yazılışı, madde başından farklı olarak اولجمامك şeklindedir. Kelimenin Arap harfli yazılışı, madde başındaki yazılışı esas alınarak düzeltilmiştir.
[731] Bu kelime OSTN'de yer almamaktadır. LÇ'deki açıklama kısmından alınarak çalışmaya dâhil edilmiştir.

			*** **ölcer**: (LÇ 39).
ölceş I	اولچاش		Büyükler önünde tanıştırma *Moġullarda cārī* [insanlar arasında muteber olan] *bir uṣūl-i ta'ẓīmdir* [hürmet şeklidir], *bir dizini*[733] *yere vużū' ile bir elini daḫı başına ḳoyaraḳ ḥürmet idecegi adamıñ dizini būs itmekden* [öpmekten] *'ibāretdir* (S.S.) I/1258. *** **ölceş**: (LÇ 39).
ölceş- II	اولجاشماك		Büyüklerle tanışmak *Kilip bigler bile utru yürüşüp turası bile ölceşüp körüşüp* "Beylerle gelirken onlara doğru yürümüş; hanın torunlarıyla tanışmış, görüşmüş."; *Ölcemiş (اولجاميش) = ölceş* I/1259. *** **ölceşmek**: Eyżan [bunun gibi][734] (LÇ 39).
ölçe-	اولچه ماك		Ölçmek *Mesāḥa endāze itmek* [genişlik ölçmek, ölçmek] (S.S.) I/1257. *** **ölçemek**: (LÇ 39).
ölçek	اولچاك	ölçe+k	Ölçek I/1257. *** **ölçek**: Vezn [tartı], keyl [ölçek] (LÇ 39).
ölçeklik	اولچاكلك	ölçek+lik	Ölçülü; temkinli, ağırbaşlı I/1257. *** **ölçeklik**: Ölçülü (Bdg. I: 154).
ölçeksiz	اولچاكسز	ölçek+siz	Ölçüsüz, aşırı derecede, çok I/1257. *** **ölçeksiz**[735]: Ölçüsüz (Bdg. I: 154); **ölçevsiz**: Ölçüsüz (Bdg. I: 154).
ölçew	اولچاو		bk. ölçek I/1257. *** **ölçev**: Ölçek (Bdg. I: 154).
öleñ I	اولانك	öl[II]'den	Sulu bitki, bitki, ot, çayır, çimen *Çayır, çemen* (S.S.) I/1246. *** **öleñ**: (LÇ 39).

---

732 Kelime OSTN'de يغمق , LÇ'de ييغمق şeklinde yazılmıştır.

733 Kelime OSTN'de دبزينى , LÇ'de ديزينى şeklinde yazılmıştır.

734 LÇ'de 'olcaş-' kelimesinin açıklamasında muhtemelen bir önceki maddenin açıklaması kastedilerek 'Eyżan [bunun gibi]' denilmiştir. LÇ'de 'ölceş-' kelimesinden önce Radloff'un da kelimenin anlamı için gönderme yaptığı 'ölce-' kelimesi bulunmaktadır. Bu kelimenin LÇ'deki açıklaması : '*Ölceş uṣūlını icrā itmek, bir büyüge hediye ve pīşkeş taḳdīm itmek*' şeklindedir.

735 Kelimenin Arap harfli yazılışı muhtemelen baskı hatasından dolayı 'اولچاقسيز' şeklinde yazılmıştır (Budagov; 1969: 154).

ölen͡g II	اولانك		Dört mısradan oluşan, ikinci ve dördüncü mısraları kafiyeli şarkı *Bir nev ʻ şarḳı* (S.S.) I/1246. *** **ölen͡g**: (LÇ 39).
ölet	اولات	öl+et	Ölüm; salgın hastalık, ölümcül hastalık, hayvan ölümü *Ḫastalıḳ, vebā, ṣalġın, ḥayvān ḳırġını* (S.S.); *Ol fırṣatda andaḳ at öleti boldı kim ṭoyla ṭoyla atlar yıḳılıp öle başladılar* "O zamanda öyle bir at ölümleri vardı ki atlar yığın yığın ölmeye başladılar." (Bb. 21-10) I/1247. *** **ölet**: Ḫastalıḳ, vebā, ṣalġın, ḥayvān ḳırġını, ḳolerā (LÇ 38).
ölgü I	اولكو	öl+gü	Ölüm *Ḳulġa ḳul disen͡g ölgüsi kilür* *Bigge ḳul disen͡g külgüsi kilür* "Eğer köleye köle dersen ölene kadar sana darılır; eğer beye köle dersen o sadece gülümser." I/1253. *** **ölgü**: Ölüm (Bdg. I: 156).
ölgü II	اولكو		1) Terazi, mizan, ölçü *Mīzān* [terazi], *terāzū, vezn* [tartı] (S.S.) 2) Ölçü birimi I/1254. *** **ölgü**: (LÇ 39).
ölgün-	اولكونمك		(V.) Derin uykuya dalmak I/1254. *** **ölgünmek**: Derin uykuya dalmak (Vámb. 226).
ölke	اولكا، اولكه		Ülke, bölge, vatan, eyalet, hükümdarlık, devlet, imparatorluk *Emir-i ölke* "Eyalet emiri, idarecisi (*Fars Moğollarında*) I/1253. *** **ülke**: Memleket, diyār, yer, ḫıṭṭa [diyar, memleket] (LÇ 39).
öllük	اوللوك	öl+lük	Nemli, yaş, ıslak *Iṣlaḳ, merṭūb* [rutubetli, nemli, yaş], *nemli* (S.S.) I/1255. *** **öllük**: (LÇ 39).
ölme	اولمه		Ölüm, ölme I/1259. *** **ölme**: Ölme, ölüm (Bdg. I: 156).
öltür-	اولتورماك		Öldürmek I/1255. *** **öltürmek**: Öldürmek, ihlāk ifnā itmek

			[öldürmek, yok etmek] (LÇ 38).
öltürgüz-	اولتوركوزماك		Öldürtmek, birisinin öldürülmesi için emir vermek I/1256. *** (-).
öltürt-	اولتورتماك	öltür+t-	Öldürtmek I/1256. *** **öltürtmek**: Öldürtmek (Bdg. I: 156).
öltürül-	اولتورولماك		Öldürülmek I/1256. *** **öltürülmek**: Öldürülmek (Bdg. I: 156).
ölük	اولوك	öl+k	1) Ölü, ceset 2) Hayat sahibi olmayan, hayatı olmayan I/1249. *** **ölüg**: Ölü, meyyit [ölü], cenāze (LÇ 40).
ölüklük	اولوكلوك	ölük+lük	Ölüm, vefat I/1250. *** **ölüklük**: Ölüm, ecel, vefat (Vámb. 227).
ölüm	اولوم		Ölüm I/1251. *** **ölüm**: Mevt [ölüm], ecel (LÇ 40).
ölümlü	اولوملو		Ölümlü, fani *Ölümlü dünya* "Geçici, fani dünya" I/1252. *** **ölümlük**: bk. ölümlük.
ölümlük	اولوملوك		Ölümlü, ölecek olan; ölümü hak eden I/1252. *** **ölümlük**: Ölümli, vācibü'l-ḳatl [dinen öldürülmesi vacip olan] (LÇ 40).
ölümse	اولمسه		Ölümcül, öldürücü, ölüme sebep olan I/1253. *** **ölümse**: Ölümcül, öldürücü (Bdg. I: 156).
ölümşük	اولومشوك		Ceset, leş I/1253. *** **ölümdük**: Ceset, leş (Bdg. I: 156).
ölüstük	اولوستوك	öl-'ten	Yarı ölü olma durumu I/1251. *** **ölüstük**: Yarı ölüm hâli (DTO 79).
ölüt-	اولوتماك	öl+et-	Islatmak, nemlendirmek *Terṭīb-i*[736] *yaş itmek, ıṣlatmaḳ* (S.S.) I/1250. *** **ölütmek**: (LÇ 39).
ömgen	اومكان		Atın göğsü I/1315. *** **ömgen**: Atın göğsü (Vámb. 227).
ömgenlik	اومكانليك	ömgen+lik	Atlara takılan göğüslük I/1315. *** **ömgenlik**: Atlara takılan göğüslük

736 Kelime OSTN'de يرطيب , LÇ'de ترطيب şeklinde yazılmıştır.

			(Vámb. 227).
ön-	اونماك		İlave etmek, eklemek, katmak *Taż'īf itmek* [çoğaltmak], *izdiyād*[737] *itmek* [çoğaltmak, arttırmak], *teraḳḳī itmek* [çoğaltmak, arttırmak] (S.S.) I/1212. *** **önmek**: (LÇ 42).
önen	اونان		Doğruluk, dürüstlük, hakikat I/1215. *** **önen**: Ṣadāḳat, ṣıḥḥat [doğruluk], ṭoğrılıḳ (LÇ 41)
ön͡g	اونك		1) Ön taraf, yüz *Ön͡gge* "öne"; *ön͡gdin* "önden" 2) Yüz, surat; renk; renklendirme; parlaklık I/1202. *** **ön͡g**: Öñ, ṣaġ ṭaraf, yemīn [sağ taraf], pīş [ön], ṭoğrı, müstaḳīm [doğru] (LÇ 42).
ön͡gdin	اونكدين	ön͡g+din	Önden, ön taraftan, baştan I/1208. *** (-).
ön͡gter-	اونكتارماك		Devirmek, dökmek, boşaltmak I/1207. *** **ön͡gtermek**: Boşaltmak; devirmek (Vámb. 227).
ön͡gü	اونكو		İnatçı, aksi, kötü, kaba *Mu'annid* [inatçı], *muṣırr* [ayak direyen], *ġaddār, muḥīl* [ihlal eden, karıştıran], *şalḳın* (S.S.) I/1205. *** **ön͡gü**: (LÇ 42).
ön͡gülük I	اونكولوك	ön͡gü+lük	Direniş, itiraz, inatçılık; aksilik; kötülük, fenalık *'İnād, ıṣrār, sitem, ḥīle, sitīze* [kavgacı] (S.S.) I/1205. *** **ön͡gülük**: (LÇ 42).
ön͡gülük II	اونكولوك	ön͡g+lük	Kadınların göğüslerinde taşıdıkları süs eşyası I/1206. *** **ön͡güllük**: Kadınların boyunlarına astıkları süs eşyası (Vámb. 228).
ön͡gün	اونكون		Başka türlü; başka yerde I/1205. *** (-).
öp I	اوپ		(P. d. C.) Öpücük, öpme *Pūs* [öpme, öpüş], *ḳuble* [öpme], *būse* [öpme] (S.S.) I/1308. *** **öp**: (LÇ 23); **öp**: Öpücük (DTO 40).
öp- II	اوپماك		Öpmek I/1308.

[737] Kelime OSTN'de ازديد , LÇ'de ازدياد şeklinde yazılmıştır.

			*** **öpmek**: Būs ve leşm ve taḳbīl itmek [öpmek] (LÇ 24).
öpçin	اوپچين		Zırh *Esliḥa* [Muharebe ve cenk alet ve edevatı], *ve siper, zırḫ* (S.S.) I/1312. *** **öpçin**: (LÇ 23); **öpçin**: Zırh (Vámb. 215).
öpçinlik	اوپچينليك	öpçin+lik	Zırha kuşanmış, zırhlı *Zırḫlı, sāved*[738] [sıkı elbise] (S.S.) I/1312. *** **öpçinlik**: (LÇ 23); **öpçinlik**: Zırhlı; silahlı (Vámb. 216).
öpke	اوفكا، اوپكه		1) Akciğer 2) Öfke, kızgınlık I/1309. *** **öpke**: Ri'e [akciğer], şüş [karaciğer], öfke (LÇ 24).
öpkele-	اوفكالاماك	öpke+le-	1) Geğirmek, hıçkırmak 2) Öfkelenmek, sinirlenmek I/1310. *** **öpkelemek**: Öfkelenmek, sinirlenmek, kızmak (Bdg. I: 108).
öpkelen-	اوفكالانماك، اوپكالانماك	öpke+le+n-	Öfkelenmek, sinirlenmek I/1310. *** **öpkelenmek**: Ṭarılmaḳ, ḥiddet ve ġażab itmek (LÇ 24).
öpkelendür-	اوفكالاندورماك، اوپكالاندورماك	öpkelen+dür-	1) Öfkelendirmek 2) Birini darıltmak; kızdırmak I/1310. *** (-).
öpkelik	اوبكه ليك	öpke+lik	Öfkeli, kızgın I/1311. *** **öpkelik**: Yiğit, cesur, yürekli (Vámb. 216).
öptür-	اوپدورماك		Öptürmek I/1311. *** **öptürmek**: Öptürmek (Bdg. I: 109).
ör I	اور		Yüksek yer *Örge çıḳmaḳ, örge barmaḳ* "Yüksek yere çıkmak" I/1216. *** **ör**: Bālā [yüksek], mürtefiʿ maḥall [yüksek yer], yoḳuş (LÇ 28).
ör- II	اورماك		Örmek I/1217. *** **örmek**: Nesc itmek [dokumak] (LÇ 30).
õr III			Çılgın, cahil, aptal I/1217.

738 Kelime OSTN ve LÇ'de ساوت şeklinde hatalı yazılmıştır.

			*** **ör**: Bilgisiz, cahil; çılgın (Vámb. 219).
ördek	**اورداك**		Ördek (*Babur-nâme'de "اوردك عرتپاى" şeklinde yazılan ibarenin 'Kaz ayaklı ördek' anlamına gelecek şekilde "اوردك غزپاى" olduğu düşünülebilir.*)[739] I/1237. *** **ördek**: Ördek (Bdg. I: 124).
ördür-	**اوردورماك**	ör+dür-	Ördürmek I/1239. *** **ördürmek**: Ördürmek (Bdg. I: 127).
öre I	**اورا**		Yukarıya, yukarıya doğru *Öre turmaḳ* "Ayağa kalkmak, şaha kalkmak" I/1217. *** **öre**: Uzakta kalan (DTO 52).
öre II	**اورا**		(V.) Direk, sütun, kolon I/1218. *** **üre** [740]: Direk, sütun, kolon; söğüt (Vámb. 219).
örge	**اوركا**	ör+ge	Çadır; üzerine çadırların kurulduğu yüksek ve sarp tepe *Çadır, ḫayme* [çadır], *ḫar-gāh* [çadır] (S.S.) I/1228. *** **örge**: (LÇ 30).
örgemçi	**اوركامجى**	ör-^{III}'ten	Örümcek *'Ankebūt* [örümcek], *örümcek* (S.S.) I/1229. *** **örgemçi**: (LÇ 30); **ürgemci**: Örümcek (Vámb. 220).
örgen-	**اوركانماك**		Öğrenmek *Ḫüsrev Şāhnıñ il küni ẓulm ve bī-serlıḳḳa örgengen il ẓulm ḳıla başladılar* "Zulm ve saldırılara alışmış olan Hüsrev Şah'ın adamları halka zulmetmeye başladılar." (Bb. 154-3) I/1229. *** **örgenmek**: Ögrenmek, alışmaḳ, ta'līm itmek, ezberlemek (LÇ 30).

[739] Bizim incelememize göre; kelime Babur-nâme'nin Elphinstone nüshasında غرنپاى (ġarnpāy), Haydarâbad nüshasında غرمپاى (ġarmpāy) şeklinde yer almaktadır. Radloff, Babür-nâme'nin derleme bir nüshadan elde edilmiş, basma olan ve dil - imlâ bakımından yazma nüshalardan farklı özellikler gösteren Kazan nüshasını kaynak olarak göstermektedir. Kelime bu nüshada عرتپاى şeklindedir. Her ne kadar Radloff kelimenin yanlış yazıldığını düşünerek bu kelimenin '*Kaz ayaklı ördek*' anlamına gelecek şekilde "اوردك غزپاى" biçiminde okunması gerektiğini belirtse de metnin öncesi ve sonrası etraflı olarak düşünülmelidir. Babür-nâme'den alınan metin şöyledir: "*Yana bir ördektür ġarmpāy dérler sona borçındın uluġraḳdur*..." (Şen, 1993: 199).

[740] Vámbéry, çalışmasında اورا şeklinde yazılan kelimeyi 'üre' biçiminde okumuştur.

örgerim	اورکاریم	örk+ ?	Kale hendeği, kale siperi I/1229. *** **örgerim**: Ḳalʿa ẖendeḳi, ṭābya, istiḥkām (LÇ 30).
örgeş-	اورکاشماك		Alışmak I/1229. *** **örgeşmek**: Alışmak (Vámb. 220).
örget-	اورکاتماك		Öğretmek *Taʿlīm ve tedrīs*[741] *itmek* (S.S.) I/1229. *** **örgetmek**: (LÇ 30).
örk	اورك		Büyük; mühim; yüksek; gökyüzündeki en yüksek tabaka (Calc. Wrtb. مقام، آسمان بلندی) I/1227. *** **örk**: Makam, mevki, rütbe; yüksek; göğün en üst bölümü (Bdg. I: 119).
örkeç	اورکاچ		Deve hörgücü I/1227. *** **ürküç**: Deve hörgücü (Vámb. 220).
örle- I	اورلاماك	ör+le-	Yukarı çıkmak I/1232. *** **örlemek**: Yükselmek, yükseğe çıkmak; tırmanmak (Vámb. 220).
örle- II	اورلاماك		Örmek, dokumak I/1232. *** **örlemek**: Örmek; bükmek; eğirmek (Vámb. 220).
örlek	اورلاك		(V.) Dik duran değnek, direk I/1232. *** **örlek**: Gemi direği, bir yere saplanmış direk (Vámb. 220).
örlen-	اورلانماك	örle+n-	Yukarı çıkmak *Kün örlenip* "Güneş çıkmış." I/1233. *** **örlenmek**: Yukarı yerleşmek, yukarı çıkmak (DTO 57).
örleş	اورلاش	ör+leş	Yokuş, tırmanma, çıkış; yükselme *Min͡g yıllıḳ örleşi (örlesi)* *Turur min͡g yıllıḳ inişi* "Bin yıllık çıkışın bin yıllık inişi olur."[742] (S.S.) I/1233. *** **örle**[743]: Çıkış, yukarı çıkma, yükselme (Bdg. I: 119).

[741] Kelime OSTN'de تذریس , LÇ'de تدریس şeklinde yazılmıştır.
[742] Radloff, 'örleş' kelimesi için aldığı bu beyti Lügat-i Çağatay'dan aldığını belirtmiştir. Ancak biz, Lügat-i Çağatay'da bu beyte rastlayamadık. Beyit, Budagov'un eserinde görülmüştür (Budagov; 1869: 119).

örlet-	اورلاتماك	örle+t-	Yukarı çıkarmak I/1233. *** **örletmek**: Yukarı çıkmak (Bdg. I: 125).
örme	اورمه	ör+me	1) Örgü, örülmüş hasır 2) Örme; örülü 3) Kalın ip I/1242. *** **örme**: İp; saç örgüsü; düğme (Vámb. 221).
örmek	اورمك		Deve yününden yapılan kumaş I/1242. *** **örmek**: Deve yüñünden mensūc [dokunmuş] bir nev' 'abā (LÇ 30).
örmele-	اورمه لمك		1) Örmek 2) Sürünmek, yukarı tırmanmak I/1242. *** **örmelemek**: Örmek; emeklemek, tırmanmak (Bdg. I: 127).
örs	اورس		Örs *Sindān*[744] [örs] (S.S.) I/1240. *** **örs**: (LÇ 29).
örse	اورسا		Cahil, bilmeyen *Cāhil, nādān* [cahil] (S.S.) I/1240. *** **örse**: (LÇ 29); **örse**: Cahil (DTO 54).
ört	اورت		Yangın, orman yangını, step yangını *Nār* [ateş], *sa'r* [ateşin alevlenmesi], *ḥarīḳ* [yanan, tutuşmuş] (S.S.); *Ört yazmaḳ* "Geçen yılın otunu (anızını) yakmak, temizlemek" I/1233. *** **ört**: (LÇ 29).
örte-	اورتاماك	ört+le-	1) Yakmak, ateşe vermek *Yaḳmaḳ, iḥrāḳ*[745] *itmek* [yakmak], *ḳavurmaḳ* (S.S.) 2) Sataşmak, taciz etmek, tahrik etmek, kızdırmak *Men anı bek örtedim* "Ben onu çok rahatsız ettim." I/1235. *** **örtemek**: (LÇ 29); **ortamaḳ**: Yakmak, tutuşturmak (Vámb. 220); **örtemek**: Tutuşturmak; azdırmak; alevlendirmek, coşturmak, kızıştırmak (DTO 54).

[743] Budagov, Radloff'un da 'örleş' kelimesi için örnek olarak verdiği beyti, çalışmasına almıştır. Ancak, Budagov madde başında kelimeyi 'örle' olarak almış ve beyti de "*Miñ yıllıḳ örlesi turur miñ yıllıḳ inişi*" şeklinde göstermiştir (Budagov; 1869: 119).
[744] Kelime OSTN'de سنران , LÇ'de سندان şeklinde yazılmıştır.

örten-	اورتانماك	örte+n-	1) Yanmak, ateş almak *Yaḳılup ḳavrılmaḳ* (S.S.) 2) Öfkelenmek, hiddetlenmek, kızmak *Ḥiddetlenmek* (S.S.) I/1235. *** **örtenmek**: (LÇ 29).
örteñg	اورتانك		Posta istasyonu I/1235. *** **örteñg**: Posta istasyonu (Vámb. 220).
örtük	اورتوك	ört+ük	Örtü, peçe, yüz örtüsü *Ḳapaḳ, liḥāf* [örtülecek şey], *serpūş* [başa giyilen başı örten külah, takke, sarık], *ġıṭā* [örtü, örtülecek şey] (S.S.) I/1236. *** **örtük**: (LÇ 29); **örtü – örtük**: Örtü; gizli yer; sofra takımı (DTO 54).
örtüklik	اورتوكليك	örtük+lik	Kapalı, örtülü I/1236. *** **örtüklük**: Kapalı, örtülü (Bdg. I: 123).
örü	اورو، اورى		Yukarıya, yukarıya doğru *Ḳuyruġı örü* "Akrep (Kuyruğunu yukarıya kaldıran)" I/1222. *** **öri**: Akarsuyun geliş yönü, akarsuyun yukarı tarafı (Vámb. 221); **öri**: Yukarıya doğru (DTO 60).
örük I [746]	اوروك		Yabani kayısı, yabani zerdali *Zerdālū, ḳayṣı, mişmiş* [zerdali yemişi] (S.S.) I/1223. *** **örük**: (LÇ 31).
örük II	اوروك		At kösteği *Köstek* (S.S.) I/1223. *** **örük**: (LÇ 31).
örük III	اوروك		Askerî kamp, askerî üs *Menzile, ceyş* [ordu] (S.S.) I/1223. *** **örük**: (LÇ 31).
örüm	اوروم	ör+m	1) Örgü, sepet örgüsü 2) Saç örgüsü, belik I/1226. *** **örüm**: Saç örgüsü, belik (Vámb. 221).
örümcek	اورومجك		Örümcek I/1226. *** **örümcek**: Örümcek (*Osmanlı Türkçesinden ve* اورماك *'örmek' fiilinden*) (Vámb. 220); **örümcek**: Örümcek (DTO

[745] Kelime OSTN'de اخراق , LÇ'de احراق şeklinde yazılmıştır.

[746] Madde başı açıklamasında kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de LÇ'den alınan örnek sebebiyle Çağatay Türkçesine ait kelimeler arasında ele aldık.

			57).
örümcik		ör+m+çik	Örümcek I/1227. *** **örüncek**: bk. örümcek; **örgemçi**: bk. örgemçi.
öründü	اوروندى		Seçilmiş I/1225. *** **öründü**: Seçme, yeğ tutma, seçim, tercih (DTO 60).
örün͡g	اورونك		Açık, aydın, parlak, aydınlık, açık renkli *Parlaḳ, lāmi*[747] [parlak, parlayan] (S.S.) I/1224. *** **örün͡g**: (LÇ 32).
örütmiş	اورتميش		Yolculuk sırasında (dinlenmek için) durmuş olan kimse I/1226. *** **örütmiş**: Yolculuğa dinlenmek için ara vermiş kimse (Bdg. I: 119).
örüyüş	اورويش		Giyim, giysi; örtü I/1225. *** **örüyüş**: Giysi, elbise; örtü (DTO 60).
ös-	اوسماك		1) Büyümek, yükselmek 2) Artmak, çoğalmak, şişmek I/1291. *** **ösmek**: Büyümek, nümüvv itmek [büyümek, yetişmek, gelişmek] (LÇ 34).
ösrü-	اوسرماك، اوسروماك		Sarhoş olmak I/1295. *** **ösrümek**: Mest olmaḳ [sarhoş olmak], azmaḳ, bī-ḫōd olmaḳ [kendinden geçmiş olmak, ne yaptığını bilmemek] (LÇ 33).
ösrük	اوسروك		1) Sarhoş 2) Sarhoşluk, ayyaşlık I/1295. *** **ösrük**: Mest [sarhoş], serḫōş, sekrān [sarhoş], medhūş [şaşırmış] (LÇ 33).
östek	اوستاك		(V.) Direk, sütun, pervaz I/1298. *** **östek**: Direk; destek (Vámb. 222).
östen	اوستان		Büyük nehir, birçok küçük nehir tarafından beslenen büyük su akıntısı I/1298. *** **östen**: Cedvel [su kanalı], ırmaḳ, nehr (LÇ 33).
öt I	اوت		Zaman, an I/1259. *** (-).
öt II	اوت		Öd, safra I/1260. *** **öt**: Safra, öd (Vámb. 216).

[747] Kelime OSTN'de لاماع , LÇ'de لامع şeklinde yazılmıştır.

öt- III	**اوتماك**		1) Geçmek, bir yerden geçip gitmek, sızmak 2) Vakit geçirmek, yaşamak *Ötüridin berü* "Yaşadığından beri" 3) Hatırlatılmış olmak, hatırlanmış olmak *Żaḥḥāḳnı kim alarġa nisbeti yuḳarı ötti Cemşīd üstige yiberdiler* "Onlarla ilişkisini yukarıda belirttiğimiz Zahhâk'ı, Cemşid'in üstüne gönderdiler." 4) Affetmek *Bizniñ günāhımıznı ötseler* "Bizim günahımızı affetseler." I/1260. *** **ötmek**: Geçmek, ṣavmaḳ, 'afv itmek, geçürtmek, aşırmaḳ (LÇ 25).
öte-	**اوتاماك**		1) Yapmak, yerine getirmek, ödemek *Ödemek, īfā edā itmek* (S.S.) 2) Dua etmek *Cevāb virmek* "Cevap vermek" (S.S.) I/1264. *** **ötemek**: (LÇ 24).
öteçi	**اوته جى**	öt+e+çi veya öte+çi	1) Bir önceki; karşı tarafta olan 2) Yerine getiren; rehber, yol gösteren 3) Ücret ödeyen I/1265. *** **öteçi**: Önde giden; karşı tarafta olan, karşısında, karşıda olan (Vámb. 216).
ötek	**اوتاك**	öt+ek	(V.) Geçen, geçici; yabancı *Yabancı*[748]*, ġarīb, meyān, orta, öteki*[749] (S.S.) *Ötek mü ḳonaḳ mu* "O geçecek (gidecek) mi, yoksa konaklayacak mı?" I/1264. *** **ötek**: (LÇ 24); **ötek**: Geçici; yabancı (Vámb. 216).
öteki	**اوته كى**	öte+ki	Diğer tarafta olan, daha sonra olan, öteki I/1265. *** **öteki**: Geçmiş zamanlar; geçmiş zamanlarda olan (Vámb. 216).
ötelgü	**اوتلكو**		Bir tür akbaba, sakallı akbaba I/1265. *** **ötülgü**: Bir tür beyaz doğan kuşu (Vámb. 217); **ötelgü**: Bir tür av kuşu (DTO

[748] Kelime OSTN'de ينانجى , LÇ'de يبانجى şeklinde yazılmıştır.
[749] Kelime OSTN'de اوتكى , LÇ'de اوته كى şeklinde yazılmıştır.

			45).
ötke	اوتكه		Ayı *Ḫırs* [ayı], *dübb* [ayı], *ayu* (S.S.) I/1268. *** **ötke**: (LÇ 25).
ötken-	اوتكانماك	öt+ke+n-	1) Zaman geçirmek, yaşamak 2) Taklit etmek *Ḳāmetiŋġa serv taḳlīd iyleben tapdı şikest* *Bu sezādur kim yana serv sehīġa ötkenür* Servi ağacı, senin boyunu taklit ederken kırıldı. Bir saman çöpünün kendini endamlı ve zarif bir servi ağacına benzetmesi uygun mu?"; *Seyyid-zāde ki lūlīlarġa ötkengey* *Meymūn-bāzlıġ u düg terāşlıġ örgengey* "Nazik ve zariflere özenen seyyit oğlu, maymun danslarını ve saç kesmeyi öğrenmeli." I/1268. *** **ötkenmek**: Yaşamak, vakit geçirmek; geçirmek (Vámb. 216).
ötker-	اوتكارماك		1) Geçirmek, geçirmeye zorlamak *Aldındın ötkermek* "Önünden geçirmek"; *Ḳılıçdın ötkermek* "Kılıçtan geçirmek, kılıçla öldürmek"; *İgnedin ötkermek* "İğneden (iplik) geçirmek"; *Gün ʿömr ötkermek* "Gün ve ömrü geçirmek" 2) Sonuna kadar götürmek, bitirmek 3) Birlikte gitmek, refakat etmek; atla gitmek 4) Fark etmemek 5) Şiir okumak *Ezberden oḳumaḳ* (S.S.); *Mollānıŋ ekṣer muṣannifātını mollā ḳaşıda ötkerip idi* "Mollanın şiirlerinin büyük bir kısmını onun önünde okuyordu." (Bb. 224-7); *Baġlaġan naḳşını ötkerdi* "Kendisinin bestelediğini okudu." (Bb. 322-6); *Dāyim ḳaṣīde ve ġazel ötkerür idi* "Daima kaside ve gazel okurdu." (Bb. 106-20) I/1268. *** **ötkermek**: (LÇ 25).
ötkeriş-	اوتكاريشماك	ötker+ş-	Birlikte yolcu geçirmek, birlikte

			uğurlamak I/1269. *** **ötkerişmek**: Ötüşdirmek, geçişdirmek (LÇ 25).
ötkez-	**اوتكازماك**		bk. ötker- I/1269. *** **ötkezmek**: Geçirmek (Bdg. I: 112).
ötkül	**اوتكول**		Geçit yeri I/1271. *** **ötkül**: Geçit, sığ yer (Bdg. I: 112).
ötkün I [750]		öt+kün	Keskin, sivri *Oḳuñ timür yeri* (S.S.) I/1270. *** **ötkün**: (LÇ 25).
ötkün- II	**اوتكونماك**		bk. ötken- I/1271. *** **ötkünmek**: Benzemek, taklit etmek, öykünmek; takip etmek, izlemek (Vámb. 216).
ötkür	**اوتكور**	öt+kür	1) Sivri, keskin 2) Etkili, şiddetli; keskin; zeki, akıllı 3) Hızlı, tez, acele I/1271. *** **ötkür**: Ḥadīd [sert], şedīd [şiddetli], geçici, serī‘ [çabuk, hızlı], ḳāṭı‘, keskin, tīz [keskin; çabuk, tez] (LÇ 25).
ötkürlik	**اوتكورليك**	ötkür+lik	Keskinlik, ileri görüşlülük I/1271. *** **ötkürlik**: Basiret, dirayet, öngörülülük (Bdg. I: 112).
ötküz-	**اوتكوزماك**	öt+küz-	bk. ötker- I/1271. *** **ötküzmek**: Geçürmek, aşurmaḳ, irsāl itmek [göndermek] (LÇ 25).
ötleş	**اوتلاش**		Bölüm, kat *Yiti ötleş öy* “Yedi katlı ev”; *Ötleş ötleş* “Peşpeşe, bölüm bölüm, azar azar, yavaş yavaş”; *Ġam u derd zindānı içre köñgülge* *Tüşüp ötleş ötleş giriftārlıġlar* “Gam ve derd zindanı içinde gönüle, yavaş yavaş esaret düşmüş.” I/1274. *** **ötleş**: Ṭaraf, yan, ḳısm, ḳıṭ‘a, ṭabaḳa, mertebe, az az, endek endek [az az] (LÇ 25).
ötmek	**اوتماك**		Ekmek I/1275.

[750] Madde başı açıklamasında kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de LÇ’den alınan örnek sebebiyle Çağatay Türkçesine ait kelimeler arasında ele aldık.

			*** **ötmek**: Yağsız yapılan ekmek (DTO).
ötmekçi	اوتماكچى	ötmek+çi	Ekmekçi, fırıncı I/1275. *** **ötmekçi**: Ekmek yapan, ekmekçi (DTO 45); **ötmekçi**: Gelip geçen (Vámb. 217).
ötmes	اوتماس		Kesmez, küt, kör I/1275. *** **ötmes**: Küt, kesmeyen, kör (Bdg. I: 112).
ötrük	اوتروك		Yalan I/1272. *** **ötrük**: Yalan, kiẕb [yalan] (LÇ 24); **ötrük**: Sahte; noksan; yalan (Vámb. 216).
ötrükçi	اوتروكچى		Yalancı I/1272. *** **ötrükçi**: Yalancı (Bdg. I: 111).
ötü-	اوتومك		bk. öte- I/1265. *** **ötümek**: Ödemek; para vermek; para getirmek (DTO46).
ötük	اوتوك		Çizme *Ötük pulĭ* "Çizme parası" I/1265. *** **ötük**: Çizme, edik (LÇ 26).
ötükçi	اوتوكچى		Çizmeci I/1265. *** **ötükçi**: Ḳunduracı, çizmeci, kefş-dūz [pabuç diken kimse] (LÇ26).
ötül I	اوتول	öt+l	İstek, arzu I/1267. *** **ötül**: İstek, arzu, rica (Bdg. I: 113).
ötül- II	اوتولماك		İstemiş olmak I/1267. *** **ötülmek**: İstemiş olmak (Bdg. I: 113).
ötün I	اوتون		Birinin tarafını tutma, kefil olma; şefaat (Calc. Wrtb. شفاعت) I/1265. *** **ötün**: Özür; dilekçe (Vámb. 217).
ötün- II	اوتونماك		1) Yalvarmak, yakarmak, çok istemek *Bizning͡ günāhımız ötünüp alsang͡* "Eğer bizim bağışlanmamızı isteyebilirsen" 2) Sunmak, ibraz etmek; bir büyüğe (amire) müracaat etmek ve onunla konuşmak I/1265. *** **ötünmek**: İltimās [rica, isteme] ricā ve niyāz itmek, istirḥām iylemek [yalvarmak, izin istemek, rica etmek] (LÇ 26).
ötünç	اوتونچ	ötün+ç	1) İstek, arzu 2) Borç, ödünç *Ödünç, ḳarż* [borç, ödünç], *borç* (S.S.);

			Ötünçke aḷmaḳ “Borç almak” I/1266. *** **ötünç**: (LÇ 26); **ötünç**: Ödünç, borç (Vámb. 217).
ötünüç	**اوتونوج**	ötün+üç	İstek, arzu I/1266. *** **ötünüç**: İstek, arzu, rica (Bdg. I: 112).
ötürük	**اوتوروك**		1) Yalan *Ötürük ay̆tma, çının ay̆t*! “Yalan söyleme, doğru söyle” 2) Gayesiz, maksatsız, faydasız, boş *Ötürük ay̆ttı* “Boş boş konuştu” I/1266. *** **ötürük**: Yalan (DTO 42).
ötürükçi	**اوتوروكجى**	ötürük+çi	Yalancı I/1267. *** **ötrükçi**: bk. ötrükçi.
ötüş I	**اوتوش**	öt^{III}+ş	Geçit, geçiş I/1267. *** **ötüş**: Geçit (Bdg. I: 112).
ötüş- II	**اوتوشماك**	öt+ş-	Birlikte geçmek I/1267. *** **ötüşmek**: Birlikte geçmek; şarkı söylemek (DTO 46).
ötüz- [751]	**اوتوزماك**		bk. ötküz- I/1267. *** **ötüzmek**: Geçivirmek, bıraḳıvirmek, ṣalıvirmek (LÇ 26); **ötüzmek**: Geçip gitmek (DTO 46).
öy̆	**اوى**		1) Ev, Orta Asya’da bulunan Türk ve Moğolların karakteristik yuvarlatılmış çadırı *Ḫāne, ev, beyt* [ev] (S.S.) 2) Aile 3) Satranç tahtası I/1171. *** **öy**: Ḫāne, ev, beyt [ev], ḫayme [çadır] (LÇ 42); **öy**: Ev, mesken; çadır (Vámb. 228).
öyegü	**اياكو**		Kaburga *Pehlū kemikleri*[752] [kaburga kemikleri], *ḳaburġa, baḳın* (S.S.) I/1210. *** **öyegü**: (LÇ 43).
öyek	**اوياك**		Sincapın boyun ve karın bölgelerindeki kürkü *Sincāb ḳarnınıñ ve boġazınıñ altındaki deri*

[751] OSTN’de kelimenin fiil olduğunu belirten işaret konulmamıştır. Bu işaret, kelimenin Arap harfli yazımı dikkate alınarak tarafımızdan konulmuştur.
[752] Kelime OSTN’de كميكى , LÇ’de كميكلرى şeklinde yazılmıştır.

			(S.S.) I/1210. *** **öyek**: (LÇ 43).
öy̆ge	اويكا		(V.) Sığır, koyun ve atların kızışma-çiftleşme dönemi I/1173. *** **öyge**: Sığır, koyun ve atların çiftleşme dönemi (Vámb. 229).
öy̆gele-	اويكالاماك		(V.) Kızışmak, şehvet dolu olmak, azmak I/1174. *** **öygelemek**: Kızışmak, çiftleşmek (Vámb. 229).
öy̆kün-	اويكونمك		Uymak, takip etmek, taklit etmek *Taḳlīd itmek, eṭvārını degişmek* [tavrını değiştirmek], *başḳa ḳıyāfete girmek* (S.S.) I/1173. *** **öykünmek**: (LÇ 44).
öy̆len I	اويلان		Ev işleri; ev düzeni; eve ait döşeme, mobilya I/1175. *** **öylen**: Ev işleri, ev düzeni (Bdg. I: 163).
öy̆len- II	اويلانماك	öy̆+le+n-	Evlenmek (birisiyle) *Evlenmek, tezevvüc* [evlenmek], *te'ehhül* [evlenmek], *ḫāne-dār olmaḳ* [ev sahibi olmak] (S.S.) I/1175. *** **öylenmek**: (LÇ 44).
öy̆lendir-	اويلاندورمك	öy̆len+dir-	Evlendirmek I/1176. *** **öyledirmek**: Evlendirmek (Vámb. 229).
öy̆lüg	اويلوك		bk. öy̆lük I/1176. *** **öylük**: bk. öy̆lük.
öy̆lük	اويلوك	öy̆+lük	1) Ev sahibi olan, evli 2) Aile reisi 3) Kadın, hanım, zevce, eş *Ḥācib öy̆lügi* "Hacib'in eşi" I/1176. *** **öylük**: Ṣāḥib-i ḫāne, evli, evlenmiş, müte'ehhil [evlenmiş olan], ked-ḫüdā (LÇ 44).
öyrem	اويرام		(V.) Girdap, burgaç I/1174. *** **öyrem**: Girdap (Vámb. 228).
öz	اوز		Kendi *Öz özi bile* "Kendi kendisiyle"; *Özige kilmek* "Kendine gelmek, uyan-mak"

			I/1298. *** **öz**: Kendi, kendisi (Vámb. 221).
Özbek	اوزبك		1) Hive ve Hocend'de yaşayan Türk boyu 2) *Özbek Ḫan* "Bağımsız prens" 3) (V.) Düz; dürüst; cesur I/1306. *** **Özbeg**: Alçak gönüllü, dürüst, cesur; Özbek (Vámb. 222).
özbeklik	اوزباكليك	özbek+lik	(V.) Dürüstlük, cesaret I/1306. *** **özbeglik**: Dürüstlük; karakter (Vámb. 222).
öze	اوزا		Üzerine, üzerinde, üstüne, üstünde I/1299. *** **üze**: Üstünde. üzerinde,; üstüne, üzerine (Vámb. 222).
özegü	اوزاكو		*Özegü kün* "Dünden önceki gün, evvelki gün" (*Kuşkusuz bu kelime 'ozağı gün' kullanımından kaynaklanmıştır*.) I/1301. *** **ozağu kün- ozav kün**: Evvelki gün (DTO 61).
özek	اوزك		1) İç; kalp, iç organlar *Bir şeyiñ*[753] *içi* (S.S.) 2) Yara içindeki çürüme, cerahat *Fesād*[754], *cerāḥat* (S.S.) 3) Ses, gürültü; denizin sesi *Nāle-i deryā*[755] (S.S.) I/1300. *** **özek**: Bir şeyiñ içi, çekirdek, göbek, deñiziñ ṣadāsı, cerāḥat (LÇ 32).
özen	اوزان	öz'den	(V.) Memeden yeni kesilen bebek I/1301. *** **özen**: Memeden yeni kesilen bebek (Vámb. 222).
özge	اوزكه	öz+ke	Başka, diğer, yabancı *Başḳa, diger, bīgāne, aġyār* [yabancı] (S.S.); *Özge bir kişi keldi* "Başka bir kişi geldi."; *Özgeçe* "Başka bir şekilde"; *Özge dünyā* "Diğer dünya, öbür âlem"; *Özgesi*

753 Kelime OSTN'de شينينك , LÇ'de شينك şeklinde yazılmıştır.
754 OSTN'de, LÇ'den alındığı belirtildiği 'Fesād-فساد ' kelimesi, LÇ'de yer alan 'özek – اوزاك' maddesinde bulunamamıştır.
755 OSTN'de, LÇ'den alındığı belirtildiği 'Nāle-i deryā' açıklaması LÇ'de 'Deñiziñ ṣadāsı' şeklindedir.

			fuḳarāġa taṣdīḳ ḳılur irdi “Diğerlerini fakirlere bağışlıyordu.”; *Özgeçerek boldı olarnıñ ḥāli* “Onların durumu değişik oldu.” I/1303. *** **özge**: (LÇ 32).
özgele-	اوزكالاماك	özge+le-	Değiştirmek, şeklini değiştirmek I/1304. *** **özgelemek**: Değiştirmek (Bdg. I: 133).
özgelek	اوزكالاك	özgele+k	Değişken, değişik I/1304. *** **özgelek**: Değişik, farklı, başka (Bdg. I: 133).
özgelen-	اوزكالانماك[756]	özgele+n-	Değişmek, bir başka şekle girmek I/1304. *** (-).
özgelik	اوزكاليك	özge+lik	Başka olma, farklılık I/1304. *** (-).
özger-	اوزكارماك	özge+er-	Değişmek *Rengi özgerdi* “Rengi değişti.” I/1304. *** **özgermek**: Değişmek, başkalaşmak (Bdg. I: 133).
özgert-	اوزكارتماك	özger+t-	Değiştirmek I/1304. *** **özgertmek**: Değiştirmek (Bdg. I: 133).
özgü	اوزكو	öz+gü	Kendisine mahsus, kendisine özgü *Kendisine*[757] *maḫṣūṣ, ẕāt-ı ḫuṣūṣī* (S.S.); *Tañlası il kilmiş özgü ḥāliġa* “Sonraki gün insanlar kendi haline gelmiş.” (Nev.) I/1304. *** **özgü**: (LÇ 33).
özlek	اوزلاك		Öğle namazı I/1304. *** **özlek – özlek namazı**: Öğle namazı (Bdg. I: 133).
özlen-	اوزلانمك	özle+n-	Elde etmek, almak, kazanmak (Calc. Wrtb. كسب كردن) I/1305. *** **özlenmek**: Elde etmek, almak, kazanmak (Bdg. I: 130).
özlük	اوزلوك	öz+lük	Yalnızlık; bağımsızlık, serbestlik I/1305. *** **özlük**: Kendilik, ẕātiyyet, ḫuṣūṣiyyet (LÇ 33).

[756] OSTN’de kelimenin Arap harfli yazılışı اوزكانماك şeklinde iken bu yazılış, kelimenin madde başındaki yazılışı esas alınarak düzeltilmiştir.
[757] Kelime OSTN’de كندينه , LÇ’de كنديسنه şeklinde yazılmıştır.

P

padaçĭ	پاداچى	pada+çı	Sığır çobanı IV/1181. *** **padaci**: Sığırtmaç, sığır çobanı (Vámb. 241).
paḫsa	پاخسا		İnşaatı tamamlanmamış duvar (Calc. Wrtb. ديوار خام) IV/1138. *** **paḫsa**: Bitirilmemiş yüksek duvar (DTO 145).
paḫtek	پاختك	F.	Yabani güvercin IV/1138. *** **paḫtek**: Yabani güvercin (Vámb. 241).
paḷ	فال	[Ar.]	Fal, kehanet, önceden haber verme IV/1161. *** **fāl**: Fal, kehanet (Bdg. I: 778).
palas	پالاس	[F.]	Küçük halı IV/1165. *** **palas**: Küçük halı, palas (Vámb. 243).
palçĭḳ	پالچيق		Balçık, kil IV/1172. *** **balçıġ**: bk. balçĭḳ.
paḷdan	پالدان		Hıyar, salatalık (Calc. Wrtb. خيار) IV/1171. *** **paldan**: Hıyar (Bdg. I: 311).
pana	پانا		Kama IV/1141. *** **pana**: Bir şeyi yarmak için kullanılan alet (DTO 154).
pancar	پانجار		1) Pancar 2) Kalın sicim, sicim IV/1143. *** **pancar**: Pancar; tere, ebegümeci; bağ, zincir (DTO 159).
para	پارا	F.	1) Küçük madeni para (3 akçe değerinde) 2) (V.) *Bir para adam* "Birkaç adam" IV/1146. *** **para**: Parça, küçük parça, kısım (Vámb. 241).
parça	پارچا	F.	1) Parça 2) Birkaç, bazı IV/1157. *** **pārçe**: Parça; giyim (Bdg. I: 308).
pare	پاره	[F.]	Parça, pare IV/1151. *** **pāre**: (F.) Parça (SD 553).
parḫĭ	پارخى	[F.]	Mızrak (Calc. Wrtb. نيزه) IV/1154. *** **parḫı**: Kargı, mızrak (DTO 146).
partal	پارتال		Elbise veya elbiseye benzeyen her şey IV/1156.

			*** **partal**: Elbise, giyim (Bdg. I: 308); purtal: bk. purtal.
pas	پاس		Pas, küf IV/1185. *** **pas**: Pas, küf (DTO 147).
paslĭḳ	پاسلیق		Paslı, pas tutmuş şey IV/1190. *** **paslıḳ**: Paslı, pas tutmuş (Bdg. I: 309).
paşa	بشه	[F.]	Sivrisinek IV/1200. *** **peşşe**: Sivrisinek (SD 554).
paşep	پاشب	[F.]	(V.) Gece bekçisi IV/1201. *** **paşeb**: Gece bekçisi (Vámb. 242).
patĭr	پاتیر	Hind.	Dansöz *Ḳalın patĭrlar hem kilip raḳḳāṣlıḳ ḳıldılar* "Çok sayıda dansöz gelip dans ettiler." (Bb. 475-17) IV/1176. *** **pātır**: Dansöz (Bdg. I: 307).
patraḳ	پاتراق		Tez, çabuk, hızlı IV/1177. *** **patrak**: Tez, hızlıca, çabucak (Vámb. 240).
patşayĭ	پادشاهی	[F.]	Yarı ipekli kumaş IV/1180. *** (-).
pay̆	پای	F.	Ayak IV/1119. *** **pāy**: (F.) Ayak (SD 553).
pay̆ça	پایچه	[F.]	(V.) Pençe, kedi ayağı, köpek ayağı IV/1125. *** **payça**: Pençe, kedi ayağı, köpek ayağı (Vámb. 243).
pay̆dala-	پایدالامق	pay̆da+ḷa-	Görünmek, gözükmek IV/1123. *** (-).
paye	پایه	[F.]	Alçak, düşük IV/1139. *** **paye**: Alçak, engin (DTO 156).
pay̆man	پیمان	[F.]	Küçük tahıl kilesi IV/1126. *** **peymāne**: Çanak, tas; ölçek (Bdg. I: 326)
pay̆taba	پایتابه	pay̆+taba	(V.) Ayağa sarılan çorap IV/1122. *** **paytaba**: Ayağa sarılan sargı çorap (Vámb. 243).
pay̆taḫt	پایتخت	F.	Devlet merkezi IV/1122. *** **pāytaḫt**: Başkent, devlet merkezi (Bdg. I: 311).
pay̆vand	پایوند	[F.]	Köstek, bağ IV/1126. *** **peyvend**: (F.) Bağ (Müb. 308).
pay̆za	پایزه	Çin.	Hüküm, karar IV/1125. *** **payza**: Hüküm, hükümdarın emri (Bdg. I: 311).
pay̆zalĭġ	پایزالیغ		Kararı uygulayan IV/1125.

			*** **payzalıġ**: Emri yerine getiren, kararı uygulayan (Bdg. I: 312).
pazza	پازه		Saban demiri IV/1198. *** **pazza**: Saban demiri (DTO 147).
peçek	پچك		1) Zarf 2) Boruçiçeği, öksüzurganı (bitki) IV/1252. *** (-).
peçiz	پچیز		(V.) Zarla oynanan bir oyun türü IV/1252. *** **peçiz**: Zarla oynanan bir oyun türü (Vámb. 244).
pedin	پدین		Yabani maymun (Calc. Wrtb. پوزنه دشتی) IV/1249. *** **bedin**: Yabani maymun (Bdg. I: 312).
pekend	پكند	[F.]	Ekmek IV/1216. *** **pekend**: Ekmek (Bdg. I: 318).
pēki	پاكی		Çakı IV/1217. *** **paki**: Çakı (Vámb. 243).
pelḳata	پلقته		Kırık yumurta IV/1245. *** **pelḳata**: Kırık yumurta, bozuk yumurta (DTO 159).
peltüte	پلتوته		Mesken, konut *Yana şarṭ ol kim medrese mevlīsi medresede peltüte ḳılġaylar* “Medrese hocalarının medresede kalmaları şarttır.” IV/1246. *** **beltüte**: Yerleşme, iskan, mesken tutma (DTO 159).
pelüt	پلوت	[Ar.]	Pelit, meşe palamudu IV/1245. *** **pelūt**: Pelit (Bdg. I: 319).
penir	پنیر		Peynir IV/1222. *** **penir**: Peynir (DTO 160).
perevlik [758]	پراولك		Kulluk, kölelik IV/1229. *** **pey-revlıḳ**: Ardı sıra gitme (BD 411).
perpi	پرپی		Sarı itboğan, kaplanboğan, bıldırcın otu (bitki) (*Acanitum excelsum*) IV/1241. *** **perpi**: Bir tür sarı çiçekli bitki (DTO 157).
pest	پست	F.	Alçak, düşük IV/1254. *** **pest**: Alçak, düşük, alt (Vámb. 245).

[758] OSTN’de yer alan bu kelime Farsça ‘Tabi olan, uyan’ anlamına gelen ‘peyrev’ kelimesinden türemiş olmalıdır.

pestek	پستك	[F.] pest+ek	(V.) Alçak boylu, tıknaz, bodur; küçük IV/1254. *** **pestek**: Alçak, küçük (Vámb. 245).
peşekel	پشه كال		Yağmur mevsimi *Ḫarīfī*[759] *maḥṣūl ḫōd peşekel*[760] *yağmurı bile boladur* "Sonbahar mahsulü de mevsim yağmuru ile yetişir." (Bb. 354-14); *Sereṭānda ve Esedte kim 'ayn-ı peşekeldür berk çıḳarıp ter ü tāze boladur* "Seretan ve Eset'te yani yağmur mevsiminde, tekrar yaprak açıp yeşillenir." (Bb. 368-20) IV/1257. *** **peşkel- peşekel**: Yağmur mevsimi (DTO 158).
petek	پتك		(V.) Ayağa sarılan çorap IV/1248. *** **petek**: Ayağa sarılan çorap (Vámb. 244).
petik	پتيك		(V.) Çatı kirişi, damın direği IV/1248. *** **petik**: Odanın kirişi (Vámb. 244).
petikle-	پتيكلامك		Evi çatıyla kapatmak IV/1248. *** **petiklemek**: Evi çatıyla kapatmak (Vámb. 244).
peẏma	پيما	F.	(V.) Talih, kısmet *Peẏmanıñ̄ tolġunça* "Kısmetin yettiğince" IV/1215. *** **peyma**: Talih, kısmet (Vámb. 253).
peẏşane	پيشانه	[F.]	Alın IV/1215. *** **pīşānī**: Alın (Bdg. I: 325).
p(ĭ)çaḳ	پيچاق		Bıçak IV/1348. *** **bıçaḳ**: Bıçak (DTO 182).
pĭġū	پغو		Şahin türünden olan bir yırtıcı kuş (Calc. Wrtb. شكره) IV/1325. *** **pıġu**: Şahin türünden olan bir yırtıcı kuş (DTO 187).
pĭşḫalta	پيشخالته	[F.]	Göğse asılan küçük gümüş cep (kadın süsü) IV/1356. *** **pişḫalta**: Kadınların elbiselerinin ön yüzüne süs olarak açılan cep (Vámb. 252).
pĭşḳar-	پيشقارمق		Hatırlamak IV/1355. *** **pışḳarmaḳ**: Hatırlamak, aklına gelmek

[759] Kelime OSTN'de خريفى şeklinde yazılmıştır. Kelimenin anlamı ve Bâbür-nâme'deki şekli göz önüne alınarak 'ḫarīfī' şeklinde düzeltilmiştir.
[760] Kelime, Şen tarafından 'peşkel' şeklinde okunmuştur (Şen, 1993: 190).

			(DTO 187).
pĭştaḳ	پیشتاق		Binanın ön cephesi IV/1356. *** (-).
pĭzlavuḳ	پیزلاووق		Bir tür kabak IV/1352.
			*** **pızlavuḳ**: Bir tür kabak (DTO 186).
piçik	پیچیك		İğne IV/1349.
			*** **biçek**: İğne (DTO 182).
pile	پیله		1) İpek kozası, koza
			2) İpek böceği IV/1337.
			*** **pile**: İpek kozası, koza (DTO 191).
piliç	پیلیج		Piliç IV/1340.
			*** **piliç**: Piliç (DTO 191).
pilik	پیلیك		Lamba fitili IV/1338. *** (-).
pilis	پیلیس		(V.) Küf
			Pilis bağlamaḳ "Küf tutmak" IV/1340.
			*** **pilis**: Küf (Vámb. 253).
pilte	پیلته		Fitil, fünye IV/1342.
			*** **pilte**: Fitil, fünye (Bdg. I: 326).
pis	پیس	F. پس	1) Pis, kirli, murdar
			2) Hakaret, aşağılama
			3) Cüzzam, lepra
			(Calc. Wrtb. پرص) IV/1350.
			*** **pis**: Uyuz hastalığı; kötü kişi (DTO 186); **pis**: Uyuz hastalığı, ağaç uyuzu; bir tür cüzzam (Vámb. 251).
piş- I	پیشمك		1) Pişmek, pişmiş olmak
			2) Bir şeye alışmak IV/1353.
			*** **pişmek**: Pişmiş olmak; yumuşak hâle gelmek (DTO 187).
piş II	پیش	[F.]	Hükümdar, prens IV/1353.
			*** **piş**: Emir, bey (Bdg. I: 316).
pişek	پیشاك		Eski, köhne
			(Calc. Wrtb. كهنه) IV/1354.
			*** **pişek**: Köhne, eskimiş, eski (Bdg. I: 316).
pişi-	پیشیمك		Tereyağı yapmak IV/1354.
			*** **pişimek**: Tereyağı yapmak (Vámb. 252).
pişik I	پیشیك		Kedi IV/1354.
			*** **pişik**: Kedi (DTO 187).
pişik II	پشیك		Pişmiş, kızarmış IV/1354.
			*** **pişük**: bk. pişük.
pişim	پیشیم		Pişirme IV/1355.
			*** **pişim**: Pişirme (DTO 187).

pişir-	پیشیرمك	piş+r-	Pişirmek, kızartmak IV/1354. *** **pişürmek**: Pişirmek, kızartmak (Bdg. I: 259).
pişken	پیشکان		Pişmiş, pişen IV/1355. *** **pişken**: Pişen, pişmiş, olgun (Vámb. 252).
pişti	پیشتی		Dört yaşındaki at IV/1356. *** (-).
pişük	پیشوك		Pişmiş, kızarmış IV/1355. *** **pişük**: Pişmiş, kızarmış (DTO 187).
piyade	پیاده	F.	1) Piyade, piyade askeri 2) Ayak 3) Piyon (satranç) IV/1327. *** **piyāde**: (F.) Yaya (Müb. 308).
piyadele-	پیاده لامك	pĭyade+le	Yaya yürümek IV/1327. *** **piyādelemek**: Yayan gitmek, meşy itmek [yürümek], süvārīsiz yürümek (LÇ 97).
piyaz	پیاز	[F.]	1) Soğan (baharatlanmış) 2) Soğanlı sos IV/1328. *** **piyāz**: Soğan (Bdg. I: 324).
piyazi	پیازی		1) Bir tür ok ucu 2) Gürz *Mīrzā Şāh Ḳuçın pĭyazĭ tigürdi* "Mîrzâ Şâh Kuçın gürzü değdirdi." (Bb. 50-12) IV/1328. *** **piyazi**: Bir tür ok ucu; gürz (DTO 180).
poç	پوچ		(V.) 1) Budala, aptal 2) Orman kibarı, denyo IV/1286. *** **poç**: Budala, aptal, kaba adam (Vámb. 245).
postek	پوستاك	post'tan	Yünden yapılan battaniye IV/1291. *** **pōsteki**: Pösteki (Bdg. I: 321).
postun	پوستون	F.	Pösteki IV/1292. *** **postin**: Pösteki, kürk (Vámb. 248).
pöpük	پوپوك		Çavuş kuşu IV/1306. *** **püpük**: Tepeli bir kuş türü (DTO 160).
pörçük	پورچوك		(V.) Siyah boya elde etmek için kullanılan bitki IV/1302. *** **pörçük**: Siyah boya elde etmek için kullanılan bitki (Vámb. 246).

pötege[761]	پوتکه		(V.) Kuşların kursağı IV/1304. *** **pötege**: Kuşların kursağı (Vámb. 245).
puçaḳ	پوچاق		Kabuk, meyvenin kabuğu IV/1383. *** **puçaḳ** Kabuk, meyvenin kabuğu (DTO 163).
puçḳaḳ	پوچقاق		Hayvan ayağının derisi IV/1384. *** (-).
puçuḳ	پوچوق		(V.) 1) Yarı, yarım, buçuk 2) Tek gözlü, bir gözü kör IV/1383. *** **puçuḳ**: Buçuk, yarım; tek gözlü (Vámb. 246).
puġ	پوغ		Boru (Calc. Wrtb. صور) IV/1361. *** **puġ**: Boru (DTO 171).
puḫsa-	پوخسامق		Ağlamak *Hicr endūhıda puḫsap min biley alman nitey* "Ayrılık acısından ağlayarak ne yapacağımı bilmiyorum." IV/1363. *** **puḫsamaḳ**: Hıçkırarak ağlamaktan soluğu kesilmek; ağlamak (DTO 163).
puḫta	پخته	F.	Deneyimli, tecrübeli IV/1363. *** **puḫta**: Deneyimli, tecrübeli; pişmiş (Bdg. I: 312).
puḫtalĭġ	پخته ليغ		Deneyim, tecrübe, olgunluk IV/1363. *** **puḫtalıġ**: Deneyim, tecrübe, olgunluk (Bdg. I: 312).
puḫtalĭḳ	پخته ليق	puḫta+lĭḳ	Deneyim, tecrübe, olgunluk IV/1363. *** **puḫtalıġ**: bk. puḫtalĭġ.
pul	پول	[F.]	Küçük bakır sikke IV/1372. *** **pul**: Para; bakır sikke (Vámb. 249).
puldar	پولدار	[F.]	Paralı, para sahibi, zengin IV/1379. *** (-).
pullan-	پوللانمق	puḷ+ḷa+n-	Zenginleşmek IV/1378. *** **pullanmak**: Zenginleşmek (Bdg. I: 322).
pulluḳ	پوللوق	pul+luḳ	Zengin, varlıklı *Pulluḳ adamdın belā ḳorḳar* "Zengin adamdan bela korkar." IV/1378. *** **pulluḳ**: Zengin (Vámb. 249).
pupa-	پوپامق		Mırıldanmak *Bir iki söz pupadı sözley almadı* "İki kelime

761 OSTN'de kelime 'pötöge' şeklindedir. Bu yazılış, Radloff'un kelimeyi aldığını belirttiği Cagataische Sprach-Studien dikkate alınarak değiştirilmiştir.

mırıldandı [ama] söyleyemedi." (Bb. 334-23) IV/1393.
*** **pupamaḳ**: Kekelemek, gevelemek; mırıldanmak (DTO 160).

purtal پرتل
(P. d. C. 157) [Ufak tefek eşya][762]
Pertel, ufaḳ defek eşyā, ve elbise, eştür veyā büyügi, partal (S.S.);
Partalġa ilig ḳoyġan idi "Ufak tefek eşyaya el koymuştu." (Bb. 24) IV/1370.
*** **purtal**: (LÇ 95); purtal: Yol eşyası (DTO 157).

pus پوس
1) Hafif sis
2) Havada uçuşan örümcek ağı
3) Hüzünlü, üzgün
4) Çam sakızı, sakız, reçine IV/1384.
*** **pus**: Pus, havadaki sis; solgun beniz (DTO 169).

puştu پوشتو F.
(V.) Pezevenk IV/1391.
*** **puştu**: Pezevenk, muhabbet tellalı (Vámb. 245).

putra- پوترامق
Kokmak, kokusu olmak IV/1381.
*** **putramaḳ**: Kokmak, kokusu olmak (Bdg. I: 320).

püç پوچ
Budala, aptal, kafasız IV/1410.
*** **püç**: Beyinsiz, zeki olmayan (DTO 163).

pükilde- پوکیلدامك
1) Alçak ses çıkarmak
2) Kalbi hızlı hızlı atmak IV/1394.
*** **pükildemek**: Kalbi hızlı hızlı atmak (Vámb. 249).

pǖle- پوله مك
Üflemek IV/1401.
*** **pülemek**: Ağızla üflemek (DTO 174).

pülek پولك
1) Tomurcuk
2) Pul, kabuk IV/1401.
*** **pülek**: Tomurcuk; pul, kabuk (Bdg. I: 323).

pǖlen- پولانمك püle+n-
Şişmek IV/1401.
*** **pülenmek**: Şişmek (Bdg. I: 323).

pǖleş- پولاشمك püle+ş-
Birlikte şişirmek IV/1401.
*** **püleşmek**: Birlikte şişirmek (Bdg. I:

[762] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			323).
pǖlet-	**پولاتمك**	püle+t-	Şişirtmek IV/1401. *** **pületmek**: Şişirtmek (Bdg. I: 323).
pündük	**پندوك**		(V.) Tomurcuk IV/1396. *** **pündük**: Tomurcuk; gonca (Vámb.245).
püpük	**پوپوك**		1) Püskül 2) Kuşun ibiği *Püpük ḳuşı* “Hüthüt kuşu, çavuş kuşu” IV/1413. *** **püpük**: Kuşların ibiği (DTO 160).
püpüş	**پوپوش**		bk. püpüt IV/1413. *** **püpüt**: Kuşların ibiği (DTO 160).
püpüt	**پُپُك**		Hüthüt kuşu, çavuş kuşu (Calc. Wrtb. هُدهُد) IV/1413. *** **püpüt**: Hüthüt kuşu (Bdg. I: 312).
püskül	**پوسكول**		Püskül, süs IV/1411. *** **püskül**: Püskül (Bdg. I: 322).

rast	راست	[F.]	Doğru, düz; kusursuz, hatasız *Rast almaḳ* "Bir kişinin yoluna veya karşısına çıkmak"; *Ata taḫtıda kim Semerḳand bolġay ikki nevbet ḍarb rāst alıp olturup tur min* "Baba tahtı olan Semerkand'ı iki defa muharebe ile alıp orada oturmuşumdur."[763] (Bb. 236-3) III/712. *** **rāst**: Doğru, düz; kusursuz, hatasız (Bdg. I: 587).
renci- [764]	رنجيماك		(S.S.) Çok sarhoş olmak *Ziyāde sarḫōş olmaḳ, ser-mest* [kendinden geçmiş], *bed-mest* [kendinden geçecek kadar sarhoş] *ve sekrān* [sarhoş] (S.S.) III/715. *** **rencimek**: Sarhoş olmak (DTO 330); **rencimek**: (LÇ 175).

[763] Radloff'un Bâbür-nâme'den aldığı metnin Türkiye Türkçesine aktarımı yapılırken R. Rahmeti Arat'ın aktarması esas alınmıştır (Arat; 1946: 206).
[764] Madde başı açıklamasında kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de LÇ'den alınan örnek sebebiyle Çağatay Türkçesine ait kelimeler arasında ele aldık.

sabaķ I	سباق	sap+aķ	İplik, bükümlü iplik, tire IV/412. *** **sabaķ**: İplik, tire (Vámb. 292); **sabaķ**: Düğme deliği (Bdg. I: 618).
sabaķ II	سباق		Ders, çıraklık zamanı IV/412. *** **sabaķ**: (Bdg. I: 682).
sabap	سبب	[Ar.]	Sebep IV/417. *** **sebeb**: Sebep (Bdg. I: 618).
sabaş	سباش		Mükafat, sadaka, hayır; erdem (Calc. Wrtb. شادباش) IV/416. *** (-).
saç I	ساج		Saç IV/389. *** **saç**: Saç (DTO 333).
saç- II	ساجمق		Saçmak, dağıtmak IV/389. *** **saçmaķ**: Saçmak, dağıtmak, yaymak (DTO 333).
saçaķ	ساچاق		1) Saçak, püskül 2) Salkım 3) Kadın önlüğü IV/390. *** **saçaķ**: İpekli kumaştaki saçak, püskül; yemek yaparken kullanılan bir tür örtü; çatının etrafındaki kaplamalar (DTO 333).
saçbaġ	ساچباغ	saç+baġ	Baş atkısı IV/393. *** **saçbaġ**: Çatkı, baş sargısı; burma saçak (DTO 333).
saçġır-	ساچغیرمق	saç+ġır-	Saçtırmak IV/392. *** **saçġırmaķ**: Saçtırmak (Bdg. I: 611).
saçıķ	ساچیق		Küçük madenî para IV/391. *** **saçıķ**: Küçük madenî para, akçe (Bdg. I: 611).
saçlan-	ساچلانمق	saç+la+n-	Saç sahibi olmak, tüylenmek, kıllanmak IV/392. *** **saçlanmaķ**: Saçlanmak, tüylenmek (Bdg. I: 611).
saçma	ساچمه	saç+ma	1) Balık ağı 2) Kadınların elbiselerindeki süslemeler IV/393. *** **saçma**: İpek püskül veya saçak; nakış, işleme (DTO 334).
saçra-	ساچرامق		Sıçramak IV/392. *** **saçramaķ** Sıçramak, atlamak (DTO

			333).
saçraḳ	**ساچراق**	saçra+ḳ	Sıçramış olan IV/392. *** **saçrav**: Serpinti (Bdg. I: 611).
saçrat-	**ساچراتمق**	saçra+t-	1) Sıçratmak 2) (V.) Akıtmak, dökmek IV/392. *** **saçratmaḳ**: Akıtmak, dökmek, saçıp savurmak (Vámb. 292).
saçuġ	**ساچوغ**		Mendil, el bezi, el havlusu (Calc. Wrtb. دستمال) IV/392. *** **saçuġ**: El bezi, mendil (Bdg. I: 612); **saçuḳ**: bk. saçuḳ.
saçuḳ	**ساچوق**		1) bk. saçïḳ 2) (V.) El havlusu, el bezi IV/392. *** **saçuḳ**: El havlusu (DTO 334).
saçul-	**ساچولمق**		Saçılmak, dağılmak IV/392. *** **saçulmek**: Saçılmak, dağılmak (Bdg. I: 611).
sadaḳ	**سادق، سدق**		1) Ok kılıfı, sadak 2) Kap, kılıf IV/383. *** **sadaḳ**: Sadak, okluk; kılıf (DTO 334).
sade	**ساده**	F.	Sade, basit IV/385. *** **sāde**: Sade, basit (Bdg. I: 612).
sadu	**سادو**		Sagu, ağıt *Sadu sadulamaḳ* "Ağıt yakmak" IV/388. *** **sadu**: Cenazede yakılan ağıt (DTO 334).
sadula-	**سادولامق**		Ağıt yakmak, ağıt yakarak ağlamak IV/388. *** (-).
sadusadla-	**سادوسادلامق**		(S.S.) [Gözyaşı ile hane sahibini ümitsizliğe düşürerek hüzünle ağlayıp sızlanmak, âh ve figan ederek ağlamak, matem tutmak; ücret karşılığı yalandan ağlamak][765] *Nevḥa ve girye ile ḫāne ṣāḥibini ye'slik iderek ceẕa' ü feza'ını efzūn itdürmek, āh u fiġān ve mātem iylemek, müzd ile yalan aġlamaḳ* (S.S.) IV/388. *** **sadusadlamaḳ**: (LÇ 178).
saġ- I	**ساغمق**		1) Sağmak, süt sağmak

[765] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			2) Çıkarmak, içinden almak; sıkmak; emerek çıkarmak IV/260. *** **sağmaḳ**: Sağmak (DTO 337); **sağmaḳ**: İl ile parmaḳlarla çiküp ṣıġamaḳ, ṣıḳup çıḳarmaḳ (LÇ 180).
saġ II	ساغ		1) Sağlam, sağlıklı 2) Ayık *Hīç andaḳ bolmaydur kim min hüşyār olturup cem‘i çaġır irtikāb ḳılġaylar ve min sapsaġ turup bir bölek özini mest-şarāb ḳılġaylar* "Benim aklım başımda iken başkalarının içtiklerini ve ben ayık olduğum hâlde, bir kısmın sarhoş olduğunu hiç görmemiştim." (Bb. 304-6) IV/259. *** **saġ**: Sağlıklı, sağlam; dik duran (DTO 336).
saġarçĭḳ	سغرچق		Şahin (Calc. Wrtb. باز)[766] IV/263. *** **saġarçıḳ**: Şahin (Bdg. I: 628).
saġaў-	ساغايمق	saġ+aў-	Sağ olmak, sağlam olmak IV/261. *** **ṣaġaymaḳ**: Sağ olmak, sağlam olmak (Bdg. I: 687).
saġçĭ	ساغچى	saġ+çĭ	Süt sağan kimse IV/280. *** **ṣaġıçı**: Süt sağan kimse (Bdg. I: 693).
saġdaḳ	ساغداق		Sadak, okluk IV/279. *** **saġdaḳ**: Sadak, okluk (DTO 336).
saġdĭr-	ساغديرمق		Sağdırmak, süt sağdırmak IV/280. *** **ṣaġdırmaḳ**: Sağdırmak, süt sağdırmak (Bdg. I: 693).
saġdur-	ساغدورمق		bk. saġdĭr- IV/280. *** **saġdırmaḳ**: bk. saġdĭr-.
saġĭl- I	ساغيلمق		Sağ olmak, sağlam olmak IV/274. *** **saġılmaḳ**: Sağ olmak, sağlıklı olmak (DTO 337).
saġĭl- II	ساغيلمق		Sağılmak IV/274. *** **ṣaġılmaḳ**: Sağılmak (Bdg. I: 693).
saġĭn I	ساغين		Kıvılcım IV/273. *** (-).

[766] OSTN'de Calc. Wrtb'den alınan kısım hatalı olarak aktarılmıştır. Bu yüzden, OSTN'de 'ساز' olarak yazılan kısım çalışmamıza 'باز' şeklinde alınmıştır.

sağĭn II	ساغين		1) Kendine gelme 2) (V.) Sarhoş; çılgın, saçma IV/273. *** **sağin**: Sarhoş; çılgın, saçma (Vámb. 293).
sağĭn- III	ساغينمق		Düşünmek; muhakeme etmek, hesaba katmak IV/274. *** **sağınmaķ**: Düşünmek; muhakeme etmek, hesaba katmak (DTO 337).
sağĭn- IV[767]	ساغينمق		Düşünmek; muhakeme etmek, hesaba katmak IV/274. *** **sağınmaķ**: bk. sağĭn- III.
sağĭnç	ساغينچ		Düşünce, fikir, tasavvur IV/274. *** **sağınç**: Düşünce, fikir (DTO 337).
sağĭr I	ساغير		Sağır IV/274. *** **sağır**: Sağır (DTO 336).
sağĭr- II	ساغيرمق		Sağır olmak, duymamak IV/274. *** **sağırmaķ**: Sağır olmak (DTO 336).
sağĭrtķa	ساغيرتقا		1) Kene, koyun kenesi, sakırga 2) (S.S.) [Çekirge][768] *Çekirge, cerād, melaẖ* (S.S.) IV/274. *** **sağırtķa**: Kene (DTO 337); **sağırtķa**: (LÇ 180).
sağĭş	ساغيش		1) Akıl, şuur 2) Hesaplama; hesap, tahmin IV/274. *** **sağış**: Hesap, hesaplama; sanı (DTO 337).
sağĭşlĭğ	ساغيشليغ		Sayılı IV/274. *** (-).
sağĭşlĭķ	ساغيشليق		Sayılı IV/274. *** (-).
sağĭşsĭz	ساغيشسيز		Sayısız IV/274. *** **şağışsız**: Sayısız (Bdg. I: 687).
sağĭz	ساغيز		Çam sakızı; reçine; katran IV/274. *** **saķız**: Sakız ağacından üretilen reçine (DTO 349).
sağlan-	ساغلانمق		Şifa bulmak, iyileşmek IV/276. *** **şağlanmaķ**: İyileşmek (Bdg. I: 687).
sağlat-	ساغلاتمق	sağla+t-	İyileştirmek, tedavi etmek IV/276. *** (-).
sağlĭğ I	ساغليق		Süt veren koyun IV/279. *** **sağlıķ**: Sağılabilen hayvan (Bdg. I:

[767] OSTN'de yer alan bu kelime mükerrerdir.
[768] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			694); **sağın**: Süt veren koyun (DTO 337).
saġlïġ II	**ساغليغ**		Sağlık IV/279. *** **şaġlıḳ**: bk. saġlïḳ.
saġlïḳ	**ساغلق**		Sağlık IV/279. *** **şaġlıḳ**: Sağlık, sıhhat (Bdg. I: 687).
saġra-	**ساغرامق**		(S.S.) [Sağır olmak, işitmemek][769] *Ṣaġır olmaḳ, ker ve aṣemm, işitmemek* (S.S.) IV/275. *** **saġramaḳ**: (LÇ 180).
saġraġu	**ساغراغو**		Sağır IV/276. *** (-).
saġraḳ	**ساغراق، سغراق**	F. ساغر	Kaynak IV/275. *** **saġraḳ**: Kaynak, pınar (Bdg. I: 614).
saġrï	**ساغرى**		Atın sırtı IV/276. *** **saġrı**: Ṣırt, arḳa, ẓahr [arka, sırt], püşt [arka, sırt] (LÇ 180); **sağrı**: Atın sağrısı, bel ile kuyruk arasındaki dolgun ve yuvarlakça bölüm (Bdg. I: 614).
saġu I [770]			[Sagu, ağıt] *Sadu, nevḥa, mātem-i girye, mānī, feryād u fiġān, öleniñ fežā'ili, ḳoşuḳ, türki ve şarḳı* (S.S.) IV/274. *** **saġu**: (LÇ 180).
saġu II	**ساغو**		1) Ahşap fıçı 2) Hububat ölçüsü *Bir saġu buġday* "Bir sagu buğday" 3) Bardak 4) Terazi kefesi, kantarın kefesi IV/275. *** **saġu**: Ahşap fıçı; hububat ölçüsü; bardak, kap, tas; terazi kefesi (Bdg. I: 614).
saġuçï	**ساغوچى**	saġu+çï	Sagu söyleyen, ağlayan IV/275. *** **saġuçı**: Aġlayıcı, bükā idici [ağlayıcı], girye-ger [Ağlayan] (LÇ 180).
saġun	**ساغون**		Üzgün, kederli; umutsuz IV/275. *** **saġun**: Üzgün, kederli; umutsuzluğa düşmüş (Vámb. 293).
saḳ	**ساق**		Taraf, yön; yer IV/240. *** **saḳ**: Taraf; yer (DTO 338).

[769] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

[770] OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.

saḳa	ساقا		Baltanın keskin tarafının ucu IV/241. *** (-).
saḳaḳ	سقاق		Sakak, çene altı (Calc. Wrtb. غبغب) IV/243. *** **saḳaḳ**: Sakak, çene altı (Bdg. I: 629).
saḳaḷ I	ساقال		Sakal IV/244. *** **saḳal**: bk. saḳal II.
saḳal II	ساقال		Sakal IV/245. *** **saḳal**: Sakal (DTO 349).
saḳar	ساقار		Atın alnında yer alan beyazlıklar; solukluk IV/243. *** **saḳar**: Atın alnındaki izler, beyazlıklar (DTO 338).
saḳaw	ساقاو		1) Dili tutulmuş; dilsiz 2) Kekeme, konuşması kötü olan IV/242. *** **saḳav**: Dilsiz; kekeleme (DTO 338).
saḳawla-	ساقاولامق	saḳaw+la-	(V.) Kekelemek; dili dolaşmak IV/243. *** **saḳaulamaḳ**: Kekelemek; dili dolaşmak (Vab. 293).
saḳçĭ	ساقچی		Bekçi, muhafız, koruma IV/257. *** **saḳçı**: Koruma, bekçi (DTO 338).
saḳçĭlĭḳ	ساقچیلیق	saḳçĭ+lĭḳ	Bekçilik, muhafızlık, koruma işi IV/257. *** **saḳçiliḳ ḳilmaḳ**: Bekçilik etmek (Vámb. 293).
saḳĭḳ	سقیق		(S.S.) [Zühre, sabah yıldızı, göğün üçüncü yıldızı][771] *Zühre, nāhīt, ṣabāḥ yıldızı, kervān-ı göç, sitāre-i felek-i s̱ālis̱* (S.S.) IV/250. *** **saḳıḳ**: (LÇ 186).
saḳĭn-	ساقینمق		Sakınmak IV/251. *** **saḳınmaḳ**: Saınmak, çekinmek (DTO 339).
saḳĭndur-	ساقیندورمق	saḳĭn+dur-	Sakındırmak, saklamak IV/251. *** (-).
saḳĭt	ساقیت، سقیت		(S.S.) [Merih yıldızı, beşinci yıldız, göğün beşinci yıldızı][772] *Merīḫ sitāresi, beşinci yulduz, sitāre-i felek-i ḫāmis* (S.S.) IV/251. *** **saḳıt**: (LÇ 186).

[771] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[772] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

saḳïzġan	ساقيزغان	Saksağan IV/251. *** **saḳızġan**: Saksağan (DTO 338).
saḳla-	ساقلامق	Saklamak, korumak, göz önünde tutmak IV/252. *** **şaḳlamaḳ**: Saklamak, korumak, muhafaza etmek (Bdg. I: 688).
saḳlaş-	ساقلاشمق	Birlikte saklamak, birlikte korumak IV/254. *** **şaḳlaşmaḳ**: Birlikte saklamak, birlikte korumak (Bdg. I: 688).
saḳlat-	ساقلاتمق	Saklatmak, birisine korutmak, göz önünde tutturmak IV/254. *** **şaḳlatmaḳ**: Saklatmak, korutmak, muhafafa ettirmek (Bdg. I: 688).
saḳlaw	ساقلاو	Savaş esiri *Saḳlaw birmek* "Esir vermek" IV/252. *** **saḳlav**: Esir, tutsak (DTO 338).
saḳman	ساقمان	Sapan IV/259. *** **saḳman**: Sapan (Vámb. 293).
saḳsaġan	ساقساغان	Saksağan IV/257. *** **saḳsaġan**: Saksağan (DTO 338).
saḳsawul	ساقساول	Bir ağaç türü IV/257. *** **saḳsavul**: Yapraklarındaki sütü sağlık için kullanılan bir ağaç türü (DTO 338).
saḳur	ساقور	Zavallı, üzgün; cimri IV/251. *** **saḳur**: Cimri, açgözlü, hasis; zavallı (DTO 338).
sal I	سال	Sal, kayık IV/343. *** **sal**: Sal (DTO 339).
sal- II	سالمق	Salmak, koymak, bırakmak, bir yere bırakmak IV/348. *** **salmaḳ**: Salmak, fırlatmak, bırakmak (DTO 340).
salaça	سالاجه	Teneşir, ölülerin yıkanmasında kullanılan tahta, salacak IV/352. *** **salaca**: Ölülerin yıkandığı tahta, teneşir (DTO 339).
saldamlu	سالداملو	(V.) Ciddi, ağırbaşlı IV/371. *** **saldamlu**: Ciddi, ağırbaşlı (Vámb. 294).

saḷdaw	سالداو		(V.) Halat IV/370. *** **saldau**: Çekme halatı (Vámb. 294).
salġa-	سالغامق		Birlikte göndermek *Anı hem salġadı Nevrūz bile* *Köçürdi ṭāli ʿ-i fīrūz bile* “Onu Nevruz’la birlikte gönderdi; parlak bir talihle yolladı.” IV/363. *** **salġamaḳ**: Göndermek, yollamak (DTO 339).
salġan	سالغان		(P. d. C.) Sapan IV/364. *** **salġan**: Sapan (DTO 339).
salġĭnçaḳ	سالغینجاق		Salıncak IV/365. *** **salġınçaḳ**: Salıncak (DTO 339).
salġĭt	سالغیت		Vergi, arazi vergisi IV/365. *** **salġit**: Vergi, arazi vergisi (Vámb. 294); **salġut**: Vergi (DTO 339).
salġum	سالغوم		Salkım, üzüm salkımı IV/366. *** **salġum**: Salkım (DTO 339).
salġun	سالغون		1) Elçilik; yetkilendirilme 2) Vergi 3) Ağır malların nakliyesi IV/365. *** **salgun**: Vergi; elçilik (Bdg. I: 690); **salġut**: Yabancı ordularla konuşmakla görevli kimse (DTO 339).
salġut	سالغوت		Pay, hisse; armağan, hediye, ihsan (Calc. Wrtb. اولوش تبراك) IV/365. *** **salḳut**: Pay, hisse; armağan (Bdg. I: 690).
salĭġ	سالیغ		1) Vergi 2) Duyuru, ilan IV/359. *** **salıḳ**: Virgü (LÇ 182).
salĭḳ	سالیق	saḷ+ḳ	1) İşaret, belirti, iz *Yolda Ġāzī Ḫan ve ḳaçġanlarnıñ̄g ḫaberini yavuḳ salĭḳ birdiler* “Yolda Gazi Han ve kaçanların haberini çabucak bildirdiler.” (Bb. 334-16); *Öy ıraḳlıḳı iki fersāng salĭḳ birdi* “Evin uzaklığını iki fersang olarak belirtti.” (Abg. 172) 2) Atılan mızrak IV/359. *** **salıḳ**: İşaret, belirti, iz; görev; mızrak, kargı (DTO 341).

salĭḳalĭġ	**ساليقه ليغ**		Yetenekli *Naẓm ve inşādın salĭḳalĭġ irdi* “Şiir ve nesirde yeteneki idi.” IV/359. *** **salīḳalıġ**: Yetenekli (DTO 349); **salīḳalıġ**: Ṣalīḳālı, müste‘id [kabiliyetli], şāyeste, sezāvār, lāyıḳ (LÇ 186).
salĭl-	**ساليلمق**	sal+l-	Vergilendirilmek, vergi cezası kesilmek *Sulṭān Mes‘ūdī hezārasıġa ḳalın ḳoy ve at salĭldı* “Sultan Mes’udî hezaresine bir çok koyun ve at vergisi kesildi.” (Bb. 179-7) IV/360. *** **salılmaḳ**: Mızrak atılmak; vergilendirilmek (DTO 342).
salĭn-	**سالينمق**		Salınmak; sarkmak IV/360. *** **salınmaḳ**: Yayılmak, salınmak; fırlamak, atılmak (DTO 340).
salĭncaḳ	**سالينجاق**	salĭn+caḳ	1) Bir tarafa eğilmiş 2) Merdiven IV/360. *** **salınçaḳ**: Merdiven; tezgâh (DTO 341).
salĭndur-	**ساليندورمق**	salĭn+dur-	Salındırmak; sarkıtmak IV/360. *** **ṣalındurmaḳ**: Salındırmak, sarkıtmak (Bdg. I: 691).
salḳan	**سالقان**		Sapan; mancınık (Calc. Wrtb. فلاخن) IV/361. *** **salḳan**: Sapan (DTO 339).
salḳĭn	**سالقين**		Serin rüzgar *Āhım allıda savuḳ salḳĭn sin iy dūzaḫ otı* “Ey cehennem ateşi, benim âhımın yanında soğuk rüzgarsın.” IV/363. *** **salḳın**: Sıcak günlerde görülen serin esinti veya rüzgar (DTO 339).
salḳun	**سالقون**		Serin rüzgar IV/363. *** **salḳın**: bk. salḳĭn.
salḳunlan-	**سالقونلانمق**		Soğumak, soğuk olmak IV/363. *** (-).
salma	**سالمه**		1) Atın bağlandığı ip 2) Tuzak, ağ IV/374. *** **salma**: Ayakkabı bağı; bağcık; tuzak (DTO 340).
salṭ	**سالت**		1) Ağırlığı olmayan yol eşyası 2) Yalnız, sadece, tek IV/368.

			** **salt**: Yalnız, tek; açık, yalın, çıplak; eşyasız (DTO 339).
saltaḳ	سالتاق		Yığın, kalabalık; askerî birlik IV/369. *** **saltaḳ**: Kalabalık, izdiham; çokluk, bolluk (DTO 339).
saluġ	سالوغ		(S.S.) [Alım satım, alış veriş][773] *Salmaḳ almaḳ, aluġ satıġ, aḫẕ u iʿṭā, bey ʿ ü şirā* (S.S.) IV/360. *** **saluġ**: (LÇ 181).
Salur [774]	سالور		(V.) Salur, bir Türkmen boyu IV/354. *** **Salor**: Bir Türkmen boyu (Vámb. 294); **Salur**: Oğuzların Üçok koluna bağlı boyu (ŞT 440).
salut	سالوت		Okluk, sadak IV/360. *** **salut**: Okluk, sadak (Bdg. I: 690).
saman	سامان		Saman IV/432. *** **saman**: Saman, ekin sapı (DTO 341).
samar I	سامار		1) Atın her iki tarafına sarkıtılan çuval 2) [Semer, palan][775] *Semer, hāvut, palan, palan, toḳum, cihāz, cıġā*z (S.S.) IV/433. *** **samar**: (LÇ 182).
samar II	سمار		Güğüm, leğen (Calc. Wrtb. تغار) IV/433. *** **samar**: Güğüm, leğen (Bdg. I: 634).
samuḳ	سموق		Amber IV/434. *** (-).
san I	سان		Uyluk, baldır IV/295. *** **san**: Uyluk (Vámb. 294).
san II	سان		Sayı, rakam; hesap IV/296. *** **san**: Sayı, hesap (DTO 341).
sana-	سانامق	san^{II}+a-	1) Saymak 2) Düşünmek, tasavvur etmek IV/297. *** **sanamaḳ**: Saymak; tahmin etmek, varsaymak (DTO 342).
sanaç	ساناج		1) Deri torba, bir tür küçük kırba 2) [Tulum, deriden yapılmış büyük çuval, su tulumu, kırba][776]

---

773 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
774 Radloff, سالور kelimesini Cagataisch Sprache-Studien'de gördüğü şekliyle 'Salor' şeklinde hatalı okumuştur. Kelime tarafımızdan 'Salur' şeklinde düzeltilmiştir.
775 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			Mişinden büyük çuval, daġarcuḳ, külvār, ṭulum, ḳırba, meşk, sanaç, ẖīk, rab'a (S.S.) IV/301. *** **sanaç**: (LÇ 182).
sanaġ I	ساناغ		Kızak IV/298. *** **sanaḳ**: bk. sanaḳ.
sanaġ II	ساناغ		Korkak, ürkek, dikkatli IV/298. *** **sanaġ**: Korkak, ürkek, ne istediğini bilmeyen, çekingen, dikkatli (DTO 342).
sanaġlïġ	ساناغليغ	sanaġ+lïġ	Dikkatli; düzgün olarak *Diseń͡g kim tınmaġay ol yolda kāmıń͡g* *Sanaġlıġ gām ile bolsun ẖirāmıń͡g* "O yolda arzularının hafiflemeyeceğini söylersen, yürüyüşün dikkatli adımlarla olsun." IV/299. *** **sanaġlıġ**: Düzenli, düzenli bir şekilde, ölçülü (DTO 342).
sanaġlïḳ	ساناغليق	sanaġ+lïḳ	Sakınma, dikkat, özen; kararsızlık IV/299. *** **sanaġlıḳ**: İhtiyat (Bdg. I: 692); **sanaġlıġ**: bk. sanaġlïġ.
sanaġu	ساناغو	sana+ġu	Sayma; düşünme IV/298. *** (-).
sanaḳ	ساناق		(V.) Kızak IV/298. *** **sanaḳ**: Kızak (Vámb. 294).
sanaḳï	ساناقى		Hesap; tahmin (Calc. Wrtb. شمار و حساب) IV/298. *** **şanaḳı**: Hesap; tahmin (Bdg. I: 692).
sanaş-	ساناشمق	sana+ş-	1) Birlikte saymak 2) Hesap kapamak, hesaplaşmak *Siniń͡g birlen dostluḳ düşmānlıḳnı sanaşuram* "Seninle dostlukta ve düşmanlıkta hesaplaşırım." IV/301. *** (-).
sanat-	ساناتمق	sana+t-	Saydırmak IV/300. *** **şanatmaḳ**: Saydırmak (Bdg. I: 692).
sanç-	سانچمق		1) Sokmak, batırmak 2) Kuşkulanmak, güvenmemek *Şāh Big ve kiçik inisi Muḥammed Muḳīm Şeybaḳ Ḫandın sançar tekrār ilçilerdin 'arża*

[776] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			dāştlar yiberip "Şâh Bey ve küçük kardeşi Muhammed Mukîm, Şaybak Han'ın korkusundan, bana defalarca elçiler ve arz-ı hâller gönderip" (Bb. 263-1) IV/309. *** **sançmaḳ**: Batırmak, sokmak, delmek, delik açmak; kuşku duymak (DTO 343).
sançaḳ	سانچاق	sanç+aḳ	Toplu iğne IV/309. *** **sançaḳ**: İğne (DTO 343).
sançġï	سانچغی	sanç+ġï	Zıpkın IV/310. *** **sançġı**: Zıpkın, balık avlamak için kullanılan mızrak (DTO 343).
sançïġ I	سانچیغ		Hububat çuvalı (Calc. Wrtb. غله چین) IV/309. *** **sançıġ**: Hububat çuvalı (Bdg. I: 616).
sançïġ II	سانچیغ		Batırılan şey, sokulan şey IV/309. *** **sançıġ**: Küçük mızrak (DTO 343).
sançïl-	سانچیلمق	sanç+l-	Batırılmak, sokulmak IV/309. *** **şançılmaḳ**: Batırılmak, sokulmak (Bdg. I: 616).
sançïş I	سانچیش	sanç+ş	1) Batırma, sokma 2) Mücadele IV/310. *** **sançış**: Batırma hareketi, sokma hareketi (DTO 343).
sançïş- II	سانچیشمق	sanç+ş-	Karşılıklı batırmak; savaşmak IV/310. *** **sançuşmaḳ**: bk. sançuş- II.
sançït-	سانچیتمق	sanç+t-	Batırtmak, sokturmak IV/309. *** **şançıtmaḳ**: Batırtmak, sokturmak (Bdg. I: 616).
sançul-	سانچولمق		Batırılmak, sokulmak IV/310. *** **sançulmek**: Batırılmak, sokulmak (Bdg. I: 616).
sançuş I	سانچوش		1) Batırma, sokma 2) Mücadele IV/310. *** **sançış**: bk. sançïş I.
sançuş- II	سانچوشمق		Karşılıklı batırmak; savaşmak IV/310. *** **sançuşmaḳ**: Karşılıklı batırmak; savaşmak (Bdg. I: 616).
sançut-	سانچوتمق		Batırtmak, sokturmak IV/310. *** **sançutmek**: Batırtmak, sokturmak (Bdg. I: 616).
sand	ساند	F. سند	Örs

(Calc. Wrtb. مموله) IV/304.
*** **sānd**: Örs (Bdg. I: 616).

sandal ساندال Örs IV/305.
*** **sandal**: Örs (Vámb. 294).

sandĭraḳ ساندیراق Hastalıktan dolayı sayıklama; düş IV/308.
*** **sandıraḳ**: Hastalıktan dolayı sayıklama; boş konuşma (DTO 343).

sandĭraḳla- ساندیراقلامق Sayıklamak, düş görmek IV/308.
*** **sandıraḳlamaḳ**: Sayıklamak; saçmalamak (DTO 343).

sanduġaçساندوغاج Bülbül IV/308. *** (-).

sanduḳ ساندوق Sandık IV/308.
*** **şanduḳ**: Sandık (Bdg. I: 704).

sandulaç ساندولاج Bir tür kuş
Yana bir ḳuş ḳınadur uluġlıġı sandulaçça bolġay "Yine bir diğer kuş 'kına'dır; büyüklüğü 'sandulaç' kadardır." (Bb. 364-23);
Bülbüle şebīh bir ḳuş ismidir, ṣa'be, çulluk, ḳanarya (S.S.) IV/308.
*** **sandulaç**: (LÇ 183); **sandulaç**: Bir kuş türü (DTO 343).

sanduraḳla- ساندوراقلامق (V.) bk. sandĭraḳla- IV/308.
*** **sanduraḳlamaḳ**: Sayıklamak; saçmalamak (Vámb. 294).

sanduvaç ساندواج bk. sanduġaç IV/308.
*** **sandulaç**: bk. sandulaç.

sanġa سانغه Huni; kap IV/302.
*** **sanġa**: Huni; vazo, kap (DTO 343).

sanġaraḳ سانغاراق Meyvenin çekirdeği, çekirdek, badem içi IV/302.
*** **sanġaraḳ**: Çekirdek, meyve çekirdeği; badem içi (DTO 343).

sanġı سانغی Şaşma, şaşırma IV/302.
*** **sanḳı**: Şaşırma (DTO 343); **şanḳı**: Şaşma, şaşırma, hayret (Bdg. I: 692).

sanġĭ سانغی Semizotu
(Calc. Wrtb. پخل پخله) IV/303.
*** **sanġı**: Semizotu (Bdg. I: 616).

sanġĭrav سانغیراو Kibir, gurur

			(Calc. Wrtb. كبر) IV/303. *** **sanġırav**: Kibir (Bdg. I: 692).
sanĭ-	سانيمق		Saymak IV/302. *** **şanımaḳ**: Saymak (Bdg. I: 692).
sanḳulan-	سانقولانمق		Şaşırmış olmak, şaşırmak IV/302. *** **sanḳulanmaḳ**: Şaşırmak, dona kalmak (DTO 343).
sanḳur	سانقور		(V.) Şaşkınlık, hayret IV/302. *** **sanḳur**: Şaşma, şaşkınlık, hayret (Vamb 294).
sansĭz	سانسيز		Güçsüz, zayıf IV/312. *** **şansız**: Yaramaz, bozuk (Bdg. I: 692).
san͡g	سانك		(V.) Su yüzeyinde oluşan buz IV/286. *** **sang**: Su yüzeyinde oluşan buz (Vámb. 294).
san͡graḳ	سانكراق		Boynuzlu hayvanların toynağı IV/288. *** **san͡graḳ**: Boynuzlu hayvanların toynağı (DTO 343).
sap I	ساپ		1) Sap, kulp 2) Sap, saman çöpü IV/400. *** **sap**: İplik, tel; kulp, kol (DTO 333).
sap- II	ساپمق		1) Aşılamak 2) Saptamak, kararlaştırmak IV/401. *** **sapmaḳ**: Aşılamak; eklemek, ekleyerek uzatmak (Vámb. 292).
sapa	ساپا		Şehrin dış kısımları IV/403. *** **sapa**: Şehrin dış kısımları (DTO 333).
sapaġ	ساپاغ		Sap, kulp IV/403. *** **sapaġ**: Yaprak sapı; sap, kulp, kol (DTO 333).
sapaḳ I	ساپاق	sap+aḳ	Sap, kulp IV/403. *** **sapaġ**: bk. sapaġ.
sapaḳ II	ساپاق		(V.) Çevre yolu IV/403. *** **sapaḳ**: Çevre yolu (Vámb. 292).
saparışḷan-	سپارشلانمق		Dua etmek IV/404. *** (-).
sapaş	سپاش		Şiş, kebap şişi (Calc. Wrtb. سيخ كباب) IV/404. *** **sapaş**: Şiş, kebap şişi (Bdg. I: 619).
sapĭġ	ساپيغ		(V.) Hasır minder IV/406. *** **sapiġ**: Hasır minder (Vámb. 292).
sapĭl-	ساپلمق	sap+l-	Saptanılmak, kararlaştırılmak IV/406.

			*** **sapılmaḳ**: Benimsetilmek (Bdg. I: 682).
sapḳun	سابغون		Zıpkın IV/407.
			*** **sapġun**: Mızrak, kargı; balık avlamada kullanılan bir tür zıpkın (DTO 333).
sar	سار		1) Atmaca, yırtıcı kuş
			(Calc.Wrtb. غليواز)
			2) Kâğıt uçurtma
			3) [Çaylak kuşu][777]
			Çaylaḳ, ġāl, galḫāt, ġalvāc[778] (S.S.) IV/312.
			*** **sar**: (LÇ 178).
sara	سرا		Hakiki, gerçek, halis
			Sara aḳçe "Gerçek para" IV/314.
			*** **sara**: Açık, belli, net; has (Vámb. 295).
saraġ	سراغ		bk. saraḳuç IV/316.
			*** **saraġ**: Sargı bezi (Bdg. I: 685); **saraġuç**: bk. saraḳuç.
saraḳuç	سراقوج		Kasket veya başlığa sarılan sargı IV/316.
			*** **saraġuç**: Kadınların başlıklarına sardıkları bir tür sargı (DTO 348).
saras	سراس	Hint.	Balıkla beslenen bir tür kuş (Bb. 363) IV/318.
			*** **sāras**: Bir tür balıkçıl kuşu (Bdg. I: 612).
sarça	سارجه		Atların bağlandığı direk veya kazık IV/336. *** (-).
sarek	سارك		bk. şarek[779] IV/319. *** (-).
sarġa-	سارغامق		Sararmak; soluklaşmak IV/331.
			*** **sarġamaḳ**: Sararmak; soluklaşmak; olunlaşmak (DTO 335).
sarġan	سارغان		(V.) Kuru IV/332.

[777] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

[778] Lügat-i Çağatay'daki "*ġāl, galḫāt, ġalvāc*" kelimeleri Farsça 'Çaylak, çaylak kuşu' anlamına gelen '*ġalīvāc, ġalīvāj, ġalīvāz, ġalīvāze*' kelimelerinin hatalı yazılan şekilleri olmalıdır (Steingass; 1973: 893).

[779] OSTN'de *sarek* kelimesinin anlamı için *şarek* kelimesine gönderme yapılmış; ancak gönderme yapılan *şarek* kelimesi sözlükte bulunamamıştır. Diğer taraftan Budagov'un sözlüğünde de 'sārek' kelimesi için 'şārek' kelimesine gönderme yapılmıştır. 'Şārek' kelimesi için Budagov'un sözlüğünde verilen anlam 'Siyah başlı ve alaca renkli tüyler olan bir tür kuş' şeklindedir (Budagov; 1869: 660).

			*** **sarġan**: Kurak, susuz; kuru (Vámb. 293).
sarġar-	سارغارمق		Sararmak IV/332. *** **sarġar-**: Sararmak (BD 417).
sarġĭ-	سارغيمق		Sarkıtmak IV/333. *** **sarġımaḳ**: Gevşetmek, bırakmak, bırakıvermek, salıvermek (DTO 335).
sarġĭt-	سارغيتمق		Sarkıtmak IV/333. *** **sarġıtmaḳ**: Gevşetmek, bırakmak, bırakıvermek, salıvermek (DTO 335).
sarġud	سرغود		Yenilen ve içilen şeylerden arta kalanlar IV/333. *** **sarḳud** - **sarḳut**: Son yudum (DTO 348).
sarġut	سرغوت		Sadaka, lütuf IV/333. *** **sarġut**: Lütuf, iyilik (Bdg. I: 626).
sarĭ	سارى		Yan, taraf, yön IV/327. *** **sarı**: Yol; taraf, yön, istikamet (DTO 335).
sarĭça	ساريجه		1) Sırt kısmı sarı renkte olan küçük bir yırtıcı kuş 2) Bir tür at hastalığı IV/328. *** **sarıça**: Yırtıcı bir kuş; bir tür at hastalığı (DTO 335); **sarça**: Çok sıcaktan dolayı atlarda görülen döküntü (Vámb. 292).
sarĭġ	ساريغ		Sarı *Sarĭġ bülbül* "Sarı bülbül"; *Sarĭġ ḳırpıḳ* "Bir tür ipekli kumaş" IV/327. *** **sarıġ**: Sarı (DTO 335).
sarĭġlĭḳ	ساريغليق	sarĭġ+lĭḳ	1) Sarılık 2) Hububattaki küf IV/327. *** **sarıġlıḳ**: Sarılık; hububatta oluşan küf (Bdg. I: 686).
sarik	ساريك		Serilmiş, düz, yassı; yere yayılmış IV/327. *** **serik**: bk. serik.
sarĭḳ	سريق	sar+ḳ	Sarık; sıkı sarılmış *Tonnı sarıḳ ve tar kiyer idi* "Elbiseyi sıkı ve dar giyerdi." (Bb. 37-15) IV/327. *** **sarıḳ**: Sarılmış, sıkıca sarılmış; sarık

			(Bdg. I: 685).
sarĭmsaḳ	ساريمساق		Sarımsak IV/328. *** **sarımsaḳ**: Sarımsak (DTO 336).
sarĭmtul	ساريمتول		Sarımtırak, sarımsı IV/328. *** **sarımtul**: Sarımtırak, sarımsı (DTO 336).
sarĭraḳ	سارراق	sarĭ+raḳ	... -a doğru, ... –e doğru *Namāz ötegen yirden Etāva sarĭraḳ kilip* "Namaz kılınan yerden bir az Etâva tarafına gelerek" (Bb. 463-21) IV/327. *** **sarıraḳ**: ... -a doğru, ... –e doğru, o tarafa doğru (DTO 335).
sarḳut	سارقوت		Yenilen ve içilen şeylerden arta kalanlar IV/331. *** (-).
sarmaşĭḳ	سارماشيق		Sıkı sarılmış IV/343. *** **sarmaşıḳ**: Ṣarılmış (LÇ 179).
sarna-	سارنامق		1) Ötmek (kuş için) 2) Şarkı söylemek IV/334. *** **sarnamaḳ**: Ötmek, şakımak, şarkı sözylemek (Bdg. I: 612).
sarnĭç	سارنيچ		Sarnıç, yağmur suyu biriktirmeye yarayan yer altı su deposu IV/335. *** **sarnıç**: Sarnıç (Bdg. I: 685).
sarpun	سارپون		Tahıl tohumlarının korunduğu toprağın altına açılan çukur IV/341. *** **sarpun**: Tahıl tohumlarının korunduğu toprağın altına açılan çukur (DTO 334).
sarsac	سارساج		(S.S.) [Bir kuş türü, sığırcık; çaylak][780] *Bir nev' ḳuşdur, birine sıġırcıḳ ve birine çaylak derler* (S.S.) IV/338. *** **sarsac**: (LÇ 178).
Sart	سارت		1) Sart (Orta Asya'da yaşayan Türkler) 2) Tüccar 3) Altaylarda bir boy ismi IV/335. *** **Sart**: Orta Asya'da (Hive) Farisîlerle birlikte yaşayanlar (Vámb. 292); **sart**: Türkçe konuşan şehirli kişi (DTO 334).
sartçĭlĭḳ	سارتچيليق	sart+çĭ+lĭḳ	Sahtekarlık, hilekarlık, dolandırıcılık

[780] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			IV/337. *** **sartçiliḳ**: Sahtekarlık, hilekarlık, dolandırıcılık (Vámb. 292).
saruḳ	**ساروق**		Sarık IV/328. *** **saruḳ**: Sarık (DTO 335).
sasĭ-	**ساسيمق**		Kötü kokmak, pis kokmak IV/396. *** **sasımaḳ**: Çürümek, bozulmak, kötü kokmak (DTO 336).
sasĭġ I	**ساسيغ**		bk. sasĭḳ IV/396. *** **sasıġ**: Çürük, bozulmuş (DTO 336).
sasĭġ- II	**ساسيغ**		(S.S.) [Kokmak, çürüyüp bozulmak, kötü kokulu olmak][781] *Ḳoḳumaḳ, müteʿaffin olmaḳ, bed-būy şeden* (S.S.) IV/396. *** **sasıġmaḳ**: (LÇ 179).
sasĭġlĭḳ	**ساسيغلق**		bk. sasĭḳlĭḳ IV/396. *** (-).
sasĭḳ	**ساسيق**		Çürük, kokmuş IV/396. *** **sasiḳ**: Pis kokulu, çürük (Vámb. 292).
sasĭḳlĭḳ	**ساسيقليق**		Pis koku IV/396. *** (-).
sasĭt-	**ساسيتمق**		Kötü kokutmak IV/396. *** (-).
sat-	**ساتمق**		Satmak IV/375. *** **satmaḳ**: Satmak (DTO 333).
sataç	**ستاج**		İşlenmiş koyun derisi (Calc. Wrtb. انبان) IV/377. *** **sataç**: İşlenmiş koyun derisi (Bdg. I: 620).
sataġ	**ستغ**		Eyer takılmış tay (Calc. Wrtb. کره اسپ زین ناکرده) IV/376. *** **sataġ**: Eyer takılmış tay (Bdg. I: 620).
satan	**ساتان**		1) Baldır 2) Bacak, ayak IV/377. *** **satan**: But, baldır; ayak (DTO 333).
satĭç	**ساتيج**		1) Sınıf, sıra, düzen 2) Sahan, çanak, tas IV/380. *** **satıç**: Sınıf, düzen; tepsi, çanak (DTO 333).
satĭġ	**ساتيغ**	sat+ġ	bk. satĭḳ IV/379. *** **satıġ**: Satış, ticaret (DTO 333).
satĭġçĭ	**ساتيغجى**	satĭġ+çĭ	Satıcı, tüccar IV/379.

[781] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			*** **satıġçı**: Bağıran (DTO 333); **satuḳçi**: Satıcı, tüccar (Vámb. 292).
satĭḳ	ساتيق		1) Ticaret, alışveriş 2) Kolay satılabilen IV/379. *** **satiḳ**: Kolayca satılan, sürümlü (Vámb. 292).
satḳun	ساتقون	sat+ḳun	Alışveriş, ticaret IV/381. *** **satḳun**: Alışveriş, ticaret, satış (Vámb. 292).
satu	ساتو		Satış IV/380. *** **ṣatu**: Satış (Bdg. I: 683).
satuġ	ساتوغ		bk. satĭḳ IV/380. *** **satıġ**: bk. satĭġ.
satuġçĭ	ساتوغجى		bk. satĭġçĭ IV/380. *** **satuḳçı**: bk. satĭġçĭ.
sav-	ساومق		1) Önünden geçmek, yanından geçip gitmek; bitirmek, sona erdirmek; çözülmek, ayrılmak 2) Uzaklaştırmak, kovmak IV/425. *** **savmaḳ**: Kaldırmak, kaçırmak, uzaklaştırmak, tamamlamak, bitirmek (DTO 344).
savaş I	سواش		Savaş, mücadele IV/426. *** **savaş**: Savaş, mücadele, kavga (DTO 350).
savaş- II	سواشمق		Savaşmak, mücadele etmek IV/426. *** **savaşmaḳ**: Savaşmak, mücadele etmek (DTO 350).
savçĭ	ساوجى		Peygamber IV/432. *** **savçı**: Peygamber; aracı (DTO 344).
savġat	ساوغات		bk. sawġat IV/431. *** **savġat**: Hediye, ödül (DTO 344).
savġun	ساوغون		Dizginsiz (at) IV/431. *** **savġun**: Dizginsiz at, gemsiz at (DTO 344).
savū	ساوو		Bağımsız IV/428. *** **savu**: Ayrı, ayrılmış, birbirinden bağımsız (DTO 344).
savuḳ	ساووق		Soğuk IV/428. *** **savuġ**: Soğuk (DTO 344); **sauḳ**: Soğuk (Vámb. 295).

savuḳluḳ	ساووقلق	sawuḳ+luḳ	Soğukluk; don, şiddetli soğuk IV/429. *** **sauḳluḳ**: Soğukluk (Vámb. 295).
savul-	ساولمق		(V.) Korunmak, saklanmak IV/430. *** **saulmaḳ**: Korunmak, saklanmak, savunulmak (Vámb. 295).
savun	ساون		1) Kımız 2) Kımızla birlikte misafirleri yedirip içirme IV/429. *** **savun**: Kımız, ekşi süt (Vámb. 295).
savur- I	ساوورمق		Savurmak, dağıtmak, saçmak IV/430. *** **savurmaḳ**: Kalburdan geçirmek, elemek; rüzgara vermek (DTO 344).
savur- II	ساوورمق		Çok soğuk olmak, çok soğumak IV/430. *** **savurmaḳ**: Soğumak, soğuk olmak (Bdg. I: 617).
savurġa- [782]	ساورغامق		Hediye vermek, ödüllendirmek IV/431. *** **savurġamaḳ**: Hediye vermek, ödüllendirmek (DTO 344).
savut	ساوت		bk. sawut IV/430. *** **savut**: Halka halka işlenmiş elbise, zırh (DTO 344).
sawçĭ	ساوچی		(S.S.) [Seçilerek gönderilmiş; aracılık yapan, aracı][783] *Meb'ūṣ, mersūl, tavassuṭ idici, mābeynci, ḳılavuz, meyāne-rū, meyāneci, görici* (S.S.) IV/238. *** **savçı**: (LÇ 183).
sawda	ساودا		Ticaret, ticari iş IV/237. *** **sevdā**: Değiş tokuş (Bdg. I: 642).
sawdakar	ساوداکار		Tüccar IV/237. *** **sevdāger**: Tüccar (Bdg. I: 642).
sawdala-	ساودالامق		Ticaret yapmak IV/238. *** **sevdālamaḳ**: Ticaret yapmak (Bdg. II: 642).
sawdur-	ساودورمق		Savurmak, rüzgara katmak IV/238. *** **savurmaḳ**: Savurmak (Bdg. I: 617).
sawġaçĭ	ساوغاجی		Vergi tahsildarı, vergi memuru ('*Sawġaçı ḳul' şeklinde kullanılır.*) IV/234.

[782] Kelime OSTN'de 'savrġa-' şeklinde alınmıştır. Bu yazılışın hatalı olduğu düşünülerek kelime 'savurġa-' olarak alınmıştır.

[783] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			*** (-).
sawġat	ساوغات		Hediye, armağan, ödül *Ḳıldılar ʿarż ḫan maḳālātın* *Her niçük tuḥfe birle sawġatın* “Hanın sözlerini ne kadar armağanı varsa birlikte sundular.” IV/234. *** **savġat**: bk. savġat.
sawġun	ساوغون		(S.S.) [Atın yükünü alıp dinlendirmek; soğutmak, feragat etmek; könül kırmak][784] *Atı yükden ḫalāṣ idüp diñlendürmek, tebrīd itmek, ferāġat, savıtmek, köñgül üzmek* (S.S.) IV/234. *** **savġun**: (LÇ 183).
sawrĭ	ساورى		Kâr, yarar IV/235. *** **savrı**: Kâr, yarar, fayda (Bdg. I: 616).
sawrĭn	ساورين		1) Armağan, hediye 2) Adanmış IV/235. *** **savrın**: Dilek; adak (DTO 344).
sawrĭyan	ساوريان		bk. sawrĭ IV/235. *** **savrıyan**: Kâr, yarar, fayda (Bdg. I: 616).
sawrĭyat	ساوريات		bk. sawrĭ IV/235. *** **savrıyat**: Kâr, yarar, fayda (Bdg. I: 616).
sawuḳ	ساوق		Soğuk IV/233. *** **savuġ**: bk. savuḳ.
sawuḳluḳ	ساوقلوق	sawuḳ+luḳ	Soğukluk IV/234. *** **sauḳluḳ**: bk. savuḳluḳ.
sawurġa- I	ساورغامق		Hediye vermek, ödüllendirmek *Kim ol birni örter celāliyyeti* *Bu birni sawurġay cemāliyyeti* “Birisi onun cemal sıfatını yakar, cemal sıfatı bir takımlarına da iyilik verir.” IV/236. *** **savurġamaḳ**: Hediye vermek, ödüllendirmek (DTO 344).
sawurġa- II	ساورغامق		(V.) bk. savurġa-[785] IV/236. *** **saurġamaḳ**: Hediye vermek,

[784] Anlam LÇ’den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

ödüllendirmek (Vámb. 295).

sawut ساوت Zırh, göğüs zırhı IV/237.

*** **savut**: bk. savut.

saў I سای Hesaplama; hesap, tahmin IV/219.

*** **say**: Hesap, sayma (DTO 344).

saў II سای 1) Derin olmayan, sığ (nehir için)

Bir susız ḳolda tüşüldi çerik ili saўnı ḳazıp özleri ve gelle ḳaralarıġa su aldılar bu saўdın bir ḳarı bir yarım ḳarı ḳazsa su çıḳar irdi "Bir susuz derede inildi; askerler nehrin sığ yerini kazıp kendileri ve hayvanları için su aldılar bu sığ yerden bir veya bir buçuk karı kazılırsa su çıkıyordu." (Bb. 184-12)[786]

2) Nehrin sığ yeri

3) Uzun ve dar su yolu, vadi

Saў kiyik "Ceylan"

4) Irmak, nehir

Aḳıp barı tozġan uluġ sunı Türkī tilide saў dirler (Abg. 28) "Hızlı bir şekilde akıp geçen büyük suya Türk dilinde 'say' derler." IV/219.

*** **say**: Nehir, ırmaḳ, çay, büyük aḳar ṣu, dereden gelen āb-ı revān [dereden gelen sel] (LÇ 184); **say**: Yerdeki hafif derinlik; sığ, dere yatağındaki sığlık (Vámb. 295).

saў- III سایمق Saymak; ödemek IV/220.

*** **saymaḳ**: Saymak (DTO 347).

saya- سایامق 1) Kırmak, parçalamak, harap etmek

2) Yüne sopa ile vurmak, yün dövmek IV/288.

*** **sayamaḳ**: Sopayla yünleri taramak, dövmek (DTO 345).

sayaġ ساياغ Burnu havada, yararsız, hoppa IV/289.

*** **sayaġ**: Gittiği yolda yalnız olan; yaramaz, önemsiz, yararsız (DTO 345).

saўdam سایدام 1) Temiz, duru, saf

---

785 OSTN'de *sawurġa- II* kelimesinin anlamı için *savurġa-* kelimesine gönderme yapılmış; ancak gönderme yapılan *savurġa-* kelimesi sözlükte bulunamamıştır.

786 Arat, bu cümledeki 'say' kelimesini 'sel yatağı' şeklinde anlamlandırmıştır (Arat; 1946: 161).

			2) (V.) Düz, yassı IV/229. *** **saydam**: Düz, yassı (Vámb. 295); **saydam**: Duru, temiz, katıksız, saf (DTO 345).
saỳġa-	سايغامق		Saymak; ödemek, harcamak; bir şey yerine koymak IV/222. *** **sayġamaḳ**: Saymak, bir bir saymak; sıralamak; harcamak, sarf etmek (DTO 346).
saỳġaḳ	سايغاق		Bir tür dağ keçisi IV/222. *** **sayġaḳ**: Bir tür antilop (DTO 346); **sayġaḳ**: Yabani keçi (Vámb. 295).
saỳġal-	سايغالمق	saỳġa+l-	Harcamak, sarf etmek; bir şey yerine konulmuş olmak *‘Aḳl dīn naḳdi fenā deyri ara kirmes igeç* *Mey bile muġbeçeler yolıda saỳġaldı yana* “Din ve akıl işleri fenâ tekkesine girmemiş ise de yine şarap ile meyhane sakileri yolunda harcanıldı.”; *İy köñgül naḳd-i ḥayātıñg ḳıl fenā yolıda ṣarf* *Ḥayf olur ger bolsa ‘ömr-i Nūḥ çün saỳġalġu dik* “Ey gönül, hayatını fenafillâh yolunda harca! Nuh’un ömrü kadar yaşasan da yine harcanılacak ve yazık olacaktır.” IV/223. *** **sayġalmaḳ**: Harcamak, sarf etmek; zapt etmek (DTO 346).
saỳġan	سايغان		(S.S.) [Bir tür hayvan ismi, kertenkele][787] *Bir nev‘ ḥayvān ismidir, soyulġan ve kelte kelās, Türkī keltenkele* (S.S.) IV/223. *** **sayġan**: (LÇ 184).
saỳġïn	سايغين		(V.) Düşünce, kanaat, zan, tasavvur IV/224. *** **sayġin**: Düşünce, kanaat, zan, tasavvur (Vámb. 295).
saỳġu	سايغو	saỳ+ġu	bk. saỳġïn IV/224. *** **sayġu**: Hesap; düşünme; düşünce,

[787] Anlam LÇ’den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			fikir (DTO 346).
say̆ġur [788]	**سايغور**		Beyaz ipek kumaş *Kefen iylep ḥarīr ile say̆ğur* *Sipiben ol kefen ara kāfūr* “Beyaz ipekli kumaştan ona kefen yaptılar, üzerine de kâfûr serptiler.” IV/224. *** **sayġur**: Beyaz ipek kumaş (DTO 346).
sayĭ	**سايى**		Her *Sin lebin͡g sorġan sayĭ min ḳan yutar min iy ḥabīb* [*Sin mey içgil kim man͡ga ḫūn-ı ciger boldı nasīb*][789] “Ey dostum, sen dudaklarını sordukça ben kan yutarım, sen şarap iç bana ciğer kanı nasip oldu.” IV/294. *** **sayı**: Vaḳt, hengām [zaman], ān, zamān (LÇ 185); **sayı**: Her (DTO 347).
sayĭġ	**سايغ**		Sayıklama, hezeyan; düş IV/294. *** **sayıġ**: Sayıklama (DTO 347).
sayĭġla- I	**سايغلامق**	sayĭġ+la-	Sayıklamak; saçmalamak IV/294. *** **sayıġlamaḳ**: Sayıklamak; saçmalamak (DTO 347).
sayĭġla- II	**سايغلامق**		Sığ olmak IV/294. *** **sayıġlamaḳ**: Sığ olmak (Bdg. I: 617).
sayĭn I	**سايين**	sa+yĭn	Her *Kişi sayĭn* “Herkes” IV/294. *** **sayın**: Her (DTO 347).
sayĭn II	**سايين**	Moğ.	İyi, güzel; güçlü

[788] Radloff’un, eserine aldığı bu kelime Farsça ‘seyfūr’ kelimesinin yanlış okumuş şekli olmalıdır. Muhtemelen Radloff, Abuşka Lügatinden yararlanmış; ancak buradaki سيفور kelimesini سيغور şeklinde görerek hataya düşmüştür. Steingass, ‘seyfūr’ kelimesine “Değerli ve ipekli kumaş” (Steingass; 1973: 716); Budagov “ipekli kumaş” (Budagov; 1869-I:656); Courteille, “İpekli beyaz kumaş” (Courteille; 1870: 346) anlamını vermişlerdir. Yine Radloff, kelimede olduğu gibi örnek metinde de Abuşka Lügatinden yararlanmış ve yine Seb’a-i Seyyâre’den alınan beyti de hatalı okumuştur. Beyit Abuşka Lügatinde şöyle yer almaktadır:
“Kefen iylep ḥarīr ile seyfūr
Sipiben ol kefen ara kāfūr” (Véliaminof-Zernof; 1869: 280).

[789] OSTN’de beytin yalnız bir dizesi verilmişken, Garaibu’s-Sıgâr’da (Kut; 2003: 64) olduğunu tespit ettiğimiz beytin diğer dizesinin çalışmamızda gösterilmesi ve beytin tamamının anlamlandırılması tarafımızdan yapılmıştır.

			Tilbe itler dik Özbeklerni say̆ın taş ve tayaḳ bile öltürdiler “Özbekleri kudurmuş köpekler gibi şiddetli bir şekilde taş ve sopayla öldürdüler.” (Bb. 103-15) IV/294. *** (-).
sayĭr- **(sayar-?)**	سايرمق		Suya inmek; sığ olmak IV/294. *** **sayırmaḳ**: Suya inmek (Bdg. I: 617).
şay̆ḳaḷcı	صيقالجى	say̆ḳaḷ+cı	Parlatıcı IV/222. *** **şayḳalcı**: Parlatıcı, perdahçı (Bdg. I: 716).
say̆ḳĭn	سايقين		Otları oraya buraya dağıtan rüzgar (*Bdg. I: 690’da* سالقين *yerine muhtemelen hatalı olarak yazılmıştır.*) IV/222. *** **sayḳın**: Rüzgar (Bdg. I: 690); **salḳın**: Soğuk esen rüzgar (Bdg. I: 690).
say̆la-	سايلامق	say̆+la-	1) Saymak 2) Seçmek IV/227. *** **saylamaḳ**: Seçim yapmak; sayım yapmak (DTO 346).
say̆laḳ	سايلاق	say̆+laḳ	Kapalı yerlere dökülen yassı çakıl IV/227. *** (-).
say̆lan-	سايلانمق		1) Seçilmek 2) Sayılmak *Leylī vü Şīrīn vü ‘Aẕrā bardılar veh ni ‘aceb* *Bolmaġım vālih saŋa kim sin ḳalıp sin say̆lanıp* “Leyla, Şirin, Azra ne yazık ki hepsi gittiler; hesaba alınacak yalnız sen kaldın, bunda benim için şaşılacak ne var.” IV/228. *** **saylanmaḳ**: Sayılmış olmak (DTO 346).
say̆lanuş-	سايلانوشمق	say̆lan+ş-	Birbirini seçmiş olmak, birlikte seçmek IV/229. *** **şaylanuşmaḳ**: Birbirini seçmiş olmak, birlikte seçmek (Bdg. I: 694).
say̆lat-			Saydırmak IV/229. *** **şaylatmaḳ**: Saydırmak (Bdg. I: 694).
say̆pa-	سايپامق		1) Dağıtmak, harcamak *Maŋa yıġmaḳda yitgey miḥmet ü renc*

			An͡ga say̆parġa ḳalġan maḫzen ü genc "Toplamakta tüm zorluklar bana geliyor; dağıtmakta tüm hazineler ona kalıyor." *Vechni az künde barın say̆padı* *Gevher alġan çün işini an͡gladı* "Mücevher satın alan kişi bu işi anladığında bütün varını az günde harcadı."; *Her ni ki ḳazġandım ü yıġdım tamām* *Ḳıldım anı say̆paġuçıġa ḥarām* "Kazandığım ve topladığım her ne varsa hepsini, harcayan kişiye haram kıldım." 2) Kaybetmek; yok etmek 3) [Silmek; sürmek][790] *Silemek, sepemek, māliş itmek* (S.S.) IV/230. *** **saypamaḳ**: (LÇ 184); **saypamaḳ**: Harcamak, sarf etmek, dağıtmak (DTO 345).
say̆ra I	سايره		Bülbüle benzeyen küçük bir kuş IV/225. *** **sayra**: Bülbüle benzeyen küçük bir kuş (DTO 345).
say̆ra- II	سايره مق، سيرامق		Ötmek (kuş için) IV/225. *** **sayramaḳ**: Şarkı söylemek; kuş için ötmek (DTO 365).
say̆rū I	سايرو	say̆ra+u	Bülbül (Calc. Wrtb. بلبل) IV/226. *** **sayra**: bk. say̆ra.
say̆ru II	سايرو		Hasta; zayıf, güçsüz IV/227. *** **sayru**: Hasta (DTO 345).
say̆ruḷuḳ	سايرولوق		Hastalık IV/227. *** **sayruluḳ**: Hastalık, güçsüzlük (Bdg. I: 617).
say̆run	سايرون		Hafif soğuk IV/227. *** **sayrun**: Hafif soğuk (DTO 345).
sazar	سازار		(P. d. C.) *Sazar baḫġı* "Bir balık türü" IV/398. *** **sazar balığı**: Yılan balığı (DTO 336).

[790] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

sazķap	سازقاب		Mekikteki iplik makarası IV/399. *** **sazķap**: Makara, bobin (DTO 336).
sek-	سيكمك		1) Sekmek, zıplamak 2) Çevik olmak, hızlı gitmek IV/441. *** **sekmek**: Atlamak (Vámb. 296); **sekmek**: Hızlı yürümek (DTO 349).
seken-	سيكانمك		bk. sekri- IV/441. *** **sigenmek**: Sıçramak, hoplamak, zıplamak (Vámb. 301).
sekirtme	سيكيرتمه		Dik yer, dağ geçidi *Yaman uçma segirtme yirlerdin tüşüldi* "Çok uçurumlu ve dik yerlerden inildi." (Bb. 247-1) IV/442. *** **sigirtme**: bk. sigirtme.
sekiz	سكيز		Sekiz sayısı IV/443. *** **sikiz** – **sikkiz**: Sekiz sayısı (DTO 370).
sekre-	سكرامك		(V.) Sekmek, sıçramak IV/443. *** **sekremek**: Sekmek, sıçramak (Vámb. 296).
sekri-	سكريمك		Sekmek, sıçramak IV/443. *** **sigrimek**: Atlamak, sıçramak, zıplamak (DTO 370).
sekrit-	سكرتمك		Sektirmek, sıçratmak IV/443. *** **sigirtmek**: Zıplatmak, atlatmak, sıçratmak (DTO 370).
sekseninçi	سكسننجى	seksen+nçi	Sekseninci IV/445. *** (-).
selce	سلجه		Kene, koyun kenesi IV/482. *** **selce**: Hayvanlara yapışan kene (DTO 349).
selin	سيلين		Uzun ayakotu IV/481. *** **silin**: bk. silin.
selle	سلّه	Ar.	Küçük sarık IV/481. *** **selle**: İnce ve seyrek dokunmuş pamuklu kumaş sarılarak yapılan sarık (DTO 349).
semsik	سمسك		Parazit IV/511. *** **semsik**: Parazit; asalak (DTO 350).
sen	سن		Sen (şahıs zamiri) IV/451. *** **sen** – **sin**: Sen (şahıs zamiri) (Vámb. 301).

sendelenik	سنده لنك		(S.S.) [Sendeleyen, sersem, budala, şaşkın, sarhoş, aklı başında olmayan][791] *Sendeleyici, sersem, budala, şaşḳın, serẖōş, sekrān, medhūş, lā-ya ʿḳıl* (S.S.) IV/456. *** **sendelenik**: (LÇ 187).
sen͡gir	سنكر		1) Burun; dağ eteklerindeki tepeler 2) Kuvvetlendirme, sağlamlaştırma IV/448. *** **sen͡gir**: Yığınak, barikat, sağlamlaştırma (Bdg. I: 638); **san͡gır**: Siper, güçlendirme, istihkam siperi, duvar, set (DTO 350).
sen͡girle-	سنكرلامك	sen͡gir+le-	Kuvvetlendirmek, sağlamlaştırmak *San͡gırlaġan yirni zorlap* "Sağlamlaştırılan yeri zorlayıp" (Bb. 201-15) IV/449. *** **sen͡girlemek**: Kuvvetlendirmek, sağlamlaştırmak (Bdg. I: 638); **san͡gırlamaḳ**: Kuvvetlendirmek, sağlamlaştırmak (DTO 350).
sep-	سپمك		Serpmek, dağıtmak, fışkırtmak IV/493. *** **sipmek**: Su serpmek, dökmek, yaymak, saçmak (DTO 365).
sepaye	سه پایه	F.	Top kundağı *Arabalarnı* [*ve ġalteklik*][792] *sepāyelerni yürütüp* "Arabaları ve tekerlekli top kundaklarını yürütüp" (Bb. 409-13) IV/494. *** **sepāye**: Top kudağı (DTO 364).
sepkil	سيبكيل	sep+kil	Deride görülen siyah ve sarı lekeler IV/497. *** **sipkil**: Deride görülen siyah ve sarı lekeler (DTO 365).
serçek I	سرچك		Masal, hikaye IV/470. *** **serçek**: Hikaye, masal (DTO 348).
serçek II	سرچك		(V.) Baldırın yumuşak yeri IV/470. *** **serçek**: Bacağın yumuşak yeri (Vámb. 295).
serde	سرده		Toplantı IV/470.

[791] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[792] OSTN'de eksik olan kısım Mesut Şen'in çalışması dikkate alınarak tamamlanmıştır (Şen; 1993: 245).

			*** **serde**: Toplantı (DTO 348).
sergek [793]	سرکاك		[Uyanık, uyumayan][794] *Uyanıḳ, bī-dār, bī-ḫ^{v}āb* (S.S.) IV/466. *** **sergek**: (LÇ 186).
sergi	سرکی	ser+gi	1) Memur, işçi, çalışan 2) Sergi, kilim, halı IV/466. *** **sergi**: Halı, duvar halısı (DTO 348).
seri	سری		(V.) bk. serik IV/460. *** **seri**: Serilmiş, düz, yassı; yere yayılmış (Vámb. 301).
serik	سيريك	ser+k	(V.) Serilmiş, düz, yassı; yere yayılmış IV/460. *** **serik**: Serilmiş, düz, yassı; yere yayılmış (Vámb. 301).
serinçe	سرنجه		Çizgili kumaş IV/462. *** **serinçe**: Bir tür çizgili kumaş (Bdg. I: 627).
serp-	سربمك		Serpmek, su serpmek, sulamak; saçmak IV/472. *** **serpmek**: Su serpmek, sulamak (DTO 348).
serpme	سرپمه	serp+me	1) Dağıtma 2) Yünü birbirinden ayırmak için kullanılan çubuk IV/474. *** **serpme**: Yün dövmek için kullanılan çubuk, hallaç yayı (Vámb. 295).
sesken-	سيسكانمك		İrkilmek, silkinmek *Mecnūnġa digeç bu sözler ol ay* *Siskendi anıñ dik iyleben vāy* "O sevgili Mecnûn'a bu sözleri söyleyince âh çekerek yerinden silkindi." IV/488. *** **seskenmek**: İrkilmek (Vámb. 296); **sisgenmek**: İrkilmek, silkinmek (DTO 368).
sev-	سيومك		Sevmek IV/504. *** **sivmek**: Sevmek, beğenmek (DTO 374).

[793] OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.
[794] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

sevik	سیویك		Sevgi IV/505. *** **sivük**: bk. sevük.
seviklik	سیویكلیك	sevik+lik	Sevgili IV/505. *** **siviklik**: Sevgili, dost, sevilen (DTO 374).
sevin-	سیوینمك	sev+n-	Sevinmek IV/505. *** **sivinmek**: Sevinmek (DTO 374).
sevük	سیوك		Sevgi IV/506. *** **sivük**: Sevgi (DTO 374).
sevüklük	سیووكلوك، سیوكلوك		Sevgili IV/507. *** **sevüklük**: Sevgili (DTO 374).
sevünç	سیوینج		Sevinç IV/507. *** **sivinç**: Sevinç, neşe (DTO 374).
sevünçi	سیونجی		Sevinçli haber IV/507. *** **sivünçi**: Hoşnut, mutlu, mesut (DTO 374).
seўfi	سیفی	[Ar.]	Bir tür şahin IV/439. *** (-).
seўfur	سیفور	F.	İnce ve beyaz ipekli kumaş IV/439. *** **seyfūr**: İnce ve beyaz ipekli kumaş (Bdg. I: 656).
seyir-	سییرمك		(V.) Çıkarmak, koparmak IV/450. *** **seyirmek**: Çıkarmak, koparmak (Vámb. 303).
seўre-	سیرامك		(V.) Şarkı söylemek IV/437. *** **seyremek**: Şarkı söylemek, ötmek (Vámb. 300).
sez-	سزمك		Sezmek, hissetmek IV/489. *** **sizmek**: Kavramak, anlamak, sanmak, sezmek (DTO 367).
sezgek	سیزكاك		(V.) Zeki, kolayca anlayan IV/492. *** **sezgek**: Zeki, akıllı (Vámb. 301).
sezgür-	سیزكورمك	sez+gür-	(V.) Sezdirmek, hissettirmek IV/492. *** **sizgurmaḳ**: Sezdirmek, farkına vardırmak (Vámb. 301).
sĭçan	سیچان		Sıçan, fare IV/720. *** **sıçan**: Sıçan, fare (DTO 365).
sĭçancĭl	سیچانجیل		Fare ile baslenen yırtıcı kuş IV/720. *** **sıçancıl**: Fare ile baslenen yırtıcı kuş (DTO 365).
sĭçḳan	سیجغان		Sıçan, fare; hırsız, yağmacı IV/721. *** **siçḳan**: Fare (Vámb. 300); **sıçġan**:

		Sıçan, fare (DTO 365).
sĭçratḳu	**سچراتقو**	Hindiba bitkisi IV/721. *** **sıçratḳu**: Acı marul, hindiba (DTO 365).
sĭġ-	**سيغمق**	Sığmak, içine girmek IV/679. *** **sıġmaḳ**: Sığmak, içine girmek (DTO 368).
sĭġġu	**سيغغو**	bk. sĭḳḳu IV/681. *** **sıġġu**: Sığa, genişlik, kapasite (DTO 368).
sĭġĭl	**سيغيل**	Sefer, yağma saldırısı IV/680. *** **sıġıl**: Sefer; yağma (DTO 368).
sĭġĭn- I	**سيغينمق**	Birisine sığınmak IV/679. *** **sıġınmaḳ**: Sığınmak (DTO 368).
sĭġĭn II	**سيغين**	Sığır IV/679. *** **sıġın**: Yabani sığır (DTO 369).
sĭġĭnça	**سيغينچه**	(V.) Sığınak *Küçük ḥiṣār, penāh-gāh* [sığınacak yer], *melce'* [sığınacak yer], *'ıyāẕ* [sığınma] (S.S.) IV/679. *** **sıġınça**: (LÇ 198); **siginca**: Sığınak (Vámb. 301).
sĭġĭr	**سيغير**	Sığır, inek *Sĭġĭr ḳuş* "Sığırcık kuşu"; *Sĭġĭr tili* "Bir bitki türü"; *Sĭġĭr ḳuyruġı* "Bir bitki türü" IV/680. *** **sıġır**: Sığır (DTO 369).
sĭġĭrçĭ	**سيغيرجى**	bk. sĭġĭrtmaç IV/680. *** (-).
sĭġĭrçĭḳ	**سيغيرجيق**	Sığırcık kuşu IV/680. *** **sıġırçıḳ**: Sığırcık kuşu (DTO 369).
sĭġĭrçĭn	**سيغيرجين**	bk. sĭġĭrçĭḳ IV/680. *** **sıġırçın**: Sığırcık kuşu (DTO 369).
sĭġĭrçuḳ	**سيغيرجوق**	bk. sĭġĭrçĭḳ IV/680. *** **sıġırçuḳ**: Sığırcık kuşu (DTO 369).
sĭġĭrtmaç	**سيغيرتماج**	Çoban, sığır çobanı IV/680. *** **sıġırtmaç**: Çoban, sığır çobanı (DTO 369).

sĭġnaḳ I [795]	سيغناق	Bir tür Çağatay yazısı *İnce yazu* (S.S.) IV/681. *** **sıġnaḳı**: (LÇ 198); **sıġnaḳı**: Güzel yazı (DTO 368).
sĭġnaḳ II	سيغناق	Sığınak *Bārū* [siper, sığınak], *'ıyāẕ* [sığınma], *melāẕ* [sığınılacak yer], *melce'* [sığınılacak yer], *penāh* [sığınılacak yer] (S.S.) IV/681. *** **sıġnaḳ**: (LÇ 198).
sĭġraḳ I	سيغراق	(V.) Kızağın ayağı IV/681. *** **siġraḳ**: Kızağın ayağı (Vámb. 301).
sĭġraḳ II	سيغراق	1) Kaynak 2) (V.) Ağızlıklı ve uzun testi IV/681. *** **siġraḳ**: Ağızlıklı ve uzun testi (Vámb. 301).
sĭġur-	سيغورمق	İçine almak IV/680. *** **sıġurmaḳ**: İçine almak (DTO 368).
sĭġurulġudaў	سيغيرولغوداى	İçine alabilen IV/680. *** **şıġınurulġuday**: İçine alabilen (Bdg. I: 700).
sĭḫ	سيخ	1) (V.) Sığ su 2) (P. d. C.) Boğaz, geçit, dağ geçidi IV/685. *** **sıḫ**: Akarsu yarığı; çukur yol; dar geçit (DTO); **siḫ -sig**: Sığ su (Vámb. 300).
sĭḳ I	سيق	Menekşe (Calc. Wrtb. بنفشه) IV/677. *** **sıḳ**: Menekşe (Bdg. I: 656).
sĭḳ II	سيق	Sık, sıkıştırılmış, basılmış IV/678. *** **sıḳ**: Sık, basılmış, sıkıştırılmış; yürek darlığı (DTO 369).
sĭḳ- III	سيقمق	Sıkmak, sıkıştırmak, basmak IV/678. *** **sıḳmaḳ**: Sıkmak, sıkıştırmak (DTO 369).
sıḳa	سقا	Sulama kanalı, su arkı *'Alī Sulṭān ḳazdurdıġan Ḳaşlı Yarmışnıñ sıḳasına barıp* "Alî Sultan'ın kazdırdığı,

[795] Radloff, 'sĭġnaḳ I' kelimesini Lügat-i Çağatay'dan yanlış almış olmalıdır. Çünkü bu kelime için örnek aldığı Lügat-i Çağatay'da bu kelime 'sıġnaḳı' şeklinde geçmektedir.

Kaşlı Yarmışın sulama kanalına gidip" (Abg. 156) IV/607.
*** **sıḳa**: Sulama kanalı (DTO 349).

sĭḳĭḳ سيقق
(S.S.) [Geyik, ahû; sıkışmış][796]
Geyik, āhū, neḥcīr, ġazāl, ṣıḳışmış (S.S.) IV/678.
*** **sıḳıḳ**: (LÇ 198).

sĭḳĭlçĭm سيقيلچيم
1) Sıkılmış, üzerine basılmış, sık
2) [Sıkıntı, yürek darlığı; ızdırap, meşakkat, dert, ağrı][797]
Ṣıḳındı, ıżṭırāb, mużāyaḳa, żucret, meşaḳḳat, renc, veca', derd (S.S.) IV/678.
*** **sıḳılçım**: (LÇ 198).

sĭḳĭn سيقين
Sığır IV/678.
*** **sıġın**: bk. sĭġĭn II.

sĭḳĭndu سيقيندو
1) Sıkılmış meyve suyu
2) [Sıkıntı, darlık; ızdırap, azap; kaygı, gam; hafakan][798]
Mużāyaḳa, ıżṭırāb, 'aẕāb, ṣıḳılmış meyve ṣuyı, 'uṣūr, ḳayġu, ġam, ḫafaḳan (S.S.) IV/678.
*** **sıḳındu**: (LÇ 198).

sĭḳĭr- سيقيرمق
Koşturmak (at için)
Atı ḳoşturmaḳ, yürütmek, sürmek, sevḳ itmek, çapdırmek, yorġaltmek (S.S.) IV/678.
*** **sıḳırmaḳ**: (LÇ 198).

sĭḳĭrt- سيقيرتمق
Atı koşturtmak IV/678.
*** **sıḳırıtmaḳ**: Atı koşturmak (DTO 369).

sĭḳĭş سيقيش sĭḳ+ş
Sıkıştırma
Ta'aṣṣur, izdiḥām, ġalebelik, zaḥmet çekmek, tıḳılınç, yıġın, cem'iyyet (S.S.) IV/678.
*** **sıḳış**: (LÇ 198).

sĭḳḳu سيققو sĭḳ+ḳu
İçine alan, sığan IV/679.
*** **sıḳḳu**: Sığan, içine alan (Bdg. I: 700); **sıġġu**: bk. sĭġġu.

sĭḳḳusĭz سيققوسيز
İçine almayan, sığmayan

---

796 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
797 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
798 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			Egerçi tilge aġızġa sĭḳḳusĭz ḳorḳġu dik vāḳıʿa idi "Her ne kadar olsa da dile, ağıza sığmayan korku gibi bir olaydı." (Bb. 398-13) IV/679. *** **sıḳḳusız**: İçine almayan, sığmayan (Bdg. I: 700).
sĭḳlaḳ	سقلق		Yassılaştırılmış yuvarlak ekmek IV/679. *** **sıḳlaḳ**: Yassılaştırılmış yuvarlak ekmek (DTO 369).
sĭḳlĭḳ	سيقليق		1) Sıkıştılmış, sıkışmış 2) Islık 3) Kuş ötmesi, cıvıldaması 4) Orman, çok fazla ağaç olan yer; yoğunluk, sıklık; basık, basılmış][799] *Orman, çengel, balḳan, ṭuġay, çökelek, basıḳ, keṣīf, ṭarlıḳ, ten͡glik, eşcār bī-ḥadd çıḳmış yer* (S.S.) IV/679. *** **sıḳlıḳ**: (LÇ 198).
sĭḳta-	سيقتامق		Yakınmak, hayıflanmak IV/679. *** **sıḳtamaḳ**: Yakınmak (DTO 369).
sĭḳtat-	سيقتاتمق		Yakındırmak, hayıflatmak IV/679. *** **sıḳtatmaḳ**: Yakındırmak, hayıflatmak; hüngür hüngür ağlatmak (Bdg. I: 656).
sĭḳunça [800]	سيقونچه	sĭḳ+un+ça	İçine alan, sığan *Bu kölnin͡g içide kiçikkine kimeler bar üç tört kişi sĭḳḳunça* "Bu gölde 3-4 kişiyi taşıyabilen küçük sallar var." (Bb. 430-21) IV/678. *** (-).
sīla I	سيلا	[Ar.]	Vatan, memleket, yurt IV/709. *** **sīlā**: İkamet, yurt (DTO 370).
sīla- II	سيلامق		1) Ovmak, silmek 2) Okşamak IV/709. *** **silemek**: Okşamak (DTO 370); **silemek**: Okşayarak sevmek (Vámb. 301).
sĭlat-	سيلاتمق		Ovalatmak IV/711.

[799] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[800] Radloff'un eserine aldığı bu kelime, Bâbür-nâme'den alınan metin de dikkate alınarak 'sıḳ-' fiiline '-ḳunça' zarf-fiil ekinin getirilmesiyle oluştuğu anlaşılmaktadır. Kelime, Bâbür-nâme'de 'sıḳḳunça' şeklinde geçmektedir (Şen, 1993: 268).

			*** **sılatmaḳ**: Ovalatmak, ovdurmak (Bdg. I: 703).
sĭlĭġ	**سيليغ**		Temiz, duru; düz, pürüzsüz, parlak IV/712. *** **sılıġ**: Temiz, saf; kusursuz (DTO 371).
sĭmala-	**سيمالامق**		Elbisenin kolunu sıvamak IV/736. *** (-).
sĭn-	**سينمق**		Kırmak IV/692. *** **sınmaḳ**: Kırmak, parçalamak (DTO 373).
sĭna-	**سينامق**		Denemek IV/693. *** **sınamaḳ**: Denemek, tecrübe etmek (DTO 371).
sĭnaġ I	**سيناغ**		Deneyim, tecrübe IV/693. *** **sınaġ**: Deneyim, tecrübe (Bdg. I: 636).
sĭnaġ- II	**سيناغمق**		Tecrübe kazanmak IV/693. *** **sınaġmaḳ**: Deneyim kazanmak, tecrübelenmek (Bdg. I: 636).
sĭnaġlĭḳ	**سيناغليق**	sĭnaġ+lĭḳ	Deneyimli; denenmiş *Tecrübeli, mücerreb* [deneyen], *güzīde* [seçilmiş], *kār-āzmūde* [tecrübeli] (S.S.) IV/693. *** **sınaġlıḳ**: (LÇ 199).
sĭnal-	**سينالمق**		Denenmiş olmak IV/693. *** **sınalmaḳ**: Denenmiş olmak (DTO 371).
sĭnaş-	**سيناشمق**		Karşılıklı denemek IV/693. *** **sınaşmaḳ**: Karşılıklı denemek (DTO 371).
sĭnat-	**سيناتمق**		Denetmek IV/693. *** (-).
sĭnçĭ	**سينجى**	sĭn+çĭ	Deneyen, sınayan; araştıran IV/699. *** **sınçı**: Deneyen, tecrübe eden (Bdg. I: 636).
sĭnçĭl-	**سينچيلمق** [801]		Koparmak (çiçek için) IV/699. *** **sınçılmaḳ**: Çiçek koparmak (DTO 371).
sĭndur-	**سيندورمق**		Kırmak, kırdırmak IV/699. *** **sındurmaḳ**: Kırdırmak (DTO 373)

[801] OSTN'de kelimenin Arap harfli yazılışı 'سينچيل' şeklinde verilmiştir.

sĭnġaḳ [802]	سينغاق	sĭn+ġaḳ	[?] IV/697. *** **sinġaḳ**: Kırılgan (Vámb. 302).
sĭnĭḳ I	سينيق	sĭn+ḳ	Kırık, bozuk, harabe IV/695. *** **sınuḳ**: Kırık (DTO 373); **sınıġ**: Ḳırıḳ, şikeste [kırılmış], meksūr [kırık], sınıḳ (LÇ 199); **siniḳ**: Kırık (Vámb. 302).
sĭnĭḳ- II	سينيقمق		Kırmak, tamamen kırmak IV/695. *** **sınıḳmaḳ**: Kırmak, kırılmış olmak (DTO 372).
sĭnla-	سينلامق	sĭn+la-	Denemek, sınamak IV/698. *** (-).
sĭnsĭz	سينسيز		Çirkin, biçimsiz, şekilsiz IV/699. *** **sınsız**: Çirkin, suratsız, biçimsiz (Bdg. I: 636).
sĭnuḳ-	سينوقمق		Kırmak IV/697. *** **sınıḳmaḳ**: bk. sĭnĭḳ- II.
sĭnuḳtur-	سينوقتورمق	sĭnuḳ+tur-	Kırmak, bozmak *Kim vefā ehlin sĭnuḳtursa bilür min ança kim* *Köp ziyān ḳılmasa barı ḳılmaġay köp sūd hem* "Kim ki vefalı dostunu kırarsa, iyi bilirim ki ziyan etmese bile kâr da edemez." IV/697. *** **sınuḳturmaḳ**: Kırmak, parçalamak (DTO 373).
sĭn͡gġraḳ	سينغراق		Şeftali çekirdeği IV/689. *** (-).
sĭn͡gla-	سينكلامق		(V.) 1) Sessizce ağlamak 2) Ulumak (köpek için) IV/689. *** **sin͡glamaḳ** (sin͡gramaḳ): Sessizce ağlamak; Ulumak (köpek için) (Vámb. 302).
sĭpa I	سيپا		1) Teras 2) [Tabya memuru, istihkam siperi; askerleri bir arazide düşmana karşı tam tedbir ve nizam üzere yerleştirme; asker, sipahi] *Meʾmūr-ı ṭābya, istiḥkām-ı siper, taʿbiyye, metris, sipāh, iḥtiyāt u taḥaṣṣun-gāh alman*

[802] Radloff, 'sĭnġaḳ' kelimesi için bir anlam vermemiş; yine anlam için başka bir kelimeye gönderme yapmamıştır.

			ve ʿasker, sipāhī (S.S.) IV/726. *** **sıpa**: (LÇ 195); **sipa**: Teras (Vámb. 300).
sĭpa- II	**سيپامق**		Vurmak, okşamak IV/726. *** **sıpamaḳ**: Vurmak, okşamak (Bdg. I: 619).
sīpal-	**سيپالمق**		Kaymak *Ḳaymaḳ, sürçmek, tayrılmaḳ, laġziş [kaymak], laġcang, yaḥmelik, sıpanmaḳ, sıyrılmaḳ* (S.S.) IV/728. *** **sıpalmaḳ**: (LÇ 195).
sīpala-	**سيپالامق**		Okşamak, hissetmek, elle dokunmak *Mihribānlıḳ, teraḥḥum ve teleffüt itmek* [Merhamet etmek, şefkatte bulunmak], *oḫşamaḳ, ṣıfamaḳ, arḳa ve baş sıpalamaḳ* (S.S.) IV/728. *** **sıpalamaḳ**: (LÇ 195).
sīpan-	**سيپانمق**	sīpa+n-	Kaymak IV/727. *** **sıpanmaḳ**: Kaymak (DTO 364).
sĭpançaḳ	**سيپانجاق**		Kaygan yer, patinaj yeri *Laḫşek, zaḥlūḳ, ḳayar maḥall, cāy-ı laġziş* [kaygan yer], *maḥall-i yaḥmelik, muz mevḳiʿi* (S.S.) IV/727. *** **sıpançaḳ**: (LÇ 195).
sĭpḳa	**سيپقا**		Emme borusu *Çubuḳ, ḳalyān* [kalyan], *ġalyān* [kalyan], *duḫān* [tütün] *ve beng* [esrar] *ve afyōn gibi şeyleri içmek* (S.S.) IV/729. *** **sıpḳa**: (LÇ 195).

sĭpḳar-	سيپقارمق	1) (V.) Emmek 2) (P. d. C.) İşleme yapmak 3) Çabuk yutmak, aç gözlü bir şekilde yutmak 4) [Süzerek içmek, emmek, yalamak, birden içine çekmek][803] *Süzerek içmek, ṣormaḳ, yalayup almaḳ, birden bir ḫurt çekmek* (S.S.) IV/730. *** **sıpḳarmaḳ**: (LÇ 195); **sıpḳarmaḳ**: Vazo veya tabak üzerine işleme yapmak; emmek (DTO 364); **sipḳarmaḳ**: Emmek (Vámb. 300).
sĭpḳĭn	سيپقين	Zıpkın *Balıḳ ṣaydı-y-çun müsta'mel bir nev' pençedir, çeng-çe* [küçük pençe], *penç* [pençe], *şāḫa* [boyunduruk], *sıfḳan* (S.S.) IV/730. *** **sıpḳın**: (LÇ 196).
sĭpsar[804]	سيپسار	Timsah IV/731. *** **sıpsar**: Timsah (Bdg. I: 654).
sĭpuzġa	سيپوزغا	Üflemeli bir çalgı IV/729. *** **sıpuzġa**: Düdük (DTO 365); **sıpurġa**: Düdük, ışlıḳ (LÇ 196).
sĭr I	سير	Civa sülfidi, vermiyon IV/700. *** **sır**: Kırmızı renkli doğal cıva sülfür, zincifre (Bdg. I: 698).
sĭr- II	سيرمق	1) (V.) Silmek 2) (P. d. C.) Kaydırmak IV/700. *** **sirmaḳ**: Kurulamak, silmek (Vámb. 301); **sırmaḳ**: Kaydırmak (DTO 366).
sĭra	سيره	Sıra *Ṣaf, ṣıra, dizi, silk* [dizi, sıra], *tertīb, ṣatır, muttaṣıl* [aralıksız], *nesaḳ* [tertip], *niẓām, ḳānūn* (S.S.) IV/701. *** **sıra**: (LÇ 197).
Sĭraḳ	سيراق	Tacik *Moġulnıñ lüġatında Tacikni Sĭraḳ dir irmiş* "Moğol dilinde 'Tacik', 'Sırak'

[803] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[804] Kelime, Bâbür-nâme'de 'sīsār' olarak geçmektedir (Şen; 1993-I: 200).

		demekmiş.”; *Moġul lisānınca Sart*[805] *ve Tacik dimekdir* (S.S.) IV/701. *** **Sıraḳ**: (LÇ 196).
sĭrġaḳ	**سيرغاق**	Kaygan yer (buzdan dolayı) IV/704. *** **sırġaḳ**: Buz tutarak kayganlaşmış yer (DTO 365).
sĭrġan	**سيرغان**	Kule; minare (Calc. Wrtb. مناره) IV/704. *** **sırġan**: Minare; liman feneri (DTO 365).
sĭrĭġ	**سيريغ**	(V.) Dikiş IV/703. *** **siriġ**: Dikiş (Vámb. 301).
sĭrĭḳ I	**سيريق**	Sırık, kazık, direk, destek, dayak *Ṣıyrılmış ince aġaç, ẖāde, ḳarı, dal-i ẖumçe* [küçük küplere kullanılan dalı], *tayaḳ, çūb* (S.S.) IV/703. *** **sırıḳ**: (LÇ 197).
sĭrĭḳ- II	**سيريقمق**	Koşmak *Ḳaçmaḳ, ṣavuşmaḳ, bir işden ḳurtulup çıḳmaḳ, ẖalāṣ olmaḳ* [kurtulmak] (S.S.) IV/703. *** **sırıḳmaḳ**: (LÇ 197).
sĭrĭl-	**سيريلمق**	(V.) Serilmek, düşmek, yere serilmek *Tam sirilip yıḳıldı* “Tam olarak yere serilip yıkıldı.” IV/704. *** **sirilmaḳ**: Serilmek, düşmek, yere serilmek (Vámb. 301).
sĭrĭm	**سيريم**	(V.) Eyer kayışı IV/704. *** **sırım**: Üzengi: (Bdg. I: 655); **sirim**: Eyer kayışı (Vámb. 301).
sĭrĭn	**سيرين**	Küme, grup; set, bent IV/703. *** **sırın**: Set, bent, siper, istihkam (DTO 366).
sĭrĭncaḳ	**سيرينجاق**	(V.) Kaydırak IV/703. *** **sirincaḳ**: Kaydırak (Vámb. 301).
sĭrḳ-	**سيرقمق**	(V.) Yavaşça akmak, damlamak IV/704. *** **sirḳmaḳ**: Yavaşça akmak, damlamak (Vámb. 300).

805 Kelime OSTN’de مساحرت şeklinde yazılmıştır.

sĭrḳaḳ	سيرقاق		Kaygan yer IV/704. *** **sirḳaḳ**: Kaygan yer (Vámb. 300); **sırġaḳ**: bk. sĭrġaḳ.
sĭrḳu	سيرقو		Hastalık *Ḫastelik, maraż ve ʿillet, derd, keder, renc* (S.S.) IV/704. *** **sırḳu**: (LÇ 196).
sĭrt	سيرت		Sırt, arka; dış yüzey *Ṣırt, pūşt* [arka, sırt], *ẓahr* [arka, sırt], *arḳa, ʿaḳīb* [arkadan gelen, son] (S.S.) IV/707. *** **sırt**: (LÇ 196).
sĭrtaḳ	سيرتاق		Bir tür palto *Bir nevʿ palṭodur, teber* [balta], *balṭa, ay balṭa* (S.S.) IV/707. *** **sırtaḳ**: (LÇ 196).
sĭrtlan I	سيرتلان		Sırtlan IV/707. *** **sırtlan**: Sırtlan (DTO 365).
sĭrtlan- II	سيرتلانمق	sĭrt+la+n-	Sırtlanmak *Arḳaya almaḳ, ẓahre ḳoymaḳ* [arkaya koymak] (S.S.) IV/707. *** **sırtlan**[**maḳ**]: (LÇ 196).
sĭyaġla-	سياغلامق		Saçma sapan konuşmak IV/690. *** **sıyaġlamaḳ**: Boş boş konuşmak, saçma sapan konuşmak (DTO 364).
sĭzġur- I	سيزغورمق	sĭz[II]+ġur-	1) Sızdırmak, akıtmak 2) Eritmek; belli etmek *İritmek, bellü itmek* (S.S.) IV/725. *** **sızġurmaḳ**: (LÇ 197); **sızġurmaḳ**: Sızdırmak, akıtmak (Bdg. I: 700).
sĭzġur- II	سيزغورمق	sĭz[III]+ġur-	Çizgi çekmek, nakış işlemek *Naḳş* [nakış işlemek, tezyin etmek], *ḥākk itmek* [maden üzerine yazı işlemek] (S.S.) IV/725. *** **sızġurmaḳ**: (LÇ 197).
sī-	سييمك		İşemek IV/677. *** **siymek**: İşemek (Bdg. I: 657).
siç-	سيچمك		Seçmek, ayırmak IV/720. *** **siçmek**: Seçmek (DTO 365).
sidik	سيديك		Sidik IV/720. *** **südük**: bk. südük.

sigen-	سيكانمك	Sekmek, sıçramak, hoplamak IV/684. *** **sigenmek**: Sıçramak, hoplamak, dans etmek (Vámb. 301).
sigil	سيكيل	1) Siğil 2) [Soy temiz olan, soylu; hanımzâde, beyzâde, şehzâde; töre] *Necīb, ṣoy nesli pāk olan, nijad, bānū-zāde, beg-zāde, şeh-zāde, töre* (S.S.) IV/684. *** **sigil**: (LÇ 199); **sigil**: Siğil (DTO 370).
sigin	سيكين	Yavaş; dikkatlice *Yavaş, āheste, bī-şitāb* [yavaş] (S.S.) IV/684. *** **sigin**: (LÇ 199).
sigirtme	سيكيرتمه	(V.) Dar ve zor geçilen yol IV/684. *** **sigirtma**: Dar ve zor geçilen yol (Vámb. 301); **sigirtme**: Dik yer, sarp yer; çetin yol; tehlikeli dağ geçidi (DTO 370).
siglek	سيكلاك	Oklava, merdane (Calc. Wrtb. اکراری که بان خبزرا سن کنند) IV/685. *** **siglek**: Oklava (Bdg. I: 656).
sik-	سيكمك	Cinsel ilişkide bulunmak, sikmek *Cimā‘ itmek* [ilişkide bulunmak] (S.S.) IV/681. *** **sikmek**: (LÇ 198).
sikil-	سيكلمك	1) Bir işi ertesi güne bırakmak 2) Sikilmek IV/682. *** (-).
sil-	سيلمك	1) Silmek, temizlemek 2) Yok etmek IV/709. *** **silmek**: Silmek, temizlemek, iyice temizlemek (Bdg. I: 657); **silmaḳ**: Temizlemek, silmek (DTO 371).
sile-	سيلامك	Sevmek, memnuniyet duymak IV/711. *** **silemek**: Sevmek, memnuniyet duymak; okşayarak sevmek (Vámb. 301);
silen-	سيلانمك	(V.) Okşamak; düzgünleştirmek IV/712. *** **silenmek**: Okşamak; düzgünleştirmek (Vámb. 301).
silin	سيلين	Uzun ayakotu IV/714. *** **silin**: Yaprakları kıvrımlı ve ekşi

			olan bir bitki (DTO 371).
silincek	سيلينجك		(S.S.) [Gerdanlık; avize][806] *Gerdānlıḳ, āvīze, ġafa-bend, silkincek* [*daḫı dirler, boyun asḳısı*][807] (S.S.) IV/714. *** **silincek**: (LÇ 199).
silk-	سيلكمك		Silkmek, silkelemek IV/715. *** **silkmek**: Silkmek, sarsmak (DTO 371).
silkencik	سيلكانجك		Kolye şeklindeki muska IV/715. *** **silkincik**: Kolye şeklindeki muska (DT 371).
silkiş-	سيلكيشمك	silk+ş-	1) Silkelemek (toz veya suyu) 2) [Çırpınıp temizlenmek, tüylerini düzeltmek, tüylerini kabartmak (kuş ve hayvan için)][808] *Ḳuşlar ve ḥayvanāt çırpınup temizlenmek, tügleri düzmek, tüyini ḳabartmaḳ* (S.S.) IV/716. *** **silkişmek**: (LÇ 199).
silkü	سيلكو	silk+kü	(S.S.) [Saf, temiz; şeffaf, saydam; aydın, parlak][809] *Ṣāf, ṭāhir, arı, temiz, şeffāf, münevver, rūşen, aydın* (S.S.) IV/716. *** **silkü**: (LÇ 199).
silte-	سيلتامك		1) Hareket etmek, kımıldamak *Ḥareket itmek, ḳımıldatmak, silkip itmek* (S.S.) 2) Sallamak, çalkalamak IV/717. *** **siltemek**: (LÇ 199).
silti	سيلتى		(V.) Karabarak denilen ağacının külü *Ḳarabaraḳ nām aġacıñ küli ve ḫākisteri* [külü] (S.S.) IV/717. *** **silti**: (LÇ 199); **silti**: Karabarak denilen ağacın külü (Vámb. 301).
sim	سيم	[F.]	Sim, tel IV/736. *** **sim**: Sim, tel (Vámb. 301).

[806] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[807] OSTN'de LÇ'den alınan bölüm tam olarak alınmamıştır. Bu kısım LÇ dikkate alınarak tamamlanmıştır.
[808] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[809] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

simap	سيماب	sim+ab [F.]	Civa IV/736. *** **sīmāb**: Bağırsakların tıkanmasına karşı kullanılan civa (DTO 374).
sin I	سين		Mezar, kabir IV/692. *** **sin**: Mezar, kabir (DTO 371).
sĭn I	سين		Deneyim, tecrübe IV/692. *** sın: Deneyim, tecrübe (Bdg. I: 636).
sin II	سين		Vücut, şekil, dış görünüş; yüz, çehre IV/692. *** **sin**: Suret, şekil, görünüş (Bdg. I: 657).
sin͡g- I	سينكمك		1) Yerin altına gitmek (su için) 2) Bir şeye uymak, yakışmak 3) Birisiyle zorla bağlanmış olmak IV/686. *** **sin͡gmek**: İçine almak; sindirmek, hazmetmek; yutmak, yok etmek; katlanmak, hoş görmek (DTO 372); **sin͡gmek**: Hażm itmek, çuḳura gitmek, yaġmur ṭopraġa geçmek, ḳuşlar başlarını ḳanatları altına gizlemek (LÇ 200).
sin͡g II	سينك		Çukur, hendek IV/686. *** **sin͡g**: Çukur kap, testi (Bdg. I: 658).
sin͡gdür-	سينكدورمك		Sindirmek IV/689. *** **sin͡gdürmek**: Sindirmek; sokmaya zorlamak (Bdg. I: 657).
sin͡gek	سينكاك		1) Sinek 2) Sivrisinek (Calc. Wrtb. پشه) IV/686. *** **sin͡gek**: Küçük sinek (DTO 372).
sin͡gre-	سينكرامك		Sessizce ağlamak, inlemek IV/689. *** **sin͡gremek**: Sessizce ağlamak (DTO 372).
sin͡gil I	سينكيل		Küçük kız kardeş IV/688. *** **sin͡gil**: Küçük kız kardeş (DTO 372).
sin͡gil- II	سينكيلمك (belki سينغيلمق)		(V.) Sindirmek, hazmetmek *Man͡ga ṭaʻām sıṅġılmaydur* "Yemeği sindiriyorum." IV/688. *** **sinġilmaḳ**: Sindirmek, hazmetmek (Vámb. 302).

sin͡gir	سینکیر		Sinir, kas kirişi *Sin͡gir tartmaḳ* “Kramp girmek” IV/687. *** **sin͡gir**: Sinir, kas kirişi (DTO 372).
sin͡girle-	سینکیرلامك		1) Kapmak, tutmak, yakalamak 2) İzi takip etmek IV/687. *** **sin͡girlemek**: Kapmak, tutmak, yakalamak; izi takip etmek (DTO 372).
sin͡giz-	سینکیزمك		(V.) Emdirmek IV/688. *** **sin͡ggizmek**: Emdirmek; oğuşturmak; oğmak (Vámb. 302).
sin͡güli	سینکولی		*Sin͡güli yapraḳ* “Bir bitki türü” IV/689. *** **sin͡güli yapraḳ**: (DTO 372).
sin͡gür-	سینکورمك	sin͡gir’den	[Sindirmek][810] *Mi‘desi ṭa‘āmı sin͡güre almaġay* “Midesi yemeği sindiremiyor.” IV/688. *** **sin͡gürmek**: Sindirmek; sokmaya zorlamak (Bdg. I: 657).
sipayi	سیپای	[F.]	Sipahi, asker IV/727. *** **sipāhī**: Sipahi, asker (Bdg. I: 619).
sipeşken	سیپاشکان		Bir tür karabina, kısa piyade tüfeği *Bir nev‘ büyük ḳarabina tüfengidir, ḳubur, cezā’il, şemḫāl, şişḫāne* [eskiden kullanılan namlusu altı yivli tüfek], *ṭūrfān* (S.S.) IV/729. *** **sipeşken**: (LÇ 195).
sipişken	سیپیشکان		Bir tür iri ceviz (Calc. Wrtb. پندوق کلان) IV/729. *** **sipişken**: Bir tür iri ceviz (Bdg. I: 620).
sipki	سیبکی		(P. d. C.) Hafif sarı *Sipi, teraşşuḫ, reşş* [serpinti], *ifşā* [duyurma], *intişār* [dağılma, yayılma] (S.S.) IV/730. *** **sipki**: (LÇ 196); **sipki**: Hafif sarı (DTO 365).
sipür-	سیپورمك		Süpürmek, süpürüp temizlemek IV/729. *** **sipürmek**: Süpürmek (Bdg. I: 653).
Sir	سیر		Sir nehri, Orta Asya’da bir nehir IV/700.

[810] OSTN’de kelimenin anlamı “Sokmak, tıkmak” şeklinde verilmiştir. Ancak kelime için verilen örneklerde bu anlam görülemediği için metinlerden hareketle anlam verilmiştir.

			*** **Sir**: Sir nehri, Sir-i derya, Jaxartes (Yunanca), Seyhun (Arapça) (Vámb. 300).
sirçe I	سیرچه		Tez, hızlı, atılgan *Sirçe barmaḳ* "Küçük parmak" IV/708. *** **sirçe**: Hızlı, çabuk; derhal, hemen (DTO 365).
sirçe II	سرچه	Osm. sırça	Cam *Şīşe, āb-gīne* [şişe], *tünd ü tiz* [sert ve tez], *cüst ü çālāk, rend, zücāc* [cam, şişe, sırça] (S.S.) IV/708. *** **sirçe**: (LÇ 196).
sirçelik	سرچه لیك	sirçe+lik	Camdan, camdan yapılmış IV/708. *** (-).
sirgek	سیركاك		Uykusuzluk IV/706. *** **sirgek**: Uykusuzluk (DTO 366).
siri I	سیری		Kaynak; kuyu *Menba'* [kaynak], *pıñgar, bulaġ, gārīz* [taze şey], *'ayn* [pınar, kaynak], *ḳuyu, çāh* [kuyu], *be'r* [kuyu], *çeşme, muṣluḳ* (S.S.) IV/703. *** **siri**: (LÇ 197).
siri- II	سیریمك		(V.) İğneyle dikmek, tığla dikiş dikmek IV/703. *** **sirimaḳ**: İğneyle dikmek, tığla dikiş dikmek (Vámb. 301); **sırımaḳ**: İğneyle delmek (DTO 366).
siril-	سیریلمك	siri+l-	Engellenmiş olmak, durdurulmak IV/704. *** **sirilmek**: Yere serilmek, yere indirilmek (Bdg. I: 627).
sirk	سیرك		Dost, yoldaş IV/704. *** **sirk**: Yoldaş (DTO 366).
sirke	سركه		Sirke IV/704. *** **serge**[811]: Bit sirkesi (Vámb. 301).
sirkek	سیركاك		Uykusuzluk (heyecan, öfke, sevinçten dolayı) IV/705. *** **sirkek**: 'İllet-i seher [geceleri uyumayıp uyanık durma hastalığı],

[811] Kelime Cagataische Sprach-Studien'de سیركا şeklinde yazılmıştır.

			uyḳusuzluḳ, bī-ḫ^{w}āb ve bī-dār olmaḳ (LÇ 196).
sirme- I	سيرمامك		Çıkarmak; tutmak *Almaḳ, ḳapmaḳ, ḳaldırmaḳ, ṣıyırıp almaḳ, birden aḫẕ itmek* [birden tutmak] (S.S.) IV/708. *** **sirmemek**: (LÇ 197).
sirme II	سيرمه	=sırma	İnce altın iplikten işlenmiş V/708. *** **sırma**: İnce altın iplikten işlenmiş (DTO 366); **sırma**: Altın iplikle işlenmiş, sırma (Bdg. I: 627).
sirmel-	سيرمالمك	sirme+l-	Tutulmuş olmak IV/709. *** **sirmelmek**: Ḳapılmaḳ, ṣıyrılup alınmaḳ, bir işden ḳurtulup çıḳmaḳ, berī olmaḳ [kurtulmuş olmak] (LÇ 197).
sirpil-	سيربلمك		Düşmek, yuvarlanmak (kuyuya) IV/708. *** **sirpilmek**: Düşmek, yuvarlanmak (kuyuya) (Bdg. I: 624).
sitük	سيتوك		Mercan (Calc. Wrtb. مرجان) IV/719. *** **sitük**: Mercan (Bdg. I: 621).
sive-	سيوامك		Kapatmak, üstünü örtmek, sıvamak *Yıḳmadı kök künbedin yaġıp ḥavādiṣ yaġmurı* *Kim siver irkin çıḳıp tamını bu kāşānening* "Yeni sözlerin yağmuru gök kübbeyi yağarak yıkamadı; acaba bu sarayın damını kim çıkıp sıvadı." IV/733. *** **sivemek**: Sıvamak (DTO 373).
siyaset	سياست	[Ar.]	1) Ceza, idam 2) Kuvvetlendirme, berkitme *Ḳunduzġa kilip hem bir pāre siyāset ḳılıp muḥāṣara maḳāmıda boldı* "Kunduz'a gelip bir az kuvvetlenip burasını muhasara etmeğe başladı." (Bb. 44-18) 3) Siyaset IV/691. *** **siyāset**: Siyaset, strateji işi ve terimi (DTO 364); **siyāset**: 'İlmiyyāt-ı ḥarbiyye [savaş ilimleri], nümāyiş-i siyāset [siyaset gösterisi], ġażab, şiddet, ḍarb, debdebe (LÇ 195).

siz I	سیز		Siz, siz zamiri IV/723. *** **siz**: Siz (DTO 366).
siz- II	سیزمك		Çizmek, resim yapmak IV/723. *** **sızmaḳ**: Çizmek, hatlarını belirlemek (DTO 367); **sizmaḳ**: Çizgi çekmek (Vámb. 301); **sızmaḳ**: Çizmek, naḳş ve ḥakk itmek [nakşetmek, maden üzerine yazı işlemek], teressüm [resmetmek] (LÇ 197).
siz- III	سیزمك		Sızmak, damlaya damlaya akmak IV/723. *** **sizmek**: Sızmak, damlamak (DTO 367).
sizgek	سیزكاك		Göz kapakları IV/725. *** **sizgek**: Göz kapağı (DTO 367).
sizgen-			Korkup sıçramak, ürpermek IV/725. *** **sisgenmek**: bk. sesken-.
sizgençek	سیزكانجاك		Korkudan dolayı tutulma IV/725. *** **sizgençek**: Ürkek, korkak (Bdg. I: 655).
sizgi	سیزكی		Şiddetli ağrı, sancı *Ceza*‘ [hüzünle ağlayıp sızlanma], *feza*‘ [korku], *şikāyet, aġrı, elem, derd, keder, vecā*‘ [ağrı, sızı], *sūz u güdāz* [yakan] (S.S.) IV/725. *** **sizgi**: (LÇ 197).
sizik	سیزیك		Çizik, çizim IV/724. *** **sizik**: Çizgi, hat (Vámb. 301); **sızıḳ**: Çizgi (DTO 368).
sizil-	سیزیلمك	siz+l-	(V.) Sızılmak IV/724. *** **sizilmaḳ**: Sızılmak (Vámb. 301).
sizilde-	سیزیلدامك		(P. d. C.) Yok edilmek, tüketilmek *Sızlanmaḳ, teşekkī ve teẓallum-ı ḥāl itmek* [şikayet etmek] (S.S.) IV/725. *** **sizildemek**: Yok edilmek, tüketilmek (DTO 368); **sizildemek**: (LÇ 197).
sizindü	سیزیندو		Sızıntı *Reşeḥāt* [damla, sızıntı], *az az neşf olan ṣu* [azar azar sızan su], *sızıntı, ḳaṭre ḳaṭre aḳan ṣu* (S.S.) IV/724. *** **sızındu**: (LÇ 197); **şızındı**: Sızıntı

			(Bdg. I: 700).
sizle-	سیزلامك		Sızlamak, ağlamak IV/726. *** **sizlemek**: Ağlamak, inildemek, inlemek (DTO 367).
soġa	سوغا		(V.) Hediye; avdan veya uzun yolculuktan geri dönüşte getirilen hediye *Soġa almaḳ* "Hediye kabul etmek" IV/527. *** **soġa**: Hediye; avdan veya uzun yolculuktan geri dönüşte getirilen hediye (Vámb. 297).
soġan	سوغان		Soğan IV/528. *** **soġan**: Soğan (DTO 357).
soġat	سوغات		Hediye IV/529. *** **soġat**: Hediye (DTO 356).
soġulçaḳ	سوغولجاق		(V.) Solucan, kurt IV/531. *** **soġulcaḳ**: Solucan, kurt (Vámb. 298).
soġun	سوغون		bk. soỹġun IV/530. *** **soġun**: Bir tür yabani geyik (DTO 357).
soḳ-	سوقمق		Sokmak, batırmak, iğnelemek IV/519. *** **soḳmaḳ**: Sokmak, sokuşturmak, tıkmak, batırmak; ısırmak (DTO 358).
soḳa	سوقا		Siyah ve verimli toprak IV/520. *** **soḳa**: Verimli ve siyah renkli toprak (Vámb. 298).
soḳaġ	سوقاغ	[Ar.]	Sokak IV/520. *** **soḳaġ**: Sokak (DTO 357).
soḳḳu	سوققو		Havan IV/523. *** **soḳḳu**: Büyük tahta havan (DTO 357).
soḳma	سوقمه	soḳ+ma	Kazık, direk, dayak IV/527. *** **soḳma**: Sütun, direk, kolon (DTO 358).
soḳmaġ	سوقماغ		bk. soḳmaḳ IV/527. *** **soḳmaġ**: Dağ yolundan ayrılmış dar yol (DTO 357).
soḳmaḳ	سوقماق		Patika, dar yol IV/527. *** **soḳmaġ**: bk. soḳmaġ.
soḳman	سوقمان		Çıplak ayağı sarması için deri veya

			safyandan yapılmış yarım çizme IV/527. *** **şoḳman**: Çıplak ayağı sarması için deri veya safyandan yapılmış yarım çizme (Bdg. I: 710).
soḳran-	**سوقرانمق**		1) Yakınmak, şikayette bulunmak, üzülmek, gözyaşı dökmek 2) (V.) Homurdanmak, mırıldanmak IV/523. *** **soḳranmaḳ**: Homurdanmak, mırıldanmak (Vámb. 298); **soḳranmaḳ**: Homurdanmak, söylenmek, yakınmak; üzülmek (DTO 357).
soḳta	**سوقته**		(V.) Oyun kâğıdı *Soḳta oynamaḳ* “Kâğıt oyunu oynamak” IV/525. *** **soḳta**: Oyun kâğıdı (Vámb. 298).
soḳul-	**سوقولمق**		1) Dövüşmüş olmak, ısırılmış olmak 2) (V.) Sokulmak IV/521. *** **soḳulmaḳ**: Bir şekle sokulmak (Vámb. 298).
soḳum I		soḳ+m	Gerçekleştirme, yerine getirme, uygulama IV/522. *** (-).
soḳum II	**سوقوم**		1) Sudaki sala dalganın çarpması (Calc. Wrtb. ابی که کشتی را بکشد) 2) Yeleleri kesilmiş at (Calc. Wrtb. اسب یال ودم بریدن) IV/522. *** **soḳum**: Gemiye dalganın çarpması; yeleleri kesilmiş at (DTO 358).
soḳum III	**سوقوم**	soḳ+m	Kasaplık hayvan *Bu künler soḳum uruḳ* “Bu günlerde kesilecek hayvanlar cılız” (Abg. 45) IV/522. *** **soḳum**: Sığır, boynuzlu hayvan (Vámb. 298).
soḳun	**سوقون**		(S.S.) [Çiğnenmiş, ezişmiş, ayak altında kalmış şey][812] *Çignelmiş, ezilmiş, pāy-māl olmuş şey’* (S.S.) IV/521. *** **soḳun**: (LÇ 192).

[812] Anlam LÇ’den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

soḳur I	سوقور		(V.) Bir tür yabani ördek IV/521. *** **soḳur**: Bir tür yabani ördek (Vámb. 298).
soḳur II	سوقور		Cimri, aç gözlü IV/521. *** **soḳur**: Cimri, açgözlü, pinti (Vámb. 298).
soḳuş I	سوقوش		Savaş, mücadele IV/522. *** **soḳuş**: Savaş, iki tarafın karşılıklı mücadelesi (Vámb. 298).
soḳuş- II	سوقوشمق	soḳ+ş-	Vuruşmak, savaşmak IV/522. *** **soḳuşmaḳ**: Çarpışmak (Vámb. 298).
sol I	سول		Sol IV/548. *** **sol**: Sol, sol taraf (DTO 359).
sol- II	سولمق		Solmak, kurumak IV/549. *** **solmaḳ**: Solmak (DTO 360).
sola-	سولامق		(V.) Solumak, nefes almak; tıslamak (nefes ile) IV/550. *** **solamaḳ**: Solumak; tıslamak (nefes ile) (Vámb. 299).
solaḳ	سولاق	sol+aḳ	Solak IV/550. *** **solaḳ**: Solak (DTO 360).
solan	سولان		(V.) Solgun, solmuş; kurak IV/551. *** **solan**: Solgun, solmuş (Vámb. 299).
solçuḳ	سولجوق	sol+çıḳ	Solgun, solmuş; yumuşak, pörsümüş IV/555. *** **solçuḳ**: Solgun, solmuş (DTO 360).
Solduz	سولدوز		(P. d. C.) Bir Çağatay boyu (P. d. C. 360) IV/555. *** **Solduz**: Bir Çağatay boyu (DTO 360).
solġun	سولغون		Solgun, solmuş; kurak IV/554. *** **solġun**: Solgun, solmuş; kuru (DTO 360).
solunġan	سولونغان		Astım hastalığı IV/554. *** **solunġan**: Astım hastalığı, nefes alma zorluğu (DTO 361).
som	سوم		Som, katı, sıkı, dolu IV/562. *** **som**: Som, katı, ağır, tek parça, büsbütün (DTO 361).
somsa	سومسه		(V.) Haşlanmış et yemeği IV/566. *** **somsa**: Haşlanmış et yemeği (Vámb.

			299).
somsur	سومسور		(V.) Sevimsiz; hüzünlü, mahzun IV/566. *** **somsur**: Sevimsiz; hüzünlü, mahzun (Vámb. 299).
sona	سونه		1) Sığır sineği 2) Erkek ördek, suna IV/538. *** **sona**: Erkek ördek (DTO 362); **sona**: Ördek (Vámb. 300).
sondaḳ [813]	سونداق		(V.) Kemik IV/540. *** **sondaḳ**: Kemik (Vámb. 299).
sonḳuḷ	سونقول		(S.S.) [Sol kol; solak; sersem, miskin, garip][814] *Ṣol dest, çep el, ṣolaḳ, paytaḳ, sersem, msikīn, ġarīb* (S.S.) IV/539. *** **sonḳol**: (LÇ 193).
son͡g	سونك		1) Sonra, daha sonra 2) Arkadan gelen, sondaki, son IV/533. *** **son͡g**: Ardından, sonra, daha sonra (DTO 361).
son͡gġĭ	سونكغى		Ertesi, sonraki IV/534. *** **son͡gġı**: Ertesi, sonraki (DTO 361).
son͡gḳoḷ	سونقول	soḷ+ḳoḷ	Beceriksiz, sakar IV/534. *** **sonḳol**: Beceriksiz, hantal, sakar (DTO 361).
son͡gra	سونكرا		Sonra IV/534. *** **son͡gra**: Sonra (DTO 362).
son͡gragı	سونكراغى		(S.S.) [Sonraki, sonundaki][815] *Ṣoñraki, niyāyetdeki, āḫirdeki* (S.S.) IV/534. *** **son͡gragı**: (LÇ 194).
son͡guca	سونكوجه		(S.S.) [Sonuna kadar][816] *Ṣon͡ga ḳadar, nihāyet, ġāyet* (S.S.) IV/534. *** **son͡guca**: (LÇ 194).
sor-	سورمق		Emmek, içine çekmek IV/542. *** **sormaḳ**: Emmek (DTO 354).
soraġ	سوراغ		(S.S.) Soru IV/543. *** **soraġ**: Ṣoruḳ, su'āl, ḫaber, taḥḳīḳat,

813 OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin 'Cagataische Sprach-Studien'den alındığı belirtildiği için çalışmaya dâhil ettik.
814 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
815 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
816 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

		ma'lūmāt, mu'āyene (LÇ 188).
sorġuçĭ	سورغوجی	(S.S.) [Soran, sorucu; işiten; Münker ve Nekir][817] *Ṣorıcı, su'āl idici, müstanṭiḳ, müstaḫbir, Münker ve Nekīr* (S.S.) IV/546. *** **sorġuçı**: (LÇ 189).
sorḳuç	سرقوج	Sorguç, tuğ IV/546. *** **sorġuç**: Sorguç, tuğ (DTO 353).
sorḳut	سورقوت	Bardağın dibinde kalan yudum IV/546. *** **sorḳut**: Bardağın dibinde kalan yudum (DTO 353).
soruġ	سوروغ	1) Çadır direği 2) [Soru, mesele, sorma; münker ve nekir][818] *Ṣoraḳ, su'āl, mes'ele, pürsiş, sormaḳ, Münker ve Nekīr* (S.S.) IV/544. *** **soruġ**: Çadır direği (DTO 354); **soruġ**: (LÇ 189).
soruḳ	سوروق	bk. soruġ IV/544. *** **soruḳ**: Soru; talep, istek (DTO 354).
sotarĭ	سوتاری	(V.) Kaburga IV/556. *** **sotari**: Kaburga kemikleri (Vámb. 296).
sovur-	سوورمق	(V.) Buğday savurmak IV/562. *** **sourmaḳ**: Harman savurmak (Vámb. 300).
soy̆-	سویمق	1) Soymak, çıkarmak, ayırmak 2) Hayvan kesmek, derisini yüzmek IV/513. *** **soymaḳ**: Soymak, çıkarmak; elbiseleri çıkarmak (DTO 363).
soy̆ġan	سویغان	(V.) Soğan IV/514. *** **soyġan**: Soğan (Vámb. 300).
soy̆ġun	سویغون	Erkek geyik IV/514. *** **soyġun**: Erkek geyik (DTO 363).
soy̆ḳun	سویقون	Yabani keçi IV/514. *** **soyḳun**: Yabani keçi (Bdg. I: 651).
soyuḳ	سویوق	(S.S.) [Dar, ince; soyulmuş nesne,

817 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

818 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

kabuğu soyulmuş][819]
Ṭar, ince, bārīk, ṣoyulmuş nesne, pūst-kende, muḳaşşer (S.S.) IV/535.
*** **soyuḳ**: (LÇ 195).

soyun- سويونمق
Soyunmak IV/536.
*** **soyunmek**: Soyunmak, çıkarmak (DTO 363).

soyurġal سويورغال
Lütuf, ihsan; mukabil hediye IV/536.
*** **soyurġal**: Bağış; armağan, hediye (DTO 363).

sōzul- سوزولمق
Gerilmek (elastik bir madde veya örülmüş iplik için) IV/558.
*** **sozulmaḳ**: Çekilmek, gerilmek (Vámb. 297).

sög- سوكمك
[Sövmek, küfretmek; birisinin kötü olduğunu söylemek; namus perdesini yırtmak][820]
Sebb, teşnī, şetm, ḳadḥ, ḳaẕḥ, hetk-i nāmūs itmek (S.S.) IV/575.
*** **sögmek**: (LÇ 192).

sögdemiş سوكداميش
(S.S.) [Hastalıktan kurtulup dinlenmek için soluklanma; emniyet ve sakinliği isteme][821]
Iżṭırābdan rehāyāb olaraḳ istirāḥat içün teneffüs itmek, āsāyiş, āsūdeligi ṭaleb itmek (S.S.) IV/577.
*** **sögdemiş**: (LÇ 192).

sögdenis سوكدانيس
(S.S.) [Kahvaltı; kuşluk vakti][822]
Ḳahve altı, nehār ta'āmı, loḳmatü's-sabāḥ, nā-şitā, ḳuşluḳ (S.S.) IV/577.
*** **sögdenis**: (LÇ 192).

söget سوكات
Söğüt ağacı
Söget ḳurdı "Söğüt kurdu" IV/575.
*** **sögüd**: bk. sögüt.

sögleme سوكلمه
(V.) Yumuşak haşlanmış etten yapılan yemek IV/577.
*** **sögleme**: Yumuşak haşlanmış etten

---

819 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
820 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
821 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
822 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			yapılan yemek (Vámb. 299).
sögül-	سوكلمك		Sövülmek, küfredilmek IV/576. *** **sögülmek**: Sövülmek, küfredilmek (Bdg. I: 648).
sögüş [823]			Sövme, küfür, hakaret *Sebb* [küfür], *şetm* [sövme], *ḳadḥ* [küfür], *ḥaḳāret*, *ġażab* (S.S.) IV/576. *** **sögüş**: (LÇ 192).
sögüt	سوكود		Söğüt ağacı IV/576. *** **sögüd**: Söğüt ağacı (DTO 359).
sök I	سوك		Kabuğu alınmış darı *Pōstı alınmış olan erzen* (S.S.) 2) [Gam, dert, sıkıntı; sövmek'in emri, irin gibi bir tür pislik][824] *Ġam, endūh, derd, emr-i ḥaḳāret, bir nev' çirk, yirin gibi* (S.S.) IV/569. *** **sök**: (LÇ 192).
sök- II	سوكمك		Sökmek, ayırmak IV/570. *** **sökmek**: Ayırmak, sökmek (DTO 359).
sök- III	سوكمك		Sövmek, küfretmek, azarlamak IV/570. *** **sögmek**: Kötü söz söylemek; lanetlemek; küfretmek (DTO 359).
sökel	سوكال		Hasta *Sökel bolmaḳ* "Hasta olmak" IV/571. *** **sökel**: Hasta (Bdg. I: 648); **sökül**: bk. sökül I.
sökellik	سوكالليك	sökel+lik	Hastalık IV/572. *** (-).
sökle-	سوكلامك		Et kesmek, eti kıymak *Eti ṣuya ḳaynatmaḳ, şūrba bişirmek* (S.S.) IV/574. *** **söklemek**: (LÇ 192).
sökleme	سوكلامه		[Yahni, suyla pişirilmiş et][825] *Ṣuya pişmiş olan et, yaḫnī, gūşt-i puḫte* (S.S.) IV/574. *** **sökleme**: (LÇ 192).

[823] OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğunu gösteren bir işaret konulmamıştır. Ancak kelimenin açıklamasında LÇ'den alınan örnek sebebiyle çalışmaya dâhil ettik.
[824] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[825] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

söksül [826]	سوکسول	[Bir ağaç türü, sakavul, saksavul][827] *Saḳavul, bir nev', odun, saksavul* (S.S.) IV/575. *** **süksük**: (LÇ 192).
sökül I	سوکول	Hasta, yaralı *Ḫaste, bī-dermān, żaʻīf, nātüvān, saḳaṭ, ʻalīl* [hasta], *marīż* [hasta], *nāçār* (S.S.) IV/573. *** **sökül**: Hasta, yaralı (DTO 358); **sökül**: Hasta, zayıf (Vámb. 299); **sökül**: LÇ 192).
sökül- II	سوکلمك	1) Bölünmek, ayrılmak 2) Sökülmek (dikiş) IV/573. *** **sökülmek**: Dikiş sökülmek; bir şeyden ayrılmak (Bdg. I: 648).
sökünç	سوکونج	Hakaret, küfür IV/573. *** **sökünc**: Hakaret, küfür (Vámb. 299); **sögünç**: Hakaret, küfür (DTO 359).
söküş- I	سوکوشمك	Karşılıklı küfürleşmek, tartışmak IV/573. *** **sögüşmek**: Karşılıklı küfürleşmek (Bdg. I: 648).
söküş II	سوکوش	1) Küfür; sitem 2) Etten yapılmış yemek *Et kemiklerden ḳatnayup ṣoyulmuş, münsaliḫ* [derisi yüzülmüş], *dirisi alınmış* (S.S.) IV/573. *** **söküş**: (LÇ 192); **sögüş**: Haşlama et (DTO 359).
söl	سول	(V.) İğne, diken IV/583. *** **söl**: İğne, diken; tel, kıl (Vámb. 299).
sölgün	سولکون	(V.) Sülün IV/584. *** **sölgün**: Sülün (Vámb. 299).
sömek	سوماك	Kemik IV/589. *** **sümük**: bk. sümük.
sön-	سونمك	1) Sönmek

[826] Radloff, 'söksül' kelimesini Lügat-i Çağatay'dan aldığını belirtmiş; bir anlam vermeyerek Lügat-i Çağatay'daki verilen metni aynen çalışmasına almıştır. Ancak Lügat-i Çağatay'da, Radloff'un çalışmasına aldığı kelime 'سوکسول' 'söksül' değil; 'سوکسوك' 'süksük'tür. Radloff, 'سوکسوك' 'süksük' kelimesindeki 'ك' harfini 'ل' olarak görerek kelimeyi 'سوکسول' 'söksül' şeklinde hatalı okumuş ve çalışmasına bu şekliyle almıştır.
[827] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			Yulduz söndi "Yıldız söndü, yıldız kayboldu." 2) Aşağı düşmek (kuşlar için) *Ḳuş ḳayıp söndi* "Kuş aşağı düştü." IV/581. *** **sönmek**: Sönmek, solmak; düşmek (DTO 362).
söndür-	سوندورمك	sön+dür-	Söndürmek IV/582. *** **söndürmek**: Söndürmek (Bdg. I: 638).
söñ͡gek [828]	سونكاك		1) (V.) Kemik 2) Soy, aile IV/577. *** **söñ͡gek**: Kemik (Vámb. 299).
söñ͡gü	سونكو		Mızrak IV/577. *** **süngü**: Mızrak, küçük mızrak (DTO 362).
söñ͡gür- I	سونكورمك		(V.) Sümüklü olmak IV/578. *** **söngürmek**: Sümüklü olmak (Vámb. 299).
söñ͡gür II	سونكور		(V.) Burun akıntısı, sümük IV/578. *** **söngür**: Burun akıntısı, sümük (Vámb. 299).
söÿ-	سويمك		1) Sevmek, bir şeyi beğenmek 2) Öpmek IV/566. *** **süymek**: Sevmek, beğenmek, hoşlanmak (Bdg. I: 651).
söye I	سوكه		1) Kapı ve pencerenin yerleştiği kasa, çerçeve 2) [Kapı sürgüsü, sürme][829] *Tüme, ʿażāde, ḳapu sürgüsi, sürme* (S.S.) IV/578. *** **söye**: (LÇ 195).
söye- II	سويامك		(S.S.) [Yana dayamak; kucağına almak][830] *Yan üzre ṭayamaḳ, ḳuçağına almaḳ* (S.S.) IV/579. *** **söyemek**: (LÇ 194).

[828] Radloff, bu kelimeyi Cagataische Sprach-Studien'den aldığı gibi aynen eserine aktarmıştır (Vàmbéry, 1867: 299).
[829] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[830] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

söyem	سويام		Baş parmakla işaret parmağının arası IV/579. *** **söyem**: Karış, çeyrek arşın (Bdg. I: 650).
söyemle-	سويامَلامك		Parmakla ölçmek IV/579. *** (-).
söyen-	سويانمك		(S.S.) [Yaslanmak, yana dayanmak; sakınmak, çekinmek][831] *Yasdanmaḳ, ittikā itmek, yan üzre ṭayanmaḳ, tekye itmek* (S.S.) IV/579. *** **söyenmaḳ**: (LÇ 194).
söyim	سويم		(V.) Sevgi IV/579. *** **süyüm**[832]: Sevgi, aşk (Vámb. 302).
söy̆le-	سويلامك	söz+le-	Söylemek, demek; bahsetmek IV/566. *** **söylemek**: Konuşmak, demek (DTO 363).
söy̆lenil-	سويلانلمك	söy̆len+l-	Söylenilmek IV/568. *** (-).
söy̆leş-	سويلاشمك	söy̆le+ş-	Söyleşmek IV/568. *** **söyleşmek**: Söyleşmek, müẕākere ve mücāvebe itmek [konuşmak ve karşılıklı cevap vermek], birbirine tekellüm itmek [birbirine konuşmak] (LÇ 195).
söyüş-	سويوشمك		Kaymak IV/581. *** **söyüşmek**: Kaymak (Vámb. 300).
söz	سوز		Söz, laf; kelime IV/585. *** **söz**: Söz, kelime (DTO 355).
sözewül	سوزاول		(V.) Duyuran, haber veren *Firārīleri ṭaburına ve fırḳasına irca‘ itmek üzere me’mūr olan şaḫṣ* [Kaçakları birliğine geri döndürmekle görevli memur] (S.S.) IV/587. *** **sözevül**: (LÇ 190); **sözevül**[833]: Tellal (Vámb. 297); **sözevül**: Kaçakların tekrar orduya katılmasını sağlayan askerî çavuş (DTO 355).
sözle-	سوزلامك	söz+le-	Söylemek IV/588. *** **sözlemek**: Söylemek, demek (DTO 355).

[831] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[832] OSTN'de 'söyim' kelimesinin Cagataische Sprach-Studien'den alındığı belirtilse de kelime burada süyüm (سيوم) şeklindedir (Vámbéry; 1867: 302).
[833] Kelime Cagataische Sprach-Studien'de 'sözaul' şeklindedir.

sözleş- سوزلاشمك
Söyleşmek IV/588.
*** **sözleşmek**: Söyleşmek, karşılıklı konuşmak (Bdg. I: 645).

sözlet- سوزلاتمك
Söyletmek IV/588.
*** **sözletmek**: Söyletmek, anlattırmak (Bdg. I: 645).

su سو
1) Su
2) Nehir, dere, çay
3) Islak, yaş
4) Parlaklık, parıltı IV/743.
*** **su**: Su; su akıntısı, parlaklık, parıltı; onur (DTO 350).

su'aḳĭl سواقل
Bir tür meyve
Leymūn ve su'aḳĭl bağını seyr ḳılıp "Limon ve su'akıl bahçelerini seyredip"[834] (Bb. 445-16);
Bir nev' meyvedir, şaḳaḳıl (S.S.) IV/747.
*** **savaḳıl**: (LÇ 187); **savaḳıl**: Bir tür meyve (DTO 350).

suba سوبا
Uzamış IV/788.
*** **suba**: Eklenti; uzatılmış (DTO 350).

subaşĭ سوباشى
Subaşı, emniyet görevini yapan kimse IV/789.
*** **subaşı**: Emniyet yetkilisi (DTO 351).

subusun سوبوسون Moğ.
İnci IV/789.
*** **subusun**: İnci (DTO 351).

suçĭ سوچى
1) Sucu
2) İçeceklerle ilgilenen kimse
Baba Dost suçĭ kim çağır üçün Kābilġa barıp idi "Baba Dost içeceklerden sorumluydu ki şarap için Kâbil'e gitmişti." (Bb. 404-7) IV/779.
*** **sucı**: Su, içecekler, şarap veya yemişlerle ilgilenen kimse (DTO 351).

suçuḳ سوچوق
Sucuk, doldurulmuş bağırsak IV/779.
*** **sucuḳ**: Soğan, yağ ve kıymanın pişirilerek doldurulduğu koyun

---

834 Bâbür-nâme'den alınan bu metin Şen'in çalışmasında şu şekildedir: "*Lımū ve* ***sadāfal*** *bāğını sayr ḳılıp*" (Şen; 1993: 282). Yine Arat'ın çalışmasında kelimenin yer aldığı metin "*Limon ve* ***sedâfel*** *bahçelerini gezdikten sonra*" şeklindedir (Arat; 1946: 391). Bu okunuşlardan ayrı olarak Courteille, çalışmasında kelimeyi '**sevakil'** şeklinde değerlendirmiştir (Courteille; 1870: 350).

bağırsağı (DTO 351).

sudaḳ سوداق Bir balık türü (*Uzun levrek, sudak* ?) IV/778.
*** **sudaḳ**: Sir-i deryâ'da sıkça görülen bir balık türü (DTO 351).

suġ سوغ Örtü, yorgan; çatı, dam IV/755.
*** **suġ**: Örtü, kap, yorgan; çatı (DTO 356).

suġal- سوغالمق 1) Akmak, sızmak, arasından akmak, arasından sızmak
2) Su çıkarmak IV/756.
*** **suġalmaḳ**: Akmak, sızmak, toprağa su sızmak (DTO 357); **suġalmak**: Sıkmak, akmak, yavaş yavaş akmak; su çıkarmak (Vámb. 298).

suġala- سوغالامق Mızrağın keskin ucunu sokmak IV/756.
*** **suġalamaḳ**: Mızrağın keskin ucunu sokmak (DTO 356).

suġar- سوغارمق Su içirmek, sulamak
Ba῾żı zirā῾atlarġa su iḫtiyāc bolsa kūze bile ir ve ḫatun su taşıp suġaradurlar "Bazı ekinlerin suya ihtiyacı olsa; su testisiyle erkek ve kadın su taşıyıp sularlar.";
Ṣuvarmaḳ, ṣulamaḳ, iskā itmek [sulamak], *yer ve arāżīye ṣu vermek* (S.S.) IV/755.
*** **suġarmaḳ**: (DTO 191).

suġrul- سوغرولمق Çıkarılmış olmak, çıkarılmak IV/759.
*** **suġurulmaḳ**: bk. suġurul-.

suġuçaḳ سوغوچاق Küçük kova IV/759. *** (-).

suġur I سوغور Kova
Ḳoġa, delv [kova], *suġarmaḳdan kelime* (S.S.) IV/758.
*** **suġur**: (LÇ 191).

suġur- II سوغورمق Çıkarmak, çekip çıkarmak
Baba Yasavul ḳılıç suġurup yaḳın turup idi "Baba Yasavul kılıç çekip yakın turmuştu." (Bb. 298-15);
Cüdā itmek [ayırmak], *ḳınından çıḳarmaḳ, ṣıyırmaḳ, bir şey᾿i diger bir şey᾿iñ içinden ṣıyırup çıḳartmaḳ, ḳafından çekmek* (S.S.) IV/758.

			*** **suġurmaḳ**: (LÇ 191).
suġurt-	**سوغورتمق**	suġur+t-	Çıkartmak *Tiş suġurttı* "Dişini çıkarttı." IV/759. *** **soġurtmaḳ**: Çıkartmak (Vámb. 298).
suġurul-	**سوغورلمق**	suġur+ḷ-	Çıkarılmış olmak, çıkarılmak IV/758. *** **suġurulmaḳ**: Çıkarılmak, soyunulmak (Bdg. I: 647).
suġurun-	**سوغورنمق**	suġur+n-	Soyunmak IV/758. *** (-).
suġuruş-	**سوغوروشمق**	suġur+ş-	Karşılıklı çıkarmak *Aralarıda uruş bolup bir biriġa ḳılıç suġuruştular* "Aralarında mücadele olup birbirlerine kılıç çıkardılar." (Bb. 123-14) IV/758. *** (-).
suḳ-	**سوقمق**		1) Koymak, sokmak 2) Saklamak, gizlemek IV/750. *** **suḳmaḳ**: Sokmak, batırmak; araya sokmak (Vámb. 298); **soḳmaḳ**: bk. soḳ-.
suḳaġ	**سوقاغ**		(V.) Karaca *Bir nev' büyük geyik* (S.S.) IV/752. *** **suḳaġ**: Geyik (Vámb. 298); **suḳaġ**: (LÇ 191).
suḳayar	**سوقايار**	su+ ?[835]	İki nehrin birleştiği yer IV/752. *** **suḳayar**: İki nehrin birleştiği yer, su kavşağı, koyar (DTO 357).
suḳĭzĭ	**سوقيزى**		(V.) Salyangoz, sümüklü böcek *Zülük, zālū, sülük, şülük* (S.S.) IV/753. *** **suḳızı**: (LÇ 192); **suḳizi**: Salyangoz (Vámb. 298).
suḳma	**سوقمه**		Kazık, direk, sütun (Calc. Wrtb. ستون) IV/755. *** **suḳma**: Kolon, sütun, kazık (DTO 358.
suḳsur	**سوقسور**		Bir tür ördek IV/755. *** **suḳsur**: Bir tür ördek (DTO 357).
suḳun	**سوقون**		Çiğnenmiş (Calc. Wrtb. خايده) IV/753. *** **suḳun**: Çignelmiş, ezilmiş, pāy-māl olmış şey' [ayak altında kalmış şey] (LÇ

[835] Radloff, her ne kadar 'su+ḳayar' kelimesindeki 'ḳayar' kelimesinin nereden geldiğini görememişse de bu kelime, Türkçede 'İki akarsuyun birleştiği yer' anlamına gelen 'ḳoyar' kelimesi olmalıdır.

			192).
sula-	سولامق		Sulamak IV/772. *** **sulamaḳ**: İsḳā itmek [sulamak], ṣulamaḳ, āb-dāden [su vermek], şād-āb [sulu olma] (LÇ 193).
suluġ	سولوغ		Yular, kantarma IV/776. *** **suluḳ**: Atın yuları (DTO 360).
suḷuḳ	سولوق		(V.) Sulu, ıslak, nemli IV/775. *** **suluḳ**: Sulu, ıslak (Vámb. 299).
sun-	سونمق		Uzatmak, el uzatmak IV/762. *** **sunmaḳ**: Uzatmak, el uzatmak (DTO 362).
sunġan-	سونغانمق		Uzanmak IV/761. *** **sunġanmaḳ**: Uzanmak (Bdg. I: 649).
sunġar	سونغار		Şahin IV/761. *** **sunġar**: Şahin (DTO 361).
sunḳur	سونقور		Şahin IV/761. *** **sunḳur**: Şahin (DTO 361).
sur-	سورمق		1) Sormak 2) Emretmek, hükümdarlık etmek IV/764. *** **sormaḳ**: Sormak, sorgulamak; haber istemek; emretmek, buyurmak (DTO 354); **sormaḳ**: Sormak, sorgulamak; emretmek, buyurmak (Vámb. 297).
sura-	سورامق		1) Sormak 2) (V.) Denemek, sınamak *Pilavı surap kör* "Pilavı deneyip gör." IV/765. *** **soramaḳ**: Denemek, tecrübe etmek, sınamak; sorguya çekmek, sorgulamak, sormak (Vámb. 297).
suraḳ	سوراق		Soru; istek IV/766. *** **soraḳ**: Araştırma, tahkikat (DTO 352).
surat-	سوراتمق	sura+t-	Sordurmak IV/767. *** (-).
surġuç	سورغوچ		Sorguç, tuğ IV/770. *** **sorġuç**: Sorguç, tuğ (DTO 353).
surġuçï	سورغوجی		Soruşturmacı IV/771. *** **sorġuçı**: Soruşturma yapan, araştırma yapan (DTO 353).

sūruḳ I	سوروق		Sırık, direk IV/769. *** **soruḳ**: Çadır direği (DTO 354); **sorug**: Direk, kazık (Vámb. 297).
suruḳ II	سوروق	sur+ḳ	Soru IV/769. *** **soruḳ**: Soru (DTO 354).
suruş-	سوروشمق		(V.) Soruşmak, birbirine sormak; birbirini selamlamak IV/770. *** **soruşmaḳ**: Soruşmak, birbirine sormak; birbirini selamlamak (Vámb. 297).
suruşul-	سوروشولمق		Soruşulmak IV/770. *** **soruşulmaḳ**: Karşılıklı soru sormuş olmak (DTO 354).
susa-	سوسامق		1) Susamak 2) Tahrik olmak IV/781. *** **susamaḳ**: Susamak (DTO 356).
susaḳ	سوساق	sus+aḳ	Tahtadan yapılmış kepçe IV/782. *** **susaḳ**: Ahşap çanak (DTO 356); **susaḳ**: Kaşık (Vámb. 297).
susar	سوسار		Sansar IV/782. *** **susar**: Sansar (DTO 356).
sustaẙ-	سوستايمق		Gevşek olmak, gevşemek IV/785. *** **sustaymaḳ**: Gevşek olmak, gevşemek; bitkinlik (DTO 356).
sustluḳ	سستلوق		(V.) Gevşeklik IV/786. *** **sustluḳ**: Gevşeklik (Vámb. 296).
susun	سوسون		1) Susuzluk 2) Tereyağı IV/783. *** **susun**: Yoğurt suyu (DTO 356); **susun**: Ayran, āb-ı dūġ [ayran] (LÇ 190).
susur	سوسور		(V.) Sansar IV/783. *** **susur**: Sansar (Vámb. 297).
suvat	سووات		Hayvan suvaracak yer, hayvan sulanan yer IV/791. *** **suvat**: Hayvanlara su içirilen yer (DTO 363).
suẙġa	سويغا		Manto, elbise IV/749. *** **suyġa**: Elbise, manto (DTO 363).
suyuḳ	سويوق	suyu+ḳ	1) Sulu, akışkan 2) Az, seyrek IV/761. *** **süyük**: bk. süyük.

sübük	سوبوك		Ayak izi IV/850. *** **sübük**: Ayak izi; ayak damarı (DTO 351).
sübüle-	سوبولامك	sübük+le-	Ayak izi bırakmak IV/851. *** **sübülemek**: Ayak izi bırakmak; ayak damarını kesmek (DTO 351).
sücük - sücik	سوجوك	süci+k	Tatlı, lezzetli IV/840. *** **sücük**: Tatlı; hoş (DTO 351); **sücük**: Lezzetli, tatlı (Vámb. 296).
süçi-	سوچيمك		Tatlı olmak, lezzetli olmak IV/839. *** **süçimek**: Tatlı olmak (Bdg. I: 641).
süçük	سوچوك	süçi+k	Tatlı, lezzetli *Sin bizni süçük uyġudın ne uyġatdıñg* "Sen bizi tatlı uykudan niçin uyandırdın?" (Abg. 84); *Açıḳ ve süçükni tatıp irdi* "Acı ve tatlıyı tatmıştı." (Abg. 63) IV/839. *** **süçük**: Leẕīẕ, ṭatlu, şīrīn, süçi, çüçük (LÇ 188).
süçüklen-	سوچوكلانمك	süçük+le+n-	Tatlı olmak, tatlanmak IV/839. *** **süçüklenmek**: Tatlanmak (Bdg. I: 641).
süçüklendir-	سوچوكلاندورمك	süçüklen+dir-	Tatlı yapmak, tatlandırmak IV/839. *** **süçüklendirmek**: Tatlandırmak (Bdg. I: 641).
süder	سودر		Hizmetçi, maiyet *Ḳaşımdaġı hāṣ-ı nöker ve süder bile ḳurġan ʻazīmeti ḳıldım* "Ben kaleye maiyetimle beraber sefer yaptım." (Bb. 16-21); *Ḫüsrev Şāhnı nöker süderdin ayırıp* "Hüsrev Şâh'ı asker ve maiyetten ayırıp" (Bb. 37-9) IV/837. *** **süder**: Maʻiyyet ḫalḳı, zīr-i destān [hizmetçiler], uşaḳ ṭaḳımı, ḫiẕmetçiler, ḫūrd rīze men [önemsiz kimseler], tebaʻa [tabi olanlar] (LÇ 175).
südre-	سودرامك		Hareketlendirmek, sürmek, sürümek; itmek *Köyüp ana dik ġamıda cānı* *Geh südredi geh köterdi anı* "Bir ana gibi derdinden canı yanarak

gâh onu sürükledi, gâh onu yüklendi.” IV/838.
*** **südremek**: Yuvarlamak, düzlemek; dürtmek, itmek (DTO 351); **südremek**: Sürmek, itmek, kakmak; yuvarlamak (Vámb. 296).

südük سودوك (V.) Sidik IV/838.
*** **südük**: Sidik (Vámb. 296).

süklün سوكلن Sülün
(Calc. Wrtb. تزرو) IV/799.
*** **süglün**: Sülün (DTO 359).

süksük سوكسوك 1) Bir tür ağaç
2) (V.) İnşaatta kullanılan hafif ağaç IV/799.
*** **süksük**: İnşaatta kullanılan hafif bir ağaç türü (Vámb. 298); **süksük**: Kumlu toprakta yetişen bir ağaç türü (DTO 358).

sükük سوكوك (V.) Kumda yetişen kökleri görünen ve bazen oldukça fazla büyüyebilen ve çabuk kırılan bir ağaç türü IV/798.
*** **sükük**: Kumda yetişen kökleri görünen ve bazen oldukça fazla büyüyebilen ve çabuk kırılan bir ağaç türü (Vámb. 299).

süküle- سكلمك Kızartmak
(Calc. Wrtb. كباب);
ʿÖmer kirdi bir tavuḳ kördi ḳılıç birle urdı iki pāre ḳıldı sin͡glesige birdi sükülgil didi süküldi “Ömer girdi, bir tavuk gördü, kılıçla vurarak iki parçaya ayırdı, kızkardeşine kızartın dedi, kızartıldı.” (Bb. 485-23) IV/799.
*** **sükülemek**: Kızartmak, kebap yapmak (Bdg. I: 630).

sülegey̆ سولاكاى Tükürük, salya
Rūḥu ʾl-Emīn ol sarı çün baḳıban
Aġzıdın anın͡g sülegey̆ aḳıban
“Rûhu’l-Emîn (Cebrail), o tarafa baktığında, onun ağzının suyu akıyordu.” IV/831.

		*** **sülegey**: Tükürük, salya (DTO 360).
sülgün	سولكون	Sülün IV/833. *** **sülgün**: Sülün (DTO 360).
süliz	سولز	Kına (bitki) IV/832. *** **süliz**: Kına (DTO 360).
sülük	سولوك	Sülük IV/832. *** **sülük**: Sülük (DTO 361).
sülüken	سولوكان	Sarı renkli bir tür meyve IV/832. *** **sülüken**: Sarı renkli bir tür meyve (DTO 361).
sümen	سومان	(V.) İki ucu keskin olan kazma IV/853. *** **sümen çöküç**: İki ucu keskin olan kazma (Vámb. 299).
sümgür-	سومكورمك	Sümkürmek IV/855. *** **sümkürmek**: Sümkürmek (DTO 361).
sümük I	سوموك	Sümük IV/854. *** **sümük**: Burun akıntısı, sümük (DTO 361).
sümük II	سوموك	Kemik IV/854. *** **sümük**: Kemik (Bdg. I: 649).
sümür-	سومورمك	Emmek IV/855. *** **sümürmek**: Emmek, somurmak (Vámb. 299).
sünepe	سونپه	Sünepe, biçimsiz, çirkin IV/804. *** (-).
süngü	سونكو	Mızrak, süngü IV/802. *** **süngü**: Küçük mızrak (DTO 362).
süngür	سونكور	Sünger IV/802. *** **sünger**: Sünger (Bdg. I: 649).
sün͡gek	سونكاك	Kemik IV/801. *** **sün͡gek**: Kemik (DTO 362).
sün͡gük	سونكوك	Kemik IV/801. *** **sün͡gük**: Kemik (Bdg. I: 650); **sün͡gek**: bk. sün͡gek.
süp	سوپ	Süpürge IV/848. *** **süp**: Süpürge (DTO 350).
süpse	سوبسه	Süpürge IV/850. *** **süpse**: Süpürge (DTO 350).
süpsük	سوبسوك	(V.) Süprüntü, çöp IV/850. *** **söpsük**: Süprüntü, çöp (DTO 296).
süpür-	سوپورمك	1) Süpürmek

			2) Silip süpürmek, yok etmek IV/848. *** **süpürmek**: Süpürmek (DTO 351).
süpürgü	سوپوركو		Süpürge IV/849. *** **süpürgü**: Süpürge (DTO 350).
süpürt-	سوپورتمك		Süpürtmek, temizletmek IV/849. *** **sipirtmek**: Süpürtmek (Bdg. I: 653).
süpürül-	سوپورلمك	süpür+l-	Süpürülmek, süpürülmüş olmak IV/848. *** **sipirilmek**: Süpürülmek (Bdg. I: 653).
sür I	سور		Güzellik, yücelik, büyüklük, heybet IV/808. *** **sür**: Suret, görünüş, şekil (Bdg. I: 642).
sür- II	سورمك		1) Sürmek, önüne katmak, peşinden götürmek, kovalamak, arkasına düşmek 2) Sürüyü sürmek, gütmek 3) Farklı işler yapmak 4) Sürmek, ovmak, üzerine sürmek 5) Tarlayı sürmek, çift sürmek 6) Mideyi temizlemek, ishal olmak 7) Yol üstünde ilerlemek IV/809. *** **sürmek**: İtmek; ileri sürmek; işlemek, çift sürmek; sürtmek, ovmak (DTO 354).
sürç-	سورچمك		Sürçmek, takılmak, sendelemek IV/828. *** **sürçmek**: Kaymak, ayağı kaymak (DTO 353).
sürçe	سورچا		1) Dinlenme, soluklanma 2) [Çiğ, kırağı; kayma, sürçme; sorma, soruşturma, araştırma; tereddüt][836] *Jāle, ṣaʿr, laġz, sürişmek, pürs u cū, tecessüs, tereddüd* (S.S.) IV/828. *** **sürçe**: (LÇ 189); **sürçe**: Kayma, sürçme (DTO 353).
sürçek	سورچاك	sür+çek	1) Takipçi 2) Takip edilen 3) [Kayılacak yer, kaygan yer][837] *Ḳayılacaḳ ve ṭayacaḳ maḥall, sürçük, cāy-ı laġzīş*[838] (S.S.) IV/828.

[836] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			*** **sürçek**: (LÇ 189).
sürçtür-	سورچدورمك	sürç+tür-	bk. sürçür- IV/829. *** **sürçtürmek**: Sürçtürmek, takılmaya zorlamak (Bdg. I: 643).
sürçük	سورچوك	sürç+ük	Ayağı çok takılan IV/828. *** **sürçek**: Ayağı çok kayan at (Vámb. 297).
sürçür-	سورچورمك	sürç+r-	Takılmaya zorlamak IV/828. *** **sürçürmek**: Sürçtürmek, takılmaya zorlamak (Bdg. I: 643).
sürdür-	سوردورمك	sür+dür-	Sürdürmek, kovdurmak IV/827. *** **sürdürmek**: Sürdürmek, kovdurmak (Bdg. I: 644).
sürdürme	سوردورمه	sür+dür+me	Müshil IV/828. *** **sürdürme**: Müshil (Vámb. 297); **sürtürme**: Müshil (DTO 353).
süre-	سورامك		Sürüklemek, çekmek IV/811. *** **süremek**: Sürüklemek (Bdg. I: 642).
süren	سوران		Çığlık, korkunç ses *Ol cemāʿat süren salıp oḳ ḳoyup kildiler* “Bu insanlar ok atıp korkunç ses çıkararak geldiler.” (Bb. 129-2) IV/812. *** **süren**: Savaş meydanında askerlerin bağırışları (DTO 352).
sürge-	سوركامك		Sürüklemek, çekmek IV/822. *** **sürgemek**: Sürüklemek (DTO 353).
sürgewül	سوركاول		1) Düşmanın ardına düşen birlik 2) (P. d. C.) Ordunun arkasında kalan askerleri önüne katıp götürmekle görevli askerî birlik 3) [Ordunun arkasını gözetlemekle görevli bölük][839] *Leşkeriñ ʿaḳabini gözetmege meʾmūr olan bölük ve sipāh* (S.S.) IV/822. *** **sürgevül**: (LÇ 189); **sürgevül**: Ordunun arkasında kalan askerleri önüne katıp götürmekle görevli askerî birlik (DTO 354).

[837] Anlam LÇ’den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[838] Kelime hem OSTN’de hem de LÇ’de لغجيش şeklindedir.
[839] Anlam LÇ’den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

sürgü	سورکو		1) Tırmık 2) *Sürgü taşı* "Bileği taşı" 3) [Kapının ortasındaki sürgü, mil sürgü; ilaç; amel olma; zehri çıkarma][840] *Ḳapunuñ ortasındaki sürme, mīl sürme, ʿilāc, ʿamel, darūyı iḫrāc* (S.S.) IV/822. *** **sürgü**: (LÇ 189); **sürgü taşi**: Bileği taşı (Vámb. 297); **sürgü**: Tapan, tarla sürgüsü (DTO 354).
sürgüçi	سورکوجی	sürgü+çi	Süren, kovan IV/823. *** **sürgüçi**: Süren (Bdg. I: 644).
sürgüle-	سورکی لمك	sürgü+le-	Tırmıklamak IV/823. *** **sürgülemek**: Sürmek, tırmıklamak (Bdg. I: 644).
sürgün	سورکون	sür+gün	1) Sürgün 2) Sürgünde olan, sürülen, kovulan, def edilen IV/822. *** **sürgün**: Sürgün, birisini yerleştiği yerden sürme (DTO 354).
sürgünle-	سورکونلامك	sürgün+le-	Sürgüne göndermek IV/823. *** **sürgünlemek**: Sürgüne göndermek (Bdg. I: 644).
sürme	سورمه	sür+me-	1) Sürme, sürme işi; kovma 2) Ahşap kapak IV/829. *** **sürme**: Sürme, sürme işi, kovma; sürgülü eşya (Bdg. I: 644).
sürt-	سورتمك	sür+t-	1) Sürtmek, ovuşturmak 2) Sürmek, yağlamak IV/825. *** **sürtmek**: Sürmek, defʿ ve ṭard ve nefy itmek [sürmek, sürgüne göndermek], mesḫ olmış [sürülmüş], sürçmek, sürdürmek (LÇ 188).
sürttür-			Sürttürmek IV/827. *** (-).
sürük	سوروك	sür+k	1) Sürü, kalabalık 2) Ordu IV/816. *** **sürük**: Sürü, kalabalık; asker toplama (DTO 355).
sürül-	سورلمك	sür+l-	1) Sürülmek, kovulmak, uzaklaştırılmak 2) Yerine getirilmiş olmak

[840] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			3) Çift sürülmek 4) Ovulmak, sürülmek, sürtülmek IV/818. *** **sürülmek**: Sürülmek, kovulmak; çift sürülmek; sürtülmek (Bdg. I: 644).
sürün I	سورون		Sorgu; sorun *Yana surun ili olturur üçün bu dīvānḫānening bir żal'ıda kiçik kiçik ṭaḳçalar ḳılıp tur* "Bir de şikayet eden iş sahiplerinin oturması için bu divanhânenin bir tarafına küçük daireler inşa etmiştir." (Bb. 61-17) IV/769. *** **sürün**: Şikayet (DTO 352); **sürün ili**: Padişah divanına şikayet için gelen halk (TL III: 136).
sürün- II	سورنمك	sürü+n-	1) Sürünmek 2) Takılmak, sendelemek IV/817. *** **sürünmek**: Sürünmek, yerde sürünmek; ayağı takılmak (Bdg. I: 644).
sürüt-	سوروتمك	sürü+t- veya sür+t-	Süründürmek; sürükletmek IV/819. *** (-).
süşkür-	سوشكورمك		Aksırmak, hapşırmak IV/848. *** (-).
süt I	سوت		Süt IV/834. *** **süt**: Süt (DTO 351).
süt II	سود	F.	Gelir, kazanç; faiz *Sūd yimek* "Faiz yemek"; *sūd birmek* "Faiz vermek" IV/835. *** **süt**[841]: Gelir, kâr; faiz (Vámb. 296).
sütlen-	سوتلانمك		Sütü gelmek, sütlenmek IV/836. *** **sütlenmek**: Sütü gelmek, sütlenmek (Bdg. I: 641).
süyek	سوياك		(V.) Kemik IV/802. *** **süyek**: Kemik (Vámb. 300).
süy̆le-	سويلامك		Kaymak, aşağı kaymak IV/797. *** **süylemek**: Kaymak; ayağı sürçmek (DTO 363).
süyük	سويوك		Sulu, akışkan IV/803. *** **süyük**: Akıcı, sulu (Vámb. 300).

[841] Kelime Cagataische Sprach-Studien'de سود şeklinde yazılmıştır.

süz- I	سوزمك		Süzmek IV/844. *** **süzmek**: Arıtmak, temizlemek, elekten geçirmek, elemek; süzmek (DTO 355).
süz- II	سوزمك		Boynuzlamak, süsmek IV/844. *** **sözmek**: Koşarak gelip süsmek (sığır) (Vámb. 297).
süzdür-	سوزدورمك	süz+dür-	Süzdürmek IV/847. *** **süzdürmek**: Süzdürmek (Bdg. I: 646).
süzek	سوزاك	süz+k	Belsoğukluğu IV/844. *** **süzek**: Belsoğukluğu (Vámb. 297).
süzewül	سوزاول		Geride kalan veya firar edenleri yakalayıp toplayan subay IV/844. *** **sözevül**: bk. sözewül.
süzgek	سوزكاك	süz[I]+gek	Süzme işi için kullanılan ahşap süzgeç IV/846. *** **süzgüç**: bk. süzgüç.
süzgüç	سوزكوچ		Süzgeç, köpük süzgeci, süzgü IV/847. *** **süzgüç**: Süzgeç (DTO 355).
süzme	سوزمه	süz[I]+me	1) Süzülmüş 2) Süzme işlemi 3) Temiz, duru su IV/848. *** **süzme**: Temiz, duru, saf; katıksız; lekesiz (DTO 356).
süzük	سوزوك	süz+k	Temiz, duru, saf IV/845. *** **süzük**: Temiz, saf (DTO 356).
süzül-	سوزولمك		1) Süzülmek, süzülmüş olmak, arıtılmak 2) Bakışı başka tarafa yöneltmek, baygın bakmak IV/846. *** **sözülmek**: Bakışı başka tarafa yöneltmek, bir şeye gözünü dikmek; sızmış olmak, süzülmek (Vámb. 297).

Ş

şaçḳan	شجقان		Şafak sökmesi, güneş doğması, fecir, sabah kızıllığı (Calc. Wrtb. صبح) IV/973. *** **şaçḳan**: Seher, şafak sökmesi (DTO 376).
şad	شاد	[F.]	Sevinçli, neşeli, şad IV/971. *** **şād**: (F.) Mutlu, sevinçli (SD 573).
şadlan-	شادلانمق		Sevinmek, neşelenmek IV/973. *** **şādlanmaḳ**: Sevinmek, neşelenmek (Bdg. I: 659).
şadlandĭr-			Sevindirmek, neşelendirmek IV/973. *** **şādlandırmaḳ**: Sevindirmek, neşelendirmek (Bdg. I: 659).
şadlĭḳ	شادليق		Neşe, sevinç IV/973. *** **şādlıḳ**: Sevinçlilik (LD 650).
şafşal	شافشال		Uygunsuz, yakışıksız IV/990. *** **şafşal**: Uygunsuz elbise giyen; abuk sabuk konuşan kimse (DTO 376).
şaġalaḳ	شغالاق		Tokat, sille, şamar IV/937. *** **şaġalaḳ**: Tokat, sille, şamar (Bdg. I: 668).
şaġaval	شغاول		Orta Asya'da yüksek bir memurluk IV/937. *** **şaġavul**: Hokant'ta yüksek bir memuriyet (Bdg. I: 668).
şaġdar	شغدار		Levazım subayı; kaymakam IV/939. *** (-).
şaġdarlĭḳ	شغدارليق	şaġdar+lĭḳ	Memuriyet, şagdarlık, şagdarlık rütbesi IV/939. *** **şaġdārlıḳ**: İdare memurluğu; kahyalık (DTO 376).
şaġĭldaḳ	شاغيلداق		Koyun yünündeki pislikler IV/939. *** **şaġıldaḳ**: Koyun yününe takılan küçük pislikler (DTO 375).
şagird	شاكرد	[F.]	Medrese öğrencisi IV/939. *** **şāgird**: Medrese öğrencisi (Bdg. I: 661).
şaġĭrda-	شاغيردامق		Şakırdamak IV/939. *** **şaġırdamaḳ**: Şakırdamak, çatırdamak, çıtırdamak (DTO 375).
şaġĭrdaḳ	شاغيرداق	şaġĭrda+ḳ	Çatırtı IV/939. *** **şaġırdaḳ**: Çatırtı, çıtırtı (DTO 375).
şaġĭş-	شاغيشمق		Kötü olmak, şirret olmak; birisine iftira

			etmek (Calc. Wrtb. بد کویه کردن) IV/939. *** **şaġıçımaḳ**: İftira etmek (DTO 375); **şaġıçmaḳ**: Kötü olmak, şirret olmak; birisine iftira etmek (Bdg. I: 660).
şaġla	شغلا		Islık, ıslık çalma IV/939. *** **şaġla**: Islık (DTO 376).
şaẖ	شاخ	F.	Ağacın dalı IV/940. *** **şāẖ**: Ağacın dalı, kol (Bdg. I: 659).
şaḳ	شاق		Salak, ahmak IV/931. *** **şaḳ**: Aptal, salak (Vámb. 303).
şaḳĭrda-	شاقیردامق		Şakırdamak, çatırdamak IV/933. *** **şaḳırdamaḳ**: Şakırdamak, çatırdamak, çıtırdamak (DTO 375).
şaḳĭrdaḳ	شاقیرداق	şakĭrda+ḳ	Çatırtı IV/934. *** **şaḳirdaḳ**: Çatırtı, çıtırtı (Vámb. 303).
şaḳĭrdĭ	شاقیردی		Çatırtı, çınlama IV/934. *** **şaḳırdı**: Çatırtı, çıtırtı (DTO 375).
şaḳḳa	شقّه		Şaka, alay IV/934. *** **şaḳḳa**: Şaka, alay (DTO 377).
şaḳşal	شاقشال		(V.) Kuru ağaç IV/935. *** **şaḳşal**: Kuru ağaç (Vámb. 303).
şaḳşalla-	شاقشاللامق	şaḳşal+la-	(V.) Çok kurumak IV/935. *** **şaḳşalmaḳ**: Çok kurumak (Vámb. 303).
şal I	شال		Tahta IV/960. *** (-).
şal II	شال		1) Keçi kılından dokuma 2) Şal, atkı IV/960 *** **şal**: Şal; atkı; kuşak; sargı (Bdg. I: 661).
şalat-	شلتمق		Süslemek, bezemek IV/962. *** **şalatmaḳ**: Süslemek, bezemek (DTO 377).
şalayĭn	شلاین		Demir çubuk, demirden şiş (Calc. Wrtb. سبخ) IV/962. *** **şalayın**: Kebap şişi, şiş (DTO 377).
şaldĭr-	شالدرمق		Acele bir şekilde kapıyı çalmak *Dervāze şaldĭr şaldĭr ḳılıp* "Kapıyı hızlı hızlı çalıp" (Abg. 169) IV/966. *** **şaldır şaldır ḳılmaḳ**: Bir şeye vurmak, bir şeyi çalmak (DTO 377).
şallaḳ	شاللاق		Süs, bezek IV/965. *** **şallaḳ**: Süs, bezek (Vámb. 303).

şalpan͡g	شالپانک		Büyük kulak, sarkık kulak IV/967. *** (-).
şalta-	شالتامق		Süslemek, bezemek IV/965. *** **şaltamaḳ**: Süslemek, bezemek (Vámb. 303).
şam	شمع	Ar.	Mum, ışık, aydınlık IV/991. *** **şem‘**: Mum, ışık, aydınlık (Vámb. 303).
şama	شاما		Çaydan kalan tortular, çay artığı IV/991. *** **şama**: Kaynatılmış çay artığı (Bdg. I: 662); **şemme**: bk. şemme.
şamallat-	شاماللاتمق	şamalla+t-	Havalandırtmak IV/992. *** **şamalatmaḳ**: Havalandırtmak (Vámb. 303).
şamyane	شامیانه	F.	Çadır *Anın͡g allıda şamyāne tikip olturup idiler* "Onun önünde çadır kurup oturmuştular." (Bb. 265-9) IV/993. *** **şamyāne**: Çadır (DTO 375).
şanġur	شانغور		Şangırtı, şakırtı IV/944. *** **şanġur**: Şangırtı (DTO 376).
şanlĭġ	شانلیغ	şan+lĭġ	Makam sahibi, şanlı IV/949. *** (-).
şan͡guraḳ	شانکوراق		Sığırların toynağı IV/943. *** **şan͡guraḳ**: Sığırların toynağı (DTO 376).
şapa	شاپه	şap+a	(V.) Tokat, sille, şamar IV/982. *** **şapa**: Tokat, sille, şamar (Vámb. 302).
şapalaḳ	شاپالاق		Tokat, sille, şamar IV/982. *** **şapalaḳ**: Tokat, sille, şamar (Vámb. 302).
şaplaḳ	شاپلاق		Tokat, sille, şaplak (Calc. Wrtb. طپانجه) IV/984. *** **şaplaḳ**: Tokat, sille, şaplak (Bdg. I: 665).
şappaş	شاپپاش		(V.) Kumaştan yapılmış başlık, kasket IV/986. *** **şappaş**: Yünlü kumaştan yapılmış başlık (Vámb. 303).
şappat	شاپّات		(V.) Elin tersi, dış kısmı IV/986. *** **şappat**: Elin tersi, dış kısmı (Vámb. 302).
şappatĭ	شاپّاتی		(V.) 1) Karış, el genişliği 2) Düz, enli, geniş IV/986. *** **şappati**: Düz, enli, geniş; el genişliği, karış (Vámb. 302).

şarap	شراب [842]	Ar.	Şarap IV/951. *** **şarāb**: Şarap (Bdg. I: 665).
şarĭlda-	شاريلدامق		Şarıldamak IV/953. *** **şarıldamek**: Şarıldamak (DTO 375).
şarḳa	شرقه		Çıtırdama, çıtırtı *Sebz-berklik şāḫlarıġa ot ḳoysalar ġarīb şarḳa bile köyer* "Yeşil yapraklı dallarına ateş konursa, garip bir çıtırtı ile yanar." (Bb. 175-3) IV/953. *** **şarḳa**: Çıtırdama, çıtırtı (DTO 376).
şartla-	شارتلامق		Şarıldamak (su) *Andaḳ kim su bu çıġḳa şarılap*[843] *tüşkey* "Şöyle ki, su çağlayarak bu çitin üzerine dökülür." (Bb. 177-6) IV/956. *** **şartlamaḳ**: Şarıldamak; ses çıkarmak (su) (DTO 375).
şartlat-	شارتلاتمق		Şartla- fiilinin ettirgen şekli [Şarıldatmak (su)] IV/957. *** (-).
şaşĭ	شاشى		Şaşı, gözleri şaşı olan IV/977. *** **şaşı**: Şaşı (DTO 375).
şaşḳun	شاشقون		Şaşkın IV/978. *** **şaşġun**: Şaşkın (DTO 375).
şaştur-	شاشتورمق		Şaşırtmak IV/979. *** **şaştırmaḳ**: Şaşırtmak (Bdg. I: 660).
şatī	شاتى		Basamak, el merdiveni IV/970. *** **şatı**: Merdiven; çatı, teras (DTO 375).
şatĭrdat-	شاديرداتمق		Bağırmak, yaygara koparmak IV/970. *** **şatirdatmaḳ**: Gürültü yapmak, yaygara yapmak (Vámb. 303).
şatu	شاتو		1) (V.) Teras 2) Merdiven *Şatu ḳoymaḳ* "Kaleyi almak için merdiven dayamak" IV/970. *** **şatu**: Teras (Vámb. 302); şatu: Merdiven (DTO 375).
şawḳun	شاوقون		(V.) Ses, patırtı, gürültü IV/929. *** **şauḳun**: Ses, patırtı, gürültü (Vámb. 303).

---

842 Kelimenin Arap harfli yazılışı شاراب şeklindedir.

843 Kelime Bâbür-nâme dikkate alınarak düzeltilmiştir (Şen, 1993: 28).

şawlum	شاولوم		1) Dalgacı, şakacı; huysuz, şirret 2) (V.) Şaka, alay IV/930. *** **şaulum**: Şaka, alay, nükte, latife (Vámb. 303); **şavlum**: Kavgacı; yüzsüz (DTO 376).
şayan	شايان		Yemek masası, yemek sofrası (Calc. Wrtb. تخته اش) IV/945. *** **şayan**: Yemek masası (DTO 376).
şaÿ	شاى		Güçlü, kuvvetli; cesur; becerikli *Şaÿ yigitdür* "Becerikli bir yiğittir." IV/926. *** **şay**: Güç sahibi, zengin; yararlı (DTO 376).
şayĭ I	شايى		Bir tür ipekli kumaş (Orta Asya'da) IV/946. *** (-).
şayĭ- II	شايمق		İnce ince kesip parçalamak IV/947. *** (-).
şayĭn I	شاين		Çanak, kase, sahan IV/947. *** (-).
şayĭn II	شاين		Terazi kolu IV/947. *** **şayın**: Terazi kolu (DTO 376).
şaÿla-	شايلامق	şaÿ+la-	(V.) Süslemek IV/927. *** **şaylamaḳ**: Süslemek, donatmak (Vámb. 303).
şeftelik	شفتاليك		Şeftali IV/1019. *** **şeftālū**: Şeftali (DTO 376).
şegençin	شكانجين		Kadınların süs için saçlarının üstüne taktıkları, çeşitli renk ve biçimde yapılmış küçük başlık IV/999. *** **şegencin**: Hive'de kadınların başlarına taktıkları başlık (DTO 377).
şekel	شكل		1) Ceviz kabuğu 2) Yüzük IV/998. *** **şekel**: Yüzük (DTO 377).
şekerkül	شكركول		Mutfakta kullanılan başlık IV/998. *** **şekerkül**: Mutfakta kullanılan başlık (Vámb. 303).
şemme	شمّه		(V.) Çay çöküntüsü IV/1022. *** **şemme**: Kullanılmış çay yaprakları, çay artığı (Vámb. 303).
şemşek	شمشك		1) Şimşek, yıldırım 2) Yağmur (Calc. Wrtb. باران) IV/1021. *** **şimşek**: bk. şimşek.
şemşekle-	شمشكلامك	şemşek+le-	Parlamak IV/1021.

			*** **şimşeklemek**: Parlamak, parıldamak (Bdg. I: 672).
şeppik	شپّیك		Leke IV/1017. *** **şeppik**: Leke, pislik, kir (DTO 376).
şeppiklik	شپّیكلیك	şeppik+lik	Lekeli, benekli IV/1017. *** **şeppikli**: Lekeli, kirli, pis (Vámb. 303).
şeprek	شپراك		Çöküntü, tortu IV/1017. *** **şeprek**: Tortu, çökelti; maya; tartar (DTO 376).
şer'i	شرعی	Ar.	Bir uzaklık ölçü birimi, mil *Maḥallātı ḳurġandın bir şer'ī yıraḳraḳ tüşüptür* "Kalenin dış mahalleleri kaleden bir mil uzaklıktaydı." (Bb. 6-5); *Semerḳandtın iki üç yıġaç şer'ī ḳoyıraḳ* "Semerkant'tan iki-üç yıgaç daha aşağıda" (Bb. 47-13) IV/1006. *** **şer'ī**: Yıgaç (uzunluk ölçüsü) anlamında kullanılan kelime, mil (DTO 376).
şeren [844]	شران		(V.) Çevik, atik, tez IV/1005. *** **şeren**: Çevik, atik, tez (Vámb. 303).
şerenlik [845]	شرانلیك		(V.) Çeviklik, atiklik, tezlik IV/1005. *** **şerenlik**: Çeviklik, atiklik, tezlik (Vámb. 303).
şeşḫir	ششخیر		Askerlerin kullandığı mızrak IV/1015. *** **şeşḫir**: Atlı askerlerin kullandığı mızrak (Vámb. 303).
şewkele	شاوكله		bk. sewkele[846] IV/997. *** **şevkele**: Kırgız kadınlarının kullandığı başlık (DTO 376).
şĭ-	شیمق		(V.) İçmek IV/1066. *** **şimaḳ**: İçmek (Vámb. 305).
şĭba I	شیبا		Düz, pürüzsüz; parlak IV/1088. *** **şıba**: Balçık sürülmüş, sıvanmış, pürüzleri giderilmiş (Bdg. I: 677).
şĭba II	شیبه		1) Bir tür özel ok

844 Madde başı açıklamasında kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de Cagataische Sprach Studien'den alındığı belirtildiği için çalışmaya dâhil ettik.
845 Madde başı açıklamasında kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de Cagataische Sprach Studien'den alındığı belirtildiği için çalışmaya dâhil ettik.
846 OSTN'de 'şewkele' kelimesinin anlamı için gönderme yapılan 'sewkele' kelimesi bulunamamıştır.

Bir şĭba oḳ mininḡ butumġa tigdi "Bir şıba ok butuma değdi." (Bb. 131-21)
2) Ok yağmuru
Şĭbaġa çıday almay ḳaça birdi "Ok yağmuruma dayanamayarak kaçıverdi." IV/1088.
*** **şıba**: Ok yağmuru (DTO 378); **şiba**: Ok yağmuru; bir tür ok (Vámb. 304).

şĭbaḳ شيباق 1) Dam veya çatı olması için kamıştan örülen bükülebilir hasır
Örgemçi şĭbaḳġa perde salıp
Ol perde içide sāye alıp
"Örümcek damın saçağına perde gererek o perdenin arkasına saklanmıştı."
2) Bir bitki türü
Kök şĭbaḳdın yigirme otuz püşt-vāre su başıġa kiltürüp yançıp suġa salurlar salġan zamān oḳ suġa kirip mest bolġan balıġnı tuta kirişürler "Kök şıbaktan da yük kadar su yanına getirip, ezerek, suya atarlar ve kendileri de o zaman hemen suya girip sarhoş olan balıkları tutmaya başlarlar." (Bb. 177-3) IV/1088.
*** **şıbaḳ**: Çatı için örülmüş kamış; hasır; bir bitki türü, yavşan (DTO 378).

şīdam شيدام (V.) Dümdüz IV/1080.
*** **şidam**: Düz, dümdüz (DTO 379); **şiydam**: Dümdüz (Vámb. 304).

şĭdurġu شيدورغو Bir tür telli müzik aleti
Rāst ḳıl āheng-i nevā vü ḥicāz
Tüz yatuġı birle şĭdurġunı sāz
"Neva ve hicaz makamı ile şarkı söyle; şarkının sonunu şıdurgu ile ayarla." IV/1081.
*** **şıdurġu**: Bir tür ut (DTO 379).

şĭġawul شيغاول 1) Hive ve Hokant'ta saray görevlisi
2) Yemeklerden sorumlu görevli
3) (P. d. C.) Elçiye eşlik eden görevli IV/1067.
*** **şıġavul**: Elçiye eşlik eden görevli (DTO 380); şigaul: Hive ve Hokant'ta başkanın

yanında bulunan görevli (Vámb. 304); **şıġavul**: Teşrīfātçı, mihmān-dār [misafiri ağırlayan], Türkistān'da bir rütbe ismidir; süferā, maṣlaḥāt ve iş-güẕārı [elçilik ve maslahat işleriyle ilgilenen] (LÇ 205).

şĭla(n)- شيلامق Götürmek, iletmek; geri itmek IV/1076.
*** **şılamaḳ**: Götürmek, iletmek; geri itmek (DTO 380).

şĭlançĭ شيلانچى Kasapların başı, reisi
(Calc. Wrtb. سردار قصبان) IV/1076. *** (-).

şĭlĭm شيليم (V.) Ayakkabı yapıştırıcısı, reçine IV/1078.
*** **şilim**: Reçine, yapıştırıcı; ayakkabı tutkalı (Vámb. 305).

şĭlĭrġa شيليرغا Av IV/1078.
*** **şılırġa**: Av; av hayvanı (DTO 381).

şĭltaḳ شلتاق İftira, hakaret, yalan
Man͡ga şĭltaḳ taḳdı "Bana iftira attı." IV/1078.
*** **şıltaḳ**: Yalan, iftira (DTO 381).

şĭma شيما Düz, düzgün, pürüzsüz; parlak IV/1091.
*** **şima**: Düz, pürüzsüz; parlak (Vámb. 305).

şĭmal- شيمالمق Kolu sıvamak IV/1091.
*** **şımalmaḳ**: Kolu sıvamak (DTO 381).

şĭmala- شيمالامق Düzlemek, düzleştirmek, pürüzünü gidermek; parlatmak IV/1092.
*** **şimalamaḳ**: Düzlemek; parlatmak (Vámb. 305).

şĭmĭn- شيمينمق Kaynamak, coşmak
(Calc. Wrtb. جوشيدن) IV/1092.
*** **şımınmaḳ**: Kaynamak (DTO 381).

şĭmĭz- شيميزمق bk. şĭmĭn- IV/1092.
*** **şımızmaḳ**: Kaynamak (DTO 381).

şĭpurma شيپورما (V.) Kuzu derisinden yapılmış başlık, kasket IV/1087.
*** **şipurma**: Kuzu derisinden yapılmış başlık (Vámb. 304).

şĭralġa شيرالغا 1) Avda veya gaspta elde edilen pay
Boġuzlap her kişi şĭralġa aldı "Boğazlayıp herkes pay aldı." (Bb. 285-8)
2) Vücudun kafaya en yakın kısmı (hayvanlar için) IV/1071.

*** **şıralġa**: Av hayvanı; avda ganimet olarak alınan av hayvanının bir parçası; vücudun üst kısmı (DTO 379).

şĭrdaġ شيرداغ 1) Eyer altına konulan deri şilte
2) Bir tür uzun kadın üstlüğü IV/1075.
*** **şırdaġ**: Eyer altına konulan deri aba; geniş kollu ve pamuklu siyah kaftan; bir tür kısa kollu ve dikişsiz pardesü (DTO 380).

şĭrdaḳ شيرداق Bir tür etek IV/1075.
*** **şırdaḳ**: Yüzü uzun tüylü, kalın ve ağır battaniye (Bdg. I: 680); şırdaġ: bk. şĭrdaġ.

şĭrlaġan شيرلاغان سيره روغن 1) Susam yağı
2) Trahom hastalığı [Göz kapaklarının altında birtakım kabarcıkların belirmesiyle başlayan, tedavi edilmezse kirpiklerin içeriye kıvrılması, saydam tabakada yaralar çıkması yüzünden körlükle sonuçlanabilen bulaşıcı hastalık] IV/1074.
*** **şırlaġan**: Susam yağı (DTO 380).

şĭrtĭlda- شيرتيلدامق (V.) Şırıldamak, vızıldamak IV/1075.
*** **şirtildamaḳ**: Vızıldamak, mırıldamak (Vámb. 304).

şĭşal[847] شيشال (V.) İri koyun IV/1083.
*** **şişek**: İri koyun (Vámb. 304).

şĭşuġ شيشوغ Şiş, yumru, şişkinlik; tümör IV/1085.
*** **şışuġ**: Şiş, kabarıklık, kabartı (DTO 380).

şĭvĭn شيوين (V.) Bir tür yeşil çay IV/1091.
*** **şivin**: Bir tür yeşil çay (Vámb. 305).

şilen شيلان Halk şöleni
Baḫşīş ve biriş ve dīvān ve dest-gāh ve şilen ve meclis-i pādişāhī irdi "Bahşişi, hediyeleri, divan ve çalışma yeleri, ziyafet ve meclisi padişahlarınki gibiydi." (Bb. 27-19); *Aş ve şileni dā'īm işikte oḳ tartılur idi* "Aş ve ziyafeti daima sarayda hazırlanırdı." (Bb. 218-11); *Pādişāhlik şilen-ḫānesinde* "Padişahlık şölen yerinde" (Abg. 117)

[847] Radloff'un çalışmasına aldığı bu kelime Anadolu ağızlarında da 'İki yaşına girmiş dişi koyun' anlamlarına gelen 'şişek' kelimesi olmalıdır. Radloff'un kelimeyi aldığını belirttiği Cagataische Sprache-Studien'de kelime, 'şişal' değil; 'şişek' şeklindedir. Radloff, bu kelimedeki hatayı görememiş ve bu hatayı da Vámbéry'den aldığını belirterek ikinci bir hataya düşmüştür.

			IV/1077. *** **şilen**: Halk şöleni; padişah ve beylerin verdiği yemek (DTO 381).
şimşek	شيمشاك		Şimşek IV/1092. *** **şimşek**: Şimşek (DTO 381).
şiñ͡g	شينك		1) Sonuç, kapanış 2) Moğol İmparatoru’nun unvanı IV/1068. *** **şiñ͡g**: Sonuç, kapanış (Vámb. 305); **şiñ͡g**: Kesme, bölüm; çit; Moğol hanlarının kllandığı unvan (DTO 381).
şiñ͡gey̆t-	شينكايتمك		Kulak kabartmak *Ol işek ḳulaḳlarnı şiñ͡gey̆tip tiñ͡gler irdi* “O eşek kulaklarını kabartıp dinlerdi.” IV/1069. *** **şiñ͡geytmek**: Kulak kabartmak (Bdg. I: 673).
şiñ͡ggen	شينكان		Sıvı olan, sulu, akışkan IV/1069. *** **şiñ͡ggen**: Sıvı, akışkan (Bdg. I: 681).
şiñ͡ggenlik	شينكانليك	şiñ͡ggen+lik	Sıvı olma, akışkanlık IV/1069. *** **şiñ͡ggenlik**: Akışkanlık (Bdg. I: 681).
şiñ͡gle-	شينكلامك		Sulandırmak, inceltmek, seyreltmek IV/1069. *** **şiñ͡glemek**: Sulandırmak (Bdg. I: 681).
şip	شب		Çatı, dam; odanın tavanı (Calc. Wrtb.سقق) IV/1087. *** **şip**: Çatı, dam; örtü, yorgan (DTO 378); **şip**: Dam, çatı (Bdg. I: 664).
Şipal	شيپال		1) Cesur 2) Bir kahraman ismi *Sipeh-dār alar içre Şịpal olup* *Tehevvürde çün Rüstem-i Zāl olup* “Komutanları arasında Şipal (pehlivan) idi; kızdığı zaman da Zaloğlu Rüstem gibi oluyordu.” IV/1087. *** **Şipal**: Cesur; bir kahraman ismi (DTO 379).
şipke	شيبكه		Sancak IV/1087. *** **şipke**: Sancak, bayrak (DTO 379).
şire I	شيره	F.	Meyve suyu, üzüm suyu IV/1071. *** **şire**: Meyve suyu, üzüm suyu, imal edilmiş şurup (Vámb. 304).

şire II شيره

Dört köşeli masa

Aş tartaturġan yirde şire ḳoyup altun ve kümüş ṣürāḥīlerni şire üstige tirdiler "Yemek verilen yerde masa koyup altın ve gümüş sürahileri masa üzerine sıraladılar." (Bb. 235-16) IV/1071.

*** **şire**: Dört ayaklı masa (Bdg. I: 680).

şiriş شيريش

1) Bir bitkinin kökünden elde edilen ve yapıştırıcı olarak kullanılan toz

2) Zift, karasakız IV/1074.

*** **şiriş**: Çiriş, tutkal, yapıştırıcı, zift (DTO 380).

şiş- شيشمك

Şişmek IV/1083.

*** **şişmek**: Şişmek, kabarmak (DTO 380).

şişe شيشه [F.]

Şişe, kapaklı şişe IV/1083.

*** **şīşe**: Şişe (Bdg. I: 681).

şişek شيشاك

İki yaşındaki koyun IV/1083.

*** **şişek**: İri koyun (DTO 380).

şişle- شيشلامك

(V.) Şiş sokmak, şiş batırmak; şişte kızartmak IV/1085.

*** **şişlemek**: Şiş sokmak, şiş batırmak; şişte kızartmak (Vámb. 304).

şit شيت

Ok atarken parmağa takılan yüzük, parmaklık

Bir oḳ kim min͡g şitimde idi Tenbelnin͡g dılġasını atıp urdum "Parmaklığımda olan bir okla Tenbel'in ok kılıfını vurdum." (Bb. 131-30) IV/1080.

*** **şit**: Okçuların başparmaklarını koruyan yüzük (DTO 379).

şivren شيوران

Bir tür şeftali IV/1091.

*** **şivren**: Bir tür şeftali (DTO 381).

şoḫ شوخ [F.]

1) Şakacı, ilginç kimse

2) Soytarı IV/1026.

*** **şoḫ**: Hoş, eğlenceli, alaycı, şakacı; soytarı (Vámb. 304).

şoḳun شوقون

Gürültü, curcuna; toplu hâlde yapılan gürültü IV/1024.

*** **şoḳun**: Kargaşalık, patırtı (DTO 378).

şol شول

Şol, şu IV/1030.

*** **şol**: Şu (LD 659); **şol**: Şu, o (Vámb. 304).

şor	شور		1) Bozkır, tuzlu arazi 2) Deniz tuzu IV/1027. *** **şor**: Çöldeki tuzlu toprak; tuzlu (Vámb. 304).
şoran	شوران		(V.) Karışıklık; şaşkınlık IV/1028. *** **şoran**: Karışıklık; şaşkınlık (Vámb. 304).
şorba	شوربه	[F.]	Çorba; sos IV/1030. *** **şūrba**: Çorba (Bdg. I: 674).
şorĭ	شورى	F.	Güherçile, potasyum nitrat; kezzap IV/1028. *** **şorı**: Güherçile, potasyum nitrat (DTO 378).
şorun	شورون		(V.) Mırıldanma, fısıltı; çiy, şebnem IV/1028. *** **şorun**: Mırıldanma, fısıltı; çiy (Vámb. 304).
şögür [848]	شوكور		(V.) Güneş şemsiyesi, gölgelik IV/1035. *** **şögür**: Güneş şemsiyesi, gölgelik (Vámb. 304).
şögürçi [849]	شوكورچى	şögür+çi	(V.) Güneş şemsiyesini tutan kimse IV/1035. *** **şögürci**: Güneş şemsiyesini tutan kimse (Vámb. 304).
şölen	شولان		Halk için verilen yemek, şölen IV/1037. *** **şölen**: Şölen, eğlence, ziyafet (Bdg. I: 676).
şölençi	شولانچى	şölen+çi	Aşçı IV/1037. *** **şölençi**: Aşçı (Bdg. I: 676).
şöy̆le	شويله		(V.) Pirinç çorbası IV/1034. *** **şöyle**: Bir tür pirinç çorbası (Vámb. 304).
şudĭrġu	شوديرغو		Bir tür ut IV/1103. *** **şıdurġu** bk. şĭdurġu.
şum	شوم	[F.]	Fena, kötü IV/1106. *** **şūm**: Fena, kötü (Bdg. I: 676).
şumluḳ	شوملوق		1) Bela, musibet, talihsizlik 2) Kötülük, fenalık, suç IV/1107. *** **şumluḳ**: Fenalık, kötülük (Vámb. 304).

[848] Madde başı açıklamasında kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de Cagataische Sprach Studien'den alındığı belirtildiği için çalışmaya dâhil ettik.
[849] Madde başı açıklamasında kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de Cagataische Sprach Studien'den alındığı belirtildiği için çalışmaya dâhil ettik.

şumşuḳ	شومشوق		Soğuk, dondurucu soğuk IV/1107. *** **şümşük**: Çok üşüyen (Bdg. I: 676).
şundaḳ	شونداق		Şöyle IV/1098. *** **şundaḳ**: Şöyle, böyle; şunun gibi (DTO 378).
şuruş-muruş	شوروش موروش		İsyan, ayaklanma IV/1100. *** (-).
şüdürün	شودورون		Şebnem IV/1112. *** **şüdürün**: Terleme, sızıntı; şebnem, çiy (377).
şügün	شوكون		Hayır alameti; uğur; fal IV/1108. *** **şügün**: Kehanet; fal (DTO 378).
şümür	شومور		Kandil, ışık IV/1114. *** **şümür**: Kandil, ışık, lamba (DTO 378).
şüşe	شوشه	[F.]	Şişe IV/1112. *** **şüşe**: Şişe (Vámb. 304).
şüşkür-	شوشكورمك		(V.) Koşuşturmak, çalıştırmak IV/1112. *** **şüşkürmek**: Koşuşturmak, çalıştırmak (Vámb. 304).

T

ta'am	طعام	[Ar.]	Yemek, gıda III/765. *** **ṭaʿām**: Yemek, gıda (Bdg. I: 736).
tab	تاب	F.	bk. tap III III/959. *** **tab**: Sabır, tahammül, dayanma, güç (Vámb. 253).
taba	تبا		Bir şeye doğru, -e doğru III/959. *** **taba**: -E doğru, -a doğru (Bdg. I: 327).
taban	تبان		Denizci, gemici (Calc. Wrtb. ملاح) III/964. *** **taban**: Denizci, gemici (Bdg. I: 327).
tabanlĭḳ	تابانليق		1) Tabanlı, tabana sahip olan 2) Köle, bağımlı, emir zincirinde en altta olan kişi III/965. *** **tabanlıḳ**: Tabanlı, tabana sahip olan (Bdg. I: 328).
tabın-	تابينمق		Tapınmak, hürmet etmek; hizmet etmek, hizmette bulunmak *Barça bütġa tabınġuçı boldılar* "Birçok puta tapındılar" (Bb. 36-19) III/970. *** **tabınmaḳ**: Tapınmak, hürmet etmek; hizmet etmek, hizmette bulunmak (Bdg. I: 719).
tabĭ-	تابيمق		Titremek, ürpermek III/976. *** (-).
tabiʿlĭḳ	تابع لق		Tabilik, tabi olma durumu *Ṭoġru tābiʿlıḳġa ant idüp* "Doğru bir şekilde tabi olmaya yemin edip" III/977. *** **tābiʿlik**: Tabilik, tabi olma durumu (Bdg. I: 328).
tabĭn I	تابين	Ar. تابعين	(*Muhtemelen Arapça* تابعين *kelimesidir*.) 1) Hizmetçi, uşak[850]

[850] Radloff'un 'tabĭn' kelimesi için burada verdiği anlam, bu kelime için verdiği metinlerle uyuşmamaktadır. Metinde yer alan kelime 'ḫāṣṣa tabın' dır ki bu 'Ordunun merkezinde, hükümdarın yanında yer alan bölük' anlamında askerî bir terimdir (Şen; 1993-II: 266). Zaten Radloff'un Bâbür-nâme'den aldığı ikinci metinde de Bâbür, 'ḫāṣṣa tabın' terimini açıklamaktadır. Radloff burada 'ḫāṣṣa tabın' terimini görememiş; bundan dolayı 'tabın' kelimesine çok farklı olarak 'Hizmetçi, uşak' anlamını vermiştir. Bu bakımdan Bâbür-nâme'den alınan bu metinlerin anlamlandırılmasında Radloff'un değil; Arat'ın çalışması (Arat; 1943 I-II) dikkate alınmıştır. Yine Radloff'un kelimenin Arapçadan geldiğini belirtmesi de ilginçtir.

Bu ikki pāy-taḫtnıñ işige yarar yigitlerni ḫāṣṣa tabĭn Ḫorāsān çuhra[851] *tabĭnı ve Semerḳand çuhra tabĭnıdur ikendür* "Bu iki başşehrin işe yarar yiğitleri, hassa bölüğü, Horasan çuhra bölüğü ve Semerkand çuhra bölüğüymüş."[852] (Bb. 19-9);
Ḫāṣṣa tabĭn kim boy tigenidür Türkī lafẓıda mücerredni hem boy dirler bunda ol boy murād imesdür yaḳın murād bolurlar "Hassa bölüğünde bir de boy vardır; Türkçede mücerrede de boy derler. Burada ise murat o boy değildir. Yakın murattır."[853] (Bb. 266-15)[854]
2) [Bir bölük asker; hassa bölüğü, hizmet bölüğü; uyan, tabi olan; kısım, parça, eklenmiş olan][855]
Bir bölük ʿasker, ḫıdmet bölük, ḫāṣṣa bölügi, tabın ve tābiʿ [uyan, tabi olan] *ve cüzʾ* [kısım, parça] *ve mülḥaḳ* [eklenmiş olan] (S.S.) III/976.
*** **tabın**: (LÇ 97).

tabĭn- II تابينمق Hürmet etmek, saygı göstermek; yaltaklık etmek III/977.
*** **tabınmaḳ**: bk. tabĭn-; **tapınmaḳ**: bk. tapĭn-.

tabĭrçĭ- تابيرجيمق Titremek, ürpermek III/977.
*** **tapırcımek**: bk. tapĭrcĭ-.

tabū تابو (P. d. C.) *Tabū saġaraḳı* تابو سغراقى "Küçük şarap şişesi" III/977.
*** **tabu saġaraḳı**: Küçük şarap şişesi (DTO 193).

tabuġ تابوغ Hizmet, görev, vazife III/977.

Bununla birlikte bu kelimeye Budagov da 'Hizmetçi, uşak' (Budagov; 1869: 719-720) anlamını vermesi, bizde Radloff'un kelimenin bu anlamını ondan aldığı izlenimini uyandırmıştır.
[851] Çuhra: (F.) Oğlan, iç oğlanı (Şen; 1993-II: 175).
[852] Metnin anlamlandırılmasında Radloff değil; Arat esas alınmıştır (Arat; 1943-I: 15).
[853] Metnin anlamlandırılmasında Radloff değil; Arat esas alınmıştır (Arat; 1943-II: 233).
[854] Radloff, Bâbür-nâme'den aldığı metnin geçtiği yeri 256-15 olarak göstermiştir. Ancak metin 266-15'te yer almaktadır.
[855] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			*** **tabuġ**: Kölelik, hizmet, saygı, hürmet sunma (DTO 193)
tabuġçï	تابوغجى		Hizmetçi, uşak III/978. *** **tapuġçı**: Hizmetçi, uşak (DTO 193).
tabuḳ-	تابوقمق		Hizmet etmek, saygı göstermek III/977. *** **tabuḳmaḳ**: Hizmet etmek, saygı göstermek (Bdg. I: 719).
tabulġu	تابولغو		Çayır melikesi, tavulga, ‘spiraea altaica’ III/979. *** **tabulġu**: Çayır melikesi (DTO 193).
tabun	تابون		At sürüsü III/978. *** **tabun**: At harası, hara (Vámb. 253).
tac	تاج	[Ar.]	Taç III/913. *** (-).
tacigin	تاجكين، تاجيكين		Gurur, kibir, büyüklenme (Calc. Wrtb. تكبّر) III/914. *** **tacigin**: Gurur, kibir (DTO 194).
Tacik	تاجيك	[F.]	Tacikler, kuzey Türkistan’da Farisîlerle birlikte yaşayan ve güney Farsçayı konuşan halk III/913. *** **Tacik**: Yabancı maʿnāsınadır, evā’il-i İslāmıñ Farsdan Türke ʿArabī ḳarışup ihtidā idenlere yabancı maʿnāsına Tacik ve Ṭacıḳ dinmişdir, ve şimdiki ḥālde Asya-yı Vusṭāda Fārisī tekellüm idenlere Tacik ve Türkī tekellüm idenlere Tat taʿbīr iderler (LÇ 98).
Taciklik	تاجيكليك		(V.) 1) Taciklik, Taciklerin hareket tazrı, Tacik âdeti 2) Hava atma, büyüklenme III/913. *** **Taciklik**: Taciklik, Tacik âdeti, büyüklenme (Vámb. 254).
taçtuḳ	تاجتوق		Sadak mahfazası III/913. *** **taḳtuḳ**: bk. taḳtuḳ; **taḫtuḳ**: bk. taḫtuḳ.
taġ I	تاغ		Dağ III/795. *** **taġ**: Dağ (Vámb. 255).
taġ- II	تاغمق		Takmak III/795. *** **taḳmaḳ**: bk. taḳ- III.
taġar	تاغار، تغار		1) Eğerin üzerine konulan büyük çuval 2) Tahıl ölçmek için kullanılan ölçü birimi (*Bağdat’ta 1 tagar 800 okkaya denk*

			gelmektedir.) 3) Tabak şeklinde topraktan yapılmış kap III/796. *** **taġar**: Kase, çanak (Vámb. 255).
taġarcuḳ	تغارجوق		Küçük kase III/797. *** **taġar**: bk. taġar.
taġay̆	تاغاى		Annenin kardeşi, dayı *Minin͡g ṭaġay̆ım* “Benim amcam” (Bb. 716) III/795. *** **taġa**: Dayı, vālidenin birāderi, ṭaġayı (LÇ 101).
taġuḳ	تاغوق		Tavuk III/800. *** **taġuġ** (تاغوغ): Tavuḳ, decāc [tavuk], murġ [kuş], ḫurūs [horoz] (LÇ 101); **taġuġ** (تاغوغ): Tavuk (DTO 201).
taḫaḳuy̆	تخاقوى		(V.) Tavuk III/801. *** **tahaḳuy**: Tavuk (Vámb. 258).
taḫĭl		[Ar.]	Tahıl, hububat III/801. *** **taḫıl**: Tahıl, hububat (DTO 195).
taḫtuḳ	تختوق		Ok kabı, okluk, sadak III/803. *** **taḫtuḳ**: Ok kılıfı, sadak (DTO 195).
taḳ I	تاق		Tek, yalnız III/777. *** **taḳ**: Tek, yalnız (DTO 201).
taḳ II	تاق		(P. d. C.) Yavaş yanan bir reçine türü III/778. *** **taḳ**: Yavaş yanan bir reçine türü (DTO 201).
taḳ- III	تاقمق		Takmak, çakmak, iliştirmek III/778. *** **taḳmaḳ**: Takmak, çakmak, iliştirmek (DTO 201).
taḳa I	تاقه، تاقا		Nal III/779. *** **taḳa**: At nalı (DTO 201).
taḳa II	تاقا	taḳ+a	Kanca, askı; toka *Hem altun iger daġı altun licām* *Hem altun taḳa daġı altun sitām* “Hem altın eğer hem altın dizgin; hem altın toka hem altın at başlığı” III/779. *** **taḳa**: Toka, kanca, küçük çengel (DTO 201).
taḳar	تاقار		Çuvaldız, büyük iğne (Calc. Wrtb. جوالدوز) III/780. *** (-).

taḳaw	**تاقاو**		(V.) Nal III/780. *** **taḳav**: At nalı (DTO 201); **taḳao**: At nalı (Vámb. 255).
taḳawçï	**تاقاوجى**	taḳaw+çı	(V.) Nalbant *Naʿlbant, sevm-tirāş* [otlak hayvanlarını tıraş eden], *beytār* [nalbant], *sāyis* [seyis, at bakıcısı], *mīr-aḫūr* [at bakıcısı], cülūdār [hayvan derileri ile uğraşan kimse] (S.S.) III/780. *** **taḳavçı**: (LÇ 101); **taḳaoci**: Nalbant (Vámb. 255).
taḳça	**تاقچه**		Raf, duvarda raf olarak kullanmak üzere açılmış oyuk; dolap III/792. *** **taḳçe**: Dolap; bölme (Vámb. 255).
taḳï	**تاقى**		Dahi, de, da III/788. *** **taḳı**: Dahi, ve, ile (DTO 201).
taḳïl-	**تاقيلمق**		Takılmak III/788. *** **taḳılmaḳ**: Takılmak (Bdg. I: 334).
taḳım I	**تاقيم، تاقم**	taḳ+m	1) Takım (nesne) *At taḳımı* "At takımı" 2) Takım (insan) III/787. *** **taḳım**: Ev eşyası, giysiler; mal, mülk; yol eşyası (DTO 201); **taḳım**: Levāzım, āvānī [kapkacak, yemek takımı], eṣvāb [giyecekler], zümre, gürūh [cemaat, bölük, takım], esbāb-ḫāne, at taḳımı, cebduḳ (LÇ 102).
taḳïm II	**تاقيم**		bk. taḳım III/789. *** **taḳım**: bk. taḳım.
taḳïn-	**تاقينمق**		Bir şey takınmak III/788. *** (-).
taḳïr I	**تاقير**		1) Düz; çıplak *Taḳïr yüzlük* "Sakalsız" 2) Keskin; ekşi, acı (Calc. Wrtb. تلخ و زخمت) III/788. *** **taḳir**: Düz yer, sert zemin; pürüzsüz, düz, kaygan; çıplak (Vámb. 255); **taḳır**: Acı, zahmet (Bdg. I: 334).
taḳïr- II	**تقيرمق**		Ekşimek, ekşi olmak III/788. *** (-).[856]

[856] Kelime Budagov'un sözlüğünde buradan farklı olarak **taḳırmaḳ**: 'Oksitlenmek' anlamındadır (Budagov; 1869: 334).

taḳïş-	تاقيشمق	Birisinin peşine takılmak, birlikte gitmek; arkadaş olmak III/788. *** **taḳışmaḳ**: Birisinin peşine takılmak, birlikte gitmek (DTO 201).
taḳta	تاقته	Tahta, kalas III/791. *** (-).
taḳtuḳ	تاقتوق	Ok kabı, okluk, sadak III/792. *** **taḳtuḳ**: Ok kabı, okluk, sadak (DTO 201).
taḳuḳ	تاقوق	Tavuk *On͡g yaḳda başına altun taḳuḳ berkitgen ḳırḳ ḳulaç yıḳaçnı tiktürdi ve sol yaḳda başına kümiş taḳuḳ berkitgen ḳırḳ ḳulaç yıġaçnı tiktürdi* "Sağ tarafta başına altından bir tavuk yerleştirilen kırk kulaç ağacı diktirdi ve sol tarafta başına gümüş tavuk yerleştirilen kırk kulaç ağacı diktirdi." (Abg. 18) III/789. *** **taġuġ**: bk. taġuḳ.
tal I	تال	Dal, budak *Kön͡glüm hemī̮şe tal kibi titrese ni tan͡g* *Kim va'den͡giz minin͡g bile dā'yim ḫilāfdur* "Gönlüm her zaman ince bir dal gibi titrese şaşırmamalı; çünkü senin verdiğin vaatlerin hepsi yalandır." III/875. *** **tal**: Ağaç dalı; her türlü uzun şey; ince beden; dal, budak, kol, şube (Vámb. 255).
tal II	تال	Pirinç (maden), sarı bakır, bronz (Calc. Wrtb. برنج که ازان ظروف سازند) III/876. *** **tal**: Bronz, pirinç (maden) (Bdg. I: 335).
tal III	تال	Yağ (Calc. Wrtb. پیه) III/876. *** **tal**: Yağ, iç yağı (Bdg. I: 335).
tala I	تالا	Ova, yayla, step III/877. *** **tala**: Yeşillik, otun çok olduğu yer (DTO 202).
tala- II	تالامق	Parçalamak, kırmak, yok etmek, yakmak; ısırmak III/878.

			*** **talamaḳ**: Yağmalamak, yakıp yıkmak; ısırmak, köpeğin havlaması (DTO 203).
tala tala	تاله تاله		Parça parça, kısım kısım *Tala tala sındı* "Parça parça kırdı" III/878. *** **tala tala**: Parça parça, ayrı ayrı (Vámb. 255).
talaç I	تالاچ		Şaşı, çarpık gözlü III/882. *** **talaç**: Şaşı (Bdg. I: 336).
talaç II	تالاج		(V.) Çalınmış, soyulmuş, yağmalanmış III/882. *** **talaç**: Çalınmış, soyulmuş, yağmalanmış (Vámb. 255).
talaḳ I	تالاق	taḷa+ḳ	Hırsızlık, yağmacılık, haydutluk *Ḳīz taḷaġī* "Cariye, hizmetçi" III/880. *** **talaḳ**: Soygun, hırsızlık, yağmacılık (DTO 203).
talaḳ II	تالاق		Dalak III/880. *** **talaḳ**: Dalak (DTO 203).
talaḳ III [857]			Talak, boşanma III/880. *** (-).
talal	تالال		Bir şeyin alt kısmı, topuk (Calc. Wrtb. تهِ پاشنه) III/882. *** **talal**: Bir şeyin alt kısmı, topuk (Bdg. I: 336).
talan	تالان		Talan, yağma, soygun *Talan saldı* "Talan etti"; *Bu müselmānlar tamām talan bardılar* "Bu Müslümanların hepsi yağma etti."; *Alan talan bolġandur* "Bölge talan olmuştur." III/881. *** **talan**: İstila, akın; yağma, soygun; yıkım (DTO 203); **talan**: Talan, yağma, soygun (Bdg. I: 336).
talaş I	تالاش		Kavga, çekişme, dalaş III/884. *** **talaş**: Kavga, çekişme, bozuşma (Vámb. 255).
talaş- II	تالاشمق		Kavga etmek, dalaşmak, savaşmak III/884. *** **talaşmaḳ**: Kavga etmek, çekişmek; yağma etmek (Vámb. 255).

[857] Kelimenin Arapça olduğu Radloff tarafından belirtilmemiştir.

talat-	تالاتمق	tala+t-	Soydurmak, çaldırmak, yağma ettirmek III/882. *** **ṭalatmaḳ**: Yağma ettirmek, soydurmak (Bdg. I: 728).
talaz	تالاز		Şiddetli rüzgar, hortum III/883. *** **talaz**: Şiddetli rüzgar, hortum (DTO 202).
taḷazḷan-	تالازلانمق		Dalgalanmak, şiddetli dalgalanmak (denizde) III/883. *** **talaslanmaḳ**: Dalgalanmak, çalkalanmak (Bdg. I: 336).
talay̆ I	تالاى	tala'dan	Bir şey, bir takım, bir kısım, bir az III/879. *** **talay**: Çok, bir çok, bir çokları; kalabalık (DTO 203).
talay̆ II	تالاى	tala-[858] 'tan	Yağma, soygun III/879. *** **talay**: Yağma, soygun (DTO 203).
talay̆ III	تالاى		Alın; yüz; ön taraf III/879. *** **talay**: Alın, cephe, ön (Bdg. I: 336).
talbĭ-	تالبيمق		Kanat çırpmak, uçuşmak; dalgalanmak III/898. *** **talbımaḳ**: Sallanmak; yelpaze sallamak (DTO 202).
talbĭn-	تالبينمق	taḷbĭ+n-	Çaba sarf etmek; yerinde duramamak III/898. *** **talbınmaḳ**: Çaba sarf etmek; yerinde duramamak (DTO 202).
talbĭt-	تالبيتمق	talbĭ+t-	Kanat çırptırmak, uçuşturmak; dalgalandır-mak III/898. *** **talbıtmaḳ**: Uçuşturmak (Bdg. I: 337).
taldur-	تالدورمق	tal+dur-	Daldırmak, suyun altında yüzdürmek III/895. *** **ṭaldurmaḳ**: Daldırmak, batırmak; indirmek (Bdg. I: 729).
taḷġa- I	تالغاماق		[Ayırmak, bölmek, dağıtmak][859] *Terfīḳ itmek* [ayırmak], *teczī iylemek* [ayırmak], *perīşān münteşir* [dağılmış] *ḳılmek* (S.S.) III/891. *** **talġamaḳ**: (LÇ 102).

[858] Tala- [تالامق]"Yağma etmek, soymak" (Radloff III; 1960: 878).

talġa II	تالغه، تالغا		Deniz dalgası, dalga III/891. *** **talġa**: Dalga, deniz dalgası (DTO 203); **ṭalġa**: Dalga, deniz dalgası (Bdg. I: 337).
talġa III	تالغا		Yağma, soygun III/891. *** **talġa**: Yağma, soygun, haydutluk (Bdg. I: 337).
talġa- IV	تالغامق		Ayırmak, bölmek, dağıtmak III/891. *** **talġamaḳ**: Ayırmak, bölmek, dağıtmak (DTO 203); bk. taļġa- I.
talġaḳ	تالغاق		Deniz dalgası, dalga III/891. *** **talġaḳ**: Dalga, deniz dalgası (DTO 203).
talġalĭġ		talġa^{II}+lĭġ	Dalgalı III/892. *** **talġalıġ**: Dalgalı (Bdg. I: 337).
talġan I	تالغان		Yağma, soygun III/891. *** **talġan**: Yağma, soygun, haydutluk (Bdg. I: 337).
talġan- II	تالغانمق		Dalgalanmak, hareket etmek; heyecanlanmak III/891. *** (-).
talġan III	تالغان		Yulaf unu III/891. *** **talġan**: Uñ (LÇ 102).
talġat-	تالغاتمق	talġa+t-	Dalgalandırmak, hareket ettirmek; heyecanlandırmak III/892. *** **talġatmaḳ**: Dalgalandırmak; heyecanlandır-mak (Bdg. I: 728).
talġĭç	تالغیج		Dalgıç III/892. *** **talġıç**: Ṭalıcı, evlān-ı ġavvāṣ [inci arayan dalgıç], dalıcı, ġaṭṭās [suya dalan], ġavṭacı [dalıcı], ġarāḳ [suya batma] (LÇ 103).
talġĭş	تالغیش		Suyun altında yüzme *Talġĭş yüzmek* "Suyun altında yüzmek" III/892. *** (-).
talġum	تالغوم		1) Deniz dalgası 2) Hava devinimi, hava akımı III/892. *** **talġum**: Denizde olan kabarma, suyun yükselmesi; hava akımı (DTO 204); **talġum** (talḳun): Deniz dalgası

[859] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

		(Bdg. I: 337).
talĭçan	**تاليجان**	Yenilebilir ılıman iklim sebzeleri (Calc. Wrtb. بادينجان) III/888. *** **talıçan**: Yenilebilir ılıman iklim sebzeleri (Bdg. I: 337).
talĭçĭ	**تاليجى**	Dalgıç III/887. *** **talıçı**: Dalgıç (DTO 205).
talĭḳ-	**تاليقمق**	Yorulmak, yorgun olmak; hasta olmak *Bu boş aṭ on on biş ḳademçe yol yürüp talĭḳur idi* "Bu boş at on-onbeş adım kadar yol yürüyüp yorulurdu." (Bb. 245-7) III/887. *** **talıḳmaḳ**: Hastalanmak, hasta olmak (DTO 205).
talĭn	**تالين**	Güçlükle alınan nefes, solumak *Barı aġzıda tilbe it dik talĭn* *ʿAded[d]e velī it tügi dik ḳalın* "Hepsi, ağzı açık kuduz köpek gibi soluyor; sayıları da köpeğin tüyleri kadar çoktur." III/887. *** **talın**: Solumak, çok sayıda nefes alıp vermek (DTO 205).
talḳa- I	**تالقامق**	(V.) Yorulmak, gayret etmek III/889. *** **talḳamaḳ**: Yorulmak, gayret etmek, çaba sarf etmek (Vámb. 256).
talḳa- II	**تالقامق**	(Bdg.) Ateşte kızartmak III/889. *** **talḳamaḳ**: Ateşte kızartmak (Bdg. I: 337).
talḳan	**تالقان**	Yulaf unu III/889. *** **talḳan**: Bir çeşit un yemeği (Vámb. 256).
taḷḳan-	**تالقانمق**	(V.) Ateşlemek, yakmak, tutuşturmak III/889. *** **talḳanmaḳ**: Ateşlemek, yakmak, tutuşturmak (Vámb. 256).
talḳasa	**تلقاسه**	Oraya buraya hareket etmek, sevimlilik III/890. *** (-).

talḳïç	تالقيج [860]	tal+ḳïç	Dalma, dalış III/890. *** **talḳıç**: Dalma hareketi, dalış (DTO 204).
talḳum	تالقوم		1) Deniz dalgası 2) Hava devinimi, hava akımı III/890. *** **talḳun**: Deniz dalgası (Bdg. I: 337); **talġum**: bk. talġum.
talpïn-	تالپينمق		(V.) Çaba sarf etmek; yerinde duramamak III/896. *** **talpinmaḳ**: Çaba sarf etmek, yerinde duramamak, güç harcamak (Vámb. 256).
tam I	تام		Dam, çatı III/991. *** **tam**: Dam, bām-ı ḫāne [binanın damı, çatısı], binā örtüsi, saḳf [dam, çatı] (LÇ 103).
tam II	تام		Damla, katre *Yaġındın anıñ̄ tanı tam körmegen* "Yağmurdan onun damı damla görmemiş" III/992. *** **tam**: Ḳaṭre ve damla (LÇ 103).
tam- III	تاممق		Damlamak, hafifçe yağmur yağmak III/992. *** **tammaḳ**: Damlamak (Vámb. 256).
tamacamïş	تماجاميش		(S.S.) [Izdırap, yürek darlığı; telaş, vesvese, sıkıntı][861] *Iżṭırāb, nigerān-ı ḥāl, ẓucret* [yürek darlığı], *inḳıbāż* [sıkıntı], *telāş, vesvese, ṣıḳılmaḳ* (S.S.) III/997. *** **tamacamış**: (LÇ 110).
tamaġ	تاماغ		Damak; boğaz III/995. *** **tamaġ**: Damaġ, tamaġ, kām [damak], ḫalḳ [boğaz], tamaḳ, oġaz (LÇ 103).
tamaḫ	تاماخ		Damak; boğaz III/995. *** **tamaḫ**: Damak, boğaz (DTO 205).
tamaḫsa	تاماخسا		(V.) Çivi, mıh, ineklerin boyunduruğunu sağlamlaştırmak için kullanılan çivi

[860] OSTN'de kelimenin Arap harfli şekli تالكيج biçiminde yazılmıştır.
[861] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			Bir nev' çivi, mīḫçe, sīḫ [demir şiş], *mismār* [ensiz çivi, mıh], *inkisār* [kırılma] (S.S.) III/995. *** **tamaḫsa**: (LÇ 103).
tamaḳ	تاماق		Damak; boğaz III/993. *** **tamaḳ**: Damak; boğaz (Vámb. 256).
tamam	تمام	Ar.	Tamam, bitmiş, hazır III/997. *** **tamam**: Tamam, bitmiş, hazır (Bdg. I: 376).
tamaşa	تماشا		Gösteri; kalabalık III/997. *** **tamaşa**: Gösteri; kalabalık (Bdg. I: 376).
tamçĭ I	تامجى		Duvarcı, taş ustası III/1007. *** **tamçi**: Duvarcı, taş ustası (Vámb. 256).
tamçĭ II	تامجى		Damla *Tamçĭ dik eşkim köñglüm otı def'i üçün* *Ki beden külbesini ḳılġalı vīrān tamadur* "Beden kulübesini bir damla su yıktığından beri gönlümün ateşini söndürmek için gözyaşlarım damlalar gibi bir işe yaramıyor." III/1007. *** **tamçı-tamşı**: Damla (DTO 205).
tamġa	تمغا		1) Evcil hayvanlara vurulan damga 2) Damga, mühür *Al tamġa ḳızıl tamġa* "Kırmızı damga (hizmetli ve memurlardaki)"; Altun tamġa "Hanın altın damgası" 3) Vergi, tüccar veya gezginlerden alınan vergi, gümrük vergisi *Niyet ḳılıp idim kim rānā Señga kāfirġa ẓafer tapsam tamġanı Müselmānlarġa baġışlay* "Kafir Senga'ya muzaffer olursam; tamgayı (gümrüğü) Müslümanlara bağışlamaya karar vermiştim." (Bb. 405-22) ; (*Bâbür-nâme'de 'tamġa' kelimesi ile ilgili Farsça metin de vardır*: فرمان صادر شد که در هیچ شهر و بلند و راه و کذر و قمر و بندر تمغا نکیرند و نستاید) III/1003. *** **tamġa**: Damga, mühür; şahsi eşyaların veya malların belirlenmesi için

		kullanılan, fermanlara vurulan mühür (DTO 217); **tamġa**: Damga, mühür (Vámb. 259); **tamġa**: Damga, mühür; gümrük versisi, gümrük (Bdg. I: 729-730).
tamġaçĭ	تامغاجى، تمغاجى	Vergi toplayan kişi, vergi memuru III/1005. *** **tamġaçı**: Gümrük vergilerini toplayan memur (DTO 218).
tamġaḳ	تامغاق	Tilkinin boynundan yapılan kürk III/1004. *** (-).
tamġala-	تمغالامق	1) Damgalamak 2) Kirletmek III/1005. *** **ṭamġalamaḳ**: Damgalamak, damga vurmak; kirletmek (Bdg. I: 730).
tamĭçĭ	تاميچى	(V.) Damlayan, hafif hafif sızan III/1001. *** **tamiçi**: Damlayan (Vámb. 256).
tamĭş-	تاميشمق	Yudumlamak III/1001. *** **tamışmaḳ**: Yudum yudum içmek (DTO 206).
tamĭz-	تاميزمق	Damlatmak *Didi közüm ḳıçışur ayttım bāde tamĭz* *Didi ne ḥācet aŋa bāde mest irür aŋsız* "Gözüm kaşınıyor dedi; şarap damlat dedim; ona ne gerek var o şarapsız da sarhoştur dedi" III/1001. *** **tamızmaḳ**: Damıtmak, damla damla yapmak (DTO 206); **tamizmaḳ**: Damlatmak (Vámb. 256).
tamla I	تامله	Damla III/1006. *** **tamla**: Damla (DTO 206).
tamla- II	تاملامق	Damlamak III/1006. *** **tamlamaḳ**. Damlamak (DTO 206).
tamşĭ-	تامشيمق	Yudumlamak, yudum yudum içmek *Tamşĭmaḳ ġāyet ẕevḳıdın şarābnı bat içmes ve leẕẕetin tapa tapa az az içer* "Yudumlamaktan zevk aldığından şarabı bir kerede değil; lezzetini ala ala, az az içer." III/1008. *** **tamşımaḳ**: Yudum yudum içmek (DTO 206).

tamuġ	تاموغ		1) (S.S.) Cehennem 2) (V.) İn, karanlık çukur; zindan III/1002. *** **tamuġ**: İn, çukur, delik; karanlık; zindan (Vámb. 256); **tamuġ**: Cehennem, dūzaḫ [cehennem], saʿīr [cehennem], saḳar [cehennemin bir adı], berzaḫ [iki dünya arası] (LÇ 111).
tamur	تامور، تمور		1) Kök 2) Çukur, boşluk III/1002. *** **tamur**: Damar; ağacın kökü; oyuk, boşluk, çukur (DTO 206).
tan-	تانمق		Reddetmek, inkar etmek; yalanlamak *Körgen ise de körmedim dip tandı* "Kördüyse de germedim deyip inkar etti." III/822. *** **tanmaḳ-tan͡gmaḳ**: İnkar etmek, yalanlamak, reddetmek (Vámb. 257); **tanmaḳ**: İnkar etmek, yalanlamak, reddetmek (DTO 209).
tana	تانا		Dana III/822. *** **tana**: Dana, bir yaşındaki buzağı (Vámb. 256).
tanap [862]	طناب	Ar.	1) Kazığa bağlanan çadır ipi 2) Alan ölçü birimi *41 ½ alan ölçüsü (100 tanab = 1 mil), 3600 adım*^{2} III/824. *** **ṭınāb**: Alan ölçü birimi, 41 ½ alan ölçüsü (100 tanab = 1 mil), 3600 adım^{2} (DTO 384); **tanap**: Alan ölçü birimi (Vámb. 305).
tanban	تنبان		Pantolon III/835. *** (-).
tandur-	تاندورمق	tan+dur-	Reddettirmek, inkar ettirmek, yalanlatmak III/834. *** (-).
tanġuçï	تانغوجی		Sadakatsiz, asi, dönek III/832. *** **tanġu**[863]: Münkir [kabul etmeyen],

[862] Kelime OSTN'de 'tanap' şeklinde yer almasına rağmen kelimenin aslı 'ṭınāb' (Arapça) şeklindedir. OSTN'de verilen kelime açıklamasının, aynı şekilde 'Dictionnaire Turk-Oriental'de de yer alması bizde Radloff'un kelimeyi bu eserden aldığı fikrini doğurmuştur. Ancak Radloff, madde başları Arap harfli olan bu eserdeki kelimeyi yanlış okumuş olmalıdır. Kelime, 'tanap' şeklinde Cagataische Sprach-Studien'de de yer almaktadır.

			dönmiş, ʿudūl itmiş [yoldan çıkmış, dönmüş], ṭanmış (LÇ 104); **tanġu**: Dönmüş, dönek (DTO 207).
tanĭ-			Tanımak, bilmek III/830. *** **tanımaḳ**: Tanımak, bilmek (DTO 209).
tanĭġlĭḳ	تانيغليق	tan+ḳ+ḷıḳ	İnkar etme, yalanlama III/830. *** (-).
tanĭl-	تانيلمق		Teşhis edilmek; bilinmek III/830. *** (-).
tanĭmaġḷĭḳ	تانيماغليق	tanĭ+maġ+lĭḳ	Teşhis edilme; bilinme III/830. *** **tanımaġlıġ**: Teşhis etme; tanınmış, ünlü (DTO 209).
tanĭmal	تانيمال		Tanınmış, ünlü, bilinen *Son͡gralar işikde tanĭmal bolup idi* "Daha sonraları benim yanımda (eşiğimde) tanınmıştı." (Bb. 90-16) III/830. *** **tanımal**: Tanınmış, ünlü (DTO 210).
tanĭş- I	تانيشمق		Tanışmak III/830. *** (-).
tanĭş II	تانيش		Tanıdık, arkadaş, tanış III/830. *** **tanış**: Tanıdık, tanınmış (DTO 209).
tanḳĭlda-	تانقيلدامق		Ses çıkarmak, tangırdamak III/831. *** (-).
tanḳĭldū	تانقيلدو		Ses, tangırtı III/831. *** **tanḳıldu**: Ses, gürültü (DTO 207); **tanḳıldu**: Ṭanḳırdı (LÇ 104).
tanla-	تانلامق		Seçmek *Her ni andın kildi ẖōşdur kim anı tanlamış* "Ondan bize gelen herşey güzeldir; çünkü onu şeçmiş" III/832. *** **tanlamaḳ**: Seçmek (DTO 208); **tanlamaḳ**: Seçmek (Vámb. 157); **tan͡glamaḳ**: bk. tan͡gla- III.
tansuġ	تانسوغ		bk. tansuḳ III/835. *** **tansuġ**: Olağanüstü şey; harika, mucize (DTO 206).
tansuġla-	تانسوغلامق		bk. tansuḳla- III/835. *** **tansuḳlamaḳ**: bk. tansuḳla-.
tansuḳ	تانسوق		1) Olağanüstü şey; harika, mucize, tansık

863 Çağatay Türkçesine ait sözlüklerde 'tanġuçı' kelimesi bulunamadığı için buraya 'tanġu' kelimesi alınmıştır.

			2) Arzu, istek, dilek III/835. *** **tansuġ**: bk. tansuġ; **tan͡gsuḳ**: bk. tan͡gsuḳ.
tansuḳla-	تانسوقلامق	tansuḳ+la-	1) Şaşırarak bakmak, bakakalmak 2) İstemek III/835. *** **tansuḳlamaḳ**: Ağzı açık bakmak, baka kalmak (Vámb. 256)
tanu-	تانومق		Tanımak, bilmek III/830. *** **tanımaḳ**: bk. tanĭ-.
tanuçan	تانوجان	tan+u+çan	Duygularını belli etmeyen, içini belli etmez, kapalı kutu; gizli III/831. *** (-).
tanuḳ	تانوق		Tanık, şahit III/830. *** **tanuḳ**: Tanık, şahit (DTO 209).
tanuḳla-	تانوقلامق	tanuḳ+ḷa-	Tanıklık etmek, şahitlik etmek *İʿtirāf, iḳrār itmek* [itiraf etmek, açıktan söylemek]; *s̱ābit olmaḳ; ṭoġrı söylemek, ṣıdḳ iderek inkār itmemek* (S.S.) III/830. *** **tanuḳlamaḳ**: (LÇ 105).
tanuḳlĭḳ	تانوقليق		Tanıklık, şahitlik III/831. *** **tanuḳluḳ**: bk. tanuḳluḳ.
tanuḳluḳ	تانوقلوق		Tanıklık, şahitlik III/831. *** **tanuḳluḳ**: Tanıklık, şahitlik (Vámb. 257).
tan͡g I	تانك		Tan, şafak III/804. *** **tan͡g**: Tan, şafak (Vámb. 256).
tan͡g- II	تانكمق		Bağlamak, tutturmak, bir araya getirmek; ip bağlamak III/805. *** **tan͡gmaḳ**: Bağlamak, tutturmak (Vámb. 257).
tan͡ga-	تانكامق		Bağlamak, tutturmak, bir araya getirmek; iple bağlamak III/805. *** (-).
tan͡gġa-	تانكغامق		(V.) Ayırmak, yalıtmak III/809. *** **tanġamaḳ**: Ayırmak, bölmek; yalıtmak (Vámb. 256).
tan͡gĭr-	تانكيرمق		bk. tağırḳa[864] III/807. *** (-).
tan͡gĭrġa-	تانكيرغامق		Birisine hayran olmak III/807. *** (-).
tan͡gĭzġa-	تانكيزغامق		Şaşırmak, hayrete düşmek *İligdin ıçḳınıp balıġnı tan͡gĭzġap barmaġın*

864 OSTN'de 'tan͡gĭr-' kelimesinin anlamı için gönderme yapılan 'tağırḳa' kelimesine rastlanamamıştır. Ancak gönderme yapılan kelimenin 'tan͡gırḳa-' (Birisine hayran olmak) iken sehven farklı bir şekilde yazıldığı düşünülmektedir.

			tişledi ḳaldı "Balığı elinden kaçırıp şaşırıp hayrete düşerek elini ısırdı."; *Riyaġa ʿacz kitürsem taṉġïzġama iy şeyḫ* *Ol işde çünki itüptür mini Ḫüdā ʿacīz* "Ey şeyh, gösteriş yapmakta aciz olursam şaşırma; çünkü Tanrı beni bu işte aciz yaratmıştır." III/807. *** **taṉġızġamaḳ**: Şaşırmak, hayrete düşmek (DTO 208).
taṉgla I	تانكلا		Sabah III/810. *** **taṉgla**: Sabah (Vámb. 257).
taṉgla II	تانكلا	taṉg[865] +la	Belki, galiba III/810. *** **taṉgla**: Belki, muhtemelen, galiba (Vámb. 257).
taṉgla- III	تانكلامق		1) Şaşırmak 2) Seçmek *Anı taṉglap aldı* "Onu seçip aldı." 3) (Z.) Tehdit etmek, küfretmek III/811. *** **tanlamaḳ**: Seçmek (DTO 208); **tanlamaḳ**: Seçmek (Vámb. 157); **taṉglamaḳ**: Bir şeyden hoşlanmak, bir şeye sevinmek; hoşlanmak (Vámb. 257).
taṉgla- IV	تانكلامق		1) Azarlamak, paylamak; sitem etmek 2) [Şaşmak][866] *Şaşmaḳ* (S.S.) III/811. *** **taṉglamaḳ**: Sitem etmek, azarlamak (DTO 207); **taṉglamaḳ**: (LÇ 104).
taṉglaġï	تانكلاغى	taṉg!a+ġï	Ertesi *Taṉglaġı kün* "Ertesi gün" III/811. *** **taṉglaġı**: Ertesi gün (DTO 207).
taṉglan-	تانكلانمق		Bir şeye şaşmak, şaşırmak; bir şeye hayran olmak *Ol ḳalʿa körüp taṉglandılar niçük ḳılıp alġay miz tip* "O kaleyi görüp şaşırdılar; ne yapıp alacağız deyip" (Abg. 61) III/811. *** **taṉglanmaḳ**: Dona kalmak (DTO 207)

[865] Burada 'Şüphe, hayret ve şaşkın verici şey' anlamındaki 'taṉg' kelimesi kastedilmektedir.
[866] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

tan͡glat-[867]	تانكلاتمق	tan͡gla+t-	(S.S.) [Şaşırmak; sabaha kadar oturmak, güneşin doğuşuna kadar beklemek][868] *İstiġrāb itmek* [şaşırmak], *seḥer ve ṣabāḥa ḳarşu oturmaḳ, ṭulūʿa ḳadar beklemek* (S.S.) III/812. *** **tan͡glatmaḳ**: (LÇ 104).
tan͡glayĭn	تانكلايين		(S.S.) [Sabahleyin][869] *ʿAle'ṣ-Seḥer*[870] [seherin ilk saatlerinde], *ṣabāḥleyin* (S.S.) III/811. *** **tan͡glayın**: (LÇ 104).
tan͡glaÿ	تانكلاى		Damak III/811. *** **tan͡glay**: Damak, ağız (DTO 207).
tan͡gsuḳ	تانكسوق	tan͡g+suḳ	Harika, olağanüstü, mucize, şaşılacak şey III/813. *** **tan͡gsuḳ**: Olağanüstü şey, mucize (Vámb. 257); **tan͡gsuġ**: Harika, olağanüstü, mucize, şaşılacak şey (DTO 206).
tan͡gsuḳla-	تانكسوقلامق	tan͡gsuḳ+ḷa-	Bir şeye şaşmak, hayret etmek III/814. *** **tansuḳlamaḳ**: Ağzı açık bakmak, baka kalmak (Vámb. 256); **tan͡gsuḳlanmaḳ**: Hayran olmak (DTO 207).
tan͡guḳlan-	تانكوقلانمق		(S.S.) [Dalmak, gark olmak; dona kalmak, şaşırmak][871] *İstiġrāb itmek* [dalmak, gark olmak], *maḥv ve ṭalmaḳ, ṭoña ḳalmaḳ, müteḥayyir* [şaşırmak] (S.S.) III/808. *** **tan͡guḳlanmaḳ**: (LÇ 104).
Tan͡gut	تانكوت، تنكوت		Tangutlar, Tangut III/808. *** **Tan͡gut**: Çīn ṭaraflarında ir ḳabīle ismidir, Tun͡ganı, Çorçut daḫı dirler (LÇ 104).

[867] Madde başı açıklamasında kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de LÇ'den alınan örnek sebebiyle Çağatay Türkçesine ait kelimeler arasında ele aldık.
[868] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[869] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[870] Radloff, Lugat-i Çağatay'daki bu kelimeyi anlayamamış olmalıdır ki "sic! (aynen!)" şeklinde bir açıklama eklemiştir.
[871] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

tap I	تاپ		Taklidî vurma sesi, vurma sesi III/945. *** (-).
tap II	تاپ		Uygun, münasip, elverişli III/946. *** (-).
tap III	تاب	F.	1) Sabır, tahammül *Tapım yoḳ turur* “Sabrım yoktur.”; *Tap kiltürdi* “Sabretti.”; *Tap birmek* “Atı terbiye etmek, alıştırmak”; *At çapar tabında* “Dayandığı kadar at sürer.” 2) Parlaklık, ışık III/946. *** **tab**: bk. tab.
tap- IV	تابمق		Bulmak, elde etmek *Bala tapḳan anıñ ḫatunı* “Onun karısı bir çocuk doğurdu” III/947. *** **tapmaḳ**: Bulmak, elde etmek; rast gelmek (Vámb. 253).
tapĭ-	تاپيمق		Hareket hâlinde olmak III/950. *** **tepimek**: Sallanmak, hareket etmek (DTO 194).
tapĭl-	تاپيلمق		Bulunmak, elde edilmek III/951. *** **tapılmaḳ**: Bulunmak (ŞD 635).
tapĭn-	تاپينمق		Hürmet etmek, saygı göstermek; yaltaklık etmek III/950. *** **tapınmaḳ**. Yere kapanıp secde ederek tapınmak; hürmet etmek, saygı göstermek (DTO 194).
tapĭrcĭ-	تاپيرجيمك		(S.S.) [Hareket etmek, kımıldamak][872] *Ḥareket itmek, ḳımıldamaḳ, cūnbīden* [hareket etmek, kımıldamak] (S.S.) III/950. *** **tepircimek**: (LÇ 98).
tapĭrçĭ	تاپيرجى		(V.) Zıplayan; kaçan, kaçak III/950. *** **tapirçi**: Zıplayan; kaçan, kaçak (Vámb. 253).
tapĭrçĭla-	تاپيرجيلامق	tapĭrçĭ+la-	Hareket hâlinde olmak, kımıldamak III/950. *** **tepirçilemek**: Sallanmak, hareket etmek, kımıldanmak (DTO 193).
tapḳu I	تاپقو		bk. tabū III/953. *** **tapḳu**: Arayıp bulma, buluş (Bdg. I:

872 Anlam LÇ’den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			719).
tapḳu II	تاپقو		Azarlama, uyarma; tekdir III/953. *** **tapḳu**: Azar; sitem (DTO 192).
tapḳur	تاپقور		1) (V.) Yağma ve talan işinde usta birlik 2) (P. d. C.) Tembel III/953. *** **tapḳur**: Yağma ve talan işinde usta birlik (Vámb. 253); **tapḳur**: Takım, müfreze, olağanüstü zorlama; tembel (DTO 192).
tapla- I	تابلامق		(V.) 1) Kılıç bilemek, kılıç dövmek 2) Kızartmak, pişirmek III/954. *** **taplamaḳ**: İnceltmek; kılıç bilemek; kızartmak, alazlamak (Vámb. 253).
tapla- II	تاپلامق		(S.S.) 1) Bükmek, burkmak; çamaşır sıkmak 2) [Çiğnemek, ezmek; parlaklık saçmak; oynatmak][873] *Çignemek, ezmek, şaʿşaʿa-pāş olmaḳ* [parlaklık saçmak], *telʿīb itmek* [oynatmak] (S.S.) III/954. *** **taplamaḳ**: (LÇ 97).
taplat-	تاپلاتمق		Sıktırmak, büktürmek III/954. *** (-).
tapşur- [874]	تابشورمق		Emanet etmek, teslim etmek *Ḫüdāġa tapşurdıḳ* "Allah'a emanet ettik" III/959. *** **tapşurmaḳ**: Emanet etmek, teslim etmek (DTO 192).
tapşurġuçï	تابشورغوجى	tapşur+ġuçï	Haberci, postacı, kurye; elçi III/959. *** **tapşurġuçı**: Haberci, postacı, kurye (Bdg. I: 329).
tapşurïl-	تابشوريلمق		Emanet edilmek; teslim edilmek, verilmek *Allāh ḥükmige tapşurïlmaḳ kirek* "Allah'ın hükmüne teslim edilmek gerek." III/959. *** **tapşurılmaḳ**: Emanet edilmek; teslim edilmek (Bdg. I: 329); **tapşurulmaḳ**: Emanet edilmek; teslim edilmek (Bdg. I: 329).

[873] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[874] OSTN'de kelimenin fiil olduğunu belirten işaret konulmamıştır. Bu işaret, kelimenin Arap harfli yazımı dikkate alınarak tarafımızdan konulmuştur.

tapşurt-	تابشورتمق	tapşur+t-	Emanet ettirmek, teslim ettirmek III/959. *** **tapşurtmaḳ**: Emanet ettirmek, teslim ettirmek (Bdg. I: 329).
tapuḳ I	تاپوق	tap+uḳ	Hizmet, görev; saygı; Moğollardaki saygı selamı III/951. *** **tapuḳ**: Hizmet, görev, saygı; bağlılık (Vámb. 253); **tapuġ**: Moğollardaki saygı selamı; saygı, hürmet; hizmet, görev (DTO 193).
tapuḳ II	تاپوق	tap+uḳ	1) Bulunmuş şey 2) Oyun veya kumarda kazanılan, oyun veya kumardaki kazanç III/951. *** **tapuġ**: Bulunmuş şey' (LÇ 97).
tapuḳçï	تاپوقجی	tapuḳ+çï	Tapan, hayran; hizmet eden, hizmetçi, uşak III/951. *** **tapuḳçi**: Hizmetçi, uşak (Vámb. 253).
tapuḳsaḳ	تاپوقساق		Tapan, hayran III/951. *** **tapuḳsaḳ**: Tapan, hayran (DTO 193); **tapuḳsaḳ**: Tapan, ibadet eden; hayran (Bdg. I: 719).
tar I	تار		1) Dar, sıkı 2) Ufak taneli III/835. *** **tar**: Dar, sıkı (DTO 195).
tar II	تار	Hint.	Bir tür palmiye, târ *Yana bir tardur tarnın͡g şāḫları hem başıda oḳ bolur tarġa hem ḫurmā dik kūze baġlap su alıp içedürler* "Târ; bunun dalları da tepesinde olur; târa da, hurma gibi, testi bağlayarak suyunu alıp içerler." (Bb. 370-23) III/836. *** (-).
tar III	تار		(P. d. C.) Öfkeli, kızgın III/836. *** **tar**: Öfkeli, kızgın; cimri (DTO 195).
tara-	تارامق		1) Taramak 2) Tırmıklamak 3) Toprağı sürmek III/837. *** **taramaḳ**: Taramak; toprağı işlemek (DTO 195).

taraġ	تاراغ		Tarak III/840. *** **taraġ**: Tarak (DTO 195); **taraġ**: Şāne [tarak], muşṭa[875] [saç tarağı], tarak̡ (LÇ 99).
taraġaў	تاراغاى		Atmaca, alaca doğan III/840. *** **taraġay**: Atmaca; servi (DTO 212).
tarak̡	تراق	tara+k̡	Tarak III/838. *** **taraġ**: bk. taraġ.
tarak̡la-	تاراقلامق		Taramak; tımar etmek; temizlemek III/839. *** (-).
taram	تارام	tara+m	Parça, kısım *Pāre, k̡ıṭʿa, pārçe, cüzʾ, ḥaṣṣa, bölük* (S.S.) III/845. *** **taram**: (LÇ 99).
taramġu	تارامغو		(V.) Ilgın ağacı, demirhindi ağacı[876] III/846. *** **taranġu**: Ilgın ağacı, demirhindi ağacı (Vámb. 254).
Tarançĭ	تارانچى		1) Çiftçi 2) Tarançiler, Doğu Türkistan'da yaşayan ve çiftçilik ile uğraşan boy III/841. *** **tarançi**: Çiftçi, ekip biçen kişi (DTO 195); **taranci**: Çiftçi, köylü (Vámb. 254).
tara͡nġġu	تارانكغو		(V.) Ilgın ağacı, demirhindi ağacı III/841. *** **taranġu**: Ilgın ağacı, demirhindi ağacı (Vámb. 254); **tara͡nġġu**: Ilgın ağacı, demirhindi ağacı (DTO 212).
tarat-	تاراتمق		Dağıtmak, yaymak, ayırmak III/842. *** **taratmak̡**: Dağıtmak, birbirinden ayırmak (Bdg. I: 722).
tarawlĭk̡	تاراوليق		Keder, hüzün; acı III/838. *** **taravlik**: Hayal kırıklığı, hüzün, keder (DTO 195).
taraўcĭ	تارايجى		(S.S.) [Ekinci, ekin sahibi; çiftçi][877] *İkinci, zerrāʿ* [çiftçi, ekinci], *kişt ü kār ṣāḥibi* [ekin sahibi], *dihk̡ān* [köy

[875] Kelime LÇ'de موشط şeklinde yazılmıştır.

[876] Radloff, 'taramġu' kelimesinin Cagataische Sprach-Studien'den alındığını belirtse de bu eserde kelimeye rastlanamamıştır. Bununla birlikte aynı anlama gelen 'taranġu' kelimesinin açıklama bölümüne alınması uygun bulunmuştur.

			kethüdası], *yer ve tarlayı yarıcı, ṣaban ile şūd-kār idici, çift ve ḳoş sürici* (S.S.) III/838. *** **taraycı**: (LÇ 99).
tarbaḳa	تارباقا		Fare kapanı III/872. *** **tarbaḳa**: Fare kapanı (DTO 195).
tarçanaḳ	تارچاناق	tar+çanaḳ	(Bdg. I:) Dar çanak; cimri, eli sıkı III/869. *** **tarçanaḳ**: Dar çanak; cimri, eli sıkı (Bdg. I: 721).
tarçın	طارچين	[F.]	Tarçın III/869. *** (-).
tarçĭḳ	ترجيق		(P. d. C.) Hayvanın yeşil ot ve samana tokluğu III/869. *** **tarçıḳ**: Hayvanın yeşil ot ve samana tokluğ (DTO 213).
tarġa-	تارغامق		Dağılmak, yayılmak, ayrılmak III/853. *** **tarḳamaḳ**: bk. tarḳa-
tarġaçĭ	تارغاجى		Göçmen topluluk III/854. *** **tarġaçı**: Diğer memleket ve yurtların içinde göç eden topluluk (DTO 197).
tarġal-	تارغالمق		Dağılmak, ayrılmak; tel tel olmak III/853. *** **tarḳalmaḳ**: bk. tarḳal-.
tarġaş-	تارغاشمق		Dağınık olmak III/854. *** **tarḳaşmaḳ**: tarḳaş-.
tarġat-	تارغاتمق		1) Dağıtmak, birbirinden ayırmak 2) Harcamak, dağıtmak, saçmak, savurmak III/853. *** **tarḳatmaḳ**: bk. tarḳat-.
tarġun	تارغون	Moğ.	Kalın, iri; yağlı, semiz III/854. *** **tarġun**: Şişman, yağlı, tombul (DTO 213).
Tarẖan	تارخان، ترخان		1) Tarkan 2) Bir Çağatay boyu III/854. *** **tarẖan**: Soylu, tımar sahibi subay, vergi alınmayan prens (Vámb. 258).
tarĭ-	تاريمق	tarı-'tan	Tarlayı işlemek; sürmek, ekmek *Arpa tarĭp buġday ura mu ikin?* "Arpa ekip buğday biçer misin?" III/849. *** **tarimaḳ**: Tarlayı ekmek, tohum ekmek, ziraat yapmak (Vámb. 254);

[877] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			tarımaḳ: Ekmek, serpmek (DTO 198).
tarĭġ	تاريغ		Darı III/850. *** **tarıġ**: Darı (DTO 198).
tariḫ	تاريخ	Ar. تاريخ	Tarih III/850. *** (-).[878]
tarĭḳ- I	تاريقمق		Darılmak, gücenmek, hüzünlü olmak *Min ḳuşıdur min çemendin çıḳmaġan* *Deşt ü vādī seyridin tarĭḳmaġan* “Ben yeşillikten çıkmayan, çöl ve vadilerde dolaşmaktan bıkmayan bir kuşum.” III/849. *** **tarıḳmaḳ**: Üzmek, kederlendirmek; rahatsız etmek, bıktırmak (DTO 198).
tarĭḳ II	تاريق		Daraltma, sıkma, sıkıntı verme III/850. *** **tarıḳ**: Yürek darlığı, sıkıntı, bunalma (DTO 198).
tarĭḳ III	تاريق		Sürülmüş tarla, sürülü toprak III/850. *** **tarıḳ**: Tarla (DTO 198).
tarĭl-	تاريلمق		Darılmak III/850. *** (-).
tarĭş	تاريش		Zırhlı taşıyıcı III/850. *** (-).
tarḳa-	تارقامق		Dağılmak, yayılmak, ayrılmak *Tañglası dīvān tarḳaġandın soñg seyrġa atlanıp* “Ertesi gün dîvân dağıldıktan sonra gezmeğe çıkarak” (Bb. 291-7) III/851. *** **tarḳamaḳ**: Ṭağılmaḳ, perākende, perīşān olmaḳ [dağılmak, perişan olmak] (LÇ 99); **tarḳamaḳ**: Dağılmak, çözülmek, ayrılmak (DTO 197).
tarḳaḳ	تارقاق	tarḳa+ḳ	Dağınık III/851. *** **tarḳaḳ**: Çözülmüş, bağlı olmayan, dağılmış (Vámb. 254).
tarḳal-	تارقالمق		Dağılmak, ayrılmak; tel tel olmak III/852. *** **tarḳalmaḳ**: Dağılmış olmak, tel tel olmak, çözülmek (Vámb. 254).
tarḳaş-	تارقاشمق	tarḳa+ş-	Dağınık olmak III/853. *** **tarḳaşmaḳ**: Dağılmak, çözülmek, ayrılmak (DTO 197).
tarḳat-	تارقاتمق		1) Dağıtmak, birbirinden ayırmak

---

[878] Kelime Arapça olduğu için Çağatay Türkçesine ait sözlüklerde bulunamamıştır.

			2) Harcamak, dağıtmak, saçmak, savurmak *Açardın imeske mi tarḳatmaġı* *Ġaraż bar an͡ga özge bir ḳatmaġı* “Kesesini açtığı zaman dileği dağıtmak değil; ona daha başkalarını katmaktır.” III/852. *** **tarḳatmaḳ**: Dağılmak, çözülmek, ayrılmak (DTO 197).
tarḳatġuçan	تارقاتغوجان	tarḳat+ġu+çan	Savurgan III/853. *** (-).
tarḳatūçan	تارقاتوجان		Savurgan III/853. *** (-).
tarḳaū	تارقاو	tarḳa+ū	Dağılmış, birbirinden uzaklaşmış III/851. *** (-).
tarla	تارلا		Tarla, ekilecek toprak III/855. *** **tarla**: Tarla, tohum ekilen alan (DTO 197).
tarlaġ	تارلاغ		Tarla, ekilecek toprak III/856. *** **tarlaġ**: Çiftçilik, tarım, ziraat (Bdg. I: 331).
tarlĭḳ	تارليق		Darlık, sıkılık *Kön͡gil tarlıġı* “Tasa, keder; huzursuzluk” III/857. *** (-).
tarma	تارمه		Tırmık III/873. *** **ṭırma**: Tırmık (Bdg. I: 735).
tarmaġuçĭ	تارماغوجى	tarma+ġu+çı	Tırmıklayıcı III/874. *** (-).
tarmaḳ	تارماق	tara+maḳ	Dal, budak, kol; filiz, fidan, sürgün; dişler III/873. *** **tarmaḳ**: Dal, budak, kol (Bdg. I: 331).
tarmaklan-	تارماقلانمق		Dallanmak (ağaç için); ikileşmek III/874. *** **tarmaḳlanmaḳ**: Dallanmak (Bdg. I: 331).
tarmaḳlandur-	تارماقلاندورمق	tarmaḳlan+dur-	Dallandırmak; ikileştirmek III/874. *** **tarmaḳlandurmaḳ**: Dallandırmak (Bdg. I: 724).
tarmaş-	تارماشمق	tarma+ş-	Tırmanmak, yukarıya doğru sürünmek *Yitiben tiz taḳġa tarmaştük* *Oḳıġa baḳmayın yürüp aştük* “Yetişerek dağa tırmandık; düşmanın okuna bakmadan tepeye çıktık.” (Bb. 248-16) III/874. *** **tarmaşmaḳ**: Bir yere tırmanmak

			(DTO 197).
tarmat-	تارماتمق		Yükselmek, çıkmak III/874.
			*** **tarmatmaḳ**: Yükselmek, çıkmak (DTO 197).
tarnaw	تارناو		Kanal, su yolu III/855.
			*** **tarnav**: Kanal (DTO 197); **tarnau**: Oluk (Vámb. 254).
tart-			Çekmek; sürükleyip götürmek III/857.
			*** **tartmaḳ**: Çekmek, içine çekmek, çizgi çekmek, iplik geçirmek; taşımak; önermek (DTO 195).
tartaġĭn	تارتاغين		Dağınık III/860.
			*** **tartaġın**: Farklı yönlere ayrılmış, dağınık (DTO 195).
tartaw	تارتاو		Kanal, su yolu (Calc. Wrtb. ناودان); *Toḳuz tartaw su kirer* "(Bu kaleye) su dokuz kanal ile gelir." (Bb. 3-2) III/860.
			*** **tarnav**: bk. tartaw.
tartaў	تارتاى		Kızılsu tavuğu III/860.
			*** **ṭartay**: Kızılsu tavuğu, bıldırcın kılavuzu (Bdg. I: 722).
tartĭġ	تارتيغ		Daha büyük olana verilen hediye III/865.
			*** **tartıġ**: Hediye, pīşkeş [hediye, armağan], tuḥfe [hediye, armağan], armaġan, yādigār, bergüẕār [hediye, armağan] (LÇ 99).
tartĭḳ	تارتيق		Daha büyük olana verilen hediye *Üç ḳatla yükünüp yanġanda hem üç ḳatla sorġanda ve tartĭḳ tartġanda birer yükündi* "Üç defa saygıyla eğilip geri döndüğünde yine üç defa sağlık sıhhat sorup hediye vererek saygıyla eğildi." (Bb. 150-22) III/864.
			*** **tartıġ**: bk. tartĭġ.
tartĭl-	تارتيلمق		Çekilmek III/865.
			*** **tartılmaḳ**: Çekilmek (Bdg. I: 722).
tartĭn-	تارتينمق	tart+n-	Geri çekilmek, reddetmek, istememek III/865.
			*** **tartinmaḳ**: Geri çekilmek, istememek

			(Vámb. 254).
tartĭş- I	تارتيشمق		Tartışmak, münakaşa etmek, kavga etmek III/865. *** **tartişmaḳ**: Çekiştirmek, aşağı yukarı çekmek, parçalamak (Vámb. 254).
tartĭş II	تارتيش		Tartışma, münakaşa, kavga III/865. *** **tartış**: Münakaşa, tartışma (DTO 196).
tartĭşĭḳ	تارتيشيق	tartĭş(f)+ḳ	Tartışma, münakaşa, kavga III/865. *** **tartışıḳ**: Münakaşa, tartışma (DTO 196).
tartḳĭç	تارتقيج		1) Bir şeyi çekmek için kullanılan araç, kabza, kol, sap, kulp 2) Keman yayı III/867. *** **ṭartḳıç**: Kabza, kol, sap, kulp (Bdg. I: 722).
tartḳula-	تارتقولامق	tart+ḳuḷa-	Bir yere doğru çekmek; yedeğe almak III/867. *** (-).
tartḳulaş-	تارتقولاشمق	tartḳula+ş-	Rakibi çekiştirmek, mücadele etmek, güreşmek *İsen-Timur Sulṭānnıñ yitti sikkiz nevkeri atlanıp bu yayaḳlarnı utrısıġa barıp sulṭān atlanġunça tartḳulaşıp atḳulaşıp yayaḳlarnı sulṭān sarıġa tarttılar* "İsen-Timur Sultan'ın yedi-sekiz adamı, atlara binerek, bu yayaların karşısına gidip sultan ata bininceye kadar birbirlerini çekiştirip yayaları sultana doğru çektiler." (Bb. 483-11) III/867. *** **tarḳulaşmaḳ**: Rakibi çekiştirmek, mücadele etmek (Bdg. I: 722).
tartnaḳçĭ	تارتناقجى		Vergi toplamaya yardım eden kimse III/867. *** **tartnaḳçı**: Vergi memuru (Bdg. I: 722).
tart-pĭrtĭ	تارت بيرتى		Dağınık bir şekilde *Tart-pĭrtĭ çıḳardılar* "Dağınık bir şekilde çıkardılar." (Bb. 136-20) III/857. *** **tart birti – tart pirti**: Dağınık (DTO 195).
tarttur-	تارتدورمق،		Çektirmek III/868.

	تارتورمق		*** **ṭartdurmaḳ**: Çekmeye zorlamak, çektirmek (Bdg. I: 722).
tartū	تارتو		Ağırlık, tartı III/865. *** **tartu- ṭartu- ṭartı**: Ağırlık, tartı (Bdg. I: 722).
tartuçĭ	تارتوجى		Kantarcı, ağırlık tartan kimse III/865. *** **ṭarṭuçı**: Kantarcı, ağırlık tartan kimse (Bdg. I: 722)ç
tarturul-	تارتورولمق	tarttur+ḷ-	Masaya konulmak (yiyecek şeyler için) *Ol yirde tüşüp yılḳıran aşın tartturuldı* "O yerde inip yılkıran yemeği yaptırıldı." (Bb. 316-17) III/868. *** **tarturulmaḳ**: Çektirilmek; devam ettirilmek, sürdürülmek (Bdg. I: 722).
taruḳ-	تاروقمق		Darılmak, gücenmek, hüzünlü olmak III/851. *** **tarıḳmaḳ**: bk. tarĭḳ-.
tarzĭḳ	ترزيق		Bir tür kısa kuyruklu koyun III/870. *** **tarzıḳ**: Kısa kuyruklu koyun (Bdg. I: 349).
tas	تاس		Tek renkli ve altın sırmalı ipek kumaş III/915. *** **ṭas**: Parlak ve tek renkli ipek kumaş (Bdg. I: 724).
tasa-[879]	تاسامق		1) (P. d. C.) Göğüste yanma şeklinde hissedilen kronik hastalığa yakalanmak 2) (V.) Yorulmak 3) (S.S.) [İçi yanmak; çok sevmek, birisinin ilerlemesi için çalışmak][880] *Armaḳ, içrüsi yanmaḳ, perestiş ve dil-sūzlik itmek* [çok sevmek], *birisiniñ şeref ve revācına ve teraḳḳīsine çalışmaḳ* (S.S.) III/917. *** **tasamaḳ**: (LÇ 100); **tasamaḳ**: Göğüste yanma şeklinde hissedilen kronik hastalığa yakalanmak, yorgun olmak (DTO 199); **tasamaḳ**: Yorulmak (Vámb. 255).

[879] OSTN'de kelimenin fiil olduğunu belirten işaret konulmamıştır. Bu işaret, kelimenin Arap harfli yazımı dikkate alınarak tarafımızdan konulmuştur.
[880] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

tasĭrtĭ	تاسيرتى		(V.) Gürültü, patırtı *Tasĭrtĭ itti* "Gürültü yaptı" III/918. *** **tasirti**: Gürültü, patırtı (Vámb. 255).
taski	تاسكى		(P. d. C.) Körük III/920. *** **taski**: Körük (DTO 199).
tasla-	تاسلامق		(V.) İthaf etmek (Birisine yaklaşmak için); tanzim etmek III/920. *** **taslamaḳ**: Tanzim etmek; himaye etmek, korumak (Vámb. 255).
tasḷaḳ	تاسلاق		Taslak, şema, kroki III/921. *** **taslaḳ**: Nā-maṭbūʿ [basılmamış], taṣarlanmış, nīreng [taslak], çıplaḳ (LÇ 100); **taslaḳ**: Kaba, hoş olmayan, tatsız (DTO 199).
tasma	تاسما		Tasma, ince kayış III/924. *** **tasma**: Tasma, kayış, kolan (Vámb. 255).
tassaḷan-	تاسّهلانمق	tassa+ḷan-	Tasalanmak, kederlenmek III/923. *** **tasalanmaḳ**: Tasalanmak, korkmak (Vámb. 255); **tasalanmaḳ**: Sıkılmak, kederlenmek, korkmak (DTO 199).
taş I	تاش		1) Dış, dış taraf 2) (V.) Uzak III/931. *** **taş**: Uzak (Vámb. 255); **taş**: Dış, dışarı (DTO 199).
taş II	تاش		Taş *Altun taş* "Altın külçe= 500 miskal"; *Taş atarıda teferrucġa bardım namāz-ı diger bar irdi taş attı miñ altı yüz ḳadem yol bardı* "Taş atışını seyretmeğe gittim; ikindi namazı vaktinde taşı attı; taş bin altı yüz adım mesafeye gitti." (Bb. 401-11) III/931. *** **taş**: Taş (Vámb. 255).
taş- III	تاشمق		Taşmak, üstünden akmak III/933. *** **taşmaḳ**: Taşmak, çok su akmak (DTO 200).

taşaḷ-[881]	تاشالمق	taş'tan	Taşa çevrilmek, taşlaşmak, taş kesilmek; bir şeye şaşıp kalmak III/934. *** (-).
taşçĭ	تاشچى		(V.) Çömlekçi, çömlek yapan kimse III/944. *** **taşçi**: Çömlekçi (Vámb. 255).
taşĭ-	تاشيمق		Taşımak III/937. *** **taşımaḳ**: Taşımak (DTO 201).
taşĭḳ I	تاشيق		Taşkın, kıyıyı su basması III/937. *** **taşiḳ**: Taşkın; kaynama (Vámb. 255).
taşĭḳ- II	تاشيقمق		1) Yaralı olmak 2) Hüzünlü olmak III/937. *** **taşıḳmaḳ**: Kötü bir şekilde yaralanmak (DTO 201); **taşıḳmaḳ**: Pek ziyāde mecrūḥ ve mażrūb olmaḳ [çok kötü yaralanmak], mużṭarib [ızdırap çeken], zaẖm-ẖūrde [yaralı] (LÇ 101).
taşĭr-	تاشيرمق		Yıpranmış olmak III/937. *** **taşırmaḳ**: Yıpranmış olmak, aşınmak (Bdg. I: 726).
taşĭrġan-	تاشيرغانمق		(S.S.) [Aşındırıp kenardan taşırmak][882] *Ḥayvān ṭırnaġı, aşındurup kenārdan taşırmaḳ* (S.S.) III/937. *** **taşırġanmaḳ**: (LÇ 101).
taşḳa	تاشقا		Dış cephe, dış taraf, dış kısım III/937. *** **taşḳa**: Dış kısım, dışarı (DTO 200).
taşḳan	تاشقان		Tavşan III/937. *** **taşḳan**: Tavşan (Bdg. I: 333).
taşḳarĭ	تاشقارى		Dışarı, dış *Bir ikki mertebe taşḳarraḳdın yana cerrler saldı* "Bir iki kademe dışardan tekrar hendekler yaptı" (Bb. 6-4) III/937. *** **taşḳarı**: Dış kısım, dışarı (DTO 200).
taşḳaru	تاشقارو		Dışarı, dış III/938. *** **taşḳaru**: Dışarı, dışarıda (Vámb. 255).
Taşkent	تاشكند		Taşkent şehri III/939. *** **Taşkend**: Türkistānda meşhūr bir şehr-i ʿazīmdir, Şāş daẖı dirler (LÇ 100).
Taşkentlik	تاشكندليك	Taşkent+lik	Taşkentli, Taşkent halkından olan

[881] Kelime, OSTN'de kelime başında 'taşaḷa-' şeklindedir. Kelimenin 'taş' ismine '+al-' isimden fiil yapma ekiyle oluşturulduğu açıkça görülmektedir.
[882] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			III/939. *** **Taşkendlik**: Taşkentli (Bdg. I: 333).
taşḳĭ	**تاشقى**	taş+ḳĭ	Dışarıdaki, dıştaki III/938. *** (-).
taşḳun	**تاشقون**		Taşkın III/939. *** **taşḳun**: Taşkın, aşırı (DTO 200).
taşla-	**تاشلامق**		Taşlamak, taş atmak; geride bırakmak, dışlamak III/940. *** **taşlamaḳ**: Taş atmak; geri atmak; bırakmak, terk etmek (DTO 200).
taşlan-	**تاشلانمق**		Taş atılmak, taşlanmak; terk edilmek, dışlanmak III/940. *** **ṭaşlanmaḳ**: Taş atılmak, taşlanmak; terk edilmek, dışlanmak (Bdg. I: 725).
taşlĭġ	**تاشليغ**		Vücudun üst kısmı için giysi, örtü III/942. *** (-).
taşlĭḳ	**تاشليق**	taş+lĭḳ	Kuşun kursağı, taşlık III/941. *** **ṭaşlıḳ**: Kuşun kursağı (Bdg. I: 725).
taşluḳ	**تاشلوق**		Kapalı, kaplanmış, örtülmüş Zarīfet taşluḳ altun tügeleri kişi pōstīni bar irkendür "Üstü zarif taşlarla süslenmiş simli kürkü vardı." (Abg. 139) *** (-).
taşnu	**تاشنو**		Ayakkabı konulan yer, ayakkabılık (Calc. Wrtb. كفش كان) III/939. *** **taşnu**: Ayakkabıların kaldırıldığı yer (DTO 201).
taşpaḳa	**تاشپاقا**	taş+baḳa	Kaplumbağa III/944. *** **taşbaḳa**: Kaplumbağa (DTO 200); **taşbaḳa**: Kamlumbağa (Vámb. 255).
taştaḳ	**تاشتاق**		Gevşek yay, az gerilmiş yay (Calc. Wrtb. كمان كردن) III/943. *** **taştaḳ**: Az gerilmiş yay (DTO 200).
tat I	**تات**		Tat, lezzet III/898. *** **tat**: Tat, lezzet; zevk, haz; tatlılık (Vámb. 253).
tat II	**تات**		(V.) Açık sözlük, dürüst; basit III/899. *** **tat**: Doğru, samimi, dürüst, içten (Vámb. 253).
tat III	**تات**		1) Bu kelime Orhun yazıtlarında aynı cümlenin içinde sadece iki kez kullanılmıştır.

			2) Duyduğuma göre Kırım'ın güney kıyısının batı kısmında Sudak'ın kuzeyinde yaşayan Tatarlara 'tat' denirdi. III/899. *** (-).
tat- IV	تاتمق		Tatmak, tadına bakmak III/900. *** **tatmaḳ**: Tadına bakmak (Vámb. 254).
Tatar	تاتار		1) Muhtemelen Onon (nehri)'da Moğollarla yaşayan bir boy ismi, Tatar 2) Çin'in kuzeyinde yaşayan halk *Ḳara Tatar* "Kara Tatarlar" (Bdg. I: 329) III/901. *** **Tatar**: Moğul ṭavā'ifinden bir ḳabīle ismidir, Tataristān ve Ḳırım ahālīsine iṭlāḳ olunur (LÇ 98).
Tatarça	تاتارجا	Tatar+ça	1) Tatar usulü, Tatar tarzı, Tatar âdeti 2) Tatarca, Tatar dili 3) Özel yapılmış Tatar oku III/904. *** **Tatarca**: a) Tatarca b) Özel yapılmış Tatar oku (Bgd. I: 329).
tatarçĭḳ	تاتارجيق		Keçe biti III/904. *** **tatarcıḳ**: Keçe biti (Bdg. I: 329).
tatĭ-	تاتيمق		Tadına bakmak; denemek, tecrübe etmek III/905. *** **ṭatımaḳ**: Tadına bakmak; denemek, tecrübe etmek (Bdg. I: 720).
tatĭġ			Tat, lezzet; zevk III/905. *** **tatıġ**: Tat, lezzet (DTO 194).
tatĭġlĭġ	تاتيغليغ	tatĭġ+lĭġ	Tatlı, lezzetli III/905. *** **tatıġlıġ**: Tatlı, lezzetli (Bdg. I: 720).
tatĭr	تاتير		Zevkli, tatlı (Calc. Wrtb. مزه دار) III/905. *** **tatır**: Zevkli, tatlı (Bdg. I: 720).
tatĭt-	تاتيتمق	tatĭ+t-	1) Tattırmak, tadına baktırmak 2) Tatlandırmak III/906. *** **tatıtmaḳ**: Tattırmak, tadına baktırmak (Bdg. I: 720).
tatlĭġ	تاتليغ		Tatlı, lezzetli III/908. *** **tatliġ**: Tatlı, lezzetli (Vámb. 254).
tattur-	تاتدورمق	tat+dur-	Tattırmak, tadına baktırmak III/909. *** (-).
tatu I	تاتو		(V.) Orta büyüklükte at; kemikleri güçlü

			at; at arabası III/906. *** **tatu**: Orta büyüklükte at; kemikleri güçlü at; at arabası (Vámb. 254); **tatu**: Güçlü at; at arabası (DTO 194).
tatū II	**تاتو**	tat(ı)+ū	Birlik, uyum; arkadaşlık; ittifak, birleşme III/906. *** **ṭatu**: Birleşme, birlik, uyum, el birliği (Bdg. I: 721).
tatūlan-	**تاتولانمق**		Barış yapmak, birlik kurmak, birleşmek III/907. *** **ṭatulanmaḳ**: Birisi ile birleşmek, birisi ile uyum içinde olmak (Bdg. I: 721).
tatulanĭş-	**تاتولانيشمق**		Birisi ile barış yapmak, birisi ile birleşmek III/907. *** **ṭatulanuşmaḳ**: Birisi ile birleşmek, birisi ile uyum içinde olmak (Bdg. I: 721).
tatur-	**تاتورمق**	tat+tur-	Tattırmak, tadına baktırmak III/906. *** **ṭaturmaḳ**: Tattırmak, tadına baktırmak (Bdg. I: 720).
tava	**تاوا**	F. تابه	Tava III/983. *** **tava**: Tava (Bdg. I: 338); **tava**: Aşık kemiği ile oynanan bir oyun (Vámb. 257).
tavar	**توار**		1) Mal, mülk, servet 2) Davar, çiftlik hayvanı III/985. *** **tavar**: Semürür ḥayvān, ṭavar, dana, mevāşī [davar] (LÇ 111).
tavaş	**تواش**		(V.) Eşkıyalık, yağma, soygun III/985. *** **tavaş**: Eşkıyalık, yağma, soygun (Vámb. 259).
tavaşĭ	**تاواشی**		Hadım; harem ağası III/985. *** **tavaşı**: Ḫādım ağası, ḫʷāce-i sarāy, aġavāt, iç aġası, ḥarem aġası, ġulām-ı aḫte [hadım edilmiş erkek] (LÇ 111).
tavdaḳ	**تاوداق**		Toy kuşu, toydan (Calc. Wrtb. مرغ) III/990. *** **tavdaġ**: Kuş (Bdg. I: 338).

tavla-	تاولامق		(S.S.) [Tava getirmek, terbiye etmek, at ve hayvana baytarlık etmek, perhizle aslına geri gönmek][883] *Tava getürmek, çevirmek, terbiyet itmek, at ve ḥayvānāta bayṭarlik iylemek, perhīz ile aṣlına ircāʿ itmek* (S.S.) III/989. *** **tavlamaḳ**: (LÇ 105).
tavlan-	تاولانمق		(S.S.) [Etrafına bir şey sarmak, eğirmek, bükmek; kıvırmak; döndürmek][884] *Tav bolmaḳ, semirtirmek, ḳıvralmaḳ, bi-tāb itmek, ip ve otı ḳutlatmek, pīç ü tāb* [ızdırap ve sıkıntı] (S.S.) III/989. *** **tavlanmaḳ**: (LÇ 105); **taulanmaḳ**: Etrafına bir şey sarmak, eğirmek, bükmek; kıvırmak; döndürmek (Vámb. 257).
tavşal-	تاوشالمق	tavuş+a+ḷ-	Zayıflamak, zayıf olmak, kuvvetten düşmek *Ṭāḳatim ger ḳalmadı tartarġa miḥnet taġını* *Ni ʿaceb bu yükni ger eflāk çikse tavşalur* "Ayrılık yükünü çekmeğe gücüm kalmadı; şaşılacak ne var, bu yükü felekler çekse zayıflar."; *Yol imgekim şiddetdin bedeni köp tavşalur* "Yol sıkıntısının şiddetinden bedeni çok zayıflar." III/991. *** **tavşalmaḳ**: Kuvvetten düşmek, hasta olmak (DTO 210); **tauşalmaḳ**: Yorulmak (Vámb. 257).
tavulġa	تاوولغا		Miğfer, başlık III/987. *** **tavulġa**: Toġulġa dimekdir (Vél-Zer. 181).
tavulġan	تاوولغان		Miğfer, başlık III/987. *** **tavulġan**: Miğfer, başlık (DTO 211).
tavulḳa	تاوولقا		Miğfer, başlık III/987. *** **tavulḳa**: Miğfer, başlık (DTO 211).
tavur	تاوور		Kase veya fincanın kenarı III/987. *** **tavur**: Ḳab ve ẓarfıñ eṭrāfı ve girdi,

[883] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[884] Anlam 'Cagataische Sprach-Studien'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			muḥīṭ ve ḥalḳa, dā'ire, çevre, cevvāle [daima hareket hâlinde olan] (LÇ 105).
tavus-	تاووسمق		Bitirmek, son vermek, tamamlamak III/988. *** **tavusmaḳ**: Tamamlamak, bitirmek (DTO 210).
tavuş I	تاووش		Ses, seda III/988. *** **tavuş**: Ses, seda; ayak sesi (DTO 210).
tavuş II	تاوش		Zayıf, cılız, ince (Calc. Wrtb. زبون ورنزار) III/988. *** **tavuş**: İnce, zayıf; cılız (Bdg. I: 731).
tavuş- III	تاووشمق		Uzaklaşmak, koşmak, kaçmak; hoplamak, sıçramak III/988. *** **tavuşmaḳ**: Uzaklaşmak, sıçramak (DTO 210).
tavuşḳan	تاووشقان		Tavşan *Tavuşġan uyḳusı* "Tavşan uykusu" III/988. *** **tavuşḳan**: Tavşan (DTO 210); **tauşḳan**: Tavşan (Vámb. 257).
taw	تاو		Uzak III/772. *** **tav**: Uzak (DTO 210).
tawla-	تاولامق		(V.) Şişmanlatmak, irileştirmek III/773. *** **taulamaḳ**: Şişmanlatmak, irileştirmek (Vámb. 257).
tawlan- I	تاولانمق		(V.) Çevrelemek, etrafını sarmak III/773. *** **taulanmaḳ**: Etrafını sarmak; dödürmek, çevirmek (Vámb. 257).
tawlan- II	تاولانمق	tawla+n-	Şişmanlamak, irileşmek III/773. *** **taulanmaḳ**: Şişmanlamak, irileşmek (Vámb. 257).
tawşal-	تاوشالمق		Zayıflamak, kuvvetsiz olmak, hastalanmak *Yol imgeki şiddetidin bedeni köp tawşalur* "Yol zahmetinin şiddetinden bedeni çok zayıflar." III/776. *** **tavşalmaḳ**: Hastalanmak, güçsüzleşmek (DTO 210).
tawşançĭl	تاوشانجيل		Bir tür yırtıcı kuş III/776. *** **tavşancıl**: Bir tür yırtıcı kuş (Bdg. I: 338).

tawuḳ	تاوق	Tavuk III/773. *** **tavuġ**: Tavuk (DTO 211).
tawulġan	تاولغان	Miğfer, tolga III/774. *** **tavulġan- tavulḳa**: Miğfer, başlık (DTO 211).
tawur	تاور	Çanağın dış kısmı III/773. *** **tavur**: Çanağın dış kısmı (DTO 210).
tawus- [885]		Birisinin şerefine içki içmek *ʿAşḳına ḳadeḥ tenāvül itmek* [aşkına içmek], *mesrūr ve şādmān olmaḳ* [sevinçli olmak], *birisiniñ ismine müdām ve meynāb içmek* [birisinin şerefine sürekli, berrak şarap içmek], *ḳarḳaf* [şarap] (S.S.) III/775. *** **tavusmaḳ**: (LÇ 105).
tawuş- I	تاوشمق	Koşmak, fırlamak III/776. *** **tavuşmaḳ**: Uzaklaşmak; zıplamak (DTO 210).
tawuş II	تاوش	1) Uzak 2) Zayıf, cılız; ince, dar III/776. *** **tavuş**: Ses; ses çıkaran şey (DTO 210); **tauş**: Ses; ses çıkaran şey (Vámb. 257).
tawuşḫan	تاوشخان	Tavşan III/776. *** **tavuşḳan**: bk. tawuşḳan.
tawuşḳan	تاوشقان	Tavşan *Tawuşḳan yıl* "Tavşan yılı" III/776. *** **tavuşḳan**: Tavşan (DTO 210); **tauşḳan**: Tavşan (Vámb.257).
taў I	تای	1) Tay, at yavrusu 2) Bir yıllık tay III/765. *** **ṭay**: İki yaşındaki tay (DTO 382); **tay**: Tay (DTO 281); **tay**: Tay (Vámb. 257).
taў- II	تایمق	Kaymak, sürçmek III/766. *** **taymaḳ**: Kaymak (DTO 211).
tayaġ	تایاغ	Değnek, sopa, çubuk III/817. *** **tayaġ**: Dayanak, destek, arka; sopa, değnek; sırık (DTO 211).

[885] Madde başı açıklamasında kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de LÇ'den alınan örnek sebebiyle Çağatay Türkçesine ait kelimeler arasında ele aldık.

tayaġla-	تاياغلامق		(S.S.) [Dayak atmak, vurmak; destek koymak, sağlamlaştırmak][886] *Ṭayaḳ atmaḳ, ḍarb itmek* [vurmak], *üstüvār iylemek* [sağlamlaştırmak], *pāyende ḳoymaḳ* [destek koymak], *ṭayaḳlamaḳ, urmaḳ, ta ͑zīz* [birisine hürmet etmek, aziz kılmak] (S.S.) III/817. *** **tayaġlamaḳ**: (LÇ 106).
tayaġḷa-	تاياغلامق		Sopayla dövmek III/817. *** **tayaġlamaḳ**: Sopayla dövmek (DTO 211).
tayaḳ	تاياق	taya+ḳ	Değnek, sopa, çubuk III/816. *** **tayaḳ**: Dayanak, destek, arka; sopa, değnek; sırık (DTO 211).
tayan-	تايانمق		Dayanmak, yaslanmak III/817. *** (-).
tayançaḳ	تايانجاق	tayan+çaḳ	Mızrakların birbirine dayandırıldığı yer III/818. *** **tayancaḳ**: Mızrakların birbirine dayandırıldığı yer (DTO 211).
tayançïḳ	تايانجيق		Teyze, annenin kardeşi III/819. *** **tayancaḳ**: Teyze (DTO 211).
tayandur-	تاياندورمق		Dayandırmak, yaslatmak III/818. *** (-).
tayar[887]	طيّار	Ar.	Hazır, tamam, bitmiş *Çün bizniŋ il ṭayar imes idiler yigitler tayar ve müste ͑ad bolġunça* "Çünkü bizim halkımız hazır değildi; yiğitler hazır olunca" (Bb. 53.16); *Ḳalġan esbāb ve ālātnı ṭayar ve mükemmel ḳılıp* "Kalan esbise ve aletleri hazır ve mükemmel yapıp" (Bb. 82-12) III/819. *** **teyyar**: Hazır, tamam (Vámb. 305); **ṭeyyār**: Hazır, tamamlanmış (DTO 384).

[886] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

[887] Kelimenin madde başındaki şekli ile Arap harfli yazılışı arasında fark bulunmaktadır. Radloff, bu kelimeyi Dictionnaire Turk-Oriental'den almış olmalıdır. Her ne kadar oradan aldığını belirtmese de kelime için verilen örnek metinler Pavet de Cortaille'nin verdiği örneklerle aynıdır. Ancak Cortaille, kelimenin okunuşunda hataya düşmüş olmalıdır. Radloff da kelimeyi eserine bu yanlış hâliyle almıştır. Bu kelime 'Hazır, tamamı bitmiş şey, hazırlanmış' anlamlarına gelen Arapça 'teyyār' (تيّار) kelimesi olmalıdır (Devellioğlu; 1998: 1105).

tayaw [888]	**تاياو**		Dayak, destek III/816. *** **tayau**: Dayak, destek (Vámb. 257).
taẙcaḳ	**تايجاق**		(S.S.) [Kaygan yer; buzlu yer][889] *Ḳayacaḳ yer, ṭayrılacaḳ maḥall, sirilecek yer, laġzāngeh*[890]*, ṭayġaḳ, buzlı mevkiʿ, yaḫmalik* [buzlu yer] (S.S.) III/770. *** **taycaḳ**: (LÇ 106).
taẙġaç I	**تايغاج**		Kaygan yer III/768. *** **tayġaç**: Kaygan yer (DTO 211).
taẙġaç II	**تايغاج**		(V.) Çenesi düşük, lakırtı yapan kişi III/768. *** **tayġaç**: Ağzı kalabalık, çenesi düşük (Vámb. 257); **tayġaç**: Çenesi düşük (DTO 211).
taẙġan	**تايغان**		Tazı, tazı köpeği III/768. *** **tayġan**: Köpek (Hakaret için) (Vámb. 258); **tayġan**: Köpek (Hakaret için) (DTO 211).
taẙġur	**تايغور**	taẙ+ġur	1) Hafif kaygan yer 2) [Çok kayan; kızak ile kayan][891] *Çoḳ ḳayıcı, ṭayıcı, ḳızaḳ ile ḳayıcı, yaḫmalik-bāz* [buzda kayan] (S.S.) III/769. *** **tayġur**: (LÇ 106).
tayĭcaḳ	**تايينجاق**		Kaygan yer III/821. *** **tayincaḳ**: bk. tayĭnçaḳ.
tayĭġ	**تاييغ**		Suyun sığ olduğu yer, geçit (Calc. Wrtb. جاى كذر آب); *Ḳayar maḥall, ḳayar, ṭayġaḳ, ve bulaḳ yer, şıltıḳ mevki*ʿ (S.S.) III/820. *** **tayıġ**: (LÇ 106).
tayĭl-	**تاييلمق**		Kaymak *İşide aşuḳġan köp tapılur köp tayĭlġan köp yıḳılur* "İşinde acele eden çok kayar; çok kayan çok düşer."; *Fīl tayĭlıp kimeni ġarḳ ḳıldı* "Fil kayıp

888 Madde başı açıklamasında kelimenin, Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de 'Cagataische Sprach-Studien'den alındığı belirtildiği için Çağatay Türkçesine ait kelimeler arasında ele aldık.

889 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

890 Kelime LÇ'de ve OSTN'de hatalı bir biçimde لغزانك şeklinde yazılmıştır.

891 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			gemiyi batırdı.” (Bb. 436-4); *Ayağım tayĭlsa dest-gīrlik bile ḳolda* “Ayağım kayarsa arkamda olarak beni kolla.” III/821. *** **tayılmaḳ**: Ḳaymaḳlik, ṭaymaḳlik, sirilmeklik (LÇ 104).
tayĭnçaḳ	تاينجاق		Kaygan yer III/820. *** **tayincaḳ**: Kaygan yer (Vámb. 258).
tay̆maġur	تايماغور	tay̆+ma+ġur	Kaymayan kimse III/772. *** **taymaġur**: Kaymayan (DTO 212).
tayĭnça	تاينجا		Bir yaşındaki dana III/769. *** (-).
tay̆ran-	تيرانمق، تيرنمق		Kaymak, sürçmek III/769. *** **ṭayranmaḳ**: Kaymak, sürçmek (Bdg. I: 755).
tay̆şĭ	تايشى		Yazıcı; yazar III/770. *** **tayşı**: Yazar, hoca (DTO 211); **tayış**: Ḫıtāy lisānınca muʿallim, ḫwōca, kātib, mektebdār, ehl-i ḳalem ve dīvān, mīrzā ve nüvīsende (LÇ 106).
taz	تاز		Çıplak, tüysüz, pürüzsüz III/925. *** **taz**: Uyuz hastalığının sonucunda gelişen kellik, uyuz hastalığı (Vámb. 255); **taz**: Utanmaz kadın (DTO 199).
tazĭ I	تازى		Av köpeği, tazı III/930. *** **tazı**: Seg-i şikārī [av köpeği] (LÇ 100).
Tazĭ II	تازى		Arapça III/930. *** **Tazı**: ʿArabī lisānı (LÇ 100).
tazlan-	تازلانمق	taz+la+n-	Kelleşmek, saçlarını kaybetmek III/931. *** **tazlamaḳ**[892]: Dazlak olmak, kel olmak, saçları dökülmek (Bdg. I: 332).
te-	تيمق		1) Demek, söylemek, konuşmak 2) Adlandırmak, ad koymak III/1008. *** **timek**: Demek, söylemek (Bdg. I: 423); **dimek**: Demek, söylemek (DTO 326).
tebe	تبا		Tepe III/1118. *** **tepe**: bk. tepe.

892 OSTN’de yer alan ‘tazlan-‘ kelimesini sözlüklerde bulamadığımız için bu kelimenin yerine ‘tazlamaḳ’ kelimesinin çalışmaya alınmasını uygun bulduk.

teben	تیبن		Bir tür büyük iğne; çengel iğne (Calc. Wrtb. سوزن کلان) III/1119. *** **tibin**: Büyük iğne (DTO 252); **tibin**: Çuvaldız (Vámb. 268).
tebene	تبانه		Büyük iğne (*Bazen* تبانه *yerine hatalı olarak* تیانه *yazılmıştır.*)[893]; (Calc. Wrtb. جوالدوز) III/1119. *** **tibin**: bk. teben.
tebikçi	تبیکچی	Moğ.	Casus, hafiye, ispiyoncu (Calc. Wrtb. جاسوس و استراق سمیع کننده) III/1120. *** **tebikçi**: Casus, hafiye, ispiyoncu (Bdg. I: 341).
tebin-	تیبینمك		Atı kamçılamak III/1120. *** (-).
tebingü	تبینکو		Eyerin her iki tarafına sarkıtılan deri tabakası III/1121. *** **tebingü**: Eyer perkine dirler (Vél.-Zer. 160); **tepingü**: bk. tepingü.
tebre-	تیبرامك		1) Hareket etmek, kımıldamak, yerinden oynatmak 2) Kımıldanmak, sallanmak; yola çıkmak III/1123. *** **tepremek**: Basmak, çiğnemek, ayağını yere koymak (Vámb. 268); **tibremek**: Titremek, kımıldanmak, hareket etmek; ayağını yere vurmak (DTO 252).
tebren-	تیبرانمك، تبرانمك		Kımıldanmak, yerinden oynamak, canlı ve dinç olmak III/1124. *** **teprenmek**: Kımıldanmak, yerinden oynamak (Vámb. 268); **tibrenmek**: Titremek, kımıldanmak, hareket etmek; ayağını yere vurmak (DTO 252).
tebret-	تیبراتمك، تبراتمك		Kımıldatmak, oynatmak, yerinden oynatmak III/1124. *** **tibretmek**: Titretmek, kımıldatmak, hareket ettirmek (DTO 252).

893 Radloff, burada Budagov'u kastediyor olmalıdır; çünkü Budagov sözlüğünde kelimeyi تیانه şeklinde almıştır.

tebsi تبسى (S.S.) [Sini, tepsi; gönül ateşi][894]
Sini, laʿlī, pātnūs, ḥararet-i dil [gönül ateşi] (S.S.) III/1125.
*** **tebsi**: (LÇ 107); **tepsi**: bk. tepsi.

tebüş I تیبوش Tekme III/1123.
*** **tibüş**: Tekme (Bdg. I: 412).

tebüş- II تیبوشمك tep+ş- Tepişmek, tekmeleşmek III/1123.
*** **tibüşmek**: Tepişmek, tekmeleşmek (Bdg. I: 413).

tebüşkek تیبوشكاك Ayağını yere vuran at, tepişen at III/1123.
*** **tibüşkek**: Ayağını yere vuran at (Bdg. I: 413).

tecen [895] تجن (S.S.) [Dağ keçisi, dağ tekesi; kızgın ve hiddetli adam; Merv ve Âhel arasında olan ve Türkmenlerin meşhur beldesi][896]
Ṭaġ keçisi[897] *ve tekesi, ḳızġın ve şiddetli ve ġażablanmış adam, Merv ile Āḫel beyninde* [arasında] *ḳabāʾil-i Türkmeniyyeniñ meşhūr bir beldesidir, deryā-yı Ṭajen maʿrūfdur* [Tajen denizi olarak bilinir.] (S.S.) III/1095.
*** **tecen**: (LÇ 107).

tecir تجیر Han veya önemli birinin çadırının etrafındaki çit, parmaklık, perde (Calc. Wrtb. قنات سره پرده) III/1096.
*** **tecir**: Han veya önemli birinin çadırının etrafındaki çit, parmaklık, perde (Bdg. I: 342).

tecük[898] تیشوك Deşik, delik, çukur III/1107. *** (-).

teg I تك Bir şeyin alt kısmı, zemin, yer
Tegide "Altında" III/1028.
*** **tig**: Yer, zemin (DTO 260); **tig**: Yer, zemin (Vámb. 270).

---

[894] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[895] Madde başı açıklamasında kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de LÇ'den alınan örnek sebebiyle Çağatay Türkçesine ait kelimeler arasında ele aldık
[896] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[897] Kelime OSTN'de كچيشى şeklindedir.
[898] Kelime madde başında 'tecük' şeklinde yazılmışken kelimenin Arap harfli yazılışı تیشوك biçimindedir. Kelimeye verilen anlam ve kelimenin Arap harfli yazılışı dikkate alındığında, kelimenin madde başındaki yazılışında hata olmalıdır.

teg- II	تيكمك		Değmek; uğramak III/1028. *** **tigmek**: Dokunmak, değmek; ulaşmak, erişmek (DTO 261).
tegdeş	تيكداش		(V.) Yakın arkadaş III/1040. *** **tegdaş**: Yakın arkadaş (Vámb. 270); **teŋgdaş**: Yakın arkadaş (Vámb. 272).
tegele	تكلا		bk. degele III/1032. *** (-).
tegeẁ	تكاو		Dağ geçidinden akan su III/1030. *** **tegev**: Dağ eteğinden akan su (DTO 216); **tegeö**: Dağ suyu (Vámb. 259).
tegi	تكى	teg+ü	Kadar, değin III/1033. *** (-).
tegil	تيكيل		Değil III/1035. *** **tügül**: bk. tügül II.
tegin I	تكين		Kadar, değin *Yirge tegin* "Yere kadar" III/1033. *** **tegin**: Kadar, dek, değin (Vámb. 259).
tegin II	تيكين، تكين		Tegin, şehzâde, prens (*Muhtemelen 'teggin' şeklinden gelmektedir*.) III/1033. *** **tegin**: Prens (DTO 217).
tegirmen	تيكيرمان		Değirmen III/1035. *** **tegirmen**: Değirmen (Vámb. 270).
tegirmençi	تيكيرمانجى	tegir+men+çi	Değirmenci III/1035. *** **tegirmençi**: Değirmenci (Bdg. I: 367).
tegis	تيكيس		Düz, yassı, dümdüz (Calc. Wrtb. هموار) III/1035. *** **tigis**: Düz, düzgün; eşit (DTO 263).
tegiş I	تيكيش	teg+ş	1) Değme, dokunma, temas 2) Uygun ve yeterli miktar 3) Saldırı III/1036. *** (-).
tegiş- II	تيكيشمك		1) Birlikte dokunmak, birbirini itmek, birbirine değmek, birlikte mücadele etmek; buluşmak *Mehdī Ḫᵂāce burunraḳ tigişti* "Mehdî Hoca mücadeleye erkenden başladı." (Bb. 345) 2) Hediye sunmak III/1036. *** (-).
tegişlik	تيكيشليك	tegiş+lik	Yeterli; uygun III/1037. *** (-).
tegiz-	تيكيزمك	teg+iz-	Değdirmek, dokundurmak; yetiştirmek, ulaştırmak; temas ettirmek III/1036.

			*** **tigizmek**: Değdirmek, dokundurmak; yetiştirmek, ulaştırmak; temas ettirmek (DTO 263).
tegme	**تيكمه، تيكما**		Her III/1040. *** (-).
tegre	**تيكرا**	tegir+e	1) Çepeçevre 2) Civar, çevre, muhit *Tigresinde* "Çevresinde" III/1038. *** **tigre**: Çember, daire; çevre; taraf (DTO 260); **tekre**: Çepeçevre (Vámb. 270).
tegrek	**تيكراك**		(V.) Daire, çember, halka III/1038. *** **tigrek**: Daire, çember, halka (Vámb. 270).
tegren-	**تيكرانمك**		Daire oluşturmak; çevirmek, etrafında dolaşmak III/1039. *** **tigrenmek**: Dönmek, dolanmak, dolaşmak (DTO 261).
tegrü	**تيكرو**	tegür+ü *veya* tegi+rü	Kadar, dek III/1039. *** **tigrü**: Kadar, dek (DTO 261).
tegrük	**تكروك**		Yuvarlak, yuvarlanmış *Kül imes gülbünde*[899] *ḳanlıġ daġ irür kim nesterin* *Tegrük olup mamuḳ ḳoymaḳa merhem iy refīḳ* "Gül dalında bulunan gül değil; kanlı bir yaradır. Yaban gülü de merhem üzerine konmuş yuvarlak pamuk gibidir." III/1039. *** **tegrük**: Yuvarlak, değirmi (DTO 216).
tegür-	**تيكورمك** [900]	tek+ür-	Götürmek, ulaştırmak; ödünç vermek III/1037. *** **tigürmek**: Götürmek, ulaştırmak (DTO 263).
tek I	**تيك**		Boşuna, nafile; uğraşsız, sebepsiz III/1014. *** (-).
tek II	**تيك**		Tek, yalnız; sadece III/1015. *** **tek**: Yalnız, tek (DTO 216).

[899] Kelime OSTN'de كلمندا şeklinde yazılmıştır.
[900] OSTN'de kelimenin Arap harfli yazılışı تيكور şeklindedir. Bu yazım kelimenin anlamı dikkate alınarak düzeltilmiştir.

Teke	**تكه**		1) Teke, keçinin erkeği 2) Bir Türkmen boyu, Teke Türkmenleri III/1016. *** **teke**: Teke, keçinin erkeği (Bdg. I: 366).
tekek	**تيكاك**		(S.S.) Asmanın verdiği sürgünler kollar III/1017. *** **tekek**: Aṣma ve ḫıyār ve ḳabaḳ emṣāliniñ sürdügi uzun ḳollar (LÇ 109).
tekene	**تكنه، تكانه**		(V.) Kadınların kullandıkları baş örtüsü; kadınların kullandığı sarık III/1017. *** **tekene**: Hive ve Hokand'da kadınların kullandığı başörtüsü (Vámb. 259).
tekerçik	**تكرجيك**	teker+çik	Araba tekerleği III/1018. *** **tekerciḳ**: Araba tekerleği (Vámb. 259).
tekew	**تكاو**		(S.S.) [Dere suyu; çayır ve çimenli sulu yer, göl][901] *Dere ṣuyı, çayır ve çemenli ṣulı maḥall, göl, zih-keş* (S.S.) III/1017. *** **tekev**: (LÇ 109).
tekir	**تيكير**		1) Yuvarlak, toparlak 2) Daire, çember III/1020. *** **tekir**: Daire, çember, halka (Vámb. 270).
tekirle-	**تيكيرلامك**	tekir+le-	Tekerlemek, yuvarlamak III/1020. *** **tekirlemek**: Yekerlemek, yuvarlamak (Vámb. 270); **tekerlemek**: Tekerlemek, yuvarlamak (Bdg. I: 368).
tekirlek	**تيكيرلاك**	tekirle+k	Tekerlek; dönen III/1021. *** **tekerlek**: Tekerlek (Bdg. I: 368).
tekirlen-	**تيكيرلانمك**	tekirle+n-	Tekerlenmek, yuvarlanmak III/1021. *** **tikirlenmek**: Tekerlenmek, yuvarlanmak (DTO 263).
tekirleş-	**تيكيرلاشمك**	tekirle+ş-	bk. tekirlen- III/1021. *** **tikirleşmek**: Tekerlenmek, yuvarlanmak (DTO 263).
tekirmen	**تيكيرمان**		Değirmen III/1021.

[901] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

*** **tikirmen**: Değirmen (DTO 263).

tekne تیکنه — Büyük kap, büyük mahfaza (Calc. Wrtb. ظرف کلان) III/1022.
*** **tekne**: Uzunca yapılan ḳap, nāve [hamur teknesi], aġaçdan maʿmūl ḳaravana [yemek kabı] ve kārsān [ibrik] (LÇ 110).

tekpend تکبند F. — Kemer tokası
Bıçaḳ destesi ve tekbend ve baʿżı nimeler ḳılurlar "Bıçak kabzası, kemer tokası ve bazı şeyler yaparlar." (Bb. 4-5) III/1027.
*** **tekbend**: Kemer tokası (Bdg. I: 367).

tekşe- تیکشامك — Toplamak, toparlamak
Her ni ki öksütseñ alur çaġda narḫ
ʿArż küni barçanı tigşer bu çarḫ
"Alırken her ne kadar narhı eksiltsen de felek, kıyamet günü bunun hepsini bir araya toplayacaktır." III/1025.
*** **tigşer**: Cemʿ ider ve divşürür maʿnāsınadır (Vél-Zer. 193).

tektil تکتیل — (S.S.) [Kuşak, bel bağı; kuşağı zarif bir şekilde bağlayıp bir ucunu bir tarafa sallandırmak][902]
Kemerbend, ḳuşaḳ, ḳuşaḳı bir ṭarz-ı ẓarīfānede baġlayup bir ucı bir ṭarafa ṣallandırmaḳ, fūta [peştemal], *bilbaġ, tekbend* [kemer tokası] (S.S.) III/1024.
*** **tektil**: (LÇ 109).

telbe تلبه، تیلبه — Deli, yarım akıllı, aptal III/1090.
*** **tilbe**: bk. tilbe.

telber- تلبرمك — Delirmek, deli olmak III/1090.
*** **tilberemek:** bk. tilbere-.

telek تلاك — (V.) Yiyecekleri korumak için Orta Asya'da inşa edilen çift tavanlı yapı III/1082.
*** **telek**: Orta Asya'da inşa edilen çift tavanlı oda veya yapı (Vámb. 259).

telgen تلکن — (P. d. C.) Ağaçtan yapılmış bir tür savaş aleti III/1086.

---

902 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			*** **telgen**: Ağaçtan yapılmış bir tür savaş aleti (DTO 217).
telgü	تالكو		Aladoğan III/1086. *** **telgü**: Atmaca, yırtıcı kuş (DTO 204).
telim	تليم		Çok, pek çok III/1085. *** **telim**: Çok sayıda, kalabalık, çok (DTO 217).
telmür-	تيلمورمك		Görmeyi arzulamak; sabırsızlıkla beklemek III/1091. *** **tilmürmek**: Beklemek, dört gözle beklemek; tedirgin bakmak (DTO 265).
telmürt-	تيلمورتمك		*Telmür- kelimesinin ettirgen şeklidir* III/1091. *** (-).
telpe	تلپه		Deli, yarım akıllı, aptal III/1090. *** **tilpe**: Deli (Bdg. I: 471); **tilbe**: bk. tilbe.
telpek	تلپاك		Takke, tepe takkesi III/1090. *** **telpek**: Özbek Türklerinin başlığı (Vámb. 259); **telpek**: Özbek Türklerinin giydiği kürklü başlık (DTO 217).
telük	تيلوك		Delik III/1085. *** **tilük**: Delik (DTO 265).
tembel	تنبل	F.	1) Yavaş, ağır, hantal 2) Cahil, bilgisiz, beceriksiz (Calc. Wrtb. فربه و چاهل) III/1138. *** **tenbel**: Şişman, iri; tembel (DTO 218).
tembük	تنبوك		(V.) Küçük çadır; büyük çadırın bir bölümü III/1139. *** **tenbuk**: Küçük çadır; büyük çadırın bir bölümü (Vámb. 259); **tenbük**: Büyük çadırın bölmesi (DTO 218).
tembül	تنبول		Hindistan'da yetişen bir tür kokulu ve yenilebilen yaprak *Ṭaslar sāz itip idi maḳbūl* *Niçede enbeh niçede tenbül* "Hoşa giden tabaklar hazırladılar; kimisinde enbeh kimisinde tenbül vardı." III/1139. *** **tenbül**: Betel, bir tür ağaç (DTO 218).
teme	تمه		Uçurum, yar III/1129.

			*** **teme**: Dik bayır (DTO 218).
temen	تمن		Bir çeşit büyük iğne III/1130. *** **tibin**: bk. teben.
temil [903]	تيميل		(V.) Sandal, küçük kayık III/1134. *** **teymil**: bk. tey̆mil.
temren	تمرن		Mızrak veya okun ucu III/1137. *** **temren**: Okun ucu (DTO 217).
temür	تيمور		Demir *Timür ḳazuḳ* “Kutup yıldızı yönü, kuzey” III/1135. *** **timür**: Demir (DTO 267); **temir**[904]: Demir (Vámb. 271).
temürçi	تيمورجى		Demirci III/1135. *** **temürçi**: Demirci (Bdg. I: 377).
ten I	تن	F.	Ten, vücut, beden III/1051. *** **ten**: Beden, vücūd (LÇ 111).
ten- II	تينمك	te+n-	Denmek, denilmek III/1052. *** (-).
teneskül	تنسكل		(V.) Frenk eriği (meyve) III/1054. *** **teneskul**: Bir tür meyve (Vámb. 259); **teneskül**: Bir tür meyve (DTO 218).
tentek	تينتاك		Aptal, budala, deli, kaçık, çılgın III/1056. *** **tentek**: Duyulmamış, tanınmamış; akılsız, aptal, salak (DTO 218); **tentik**: Deli, dīvāne, budala, avanaḳ, serserī (LÇ 111); **tintek**: Aptal, budala, salak (Vámb. 271).
tentekle-	تينتاكلامك	tentek+le-	Bir kavgaya yol açmak, kavgaya sebep olmak III/1056. *** **tinteklemek**: Kavga istemek; kavgaya sebep olmak (Vámb. 271).
tentirekle-	تينتراكلامك	tentirek+le-	Sallanmak, sendelemek III/1057. *** **tintereklemek**: Sersem sersem yürümek, sendelemek, sallanmak (Vámb. 271).
tenvez	تنوز		Bir kimsenin karısının akrabaları (Calc. Wrtb. خويشاوندزن) III/1059. *** **tenvez**: Bir kimsenin karısının

[903] OSTN’de her ne kadar kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de anlamın Cagataishe Sprach-Studien’den alındığı belirtildiği için biz de çalışmamışda Çağatayca kelimeler arasında gösterdik.
[904] Kelime Cagataische Sprach-Studien’de تيمور şeklinde yazılmıştır.

			akrabaları (Bdg. I: 382).
ten͡g I	تینك		1) Aynı, eşit, denk *Dip tin͡g* “Düpdüz”; *tin͡gtüşleri* “Akranları, yaşıtları”; *İşitmek körmek birle tin͡g bolmas* “İşitmek ve görmekle eşit olmaz” 2) Tıpkı, aynen III/1041. *** **ten͡g**: Eşit ağırlıkta, aynı değerde; sakin, durgun, sessiz (Vámb. 272); **tin͡g**: Aynı, benzer; denk, eş, eşit (DTO 268).
ten͡g II	تنك		Denk, balya, paket *Her öyde ṣanduḳ ṣanduḳ ḫizāne bend bend ten͡g ten͡g artmaḳ artmaḳ ve ḳap ḳap tengeler her kimni menzilide ve çadırıda her cinsidin olça köp idi* “Her evde sandık sandık hazine, bent bent, denk denk, çuval çuval ve kap kap paralar herkesin mekanında ve çadırında her çeşit değerli eşyalar çok idi.” (Bb. 270-11) III/1042. *** (-).
ten͡g- III	تینكمك		Tartmak, ölçmek; denemek III/1043. *** **ten͡gmek**: Muhakeme etmek, ölçmek, tartmak, denemek (Vámb. 272); **tin͡gmek**: Tartmak, ölçmek; gözden geçirmek (DTO 268).
ten͡ge I	تنكه		Eşit, aynı, benzer III/1043. *** (-).
ten͡ge- II	تینكامك	ten͡g+e-	Karşılaştırmak III/1043. *** (-).
ten͡gel- [905]	تینكالمك	ten͡ge+l-	Dengelemek, eşitlemek III/1044. *** **tin͡gelmek**: Eşitlemek (DTO 268).
ten͡geştür-	تینكاشدورمك		Tartmak, ölçmek III/1045. *** **tin͡geştürmek**: Ölçmek, tartmak (DTO 268).
ten͡get-	تینكاتمك	ten͡ge+t-	Eşitleştirmek, benzetmek III/1044. *** (-).
ten͡giz	تینكیز		Deniz III/1045. *** **tin͡giz**: Deniz (DTO 268); **tin͡giz**: Deniz (Vámb. 272).
ten͡gke	تنككا، تنكه، تنكا		Gümüşten yapılan küçük Orta Asya madeni parası (20 kopek değerinde)

[905] OSTN’de kelimenin fiil olduğunu belirten işaret konulmamıştır. Bu işaret, kelimenin Arap harfli yazımı dikkate alınarak tarafımızdan konulmuştur.

			III/1046. *** **tenge**: Bir tür madeni para (Vámb. 259).
ten͡gle-	**تینكلامك**		Eşitlemek, dengelemek III/1048. *** **ten͡glemek**: Düzleştirmek, düzlemek (Vámb. 272); **tin͡glemek**: Düzleştirmek, düzeltmek (DTO 268).
ten͡gleş-	**تینكلاشمك**	ten͡gle+ş-	Birlikte eşit olmak, eşitleşmek III/1048. *** **tin͡gleşmek**: Eşitleşmek (DTO 268).
ten͡gleştür-	**تینكلاشدورمك**	ten͡gleş+tür-	Eşitleştirmek, birisi ile eşitleştirmek III/1048. *** (-).
ten͡glik	**تینكلیك**	ten͡g+lik	Eşitlik, benzerlik III/1049. *** (-).
ten͡gneş-			(S.S.) [Birlikte taksim etmek, birlikte tartmak, birlikte ölçmek][906] *Berāber taḳsīm, muvāzene* [tartma], *müsāvāt* [denklik, beraberlik], *ölçi, denk itmek* (S.S.) III/1047. *** **tin͡gneşmaḳ**: (LÇ 138); **tin͡gneşmek**: Ölçmek, tartmak (DTO 268); **ten͡geşmek**: Ölçmek, birlikte incelemek (Vámb. 272).
ten͡gneştür-	**تینكناشدورمك**		Tartmak, ölçüp biçmek III/1047. *** (-).
Ten͡gri	**تنكری**		Gök, gökyüzü; Tanrı III/1047. *** **Ten͡gri- Tin͡gri**: Tanrı, ilah (Vámb. 272).
ten͡gşe-	**تینكشامك**		Eşleştirmek, karşılaştırmak III/1050. *** **tin͡gşemek**: Ölçmek, tartmak, dengelemek (DTO 268).
ten͡gşet-	**تینكشاتمك**	ten͡gşe+t-	Eşleştirtmek, karşılaştırtmak III/1050. *** (-).
ten͡gteş	**تینكتاش**		Akran, yaşıt III/1049. *** **tin͡gteş**: Eşit, eş; arkadaş (DTO 268).
ten͡gteştür-	**تینكتاشدورمك**		Tartmak, ölçmek III/1049. *** **tin͡gteştürmek**: Ölçmek, tartmak (DTO 268).
tep I	**تَب**		Av köpeklerini cesaretlendirmek ve hareket ettirmek için kullanılan kelime ve nida (*Muhtemelen teplik, teblik, tebis gibi örneklerde görülen 'tep' kelimesidir*.)

[906] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

(Calc. Wrtb. سك شكارى را بهنكام كار) III/1108.
*** **tep**: Köpekleri cesaretlendirmek için kullanılan nida (DTO 212).

tep II تيب Dümdüz, pürüzsüz III/1108. *** (-).

tep- III تيبمك Tekmelemek; harman dövmek; ayakla basmak; vurmak III/1108.
*** **tepmek**: Tepmek, ayakla vurmak (Vámb. 268); **tipmek**: Tepmek, tekmelemek, ayakla vurmak (DTO 252).

tepe تيپه 1) Tepe
2) Yığın III/1109.
*** **tepe**: Tepe, zirve (DTO 212); **tipe**: Tepe, zirve, yüksek tepe (DTO 252); **töpe**: Tepe (Vámb. 259).

tepele- تپه لمك 1) Öldürmek, kafasına vurmak
2) Doldurmak, bir yerde toplamak III/1110.
*** **tepelemek**: Yığmak, biriktirmek, tümüyle doldurmak (Vámb. 258); **tepelemaķ**: Ayakla darbe indirmek, doldurmak (DTO 212).

tepelik تپه لك Düz olmayan yer, engebeli arazi III/1111. *** (-).

teperlik تيپارليك Atların ayaklarıyla çiğnedikleri yer III/1110.
*** **teperlik**: Atın ayaklarıyla çiğnenmiş yer (Vámb. 268); **tiperlik**: Atın ayaklarıyla çiğnenmiş yer (DTO 252).

tepil- تيپيلمك Tepilmek, ayakla ezilmek, ayakla çiğnenmek III/1112.
*** **tipilmek**: Tepilmek (Bdg. I: 413).

tepingü تيپينكو، تپينكو Eyerin her iki tarafına sarkıtılan deri tabakası III/1111.
*** **tepingü**: Eyerin kenarları (DTO 212).

tepiş- تيپيشمك Tepişmek, rakip veya hasımla tekmeleşmek III/1112.
*** **tipüşmek**: Tepişmek (Bdg. I: 413).

tepkelen- تيپكالانمك Heyecanlı olmak, telaşlı olmak III/1113.
*** **tepkelenmek**: Heyecanlı olmak, telaşlı olmak (Vámb. 268).

tepre-	تپره مك		Hareket etmek, kımıldanmak, yerinden oynamak III/1113. *** **tepremek**: Hareket etmek, kımıldanmak, yerinden oynamak (Vámb. 268).
teprenti	تپرانتی		(V.) Deprem III/1113. *** **yer teprenti**: Deprem (Vámb. 268).
tepreşle-	تیپراشلامك		Hareket etmek, heyacanlı olmak (*Muhakkak* تیپراخلامك *kelimesi* تیپراشلامك *kelimesinin yerine kullanılmıştır*.) *Bir gürkni buzağuyı ötge köyü[p] tıpırçılap*[907] *yatadur* "Bir gergedan yavrusu ateşte yanmış; kıvranıyordu." (Bb. 285-7) III/1113. *** **tibreçlemaḳ**: Hareket etmek, kıpırdamak (DTO 252).
tepret-	تپراتمك	tepre+t-	Hareket ettirmek, yerinden oynatmak, kımıldatmak III/1113. *** **tibretmek**: Hareket ettirmek, yerinden oynatmak, kımıldatmak (DTO 252).
tepsi	تُبسی		Tepsi; küçük sahan, tabak III/1116. *** **tepsi**: Tepsi (DTO 212).
teptür-	تیپتورمك	tep+tür-	Teptirmek, tekme attırmak, tekmeletmek III/1114. *** (-).
tepük	تیپوك، تپوك		Tekme III/1112. *** **tipük**: Tekme, ayakla vurma (DTO 252).
ter I	تیر		Ter III/1059. *** **tir**: Ter (DTO 253).
ter- II	تیرمك		Dermek, toplamak, bir araya getirmek III/1060. *** **termek**: Toplamak, bir araya getirmek, dermek (Vámb. 269); **tirmek**: Dermek, toplamak (DTO 256).
terçek	تیرجك		Başı açık, peçesiz, örtüsüz III/1074.

[907] Bâbür-nâme'nin Elphistone nüshasında "*Bir gürk buzavı ötge köyüp tıpırçılap yatadur*"; Haydarâbâd nüshasında ise "*Bir gürk buzavı ötge köyüp yıbırḫılap yatadur*" şeklindedir (Şen; 1993: 125). Yine Courteille, Dictionnaire Turk-Oriental'de yer verdiği tipreçlemaḳ تیپراچلامك kelimesine "Hareket etmek, kıpırdamak" anlamlarını vermiş; Bâbür-nâme'den de yukarıdaki metni almıştır (Courteille; 1870: 252).

			*** **terçek**: Çıplak, örtüsüz, peçesiz, perdesiz (DTO 213).
terdür-	تیردورمك		Toplattırmak III/1074. *** (-).
terek	تیراك، تراك	F. درخت (?)	Kavak ağacı *Ḳura tirek* “(Populus dilatata)” III/1061. *** **terek**: Kavak ağacı (DTO 213).
terge-	تیركامك، تركامك		Araştırmak, soruşturmak, izlemek, gözden geçirmek *Ki tirgep barġan ve kilgen kişini* “Ki araştırıp soruşturarak giden gelen kişiyi.” III/1070. *** **tergemek**: Sakınmak, kaçınmak (Vámb. 258).
tergek I	تیركاك		1) Bir araya getirilmiş 2) Araştırılmış, izlenmiş, gözden geçirilmiş III/1070. *** **tirgek**: Toplanmış, bir araya getirilmiş, derlenmiş şey (DTO 254).
tergek II	تیركاك	ter+kek	Eyerin altına konulan keçe III/1070. *** **tirgek**: Eyerin altına konulan keçe, eyerin altına konulan yastık (DTO 254).
teri	تیری		Deri; kürk III/1064. *** **teri**[908]: Deri (Vámb. 269).
terin͡g	تیرینك		Derin III/1066. *** **tirin͡g**: Derin (Vámb. 269); **tirin͡g**: Derin (DTO 257).
terin͡glen-	تیرینكلامك		Derin olmak; derinleşmek III/1066. *** **terin͡glenmek**: Derin olmak; derinleşmek (Bdg. 353).
terin͡glet-	تیرینكلاتمك		Derinleştirmek III/1066. *** **derinletmek**: Derinleştirmek (Bdg. 353).
terin͡glik	تیرینكلیك		Derinlik III/1066. *** **terin͡glik**: Derinlik (Bdg. 353).
terim	تیریم	ter+m	Biçilme işlemi bittikten sonra tarlada kalan başaklar III/1067. *** **tirim**: Sap, saman; başak, saz (Vámb. 269).
terimçi	تیریمچی	terim+çi	Biçilme işlemi bittikten sonra tarlada

[908] Kelime Cagatische Sprach-Studien’de تیری şeklinde yazılmıştır (Vámbéry; 1867: 269).

			kalan başakları toplayan kimse III/1068. *** **tirimci**: Başakları toplayan kimse (Vámb. 269).
terk	ترك	Ar.	Terk, bırakma, ayrılma; vazgeçme III/1068. *** **terk**: Terk, bırakma, ayrılma (Bdg. 350).
terke-	تيركامك		Reddetmek, kabul etmemek; yasaklamak, engel olmak *Ḫalāyıḳ hem ni ḳılsa tirkemek yoḳ* *Ni ḳılġan yaman ḳıldıñ dimek yoḳ* "Hizmet edenler her ne yapsa kabul etmemek olmaz; Ne yaparsa yapsın 'kötü yaptın' demek olmaz." III/1068. *** **terkemek**: Kaçınmak, kabul etmemek, uzaklaşmak (DTO 213).
terkek	تيركاك		Ret, yasak, men III/1069. *** (-).
terki I	تركى		Sunulan tepsi, yemek dolu masa III/1069. *** (-).
terki II	تركى		Terki, eyerin arka bölümü III/1069. *** **terki**: Terki, eğerin arka çantası (Vámb. 258).
terkil-	تركيلمك		(S.S.) [Mani olmak, yasak etmek; bırakmak][909] *Māniʿ olmaḳ, menʿ itmek, yasaḳ itmek, bıraḳmaḳ, ḳadaġan, der-bār* [ev kapısı] *ve resm* [desen; iz; tertip; suret], *selāmlıḳ ve görünüş, taʿṭīl güni* (S.S.) III/1069. *** **terkilmek**: (LÇ 108).
terkin-	تركنمك		Yayılmak, serilmek, açılmış olmak (Calc. Wrtb. فرّخ شدن) III/1069. *** **terkinmek**: Geniş ve bol olmak (DTO 213).
terle-	تيرلامك	ter+le-	Terlemek III/1072. *** **tirlemek**: Terlemek (DTO 256).
terlet-	تيرلاتمك		Terletmek III/1072. *** (-).
terme	ترمه		(S.S.) [Dağlarda toplanıp kalarak çığ olan ve yığılan kar][910]

[909] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir. Ancak madde başındaki kelime fiil olduğu için kelimenin Lugat-i Çağatay'dan yalnız fiil anlamları alınmıştır.

			Ṭağlarda ṭoplanup ḳalaraḳ göçen ve terākǖm itmiş berf (S.S.) III/1080. *** **terme**: (LÇ 109).
termuçaḳ	ترموجاق		Maydanoz III/1080. *** **termucaḳ**: Maydanoz (Vámb. 258); **tarmucaḳ**: Maydanoz (DTO 214).
ternek	ترناك		(P. d. C.) Bir tür salatalık, hıyar III/1072. *** **ternek**: Bir tür salatalık (DTO 214).
ters	ترس		1) Ters; aksi, düşmanca, muhalif 2) Dışkı, tezek, ters III/1075. *** **ters**: Kurumuş gübre, tezek; ters, tersine dönmüş (DTO 213).
teskeri	تسكرى، تسكارى		Ters taraf, ters, aksi III/1099. *** **teskeri**: Ters, aksi (Vámb. 258).
teş- I	تيشمك		Çözmek, ayırmak, serbest bırakmak III/1105. *** **tişmek**: Çözmek, serbest bırakmak (DTO 258).
teş- II	تيشمك		Deşmek, delmek, zımbalamak, vurarak delemek III/1105. *** **tişmek**: Deşmek, delmek, delik açmak (Vámb. 270).
teşe	تيشا		Tırmık III/1106. *** **teşe**: Balta, kazma (Bdg. I. 416).
teşik	تيشيك		Deşik, delik, çukur III/1106. *** **tişik**: Deşik, delik (Bdg. I: 416); **tişük**: bk. teşük.
teşil-	تيشيلمك		Deşilmek, delinmek, delik olmak III/1106. *** **tişilmek**: Deşilmek, delinmek (Vámb. 270).
teşük	تيشوك	teş^{II}+k	Deşik, delik, çukur III/1106. *** **tişük**: Delik, çukur, yarık, çatlak (Vámb. 270); **tişük**: Delik, çukur (DTO 259).
teşüklük	تيشوكلوك	teşük+lük	Deşiklik, deşik olma III/1106. *** (-).
teşül-	تيشولمك		Deşilmek, delinmek, delik olmak III/1106. *** **tişilmek**: bk. teşil-.

910 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

tetik	تیتیك	1) Çevik, atik, tez (Calc. Wrtb. چست و چالاك) 2) Zeki, akıllı III/1092. *** **titik**: Sağlam, kuvvetli; tez, atik, çevik (Vámb. 268).
tetük	تیتوك	bk. tetik III/1093. *** **titik**: bk. tetik.
teve	تیوا، توا	Deve III/1127. *** **tive**: Deve (DTO 269).
teveçi	تواچی	1) Birliği denetleyen kimse, birlik denetçisi *Her ni ḫāṭırga kilse fermān ḳılġay miz ve ol yasavullar ve teveçilerge buyurgay kim başlıġlarga yitgürgeyler* "Aklımıza her ne gelirse ferman ederiz ve o bekçiler ile devecilere (fermanımızı) komutanlarına ulaştırmalarını buyururuz." (Bb. 46-13) 2) Develi süvari, deve süren asker 3) Deve çobanı III/1127. *** **teveçi**: Moğollarda askere alma komiseri; birlikleri denetleyen kimse, müfettiş; şehir bekçisi (DTO 219); **tiveci**: Deveci, deve bakıcısı (ŞT 460).
teverik	تیواریك	Yuvarlak, daire; etraf *Buḫārā tiverikinde* "Buhara'nın etrafında" III/1127. *** **tiverek- teverek- döverek**: Yuvarlak, daire; çevrilmiş, kuşatılmış alan (Vámb. 272).
teverük	تیوروك	Yuvarlak, daire; etraf III/1127. *** **tiverük**: Yuvarlak, daire (DTO 269).
teverül-	تیورولمك	(V.) Etrafını bir şeyle çevirmek; yıkmak III/1127. *** **tivrülmek**: Etrafını bir şeyle çevirmek; yıkmak, altüst etmek (Vámb. 272).
tevlük	تولوك	Gün, 24 saatlik zaman *İl aşlıḳ tevlükini tamām kötertip idiler* "Halk bir günlük erzağının tamamını götürmüştü." (Bb. 40-21) III/1127. *** **tevlük**- **tevlik**: Gün, 24 saatlik zaman

			(Bdg. I: 405).
teyik	تييك		Kendinde olmama veya hastalıktan dolayı şuursuz konuşma III/1051. *** **teyik** (söz): Bilinçsizce söylenen sözler (Vámb. 272).
teỹmil	تيميل		(V.) Kayık, sandal III/1013. *** **teymil**: Kayık, sandal (Vámb. 271).
tez I	تيز		Tez, çabuk, acele III/1102. *** **tez**: Tez, çabuk (Vámb. 269); **tiz**: Tez, çabuk (DTO 258).
tez II	تَز		Lekeli beyaz at (Calc. Wrtb. اسب ابرش) III/1102. *** **tez**: Lekeli at (Bdg. I: 354).
tezek	تيزاك، تزاك		Tezek, kuru hayvan pisliği III/1103. *** **tezek**: Hayvan gübresi (Vámb. 269); **tizek**: Hayvan gübresi (DTO 258).
tez-gel	تازكل		Dilsiz, lal III/930. *** **tezgel**: Dilsiz (DTO 199); **tezgel**: Epsem, lāl [dilsiz], güng [dilsiz] (LÇ 100).
tezgün-	تيزكونمك		Bir çevrede çevirmek, döndürmek III/1104. *** **tizginmek**: Sıralamak, düzen vermek (Vámb. 269).
tezlen-	تيزلانمك	tez^{I}+le+n-	Acele etmek, hızlı olmak III/1105. *** **tizlenmek**: Acele etmek (Bdg. I: 415).
tezlik	تيزليك	tez^{I}+lik	Tezlik, sürat, hız III/1105. *** **tizlik**: Tezlik, sürat, hız (DTO 258).
tī-	تيماق		Mani olmak, alıkoymak, yasaklamak, uzak tutmak; tembih etmek III/1345. *** **tımaḳ**: Engel olmak, engellemek, önlemek, önüne geçmek, alıkoymak (DTO 267).
tïġ-	تيغمق		Tıkmak, bastırmak III/1346. *** **tıġmaḳ**: Tıkmak, bastırmak (Bdg. I: 361); **tiḳmaḳ**: Tıkmak, bastırmak (Vámb. 270).
tïġa	تيغه		Barikat, engel; duvar

			Mīrzānıñg ṭahāretge kirgen öyiniñg arḳa ṭarafda ḫışt[911] *bile tĭğa ḳoparġan işigi bar ikendür* “Mîrzâ’nın abdest için girdiği evin arka tarafında, tuğla ile örülmüş bir kapısı varmış.” (Bb. 45-16) III/1346. *** **tığa**: Engel, barikat; duvar (DTO 259).
tĭğĭl-	تيغيلمق		Tıkılmak, bastırılmak; sokulmak III/1347. *** **tıḳılmaḳ**: Bastırılmak, sokulmak, tıkılmak (Bdg. I: 362).
tĭğĭn I	تيغين		Dar, sıkı III/1347. *** **tığın**: Dar, sıkı (Bdg. I: 362).
tĭğĭn- II	تيغينمق		Tıkamak; ağzına kadar doldurmak III/1347. *** **tığınmaḳ**: Tıkamak, bastırmak, tıkıştırmak (Bdg. I: 361).
tĭğĭnlĭḳ	تيغينليق	tĭğĭn+lĭḳ	Darlık, sıkılık III/1347. *** **tığınlıḳ**: Darlık, sıkılık (Bdg. I: 362).
tĭğĭrĭḳ	تيغيريق		Yayaların geçtiği dar yol III/1347. *** **tığırıḳ**: Dar yol (Bdg. I: 362); **tigürük**[912]: İki tarafı duvarlı dar sokak (Vámb. 270).
tĭḳ-	تيقماق		Tıkmak, bastırmak *Yayaḳlarnı ḳurġanıġa tĭḳıp faṣīl tübige tigürdiler*[913] “Yayaları kurgana tıkıp duvarın dibine kadar takip ettiler.” (Bb. 277-3); *Türkī miṣāl bardur kim ‘Inanmaġın dostuñgġa saman tĭḳar postuñgġa’* “Türkçede bir atasözü vardır: İnanma dostuna, saman tıkar postuna.” (Bb. 96-6) III/1345. *** **tıḳmaḳ**: Tıkmak, doldurmak, biriktirmek, yığmak (DTO 259).
tĭḳĭl-	تيقيلمق		Tıkılmak, bastırılmak; sokulmak *Cuvanġar kişisi tengīlerdin ötüp dervāzeġa tĭḳīlıp bardı* “Sol kol askerleri

[911] Kelime, OSTN’de خشب şeklinde yazılmıştır. Bu kelime anlam dikkate alınarak düzeltilmiştir

[912] Cagataische Sprach-Studien’de kelimenin Arap harfli yazılışı تيغريق şeklindedir.

[913] Kelime, Bâbür-nâme’nin Elphistone ve Hâydarâbad nüshalarında ‘yitkürdi’ şeklindedir (Şen, 1993: 118).

			boğazlardan geçip kapıya sokuldular" (Bb. 295-15); *Ġonçe dik tĭḳĭlıp taşḳarıġı berkleri sebzraḳ tikenlikrek* "Gonca gibi toplanmış olan dış yaprakları, daha yeşil ve daha dikeli." (Bb 373-19) III/1346. *** **tıḳılmaḳ**: Tıkılmak, doldurulmak, biriktirilmek, yığılmak (DTO 259).
tĭḳĭlĭş	تیقیلیش	tĭḳĭl+ş	Tıkılış, tıkılma, bastılma, sokulma *Andaḳ ġulüvv idi kim tĭḳĭlĭşda ba῾żınıñ üç tört ḳadem yol ayaġı yirge tigmes idi* "Kalabalık o kadar çok idi ki bu izdihamda bazıları, ayakları yere değmeden, üç dört adım gidiyordu." (Bb. 234-18) III/1346. *** **tıḳılış**: Tıkma hareketi, bastırma, basınç; yığın (DTO 259).
tĭḳtĭ	تیقتی		Didiklenmiş eski bezler; keten tiftiği III/1346. *** **tıḳtı**: Tiftik, kumaş şeridi, sargı bezi (DTO 259).
tīl	تیول		Esasen yaşanması için yurtluk olarak ihsan edilen bölge III/1380. *** **tuyul**: Yaşanması için yurtluk olarak ihsan edilen bölge (Bdg. I: 424)
tīmaġur	تیماغور		1) Merhametli, merhamet sahibi 2) Zayıflatan, kuvvetten düşüren III/1408. *** **tımaġur**: Sevecen, şefkatli; zayıf, aczi, güçsüz (DTO 266).
tĭmar	تیمار		1) (V.) Kontrol, denetim, nezaret 2) (P. d. C.) Alt birliklerin şefi III/1408. *** **tımar**: Tımar altındakileri yöneten kişi veya tımar yönetimi (DTO 266); **timar**: Saltanat, idare; denetim, kontrol (Vámb. 271).
tĭmaw	تیماو		Nezle, soğuk algınlığı III/1408. *** **timao – teymao**: Nezle, soğuk algınlığı (Vámb. 271).
tīn I	تیین		Sincap III/1360. *** (-).
tĭn- II	تینمق		1) Nefes almak

			Kiçik tĭnmaḳ, uluġ tĭnmaḳ “İnlemek, içini çekmek” 2) Dinlenmek, nefeslenmek 3) Konaklamak 4) Berraklaşmak (akan bir şeyin) III/1361. *** **tınmaḳ**: Dinlenmek; konuşmak; yorgun düşmek (DTO 268); **tinmaḳ**: Dinlenmek, mola vermek; bitmek (Vámb. 272).
tĭnĭḳ	**تينيق**	tĭn+ḳ	1) Ağırbaşlı, huzurlu 2) Tortu, çöküntü III/1361. *** **tiniḳ**: Temkinli, ağırbaşlı, sakin (Vámb. 272).
tĭnĭḳla-	**تينيقلامق**	tĭnĭḳ+la-	Berraklaştırmak, durultmak III/1361. *** **tınıḳlamaḳ**: Arıtmak, durulaştırmak (DTO 268).
tĭnĭl-	**تينيلمق**		bk. tĭnĭḳla- III/1362. *** (-).
tĭnĭlt-	**تينيلتمق**		(V.) Islah etmek, berraklaştırtmak III/1362. *** **tiniltmaḳ**: Islah etmek, durultmak, arıtmak, berraklaştırmak (Vámb. 272).
tĭn͡gla-	**تينكلامق**		Dinlemek III/1357. *** **tın͡glamaḳ**: Dinlemek (Bdg. I: 737).
tĭn͡glaş-	**تينكلاشمق**	tĭn͡gla+ş-	Birlikte dinlemek, dinleşmek III/1357. *** (-).
tĭn͡glat-	**تينكلاتمق**	tĭn͡gla+t-	Dinletmek III/1357. *** **ṭın͡glatmaḳ**: Dinletmek (Bdg. I: 738).
tĭn͡glaў	**تينكلاى**		Burnun ucu III/1357. *** **tın͡glay**: Burnun ucu (DTO 268).
tĭran͡ggu	**تيرانغو،** **تيرانكغو**		Ilgın ağacı III/1364. *** **tıran͡gġu – tıranġu**: Ilgın ağacı (Bdg. I: 347).
tĭrĭḳ	**تيريق**		Bir tür yavşan, pelin otu III/1368. *** **tırıḳ**: Bir tür pelin otu (DTO 257).
tĭrma-	**تيرمامق**		Tırmalamak, tırnaklamak *Kūyide itler mini geh tĭrmaban geh tişleben* *Żaʿfidin ölgende bir birdin üzer sūdrābān* “Köyünde köpekler beni bazen tırmalar bazen dişler. Zayıflıktan öldüğümde parçalayıp sürüklerler.” III/1378.

			*** **tırmamaķ**: Tırmalamak, sıyırmak, kazımak (DTO 256).
tĭrmala-	تیرمالامق		Tırmalamak, tırnaklamak III/1378. *** **ţırmalamaķ**: Tırmıklamak, tırmalamak (Bdg. I: 735).
tırman-	تیرمانمق		Tırmalamak, kaşımak III/1331. *** **tırmanmaķ**: Tırmalamak, pençe atmak (DTO 257).
tĭrman-	تیرمانمق		Tırmalanmak, tırnaklanmak III/1378. *** **tırmanmaķ**: Tırmalamak, pençe atmak (DTO 257).
tĭrmaş-	تیرماشمق		Bir şeye doğru sürünmek III/1378. *** **tırmaşmaķ**: Tırmalamak, pençe atmak (DTO 257).
tĭrnaķ	تیرناق		1) Çivi, mıh; tırnak, pençe 2) (V.) Zeminle duvar arasındaki kısım III/1375. *** **tırnaķ**: Tırnak (DTO 257); **tırnaķ**: Zeminle duvar arasındaki kısım (Vámb. 269).
tĭrnaķlĭķ	تیرناقلیق		Tırnak vazifesi gören şey III/1375. *** (-).
tĭş I	تیش		Dış III/1401. *** **tiş**: Dış, haricî (Vámb. 269).
tīş II		tī+ş	Yakışan, uygun olan III/1401. *** (-).
tĭşaw	تیشاو		Hayvan yakalamak için kullanıan ip III/1402. *** **tışav**: Köstek, bukağı; engel, ayak bağı (DTO 258).
tĭşķarda	تیشقاردا		Dışarda III/1403. *** **tişķarda**: Dışarda (Vámb. 270).
tĭşķardĭn	تیشقاردین		Dışardan III/1403. *** (-).
tĭşķaru	تیشقارو		1) Dışarıya doğru 2) Dışarı III/1403. *** **tişķaru**: Dışarı, dışarı doğru (Vámb. 270).
tĭtraķ	تیتراق		Tepe; başlangış noktası III/1391. *** **tıtraķ**: Tepe, doruk, zirve (DTO 253)
tibit	تیبیت		İnce kuş tüyü, ince işlenmiş kuş tüyü, ince yünlü kumaş III/1407. *** **tibit**: İnce yünlü kumaş (DTO 252).
tifek	تیفك		Yumuşak yün III/1408.

		*** **tifek**: Yün, yünlü giysi (Bdg. I: 416).
tig	**تيك**	(V.) Dip, zemin, toprak, yer III/1352. *** **tig**: Dip, zemin, toprak, yer (Vámb. 270).
tigdi	**تيكدى**	Keçe veya deriden yapılmış çuval III/1355. *** tikdi: bk. tikti.
tigir	**تيكير**	(S.S.) [Tekerlek, tekerlek çarkı][914] *Teker, müdevver, devvār, tekerlek çarḫı, gird* (S.S.) III/1353. *** **tikir**: (LÇ 135).
tigirçik	**تيكرچك**	(S.S.) [Tekerlek, dönen şey; halka][915] *Teker, tekerlek, devre, girdāgird, ḥalḳa, müdevver* (S.S.) III/1354. *** **tigirçik**: (LÇ 135).
tigirle-	**تيكيرلامك**	(S.S.) [Yuvarlamak][916] *Yuvarlamaḳ, müdevver şey'i taḥrīk itmek* (S.S.) III/1354. *** **tigirlemek**: (LÇ 135).
tigirlek	**تيكيرلاك**	(S.S.) [Tekerlek, daire, araba tekerleği][917] *Çarḫ* [tekerlek], *dā'ire, araba devvāresi, tekerlek* (S.S.) III/1354. *** **tigirlek**: (LÇ 135).
tigiş	**تيكيش**	Dikiş III/1355. *** **tikiş**: Dikiş, dikme (DTO 263).
tik I	**تيك**	Dik, sarp III/1347. *** **tik**: Dik; doğru (DTO 260).
tik- II	**تيكمك**	Dikmek, dikiş dikmek III/1348. *** **tikmek**: Dikmek, dikiş dikmek (DTO 261).
tik- III	**تيكمك**	Dikmek, kurma, yerleştirmek, üzerine dikmek III/1348. *** **tikmek**: Dikmek, bitki dikmek; yerleştirmek, içine koymak, geçirmek (Vámb. 270).
tikek	**تيكاك**	Asma çubuğu III/1349. *** **tikek**: Bağ çubuğu (DTO 260).

[914] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[915] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[916] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[917] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

tikeleş-	تيكالاشمك	tike+le+ş-	1) Bir bakış atmak 2) Dik durmak III/1349. *** **tikeleşmek**: Hızlı bir bakış atmak; dik durmak (DTO 260).
tiken	تيكان		Diken III/1349. *** **tiken**: Diken, dikenli çalı (DTO 260).
tikin	تيكين		(S.S.) [Bedava, beleş, parasız; o kadar][918] *Bād-ı hevā* [bedava, boş], *meccānen* [ücretsiz, karşılıksız], *bedāva, müft* [beleş, parasız], *beleş, ol ḳadar, ol miḳdār* (S.S.) III/1349. *** **tikin**: (LÇ 136).
tikiş I	تيكيش		(S.S.) [Dip, son, nihayet, kök; alt, aşağı][919] *Dip, ka'r* [dip, derinlik], *nihāyet, kök, taḥt* [alt] *ve pāyān* [nihayet], *nişīb [iniş], pestī* [aşağı], *çuḳur, bīḫ* [kök, temel] *ve rīşe* [kök], *būn* [nihayet, dip] (S.S.) III/1350. *** **tigiş**: (LÇ 136).
tikiş- II	تيكيشمك		Birlikte dikiş dikmek III/1350. *** **tikişmek**: Birlikte dikiş dikmek (DTO 263).
tikiş- III	تيكيشمك		Birlikte dikmek, birlikte üzerine dikmek, birlikte yerleştirmek, birlikte koymak III/1350. *** (-).
tikle-	تيكلامك	tik+le-	Dik yapmak, dik duruma getirmek III/1350. *** **tiklemek**: Dikmek, yükseltmek, (bina) dikmek (DTO 261).
tiknid	تيكنيد		(S.S.) [Deriden dar bir şekilde kesilmiş ince kırbaç; 'licâm' denilen bir tür kiriş][920] *Deriden tar tar kesilmiş ince ḳırbaç ve licām* [dizgin, gem] *didikleri bir nev' kiriş* (S.S.) III/1350. *** **tiknid**: (LÇ 136).
tikre	تيكرا		(S.S.) [Çevre, etraf][921] *Devre, eṭrāf, çevre, gird* (S.S.) III/1350.

---

918 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
919 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
920 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			*** **tigre**: (LÇ 134).
tikrü	تیکرو		(S.S.) [Kadar; uç, nihayet][922] *Ḳadar, ilā, tā, uç, nihāyet* (S.S.) III/1350. *** **tigrü**: (LÇ 134).
tikti	تیکتی		Keçeden yapılmış bir tür çizme III/1351. *** **tikdi**: Keçe ve deriden yapılmış çizme (DTO 260).
tiktür- I	تیکتورمك	tik^{II}+tür-	Diktirmek, dikiş diktirmek III/1351. *** **tiktürmek**: Dikiş diktirmek (Bdg. I: 418).
tiktür- II	تیکتورمك	tik^{III}+tür-	Diktirmek, yerleştirtmek, koydurmak III/1351. *** **tiktürmek**: Yerleştirtmek, yukarı kaldırtmak, diktirmek (Bdg. I: 418).
til I	تیل		1) Dil, lisan *Tildin kilgen hem ḳuldın kilse heme ādem gedāy bolmay ḫan bolur* "Dilden gelen kuldan gelse tüm insanlar fakir olmadan han olur" 2) Casus, hafiye (Bdg. I: 371) III/1379. *** **til**: Dil, lisan (DTO 264); **til**: Casus, hafiye (Bdg. I: 371).
til- II	تیلمك		Dilmek, parçalamak, bölmek III/1380. *** **tilmek**: Dilmek, parçalara ayırmak, bölmek (DTO 265).
tilbere-	تیلبهرامك		(S.S.) Delirmek, deli olmak III/1389. *** **tilberemek**: Dīvāneleşmek, tecennün itmek [delirmek] (LÇ 136).
tilbe-telbe	تیلپه، تیلبه، تیلبا		(S.S.) Deli, budala, ahmak III/1389. *** **tilbe**: Deli, dīvāne, mecnūn, budala, meczūb, şūrīde, [tutkun] şeydāy [tutkun, divane] (LÇ 136); **tilbe**: Deli (Vámb. 271); **tilbe**: Deli (DTO 265).
tilçi	تیلجی	til+çi	Casus, hafiye (Calc. Wrtb. جاسوس) *Bularnıñ tilçisi mundaḳ ḫaber kiltürür* "Bunların casusu bu şekilde haber getirir" (Bb. 450-3) III/1388.

921 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
922 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			*** **tilci**: Casus (Vámb. 271); **tilçi**: Rehber, kılavuz, izci (DTO 264).
tile I	تيلا		Daire, çember (Calc. Wrtb. جنبر رسن تاب و امثل ان) III/1381. *** **tile**: Daire, çember (Bdg. I: 421).
tile- II	تيلامك		Dilemek, istemek, rica etmek III/1381. *** **tilemek**: Dilemek, istemek, talep etmek, rica etmek (DTO 264).
tilek	تيلاك		Dilek, arzu, istek; dua III/1382. *** **tilek**: Dilek, istek, arzu; gereksinme (DTO 264).
tilekçi	تيلاكجى	tilek+çi	İsteyen; dua eden III/1383. *** **tilekçi**: İsteyen; dua eden (Bdg. I: 373).
tilemçi	تيلامجى		Dilenci III/1384. *** **tilemçi**: Dilenci (Bdg. I: 373).
tilen-	تيلانمك		Dilenmek, kendisi için istemek III/1383. *** **tilenmek:** Dilenmek (Bdg. I: 373).
tilençi	تيلانجى	tilen+çi	Dilenci III/1383. *** **tilençi**: Dilenci (DTO 265).
tileş-	تيلاشمك		Birlikte dilemek, birlikte istemek, isteşmek III/1383. *** **tileşmek**: Birlikte dilemek, birlikte istemek (DTO 264).
tilet-	تيلاتمك	tile+t-	Diletmek, istetmek III/1383. *** **tiletmek:** Diletmek, istetmek (Bdg. I: 373).
tilew	تيلاو		(P. d. C.) Cesur, cesaretli, yürekli *Dilek, ṭaleb, ḫavāhiş, ārzū, temennā, istenilmiş, bahādır, şecī'* [kahraman, yiğit], *ḳahramān, pehlevān* (S.S.) III/1382. *** **tilev**: (LÇ 136); **tilev**: Yiğit, cesur (DTO 265).
tilgür-	تيلكورمك		(S.S.) [Bir yerde sabit durmak, dik durmak][923] *Bir yerde ḳa'im s̱ābit pāydār olmaḳ, tik ṭurmek* [924] (S.S.) III/1386. *** **tilgürmek**: (LÇ 136).

[923] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

tilim tinim	تیلیم تیلیم	(V.) Dilim dilim, parça parça III/1384. *** **tilim tinim**: Dilim dilim, parça parça (Vámb. 271); **tilin timin**: Dilim dilim, parça parça (DTO 266).
tilimġaç	تیلیمغاج	1) Dilim, parça 2) Kesik, delik III/1385. *** **tilimġaç**: Bir dilimcik, biraz (LÇ 137).
tiliş	تیلیش	Tabak, sahan, kase, çanak (Calc. Wrtb. طباق) III/1385. *** **tiliş**: Tabak (Bdg. I: 422).
tilkü	تیلکو	Tilki III/1386. *** **tülkü**: bk. tülki.
tilmenç	تیلمانج	(V.) Tercüman III/1390. *** **tilmanc**: Tercüman (Vámb. 271).
tilmür-	تیلمورمك	(S.S.) [İstekle bakmak, ümit ve hasretle bakmak][925] *İḥāle-i naẓar itmek, ümīd ve ḥasretle baḳmaḳ* (S.S.) III/1390. *** **tilmürmek**: (LÇ 137).
tim I	تیم	Kubbe; kubbeli bina III/1408. *** **tim**: Kubbeli büyük yapı (DTO 266).
tim II [926]	تیم	*Tim tik*[927] "Dimdik, son derece dik" III/1408. *** (-).
tim tim	تیم تیم	(V.) Damla sesi III/1408. *** **tim tim**: Damla sesi (Vamb 271).
timçe	تیمچه	(V.) Küçük pazar III/1409. *** **timçe**: Küçük pazar (Vámb. 271).
Tin I	تین	Don nehri III/1360. *** **Tin**: Don nehri (Bdg. I: 423).
tin II	تین	Nefes III/1360. *** **tin**: Nefes, soluk; can, ruh (Bdg. I: 739).
tinç	تینج	Sakin, durgun, rahat, sessiz, huzurlu *Ürgenç ābādān ve ḫalḳ tinç boldı* "Ürgenç mamur ve halkı huzurlu oldu." (Abg. 127) III/1363.

---

924 Kelime OSTN'de تورمق şeklindedir.
925 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
926 Radloff, 'tip' kelimesinin ilk hecesine 'p' sesinin eklenmesiyle oluşturulan bu yapıyı ayrı bir kelime gibi görmüş; bu yüzden de anlamlandırma yapamamıştır.
927 Kelime OSTN'de تیکی şeklinde yazılmıştır.

			*** **tinç**: Sakin, huzurlu, rahat, sessiz (DTO 267).
tinçlik	**تينجليك**	tinç+lik	Sakinlik, durgunluk, rahatlık, sessizlik III/1364. *** **tinçlik**: Rahatlık, sakinlik (Bdg. I: 740).
tin͡gü [928]	**تينكو**		(V.) Üzengi III/1356. *** **tin͡gü**: Üzengi (Vámb. 272).
tip	**تيب**		*Tip tik* "Dimdik, son derece dik" III/1405. *** **tip**: *Tip tik* "Dimdik" (DTO 251).
tire I	**تيرا**		Ailenin kolu, ailenin bir bölümü III/1365. *** **tire**: Ailenin kolu, ailenin bir bölümü (DTO 254).
tire- II	**تيرامك**		Destek olmak, desteklemek III/1365. *** **tiremek**: Kurmak, yerleştirmek, dik tutmak, desteklemek (DTO 254).
tireci	**تيراجى**		Oluk, boru; su borusu *Ni kim*[929] *tola aḳadur közlerim yaşın kör kim* *Tireci kibi ni yan͡glıġ aḳar toluḳ bolsa* "Dolu bir oluk nasıl akıyorsa gözyaşlarım da aynı öyle akmaktadır." III/1367. *** **tireci**: Oluk demektir (AL 181); **tireci**: Boru, oluk (DTO 254).
tirek	**تيراك**	tire+k	Direk, değnek, destek III/1365. *** **tirek**: Direk, çadırın direği, duvarın sütunu (DTO 254).
tirel-	**تيرالمك**		1) Dayanmak, yaslanmak 2) Dayanmak, direnmek III/1367. *** **tirelmek**: Dayanmak, yaslanmak (Bdg. I: 414).
tiren-	**تيرنمك**		Sallanmak

928 Madde başı açıklamasında kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de Cagataisch Sprach-Studien'den alınan örnek sebebiyle Çağatay Türkçesine ait kelimeler arasında ele aldık.

929 OSTN'de kelime يينكيم şeklinde yazılmıştır. Ancak Abuşka'da yer alan bu beyti Atalay, 'Yin kim' biçiminde okuyarak buraya dipnot ile şu açıklamayı eklemiştir: "Petersburg basmasında bu kelime 'ni kim' şeklindedir ve doğrusu da budur (Atalay, 1970: 181). Biz bu açıklamayı ve beytin anlamını dikkate alarak bu kısmı değiştirdik.

		(Calc. Wrtb. جُنبيدن) III/1366. *** **tirbenmek**: Sallanmak (DTO 254).
tireş-	**تيراشمك**	Birbirine dayanmak, birbirine yaslanmak III/1367. *** **tireşmek**: Birbirine dayanmak (Bdg. I: 414).
tiret- I	**تيرتمك**	Destekletmek, destek oldurmak III/1367. *** **tiretmek**: Dayandırmak, yaslandırmak (Bdg. I: 414).
tiret- II	**تيراتمك**	Sallamak, oraya buraya hareket ettirmek (Calc. Wrtb. جنبانيدن) III/1367. *** **tiretmek**: Titretmek, hareket ettirmek (Bdg. I: 414).
tirge-	**تيركامك**	1) Dayanmak, yaslanmak 2) Yasaklamak, engel olmak *Ḫalāyıḳ her ni ḳılsa tirgemek yoḳ* *Ni ḳıġannı yaman ḳıldıñ͡g dimek yoḳ* [930] "Halk ne yaparsa yapsın onun önüne geçmek olmaz; ne yaparsa yapsın kötü yaptın demek olmaz." 3) (S.S.) [Sormak; dizmek; direği yerine yerleştirmek; araştırmak][931] *Pürsiş* [sormak], *su'āl itmek, dizmek, diregi yerine vaż' itmek, tecessüs iylemek* (S.S.) III/1373. *** **tirgemek**: (LÇ 132); **tirgemek**: Azarlamak; yasaklamak, engel olmak; sorgulamak; desteklemek (DTO 254).
tirgeş-	**تيركشمك**	(S.S.) [Ardından yürümek, peşi sıra gitmek, birbirinin ardınca gitmek][932] *Ḳaṭar ḳaṭar yekdigeriniñ 'aḳabince gelmek, terdīf itmek, birbiriniñ izince ve ardınca peyveste gitmek* (S.S.) III/1374. *** **tirgeşmek**: (LÇ 132).
tirgüz-	**تيركوزمك**	Diriltmek, canlandırmak III/1375.

[930] OSTN'de, Abuşka Lügati'nde yer alan '*Men' ve def' iylemek*' şeklindeki açıklama beytin kelimeleri gibi yazılmıştır. OSTN'deki anlaşılmaz hâlde olan bu beyit Abuşka Lügati'ndeki şekli esas alınarak düzeltilmiştir.
[931] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[932] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			*** **tirgüzmek**: Diriltmek, canlandırmak (DTO 255).
tirgüzgüçi	تیرکوزکوجی		Diriltici, canlandırıcı III/1375. *** **tirgüzgüçi**: Diriltici (Bdg. I: 353).
tirik	تیریك		Diri, sağ, canlı III/1368. *** **tirik**: Diri, canlı, sağ (Vámb. 269).
tirikleyin	تیریکلاین		Diriyken, hayattayken III/1368. *** **tirikleyin**: Diriyken, hayattayken (Bdg. I: 353).
tirikleỹ	تیریکلای		Diriyken, hayattayken III/1368. *** **tirikley**: Diriyken, hayattayken (DTO 257).
tiriklik	تیریکلیك	tirik+lik	Dirilik, canlılık, hayat III/1368. *** **tiriklik**: Dirilik, canlılık, hayat (Vámb. 269).
tiriklük	تیریکلوك		Dirilik, canlılık, hayat III/1369. *** **tiriklük**: Dirilik, canlılık (Bdg. I: 353).
tiriklüklük	تیریکلوکلوك		Erzak sahibi, gıda sahibi III/1369. *** **tiriklüklük**: Erzak sahibi, gıda sahibi (Bdg. I: 353).
tiriklüksiz	تیریکلوکسز		Çok az gıdası olan, erzağı az olan III/1369. *** **tiriklüksiz**: Erzağı az olan, erzaksız (Bdg. I: 353).
tiriktür-	تیریکتورمك		Öfkelendirmek, kızdırmak, sinirlendirmek III/1369. *** (-).
tiril-	تیریلمك		1) Yaşamak, hayat sürmek *Yaman at bile tirilgendin yaẖşı at bile ölgen yaẖşıraḳ* "Kötü atla yaşam sürenden iyi atla ölen yeğ[dir]." 2) Yeniden hayata dönmek, dirilmek; hortlamak *Ölgeç tirilmek bar* "Ölünce dirilmek var." III/1370. *** **tirilmek**: Dirilmek, canlanmak (DTO 257).
tirilt-	تیریلتمك		Diriltmek, canlandırmak, hayat vermek III/1371. *** **tiriltmek**: Diriltmek, canlandırmak (DTO 257).

tirkek (tirgek ?)	**تيركاك**		(S.S.) [Derilen eşya; eyer keçesi][933] *Perestiş* [ibadet etme], *ḳoşa* [çift], *eger keçesi, tirilecek eşyā, çergi* (S.S.) III/1372. *** **tirgek**: (LÇ 131).
tirkeş-	**تيركاشمك**		Sırayla yürümek, sırada yürümek III/1372. *** **tirkeşmek**: Sırayla yürümek (DTO 255).
tirsek	**تيرساك**		1) Dirsek 2) (S.S.) [Temel, dirsek][934] *Dirsek, mirfaḳ* [dirsek], *ārenc* [dirsek], *temel* (S.S.) III/1377. *** **tirsek**: (LÇ 131).
tiskin-	**تيسكينمك**		1) Uzaklaşmak, kaçınmak, bir şeyden sakınmak 2) (V.) Titremek, korkmak, ürkmek, yüreği hoplamak III/1396. *** **tiskinmek**: Uzaklaşmak, kaçınmak (DTO 258); **tiskinmek**: Titremek, ürpermek, korkmak (Vámb. 269).
tiskindir-	**تيسكيندرمك**		(V.) Korkutmak III/1396. *** **tiskindürmek**: Korkutmak, ürkütmek (Vámb. 269).
tiş	**تيش**		Diş *Kürek tiş* "Öndiş"; *Azu tiş* "Azı dişi"; *Tiş uçı birle yimek* "Dişlerinin ucuyla yemek" III/1400. *** **tiş**: Diş (DTO 258).
tişi	**تيشى**		Dişi III/1402. *** **tişi**: Dişi (DTO 259).
tişle-	**تيشلامك**	tiş+le-	Dişlemek, ısırmak III/1403. *** **tişlemek**: Dişlemek, ısırmak (DTO 258).
tit-	**تيتمك**		Ditmek, didiklemek, dağıtmak III/1391. *** **titmek**: Ditmek, pamuğu ditmek (DTO 253).
titin͡g	**تيتينك**		Yakut (Calc. Wrtb. يقوت) III/1391.

[933] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[934] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			*** **titin͡g**: Kıymetli parça; yakut (DTO 253).
titre-	تيتره مك		Titremek *Titremesün ilgin͡g* “Elin titremesin” (Bb. 100-17) III/1391. *** **titremek**: Titremek (DTO 253).
titregüç	تيتراكوج		Kadınların kullandıkları süs ve ziynet eşyası, kolye, bilezik, sorguç, tuğ *Baş üzre yoḳ tāc kim titregüç* “ Başında ne taç ne de bir süs vardı” III/1391. *** **titregüç**: Kadınların kullandıkları süs ve ziynet eşyası, sorguç, şapka tüyü (DTO 253).
tiyit	تييت		Engel, mani, yasak III/1359. *** **tiyit**: Engel, aksaklık, pürüz; yasak (DTO 270).
tiz I	تيز		Diz III/1396. *** **tiz**: Diz (DTO 258).
tiz- II	تيزمك		Dizmek, sıralamak III/1397. *** **tizmek**: Dizmek, sıralamak; bir şeyi delerek sıraya koymak (DTO 258).
tizgek	تيزكاك		Birbirinin kuyruklarına bağlanarak sıra hâlinde giden develer III/1399. *** **tizgek**: Birbirine bağlanarak sıra hâlinde giden develer (DTO 258).
tizgin I	تيزكين		Dizgin III/1399. *** **tizgin**: Dizgin (DTO 258).
tizgin- II [935]	تيزكينمك		Uzaklaşmak, kaçınmak, bir şeyden sakınmak III/1399. *** **tizginmek**: Uzaklaşmak, kaçınmak, bir şeyden sakınmak (DTO 258); **tiskinmek**: bk. tiskin-.
tizi-	تيزيمك		Dizmek, sıralamak III/1398. *** (-).
tizle-	تيزلامك	tiz+le-	Dizlemek, dizle vurmak, dizle dürtmek III/1399. *** **tizlemek**: Dizle vurmak (DTO 258).
tizlen-	تيزلانمك	tiz+le+n-	Dizlenmek, dizle vurulmak, dizle dürtülmek III/1399.

[935] OSTN’de kelimenin fiil olduğunu belirten işaret (v) konulmamıştır. Bu işaret, kelimenin Arap harfli yazımı dikkate alınarak tarafımızdan konulmuştur.

			*** **tizlenmek**: Dizle vurulmak (Bdg. I: 354).
tizleş-	تيزلاشمك		Dizleşmek, birlikte dizle mücadele etmek III/1400. *** **tizleşmek**: Birlikte dizle mücadele etmek (Bdg. I: 354).
tizlik	تيزليك		Dizlik, diz koruyucusu III/1400. *** **tizlük**: Diz bağı, dizlik (Bdg. I: 354).
tizlikli	تيزليكلى	tizlik+li	Dizlikli, dizlik sahibi III/1400. *** **tizlikli**: Dizlikli, diz bağı sahibi (Bdg. 354).
tobalaḳ	توبالاق		Bir tür ceviz III/1232. *** **topalaḳ**: Yuvarlak (DTO 221).
tobalan͡g	توبالانك		1) Yağmur olmaksızın esen şiddetli rüzgar 2) (V.) Baharda esen rüzgar III/1232. *** **tobalan͡g**: Baharda esen rüzgar (Vámb. 259); **topalan͡g**: bk. topalan͡g.
tobraḳ	توبراق		Toprak III/1233. *** **topraġ**: bk. topraḳ.
tobulġa	توبولغا		1) Miğfer, tolga 2) Davul III/1233. *** **tobulġa**: Miğfer, tolga; dümbelek (Vámb. 259).
tobulġu [936]	توبولغو		1) Miğfer, tolga 2) Davul III/1233. *** **tobulġa**: bk. tobulġa.[937]
tofuḳ	توفوق		1) Yuvarlak, toparlak, küresel 2) Küçük tepe, tümsek III/1234. *** **tofuḳ**: Yuvarlak, toparlak; küçük tepe (DTO 238).
toġ I	توغ		Toz III/1158. *** **toġ**: Toz (DTO 236).
toġ- II	توغمق		Doğmak III/1158. *** **toġmaḳ**. Doğmak; türemek (DTO

936 OSTN'de 'tobulġu' kelimesinin anlamı için 'tobıḷġa' kelimesine gönderme yapılmış; ancak 'tobıḷġa' kelimesi sözlükte bulunamamıştır. Bu yüzden gönderme yapılacak kelimenin 'tobulġa' olduğu ve yanlışlıkla 'tobıḷġa' yazıldığı düşünülerek 'tobulġa' kelimesinin anlamı buraya alınmıştır.

937 Cagataische Sprach-Studien'de 'tobolġu' kelimesine "Bir tür ağaç" anlamı verilmiştir (Vámbéry; 1870: 259).

			237).
toġa	توغه		Toka III/1158. *** **toġa**: Toka (Vámb. 263).
toġadaḳ	توغاداق		Yuvarlak, toparlak III/1160. *** (-).
toġan͡g I	توغانك		Doğan, bir çeşit yırtıcı kuş, bir tür atmaca III/1159. *** **toġan͡g**: Doğan, atmacaya benzeyen bir kuş (DTO 236).
toġan͡g II	توغانك		Bir tür kuşak III/1159. *** **toġan͡g** [938]: Düğümlenerek bağlanmış bir tür kuşak (Vámb. 263).
toġaḷaḳ	توغالاق		Yuvarlak, toparlak III/1160. *** **toġalaḳ**: Yuvarlak, toparlak (Vámb. 263).
toġan I	توغان		Doğan, yırtıcı kuş III/1159. *** **toġan**: Doğan, yırtıcı kuş (DTO 236).
toġan II [939]		toġ+ġan	Erkek kardeş; hısım, akraba III/1159. *** **toġan**: Erkek kardeş (Vámb. 263).
toġar-	توغارمق		Atın koşumlarını çıkarmak III/1159. *** **toġarmaḳ**: Ṭoyurmaḳ, rāhatlendirmek, perverde itdirmek [besletmek, terbiye etdirmek], perveriş [besleme, terbiye etme] (LÇ 120).
toġay̆	توغاى		Çayır, ova, vadi III/1158. *** **toġay**: Ağaçlık, koru; suyun geçtiği yerlerdeki ormanlar (Vámb. 263).
toġay̆lı̆ḳ	توغايليق	toġay̆+lı̆ḳ	(V.) Nehrin geçtiği ormanlık arazi III/1159. *** **toġayliḳ**: Ormanlık bölge (Vámb. 263).
toġdaḳ	توغداق		Toykuşu, toydan, bir tür yırtıcı kuş III/1168. *** **toġdaḳ**: Toykuşu, eti lezzetli bir tür kuş (DTO 236).
toġdur-	توغدورمق		Doğurmak III/1168.

[938] Cagataische Sprach-Studien'de kelimenin Arap harfli yazılışı توغانك şeklinde verilmesine rağmen 'toġanek' biçiminde okunmuştur (Vámbéry, 1870: 263). Bu okuyuş Türkçenin ses hususiyetleri göz önüne alınarak tarafımızdan düzeltilmiş ve çalışmaya bu şekliyle alınmıştır.

[939] Madde başı açıklamasında kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de kelimenin 'Hive'de kullanıldığı gösterildiği için Çağatay Türkçesine ait kelimeler arasında ele aldık.

			*** **toġdurmaḳ**: Doğurmak (Bdg. I: 748).
toġduy̌	توغدوی		bk. toġdaḳ III/1168. *** **toġduy**: Toykuşu (DTO 237).
toġĭz	توغیز		Çocuk, evlat *Toġĭz tivege yiberdi* "Çocuklarını deveye gönderdi." (Abg. 181) III/1162. *** **toġız**: Çocuk (DTO 238).
toġlĭ	توغلی		Üç aylık kuzu *Toġlĭ toġadaḳ* "Aral gölünün kenarında yaşayan büyük toykuşu, toydan" (V.) III/1168. *** **toġli**: Üç aylık kuzu (Vámb. 264); **toġli toġadaḳ**: Aral gölünün kenarında yaşayan büyük toykuşu, toydan (Vámb. 264).
toġma	توغمه	toġ+ma	1) Çocuk 2) Köle çocukları, çiftçi çocukları 3) (Hive'de) Köle (*Hakaret etmek için 'ḳul' kelimesinin yerine kullanılmıştır*.) III/1168. *** **toġma**: Köle; hakaret için 'kul' kelimesinin yerine kullanılmıştır (Vámb. 264).
toġra I	توغرا		1) Aksi, ters 2) Yan tarafta bulunan, yanda; tanınmamış, yabancı III/1166. *** (-).
toġra- II	توغرامق، توغره مق [940]		Doğramak, küçük parçalara ayırmak, kesip parçalamak III/1166. *** **toġramaḳ**: Doğramak, kesmek; oymak; parçalamak (Vámb. 263).
toġrĭ	توغری		Doğru, gerçek, esas; karşı, yüz yüze III/1167. *** **toġrı**: Doğru, gerçek; karşı, yüzyüze (DTO 237).
Toġruḷ	توغرُل		1) Bir tür yırtıcı kuş 2) Özel isim III/1167. *** (-).
toġu-	توغومق		1) Karıştırmak, bir şeyle karıştırmak; tıkamak 2) Kanat açmak III/1163.

[940] OSTN'de kelimenin Arap harfli yazılışı توغره şeklinde verilmiştir. Bu durum madde başı ve kelimenin diğer Arap harfli şekli dikkate alınarak düzeltilmiştir.

			*** **toġumaḳ**: Çalkalamak, yayıkta çalkalamak (Bdg. I: 399).
toġuç	توغوچ		Kepçe, yemek kepçesi III/1164. *** (-).
toġul- I	توغولمق	toġ+ḷ-	Doğmuş olmak III/1164. *** **toġulmaḳ**: Doğmuş olmak (Bdg. I: 399).
toġul- II	توغولمق	toġu+ḷ-	Alt alta getirmek, alt alta karıştırmak III/1164. *** **toġulmaḳ**: Çalkalamak, karıştırmak (Bdg. I: 399).
toġun-		toġı+n-	Vurulmak, dövülmek III/1163. *** (-).
toġur I	توغور		Yırtıcı kuşlar için kullanılan ayaklık III/1163. *** **toġur**: Yırtıcı kuşaların yuvası (DTO 237).
toġur II	توغور		(V.) Keçeden yapılmış oval çadır III/1163. *** **toġur**: Orta Asya'da yaygın olan oval çadır (Vámb. 264).
toġur- III	توغورمق		Bir şeyle karıştırmak III/1163. *** **toġurmaḳ**: Karıştırmak, çalkalamak (Bdg. I: 399).
toġur- IV	توغورمق	toġ+r-	Doğurmak III/1163. *** **toġurmaḳ**: Doğurmak (Bdg. I: 398).
toġurluḳ	توغورلوق	toġur+luḳ	Üzeri keçe ile kapatılmış çadır III/1164. *** **toġurluḳ**: Üzeri keçe ile kapatılmış çadır (DTO 237).
toġuş	توغوش	toġ+ş	1) Doğum 2) Doğma, doğuş, yükseliş, çıkış III/1165. *** **toġuş**: Doğum; doğma (DTO 237).
toġuşlïḳ	توغوشليق	toġuş+lïḳ	Soylu, iyi bir soya sahip olan III/1166. *** **toġuşlik**: Necīb [cömert], kerīmü'ṭ-ṭabʿ [cömert yaradılışlı], saʿīd [saadetli], begzāde, aṣilzāde, ṣoy, cins, ḫānedān evlādı (LÇ 121); **toġuşluḳ**: Kerīmü'ṭ-ṭabʿ, necābet, aṣālet, muḳbil [mutlu], saʿīd [saadetli], zāde-gān, ṣoy, cins (LÇ 121); **toġuşlı**: Güzel doğmuş; soylu; cesur (DTO 237).
toġuz	توغوز		Yuva, yurt; çukur; sadak, okluk III/1165.

			*** **toġuz**: Yuva; okluk, sadak (DTO 237).
toḫsa-	توخسامق		(V.) Durdurmak, birisini durdurmak III/1170. *** **toḫsamaḳ**: Durdurmak, birisini durdurmak (Vámb. 260).
toḫta-	توختامق		Durmak, bir yere bağlanmak III/1169. *** **toḫtamaḳ**: Durmak, sabitleşmek, yerleşmek (DTO 223).
Toḫtamĭş	توختاميش		Özel isim; Toktamış han III/1170. *** **Toḫtamiş**: Özel isim (Vámb. 260).
toḫtat-	توختاتمق	toḫta+t-	Durdurmak, bir yere bağlamak III/1169. *** **toḳtatmaḳ**: Durdurmak, bir yere bağlamak, sabitlemek (Bdg. I: 750).
toḫtawuḷ	توختاول		Bekçi, nöbetçi, gözcü III/1169. *** **toḫtaul**: Gözcü; denetçi; nezaretçi; bekçi, nöbetçi (Vámb. 260); **toḳtavul**: bk. toḳtawul.
toḫum	توخوم		Tohum III/1169. *** **toḫum- toġum- toyum**: Tohum (Vámb. 258).
toḳ I	توق		(V.) 1) Yer, mekan 2) Bir bütünün parçası III/1144. *** **toḳ**: Yer, mahal, mekan; bütünün parçası (Vámb. 264).
toḳ II	توق		Tok, aç olmayan III/1144. *** **toḳ**: Tok, aç olmayan (DTO 238).
toḳ- III	توقمق		Bir araya getirmek, eklemek, bağlamak III/1145. *** **toḳmaḳ**: Bitiştirmek, birleştirmek, bir araya getirmek; bestelemek (DTO 239).
toḳa I	توقه		Toka, saç veya kemer tokası III/1146. *** **toḳḳa**: Toka (DTO 240).
toḳa II	توقه	toḳ+a	Dolu *Toḳa iç* "Dolu karın" III/1146. *** **toḳa iç**: Dolu karın (DTO 240).
toḳa III	توقه		20 arşın civarında büyük kumaş parçası III/1146. *** **toḳa**: 20 arşın civarında büyük kumaş parçası (Bdg. I: 400).

toḳa IV	توقه		Kaide, kural *Töre ve toḳa bile ilçilik ḳılurnı ḳoyġıl* "Töre ve kuralla (merasimle) elçilik yapmayı bırak." (Bb. 305-15) III/1146. *** **toḳa**: Kaide, kural, töre (DTO 240).
toḳa- V	توقامق		Dokumak, örmek III/1147. *** **toḳamaḳ**: Dokumak (DTO 238).
toḳaç I	توقاج		Dal ve budakları uygun biçimde işlenmiş tahta III/1148. *** **toḳaç**: Dal ve budakları uygun biçimde işlenmiş tahta (Bdg. I: 399).
toḳaç II	توقاچ		(V.) Bir tür ekmek veya börek III/1148. *** **toḳac**: Bir tür ekmek (Vámb. 264).
toḳaçı	توقاچی	toḳa+çı	Dokumacı, dokuma ustası III/1148. *** **toḳaci**: Dokumacı: (Vámb. 264); **toḳaçı**: Dokumacı (Bdg. I: 751).
toḳal	توقال		Nisbeten genç kadın, genç bayan III/1147. *** **toḳal**: Nisbeten genç kadın (Vámb. 264).
toḳan-	توقانمق		(V.) Dokunmak III/1147. *** **toḳanmaḳ**: Dokunmak (Vámb. 264).
toḳaş-	توقاشمق		bk. toḳuş- III/1148. *** **toḳaşmaḳ**: Birlikte dokumak (Vámb. 264).
toḳaў	توقای		Kıvrımlı akan ırmakların vadilerde oluşturduğu koru ve ormanlık bölgeler III/1147. *** **toḳay**: Kıvrımlı akan ırmak (Bdg. I: 398).
toḳlan-			Doymak, tok olmak III/1152. *** **toḳlanmaḳ**: Doymak, tok olmak (Bdg. I: 749).
toḳlĭ	توقلی		Üç aylık kuzu (Calc. Wrtb. برهٔ سه ماهی) III/1153. *** **toḳlı**: Üç aylık kuzu (Bdg. I: 399).
toḳluġ	توقلوغ		Tokluk[941] III/1153. *** **toḳluġ**: Tokluk (DTO 238).

[941] OSTN'de 'toḳluḳ' kelimesinin anlamı için ''toḳluḳ' kelimesine gönderme yapılmış; ancak 'toḳluḳ' kelimesi sözlükte bulunamamıştır. Bu yüzden gönderme yapılacak kelimenin 'toḳluḳ'

toḳluḳ	توقلوق	Tokluk[942] III/1153. *** **toḳluġ**: bk. toḳluġ.
toḳmaḳ	توقماق	Tokmak, topuz III/1156. *** **toḳmaḳ**: Tokmak (DTO 239).
toḳmaḳla-	توقماقلامق	Tokmaklamak III/1157. *** (-).
toḳmaḷ [943]	توقمال	(V.) Kısa boylu, ağır bir at türü III/1157. *** **toḳmal**: Kısa boylu, ağır bir at türü (Vámb. 264).
toḳmar	توقمار	(S.S.) [Ucu demirden yapılmayan ok, peykansız ok][944] *Ucı ve nevki* [sivri ucu] *timürden yapılmayan ok, sāde, peykānsız* (S.S.) III/1157. *** **toḳmar**: (LÇ 122).
Toḳpaў	توقبای	Bir Çağatay soyunun adı III/1156. *** (-).
toḳsabaў	توقسابای	(V.) Buhara'da bir rütbe ve ünvan III/1155. *** **toḳsabay**: Sannncak taşıyan kimse; Buhara'da bir rütbe ve ünvan (Vámb. 264).
toḳsan	توقسان	Doksan sayısı III/1155. *** **ṭoḳsan**: Doksan sayısı (Bdg. I: 572).
toḳsanĭnçĭ	توقسانینجی	Doksanıncı III/1155. *** (-).
toḳsavul	توقساوول	Karakol bekçisi III/1155. *** **toḳsavul**: Kale muhafızı, bekçi (DTO 238); **toḳsaul**: Bir rütbe, Hive ve ḥokand'da askerî büyük bir rütbe (Vámb. 264).
toḳta-	توقتامق	Durmak, sabit kalmak III/1153. *** **toḳtamaḳ**: Rahata kavuşmak; durmak, sabit durmak; sağlam olmak (DTO 238).

olduğu ve yanlışlıkla 'toḳḷuḳ' yazıldığı düşünülerek 'toḳluḳ' kelimesinin anlamı buraya alınmıştır.

[942] OSTN'de 'toḳluḳ' kelimesinin anlamı için ''toḳḷuḳ' kelimesine gönderme yapılmış; ancak 'toḳḷuḳ' kelimesi sözlükte bulunamamıştır. Bu yüzden gönderme yapılacak kelimenin 'toḳluḳ' olduğu ve yanlışlıkla 'toḳḷuḳ' yazıldığı düşünülerek 'toḳluḳ' kelimesinin anlamı buraya alınmıştır.

[943] Madde başı açıklamasında kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de Cagataische Sprach-Studien'den alınan örnek sebebiyle Çağatay Türkçesine ait kelimeler arasında ele aldık.

[944] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

Toķtamĭş	توقتاميش	Toķta+mız	Özel isim, Toktamış III/1154. *** **Toḫtamış**: Özel isim (Bdg. I: 750); **Toḫtamiş**: bk. Toḫtamĭş.
toķtan-	توقتانمق		Durdurulmak, tutulmak III/1154. *** (-).
toķtaş I	توقتاش	toķta+ş	Sükunet, sessizlik, rahat *Ārām* [rahat etme], *rāḥat, menzil, erk ve bālā* [yüksek] *ḥiṣārda sipāh* [asker] *inicek ve binicek yeri* (S.S.)[945] III/1154. *** **toķtaş**: (LÇ 122).
toķtaş- II	توقتاشمق	toķta+ş-	Durmak, rahata kavuşmak III/1154. *** **toķtaşmaķ**: Rahata kavuşmak; durmak, sabit durmak; sağlam olmak (DTO 238).
toķtat-	توقتاتمق	toķta+t-	Durdurmak, tutmak III/1154. *** **toķtatmaķ**: Durdurmak, tutmak (Bdg. I: 750).
toķtawul	توقتاول		Karakol bekçisi (Polis memuru) III/1153. *** **toķtavul**: Kale muhafızı, bekçi (DTO 238).
toķuçĭ	توقوجى	toķu+çĭ	Dokumacı, dokuma ustası III/1150. *** **ṭoķucı**: Dokumacı, dokuma ustası (Bdg. I: 751).
toķuļġa [946]	توقولغه	toķu+ļ+ġa	Eyerin altına erilen bez, keçe III/1150. *** **toķulġa**: Eyer örtüsü (DTO 239).
toķum	توقوم		At eyerinin altına yerleştirilen dokuma, keçe III/1151. *** **toķum**: (Moğ.) Teğelti; semer (ML 88).
toķun-	توقنمق		Birisine dokunmak, birisine çarpmak III/1150. *** **toķunmaķ**: Dokunmak, şiddetle çarpmak; karşılaşmak (DTO 240).
toķuş I	توقوش	toķu+ş	Mekik III/1151. *** **toķuş**: Dokumacı mekiği, mekik (DTO 239).

945 OSTN'de Lugat-i Çağatay'dan alınan bu örnek, 'toķtaş- II' kelimesi için verilmişti. Ancak 'toķtaş- II' kelimesinin fiil olması ve Lugat-i Çağatay'dan alınan bu metnin isim anlamları verilmesi sebebiyle açıklama 'toķtaş I' kelimesine eklenmiştir.
946 OSTN'de kelime fiil olmadığı hâlde fiil olduğunu belirten işaret '(v)' konulmuştur. Bu durum kelimenin anlamı dikkate alınarak düzeltilmiştir.

toḳuş II	توقوش	toḳı+ş	1) Mücadele, dövüş 2) Hizmet, vazife, görev; sadakat beyanı III/1151. *** **toḳuş**: Savaş, kavga, mücadele, muharebe (Vámb. 265).
toḳuş- III	توقوشمق		Savaşmak, muharebe etmek, dövüşmek III/1151. *** **toḳuşmaḳ**: Savaşmak, mücadele etmek (Vámb. 265).
toḳuşlïġ	توقوشليغ	toḳuş+ḷuġ	Savaşçı, kavgacı, mücadele eden III/1151. *** **toḳuşlıġ**: Savaşçı, kavgacı, mücadele eden (Bdg. I: 751).
toḳuşḷu	توقوشلو		(V.) Kuvvetli, kabiliyetli, yarar; cesur III/1151. *** **toḳuşlu**: Kudretli; cesur (Vámb. 265).
toḳutḳa	توقوتقه		Baca (Calc. Wrtb. راه اتشدان) III/1150. *** **toḳutḳa**: Baca (Bdg. I: 400).
toḳuz	توقوز		Dokuz sayısı III/1150. *** **toḳuz**: Dokuz sayısı (DTO 239).
toḳuzaġu	توقوزاغو	toḳuz+aġu	Dokuzu, dokuzunun tümü III/1151. *** (-).
tol I	تول		Koyun ve ineğin doğum sancısı (Bdg. نتاج كوسفندوكاو) III/1191. *** **tol**: Koyun ve ineğin doğum sancısı (Bdg. I: 403).
toḷ- II	تولمق		Dolmak III/1191. *** **tolmaḳ**: Dolmak (DTO 244).
tola I	تولا		Çok, bir çok III/1191. *** **tola**: Dolu, çok (DTO 242).
tola II	تولا		Çokluk, bolluk III/1192. *** **tola**: Ağzına kadar dolu, dolu (Bdg. I: 403).
tolaġ	تولاغ		Ayağa sarmak veya dolamak için kullanılan uzun ve geniş kumaş şerit (Calc. Wrtb. پاتابه) III/1192. *** **tolaġ**: Ayağa sarmak için kullanılan uzun ve geniş kumaş şerit (Bdg. I: 751).
tolan I	تولان		Beş yaşındaki at III/1192. *** **tolan**: Beş yaşındaki at (Vámb. 265);

			tulan: (Moğ.) Beş yaşında at (ML 80).
tolan- II	تولانمق		Dolanmak, dışarıda gezinmek III/1192. *** **tolan**: Emr-i ṭolanmaḳ (LÇ 125); **tolanmaḳ**: Dolanmak (Bdg. I: 404).
tolandur-	تولاندورمق	tolan+dur-	1) Dolandırmak, dışarı çıkartmak 2) Sürmek (gemiyi) III/1193. *** **tolandurmaḳ- tolġandurmaḳ**: Bir şeyi dolandırmak, çevirmek; aldatmak; eşlik ettirmek, gezdirmek, kullanmak, sürmek (gemi, tren) (Bdg. I: 752).
tolap	تولاف		İş, uğraş, meşguliyet III/1194. *** **tolaf**: İş, meşguliyet; meslek (DTO 244).
tolaş-	تولاشمق		Dolaşmak, dışarı çıkmak III/1194. *** **ṭolaşmaḳ- tolġaşmaḳ**: Dolaşmak, gezinmek, eşlik etmek (Bdg. I: 752).
tolaşĭḳ	تولاشيق		Dolaşık, dolaşık yol III/1194. *** **tolaşıḳ**: Çarpık, eğri, dolaşık, dolaşmış (DTO 242).
tolaştur-	تولاشدورمق	tolaş+tur-	1) Dolaştırmak, çevirmek, döndürmek 2) Ayartmak, aldatmak III/1194. *** **ṭolaşturmaḳ**: Dolaştırmak, çevirmek; aldatmak (Bdg. I: 752).
tolaỹ	تولاى		Tüm, bütün III/1192. *** **tolay**: Hep, tüm, bütün (DTO 243).
toldur-[947]	تولدورمق		Doldurmak III/1205. *** **toldurmaḳ**: Doldurmak (Bdg. I: 574).
tolġa-	تولغامق		1) Çevirmek, dolaştırmak; engel olmak 2) Doğum sancısı çekmek III/1199. *** **tolġamaḳ**: Bükmek, çevirmek; yolunu değiştirmek (DTO 243); **tolḳamaḳ**: bk. tolḳa-.
tolġaḳ	تولغاق		Doğum sancıları III/1201. *** **ṭolġaḳ**: Doğum anındaki şiddetli ağrı (Bdg. I: 751).
tolġama	تولغامه		Dönme, devir; yan taraftan saldırı (askerî) *Özbekniñ uruşta bir uluḳ hüneri uşbu*

[947] OSTN'de kelime için her hangi bir anlam verilmemiş ve anlam için başka bir kelimeye gönderme yapılmamıştır. Buna karşın kelimenin 'toḷtur-' kelimesine gönderme yapılacağı düşünülerek bu kelimenin anlamı çalışmamıza eklenmiştir.

tolġamadur hīç uruş tolġamasız bolmas "Özbeklerin savaşta bir büyük hüneri de tolgamadır; onların hiçbir savaşı tolgamasız olmaz" (Bb. 110-10); *Buranġarnıñ uçıda Velī Ḳızıl ve Melik Ḳāsımnı Baba Ḳaşḳanı Moġulları bile tolġamaġa muḳarrer ḳıldük cuvanġarnıñ uçıda Ḳaraḳuzı ve Ebū'l-Muḥammed Nayza-bāz ve Şeyḫ ʿAlī ve Şeyḫ Cemāl Bārīn ve Mehdī ve Tiñri Ḳulı Paşġı Moġulnı tolġama muḳarrer ḳıldük kim ġanīm kişisi yavuḳ kilgeç bu iki bölek tolġamaġa ḳoyġanlar öñ ḳoldın sol ḳoldın ġanīmniñ arḳasıġa yürügeyler* "Sağ kol alayının bir ucunda Velî Kızıl ve moğolları ile birlikte, Melik Kâsım, Baba Kaşka; sol kol alayının bir ucunda da Karakuzu, Ebu'l-Muhammed Nayza-bâz, Şeyh Alî, Şeyh Cemâl Bârîn, Mehdî ve Tanrıkulu Pışğı'yı pusu için ayırdık. BU pusuda bulunan iki kıt'a, düşman yaklaşınca, sağ ve sol koldan düşmanın arkasını çevireceklerdi." (Bb. 344-14) III/1202.

*** **tolġama**: Düşmana pusu kuran birlik; düşman orusunun kanatlarına saldırı (DTO 243).

tolġan- تولغانمق Dolanmak, etrafta gezinmek III/1201.

*** **tolġanmaḳ**: Dolanmak, etrafta gezinmek (Bdg. I: 752).

tolġandur- تولغاندورمق Dolandırmak, etrafta gezdirmek III/1201.

*** **tolġandurmaḳ**: Ṭolaşdırmaḳ, çevirmek, gird [çevirmek] (LÇ 125).

tolġaş I تولغاش 1) Dönük, dönmüş
2) Kıvrım, büküntü III/1202.

*** **tolġaş**: Kıvrım, büklüm; eğri büğrü (DTO 243).

tolġaş- II تولغاشمق Dolaşmak, etrafta dolaşmak III/1202.

*** **tolġaşmaḳ**: Dolaşmak, etrafta dolaşmak (DTO 243).

tolġat-	**تولغاتمق**		Döndürmek, çevirtmek III/1201. *** (-).
tolḳa-	**تولقامق**		(V.) Doğum sancısı çekmek III/1198. *** **tolḳamaḳ**: Doğum sancısı çekmek (Vámb. 266).
tolḳan-	**تولقانمق**	tolḳa+n-	(V.) Ağrı çekmek, nefsine eziyet etmek, kendini kedere salmak III/1198. *** **tolḳanmaḳ**: Ağrı çekmek, nefsine eziyet etmek, kendini kedere salmak (Vámb. 266).
tolḳun	**تولقون**		Dalga, dalganın vurması III/1199. *** **tolḳum**: Dalga (Vámb. 266).
tolḳunla-	**تولقونلامق**		Dalgalanmak III/1199. *** **tolḳunlamaḳ**: Dalgalanmak (Bdg. I: 405).
tolḳunlat-	**تولقونلاتمق**	tolḳunla+t-	Suya hareket vermek, dalgalandırmak III/1199. *** **tolḳunlatmaḳ**: Dalgalandırmak (Bdg. I: 405).
tolu	**تولو**		Dolu (yağış türü) III/1197. *** **tolu**: Dolu (yağış) (DTO 244).
toluġ	**تولوغ**		Dolu, içi boş olmayan III/1197. *** **toluḳ**: Dolu (Vámb. 266).
tolul-	**تولولمق**		Doldurulmak III/1198. *** **tolulup**: Bir daḫı ṭolup dimekdir (Vél.-Zer. 218).
tolum	**تولوم**		Top, toplar (silah) (Calc. Wrtb. اسلحه) III/1198. *** **tolum**: Silahlar (DTO 245).
tolun-	**تولونمق**		(P. d. C.) Geceleyin yıldız falına bakmak III/1198. *** **tolunmaḳ**: Geceleyin yıldız falına bakmak (DTO 245).
tom-	**تومم‍ق**		Sürüklemek, suyla sürüklemek (Calc. Wrt. باب فرد رفتن) III/1234. *** **tommaḳ**: Suda sürüklemek (DTO 247).
tomaġa	**توماغه**		Hanların başlığına takılan kuş tüyü III/1235. *** **tomaġa**: Kadın başlığı; kürklü başlık; doğan veya şahin kafasından yapılan başlık; askerlerin başlıklarına taktıkları

			kuş tüyü (DTO 245).
tomaḳ	توماق		Yün veya pamuk eğrilmesiyle yapılan kürk başlık III/1235. *** **tomaġ**: Kırgızlar'ın kürkten yaptığı başlık (Vámb. 266).
tomaḷaḳ	توmalاق		1) Yuvarlak 2) Yumak, topak 3) Şişman, iri III/1236. *** **tomalaḳ**: Şişman, iri; tıknaz; tümsek (DTO 245).
tomuḷ-	تومولمق		Suyla sürüklenmiş olmak (Calc. Wrtb. باب فرد رفته شودن) III/1238. *** (-).
tomuzġan	تomوزغان		Böcek III/1238. *** **tomuzġan**: Böcek (DTO 247).
ton	تون		Elbise, don, giysi III/1176. *** **ton**: Elbise, pardesü (Vámb. 266).
tona-	تونامق		Giymek, elbise giymek (Calc. Wrtb. پرهنه كردن) III/1176. *** **tonamaḳ**: Giymek (DTO 427).
tonan-	تونانمق	tona+n-	Giyinmek, elbise giyinmek (Calc. Wrtb. پرهنه شدن) III/1176. *** **tonanmaḳ**: Giyinmek (Bdg. I. 753).
tonanma	تونانمه		Süs, ziynet III/1177. *** **ṭonanma**: Süs (Bdg. I: 753).
tonban	تونبان		Pantolon; iç don III/1179. *** **tonban**: Pantolon (DTO 427).
tonluḳ	تونلوق		Elbise altına giyilen giysi (elbise astarı gibi) III/1178. *** **ṭonluḳ**: İçe giyilen giysi (Bdg. I:753).
tonpaў	تونپاى		Sığırın dizi III/1179. *** **tonpay**: Sığırın dizi (Vámb. 267).
tonpuz	تونپوز		Hasır yapımında kullanılan bir tür kamış III/1179. *** **tonpuz**: Hasır yapımında kullanılan bir tür kamış (Vámb. 267).
toŋ	تونك		Don; sert, katı, çetin III/1170. *** **toŋ**: Don, donma (DTO 248).
toŋla-	تونكلامق		1) Katılaşmak, katı olmak (yağ için) 2) Katı yürekli olmak, merhametsiz olmak III/1174.

			*** **ton͡glamaḳ**: Katılaşmak, donmak (DTO 248).
ton͡gḷaḳ	تونكلاق	ton͡gla+ḳ	(V.) Hemen üşüyen kimse III/1174. *** **tonlaḳ**: Üşüyen kimse (Vámb. 267); **ton͡glaḳ**: Üşüyen (DTO 248).
ton͡gsul-	تونكسولمق		Kabalık etmek, kaba olmak III/1172. *** (-).
ton͡gul-	تونكولمق	ton͡g+l-	1) Donmak 2) Uyuşmak, hareketsiz kalmak; umutsuz olmak *Ton͡gulma Ten͡gri taḳdīridin iy şāh* *Köz açḳunça ni bilgey sin ki nāgāh* “Ey şâh, Tanrı’nın takdirinden umudunu kesme; Göz açıp kapayıncaya kadar neler olacağını ne bileceksin?” III/1172. *** **ton͡gulmaḳ**: Buz tutmak, donmak, buz gibi olmak; umutsuz olmak (DTO 249).
ton͡guz	تونكوز		Domuz III/1172. *** **ton͡guz**: Domuz (DTO 249).
ton͡guzlan	تونكوزلان		Bir tür böcek *Ton͡guzlan böcegi*; *ton͡guzlan ḳurtı* III/1172. *** **ton͡guzlan ḳurtı- ton͡guzlan böcegi**: Bir tür böcek (DTO 249).
top	توپ		Top, küre, yuvarlak III/1220. *** **top**: Top, küre, yuvarlak (DTO 220).
topaḳ	توپاق		Topak, külçe III/1221. *** **topaḳ**: Yumak, top (DTO 221).
topal	توپال		Topal, aksak III/1222. *** **topal**: Aksak, topal (DTO 221).
topalaḳ	توپالاق		Toparlak, yuvarlak III/1223. *** **topalaḳ**: Yuvarlak, çember (DTO 221).
topalan͡g	توپالانك		Yağmur olmaksızın esen şiddetli rüzgar (Calc. Wrtb. باد شدید بی باران) III/1223. *** **topalan͡g**: Yağmur olmaksızın esen şiddetli rüzgar (DTO 221).
topalan	توپالان		Yağmur olmaksızın esen şiddetli rüzgar III/1223. *** **topalan**: Yağmur olmaksızın esen

şiddetli rüzgar (Bdg. I: 383).

topazĭ توپازی Toplu iğne III/1223.
*** **topazı**: Toplu iğne (DTO 221).

topçaḳ توپچاق 1) Güzel at
(Calc. Wrtb. اسب قربه و نغز)
Bir gül-i bādām topçaḳ pīşkeş ḳılıp mülāzemet ḳıldılar "At hediye edip mülazemet etti." (Bb. 289-13)
2) Yuvarlak III/1230.
*** **topçaḳ**: Besili at; derisi birkaç renkten oluşan at (DTO 221).

topĭ توپی Başa takılan kasket, baş giyimi III/1223.
*** **topi**: başlık, başa giyilen şey (Vámb. 259); **topi**: (Moğ.) Baş giyimi (ML 96).

topraḳ توبراق Toprak; kara III/1226.
*** **toprağ**: Toprak (DTO 221).

topuḳ توپوق 1) Topuk, ayak topuğu
2) Nehir kıyısında toplanan kum III/1224.
*** **topuḳ**: Ayak topuğu (DTO 221).

topurla- توپورلامق Toplamak (halk için) III/1224.
*** **topurlamaḳ**: Toplamak (DTO 221); **toporlamaḳ**: Toparlamak, silah altına almak (Vámb. 259).

tor I تور Ağ, balık ağı
Ḳuşlar yavuḳ kilgeç oḳ tornı köterürler ḳuşlar özi oḳ torġa kirer "Kuşlar yaklaşınca hemen ağı yukarı kaldırır ve kuşlar kendiliklerinden ağa girerler." (Bb. 172-23) III/1179.
*** **tor**: Ağ, file (Vámb. 260).

tor II تور Dana
(Calc. Wrtb. کوساله) III/1179.
*** **tor**: Dana (Bdg. I: 387).

tor III [948] تور (V.) İkram, yedirip içirme III/1180.
*** **tor**: Şölen, ikram, yedirip içirme (Vámb. 260).

toraḳ توراق Peynir III/1180.

---

[948] OSTN'de her ne kadar kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de anlamın Cagataishe Sprach-Studien'den alındığı belirtildiği için biz de çalışmamışda Çağatayca kelimeler arasında gösterdik.

			*** **toraḳ**: Peynir (Vámb. 260).
torġa-	تورغامق		Parçalamak, küçük parçalara ayırmak *Mini͡ng aldımġa ḳaz kebābı ḳoydılar çün ḳuş buzmaġını ve torġamaġını ḳılġan imes idim ilig iltmedim Bedīʿü'z-zamān Mīrzā didi kim nige meyl ḳılmas siz min didim torġamaḳdın ʿāciz dur min fī'l-ḥāl Bedīʿü'z-zamān Mīrzā mini͡ng aldımdaġı ḳaznı buzup torġap alımda ḳoydı* "Benim önüme kaz kebabı koydular: Kuş parçalamasını ve doğramasını hiç yapmamış olduğum için, elimi sürmedim. Bediü'z-zamân Mîrzâ 'Niçin buyurmuyorsunuz?" dedi. Ben de 'Doğramaktan acizim' dedim. Bediü'z-Zamân Mîrzâ derhal benim önümdeki kazı alıp, parçalayıp doğrayarak tekrar önüme koydu." (Bb. 241-6) III/1184. *** **torġamaḳ**: Parçalara ayırmak, bölmek, parçalamak (DTO 226).
torġam	تورغام	torġa+m	Küçük parça *Bir torġam it* "Bir parça et" (Abg. 10-4) III/1185. *** (-).
Torġaў	تورغی، تورغای		Timur'un babasının adı *Torġaў ḳala* "Orenburg'daki kalenin adı" III/1184. *** **Torġay**: Timu'un babasının adı (Bdg. I: 744).
torġu	تورغو		İpek, ipekli kumaş III/1185. *** **torġu**: İpekten yapılan değerli bir kumaş (DTO 227).
torḳa	تورقا		1) İpek, ipekli kumaş 2) (V.) İpek kadar değerli kızıl ve ince ipliği olan yabani kendir III/1183. *** **torḳa**: İpek kadar değerli kızıl ve ince ipliği olan yabani kendir (Vámb. 261); **torḳa**: Bir tür keten (DTO 227).
torḷa-	تورلامق	tor+ḷa-	1) Ağ atmak, tuzak kurmak, ağla yakalamak 2) Sarmak, bürümek, örtmek, etrafına bir şey bağlamak, kuşatmak III/1185.

			*** **torlamaḳ**: Ağ atmak, tuzak kurmak; etrafını çevirmek, sarmak (DTO 227).
torlan-	تورلانمق	torla+n-	Ağla yakalanmak, ağla tutulmak; kuşatılmak, sarılmak III/1187. *** **torlanmaḳ**: Ağla yakalanmak, sıkıca sarılmak (Vámb. 261).
torḷuġ	تورلوغ		(V.) Küçük çadırlarda kullanılan perde III/1187. *** **torluġ**: Küçük çadırlarda kullanılan perde (Vámb. 261).
torma	تورما		(P. d. C. 228) Değerli boyun atkısı III/1190. *** **torma**: Değerli boyun atkısı (DTO 228).
tormaў	تورمای		bk. torma III/1190. *** **tormayı**: Değerli boyun atkısı (DTO 228).
toruġ	توروغ		Kızıl renkli (At için) *Toruġ at* "Kızıl at" III/1183. *** **toruḳ**: Kızıl renkli at (Vámb. 261).
tos I	توس		(V.) Aile, soy, menşe III/1207. *** **tos**: Aile, soy (Vámb. 262).
tos II	توس		1) Kayın ağacının kabuğu 2) (P. d. C.) Yay kabı III/1207. *** **tos**: Yay kabı (DTO 232).
tos- III	توسمق		Tahammül etmek, sabretmek III/1208. *** **tosmaḳ**: Dayanmak, ayak diremek (DTO 233).
tosḳawul	توسقاول		(V.) Karakol bekçisi III/1210. *** **tosḳaul**: Karakol bekçisi (Vámb. 262); **tosḳavul**: Gardiyan, karakol bekçisi (DTO 233); **toḳsavul**: bk. toḳsavul.
tosḷuḳ I	توسلوق		Uçları bükülmüş yay III/1211. *** (-).
tosluḳ II	توسلوق	tos^{I}+ḷıḳ	Soylu III/1211. *** **tosluḳ**: Büyük aileye mensup, soylu (Vámb. 262).
tostaḳan	توستاقان		(V.) Ahşaptan yapılmış küçük kap III/1211. *** **tostaḳan**: Ahşaptan yapılmış küçük kap, kase, çanak (Vámb. 262).
tostuġan	توستوغان		Ahşaptan yapılmış küçük kap III/1212.

		*** **tostuġan**: Ahşaptan yapılmış küçük kap (DTO 233).
toştu	**توشتو**	(V.) Orta Asya’da odaya yerleştirilen ve yıkanmak için kullanılan delikli tekne, kap III/1219. *** **toşşu**[949]: Orta Asya’da odaya yerleştirilen ve yıkanmak için kullanılan delikli tekne, kap (Vámb. 263); **toşşu**: Ġaṣl-ḫāne, ġaṣl teknesi (LÇ 119).
toşuḳ [950]	**توشوق**	Manzum bir tür (*Kelime* قوشوق *yerine hatalı olarak kullanılmış olabilir*.) *Añglamayın sözde tuyuḳ baḫrini* *Ḳaysı tuyuḳ bil ki ḳoşuḳ baḫrini* “Şiirde tuyuk bahrini anlamadan koşuk bahrini nasıl bilecek” III/1218. *** **toşuḳ**: Manzum bir tür (DTO 235); **toşuḳ**: Manzum bir tür (Vámb. 263).
tot	**توت**	Pas, küf III/1205. *** **tot**: Pas (DTO 221).
totlan-	**توتلانمق**	Paslanmak, küflenmek III/1206. *** **totlanmaḳ**: Paslanmak (Vámb. 260).
totlĭḳ	**توتليق**	Paslı, küflü III/1206. *** **totliḳ**: Paslı (Vámb. 260).
toў I	**توى**	Toy, düğün, tolantı, eğlence III/1141. *** **toy**: Şölen, ziyafet, eğlence, düğün (DTO 250).
toў II	**توى**	1) Toy kuşu, toydan 2) Cahil, bilgisiz, tecrübesiz III/1141. *** **ṭoy**: Toy kuşu, toydan; tecrübesiz (Bdg. I: 754).
toў- III	**تويمق**	Doymak, doymuş olmak III/1142. *** **toymaḳ**: Doymak, karnını doyurmak (DTO 251).

949 OSTN’de ‘toştu’ kelimesinin Cagataisch Sprach-Studien’den alındığı belirtilmişse de bu kelime eserde bulunamamıştır. Ancak anlamdan yola çıkarak buradan alınan kelimenin ‘toşşu’ olabileceği düşünülerek bu kelime çalışmaya eklenmiştir.

950 OSTN’de bu tür hatalara rastlamak mümkündür. Radloff’un da şüphe ettiği gibi muhtemelen bu kelime ‘ḳoşuḳ’ kelimesinin hatalı okunmuş şeklidir. Bu yüzden biz, Radloff’un ‘tuşuḳ’ kelimesine örnek olarak verdiği metindeki kelimeyi ‘ḳoşuḳ’ şeklinde okuduk ve bu şekilde anlamlandırdık.

toy̆dur- [951]	تويدورمق		Doyurmak III/1143. *** **toyturmaḳ**: Doyurmak (Bdg. I: 749).
toy̆ġar I	تويغار		Toygar, çayır kuşu III/1142. *** **toyġar**: Toygar, çayır kuşu (DTO 250).
toy̆ġar- II	تويغارمك		Doyurmak *Aç toyġarıban yalaŋġın yaptım* *Öldüm digenimde sini taptım* "Aç doyurup çıplağı giydirdim; öldüm dediğimde ise seni buldum." III/1142. *** **toyġarmaḳ**: Doyurmak (DTO 250).
toy̆ġun	توى غون		(S.S.) [Toygar][952] *Toyġar aḳ ve çaḳır ṭoyġan* (S.S.) III/1142. *** **toyġun**: (LÇ 129); **toyġun**: Toygar, çayır kuşu (DTO 250).
toy̆ġur I	تويغور		Çabuk doyan III/1142. *** **toyġur**: Karnını doyuran (DTO 250).
toy̆ġur- II	تويغورمق	toy̆+ġur-	Doyurmak III/1142. *** toyġurmaḳ: Doyurmak (Bdg. I: 749).
toy̆la-	تويلامق		Ziyafet vermek, düğün kurmak, eğlence düzenlemek III/1143. *** **toylamaḳ**: Kutlama yapmak, ziyafet vermek (DTO 251).
toy̆luḳ	تويلوق		1) Düğün hediyesi 2) At yarışında kazanana verilen hediye, ödül III/1143. *** **toyluḳ**: Düğün hediyesi, başka halklarla yapılan at yarışlarında kazanana verilen ödül (Vámb. 268).
toy̆maġur	تويماغور	toy̆+ma+ġur	Doymaz, doymak bilmez, aç gözlü III/1143. *** **toymaġur**: Açgözlü, doymak bilmez, doyumsuz, gözü aç (DTO 251).
toyuḳ	تويوق		Tuyuk, aruzun fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün vezniyle yazılmış şiir türü III/1175. *** **tuyuḳ**: Tuyuk, aruzun fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün vezniyle yazılmış şiir

[951] OSTN'de kelimenin fiil olduğunu belirten işaret konulmamıştır. Bu işaret, kelimenin Arap harfli yazımı dikkate alınarak tarafımızdan konulmuştur.
[952] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			türü (DTO 251); **tuyuḳ**: Kafiye, ölçülü şiir (Vámb. 268).
toyum [953]	**تويوم**		(V.) Tohum III/1176. *** **tuyüm**: Budak (Vámb. 268).
toyumluḳ	**تويوملوق**	toy̆+m+luḳ	1) Ganimet, av 2) [Seçkin, bereketli, mübarek, değerli][954] *Ġanīmet, menhūbāt* [seçkin], *müyemmenūn* [bereketli] *ve mübārek, ẕī-ḳadr, ḳadrli, degerli* (S.S.) III/1176. *** **toyumluḳ**: (LÇ 130).
toz I	**توز**		Kayın ağacının kabuğu III/1213. *** **toz**: Dağda yetişen badem ağacının kabuğu (DTO 229).
toz- II	**توزمق**		Küçük parçalara ayrılmak, toz hâline gelmek III/1213. *** **tozmaḳ**: Yıpranmak, eskimek (DTO 231); **tozmaḳ**: Aşınmak, eskimek (Vámb. 262).
tozan͡g	**توزانك**		Toz; kum III/1214. *** **tozan͡g**: Toprak zerresi, kum tanesi, toz (DTP 230).
tozala-	**توزالامق**		(V.) Çabuk öfkelenmek III/1214. *** **tozanlamaḳ**[955]: Öfkelenmek, hiddetlenmek (Vámb. 262).
tozan͡gla-	**توزانكلامق**		Tozamak, toz kalkmak III/1214. *** **tozan͡glamaḳ**: Tozamak (Bdg. I: 393).
tozat-	**توزاتمق**		Tozatmak, toz kaldırmak III/1214. *** **tozatmaḳ**: Toz kaldırmak (Bdg. I: 393).
tozdur-	**توزدورمق**	toz+dur-	1) Toz tozatmak 2) Eskitmek, aşındırmak III/1217. *** **tozdurmaḳ**: Yırtmak, aşındırmak, eskitmek; parçalara ayırmak (Vámb. 262).

[953] OSTN'de her ne kadar kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de anlamın Cagataishe Sprach-Studien'den alındığı belirtildiği için biz de çalışmamışda Çağatayca kelimeler arasında gösterdik.

[954] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

[955] OSTN'de 'tozala-' kelimesinin Cagataisch Sprach-Studien'den alındığı belirtilmişse de bu kelime eserde bulunamamıştır. Ancak anlamdan yola çıkarak buradan alınan kelimenin 'tozalanmaḳ' olabileceği düşünülerek bu kelime çalışmaya eklenmiştir.

tozġaḳ	توزغاق		1) (V.) Hasırotu 2) (P. d. C.) Hoş kokulu tabletler III/1216. *** **tozġaḳ**: Hoş kokulu tabletler (DTO 231); **tozġaḳ**: Hasırotu (Vámb. 262).
töben	توبان		Taban, alt III/1271. *** **töben**: Aşağı, aşağıya; alt (Vámb. 259).
tög-	توكمك		(V.) Vurmak, dövmek III/1243. *** **tögmek**: Dövmek, vurmak; alt etmek, yenmek (Vámb. 265).
tögdür-	توكدورمك	tög+dür-	(V.) Dövdürmek, vurdurmak III/1246. *** **tögdürmek**: Dövdürmek, vurdurmak (Vámb. 265).
töge-	توكامك		Tükenmek, geçici olmak III/1244. *** **tügemek**: Tükenmek, bitmek (Bdg. I: 401).
töge-baş	توكاباش		Mezartaşı, mezardaki düz taş III/1244. *** **tögebaş**: Mezartaşı (Bdg. I: 401); **töketaş**: Mezartaşı (DTO 240).
tögen I	توكان		Dağ, tepe III/1244. *** **tögen**: Dağ, tepe (Vámb. 265).
tögen- II	توكانمك		Tükenmek, geçici olmak III/1244. *** **tügenmek**: Tükenmek, bitmek (Bdg. I: 401).
tögeniş	توكانيش		Tükeniş, bitiş III/1244. *** **tükeniş**: Tükenme, bitme, tükeniş (DTO 241).
tögre-	توكرامك		(V.) Yuvarlamak, yuvarlak yapmak III/1246. *** **tögremek**: Yuvarlamak, yuvarlak yapmak (Vámb. 265).
tögün	توكون		1) (V.) Tay 2) Düğüm, boğum III/1244. *** **tögün**: (Hive) Tay (Vámb. 265); **tögün**: Bağ, zincir; tay (DTO 242).
tök-	توكمك		Dökmek, su dökmek, akıtmak, boşaltmak III/1242. *** **tökmek**: Dökmek, akıtmak (DTO 241).
töken-	توكانمك		bk. tögen- III/1242.

			*** **tükenmek**: Tükenmek, bitmek (Bdg. I: 401).
tökerdeş [956]	توكارداش		Kadın mezarlarını süslemek için kullanılan bir çeşit ufak taş III/1242. *** **tökerdeş**: Kabir ve mezarların süslenmesinde kullanılan çakıl (DTO 240).
töktür-	توكدورمك	tök+tür-	Döktürmek III/1243. *** **tögtürmek**: Döktürmek (Vámb. 265).
tökül-	توكولمك		Dökülmek III/1243. *** **tökülmek**: Dökülmek (DTO 241).
tökün I	توكون		(V.) Bütünüyle, tamamen III/1243. *** **tükün**: Tam, bütün, tüm; tamamen; işlenmiş, bitmiş (Vámb. 265).
tökün- II	توكونمك		(V.) İçine sızmak; erimek, emmiş olmak III/1243. *** **tökünmek**: Tamamlamak, bitirmek; tam olmak (Vámb. 265).
töküs	توكوس		Süzgeç, süzgü (Calc. Wrtb. مصغا) III/1243. *** **töküs**: Süzgeç (Bdg. I: 401).
töküz	توكوز		Dolu, tam, eksiksiz III/1243. *** **tögüz**: Dolu, tam, eksiksiz (DTO 241).
töl	تول		1) Zürriyet, sonrakiler 2) Döl; soy, nesil III/1260. *** (-).
töle-	تولامك		Ödemek III/1260. *** **tölemek**: Ödemek, zararını karşılamak, tazmin etmek, yerine geçmek (Vámb. 265).
tölek [957]	تولاك	töle+k	Ücret, ödeme III/1261. *** **tölek**: Bedel, ücret, bir şeyin yerini tutan nesne (Vámb. 265).
tölen-	تولانمك	töle+n-	Ödenmek III/1261. *** **tölenmek**: Ödenmek, verilmek (Bdg. I: 404).
tölet-	تولاتمك	töle+t-	Ödetmek III/1261.

956 OSTN'de kelime fiil olmadığı hâlde fiil olduğunu belirten işaret '(v)' konulmuştur. Bu durum kelimenin anlamı dikkate alınarak düzeltilmiştir.
957 OSTN'de kelime madde başında 'tölök' şeklinde yazılmıştır. Bu yazılış kelimenin sözlükteki sıralanışı ve Arap harfli yazılışı dikkate alınarak 'tölek' şeklinde çalışmaya alınmıştır.

		*** **töletmek**: Ödemeğe zorlamak, ödetmek (Bdg. I: 404).
tölük	**تولوك**	1) Ücret, ödeme; geçinme 2) Şeftali (Calc. Wrtb. شفتالو) III/1262. *** **tölük**: Ücret, ödeme (DTO 242); **tölük**: Şeftali (Bdg. I: 405).
töm-	**تومك**[958]	(V.) Ağzına kadar doldurmak III/1273. *** **tömmek**: Doldurmak, ağzına kadar doldurmak (Vámb. 266).
tömen	**تومان**	(V.) Yer, zemin, dip (aşağıda ?) III/1273. *** **tömen**: Uçurum (Vámb. 266).
tömengi	**تومانكى**	1) Altındaki 2) İçerde bulunan (elbise yaması) III/1273. *** **tömengi**: Özbeklerin elbiselerin içine giydikleri şey; pehlivanların giydiği geniş pantolon (DTO 246).
tömpek[959]	**تومپاك**	(V.) Yüzeyi düz olmayan, engebeli, tepeli III/1271. *** **tömpek**: Düz olmayan, engebeli (Vámb. 266); **tümpek**: bk. tümpek.
tön͡g	**تونك**	(V.) Yer, zemin III/1246. *** **tön͡g**: Yer, zemin (Vámb. 267).
tön͡gelek	**تونكالاك**	bk. tön͡ggelek III/1246. *** **töngelek**: Halka, çember, daire (Bdg. I: 403).
tön͡gelekle-	**تونكالاكلامك**	bk. tön͡ggelekte- III/1246. *** **tön͡ggeleklemek**: Halkalamak, çemberlemek (Bdg. I: 403).
tön͡ggelek	**تونككالاك**	Halka, çember; yüzük III/1248. *** **tön͡ggelek**: Halka, çember, daire (Bdg. I: 403).
tön͡ggelekte-	**تونككالاكتامك**	Halkalamak, çemberlemek III/1248. *** **tön͡ggeleklemek**: bk. tön͡gelekle-.
tön͡gker-	**تونككارمك**	Döndürmek, devirmek, altüst etmek

[958] OSTN'de kelimenin Arap harfli yazılışı şeklinde verilmiştir. Bu yazılış kelimenin madde başındaki yazılışı ve anlamı ikkate alınarak tarafımızdan düzeltilmiştir.

[959] OSTN'de kelime madde başında 'tömpök' şeklinde yazılmıştır. Bu yazılış kelimenin sözlükteki sıralanışı ve Arap harfli yazılışı dikkate alınarak 'tömpek' şeklinde çalışmaya alınmıştır.

		(kazan veya testi için) III/1247. *** (-).
tön͡gkeril-	تونككاريلمك	Yere düşmek, devrilmek, alabora olmak III/1247. *** **tön͡gerilmek**: Düşmek, yere serilmek (DTO 248); **töngerilmek**: Yere düşmek (Vámb. 267).
tön͡gter-	تونكتارمك	Döndürmek, altını üstüne getirmek III/1248. *** **tön͡gtermek**: Döndürmek (DTO 248).
töpe	توپا	Tepe, zirve, doruk III/1269. *** **töpe**: Tepe (Vámb. 259).
töpele-	توپالامك	Tepelemek, kafa vurmak III/1270. *** (-).
tör	تور	Ön taraf; itibarlı yer III/1249. *** **tör**: Ḫāne ṣadrına ve ev bucağına dirler (Vél.-Zer. 204).
töre I	توره	Han'ın oğlu, prens III/1250. *** **töre**: Han soyu, Buhara'da hanın ailesine verilen ünvan (DTO 224).
töre II	توره	Töre, kanun, kaide *Bizniñ͡g ata aġa Çingiz töresini ġarīb ri'āyet ḳılurlar idi meclisde ve dīvānda ṭoy ve aşda olturmaḳda ḫilāf töre iş ḳılmaslar idi* "Bizim baba ve ağalarımız Cengiz töresine çok riayet ederlerdi. Mecliste, divanda, ziyafet ve yemekte, oturmakta bu töreye karşı hareket etmezlerdi." (Bb. 235-14) III/1250. *** **töre**: Yasa, kanun, kural (DTO 224).
törelik	توراليك	Yasallık, törelik III/1252. *** **törelik**: Yasallık, doğru yol (DTO 225).
töreў	توراى	(V.) Domuz yavrusu III/1251. *** **toray**: Domuz yavrusu (Vámb. 260).
törlik	تورليك	Şerefli ve itibarlı yere sahip olan III/1257. *** **törlik**: Evin ön kısmı, sudurma, antre, giriş (DTO 228).
tört	تورت	Dört sayısı III/1257. *** **tört**: Dört sayısı (DTO 226).
törte (?)	تورتا	Yanmış yağ çöküntüsü III/1258. *** **törte**: Erimiş tereyağı kalıntısı (DTO

			226).
törtegü	تورتاكو		Dördü III/1258. *** (-).
törtlençi	تورتلانجى		Dördüncü III/1258. *** (-).
törüt-	توروتمك		Yaratmak, meydana getirmek, türetmek III/1255. *** (-).
töş	توش		Göğüs, döş *Töş töşge* "Göğüs göğüse" III/1268. *** **töş**: Göğüs (DTO 233); **töş**: Hayvanın göğsü (Vámb. 263).
töşe I	توشه		(V.) Göğsün üst kısmı III/1268. *** **töşe**: Göğsün üst kısmı (Vámb. 263).
töşe- II	توشامك		Döşemek, yaymak III/1268. *** **töşemek**: Açmak, yaymak, sermek, döşemek (Vámb. 263).
töşek	توشاك		Döşek, minder, altlık III/1268. *** **töşek**: Döşek; örtü, kilim, halı (DTO 234).
töşel-	توشالمك		1) Döşenmiş olmak 2) (V.) Bir şeye karşı sahte tavır takınmak, yalandan yapmak III/1268. *** **töşelmek**: İkiyüzlülük etmek, yalandan yapmak (Vámb. 263); **töşelmek**: Yayılmış olmak, serilmiş olmak; yalandan yapmak (DTO 234).
töşlen-	توشلانمك	töş'ten	(V.) Bir şeye karşı durmak, göğüs germek III/1269. *** **töşlenmek**: Bir şeye karşı göğüs germek (Vámb. 263).
töşlük	توشلوك		Döşlük, döş yeri, göğüs boşluğu III/1269. *** **töşlük**: Göğüslük (Bdg. I: 394).
töşük	توشوك		Deşik, delik, çukur III/1268. *** **töşük**: Delik (DTO 235).
tötek	توتاك		Kekeme, peltek, dili ağır III/1263. *** **tötek**: Kekeme, peltek (Vámb. 260).
tötekle-	توتاكلامك		(V.) Kekelemek, peltek konuşmak III/1263. *** **töteklemek**: Kekelemek, peltek konuşmak (Vámb. 260).
töz-	توزمك		Sabretmek, dayanmak III/1266. *** **tözmek**: Sabretmek, tahammül

etmek (Vámb. 262).

tuçar توجار
Siyah bulut
Bulūṭ, bozuḳ havā, mütereşşiḥ havā [bozuk hava], *ġamām* [bulut] (S.S.) III/1498.
*** **tuçar**: (LÇ 114).

tuġ توغ
Tuğ, sancak, bayrak III/1429.
*** **tuġ**: Sancak, bayrak, tuğ (DTO 236).

tuġaçı توغاجى
Bayraktar, sancak taşıyan; haberci
Leşker cem' ḳılurġa tuġaçılar eṭrāfġa yiberdi "Askeri toplamak için sancaktarlar etrafa gönder[il]di."(Abg.) III/1431.
*** **tuġaçı**: Bayraktar, sancak taşıyan (DTO 236).

tuġaġcı توغاغجى
(S.S.) [Sancaktar, reis, rütbe sahibi, bir tümen askerin komutanı][960]
Ṭuġdār, sancaḳdār, sergerde [reis] *ve ṣāḥib-i rütbe* [rütbe sahibi], *bir tümen 'askeriñ ḳumandanı* (S.S.) III/1430.
*** **tuġaġçı**: (LÇ 120).

tuġan͡g توغانك
(S.S.) [Atmacaya benzeyen bir tür yırtıcı kuş][961]
Bāşeye şebīh bir nev' şikār ḳuşıdır (S.S.) III/1430.
*** **toġan͡g**: (LÇ 121).

tuġçï توغجى
(V.) bk. tuḳçı III/1434.
*** **tuġçi**: Sancaktar, bayraktar (Vámb. 263).

tuġdaḳ توغداق
(S.S.) [Yeşil ve mavi renklerinde bir tür kuş; doğan, çaylak, martı][962]
Yeşil ābī renkde bir nev' ḳuşdır, toġan͡g, lāy-ı ḫūrek, çaylaḳ, martın ḳuşı (S.S.) III/1434.
*** **tuġdaḳ**: (LÇ 121).

tuġduy̆ توغدوى
(S.S.) [Tuğdak, geyik ve tavşanın bulunduğu yerlerde bulunan bir tür kuş][963]
Bir nev' ḳuş ismidir, tuġdaḳ, toġan͡g, bāşe, geyik ve ṭavşan maḥallerinde bulunur (S.S.) III/1434.

---

[960] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[961] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[962] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			*** **tuġduy**: (LÇ 121).
tuġḷuḳ	توغلوق	tuġ+ḷuḳ	Bayraktar III/1433. *** **toġluḳ**: Bayraktar, bayrak taşıyan kimse (Vámb. 264).
tuġsa	توغسا		bk. tuḳsa[964] III/1434. *** (-).
tuġuḷġa	توغولغه		Miğfer, tolga III/1432. *** **toġulġa**: Miğfer, tolga (Bdg. I: 404).
tuġur [965]	توغور		Çadır *Ḫayme, ḫargāh, çadır, kebetḳa, otav, ḫāne-i siyāh, alaçıḳ, emr-i zāyānīden* [doğurmak] (S.S.) III/1432. *** **tuġur**: (LÇ 121).
tuġurḷuḳ	توغورلوق		(S.S.) [Çadırı örten keçe][966] *Ḫaymeyi örten keçe ve kekiz ve nemed ve pūşiş* III/1432. *** **tuġurluḳ**: (LÇ 121).
tuḳçı [967]		tuḳ+çı	*Tuḳçı başı* "Sancaktar, bayraktar" III/1428. *** **tuġçi**: bk. tuġçï.
tuḳḳan	توققان		*Uruḳ tuḳḳan* "Akrabalar" III/1427. *** **toġḳan**: *Uruḳ toġḳan* "Akrabalar" (Vámb. 264); **toḳġan- toġġan**: Aynı anneden doğan (DTO 237).
tuḳsaba	توقسابا		Albay III/1429. *** **toḳsabay**: bk. tuḳsabaў.
tuḳsabaў	توقسابای		Albay, alay komutanı (Calc. Wrtb. میر توزك) III/1429. *** **toḳsabay**: Sancaktar; Buhara'da bir rütbe (Vámb. 264); **toḳsabay**: Alay komutanı; mübaşir (DTO 238).
tuḳsawuḷ	توقساول		(V.) Hive ve Hokant'ta en büyük askerî rütbe III/1428. *** **tuḳsaul**: Hive ve Hokant'ta en büyük

[963] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[964] OSTN'de 'tuġsa' kelimesinin anlamı için ''tuḳsa' kelimesine gönderme yapılmış; ancak 'tuḳsa' kelimesi sözlükte bulunamamıştır.
[965] Madde başı açıklamasında kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de LÇ'den alınan örnek sebebiyle Çağatay Türkçesine ait kelimeler arasında ele aldık.
[966] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[967] OSTN'de kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de kelime için verilen örneğin Çağatay Türkçesinden alındığı belirtildiği için çalışmaya dâhil edilmiştir.

askerî rütbe (Vámb. 264).

tuḳuḳ تقوق — Tavuk III/1426. *** (-).

tul I تول — Dul, dul kadın III/1465.
*** **tul**: Dul, dul kadın (DTO 242).

tul II تول — Savaş atı
(Calc. Wrtb. اسپی که برای تغریر اراسته باشد)
III/1465.
*** **tul**: Cenaze törenleri için kullanılan at birliği (DTO 242).

tula- تولامق — tul+la- — 1) Atı savaşa hazırlamak
(Calc. Wrtb. ایب اراستن برای تغریر)
2) (S.S.) [Doğru yolda gitmek; dönmek][968]
Ṭoġrı yola sālik olmaḳ, rucū' itmek (S.S.) III/1467.
*** **tolamaḳ**: (LÇ 124).

tuḷaḳ تولاق — (S.S.) Ayaklara sarılan kumaş parçası
Ṭulaḳ, ṭorluḳ, pāy-ı tābe (S.S.) III/1467
*** **tulaḳ**: (LÇ 124); **tulaḳ**: Ayaklara sarılan kumaş parçası (DTO 242).

tuḷuġum تولوغوم — Şakak III/1469.
*** **tuluġum**: Şakak (DTO 244).

tulum تولوم — Tulum, keçi derisi III/1471.
*** **ṭulum**: Tulum (Bdg. I: 752).

tum- [969] توممق — (S.S.) [Dalmak, suya dalmak, batmak; düşünceye dalmak][970]
Ṭalmaḳ, ġaṭs, ġavṣ, inġımāṣ, efkāra varmaḳ (S.S.) III/1517.
*** **tummaḳ**: (LÇ 127).

tumaḳ I توماق — Büyük kulaklıklı kürk şapka III/1517.
*** **tomaġ**: Kırgızların kullandığı kürk şapka (Vámb. 266).

tumaḳ II توماق — Çay, ırmak III/1518.
*** **tumaḳ**: Çay, ırmak (DTO 245).

tumala- تومالامق — Bürünmek, örtünmek III/1521.
*** **tumalamaḳ**: Bürünmek, sarınmak, örtünmek (Bdg. I: 406).

---

968 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
969 Madde başı açıklamasında kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de LÇ'den alınan örnek sebebiyle Çağatay Türkçesine ait kelimeler arasında ele aldık.
970 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

tuman I تومان
Duman, sis; karanlık III/1518.
*** **tuman**: Duman, sis; bulut; kasvet (Vámb. 266).

tuman II تومان
1) Farisîlerin kullandığı 3 ruble ve 10 tris'e eşit olan bir tür madenî para
2) Buhara'da 40 bin tanab'a eşit olan alan ölçü birimi III/1518.
*** **tuman**: On bin dinarlık tutar (DTO 246).

tuman- III تومانمق
Zengin olmak
(Calc. Wrtb. مالدار شدن) III/1518.
*** **tumanmaḳ**: Zengin olmak (Bdg. I: 406).

tumar تومار
1) Muska, nazarlık
2) (V.) Muska kılıfı III/1519.
*** **tumar**: Muska, nazarlık; muska kılıfı (Vámb. 266).

tumarçĭn تومارچين
(V.) Boyunda taşınılan madalyon III/1519.
*** **tumarçin**: Boyunda taşınılan madalyon (Vámb. 266).

tumġa تومغا
İbik III/1522. *** (-).

tumruḳ تومروق
1) Ağaç kütüğü, tomruk
2) Ayaklara takılan ahşap kelepçe III/1523.
*** **tomruḳ**: Tutsakların ayaklarına vurulan kelepçe (DTO 246).

tumşuġ تومشوغ
bk. tumşuḳ III/1526.
*** **tumşuġ**: Gaga; burun; dağdaki tepeler, kayalık (DTO 246).

tumşuḳ تومشوق
1) Gaga
2) Burun; dağ eteklerindeki tepeler III/1526.
*** **tumşuḳ**: Kuşların gagası (Vámb. 266); **tumşuġ**: bk. tumşuġ.

tumuş- توموشمق
Sessizce oturmak; keder, üzüntü ve endişe içerisinde oturmak III/1522.
*** **tomuşmaḳ**: Sessiz ve kederli bir şekilde oturmak (DTO 247); **tomuşmaḳ**: Somurtmak, somurtarak oturmak (Vámb. 266).

tumuştur-	تومشتورمق		Üzmek, keder ve üzüntü içerisinde oturmak III/1522. *** **tomuşturmaḳ**: Kederlendirmek, üzmek (Bdg. I: 407)
tun-	تونماق		Düşünmek, derin derin düşünmek, düşünüp taşınmak *Tunup tunup sözler* "Düşünüp düşünüp söyler" III/1439. *** **tunmaḳ**: Derin derin düşünmek, düşünüp taşınmak (Vámb. 267).
tunġuç	تنغوج		Yeni doğmuş erkek çocuğu III/1441. *** **tonġuç**: Yeni doğmuş çocuk (DTO 248).
tunul-	تونولمق	tun+l-	(V.) Düşünceli olmak; üzgün olmak III/1440. *** **tunulmaḳ**: Derin derin düşünmek, düşünceli olmak; üzgün olmak (Vámb. 267).
tur-	تورمق		1) Durmak, ayakta durmak 2) Devam etmemek, kalmak 3) Bir yerde yaşamak, oturmak 4) Değmek, değeri ... olmak, fiyatı ... olmak III/1442. *** **turmaḳ**: Dik durmak, ayakta durmak; sabit durmak (DTO 228); **turmaḳ**: Durmak, ayak üstünde durmak; yüceltmek, arttımak (Vámb. 261).
tura	تورا		Göğüs siperi, istihkam siperi; korkuluk III/1447. *** **tura**: Askerlerin korunmak için kazdıkları siper (DTO 224).
turaḳ I	توراق		(S.S.) [Yerinden oynamama, hareketsizlik, hareketin durdurulması, duruş][971] *S̠ebāt, sükūnet, mevḳiʿ, vaḳfe, ṭur, ḥāl, hey'et* (S.S.) III/1448. *** **turaḳ**: (LÇ 110).
turaḳ II	توراق		Kavak ağacı III/1448.

[971] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			*** **turaḳ**: Bir tür ağaç (DTO 225).
turalĭḳ	توراليق	tura+lĭḳ	Ahali, halk, sakinler III/1450. *** (-).
turança	تورانجه		Bir çam ağacı türü III/1449. *** **ṭurança**: Bir tür kavak (Bdg. I: 744).
turġaḳ	تورغاق		Gece bekçisi, nöbetçi III/1457. *** **turġaḳ**: Nöbetçi, gece bekçisi (DTO 226).
turġalan	تورغالان		Ayaklanma III/1457. *** **turġalan**: Kargaşa, ayaklanma (DTO 226).
Turġan	تورغان		1) Bir Türk boyu 2) (Abg.) = *saḳçı* : Nöbetçi III/1457. *** **Turġan**: Bir Türk boyu (Bdg. I:388).
turġaў	تورغای		Atın örtüsü, eyer örtüsü (Calc. Wrtb. جل اسپ) III/1457. *** **turġay**: Atın üstüne örtülen örtü, eyer örtüsü (DTO 226).
turġun͡g	تورغونك		(V.) Karga III/1458. *** **turġun͡g**: Karga (Vámb. 261).
turġun I	تورغون		(V.) Yorgun, bitkin, dermansız; ayakta duran III/1458. *** **turġun**: Yorgun, dermansız (Vámb. 261).
turġun II	تورغون		Yazılı emir, buyruk; han tarafından verilen yazılı buyruk III/1458. *** (-).
turġuz-	تورغوزمق		Kardırmak, ayaklandırmak; yerleştirmek III/1458. *** **turġuzmaḳ**: Kaldırmak, ayağa kaldırmak, ayaklandırmak; uyandırmak (DTO 227).
turḳurḳa	تورقورقه		Duvar; sur *Andaġ dīvārnı ‘Arab sedd dirler Türk birlen tuḳurḳa dirler* “Onun gibi duvara Araplar ‘sedd’, Türkler ‘tukurka’ derler” (Abg. 29) III/1457. *** **turḳurḳa**: Duvar; kale suru (DTO 227).
turluġ	تورلوغ		Korku, kuşku, heyecan, telaş III/1460. *** **turluḳ**: bk. turluḳ.
turluḳ	تورلوق		Korku, kuşku, heyecan, telaş III/1460. *** **turluḳ**: Ani korku, üzüntü, keder, acı

			(DTO 228).
turmuçaḳ	**تورموجاق**		Tadı ekşi olan bir tür yabani bitki III/1464. *** **turmuçaḳ**: Tadı ekşimsi bir tür bitki (DTO 229).
turşu-	**تورشيمق**		Ekşi olmak; mayalanmak III/1462. *** (-).
turta	**تورتا**		Eriyen yağın kalıntıları III/1460. *** **turta**: Erimiş tereyağının kalıntıları (DTO 226).
turtan	**تورتان**		Kürk, post (Calc. Wrtb. پوستين) III/1460. *** **turtan**: Kürklü üstlük, kürk (DTO 226).
turuḳ I	**توروق**	tur+ḳ	1) Durak 2) Halk, ahali; duran 3) Değnek, çubuk III/1452. *** (-).
turuḳ- II	**توروقمق**		Meyvelerin kurutulmasında kullanılacak meyve çubukları dikmek III/1453. *** **turuḳmaḳ**: Çubuk dikmek (Bdg. I: 745).
turuḳ ve tunuḳ	**توروق و تونوق**		(S.S.) [Temizlenmiş, şeffaf, tozsuz, parlak, cilalı, berrak, lekesiz][972] *Muṣaffā, şeffāf, bī-ġubār, muṣayḳal ve mücellā, nāb, bī-dürde, bī-lāy, bī-leke* (S.S.) III/1453. *** **turuḳ ve tunuḳ**: (LÇ 117).
turum	**توروم**		İki yaşındaki tay III/1456. *** **turum**: İki yaşındaki tay (DTO 229).
turumtaÿ	**تورومتاى**		Aladoğan III/1456. *** **turamtay**: Atmaca, doğan, şahin (Bdg. I: 389).
turun	**تورون**		Torun III/1453. *** **torun**: Küçük erkek ve kız çocuğu (DTO 229).
tus- I	**توسمق**		(S.S.) [Beklemek, yerinden oynamamak, sabit kalmak][973] *Beklemek, pūseklemek, s̱ebāt ḳarār itmek, yolunı tusmaḳ ve sedd itmek* (S.S.) III/1499.

[972] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			*** **tusmaḳ**: (LÇ 119).
tus II	توس		(S.S.) [Edattır, '*tostoġrı*' kelimesindeki '*tos*' hecesi gibi; toprak; huy, tabiat][974] *Edātdır, tos ṭoġrı gibi, ilce tüg, yayıñ liḥāfı, ṭopraḳ, ġubār, sirişt, nijād* (S.S.) III/1500. *** **tus**: (LÇ 119).
tusḳawul	تويقاول		Bekçi; yol karakolu III/1501. *** **tosḳavul**: Bekçi, nöbetçi (DTO 223).
tusļuḳ	توسلوق		(S.S.) [Yüksek karakter, necip, soylu, ahlak sahibi, şeref sahibi][975] *'Ālī nijād, necīb, nīgū-sirişt, zādegān, ṣāḥib-i ḥaslet, ẕī-şeref* (S.S.) III/1501. *** **tusluḳ**: (LÇ 119).
tustuġan	توستوغان		(S.S.) [Kâse, su testisi, şarap ibriği, kadeh][976] *Kāse, cūbīn, kūze, deste, ıbrıḳ-ı mey, ayaġ, çanaḳ, sāġār, raṭl, ḳadeḥ, cām* (S.S.) III/1501. *** **tustuġan**: (LÇ 119).
tusun	توسون		(S.S.) [Yağ; iyi, güzel huylu, yüce; gevher][977] *Yaġ, revġan, nīgū-nijād, necīb, 'ālī, gevher* (S.S.) III/1500. *** **tusun**: (LÇ 119).
tuş	توش		1) Karşı taraf 2) Durum, uygun durum 3) Zaman III/1508. *** **tuş**: Taraf, yan; öğle vakti; fırsat (DTO 233).
tuşa-	توشامق		Atı ön ayaklarını birbirine bağlamak III/1510. *** (-).
tuşaġ	توشاغ		bk. tuşaḳ III/1510. *** **tuşaġ**: Köstek (Bdg. I: 396).
tuşaḳ	توشاق	tuşa+ḳ	Atın ön ayaklarına vurulan zincir, köstek III/1510. *** **tuşaġ**: bk. tuşaġ.

---

973 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
974 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
975 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
976 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
977 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

tuşar	توشار		Kötü, fena (Calc. Wrtb. بد) III/1510. *** **tuşar**: Kötü, fena (Bdg. I: 395).
tuşla-	توشلامق	tuş+ḷa-	Rastlamak, tesadüf etmek, karşılaşmak III/1510. *** (-).
tuşlaş I	توشلاش	tuşḷa+ş	Karşılama; karşılaşma, buluşma III/1510. *** **tuşlaş**: Karşılaşma, rastlaşma (Bdg. I: 395).
tuşlaş- II	توشلاشمق	tuşḷa+ş-	Rastlaşmak, karşılaşmak III/1510. *** **tuşlaşmaḳ**: Karşılaşmak, rastlaşmak (Bdg. I: 395).
tuşluḳ	توشلوق	tuş+ḷuḳ	Uygun yer, yer III/1510. *** **tuşluḳ**: Ferah, geniş; öğle yemeği yenilen yer veya zaman (DTO 234).
tuşuḳ	توشوق		Manzum bir tür (*Ḳoşuḳ'un hatalı yazılışı olmalıdır.*) III/1510. *** **tuşuḳ**: Manzum bir tür (DTO 235).
tut I [978]	توت		1) Kalabalık, halk 2) Yurt, karargâh *Bılturġı*[979] *tutnı kim andın Cūnpūrġa barılıp idi seyr ḳıldım* "Geçen sene Cûnpûr'a gittiğimiz zaman kaldığımız yurdu gezdim" (Bb. 472-20) III/1475. *** **tut**: Yurt, kamp yeri, konaklama yeri (DTO 221).
tut II	توت		Dut, dut ağacı III/1475. *** **tut**: Dut ağacı (Bdg. I: 742); **tut**: Dut (Bdg. I: 385).
tut- III	توتمق		Tutmak, kapmak, yakalamak, sıkıca tutmak, almak III/1475. *** **tutmaḳ**: Tutmak, yakalamak, almak, ele geçirmek (DTO 223).
tutaġlaş-	توتاغلاشمق		Birbirini tutmak, tutuşmak (birebir mücadele)

978 Bu kelime, Radloff'un Bâbür-nâme'deki 'yurt' kelimesini hatalı olarak okumasından kaynaklanmış olmalıdır. Radloff'un Bâbür-nâme'nin Kazan nüshasından aldığını belirttiği metin, Şen tarafından şu şekilde alınmıştır: "*Bılturġı yurtnı kim andın Conpūrġa barılıp édi – sayr ḳıldım*" (Şen, 1993: 307).

979 Kelime OSTN'de بيلورغى şeklinde yazılmıştır. Metnin anlamı ve Mesut Şen'in çalışmasında kullandığı Kazan nüshası dikkate alınarak düzeltilmiştir.

			Bir Afġān bile çapḳulaşıp tutaġlaşıp "Bir Afganla vuruşup tutuşarak" (Bb. 186-12) III/1479. *** **tutaġlaşmaḳ**: Tutuşmak, karşılıklı birbirini tutmak (DTO 222).
tutaḳ	توتاق	tut+aḳ	Tutsak, esir III/1479. *** **tutaḳ**: Tutsak, esir (DTO 222).
tutam	توتام	tut+am	1) Bir elle tutulabilecek her hangi bir şey 2) Dört parmaklık ölçü birimi *Her ḳarı bil ki barur altı tutam* "Her karı bil ki altı tutam olur" (Bb. 455) 3) Kol, kulp 4) Tutma yöntemi III/1480. *** **tutam**: Dört parmaklık ölçü birimi (DTO 222); **ṭutam**: Tutam, buket; kulp (Bdg. I: 742).
tutamla-	توتاملامق		Elle her hangi bir şeyi tutmak III/1481. *** **ṭutamlamaḳ**: Tutamlamak, elle bir şeyi tutmak (Bdg. I: 742).
tutaş	توتاش		Bitişik, komşu, yan yana, yakın, yapışık III/1480. *** **tutaş**: Bitişik, yapışık, yan yana olan, komşu (DTO 221).
tutġaḳ	توتغاق		Doğum sancısı *Yüklük irdi tutġan tuttı* "Gebeydi doğum sancısı tuttu." (Abg.) III/1491. *** **tutġaḳ**: Doğum sancısı (DTO 222).
tutġal	توتغال		Tutkal, kola III/1491. *** **tutġal**: Tutkal (DTO 222).
tutġun	توتغون		bk. tutḳun III/1491. *** **tutġun**: Tutulmuş; esir, tutsak (DTO 222).
tutḳa	توتقه	tut+ḳa	Kulp, kol, sap (tava), mandal III/1486. *** **tutḳa**: Kulp, sap, tutak (DTO 222).
tutḳaḳ	توتقاق	tut+ḳaḳ	Hastalık nöbeti, nöbet, kriz III/1488. *** **tutḳaḳ**: Sara, epilepsi; sara nöbeti (Bdg. I: 742).
tutḳaḳlïġ	توتقاقليغ	tutḳaḳ+lïġ	Hastalık nöbetine yakalanma, krize tutulma III/1488. *** **tutḳaḳlıġ**: Hastalık nöbetine yakalanma, krize tutulma (Bdg. I: 742).

tutḳaḳlĭḳ توتقاقليق Hastalık nöbetine yakalanma, krize tutulma III/1488.

*** **tutḳaḳlıġ**: bk. tutḳaḳlĭġ.

tutḳar توتقار (S.S.) [Çok, kalabalık; çokluk, yığın, toplanmış, istişare ve danışma yeri] *Cem', enbūh, gürūh, yıġın, ṭoplanmış, çoḳluḳ, köplük, keṣret, maḥall-i şūra ve kiñgeş* (S.S.) III/1489.

*** **tutḳar**: (LÇ 114).

tutḳawul توتقاول 1) İş, görev, vazife; haberci, postacı; (V.) hazinedar, levazım memuru; (Bdg. I: 733) kulp, sap

2) Boğaz, geçit (P. d. C. - Bdg.) *Kiyigi ve avı azraḳdur güz ve yaz faṣllarda ḳızıl kiyik kim arḳarġaça bolġay ḳışlaḳġa ve yaylaḳġa öterde mu'ayyen tutḳawulları bardur ḳuşlıḳ ve itlıḳ yigitler barıp tutḳavulnı saḫlap kiyik aldururlar*[980] "Geyiği ve avı çok değildir. İlk ve son bahar mevsimlerinde, kızıl geyik, yani arkargulça, kışlak ve yaylağa geçerken takip ettiği belli boğazlar vardır. Hevesli ve köpekleri olan bu yiğitler bu boğazları tutarak geyik avlarlar." (Bb. 175-10); *Namāz-ı pīşīn köprük başıdın atlandük tutḳawulġaça ḳar yoḳ édi tutḳawuldın öte barġan sarı ḳar uluḳraḳ boldı* "Öğle vaktinde köprü başından hareket ettik. Boğaza kadar kar yoktu. Boğazdan ilerledikçe kar artmakta idi" (Bb. 250-3) III/1487.

*** **tutḳavul**: Geçit (DTO 222); **tutḳaul**: Hazinedar, levazım memuru (Vámb. 260).

tutḳu (V.) Kulp, kol, sap (tava), mandal

---

980 OSTN'deki bu metin ile Mesut Şen'in çalışması arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Şen ve Arat'ın Bâbür-nâme ile ilgili çalışmaları dikkate alındığında Radloff'un Bâbür-nâme'deki bu metnin aktarımında bazı hatalara düştüğü görülmektedir. Mesut Şen'in çalışmasında metin şu şekilde yer almaktadır: "*Kéyigi ve avı azraḳdur güz ve yaz faṣllarıda kızıl kiyik kim arḳarġulça bolġay ḳışlaḳḳa ve yaylaḳḳa öterde mu'ayyan tutḳavulları bardur havaslıḳ ve itlik yigitler barıp tutḳavulnı saḫlap kéyik aldururlar*" (Şen, 1993: 26).

			III/1489. *** **tutḳu**: Kulp sap, kol (Vámb. 260).
tutḳun	توتقون	tut+ḳun	1) Tutkun; sakin, hareketsiz 2) Tutuklu, esir III/1489. *** **tutḳun**: Savaş esiri, tutsak, tutuklu; tutulmuş (Vámb. 260); **tutġun**: bk. tutġun.
tutḳuz-	توتقوزمق		Tutturmak III/1491. *** **tutḳuzmaḳ**: Tutturmak (Bdg. I: 744).
tutluḳ-	توتلوقمق		Kekelemek; dili dolaşmak III/1491. *** **tutluḳmaḳ**: Kekelemek; gevelemek (DTO 223).
tutmaç	تتماچ		Erişte, erişte çorbası III/1493. *** **tutmaç**: Tel tel kesilmiş hamur, erişte (DTO 223).
tutuḳ	توتوق	tut+ḳ	1) Karanlık; tutulmuş (ay) 2) Perde III/1482. *** **tutuḳ**: Perde (Bdg. I: 385).
tutuḳluḳ	توتوقلق		1) Durgunluk 2) Ay tutulması *Yen͠gi ikende körmedi hīç kim ay tutuḳluġun Çīn ni üçün tutar ḳaşın͠g yā Rab uşol cebīn ara*[981] "Yâ Rab, yeni iken ayın tutulduğunu kimse görmemiştir. [Ey sevgili] Senin kaşın parlak çehrende niçin hilal gibi oluyor?" III/1483. *** (-).
tutul-	توتولمق		Tutulmak, tutulmuş olmak III/1485. *** **ṭutulmaḳ**: Tutulmak (Bdg. I: 743).
tutum	توتوم		1) (V.) bk. tutam 2) (V.) Kulp III/1486. *** **tutum**: Durum, tutum; kulp (Vámb. 260).
tutumla-			(V.) Elle her hangi bir şeyi tutmak III/1486. *** **tutumlamaḳ**: Tutamlamak, elle bir şeyi ölçmek, elle tutmak (Vámb. 260).

[981] OSTN'de beytin hangi eserden alındığı belirtilmemiştir. Bizim incelememize göre bu beyit Lutfî Divanı'nda yer almaktadır. Beyit burada şu şekilde geçmektedir:
Yan͠gı ikende körmedi hīç kim ay ***tutulġanın***
Çīn ni üçün tutar ḳaşın͠g yā Rab uşol cebīn ara (Karaağaç, 1997: 15).

tutun-	توتونمق	tut+n-	Tutunmak III/1483. *** **ṭutunmaḳ**: Tutunmak (Bdg. I: 743).
tuturġan	توتورغان		[Pirinç, çeltik][982] (Calc. Wrtb. كرنج) III/1484. *** **tuturġan**: Pirinç, çeltik (DTO 223).
tuturġu	توتورغو		Pirinç, çeltik III/1484. *** **tuturġu**: Pirinç, çeltik (DTO 223).
tutuş I	توتوش		(V.) İri, büyük; dolu, kaba III/1485. *** **tutuş**: Dolu; kaba; şişman (Vámb. 260).
tutuş- II	توتوشمق	tut+ş-	Birbirini tutmak; mücadele etmek III/1485. *** **tutuşmaḳ**: Tutuşmak, karşılıklı birbirini tutmak (DTO 222).
tuvaġ	تواغ		1) Toynak, hayvan tırnağı *Merkebi urdı ay yüzige tuvaġ* *Eyle kim ḳaldı cebhesi üze daġ* "Biniti ayın yüzüne toynağını dokundurdu, öyle ki ayın yüzünde lekesi kaldı" 2) (تووق - تواغ) Çadırın girişini kapatmak için kullanılan bez III/1516. *** **tuvaġ**: Ṭırnaḳ ma'nāsınadır (Vél.-Zer. 224).
tuvurluġ	تووورلوغ		Çadırın keçeden yapılan örtüsü III/1516. *** **tuvurluġ**: Göçebelerin kaldığı çadırların üzerine serilen aba (DTO 250).
tuy̆-	تويمق		Duymak; hissetmek III/1423. *** **tuymaḳ**: İşitmek, duymak; bilmek, öğrenmek; hissetmek (Vámb. 268).
tuy̆dur-	تويدورمق	tuy̆+dır-	Birisine bildirmek, duyurmak III/1425. *** (-).
tuy̆ġun	تويغون		Beyaz şahin *Ḳara ḳuzġun aḳ tuy̆ġun dise* "Kara kuzgun ak şahin dese." III/1424.

[982] OSTN'de 'tuturġan' kelimesine 'Kuduz, kudurmuş' anlamı verilmiştir. Ancak gerek Radloff'un 'tuturġan' kelimesi için Calc. Wrtb.'den aldığı Farsça karşılık (*kürinc* "Pirinç, çeltik"), gerekse Pavet de Cortaille'nin Dictionnaire Turk Oriental adlı sözlüğü dikkate alınarak anlam değiştirilmiştir. Burada Çağatay Türkçesine ait dizin ve sözlüklerde 'Kuduz, kudurmuş' anlamına gelen 'tuturġan' kelimesine rastlayamamız da etkili olmuştur.

			*** **tuyġun**: Beyaz şahin (DTO 250).
tuy̆ḳar	تويقار		Beyaz şahin III/1424. *** **tuyḳar**: Beyaz şahin (DTO 250).
tuy̆la-	تويلامق		Acı çekmek; üzülmek III/1425. *** (-).
tuy̆maġur	تويماغور	tuy̆+ma+ġur	Duymayan, anlamayan, hissetmeyen III/1425. *** **tuymaġur**: Cahil, bilgisiz; duymayan, hissetmeyen, anlamayan (Vámb. 268).
tuy̆na-	توينامق		Tepmek, çifte atmak III/1424. *** **toynamaḳ**: Çifte atmak, tepmek (Bdg. I: 411).
tuy̆naḳ	توينـاق		Toynak III/1425. *** **toynaḳ**: Toynak (DTO 251).
tuyuḳ	تويوق		1) Kapalı, her taraftan kapalı; gizli, saklı ***Tuyuḳ**: Tuyuk, kıtalardan oluşan şiir türü* (Bdg. 4-11) 2) Tam, dolu 3) Kapalı yer; insanın içi III/1436. *** **tuyuḳ**: Aruzun remel bahrinin fâilâtün, fâilâtün, fâilün kalıbıyla yazılan manzum tür (DTO 251); **tuyuḳ**: 1) Manzum bir tür, tuyuk 2) Ağzına kadar dolu, tam 3)
tuz	توز		1) Tuz 2) Tat, lezzet III/1502. *** **tuz**: Tuz (DTO 229).
tuzaġ	توزاغ		bk. tuzaḳ III/1505. *** **tuzaġ**: Tuzak, ağ; köstek (DTO 230).
tuzaḳ	توزاق		1) Tuzak 2) Sinsilik, aldatma, hile III/1504. *** **tuzaḳ**: Tuzak (Bdg. I: 392).
tuzaḳla-	توزاقلامق	tuzaḳ+la-	Tuzağa düşürmek III/1505. *** **tuzaḳlamaḳ**: Tuzak kurmak, tuzağa düşürmek (Bdg. I: 392).
tuzla-	توزلامق		Tuzlamak III/1507. *** **tuzlamaḳ**: Tuzlamak (Bdg. I: 393).
tuzlaġ	توزلاغ		bk. tuzlaḳ III/1507. *** **tuzlaġ**: Tuzlu toprak, tuzlu yer; içine tuz işlemiş (DTO 231).
tuzlaḳ	توزلاق		Tuzlu toprak, tuzlu bozkır

			Anın͡g üçün ki ol yir tuzlaḳ irdi “Onun için o yer tuzlu idi” (Abg. 7) III/1507. *** **tuzlaḳ**: Tuzlu toprak, tuzlu yer; içine tuz işlemiş (DTO 231).
tuzlĭḳ	توزليق		1) Tuzlama 2) Tuzlu su 3) Tuzlu III/1507. *** **tuzluġ**: Tuzlu (DTO 231).
tuznĭ	توزنى		Dana yavrusu, buzağı; düve (Calc. Wrtb. كوساله ماده) III/1506. *** **tuznı**: Doğurmamış inek, düve (DTO 232).
tübek	توباك		Kürk, yün III/1597. *** **tübek**: Yün, yünlü giysi (DTO 221).
tübürük	توبوروك		Odanın ortasında bulunan direk III/1599. *** (-).
tüçi	توجى		Tuzsuz; şekerli *Tüçi su* “Tatlı su”; *Tüçi ẖāmir* “Tuzlu olmayan hamur” III/1575. *** **tüçi**: Tuzsuz; şekerli (Bdg. I: 386).
tüçkür-	توجكورمك		Hapşırmak, aksırmak III/1575. *** **tüçkürmek**: Hapşırmak, aksırmak (Bdg. I: 386).
tüçkürt-	توجكورتمك	tüçkür+t-	Hapşırmaya sebep olmak, hapşırtmak III/1575. *** **tüçkürtmek**: Hapşırtmak (Bdg. I: 386).
tüçkürük	توجوروك	tüçkür+k	Hapşırık, aksırık III/1575. *** **tüçkürük**: Hapşırık, aksırık (Bdg. I: 386).
tüfkür-	توفكورمك		Tükürmek III/1600. *** **tüfkürmek**: Tükürmek (DTO 238).
tüfkürük	توفكوروك	tüfkür+k	Tükürük III/1600. *** **tüfürdük**: bk. tüfürdük.
tüfle-	توفلامك	tüf+le-	Balgam çıkarmak III/1601. *** (-).
tüfürçek	توفورچك		Tükürük III/1600. *** **tüfürçek**: Tükürük (DTO 238).
tüfürdük	توفوردوك		Tükürük III/1600. *** **tüfürdük**: Tükürük (DTO 238).
tüg-	تكمك		Düğümlemek, bağlamak *Yumruġını tügdi* “Yumruğunu sıktı”

			III/1534. *** **tügmek**: Düğümlemek, örmek; bağlamak (DTO 241).
tüge	توكا		Kurgan, höyük; mezar *Tüge taş* "Mezar taşı" III/1534. *** **tüge**: Mezar, kabir (Vámb. 265); **töke**: Mezar, kabir (DTO 240); **töketaş**: Mezartaşı (DTO 240).
tügel I	توكال		1) Tüm, tamamen *Taḳı tügel ārāste bolmış irdi* "Hepsi süslenmiş idi." 2) Kusursuz, günahsız III/1536. *** **tükel**: bk. tükel I.
tügel II	توكال		Araştırma, tetkik III/1537. *** **tükel**: Araştırma, inceleme, tetkik (DTO 241).
tügelle-	توكاللامك	tügel^{II}+le-	Araştırmak, incelemek, tetkik etmek III/1537. *** **tükellemek**: Araştırmak, incelemek, tetkik etmek (DTO 241).
tügellik	توكالليك		Yetkinlik, kemal, mükemmellik III/1537. *** **tükellik**: Yetkinlik, kemal, mükemmellik (Vámb. 265).
tügelüli	توكالولى		(S.S.) [Bütün, büsbütün][983] *Cem', cümle, ḳamu, kāffe, mecmū'ı, büsbütün* (S.S.) III/1537. *** **tükelüli**: (LÇ 123).
tügen I	توكان، توكن		Cilde vurulan kızgın damda, dağ III/1534. *** **tügen**: Sıcak bir şekilde vurulan damga (DTO 241).
tügen II	توكان		Eksiksiz, noksansız, tam III/1535. *** **tügen**: Tam, tamamlanmış, eksiksiz (DTO 241).
tügen- III	توكانمك	tüge (tükenmek anlamında)+n-	Tükenmek III/1535. *** **tügenmek**: Tükenmek (Bdg. I: 401).
tügengenil-	توكانكانيلماك		(S.S.) [Bitmek, sona ermek, nihayet bulmak][984]

[983] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[984] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			Bitmek, encāme irmek, ḫitām olmaḳ, nihāyet bulmaḳ (S.S.) III/1535. *** **tükengenilmek**: (LÇ 123); **tükengenilmek**: Sona ermek (DTO 241).
tügeniş	توكانيش	tügen+ş	Tükeniş, bitiş, son *Bu bāġ ve ʿimāret buyurġan yir taġnıŋ tumşuġınıŋ tükenişi vāḳiʿ boluptur bu taġ tükenişi tumşuḳ yek-pāre ḳızıl ʿimāret taşıdındur* “Bu bahçe ve binanın yapılması emredilen yer bir dağ çıkıntısının ucunda bulunmaktadır. Bu dağ çıkıntısının ucu yekpâre kırmızı yapı taşındandır.” (Bb. 439-11) III/1535. *** **tükeniş**: Tamamlanma, son, bitiş (DTO 241); **tükeniş**: Tamamlanma, bitiş (Bdg. I: 401).
tügenle-	توكانلامك		Sona getirmek, bitirmek III/1536. *** **tükenlemek**: Sona getirmek, bitirmek (Bdg. I: 402).
tügeş-	توكاشمك		Birlikte bitirmek, birlikte sona erdirmek III/1538. *** **tükeşmek**: Birlikte bitirmek (Bdg. I: 402).
tügeşil-	توكاشيلمك		Tükenmiş olmak, bitirilmiş olmak III/1538. *** **tükeşilmek**: Tükenmiş olmak(Bdg. I: 402).
tüget-	توكاتمك		1) Bitirmek, sona erdirmek 2) Yok etmek III/1537. *** **tüketmek**: Tamamlamak, sona erdirmek, bitirmek; yok etmek (DTO 240).
tügme	توكمه		Düğme III/1541. *** **tügme**: Düğme (DTO 241).
tügül I	توكول	tüg+l	(V.) 1) Deste, demet, bağ 2) Bir cismi çevreleyen her şey III/1540. *** **tögül**: Denk, balya, deste, demet; Bir cismi çevreleyen her şey (Vámb. 265).
tügül II	توكول		Değil III/1540. *** **tügül**: Değil (Vámb. 265).
tügün	توكون		Düğüm, bağ III/1539.

			*** **tügün**: Düğüm, bağ (DTO 242).
tügür	توكر		Alnında beyaz lekesi olan at III/1540. *** **tükür**: bk. tükür I.
tügüs	توكوس		Kusursuz, mükemmel, yetkin III/1541. *** **tügüs**: Kusursuz, tam, tamamlanmış (DTO 241).
tügüş-	توكوشمك	tüg+ş-	Birlikte bağlamak, birlikte düğümlemek III/1541. *** (-).
tügüz	توكوز		Kusursuz, mükemmel, yetkin III/1541. *** **tügüz**: Kusursuz, tam, tamamlanmış (DTO 241).
tük I	توك		1) Tüy, hayvan tüyü 2) İnsan vücudundaki kıllar 3) Kuşlardaki ince tüyler III/1530. *** **tüg**: Kıl; tüy (Vámb. 265); **tüg**: Kıl; tüy; saç teli (DTO 240).
tük- II	توكمك		Düğümlemek, bağlamak III/1530. *** **tügmek**: bk. tüg-.
tükel I	توكال		Tüm, tamamen III/1531. *** **tükel**: Tamamen, tüm, hepsi (Vámb. 265).
tükel- II	توكالمك		(V.) bk. tügen- III/1531. *** **tökelmek**: Bitmek, tükenmek, sona ermek Vámb. 265).
tükele-	توكالامك		(V.) Tamamlamak III/1531. *** **tükelemek**: Tamamlamak, bütünlemek, tümlemek (Vámb. 265).
tükelek	توكلك		Ham karpuz (Calc. Wrtb. خربوزه خام) III/1531. *** **tükelek**: Ham karpuz (Bdg. I: 401).
tükellik			(V.) Tamamlama III/1531. *** **tükellik**: Tamamlama, bitirme, bütünleme (Vámb. 265).
tüklen-	توكلانمك	tük+le+n-	Tüylenmek III/1533. *** **tüglenmek**: Tüylenmek (Bdg. I: 400).
tüklü I	تكلو	tük+lü	1) Kıllı, tüylü 2) Bir Türk boyunun ismi (Calc. Wrtb. نام اولوس از قزلباش) III/1533. *** **tüglü**: Tüylü (Bdg. I: 400).
tüklü II	توكلو		Tilki (Calc. Wrtb. روبا) III/1533.

			*** **tüklü**: Tilki (Bdg. I: 401).
tükür I	تكر		Başında beyaz lekeler bulunan at (Calc. Wrtb. اسب ماه پیشانی) III/1531. *** **tükür**: Başında beyaz lekeler bulunan at (DTO 241); **tükür**: Başında beyaz lekeler bulunan at (Vámb. 265).
tükür- II	نوكورمك		Tükürmek III/1532. *** **tükürmek**: Tükürmek (DTO 241).
tükürle-	توكورلامك		Süslemek, bezemek (Calc. Wrtb. اراستن) III/1532. *** **tükürlemek**: Süslemek (Bdg. I: 400).
tükürük	توكوروك	tükür+k	Tükürük, tükürük bezlerinin ağza akan salgısı *Min tükürükümni yalamam* "Ben tükürüğümü yalamam; sözümü geri almam" III/1532. *** **tükürük**: Tükürük (Bdg. I: 401).
tükürükle-	توكوروكلامك	tükürük+le-	Tükürüklemek, tükürükle ıslatmak III/1532. *** **tükürüklemek**: Tükürüklemek (Bdg. I: 401).
tüle I	توله		1) Kısa boylu (Calc. Wrtb. كوته قدّ) *Ḳıṣa, küçük, bodur, kelte, ḳısḳa, pekne, kūtāh* [kısa, boysuz] (S.S.) 2) Kuş tüyü (Calc. Wrtb. پر مرغ) III/1567. *** **tüle**: (LÇ 126); **tüle**: Dolu, dolmuş; kısa boylu, kısa; kuş tüyü (DTO 242).
tüle- II	توله مك		Tüy dökmek (kuşlar için) III/1567. *** **tülemek**: Tüy dökmek (DTO 242).
tülek I	تولاك	tüle+k	Tüy dökme III/1568. *** **tülek**: Tüy dökme (DTO 242); **tülek**: Kılsız, tüysüz (Bdg. I: 403).
tülek II	تولاك		Mütevazi, alçak gönüllü; sade III/1568. *** **tülek**: Sakin, uslu, alçak gönüllü (Bdg. I: 403).
Tülekçi	تولاكچى	tülek+çi	Çağatay kavmi (Calc. Wrtb. قومی از جغتای) III/1569. *** **Tülekçi**: Bir kavim adı (Bdg. I: 405).
tüleklik	تولاكليك	tülek+lik	Mütevazilik, alçak gönüllülük, sadelik

III/1568.
*** **tüleklik**: Sakinlik, uslu olma, alçak gönüllülük (Bdg. I: 403).

tülki **تولکی** Tilki III/1570.
*** **tülkü**: Tilki (DTO 244); **tülkü**: Tilki (Vámb. 266).

tülügüm (Bdg.) *Tülügüm hey tülüm* "Bir şarkının nakaratı" (Bdg. I-405) III/1570.
*** **tülügüm hey tülüm**: Bir şarkının nakaratı Bdg. I-405; **tülügüm hey tülüm**: Türkishānda şādlıḳ ve dügün maḥallinde ba'żı kimesneler ayaġ üzre ḳalkup bir vaż'la oynayup ve bi nev'le türki itmege dirler (Vél.- Zer. 218).

tüm- **تومك** (S.S.) [Doldurmak, fazlalaştırmak, arttırmak][985]
Ṭoldurmaḳ, memlū ve pür ve bisyār ve ziyāde itmek, çümülmek (S.S.) III/1601.
*** **tümmek**: (LÇ 127).

tümen I **تومان** Aşağı, aşağıya III/1602.
*** **tümen**: Dip, zemin; derin uçurum (DTO 246).

tümen II 1) On bin sayısı
2) Mıntıka, bölge, alan; askerî bölge (*çoğulu tümenāt*)
Vilāyeti on tört tümendür Semerḳand ve Buḫārā'da ve yana bu nevāḥīde vilāyetlerni kim bir uluġ vilāyet taḫtıda bolġay tümen tirler "Vilayeti on dört tümendir. Semerkant, Buhara ve o civarlarda büyük bir vilayete tabi olan küçük vilayetlere, tümen derler." (Bb. 161-14); *Tümen Begi* "Tümen Beyi"
3) Kent, belde, kasaba III/1602.
*** **tümen**: On bin sayısı; vilayetin bölümleri, vilayetten küçük yerleşim bölgesi; askerî tümen (DTO 246).

tümen- III **تومانمك** Zenginleşmek
(Calc. Wrtb. مالدار شدن) III/1603.

[985] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			*** **tümenmek**: Zenginleşmek, zengin hâle gelmek (DTO 246).
tümlük	توملوك		(S.S.) [Pencere, çadırın başındaki açıklık, ışık girmesi için tavanda açılan delik][986] *Revzene penceresi, çadırıñ başındaki açıḳlıḳ, ṭamdan açılmış delik ve aydın düşecek maḥall* (S.S.) III/1604. *** **tümlük**: (LÇ 127).
tümpek	تومپاك		(S.S.) [Eğri büğrü, düz ve doğru olmayan, eğri, kıvrılmış][987] *Egri bügri, düz ve ṭoġrı olmayan, ḫam ve çam, pīçtāb* (S.S.) III/1604. *** **tümpek**: (LÇ 127).
tün I	تون		Gece III/1548. *** **tün**: Karanlık; gece (DTO 247).
tün- II	تونمك		(V.) Aydınlık olmak, aydınlatmak; açık olmak III/1548. *** **tünmek**: Aydınlık olmak, aydınlatmak; açık olmak, berrak olmak (Vámb. 267).
tünbek	تونبك		Dümbelek, bir tür vurmalı çalgı (Bdg. I, 408) III/1555. *** **tünbek**: Dümbelek, bir tür vurmalı çalgı (DO 248).
tündi			Çok parlak şey III/1554. *** **tündi**: Parlak ve ışıklı şey (Bdg. I: 408).
tüne I	تونه		Dün III/1549. *** (-).
tüne- II [988]	تونامك	tün+e-	Karanlık basmak *Bir naẓarda köz tüner* "Bir bakışta göz görmez" (Bdg. I-408) III/1549. *** **tünmek**: Gölge düşmek, gölgelenmek (Bdg. I: 408).

---

[986] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

[987] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

[988] Radloff, 'tüne-' kelimesini "Bir naẓarda köz tüner" örneğine dayanarak Budagov'un sözlüğünden aldığını belirtmiştir. Budagov'un sözlüğünde ise Lutfî Divanı'ndan alındığı belirtildiği bu örnek yanlış olmalıdır. Çünkü bizim incelememize göre, Lutfî Divanı'nda beyit şu şekildedir:

Bir naẓarda köz ***ḳanar*** *bilmen yüzüñ͡g māhiyyetin*

Munça rūşen boldı kim oldur köñ͡gül cān örtegen (Karaağaç, 1997: 145).

tünegi	توناكى	türe+gi	1) Dün *Tünegi kün* "Dün" 2) Daha önce, daha evvel, önceki zamanlarda III/1550. *** **tünegi kün**: Dün (Bdg. I: 407).
tünegün	توناكون	tüne+kün	Dün III/1550. *** **tönegün**: Dün (Vámb. 266); **tünekün**: Dün (DTO 247).
tünek (?)	تونك		Taştan yapılmış kap (Calc. Wrtb. ظرف سنك) III/1549. *** **tün͡g- tünek**: Taştan yapılmış kap (Bdg. I: 409).
tünen	تونان		Uzun sopadan yapılmış meşale III/1550. *** **tünen**: Ucu yakılan sopa, meşale (Bdg. I: 408).
tünḳatar	تونقتار	tün+ḳatar, tün ḳat- gibi	1) Gece bekçisi 2) Geceden yakılıp sabaha kadar yanan ince ve uzun mum III/1553. *** **tün ḳaṭar**: Gece bekçisi (DTO 248).[989]
tünle I	تونلا		Gece; gece boyunca III/1554. *** **tünle**: Gece (Bdg. I: 407).
tünle- II	تونلامك	tün+le-	Gecelemek, geceyi geçirmek III/1554. *** **tünlemek**: Gecelemek, geceyi geçirmek (DTO 249).
tünlük	تونلوك		1) Pencere 2) Dumanın çıkması için açılan delik, baca III/1554. *** **tünlük**: Çadırdan duman çıkması için açılan delik, baca; pencere (Vámb. 267); **tün͡glük**: bk. tün͡glük.
tünük	تونوك		Net, belli, açık, aydın III/1553. *** **tünük**: Açık, belli, berrak, duru, aydın (Vámb. 267).
tünüke	تونوكا		Teneke, madeni levha III/1553. *** **tüneke**: Teneke, saç, madenî levha (Vámb. 267).
tünükeçi	تونوكاجى		(V.) Tenekeci III/1553. *** **tünekeci**: Tenekeci (Vámb. 267).

[989] Bu kelime Cagataische Sprach-Studien'de Vámbéry tarafından büsbütün hatalı bir olarak 'tonḳtar' şeklinde alınmış ve "Gece bekçisi" anlamı verilmiştir (Vámbéry, 1870: 267).

tün͡g	تونك	Şarap saklanan şişe *Ṣūfī ıbrıḳıġa ḫalel boldı* *Bāde tün͡g kibi bile bedel boldı* “Sûfî’nin ibriği kırıldı. Onun yerini şarap şişesi tuttu.” III/1541. *** **tün͡g**: Şarap saklanan testi, şişe; şarap şişesi (DTO 248).
tün͡glük	تونكلوك	Dumanın çıkması için açılan delik, baca III/1545. *** **tün͡glük**: Duman, is gibi şeylerin dışarı çıkması için çadıra açılan delik (DTO 248).
tün͡gter-	تونكتارمك	(S.S.) [Geri dönmek, başka tarafa dönmek; geri döndürmek, çevirmek][990] *İrtidād itmek; ʿavdet, ircāʿ, iʿrāż, taḳlīb, iʿāde itmek; çivirmek* (S.S.) III/1545. *** **tön͡gtermek**: (LÇ 128).
tün͡gül-	تونكولمك	Dönmek, arkasını dönmek; umudunu kaybetmek III/1543. *** **tön͡gülmek**: Tamamen eğilmek, büsbütün eğik olmak (Bdg. I: 403).
tün͡gür	تونكور	1) Şamanın kullandığı davul, şamanın kullandığı kös 2) Hayalet, cadı III/1543. *** **tün͡gür**: Peri, hayalet (DTO 249); **tün͡gür**: Peri, hayalet (Vámb. 267).
tüp I	توب	1) Yer, zemin, dip 2) Nesil, soy III/1595. *** **tüp**: Yer, zemin; soy (Bdg. I: 383); **tüb**: Yer, zemin, toprak; aşağıdaki kısım (Vámb. 259).
tüp II	توب	Sıfatları kuvvetlendirme için kullanılan önek III/1595. *** **tüp**: Sıfatlara kuvvetlendirme katmak için kullanılan kelime (DTO 220).
tüpür	توپور	Ayak sesi III/1596. *** (-).
tüpürde-	توپوردامك	Ayak sesi çıkarmak III/1596. *** (-).
tür I	تور	Tür, örnek; nakış, işleme III/1555.

[990] Anlam LÇ’den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			*** **tör**: Tür, çeşit (Vámb. 260).
tür- II	**تورمك** [991]		Dürmek, yuvarlamak, tomar hâlinde dürmek III/1556. *** **türmek**: Dürmek, katlamak (DTO 229).
Türk	**تورك، ترك**		1) Türk 2) Türkçe, Türklerle ilgili her şey 3) Cesur, sert *Türk ve merdāne yigit idi* "Cesur ve mert bir kişiydi." (Bb. 220-9) III/1559. *** **Türk**: Türk, Türkmen; Osmanlı (Bdg. I: 351).
Türki	**توركى، تركى**		1) Türkçe 2) Türkü III/1560. *** **Türkî**: Türkçe; Türk milletinden olan (Bdg. I: 351).
Türkistan	**تركستان**		Türkistan, Türk bölgesi III/1560. *** (-).
Türkmen	**تركمان**		Türkmen III/1561. *** **Türkmen**: Türkmen (Vámb. 258).
Türkmençilik	**تركمانچيليك**		(V.) Kabalık, kültürsüzlük III/1562. *** **Türkmencilik**: Türkmencilik; kabalık, nezaketsizlik (Vámb. 258).
türle-	**تورلامك**	$tür^{I}$+le-	1) Görünüşü değişmek, başkalaşmak 2) Nakış işlemek III/1563. *** **türlemek**: Nakış işlemek; dizmek, sıralamak, şişe geçirmek; toplamak, kaldırmak (Bdg. I: 387).
türlüg	**تورلوك**		Türlü, çeşitli III/1564. *** **türlük**: bk. türlüg.
türlük	**تورلوك**		Türlü, çeşitli III/1564. *** **türlük**: Türlü, çeşitli (DTO 228); **türlük**: Çeşitli, farklı (Vámb. 261).
türme	**تورمه، تورما**	F. ترمه	1) İnce yünlü kumaş 2) Dervişlerin giydiği giysi III/1566. *** **türme**: Yünlü kumaştan yapılan kıymetli şal (DTO 228).
türmele-	**تورمه لامك**	tür+me+le-	Etrafını dikmek III/1566. *** **türmelemek**: Kumaşın kenarını bastırmak (Vámb. 261).

---

991 OSTN'de kelimenin Arap harfli şekli تور biçiminde yazılmıştır.

türt-	تورتمك		Dürtmek, itmek, kakmak III/1564. *** **türtmek**: Dürtmek, itmek; basmak (DTO 226).
türte	تورته	türt+e	Kazma, çapa; sivri uçlu kazma III/1564. *** **türte**: Kazma, çapa, bahçe çapası (Bdg. I: 388).
türtül-	تورتولمك	türt+l-	İtilmiş olmak, dürtülmek *Taḥrīk, taḫdīs, arlanmaḳ, ṣançılmaḳ, degelenmek* (S.S.) III/1564. *** **türtülmek**: (LÇ 110).
türtüş-	تورتوشمك	türt+ş-	Dürtüşmek, itişmek III/1565. *** (-).
tüs	توس		Görünüş, suret, sima III/1575. *** **tüs**: Biçim, kalıp, şekil; mizaç (DTO 232).
tüskeri	توسكارى		1) Altı üstüne getirilmiş, içi dışına çıkmış, ters 2) Dik kafalı, aksi, inatçı, ters III/1579. *** **tüskeri**: Ters (Bdg. I: 416); **teskeri**: bk. teskeri.
tüskerilen-	توسكاريلانمك	tüskeri+le-n-	1) Altı üstüne getirilmek, içi dışına çıkartılmak 2) Dik kafalı olmak, aksi olmak, inatçı olmak III/1579. *** **tüskerilenmek**: Altı üstüne getirilmek; inatçı olmak (Bdg. I: 394).
tüslik	توسليك	tüs+lik	Görünüş sahibi, şekil sahibi (Calc. Wrtb. صاحب شكل) III/1580. *** **tüslik**: Şekilli, şekil sahibi (Bdg. I: 393).
tüş I	توش		Öğle, öğle vakti; güney III/1586. *** **töş**: Öğle, öğle vakti; güney (Vámb. 262); **tüş**: Öğle, öğle vakti; güney (DTO 233).
tüş II	توش		Düş, hayal *Vāḳıʿalar tüş müş tik közümge körünür idi* "Olaylar düş gibi gözüme görünürdü" (Bb. 116-23) III/1587. *** **tüş**: Düş, hayal (DTO 233).
tüş- III	توشمك		1) Düşmek, yere düşmek 2) İnmek, yere inmek 3) Bir duruma düşmek

			Fülān kişige tüşmek "Filan kişinin eline düşmek" III/1587. *** **tüşmek**: Düşmek; inmek, batmak (DTO 235).
tüşçilik	توشچيليك	tüş^{I}+çi+lik	Yarım günlük yol *Tüşçilik yol kilip* "Yarım günlük yol gelip" (Bb. 52-2); *Fāṣıla tüşçilik yoldur* "Durak yarım günlük yoldur." (Bb. 162-22) III/1593. *** **tüşçilik**: Yaklaşık yarım günlük yol; öğle vakti (DTO 234).
tüşel-	توشالمك		(V.) Yeri değiştirilmek, ayarlanmak; yağ çekmek III/1589. *** **töşelmek**: Taslamak, kendini ... gibi göstermek; okşamak, oyalamak (Vámb. 263).
tüşet-	توشاتمك		(S.S.) [Döşetmek, süsletmek][992] *Tefrīş itdirmek, yasandırıp tezyīn itdirmek* (S.S.) III/1589. *** **töşetmek**: (LÇ 119).
tüşken	توشكان		Banyo sobası III/1591. *** **tüşken**: Banyo veya hamam ısıtmak için kullanılan soba (DTO 234).
tüşkün	توشكون	tüş^{III}+kün	Düşkün, bir şeye kendini aşırı vermiş olan, çok bağlı, meraklı, tutkun III/1591. *** **düşkün**: Düşkün, tutkun (Bdg. I: 396).
tüşkür- I	توشكورمك		Hapşırmak, aksırmak III/1591. *** **tüşkürmek**: Hapşırmak, aksırmak (Bdg. I: 396).
tüşkür- II	توشكورمك		(S.S.) [Düşürmek, indirmek][993] *Tenzīl, isḳāṭ itmek; ilḳā ve indirmek* (S.S.) III/1591. *** **tüşkürmek**: (LÇ 120).
tüşkürük	توشكوروك	tüşkür+k	Hapşırık, aksırık III/1591. *** **tüşkürük**: Hapşırık, aksırık (Bdg. I: 396).
tüşlen-	توشلانمك	tüş^{I}+le+n-	Öğle vaktini geçirmek III/1592.

[992] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[993] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			*** **tüşlenmek**: Öğle vaktini geçirmek; öğle yemeğini yemek (DTO 234).
tüşlük	توشلوك	tüş^{I}+lik	Öğle yemeği III/1592. *** **tüşlik**: İkindi kahvaltısı (Bdg. I: 394).
tüşşü	توششو		Yıkama için kullanılan taş tekne III/1593. *** **tüşşü**: Abdest almak için kullanılan leğen (DTO 234); **toşşu**: Orta Asya'da yıkanmada faydalı olan delikli leğen (Vámb. 263).
tüşük	توشوك	tüş^{III}+k	1) Düşmüş, düşük 2) Delik; kapı, pencere 3) [Delik, yarık, oyuk; tandır ve fırına yapıştırılmış ekmeğin pişmeden düşmesi][994] *Delik, ṣuḳbe, saḳīṭ, şikāf, tümlük, oyuḳ, tennūr ve fırūna yapışdırılmış ekmegin pişmeden düşmesi* (S.S.) III/1589. *** **tüşük**: (LÇ 120).
tüşül I	توشول	tüş^{III}+l	Durma; inme, konma, konaklama III/1590. *** **tüşül**: Menzil, konak; birliklerin mola için yerleştirilmesi, konaklama (Bdg. I: 397).
tüşül- II	توشولمك	tüş^{III}+l-	Düşülmek III/1590. *** **tüşülmek**: Düşülmek (Bdg. I: 397).
tüşüm	توشوم	tüş^{III}+m	Tahsil, hasılat; gelir, kâr III/1591. *** **tüşüm**: Gelir, kazanç, kâr (Bdg. I: 396).
tüşümlik	توشومليك	tüşüm+lik	Kazançlı, kârlı, yararlı III/1591. *** **tüşümli**: Kârlı, kazançlı (Bdg. I: 396).
tüşün I	توشون	tüş^{III}+n-	Menzil, konak III/1590. *** **tüşün**: Menzil, konak; birliklerin mola için yerleştirilmesi, konaklama (Bdg. I: 397).
tüşün- II	توشونمك	tüş+n-	Düşünmek, düşünüp taşınmak, mülahaza etmek; sanmak III/1590. *** **tüşünmek**: Düşünmek (Bdg. I: 397).
tüşündür-	توشوندورمك	tüşün^{II}+dür-	Düşündürmek III/1590.

[994] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			*** **tüşündürmek**: Düşündürmek (Bdg. I: 397).
tüşür-	**توشورمك**	tüş^{III}+r-	1) Düşürmek, aşağıya doğru atmak, aşağıya doğru itmek, indirmek 2) Tahliye etmek, indirmek, boşaltmak; gemiden yük indirmek 3) Akıl erdirmek, anlamak III/1590. *** **tüşürmek**: Düşürmek (DTO 235); **töşürmek**: Düşürmek; indirmek, boşaltmak, tahliye etmek (Vámb. 263).
tüşürt-	**توشورتمك**	tüşür+t-	Düşürtmek III/1590. *** **tüşürtmek**: Düşürtmek (Bdg. I: 397).
tüşürül-	**توشورولمك**	tüşür+l-	Düşürülmek III/1590. *** **tüşürülmek**: Düşürülmek (Bdg. I: 397).
tüte I	**توته**		(V.) Üzerine ip sarılan makara III/1571. *** **tüte**: Makara, ip sarılan makara (Vámb. 260).
tüte II	**توته**		Çoban kavalı III/1571. *** **tüte**: Saz, kamış; koyunları toplamak için kullanılan kaval (DTO 223).
tütüm	**توتوم**		1) Sumak, kurutulmuş sumak yaprağı tozu 2) Balık (Calc. Wrtb. سماق و ماهی) III/1573. *** **tütüm**: Sumak; balık (Bdg. I: 385).
tütün	**توتون**	tüt+n	Tütün III/1572. *** **tütün**: Duman, is; tütün (Bdg. I: 385).
tüÿ- I	**تويمك**		Ovalamak, ezmek III/1528. *** **töymek**: Ezmek, ovalamak; toz etmek, paramparça etmek (Vámb. 268).
tüÿ- II	**تويمك**		Düğümlemek III/1528. *** **tüymek**: Bağlamak, tutturmak, düğümlemek (Vámb. 268).
tüye I	**تويا**		Deve III/1546. *** **töye**: Deve (Vámb. 268).
tüye- II			1) (V.) Yığmak, toplamak, biriktirmek 2) (S.S.) [Yükletmek; yüklemek][995] *Yükletmek, taḥmīl itmek, bār itmek* (S.S.)

[995] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			III/1546. *** **tüyemek**: (LÇ 129); **tüyemek**: Yüklemek; toplamak, biriktirmek (Vámb. 267).
tüyeçi	**تویاجی**	tüye[I]+çi	Deveci, deve çobanı III/1546. *** **töyeci**: Deveci (Vámb. 268).
tüyek	**تویاك**		(S.S.) Yük; yığılarak toplanmış, birikmiş III/1546. *** **tüyek**: Yük, bār [yük], ḥaml [yük] (LÇ 129).
tüy̆dür-	**تویدورمك**		Ezdirmek, ovalatmak III/1529. *** (-).
tüy̆legen	**تویلاكان**		Aladoğan, şahin III/1529. *** **tüylügen**: Şahin (Bdg. I: 410).
tüy̆meçe	**تویماجه**		(V.) Kılıcın kabzasındaki eli koruyan yer III/1529. *** **tüymeçe**: Kılıcın kabzasındaki eli koruyan yer (Vámb. 268).
tüy̆nek	**تویناك**		Bir tür ham karpuz, kavun III/1528. *** **tüynek**: Yarı olgun kavun (DTO 251).
tüyülge	**تویولكا، تیولكا**	tüyül+ge	1) Kamçının boğumu 2) (S.S.) [Kamçının ucu, kamçının sivri ucu, kamçının bağlanmış başı][996] *Ḳamçı ucı, tāziyāne nevki, ḳırbaçıñ baġlanmış başı* (S.S.) III/1547. *** **tüyülge**: (LÇ130).
tüyüm	**تیوم**	tüy̆+m	1) Düğüm 2) (V.) Ağacın budağı III/1547. *** **tüyüm**: Ağacın budağı (Vámb. 268).
tüyür-	**تیورمك** [997]		Çivi ile tutturmak, bağlamak III/1546. *** **tüyürmek**: Tutturmak, bağlamak (Bdg. I: 410).
tüyüre-	**تیورامك**		Takılmış olmak, sokulmuş olmak, tutturulmuş olmak III/1546. *** **tüyüremek**: Takılmış olmak, sokulmuş olmak, tutturulmuş olmak (Bdg. I: 423).
tüyürel-	**تیورالمك**		bk. tüyüre- III/1547. *** (-).

---

[996] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[997] OSTN'de kelimenin Arap harfli şekli تیور biçiminde yazılmıştır.

tüyüret-	تیوراتمك		Takmak, sokmak, tutturmak III/1547. *** **tüyüretmek**: Takmak, sokmak (Bdg. I: 423).
tüyürük	تیوروك	tüyür+k	1) Dikme, dikiş 2) Batırılmış, tutturulmuş, takılmış III/1547. *** **tüyürük**: Dikme, dikiş; batırma, sokma (Bdg. I: 423).
tüyürül-	تیروامك		Takılmak, sokulmak, tutturulmak III/1547. *** (-).
tüz I	توز		1) Düz, düzgün, pürüzsüz 2) Ova, step III/1581. *** **tüz**: Düz, pürüzsüz; ova, step (DO 229).
tüz- II	توزمك		1) Düzleştirmek, eşit hâle getirmek 2) Düzenlemek, hazırlamak *Bu kitābnı tüzgen* "Bu kitab hazırlayan" III/1581. *** **tüzmek**: Düzeltmek, düzenlemek, yoluna koymak (DTO 231); **tüzmek**: Düzlemek, düzleştirmek; düzenlemek (Vámb. 262).
tüze-	توزامك	tüz[I]+e-	Düzleştirmek, düz hâle getirmek, eşit hâle getirmek III/1581. *** **tüzemek**: Düzleştirmek, düz hâle getirmek (Bdg. I: 391).
tüzek	توزاك	tüze+k	Muntazam, eşit, doğru *Barça sözniŋ tüzek ṭarīḳıġa yol körgüzdi* "Bütün sözlerin doğru yolunu gösterdi" III/1581. *** **tüzek**: Doğru, düzgün (DTO 230).
tüzel-	توزالمك	tüze+l-	Düzleşmek; anlaşmak III/1582. *** **tözelmek**: Düzelmek, şifa bulmak, iyileşmek; düzene girmek (Vámb. 262).
tüzen-	توزانمك	tüze+n-	Düzeltmek III/1582. *** (-).
tüzet-	توزاتمك	tüze+t-	1) Düzleştirmek, düz yapmak 2) Hazırlatmak, düzenletmek III/1582. *** **tüzetmek**: Düzeltmek; düzenlemek, hazırlamak; donatmak (DTO 230); **tözetmek**: Hazırlamak, düzenlemek (Vámb. 262).

tüzettür-	توزاتدورمك	tüzet+tir-	Düzleştirtmek III/1583. *** (-).
tüzgü	توزكو	tüz^{II}+gü	(V.) Mühür, damga III/1586. *** **tözgü**: Mektup mührü (Vámb. 262); **tüzgü**: Mühür, damga (DTO 231).
tüzgün	توزكون	tüz^{II}+gin	Düzgün III/1586. *** **tüzgün**: Düzgün (DTO 231).
tüzgüt	توزكوت		Düzgün III/1586. *** **tüzgüt**: Düzgün (DTO 231).
tüzle-	توزلامك	tüz^{I}+le-	Düzlemek, düzeltmek III/1586. *** **tüzlemek**: Düzlemek (Bdg. I: 391).
tüzleş-	توزلاشمك	tüzle+ş-	(V.) Düzene girmek, düzleşmek III/1586. *** **tözleşmek**: Düzene girmek, düzleşmek (Vámb. 262).
tüzlük	توزلوك	tüz^{I}+lik	1) Düz olma 2) Hazırlanmış olma III/1586. *** **tözlük**: Düz yer, düz bölge (Vámb. 262).
tüzsün	توزسون	tüz-'ten	Sabit, oturaklı; sağlam (Calc. Wrtb. قايم و ايستاده) III/1586. *** **tüzsün**: Sabit; sağlam (Bdg. I: 354).
tüzük	توزوك	tüz^{II}+k	1) Tüzük, düzen, intizam, tertip, kural *Mīr-i tüzük* "Tören mîri"; *Tüzük ḳılmaḳ* "Düzene sokmak" 2) Düzenli, uygun III/1583. *** **tüzük**: Düzenli, donanmış; tüzük, kural (DTO 232).
tüzül-	توزولمك	tüz^{II}+l-	Hazırlanmış olmak, uygun olmak III/1585. *** **tüzülmek**: Düzenlenmiş olmak, hazırlanmış olmak; derli toplu olmak (DTO 232).
tüzülüş-	توزولوشمك	tüz^{II}+l+ş-	Birlikte düzene girmek III/1585. *** **tüzülüşmek**: Birlikte sıraya girmek, birlikte bir düzene girmek (DTO 232).
tüzün	توزون	tüz^{II}+n	1) Düz, düzgün, pürüzsüz; uygun 2) Kural, düzen, intizam; oran; metod 3) Olta kamışı III/1584. *** **tüzün**: Düz, düzgün; düzen, kural (Bdg. I: 392).
tüzüt-	توزوتمك		(S.S.) [Düz kaldırmak, dik yapmak, bina eylemek, yükseğe çıkarmak, meydana

getirmek][998]
Düz ḳaldırmaḳ, tüzetmek, berpā ve bünyād iylemek, yüksege çıḳarmaḳ, ḥuṣūle getirmek (S.S.) III/1585.
*** **tüzütmek**: (LÇ 118).

[998] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

U

uç I		1) Sivri uç 2) Uç, bir şyin ilk kısmı; başlangıç I/1719. *** **uç**: Nug [okun ucu, gaga gibi sivri uçlu olan şey], nihāyet [uç], müntehā [son uç, nihayet, son] (LÇ 26).
uç- II [999]	اوچماق	Uçmak *Ol uçar irdi Ādem so͡ngınça barur irdi* "O uçardı ve Adem'in sonuna kadar varırdı." (Bb. 25-10); *Köz uçmaġı* "Göz seğirmesi"; *Kö͡ngül uçmaġı* "Kalp çarpıntısı"; *Aġzıdın uçdı* "Ağzından (bir kelime) kaçtı."; *Rengi uçmaḳ* "Solmak"; *Hūşı uçmaḳ* "Aklını kaybetmek" I/1720. *** **uçmek**: Ṭayrān [uçmak], pervāz itmek [uçmak] (LÇ 27); **uçmaḳ**: Uçmak; acelesi olmak; yükselmek (Vámb. 218).
uça	اوچا	1) Arka taraf, kıç, arka, sırt (hayvan veya insanın) (*Eski Türklerde, hayvanın bu kısmından alınan etin kıymetli olduğuna inanılıyordu. Bu etler, hanlara, büyüklere ve diğer misafirlere ikram ediliyordu. Sibirya'daki tüm kurganlarda (mezar) yemek olarak ölünün yanına konulmuş hayvan sırtları bulunmaktadır. Buradan anlaşılıyor ki hayvanların bu kısmı çok lezzetli ve makbulmüş. Altaylarda dünürcüye kavrulmuş koyun sırtı verilir ve bu seramoniye 'uça' denilirmiş.*) 2) Destek, ayak, koruma, himaye *Ol uçamdadur* "O himayemdedir." 3) (V.) Sığınak I/1721. *** **uça**: Püşt [sırt, arka], ẓahr [sırt, arka], penāh [sığınılacak yer], arḳa (LÇ 26); **uça**: Barınak, sığınak (Vámb. 218).

[999] Madde başı açıklamasında kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de Bâbürnâme'den alınan örnek sebebiyle Çağatay Türkçesine ait kelimeler arasında ele aldık.

uçan	اوچان		Gemi, büyük tekne *Uçan yaṣamaḳ* "Gemi inşa etmek" I/1723. *** **uçan**: Sefīne [gemi], gemi (LÇ 27).
uçar	اوچار		Pazar (Calc. Wrtb. بازار) I/1723. *** **uçar**: Pāzār (LÇ 26).
uçarçaḳ	اوچارچاق		Köprücük kemiği I/1723. *** **uçarçaḳ**: Boyunda yer alan köprücük kemiği (DTO 48).
uçḳaḷa- [1000]	اوچقالاماق		(V.) Merhamet duymak, acımak I/1729. *** **uçḳalamaḳ**: Acımak; üzülmek; acı duymak (Vámb. 218).
uçḳaḷat-	اوچقالاتماق[1001]	uçḳaḷa+t-	Arkadaşça geçinmek I/1730. *** **uçḳalatmaḳ**: Arkadaşça geçinmek (DTO 48).
uçḳan	اوچقان	uç+ḳan	(V.) Kuş I/1729. *** **uçḳan**: Kuş, uçan (Vámb. 218).
uçḳun	اوچقون، اوچقن	uç-'tan	Kıvılcım I/1730. *** **uçḳun**: Şerāre [kıvılcım], ḳıġılcım (LÇ 27).
uçḳunluḳ	اوچقونلق		1) Hızlı uçan 2) Kıvılcım saçan I/1730. *** **uçḳunluḳ**: Şerāre-pāş [kıvılcım saçan], serī'ü's-seyr [hızlı hareket eden] (LÇ 27).
uçḳur I	اوچغر	uç+ḳur	Hızlı uçan, uçucu I/1730. *** **uçġur**: Çabuk giden, hızlı giden, hızlı yürüyen (DTO 48).
uçḳur II	اوچقور	ĭç+ḳur	Uçkur, pantolon kemeri, kuşak, kemer I/1730. *** **uçġur**: Pantolon kemeri, kuşak, kemer (DTO 48).
uçla-[1002]	اوچلاماق		Yakalamak, tutmak (*Kelime, avıçḷa- ve awuçḷa-'tan kaynaklanmaktadır.*) I/1731. *** **uçlamaḳ**: Tutmak, yakalamak; kavramak; saldırmak (Vámb. 218).

[1000] OSTN'de kelimenin fiil olduğunu belirten işaret konulmamıştır. Bu işaret, kelimenin Arap harfli yazımı ve anlamı dikkate alınarak tarafımızdan konulmuştur.
[1001] Kelimenin Arap harfli yazılışı اوچتالاتماق şeklindedir. Bu yazılış kelimenin madde başındaki yazılışı esas alınarak düzeltilmiştir.

uçma	اوچمه	uç+ma	1) Dik yamaç, sarp uçurum, sarp kayalık, uçurum *Ve ḳaçurda taġ yolıġa uçrap iniş ve uçma birge yoluḳup özi teşvīş bile bu uçmadın tüşti* "Kaçışında dağ yoluna rastlayıp uçurum ve sarp kayalıklar karşısına çıktı; böylelikle güçlükle uçurumdan aşağı indi." (Bb. 52-10); *Narı yanı uçma idi kiter yiri hem yoḳ idi* "Diğer tarafı uçurumdu, buradan geçmek mümkün değildi." 2) (V.) Haber, duyuru; malumat (Calc. Wrtb. خبر) 3) Dut, dut ağacı (Calc. Wrtb. توت) I/1732. *** **uçma**: Uçurum, cerr [uçurum] (LÇ 27); **uçma**: Haber, duyuru; malumat (Vámb. 218); **uçma**: Haber; dut ağacı (Bdg. I: 117).
uçmaḳ I	اوچماق		(V.) Dik yamaç, sarp uçurum, sarp kayalık, uçurum I/1732. *** **uçmaḳ**: Dik yamaç, yokuş, bayır (Vámb. 218).
uçmaḳ II	اوچماق، اوچمق		Cennet I/1732. *** **uçmaḳ**: Cennet, firdevs [cennet], behişt [cennet] (LÇ 27); **uçmaḳ**: Cennet (Vámb. 218).
uçra-	اوچراماق		Rastlamak, karşılaşmak, tesadüf etmek *Yolda üç kişige uçradım* "Yolda üç kişiye rastladım."; *Deşt ara uçradı birev közige* "Ovada birisinin gözüne rastladı." I/1731. *** **uçramaḳ**: Teṣādüf itmek, rāst gelmek (LÇ 27).
uçraş-	اوچراشماق	uçra+ş-	Karşılaşmak, rastlaşmak I/1731. *** **uçraşmek**: Mülāḳat [kavuşma, buluşma] ve teṣādüf itmek, rāst gelmek (LÇ 27).
uçru	اوچرو		Şimdiki zaman, şu an, şimdiki zamana yakın zaman (*Bu zaman geçmiş bir zaman değildir.*)

1002 OSTN'de kelimenin fiil olduğunu belirten işaret konulmamıştır. Bu işaret, kelimenin Arap harfli yazımı ve anlamı dikkate alınarak tarafımızdan konulmuştur.

			Bu uçruda “Şimdi, bu arada” I/1731. *** **uçru**: Ṣoñ vaḳitler, muaḫḫar zamān [sonraya bırakılmış zaman], uçur daḫı dirler (LÇ 27).
uçtĭmaḳ	اوجتماق		Cennet (*Bu kelimeye sadece bir defa Rabguzî’nin el yazmasında rastladım.*) I/1731. *** **uçmaḳ**: bk. uçmaḳ II.
uçuġ	اوچوغ		Kuşların uçuşu I/1724. *** **uçuḳ**: bk. uçuḳ.
uçuḳ	اوچوق	uç+ḳ	Kuşların uçuşu I/1724. *** **uçuḳ**: Uçuş, uçma (Bdg. I: 117).
uçuḳla-	اوچوقلمق		Şişmiş olmak, (yüksek ateşten sonra dudaklar için) çatlamak I/1724. *** **uçuḳlamaḳ**: Uçuk çıkmak (Bdg. I: 117).
uçuḳlu	اوچوقلو	uç-’tan	Uçmaya sahip, uçan I/1724. *** **uçuḳlu**: Uçan (Bdg. I: 117).
uçun-	اوچونماق	uç+n-	(V.) 1) Sara nöbetine tutulmak 2) Korku ve üzüntüden kurtulmak I/1725. *** **uçunmaḳ**: Sara nöbetine tutulmak (Vámb. 219).
uçur I	اوچور		1) Konu, anlam, içerik, esas; hikaye, anlatım; idrak, araştırma, etüt 2) Zaman, devir, çağ *Bu uçurda* “Bu vakitte” (Nev.) I/1726. *** **uçur**: Vaḳit, hengām [zaman, devir, çağ] (LÇ 27); **üçür**: Zaman, devir (Vámb. 218).
uçur II	اوچور		Hızlı uçan I/1727. *** (-).
uçurçaḳ	اوچورچاق		Göğüs kemiği, köprücük kemiği I/1729. *** **ucurçaḳ**: Göğüs kemiği, lades kemiği (Vámb. 218); **uçarçaḳ**: bk. uçarçaḳ.
uçuş	اوچوش	uç+ş	Uçuş, uçma I/1729. *** **uçuş**: Uçuş, uçma (DTO 51).
uçuz	اوچوز		Ucuz I/1729. *** **uçuz**: Ehven [daha ucuz], erzān [ucuz], raḫīṣ [ucuz] (LÇ 28).
uçuzlan-	اوچوزلانماق	uçuz+lan-	Ucuzlamak, ucuz olmak I/1729. *** **uçuzlanmaḳ**: Ucuzlamak (Bdg. I: 116).
uçuzlat-	اوچوزلاتماق	uçuz+la+t-	Ucuzlatmak I/1729. *** **uçuzlatmaḳ**: Ucuzlatmak (Bdg. I: 117).

uçuzlĭķ	اوچوزليق	uçuz+lĭķ	Ucuzluk; her şeyin ucuz olduğu yer I/1729. *** **uçuzlıķ**: Ucuzluk (Bdg. I: 116).
uftan- [1003]	اوفتانماق		Utanmak I/1784. *** **optanmaķ**[1004]: Utanmak (Vámb. 223); **uftanmaķ**: Utanmak (Bdg. I: 142).
uġ I	اوغ		Göçebe çadırının tavanını oluşturan halkalar *Alaçuķıñ fevķānī çöpleri* [çadırın üst kısmındaki sopalar] (S.S.) I/1617. *** **uġ**: (LÇ 35).
uġ II	اوغ		Keçeden yapılmış çorap I/1617. *** **uġ**: Deriden yapılmış çizme (DTO 67).
uġ- III	اوغمق		Ezmek, ovalamak I/1617. *** **oġmaķ**: Ovmak, ovalamak (Bdg. I: 141).
uġdur-	اوغدورماق	uġ+dur-	Ezdirmek, ovalatmak; ezmek I/1623. *** **oġdurmaķ**: Ovdurmak, ovalatmak (Bdg. I: 142).
uġuş	اوغوش		Torun I/1620. *** **uġuş**: Ḥafīd [torun], nebīre [torun], torun (LÇ 35).
uġuz	اوغوز		(P. d. C.) Tahtadan yapılmış havan I/1620. *** **uġuz**: Tahtadan yapılmış havan (DTO 68).
uḫla-	اوخلاماق		Uyuklamak, uyumak *Uyumaķ, tenevvüm itmek* [uyuklamak], *nā'im* [uykuda], *rāķid* [uyuyan], *bī-ḫaber olmaķ* (S.S.) I/1616. *** **uḫlamaķ**: (LÇ 28).
uḫlat-	اوخلاتماق	uḫḷa+t-	Uyutmak I/1616. *** **oḫlatmaķ (uyuķlamaķ)**: Uyutmak, uyuklatmak; yatıştırmak (Vámb. 217).
uķla-	اوقلاماق		Uyuklamak, uyumak I/1613. *** **uķlamaķ**: Uyuklamak (Bdg. I: 166).
ula I	اولا		(V.) Küçük tepe, tümsek, tepecik I/1675. *** **ula**: Tepe, küçük ṭaġ, tel (LÇ 38); **ula**: Tepe, yükseklik (Vámb. 225).

[1003] OSTN'de kelimenin fiil olduğunu belirten işaret konulmamıştır. Bu işaret, kelimenin anlamı ve Arap harfli yazılışı dikkate alınarak tarafımızdan konulmuştur.
[1004] Vámbéry, çalışmasında اوفتانماق şeklinde yazılan kelimeyi 'optanmaķ' biçiminde okumuştur.

ula- II	اولاماق		Bağlamak, birleştirmek I/1677. *** **ulamaḳ**: Bend ʿaḳd itmek [bağlamak], telṣīḳ ve tavṣīl itmek [ulaştırmak], baġlamaḳ (LÇ 38).
ulaġ	اولاغ		bk. ulaḳ I/1680. *** **ulaġ**: Bār-gir [yük taşıyan] (LÇ 38).
ulaḳ, uḷaḳ	اولاق		Evcil hayvan; yük taşımak için kullanılan hayvan, yük hayvanı, yük beygiri; hayvan; kızaklı vagonu çeken hayvan (Calc. Wrtb. چهار پایه) I/1679. *** **ulaḳ**: Bār-gir [yük taşıyan] (LÇ 38).
ulal-	اولالماق		Büyümek, çoğalmak I/1683. *** **ulalmaḳ**: ʿAẓīm, büzürg olmaḳ [büyük olmak] (LÇ 38).
ulan-	اولانماق	uḷa+ḷ (n)-	1) Yüzünü bir yöne çevirmek 2) Ulaşmak, kavuşmak, kazanmak, elde etmek I/1681. *** **ulanmaḳ**: Yakınlaşmak, birbirine değmek, ilişki içerisinde olmak (Bdg. I: 151).
uḷaş- I	اولاشماق	uḷa+ş-	1) Birleşmek, dokunmak, ulaşmak, karşılaşmak 2) Birisiyle münasebeti olmak, birisi ile ilişki kurmak 3) Bir araya getirmek, uzlaştırmak I/1684. *** **ulaşmaḳ**: Vuṣūl bāliġ olmaḳ [ulaşmak, yetişmiş olmak], yetişmek, peyvend itmek [ulaşmak] (LÇ 38).
ulaş- II	اولاشماق	ula (ulumak anlamında)+ş-	Birlikte ulumak, birlikte inlemek I/1685. *** **ulaşmaḳ**: Bağrışmak, bir şeyi bağıra çağıra söylemek (Vámb. 225).
ulaş, uḷaş	اولاش	uḷa+ş	Birbiri ardınca, sürekli, arası kesilmeden, hep, her zaman, genellikle I/1684. *** **ulaş**: Her zaman, daima, hep, boyunca (Bdg. I: 151).
uḷaşu	اولاشو	uḷaş+u	Birbirinin yanında, birbiri ardınca, sürekli, hep, arkası kesilmeden *Otuz kün uḷaşu rūze tutdılar* "Otuz gün boyunca oruç tuttular." I/1686. *** **ulaşu**: Her zaman, daima, hep, boyunca (Bdg. I: 151).

ulat-	اولاتماق	ula+t-	Bağlatmak, birleştirtmek I/1684. *** **olatmaķ**: bk. olat-.
uļġa-	اولغاماق	uļuķ+a-	Büyümek, çoğalmak, büyük olmak I/1698. *** **ulġamaķ**: Büzürg ve pīr ve mu‘ammer olmaķ [büyük ve yaşlı ve çok yaşamış olmak], büyümek ve çoķ yaşamaķ (LÇ 39).
ulġan-	اولغانماق		bk. ulġaў- I/1698. *** **ulġanmaķ**: Büyümek, yaşlanmak, ihtiyarlamak (DTO 77).
ulġandır-	اولغاندورماق	ulġan+dır-	bk. ulġaўt- I/1698. *** (-).
ulġat-	اولغاتماق	ulġa+t-	bk. ulġaўt- I/1698. *** **ulġatmaķ**: Pīrleşmek, yaşlanmaķ, iẖtiyārlenmek (LÇ 39).
uļġaў-, **ulġaў-**	اولغايماق		Büyümek; çoğalmak I/1698. *** **ulġaymaķ**: ‘Aẓīm, büzürg olmaķ [büyük olmak] (LÇ 38); **olġaymaķ**: Büyümek; artmak, çoğalmak (Vámb. 226).
uļġaўt-, **ulġaўt-**	اولغايتماق	uļġaў+t-	Büyütmek; çoğaltmak I/1698. *** **ulġaytmaķ**: Büyütmek, kemāle irişdirmek (LÇ 39); **olġaytmaķ**: Büyütmek; çoğaltmak (Vámb. 226).
ultan͡g	اولتانك		1) Taban; ayak tabanı 2) (P. d. C.) Üzerinde satılacak meyvelerin yerleştirildiği kamıştan veya ahşaptan yapılmış bir tür büyük tepsi I/1699. *** **ultan͡g**: Çizme yamaķı, pençe (LÇ 38); **ultan– ölten͡g**: Ayak tabanı; ayakkabı pençesi (Vámb. 226); **ultan͡g**: Üzerinde satılacak meyvelerin yerleştirildiği kamıştan veya ahşaptan yapılmış bir tür büyük tepsi (DTO 75).
uluġ [1005]	اولوغ		bk. uluķ I/1695. *** **uluġ**: Büyük, kebīr [büyük], celīl, a‘ẓam [çok büyük], ecell [çok büyük] (LÇ 40).

[1005] OSTN’de kelimeye fiil olduğunu belirten işaret eklenmiştir. Ancak kelimenin anlamı dikkate alınarak çalışmamıza isim şeklinde alınmıştır.

uluġla-	اولوغلاماق		Takdir etmek, hürmet etmek, saygı göstermek, itibar etmek I/1695. *** **uluġlamaḳ**: Takdir etmek, hürmet etmek (Bdg. I: 157).
uḷuḳ, uluḳ	اولوق		Ulu, büyük I/1693. *** **uluḳ**: Ulu, büyük (Vámb. 226).
uluḳluḳ, uḷuḳḷuḳ	اولوقلوق	uḷuḳ+ḷıḳ	Ululuk, büyüklük I/1694. *** **uluḳluḳ**: Büyüklük, azamet, ululuk (Vámb. 226).
uluḳsĭn-	اولوقسينماق		Kendini büyük görmek, kibirli olmak I/1694. *** **uluġsınmaḳ**: Kendini büyük görmek, kibirli olmak (Bdg. I: 157).
ulus	اولوس		Ulus, halk, millet I/1697. *** **ulus**: Cemā‘at, ḳabīle, ṭā'ife (LÇ 40).
um	اوم		(V.) Un *Um etmek* "Un etmek; ufalamak" I/1787. *** **um**: Un (Vámb. 227).
umaç	اوماچ		Un çorbası I/1791. *** **umaç**: Uġmaç, tarḫānaya müşābih [benzer] bir nev‘ aşdır (LÇ 40).
umaġ	اوماغ		bk. umaḳ I/1790. *** **umaġ**: Soy, nesep; aile (DTO 80).
umaġḷan-	اوماغلانماق		Boylarla birleşmek, toplanmak, birleşmek I/1790. *** **umaḳlanmaḳ**: bk. umaḳlan-.
umaġlĭġ	اوماغليغ		Umak sahibi olan, umağa ait olan I/1790. *** **umaḳlıḳ**: bk. umaḳḷĭḳ.
umaḳ	اوماق		Soy, boy, nesep, kabile *Her cemā‘at başḳa başḳa umaḳ boldılar ve uruḳ atın köterdiler Ten͡grim buyursa barçasını ayġu-miz turur umaḳnın͡g ma‘nīsi sün͡gek timek bolur Türk ḫalḳı bir kişidin sorsa aytur umaḳın͡g ni turur dir ve sün͡gekin͡g ni turur timek bolur* "Her boy farklı bir umağı oluşturdu ve adını soylarından aldılar. Eğer Tanrım izin verirse hepsini söyleyeceğiz. 'Umak' kelimesinin anlamı 'kemik'tir. Eğer Türkler birisine 'Senin umağın nedir? Soyun nereden geliyor?' diye sorarsa; bu,

			‘Kemiğin (soyun) nedir?’ demek olur.” (Abg. 33-5) I/1788. *** **umaḳ**: Soy, nesep; aile (DTO 80); **umaġ**: bk. umaġ.
umaḳḷan-	**اوماقلانماق**	umaḳ+ḷa+n-	Boylarla birleşmek, toplanmak, birleşmek *Uçmunça bile Semerḳand kişisi umaḳḷanıp Sulṭān ‘Alī Mīrzānıñg utrusıġa çerig tartıp çıḳtılar* “Çok sayıdaki Semerkant sakini toplanarak Sultan Ali Mirza’nın karşısına orduyla çıktılar.” (Bb. 48-12) I/1789. *** **umaḳlanmaḳ**: Boylarla birleşmek, toplanmak, birleşmek (Bdg. I:158); **umaḳlanmaḳ**: Cesaretlenmek, yüreklenmek (DTO 81).
umaḳḷĭḳ	**اوماقليق**	umaḳ+lĭḳ	Umak sahibi olan, umağa ait olan I/1790. *** **umaḳlıḳ**: Bir boyu olan (Bdg. I: 158).
umal-	**اومالماق**		(P. d. C.) Baş aşağı durmak I/1791. *** **umalmaḳ**: Mu‘allaḳ turmaḳ [askıda durmak] (LÇ 41); **umalmaḳ**: Baş aşağı durmak (DTO 81).
uman-	**اومانماق**		Ummak, ümit etmek, ümitlenmek *İmdi çıḳar bolsa beşāret umanur* “Eğer (ruh bedenden) çıkarsa, iyi haber umulur.” I/1790. *** **umanmaḳ**: Ṭama‘ itmek [hırsla istemek], beklemek, ummaḳ, müteraṣṣıd olmaḳ [beklemek] (LÇ 41).
umanç	**اومانچ**	uman+ç	Ümit I/1790. *** **umanç**: Ümīd, intiẓār [ümit ederek beklemek] (LÇ 41).
umsun-	**اومسونماق**	um-’tan	Ummak, ümit etmek (*Calc. Wrtb.’de kelimeye* ناامید شدن *“nā-ümīd şeden: ümitsiz olmak” anlamı verilmiştir. Ancak ‘umsan-‘, ‘umsunç’ ve ‘umsunçsus’ kelimeleri dikkate alındığında Calc. Wrtb.’deki bu anlamın hatalı olduğu görülebilir*.) I/1797. *** **umsunmaḳ**: Umudunu yitirmek, umudunu kesmek, umutsuzluğa düşmek (DTO 81); **umsunmaḳ**: Umutsuzluğa düşmek, ümidini kesmek (Vámb. 227);

			umsunmaḳ: Ümitsizliğe düşmek (Bdg. I: 159).
umudun	اومودون		(P. d. C.) Geniş pantolon I/1794. *** **umudun**: Geniş pantolon; don, iç donu (DTO 81).
umul I	اومول		Sakin, soğukkanlı I/1793. *** (-).
umuḷ- II	اومولمق	um+ḷ-	Ümit dolu olmak, ümit içerisinde olmak I/1793. *** **umulmaḳ**: Ümitli olmak (Bdg. I: 159).
umunç	اومونچ	umun-(‘ümit etmek’anlamın da)+ç	Ümit, inanış, güven I/1792. *** **umanç**: Umut, ümit (Bdg. I: 159).
umunçlĭḳ	اومنچليق		Ümit dolu olma, umutluluk I/1793. *** (-).
umut-	اوموتمق	um+t-	Umutlandırmak, teselli vermek, avutmak I/1793. *** (-).
un	اون		Un I/1639. *** **un**: Ard [buğday ve diğer tahıllardan öğütülen un] (LÇ 41).
una-	اوناماق		Kabul etmek; izlemek, itaat etmek, itaatli olmak; bir şeyden hoşnut olmak I/1640. *** **onamaḳ**: Razı olmak, kabul etmek, onaylamak (Vámb. 227).
unat-	اوناتماق		Kabul ettirmek, itaat ettirmek, hoşnut etmek I/1641. *** **onatmaḳ**: Tatmin etmek, doyurmak, hoşnut etmek; kabul ettirmek (Bdg. I: 160).
unġun	اونغون		1) Hayvana (davar) işaret amaçlı vurulan damga 2) Türk boylarında saygı duyulan bir kuş (*Reşidü'd-din'de* اونغون *ve* اونقون *, Selçuk-nâme'de -okumaya göre-* اويغون */ oy̆ġun şeklindedir*.) I/1645. *** **onḳun**: Hayvanlara vurulan damga (Bdg. I: 161).
unut-	اونوتماق		Unutmak I/1643. *** **unutmaḳ**: Unutmak (DTO 82).
unuttur-	اونوتتورماق	unut+tur-	Unutturmak I/1644. *** **unutdurmaḳ**: Unutturmak (Bdg. I: 161).
unutuḷ-	اونوتولماق	unut+ḷ-	Unutulmak I/1644. *** **unutulmaḳ**: Unutulmak (Bdg. I: 161).

ur- اورماق

1) Vurmak

Baş urdı "Baş ile yere vurdu."

2) Koymak, yerleştirmek, yatırmak; birisine ad vermek

3) Yöneltmek, çevirmek, döndürmek

4) Dökmek, boşaltmak I/1647.

*** **urmaḳ**: Ḍarb itmek [vurmak] (LÇ 30).

urān اوران

1) Çığlık, haykırış

2) Savaş çığlığı; anahtar kelime, parola (*Kırgızlarda her boyun böyle bir parolası vardır. Savaşa giderken bu parolaları çığlık atarak söylüyorlardı ya da gece yürürken birini tanımak için kullanıyorlardı. Tabunlar parola için 'güğüm' sözcüğünü kullanıyorlardı.*)

Urān iki yosunluġ bolur bir ol kim her ḳavmnin͟g urānı bar ve yana bir ol kim barça çerig bir urān ḳoyalar eger iş vaḳti her kim öz urānı bilen ḳıçḳırıp öz ẖalḳını taparlar ol uruşta urān 'Taşkend' ve 'Seyrām' idi eger 'Taşkend' diseler yana birev 'Seyrām' dise bilgeyler kim öz ẖalḳı dur "İki türlü uran vardır. İlkini tüm boy kullanır; diğerini sadece askerler kullanır. Savaş başladığında herkes kendi 'uran'ını bağırarak kendi boyundan olanı tanır. Bu savaşta 'uran', 'Taşkent' ve 'Seyrâm' kelimeleri idi. Eğer bir taraf 'Taşkent', yine bir diğer taraf 'Seyrâm' diye bağırsa kimin kendi halkından olduğunu anlıyorlardı." (Bb. 129-20) I/1653.

*** **uran**: Uran iki ḳā'ideye münḥaṣır olup biri her ṭā'ifeniñ kendisine maẖṣūṣ olaraḳ belledigi uran digeri bütün ordunuñ intiẖāb iyledigi [seçip beğendiği] urandır, muḥārebe eṣnāsında herkes kendi ḳavmini bunuñla bilürler imiş (LÇ 29); **ören**: Parola kelimesi, parola, karanlık bölgelerde veya uzak yerlerde kendini tanıtmak için bağırılan kelime (Vámb. 219).

urānlaş-	اورانلاشماق	urān+la+ş-	Birbirine kendi ‘uran’larını bağırmak I/1654. *** **örenlaşmaḳ**: Uzak yerlere bağırarak parola söylemek (Vámb. 219)
uravut	اوراووت		Kadın, zevce, eş, hanım I/1655. *** (-).
urawut	اوراوت		Kadın, zevce, eş, hanım I/1651. *** (-).
uraz			Mutluluk, talih; mutluluk işareti, mutluluk belirtisi I/1655. *** **uraz**: Sa‘ādet, baḫt, iḳbāl, tecelī (LÇ 29).
urazlĭḳ	اورازليق	uraz+lĭḳ	Mutlu, mesut, bahtiyar I/1655. *** **örezlik**: Mutlu; şanslı (Vámb. 219).
urbaġ	اورباغ		Maya *Ḫamīr ṣulu düşdigi vaḳit ḳabına yapışmamaḳ üzere serpilen un* (S.S.); (Calc. Wrtb. خشکی که برای خمیری باشد) I/1673. *** **urbaġ**: (LÇ 29).
urçuḳ	اورچوق		İğ, eğirmen I/1672. *** **urçuḳ**: İğ, öreke (Vámb. 220).
urdur-	اوردورمق	ur+dur-	Vurdurmak I/1672. *** **urdurmaḳ**: Vurdurmak (Bdg. I: 126).
urġaçĭ	اورغاچى		Kadın; kadına ait (özel); dişi *Böri ve urġaçĭ böri timek bolur* “(Demek bu) erkek ve dişi kurt demektir.” (Abg. 64-9) I/1666. *** **urġaçı**: Ṭişi, mü’enneṣ [dişi], māde [dişi], zevce (LÇ 29).
urma	اورما		Deride oluşan küçük kabarcıklar I/1673. *** **urma**: Işıcaḳ ṣudan çıḳup da ṣoğuḳ ṣuya girerken bedeniñ üzerine çıḳan ḳabarcıḳlar, ābile [su üzerindeki kabarcık; sivilce, çıban] (LÇ 31).
urnuḳ-	اورنوقماق		Hiç beklenmeyen bir şeye rastlamak, ani bir dertle karşılaşmak *‘Ale’l-‘acele fevren* [süratle, çarçabuk] *iş görmek, fecā’at olmaḳ* [kederli olmak], *baġteten* [ansızın] *bir işe tutulmaḳ* (S.S.) I/1668. *** **urnuḳmaḳ**: (LÇ 31).
urt	اورت		Yurt; mesken, barınak, ev, oda (*Kelime,* يورت *kelimesi göz önüne alınırsa,*

			hatalıdır.) I/1670. *** **urt**: Yurt; mesken, ev (Vámb. 219); **urut**: Mesken, barınak, ev (DTO 59).
uruġ	اوروغ		Akraba; akrabalık *Uruġ tuḳḳan* “Akraba; soy ağacı; akrabalık” I/1659. *** **uruġ**: Cins [boy, soy, kabile], sülāle, āl [aile, soy] (LÇ 31).
uruḳ	اوروق		Zürriyet, kuşak, soy ağacı; aile; gelecek nesiller, gelecek kuşaklar I/1658. *** **uruḳ**: Akrabā, ta‘allüḳāt [bir kimsenin yakınları, akrabaları], cemā‘at (LÇ 31).
urul-	اورولماق		Vurulmuş olmak, vurulmak; incinmek; neşesiz olmak I/1663. *** **urulmaḳ**: Vurulmak (Vámb. 221).
urum	اوروم		Vuruş; savaş sanatı I/1665. *** **urum**: Fenn-i ‘askerīde meleke ve mahāret [askerlik ilminde beceri ve maharet] (LÇ 31).
urun-	اورونماق	ur+n-	1) Bir şey saplamak, iteklemek, karşılaşmak 2) Yeri ayaklarla çiğnemek; (atlar için) huysuzluk etmek, (atlar için) huzursuz davranmak I/1659. *** **urunmaḳ**: Yeri ayaklarla çiğnemek, ezmek; huysuzluk etmek; rahatsız olmak (Vámb. 221).
urunuş-	اورونشماق	urun+ş-	Karşılaşmak; biriyle itişmek I/1661. *** **urunuşmaḳ**: Karşılıklı dövüşmek, birbirine vurmak (Vámb. 221).
uruş I	اوروش		Savaş; kavga, tartışma, dalaşma I/1664. *** **uruş**: Muḥārebe, mücādele, cenk, dögüş, uruş (LÇ 31).
uruş- II	اوروشماق	ur+ş-	Savaşmak; kavga etmek I/1664. *** **uruşmaḳ**: Dögüşmek, muḥārebe [savaşmak], münāza‘a itmek [ağız kavgası yapmak, çekişmek] (LÇ 31).
uruştur-	اوروشتورماق	uruş+tur-	Savaştırmak I/1665. *** (-).
us	اوس		Us, akıl, zeka I/1741. *** **us**: ‘Aḳıl, ẕekā, ferāset [anlayışlılık], hūş [akıl, zeka], idrāk (LÇ 33).

usaḷ اسال

Yavaş, gevşek, erteleyen, özensiz, düzensiz, dikkatsiz

Çü bardı kişi sürgeli şerḥ-i ḥāl
Ki öz ḫıdmetin niçün[1006] *itmiş usal*

"Derhal bir diğer kişinin, hizmetini niçin dikkatsiz yaptığını araştırmak üzere gitti." (S.S.);

Köprügige kişi ḳoymaḳ kirek idi köprügge her kişi ḳoymadük bī-tecrübelıḳdın mundaḳ usallar boldı "İnsanları köprüye çıkarmamız gerekiyordu; ama köprüye insan çıkarmadık. Bizim tecrübesizliğimizden dolayı bu dikkatsizlikler başımıza geldi." (Bb. 136-6) I/1744.

*** **usal**: Fenā, kötü, ḳuṣūr, noḳṣān, mühmel [ihmal edilmiş], żāyi' [yitik] (LÇ 33).

usan I اوسان

1) Sıkıcı, can sıkıcı
2) Üşengeç, tembel I/1743.

*** **usan**: Tembel (DTO 64).

usan- II اوسانمق

Usanmak; tiksinmek, isteksizlik duymak I/1744.

*** **usanmaḳ**: Usanmak, usanmış olmak; canı sıkılmak, bıkmak (DTO 64).

usḷuḳ اوسلوق

Şaşkınlık, gürültü, kargaşa, kafa karışıklığı

Şūriş [karışıklık], *iḫtilāl, ifsād* [fesat, kargaşa], *fitne* (S.S.) I/1749.

*** **usluḳ**: (LÇ 33).

usmaḳla- اوسماقلاماق

Bir peçe veya perde arkasına saklanmak, gizlenmek, peçeyle kapanmak

Perde arḳasında kendisini iḫfā itmek [gizlemek, saklamak], *gizlenmek, pinhān olmaḳ* (S.S.) I/1754.

*** **usmaḳlamaḳ**: (LÇ 33).

usta اوستا us'tan

El işçisi, usta I/1749.

*** **usta (ustad)**: Becerikli, usta, mahir (Vámb. 222).

1006 Kelime OSTN'de نیوچون ; LÇ'de نیچون şeklinde yazılmıştır.

ustara	اوستاره	[F.]	Ustura I/1751. *** **ustara**: Ustura (Bdg. I: 136).
ustura	اوستورا	F. استره	Ustura I/1753. *** **ustura**: Ustura (Bdg. I: 136).
usun	اوسون		Su *Ṣu, āb* [su], *mā* [su] (S.S.) I/1746. *** **usun**: (LÇ 34); **usun**: Su, yağmur (DTO 65).
uşaġ	اوشاغ		bk. uşaķ I/1774. *** **uşaġ**: Ḫūrd [ufak, küçük] ve rīze [ufak parçalar] (LÇ 34).
uşaķ	اوشاق		1) Ufak taneli 2) Küçük, ufak, alçak boylu I/1773. *** **uşaķ**: Küçük, ufak (Vámb. 223); bk. uşaġ.
uşaķçï	اوشاقچى		(V.) Dükkan sahibi; malları dağıtan kimse, dağıtıcı I/1774. *** **uşaķçi**: Küçük tüccar; tuhafiyeci (Vámb. 223).
uşaķla-	اوشاقلاماق		1) Küçük parçalara ayırmak, ufaltmak 2) Dedikodu yapmak; ihbar etmek; iftira etmek I/1774. *** **uşaķlamaķ**: Teczī itmek [kısım kısım ayırmak, ufaltmak], ufatmaķ, rīze rīze itmek [parça parça yapmak] (LÇ 34).
uşal-	اوشالماق		Ufalamak, parçalamak, parçalara ayırmak *Uşalġan ķalem* “Parçalanmış yazı kalemi”; *Ol kime uşalup* “O gemi parçalanıp” (Nev.) I/1775. *** **uşalmaķ**: Ufalamaķ, ovalamaķ (LÇ 34).
uşan-	اوشانماق		Küçük parçalara ayırmak I/1774. *** **uşanmaķ**: Bölmek, parçalamak (Bdg. I: 137).
uşandır-	اوشاندرماق	uşan+dır-	Küçük parçalara ayırtmak I/1774. *** **uşandırmaķ**: Böldürmek, parçalatmak (Bdg. I: 137).
uşat-	اوشاتماق		Küçük parçalara ayırmak, parçalamak, kırmak; parçalatmak; bozulmak *Nūḫāy Piyāde nīze bile sançarda nīzeniñ sitāytın (sinānın) uşatıp tişledi* “Nûhây Piyâde, ona mızrak sapladığında

			mızrağın ucu kırıldı." (Bb. 298-14)[1007]; *Küffānıñg bütlerini dağı uşattı* "İnançsızların putlarını parçaladı." (Nev.) I/1775. *** **uşatmaḳ**: Teczī itmek [kısım kısım ayırmak, ufaltmak], ovatmaḳ, ufatmaḳ, ḳırmaḳ (LÇ 34).
uşḳa	اوشقه		(P. d. C.) Evli erkek; koca, eş (*Bu kelime ya ūşḳa kelimesinin sesinden abuşḳa şekline dönüşmüş ya da* ابوشقه *şeklinde yazılmıştır.*); *Er, zevc* [koca], *şevher* [koca, eş], *abuşḳa* (S.S.); *Yaman tillig bolsa uşḳa köñgli andın yaralıġ* *Yaman işlig bolsa irge andın yüz ḳaralıġ* "Eğer kadın kötü dilli ise kocasının gönlü yaralı, eğer kadının hareketleri kötüyse kocasının karısından dolayı (utançtan) yüzü karadır." I/1777. *** **uşḳa**: (LÇ 34); **uşḳa**: Evli erkek, koca (DTO 66).
uşla-	اوشلاماق		Tutmak, yakalamak I/1778. *** **uşlamaḳ**: Tutmak, aḫẕ [tutmak], girift [yakalamak, tutmak], ḥıfẓ [korumak, tutmak], ḳabż itmek [tutmak] (LÇ 34); **oşlamaḳ (uçlamaḳ)**: Dokunmak; tutmak (Vámb. 223).
uşlat-	اوشلاتماق	uşla+t-	Yakalatmak, tutturmak I/1778. *** (-).
uşmunça	اوشمونچه	uş+munça	Bu kadar, işte bu kadar, o kadar I/1779. *** **uşmunça çağlıḳ**: Bu ḳadar, bu miḳdārda, bu ölçekde (LÇ 34).
uşuḷuḳ	اوشولوق، اوشیلوق		1) Kuşku, şüphe, varsayım, tasavvur *Gümān* [zan, tahmin], *farż* [addetme, varsayma], *taṣavvur, ẓann* (S.S.) 2) İftira (Calc. Wrtb. تهمت) I/1776. *** **uşuluḳ**: (LÇ 35).
uşuḷum	اوشولوم		Gaddarlık, şiddet, zulüm (Calc. Wrtb. ظلم و ستم) I/1776.

[1007] OSTN'de Babür-nâme'den alınan metnin bazı kısımları hatalı olmalıdır. Mesut Şen bu kısmı şu şekilde almıştır: "*Ḫalvī Pıyāda nayza bile sançarda nayzanıñ sıtahın uşata tişledi*" (Şen, 1993-I: 137).

			*** **uştulum**: Sitem, ẓulm ve taʻaddī [düşmanlık, saldırma] (LÇ 34).
uşundĭ	اوشوندى		Hızlı ve ani saldırı *Hücūm-ı nāgehānī* [ani hücum], *baġteten tasalluṭ* [birden bire musallat olma], *añsızın birdenbire hücūm* (S.S.) I/1776. *** **uşundı**: (LÇ 35).
ut-	اوتماق		1) Yenmek, kazanmak, mağlup etmek 2) Kazanmak (oyunda) I/1703. *** **utmaḳ**: Ġālib muẓaffer olmaḳ, yeñmek (LÇ 25); **utmaḳ**: Yenmek, üstün gelmek (Vámb. 217).
utḳan-	اوتقانماق		Utanmak, mahcup olmak I/1708. *** **utġanmaḳ**: Utanç duymak (Veliaminof- Zernof 42).
utḳandur-	اوتقاندورماق	utḳan+dur-	Utandırmak, mahcup etmek I/1708. *** (-).
utḳuz-	اوتقوزماق		Yenilmiş olmak, yenilmek (oyunda) I/1709. *** **utġuzmaḳ**: Yeñilmek, yütülmek (LÇ 24).
utru	اوترو		Karşı, karşıdan, (bir şeye) doğru *Añġa utru kelip* "Ona doğru gelip"; *Utru çıḳ* "Ona karşı çık!"; *Utru çıḳış* "Karşısına çıkma, karşılama"; *Utru turmaḳ* "Karşı çıkma, karşı çıkış"; *Lūṭ kāfirlerġa utru yürdi* "Lut, kafirlerin karşısına geçti." (Bb. 116-16) I/1709. *** **utru**: Berāber ve muḳābil [karşı], ve muvācehe [karşı, ön] (LÇ 24).
utuz-	اوتوزماق		Yenilmek, kaybetmek I/1708. *** **utuzmaḳ**: Yenilmek, yitirmek (Veliaminof- Zernof 42).
uwan-	اوانماق		Avunmak, sakinleşmek, ağlamayı kesmek (Küçük çocuk) I/1592. *** **uvanmaḳ**: Bī-ḥiss ve ḥareket olmaḳ [hissiz ve hareketsiz olmak], nātuvān [halsiz, zayıf] (LÇ 42).
uwat-	اواتماق		Çocuğu sakinleştirmek, avutmak I/1592. *** **avutmaḳ**: Göñli mütesellī itmek, aldatmaḳ, ümīd ile vaḳit geçürmek (LÇ 42).

uy̆ I	اوى	Tosun, boğa; öküz *Uy̆nıŋ̄ ḫāmıdın urġamçı ḳılıp* “Boğa derisinden ip (kalın ip) yapıp” (Bb. 181-6) I/1593. *** **uy**: İnek (DTO 84).
uy̆- II	اويماق	1) Birisini izlemek, takip etmek 2) Taklit etmek, birisinin izine uymak *Ayturlar kim imāmġa uy̆dum imām oltursa oltura turur tursa tura turur* “Söylerler ki imama uydum, imam otursa oturur, kalksa kalkar.” (Abg. 17-2) 3) Benzemek 4) Her şekilde uygun olmak, münasip olmak, elverişli olmak I/1594. *** **uymaḳ**: İṭā‘at itmek, peyrevlik itmek [izlemek] (LÇ 44).
uya	اويه	Kuş yuvası; hayvan ini I/1628. *** **uya**: Kuş yuvası, yuva (Vámb. 228).
uyaḳ-	اوياقماق	Kaybolmak; (yıldızlar için) batmak *Şems, nücūm ġurūb itmek* [güneş ve yıldızların batması], *batmaḳ* (S.S.) I/1629. *** **uyaḳmaḳ**: (LÇ 43).
uyaḷ-	اويالماق	Utanmak, utanç duymak I/1630. *** **uyatmaḳ ve uyalmaḳ**: Utanmaḳ, maḥcūb olmaḳ, ḥicālet çekmek, ḥicāb itmek [utanmak] (LÇ 43).
uyaḷa-	اويالاماق	Yuva kurmak, yuva yapmak I/1630. *** **uyalamaḳ**: Yuva yapmak, yuva kurmak (Bdg. I: 165).
uyalan-	اويالانماق	Yuva kurup içine oturmak I/1630. *** **uvalanmaḳ**: Yuva kurmuş olmak (Bdg. I: 165).
uyat I	اويات	Utanç, utanma *Ḥayā, ḥicāb, şerm* [utanç, utanma], *‘ayb, ḳabāḥat* (S.S.) I/1631. *** **uyat**: (LÇ 43).
uyat- II	اوياتماق	Utanmak *Utanmaḳ, maḥcūb olmaḳ, ḥicālet çekmek, ḥicāb itmek* [utanmak] (S.S.) I/1631. *** **uyatmaḳ ve uyalmaḳ**: (LÇ 43).
uyatlı̆ġ	اوياتليغ	bk. uyatlı̆ḳ

			Utanışlı[1008], *şerm-gīn* [utangaç, utanan], *ʽayblu* (S.S.) I/1632. *** **uyatlıġ**: (LÇ 43).
uyatlïḳ	اوياتليق	uyat^{II}+lïḳ	Utanç verici, aşağılık, yüz kızartıcı; utanmaz, terbiyesiz *Uyatlïḳ iş* "Utanç verici iş" I/1632. *** **oyatliḳ**: Utanmış; utangaç, sıkılgan; utanılacak, utanç verici (Vámb. 228); bk. uyatlïġ.
uyatsïz	اوياتسز		Utanmaz, arsız; yüzsüz I/1632. *** **uyatsız**: Utanmaz, arsız (Bdg. I: 165).
uyatsïzlïḳ	اوياتسزليق		Utanmazlık, arsızlık I/1632. *** **uyatsızlıḳ**: Utanmazlık, arsızlık (Bdg. I: 165).
uy̆ġaş- I	اويغاشماق	uy̆^{II}+ḳa+ş-	Benzer olmak; birbirine uygun olmak I/1597. *** **uyġaşmaḳ**: Uygun olmak (Bdg. I: 162).
uy̆ġaş II	اويغاش		bk. uy̆ġun I/1597. *** **uyġaş**: Uygun (Bdg. I: 162).
uy̆ġu	اويغو		Uyku I/1597. *** **uyġu**: Uyku (Bdg. I: 166); **uyḳu**: bk. uy̆ḳu
uy̆ġuçï	اويغوجى	uy̆-'tan	Yardımcı, müttefik, taraftar, yandaş I/1599. *** **uyġuçı**: Uyan, taklit eden, öykünen (Bdg. I: 162).
uy̆ġula-	اويغولاماق	uy̆ġu+ḷa-	Uyumak I/1598. *** **uyḳulamaḳ**: bk. uy̆ḳula-.
uy̆ġun	اويغون	uy̆^{II}+ġun	1) Uygun, kabul edilmiş, anlaşılmış; faydalı 2) Uyum; müzik aleti I/1597. *** **uyġun**: Uygun (DTO 87).
uy̆ġun-	اويغونماق	uy̆^{II}+ḳun-	Benzemek I/1598. *** (-).
uy̆ġur I		uy̆+ġur	(V.) 1) Yumuşak huylu, uysal, itaatkar 2) (Abg.) Yardımcı, müttefik, taraftar, yandaş I/1598. *** **uyġur**: Uyar ve uyġun şey' (LÇ 43); **uyġur**: Uysal, yumuşak başlı, itaatkar (Vámb. 229).

1008 Kelime OSTN'de اوتانشلو ; LÇ'de اوتانشلى şeklinde yazılmıştır.

Uy̌ġur II	ايغور، اويغور		Uygur, Uygurlar *Men Uy̌ġurnıñg ḳaġanı pola men* “Ben Uygur halkının kağanıyım.” I/1598. *** **Uyġur**: Ṭavā’if-i Etrākdan bir ḳabīle ismidir (LÇ 43).
uy̌ġuş-	ايغوشماق		Üşengen olmak, uyuşuk olmak *Kāhil olmaḳ* [tembel olmak], *uyuşmaḳ* (S.S.) I/1599. *** **uyġuşmaḳ**: (LÇ 44).
uy̌ḳu [1009]	اويقو	uyu+ḳu	Uyku I/1595. *** **uyḳu ve uyẖu**: Uyḳu, nevm [uyku], ẖʷāb [uyku] (LÇ 43).
uy̌ḳula-	اويقولاماق	uy̌ḳu+ḷa-	Uyutmak I/1595. *** **uyḳulamaḳ**: Uyutmak; yatıştırmak (Vámb. 229).
uy̌ḳulan-	اويقولانماق	uy̌ḳuḷa+n-	Uykuya dalmak I/1596. *** (-).
uy̌ḳulaş-	اويقولاشماق		Birlikte uyumak I/1596. *** (-).
uy̌ḳulat-	اويقولاتماق	uy̌ḳuḷa+t-	Uykuya götürmek, uyutmak I/1596. *** **uyḳulatmaḳ**: Uyutmak (Bdg. I: 166).
uy̌luḳ	اويلوق		Uyluk, bacağın iç ve yan kısmı I/1602. *** **uyluḳ**: Rān [uyluk], but (LÇ 44).
uy̌maġur	اويماغور	uy̌+ma+ġur	(V.) Dik kafalı, aksi, inatçı, itaat etmeyen I/1605. *** **uymaġur**: İnatçı, dik kafalı (Vámb. 229).
uyu-	اويوماق	u-’tan	1) Uyumak 2) Uyuşmak, uykuya dalmak, içi geçmek 3) Katılaşmak, koyulaşmak, pıhtılaşmak (sıvılar için), kesilmek (süt için) I/1633. *** **uyumaḳ**: Uyumak; katılaşmak, pıhtılaşmak, donmak (DTO 89).
uyuḳ I	اويوق		Çorap I/1633. *** **uyuḳ**: Çorap (Bdg. I: 168).
uyuḳ- II	اويوقماق		(V.) Kesilmek (süt için) I/1634. *** **uyuḳmaḳ**: Kesilmek (süt için) (Vámb. 229).
uyuḳla-	اويوقلاماق		Uyuklamak, uyumak I/1634. *** **uyuḳlamaḳ**: Uyuklamak, uyumak

[1009] OSTN’de kelimeye fiil olduğunu belirten işaret eklenmiştir. Ancak kelimenin anlamı dikkate alınarak çalışmamıza isim şeklinde alınmıştır.

			(Vámb. 229).
uyul-	اويولمق	uyu+ḷ-	bk. uyuḳ- II I/1636. *** **uyulmaḳ**: Kesilmek (süt için) (Vámb. 229).
uyun-	اويوناق	uyu+n-	Kesilmek (süt için) *Ayturlar kim süt uyundı* "Sütün kesildiğini söylerler." (Abg.) I/1635. *** (-).
uyundĭ	اويوندى		1) Birisini takip eden; öğrenci, mürit, taraftar 2) Arsız, asalak, uyuntu *Da'vet olunmayaraḳ żiyāfete giden sümsük*[1010]*, şalḳın, 'ārsız* (S.S.) I/1635. *** **uyundı**: (LÇ 44).
uyuł	اويونك		(Z.) Okun ucundaki kuş tüyleri I/1635. *** **uyun͡g**: Oka takılan kuş tüyü (DTO 89).
uyuraḷ-	اويرالماق	uyu-'tan	Yorgun olmak, kuvvetten düşmek, yorulmak, uyuşmak *Ḳanatları uyraḷdı* "Kanatları yoruldu." I/1636. *** **uyralmaḳ**: Kuvvetten düşmek, yorulmak, uyuşmak (Bdg. I: 163).
uyuruḳ- **muyuruḳ**	اويوروق مويوروق	uyu-'tan	Birbiri ardınca, peşpeşe, arka arkaya *Müte'āḳiben yek digeriniñ izinçe, mütevāliyen* [üst üste, aralık vermeden, peşpeşe], *pey-der-pey* [birbiri ardınca] (S.S.); *Ḥüseyinni ve yana ba'żılarnı uyuruḳ muyuruḳ bularnın͡g kömekige yiberdük* "Hüseyin'i ve yine diğerlerini peşpeşe bunların yardımına gönderdik." (Bb. 403-3) I/1636. *** **uyuruḳ- muyuruḳ**: (LÇ 43).
uyuş-	اويوشمق	uyu+ş-	1) Koyulaşmak, pıhtılaşmak, katılaşmak *Uyuşḳan ḳan* "Pıhtılaşmış kan" 2) Birlikte uyumak 3) Uyuşuk olmak, duygusuz olmak 4) Uykuya dalmak 5) Anlaşmak, uyuşmak, barışık olmak, uzlaşmak I/1637.

[1010] Kelime OSTN'de سومسماك ; LÇ'de سومسوك şeklinde yazılmıştır.

			*** **uyuşmaḳ**: Uyuşuk olmak, uyuşmak; uykuya dalmak (Bdg. I: 163).
uyut-	اویوتمق	uyu+t-	1) Uyutmak (çocuk için) 2) Kestirilmiş olmak (süt için), koyulaştırmış olmak I/1636. *** **uyutmaḳ**: Uyutmak; koyulaştırmış olmak (süt için) (Bdg. I: 163).
uz I	اوز		Uz, yetenekli, becerikli, el ustalığına sahip *Uz kişi* “Becerikli insan”; *Egerçi sözige uz idi ḳılıçıġa zebūnraḳ idi* “Söz bakımından usta idi; kılıç kullanma bakımından daha zayıf idi.” (Bb. 108-17) I/1754. *** **uz**: Māhir [becerikli, hünerli] (LÇ 32).
uz- II	اوزماق		1) Övünmek, böbürlenmek 2) Ezan okumak I/1754. *** **uzmaḳ**: Övünmek; ezberden okumak, anlatmak (DTO 63).
uza-	اوزاماق		1) Uzamak; uzun süre sürmek *Şāḫ u berḳ uzaġan sayı berḳ sebzraḳ boladur* “Dal ve yaprak uzadıkça yaprak daha yeşil olur.” (Bb. 369-23) 2) Uzun süre kalmak; kararsız kalmak I/1755. *** **uzamaḳ**: Uzun olmaḳ (LÇ 32).
uzaḳ	اوزاق	uza+ḳ	1) Uzun süren, geç *Uzaḳ aġru* “Uzun süren hastalık; verem” 2) Uzak, ırak I/1757. *** **uzaḳ**: Ba‘īd [uzak], dūr [uzak], ıraḳ [uzak] (LÇ 32); **uzaḳ aġru**: Verem (Vámb. 222); **uzaḳ aġru**: Verem (Bdg. I: 131).
uzaḳla-	اوزاقلامق		Uzatmak, uzun sürdürmek; kararsız kalmak I/1757. *** **uzaḳlamaḳ**: Uzatmak, uzun sürdürmek (Bdg. I: 131).
uzaḳḷan- [1011]		uzaḳ+ḷa+n-	Uzatılmak, geciktirilmek I/1757. *** (-).
uzaḳḷandır-		uzaḳḷan+dır-	Ertelemek, geciktirmek I/1758. *** **uzaḳlandırmaḳ**: Bir şeyi uzatmak,

[1011] OSTN’de kelimenin fiil olduğunu belirten işaret konulmamıştır. Bu işaret, kelimenin anlamı dikkate alınarak tarafımızdan konulmuştur.

			geciktirmek (Bdg. I: 131).
uzaķlaş-	اوزاقلاشمق		Uzaklaşmak I/1758. *** **uzaķlaşmaķ**: Uzaklaşmak (Bdg. I: 131).
uzaķlıķ	اوزاقلق	uzaķ+lıķ	Uzaklık, mesafe I/1758. *** **uzaķlıķ**: Uzunluk, boy; uzaklık (Bdg. I: 131).
uzal-	اوزالماق	uza+l-	Uzanmak, yayılmak I/1761. *** **uzalmaķ**: Uzanmak, yayılmak; uzatılmak (DTO 61).
uzan	اوزان	uz'dan	Belirli bir kuralı olmayan bir tür şiir (*Kuşkusuz Kırgızların' cır'ı.*) I/1758. *** **uzan**: Mani ṭarzında vezinsiz bir naġme ve terānedir ki Ķara Ḫan ve Oġuz Ḫan ḥikāye ve dāstānında söylerler (LÇ 32).
uzat-	اوزاتماق	uza+t-	1) Uzatmak, uzun sürdürmek, uzun yapmak; kararsızlık göstermek; belirlemek 2) Eşlik etmek, izlemek 3) Gelini damadın köyüne götürmek, evlendirmek *Üç ķıznı uzatıp dir* "Üç kızı evlendirmiştir." 4) Uzatmak, oyalamak *Boş söz birlen uzatmaķ* "Boş sözlerle oyalamak" I/1762. *** **uzatmaķ**: Teşyi' [uğurlamak], istidbār itmek [bir kimsenin peşinden gitmek] (LÇ 32); **uzatmaķ**: Uğurlamak, göndermek, yollamak; uzatmak (Bdg. I: 130).
uzattur-	اوزاتدورماق		Eşlik ettirmek, izlettirmek I/1765. *** (-).
uzġuçï	اوزغوچی		Ozan, saz şairi I/1770. *** **uzġuçı**: Şarkı söyleyen, ozan (DTO 62).
uzun	اوزون		Uzun *Uzun tillig* "Uzun dilli, keskin söz söyleyen; iftira atan" ; *Uzun işek* "Uzun eşek (oyun)"; *Uzun Ḥasan*: "Akkoyunluların meşhur hanı Ebu'n-Nâsır Muzafferü'd-dîn'in lakabı" I/1768. *** **uzun**: Derāz [uzun], ṭavīl [uzun], bülend [yüksek] (LÇ 33).

uzunļuķ	**اوزونلق**	uzun+ļuķ	Uzunluk I/1769. *** **uzunluķ**: Uzunluk (Bdg. I: 134).

Ü

übük	اوبوك		Kuşların kafasındaki sorguç, tepelik, ibik *Übük ḳuşu* "Bir tür kuş" I/1910. *** **übük ḳuşı**: Bir tür tepeli kuş (DTO 41).
üç	اوچ		1) Üç, üç sayısı *Üç yafraḳ* "Üç yaprak (bir tür bitki)" 2) Bir atadan gelen çoluk çocuk ve torunlar, kanbağı, üç nesil aile üyeleri (çocuk, torun, torunun çocuğu) *Ḥasan Ḳulı ḳanlıları ve üçleri yoḳ irdi* "Hasan Kulı'nın hiç kanbağı olan akrabası yoktu." (Abg.) I/1871. *** **üç**: Üç sayısı (Müb. 333); **üç**: Bir atadan gelen çoluk çocuk ve torunlar (Bdg. I: 116).
üçegü	اوچاكو		Her üçü, üçü de I/1873. *** **üçegü**: Üçünci, sīvmīn [üçüncü] (LÇ 26).
üçele	اوچالا		Üçü de I/1873. *** **üçelesi**: Üçisi de (LÇ 26); üçevle: Üçü, üçü de (DTO 48).
üçer	اوچار		Üçlü *Üçer üçer* "Üçer üçer, daima üçlü" I/1873. *** **üçer**: Üçlü, üçer üçer (DTO 47).
üçew	اوچاو		Her üçü, üçü de I/1873. *** **üçev**: Üçi de, üç 'aded, üç nefer (LÇ 27).
üçinçi	اوچينچى		Üçüncü I/1874. *** **üçünçi- üçünç**: Üçüncü (DTO 51).
üçlençi	اوچلانچى	üç+le+nçi	Üçüncü I/1875. *** **üçlençi**: Üçüncü (Bdg. I: 116).
üçüsi	اوچوسى		Üçü de I/1874. *** (-).
ügirt-	اوكيرتماك		Sallamak I/1809. *** **ögirtmek**: bk. ögirt-.
ügre	اوكرا		Çorba, hububattan yapılan çorba; et suyu

			***Ügre aşı**: Rişte aşı, ve şa'riyye* [çorbalık makarna, şehriye] (S.S.) I/1813. *** **ügre aşı**: (LÇ 36).
ügreşil-	**اوكراشلماك**		Toplanmak, bir araya gelmek I/1813. *** (-).
ügü- I	**اوكوماك**		Yumuşatmak *Yumuşatmaḳ* (S.S.) I/1810. *** **ügümaḳ**: (LÇ 37); **ügümek**: Yumuşak olmak (DTO 73).
ügü II	**اوكو**		Baykuş, puhu kuşu I/1810. *** **ügü**: Yuhu [baykuş], cuġd [baykuş] (LÇ 37).
ügü III	**اوكو**		(V.) Gece başlığı, takke, yatak takkesi *Gice külāhı* (S.S.) I/1810. *** **ügü**: (LÇ 37); **ügü**: Başlık, gece başlığı (Vámb. 225).
ügü- IV	**اوكوماق**		Bir araya getirmek, biriktirmek, yığmak (Calc. Wrtb. توده كردن) I/1810. *** **ügümek**: Bir araya getirmek, yığmak (Bdg. I: 145).
ügül-	**اوكولمك**	ügü+l-	Bir araya toplanmış olmak I/1811. *** **ügülmek**: Müctemi' olmaḳ, yıġılmaḳ (LÇ 37).
ügüm	**اوكوم**	ügü^{IV}+m	(Bdg.) Büyük, çok büyük *Deryā suyı ügüm taġ tig bolup* "Denizin suyu büyük bir dağ gibi olup" I/1813. *** **ügüm**: Büyük, iri, çok büyük (Bdg. I: 146).
ügün	**اوكون**		Değirmen için hazırlanmış buğday I/1810. *** (-).
ügür-	**اوكورماك**		Döndürmek, çevirmek; yüz çevirmek *Döndirmek, igermek, çevirmek, ḳaytarmaḳ* (S.S.) I/1811. *** **ügürmaḳ**: (LÇ 37); **ügürmek**: Çevirmek (Vámb. 225); **yüz ügürmek**: Yüz çevirmek (Vámb. 225).
ügürt-	**اوكورتماك**	ügür+t-	Döndürmek, çevirtmek I/1811. *** (-).
ügürül-	**اوكورولمك**	ügür+l-	Döndürülmek, devredilmek, çevrilmek I/1811. *** **ügürülmaḳ**: Döndürülmek, çevrilmek (DTO 72).

ügürüş-	**اوكوروشمك**	ügür+ş-	Birlikte dönmek I/1811. *** (-).
ügüş (ögüş ?)	**اوكوش**		Çok, pek çok, fazla; çok miktarda, çokluk (Calc. Wrtb. بسيار) I/1812. *** **üküş**: Çok, fazla (BL 107); **ögüş**: bk. ögüş I.
ük	**اوك**		İnsan vücudundaki kısa kıllar (Calc. Wrtb. موى تن); *İnsānıñ bedenindeki ḳıllar* (S.S.) I/1802. *** **ük**: (LÇ 36).
ükü	**اوكو**		1) Küçük baykuş *Ükü yapalaḳ* "Baykuş" 2) Çocukların şapkalarına süs olarak taktıkları baykuş tüyleri I/1804. *** **ökü yapalaḳ**: Baykuş (Vámb. 225); bk. ügü.
üle-	**اولاماك**		Parçalara bölmek, bölmek, paylamak, paylaşmak I/1845. *** **ülemek**: Pay etmek, parçalara ayırmak (Bdg. I: 151).
üleş I	**اولاش**		Pay, parça; arazi parçası I/1847. *** **üleş ve ülüş**: Pāy, ḳısmet (LÇ 38).
üleş- II	**اولاشماك**		1) Kendileri arasında pay etmek, paylaşmak 2) Bölmek, pay dağıtmak, bölüştürmek *Taḳsīm itmek, bölüşmek, pāylaşmaḳ* (S.S.) I/1848. *** **üleşmek**: (LÇ 38).
üleşküle-	**اولاشكولاماك**	üleş+ke+le-	Bir çok parçaya bölmek I/1849. *** **üleşkülemek**: Çok ğarçaya bölmek (Bdg. I: 152).
üleşlik	**اولاشليك**	üleş+lik	Hissedar, ortak, paylaşımda pay sahibi olan I/1849. *** **öleşlik**: Hissedar, hak sahibi (Vámb. 225).
üleştir-	**اولاشديرماك**	üleş+tir-	Paylaştırmak, bölmek; böldürmek *Emvālini müsteḥıḳlarġa üleştirdi* "Sahip olduğu her şeyi hak edenlere paylaştırdı." (Nev.) I/1849. *** **üleştürmek**: Paylaştırmak, bölmek, üleştirmek (Bdg. I: 151).

Ülgür	اولكور		Ülker, Süreyya yıldızı I/1859. *** **Ülgür**: Ülker yıldızları, S̱üreyyā, Pervīn [Süreyya, Ülker] yıldızları (LÇ 39).
ülken	اولكان		Büyük I/1855. *** **ülken**: Büyük, ‘aẓīm [büyük], cesīm [büyük], uluḳ, kemāle irmiş, bāliġ, reşīd (LÇ 39).
ülüge	اولوكه		(V.) Terazi, tartı I/1852. *** **ülüge**: Beşik, salıncak; terazi (Vámb. 227).
ülüñg	اولونك		Ok sapı, okun gövdesi, okun tahtadan olan gövdesi I/1852. *** **üleñg**: Oku sapı (Bdg. I: 155).
ülüş I	اولوش		Pay, hisse, bölüm, kısım *Velīkin dört üleşdin birini ḳıl* "En azından dört bölümden birini yap."; *Yavunıñg bir üleşi ḳalıptı bir üleşi ḳaçıp kitken irgendür* "Düşmanın bir kısmı kalmıştı; bir kısmı kaçıp gitmişti." (Abg.); *Sindin eger tilese gül ḥasen ülüşi ‘aceb tügül* "Eğer gül senden güzellik payı isterse bu şaşırtıcı değildir." 2) Ordu bölüğü, süvari bölüğü I/1853. *** **üleş ve ülüş**: Müfreze, bölük, ḥaṣṣa, pāy, ḳısmet (LÇ 38); **ülüş**: Ḫaṣṣa, parça, denk, pāy, bölük (LÇ 40).
ülüş- II	اولوشماك		Karşılıklı havlamak, birbirine havlamak, ürümek I/1855. *** **ülüşmek**: Kelbleriñ yek digerine ürmesi [köpeklerin birbirine havlaması] (LÇ 40).
ümgen	اومكان		Atın göğüs kısmı I/1913. *** **ömgen**: Atın göğsü (Vámb. 227).
ümgenlik	اومكانليك	ümgen+lik	Ata takılan göğüs kolanı I/1913. *** **ömgenlik**: Atın göğüs kayışı (Vámb. 227).
ümgü	اومكو		bk. ümgen I/1913. *** **ümgü**: Ḥulḳūm [insan ve hayvan boğazı], boğaz (LÇ 41).
ün	اون		Ses, seda

			Biyik ün “Yüksek ses”; *Ün kildi* “Ses geldi” I/1818. *** **ün**: Nāle, feryād, fiġān, āh, ünin (LÇ 41).
ünde-	اونداماك	ün+le-	Ses vermek, bağırmak, çağırmak I/1821. *** **ündemaḳ**: Ṣedā çıḳarmaḳ, da‘vet itmek, nidā ile çaġırmaḳ (LÇ 41); **ündemek**: Seslenmek, bağırmak; çağırmak, davet etmek (DTO 82).
ündüçi	اوندوجى		Tellal; bağıran *Eger ecelnin͡g ündüçisi kilmese* “Eğer ölümün tellalı gelmese” (Abg.) I/1823. *** **ündüçi**: Tellal (DTO 82); **ündiçi**: Münādī [seslenen, çağıran], çarçı, dellāl [ilan edici], pādişāhıñ cülūsını ḫalḳa nidā-yı bülend [yüksek ses] ile i‘lān idici (LÇ 41).
üpçin	اوبچين		Zırh I/1909. *** **öpçin**: bk. öpçin, opçĭn.
üpçinlik	اوبچينلك		Zırhlı I/1909. *** **öpçinlik**: bk. öpçinlik, opçĭnlĭḳ.
ür-	اورماك		1) Üflemek 2) Havlamak (köpek için) I/1825. *** **ürmek**: Üflemek, şişirmek (Vámb. 221).
ürçük	اورچوك		(V.) Küçük körfez, burun (coğrafi) I/1844. *** **ürçük**: Körfez, burun (coğrafi) (Vámb. 220).
ürek	اوراك		Yürek I/1827. *** **ürek**: Yürek (Bdg. I: 120).
ürgē	اوركا		Kale, hisar, saray; yiğit çadırı *Çadır, ḫayme* [çadır], *ḫar-gāh* [çadır], *S̱üreyyā* [Ülker], *Pervīn* [Ülker denilen yedi yıldızın tamamı] (S.S.) I/1839. *** **örge**: (LÇ 30); **örge**: Küçük çadır; çadıra direk olarak kullanılan kütükler (Vámb. 220).
ürgen-	اوركانمك		Öğrenmek; alışmak *Ta‘līm itmek, alışmaḳ, ezberlemek* (S.S.) I/1839.

			*** **örgenmek**: (LÇ 30); **örgenmek**: Öğrenmek, alışmak (Vámb. 220).
ürgesün	اورکاسون		Diken, sivri uçlu şey, iğne *Ḫ^{v}ār* [diken], *diken, çengel, muġaylān* [deve dikeni] (S.S.) I/1839. *** **ürgesün**: (LÇ 30).
ürget-	اورکاتمك		Öğretmek, ders vermek, alıştırmak *Taʿlīm tedrīs itmek, alışdırmaḳ* (S.S.) I/1839. *** **örgetmek**: (LÇ 30); **örgetmek**: Öğretmek, ders vermek (Vámb. 220).
ürgün	اورکون	ürk+n	İsyan, ayaklanma, baş kaldırı I/1840. *** **ürgün**: Tufan; büyük su taşkını, sel (DTO 57).
ürgür- [1012]	اورکورماك		Uykuya dalmak, uyumak I/1840. *** **ürgürmek**: Uyuklamak; uyuşmuş olmak (DTO 56).
ürk-	اورکماك		Ürkmek, korkmak, ürkek olmak I/1835. *** **ürkmek**: Korkmak, ürkmek (DTO 56).
ürke	اورکه		İğ, eğirmen, öreke I/1836. *** **irke**: bk. irke.
ürkek	اورکاك		Ürkek, korkak I/1836. *** **ürkek**: Ḫā'if [korkan], ḳorḳaḳ (LÇ 30).
Ürker	اورکار		Ülker, Süreyya yıldızı (*Kelimenin Pavet de Cortaille'deki* اورکاو *şekli kuşkusuz el yazmalarındaki hatalardan kaynaklanmaktadır.*) I/1837. *** **Ürkev**: Ülker, Süreyya yıldızı (DTO 56); **Ürge**: Ülker, Süreyya yıldızı (Vámb. 220); **Ülgür**: bk. Ülgür.
ürkü	اورکو		Ürküntü, korku I/1837. *** **ürkü**: Korku (Vámb. 220).
ürkül-	اورکولمك		Bir daire etrafında dönmek, daire etrafında yürümek; dönüp durmak *Baʿżılar kim yayaḳ yürüp ürkülürler idi bir ürkülgünçe taŋ atar idi* "Bazıları tam bir

[1012] OSTN'de kelimenin fiil olduğunu belirten işaret konulmamıştır. Bu işaret, kelimenin anlamı ve Arap harfli yazılışı dikkate alınarak tarafımızdan konulmuştur.

			daire biçiminde yaya olarak yürürlerdi ama bir kez etrafında dönmeden tan attı.” (Bb. 113-3); *Yaḫşıları hem yamanġa ürküldiler* “(Onlardan olan) iyilerde kötüye döndüler.” (Bb. 272-14); *Ürgenç ḳal'asını künde kiçe meş'ale birle ürkülüp saḳlar irdi* “Ürgenç kalesini gece- gündüz elinde meşaleyle kalenin etrafında dolanarak koruyordu.” (Abg.) I/1837. *** **ürkülmek**: Dört ṭolaşmaḳ, devrān cevelān itmek [dolaşmak], munḳalib olmaḳ [dönmüş olmak], dönmek (LÇ 30).
ürkünç	اورکونج	ürk+nç	Korkunç, korku; yabanilik I/1837. *** **ürkünç**: Ḫavf, dehşet, telāş (LÇ 30).
ürküt-	اورکوتماك		Ürkütmek, korkutmak; endişelendirmek I/1838. *** **ürkütmek**: Korkutmak, ürkütmek (Bdg. I: 125).
ürküz-	اورکوزمك		(V.) Ürkütmek, korkutmak; endişelendirmek I/1838. *** **ürküzmek**: Ürkütmek, korkutmak (Vámb. 220).
ürük	اوروك	ür+k	(V.) Şişmiş; içi boş, boş I/1833. *** **ürük**: Şişmiş, şişkin (Vámb. 221).
üsküp	اوسکوف		Başlık, takke; üzerine şahin başı takılan başlık I/1880. *** **üsküf**: Bir tür askerî başlık, üzerine şahin başı takılan başlık (DTO 65).
üst	اوست		1) Üst, bir şeyin üst kısmı a) (Yönelme) *üstige* “üstüne” b) (Bulunma) *üstide* “üstünde” c) (Ayrılma) *üstidin* “üstünden” ç) (Vasıta) *üsti-bile* “üstüyle” 2 Üst taraftaki, yukarıdaki, üstte bulunan, üstteki I/1881. *** **üst**: Fevḳ [üst], bālā [yukarı] (LÇ: 33).
üstündeki	اوستونداکی		Üstündeki, üstünde bulunan I/1887. *** **üstideki**: Üzerindeki, fevḳindeki

			[üstündeki] (LÇ 33); **üstideki**: Üzerindeki (DTO 65); **üstindeki**: Üstündeki (Bdg. I: 135).
üşer-	اوشارماك		Yerinden kımıldatmak, ilerletmek I/1904. *** **üşermek**: Öne almak, ileri çekmek (Vámb. 223).
üşü-	اوشوماك		Üşümek, soğuktan titremek, soğuktan donmak I/1905. *** **üşümek**: Üşümek (Bdg. I: 138).
üşük	اوشوك		Üşümüş kimse I/1905. *** **üşük**: Üşümüş kimse (Bdg. I: 138).
üşüt-	اوشتمك	üşü+t-	Üşütmek, dondurmak, üşümeye zorlamak I/1906. *** **üşütmek**: Üşütmek (Bdg. I: 138).
üt-	اوتماك		Ütmek, hafifçe alevden geçirmek, tüyleri ütmek, alazlamak I/1863. *** **ütmaḳ**: Ḳıllarını gidirmek üzere bir deriyi āteşe ṭutmaḳ (LÇ 25).
ütilgü	اوتلكو		Bir tür yırtıcı kuş I/1865. *** **ütelgü**: Bir çeşit yırtıcı kuş (DTO 45); bk. itelgü.
ütürgü	اوتوركو		Keski, kesme takımı I/1865. *** **ütürgü**: Bir tür keski (DTO 45).
üy̆	اوى		Ev, çadır, yurt I/1799. *** **öy**: bk. öy̆.
üy̆kü	اويكو		Dikkatsizlik *Ġaflet, tenbellik*[1013], *kāhillik*[tembellik], *bī-pervālıḳ* [ilgisizlik] (S.S.) I/1800. *** **üykü**: (LÇ 44).
üyen	اويان		Dizgin, at başlığı I/1815. *** **üyen**: Atıñ cılavı [atın ön kısmı] (LÇ 43).
üy̆le	اويله		Öğle vakti, gün ortası I/1801. *** **öyle**: Ögle, nıṣf-ı rūz [günün yarısı], vaḳt-i ẓuhr [öğle vakti] (LÇ 44).
üyük	اويوك	üy̆+k	Yapay yükseklik, tepe I/1816. *** **üyük**: Tepe (Bdg. I: 167).
üyür I	اويور		Sürü I/1817.

[1013] Kelime OSTN’de تنبالك ; LÇ’de تنبللك şeklinde yazılmıştır.

			*** **öyür**: Hara, at sürülerinin otladığı alan (Vámb. 229).
üyür- II [1014]	اویورمك		Çevirmek *Ḫıtay ḫalḳı yav bolup Çingiz Ḫandın yüz üyürdi* "Çin halkı düşman olup Cengiz Han'a yüz çevirdi." (Abg. 129-11) I/1817. *** **üyürmek**: Çevirmek (Bdg. I: 168).
üyürme	اویورمه	üyür+me	Fırıldak; hortum, kasırga I/1818. *** **üyürme**: Fırtına, kasırga, çevrinti (Bdg. I: 168).
üyürt-	اویورتماك	üyür+t-	Döndürmek I/1817. *** **üyürtmek**: Döndürmek (Bdg. I: 168).
üyürtle-	اویورتلامك		Seçmek; kusurlu bulmak *İntiḫāb, güzīde, naṣb itmek* [seçmek], *seçmek* (S.S.) I/1817. *** **üyürtlemek**[1015]: (LÇ 44).
üyürül-	اویورولمك	üyür+l-	Çevrilmek, döndürülmek I/1817. *** **üyürülmek**: Çevrilmek, döndürülmek (Bdg. I: 168).
üz I	اوز		Yüz sayısı I/1888. *** **üz**: Yüz sayısı (DTO 60).
üz- II	اوزماك		Yüzmek *Suda üzip kitti* "Suda yüzerek gitti." I/1888. *** **üzmek**: Yüzmek (Vámb. 222).
üz- III	اوزماك		Yırtmak, koparmak, yüzmek I/1889. *** **üzmek**: Dermek, ḳırmaḳ, kökünden çıḳartmaḳ, üzmek (LÇ 33); **özmek**: Koparmak, kırmak (Vámb. 222).
üzdür- I	اوزدرماك	üz+dir-	Parçalatmak; yaktırmak I/1903. *** **üzdürmek**: Kırdırmak, parçalatmak (Bdg. I: 134).
üzdür- II	اوزدرماك		Yüzdürmek *Behreniñ yavuġıda bir tīrkez atımı yirdin*

1014 OSTN'de kelimenin fiil olduğunu belirten işaret konulmamıştır. Bu işaret, kelimenin anlamı ve Arap harfli yazılışı dikkate alınarak tarafımızdan konulmuştur.

1015 Bu kelime LÇ'de madde başında اورتلاماك şeklinde yazılmıştır. Ancak kelimenin LÇ'de sözlük sırası düşünüldüğünde bu kelimenin 'üyürtlemek' yerine hatalı olarak bu şekilde yazıldığı açıkça görülebilir. Radloff'un bu hatalı yazılışı fark ederek kelimenin yazılması gereken şekli esas aldığı görülmektedir.

			köprek güẕer yoḳ idi üzdürüp öter idiler “Behre’den bir ok atımı mesafe alabileceği aralıktan geçmek imkansızdı. Bu yüzden onları yüzdürüp geçiyorlardı” (Bb. 289-20) I/1903. *** **üzdürmek**: Yüzdürmek, yüzmeye zorlamak (Bdg. II: 376)
üze	اوزه		Üzerine, üzerinde, üstünde, üzere, üst tarafında I/1889. *** **üze**: Üste, üstüne; üstte, üst (DTO 64).
üzen- [1016]	اوزانماك		Yırtılmak; kullanılmış olmak, eskimiş olmak I/1891. *** **özenmek**: Ayrılmak, yırtılmak, kopartılmak (Vámb. 222).
üzenge	اوزانكه		Üzengi I/1890. *** **üzengü**: bk. üzengü.
üzengü	اوزانكو		Üzengi I/1891. *** **özengü**: Üzengi (Vámb. 222); **üzengü**: Üzengi (DTO 62).
üzlik	اوزلك	üzül+k	Ayrılık, veda I/1902. *** **üzlik**: Ayrılık, veda (Vámb. 222).
üzük	اوزوك		Yüzük I/1894. *** **üzük**: Yüzük; halka (DTO 64).
üzül-	اوزولماك	üs (üz)+l-	Yırtılmak, kopmak; kaybolmak, geçip gitmek, ortadan kalkmak I/1897. *** **üzülmek**: Kesilmek, yırtılmak, kopmak (Bdg. I: 134).
üzülüş	اوزولوش	üzül+ş	Borcunu ödeme, ödeşme I/1898. *** (-).
üzüm	اوزوم		Asma (bitki), üzüm *Üzüm saḻḳımı* “Üzüm salkımı” I/1899. *** **üzüm**: Üzüm (DTO 64).
üzüt			1) Ölmüş birinin eve gelen ruhu (*Bu ruh hayatta olanların bedenine girip onlara acı verebiliyor*.) 2) Kötü ruh, şeytan, İblis (*Çağatayca sözlüklerde fark edilen* اورت *(kötü ruh) kelimesi şüphesiz yazımdan*

[1016] OSTN’de kelimenin fiil olduğunu belirten işaret konulmamıştır. Bu işaret, kelimenin anlamı ve Arap harfli yazılışı dikkate alınarak tarafımızdan konulmuştur.

kaynaklanmıştır. O hâlde, elbette, اوزت *olmalıdır*.) I/1898. *** (-).

V

van͠g	وانک	Çin.	Türkistan’da Müslüman olan kaymakam IV/1956. *** **van͠g**: Çin Tatarlarında Müslüman şehirlerin valisi (Vámb. 344).
varsaḳı	وارساقی		(V.) Varsağı, bir nazım türü *Tatardın bir ʿaşīretdür, bir nevʿ ḳaya başı ḳoşuḳ, ʿāşıḳlıḳ ile türkü çaġırmaḳ, teġannī itmek, varsaḳıya mürācaʿāt* (S.S.) *Varsaḳı: Ḳoşuḳ, ölen͠g, sebzīmen, ʿişvele manẓūme, bir şeyʾi oḳumaḳ, türkü, mani, şarḳı* (S.S.) IV/1961. *** **varsaḳi**: Şiir, beyit, gazel (Vámb. 344); **varsaḳı**: (LÇ 285).
vefat	وفات	Ar.	Ölüm, vefat IV/1974. *** **vefāt**: Vefat, ölüm (Bdg. II: 306).
veli I	ولی	[F.]	Fakat, ama, lakin IV/1971. *** **velī**: Fakat (SD 600).
vuḳufsız	وقوفسیز		Anlaşılmazlık, akıl ermezlik IV/1982. *** (-).

Y

ya	يا	Ya, ya da, veya III/1. *** **yā**: Ya, ya da, veya (Bdg. II: 318).
ya-	يامق	(P. d. C.) Boş işlerle uğraşmak; inkar etmek III/3. *** **yamaḳ**: Faydasız işlere zaman ayırmak; inkar etmek; iptal etmek (DTO 536).
yaba	يابا	(V.) Kıymetsiz, değersiz, önemsiz *Yaba ḳıḷ, et!* "Boş yere harca! Heba et!" III/273. *** **yaba**: Yararsız, kıymetsiz, faydasız; zayıf (Vámb. 344).
yabaġĭ	ياباغى	İki yaşındaki tay III/275. *** **yabaġi**: İki yaşındaki tay (Vámb. 344).
yaban	يابان	Çöl; bozkır; yayla, ova *Yaban ṭuraḳ otı* "Bir tür bitki, durak otu" III/275. *** **yaban**: Çöl; bozkır (DTO 517).
yabançĭ	يابانجى	Yabancı III/277. *** **yabançı**: Yabancı (DTO 517).
yabĭġ	يابيغ	Duvak; örtü III/283. *** **yabıġ**: Örtü, perde; duvak (Bdg. II: 319); **yabuġ**: At cevşeni [atın göğüslüğü], uzun kebe [çobanların giydiği uzun aba], yaġmurluḳ, basturuḳ, yapınçaḳ, çul, yen͡gsiz (LÇ 289); **yapuḳ**: bk. yapuḳ.
yabĭḳ	يابيق	Duvak; örtü III/283. *** **yabıġ**: bk. yabĭġ; **yabuġ**: bk. yabĭġ; **yapuḳ**: bk. yapuḳ.
yabḷar-yabḷar	يبلار يبلار	Teker teker; yavaş yavaş *Bu sözlerni yabḷar yabḷar anġa ẖāṭır-nişān ḳıla an͡ga mundaḳ digil* "Bu sözleri teker teker hatırlat ve ona böylece söyle." (Bb.

[1017] Bizim incelememize göre metin, Babür-nâme'nin Elphinstone nüshasında"*Bu sözlerni birer birer an͡ga ẖāṭır-nişān ḳıla aytḳıl mundaḳ dégil*"şeklindedir (Şen, 1993-I: 171).

			334-15)[1017] III/288. *** **yablar yablar**: Yavaş yavaş, teker teker (DTO 542).
yabu	يابو		(V.) Beygir, kötü at III/284. *** **yabu**: Beygir, kötü at (Vámb. 344).
yabūluḳ	يابولوق		Kapalı, örtülmüş III/285. *** **yabuluḳ**: Kapalı, örtülü (Bdg. II: 320).
yabunçı	يابونجى		Hive'de kadınların giydiği kışlık elbise III/284. *** **yapınçı**: Dağıstan bölgesinde kullanılan ve yünden yapılmış uzun giysi (DTO 518); **yapınçı**: Uzun ḳıllu kebe [uzun ve kıllı aba], yaġmurlıḳ (LÇ 289).
yabunuḳ	يابونوق	yabun+ḳ	Örtülü; giyinik III/284. *** (-).
yaburġaḳ	يابورغاق		Yaprak III/284. *** **yapurġaḳ**: bk. yapırġaḳ.
yabuş-	يابوشمق		Yapışmak, bağlanmak *Teñgriġa yabuşup* " Tanrı'ya inanarak" III/285. *** **yabuşmaḳ**: Yapışmak, başlanmak (Bdg. II: 320); **yapuşmaḳ**: bk. yapuş-.
yad	ياد		Bellek, hafıza; anlayış *Tamġa baẖşişi yād birdiler didim kim yaẖşı yād birdiñgiz* "Damga bahşişini hatırlattılar dedim ki güzel hatırlattınız" (Bb. 406-1) III/207. *** **yad**: Anlayış, hafıza (Vámb. 345).
yada I	يادا، يدا، ياده، يده		Sihirli taş, yağmur yağdırmak için kullanılan taş, yağmur taşı *Yada taşıġa ḳan tigeç yaġın yaġḳandın iy sāḳī* *Yaġar yaġmur dik eşkim çün bolur la'liñg şarāb-ālūd* "Ey saki, yada taşına kan değdiğinde nasıl ki sağanak yağdığı gibi senin dudağına da şarap değince göz yaşlarım yağmur gibi akar."; *Yada taş* "Yağmur taşı"; *Yada ḳılmaḳ* "Yada taşıyla yağmur dilemek" III/207. *** **yada**: Ḥacerü'l-maṭar [yağmur taşı],

			yada taşı, seng-i yada [yada taşı] (LÇ 290).
yada II	يادا		(V.) Zayıf, güçsüz; korkak III/208. *** **yada**: Zayıf, güçsüz; korkak (Vámb. 345).
yada- III	يادامق		Zayıflamak, zayıf olmak, güç kaybetmek III/208. *** **yadamaḳ**: Zayıflamak, güç kaybetmek (Vámb. 345).
yadaçĭ [1018]	يداجى، ياداجى، ياده جى، يده جى	yada+çĭ	Büyücü, üfürükçü, cinleri kovan kimse *Yadaçılarġa buyurur-miz kim yada ḳılġaylar* "Büyücülere büyü yapmalarını söyleriz." (Bb. 450-10) III/210. *** **yadaçı**: Büyü işiyle ilgilenen kişi, büyücü (DTO 519).
yadaçĭlĭḳ	ياداجيليق	yadaçĭ+lĭḳ	Büyücülük, üfürükçülük *Yadaçılıḳ du'āsın ḳılur idi* "Büyücülük duasını yapıyordu." (Bb. 18-17) III/210. *** **yadaçılıḳ**: Büyü işiyle ilgilenme, büyücülük (DTO 519).
yadaġ I	يداغ، ياداغ		Ayak; yaya III/209. *** **yadaġ**: Ayak; yaya (Bdg. II: 351).
yadaġ II	ياداغ		Kuvvetten düşmüş, zayıf III/209. *** **yadaḳ**: Yorulmaḳ, ża'īf, nā-tüvān olmaḳ [zayıf olmak], lāġar [zayıf ve cılız hayvan] (LÇ 290); **yadaġ**: Sürekli kararsızlık (DTO 520).
yadaş	ياداش		Ağ, kuş tuzağı, kuş yakalamak için kullanılan ağ (Calc. Wrtb. دام) III/210. *** **yadaş**: Ağ, tuzak (Bdg. II: 322).
yadaşt	ياداشت		Hafıza, bellek; hatırlama yeteneği III/210. *** **yadaşt**: Hafıza, bellek; hatırlama yeteneği (Bdg. II: 322).
yadat-	ياداتمق	yada+t-	Zayıflatmak, kuvvetten düşürmek *Körüp ża'īf mini töhmet itme cevrüñge kim* *Yadattı her ni mini yoḳsa cevrdin yadaman*

[1018] Madde başı açıklamasında kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de Baburnâme'den alınan örnek sebebiyle Çağatay Türkçesine ait kelimeler arasında ele aldık.

			"Beni zayıf görüp zulmünü töhmet altında bırakma; beni başka bir şey zayıflattı yoksa senin zulmünden ben zayıflamam." III/210. *** **yadatmaķ**: Zayıflatmak, kuvvetten düşürmek (Bdg. II: 323).
yadu	يادو	F. جادو	Cadı, büyücü III/212. *** **yadu**: Cadı (Bdg. II: 323).
yaġ	ياغ		Yağ III/38. *** **yaġ**: Revġān [yağ], semīn [semiz, eti-yağı bol olan], dehn [yağ], şaḫm [iç yağı] (LÇ 295); **yaġ**: Her çeşit yağ; iç yağı, sıvı yağ, tereyağı (DTO 528).
yaġ-	ياغمق		Yağmak (yağmur) III/39. *** **yaġmaķ**: Yağmur yağmak; yağmur gibi yağmak (DTO 529); **yaġmaķ**: Nāzil olmaķ [yukarıdan aşağıya inmek]; yuķarıdan düşmek; yaġmur, ķar, ṭolu dökülmek (LÇ. 295).
yaġan	يغان		Fil III/39. *** **yaġan**: Fil (Bdg. II: 356).
yaġçamur	ياغچامور	yaġ+ça+mur	Tatlı şarap ve yağlı hamurdan yapılan bir tür ekmek III/54. *** **yaġçamur**: Yağımçur, etmek, çörek, ṭaḥin ve yaġ ile yapılur necīr ṭa'āmı [un ve yağ ile yapılan bulamaç yemeği] (LÇ 295).
yaġdĭr-	ياغديرمق		Yağdırmak; yağmur yağdırmak III/54. *** **yaġdirmaķ**: Dağıtmak, bol bol hediye vermek (Vab. 348).
yaġdu	ياغدو		Aydınlık, parlaklık; açıklık, berraklık *Mihr-i 'ālem-tāb ara bolsa cemāliñ közgüsi* *Kiçe hem kündüz kibi ķılġan cihānnı yaġdusı* "Alemi aydınlatan güneşin arasında güzelliğinin aynası olsa; cihanın parlaklığı gece de gündüz gibi olurdu." III/54. *** **yaġdu**: Aydınlık, parlaklık; açıklık (Bdg. II: 334); **yaġtu**: bk. yaġtu.
yaġduḷuķ	ياغدولوق	yaġdu+ḷıķ	1) Parlak, aydın; açık

			2) [Tarak][1019] *Şāne* [tarak], *muşt* [tarak], *ṭaraḳ, aydınlıḳ, rūşenlik, nūr ve żiyā, türki yaḫtı* (S.S.) III/54. *** **yaġduluḳ**: (LÇ 295).
yaġĭ	یاغی		Düşman *Yaġĭ mu il mu?* "Düşman mı? Dost mu?"; *Buḫārālıḳ bile Teke yaġĭdur* "Buharalılar ile Teke Türkmenleri düşmandır." III/47. *** **yaġi**: Düşman (Vámb. 348).
yaġĭḳ-	یاغیقمق	yaġı+ḳ-	Düşman olmak; ayaklanmak; karşı çıkmak *On͡ga yaġĭḳtı* "Ona düşman oldu."; *Uluġ big Mīrzānın͡g oġlı Mīrān-şāh Mīrzā atası bile yaġĭḳıp Hazāraġa kirdi* "Uluğ Bey Mirza'nın oğlu Mîrân-şah babasına karşı çıkıp Hazara şehrine girdi." (Bb. 72-15); *Yaġĭḳmaḳçı boldı* "Düşman oldu"; *Bularnın͡g hem uşbu aḫşam yaġĭġurı cezm imes idi* "Bunlar da bu akşam düşman olmaya niyetli değil idiler." (Bb. 276-3) III/47. *** **yaġıḳmaḳ**: Düşmen olmaḳ, iẓhār ve 'adāvet itmek [düşmanlık etmek], i'dā [düşman etmek], yav olmek (LÇ 296).
yaġĭlbay̆	یاغیلبای		Bir kuş türü III/48. *** **yaġılbay ḳuşı**: Bir nev' ḳuş ismidir (LÇ 295).
yaġĭn	یاغین	yaġ+n	Yağmur; fırtına, kasırga *Andaḳ ki yaġĭn yaġar bihārān* *Meydānġa su urdı tīr-i bārān* "Öyle ki denizler gibi yağmur yağar; ortalığa ok yağmuru gibi su vurdu."; *Yaġĭn köp bī-ḥadd boldı bir ṭılsımı bilür idim Molla 'Alīcānġa örgettim* "Yağmur çok fazla yağdı; bununla ilgili bir büyü biliyordum bunu Molla Alican'a anlattım." (Bb. 322-21); *Köz yaġĭnı* "Göz

[1019] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			yaşı" III/48. *** **yağın**: Yağış, bārān [yağmur], raḥmet, maṭar [yağmur] (LÇ 296).
yaġĭr	**یاغیر**		Atın sırtındaki eyerde aşınmış bölge III/48. *** **yağır**: Atıñ omuzları arasında yağlu yeri, at yağrı, omuzlarını eger urup peydā olan yara, cerāḥat (LÇ 296).
yaġĭş I	**یاغیش**	yaġ+ş	Yağmur III/48. *** **yağış**: Yağmur, bārān [yağmur], raḥmet, maṭar [yağmur] (LÇ 296).
yaġĭş II	**یاغیش**		Körfez, koy III/48. *** **yaġiş**: Körfez, koy (Vámb. 348).
yaġĭz	**یاغیز**		Koyu gri III/48. *** **yağız**: Siyāh, ḳır, şeb-dīz [siyah, gece renkli] (LÇ 296).
yaġla-	**یاغلامق**		Adet olduğu üzere avda vurulan ilk hayvanın yağını ortanca parmağa sürmek III/51. *** **yaġlamaḳ**: Yağ sürmek (Bdg. I: 333).
yaġlabaў	**یاغلبای**		Bir kuş türü III/52. *** **yağılbay ḳuşı**: bk. yaġĭlbaў.
yaġlaġu	**یاغلاغو**		Bir tür merhem (yağ) III/52. *** **yaġlaġu**: Sürüldüğü yeri yakan bir tür merhem (DTO 528).
yaġlaḳu	**یاغلاقو**		Yağda pişirilmiş (Calc. Wrtb. روغن داغ) III/52. *** **yaġlaḳu**: Yağda pişirilmiş (Bdg. II: 333).
yaġlat-	**یاغلاتمق**	yaġḷa+t-	Yağlatmak; yağla ovdurmak III/52. *** (-).
yaġlĭḳ I	**یاغلیق**		Yağlı III/53. *** **yaġliḳ**: Yağlı (Vámb. 348).
yaġlĭḳ II	**یاغلیق**	yaḳ+lĭḳ	Yağlık; mendil *Niçük kim 'Alī Şīr Big ḳulaġ aġrıġıda yaġlıḳ baġlaġan üçün ḫatunlar kök yaġlıḳnı ḳatıḳ baġlaġannı Nār 'Alī Şīrī at ḳoydılar* "Ali Şîr Bey, kulak ağrısından dolayı –atkı gibi başına- yağlık bağladığı için kadınlar mavi renkli yağlığı sıkıca bağlayan bu kişiye 'Nâr-Alî Şîr'

			dediler.” (?) *Belki* نار *yerine* ناز *yazılarak ‘Nazlı, işveli Alî Şîr’ de olabilir.* (Bb. 226-17) III/53. *** **yaġlıḳ**: Bez pārçası envā‘ı [çeşitleri] vardır, mendīl, dest-māl [el bezi] (LÇ. 295); **yaġliḳ**: Mendil, peçete (Vámb. 348).
yaġmur	**یاغمور**		Yağmur III/55. *** **yaġmur**: Maṭar [yağmur], bārān [yağmur], raḥmet, bārīş [yağmur, sağanak], yağış (LÇ 296).
yaġrĭḳ	**یاغریق**		1) (V.) Tarak, ibik, dağ sırtı 2) Et ve odun kesmek için kullanılan ağaç kütüğü III/50. *** **yaġriḳ**: Tarak; ibik; dağ sırtı; kütük (Vámb. 348).
yaġrĭn	**یاغرین**		Kürek kemiği *Ḳāsım Bignin͡g yaġrĭnıġa oḳ tigdi* “Kasım bey’in kürek kemiğine ok isabet etti.” (Bb. 268-14); *yaġrĭn baḳmaḳ* “Yanmış kürek kemiğinden fal bakmak” III/51. *** **yaġrın**: Omuz (DTO 528).
yaġrĭnçĭ	**یاغرینچی**	yaġrĭn+çĭ	Yanmış kürek kemiğinden fal bakan kimse III/51. *** **yaġrınçı**: Yanmış kürek kemiğinden fal bakan kimse (Bdg. II: 356).
yaġtu	**یاغتو**		bk. yaḳtu III/53. *** **yaġtu**: Parlak, parlaklık, parıltılı (DTO 530).
yaḫşĭ	**یخشی**		İyi, güzel, mükemmel III/57. *** **yaḫşı**: Güzel, iyü, merġūb [beğenilmiş], nīk [güzel] (LÇ 303).
yaḫşĭla-	**یخشیلامق**		İyi bir şey yapmak, doğru davranışta bulunmak, iyi yapmak III/57. *** **yaḫşılamaḳ**: İyü itmek, nef‘ [fayda, yarar] tigürmek, fāyda (LÇ 303).
yaḳ I	**یاق**		1) Taraf, yön 2) Dış taraf *Anın͡g aylana yaḳı* “Onun dış tarafının çevresi” (Abg. 52); *Bir şatuġa Baba Yasavul çıḳıp baltu bile ḳorġannın͡g yaḳını*

yıḳmaḳ ve bozmaḳḳa meşġūl idi " Baba Yasavul bir burca çıkıp balta ile kalenin dış tarafını yıkmaya çalışıyordu." (Bb. 278-4)[1020]
3) İki zaman dilimi arasındaki süre
Bu kündin bu yaḳġa sizge ve sizniñ yurtıñızġa yamanlıḳ ḳılmalıñ "Bu günden itibaren size ve sizin yurdunuza kötülük yapmayalım." (Abg. 179)
4) Taraf, taraftarlık
Bu vilāyet ve il bile yaḳımız bardur tālān ve tārāc bolmaġusıdur "Bu vilayet ve halk ile yakınlığımız vardır; yağma ve talan olmayacaktır." (Bb. 287-14)
5) Davranış; alaka, ilgi
Ḳarındaşlıḳ yaġındın "Kardeşlik aracılığıyla" (Abg. 82) III/21.
*** **yaḳ**: Semt [yön, taraf], cānib [yön, taraf], kenār, ḳurb [yakınlık], yaḳın, ṭaraf (LÇ 296).

yaḳ- II یاقمق

1) Beğenmek, hoşuna gitmek; uymak
Bu söz Cengiz Ḫanġa yaḳmadı "Bu söz Cengiz Han'ın hoşuna gitmedi." (Abg. 56); *Ẓāhirā anı yir ve suyı hoş yaḳmadı* "Açıkça bellidir ki o yer ve su hoşuna gitmedi." (Bb. 503-14); *Köñgülge yaḳġu dik söz kiltürmedi* "Gönüle beğeneceği gibi bir söz söylemedi." (Bb. 146-20); *yaḳadur ha* "Değil mi?"
2) Saldırmak, suçlamak
3) Sürmek (yağ sürmek) III/ 22.
*** **yaḳmaḳ**: Hüküm sürmek; arkadaşlık etmek; sulamak, gezdirmek; kabul etmek, takdir etmek, beğenmek (Bdg. II: 334).

yaḳ- III یاقمق

Yakmak III/24.
*** **yaḳmaḳ**: İḥrāḳ itmek [yakmak], iş'āl

[1020] OSTN'de metnin geçtiği yer 287-4 olarak verilmesine rağmen bizim incelememize göre metin 278-4'te yer almaktadır.

			itmek [tutuşturmak], sūḫten [yakmak] (LÇ 296).
yaḳa	**يقا، ياقه**		1) Yaka, elbise yakası 2) Kadının fahişe olduğunu ilan etme 3) Kıyı, sahil, yaka (coğrafi) III/25. *** **yaḳa** (ياقا): Boyun, yaka (Vámb. 348); **yaḳa** (ياقه): Taraf, yön; yaka (coğrafi), kıyı (Vámb. 348).
yaḳala-	**یاقالامق**	yaḳa+ḷa-	1) Yakasından tutmak, yakalamak 2) Kıyı boyunca gitmek, sahil boyu yürümek III/26. *** **yaḳlamaḳ**: Ṭutmaḳ, yaḳa paça ḳavramaḳ, ṣarılmaḳ, mes'ūl ṭutmaḳ, ile giçdirmek (LÇ 296).
yaḳalaş-	**یاقالاشمق**		Birbirinin yakasından tutmak III/26. *** **yaḳalaşmaḳ**: Birisinin yakasından tutmak (Vámb. 348).
yaḳar-	**يقارمق، ياقارمق**		Yalvarmak, ısrar etmek III/26. *** **yaḳarmaḳ**: İlḥāḥ itmek [ısrar etmek], iltimās ricā iylemek [yapılmasını istemek, rica etmek] (LÇ 296).
yaḳĭ	**یاقی**		Düşman III/30. *** **yaġı**: bk. yaġĭ.
yaḳĭn	**یاقین**		Yakın III/30. *** **yaḳın**: Yakın (DTO 532).
yaḳĭnlaş-			Yakınlaşmak III/30. *** **yaḳınlaşmaḳ**: Taḳrib [yakınlaşmak], iḳtirāb [yanaşmak], muḳārenet itmek [yakınlık etmek], yaḳın olmaḳ, hem-civār [komşu], himāye (LÇ 296).
yaḳtĭ	**یاقتی**		Işıklı, aydın, parlak III/35. *** **yaḳti**: Parlak, aydın (Vámb. 348).
yaḳtĭlĭḳ	**یاقتیلیق**		(V.) Işık, aydınlık, parlaklık III/35. *** **yaḳtiliḳ**: Parlak, parlaklık (Vámb. 348).
yaḳtĭr-	**یاقدیرمق**		Yaktırmak, tutuşturmak III/35. *** **yaḳturmaḳ**: bk. yaḳtur-.
yaḳtu	**یاغتو، یاقتو**		Işık, aydınlık; berrak *Ṣubḥ*[1021] *yaḳtusıda ẕerre bolmaġan dik āşikār*

[1021] OSTN'de kelime صهر (şıhr: Evlilikten dolayı kurulan akrabalık) şeklinde yazılmıştır. Ancak beytin anlamı dikkate alınarak kelimenin -ṣubḥ iken- yanlış yazıldığı anlaşılmaktadır.

			Yüz tümen min͠g mihr pinhāndur yüzün͠g yaḳtusıda "Sabah aydınlığında zerre kadar ışık yok gibidir; ancak yüzünün aydınlığında yüz binlerce ay gizlidir" III/35. *** **yaḳtu**: Nūr, żiyā, aydınlıḳ, rūşenāyī [aydınlık], yaḫtı (LÇ. 296).
yaḳtur-[1022]	ياقتورمق		1) Yaktırmak 2) Bir şeyi onaylamak *Ol ilnin͠g sözin yaḳturmadı* "O halkın sözünü onaylamadı." (Abg. 105) III/35. *** **yaḳturmaḳ**: Onaylamak, tasdik etmek (DTO 530); **yaḳturmaḳ**: Ṭutuşdırmaḳ, taṣdīḳ - ḳabūl itmek (LÇ. 296).
yaḷ I	يال		Yele; at, aslan gibi hayvanların ensesinde veya boynunda bulunan uzun kıllar III/152. *** **yal**: Hayvanlarda bulunan yele (Vámb. 348).
yāl II	يال		Yalın, çıplak, açık; alçak, adi, bayağı III/153. *** **yal**: Çıplak; yoksul; alçak, adi, bayağı (Vámb. 348).
yal III	يال		Yağ (Calc. Wrtb. روغن) III/153. *** **yal**: Yağ (Bdg. II: 337).
yala-	يالامق، يلامق		Yalamak III/154. *** **yalamaḳ**: Līs itmek [yalamak], dil ile silmek (LÇ 297).
yalaç	يلاج		Peygamber III/162. *** **yalaç**: Peygamber (Bdg. II: 362).
yalamançaḳ	يالامانجاق		Lezzetli, leziz, nefis III/164. *** **yalamançaḳ**: Lezzetli, leziz (Bdg. II: 338).
yalamay̌-	يالامايمق	yala-'tan	Yalanmak III/164. *** **yalamay**: Yalanmak (Bdg. II: 338).

[1022] OSTN'de kelimenin fiil olduğunu belirten işaret konulmamıştır. Bu işaret, kelimenin Arap harfli yazımı dikkate alınarak tarafımızdan konulmuştur.

yaḷan-	**يالانمق**		Yalanmak III/161. *** **yalanmaḳ**: Yalanmak (Bdg. II: 338).
yalanla-	**يالانلامق**		Parlamak, ışımak, parıldamak III/161. *** **yalanlamaḳ**: Parlamaḳ, dıraẖşān olmaḳ [parlak olmak] (LÇ 297).
yalanun	**يالانون**		Hızlı bir şekilde sefere çıkma, acil asker gönderme III/161. *** **yalanun**: Hızlı bir şekilde sefere çıkma, acil asker gönderme (DTO 533).
yalan͡g	**يالانك، يلانك**		1) Çıplak, yalın, açık 2) Sadece, yalnız, tek *Yalan͡g ton* "İşlenmemiş kürk" III/158. *** **yalan͡g**: Bürehne [yalın, çıplak, açık], ʿuryān [çıplak], dikilmemiş ḳumaş, bir ḳat, bir ṭabaḳa, yalan͡g ḳat (LÇ 297).
yalan͡gaç-	**يالانكاچمق**		(V.) Çıplak hâle getirmek, soyundurmak III/158. *** **yalan͡gaçmaḳ**: Çıplak hâle getirmek, soyundurmak (Vámb. 348).
yalan͡gaçla-	**يالانكاچلامق**	yalan͡gaç+ḷa	Soyundurmak, çıplak hâle getirmek *Velī yeke yarımnı talap tüşürgüçi yalan͡gaçlaġuçı bu şūm Moġullar idi* "Atlıları atlarından indirip soyan bu hayırsız Moğollardı." (Bb. 110-19); *At yalan͡gaçlap ozdurup öttiler* "Atlardan eyerleri çıkartıp onları yüzerek (nehirden) geçirdiler." (Bb. 290-3) III/158. *** **yalan͡gaçlamaḳ**: Çıplak bırakmak (DTO 533).
yalan͡gaçlaş-	**يالانكاچ لاشمق**	yalan͡gaçla+ş-	Birlikte soyunmak III/159. *** (-).
yalan͡gaçlaştur-	**يالانكاچ لاشدورمق**	yalan͡gaç+la+ ş+tur-	Birilerini zorla soyundurmak III/159. *** **yalan͡gaçlaşturmaḳ**: Çıplak bırakmak (DTO 533).
yalan͡gaştur-	**يالانكاشتورمق**[1023]	yalan͡gaş+tur-	Birini soyundurmak III/159. *** **yalan͡gaşturmaḳ**: Çıplak bırakmak (DTO 533).
yalan͡gġaç	**يالانكغاچ**		Çıplak, yalın, açık III/159.

[1023] OSTN'de kelimenin Arap harfli yazılışı يالانكلشتورمق şeklindedir. Bu yazılış kelimenin madde başındaki yazımı dikkate alınarak düzeltilmiştir.

			*** **yalanġaç**: Çıplak (Vámb. 348); **yalanġaç**: Çıplaḳ, ‘üryān [çıplak], bürehne [çıplak], lüç [çıplak] (LÇ 297); **yalan͡gġaç, yalan͡gaç, yalanġaç**: Çıplak, giyinmemiş (DTO 532).
yalan͡gġrat	يالانكغرت		Bir tür iri sıçan (Calc. Wrtb. موش كلان و كزنده) III/159. *** **yalanġırat**: Bir tür büyük fare (DTO 532).
yalan͡gla-	يالانكلامق		Soyundurmak, çıplak hâle getirmek III/160. *** **yalan͡glamaḳ**: Çıplak bırakmak (DTO 533).
yalan͡glan-	يالانكلانمق	yalan͡g+la+n-	Soyunmak III/160. *** **yalan͡glanmaḳ**: Çıplak olmak, soyunmak (DTO 533).
yalan͡gsa-	يالانكسامق		Etrafa bakınmak, gözetlemek; casusluk yapmak III/160. *** **yalan͡gsamaḳ**: Bir şey’iñ peyine düşüp aramaḳ [bir şeyin arkasına düşüp aramak], arḳasına in͡gsesine ẓahrına düşerek cūst ü cū itmek [arkasına düşerek arayıp sormak] (LÇ 297).
yalaş-	يالاشمق، يلاشمق		Yalaşmak, birlikte birbirini yalayarak temizlemek *Ādem sözleşür, ḥayvān yalaşur* “İnsan konuşur; hayvan yalaşır.” III/162. *** **yalaşmaḳ**: Yalaşmak, birlikte birbirini yalayarak temizlemek (Bdg. II: 338).
yalaw	يالاو		1) Bayrak (Calc. Wrtb. علم)[1024] 2) Miğfere bağlanan ipek bez *Davulġada çīnī yalaw dil-peẕīr* *Yana cevşen üstige çīnī ḥarīr* “Miğferlerin üzerinde hoş, güzel Çin bezleri vardı; yine zırhlarının üzerinde

[1024] OSTN’de Calc. Wrtb.’den alınan metin حلم şeklindedir. Ancak ‘yalaw’ kelimesinin, sözlükte “Bayrak” şeklinde verilen anlamından dolayı bu yazılışın hatalı olduğu ve علم “‘alem: Bayrak” kelimesinin verilen anlama daha uygun olduğu düşüncesi ile علم biçiminde alınmıştır.

			ise Çin ipeği giymişlerdi.” 3) Parlak, göz alıcı (*Arab.* = *Mücellā* “Parlak”) III/155. *** **yalav - yalavuz**: Külāhıñ eṭrāfına ṭutılan ḳırmızı ipek pārçası, bayraḳ, ‘alem (LÇ 297); **yalao**: Bayrak (Vámb. 349).
yalawuç	يالاوج، يلاوج		Peygamber III/156. *** **yalavuç**: Peygamber (Bdg. II: 362).
yalawuz	يالاوز		bk. yalaw III/156. *** **yalav - yalavuz**: Külāhıñ eṭrāfına ṭutılan ḳırmızı ipek pārçası, bayraḳ, ‘alem (LÇ 297).
yalaў-	يالايمق		Esnemek III/154. *** **yalaymaḳ**: Esnemek (DTO 533).
yalbar-	يالبارمق		Yalvarmak III/188. *** **yalbarmaḳ**[1025]: Yalvarmaḳ; temellük iylemek [yaltaklanmak]; ricā, tażarru‘ [tevazu ile yalvarmak], iltimās [rica] itmek (LÇ 297).
yalçĭ-	يالچيمق		(V.) Birisini sevmek; bir şeye katılmak, iştirak etmek III/185. *** **yalçimaḳ**: Birisini sevmek; bir şeye katılmak, iştirak etmek (Vámb. 349).
yalçĭn-	يالچينمق	yalçĭ+n-	(V.) Bir şeye sevinmek III/185. *** **yalçinmaḳ**: Sevinmek, sevinçli olmak (Vámb. 349).
yalçĭt-	يالچيتمق		(V.) Katılmaya zoramak, iştirak ettirmek III/185. *** **yalçitmaḳ**: Katılmaya zorlamak (Vámb. 349).
yalçū	يالچو		Alçı, sertleşmiş kireç III/185. *** **yalçu**: Kireç, alçı (Vámb. 349).
yalda-	يالدامق	yaḷ+ḷa-	Atın yelesinden tutmak, atın yelesine yapışmak *Otuz ḳırḳ nökeri bile atlarını kime yanında yaldap öttiler* “Otuz kırk askeriyle atlarını gemilerin yanında yelelerinden

[1025] LÇ’de kelimenin madde başı yazılışı muhtemelen dizgi hatasından dolayı يابلارمق şeklindedir. Bu yazılış kelimenin anlamı ve sözlükteki harf sırası dikkate alınarak düzeltilmiştir.

			tutup [nehri] geçtiler." (Bb. 483-8); *Moġul bā-vücūd kim su bilmes cibe bile deryādın at yaldap öter* "Bununla birlikte suyu tanımayan Moğollar, zırhlı olarak nehirden atlarının yelelerinden tutarak geçerler." (Bb. 484-8) III/183. *** **yaldamaḳ**: Atıñ yalından ṭutmaḳ [atın boynundan tutmak], gerdenine il ḳomaḳ [boynuna el koymak], misās itmek [dokunmak] (LÇ 298).
yaldĭra-	**يالدرامق**		(V.) Parlamak, parıldamak, ışıldamak III/184. *** **yaldirmaḳ**[1026]: Parlamak, parıldamak, ışıldamak (Vámb. 349).
yaldĭraḳ	**يالديراق**	yaldĭra+ḳ	(V.) Parlak III/184. *** **yaldiraḳ**: Parlak (Vámb. 349).
yaldĭrat-	**يالدراتمق**	yaldĭra+t-	(V.) Parlatmak, parlaklaştırmak, parlak yapmak III/184. *** **yaldıratmaḳ**: Parlatmak, parlaklaştırmak (LÇ 349).
yaldĭrayĭş	**يالديرايش**	yaḷdıra+yış	Parlaklık, parlama III/184. *** **yaldırayış**: Parlayış, berrāḳ, rūşen [parlak, aydın], lem'ān [parlama], pertev [ışık] (LÇ 298).
yalduz	**يالدوز**		Yaldız, altın kaplama *Yalduz ḳurt* "Ateş böceği" III/184. *** **yalduz**: Yaldız, yaldıraḳ, parlaḳ şey', ḥelālī [Yaldızlı bakırdan veya tahtadan mahfazası olan eski sistem saat] (LÇ 298).
yalduzla-	**يالدوزلامق**		Yaldızlamak, altınla kaplamak III/185. *** **yalduzlamaḳ**: Teẕhīb, tezyīn itmek [yaldızlamak]; zīnet virmek [süslemek] (LÇ 298).
yalġa-	**يالغامق**		Kundak bezi bağlamak; eklemek, ilave etmek, yapıştırmak III/174. *** **yalġamaḳ**: Bağlamak, düğümlemek (Vámb. 349).

[1026] Radloff'un Vámbery'den aldığını belirttiği 'yaldĭra-' kelimesi Vámbery'nin eserinde bulunamamıştır. Cagataische Sprach Studien'de bu anlama gelen 'yaldirmaḳ' kelimesi çalışmaya alınmıştır.

yalġan	يالغان	Yalan *Çın ve yalġanın bilmedi* "Doğru ve yalanı bilemedi." (Abg. 141); *Bir nime çın ve yalġan sözler aytıp ḫanġa yā aradaġılarġa pāra ve rüşvet ḳabūl ḳıldılar* "Bir kaç doğru ve yalan sözler söyleyip han ve yakınlarına para ve rüşvet verdiler." (Bb. 68-16) III/175. *** **yalġan**: Yalan, kiẕb [yalan], bühtān [iftira], dürūġ [yalan] (LÇ 298).
yalġançĭ	يالغانچى	Yalancı, yalan söyleyen III/177. *** **yalġanci**: Yalancı (Vámb. 349).
yalġançĭlĭḳ	يالغانچيليق	Yalancılık, yalan söyleme III/177. *** **yalġancilik̦**: Yalancılık (Vámb. 349).
yalġanla-	يالغانلامق	Yalan söylemek III/176. *** **yalġanlamaḳ**: Yalan söylemek; aldatmak, hile yapmak (Bdg. II: 340).
yalġĭ-	يالغيمق [1027]	Yüksek sesten dolayı kulakları tıkanmak III/178. *** **yalḳımaḳ**: Sağırlaştırmak; (ses) hafifletmek (DTO 534).
yalġĭn I	يالغين	Tuzlu arazi (*P. d. C.'de "serap, yalgın" anlamındadır.*) III/178. *** **yalġın**: Serāb, şübeh-i bī-āb [susuzluk şüphesi] (LÇ 298); **yalgın**: Serap (DTO 534).
yalġĭn- II	يالغينمق	(V.) Bağlanmak, eklenmek III/178. *** **yalġinmaḳ**: Bağlanmak, eklenmek (Vámb. 349).
yalġĭt-	يالغيتمق	Bunaltmak, sıkmak, bıktırmak III/178. *** **yalḳıtmaḳ**: yalḳĭt-.
yalġuş	يالغوش	Yanlış, hata, kusur III/178. *** **yalġuş**: Yanlış (Bdg. II: 336); **yañ͡gış:** bk. yañ͡gĭş.
yaḷġuz	يالغوز	Yalnız III/178. *** **yalġuz**: Yalñız, 'ārī [hür], sāde, tenhā, tek (LÇ 298).

[1027] OSTN'de kelimenin Arap harfli yazımı يالغى şeklinde verilmiştir. Bu yazılış kelimenin anlamı ve madde başında fiil olduğunun belirtilmesi dikkate alınarak düzeltilmiştir.

yalġuzlan-	يالغوزلانمق		Yalnız kalmak, tek başına olmak III/178. *** (-).
yalġuzluḳ	يالغوزلوق		(V.) Yalnızlık III/178. *** **yalġuzluḳ**: Yalnızlık, yüzüstü kalma (Vámb. 349).
yalġuzun	يالغوزون		(V.) Tamamen yalnız III/178. *** **yalġuzun**: Tamamen yalnız, yalnız (Vámb. 349)
yalĭ	يالى		Sahil, kıyı, su kenarı III/169. *** **yalı**: Deryā kenārı, leb-i deryā [deniz kıyısı], sāḥil-i adaḳ (LÇ 298).
yalĭḳ-	ياليقمق		Yüksek sesten dolayı kulakları tıkanmak *Bular ilge miniŋ̄ ʿışḳım işidin* *Ḳulaġım yalĭḳıban il ḳarġışıdın* "Onlar benim aşkımı insanlara anlatıyordu; İnsanların bu aşka karşı beddualarından dolayı kulaklarım tıkandı."[1028] III/169. *** **yalıḳmaḳ**: Tiksinti duymak (Vámb. 349); **yalḳımaḳ**: Sağırlaştırmak; (ses) hafifletmek (DTO 534).
yalĭḳĭt-	ياليقيتمق	yalĭḳ+i+t-	Bunaltmak, sıkmak, bıktırmak *Yalĭḳĭtma* ! "Bıktırma!" III/170. *** **yalıḳıtmaḳ**: Bıktırmak, usandırmak (Bdg. II: 341); **yalḳıtmaḳ**: bk. yalḳĭt-.
yalĭn I	يالين		Çıplak, yalın, açık III/170. *** **yalın**: Çıplak, yalın (Bdg. II: 338); **yalın ayaḳ**: Yalın ayak (Bdg. II: 338).
yalĭn II	يالين		1) Ateş, alev 2) Çadırı süslemek için kullanılan renkli bezler 3) Sıcaktan dili sarkan köpek *Barı aġzıda tilbe it dik yalĭn* *ʿAdedde velī it tügidin ḳalın* "Hepsinin ağzı sıcaktan bunalmış köpekler gibiydi; sayıları da köpeğin kıllarından daha fazlaydı." III/170.

[1028] OSTN'de metnin alındığı yer açık olarak belirtilmese de beytin DTO'de de (DTO 534) yer aldığını tespit edilmiştir.

			*** **yalın**: Pertev [ışık], şu‘le [ateş], āteş, alev, efruḫte [parlamış, ışıklanmış] (LÇ 298); **yalın**: Ateş, ışık, çadırı süslemek için kullanılan renkli saçak ve püsküller (DTO 535); **yalın**: Alev, yalaza; sıcaktan dilini sarkıtan köpek (Bdg. II: 341).
yalĭn- III	يالينمق		Yalvarmak *Sañ͡ga niçe yalĭnıp yalbarayın* *Ni kim kilse başımġa ẖōş köreyin* “Sana kaç kez yalvarıp yakarayım ve başıma gelenler için sevineyim?” III/170. *** **yalınmaḳ**: Yalvarmaḳ, ricā itmek, temelluḳ iylemek [yaltaklanmak] (LÇ 299).
yalĭna- (?)	يالنامق		Tutuşmak,yanmak, alevlenmek III/171. *** **yalnamaḳ**: Alev alev yanmak, tutuşmak (Bdg. II: 340).
yalĭnḳat	يالينقات	yalĭn+ḳat	Yalnız, sade, tek, tek başına III/171. *** **yalınḳat**: Yalnız, tek başına, tek, ayrı (DTO 535).
yalĭnla-	يالينلامق	yalĭn+la-	Tutuşmak, yanmak, alevlenmek III/171. *** **yalınlamaḳ**: Efruḫte olmaḳ [yanmak], parlamaḳ, alevlenmek, şerārelemek [kıvılcımlanmak, parlamak] (LÇ 298).
yalĭn͡g	يالينك		Çıplak, yalın, açık III/170. *** **yalın͡g**: Çıplak (DTO 535).
yalĭn͡gçaḳ	يالينكچاق	yalĭn͡g+çaḳ	Çıplak, yalın; yağmalanmış III/170. *** **yalın͡g**: Çıplak (DTO 535).
yalḳĭn	يالقين		Ateş, alev III/173. *** **yalın**: bk. yalĭn II.
yalḳĭnla-	يالقينلامق		Tutuşmak, yanmak, alevlenmek III/173. *** **yalḳınlamaḳ**: Tututşmak, alev almak (Bdg. II: 340); **yalınlamaḳ**: bk. yalĭnla-.
yalḳĭt-	يالقيتمق		bk. yalĭḳĭt- III/173. *** **yalḳıtmaḳ**: Taṣdī‘ [rahatsız etmek, sıkmak], ta‘cīz itmek, ilticā ve tażarru‘ [sığınmak ve tevazu ile yalvarmak], ibrām iylemek [ısrarla istemek], yalvarmek (LÇ 298); **yalḳıtmaḳ**:

			Yormak, canını sıkmak (DTO 534).
yalḳun	يالقون		1) Ateş, alev 2) Akis, ışığın aksi (Calc. Wrtb. عکسی) III/173. *** **yalḳun**: Ateş, alev, yalaza; akis (Bdg. II: 340); **yalın**: bk. yalĭn II.
yalḳunla-	يالقونلامق		Tutuşmak, alevlenmek III/173. *** **yalḳınlamaḳ**: bk. yalḳĭnla-.
yalḳunlĭġ	يالقونليغ		Ateşli, alevli III/174. *** (-).
yalluḳ	ياللوق		Kiralama *Yalluḳ birle* “Kiralama ile” III/179. *** (-).
yalmaġur [1029]	يالماغور		[Yiyip doymayan, daima aç; aç olma][1030] *Yiyüp ṭoymaz, dā’im aç ḳalıp*[1031] *sarılıp yiyici, cu‘* [açlık çekme, aç olma] (S.S.) *** **yalmaġuz**[1032]: (LÇ 298).
yalman	يالمان		1) Sert, katı, çetin; şiddetli 2) Geçilecek yolu olmayan, yolsuz; ulaşılamaz (sıradağlardan dolayı) III/190. *** **yalman**: Sert, katı, çetin; şiddetli; sıradağlardaki geçitsiz yerler (DTO 535).
yalpaḳ	يالپاق		Düz, yassı, basık III/186. *** **yalpaḳ**: Pehn [enli, geniş, yassı], geniş, yalpuḳ, yaṣṣı, yayvan, vāṣi‘ [geniş] (LÇ 297).
yalpaḳlĭḳ	يالپاقليق	yalpaḳ+lĭḳ	(V.) Düzlük, yassılık, basıklık III/186. *** **yalpaḳliḳ**: Düzlük, ova (Vámb. 349).
yaltaḳ	يالتاق		İki yüzlü, yalaka III/180. *** **yaltaḳ**: Müdāheneci[1033] [dalkavukluk eden], iki yüzlü, ẖōş-āmed gūy [‘hoş geldin’ diyen], yüze gülüci (LÇ 298).

[1029] Madde başı açıklamasında kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de LÇ’den alınan örnek sebebiyle Çağatay Türkçesine ait kelimeler arasında ele aldık.
[1030] Anlam LÇ’den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[1031] Kelime LÇ’de قارپب , OSTN’de قارپپ şeklinde yazılmıştır. LÇ’deki baskı hatası ile yazılmış olan bu kelime OSTN’ye de bu yanlış hâliyle aktarılmış olmalıdır.
[1032] OSTN’de ‘yalmaġur’ kelimesi için LÇ’den ‘yalmaġuz’ kelimesinin açıklaması alınmış; bu durum OSTN’de belirtilmemiştir.
[1033] LÇ’de مداحنه جی şeklinde hatalı olarak yazılan kelime tarafımızdan düzeltilmiştir.

yaltaḳat-[1034]	يالتاقاتمق	yaltaḳ+at-	Yaltaklanmak, dalkavukluk etmek; okşamak III/180. *** **yaltaḳatmaḳ**: Müdāhene[1035] itmek [dalkavukluk etmek], oḫşamaḳ, medḥ itmek, vaṣf iylemek, birisine peyrev olmaḳ [birisinin ardı sıra gitmek] (LÇ 298).
yaltaḳlan-	يالتاقلانمق		(V.) Yaltaklanmak, dalkavukluk etmek; III/180. *** **yaltaḳlamaḳ**[1036]: İki yüzlülük etmek, yaltaklanmak (Vámb. 349).
yaltaḳlïġ	يالتاقليغ		Yaltaklık, yaltaklanma, dalkavukluk III/180. *** **yaltaḳlıġ**: Müdāhene[1037], s̱enā ve sitāyiş itmek [övmek], rūşenlik (LÇ 298).
yaltaḳlïḳ	يالتاقليق		Yaltaklık, yaltaklanma, dalkavukluk III/180. *** **yaltaḳliḳ**: Dalkavukluk, yaltaklık (Vámb. 349).
yaltïraḳ	يالتيراق		Parlak III/182. *** **yaltıraḳ**: Parlak (DTO 534).
yaltraḳ	يالتراق		Parlak III/182. *** **yaltıraḳ**: bk. yaltïraḳ; **yaldiraḳ**: bk. yaldïraḳ.
yalu	يالو		(P. d. C.) Eksik, noksan, yetersiz III/171. *** **yalu**: Eksik, noksan (DTO 544).
yalūsïz	يالوسز	yalu+sïz	(P. d. C.) Eksiksiz, tam *Alġan mālların tapturup siz ḳarındaşımızġa yalusïz ḳaytarıp* "Alınan malları siz kardeşlerimize eksiksiz geri verip" III/171. *** **yalusız**[1038]: (DTO 544).

[1034] OSTN'de kelimenin fiil olduğunu belirten işaret konulmamıştır. Bu işaret, kelimenin Arap harfli yazımı ve anlamı dikkate alınarak tarafımızdan konulmuştur.

[1035] LÇ'de مداحنه şeklinde hatalı olarak yazılan kelime tarafımızdan düzeltilmiştir.

[1036] Radloff'un Vámbéry'den aldığını belirttiği 'yaltaḳlan-' kelimesi Vámbéry'nin eserinde bulunamamıştır. Cagataische Sprach Studien'de bu anlama gelen 'yaltaḳlamaḳ' kelimesi çalışmaya alınmıştır.

[1037] LÇ'de مداحنه şeklinde hatalı olarak yazılan kelime tarafımızdan düzeltilmiştir.

[1038] Dictionnaire Turk Oriental'de 'yalusız' kelimesi yer almamaktadır. Ancak 'yalu' kelimesinin örnek metninde Radloff'un da 'yalu' kelimesinde çalışmasına aldığı metin kullanılmıştır (Courteille; 1870: 544).

yam I	يام		Derinin tabaklanmasıyla yapılan kap III/298. *** **yam**: Bir tür yüksek kap, çömlek (Vámb. 349).
yam II	يام		Posta atı *Yam atları bile yam ḫāne bozuḳ dur* “Posta atla ile postahaneler kötü durumdadır.” III/298. *** **yam**: Posta atı (Vámb. 349); **yam**: Ulak binecek ata dirler (AL 388).
yam III	يام		Başı açık (Calc. Wrtb. سر كشاده) III/299. *** **yam**: Başı açık (Bdg. II: 341).
yama-	يامامق، يمامق		Yamamak, onarmak (bir şeyi) III/299. *** **yamamaḳ**: Yamamak (Bdg. II: 341).
yamaç	ياماچ، يماچ		Yamaç, dağın yamacı III/306. *** **yamaç**: Dağ yamacı (DTO 535).
yamaġ	ياماغ		1) Yama 2) Yardımcı, yaver III/300. *** **yamaġ**: Pamuk; parça, yama; yeniçeri mangası; uşak, hizmetçi, yardımcı, çırak, yaver (DTO 535).
yamaġlĭġ	ياماغليغ	yamaġ+ḷıġ	1) Yama yapılacak şey, yamalık 2) Yamalı III/300. *** **yamaġlıġ**: Pāre ve pārça ḳonulmuş libās ve cāme (LÇ 299); **yamaġlıġ**: Pamuk, pamuklu bez (DTO 535).
yamaḳ	يماق		Yama III/299. *** **yamaḳ**: Parça, yama (DTO 535); **yamaḳ**: Parça, yama (Vámb. 349).
yamal-	يامالمق	yama+l-	Yamalı olmak; yamalamak III/306. *** **yamalmaḳ**: Yamalamak, onarmak (Vámb. 350).
yaman	يامان، يمان		1) Kötü, yaman, suçlu 2) Kötülük, musibet III/301. *** **yaman**: Kötü, ḫabīş, mużırr [zararlı], fenā, musallaṭ [rahatsız eden], bed [kötü] (LÇ 299).
yamanla-	يمانلامق		1) Dedikodu yapmak, birisini üzmek, kötülemek 2) Kötü düşünceli olmak

			Beşāġur tümen bigleri tamām ol fırṣatda İsen Buġa H̱andın yamanlap Moġulistānġa kilip idiler “Beşâgur tümen beylerinin hepsi o anda İsen Buga Han hakkında kötü düşüncelerle Moğolistan’a gelmişlerdi.” (Bb. 13-5); *Atasıdın yamanlap Sulṭān İbrāhīm ḳaşıġa kildi* “Atası hakkında kötü düşünceli olarak Sultan İbrahim’in yanına geldi.” (Bb. 391-5) III/302. *** **yamanlamaḳ**: Kötü yürekli olmak, arkadan konuşmak, iftira etmek, kafasından kötü düşünceler geçirmek (DTO 536).
yamanlaş-	يمانلاشمق	yamanla+ş-	1) Birbirine küfür etmek 2) Birbiriyle kötü olmak *Hīç vaḳtda yamanlaşġanımız yoḳ* “Hiçbir zaman aramız kötü olmadı.” (Abg. 46) III/303. *** **yamanlaşmaḳ**: Bozuşmak, arası bozulmak, birbiriyle kötü olmak (Bdg. II: 366).
yamanlĭḳ	يمانليق	yaman+lĭḳ	1) Kötü, kötülük yapan 2) Kötülük, fenalık; günah III/304. *** **yamanliḳ**: Kötülük, fenalık; günah (Vámb. 350).
yamçĭ I	يامچی		Posta arabasını süren, postacı III/311. *** **yamçı**: Postacı (Vámb. 350).
yamçĭ II	يامچی	yam+çĭ	Çömlekçi, çanakçı III/311. *** **yamçı**: Çömlekçi, çömlek yapan kimse (Vámb. 350).
yamġur	يامغور	yaġ+mur	Yağmur *Toñğluḳ yamġur* “Dolu” III/310. *** **yamġur**: Yağmur (DTO 536).
yamġurluḳ	يامغورلوق		1) Yağmurlu 2) Yağmurluk, pardesü III/310. *** **yaġmurlıḳ**: Yağmurlu (Bdg. II: 357).
Yamut	يamوت		Yomut, bir Türkmen boyu (Calc. Wrtb. نام اولوسی ترکمان) III/309. *** (-).
yan I	يان		Yan, taraf, yön III/78.

			*** **yan**: Yañ, ṭaraf, cenb [yan taraf], kenār, civār, ma‘iyyet [yan], nezd [yan, taraf], cihet, ‘ind [yan, huzur, taraf], sūy [cihet, yön, taraf], pehlū [yan] (LÇ 299).
yan II	يان		Can, ruh III/79. *** **yan**: Can (Bdg. II: 341).
yan- III	يانمق		Yanmak, alevlenmek III/79. *** **yanmaḳ**: Maḥrūḳ olmaḳ [yanmış olmak], āteş-zede olmaḳ [yanmak], bişmek, köymek, yanmek, ḥarīḳ [yanan, tutuşmuş] (LÇ 301).
yan- IV	يانمق		1) Dönmek 2) Geri dönmek; çevirmek, reddetmek; pişman olmak *Tilekdin yanur min* "İsteğimden vazgeçiyorum."; *Ölünce dik yanmay min* "Ölünceye kadar pişman olmam." 3) *Yana zarfı sık olarak 'yeniden, tekrar' gibi anlamlarda kullanılmaktadır.* III/79. *** **yanmaḳ**: Dönmek, geri dönmek; bir işten vazgeçmek; pişman olmak (Vámb. 351).
yana I	يانا	yan-^{IV}+a	1) Geri, yeniden, tekrar 2) Başka, diğer, yabancı, öteki *H̱irā̤ş itmesen͡g*[1039] *yüz yanalar kibi* *Oġul mā̤temide analar kibi* "Yabancılar gibi yüzünü tırmalamasan; oğul yasını tutan analar gibi." (L.T.) III/81. *** **yana**: Başka, diğer; dahi; yeniden, -den başka (DTO 536).
yana- II	يانامق		1) Bilemek 2) Dönmek; döndürmek III/81. *** **yanamaḳ**: Bilevlenmek, tīr berrān itmek [oku keskinleştirmek], ḳıraḳlamek [keskinleştirmek] (LÇ 299).
yanaş-	ياناشمق	yana+ş-	Yanaşmak, birisine yaklaşmak III/83. *** **yanaşmaḳ**: Ve yaḳtaşmaḳ, yatışmaḳ,

[1039] Kelime OSTN'de ايلماسانك , DTO'de ايتماسانك şeklindedir (DTO 536). Beytin anlamı dikkate alınarak Vél.Zer.'deki yazılışın daha doğru olduğu düşünülerek beytin buradaki yazılışı esas alınmıştır.

taḳrib itmek [yakınlaşmak], yaḳın, inṭibāḳ [uygun olmak], intisāb [bir yere mensup olmak], rabṭ itmek [bağlamak, birleştirmek] (LÇ 299).

yanaşa [1040] یاناشا [Yakın; yan taraf][1041]
Yaḳın, ḳarīb [yakın], *civār, nezd* [yakın], *cenb* [yan taraf], *ilṣāḳ itmek* [yapışmak] (S.S.) III/83.
*** **yanaşa**: (LÇ 299).

yanayĭ [1042] یانایی [İçinden bir başkası, diğeri][1043]
İçinden bir başḳası, digeri, ġayrı (S.S.)
*** **yanayı**: (LÇ 299).

yanbaş یانباش 1) Kalça kemiği
2) Yakında, yanında; komşu III/99.
*** **yanbaş**: Yanında, yan tarafta, yanıbaşında; komşu (Vámb. 350).

yanbuz یانبوز Demiryolu makası III/99.
*** **yanbuz**: Kasık (vücut) (Bdg. II: 342).

yanç- یانجمق 1) Yenmek; yok etmek
2) Devirmek, yıkmak
3) Birbirine vurmak
4) Damlamak; hafif hafif yağmur yağmak
5) İnceltmek; yumuşatmak; ufalamak III/95.
*** **yançmaḳ**: Dögmek, ufaltmaḳ, rīze [parça] ve nerm [yumuşak] itmek (LÇ 300); **yençmek**: Ezmek, baltayla parçalamak, parçalamak (Vámb. 350).

yançaḳ یانچاق (V.) Atın yan kısımlarını koruyan zırh III/96.
*** **yancaḳ**: Atın yan kısımlarını koruyan zırh (Vámb. 350).

yançġaў یانجغای Katı nesneleri yumuşatmak veya kesmek için kullanılan alet III/97.

1040 Madde başı açıklamasında kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de LÇ'den alınan örnek sebebiyle Çağatay Türkçesine ait kelimeler arasında ele aldık.
1041 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
1042 Madde başı açıklamasında kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de LÇ'den alınan örnek sebebiyle Çağatay Türkçesine ait kelimeler arasında ele aldık.
1043 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			*** **yançġay**: Bir şey'i rīze rīze idecek ālet [bir şeyi parça parça edecek alet], ḳıyacaḳ esbāb [kıyacak vasıtalar] (LÇ 300).
yançuḳ	یانجوق		Küçük heybe, sırta asılan kese III/97. *** **yançuḳ**: Kīse, cīb, ḫalṭa [tasma], hem-yan [kese, torba], çanṭa, ḳabçuḳ (LÇ 300).
yandaġ	یانداغ		bk. yantaḳ III/92. *** **yandaḳ**: bk. yandaḳ.
yandaġla-	یانداغلامق	yandaġ+ḷa-	Biçmek, kesmek, yontmak III/93. *** **yandaġlamaḳ**: Biçmek, kesmek (Bdg. II: 343).
yandaḳ	یانداق		Tuğla ve çömlek yapımında kullanılan bir tür bitki III/92. *** **yandaḳ**: Bir tür ot (Bdg. II: 343).
yandaş- I	یانداشمق	yan+ḷa+ş-	Birbiriyle omuz omuza durmak *Bir şātūnıñ kiñligi ança kim üç kişi iki kişi yandaşa çıġa alġay* "Bir merdivenin genişliği iki üç kişinin yan yana durarak aynı anda çıkmalarına uygundu." (Bb. 113-13); *Yandaşa olturġan ḫalḳ* "Omuz omuza oturan halk" (Abg. 103) III/93. *** **yandaşmaḳ**: Hem-dūş [omuz omuza], hem-pehlū [yan yana] olmaḳ (LÇ 300).
yandaş II	یانداش	yan+daş	(V.) Yandaş, sıkı dost III/93. *** **yandaş**: Yandaş, sıkı dost (Vámb. 350).
yandaşta-	یانداشتامق	yandaş+ḷa-	Yandaş olmak, yakın olmak *Velī tapmas idi bu işge çāre* *Ki yandaştay bilüre seng-i ḫāre* "Bu sert kayaya yaklaşa bilmeğe bir türlü çare bulamadı." III/93. *** **yandaştamaḳ**: Yandaştırmek, taḳrīb itdirmek [yakın ettirmek], yaḳın itmek (LÇ 300).
yandur- I	یاندورمق		Geri vermek; geri göndermek III/94. *** **yandurmaḳ**: Geri çağırmak (Bdg. II: 343).
yandur- II	یاندورمق		Yandırmak, yakmak III/95.

			*** **yandurmaḳ**: Yandırmak, alevlendirmek (Bdg. II: 343).
yanġï	يانغى		Yanda olan, yan tarafta bulunan III/90. *** **yanġı**: Ṭaraf, cenb [yan], pehlū [yan], kenār, yan (LÇ 300).
yanġu	يانغو		Yankı III/90. *** **yanġu**: ‘Aks-i ṣedā [yankı], āvāz, ṭaġ ṣedāsı (LÇ 300).
yanġuḷa-	يانغولامق	yanġu+ḷa-	Yankı yapmak III/91. *** **yanġulamaḳ**: Yanḳılamaḳ, ṭaġlar ṣedā itmek, ‘aks itdirmek, in‘ikās itmek [Aksetmek] (LÇ 300).
yanï-	يانيمق		Çekilmek; reddetmek III/87. *** **yanımaḳ**: Geri çekilmek; yok etmek (Bdg. II: 342).
yanḳazuḳ	يانقازوق	yan+ḳa+zuḳ	Kapı direği III/88. *** **yanḳazuḳ**: Kapının zıvanası (Vámb. 350).
yantaḳ	يانتاق		Diken III/91. *** **yantaḳ**: Yandaḳ, yandıḳ, dikin, ḫār [diken], tiken (LÇ 299); **yantaḳ**: Diken, devedikeni; dikenli engel (DTO 536).
yantaş-	يانتاشمق	yanta+ş-	Yanaşmak, çok yaklaşmak III/91 *** **yantaşmaḳ**: Çok yaklaşmak (Vámb. 350).
yantaştur-	يانتاشتورمق	yantaş+tur-	Yanaştırmak, yakınlaştırmak III/92. *** **yantaşturmaḳ**: Yaklaştırmak, bitiştirmek, birleştirmek (Vámb. 350).
yan͡g-	يانكمق		1) (V.)Yanmak, tutuşmak 2) [Yanlış söylemek, hata etmek, yanılmak][1044] ***Yan͡gmaḳ**: Ġalaṭ söylemek, sehv ve ḫaṭā itmek, yan͡glış, yan͡gılmaḳ* (S.S.) III/58. *** **yan͡gmaḳ**: (LÇ 301).
yan͡ga	يانكا	yan+ġa	Bir yöne doğru, bir yönde *Şehrdin yan͡ga* "Şehire doğru"; *Ḳapudın yan͡ga oldı* "Kapıya yakın oldu."; *Bendin yan͡ga* "Bana doğru" III/58. *** **yan͡ga**: Cānib [yön, yaraf], semt [yön,

[1044] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			taraf] (LÇ 300); **yan͡ga**: Yön, taraf (DTO 537).
yan͡gaçĭġ	يانكاچيغ		Her iki taraf III/60. *** **yan͡gaçıġ**: İki ṭaraf, ṭarafeyn [iki taraf], dū cānib [iki taraf] (LÇ 300).
yan͡gaġ	يانكاغ		bk. yan͡gaḳ III/59. *** **yan͡gaġ**: Yanaḳ, ḫadd [yanak], ‘ārıż [yanak], ‘iẕār [yanak], cevz [ceviz], ġevz [ceviz], ruḫsār [yanak, yüz], rūy [yüz] (LÇ 300).
yan͡gaḳ	يانكاق		1) Yanak 2) Hindistan cevizi, ceviz *Ol yan͡gaḳnın͡g maġzıġa ḫaylī oḫşar* "O hindistan cevizinin çekirdeğine çok benzer." (Bb. 170-2) III/59. *** **yan͡gaḳ**: Yanak; ceviz, hindistan cevizi (DTO 537).
yan͡garaḳ	يانكاراق	yan͡ga+raḳ	Bir tarafa doğru III/60. *** **yan͡garaḳ**: Bu ṭarafraḳ, bu cānibraḳ (LÇ 300).
yan͡gaş-	يانكاشمق		Yanaşmak, yakınlaşmak III/60. *** (-).
yan͡gaz	يانكاز		Kavgacı, huysuz, asi, kötü karakterli III/60. *** (-).
yan͡gazlĭḳ	يانكازليق	yan͡gaz+lıḳ	Kavgacılık, huysuzluk; asilik; kötü karakterlilik III/60. *** (-).
yan͡gġu [1045]	يانكغو		Yankı III/67. *** **yan͡gġu**: Yankı (Vámb. 350).
yan͡gĭ	يانكى		Yeni, taze III/65. *** **yan͡gı**: Yeni (DTO 537).
yan͡gĭl-	يانكيلمق		Yanılmak III/65. *** **yan͡gılmaḳ**: Anlamaz hâle gelmek, aldanmak (DTO 538)
yan͡gĭla- I	يانكيلامق		Yenilemek III/65. *** **yan͡gılamaḳ**: Tecdīd [yenileme], ta‘mīr [onarma], termīm [onarma], tekrār itmek (LÇ 301).
yan͡gĭla- II	يانكيلامق		Birine benzemek, birisine benzer olmak III/65.

[1045] Kelime, OSTN'de madde başında 'yan͡ggu' şeklinde yazılmıştır. Bu yazılış kelimenin Arap harfli şekli esas alınarak 'yan͡gġu' şeklinde düzeltilmiştir.

*** **yan͡gılamaḳ**: Benzemek, taklit etmek (Vámb. 350).

yan͡gĭltmaç يانكيلتماج

1) Bilinmeyen söz; bilmece
2) Aldatıcı, hileli; baştan çıkartıcı III/65.
*** **yan͡gıltmaç**: Parola; bilmece; baştan çıkartıcı; sahtekar (DTO 538).

yan͡gĭş يانكيش

Yanlış, hata, kusur III/65.
*** **yan͡gış**: Hata, kusur, yanlış, eksiklik (DTO 538).

yan͡gĭt- يانكيتمق

Aldatmak, hile yapmak; baştan çıkarmak III/65.
*** **yan͡gıtmaḳ**: Aldatmak, hile yapmak (DTO 538).

yan͡gḳarĭ يانكقارى yan+ḳarĭ

Bir tarafa doğru
Yan͡gḳarĭ ṭaşlamaḳ “Bir tarafa doğru atmak” III/65.
*** **yan͡gḳarı**: Yana doğru, yan tarafa doğru (Bdg. II: 342).

yan͡gḳu يانكقو

Yankı III/66.
*** **yan͡gġu**: bk. yan͡gġu.

yan͡gla يانكلا

Benzer, eş; gibi III/67.
*** **yan͡gla**: Deñlü, mis̱illü, mānend [benzer, eş] (LÇ 300).

yan͡glĭḳ يانكليق

Benzer; gibi; tanınmış özelliği olan
Atam yan͡glĭḳ “Babam gibi” III/69.
*** **yan͡glıġ**: Deñlü, mis̱illü, gibi (LÇ 300); **yan͡glıġ:** Gibi, benzer (DTO 538).

yan͡glĭş يانكليش

(V.) Yanlış, hatalı, kusurlu III/69.
*** **yan͡gliş**: Yanlış, hatalı, kusurlu (Vámb. 350).

yan͡glĭtmaç يانكليتماچ

(V.) Yanıltan, hileli; baştan çıkaran III/69.
*** **yan͡glitmaç**: Yanıltan, hileli; baştan çıkaran (Vámb. 350).

yan͡gsĭla- يانكسيلامق

Birisine benzemek, birisini taklit etmek III/70.
*** **yan͡gsılamaḳ**: Birisini taḳlīd itmek, peyrev [ardı sıra giden], muḳallid [taklit eden], masẖara (LÇ 300).

yan͡gşa- يانكشامق

1) Gevezelik etmek, boş konuşmak
2) (V.) Kaşınmak, iğnelemek III/71.

			*** **yan͡gşamaḳ**: Ziyāde söylemek, çeke yarışdırmaḳ, givezelik itmek (LÇ 300); **yan͡gşamaḳ**: Kaşınmak, iğnelemek (Vámb. 350).
yan͡gşaḳ[1046]	**یانکشاق**	yan͡gşa+ḳ	Boş konuşan, geveze III/71. *** **yan͡gşaḳ**[1047]: Ağzı yayvan, ṭatsız, giveze (LÇ 300).
yap I	**یاپ**		Yol eşyası, yol için hazırlanan eşyalar III/258. *** **yük yap**: Yol eşyası, bohça (DTO 517).
yap II	**یاپ**		Kazılarak yapılmış kanal, su yolu, oluk III/259. *** **yap**: Su ve yağmurun aktığı küçük boğaz, kanal, kazılarak yapılmış su yolu (DTO 517).
yap- III	**یابمق**		Örtmek, kapamak; kilitlemek; gizlemek *Üstine yorġan yapıp yatḳurdı* "Üstüne yorgan örtüp yatırdı." (Abg. 134); *Son͡gra andaḳ ḳabāḥatlar ḳaldı kim yüz min͡g dik ḫızmet bolsa yapḳay* "Sonra ancak yüz bin kez hizmet ettiğinde gizlenecek bunun gibi suçlar işledi." (Bb. 80-19) III/259. *** **yapmaḳ**: Ḳapamaḳ, sedd itmek, ḳapanmaḳ (LÇ 289); **yapmaḳ**: Örtmek, kaplamak, saklamak, gizlemek (Vámb. 344).
yap- IV	**یاپمق**		Yapmak, imal etmek, kurmak; bir işi bitirmek, gerçekleştirmek, yerine getirmek III/260. *** **yapmaḳ**: Ḳılmaḳ, i'māl itmek, yapılmaḳ, ma'mūl olmaḳ (LÇ 289).
yapa	**یاپا**		İki dişli diren, yaba ; iki dişli çatal III/260. *** **yapa**: Harman savurmak için kullanılan bir tür kürek (DTO 517).

1046 Kelime, OSTN'de madde başında 'yan͡gcaḳ' şeklinde yazılmıştır. Bu yazılış kelimenin Arap harfli yazılışı dikkate alınarak 'yan͡gşaḳ' şeklinde düzeltilmiştir.

1047 Kelime LÇ'de یاکشاق şeklinde yazılmış olmasına rağmen sözlükteki harf sırası dikkate alındığında bu yazılışın hatalı olduğu; kelimenin یانکشاق şeklinde yazılması gerektiği görülebilir.

yapaḳ	يپاق، ياپاق		1) Yapak, koyun yünü 2) Sütten yeni kesilmiş tay III/261. *** **yapaḳ**: Sütten yeni kesilmiş tay; yumuşak yün (DTO 517).
yapala-	ياپالامق		Harman savurmak III/262. *** **yapalamaḳ**: Kürek ile kaldırmak (DTO 517); **yapalamaḳ**: Küreklemek (Vámb. 344).
yapalaḳ I	ياپالاق		(V.) Konik, tabanı daire olup yan kenarları bir noktada birleşen geometrik şekilli III/262. *** **yapalaḳ**: Yuvarlak, toparlak; daire şeklinde olan, konik (Vámb. 344).
yapalaḳ II	ياپالاق		Düz, yassı III/262. *** (-).
yapalaḳ III	ياپالاق	yabaḳuḷaḳ ?	Baykuş *Uluġluḳı yapalaḳça bolġay* "Büyüklüğü baykuş kadar olacak." (Bb. 363-19) III/262. *** **yapalaḳ**: Baykuş (DTO 517).
yapırġaḳ	ياپيرغاق		Yaprak III/263. *** **yapurġaḳ**: Yaprak (DTO 517).
yapırġan	ياپيرغان		Çiçek yaprağı III/263. *** **yapurġan**: bk. yapurġan.
yapï	ياپى		Dağ yamacı III/265. *** **yapı**: Ṭaġ etegi, geçid (LÇ 289).
yapïl-	ياپيلمق	yap+l-	Kapalı olmak III/265. *** **yapulmaḳ**: Kapanmak, kapalı olmak (Bdg. II: 320).
yapïn-	ياپينمق	yap+n-	Kapanmak, örtünmek III/265. *** **yapunmaḳ**: Örtünmek, kapanmak (Bdg. II: 319).
yapïnçï	ياپينچى	yapïn+çï	1) Çul; keçeden yapılmış palto, keçe gocuk 2) Hive'de kadınların giydiği kışlık giysi III/265. *** **yapinci**: Hive'de kadınların giydiği kışlık giysi, heybe (Vámb. 344).
yapïş-	ياپشمق		Yapışmak, yapışıp kalmak, elle tutunmak III/265. *** **yapışmaḳ**: Yapışmak, yapışıp kalmak; anlaşmak, uymak (DTO 518).

yapĭştur-	یاپیشتورمق	yapĭş+tur-	Yapıştırmak, bir yere bağlamak, bir yere raptetmek III/265. *** **yapışturmaḳ**: Yapıştırmak, bir yere bağlamak (Bdg. II: 320).
yapḳu	یابقو		Perde (Calc. Wrtb. پرده) III/267. *** **yapḳu**: Perde, örtü (Bdg. II: 319).
yapraḳ	یاپراق		Yaprak III/268. *** **yapraḳ**: Yaprak (DTO 517).
yapu	یاپو		Yapı, bina III/266. *** **yapu**: Yapı, bina (DTO 517).
yapuçĭ	یاپوجی		Bina yapan; duvarcı; doğramacı; mimar III/266. *** **yapuçı**: Duvarcı, duvar yapan kimse, dam aktaran kişi (DTO 517).
yapuḳ	یاپوق		(V.) 1) Çul, örtü *Yüz yapuġı* "Peçe, yüz örtüsü, yaşmak"; *Henüz yüz yapuġı bar idi* "Yüzüne peçesi yeni takılmıştı." (Bb.26-3) 2) Kapalı *Uşbu cins ṭūṭīni͡ng ḳafes yapuḳ ikendür* "Bu tür papağanın kafesi kapalıdır." (Bb. 360-16) III/266. *** **yapuḳ**: Çul, örtü, heybe (Vámb. 344).
yapuraḳ	یاپوراق		Yaprak III/266. *** **yapuraġ**: Yaprak (Bdg. II: 348); **yapraḳ**: bk. yapraḳ.
yapurġan	یاپورغان		Yaprak III/266. *** **yapurġan**: Lāle yaprağı müşābehesinde olan bir ot, varaḳ [yaprak], yafraḳ, berk [yaprak] (LÇ 289); **yapurġan**: Taç yaprağı (DTO 517).
yapuş-	یاپوشمق		Yapışmak, yapışıp kalmak, elle tutunmak III/266. *** **yapuşmaḳ**: Yapışmak, yapışıp kalmak; anlaşmak, uymak (DTO 518).
yapuştur-	یاپوشتورمق		Yapıştırmak, bir yere bağlamak, bir yere raptetmek III/267. *** **yapışturmaḳ**: bk. yapĭştur-.
yapuşuḷ-	یاپوشلمق		Yapışılmak, yapışılmış olmak III/266. *** **yapışılmaḳ**: Yapışılmak, yapışılmış

			olmak (DTO 518).
yar I	**يار**		Dik kıyı, yar *Su yaġasıġa kildim bülend yar iken hīç yol tapmadım* “ Su kıyısına geldim; yüksek yardan dolayı hiç yol bulamadım.” (Abg. 161) III/99. *** **yar**: Yarılmış, uçurum, varṭa [uçurum], hāviye [göçük, çökük] yer (LÇ 290).
yar II	**يار**		Haber, ilan, duyuru, ihbar III/100. *** **yar**: Haber, havadis, ilan, duyuru (Bdg. II: 323).
yar- III	**يارمق**		Yarmak, ayırmak; küçük parçalara ayırmak, ufalamak III/102. *** **yarmaķ**: İki bölük ayırmaķ, şaķķ [yarmak], ṣad‘ [yarmak, kesmek], ķasm [bölmek, ayırmak], ķaṭ‘ [kesmek, ayırmak]; faṣl, yarı, ḫarf [uç, kenar, keskin yer] itmek (LÇ 292).
yara I	**ياره**	yar+a	1) Yara *Yara ṭaşı* “Yaranın iyileştirilmesinde kullanılan taş” 2) Yardım III/104. *** **yara**: Cerḥ [yara], rīş [yara], gezend [zarar, ziyan], cerīḥa [yara], yara (LÇ 290).
yara- II	**يارامق، يرامق**		Yaramak, işe yaramak III/104. *** **yaramaķ**: Beğenilmek, hoşa gitmek; uzlaşmak, anlaşmak; yararlı olmak, işe yaramak (DTO 521); **yaramaķ**: Nef‘ [fayda], kār, fā’ide itmek; kār-ger olmaķ [iş yapan olmak], liyāķat göstermek [hüner göstermek] (LÇ 291).
yaradar	**ياره دار**	yara+dar	Yaralı, yaralanmış III/113. *** (-)
yaraġ	**يراغ**		bk. yaraķ III/109. *** **yaraġ**: Silāḥ, ālet-i lāzıma [gerekli alet], münāsib, müfīd [faydalı, gerekli], şemşīr [kılıç], ḫançer ve ālāt-ı ḥarb [savaş aletleri] (LÇ 291).
yaraġla-	**يراغلامق**		bk. yaraķla- III/109. *** **yaraġlamaķ**: Hazırlamak (DTO 521).

yaraġlïġ يراغليغ bk. yaraḳlïḳ III/109.
*** **yaraḳlıġ**: bk. yaraḳlïġ.

yaraġsïz يراغسيز bk. yaraḳsïz III/109.
*** **yaraḳsız**: bk. yaraḳsïz.

yaraġsïzlïḳ يراغسيزليق bk. yaraḳsïzlïḳ III/109. *** (-).

yaraḳ ياراق 1) Olanak, imkan, gerekli şeyler
Toy yaraġın itip "Şölen için gerekli hazırlıkları yaparak"; *Sulṭān ḳaşıġa yıġılıp altı aylıḳ yaraḳ bile Belūc üstige yürügeyler* "Sultanın karşısında toplanıp altı aylık malzemeyle Beluc üstüne yürüyecekler." (Bb. 460-10); *Her ḳaysı bu yaraḳnı kiyip* "Bu silahları kuşanan her kim"
2) Uygun; gerekli III/105.
*** **yaraḳ- yaraġ**: Tedarik, tedarik olunan şey; hazırlama, hazırlık; uygun, yerinde, yakışır (DTO 521).

yaraḳla- ياراقلامق Hazırlamak, düzenlemek; silahlandırmak III/107.
*** **yaraġlamaḳ**: bk. yaraġla-.

yaraḳlan- ياراقلانمق 1) Hazırlanmak
2) Silahlanmak III/107.
*** **yaraḳlanmaḳ**: Silahlanmak; hazırlanmak, techiz olmak (Vámb. 345); **yaraġlanmaḳ**: Teşemmür itmek [işe hazırlanmak], āmāde olmaḳ [hazırlanmış olmak], ḥażırlanmek, silāh ile müheyyā olmek (LÇ 291).

yaraḳlïġ يراقليغ 1) Uygun
2) Silahlı
Munça ḳalın yaraḳlïġ nevker bile "Bunca ağır silahlı askerle" (Bb. 36-16) III/108.
*** **yaraḳlıġ**: Silāḥlı, esbāblı [vasıtalı], ālātlı [vasıtalı, aletli] (LÇ 291); **yaraḳlıġ**: Silahlı; uygun, yerinde (Vél-Zer. 521).

yaraḳlïḳ يراقليق 1) Silahlı
2) Uygun III/108.
*** **yaraḳlıḳ**: Silahlı, donanmış; uygun (Bdg. II: 354); **yaraḳlıġ**: bk. yaraḳlïġ.

yaraḳsïz يراقسيز Yararsız, gereksiz; uygunsuz III/109.

			*** **yaraḳsız**: Gereksiz, uygun olmayan, yararsız (DTO 521).
yaraḳsĭzlĭḳ	يراقسزليق	yaraḳsĭz+lĭḳ	Yaramazlık III/109. *** (-).
yaralĭġ	يراليغ		Yaralı III/111. *** (-).
yaralĭḳ	يراليق		Yaralı III/111. *** (-).
yaran I	ياران		Dost, arkadaş (*Farsça 'yar' kelimesine çokluk eki getirilmesiyle oluşturulmuştur*.) III/109. *** **yaran**. Dost, arkadaş (Vámb. 345).
yaran- II	يارانمق، يرانمق	yara+n-	Uymak, uygun olmak; işine gelmek; yakışmak III/109. *** **yaranmaḳ**: Beğenilmek, hoşa gitmek; uzlaşmak, anlaşmak; yararlı olmak, işe yaramak (DTO 521)
yaranlĭḳ	يارانليق	yaran+lĭḳ	Dostluk, arkadaşlık III/110. *** (-).
yarasĭḳ	ياراسيق		Yarasa III/115. *** **yarasıḳ**: Şebpere [yarasa], şeblik, ḫuffāş [yarasa] (LÇ 290).
yaraş I	ياراش		1) Barış 2) Güzellik, hoşluk III/115. *** **yaraş**: Muṣālaḥa [barış], barış, il dost olmaḳ (LÇ 290).
yaraş- II	ياراشمق		Birbirine uymak, birbirine yaraşmak; uzlaşmak, barışmak, barış içerisinde yaşamak, birbiriyle iyi geçinmek III/116. *** **yaraşmaḳ**: yaraşmak, yakışık almak, barış yapmak, barışmak; karşılıklı ziyaret etmek (Vámb. 345); **yaraşmaḳ**: Barışmaḳ, ṣulḥ ve muṣālaḥa itmek [barışmak], muvāfaḳat iderek güzel olmaḳ [uygun olarak güzel olmak] (LÇ 291).
yaraşĭḳ	ياراشيق		Barış, uzlaşma, anlaşma, barışma III/117. *** **yaraşıḳ**: Sulḥ [barış], barışıḳ, münāsib (LÇ 291).
yaraştur-	ياراشدورمق		Bir şey için uygun hâle getirmek, uydurmak *Sa͡nga yaraşdurdım (Sa͡nga yaraşturdĭm)* "Senin için uygun hâle getirdim." III/118.

			*** **yaraşturmaķ**: Dengelemek; uzlaştırmak, barış yaptırmak (Vámb. 345).
yarat-	يراتمق	yara+t-	1) Uygun hâle getirmek, ayarlamak 2) Uygun bulmak, kabul etmek, tatmin olmak 3) Yaratmak III/111. *** **yaratmaķ**: Yaratmak, meydana getirmek; ayarlamak, uygunlaştırmak (Bdg. II: 353).
yaratĭġlĭġ	يراتيغليغ		Mahluk, yaratık, varlık III/113. *** **yaratıġlıġ**: Yaratılmış, mahluk (Bdg. II: 354).
yaratĭl-	ياراتيلمق		(P. d. C.) Asılı olmak, asılı kalmış olmak III/113. *** **yaratılmaķ**: Asılı olmak (DTO 520).
yarça	يارچه	yar+ça	Kalın odun parçası, ağaç kütüğü III/147. *** **yarça**: Kalın odun parçası, ağaç kütüğü (Vámb. 345).
yarçĭ	يارچى		Oduncu III/148. *** **yarçı**: Haberci, posta eri (Bdg. II: 323).
yarçulaş-	يارچولاشمق		Birbirine kaba söz söylemek III/148. *** **yarçulaşmaķ**: Birbirine küfretmek, birbirine kaba söz söylemek (Bdg. II: 325).
yardur-	ياردورمق		Yardırmak III/147. *** **yardurmaķ**: Yardırmak (DTO 524).
yarġaġ	يارغاغ		İşlenmemiş deri III/137. *** **yarġaġ**: Dabağı olmamış deri, Ķaẓaķ ve Moġullarñ deriden dikdikleri kürk ve libās [elbise],pōstīn [kürk] (LÇ 291).
yarġaķ	يارغاق		(V.) İşlenmemiş deri III/136. *** **yarġaķ**: İşlenmemiş deri (Vámb. 345).
yarġan I	يارغان		Gerçek dost (Ebu Bekir'in lakabı) III/137. *** (-).

yarġan- II	**يارغانمق** [1048]		Yarılmak, ikiye bölünmek *Yarġanu başladı* “İkiye bölünmeye başladı.” III/137. *** **yarġanmaḳ**: Yarılmak, ikiye ayrılmak (Bdg. II: 355).
yarġï	**يارغى**	yar (f)+ġï	Testere III/139. *** **yarġi**: Testere (Vámb. 345).
yarġïla-	**يارغيلامق**	yarġï+la-	Testereyle kesmek III/139. *** **yarġılamaḳ**: Faṣl itmek [bölmek] (LÇ 291).
yarġu	**يارغو**		Yargı, karar, mahkeme kararı; emir *Yarġu sormaḳ* “Hukuki yargı istemek” III/139. *** **yarġu**: Suçlayıcı tutum, dava; yönetim; kanun, yasa; yasak etme (DTO 522).
yarġuç	**يارغوچ**		(V.) Dava; mahkeme; hapishane, cezaevi III/140. *** **yarġuç**: Dava; mahkeme; hapishane, cezaevi (Vámb. 345).
yarġuçaḳ	**يارغوچاق**		El değirmeni *Yarġuçaḳġa tarttı* “El değirmeniyle öğüttü.” III/140. *** **yarġucaḳ**: El degirmeni, ās [değirmen], tegirmen, ḥarās [hayvanla döndürülen değirmen] (LÇ 291).
yarġuçï	**يارغوجى**		(V.) Yargıç III/140. *** **yarġuçi**: Yargıç (Vámb. 345); **yarġucı**: Emīr-i dīvān [divan başkanı] (LÇ 291).
yarġur-	**يارغورمق**		(V.) Azarlamak; suçlamak, itham etmek III/139. *** **yarġurmaḳ**: Azarlamak; suçlamak, itham etmek (Vámb. 345).
yarıḳ	**يريق، ياريق**	yar+ḳ	Yarık, yırtık, çatlak III/121. *** **yarıḳ**: Kesilmiş, kesik, yarık (Bdg. II: 355).
yarï I	**يارى**		Yarım III/130. *** **yari**: Yarım (Vámb. 346).

[1048] OSTN’de kelimenin Arap harfli yazılışı يارغان şeklindedir. Bu yazılış kelimenin anlamı dikkate alınarak madde başındaki yazılışına göre değiştirilmiştir.

yarĭ II	یاری		Yardım *Yarĭ birmek* “Yardım etmek” III/130. *** **yari**: Yardım (Vámb. 346).
yarĭ- III	یاریمق		(V.) Kazıyarak çıkarmak, kazımak; silmek III/130. ***yarimaḳ: Kazıyarak çıkarmak, kazımak; silmek (Vámb. 346).
yarĭḳ-	یرقمق		Öğretmek (Calc. Wrtb. اموزيدن) III/130. *** **yarıḳmaḳ**: Öğretmek (Bdg. II: 355).
yarĭl-	یاریلمق		Yarılmak III/130. *** **yarılmaḳ**: Yarılmak, ayrılmak (Bdg. II: 355).
yarĭm	یاریم		Yarım *Yeke yarĭm* “Yarım; dağılmış”; *Yana ba‘żı yeke yarımdın biş yüzçe kişi kildi* “Yine dağılmış insanlardan beş yüz kadarı geldi.” (Bb. 404-6) III/130. *** **yarım**: Yarı, yarım (DTO 524); **yarım**: Nıṣf [yarım], yarısı, nīme [yarım] (LÇ 292); **yeke yarım**: Birer, yarımşar, ya‘nī perākende ve perīşān [dağılmış] (LÇ 292).
yarĭmçĭ	یاریمجی		(V.) Gelirinin yarısı karşılığında kiraya verilen cami mülkü III/131. *** **yarimci**: Gelirinin yarısı karşılığında kiraya verilen cami mülkü (Vámb. 346)
yarĭmçuḳ	یاریمجوق	yarĭm+çuḳ	Bitmemiş, tamamlanmamış, bölük pörçük III/131. *** **yarımçuḳ**: Bitmemiş, tamamlanmamış (DTO 524).
yarĭn	یارین		Yarın III/130. *** **yarın**: Ferdā [yarın], irte, yarınki gün, gelicek gün (LÇ 292).
yarĭndasĭ	یارینداسی		(P. d. C.) Yarın için III/130. *** **yarındası**: Ferdāyīsi, yarınki güni, irte (LÇ 292).
yarĭnġĭ	یارینغی		Yarınki III/130. *** **yarıngı**: Yarınki, ertesi günki (DTO 524).
yarĭş I	یاریش		Yarış III/130.

		*** **yarış**: Atların koşturulması (DTO 524).
yarĭş- II	ياريشمق	Yarışmak; bahse girmek III/130.
		*** **yarışmaḳ**: Yarışmak; bahse girmek (Bdg. II: 325).
yarĭt-	ياريتمق	Aydınlatmak III/130.
		*** **yarıtmaḳ**: Aydınlatmak, ışıldatmak (Bdg. II: 327).
yarĭtma	ياريتما	Işık (balık tutmak için kullanılan); meşale, fener III/130.
		*** **yarıtma**: Işık, meşale (Bdg. II: 327).
yarĭtmala-	ياريتمالامق	Işıkla balık tutmak III/130.
		*** **yarıtmala[maḳ]**: Işıkla balık tutmak (Bdg. II: 327).
yarḳaḳ	يارقاق	Kürk III/135.
		*** **yarḳaḳ**: Kadınların giydiği hafif üst giysisi; kürk, tüylü deriden yapılmış giysi (Vámb. 345); **yarġaġ**: bk. yarġaġ.
yarḳaḳtan	يارقاقتان	(V.) Ok kılıfı, sadak, okluk III/135.
		*** **yarḳaḳdan**: Okluk, sadak, ok kılıfı (Vámb. 345).
yarḳanat	يارقانات	Yarasa III/135.
		*** **yarḳanat**: Yarasa (Vámb. 345).
yarḳu	يارقو	(V.) İftira, kara çalma; dedikodu III/136.
		*** **yarḳu**: İftira, kara çalma; dedikodu (Vámb. 345).
yarlĭ	يارلى	Yoksul, fakir III/143.
		*** **yarlı**: Faḳīr, sā'il [dilenci, fakir], gedā [dilenci, fakir], miskīn (LÇ 291).
yarlĭġ	يارليغ	bk. yarlĭḳ III/144.
		*** **yarlıġ**: Menşūr [dağıtılmış, yayılmış], fermān, yarlıḳ, tevḳī' [belirti, iz], nāme-i hümāyūn [sultana ait mektup] (LÇ 291).
yarlĭġa- I	يارليغامق [1049]	bk. yarlĭḳa- III/144.
		*** **yarlıġamaḳ**: Āmūrziş [bağışlama], raḥmet itmek, 'afv (LÇ 292).
yarlĭġa II	يارليغا	(P. d. C.) Bağış, af; acıma III/144.
		*** **yarlıġa**: Raḥmet, maġfiret, 'afv,

[1049] OSTN'de kelimenin Arap harfli yazılışı ياريلقامق şeklinde verilmiştir. Bu yazılış kelimenin madde başındaki yazılışı esas alınarak düzeltilmiştir.

			yalḳanmaḳ, iḥsān [lütuf, bağışlama], ‘ināyet [yardım], ḥaḳḳ (LÇ 291).
yarlĭġan	یارلیغان		Akarsuların kıyılarında oluşan çatlak ve kırıklıklar III/144. *** **yarlıġan**: Akarsuların kıyılarında oluşan çatlak ve kırıklıklar (DTO 523).
yarlĭġaş			(P. d. C.) Hediye III/144. *** **yarlıġaş**: Hediyye, hibe [bağışlama], tuḥfe [hediye, armağan], iḥsān [lütuf], armaġan (LÇ 291).
yarlĭġlĭ	یارلیغلی	yarlĭġ+lĭ	(V.) El yazısı ile yazılmış mektup; vergiden muaf olan yüksek düzey devlet memuru III/144. *** **yarliġli**: Vergiden muaf olan yüksek düzey devlet memuru (Vámb. 346).
yarlĭġlĭḳ	یارلیغلیق		El yazısı ile yazılmış mektup; vergiden muaf olan yüksek düzey devlet memuru III/144. *** **yarlıġlı**: bk. yarlĭġlĭ.
yarlĭḳ I	یارلیق		Emir, buyruk; kanun, yasa; diploma; soylulara ait mektup *Ḳızıl tamġalıḳ yarlĭḳ* “Kızıl damgalı yasa”; *Şībānī Ḫannıñ yarlıḳ yitti kim biz yittük* “’Biz geldik’ şeklinde Şiban Han’ın yazdığı bir mektup ulaştı.” (Bb. 135-17) III/143. *** **yarlıġ**: bk. yarlĭġ.
yarlĭḳ- II	یارلیقمق		(V.) Sevmek; sevinç duymak III/144. *** **yarliḳmaḳ**: Sevmek; sevinç duymak (Vámb. 346).
yarlĭḳa-	یارلیقامق		Bağışlamak, affetmek, merhamet göstermek III/144. *** **yarlıġamaḳ**: bk. yarlĭġa-.
yarlĭlĭḳ	یارلیلیق		(V.) Fakirlik III/144. *** **yarlilik**: Fakirlik, yoksulluk (Vámb. 345).
yarma I	یارمه		Yarılmış nesne; kütük; yarma III/150. *** **yarma**: Odun, kütük, tomruk (Bdg. II: 326).
yarma II	یارمه		Yarma, yarma bulgur, dövülmüş buğday III/150.

			*** **yarma**: Dövülmüş buğday, yarma (Vamb 346).
yarmaça	يارماجه، يرماجه	yarma+ça	Ağaç kütüğü, büyük odun parçası III/152. *** **yarmaça**: Yakmak için kullanılan ağaç kütüğü (DTO 523); **yarmaça**: Biçme olmayan odun (LÇ 292).
yarmaġ	يارماق		bk. yarmaḳ III/152. *** **yarmaġ**: Gümüş, gümüş para (Vámb. 346).
yarmaḳ	يرماق		1) Bakır para 2) Para (genel anlamıyla) *Bu bendni yasamaġ üçün Ḫ^{v}āce Kelāndın yarmaḳ yiberdiler* "Bu barajı onarmak için Hoca Kelân'dan para gönderdiler." (Bb. 171-10); *Cānnı yarmaḳġa ṣattı ḫ^{v}āce-i ḥüsn* *Kim bu sevdāyı tācir itgey ve bes* "Güzellik tüccarı ruhunu parayla sattı; çünkü tüccar sadece kâr etmek için satıyor." III/150. *** **yarmaḳ**: Para, sikke; beyaz allık (DTO 523).
yarman-	يارمانمق		Dik bir yamaca elle tırmanmak III/152. *** **yarmanmaḳ**: Tırmanmak; takılıp kalmak (DTO 523).
yarpu	يارپو		Delikanlı, genç erkek; çocuk III/149. *** **yarpu**: Yavru, çocuk, yumurcak (Vámb. 345); **yarpu**: Çocuḳ, gūdek [çocuk], ṭıfl [çocuk], ṣaġīr beçe [küçük çocuk], yavrı, nev-resīde [genç] (LÇ 291).
yarpuz	يارپوز		Nane (*Farsça pūdina "Nane"*)III/149. *** **yarpuz**: Nane (Farsça pūdina "Nane") (DTO 521); **yarpuz**: Kekik gibi bir otdur (LÇ 291).
yaru I	يارو		Bir şeye doğru *Ol yaru baḳdılar* "Ona doğru baktılar." III/131. *** **yaru**: Bir tarafa doğru, bir şeye

			doğru (Bdg. II: 327).
yaru- II	يارومق	yar+u-	Aydın olmak, aydınlatmak, parlamak *Kön͡güller gül yan͡glıġ açılıp közler çerāġ dik yarudı* "Gönülleri gül gibi açılıp gözler meşale gibi parladı." (Bb. 502-14) III/132. *** **yarumaḳ**: Mücellā olmaḳ [parlak olmak]; rūşen, aydın olmaḳ; yarutmaḳ, ışıḳlandırmaḳ, şu'le żiyādār iylemek [aydınlatmak] (LÇ 292).
yaruġ	ياروغ		1) Parlak, aydınlık 2) Yarık III/133. *** **yaruġ**: Rūşen [parlak], şikāf [yarık], aydın, çatlaḳ, şaḳḳ [yarık, çatlak], ferce [yarık], cibāl [dağlar], ışıḳ (LÇ 292).
yaruġlïḳ	ياروغليق		Işık, parlaklık *İy közüm yaruġlïḳ istersin hem anın͡g kūyinin͡g* *Yil bilen uçḳan ġubārı tūtiyā bolsun san͡ga* "Ey gözüm, sevgilinin sokağında ışık istersin; sana sevgilinin sokağından yel ile uçan tozlar ilaç olsun." III/133. *** **yaruġlıḳ**: Parlak ışık; parlaklık (DTO 524); **yaruġlıġ**: Aydınlıḳ, rūşenlik [parlaklık], żiyā [ışık, aydınlık] (LÇ 292).
yaruġluḳ	ياروغلوق		Işık, parlaklık III/133. *** **yaruġlıḳ**: bk. yaruġlïḳ.
yaruḳ I	ياروق		1) Aydınlık, parlak, ışıltılı 2) Işık *Ay yaruġı* "Ay ışığı"; *Közim yaruġı* "Gözümün nuru" III/132. *** **yaruḳ**: Işık, aydınlık, parlak, ışıyan (Vámb. 346)
yaruḳ II	ياروق		Yarık, çatlak III/133. *** **yaruḳ**: Yarık, çatlak (DTO 524).
yaruḳ- III	ياروقمق		(V.) Parlamak; aydınlık olmak III/133. *** **yaruḳmaḳ**: Parlamak, ışıldamak, aydınlık olmak (Vámb. 346).
yaruḳluḳ	ياروقلوق		(V.) Işık, parıltı, parlaklık III/133. *** **yaruḳluḳ**: Işık, parıltı, parlaklık

			(Vámb. 346).
yaruş-	**ياروشمق**	yaru+ş-	Dost olmak, birbirine açık olmak III/135. *Kim otlarıdın cihan yaruştı* *Ḫirmenlerige bu şu ʿle tüşti* “Ateşlerinden dünya yandı; harman yerlerine bu ateş düştü.” III/135. *** **yaruşmaḳ**: Parlak olmak (DTO 524).
yarut-	**ياروتمق**	yaru+t-	Aydınlatmak, parlatmak III/134. *** **yarutmaḳ**: Parlatmak (DTO 524).
yas	**ياس**	Ar. ياس	Yas III/212. *** **yas**: Tasa, kaygı (Vámb. 347); **yas**: Mātem, ʻizā [incinme], iḥzān [keder verme], keder (LÇ 293).
yasa I	**يسا، ياسا**		Yasa, emir; hanın buyruğu *Yasa-i Çingiz Ḫan* “Cengiz Han’ın buyruğu” III/214. *** **yasa**: Emir, buyruk, talimat (DTO 525).
yasa- II	**ياسامق**		1) Yapmak, kurmak, meydana getirmek, imal etmek, bina etmek 2) Bezemek, süslemek III/214. *** **yasamaḳ**: Yapmaḳ; iʻmāl [yapmak], ibdāʻ [eser meydana getirmek], inşā’ [kurmak], taṣnīʻ [yakıştırmak], binā [kurmak], tezyīn itmek [süslemek] (LÇ 293).
yasaḳ	**ياساق، يساق**		1) (= *yasa*)Yasa, emir, buyruk *Yasaḳ-ı Çingiz Ḫan* “Cengiz Han’ın buyruğu”; *Yasaġıġa ḥāżır bolup yolluḳ törelik sözidin çıḳmaġaylar* “Emre hazır olup hanın yol ve töreli sözünden çıkmayacaklar.” (Bb. 460-11) 2) Ceza *Nā-münāsib söz aytḳan üçün yasaḳḳa yitti* “Uygunsuz söz söylediği için ceza verildi.” (Bb. 20-18) 3) Vergi, haraç 4) (= *yasaw*) Savaş düzeni III/216. *** **yasaḳ**: Yasa, kanun; emir, buyruk (Vámb. 346); **yasaḳ, yasa**: Talimat, emir, buyruk, yasak, karar; düzen, sıra;

			armağan, bağış (DTO 525).
yasaḳĭ	**ياساقى**		Asker, er, nefer III/217. *** **yasaḳı**: Asker (DTO 525).
yasaḳlĭġ	**ياساقليغ**		bk. yasaḳlĭḳ III/217. *** **yasaḳlıġ**: Asker, emir veren, ceza veren (DTO 525).
yasaḳlĭḳ	**ياساقليق**	yasaḳ+lĭḳ	1) Asker 2) Emir veren, amir III/217. *** **yasaḳlıġ**: bk. yasaḳlĭġ.
yasał	**ياسانك**		Geniş, enli *Körünür yüzi közgü içre bozuḳ* *Uzun yoḳsa yasan͡g kiçik yā uluḳ* "Yüzü aynada uzun ya da enli, küçük ya da büyük olarak bozuk görünür." III/217. *** **yasan͡g**: Geniş, vaṣī' [geniş, enli] (LÇ 293).
yasal I	**ياسال**		Askerî düzen, savaş düzeni; kıta, birlik, alay *Buranġar cuvanġar*[1050] *ġol yasal yasap alımızda arabalarnı ve ġalteklik sipāyelerni yürütüp bularnın͡g kiynide Ustād 'Alī Ḳulīni cemī' tüfek-endāzlar bile ta'yīn ḳılıldı kim yayaḳ arabanı kiynindin ayrılmay yasal bile yürügeyler yasallar yirlik yirige kilgendin son͡g cemī' yasallarġa ıldam ḳatrap yitip buranġar cuvanġar ġoldaki bigler ve yigitler ve sipāhīlerġa kön͡güller birip her ḳaysı böleknin͡g ḳaysı yirde turuşını ni yosunluḳ yürüşini muḳarrer ve mu'ayyen ḳılıp uşbu tertīb ve nasaḳ bile bir gürūhçe yol kilip tüştük* "Ordunun sağ ve sol kanatları savaş düzeni alıp önümüzde arabaları ve arabalı (tekerlekli) askerleri yürütülüp bunların arkasında Üstad Ali Kulî tüm tüfek atıcılarıyla birlikte yerleştirildi ki yaya olan asker arabanın arkasından ayrılmadan savaş düzeniyle

[1050] Buranġar < *Moğ. baraġun ġar*; cuvanġar < *Moğ. cegün ġar*.

			yürüyecekler. Birlikler yerlerine geldikten sonra tüm ordu sıralarını hızlıca geçerek ordunun sağ ve sol kanatlarındaki bey, yiğit ve erlere yürek verip hangisi bölüğün hangi yerinde durulacağını, kurala uygun nasıl yürüneceğini belirleyip bu düzen ve kurallar içerisinde bir kısım yol alıp durduk.” (Bb. 409-13) III/218. *** **yasal**: Sıra, dizi; kıta, bölük (DTO 525).
yasal- II	ياسالمق		Yapılmak, yapılmış olmak III/219. *** **yasalmaḳ**: Şekil verilmek, düzenlenmek (Vámb. 347).
yasalĭn-	ياسالينمق	yasaḷ+n-	Yapılmak, yapılmış olmak *Bir uluġ ṣıḳḳe taş bile yasalĭndı* “Büyük bir seki, taş ayak ile yapıldı.” (Bb. 281-11) III/219. *** (-).
yasan-	ياسانمق		Bezenmek, süslenmek III/217. *** **yasanmaḳ**: Süslenmek (Vámb. 347).
yasançaḳ	ياسانچاق		İnatçı; utanmaz, arsız III/218. *** **yasançaḳ**: İnatçı kişi; kendini beğenmiş (DTO 526).
yasaw	ياساو		Savaş hazırlığı, meydan savaşında vaziyet alma, savaş düzeni *Yasaw yasap tura kötergen yayaḳlarnı aldımızġa salıp* “Piyadeleri önümüze kalkan yaparak savaş düzeni alıyor.” (Bb. 86-9); *Yasaw ili anlara iltifāt ḳılmadı* “Savaş düzenindeki manevralar onların dikkatini çekmedi.” (Abg. 68) III/215. *** **yasav**: Ṣaf, dizi, tertīb (LÇ 293).
yasawuḷ	ياساول		Emri yerine getiren, memur III/215. *** **yasavul**: Yasaḳçı, yasaḳ me’mūrı, muḥāfaẓa me’mūrı, ḳavvāṣ [okçu, oklu asker], Āsyā-yı vusṭāda yasavullar tayaḳ ve degnek ile ẖıdmet-i mīrīde gezerler [Orta Asya’da yasavullar devlet topraklarında değnek ile gezerler] (LÇ 293).
yasĭ	ياسى		Düz, yassı, basık III/220.

			*** **yası**: Geniş, enli (DTO 526).
yasḳa I	يايقا		(V.) Düz, yassı, basık III/220. *** **yasḳa**: Düz zemin, ova, pürüzsüz (Vámb. 347).
yasḳa- II	ياسقامق		(V.) Düzleştirmek, düz yapmak III/220. *** **yasḳamaḳ**: Ayak altında ezmek, çiğnemek (Vámb. 347).
yasmuḳ	ياسموق		Mercimek III/225. *** **yasmuḳ**: ‘Ades [mercimek], mercimek (LÇ 294).
yassı	ياسّى		Yassı, basık III/224. *** **yassi**: Geniş, enli, yassı (Vámb. 347).
yasta-	ياستامق		(V.) Yassı bir şeyle vurmak, sert bir şekilde dövmek III/222. *** **yastamaḳ**: Yassılaştırmak, sert bir şekilde vurmak (Vámb. 347).
yastan-	ياستانمق		Bir şeyi yastık olarak kullanmak, bir şeye başını koymak, bir yere dayanmak III/222. *** **yastanmaḳ**: Dayanmak, yaslanmak (Vámb. 347).
yastançaḳ	يايتانچاق		(V.) Destek, dayanak III/223. *** **yastancaḳ**: Destek, dayanak (Vámb. 347).
yastıġaç	ياستيغاچ	yastı+aġaç	Hamurun yoğurulduğu ağaçtan yapılmış tekne, hamur teknesi III/223. *** (-).
yastuḳ	ياستوق		Yastık III/224. *** **yastuḳ**: Bāliş [yastık], yaṣdıḳ, itkā olınacaḳ [yaslanılacak], müttekā [dayanılacak şey], bālīn [yastık], tekye [yaslanılacak şey] (LÇ 294).
yasun	ياسون		Kemik III/220. *** **yasun**: Kemik, ‘aẓm [kemik], süyük (LÇ 294).
yaş I	ياش		1) Yeşil; taze; nemli, ıslak 2) Yıl *Anıñ ‘ömri yüz yaşdın ötti* “Onun ömrü yüz yaşını geçti” 3) Doğuştan beri geçen ve yıl birimi ile ölçülen zaman, yaş

			Yaş uluġ "Yaşlı, ihtiyar" III/240. *** **yaş**: Genç, taze, nemli, ıslak, yaş; yıl (DTO 526).
yaş II	ياش		(V.) Sakin, yavaş; gizli III/243. *** **yaş**: Sakin, hareketsiz, yavaş; gizli (Vámb. 347).
yaşa-	ياشامق		Yaşamak *Dört yaşar bir uşaḳ* "Dört yaşında bir çocuk" III/244. *** **yaşamaḳ**: Yaşamak; bir yerde uzun süre kalmak (DTO 527).
yaşar- I	ياشارمق	yaş+ar-	Yaşlanmak, ihtiyarlamak, ileri yaşta olmak (Calc. Wrtb. كلان سال شدن) III/244. *** **yaşarmaḳ**: Yaşlanmak, ihtiyarlamak (Bdg. II: 331).
yaşar- II [1051]	ياشارمق	yaş+ar-	Yeşermek, yeşillenmek III/245. *** (-).
yaşar- III	ياشارمق		Yaşlanmak, nemlenmek; gözyaşı dökmek III/245. *** **yaşarmaḳ**: Eşk-ālūde olmaḳ [gözü yaşlı olmak], nem-nāk olmaḳ [nemli olmak], sirişk dökmek [gözyaşı dökmek], gözyaşı aḳıtmaḳ (LÇ 294).
yaşart-	ياشارتمق		Yaşartmak, ağlatmak III/245. *** **yaşartmaḳ**: Ağlatmak, gözyaşı döktürmek (Vámb. 347).
yaşĭḳ I	ياشيق		(V.) Kuru, zayıf, çelimsiz III/248. *** **yaşiḳ**: Kuru, zayıf, çelimsiz (Vámb. 347).
yaşĭḳ II	ياشيق		Güneş (Gezegen olarak) III/248. *** **yaşıḳ**: Güneş (DTO 528).
yaşĭl	ياشيل		Yeşil; taze *Yaşĭl baş* "Bir tür ördek"; *Yaşĭl yimişi* "Olgunlaşmamış meyve" III/248. *** **yaşıl**: Tāze, sebz [yeşil, yeşil renkli], ḫaḍrā [yemyeşil], aḫḍar [yeşil], yeşil, kebūd [mavi, gök rengi], gök (LÇ 295).
yaşĭm	ياشيم		(V.) Yıldırım III/248.

[1051] OSTN'de kelimenin fiil olduğunu belirten işaret konulmamıştır. Bu işaret, kelimenin Arap harfli yazımı dikkate alınarak tarafımızdan konulmuştur.

			*** **yaşim**: Yıldırım (Vámb. 348).
yaşĭmtul[1052]	ياشمتول		(S.S.) Yeşilimtırak, sarımtırak *Yeşile çalar renk, sebz-vārī* [yeşilimtırak] (S.S.) III/248. *** **yaşımtul**: (LÇ 294).
yaşĭn	ياشين		Yıldırım III/248. *** **yaşın**: Berḳ [şimşek], ṣā‘iḳa [yıldırım], çaḳmaḳ, ra‘d [gök gürültüsü] (LÇ 295).
yaşĭnla-	ياشين لامق	yaşĭn+ḷa-	Çakmak (Yıldırım için) III/248. *** **yaşınlamaḳ**: Çakmak (Yıldırım için) (Bdg. II: 332).
Yaşĭp	ياشيف، يشيب		Kâşgar yakınlarında olan ve yıldırımlardan korunaklı bir yer III/248. *** (-).
yaşlĭġ	ياشليغ		bk. yaşlĭḳ *Ḳayan birlen yaşlĭġ irdi* "Kayan ile birlikte yaşlı idi." (Abg. 20) III/251. *** **yaşlıġ**: Çocuk, çocukluk; genç, taze; ileri yaşta olan (DTO 527).
yaşlĭḳ	ياشليق	yaş+lĭḳ	1) Yaşlılık; yaş 2) Belirli bir yaşta olan III/251. *** **yaşliḳ**: Hayat, ömür; yaş; yaşlılık (Vámb. 347).
yaşmaḳ	ياشماق، يشمق، ياشمق		Kadınların baş ve göğsünü kapamak için kullandıkları örtü III/252. *** **yaşmaḳ**: Kadınların süs olarak kullandıkları ince kumaş (DTO 527).
yaşmanul	ياشمنول		Yeşilimsi, yeşilimtırak III/253. *** **yaşmanul**: Yeşile çalan renk, yeşilimsi (DTO 527).
yaşrun	ياشرون		bk. yaşurun III/250. *** **yaşrun**: Gizli, saklı (Bdg. II: 331).
yaşrunlĭḳ	ياشرونليق		Gizlilik III/250. *** **yaşurunlıḳ**: bk. yaşurunlĭḳ.
yaşul-	ياشولمق		Gizlenmek, gizli olmak *Bir sīḫda bir pāre hezāre yaşulġan ikendür* "Bir mağarada bir miktar hezare

[1052] Madde başı açıklamasında kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de LÇ'den alınan örnek sebebiyle Çağatay Türkçesine ait kelimeler arasında ele aldık.

			gizlenmişmiş.” (Bb. 199-4) III/249. *** **yaşulmaḳ**: Gizlenmek, saklanmak (DTO 528).
yaşun-	**ياشونمق**		Gizlenmek, saklanmak III/248. *** **yaşunmaḳ**: Örtünmek, pinhān olmaḳ [gizlenmek], iḫtifā itmek [gizlenmek, saklanmak], (yaşulmaḳ) eyżan bunun gibidir (LÇ 294).
yaşur-	**ياشورمق**		Gizlemek, saklamak *Bu vāḳıʿanı ildin yaşurup ḫazīneġa dest-endāzlıḳ ḳıldı* “Bu olayı herkesten gizleyerek hazineye el koydu.” (Bb. 37-22); *Olar mindin yaşurup didiler* “Onlar benden gizleyerek söylediler.” (Bb. 141-1) III/248. *** **yaşurmaḳ**: Örtmek; pinhān, iḫtifā itmek [gizlemek, saklamak] (LÇ 294).
yaşurt-	**ياشورتمق**	yaşur+t-	Gizletmek III/249. *** **yaşurtmaḳ**: Gizletmek (Vámb. 347).
yaşuruḳ	**ياشوروق**	yaşur+ḳ	Gizlilik, saklılık III/249. *** **yaşuruḳ**: Gizlilik (Bdg. II: 331).
yaşuruḳlĭḳ	**ياشوروقليق**	yaşuruḳ+lĭḳ	Gizli, saklı *Mundaḳ ḫaber niçük yaşuruḳlĭḳ bolur* “Böyle haber nasıl gizli kalır?” (Bb. 34-23) III/249. *** **yaşuruḳluġ**: Muḫtefī [gizli, saklı], gizlü, pinhān [gizli], pūşīde [örtülü, gizli], mestūr [örtülmüş, gizlenmiş], mektūm [gizli] (LÇ 294); **yaşuruḳluḳ**: Gizli (DTO 527).

yaşurun	ياشورون	yaşur+n	Gizli, saklı *Ni belā bī-raḥm dur bu ay ki kön͡glümnin͡g an͡ga* *Yaşurun āhı es̱er ḳılmas anın͡g feryādı hem*[1053] "Ne merhametsiz beladır ki o güzele gönlümün gizli ahı ve feryadı tesir etmiyor." III/249. *** **yaşurun**: Gizli, muḫtefī [gizli], pinhān [gizli] (LÇ 294).
yaşurunçlïḳ	ياشورونچليق		Gizli, saklı; kapalı III/249. *** **yaşurunçluḳ**: Gizlilik; gizli, saklı (Bdg. II: 331).
yaşurunlïḳ	ياشورونلق	yaşurun+lïḳ	Gizlilik *Yaşurunlïḳda* "Gizlilikte" III/249. *** **yaşurunlıḳ**: Gizlilik (Bdg. II: 331).
yat I	يات، ياد		Yabancı *Yitişmey anda yat ilnin͡g ayaġı* *Ni yat il kim ozup yat otnı daġı* "Oraya yabancı halkların ayağı değmeden –ki yabancı halklar oraya geliyordu- oradan hangi yabancı halk, bu yabani otları bile ezip geçmiş."; *Ḳandaġı yat yaġı Özbek kilip mutaṣarrıf bolup idi* "Çok uzaklardaki yabancı ve düşman Özbekler gelip [burayı] fethetmişlerdi." (Bb. 104-9); *Özbek dik ve Şibānī Ḫan dik yat ḫalḳ* "Özbek ve Şiban Han gibi yabancı halk" (Bb. 271-10) III/190. *** **yad-yat**: Yabancı (DTO 518).
yat II	يات	=uyat	Utanç III/191. *** **yat**: Utanç, ar (Bdg. II: 321).
yat III	يات	F. ياد	Hafıza, bellek; hatıra *Yād itmek, yād ḳılmaḳ* "Birisini anmak, hatırlamak"; *yādġa kiltürmek- tüşürmek* "Birisini anmak, hatırlamak"; *ḫayr ile yād itmek* "Hayır ile anmak"; *yādġa*

[1053] Dictionnaire Turk-Oriental'de geçen beyit şu şekildedir:
Ni belā bī-raḥm dur ol ay ki kön͡glümnin͡g an͡ga
Yaşurun āhı es̱er ḳılmas anın͡g feryādı hem (DTO 527).

bolmaḳ "Hayır ile anmak" III/191.

*** **yat**: Hatırlama, anma; zihin (Bdg. II: 321).

yat- IV ياتمق

1) Yatmak, uzanmak; ikamet etmek, yaşamak

2) Bulunmak, yer tutmak, bir durumda bulunmak III/192.

*** **yatmaḳ**: Uyumak; yatmak; yere sermek; eğmek; geceyi geçirmek (DTO 519).

yataġ ياتاغ

1) Yatak

2) Gece bekçisi, gece devriyesi III/199.

*** **yataġ**: Döşek, ferāşet [süpürücülük ve döşeyicilik işi] (LÇ 289); **yataġ**: Gece bekçisi; kule bekçisi (DTO 518).

yatĭḳ ياتيق

Yatık, bir yöne eğimli, bir şeye dayalı III/202.

*** **yatıḳ**: Yatġun, yatıcı, yatışmış (LÇ 290).

yatĭş ياتيش

Han için gece bekçiliği yapan kimse

Yana ol kim tavaçı biglerige ḥükm bolsa kim yatĭş ilin mażbūṭ ta'yīn ḳılıp yatĭş tavaçısı her kün alarnıñg yatĭşıġa kilgenin kilmegenin yaḫşı tirkese "Yine baş gece bekçisinin gece bekçilerini uygun bir şekilde tayin ederek, her gün onların bekçiliğe geldiğini veya gelmediğini iyi bir şekilde takip etmesi, tellal beylerine emredilmiştir.";

Ḥaremġa yavuḳ yitgende çuhra çurpa ve yatĭş ili yandılar "Harem'e vardıklarında hizmetçiler ve gece bekçileri uzaklaştılar." (Bb. 276-5) III/202.

*** **yatış**: Ḥükümdārıñ yatdığı oṭaya ḳaraġol bekleyene dinür; maḥrem yasavul ḥavāṣdan münāvebe tarīḳiyle ḥükümdār eṭrāfında yatan [yakın olan kimselerden seçilerek münavebe ile hükümdar etrafında yatan kimseler] (LÇ 290).

yatḳun ياتقون

1) Ahenkli, ayarlı (müzik aleti için)

			2) Çanak, tas, kupa III/204. *** **yatḳun**: Uyumlu, ahenkli; madenden yapılmış bardak, maşrapa (DTO 518).
yatḳur-	ياتقورمق	yat+ḳur-	Yatırmak III/204. *** **yatġurmaḳ**: Yatırmak (DTO 518); **yatġurmaḳ**: Yatırmaḳ, bir yana egmek, meyl itdirmek, yan yatırmek (LÇ 290).
yatḳuz-	ياتقوزمق	yat+ḳuz-	bk. yatḳur- III/205. *** **yatḳuzmaḳ**: Yere koymak; yere atmak, yıkmak (Vámb. 344).
yatla-	ياتلامق		Araya yabancılık sokmak, uzaklaştırmak III/205. *** **yatlamaḳ**: Uzaklaştırmak, araya yabancılık sokmak (DTO 518).
yatlan-	ياتلانمق		Birisine yabancılaşmak, uzaklaşmak III/205. *** **yatlanmaḳ**: Kendinden soğutmak, yabancılaşmak (Vámb. 344).
yatlandır-	ياتلاندرمق	yatlan+dır-	Birisini kendine yabancılaştırtmak, uzaklaştırtmak III/205. *** (-).
yatlĭġ	ياتليغ		bk. yatlĭḳ III/206. *** **yatlıġ**: Mechūl yat adam, yabancı (LÇ 290); **yatliġ**: Kuma, metres (Vámb. 345).
yatlĭḳ	ياتليق		1) Yabancı, gurbet 2) Aileye ait olmayan; odalık, kuma, metres III/206. *** **yatliḳ**: Yabancı (Vámb. 345); **yatlıḳ**: Uyku arkadaşı; hizmetçi; yabancı (DTO 518).
yatuġ	ياتوغ		bk. yatuḳ III/203. *** **yatuġ**: Müzik parçalarının bitişi; akor, usul (Bdg. II: 322); **yatuḳ**: bk. yatuḳ.
yatuġan	ياتوغان		Bir tür müzik aleti, (müz.) kanun III/203. *** **yatuġan**: Sāzlıḳ, ḳanūn, sentūr, mūzıḳa, rübāb-ı ġajek (LÇ 290); **yatuġan**: Bir tür müzik aleti (DTO 519).
yatuġançĭ	ياتوغانچى	yatuġan+çı	Yatugan denilen müzik aletini çalan III/203.

		*** **yatuġançı**: Yatugan denilen müzik aletini çalan kişi (DTO 519); **yatuġançı**: Nevāzende, sāzende, sentūr çalan, muṭrib-i naġme-ger [nağme çalan], mūsīḳī-dān [musikiden anlayan] (LÇ 290).
yatuḳ	ياتوق	1) Geniş şişe 2) Müzik parçalarının bitişi; akor *Rāst ḳıl āheng-i nevā vü ḥicāz* *Tüz yatuġı birle şıdurġunı sāz* "Nevâ ve hicaz makamlarını çal! Müzik parçalarının bitişini ney ile düzenle!" III/202. *** **yatuḳ**: Ṣu ḳabı, ṣürāḥī (LÇ 290); **yatuḳ**: Geniş şişe; müzik parçalarının bitişi (DTO 519).
yatul	ياتول	Yurtluk; mal, mülk, arazi *Özüm bile ḳazaḳlıḳlarda bolup kilgen biglerge ve yigitlerge kint ve yatul*[1054] *birildi* "Benimle seferlerde olup gelen bey ve yiğitlere şehir ve yurtluk verildi." (Bb. 178-17); *Ḳutluḳ Ḫᵛāceniŋ yatulı*[1055] *Lemġān kintiġa tüştük* "Kutluk Hoca'nın yurtluğu olan Lemgân şehrine ulaştık." (Bb. 311-1) III/203. *** **yatul**: Yurtluk, arazi, mülk (DTO 543).
yava	ياوه	Yağda pişirilmiş ekmek III/290. *** (-).
yavan	ياوان	(P. d. C.) Çiftçi, çiftlik sahibi (?) III/290. *** **yavan**: Köylü, çiftçi (DTO 539).
yavaş-	ياواشمق	Mütevazi olmak; sabırlı olmak, sakin olmak III/291. *** **yavaşmaḳ**: Ilımlı olmak, yumuşak olmak, sabırlı olmak (DTO 539).
yavlaḳ	ياولاق	Pek çok, fazla III/297. *** **yavlaḳ**: Son derece (DTO 540).
yavu	ياوُو	Kayıp, yitik III/293. *** **yavu**: Kayıp, yitik (DTO 540).

[1054] Mesur Şen, kelimeyi 'tıyūl' şeklinde okumuştur (Şen; 1993: 29).
[1055] Mesur Şen, kelimeyi 'tıyūl' şeklinde okumuştur (Şen; 1993: 148).

yavu-	**یاوومق**		Yakınlaşmak, yakın olmak *Tā ki an͡ga yavusa bir bī-edeb* *Taşıla oḳdın an͡ga yitgeç ta ͑b* "Eğer bir kişi edepsiz birine yaklaşırsa ona şaka ile taş veya ok değer."; *Yavumayın şem ͑ ile kāşāne* *Köymey anın͡g ͑ışḳıda pervāne* "Işık ile köşke yaklaşmadan, onun aşkında pervaneyi yakmadan..." III/294. *** **yavumaḳ**: Yakın olmak (DTO 540).
yavuġ	**یاووغ**		Yakın III/294. *** **yavuġ**: Yakın, akraba (DTO 540).
yavuḳ	**یاووق**		Yakın *Uşal cāydın yavuḳ mu alıs mu?* "Bu yerden yakın mı uzak mı?" III/293. *** **yavuḳ**: Yakın, akraba (DTO 540).
yavuḳḷaş-	**یاووقلاشمق**		Yakınlaşmak *Buḫārā ve ḳara-kölgeçe kim otuz ḳırḳ yıġaç yol yavuḳlaşur* "Buhara ve Kara-göl'e kadar otuz kırk yıgaç yol yakınlaşır." (Abg. 56) III/294. *** **yavuḳlaşmaḳ**: Yakınlaşmak (DTO 540).
yavuḳḷuḳ	**یاووقلوق**	yavuḳ+ḷuḳ	1) Yakınlık 2) Yanılma, şaşırma II/294. *** **yavuḳluḳ**: Yakınlık, komşuluk (Vámb. 351).
yavun-	**یاوونمق**		Kaybolmak III/295. *** **yavunmaḳ**: Kaybolmak, yitmek (DTO 542).
yavun͡g-	**یاوونکمق**		Bir şeyi döndürmek, çevirmek, değiştirmek III/295. *** **yavun͡gmek**: Döndürmek, çevirmek, değiştirmek (DTO 542).
yavuş-	**یاووشمق**		Yakın olmak *Çü yoḳ dur bir naẓar ḳılmaḳġa tābı* *Çıḳarġa yavuşur cān ḫırāşı* "Bir bakışlık bile gücü kalmadığı için canı çıkmaya yakındır." III/296. *** **yavuşmaḳ**: Yakınlaşmak, yakın olmak (DTO 540).

yavuşḳarı	**ياوشقارى**	Yaklaşık, takriben *Semerḳandtın iki şer'asıġa yavuşḳarı ġarb sarıdur* "Yaklaşık Semerkant'tan iki mil batıya doğrudur." (Bb. 60-15) III/296. *** **yavuşḳarı**: Yakın, yakınında, yaklaşık (DTO 540).
yavut-	**ياووتمق**	Yakınlaştırmak, yakına getirmek III/295. *** **yavutmaḳ**: Yakınlaştırmak (DTO 541).
yavuz	**ياووز**	Sert, katı; zalim, kötü; kaba; mağrur III/295. *** **yavuz**: Fena, kötü; kavgacı; zayıf, güçsüz (DTO 541).
yaw I	**ياو**	1) Düşman *Moġul Ḫan oġlanları birlen yaw boldı* "Moğol hanı oğlanlarıyla düşman oldu." (Abg. 8) 2) Savaş III/16. *** **yav**: Düşman (DTO 539).
yaw II	**ياو**	(P. d. C. – V.) Özlü söz, vecize; örnek III/16. *** **yav**: Yargı, hüküm; örnek (DTO 539); **yav**: Yargı, hüküm, özlü söz; örnek (Vámb. 351).
yaw- III	**ياوماق**	Dağılmış, küçük parçalara ayrılmış III/16. *** **yavmaḳ**: Pārçe pārçe, rīze rīze itmek [küçük parçalara ayırmak], pāreletmek, düşmen ḳırmaḳ, ġalebe gelmek (LÇ 301).
yawçĭ	**ياوچى**	(V.) Örf ve adetlere göre düğün daveti yapan kimse III/19. *** **yaoçi**: Düğün daveti yapan kimse (Vámb. 351).
yawçĭlik	**ياوچيليك**	(V.) Düşmanlık III/20. *** **yaocilik**: Düşmanlık (Vámb. 351).
yawçĭn	**ياوچين**	(L.T.) Misafir III/20. *** **yavçın**: Misāfir, mihmān [misafir], ḳonuḳ (LÇ 301); **yavçın**: Konuk, misafir (DTO 339).
yawla-	**ياولامق**	Savaşmak, savaşta olmak

		Bir niçe yıllar yawnı yawlap "Bir kaç yıl düşmanla savaşıp" (Abg. 8) III/18. *** **yavlamaḳ**: Muḥārebe, muzarebe itmek [savaşmak], düşmeni yeñmek, ġālib gelmek, cenk ve cidāl [savaş], yavı ḳaçırmaḳ, ḳırmaḳ, kesmek (LÇ 301).
yawlaḳ	**ياولاق**	(V.) Düşmanın yeri, düşman bölgesi III/18. *** **yaulaḳ**: Düşmanın yeri, düşmanın durup dinlendiği bölge (Vámb. 351).
yawḷaḳ **yawlaḳ**	**ياولاق**	Mükemmel (?); çok (?); yüksek (?) III/18. *** **yavlaḳ**: Şaşılacak, olağanüstü, harikulade; son derece (DTO 540).
yawrï	**ياورى**	Hayvan yavrusu III/18. *** **yavrı**: Hayvan yavrusu (DTO 540).
yawruḳ	**ياوروق**	Hayvan yavrusu; bebek III/18. *** **yavruḳ**: Hayvan yavrusu (DTO 540).
yawrun	**ياورون**	Kürek kemiği III/18. *** **yavrun**: Kürek kemiği (Bdg. II: 345); **yaġrın**: bk. yaġrïn.
yawrunçı	**ياورونچى**	(V.) Kürek kemiğinden fal bakan kimse III/18. *** **yaurunci**: Rüya tabir eden kimse (Vámb. 351).
yawşan	**ياوشان**	(V.) Girit dalak otu, çördük otu, yavşan, bir tür güzel kokulu bitki III/20. *** **yauşan**: Çördük otu, yavşan (Vámb. 351); **yavşan**: Pelin otu (DTO 540).
yawşar	**ياوشار**	Pelin otu III/20. *** **yavşan**: bk. yawşan.
yawuḳ	**ياوق**	Yakın III/17. *** **yavuġ- yavuḳ**: Yakın (DTO 540).
yawuḳlïḳ	**ياوقليق**	Yakınlık III/17. *** **yavuḳluḳ**: Yakınlık; komşuluk, hısımlık (Vámb. 351).
yawuş I	**ياوش**	(V.) Düşmanca hareket eden; kavgacı, karşı koyan III/20. *** **yauş**: Düşmanca, düşmanlık gösteren (Vámb. 351).
yawuş- II	**ياوشمق**	(V.) Yaklaşmak III/20. *** **yauşmaḳ**: Yaklaşmak, yakın olmak

			(Vámb. 351).
yawuştur-	**یاوشدرمق**	yawuş+tır-	Yakınlaştırmak III/20. *** **yauşturmaḳ**: Yakınlaştırmak (Vámb. 351).
yaŷ I	**یاى**		1) Yay *İlm-i yay* “Okçuluk, ok atma sanatı” 2) Yay burcu III/3. *** **yay**: Oḳuñ kemānı [okun yayı], ḳavis, kemān [yay] (LÇ 302).
yaŷ II	**یاى**		Yaz mevsimi III/4. *** **yay**: Tābistān [yaz mevsimi], mevsim-i ṣayf [yaz mevsimi] (LÇ 302).
yaŷ- III	**یایمق**		1) Yaymak, sermek, açıp sermek 2) Boşaltmak, dökmek 3) Dağıtmak, saçmak 4) Bildirmek, yayımlamak 5) (P. d. C.) Tereyağ yapmak III/5. *** **yaymaḳ**: Genişletmek, yaymak; tereyağı yapmak için sütü çalkalamak (DTO 542); **yaymaḳ**: Tabsīṭ [genişletilmiş], neşr [yayımlamak, yaymak], işā‘ā [bir haberi yaymak], basṭ [genişletmek, açmak, yaymak], ferş [yaymak], temdīd [uzatmak, sürdürmek], tefrīş itmek [döşemek, yaymak], güşād iylemek [açmak], pehn gerden [genişletmek], i‘lān ve i‘lām [yaymak ve bildirmek] (LÇ 302).
yaya-	**یايامق**		Nehir, ırmak yatağında yaya gitmek *Ḥabībelik oḳ suġa kirdük yarımıdın köprek yayap oḳ kilindi andın son͡gra uzdurma idi bir tīr atımıça ḥabībe ve kiçimlik at uzdurup öttük* “Silahlı bir vaziyette suya girdik; belimizin yarısına kadar ayaklarımız yere değerek yürüdük. Bundan sonra atları serbest bırakmak gerekti ve atlarımızı semerli ve silahlı olarak bir ok atımı mesafede serbest bıraktık.” (Bb. 110-16) III/72. *** **yayamaḳ**: Su boyunca yaya olarak yürümek (Bdg. II: 388).

yayaġ	ياياغ		Yaya III/73. *** **yayaġ**: Yaya (Bdg. II: 367); **yayaḳ**: bk. yayaḳ.
yayaġla	ياياغلا		Yaya III/74. *** (-).
yayaḳ	ياياق		Yaya III/73. *** **yaya ve yayaḳ**: Piyāde [yaya], ‘asākir-i piyāde [yaya asker], yayan͡g (LÇ 302).
yayaḳla-	ياياقلامق		Yaya gitmek, yaya olarak gitmek III/73. *** **yayaḳlamaḳ**: Māşiyen ḥareket iylemek [yaya olarak hareket etmek], rāḥil olmaḳ [göç etmek], piyāde gitmek [yaya gitmek] (LÇ 302).
yayaḳlĭḳ	ياياقليق		Yaya gitme III/73. *** (-).
yayan͡g	ياياك		Geniş, enli III/74. *** **yayan͡g**: Geniş (DTO 542).
yayan	يايان		1) Yayan, ayakla 2) Yaya III/74. *** **yayan͡g**: Pākeş meşī [yaya yürüyüş], piyāde [yaya] (LÇ 302).
yay̆çĭ	يايچى	yay̆^{I}+çĭ	1) Okçu 2) Büyücü, falcı 3) Amuderya yakınlarında bir şehir ismi III/14. *** **yayçı**: Okçu; büyücü; Amuderya yakınlarında bir şehir ismi (DTO 542).
yay̆da-	يايدامق		Eyer takmadan (eyersiz) ata binmek *Yay̆dap mindi* “Eyersiz ata bindi.” III/14. *** (-).
yay̆daḳ	يايداق		Eyersiz *Yalġuz yay̆daḳ at birle kömeksiz Sind suyı dik deryādın ozdurup kiçip* “Sadece eyersiz atla başka yardım olmadan Sind nehri dibi sudan aşarak geçip.” (Bb. 187-12) III/14. *** **yaydaḳ**: Eyersiz at, eyer takımı vurulmamış at (Vámb. 351).
Yayıḳ	يايىق	yay̆-’tan	Ural nehri III/75. *** **Yayıḳ**: Türkistānda vāḳı‘ büyük bir nehir ismidir (LÇ 303).
yayĭḳ	يايىق		1) Geniş, enli; dağınık

			2) *Yayıḳ ṣu* "Ural nehri" III/77. *** **yayiḳ**: Geniş; *yayıḳ suyı* "Volga nehri" (Vámb. 351).
yayĭl-	يايلمق		Yayılmak, açılmış olmak III/77. *** **yayılmaḳ**: Yayılmak, açılmak (Bdg. II: 347).
yaẙḳa-	يايقامق		Çalkalamak; yıkamak III/6. *** **yayḳamaḳ**: Çalkalamak; yıkamak (Bdg. II: 346).
yaẙḳaḷ-	يايقالمق		Sallanmak, sallanarak yürümek III/7. *** **yayḳalmaḳ**: Yayıla yayıla ḫirām iylemek [yayıla yayıla naz ile yürümek], nāz ile pehn pehn [geniş geniş] yol yürümek, salına salına reftār iylemek [salına salına yürümek], āheste (LÇ 302).
yaẙḳan-	يايقنمق	yaẙḳa+n-	Durulamak; yıkanmak, temizlenmek III/7. *** **yayḳanmaḳ**: Yıkanmak (DTO 542).
yaẙḳara	يايقرا		Boş tehdit, inanılmayan tehdit III/7. *** **yayḳara**: Tehdīd, şiddet, gürülti, bağırış, şamata (LÇ 302).
yaẙḳĭn	يايقين		Serap *Serāb, şūre-zārda* [çorak yerlerde], *nemūd-āb* [su görüntüsü], *çöl beyābānda ṣu miṡāli görinen serāb* (S.S.) III/8. *** **yayḳın**: (LÇ 302).
yaẙla-	يايلامق		Yazı bir yerde geçirmek *Yayıḳ kün toġuşı ṭarafını yaẙlaġıl* "Yazı Ural nehrinin doğusunda geçir." (Abg. 101) III/12. *** **yaylamaḳ**: Yaylaya çıḳmaḳ, yaban (LÇ 302).
yaẙlaḳ	يايلاق		Yayla, yaz mevsiminin geçirildiği serin yer *Fergāna vilāyetiniñ gerdā-girdi taġlarıda yaḫşı yaẙlaḳları bar* "Fergana'nın etrafındaki dağlarda güzel yaylalar var." (Bb. 6-17) III/12. *** **yaylaḳ**: Yayla maḥalli, ṣaḥrā bādiye [sahra, kır] göçmen yeri, yayla (LÇ 302).

yay̆lamĭşĭ	يايلاميشى	[Yaz mevsiminde yaylaya çıkma][1056] *Mevsim-i yay yaylaḳa çıḳmaḳ* [yaz mevsimi yaylaya çıkmak], *devv*[1057] [ıssız çöl] *ve ṣaḥrāda ḫayme nişīn* [çölde çadırda oturan], *göçemen* (S.S.) III/13. *** **yaylamışı**: (LÇ 302).
yay̆ma	يايمه	Geniş eyer kemeri III/15. *** **yayma**: Eyer kolanı (DTO 524).
yay̆nĭ	يا ينى	Hafif, ağır olmayan III/10. *** **yaynı**: Ḫafīf, yün͡gül, sebik [hafif] (LÇ 303).
yay̆paḳ	يايپاق	(V.) Düz; yassı III/15. *** **yaypaḳ**: Düz, basık, yassı (Vámb. 351).
yayuḳ	يايوق	Tarlaya ekin ekme (Calc. Wrtb. كشاورز) III/77. *** **yayuḳ**: Tarlaya ekin ekme (Bdg. II: 347).
yaz I	ياز	Yaz mevsimi III/225. *** **yaz**: Yaz mevsimi (DTO 524).
yaz- II	يازمق	Yoldan çıkmak, yolunu kaybetmek, günah işlemek, hata yapmak *Ḳırġavul ve büdeneni atıp kim yazar idi* "Sülün ve bıldırcını vurmuştu ki [böyle yaparak] hata yapıyordu." (Bb. 23-20) III/226. *** **yazmaḳ**: Yanılmak (DTO 525).
yaz- III	يازمق	1) Açmak, sermek, yaymak; çözmek, ayırmak, düğümünü çözmek *Ḳaçan Süleymān taḫtġa minse ol ḳuşlar ḳanatların yazar irdiler* "Ne zaman Süleyman tahtına otursa o kuşlar kanatlarını açardılar." (Bb. 320-16) 2) *'Yaz-' zarf fiil olarak da kullanılmaktadır: Tige ḳıla yazdılar atlanġanda oḳ buyurdım* "Ulaşmalarına az biz zaman kaldı; ata biner binmez buyurdum." (Bb. 272-19); *Kiyin ayağı üzengümge tige yazıp ḳaldı*

[1056] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[1057] Kelime OSTN'de ve LÇ'de hatalı olarak دله şeklinde yazılmıştır.

			"Daha sonra ayağı üzengime değe yazdı." (Bb. 258-23) III/227. *** **yazmaḳ**: Sermek, açmak, bir halı veya kumaşı sermek (Vámb. 346).
yazar-buzar	يازار بوزار		Yazıp silme işi III/229. *** **yazar-bozar**: Yazıp silme işi (Bdg. II: 328).
yazdur- I	يازدورمق	yaz+dur-	Yazdırmak, yazı yazdırmak III/239. *** **yazdırmaḳ**: Yazı yazdırmak (Bdg. II: 328).
yazdur- II	يازدورمق	yaz+dur-	Açtırmak, serdirmek, yaydırmak III/239. *** **yazdırmaḳ**: Serdirmek, yaydırmak (Bdg. II: 329).
yazġur- I	يازغورمق	yaz+ġur-	Açtırmak; düğümü çözdürmek; yere serdirmek, yaydırmak III/238. *** **yazġurmaḳ**: Yaymak, sermek; genişletmek, uzatmak; yatırmak (Vámb. 346).
yazġur- II	يازغورمق	yaz+ġur-	1) Birisine günah işletmek, günah işlemesine izin vermek 2) Birisini günahkar yapmak *Ol perī közdin çü maḫfī dur hemīşe veh niçe İstep anı tapmasa Mecnūn köŋgülni yazġuray* "O peri gibi güzel sevgili gözden hep gizlidir; Mecnun olan gönül onu arayı bulmasa ne günahı var." III/238. *** **yazġurmaḳ**: Muḳaṣṣır itmek [suç işletmek], suçlı itmek, ḳabāḥatlu (LÇ 292); **yazġurmaḳ**: Ceza vermek, cezalandırmak (Vámb. 346).
yazĭ	يازى		Ova; yayla *Yazĭġa Şībānī Ḫan ḳaşıġa bardılar* "Yaylaya Şiban Han'ın yanına gittiler." (Bb. 48-12) III/236. *** **yazi**: Yerleşilmiş ova, yurt olarak kullanılan yayla (Vámb. 346).
yazĭġ	يازيغ		Yazı III/236. *** (-).
yazĭġlĭġ	يازيغليغ		Yazılı, yazılmış III/236. *** **yazıġlıġ**: Yazılı, yazılı belge (DTO

		525).
yazĭl-	يازيلمق	Yayılmak, açılmak, serilmek III/236. *** **yazılmaḳ**: Yayılmak, açılmak, serilmek (Vámb. 346).
yazĭla-	يازيلامق	Bozkıra gitmek; yaylamak III/236. *** **yazılamaḳ**: Yaylamak (Bdg. II: 329).
yazĭm	يازيم	Kader, kısmet, alın yazısı III/236. *** **yazım**: Kader, kısmet (DTO 525).
yazu I	يازو	Büyük, ulu III/237. *** **yazu**: Büyük, ulu (DTO 525).
yazu- II	يازومق	(V.) Günah işlemek, hata yapmak III/237. *** **yazumaḳ**: Günah işlemek, yanılmak (Vámb. 346).
yazuġ I	يازوغ	Günah, suç, hata III/238. *** **yazuḳ**: bk. yazuḳ.
yazuġ II	يازوغ	Yazı III/238. *** (-).
yazuġluġ I	يازوغلوغ	Yazılı, yazılmış III/238. *** **yazıġlıġ**: bk. yazĭġlĭġ.
yazuġluġ II	يازوغلوغ	Suçlu, hatalı, kusurlu III/238. *** **yazuḳluḳ**: bk. yazuḳluḳ.
yazuḳ	يازوق	Günah, suç, hata III/237. *** **yazuḳ**: Günah, suç, hata (Vámb. 346).
yazuḳḷuġ	يازوقلوغ	Suçlu, hatalı, kusurlu III/238. *** **yazuḳluḳ**: bk. yazuḳluḳ.
yazuḳluḳ	يازوقلوق	Suçlu, hatalı, kusurlu III/238. *** **yazuḳluḳ**: Suçlu (Vámb. 346).
ye-	ييمك	Yemek yemek, yiyip bitirmek; gebe kalmak *Bāzī yimek* "Oyunu yemek, aldanmak" III/312. *** **yimek**: Yemek yemek (Vámb. 358); **yimek**: Yemek (DTO 558).
yede-	يده مك	Dizginle götürmek; gemiyi iple çekmek III/369. *** **yidemek**: Yedemek, redīf itmek [arkadan getirmek], çekmek, ḥāżır berāber gezdirmek (LÇ 311).
yedek	يداك، يدك	İp bağlanarak götürülen hayvan veya iple çekilen gemi, yedek III/369. *** **yedek**: Elle çekilen at (DTO 543);

			yedek: Yedekdeş ma‘iyetde giden redīf şeyler, ḫuṣūṣen at yedegi, esb-i nümāyiş [at gösterisi], yetik (LÇ 303).
yedenik	**ييدانيك**		Peşinden iple çekilerek giden *Yedenik olsun!* “İple götürülsün; ölsün!” III/370 *** **yidenik**: Dizgile götürme (DTO 553); **yidenik bo[l]sun**: Du‘ā-yı bed maḳāmındadır [bed-duadır], ‘telef olsun kör dikenin bu o[l]sun’ dimek, bir ḳarġıştır (LÇ 311).
yedi	**ييدى**		Yedi sayısı III/371. *** **yidi**: Yedi sayısı (DTO 552).
yedilençi	**ييديلانجى**		Yedinci III/374. *** **yitilençi**: Yedinci (Bdg. II: 352).
yedür-	**ييدورمك**	ye+dür-	Yedirmek *Açlıḳ nini yidürmes toḳluḳ nini didürmes* “Açlık herşeyi yedirir; tokluk herşeyi söyletir.” III/376. *** **yidürmek**: Yedirmek (Bdg. II: 367).
yegü	**ييكو**		Yemek III/321. *** (-).
yegülük	**ييكولوك**		Yiyecek şey, azık *Tüşge tigrü (tünge tigin) ṭa‘ām ve ṣoḥbet idi yegülüklerde zeyn ve zīnet idi* “Öğlene kadar yemek ve sohbet devam etti, yiyecekler çok güzeldi.” III/321. *** **yigülük**: Yiyecek, gıda (Vámb. 357).
yek I	**يك**	F.	Bir, tek III/315. *** **yek**: Bir, tek (Bdg. II: 359).
yek II			[Kenar, yan, civar, yakınlık][1058] *Cenāḥ* [kanat; yan], *kenār, ḳurb* [yakınlık], *civār, nezd* [yan], *cihet, semt, yan* (S.S.) III/316. *** **yek**: (LÇ 297).
yek III	**ياك**		Ağaç yaprağı (Calc. Wrtb. برك) III/316. *** **yek**: Ağaç yaprağı (Bdg. II: 336).
yek IV	**ياك**		1) Kötü ruh, şeytan 2) Sevilmeyen, can sıkıcı, aksi

[1058] Anlam LÇ’den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			3) Kötü, zayıf III/316. *** **yek**[1059]: Fena, kötü; hain, şerir (Vámb. 357); **yek**: Fena, kötü; zayıf (DTO 532).
yeke	**یاكا**		(V.) Yalnız, tek başına III/317. *** **yeke**: Yalnız, münzevi, tek başına, terkedilmiş (Vámb. 352).
yeken I	**ییكان، ییكن**		1) (V.) Damat, genç koca 2) (P. d. C.) Abla çocuğu, yeğen III/317. *** **yeken**[1060]: Damat, genç koca (Vámb. 352); **yigin**: Damat, genç koca (Vámb. 357); **yigen**: Yeğen (DTO 556).
yeken II	**ییكان**		(V.) Hasır yapımında kullanılan kamış; bu kamışla yapılan hasır III/317. *** **yeken- yiken**: Hasır, kamıştan yapılmış sergi (Vámb. 357).
yekleş	**ییكلاش**		(P. d. C.) Zayıf, kötü III/318. *** **yekleş**: Fena, kötü; zayıf (DTO 532).
yekre-	**ییكرامك**		(V.) Nefret etmek, kin beslemek III/318. *** **yekremek**[1061]: Tiksinmek, nefret etmek (Vámb. 357).
yekren-	**ییكرانمك**		(V.) Nefret edilmek III/318. *** **yekrenmek**[1062]: Nefret edilmek (Vámb. 357).
yekteÿ	**ییكتای**	F.	(V.) 1) Yalnız, tek başına 2) İnce yaz elbisesi III/319. *** **yektey**: Tek, münferit, yalnız; ince yaz elbisesi (Vámb. 352).
yel I	**یل**		1) Rüzgar, yel 2) Hava 3) Epidemi, salgın hastalık III/345. *** **yel**[1063]: Rüzgar, yel; osuruk; romatizma (Vámb. 357); **yil**: Rüzgar, yel; bağırsaklardaki gaz (DTO 557).

1059 Kelimenin Arap harfli yazılışı ییك şeklindedir.
1060 Vámbéry, çalışmasında hem یكن (Vámbéry;1867: 352), hem de ییكین (Vámbéry;1867: 357) şeklinde yazılan kelimeyi aynı biçimde 'yeken' şeklinde okumuştur. Kelime çalışmamızda Arap harfli yazılışları dikkate alınarak değerlendirilmiştir.
1061 Kelimenin Arap harfli yazılışı ییكراماك şeklindedir.
1062 Kelimenin Arap harfli yazılışı ییكرانماك şeklindedir.
1063 Vámbéry, kelimeyi ییل şeklinde Arap harfli olarak yazmış ve bu kelimeyi 'yel' şeklinde okumuştur (Vámbéry, 1867: 357).

yel- II	يلمك		Acele etmek, koşmak III/345. *** **yilmek**: Hızlı hürümek, koşmak; üflemek, üfürmek, hava vermek (DTO 558).
yelçileў	يلجيلاى	yel+çi+le+e	(V.) Rüzgar gibi hızlı III/356. *** **yelciley**: Rüzgar gibi hızlı (Vámb. 358).
yelde-	يلدامك		Yellemek, esmek; üfürmek III/355. *** **yiltemek**: Yellemek, üflemek (Bdg. II: 361).
yelek	ييلاك		(V.) Yelek, kadınların giydiği hırka III/348. *** **yelek**: Yelek, kadınların giydiği hırka (Vámb. 357).
yelen-	ييلانمك	yel+len-	Esmek; üflemek III/349. *** (-).
yelengüç	ييلانكوج	yel+len+güç	(V.) Yelpaze III/349. *** **yelengüç**: Yelpaze (Vámb. 358).
yelen͡g	يلانك	yel+en͡g	Çevik, atik, tez; acele, çabuk *Ḥavālī ve ḫavāṣṣısi ve yigit yelen͡gi bisyār pür-ẕevḳ ve pür-zīb bolup idi* “Onun çevresinde, yakınında olanlar ve çevik yiğitleri çok neşeli ve çok süslü olmuştu.” (Bb. 52-7); *Yigit yelen͡gi ve yayaḳ yelen͡gi bile Ḳunduzġa Ḫusrev Şāhġa tarttı* “Hızlı giden atlı ve yaya askerleri ile Kunduz’a Hüsrev Şâh’a taşıdı.” (Bb. 52-17); *Kiyin ḳalġan yüklük kile ve tive ve yayaḳ yelen͡g kile ḳaldı* “Arkada kalanlar yüklü geliyorlardı; deve ve yaya yürüyenler hızlı bir şekilde geldiler.” (Bb. 184-19); *Ḫusrev Şāh bölük yelen͡g ve levendni yıġıp* “Hüsrev Şâh, bir bölük asker ile denizciyi toplayıp” (Bb. 193-13) III/348. *** **yelen͡g- yilen͡g**: Çabuk, hızlı, atik (DTO 557); **yelenk**: Hızlı hareket eden, atik, çevik (Vámb. 357).

yelew	يلاو		(V.) Mızrağın ucundaki sancak III/347. *** **yelo**[1064]: Mızrağın ucundaki sancak (Vámb. 352).
yelim	يليم		Tutkal, vernik III/350. *** **yelem**: Tutkal; reçine (Vámb. 352); **yelim**: Yapıştırıcı; top, namlu; bir çeşit tüfek (DTO 544).
yelin I	ييلين		Hayvan memesi, kısrak memesi III/350. *** **yelin**: İnek memesi (Vámb. 352).
yelin- II	ييلينمك		(V.) Kazanmak, elde etmek; yarar sağlamak III/350. *** **yelinmek**: Kazanmak, elde etmek; faydalanmak, yararlanmak (Vámb. 352).
yelke	ييلكه		Ense III/351. *** **yelke**: Ense (Vámb. 352); **yilke**: Şah damarı (DTO 558).
yelken	ييلكان	yel'den	Yelken III/352. *** **yilken**: Gemi yelkeni (DTO 558).
yellen-	يللنمك	yelle+n-	1) Hava almak, rüzgar altında olmak 2) Gaz çıkarmak III/353. *** **yellenmek**[1065]: Yellenmek (BLÇ 71).
yellet-	يللتمك	yelle+t-	Hava aldırtmak, rüzgara çıkartmak III/353. *** **yelletmek**: Havalandırtmak, hava aldırtmak (Vámb. 358).
yelpegüç	ييلپكوچ		Yelpaze III/356. *** **yilpigüç**: bk. yelpigüç.
yelpigüç	يلپيكوچ		Yelpaze III/357. *** **yilpigüç**: Yelpaze (DTO 557).
yelpilde-	ييلپيلدامك		(V.) Uçuşmak, dalgalanmak III/357. *** **yelpildemek**: Oradan oraya uçuşmak; kanat çırpmak (Vámb. 358).
yelpǖç	ييلپووج		Yelpaze III/357. *** **yelpüç**: Yelpaze (Bdg. II: 362); **yilpigüç**: bk. yelpigüç.
yem	يم		1) Yemek, gıda, besin, yiyecek 2) Olta yemi, yem III/387. *** **yim**: Hayvan yemi (DTO 558); **yim**:

[1064] Vámbéry, kelimeyi يلاو şeklinde Arap harfli olarak yazmış ve bu kelimeyi 'yelo' şeklinde okumuştur (Vámbéry, 1867: 357).
[1065] Kelimenin Arap harfli yazılışı ييلانمك şeklinde verilmiştir.

			Yemek, gıda; hayvan yemi, yem (Vámb. 358).
yemden	**يمدان**		(S.S.) [Mısır unundan yapılarak ince bir şekilde pişirilen bir tür yemek][1066] *Bir nev' darı unından raḳīḳ pişürilmiş ṭa'āmdır* (S.S.) III/396. *** **yemden**: (LÇ 303).
yemdeş	**يمداش**		(S.S.) Birlikte yemek yiyen kişiler, yoldaş III/396. *** **yimdaş** [1067]: Arkadaş, yoldaş (Vámb. 358).
yemiş	**ييميش**		Yemiş, meyve III/392. *** **yemiş**[1068]: Kurutumuş meyve (Vámb. 358); **yimiş**: Meyve (DTO 559).
yemişen	**ييميشان**		Kızılcık meyvesi III/393. *** **yimişen**: Muşmula, beşbıyık (DTO 559).
yemrü-	**ييمرومك**		Devirmek, düşürmek; paramparça etmek, ezmek, sıyırmak III/394. *** **yimrümek**: Yıkmak, kırıp geçirmek; yok etmek, ortadan kaldırmak; devirmek, altüst etmek (DTO 558).
yemrül-	**ييمرولمك**	yemrü+l-	Devrilmek, yıkılmak, çökmek *Yemrülür başımġa gūyā kim felek ḫumḫānesi* *Ol ḳuyaş hem ḫānem irken ni ḳaçan yād iylesem* [1069] "O güneş gibi sevgiliyi evimde her ne zaman anacak olsam felek meyhanesi başıma yıkılır." III/394. *** **yimrül-**: Yıkılmak, çökmek (BD 441).
yemrülgü	**يمرولكو، ييمرولكو**	yemrül+gü	Soyulmuş, kırılmış, ezilmiş III/395. *** **yimrülgü**: Kırılmış; yıkıntı, harabe (DTO 558).
yemtük	**ييمتوك**		(P. d. C.) Av hayvanlarının artıklarından kalan tüyler III/396.

[1066] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[1067] Kelimenin Arap harfli yazılışı ييمداش şeklindedir.
[1068] Kelimenin Arap harfli yazılışı ييميش şeklindedir.
[1069] Bu beyit Fransıca açıklaması ile birlikte Dictionaire Turc Oriental'de de (Courtaille; 1870: 558) yer almaktadır. Ancak bu sözlükte beyit 'yimrümek' kelimesine örnek olarak verilmiştir.

		*** **yimtük**: Av hayvanlarının artıklarından kalan tüyler (DTO 558).
yencü	يينجو	(V.) İnci III/334. *** **yincu**: İnci (Vámb. 358).
yenç-	ينچمك	(V.) 1) Ezmek, sıkmak 2) Azarlamak, paylamak III/333. *** **yençmek**: Ezmek, baltayla parçalamak, küçük parçalra ayırmak, kırmak (Vámb. 350).
yençtür-	ينچدورمك	(V.) Ezdirmek III/334. *** **yençtürmek**: Ezdirmek (Vámb. 350).
yenge	ينكه	Büyük kardeşin hanımı, yenge III/332. *** **yenge**: Yenge (Vámb. 352); **yinge**: bk. yen͡gge.
yenürt-	يينورتمك	Değiştirmek, döndürmek III/331. *** **yinürtmek**: Değiştirmek, döndürmek (DTO 560).
yen͡g I	يينك	Yen, elbise kolu *Yen͡gini ṣıġamaḳ* "Elbisesinin kolunu sıvamak" III/322. *** **yin͡g**: Elbise kolu, yen (DTO 559); **yen͡g** [1070]: Elbise kolu, yen (Vámb. 358).
yen͡g- II	يينكمك	Yenmek, alt etmek *Ḥüsn da'vīsiġa ḳol yen͡gidin çıḳar* *Yüz yedd-i beyżā çıḳarġanlarnı yin͡g* "Güzellik konusunda elini elbisenin kolundan çıkar; yüz kez yed-i beyzâ gösterenleri yen!" III/322. *** **yin͡gmek**: Yenmek (DTO 559).
yen͡gge	يينككا	Büyük kardeşin hanımı, yenge III/325. *** **yinge**: Yenge, büyük kardeş ile evli kadın (DTO 559).
yen͡ggi		(V.) Yeni III/325. *** **yen͡gi**: Genç, körpe (Vámb. 352).
yen͡ggil		Hafif III/325. *** **yin͡gül**: bk. yen͡gül.
yen͡gi		Yeni III/323. *** **yen͡gi**: Yeni (DTO 537).
yen͡gil	يينكيل	Hafif

[1070] Kelimenin Arap harfli yazılışı يينك şeklindedir.

			Kir vādī-yi ʿışḳ içre yin͡gilrek ki bu yolda *Özlük yükini taşlaġan il ehl-i zihī dur* “Aşk vadisine hafifçe gir ki bu yolda kendi yükünü içinden atan kişi ne güzel kişidir.”; *Yin͡gil ve bī-teʾemmül merd idi* “Hafif ve düşüncesiz bir kişi idi.”; *Uşal zamān min aġır boldum ol yin͡gil boldı* “O zaman ben ağır oldum o hafif oldu.” (Bb. 504-7) III/323. *** **yen͡gil**[1071]: Hafif (Vámb. 358).
yen͡gille-	ييكيللامك	yen͡gĭl+le-	Hafiflemek III/324. *** **yin͡gillemek**: Hafiflemek (Bdg. II: 369).
yen͡gillen-	ييكيللانمك	yen͡gĭlle+n-	Hafif olmak III/324. *** **yin͡gillenmek**: Hafifleşmek, hafif olmak (Bdg. II: 369).
yen͡gillik	يينكيلليك	yen͡gĭl+lĭk	Hafiflik, hafif olma III/324. *** **yin͡gillik**: Hafiflik (Bdg. II: 369).
yen͡gir-	يينكيرمك	yen͡gĭ+r-	Yenilenmek, tazelenmek III/323. *** (-).
yen͡girt-	يينكيرتمك	yen͡gir+t-	Yenilemek, tazelemek *Ḳarındaşlıḳ ve dostluḳların yen͡girtip* “Kardeşlik ve dostluklarını yenileyip” III/323. *** **yen͡girtmek**: Yenilemek (DTO 559).
yen͡gül	يينكول		Hafif III/325. *** **yin͡gül**: Hafif (DTO 560); **yön͡gül**: Hafif (Vámb. 358).
yen͡güllük	يينكوللوك		Hafiflik, hafif olma III/325. *** **yün͡güllük**: Hafiflik (Bdg. II: 369).
yer	ير		1) Toprak, zemin, yeryüzü 2) Mahal, mevki, mekan III/334. *** **yir**: Toprak, arazi; yer, mahal (DTO 553); **yer- yir**: Mekan, yer; yeryüzü (Vámb. 356).
yerdeş	ييرداش	yer+deş	Hemşehri III/344. *** **yirdeş**: Hemşehri (Bdg. II: 353).
yerik	يريك		(V.) Yemeğe duyulan istek veya yemeğe duyulan isteksizlik, aşerme III/339.

[1071] Kelimenin Arap harfli yazılışı يينكيل şeklindedir.

			*** **yerik – yirik**: Obur, pisboğaz; yemeğe duyulan istek veya yemeğe duyulan isteksizlik, aşerme (Vámb. 356); **yirik**: Ṭa'āmdan nefret idici diksinmek (LÇ 311).
yerikle-	يريكلامك		(V.) Yemeğe istek veya isteksizlik duymak (Gebe kadınlarda), aşermek III/340[1072]. *** (-).
yerle-	يرلامك	yer+le-	Yerleştirmek, oturtmak, ikamet ettirmek III/342. *** **yirlemek**: Yerleştirmek, koymak, oturtmak (DTO 554).
yerleş-	يرلاشمك		1) Bir yer almak, bir yerde oturmak 2) Görev almak (bir memurdan) III/342. *** **yerlaşmek**[1073]: Yerleşmek, birlikte oturmak (Vámb. 356).
yerlik	ييرليك		1) Yeri olan, yer sahibi 2) Yerli; genellikle askerî yerleşimlerin karşısında oturan ve Türkistan'ın doğusundaki İli ve Hami ovasında yaşayan Tarançiler III/343. *** **yerlik**[1074]: Yerli (Vámb. 356).
yeske	ييسكه		(V.) Zayıf ve çelimsiz at III/377. *** **yeske**: Zayıf ve çelimsiz at (Vámb. 352).
yeş-	ييشمك		Çözmek, çözüp ayırmak, çözümlemek; günah çıkarmak (Calc. Wrtb. كشودن); *Ṣadaḳım ḳılıçımnı yişdim* "Okluğumu ve kılıcımı çözdüm." (Abg. 161); *Fūtāmnı yişeyin tip irdim* "Kemerimi çözeyim dedim."; *Günāhlarım sin özüñ yiş!* "Benim günahlarımı affet!" III/379. *** **yeşmek**[1075]: Çözmek, çözüp ayırmak, çözümlemek (Vámb. 356); **yişmek**: Açmak; çömek; gevşetmek (DTO 554).

[1072] Cagataische Sprach- Studien'den alındığı belirtilen kelime bu eserde bulunamamıştır.
[1073] Vámbéry, kelimeyi ييرلاشماك şeklinde Arap harfli olarak yazmış ve bu kelimeyi 'yerlaşmek' şeklinde okumuştur (Vámbéry, 1867: 356).
[1074] Vámbéry, kelimeyi ييرليك şeklinde Arap harfli olarak yazmış ve bu kelimeyi 'yerlik' şeklinde okumuştur (Vámbéry, 1867: 356).

yeşil-	ييشيلمك		Çözülmek, çözülüp ayrılmak *Delīl irür ki köñgüllerni ḳılmış olġay sin āzād* *Bu kim selāsil zülfüñ tügünleri yeşilip dür* “Tutsak ettiğin gönülleri azat ettiğine zülfünün düğümlerini çözmen delildir.” III/381. *** **yeşilmek**[1076]: Çözülmek, çözülüp ayrılmak (Vámb. 356).
yet-	ييتمك		1) Bir yere varmak, ulaşmak 2) Yeterli olmak 3) Elde etmek, almak, korumak III/358. *** **yitmek**: Varmak, ulaşmak; yeterli olmak; yetişmek (Vámb. 356).
yetek I	ييتاك	yete+k	Atın dizginli bir şekilde gitmesi *Yitek at* “Dizginlenmiş at” III/360. *** **yitek**: Sonradan görme; yitik, kayıp; atın dizgini (DTO 552).
yetek II	ييتاك	yet+ek	Yeterli *Yitek dik* “Yeteri kadar, yeterli miktarda” III/360. *** **yitek dik**: Yeteri kadar, yetecek kadar (Bdg. II: 349).
yeti	يتى		Yedi sayısı *Yeti ata* “İleri gelen, önden giden”; *Yeti ḳardaş* “Yedi yıldız, takım yıldızı” III/361. *** **yeti**: Yedi sayısı (Vámb. 351); **yiti-yidi**: Yedi sayısı (DTO 552); **yitti – yiti**: Yedi, heft [yedi], seb‘a [yedi] (LÇ 303).
yetigen	ييتيكان		Yedi yıldız, Küçükayı ve Büyükayı takım yıldızı III/361. *** **yitigen**: Büyükayı ve Küçük ayı takım yıldızı (DTO 553).
yetik	ييتيك، يتيق		1) Meydana gelmiş; yeterli *Burun vilāyetler yaġı idi ḫaylī yıtıḳ ḳılıḳ yoḳ idi* “Daha önce bu devletler düşmandı; o zaman yeteri kadar

[1075] Kelimenin Arap harfli yazılışı ييشماك şeklindedir.
[1076] Kelimenin Arap harfli yazılışı ييشيلماك şeklindedir.

			düzenli değillerdi.” (Bb. 330-11); 2) Hedefe varma, başarı *Bir niçe bu yosunluḳ sözler aytıp men‘ ḳılurlar yıtıḳġa kirmes* “Onlar -onu durdurmak için- bir çok düzgün sözler söyleyip yasaklarlar ama başaramazlar.” (Bb. 331-7) III/361. *** **yetik**: Vuku bulma, sona ulaşma (Vámb. 356); **yitik**: Sona gelme, işin sonu, başarı (DTO 543).
yetil-	ییتیلمك	yet+l-	Yetişmiş olmak, olmuş olmak, olgunlaşmak III/362. *** **yetil**-: Ulaşılmak (SD 606).
yetim	ییتیم، یتیم	Arapçadan	Yetim *Yitim bālā saḳlasan͡g aġzın͡g burnın͡g ḳan iter* *Yitim oġlaḳ saḳlasan͡g aġzın͡g burnın͡g may iter* “Eğer sen yetim oğlan çocuğu yetiştirirsen ağzın burnun kanla dolar; eğer bir oğlak yetiştirirsen ağzın burnun yağla dolar.”; *Şehr yitimleri* “Sokaklarda yaşayan evsizler” III/363. *** **yetim**: Çocuk, oğlan; hayvan yavrusu; yetim; kimsesiz (Vámb. 352).
yetimlen-	یتیم لانمك	yetim+le+n-	Yetim kalmak, yetim olmak III/363. *** **yitimlenmek**: Yetim kalmak (Bdg. II: 350).
yetimlenüş-	ییتیملانوشمك	yetimlen+ş-	Birlikte yetim kalmak III/363. *** **yitimlenüşmek**: Birlikte yetim kalmak (Bdg. II: 350).
yetkez-	ییتکازمك	yet+kez-	Bir şeyi bir noktaya getirmek, yetirmek; yerine getirmek *Ten͡griniṅ ḥükmin yitkezip* “Tanrı’nın emrini yerine getirip” (Abg. 90) III/364. *** **yitkezmek**: Meydana getirmek; yapmak, yerine getirmek, gerçekleştirmek (DTO 552).
yetkür-	ییتکورمك		bk. yetkez- III/365. *** **yitkürmek**: Meydana getirmek;

			yapmak, yerine getirmek, gerçekleştirmek (DTO 552).
yetküz-	ييتكوزمك		bk. yetkez- III/365. *** **yitküzmek**: Yaklaştırmak; vardırmak (Vámb. 356).
yetmiş	ييتميش		Yetmiş sayısı III/368. *** **yitmiş**: Yetmiş sayısı (Bdg. II: 349).
yetmişinçi	يتميشنچى		Yetmişinci III/368. *** (-).
yetük	ييتوك	yet+k	bk. yetik III/364. *** **yitük**: Meydana gelmiş, olmuş (Bdg. II: 349); **yetik**: bk. yetik.
yetüklük	ييتوكلوك	yetük+lük	1) Yeterli, olgun 2) Olgunluk III/364. *** **yitüklük**: Yeterli, yetecek; olgunluk (Bdg. II: 349).
yetül [1077]	يتول	yet+ül	Yurtluk; mal, mülk, arazi *Özüm bile ḳazaḳlıḳlarda bolup kilgen biglerge ve yigitlerge kint ve yetül birildi* "Benimle seferlerde olup gelen bey ve yiğitlere şehir ve yurtluk verildi." (Bb. 178-17); *Ḳutluḳ H̱ᵛācening̃ yetüli Lemġān kintiġa tüştük* "Kutluk Hoca'nın yurtluğu olan Lemgân şehrine ulaştık." (Bb. 311-1) III/364. *** **yetül**: Yurt olarak verilen arazi (Bdg. II: 350); **yatul**: bk. yatul.
yetüz-	ييتوزمك		bk. yetkez- III/364. *** **yitüzmek**: Yetirmek, ulaştırmak; yerine getirmek (Bdg. II: 349).
yeyüt-	ييوتمك		Değiştirmek, çevirmek III/328. *** **yiyütmek**: Değiştirmek, çevirmek (Bdg. II: 390).
yezde	ييزده		(V.) Ablanın kocası, enişte III/378. *** **yezde**: Enişte (Vámb. 352).
yezne	يزنه		Ablanın kocası, enişte III/378. *** **yezne- yizne**: Enişte (DTO 543).
yïġ I	ييغ		Düzenlenmiş, hazır, amade *Öz ḳatlini iylemiş idi yïġ*

[1077] Kelime, aynı anlam ve aynı örneklerle 'yatul' maddesinde de değerlendirilmiştir. Kúnos, kelimeyi 'yetul' şeklinde okumuştur (Kúnos; 1902: 104).

Pinhān ḳılıp irdi zehrlıḳ tīġ
"Zehirli oku gizleyip kendi katlini hazırlamış idi." III/504.
*** **yıġ**: Hazır, düzenlenmiş; yatkın (DTO 554).

yĭġ- II ييغمق
Engel olmak, yasaklamak, menetmek III/504.
*** **yıġmaḳ**: Engel olmak, önlemek (DTO 555).

yĭġ- III ييغمق
Yığmak, biriktirmek, toplamak; ulaştırmak
Yĭġıp Arman ilin ferḫunde ḥākim
Ḳılıp Ferhād üçün redd-i meẓālim
"Arman ilinde halkı toplayarak o adaletli hakim Ferhad'ın başı için zulmü yasak etti.";
Bir yirge yĭġdı "Bir yere biriktirdi." III/504.
*** **yıġmaḳ**: Biriktirmek, toplamak, bir araya getirmek (DTO 555).

yıġaç I ييغاچ
1) Uzaklık birimi, yıgaç
2) Ağaç, kütük, kazık III/469.
*** **yıġaç**: Ağaç; duvarcıların kullandığı ölçek; uzaklık birimi (DTO 554).

yĭġaç II ييغاچ
1) Ağaç, kütük, değnek
Yĭġaç iv "Ağaç ev"; *Ḳolıġa yĭġaç aldı* "Eline değnek aldı."
2) Uzunluk ölçüsü
Ṭınābı ki messāḥ ḳıldı ḳulaç
Ḳılıp on iki miñg ḳarı bir yıġaç
"Messahlar (yer ölçme memurları) toprağı ölçmek için kulaç kullanıyorlar; bir yıgaç on ikibin karı uzunluğundaydı." III/505.
*** **yıġaç**: bk. yıġaç.

yĭġan͡g [1078]	يغاك		Kürk, kaba olan yün *Yĭġan͡gdın bolmaġan ve puẖtedin bolmaġan ḳumaşnı ʿömrlerinde körmesler idi* “Kaba olan yünden ve işlenmemiş olan kumaşı ömürlerinde hiç görmezlerdi.” (Abg. 26) III/505. *** **yıġak**: Hayvan yünü (DTO 543).
yĭġant	ييغنت		Fil III/505. *** **yıġant**: Fil (DTO 556).
yĭġĭ I	ييغى	yĭġ+ĭ	Toplantı, yığın (insan için) III/505. *** **yıġı**: Toplanma, yığın (DTO 556).
yĭġĭ II	ييغى		Gözyaşı dökme, keder, acı *Ya ʿḳūb kibi köp yĭġĭdın ḳalmadı sinsiz* *Nūr-ı baṣarım ḫ^{v}āh inan ḫ^{v}āh inanma* “Sensiz, Yakup gibi gözyaşı dökmekten gözyaşım kalmadı; Gözümün nuru, ister inan ister inanma.” III/505. *** **yiġi**: Gözyaşı dökme, keder (Vámb. 357).
yĭġĭl-	ييغيلمق		Yığılmak, toplanmak III/506. *** **yıġılmaḳ**: Yığılmak, toplanmak (Bdg. II: 357).
yĭġĭn	ييغين	yĭġ+n	Yığın, küme, kitle III/506. *** **yıġın**: Kalabalık, topluluk, kalabalık; küme, kitle (DTO 556).
yĭġĭş-	ييغيشمق	yĭġ+ş-	Toplaşmak, bir araya gelmek III/506. *** **yıġışmaḳ**: Toplaşmak, birikmek, bir araya gelmek (Bdg. II: 357).
yĭġĭştur-	ييغيشدومق	yĭġĭş+tur-	(V.) Yığıştırmak, toplaştırmak III/506. *** **yiġişturmaḳ**: Birlikte yığmak, birlikte biriktirmek (Vámb. 357).
yĭġla-	ييغلامق		(S.S.) Ağlamak III/506. *** **yıġlamaḳ**: Ağlamaḳ, girye iylemek [göz yaşı dökmek], isāle-i dumūʿ itmek [göz yaşı dökmek], bükā iylemek

[1078] Radloff’un sözlüğünde yer alan bu kelime tamamen okuma yanlışıdır. Şecere-i Türk’te yer alan metinde kelime ‘yifek – ipek’ şeklinde geçmektedir (Ölmez; 2003: 186). Dolayısıyla Radloff kelimeyi ‘yifek’ yerine büsbütün farklı bir biçimde ‘yĭġan͡g’ olarak okumuştur. P. d. Courteille de kelimeyi sözlüğüne يغاك şeklinde alarak ‘Hayvan yünü’ anlamı vermiş; Şecere-i Türk’te yer alan bu metni de çalışmasında kullanmıştır (Courteille; 1869: 543). Bu bakımdan kelimenin Arap harfli şekli يفاك şeklinde yazılarak ‘İpek’ anlamı verilmeliydi.

			[ağlamak] (LÇ 312); **yıġlamaḳ**: Ağlamak (Bdg. I: 356).
yĭġlaġur	ییغلاغور	yĭġla+ġur	Ağlayan III/507. *** **yıġlaġur**: Ağlayıcı; giryān, yıġlamaḳ, bükā idici [ağlayan] (LÇ 312); **yıġlaġur**: Ağlayan (DTO 555).
yĭġlamsĭn-	ییغلامسینمق	yĭġlam+sĭn-	1) Sessizce göz yaşı dökmek 2) Ağlar gibi yapmak *Zāhid ki ʿışḳın dise ki ḳılġay fāş* *Yĭġlamsĭnur ve közige kilmes yaş* (Bdg.)[1079] III/507. *** **yıġlamsınmaḳ**: Sessizce göz yaşı dökmek; ağlar gibi yapmak (Bdg. II: 356); **yiġlamsimaḳ**: Alçak sesle ağlamak, hafifçe inlemek (Vámb. 357).
yĭġlan-	ییغلانمق	yĭġla+n-	Göz yaşlarına boğulmak III/507. *** (-).
yĭġlanḳu	ییغلانقو		(V.) Ağlayış III/507. *** **yıġlanḳu**: Ağlayış, ağlama (Vámb. 357).
yĭġlaş-	ییغلاشمق	yĭġla+ş-	Ağlaşmak, birlikte ağlamak III/507. *** **yıġlaşmaḳ**: Ağlaşmak (Bdg. II: 356).
yĭġlat-	ییغلاتمق	yĭġla+t-	Ağlatmak; üzmek III/507. *** **yiġlatmaḳ**: Ağlatmak (Vámb. 357); **yıġlatmaḳ**: Ağlatmak (Bdg. II: 356).
yĭġna-	ییغنامق	yĭġĭn+a-	(V.) Yığmak, biriktirmek, toplamak III/506. *** **yiġnamaḳ**: Yığmak, biriktirmek, toplamak (Vámb. 357).
yĭġnaḳ [1080]	ییغناق	yĭġna+ḳ	Toplantı *Timur Big ornıġa olturġan uluḳ pādişāh yıġnaḳ ḳılıp eṭrāf ve cevānibdin oġlanlarını ve biglerini tiletip* "Timur Bey'in yerine oturan ulu padişah toplantı yapıp her taraftan oğlan ve beylerini istemiş." (Bb. 202-17) III/506. *** **yıġnaḳ**: Bir araya getirme, toplantı;

[1079] Radloff'un Budagov'dan aldığını belirttiği beyite Muhakemetü'l-Lugateyn'de rastlanmıştır. Beyit burada:
Zāhid ʿışḳın dise ḳılġay fāş
Yıġlamsınur vü közige kilmes yaş
şeklindedir (Barutçu; 1996: 171).

			kalabalık (DTO 555).
yĭġnaş-	**ييغناشمق**	yĭġna+ş-	(V.) Bir araya gelmek, toplanmak, birikmek III/506. *** **yiġnaşmaķ**: Bir araya gelmek, kavuşmak; toplanmak, birikmek (Vámb. 357).
yĭķ-	**ييقمق**		Yıkmak, devirmek *Köñgül yĭķtı* "Gönül yıktı, kalp kırdı." III/502. *** **yıķmaķ**:Yıkmak, devirmek; imha etmek (DTO 556).
yĭķĭl-	**ييقيلمق**	yĭķ+l-	Yıkılmak, düşmek *Tañglası ḫaber kildi kim Nūyān Kökeltaş mestlıġda cerdin yĭķĭlıp ölüp tür* "Ertesi ün haber geldi ki Nûyân Kökeltaş sarhoş olup uçurumdan düşüp ölmüş." (Bb. 120-14) *** **yıķılmaķ**: Yıkılmak, düşmek (DTO 556).
yĭķĭldur-	**ييقيلدورمك**	yĭķĭl+dür-	bk. yĭķĭt- III/503. *** **yıķıldurmaķ**: Yıkmak, yenmek; düşürmek, devirmek, iterek yere sermek (Bdg. II: 358); **yıķıtmaķ**: bk. yĭķĭt-.
yĭķĭlġur	**ييقيلغور**		Yıkık, yıkılmış, düşük III/503. *** **yıķılġur**: Yıkık, yıkılmış, düşük (DTO 556).
yĭķĭlmaġur	**ييقيلماغور**	yıķıl+ma+ġur	(V.) Sağlam duran, yıkılmayan, düşmeyen III/503. *** **yıķılmaġur**: Dayanıklı, sabit, sağlam duran (Vámb. 357).
yĭķĭlt-	**ييقيلتمق**	yĭķĭl+t-	bk. yĭķĭt- III/503. *** **yıġıltmaķ**: Yıkmak, yenmek; düşürmek, devirmek, iterek yere sermek (Bdg. II: 358); **yıķıtmaķ**: bk. yĭķĭt-.

1080 OSTN'de kelimenin açıklamasına (v) şeklinde kelimenin fiil olduğunu gösteren işaret konulmuştur. Ancak kelimenin Arap harfli yazılışı, sözlükte verilen anlamı ve sözlükte alınan metin incelendiğinde kelimenin burada belirtildiği gibi fiil değil isim olduğu görülerek bu işaret çalışmaya eklenmemiştir.

yĭḳĭntĭ	ییقنتی		(S.S.) [Yıkıntı, enkaz, harabe, virane][1081] *Münderisāt* [yıkılıp mahvolmuş], *enḳāż, ḫarābe, vīrāne, köhne* [eski], *fersūde* [eski, eskimiş] (S.S.) III/503. *** **yıḳıntı**: (LÇ. 314).
yĭḳĭt-	ییقیتمق	yıḳ+t-	Yıkmak, yenmek; düşürmek, devirmek, iterek yere sermek; öldürmek *İki uluġ tişi bar tamġa ve yıġaçḳa uşbu tişlerni ḳoyup zorlap yĭḳĭtur* “(Filin) İki büyük dişi var; duvar ve ağacı bu dişleri koyup zorlayarak yıkar.” (Bb. 352-11) III/503. *** **yıḳıtmaḳ**: Yıkmak, düşürmek, devirmek (DTO 556).
yĭḳtĭ	ییقتی	yĭḳ+tĭ	Mağlubiyet, bozgun, geri çekilme *Yavunıñ ḳovalap yasavını bozup ġolını yĭḳdĭga yitkürdi* “Düşmanı kovalayıp savaş düzenini bozup onları bozguna uğrattı.” (Bb. 496-22) III/504. *** **yıḳtı**: Yenilgi, bozgun, yıkım (DTO 556).
yĭḳu	ییقو		1) Bir şeyden dolayı yıkılan, düşen 2) [Yıkılmış, harap][1082] *Münhedim* [yıkılmış], *ḫarāb, ber-ṭarafa mā'il olan, yıḳılmış, ġalṭīde cāy* [harap olmuş yer], *vīrān* (S.S.) III/504. *** **yıḳu**: (LÇ 314).
yĭl I	ییل		Yıl, sene III/517. *** **yıl**: Sene, yıl (DTO 557).
yĭl- II	ییلمق		Kaymak, ayağı kaymak; sürçmek III/518. *** **yılmaḳ**: Korkmak, kaygılanmak (DTO 558).
yĭla-	ییلامق		Kirişe ok koymak, kirişe ok yerleştirmek III/518. *** **yılamaḳ**: Kirişe ok koymak (DTO 557).
yĭlan	ییلان		Yılan III/518.

[1081] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
[1082] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			*** **yılan**: Yılan (DTO 557).
yĭlan͡g	**ييلانك**		1) Yalın, çıplak 2) Hafif silahlı askerler *Yigit yelen͡gi ve yayaḳ yelen͡gi bile Ḳunduzġa Ḫusrev Şāhġa tarttı* "Hızlı giden atlı ve yaya askerleri ile Kunduz'a Hüsrev Şâh'a taşıdı." (Bb. 52-17)[1083] III/518. *** **yılan͡g**: Açık seçik; hızlı, çevik; hafif silahlı asker (DTO 557).
yĭlanġaç	**ييلانغاج**		(P. d. C.) Güzel kokulu pastil III/518. *** **yılanġaç**: Güzel kokulu pastil (DTO 557).
yĭlçĭlĭḳ	**ييلجيليق**	yĭl^{I}+çĭ+lĭḳ	Bir yıllık süre *Min͡g yĭlçĭlĭḳ yol barmış bolġan her bir kün* "Her bir gün bin yıllık yol gitmiş." III/522. *** **yılçılıḳ**: Bir yıllık süre (DTO 557).
yĭldĭz	**ييلديز**		Kök III/522. *** **yıldız**: Kök (DTO 558).
yĭldur-	**ييلدورمق**	yĭl-^{II}+dur-	Kaydırmak, iterek götürmek III/522. *** **yıldurmaḳ**: Kaydırmak, sürüklemek (Bdg. II: 364).
yĭlġĭn	**ييلغين**		Ilgın ağacı III/521. *** **yilgin**: bk. yilgin.
yĭlġun	**ييلغون**		Ilgın ağacı III/521. *** **yilgin**: bk. yilgin.
yĭlĭġ	**ييليغ**		Ilık III/519. *** **yılıḳ**: bk. yĭlĭḳ.
yĭlĭḳ	**ييليق**		Ilık III/519. *** **yılıḳ**: Ilık (Bdg. II: 365).
yĭlḳĭ	**ييلقى**		At III/520. *** **yilḳi**: At (Vámb.358); **yılḳı**: At (Bdg. II: 364).
yĭlḳĭran	**ييلقيران**		Bir yemek türü *Ol yirde tüşüp yĭlḳĭran aşın tarturuldı* "O

[1083] OSTN'de 'yĭlan͡g' kelimesine örnek olarak Bâbür-nâme'den alınan bu metin Radloff tarafından aynı zamanda 'yelen͡g' maddesinde de kullanılmıştır. Aynı metindeki kelimenin hem 'yĭlan͡g' hem 'yelen͡g' şeklinde birbirinden çok farklı olması düşünülemeyeceğinden bu kelimelerin Radloff tarafından yanlış değerlendirilmiş olmalıdır. Bu kelimeler aynı anlamlara gelen 'yalan͡g' kelimesi de göz önünde tutularak değerlendirilmelidir.

			yerde durup yılkıran yemeği yaptırıldı.” (Bb. 316-17) III/520. *** **yılḳıran**: Bir yemek türü (DTO 558).
yĭlla-	ييللامق		Yıl geçirmek; ömür geçirmek III/521. *** **yıllamaḳ**: Bir sene geçirmek, bir yerde bir sene kalmak (Bdg. II: 389).
yĭllĭḳ	ييلليق		Yıllık, bir yıllık zaman III/521. *** **yıllıḳ**: Yıllık, bir yıllık zaman (Bdg. II: 389).
yĭlmaḷū		yĭl+ma+ḷu	(V.) Duvarı parlatmak için kullanılan alet III/523. *** **yilmalu**: Duvarı parlatmak için kullanılan alet (Vámb. 358).
yĭlman	ييلمان		(V.) Parlak III/523. *** **yilman**: Parlak (Vámb. 358).
yĭpar	ييپار		Misk III/529. *** **yıpar**: Misk kokusu (DTO 551).
yĭr I	يير		Yır, şarkı III/515. *** **yır**: Şarkı (DTO 553).
yĭr- II	ييرمق		Yarmak, ayırmak, bölmek III/511. *** **yırmaḳ**: Yarmak (DTO 554).
yĭraġra-	ييراغرامق		bk. yĭraḳla- III/511. *** **yıraġramaḳ**: Uzaklaştırmak (DTO 553); **yıraġramaḳ**: Iraḳlamak, teb‘īd [uzaklaştırmak] (LÇ 311).
yĭraḳ	ييراق		Uzak *Gedāy ki ḳayd olġay andın yıraḳ* *Muḳayyed cihāndārdın yaḫşıraḳ* “Dünyaya bağlı padişahtan dünya bağlarından uzak dilenci daha iyidir.” III/511. *** **yıraḳ**: Uzak (DTO 553).
yĭraḳla-	ييراقلامق	yĭraḳ+la-	(V.) Uzaklaştırmak III/511. *** **yiraḳlamaḳ**: Uzaklaştımak (Vámb. 356).
yĭraḳlĭḳ	ييراقليق		Uzaklık, mesafe III/511. *** **yiraḳliḳ**: Uzaklık, mesafe; ayrılma (Vámb. 356).
yĭraḳra-	ييراقرامق		(V.) bk. yĭraḳla- III/511. *** **yiraḳramaḳ**: Uzaklaştımak (Vámb. 356).

yĭrat-	ييراتمق	yira+t-	Uzaklaştırmak *Vilāyet ve pür-kenesidin yĭratḳay biz* "Vilayet ve mıntıkasından uzaklaştıracağız." (Bb. 460-18) III/511. *** **yıratmaḳ**: Uzaklaştırmak (Bdg. II: 354).
yĭraw	ييراو		Yır söyleyen kimse, şarkıcı III/511. *** **yırav**: Şarkıcı; at zırhı (DTO 553).
yĭrġan-	ييرغانمق		Sallanmak, sendelemek III/516. *** **yırġanmaḳ**: Hafifçe sallanmak (Bdg. II: 354).
yĭrĭġ	ييريغ		bk. yĭrĭġ III/516. *** **yırıḳ**: bk. yĭrĭḳ.
yĭrĭġla-	ييريغلامق	yĭrĭġ+la-	Yarmak, ayırmak, bölmek III/516. *** **yırıġlamaḳ**: Yarmak, ayırmak (Bdg. II: 355).
yĭrĭḳ	ييريق	yĭr+k	Yarılmış, bölünmüş III/516. *** **yırıḳ**: Yarık dudak (DTO 554); **yırıḳ**: Yarık (Bdg. II: 355).
yĭrĭntĭ	ييرينتى		Çatlak, yarık; geçit; yarıktan akan su III/516. *** **yırındı**: Yarık, çatlak (Bdg. II: 355).
yĭrla-	ييرلامق	yĭr+la-	Şarkı söylemek III/516. *** **yırlamaḳ**: Şarkı söylemek (DTO 554).
yĭrlayĭş	ييرلايش		(V.) Şarkı söyleme, yır söyleme III/517. *** **yirlaiş**: Şarkı söyleme (Vámb. 356).
yĭrt-	ييرتمق		Yırtmak, parçalamak III/517. *** **yırtmaḳ**: Yırtmak, parçalamak (DTO 553).
yĭrtĭl-	ييرتيلمق		Yırtılmak, parçalanmak III/517. *** **yırtılmaḳ**: Yırtılmak, parçalanmak (Bdg. II: 354).
yĭrtḳuçĭ	ييرقوجى	yĭrt+ḳu+çĭ	Yırtıcı *Yĭrtḳuçĭ hay̆van* "Yırtıcı hayvan" III/517. *** **yırtıcı**: Yırtan, parçalayan (DTO 554).

yĭrtlas [1084] يیرتلاس 1) Yırtılmış, yırtık
2) Utanmaz, hayasız, arsız, yüzsüz III/517.
*** **yırtlas**: Yırtık, yarık; utanmaz (DTO 553).

yĭrtlaş ییرتلاش (V.) Yırtık, patlak; yer çatlağı III/517.
*** **yirtlaş**: Yırtık, patlak; yer çatlağı (Vámb. 356).

yĭrtmaç [1085] ییرتماج yĭrt+maç Yırtık, patlak; yer çatlağı III/517.
*** **yirtmaç**: Yırtık, patlak; yer çatlağı (Vámb. 356).

yĭrtmaş ییرتماش (V.) Yırtık, patlak; yer çatlağı III/517.[1086]
*** **yirtmaç**: bk. yĭrtmaç.

yĭrtuḳ ییرتوق yĭrt+uḳ 1) Yırtık
2) Yırtılmış kısım, kopmuş parça III/517.
*** **yırtuḳ**: Yırtık; parça, kopuk (DTO 554).

yĭrtur- ییرتورمق yĭrt+tur- Yırttırmak, parçalatmak III/517.
*** **yırturmaḳ**: Yırttırmak, parçalatmak (Bdg. II: 354).

yĭşĭḳ یشیق Miğfer, tolga (?) III/529.
*** **yışıḳ**: Miğfer, tolga (Bdg. II: 356).

yıў- ییمق (Bdg. – Z.) Bozulmak, bozuk olmak, çürümek III/465.
*** **yıymaḳ**: Bozulmak, çürümek (Bdg. II: 390)[1087].

yiber- ییبارمك iye+ber- 1) Göndermek, yollamak
2) Hareketin tamamlanmışlığını vurgu ile bildiren yardımcı fiil
Ḳıçḳırıp yiberdi "Bağırdı."; *Tutup yiberdi*

1084 OSTN'de kelimenin açıklamasına (v) şeklinde kelimenin fiil olduğunu gösteren işaret konulmuştur. Ancak kelimenin Arap harfli yazılışı, sözlükte verilen anlamı ve sözlükte alınan metin incelendiğinde kelimenin burada belirtildiği gibi fiil değil isim olduğu görülerek bu işaret çalışmaya eklenmemiştir.

1085 OSTN'de kelimenin açıklamasına (v) şeklinde kelimenin fiil olduğunu gösteren işaret konulmuştur. Ancak kelimenin Arap harfli yazılışı, sözlükte verilen anlamı ve sözlükte alınan metin incelendiğinde kelimenin burada belirtildiği gibi fiil değil isim olduğu görülerek bu işaret çalışmaya eklenmemiştir.

1086 OSTN'de kelimenin 'Cagataische Sprache Studien'den alındığı belirtilse de bu kelime eserde bulunamamıştır.

1087 Budagov, *yıymaḳ* ییمق kelimesinin *yıt* ییت ve *yıdu* ییدو kelimelerinden geldiği görüşündedir (Budagov; 1971: 390).

			"Yakaladı." III/531. *** **yibermek**: Göndermek, yollamak (DTO 551).
yiberil-	ييباريلمك	yiber+l-	Gönderilmek III/531. *** **yiberülmek**: Gönderilmek (Bdg. II: 348).
yiberiş-	ييباريشمك	yiber+ş	Karşılıklı göndermek III/531. *** **yiberüşmek**: Karşılıklı olarak gönderme (Bdg. II: 348).
yibert-	ييبارتمك	yiber+t-	Göndertmek III/531. *** **yibertmek**: Göndertmek (Bdg. II: 348).
yiberttür-	ييبارتدورمك	yibert+tür-	Gönderttirmek III/531. *** **yibertdürmek**: Gönderttirmek (Bdg. II: 348).
yiberüş	ييباروش	yiber+üş	Yollanmış, gönderilmiş III/531. *** **yiberüş**: Gönderilmiş (Bdg. II: 348).
yid	ييد		Koku III/526. *** **yıdlıḳ**: Güzel kokulu (SD 607).
yigir-	ييكيرمك		Hoşlanmamak; göze batmak, aykırı olmak III/509. *** **yigirmek**: Hoşlanmamak, iğrenmek, nefret etmek (DTO 557).
yigirmi	ييكيرمى		Yirmi sayısı III/509. *** **yigirmi**: Yirmi sayısı (DTO 557).
yigirminci	ييكيرمينجى		Yirminci III/510. *** **yigirminci**: Yirminci (Bdg. II: 360).
yigit	ييكيت		Yiğit, genç adam, delikanlı III/510. *** **yigit**: Genç adam; asker, silahlı adam (DTO 557).
yigitlik	ييكيتليك	yigit+lik	1) Gençlik 2) Cesaret, genç insanın hareket biçimi, delikanlılık III/510. *** **yigitlik**: Gençlik (Vámb. 357).
yigren-	ييكرنمك		İğrenmek, hoşlanmamak III/511. *** **yigrenmek**: Hoşlanmamak, iğrenmek, nefret etmek (DTO 557).
yigülük		yigü+lük	Yiyecek, yemek, gıda III/511. *** **yigülük**: Yiyecek, yemek (DTO 556).

yik			(S.S.) [Zayıf, güçsüz; kötü, fena; kokmuş; kötü muamele][1088] *Zebūn* [zayıf, güçsüz], *bed* [kötü], *fenā, nā-ḫōş, kende* [kokmuş], *şurīde* [perişan], *bed mu'āmele* [kötü muamele] (S.S.) III/507. *** **yik**: (LÇ 314); **yik**: Fena, kötü; yanlış, hata, kusur (DTO 556).
yike	يكه		Kötü ve sinirli at III/508. *** (-).
yile-	ييلامك		(P. d. C.) Parlamak, parıldamak; bir şeyi anmak III/518. *** **yilemek**: Parlamak, parıldamak; bir şeyi anmak (DTO 557).
yilek	ييلاك		Yaban mersini III/519. *** **yilek**: Çilek (Bdg. II: 362).
yileklik	ييلاكليك	yilek+lik	Yaban mersini bakımından zengin yer III/519. *** (-).
yileᶇ̂g	ييلنك		İğ, öreke (Calc. Wrtb. دوك) III/519. *** **yileᶇ̂g**: İğ, öreke (Bdg. II: 365).
yilgin	ييلكين		Steplerde yetişen iğneli, alçak bir bitki türü III/521. *** **yilgin**: Çölde yetişen çalılar (DTO 558).
yilik	ييليك		Giysi, yorgan çarşafı, yastık kılıfı ve benzeri şeylerin gereken belirli yerlerine düğmenin geçirilebilmesi için iplikle örülerek, parça geçirilerek veya biye ile yapılan küçük yarık, ilik III/519. *** **yilik**: İlik (Vámb. 358).
yiliş- I	ييليشمك		(V.) Yeri düzlemek, kaymak III/520. *** **yilişmaḳ**: Oraya buraya kaymak; gitmek (Vámb. 358).
yiliş II	ييليش		Kızakların ayağı III/520. *** **yılış**: Kızak ayağı (Bdg. II: 365).
yilke	ييلكا		(S.S.) [Çadır, büyük çadır, gölgelik][1089] *Çadır, deştī, çerge, şāmiyāne* [çadır, gecelenecek yer], *sāye-bān* [gölgelik, büyük çadır], *çatır* (S.S.) III/521.

[1088] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			*** **yilke**: (LÇ 313).
yilken	ييلكان		(S.S.) [Yelken, gemi, yekeni][1090] *Şirā‘* [yelken, gemi yelkeni], *bād-bān* [yelken], *uçan* [yelken], *ḳandī, yelken* (S.S.) III/521. *** **yilken**: (LÇ 313).
yilkin	ييلكين		(P. d. C.) Nal III/521. *** **yilgin**: At nalı (DTO 558).
yilkü	ييلكو		(S.S.) Ustura III/521. *** **yülegü**: Usṭura, ālet-i tırāş (LÇ 313).
yilü	ييلو		(S.S.) [Ahali, halk, cemaat, kalabalık][1091] *Ahālī, ḫalḳ, cemā‘at, yıġın, izdihām* (S.S.) III/520. *** **yilü**: (LÇ 313).
yimdeş	ييمداش		Yemek arkadaşı III/533. *** **yimdaş**: Sofra arkadaşı (Vámb. 358).
yimlik	ييمليك	yim+lik	(V.) Geniş yapraklı bir ot III/533. *** **yimlik**: Geniş yapraklı bir ot (Vámb. 358)
yimrü-	ييمرومك		(S.S.) [Yıkmak, tahrip etmek, viran etmek][1092] *İnhidām* [Yıkmak], *taḫrīb, vīrān iylemek* (S.S.) III/533. *** **yimrümek**: Yıkmak, harap etmek (DTO 557).
yimrülgü	ييمرولكو		(S.S.) [Harap, viran, yıkılmış][1093] *Ḫarāb ve vīrān, münderis* [izi, nişanı kalmamış olan], *münhedim* [yıkılmış] (S.S.) III/533. *** **yimrülgü**: Yıkık, harap, yıkıntı (DTO 558).
yip	ييب		1) İplik, tel, dikiş ipi 2) Sicim, kalın ip III/529. *** **yip**: İp, sicim (DTO 551); **yib**: İp, urgan, halat (Vámb. 356).
yipçi	ييپجى	yip+çi	(V.) Halat yapan kimse, ipçi III/530.

1089 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
1090 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
1091 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
1092 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.
1093 Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			*** **yipçi**: Halat yapan kimse, ipçi (Vámb. 356).
yipek	يپاك		İpek III/530. *** **yipek**: İpek (Bdg. II: 348).
yiplik	ييپليك		İplik III/530. *** **iplik**: İplik, ip sırası (DTO 552).
yipüt-	ييپوتمك		Değiştirmek, çevirmek *Firāḳıñg bīmidin ġam şāmı yoḳ bir yirde ārāmım* *Kiçe yir köp yipütgey kim ki bar ḳaṣdı da bir düşmen* “Ayrılığının korkusundan dert akşamlarında hiç bir yerde dinlenemem; çünkü içerisinde düşman korkusu olan bir kimse gece çok yer değiştirir.” III/530.[1094] *** **yipütmek**: Değiştirmek, çevirmek (DTO 552).
yit-	ييتمك		Yitmek, kaybolmak; ölmek; batmak; geçip gitmek III/524. *** **yitmek**: Ölmek, yok olmak; atın yularından çekmek (DTO 552).
yitek	ييتاك		(S.S.) [Yedek, yedekte tutulan at] *Yedek, at, tirkeşmek* [birbirinin ardınca gitmek] (S.S.) III/524. *** **yitek**: (LÇ 310).
yitik	ييتيك		Keskin, sivri, iyi bilenmiş III/524. *** **yitik**: Keskin (LÇ 311).
yitür-	ييتورمك	yit+(t)ür-	Yitirmek, kaybetmek; yok etmek III/525. *** **yitür-**: Ulaştırmak, erişdirmek (SD 609).
yiver-	ييوارمك		Göndermek, yollamak III/532. *** **yibermek**: bk. yiber-.
yiz-	ييزمك		Çözmek, çözüp ayırmak (Calc. Wrtb. حل كردن) III/529. *** **yizmek**: Çözmek, çözüp ayırmak (Bdg. II: 388).
yizin-	ييزنمك		Çözülmek, çözülüp ayrılmak

[1094] OSTN’de ‘yipüt-’ şeklinde yer alan kelimeyi Besim Atalay ‘yıput-’ şeklinde okumuştur (Atalay; 1970: 410). Garâibü’s-Sıgâr’daki bu beyitte yer alan kelimeye getirilen eke dikkat edildiğinde Atalay’ın okuyuşunun yanlış olduğu görülecektir.

			(Calc. Wrtb. حل شدن و صحت) III/529. *** **yizinmek**: Çözülmek, çözülüp ayrılmak (Bdg. II: 388).
yoġal-	يوغالمق		Kaybolmak, ortadan kalkmak III/411. *** **yoġalmaḳ**: Yok olmak, kaybolmak (Bdg. II: 378).
yoġalt-	يوغالتمق		Yitirmek, yok etmek III/411. *** **yoġaltmaḳ**: Yitirmek, yok etmek (Bdg. II: 378).
yoġan I	يوغان		İri, şişman, kaba, kalın III/409. *** **yoġan**: Kalın; yoğun (DTO 546); **yoġan- yuġun**: İri, kaba, kalın (Vámb. 354).
yoġan- II	يوغانمق		Şişmanlamak, irileşmek III/409. *** (-).
yoġanla-	يوغانلامق		Şişman göstermek III/410. *** **yoġanlamaḳ**: Şişman göstermek (Bdg. II: 377).
yoġanlan-	يوغانلانمق		Şismanlamak, semirmek; yağ bağlamak III/410. *** **yoġunlamaḳ**: Şişmanlamak (Bdg. II: 377).
yoġanlĭḳ	يوغانليق		(V.) Şişmanlık; kabalık III/410. *** **yoġanlıḳ**: Şişmanlık; kabalık (DTO 354).
yoġun	يوغن		İri, kaba; ağır III/411. *** **yoġun**: Kaba, ağır; iri (Vámb. 354).
yoġur-	يوغورمق		Yoğurmak; hamur yapmak III/412. *** **yoġurmaḳ**: Yoğurmak (DTO 546).
yoḳ	يوق		1) Mevcut olmayan, yok 2) Hayır, yok 3) İsimlerle beraber olumsuz sıfatları oluşturur 4) Sıfat-fiile eklendiğinde olumsuzluk ifadesi verir 5) Fakir, yoksul, zavallı III/397. *** **yoḳ**: Yok, hayır (DTO 546); **yoḳ**: Olumsuzluk anlamı verir (Vámb. 354).
yoḳa-	يوقامق	yoḳ+a-	1) Yok olmak, kaybolmak 2) (Z.) Tesir etmek; zorla girmek III/400. *** (-).
yoḳal-	يوقالمق	yoḳa+ḷ-	Yok olmak, yürüyüp gitmek; ortadan

			kaybolmak III/402.
			*** **yoḳalmaḳ**: Yok olmak, ortadan kaybolmak (Vámb. 354).
yoḳala-	يوقالامق		Kaybolmak, ortadan kaybolmak
			Bir kişininͅg tivesi yoḳaladı "Bir kişinin devesi kayboldu." (Abg. 82); *Ḳıyat atıda yoḳaladı* "Kıyat adı kaybolup gitti." (Abg. 31) III/402.
			*** **yoḳalamaḳ**: Ortadan kaybolmak (DTO 547).
yoḳanĭ	يوقانى		(P. d. C.) Bir şeyi bşu boşuna yere atma III/400.
			*** **yoḳanı**: Bir şeyi bşu boşuna yere atma (DTO 547); **yoḳanı**: Bir şey'i yere ataraḳ beyhūde vaḳt ġā'ib itmek (LÇ 306).
yoḳardaġĭ	يوقارداغى [1095]		Yukarıdaki, üstte olan III/402. *** (-).
yoḳarĭ	يوقارى		Yukarı III/401.
			*** **yoḳarı**: Yukarı (DTO 546).
yoḳarĭlaş	يوقاريلاش		Yukarı doğru eğimli III/401. *** (-).
yoḳarlĭḳ	يوقارلق		Yükseklik, yukarılık III/402. *** (-).
yoḳaru	يوقارو		Yukarı
			Kimeni sunıng yoḳarusına yüritmek "Gemiyi ırmağın yukarı kısmına yürütmek"; *Yiti yüz yıldın yoḳarudur* "Yedi yüz yıldan fazladır."; *Yoḳaru çikmek* "Yukarı çekmek" III/402.
			*** **yoḳarı**: bk. yoḳarĭ.
yoḳat-	يوقاتمق	yoḳa+t-	Kaybetmek, yitirmek; heba etmek; yok etmek III/402.
			*** **yoġatmaḳ**: Yok etmek, yok kılmak, kaybetmek (Bdg. II: 378).
yoḳçĭlĭḳ	يوقچيليق		Eksiklik, yokluk III/407.
			*** **yoḳçılıḳ**: Eksiklik (Bdg. II: 377).
yoḳḳarĭ	يوققارى	yoḳ+ḳarĭ	Yukarı
			Su yoḳḳarĭ su ḳoyı tang atġunça barurlar "Irmağın yukarı ve aşağısına tan atana kadar varırlar." (Bb. 176-13) III/403.

[1095] OSTN'de kelimenin Arap harfli yazılışı ياقارداغى şeklindedir. Bu yazılış kelimenin madde başındaki yazılışı esas alınarak düzeltilmiştir.

		*** **yoḳḳari**: Yukarı (Vámb. 354).
yoḳla- I	يوقلامق	Yok etmek ortadan kaldırmak III/404. *** **yoḳlamaḳ**: Aramak, araştırmak; yok etmek ortadan kaldırmak (DTO 547)
yoḳla- II	يوقلامق	Birisine bir şeyi hatırlatmak III/405. *** **yoḳlamaḳ**: Yoklamak, aramak (Vámb. 354).
yoḳluḳ	يوقلوق	Yokluk, bulunmayış; eksiklik III/406. *** **yoḳluḳ**: Yokluk, eksiklik (Bdg. II: 377).
yoḳsĭz	يوقسيز	Fakir, yoksul III/408. *** (-).
yoḳsĭzlĭḳ	يوقسيزليق	Yokluk, yoksulluk III/408. *** (-).
yoḳsu	يوقسو	Yok! (nazikçe) III/408. *** (-).
yoḳsuḷ I	يوقسول [1096]	Yoksul, bir şeye ihtiyacı olan kişi III/408. *** **yoḳsul**: Yoksul, fakir (DTO 547).
yoḳsul II	يوقسول	Yoksul, bir şeye ihtiyacı olan kişi III/408. *** **yoḳsul**: bk. yoḳsuḷ.
yoḳsulluḳ	يوقسوللوق	Yoksulluk III/409. *** **yoḳsulluġ**: Yoksulluk (DTO 547).
yoḳsuz	يوقسوز	Fakir, yoksul III/409. *** (-).
yoḳsuzluḳ	يوقسوزلوق	Yoksulluk III/409. *** **yoḳsuzluġ**- **yoḳsızlıġ**: Yoksulluk (DTO 547).
yoḳuş	يوقوش	Yokuş, bayır, yamaç III/403. *** **yoḳuş**: Yokuş, bayır, yüksek dağlara çıkılan yol (DTO 547).
yoḷ I	يول	1) Yol 2) Kere, kez, bir kere 3) Biçim, suret, tarz 4) Kader, talih III/429. *** **yol**: bk. yol.
yol II	يول	bk. yoḷ III/431. *** **yol**: Yol, patika (DTO 548); **yol**: Kez, kere defa; yol, patika; şarkı (Vámb. 354).
yolaḳ	يولاق	Samanyolu III/432. *** **yolaḳ**: Gökkuşağı, alkım, ebem

[1096] Kelimenin Arap harfli yazılışı يوخسول şeklindedir. Bu yazılış kelimenin madde başındaki yazılışı esas alınarak düzeltilmiştir.

			kuşağı (DTO 548).
yolat-	**يولاتمق**		Bir şeyin içeri girmesine izin vermek, bırakmak, yol vermek III/432. *** **yolatmaḳ**: İçeri almak, kabul etmek, girişe izin vermek (DTO 548).
yolavuç	**يولاووج**		bk. yolawuç III/432. *** **yolavuç**: Peygamber, mesaj getiren, rehber (DTO 548)
yolawçĭ	**يولاوچى**		Elçi, haberci, ulak III/432. *** **yolavçı**: Elçi, sefir; haberci, ulak (Bdg. II: 382).
yoḷawuç	**يولاوج**		(V.) Elçi, peygamber III/432. *** **yolauç**: Elçi, peygamber (Vámb. 354).
yoḷbars	**يولبارس**		Panter, leopar *Böri ve yolbars ve ḳaplan meṣel* "Kurt, panter ve kaplan gibi" (Abg. 40) III/439. *** **yolbars**: Arslan; kahraman, yiğit (Vámb. 355).
yolda-	**يولدامق**	yoḷ+ḷa-	Yollamak; yol göstermek, kılavuzluk etmek *Kerem iylep iki ḳolum ḳoldan͡gız* *Söz iḳlīmi sarı mini yoldan͡gız* "Lütfedip her iki kolumdan tutunuz; beni söz iklimine doğru yollayınız." III/437. *** **yoldamaḳ**: Yollamak; yol göstermek (Vámb. 355).
yoluġ	**يولوغ**		Tüyleri yolunmuş III/435. *** **yoluḳ**: bk. yoluḳ I.
yoluġla-	**يولوغلامق**	yoluġ+la-	Feda etmek III/435. *** (-).
yoluḳ I	**يولوق**		1) Tüyleri yolunmuş 2) Alış-veriş, değişim III/433. *** **yoluḳ**: Pürüzsüz, parlak, tüyleri yolunmuş (Vámb. 355); **yoluḳ**: Saç ve tüyleri yolunmuş (DTO 549).
yoluḳ- II	**يولوقمق**		Karşılaşmak; buluşmak *Hicrān küni her ḫaste ki cānān͡ġa yoluḳtı* *Ḳıl iyle taṣavvur ki ölüg cān͡ġa yoluḳtı* "Hasta (aşık) kişinin ayrılık vakti sevgilisiyle karşılaşması ölünün ruh ile

			karşılaşması gibidir.” III/433. III/433. *** **yoluḳmaḳ**: Karşılaşmak, rastlamak, tesadüf etmek (DTO 549).
yoluḳuş-	يولوقوشمق	yoluḳ+ş-	Karşılaşmak, rastlaşmak, yüz yüze gelmek III/434. *** **yoluḳuşmaḳ**: Karşılaşmak, rastlaşmak (Vámb. 355).
yolum	يولوم		Irmak veya nehri karşıdan karşıya geçmek için uygun olan yer III/435. *** **yolum**: Irmak veya nehri karşıdan karşıya geçmek için uygun olan yer (DTO 549).
yon-	يونمق		1) Yontmak, pürüzleri rendelemek, kabasını almak; kazımak 2) Biçmek, kesmek, yontarak şekil vermek, işe yarar bir hâle getirmek; oymak III/417. *** **yonmaḳ**. Pürüzleri rendelemek, yontmak, kesmek, budamak, oymak (Vámb. 355).
yona	يونه		Eyer yastığı III/417. *** **yona**: Eyer yastığı (DTO 551).
yonġuçï	يونغوجى		Doğramacı, dülger III/418. *** **yonuçı** - **yonuci**: bk. yonuçï.
yonḳa	يونقه		(V.) Yonga, talaş, rende talaşları III/418. *** **yonḳa**: Yonga, talaş (Vámb. 355).
yont	يونت		At (Calc. Wrtb. اسپ) III/418. *** **yont**: Yabanī ḳısraḳ, ḫargele ile gezen mādiyān [yabani at ile gezen dişi kısrak] (LÇ 309).
yonuçï	يونوچى	yon+u+çï	(V.) Doğramacı, dülger III/418. *** **yonuci**: Doğramacı, dülger (Vámb. 355); **yonıçı** – **yonuçı**: Marangoz (Bdg. II: 386).
yonuçḳa	يونوچقه		Yeşillik, yonca, yem (ot) III/418. *** **yonuçḳa**: Yeşillik, yonca (Vámb. 355).
yopuḳ	يوپوق		Örtü, çul, yorgan III/444. *** **yapuḳ**: bk. yapuḳ.

yor-	**يورمق**	1) Yorumlamak *Miniŋ̃ tüşüŋ̃ni yorar kişi bar* "Benim düşümü yorumlayacak kişi var." 2) Yormak, bitkin düşürmek III/420. *** **yormaḳ**: Yorumlamak (DTO 545); **yurmaḳ**: Rüya yorumlamak (Vámb. 353).
yorat	**يورات**	Adet, örf (Calc. Wrtb. رسم و دستور) III/421. *** **yorat**: Adet, örf (Bdg. II: 371).
yorġa	**يورغا**	Rahvan, eşkin, rahvan yürüyen hayvan III/425. *** **yorġa**: Rahvan giden at (DTO 545).
yorġala-	**يورغالامق**	Rahvan yürümek III/426. *** **yorġalamaḳ**: Rahvan yürümek; başarılı olmak (Vámb. 353).
yorġun	**يورغون**	Yorgun, üşengeç III/426. *** **yorġun**: Hasta, yorgun (DTO 545).
yort-	**يورتمق**	Hızlı adımlarla gitmek, acele gitmek, (at için) tırıs gitmek III/427. *** **yortmaḳ**: Acele gitmek, (at için) tırıs gitmek (DTO 545).
yorta'ul	**يورتاول**	bk. yortaġuḷ III/427. *** **yortavul**[1097]: Yağma etmek ve insanları köle yapmak için oluşturulmuş birlik, süvari birliği (DTO 545).
yortaġuḷ	**يورتاغول**	Soygun ve hayvan kaçırmak için gönderilen atlı birlik (Calc. Wrtb. فوج كه براى كرفتن قواشى و غير برودن); *Bir kün bir yigirmi kişi yortaġuḷ irdim il çapıp alıp kile turġanda* "Bir gün yirmi atlı ile yerler fethedip gelirken" (Abg. 168) III/427. *** **yortaġul**: Yağma etme için kullanılan atlı birlik (Vámb. 353).
yortaḳ	**يورتاق**	Tırıs gidişi güçlü olan at

1097 Dictionnaire Turk-Oriental'da يورتاول şeklinde yazılan kelime Radloff'un okuduğu şekilde "yorta'ul" değil; Çağatay Türkçesinin ses hususiyetleri dikkate alınarak "yortavul" şeklinde değerlendirilmiştir.

			Atıñ yortaḳ mu? “Atının tırısı güçlü mü?” III/427. *** **yortaḳ**: Sert ve güçlü yürüyen at, tırıs gden at (Vámb. 353).
yortma	يورتمه		Hızlı yürüyüş, tırıs III/428. *** **yortma**: Hızlı yürüyüş (DTO 545).
yoruḳla-	يوروقلامق		Oluşturmak, meydana getirmek; donatmak; düzeltmek *Bu işni niçük yoruḳladı bilmedim* “Bu işi nasıl düzeltti bilmedim.” III/423. *** **yoruḳlamaḳ**: Oluşturmak, meydana getirmek; donatmak (Bdg. II: 374).
yoruḳsuz	يوروقسز	yoruḳ+sïz	İktidarsız, aciz, ehil olmayan, yetersiz *Yazarġa yoruġsuz min* “Yazmada ehil değilim.” III/424. *** **yoruḳsuz**: İktidarsız, aciz, ehil olmayan, yetersiz (Bdg. II: 374).
yoruḳsuzrat-	يوروقسزراتمق		Aciz düşürmek, yetersiz kılmak; bozulmak, çürümek; ayartmak, baştan çıkartmak III/424. *** **yoruḳsuzratmaḳ**: Aciz düşürmek, yetersiz kılmak; bozulmak, çürümek; ayartmak, baştan çıkartmak (Bdg. II: 374).
yorunçḳa	يورونچقا		Yonca III/424. *** **yorunçḳa**: Yonca (DTO 546).
yosḳa	يوسقا		(P. d. C.) Höyük; (V.) Türkmen mezarı III/442. *** **yosḳa**: Höyük, Türkmen ve Kırgızların inşa ettikleri mezar (Vámb. 353); **yosḳa**: Höyük, yüksek kişiler için yapılan mezar (DTO 546).
yosun	يوسون		Töre, kural, düzen, tertip, tüzük, usul III/441. *** **yosun**: Kaide, kural; usul, tarz, düzen (Vámb. 353).
yosunluġ	يوسونلوغ		bk. yosunluḳ III/442. *** **yosunluḳ**: bk. yosunluḳ; **yosunluġ**: Bu gūne [bu tarzda], bu ṭarzda, bu uslūbda, bu ḳanūn ḳa‘idede, bu revīşde [bu yolda] (LÇ 306).

yosunluḳ	يوسونلوق		1) Doğru, yasal, düzgün; dürüst *Yosunluḳ kişidür* “O dürüst bir kişidir” 2) Doğruluk, yasallık, düzgünlük; dürüstlük *Bozulġan yosunluḳ ḥisār sarı yandılar* “Düzensiz bir şekilde hisara doğru geri döndüler.” (Bb. 41-16); *Baysunġur Mīrzā bizniñ ḫaberimizni tapıp bozulġan yosunluḳ yanar* “Baysungur Mîrzâ bizim haberimizi alıp düzensiz bir şekilde geri döner.” (Bb. 49-2); *Bu yosunluḳ renc ve meşaḳḳatnı bilmeydür idim* “Bu kadar fazla zahmet ve sıkıntıyı bilmiyordum.” (Bb. 68-1) III/441. *** **yosunluḳ**: Töreye uygun, meşru, yasaya uygun, kanuni; haklı; saygın (Vámb. 354).
yoşur-	يوشورمق		Gizlemek, saklamak III/443. *** **yaşurmaḳ**: bk. yaşur-.
yoşurun	يوشورون		Gizli, saklı III/444. *** **yaşurun**: bk. yaşurun.
yoy̆-	يويمق		Yok etmek, harap etmek III/397. *** **yoymaḳ**: Yok etmek, silmek, ortadan kaldırmak (DTO 551).
yoyal-	يويالمق		Yok olmak, kaybolmak III/416. *** **yoyalmaḳ**: Yok olmak (Bdg. II: 387).
yoyaldur-	يويالدورمق	yoyaḷ+dur-	Yok etmek, imha etmek, ortadan kaldırmak III/416. *** **yoyaldurmaḳ**: Yok etmek, ortadan kaldırmak (Bdg. II: 387).
yoyan [1098]	يويان		(V.) Yanlış, hatalı; ters III/416. *** **yüyen**: Yanlış (Vámb. 354).
yoyul-	يويولمق		Yok olmak, kaybolmak III/416. *** **yoyulmaḳ**: Yok olmak (Bdg. II: 387).
yögüş	يوكوش		Çok sayıda, pek çok *Bu derd ki az degil yögüşdür* *Hem ṣabr idim ki ṣabr ḫōşdur* “Bu dert az değil çoktur; ben bu dertlere

[1098] Madde başı açıklamasında kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de kelimenin DTO’dan alındığı hususunda bir açıklama verildiği için Çağatay Türkçesine ait kelimeler arasında ele aldık.

			sabrediyorum çünkü sabır iyidir.” III/447. *** **yüküş**: Çok sayıda, kalabalık (DTO 547).
yölün-	يولونمك		(V.) Silinmek III/451. *** **yölünmek**: Aşınmak, silinmek (Vámb. 355).
yömür-	يومورمك		Kırmak, yok etmek, bozmak III/455. *** **yümrümek**: Bozmak, çürütmek (meyve için) (Vámb. 355).
yömürül-	يومورولمك	yömür+l-	Kırılmak, yok edilmek, bozulmak III/456. *** **yümrülmek**: Yıkılmak, bozulmak, büzülmek, buruşmak (Vámb. 355).
yömürülgü	يومورولكو	yömürül+gü	Harap olmuş, bozulmuş, bozuk III/456. *** **yümrülgü**: Yıkıntı, harabe (Vámb. 355).
yön͡gül	يونكول		Hafif III/447. *** **yön͡gül**: Ağırlıkta hafif (Vámb. 355); **yin͡gül**: Hafif (DTO 560).
yöp	يوب		1) Uygunluk, doğruluk; uzlaşma, kavgayı sona erdirme; karar, hüküm 2) Uygun, elverişli 3) (V.) İyi, kârlı III/454. *** **yüb**: İyi, hoş, uygun (Vámb. 352); **yüp**: Uygun, elverişli; razı olma (Bdg. II: 370).
yöremçi [1099]	يورامجى		Hasır ören kimse (Calc. Wrtb. بوريادوز) III/449. *** **yöremçi**: Hasır ören kimse (Bdg. II: 373).
yörge-	يوركامك		Sarmak, bürümek III/449. *** **yörgemek**: Sarmak, bürümek (Bdg. II: 372).
yötel I	يوتال		Öksürük III/452. *** **yütel**: Öksürük (Vámb. 352).
yötel- II	يوتالمك		Öksürmek III/452. *** **yütelmek**: Öksürmek (Vámb. 352).

[1099] Kelimenin madde başındaki yazılışı ‘yörümçi’ şeklindedir. Bu yazılış kelimenin Arap harfli yazılışı ve kelimenin Budagov’daki yazılışı esas alınarak düzeltilmiştir.

yötkür-	یوتکورمك		Öksürmek III/452. *** **yötkürmek**: Öksürmek (Bdg. II: 370).
yu-	یومق		Yıkamak III/534. *** **yumaḳ**: Yıkamak (Vámb. 355).
yuçĭn	یوجین	=ḳoçĭn	Hanın kızı III/566. *** **yuçın**: Han kızı (Bdg. II: 371).
yufum	یوفوم		İnce, narin; yumuşak III/569. *** **yufum**: Yumuşak; gevşek (DTO 546).
yuẖu	یوخو		Uyku III/543. *** **yuẖu**: Uyku (DTO 544).
yuḳ-	یوقمق		Asılı kalmak, yapışmak; bulaşmak *Anıñ ẖastesi mañga yuḳtı* "Onun hastalığı bana bulaştı." III/537. *** **yuḳmaḳ**: İçe geçmek, nüfuz etmek; anlamak, kavramak; sokulmak, temasta bulunmak (DTO 547).
yuḳa I	یوقا		1) İnce; kalından inceltilmiş 2) Bir çeşit ince ve hafif ekmek, yufka III/538. *** **yuḳa**: İnce, hafif; bir çeşit ekmek (*yupġa*) (DTO 546).
yuḳa- II	یوقامق		İnce olmak, hafif olmak III/538. *** **yuḳamaḳ**: İnce olmak, incelmek (Bdg. II: 378).
yuḳaḳ	یوقاق	yuḳ+aḳ	Bulaşıcı III/538. *** **yuḳaḳ**: Bulaşıcı; yapışkan (Bdg. II: 379).
yuḳĭ	یوقی		Uyku *Bir kiçe yuḳĭsıda büzürg irlerdin birisi anıñ tüşiġa kirip ḳorḳuturlar kim uşol yuḳĭdın titrenip sirkenip oyġana tüşer* "Bir gece uykusunda büyük adamlardan biri rüyasına girip onu korkutur ki o uykudan titreyerek ve silkinerek uyanır." (Bb. 500-10) III/538. *** **yuḳı**: Uyku (DTO 547).
yuḳma	یوقما		(V.) *Yuḳma oġrı* "Bir çeşit salgın hastalık" III/540. *** **yuḳma aġri**: Bir çeşit salgın hastalık (Vámb. 354).

yuḳum	يوقوم		Yumuşak (Calc. Wrtb. نرم) III/539. *** **yuḳum**: Yumuşak (Bdg. II: 379).
yul-	يولمق		Yolmak, sökmek; çekip koparmak; söküp çıkarmak; kaldırmak III/553. *** **yolmaḳ**: Yolmak, sökmek (DTO 549).
yuldarım	يولداريم		Yıldırım III/559. *** **yuldarım**: Yıldırım (DTO 548).
yulduz	يولدوز		Yıldız III/559. *** **yulduz**: Yıldız (DTO 549).
yulġun I	يولغون		Düz yüzeyli, pürüzsüz; parlak III/558. *** **yolġun**: Düzgün, pürüzsüz, parlak; sade (Vámb. 355).
yulġun II	يولغون		Ilgın ağaçlığı, ılgın çalılığı III/558. *** **yulġun**: Ilgın ağacı (DTO 549).
yulḳ-	يولقمق		Yolmak, sökmek; koparmak, toplamak III/557. *** **yolḳmaḳ**: Yolmak, sökmek; koparmak (Bdg. II: 383).
yulḳunduḳ	يولقوندوق		Kopmuş, yırtık pırtık III/557. *** **yolḳunduḳ**: Yolunmuş, koparılmış, kopmuş (Bdg. II: 383).
yuluġ			Tüyleri yolunmuş, pürüzsüz; parlak III/555. *** **yoluḳ**: bk. yuluḳ.
yuluḳ	يولوق	yul+ḳ	Tüyleri yolunmuş, pürüzsüz; parlak III/555. *** **yoluḳ**: Saç ve tüyleri yolunmuş (DTO 549); **yoluḳ**: Pürüzsüz, parlak (Vámb. 355).
yulun I	يولون		1) Omurilik 2) (V. – P. d. C.) Kemiklerin arasında yer alan ilik III/556. *** **yulun**: İlik (DTO 549); **yülün**: Kemiklerin arasında yer alan ilik (Vámb. 355).
yulun- II	يولونمق		Yolunmak, sökülmek; çekip çıkartılmak III/556. *** **yölünmek**: Yolunmak, fazla biçilerek aşındırılmak (Vámb. 355).
yuluş	يولوش		Fidye III/556.

			*** **yoluş**: Fidye, kurtulmalık (Bdg. II: 383).
yuluşsïz	يولوشسيز	yuluş+sïz	Kurtuluşsuz; fidyesiz III/557. *** **yoluşsız**: Fidyesiz (Bdg. II: 383).
yum-	يوممق		Göz yummak; kapamak III/574. *** **yummaḳ**: Göz yummak; kapamak, büzmek (DTO 550).
yumalan-	يومالانمق		Yuvarlanmak III/576. *** **yumalanmaḳ**: Yuvarlanmak (Vámb. 355).
yumalat-	يومالاتمق	yumala+t-	Yuvarlatmak *Şākirdleri bile taġ geştiġa barıp ve taş yumalatıp faḳīrġa tigip ölgen irmiş* "Öğrencileri ile dağ geçidine gidip onlara aşağıya taş yuvarlatıp aşağıdan geçen kişilere taş değdirerek öldürüyormuş." III/576. *** **yumalatmaḳ**: Yuvarlatmak (DTO 549).
yumdur-	يومدورمق	yum+dur-	Yumdurmak, kapattırmak III/584. *** **yumturmaḳ**: bk. yumtur-.
yumġaḳ	يومغاق	yum+ġaḳ	Elle yuvarlanarak yapılmış yumak, topak III/581. *** **yumġaḳ**: Yumak, topak (Bdg. II: 384).
yumġaḳla-	يومغاقلامق	yumġaḳ+ḷa-	Yumaklamak, yuvarlak yapmak III/582. *** **yumġaḳlamaḳ**: Yumaklamak, yuvarlak yapmak (Bdg. II: 384).
yumġan	يومغان		Gırtlak çıkıntısı III/582. *** (-).
yumran	يومران		Köstebek III/583. *** **yumran**: Sıçan, fare; köstebek (DTO 550); **yumran**: Fare, sıçan (Vámb. 355).
yumrancı	يومرانجى		(S.S.) [Fare ile beslenen bir kuş türü][1100] *Mūş-gīr olan bir ḳuş* [fare ile beslenen bir kuş türü] (S.S.) III/583. *** **yumrancı**: (LÇ 308).
yumrï	يومرى		(V.) Şişmiş, yumru; yuvarlak *Yusyumrï* "Yusyuvarlak" III/583. *** **yümri**: Yuvarlak, yumru (*yüsyümri*

[1100] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			‘yusyuvarlak’) (Vámb. 355).
yumru-	يومرومق		Kabarmak, şişmek, yumru olmak III/583. *** **yümrümek**: Bozulmak, çürümek (meyve için) (Vámb. 355).
yumruḳ	يومروق		Yumruk, yumruk darbesi III/583. *** **yumruḳ**: Yumruk (DTO 550); **yomruḳ**: Yumruk (Vámb. 355).
yumşa- I	يومشامق	yumuş+a-	Görevlendirmek, emir vermek III/585. *** (-).
yumşa- II	يومشامق		Yumuşamak, yumuşak olmak III/585. *** **yumşamaḳ**: Yumuşak hâle gelmek (DTO 550).
yumşaḳ	يومشاق		Yumuşak III/585. *** **yumşaġ**: Yumuşak (DTO 550).
yumtur-	يومتورمق		Yumdurmak, kapattırmak III/584. *** **yumturmaḳ**: Yumdurmak (Bdg. II: 385).
yumuḳ	يوموق		Yumuk; kapanmış III/577. *** **yumuḳ**: Yumuk, kapalı (DTO 551).
yumur	يومور		Yuvarlak, toparlak III/577. *** (-).
yumurtḳa	يومورتقه		Yumurta III/579. *** **yumurtġa**: Yumurta (DTO 550); **yomurtḳa**: Yumurta (Vámb. 355).
yumurtḳala-	يومورتقه لامق	yumurtḳa+la-	Yumurtlamak III/579. *** **yumurtḳalamaḳ**: Yumurtlamak (Vámb. 355).
yupḳa	يوفقا		İnce, narin, hafif; yufka III/568. *** **yupḳa**: İnce, narin (Vámb. 352); **yupġa**: İnce, hafif; zayıf (DTO 544); **yufḳa**: Yufḳa, teng [dar], raḳīḳ [yufka yürekli], nāzik, ince (LÇ 304).
yupḳala-	يوفقالامق	yupḳa+ḷa-	(V.) İnceltmek III/568. *** **yupḳalamaḳ**: İnceltmek (Vámb. 352).
yurdu	يوردو		Ok, balta gibi nesnelere açılan yarık, delik; iğne deliği III/551. *** **yurdu**: Ok, balta gibi nesnelere açılan yarık, delik; iğne deliği (DTO 545).
yūrḳan	يوورقان		Yorgan *Ḳolnı yūrḳannıŋ̄ astına salıp* “Kolunu

yorganın altına koyup" (Abg. 137) III/548.
*** **yorḳan**[1101]: Yorgan (Bdg. II: 372).

yurt يورت 1) Yurt, ikamet edilen yer, yerleşim yeri 2) Yer, bölge III/548.
*** **yurt**: Mesken, me'vā [mesken], vaṭan, memālik [memleketler], vilāyet (LÇ 304).

yurtçĭ يورتجى Bir yerin veya bölgenin yönetimini yapan kimse III/550.
*** **yurtçı**: Kervanın konaklayacağı yeri tespit eden kimse (DTO 545); **yurtçı**: Bir bölgenin kurulumunu yapan kimse; mimar (Bdg. II: 371).

yurtḳa يورتقا Mezarlık III/549.
*** **yurtġa**: Mezarlık (DTO 545).

yurtlan- يورتلانمق Yurt sahibi olmak, oturacak yeri olmak III/550.
*** **yurtlanmaḳ**: Yurt sahibi olmak (Bdg. II: 371).

yurun يورون Yama, elbise yaması III/546.
*** **yurun**: Yama, parça (DTO 546); **yürün**: Elbise yaması (Vámb. 353).

yurunḷuḳ يورونلوق yurn+ḷuḳ Yamalı, yama yapılmış III/547.
*** **yurunluḳ**: Yamalı (DTO 546).

yuşḳa يووشقا Ölen birisinin cesedini yıkama sırasında kullanılan hasır III/567.
*** **yovusḳa**: bk. yuvusġa.

yut I يوت İlkbaharda gelen ve hayvanların telefine yol açan soğuklar III/560.
*** **yut**: Yolları kapatan kar (DTO 544).

yut- II يوتمق Yutmak
Aytġan sözni içkeri yutmaḳ bolmaz "Söylenen sözü yutmak olmaz." III/561.
*** **yutmaḳ**: Yutmak (DTO 544).

yutar يتار Sıra, dizi, saf, kol; düzen, tertip III/562.
*** (-).

yutḳun- I يوتغونمق yut+ḳun- (P. d. C.) 1) Tükrüğünü yutmak

[1101] Kelime Budagov'un Sözlüğü'nde 'yorġan' يوورقان şeklinde yer almaktadır (Budagov; 1871: 372).

			2) Yutkunmak III/563. *** **yutġunmaḳ**: Yutkunmak (DTO 544).
yutḳun II	يوتغون		(P. d. C.) 1) Yutkunma 2) Girdap, su çevrintisi III/563. *** **yutġun**: Yutkunma; girdap (DTO 544).
yuttur-	يوتدرمق	yut+tur-	Yutturmak III/563. *** **yutdurmaḳ**: Yutturmak (Bdg. II: 371).
yutum	يوتوم	yut+m	1) Yutma, mideye indirme 2) Yudum, lokma *Bir yutum* "Bir yudum"; *Bir yutum ekmek* "Bir yudum ekmek" III/562. *** **yutum**: Cürʿa [yudum], yudum, bir içim, cüz'ī şey, bir ḳalet [bir yudum], bir az (LÇ 304).
yuva	يووا		Yuva, kuş yuvası III/569. *** **yuva**: Yuva (DTO 551).
yuvala-	يووالامق		Yuvarlamak III/571. *** **yuvalamaḳ**: Yuvarlamaḳ, devirmek (LÇ 309).
yuvalaḳ	يووالاق		Yuvarlak III/571. *** **yuvalaḳ**: Yuvarlaḳ, yumaḳ (LÇ 309).
yuvalan-	يووالانمق		Yuvarlanmak III/571. *** **yuvalanmaḳ**: Yuvarlanmak (Bdg. II: 369).
yuvalat-	يووالاتمق		Yuvarlatmak III/571. *** **yuvalatmaḳ**: (DTO 551).
yuvaş	يوواش		Yumuşak; hafif, narin III/572. *** **yuvaş**: Yumuşak (Bdg. II: 369).
yuvaşa	يواشا		Vahşi atlara nal çakarken kullanılan ahşap mandal III/572. *** (-).
yuvun-	يوونمق		Yıkanmak III/572. *** **yuvunmaḳ**: Yıkanmak (Bdg. II: 385).
yuvundu	يوووندو		(S.S.) [Yıkama suyu][1102] *Āb-ı ġusāle* [yıkama suyu], *yuyundı, ṣaḥan ṭabaḳ yayıḳma ṣuyı, yuntı, cer-kāb* (S.S.) III/572. *** **yuvundu**: (LÇ 310).

[1102] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

yuvundur	يووندور		Yıkama suyu III/572. *** **yuvundur**: Yıkama suyu (DTO 551).
yuvurḳan	يوورقان		(S.S.) [Yorgan; manto, pardesü; örtü][1103] *Yorġan, liḥāf* [yorgan], *bālāpūş [*manto, pardesü], *örti, basturuḳ* (S.S.) III/573. *** **yuvurḳan**: (LÇ 310).
yuvusġa	يووسغه		Ölen birisinin cesedini yıkama sırasında kullanılan hasır III/573. *** **yovusḳa**: Ölü yıkamada kullanılan tahta veya hasır (Vámb. 356); **yuvusġa**: Ölünün yıkandığı yer, tahta (DTO 551).
yuwuş	يوووش، يووش		(P. d. C.) Yazı kamışı, yazı yazmak için kullanılan kamış III/574. *** **yuvuş**: Yazı kamışı (DTO 551).
yügen	يوكان		Gem, dizgin III/593. *** **yügen**: Gem, dizgin (Bdg. II: 380).
yügenle-	يوكانلامك		Gem vurmak, yular takmak III/594. *** **yügenlemek**: Dizginlemek, gem vurmak (Bdg. II: 380).
yügenlik	يوكانليك		Gem vurulmuş, dizginli III/594. *** (-).
yügrük	يوكروك		bk. yügürük III/596. *** **yügrük**: At yarışı, hızlı adım atma (Vámb. 354).
yügrükle-	يوكروكلامك	yügrük+le-	Hızla koşarak geçip gitmek, koşup gitmek III/596. *** **yügrüklemek**: Hızla koşmak, seğirtmek; koşarak geçmek, koşmak (Bdg. II: 380).
yügün-	يوكونمك		Birinin huzurunda eğilmek; tapmak, ibadet etmek III/594. *** **yükünmek**: bk. yükün-.
yügündür-	يوكوندورمك		Birisinin eğilmesini sağlamak, eğdirmek, saygı ifadesi için eğdirmek III/594. *** **yükündürmek**: bk. yükündür-.
yügündürül-	يوكوندوروامك		bk. yükündürül- III/594. *** **yükündürülmek**: bk. yükündürül-.
yügür-	يوكورمك		Koşmak, acele etmek III/594. *** **yügürmek**: Koşmak (DTO 547).

[1103] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

yügürçi	يوكورجى		Bir kimsenin karısının küçük erkek kardeşi III/596. *** **yükürçi**: Karısının küçük erkek kardeşi (DTO 547).
yügürük	يوكوروك		1) Sürekli acele eden 2) Koşucu; yarış atı III/595. *** **yügürük**: Koşan, koşucu (DTO 547).
yügürüş	يوكوروش	yügür+ş	Koşma, koşu, koşu müsabakası III/595. *** **yügürüş**: Koşma hareketi (DTO (547).
yük I	يوك		1) Yük, at yükü 2) Kefalet, teminat *Yükke aldı anıñ yükine kireyin* “Teminat [olarak] aldı; ona kefil olayım.” III/586. *** **yük**: Yük (DTO 547).
yük- II	يوكمك		Yüklemek III/588. *** (-).
yük- III	يوكمك		Yağmur yağmak (Calc. Wrtb. باران باريدن) III/588. *** **yükmek**: Yağmur yağmak (Bdg. II: 380).
yükçi	يوكجى		Kefil, kefalet eden III/591. *** **yükçi**: Kefalet, garanti; kefil (Bdg. II: 380).
yükki	يوك كى		(S.S) [Yüksek, yüce; taht; yukarı][1104] *Mürtefiʿ* [yükselen, yüce], *ʿālī* [üstün, yüce], *vālā* [yüksek], *bülend* [yüksek], *erīke* [taht], *yuḳarı* (S.S.) III/589. *** **yükki**: (LÇ 307).
yükle-	يوكلامك	yük+le-	Yüklemek, yük vurmak III/589. *** **yüklemek**: Yüklemek (DTO 547).
yüklen-	يوكلانمك		1) Yüklü olmak 2) Sırtlanmak III/589. *** **yüklenmek**: Yüklenmek, sırtlanmak, yüklü olmak (Bdg. II: 380).
yüklük	يوكلوك		Hamile, gebe, yüklü III/590. *** **yüklük**: Yüklü, hamile (Vámb. 354).
yüksek	يوكساك	yükse+k	Yüksek, yüce III/592. *** **yüksek**: Yüksek, yüce (DTO 547).
yükün-	يوكونمك		Eğmek, saygı ifadesi için baş eğmek

[1104] Anlam LÇ’den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

			Yaḳın kilip tüştüm tüşken[1105] *zamānı yükünüp körüştüm* "Yakına gittim; vardığım zaman baş eğip görüştüm." (Bb. 162-2) II I/588. *** **yükünmek**: Saygı göstermek, saygı için baş eğmek (DTO 548); **yükünmek**: Saygı göstermek, saygı için baş eğmek (Vámb. 354).
yükündür-	**يوكوندورمك**	yükün+dür -	Birisinin eğilmesini sağlamak, eğdirmek, saygı ifadesi için eğdirmek *Her ikelesini Belḫ ve Esterābādḳa bir mecliste yükündürdi* "Belh ve Erterâbâd'daki bir toplantıda her ikisinin başını eğdirdi." (Bb. 45-1) III/588. *** **yükündürmek**: Zor kullanarak kulluk ettirmek, eğilmesini sağlamak (Vámb. 354).
yükündürül-	**يوكوندورولمك**	yükündür+l-	1) Eğdirilmek, baş eğdirilmek *Ve Toḫta Buġa sulṭānġa Şems-ābād pür-kenesidin otuz lek ʿināyet ḳılıp yükündürüldi* "Ve Tohta Buka, sultana Şems-âbâd bölgesinden otuz lek yardım edip baş eğdirildi." (Bb. 486-16) 2) Makam yükseltmek *Mīr-ḫıredni Hindālnıñ atekeligige yükündürüldi* "Mîr-Hıred'i Hindâl'in atekeliğine atadı." (Bb. 311-7) III/589. *** **yükündürülmek**: Baş eğdirilmek, itaat ettirilmek; makam yükseltmek (Bdg. II: 381).
yülün	**يولون**		İlik, kemik iliği III/610. *** **yülün**: Kemik iliği (DTO 549).
yümdük	**يومدوك**		Edep yerinin kılları (Calc. Wrtb. موى زهار) III/626. *** **yümdük**: Edep yerinin kılları (Bdg.

[1105] Kelime OSTN'de يوشكان şeklinde yazılmış ve Bâbür-nâme'deki yerinin de 162. varak olduğu belirtilmiştir. Bâbür-nâme'de belirtilen yerde bu metin bulunamamıştır. Bununla birlikte Dictionnaire Turk Oriental'de rastladığımız metinde bu kelime توشكان - tüşken" şeklinde geçmekte ve Bâbür-nâme'deki yerinin de 126. varak olduğu belirtilmektedir (Courteille; 1870: 548).

			II: 366).
yümrek ḳazïġ (?) [1106]	يومراك قزيغ		(S.S.) [Çöl ve kumda yaşayan bir çeşit büyük fare][1107] *Bir nevʿ büyük fāredir ḳumda çölde bulunur ayaġda dik durur* (S.S.) III/624. *** **yümrek ḳazıġ**: (LÇ 308); **yümren ḳazıġ**: Büyük bir fare türü (DTO 550).
yümren [1108]	يومران		(V.) Fare, sıçan *Yümren ḳazıġ* "Bir tür iri fare" III/624. *** **yümren**: Fare, sıçan (Vámb. 355).
yümrençi	يومرانجى		(V.) Fare yakalayan, akbaba III/625. *** **yümrenci**: Fare yakalayan yırtıcı kuş (Vámb. 355).
yümri I	يومرى		(V.) Şişmiş, yumru; yuvarlak III/625. *** **yümri**: Yuvarlak, yumru (*yüsyümri* 'yusyuvarlak') (Vámb. 355); bk. yumru.
yümri- II	يومريمك		Bozulmak, tadını kaybetmek (Calc. Wrtb. كنده وبى مزه شدن) III/625. *** **yümrümek**: Bozulmak, çürümek (meyve için) (Vámb. 355); bk. yumru-.
yümrüklü	يومروكلو		(S.S.) [Harap, viran, köhne, yıkık, yıkılmış][1109] *Ḫarāb*, *vīran*, *köhne*, *füsürde* [donuk], *üftāde* [düşkün, fakir, biçare], *yıḳıġ*, *yıḳılmış* (S.S.) III/625. *** **yümrüklü**: (LÇ 309).
yümrül-	يومرولمك		Yıkılmak, çökmek, dağılmak III/626. *** **yümrülmek**: Yıkılmak, çökmek, dağılmak (Vámb. 355).
yümrülgü	يومرولكو	yümrül+gü	Yıkıntı, çökük III/626. *** **yümrülgü**: Yıkıntı, yıkılmış; çökmüş (DTO 550).

[1106] Bu kelime 'Dictionnare Turk Oriental'de 'yümren ḳazıġ' şeklinde yer almaktadır. P. d. Courteille gibi Şeyh Süleyman Efendi de muhtemelen kelimeyi Abuşka Sözlüğü'nden almıştır. Ancak Şeyh Süleyman Efendi يومران kelimesini يومراك şeklinde görmüş ve bu şekilde okumuştur. Bu kelime için Şeyh Süleyman Efendi'den yararlanan Radloff'ta buradaki hatayı aynen çalışmasına aktarmıştır.

[1107] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

[1108] Madde başı açıklamasında kelimenin Çağatay Türkçesine ait olduğu belirtilmese de 'Cagataische Sprach Studien'den alınan örnek sebebiyle Çağatay Türkçesine ait kelimeler arasında ele aldık.

[1109] Anlam LÇ'den hareketle tarafımızdan verilmiştir.

yünçük	يونجوك		[?][1110] III/598. *** **yünçük**: İncik; ayak bileği, ayak eklemi (Bdg. II: 386).
yüñ͡g	يونك		Yün III/596. *** **yüñ͡g**: Yün; tüy, kuş tüyü (DTO 551).
yüñ͡glük	يونكلوك		Yünlü, yünle kaplı III/597. *** (-).
yüñ͡gül	يونكول		bk. yeñ͡gil III/597. *** **yöñ͡gül**: Hafif (ağırlıkta); zayıf, dermansız (Vámb. 355).
yürek	يوراك		Yürek III/600. *** **yürek**: Yürek (DTO 544).
yüreklik	يوراكليك	yürek+lik	1) Yiğit, cesur, yürekli 2) Yiğitlik, cesaret, yüreklilik III/601. *** (-).
yüreksiz	يوراكسيز		Yüreksiz, korkak III/602. *** **yüreksiz**: Yüreksiz (Bdg. II: 372).
yürgelen-	يوركالانمك		Uzun süre yürümek (Calc. Wrtb. ديرشدن) III/607. *** **yürgelenmek**: Sürekli yürümek, uzun zaman yürümek (Bdg. II: 372).
yürgüz-	يوركزمك		Yürümeye izin vermek, yürümeye zorlamak III/607. *** **yürgüzmek**: Yürütmek, harekete geçirmek; ileri sürmek (Vámb. 353); **yürgüzmek**: Tereddüt etmek, savsaklamak (DTO 545).
yürik	يوريك	yüri+k	Yürüyüş, gidiş III/602. *** **yürik**: Yürüyüş (Bdg. II: 373).
yüriklik	يوريكليك	yürik+lik	Yürüyüşe çıkma III/603. *** **yüriklıġ**: Yürüyüşe çıkmak, sefere çıkma (Bdg. II: 373).
yürit-	يوريتمك	yüri+t-	Hareket ettirmek, kımıldatmak; yürütmek; ömrü sürdürmek III/603. *** **yüritmek**: Yürütmek, devam ettirmek; hareket ettirmek (Bdg. II: 373).
yürtüş-	يورتوشمك		Hızlı yürümek; atla gitmek III/607.

[1110] OSTN'de bu kelime ile ilgili bir anlamlandırma yapılmamıştır. Sadece Kısâsü'l-Enbiyâ'dan alındığı belirtilen '*Ṭūfān suyı yünçügidin yuḳarı çıḳmadı*' (Rbg. 54-12) şeklindeki metin "Sel afetinin suyu, binanın merdiven girişini aşmadı.' şeklinde anlamlandırılmıştır. Ancak kelime Budagov'un Sözlüğü'nde de yer almaktadır. Hatta Rabguzî'nin Kısâsü'l-Enbiyâ'sında olan metin burada da kelimeye örnek olarak verilmiştir.

			*** **yürtüşmek**: Hızlı yürümek; atla gitmek (Vámb. 353).
yürü-	**يورومك**		Yürümek III/603. *** **yürümek**: Yürümek (DTO 545).
yürük	**يوروك**		1) Yürüyen, hızlı yürüyen; hızlı, atik; kaçak 2) Yörük, göçebe III/604. *** **yürük**: Yürüyen; yörük, göçebe (DTO 545).
yürün	**يورون**		(V.) Eski elbiselere yapılan yama III/604. *** **yürün**: Eski elbiselere yapılan yama (Vámb. 353).
yürünç	**يورونج**	yürü+nç	Yaya dolaşma, gezme III/604. *** **yürünç**: Yürüyüş, gezinti, gezme (Bdg. II: 373).
yürüş-	**يوروشمك**		Birlikte yürümek; savaşa teşebbüs etmek III/606. *** **yürüşmek**: Sefere çıkmak (DTO 545).
yürüt-	**يوروتمك**		Yürütmek III/605. *** **yürütmek**: Yürütmek, devam ettirmek; hareket ettirmek (Bdg. II: 373).
yürütil-	**يوروتيلمك**	yürüt+l-	Yürütülmek III/605. *** **yürütilmek**: Yürütülmek (Bdg. II: 373).
yüsek	**يوساك**		Su mercimeği III/615. *** **yüsek**: Su mercimeği (DTO 546).
yüyen	**يويان**		Sadakatsiz, emin olunamayan III/597. *** **yüyen**: Sahte, düzmece; yanlış (DTO 551).
yüz I	**يوز**		Yüz sayısı III/616. *** **yüz**: Yüz sayısı (DTO 546).
yüz II	**يوز**		1) Yüz, çehre, sima *Yüzge urmaḳ* "Yüze vurmak, yüzüne fırlatmak" 2) Yan, taraf, yön *Üç aydın bu yüzi* "Üç aydan bu tarafa" III/616. *** **yüz**: Yüz, çehre; üst (DTO 546).
yüzle-	**يوزلامك**	yüz+le-	Şaka yapmak (Calc. Wrtb. شوخی كردن) III/622. *** **yüzlemek**: Şaka yapmak (Bdg. II:

			376).
yüzlen-	**يوزلانمك**	yüz+le+n-	Yüz yüze kalmak, karşılaşmak *Sulṭān Maḥmūd Mīrzāġa ḳavī ʿārıża yüzlenip altı künde ʿālemdin kiçti* “Sultan Mahmud Mîrzâ güç bir hastalıkla yüzyüze kalıp altı günde vefat etti.” (Bb. 32-8) III/622. *** **yüzlenmek**: Bir şeye doğru yönelmek, bir şeye doğru yüz dönmek (DTO 546).
yüzleş-	**يوزلاشمك**	yüzle+ş-	Yüzleşmek III/622. *** **yüzleşmek**: Birisi ile yüzleşmek, birisi ile karşılaşmak (Vámb. 353).
yüzleştür-	**يوزلاشدورمك**		Yüzleştürmek, karşılaştırmak III/622. *** **yüzleştürmek**: Yüzleştirmek, karşılaştırmak (Vámb. 353).
yüzlük	**يوزلوك**	yüz+lük	Yüzlü III/623. *** yüzlük: Yüzlü (Bdg. II: 375).
yüzük	**يوزوك**		Yüzük III/619. *** **yüzük**: Yüzük (Bdg. II: 376).

Z

zaca	زاجه	F.	Loğusa *Uşal fırṣatta oḳ zaça zaḥmeti bile Teŋri Te'ālā raḥmetiġa bardı* "O zaman loğusalık sıkıntısı ile Tanrı rahmetine vardı."[1111] (Bb. 25-16) IV/876. *** **zaca**: Loğusa (DTO 331).
zaġ	زاغ	[F.]	Karga IV/860. *** **zāġ**: Karga (Bdg. I: 602).
zaġama	زاغمه		(V.) Hububat ölçme birimi; kile IV/861. *** **zaġama**: Hububat ölçme birimi (Vámb. 291).
zaġça	زاغچه	[F.] zaġ+ça	Küçük karga IV/861. *** (-).
zaġnuş	زاغنوش	[F.]	Baykuş IV/861. *** **zāġnūs**: Bir tür yırtıcı kuş (DTO 332).
zaġra	زاغرا		Bir tür pide, çörek IV/861. *** **zaġra**: Bir tür çörek (Vámb. 291).
zahir	ظاهر	[Ar.]	Görülen, belli, aşikar IV/864. *** **ẓāhir**: Görülen, belli (Bdg. I: 755).
zaki	ذکی	[Ar.]	Dindar; iyilik yapmayı seven IV/861. *** (-).
zamarḳ	زامرق		Mantar (bitki) IV/881. *** **zamark**: Mantar (bitki) (DTO 332).
zambuluḳ	زنبلوق		Tokat sesi IV/882. *** **zambuluḳ**: Şişman yanaklara vurulan tokatın sesi (DTO 332).
zapt	ضبط	Ar.	Mal, mülk; idare, yönetim; el koyma, zapt IV/877. *** **żabṭ**: El koyma, zapt, zor kullanarak ele geçirme (Bdg. I: 717).
zarlĭḳ	زارليق		Acı, keder, huzursuzluk IV/872. *** **zārılıḳ**: Üzüntü, acı (Bdg. I: 602).
zayife	ضعيفه	[Ar.]	bk. zayip IV/867. *** **ża'īfe**: Kadın (Bdg. I: 718).
zayip	ضعيف	[Ar.]	Karı, eş, kadın IV/867. *** **ża'īf**: Zayıf, güçsüz; sakat (Bdg. I:

[1111] Reşit Rahmeti Arat bu cümleyi şu şekilde anlamlandırmıştır: "*Kendisi, doğururken, Tanrı rahmetine kavuştu.*" (Arat; 1943: 21).

			718).
zēk	**زاك**	[F.]	Zaç yağı, göztaşı, kezzap IV/884. *** **zak**: Zaç yağı, göztaşı, kezzap (DTO 331).
zekat	**ذكات** [1112]	Ar.	1) Zekat 2) Vergi IV/884. *** **zekāt**: Zekat, İslâm dinine göre her yıl malının 40'ta birini fakirlere verme (Bdg. I: 605).
zekatçĭ	**ذكاتچى** [1113]	zekat+çĭ	Vergi tahsil eden kimse IV/884. *** **zekātçı**: Vergi tahsil eden kimse (Bdg. I: 606).
zelel	**زلل**	[Ar.]	Zarar, ziyan IV/893. *** (-).
zelk	**زلك**		Kor hâlinde olan kömür IV/893. *** **zelk**: Ateşli olarak yanan (DTO 332).
zembürek	**زنبورك**	[F.]	Top (askerî) IV/898. *** **zemburek**: Top (askerî) (Vámb. 291).
zembürekçi	**زنبوركچى**	zembürek+çi	Topçu, topçu eri IV/898. *** **zemburekçi**: Topçu, topçu askeri (Vámb. 291).
zen͡g	**زنك**		(V.) Patırtı, gürültü, şangırtı *Zen͡g itmek* "Patırtı yapmak" IV/886. *** **zen͡g**: Patırtı, gürültü (Vámb. 291).
zen͡gi	**زنكى**		Merdiven, el merdiveni *Zen͡ginin͡g közi* "Merdivenin basamağı" IV/887. *** **zen͡gi**: Merdiven, el merdiveni (Vámb. 291).
zen͡gü	**زنكو**		bk. zen͡gi IV/887. *** **zen͡gü**: Merdiven (DTO 332).
zĭbĭḳ	**زيبيق**		1) Kısa boyunlu adam 2) Kadınların kendilerini tatmin için kullandığı penis şeklindeki alet IV/917. *** **zıbıḳ**: Kısa boyunlu adam, kısa erkek; Kadınların kendilerini tatmin için kullandığı penis şeklindeki alet (DTO 332).
zĭbĭḳçĭ	**زيبيقچى** [1114]		Bir tür aletle kendini tatmin eden kadın

[1112] OSTN'de kelimenin Arap harfli yazılışı زكات şeklindedir.
[1113] OSTN'de kelimenin Arap harfli yazılışı زكاتچى şeklindedir.

			IV/917. *** **zıbıḳçı**: Zıbık aletiyle cinsel tatmine ulaşan kadın (DTO 332).
zĭġr	زيغر		(V.) Bir tür bitki yağı IV/908. *** **ziġr**: Bir tür bitki yağı (Vámb. 291).
zihin	ذهن [1115]	Ar.	Yetenek, hüner IV/908. *** **ẕihn**: Zihin, akıl; yetenek, kabiliyet (Bdg. I: 584).
zĭḳ	زيق		(P. d. C.) Hayat, can, ömür IV/908. *** **zıḳ**: Can, ruh; hayat, ömür (DTO 332).
zikr	ذكر [1116]	[Ar.]	Zikir, anma, hatırlama IV/908. *** **ẕikr**: Zikir, anma (Bdg. I: 584).
zilice	زيليجه		Halı, seccade *İpek zilice hem saldurdı fī'l-ḥāl* *Didi oltursun ol şūrīde-aḥvāl* "Hemen ipek halı yaptırdı; 'O zavallı adam oraya otursun' dedi." IV/916. *** **zilüce**: bk. zilüce.
zilpit	زيلفت		Sevinç nidası, sevinçle bağırma IV/916. *** **zilfit**: Sevinç nidası, sevinçle bağırma (DTO 332).
zilüce	زيلوجه		(V.) Halı, seccade IV/916. *** **ziluce**: Halı, seccade (Vámb. 291); zilüce: Halı, seccade (DTO 332).
zindan	زندان	[F.]	Zindan IV/912. *** **zindān**: Zindan (Bdg. I: 607).
zine	زينه		Merdiven basamağı *Ṣaḥndın biş altı zine*[1117] *ḳoyıraḳ*[1118] *iki ṭarafdın zinedin bu eyvānġa yol barur* "Avludan beş-altı basamak daha aşağıda, her iki taraftan, merdivenden bu eyvana yol gider." (Bb. 390-2); *On on biş zine bile suġa yiter* "On-on beş

1114 OSTN'de kelimenin Arap harfli yazılışı زيبيقجه şeklindedir. Bu yazılış, kelimenin madde başındaki yazılışı ve anlamı dikkate alınarak değiştirilmiştir.
1115 OSTN'de kelimenin Arap harfli yazılışı زهن şeklindedir.
1116 OSTN'de kelimenin Arap harfli yazılışı زكر şeklindedir.
1117 Kelime, Mesut Şen tarafından 'zına' şeklinde okunmuştur (Şen, 1993: 226).
1118 Kelime, OSTN'de قويى راوّ şeklinde yazılmıştır. Bu yazılış Bâbür-nâme dikkate alınarak düzeltilmiştir.

			basamakla suya değer.” (Bb. 443-1) IV/912. *** **zine**: Merdiven basamağı (DTO 332).
zira	زيره		Anason IV/914. *** **zire**: Kimyon (Bdg. I: 610).
zĭrġ	زيرغ		Zırh IV/915. *** **zırġ**: Zırh (DTO 332).
zirik	زيرك		Kızıl ağaç IV/915. *** **zirik**: Dikenli bir ağaç türü (DTO 332).
zĭrĭḳ I	زيريق		(V.) Sık, sıkı IV/915. *** **ziriḳ**: Sık, sıkı, sıkıştırılmış (Vámb. 291).
zĭrĭḳ- II	زيريقمق		(V.) Tiksinti duymak IV/915. *** **ziriḳmaḳ**: Tiksinti duymak (Vámb. 291).
zirkeş	زيركش	F.	(V.) Lağım, pis su kanalı IV/915. *** **zirkeş**: Atık su, lağım (Vámb. 291).
zirnek	زيرنك		(V.) Arsenik IV/915. *** **zirnek**: Arsenik (Vámb. 291).
zolan I	زولان		Tatlı, yumuşak IV/901. *** **zolan**: Tatlı, yumuşak (DTO 332).
zolan II	زولان		Zincir, bağ IV/901. *** (-).
zolum	زولوم		(V.) Zincir IV/901. *** **zolum**: Zincir (Vámb. 291).
zor	زور	F.	Zor; kuvvet, iktidar; zorbalık, saldırı *Fīlleri bile kilip zor kiltürdiler* “Filleriyle gelip onları zorladılar.” (Bb. 436-17) IV/898. *** (-).
zorla-	زورلامق	zor+la-	Saldırmak *Ḳalın kişi bir fīl bile kilip zorladılar* “Çok sayıda kişi bir fille harekete geçip saldırdılar.” (Bb- 436-4) IV/900. *** (-).
zorḷan-	زورلانمق	zorḷa+n-	Zorlanmak IV/900. *** (-).
zorlat-	زورلاتمق	zorla+t-	Emri altına almak, zapt etmek *Ḳurġanıġa zorlatmaḳ dāʿiyesi bile* “Kalesini zapt etmek amacıyla” (Bb. 276-12) IV/900. *** **zōrlatmaḳ**: Emri altına almak, işgal etmek (DTO 332).
zūla-	زولامق	zū+la-	Lafı uzatarak söylemek; uzaktan

			bağırmak IV/920. *** **zulamaḳ**: Uzaktan bağırmak (Vámb. 291).
zügürd	**زوكرد**		Züğürt, yoksul, zavallı IV/921. *** **zügürd**: Yoksul, fakir, zavallı (DTO 332).
zügürtlik	**زوكرتلك**		Züğürtlük, yoksulluk IV/921. *** **zügürtlik**: Züğürtlük, yoksulluk (Bdg. I: 606).
züp-çĭḳtĭ	**زوبچيقتى**	ösüp+çĭḳtĭ	Savrulup çıkma (Calc. Wrtb. خود بر امده) IV/923. *** **zup-çıḳtı**: Savrulma, irade dışı hareket (Bdg. I: 608).